

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ

ନବାକ୍ଷରୀ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା

ଶ୍ରୀପୁରୀଦାସ୍ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

(ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ)

ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକାନୁସରଣରେ ନବାକ୍ଷରୀ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା

ସଂପାଦନା

ଅଧ୍ୟାପକ ରଙ୍ଗାଧର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ପ୍ରକାଶନ

ଶ୍ରୀପୁରୀଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

Shrimadbhagavata

Prathama Khanda

(Prathama, Dwitiya, Trutiya O Chaturtha Skandha)

Sri Dinabandhu Mishra Khadanga

Published by

Sri Puridas Goswami Trust

Brahmeswarpatna, Bhubaneswar

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୮୮

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାଶ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୦୦୫

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀପୁରୀଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ

ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱରପାଟଣା, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପରିବେଷକ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

ବାଲୁବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ଫୋନ୍ : ୦୬୭୧-୨୩୦୮୨୩୭

ମୁଦ୍ରଣ

ରୟାଲ୍ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ କୋ, କଟକ

ଆନୁକୂଲ୍ୟ ଟ ୮୦.୦୦

ପ୍ରାକ୍‌କଥନ

ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହା ସମସ୍ତ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଏ – ''ରାଜନ୍ତେ ତାବଦନ୍ୟାନି ପୁରାଣାନି ସତାଂ ଗଣେ । ଯାବଦ୍ ଭାଗବତଂ ନୈବ ଶ୍ରୂୟତେଽମୃତସାଗରମ୍ ।'' (ଭା୧୨।୧୩।୧୪) ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଅମୃତସାଗର । ଏହା ଆଗରେ ଅନ୍ୟ ପୁରାଣମାନଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ କମ୍ । ଏହା ପୁଣି ନିଗମକଳ୍ପତରୁର ଗଳିତ ଫଳ । ନିଗମ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବେଦ । ଯାହାଠାରୁ ପରମ ତତ୍ତ୍ୱର ନିଗମନ (ପ୍ରକଟନ) ହୁଏ ତାହାକୁ ନିଗମ ବୋଲାଯାଏ । ସେହି ନିଗମରୂପକ ରସାଳ ବୃକ୍ଷର ରସମୟ ଫଳ ହେଉଛି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ । ବୃକ୍ଷ ପରିଣତ ଅବସ୍ଥାରେ ଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥାଏ । ଫଳଦାନରେ ହିଁ ବୃକ୍ଷବୀଜର ସାର୍ଥକତା ନିହିତ । ବେଦାର୍ଥର ଚରମ ପରିଣତି ହେଉଛି ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ଆବିର୍ଭାବ ଏବଂ ବେଦାର୍ଥର ଚରମ ସାର୍ଥକତା ହେଉଛି ଭାଗବତ ରସ ପରିବେଷଣ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଏକ ଗଭୀର ତତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ । ସମସ୍ତ ବେଦର ସାର ହେଉଛି ପ୍ରଣବ । (ପ୍ରଣବଃ ସର୍ବବେଦେଷୁ-ଗୀତା) ପ୍ରଣବ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମର ବାଚକ (''ତସ୍ୟ ବାଚକଃ ପ୍ରଣବଃ''- ପତଞ୍ଜଳି) ଏବଂ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ନିକଟତମ ନାମ (''ଓମିତ୍ୟେତଦ୍ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ନେଦିଷ୍ଠଂ ନାମ'' - ଶ୍ରୁତି) । ପ୍ରଣବ ହିଁ ବେଦର ମହାବାକ୍ୟ (ସର୍ବବେଦବାକ୍ୟାର୍ଥସମନ୍ୱୟବିଧାୟକତ୍ୱେନ ମହତ୍ତ୍ୱମ୍, ଅକାରାଦ୍ୟକ୍ଷରାତ୍ମକପରସ୍ପର-ସଂବଦ୍ଧପଦସମୁଦୟତ୍ୱାଦ୍ ବାକ୍ୟତ୍ୱମ୍) । ''ମହାବାକ୍ୟ'' ପଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ତହିଁରେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବାକ୍ୟତ୍ୱ ରହିବାର କଥା । ସର୍ବବେଦାର୍ଥର ସମନ୍ୱୟ କରୁଥିବା ହେତୁ ପ୍ରଣବର ମହତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଅକାରାଦି ଅକ୍ଷରାତ୍ମକ ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ ପଦମାନଙ୍କର ସମନ୍ୱୟ କରୁଥିବା ହେତୁ ଏହାର ବାକ୍ୟତ୍ୱ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ପ୍ରଣବର ମୂର୍ତ୍ତି ହେଉଛି ବ୍ରହ୍ମଗାୟତ୍ରୀ । ପ୍ରଣବ ଏକ କୁସୁମକଳିକା ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମଗାୟତ୍ରୀ ଏହାର ସ୍ଫୁଟନୋନ୍ମୁଖ ଶୋଭା ଏବଂ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଏହି କୁସୁମର ଚରମ ଓ ପରମ ପରିଣତି - ସୁପରିପକ୍ୱ ମଧୁମୟ ଫଳ । ଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ର ହେଉଛି ''ତତ୍‌ସବିତୁର୍ବରେଣ୍ୟଂ ଭର୍ଗୋ ଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି । ଧିୟୋ ଯୋ ନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍'', ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶ୍ୱପ୍ରସବିତାଙ୍କର ସେହି ବରଣୀୟ ଜ୍ୟୋତିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଧ୍ୟାନ କରୁଅଛୁ – ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିସମୂହକୁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟରୂପେ ଚାଳନା କରନ୍ତୁ । ଗାୟତ୍ରୀର ଏହି ଅର୍ଥ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ତିନି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥାପନ କରା ହୋଇଅଛି–

୧ । ଜନ୍ମାଦ୍ୟସ୍ୟ ଯତଃ- ଏହି ଶ୍ଳୋକାଂଶଟି ସମଗ୍ର ଭାଗବତର ବୀଜସ୍ୱରୂପ । ଗାୟତ୍ରୀର ସହିତ ଏହାର ଏକବାକ୍ୟତା ବିଦ୍ୟମାନ । ଗାୟତ୍ରୀର ''ଧୀମହି'', ଏବଂ

ଭାଗବତର ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକର ''ଧୀମହି'' ଏକାର୍ଥକ । ଗାୟତ୍ରୀର ''ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍'' ପଦର ଯେଉଁ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭାଗବତର ''ତେନେ'' ପଦର ମଧ୍ୟ ସେହି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ । ଗାୟତ୍ରୀର ''ବରେଣ୍ୟଂ ଭର୍ଗଃ'' ଓ ଭାଗବତର ''ସତ୍ୟଂ ପରଂ'' ଏକାର୍ଥକ । ଗାୟତ୍ରୀର ''ସବିତୁର୍ଦ୍ଦେବସ୍ୟ'' ପଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭାଗବତର ''ଜନ୍ମାଦ୍ୟସ୍ୟ ଯତଃ'' ପଦରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସୁତରାଂ ଭାଗବତର ବୀଜସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ସହିତ ଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ରର ସର୍ବଥା ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବା ହେତୁ ଭାଗବତ ହେଉଛି ଗାୟତ୍ରୀର ଭାଷ୍ୟସ୍ୱରୂପ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିପାଦ ତାଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ଟୀକାରେ କହିଅଛନ୍ତି - ''ଗାୟତ୍ର୍ୟା ପ୍ରାରମ୍ଭେଣ ଗାୟତ୍ର୍ୟାଖ୍ୟ-ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାସ୍ୱରୂପମେତଦ୍ ପୁରାଣମିତି ଦର୍ଶିତମ୍ ।'' ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଓ ଅଗ୍ନିପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଯଥା - ଯତ୍ରାଧିକୃତ୍ୟ ଗାୟତ୍ରୀଂ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ଧର୍ମବିସ୍ତରଃ । ବୃତ୍ରାସୁରବଧୋପେତଂ ତଦ୍ଭାଗବତମିଷ୍ୟତେ ।'' (ମାତ୍ସ୍ୟ ୫୩।୨୦) । ପୁନଶ୍ଚ

''ଗ୍ରନ୍ଥୋଽଷ୍ଟାଦଶସାହସ୍ରୋ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧସଂମିତଃ ।

ଗାୟତ୍ର୍ୟା ଚ ସମାରମ୍ଭସ୍ତଦ୍ ବୈ ଭାଗବତଂ ବିଦୁଃ ।।''(ଅଗ୍ନି ୨୭୨।୬୭)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତଦୀୟ ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାର ଅନୁରୂପ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ଯଥା -

''ଗାୟତ୍ରୀର ଅର୍ଥେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଆରମ୍ଭଣ ।

'ସତ୍ୟଂ ପରଂ ଧୀମହି'-ସାଧନ ପ୍ରୟୋଜନ ।''

୨ । ''ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ'' ଭାଗବତରେ ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ, ରହସ୍ୟ ଓ ତଦଙ୍ଗ - ଏହି ଚାରିଗୋଟି ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । 'ଜ୍ଞାନ' - ଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥାବବୋଧ, 'ବିଜ୍ଞାନ'- ତତ୍ତ୍ୱାନୁଭୂତି, 'ରହସ୍ୟ'- ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଓ 'ତଦଙ୍ଗ'- ସାଧନଭକ୍ତିକୁ ବୁଝାଏ । ଏହି ଚାରିଗୋଟି ବିଷୟ ସମଗ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ । ଭଗବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଏହି ଚାରିଗୋଟି ବିଷୟରେ (ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ) ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଣବର ଅର୍ଥ ଗାୟତ୍ରୀରେ ଏବଂ ତାହାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ''ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ''ରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ କହିଛନ୍ତି - ''ପ୍ରଣବେର ଯେଇ ଅର୍ଥ ଗାୟତ୍ରୀତେ ହୟ । ସେଇ ଅର୍ଥ ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀତେ ବିବରିୟା କୟ ।'' (ଚୈ. ଚ. ମଧ୍ୟ ୨୫/୯୨) ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦଙ୍କୁ ଏବଂ ନାରଦ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବ୍ୟାସଦେବ ଏହି ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ ଦ୍ୱାରା ଭାଗବତର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଗାୟତ୍ରୀ ଓ ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଅଭିନ୍ନ । ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀର ପରିଣତି ହେଉଛି ଭାଗବତ । ଏଣୁ ଏହା ବେଦ-କଳ୍ପତରୁର ପରିପକ୍ୱ ଫଳ ।

୩ । ''ସତ୍ୟସ୍ୟ ଦ୍ୱିବିଧଂ ରୂପଂ ମୂର୍ତ୍ତଂ ଚାମୂର୍ତ୍ତମେବ ଚ'' ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟର ରୂପ ଦ୍ୱିବିଧ-ମୂର୍ତ୍ତ ଓ ଅମୂର୍ତ୍ତ । ଦୁଇରେ ଦୁଇ ମିଶିଲେ ଚାରି ହୁଏ । ଏହା ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରର ଅମୂର୍ତ୍ତ

ସତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଦୁଇଟି ଘଟ ବା ପଟ ଏକତ୍ର କଲେ ଯେଉଁ ଚାରିଗୋଟି ବସ୍ତୁ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ତାହା ହେଉଛି ସତ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତ ରୂପ । ସେହିପରି ଗାୟତ୍ରୀ ପ୍ରତିପାଦିତ ସତ୍ୟ ଅମୂର୍ତ୍ତ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଭାଗବତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଛି - "ସେ ଆମର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିକୁ ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତୁ ।" କିନ୍ତୁ କି ଉପାୟରେ ଏବଂ କେଉଁ ଦିଗରେ- ମନ୍ତ୍ରରେ ଏ କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ କି ଉପାୟରେ ଏବଂ କେଉଁ ଦିଗରେ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିର ପ୍ରେରଣା ହୁଏ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଉକ୍ତି ଅନୁସାରେ "ହୃଷୀକେଶ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାନ୍ତି" ("ବଳାଦିବ ନିୟୋଜିତଃ"- ଗୀତା ୩/୩୬) । କିନ୍ତୁ ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧିନିଷେଧ ଦ୍ୱାରା ("ତସ୍ମାତ୍ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ପ୍ରମାଣଂ ତେ କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥିତୌ" - ଗୀତା ୩-୩୬) ଏବଂ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପରି ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରଣ କରନ୍ତି । ସେ ପୁଣି ବିଧିପ୍ରଣୋଦିତ ପ୍ରୀତିରେ ରୁକ୍ମିଣୀ ପ୍ରମୁଖ ମହିଷୀମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ବିଧିନିରପେକ୍ଷ ପ୍ରୀତିରେ ବ୍ରଜବଧୂମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରେରଣାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷୋକ୍ତ ପ୍ରେରଣା ସର୍ବାତିଶାୟୀ । ବିଧିନିରପେକ୍ଷ ନିର୍ମଳ ପ୍ରୀତି ହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦିଗକୁ ଆତ୍ମାର ସର୍ବାଧିକ ଆକର୍ଷଣ ହୁଏ ।

ସ୍ୱର୍ଗାଦିଭୋଗ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ, ସ୍ୱଧର୍ମ, ମୁକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତି ପ୍ରତି ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରେରିତ ହୁଏ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଭକ୍ତି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । କାରଣ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ୍ ଅପ୍ରାକୃତ ରସମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ବିରାଜମାନ ହୁଅନ୍ତି । ଲୀଳାପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱୀୟ "ଭର୍ଗ" ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ 'ବଂଶୀଛିଦ୍ର' ରୁ ପ୍ରୀତିମଧୁ ବର୍ଷଣ କରି ବ୍ରଜବଧୂମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଯୌବନାଦି ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗତା ଲାଭ କରେ ।

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଅକୃତ୍ରିମ ଭାଷ୍ୟ

ବେଦର ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡାତ୍ମକ ଉପନିଷଦରେ ପ୍ରଧାନତଃ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ଉପନିଷଦର ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର କଦର୍ଥନା ଦେଖି ସୂତ୍ରକାର ବ୍ୟାସଦେବ ନିଜେ ତାହାର ଯେଉଁ ଭାଷ୍ୟ ରଚନା କଲେ ତାହା ହେଉଛି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ।

ଭାଗବତରେ ପ୍ରଧାନତଃ ୩ଟି ବିଷୟ ପରିବେଷିତ ହୋଇଅଛି- ସମ୍ବନ୍ଧ, ଅଭିଧେୟ ଓ ପ୍ରୟୋଜନ । ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାହାହିଁ ପ୍ରତିପାଦିତ । ସେହି କଥା ଶ୍ରୀଳ କୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ କହିଅଛନ୍ତି-

"ଅତଏବ ଭାଗବତେ ଏଇ ତିନି କୟ ।
ସମ୍ବନ୍ଧ-ଅଭିଧେୟ-ପ୍ରୟୋଜନ ମୟ ।"(ଚୈ.ଚ. ମଧ୍ୟ ୨୫/୧୦୫)

ଏବଂ - ''ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଭିଧେୟ ପ୍ରୟୋଜନ ନାମ ।
ଏଇ ତିନି ଅର୍ଥ ସର୍ବସୂତ୍ରେ ପର୍ଯ୍ୟବସାନ ।'' (ଚୈ.ଚ. ଆଦି ୭।୧୩୯)

ସମ୍ବନ୍ଧ ମୂଳବାଚ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବୁଝାଏ । ମୂଳ ପ୍ରାପ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ଏବଂ ପ୍ରୟୋଜନପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ହେଉଛି ଅଭିଧେୟ ।

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ବସ୍ତୁ ''ଅଥାତୋ ବ୍ରହ୍ମଜିଜ୍ଞାସା'' ସୂତ୍ରର ଭୂମିକାରେ ଶ୍ରୀବଳଦେବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ କହିଅଛନ୍ତି- ସର୍ବଦୋଷବର୍ଜିତ, ପ୍ରାକୃତାଦିସ୍ପର୍ଶଶୂନ୍ୟ, ଅନନ୍ତଗୁଣଗଣାଳଂକୃତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦବିଗ୍ରହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ ''ବେଦ୍ୟଂ ବାସ୍ତବମତ୍ର ବସ୍ତୁ'' ଅର୍ଥାତ୍ ପାରମାର୍ଥିକ ବସ୍ତୁ ହିଁ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବୋଲି ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପରମ ତତ୍ତ୍ୱ ହେଉଛି ଅଦ୍ୱୟ ଅଖଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନ । ତାହାର ବ୍ରହ୍ମ, ପରମାତ୍ମା ଓ ଭଗବାନ୍ ରୂପେ ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଅଖଣ୍ଡ ତତ୍ତ୍ୱର ଏହି ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାଶ ବିଦ୍ୟମାନ, ସେହି ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହିଁ ଭାଗବତର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ ।

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର 'ସାଂପରାୟେ'* ସୂତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଇ ଶ୍ରୀବଳଦେବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ସାଂପରାୟ ବା ପ୍ରେମ ହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ 'ମୟି ନିର୍ବଦ୍ଧହୃଦୟାଃ'** ଶ୍ଳୋକରେ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ହିଁ ଭଗବଦ୍‌ବଶୀକରଣର ଉପାୟ ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର (୩।୨) ରେ ଅଭିଧେୟ ତତ୍ତ୍ୱର ଆଲୋଚନା ଦେଖାଯାଏ । ତାହା ହେଉଛି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧି ଅନୁରାଗର ହେତୁରୂପ ସାଧନଭକ୍ତି । ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ 'ସ୍ମରନ୍ତଃ ସ୍ମାରୟନ୍ତଶ୍ଚ' (୧୧।୩।୩୨) ଶ୍ଳୋକରେ ତଦ୍ରୂପ ସାଧନଭକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମଭକ୍ତିର ଉଦୟ ହୁଏ ବୋଲି ଇଙ୍ଗିତ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଏଥିପାଇଁ ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ କହେ -

''ଅର୍ଥୋଽୟଂ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରାଣାଂ ଭାରତାର୍ଥବିନିର୍ଣ୍ଣୟଃ ।
ଗାୟତ୍ରୀଭାଷ୍ୟରୂପୋଽସୌ ବେଦାର୍ଥପରିବୃଂହିତଃ ।''

ଭାଗବତ (୧୨।୧୩।୧୨) ରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଉକ୍ତି ଦେଖାଯାଏ - 'ସର୍ବବେଦାନ୍ତସାରଂ ହି ଶ୍ରୀଭାଗବତମିଷ୍ୟତେ' । ଅତଏବ ଭାଗବତ ବେଦାନ୍ତର ସାରାଂଶ ଓ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଅକୃତ୍ରିମ ଭାଷ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଓ ଶ୍ରୀଗୀତା

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଯାହା ଚରମ ସତ୍ୟ ତାହାର ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଭାଗବତରେ ପ୍ରକଟିତ । ଗୀତା (୧୮।୬୩)ରେ ଭଗବାନ୍ 'ଇତି ତେ ସର୍ବମାଖ୍ୟାତଂ' କହି ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କଲେ ମଧ୍ୟ 'ସର୍ବଗୁହ୍ୟତମଂ ଭୂୟଃ' ଏବଂ 'ମନ୍ମନା ଭବ' (ଗୀତା-୧୮।୬୫,୬୬)

* ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ୩ । ୩ । ୨୮, ** ଭା ୯ । ୪ । ୬୬

ଏହି ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକ ପୁନର୍ବାର କହିଅଛନ୍ତି । ଗୀତାର ଏହି ଶ୍ଳୋକ ଦୁଇଟିରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଚରମ ସତ୍ୟ ଭାଗବତବର୍ଣ୍ଣିତ ରାସଲୀଳାରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି । ରାସରଜନୀରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣତାଦାତ୍ମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ -

''ତନ୍ମନସ୍କାସ୍ତଦାଳାପାସ୍ତଦ୍‌ବିଚେଷ୍ଟାସ୍ତଦାତ୍ମିକାଃ ।

ତଦ୍‌ଗୁଣାନେବ ଗାୟନ୍ତ୍ୟୋ ନାତ୍ମାଗାରାଣି ସସ୍ମରୁଃ ।।'' (ଭା. ୧୦।୩୦।୪୪)

ଗୀତାର ସର୍ବଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ-ପୂର୍ବକ ଏକମାତ୍ର ଭଗବଦ୍‌ଶରଣାପତ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରାସରଜନୀରେ ଧାବମାନା କୃଷ୍ଣଗତପ୍ରାଣା ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଠାରେ ହିଁ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅତଏବ ଗୀତା ଉପନିଷଦ୍‌ଗାଭୀର ଦୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଭାଗବତ ସେହି ଦୁଗ୍ଧମନ୍ଥନୋଦ୍‌ଭୂତ ନବନୀତ* । ସୁତରାଂ ବେଦ, ବେଦାନ୍ତ, ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଓ ଗୀତାର ସର୍ବପ୍ରକାର ପରିପୂର୍ତ୍ତି ଭାଗବତରେ ହିଁ ସଂଘଟିତ ହୋଇଅଛି ।

ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ହେତୁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଫୁରିତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ଏହା ଭ୍ରମପ୍ରମାଦାଦି ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ସର୍ବପ୍ରମାଣ୍‌ଚୂଡ଼ାମଣି । ସେଥିପାଇଁ ସୂତ ଏହାକୁ ''ପୁରାଣାର୍କ'' (ଭା. ୧।୩।୪୪) କହି ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରନାଶ ପାଇଁ ଏହାର ଉପଯୋଗିତା ଦର୍ଶାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱକୀୟ 'ଲୀଳାସ୍ତବ' (୪୧୩)ରେ ଏହାକୁ 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପରିବର୍ତ୍ତିତ' ବୋଲି ସ୍ତୁତି କରିଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାଚୀନ ମହାଜନମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣତୁଲ୍ୟ ଭାଗବତର ଧ୍ୟାନ ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି -

''ପାଦୌ ଯଦୀୟୌ ପ୍ରଥମଦ୍ୱିତୀୟୌ ତୃତୀୟତୁର୍ଯ୍ୟୌ କଥିତୌ ଯଦୂରୂ ।
ନାଭିସ୍ତଥା ପଞ୍ଚମ ଏବ ଷଷ୍ଠୋ ଭୁଜାନ୍ତରଂ ଦୋର୍ଯୁଗଳଂ ତଥାନ୍ୟୌ ।।
କଣ୍ଠସ୍ତୁ ରାଜନ୍ ନବମୋ ଯଦୀୟୋ ମୁଖାରବିନ୍ଦଂ ଦଶମଂ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମ୍ ।
ଏକାଦଶୋ ଯସ୍ୟ ଲଲାଟପଟ୍ଟଂ ଶିରୋଽପି ଯଦ୍ ଦ୍ୱାଦଶ ଏବ ଭାତି ।।
ତମାଦିଦେବଂ କରୁଣାନିଧାନଂ ତମାଲବର୍ଣ୍ଣଂ ସୁହିତାବତାରମ୍ ।
ଅପାରସଂସାରସମୁଦ୍ରସେତୁଂ ଭଜାମହେ ଭାଗବତସ୍ୱରୂପମ୍ ।।'' (ପଦ୍ମପୁରାଣ)

ଶ୍ରୀମଭାଗବତରେ ତତ୍ତ୍ୱଜିଜ୍ଞାସା

ଅଧୋକ୍ଷଜ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଅହୈତୁକୀ ଭକ୍ତି ହିଁ ଅପବର୍ଗ ବା ପରମ ଧର୍ମ । ଏହା ହେଉଛି ସାଧ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଏହାକୁ ଲାଭ କରିବାର ଉପାୟ ତତ୍ତ୍ୱଜିଜ୍ଞାସା । ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ଉପାସନା ନିମିତ୍ତ ମାନବଜୀବନ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । 'ବଦନ୍ତି ତଦ୍ ତତ୍ତ୍ୱବିଦଃ'' (ଭା. ୧।୨।୧୧) ଶ୍ଳୋକରେ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହୋଇଅଛି । ତଦନୁସାରେ ଅଦ୍ୱୟ ଜ୍ଞାନ ହିଁ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁ । ଏଠାରେ 'ଜ୍ଞାନ'ର ଅର୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ ସାମୟିକ ଅବବୋଧ

---

* ଚାରିବେଦ ଦଧି ଭାଗବତ ନବନୀତ ।
ମଥିଲେନ ଶୁକ ଖାଇଲେନ ପରୀକ୍ଷିତ ।। (ଚୈ. ଶ୍ରୀଭା. ମଧ୍ୟ ୧୯/୧୬)

ନୁହେଁ । ଜ୍ଞାନର ଅର୍ଥ ଅଖଣ୍ଡ ଚୈତନ୍ୟସତ୍ତା । ଯାହା ସ୍ୱରାଟ୍, ଯାହାର ସତ୍ତା ଅନ୍ୟ କାହା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ, ତାହା ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଜ୍ଞାନ ବା ଚୈତନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହେଉଚି ସେହି ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧ ସତ୍ତା । ଜୀବ ଚୈତନ୍ୟସ୍ୱରୂପ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଅଖଣ୍ଡ ଚୈତନ୍ୟଘନ ପରମ ପୁରୁଷ ହିଁ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁ । ଜୀବ ତତ୍‌ସଜାତୀୟ ଚିତ୍‌କଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସତ୍ତା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ । ତଦ୍‌ବିଜାତୀୟ ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ଅଦ୍ୱୟ ଅଖଣ୍ଡ ତତ୍ତ୍ୱ ହିଁ କେବଳ ନିଜ ସତ୍ତାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ତାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ତାର ଶକ୍ତିସମୂହ କ୍ଷଣେ ମାତ୍ର ରହିପାରେ ନାହିଁ । ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ସଜାତୀୟ ବିଜାତୀୟ ଭେଦ ନାହିଁ । ତାହା ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ନିଜେ ସ୍ଥିତ । ଅସମୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଅଦ୍ୱୟ । ଏହାହିଁ ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ରର ମାର୍ମିକ କଥା ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁରେ ସଜାତୀୟ, ବିଜାତୀୟ ଓ ସ୍ୱଗତ ଭେଦ ନିରାସ କରି କହିଛନ୍ତି - ''ବିଜାତୀୟ-ସଜାତୀୟ-ସ୍ୱଗତ ଭେଦ ରହିତତ୍ୱାତ୍ ଏକରସଃ ଅଖଣ୍ଡସ୍ତ୍ୱଂ ସୈନ୍ଧବଘନବତ୍ ।'' ଏତତ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବସ୍ତୁର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଭେଦର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ । ଶକ୍ତି ସର୍ବତୋଭାବେ ଶକ୍ତିମାନ୍‌ର ଆଶ୍ରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ପୂରାପୂରି ଭେଦ ନ ରହିଲେ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତିମାନ୍‌ର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଲୀଳାଦି ହେବ କିପରି ? ଏଣୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ଭେଦ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଶକ୍ତି ଓ ଶକ୍ତିମାନ୍ ପୂରାପୂରି ଭିନ୍ନ ବୋଲି କହିହେବ ନାହିଁ, ପୂରାପୂରି ଅଭିନ୍ନ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିହେବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଦୁହିଁଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ । ଏହି ଭେଦାଭେଦ ବିଚାରଭୂମିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅପ୍ରାକୃତ ଚିନ୍ମୟ ଭୂମିକାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଯାହା ପ୍ରକୃତିର ଅତୀତ ତାହା ଅଚିନ୍ତ୍ୟ । ଅତଏବ ସ୍ୱଗତ ଭେଦ ସଂପର୍କରେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ହିଁ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଶ୍ରୀଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମତରେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ରଚୟିତା ଏହି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ଭୂମିକାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ''ଅଦ୍ୱୟ'' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ଆପାତ ବିରୋଧୀ ଶ୍ରୁତିମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସମାଧାନ ହୋଇଅଛି ତାହାର ମୂଳରେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ବାଦ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଶ୍ରୁତିରେ ସଗୁଣ ଓ ନିର୍ଗୁଣ-ଉଭୟନିଷ୍ଠ ବଚନ ଥିବା ହେତୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସଗୁଣ ନା ନିର୍ଗୁଣ । ଯେଉଁମାନେ ନିର୍ଗୁଣବାଦୀ ସେମାନେ ସଗୁଣପର ଶ୍ରୁତିର ମୁଖ୍ୟ ଅର୍ଥ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ବ୍ୟାବହାରିକ ବା ଗୌଣ ଅର୍ଥର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ସଗୁଣବାଦୀମାନେ ନିର୍ଗୁଣପର ଶ୍ରୁତିକୁ ନେଇ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି- ଯଥା 'ତତ୍ତ୍ୱମସି' ବାକ୍ୟରେ ତତ୍‌ପୁରୁଷ ସମାସର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି । 'ଅପାଣିପାଦ' ପଦରେ ଅକାରକୁ ଅଭାବବୋଧକ ଅର୍ଥରେ ନ ନେଇ ତହିଁରେ ଅପ୍ରାକୃତତ୍ୱ ଆରୋପ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣରେ ଉଭୟନିଷ୍ଠ ଶ୍ରୁତିର ବିରୋଧ ସମାଧାନ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତହିଁରେ କୁହା ହୋଇଅଛି ଯେ, ''ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ସର୍ଜ୍ଜନାଦି ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଅଗ୍ନିର ଉଷ୍ଣତା ତୁଲ୍ୟ ସମ୍ଭବପର, କାରଣ ତାହାର ଏହି ଶକ୍ତି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ'' ।

"ଶକ୍ତୟଃ ସର୍ବଭାବାନାମଚିନ୍ତ୍ୟଜ୍ଞାନଗୋଚରାଃ
ଯତୋଽତୋ ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ତାସ୍ତୁ ସର୍ଗାଦ୍ୟା ଭାବଶକ୍ତୟଃ"
ଭବନ୍ତି ତପତାଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ପାବକସ୍ୟ ଯଥୋଷ୍ଣତା ॥ (ବି.ପୁ. ୧।୩।୧-୨)

ଏହି ଶ୍ଳୋକର ଟୀକାରେ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିପାଦ କହିଅଛନ୍ତି "ଜଗତରେ ମଣିମନ୍ତ୍ରାଦି ଭାବମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅଚିନ୍ତ୍ୟଜ୍ଞାନଗୋଚର । ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ତାହାକୁ ହିଁ କହନ୍ତି ଯାହା ଯୁକ୍ତିତର୍କର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । କାର୍ଯ୍ୟ ବିନା ଯାହାର ପ୍ରମାଣ ଉପପନ୍ନ ହୁଏ ନା, ତାହା ଜ୍ଞାନ । ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନତ୍ୱ ଆଦି ବିକଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଯାହାକୁ ଚିନ୍ତାକରି ହୁଏ ନା, ତାହା ଅଚିନ୍ତ୍ୟ । ତାହା କେବଳ ଅର୍ଥାପତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନଗୋଚର ହୁଏ । ଅତଏବ ପାବକର ଦାହିକାଶକ୍ତିତୁଲ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମର ମଧ୍ୟ ତଥାବିଧ ଶକ୍ତି ଅଛି । ଅତଏବ ଗୁଣାଦିହୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଶକ୍ତିମାନ୍ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମର ଏହି ଶକ୍ତି ସ୍ୱଭାବଭୂତ ଏବଂ ସ୍ୱରୂପାଭିନ୍ନ ।"

ଏହା ପୁରାଣାଦିସଂମ୍ମତ ଆର୍ଷ ବ୍ୟାଖ୍ୟା । ଏଣୁ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ହିଁ ସମସ୍ତ ଶ୍ରୁତିକୁ ସମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରେ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ବିରୋଧୀ ଶ୍ରୁତିବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସମନ୍ୱୟ ହୋଇପାରେ ।

ଅଦ୍ୱୟଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ କେବଳମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ, କାରଣ ଏହା ଉପାସନାର ବିଷୟ । ପୁରୁଷାର୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ଚିନ୍‌ମାତ୍ର ବସ୍ତୁରେ କାହାର ଆକାଂକ୍ଷା ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁ ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ । ଶ୍ରୀଳ ଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭାଷାରେ "ତତ୍ତ୍ୱମିତି ପରମପୁରୁଷାର୍ଥ-ଦ୍ୟୋତନାୟ ପରମସୁଖସ୍ୱରୂପତ୍ୱମ୍" । ପରମତତ୍ତ୍ୱ ବସ୍ତୁରେ ଜ୍ଞାନ, ସତ୍ତା ଓ ଆନନ୍ଦ ଅଖଣ୍ଡଭାବେ ବିରାଜମାନ । ଜ୍ଞାନ, ସତ୍ତା ଓ ଆନନ୍ଦ ଏକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁରେ ଚେତନା ଓ ଆନନ୍ଦ ଅଛି ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଏ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରର୍ଥକ ନୁହେଁ । ସତ୍ତା, ଚୈତନ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦରେ ଯତ୍‌କିଂଚିତ୍ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ଏ ସ୍ଥଳରେ "ବିଶେଷ" ସ୍ୱୀକାର କରି ସମାଧାନ କରିଅଛନ୍ତି- "ବିଶେଷ" ଭେଦର ପ୍ରତିନିଧି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭେଦ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଭେଦାଭେଦ କହିଲେ ଦୋଷାବହ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଭେଦର ଅଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଭେଦ-କାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ-ଧର୍ମିଭାବାଦି ବ୍ୟବହାରର ନିବର୍ତ୍ତକ (ଗୋବିନ୍ଦଭାଷ୍ୟ ୩ । ୨ । ୩୧) । ତେଣୁ ଧର୍ମଧର୍ମିଗତ ଭେଦ ପରମ ତତ୍ତ୍ୱବସ୍ତୁର ସ୍ୱରୂପରୁ ଅଭିନ୍ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦ ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ।

ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣରେ ହ୍ଲାଦିନୀ, ସମ୍ବିତ୍ ଓ ସଂଧିନୀ ଶକ୍ତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ବଳରେ ବ୍ରହ୍ମ ନିଜେ ସତ୍ତାବିଶିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟକୁ ସତ୍ତାବିଶିଷ୍ଟ କରନ୍ତି ତାହାର ନାମ 'ସନ୍ଧିନୀ' ଶକ୍ତି । ଯେଉଁ ଶକ୍ତିବଳରେ ସେ ସ୍ୱୟଂ ଚିନ୍ମୟ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟକୁ ଚିନ୍ମୟ କରନ୍ତି ତାହାର ନାମ ସଂବିତ୍ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିବଳରେ ସେ ନିଜେ ଆନନ୍ଦମୟ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦିତ କରନ୍ତି ତାହାର ନାମ ହ୍ଲାଦିନୀ ଶକ୍ତି । ଏହି ତିନି ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ହ୍ଲାଦିନୀ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । କାରଣ ସୁଖାନୁଭୂତିରେ ହିଁ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତିର ଉତ୍‌କର୍ଷ ବୁଝାଯାଏ ।

ଚିଦ୍‌ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ସୁଖାନୁଭୂତିରେ ପରିଣତ ହେଲେ ତାହାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଅତଏବ ସନ୍ଧିନୀ ଓ ସଂବିତ୍‌ର ଚରମ ଉତ୍କର୍ଷ ଯାହାଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୁଏ, ତାହା ହିଁ ହ୍ଲାଦିନୀ । ଚେତନାହୀନ ସତ୍ତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତାହୀନ ଚୈତନ୍ୟ ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, ସେହିପରି ଚୈତନ୍ୟହୀନ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ସମ୍ବିତ୍‌ଶକ୍ତିରେ ସନ୍ଧିନୀ ଅନ୍ତର୍ଲୀନ ହୁଏ ଏବଂ ହ୍ଲାଦିନୀ ଶକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ସଂବିତ୍ ଅନ୍ତର୍ଲୀନ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ତିନି ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ହ୍ଲାଦିନୀ ଅଧିକ ଗମ୍ଭୀର ଓ ବ୍ୟାପକ । ଏହି ତିନି ଶକ୍ତି ଓ ଶକ୍ତିମାନ୍ ମଧ୍ୟରେ 'ବିଶେଷ' ବଳରେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ହିଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ଶ୍ରୀମଭାଗବତରେ ଷଟ୍ ପ୍ରଶ୍ନ

ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ଶୌନକ ପ୍ରମୁଖ ଋଷିମାନେ ସୂତଙ୍କୁ ଛ'ଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଛନ୍ତି, ଯଥା - (୧) ପୁରୁଷର ଐକାନ୍ତିକ ଶ୍ରେୟ କଣ ? (୨) ଆତ୍ମା କିପରି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହୁଏ ? (୩) ଭଗବାନ୍ କି ହେତୁ ଦେବକୀ ଗୃହରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ? (୪) ଭଗବାନ୍ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ) କି କି ଲୀଳା କରିଥିଲେ ? (୫) ଭଗବାନ୍ କି କି ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ? (୬) ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ,ପରେ ଧର୍ମ କାହାର ଶରଣ ନେଲା ? ସମଗ୍ର ଭାଗବତ ଏହି ଛ'ଗୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ହିଁ ଉତ୍ତରସ୍ୱରୂପ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ବକ୍ତା ଓ ଶ୍ରୋତାର ପରଂପରା ଦ୍ୱିବିଧ । ପ୍ରଥମ ପରଂପରାରେ ଭଗବାନ୍ ଓ ବ୍ରହ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମା ଓ ନାରଦ, ନାରଦ ଓ ବ୍ୟାସ, ବ୍ୟାସ ଓ ଶୁକ, ଶୁକ ଓ ପରୀକ୍ଷିତ ଏବଂ ସୂତ ଓ ଶୌନକ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପରଂପରାରେ ଶେଷ ଓ ସନତ୍‌କୁମାର ଏବଂ ସନତ୍‌କୁମାର ଓ ସାଂଖ୍ୟାୟନ ଆଦି । ମୈତ୍ରେୟ ଓ ବିଦୂର ଦ୍ୱିତୀୟ ପରଂପରାଭୁକ୍ତ ।

ଉପରିକଥିତ ଷଟ୍‌ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଗୋଟିର ଉତ୍ତର ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏବଂ ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧର ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦିଆଯାଇଛି । ଷଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ କୁହା ହୋଇଛି ଯେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ହିଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ କଳିରେ ବିରାଜମାନ । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଛ'ଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ବିସ୍ତୃତଭାବେ ସମଗ୍ର ଭାଗବତରେ ଇତସ୍ତତଃ ବିନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଭାଗବତରେ ପ୍ରଧାନତଃ ୧୦ଟି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି - (୧) ସର୍ଗ (ମୂଳସୃଷ୍ଟି) (୨) ବିସର୍ଗ (ବିବିଧ ଜୀବସୃଷ୍ଟି) (୩) ସ୍ଥାନ (ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥର ଉତ୍‌କର୍ଷବିଧାନ) (୪) ପୋଷଣ (ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁଗ୍ରହ) (୫) ଊତି (କର୍ମବାସନା) (୬) ମନ୍ୱନ୍ତର (୭) ଈଶାନୁକଥା (ହରି ଓ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଚରିତ) (୮) ନିରୋଧ (ସଶକ୍ତି ଶୟନ) (୯) ମୁକ୍ତି (ସ୍ୱରୂପରେ ଅବସ୍ଥିତି) ଏବଂ (୧୦) ଆଶ୍ରୟ (ହରି) ।

ଦଶମ ବସ୍ତୁ (ହରି)ଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଭାଗବତର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ନିହିତ ହେଲେହେଁ ଅନ୍ୟ ନଅଟି ବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ତଦ୍ୱାରା ମୂଳବସ୍ତୁର ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନଲାଭ ହୁଏ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ରହ୍ମବାଦ ଓ ପରମାତ୍ମବାଦ ଆଲୋଚିତ

ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଭଗବତ୍‌ବାଦହିଁ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିପାଦ ତାଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ଟୀକାର ଆରମ୍ଭରେ ଭାଗବତକୁ ''ଭଗବଦ୍‌ଗୁଣବର୍ଣ୍ଣନପ୍ରଧାନଂ ଶାସ୍ତ୍ରଂ'' ଏବଂ ଭାଗବତ ଧର୍ମକୁ ''କେବଳମୀଶ୍ୱରାରାଧନ-ଲକ୍ଷଣୋ ଧର୍ମଃ'' ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟତଃ ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କର ବିବିଧ ଲୀଳାବିଳାସର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ । ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଅବତାର ଅସଂଖ୍ୟ-ପୁରୁଷାବତାର, ଗୁଣାବତାର, ଲୀଳାବତାର, ଯୁଗାବତାର, ମନ୍ୱନ୍ତରାବତାର, କଳ୍ପାବତାର ଓ ଶକ୍ତ୍ୟାବେଶାବତାର ଇତ୍ୟାଦି । ଶ୍ରୀସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତଦୀୟ ''ଲୀଳାସ୍ତବ''ରେ ୩୭ଟି ଅବତାର କଥା କୀର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଅବତାର ନିତ୍ୟ, ଚିନ୍ମୟ, ଅପ୍ରାକୃତ, ପରମାନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ, ହେୟତା ଓ ଉପାଦେୟତାରହିତ, ଜ୍ଞାନମାତ୍ର ଓ ସର୍ବଗୁଣପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏତଦ୍‌ବିଷୟେ ବରାହପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି -

''ସର୍ବେ ନିତ୍ୟାଃ ଶାଶ୍ୱତାଶ୍ଚ ଦେହାସ୍ତସ୍ୟ ପରାତ୍ମନଃ ।
ହାନୋପାଦାନରହିତା ନୈବ ପ୍ରକୃତିଜାଃ କ୍ୱଚିଦ୍ ।।
ପରମାନନ୍ଦସଂଦୋହା ଜ୍ଞାନମାତ୍ରାଶ୍ଚ ସର୍ବତଃ ।
ସର୍ବେ ସର୍ବଗୁଣୈଃ ପୂର୍ଣ୍ଣାଃ ସର୍ବଦୋଷବିବର୍ଜ୍ଜିତାଃ ।।''

ଅବତାରମଧ୍ୟରେ କୀର୍ତ୍ତିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତାରୀ, ସର୍ବବିଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପରିପୂରିତ ତତ୍ତ୍ୱ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବତାରମାନଙ୍କର ଭଗବତ୍ତା ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ । ଲୀଳା, ପ୍ରେମ, ବେଣୁ ଓ ରୂପମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ କହିଛନ୍ତି -

ସର୍ବାଦ୍‌ଭୁତଚମତ୍କାରଲୀଳାକଲ୍ଲୋଳବାରିଧିଃ ।
ଅତୁଲ୍ୟମଧୁରପ୍ରେମମଣ୍ଡିତପ୍ରିୟମଣ୍ଡଳଃ ।।
ତ୍ରିଜଗନ୍ମାନସାକର୍ଷୀ ମୁରଲୀକଳକୂଜିତଃ
ଅସମାନୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୂପଶ୍ରୀବିସ୍ମାପିତଚରାଚରଃ । (ଶ୍ରୀ ଭ.ର.ସି : ୨।୧।୪୧-୪୨)

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ରସିକ ଓ ଭାବୁକସଂବେଦ୍ୟ । ଏହା ଏକ ଅତୁଳନୀୟ ରସଗ୍ରନ୍ଥ । ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅତୁଳନୀୟ । ଚିତ୍ତର ଅନୁଭବଦ୍ୱାରା ରସର ଆବେଦନ ହୁଏ । ମାତ୍ର ମସ୍ତିଷ୍କର ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ତତ୍ତ୍ୱର ଆବେଦନ ହୁଏ । ଚିତ୍ତ ଚାହେ ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତୁ ଏବଂ ବିଚାର ଚାହେ ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଏ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ । କିନ୍ତୁ କାବ୍ୟ ଓ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏହି ଚିରନ୍ତନ ବିରୋଧର ସମନ୍ୱୟ ସାଧିତ ହୋଇଛି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ । କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭାବୁକ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ରସିକ ସାହିତ୍ୟିକର ସର୍ବଥା ପରିତୃପ୍ତି ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲଭ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଅନନ୍ୟ ସୁଲଭ ଗୌରବ ଏହି ଯେ ଏହା ଏକାଧାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରସିକ ଓ ଭାବୁକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରସପାନ ନିମିତ୍ତ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଉଭୟବିଧ ଯୋଗ୍ୟତା ଅଛି ସେହିମାନେ ଭାଗବତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସ୍ୱାଦକ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଖ୍ୟ ନାୟକ ହେଉଛନ୍ତି ଔପନିଷଦ ପୁରୁଷ ରସିକଶେଖର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆରାଧିକା ହେଉଛନ୍ତି ମହାଭାବସ୍ୱରୂପା ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାଠାକୁରାଣୀ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ''ଅନୟା ରାଧିତୋ ନୂନଂ ଭଗବାନ୍ ହରିରୀଶ୍ୱରଃ । ଯନ୍ନୋ ବିହାୟ ଗୋବିନ୍ଦଃ ପ୍ରୀତୋ ଯାମନୟଦ୍ ରହଃ ।'' ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ଶ୍ରୀରାଧାଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନାମରେ ପରୋକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି । ଭାଗବତକାର କୌଣସି ଗୋପୀର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାଧାଙ୍କ ନାମର ପରୋକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଭାଗବତ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାଙ୍କ କୃପାନୁଗତ୍ୟ ବିନା ଅସ୍ୱାଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ଯେହେତୁ ସେ ଭାବମୟୀ ଓ ରସମୟୀ । ଏହା ଉଦ୍ଧବ ପ୍ରଭୃତି ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ମତ ।

ଶ୍ରୀରୂପପାଦ ତଦୀୟ ''ଭକ୍ତିରସାମୃତସିନ୍ଧୁ'' ରେ କହିଛନ୍ତି -

''ପ୍ରେମୈବ ଗୋପରାମାଣଂ କାମ ଇତ୍ୟଗମତ୍ ପ୍ରଥାମ୍ ।
ଇତ୍ୟୁଦ୍ଧବାଦୟୋ ନିତ୍ୟଂ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଭଗବତ୍‌ପ୍ରିୟାଃ ।''

ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ତାହା ଲୌକିକ ପ୍ରଥାନୁସାରେ ''କାମ'' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ଭଳି ଜ୍ଞାନୀ ଭଗବଦ୍ ଭକ୍ତମାନେ ତାହାକୁ ସର୍ବଦା ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସୁଖତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟମୟ ଏହି 'ପ୍ରେମ' କାମ ଭଳି ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ କାମରେ ଥିବା ସ୍ୱସୁଖବାସନାରୂପ ହେୟତ୍ୱର ଲେଶମାତ୍ର ଏଥିରେ ନ ଥିବାରୁ ଏହା କାମର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ଏହା ଶୁଦ୍ଧଭକ୍ତର କାମ୍ୟ ପରମୋପାଦେୟ ଫଳ ।

ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବ ସମସ୍ତ ପୁରାଣ ରଚନା କରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ନ ହେବାର କାରଣ ସେ ଶ୍ରୀନାରଦଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲେ । ତାହାର ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ରୀନାରଦ କହିଥିଲେ -

''ଭବତାନୁଦିତପ୍ରାୟଂ ଯଶୋ ଭଗବତୋଽମଳମ୍ ।
ଯେନୈବାସୌ ନ ତୁଷ୍ୟେତ ମନ୍ୟେ ତଦ୍ଦର୍ଶନଂ ଖିଳମ୍ ।।'' (ଶ୍ରୀଭା. ୧।୫।୮)

ହେ ମହର୍ଷେ ! ଆପଣ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ପବିତ୍ର ଲୀଳାମହିମା ପ୍ରଭୂତ ଭାବରେ କୀର୍ତ୍ତନ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେହି ଲୀଳାକଥା-କୀର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟତୀତ ଧର୍ମାଦି ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ସେ ଜ୍ଞାନକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ହେୟ ମନେ କରୁଛି ।

ଯଥା ଧର୍ମାଦୟଶ୍ଚାର୍ଥା ମୁନିବର୍ଯ୍ୟାନୁକୀର୍ତ୍ତିତାଃ ।
ନ ତଥା ବାସୁଦେବସ୍ୟ ମହିମା ହ୍ୟନୁବର୍ଣ୍ଣିତଃ ।। (ଶ୍ରୀଭା. ୧।୫।୯)

ହେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଆପଣ (ମହାଭାରତରେ) ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷରୂପକ ଚତୁର୍ବର୍ଗକୁ ଯେପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବଙ୍କ ମହିମାକୁ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ସେହିପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଅଥୋ ମହାଭାଗ ଭବାନମୋଘଦୃକ୍ ଶୁଚିଶ୍ରବାଃ ସତ୍ୟରତୋ ଧୃତବ୍ରତଃ ।
ଉରୁକ୍ରମସ୍ୟାଖିଳବନ୍ଧମୁକ୍ତୟେ ସମାଧିନାନୁସ୍ମର ତଦ୍ବିଚେଷ୍ଟିତମ୍ ।।

(ଶ୍ରୀଭା. ୧।୫।୧୩)

ହେ ମହାଭାଗ ବେଦବ୍ୟାସ ! ଆପଣ ସମ୍ୟକ୍ ଧୀସମ୍ପନ୍ନ, ପବିତ୍ର ଯଶଃଶାଳୀ, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଓ ନିୟମପରାୟଣ । ଅତଏବ ସମସ୍ତଙ୍କ ମାୟାବନ୍ଧନ ବିମୋଚନ ପାଇଁ ଆପଣ ସମାଧି ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ଅର୍ଥାତ୍ ଗାଢ଼ ସୁଖାନୁସନ୍ଧାନାବେଶଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍‌ଙ୍କର ବିବିଧ ଲୀଳା ସ୍ମରଣ କରନ୍ତୁ ।

ଜୁଗୁପ୍ସିତଂ ଧର୍ମକୃତେଽନୁଶାସତଃ ସ୍ୱଭାବରକ୍ତସ୍ୟ ମହାନ୍ ବ୍ୟତିକ୍ରମଃ ।
ଯଦ୍‌ବାକ୍ୟତୋ ଧର୍ମ ଇତୀତରଃ ସ୍ଥିତୋ ନ ମନ୍ୟତେ ତସ୍ୟ ନିବାରଣଂ ଜନଃ ।।

(ଶ୍ରୀଭା. ୧।୫।୧୫)

ସ୍ୱଭାବତଃ ଗ୍ରାମ୍ୟସୁଖ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଧର୍ମ ପାଇଁ ଆପଣ ଯେଉଁ ନିନ୍ଦ୍ୟ କାମ୍ୟ କର୍ମାଦିର ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାଦ୍ୱାରା ଘୋର ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । କାରଣ ଆପଣଙ୍କ ବାକ୍ୟରୁ ଏହା (ଏହି କାମ୍ୟକର୍ମ) ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମ ବୋଲି ତହିଁରେ ଦୃଢ଼ ରହି (ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି) ତହିଁରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ମଧ ଅଜ୍ଞ ଜନ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀନାରଦଙ୍କ ଉପଦେଶରେ କେବଳ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନା ଅପେକ୍ଷା ଉକ୍ତ ଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉପରେ ହିଁ ସର୍ବାଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆହୋଇଛି । କାରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁସାରେ ହିଁ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ମହାଭାରତ ଓ ପଦ୍ମପୁରାଣାଦିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ମଧ ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲା ନାହିଁ, ଯେହେତୁ ସେ ସବୁଥିରେ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଲୀଳାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଧର୍ମାର୍ଥ କାମମୋକ୍ଷକୁ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ପୁରୁଷାର୍ଥରୂପେ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁ କାମ୍ୟକର୍ମ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ରୁଚି, ସେହି କାମ୍ୟକର୍ମକୁ ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍‌ଙ୍କର ଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଶ୍ରୀନାରଦ ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି କହି କେବଳ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ସୁଖାନୁସନ୍ଧାନସମାଧିରେ ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ଏହିପ୍ରକାର ଉପଦେଶର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ଏହି ଯେ, ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ସୁଖରେ ହିଁ ଜୀବର ସମସ୍ତ ସୁଖର ପର୍ଯ୍ୟବସାନ ।

ତାଙ୍କର ଏହି ଉପଦେଶର ଅନୁସରଣରେ ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବ ଧର୍ମାର୍ଥକାମମୋକ୍ଷକୁ ଉପେକ୍ଷାପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଭାଗବତଧର୍ମକୁ ମୁଖ୍ୟ ସାଧନ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ରଚନା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତହିଁରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭକ୍ତିକୁ ସାଧନଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରେମକୁ ସାଧ୍ୟଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଛି । ଏହାହିଁ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର

ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏହିପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶ୍ରୀବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ରଚିତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରାଣରେ ନାହିଁ। ସେହି ହେତୁରୁ ଶ୍ରୀମଭାଗବତକୁ ପୁରାଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ଟୀକାକାର

"ଭକ୍ତ୍ୟା ଭାଗବତଂ ଗ୍ରାହ୍ୟଂ ନ ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ନ ଚ ଟୀକୟା" - ଏହି ମହାଜନୋକ୍ତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଭାଗବତରସିକ ସାଧୁମାନଙ୍କ କୃପାକଣା ବ୍ୟତୀତ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅବଶ୍ୟ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ । ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ତାଙ୍କର ଜନୈକ ପାର୍ଷଦଙ୍କୁ କହିଥିଲେ - "ଯାହା ଭାଗବତ ପଢ଼ ବୈଷ୍ଣବେର ସନେ ।" ତଥାପି ଭାଗବତରେ ପ୍ରବେଶ ସୁଗମ କରିବା ପାଇଁ ଭକ୍ତମାନେ ଭକ୍ତିବିଭାଜିତ ଚିତ୍ତରେ ଟୀକା ରଚନା କରି ଭାଗବତରସ ପରିବେଷଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀ ତଦୀୟ ତତ୍ତ୍ୱସଂଦର୍ଭ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଆଠଗୋଟି ଟୀକାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା -

୧- ହନୂମଦ୍‌ଭାଷ୍ୟ, ୨- ବାସନାଭାଷ୍ୟ, ୩- ସମ୍ବନ୍ଧୋକ୍ତି, ୪- ବିଦ୍ୱତ୍‌କାମଧେନୁ, ୫- ତତ୍ତ୍ୱଦୀପିକା, ୬- ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା, ୭- ପରମହଂସପ୍ରିୟା ଏବଂ ୮- ଶୁକହୃଦୟ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଶ୍ରୀମଧ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟକୃତ ଭାଗବତ-ତାତ୍‌ପର୍ଯ୍ୟ, ଵିଜୟଧ୍ୱଜକୃତ ପଦରତ୍ନାବଳୀ, ବୀରରାଘବକୃତ ଭାଗବତଚନ୍ଦ୍ରିକା, ଶୁକଦେବକୃତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତପ୍ରଦୀପ, ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟକୃତ ସୁବୋଧିନୀ, ଅଦ୍ୱୈତସିଦ୍ଧିକାର ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ସରସ୍ୱତୀକୃତ ଭାବାର୍ଥପ୍ରବେଶିକା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ । ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଟୀକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିଙ୍କ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମିଙ୍କ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୌରବ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଗୌଡ଼ୀୟ ଗୋସ୍ୱାମୀ ତଥା ଭକ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ଭାଗବତର ଅନେକ ଟୀକା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଯଥା - ବୃହଦ୍ ବୈଷ୍ଣବତୋଷଣୀ (ଶ୍ରୀସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ), ଲଘୁତୋଷଣୀ, ବୃହଦ୍ କ୍ରମସନ୍ଦର୍ଭ, ଲଘୁ କ୍ରମସନ୍ଦର୍ଭ (ଜୀବଗୋସ୍ୱାମୀ); ସାରାର୍ଥଦର୍ଶିନୀ (ବିଶ୍ୱନାଥ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ), ବୈଷ୍ଣବାନନ୍ଦିନୀ (ବଳଦେବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ), ଭାବଭାବବିଭାବିକା (ରାମନାରାୟଣ ମିଶ୍ର), ଦଶମଟୀକା (କବିକର୍ଣ୍ଣପୁର) ଓ ସଂଶୟଶାତନୀ (ରଘୁନନ୍ଦନ ଗୋସ୍ୱାମୀ) ।

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଟୀକାକାରମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଚାର ପ୍ରତି ମନୋନିବେଶ କଲାବେଳେ ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ ଟୀକାକାରମାନେ ବିଶେଷତଃ ରସବିଚାର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ରସ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟାନୁଗ ଷଡ୍‌ଗୋସ୍ୱାମିବୃନ୍ଦ । ଟୀକାଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ଭାଗବତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁତ ନିବନ୍ଧ ଓ ପ୍ରକରଣ ମଧ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ମୁକ୍ତାଫଳ, ହରିଲୀଳା, ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତିରତ୍ନାବଳୀ, ଲୀଳାସ୍ତବ ଓ ହରିଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱସାରସଂଗ୍ରହ ବିଶେଷଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏହିସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାଗବତର ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ ଏବଂ ଭାଗବତର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ତାତ୍‌ପର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାରେ ବ୍ୟାପୃତ ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସଂଗ୍ରହ (ବେଦାନ୍ତ ପକ୍ଷ ପ୍ରକରଣ ୯୮-୯୯ ଶ୍ଳୋକ)ରେ ବାସୁଦେବ ସହସ୍ର ନାମ କ୍ରମେ ଭାଗବତର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । 'ପ୍ରବୋଧସୁଧାକର' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଯାଦବାଧୀଶଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ବୈରାଗ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା, ଦେହନିନ୍ଦା, ମନୋନିଗ୍ରହ, ଆତ୍ମସିଦ୍ଧି ଆଦିରୁ ପ୍ରବୋଧପ୍ରକରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗବତୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିପ୍ରକରଣରୁ ଭାଗବତୀୟ କଥା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଧ୍ୟାନବିଧି ପ୍ରକରଣ (୧୮୪-୧୮୮)ରେ ଗୋ-ଗୋପ-ଗୋପୀ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରନନ୍ଦନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରି 'ସଗୁଣନିର୍ଗୁଣୟୋରୈକ୍ୟମ୍' ପ୍ରକରଣରେ ସଗୁଣନିର୍ଗୁଣଶ୍ରୁତିର ସମନ୍ୱୟଭୂମିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସୁସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ରଚୟିତାଙ୍କ ଆତ୍ମପରିଚୟ

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ପୂଜ୍ୟ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧର ଶେଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ନିଜର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି -

"ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ନିକଟ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ପ୍ରକଟ ॥
ତା'ନାମ ବାମଦେବପୁର । କୌତ୍ସସ ମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିର ॥
ଯେ ବାମଦେବ ବାଜପେୟୀ । ସେ ଗ୍ରାମ ଥିଲେ ଦାନ ପାଇ ॥
ଯେ ବାଜପେୟୀ ସର୍ବେଶ୍ୱର । ଅଟନ୍ତି ତାହାଙ୍କ କୁମର ॥
ତାହାଙ୍କ ସୁତ ବାଜପେୟୀ । ଯେ ଦୁର୍ଗାଦାସ ନାମ ହୋଇ ॥
ବାଲୁଙ୍କି ଦୀକ୍ଷିତ ନାମରେ । ସମ୍ଭବ ତାଙ୍କର କୁମରେ ॥
ତାଙ୍କ ତନୁଜ ଜୀବଦାସ । ମିଶ୍ର ନାମରେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥
ମଧୁସୂଦନ ତାଙ୍କ ସୁତ । ସେ ମଧୁସୂଦନ ମୋ ତାତ ॥
ମୋହର ଦୀନବନ୍ଧୁ ନାମ । ଯେ ବୈତରଣୀ ତଟେ ଗ୍ରାମ ॥
ମୁକୁନ୍ଦପୁର ନାମେ ଖ୍ୟାତ । ସେ ଗ୍ରାମେ ଅଟନ୍ତି ଯେ ସ୍ଥିତ ॥
ବୈଷ୍ଣବ ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭକ୍ତିରେ ଲାଳସ ॥
ଶ୍ରୀନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପରିବାର । ଅଟନ୍ତି ଅତି ଶୁଦ୍ଧାଚାର ॥
ଯେ ଅଟେ ତାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ । ବୈଷ୍ଣବ ଜୟରାମ ଦାସ ॥
ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶ ହେଲି । ଭାଗବତକୁ ଗୀତ କଲି ॥
ଗୌଡ଼ ବାରାଣସୀ ଉତ୍କଳ । ଏ ତିନି ଦେଶ ପୋଥି ଠୁଳ ॥
କରିଣ ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧ ଜାଣି । ଗୀତକୁ ରଚିଲି ପ୍ରମାଣି ॥
ସୁଜନେ ନ ଧର ମୋ ଦୋଷ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସ ॥"

ଉକ୍ତ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ବାମଦେବପୁର ନାମରେ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ଥିଲା । ସେଠାରେ କୌତ୍ସସଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାହାକୁ ବାମଦେବ ବାଜପେୟୀ ନାମକ ଜଣେ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୀର ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଦାନସୂତ୍ରେ ପାଇଥିଲେ । ବାମଦେବ ବାଜପେୟୀଙ୍କ ବଂଶପରମ୍ପରା ନିମ୍ନରେ ପୁତ୍ରକ୍ରମେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା -

ଶ୍ରୀବାମଦେବ ବାଜପେୟୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀସର୍ବେଶ୍ୱର ବାଜପେୟୀ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗାଦାସ ବାଜପେୟୀ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀବାଲୁଙ୍କି ଦୀକ୍ଷିତ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଜୀବଦାସ ମିଶ୍ର, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର (ଖାଡ଼ଙ୍ଗା) ।

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ପ୍ରୋକ୍ତ ବାମଦେବପୁର ଶାସନରୁ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାକୁ ଉଠିଆସି ସେଠାରେ ବସବାସ କରୁଥିଲେ ।

ବୈତରଣୀ ନଦୀକୂଳରେ ମୁକୁନ୍ଦପୁର ନାମରେ ଏକ ଗ୍ରାମ ଥିଲା । ସେଠାରେ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ ନାମରେ ଜଣେ ଅତି ଶୁଦ୍ଧାଚାରସମ୍ପନ୍ନ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭକ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଲାଳସା ଥିଲା । ସେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପରିବାରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀଜୟରାମ ଦାସ ନାମରେ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ସେହି ଶ୍ରୀଜୟରାମ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ନବାକ୍ଷରୀ ଗୀତାନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବଙ୍ଗ, ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ଓ ଉତ୍କଳ - ଏ ତିନି ପ୍ରଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ ପୋଥିମାନ ଏକାଠି ଠୁଳ କରି ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧ ବିଚାରପୂର୍ବକ ସେ ଭାଗବତର ଗୀତାନୁବାଦ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ସେ ନିଜେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଭାଗବତ ରଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଧ ଶେଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପାଠାନ୍ତର ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ଯଥା -

× × × × ×

"ମୋହର ଦୀନବନ୍ଧୁ ନାମ । ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଦୁର୍ଗେ ବିଶ୍ରାମ ।।
କରିଛି ତହିଁର ଭୂପତି । ସେ ଗୁରୁ ବୈଷ୍ଣବେ ଭଗତି ।।
ସେ ଦାତା ଧୀର ସତ୍ୟଭାଷୀ । ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥାଭ୍ୟାସୀ ।।
ନାମ ଅଟଇ ତାହାଙ୍କର । ମଙ୍ଗରାଜ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ।।
ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶ ହେଲି । ଭାଗବତକୁ ଗୀତ କଲି ।।

ଉପରିଲିଖିତ ଉକ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜ ନାମକ ଜନୈକ ବ୍ୟକ୍ତି ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୁରୁବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ଥିଲା । ସେ ଦାତା, ଧୀର ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସେ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଭାଗବତର ଗୀତାନୁବାଦ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳ

ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜା ଶ୍ରୀବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ପ୍ରୀତିରେ ବଶ ହୋଇ ଭାଗବତକୁ ଗୀତ କରିଥିଲେ । ଅତଏବ ସେ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସାମସମୟିକ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥଙ୍କ ରଚିତ ''ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର'' ପୁସ୍ତକରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଗୁରୁ ଥିଲେ । ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ଥିଲେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଏହାଙ୍କର ମଧ ସାମସମୟିକ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜବଂଶାବଳୀର ହିସାବରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କର ଜନ୍ମକାଳର ସଠିକ ବିବରଣୀ ମିଳିପାରିବ । ଏଥିପାଇଁ ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜବଂଶ

ମଧ୍ୟଭାରତ ଏଜେନ୍‌ସି-ଅନ୍ତର୍ଗତ ରେବାଁଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କରନ୍ତି । ସେହି ବଂଶର ରଘୁନାଥ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ଯଦୁନାଥ ମଙ୍ଗରାଜ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ପ୍ରଥମ ରାଜା ହେଲେ । ଦିଲ୍ଲୀଶ୍ୱରଙ୍କ ୧୦୦୬ ସାଲରେ ସେ ରାଜସିଂହାସନରେ ଅଧିରୂଢ଼ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜବଂଶାବଳୀର ବିବରଣ ତଳେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

କ୍ର. ନଂ.	ରାଜାଙ୍କ ନାମ				ରାଜତ୍ୱକାଳ ବର୍ଷ/ମାସ
୧ମ	ଯଦୁନାଥ ମଙ୍ଗରାଜ				୬୬
୨ୟ	ନାରାୟଣ ,,				୩୪
୩ୟ	ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ,,				୧୪
୪ର୍ଥ	ବନମାଳୀ ସିଂହ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର ରାୟ				୧୧
୫ମ	ବୈରାଗୀ ସିଂହ	,,	,,	,,	୩୬
୬ଷ୍ଠ	ନୀଳାଦ୍ରି ସିଂହ	,,	,,	,,	୨୪
୭ମ	ନୃସିଂହ	,,	,,	,,	୨୧ । ୨
୮ମ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ	,,	,,	,,	୬ । ୪
୯ମ	କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର	,,	,,	,,	୨୧ । ୧
୧୦ମ	କୁଞ୍ଜବିହାରୀ	,,	,,	,,	୨୪ । ୧୦
୧୧ଶ	ନଟବର ସିଂହ	,,	,,	,,	୪୦
୧୨ଶ	ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ	,,	,,	,,	୧୯
୧୩ଶ	ହରିହର ସିଂହ	,,	,,	,,	୪୩

ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ୨ୟ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ଏବଂ ୩ୟ ରାଜା ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସାମସମୟିକ ଥିଲେ । ପ୍ରଦତ୍ତ ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ରାଜବଂଶର ବିବରଣୀରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ

ମହର୍ଷି କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱୈପାୟନ ବେଦବ୍ୟାସ ବିରଚିତ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଟୀକାକାର ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକାକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଅନୁସରଣ କରି ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ "ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା" ଟୀକା ସର୍ବମାନ୍ୟ ଏବଂ ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ସେହି ଟୀକା ଅବଲମ୍ବନରେ ତାଙ୍କର ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ । ସେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁଠି ମୂଳଶ୍ଳୋକ ଅପେକ୍ଷା ଅନୁବାଦରେ ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ତାହା ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ନୁହେଁ । ସେତକ ସେ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ । 'ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା' ଟୀକା ସହିତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଅନୁବାଦକୁ ତୁଳନା କଲେ ତାଙ୍କ ବିଲକ୍ଷଣ ବିଦ୍‌ବତ୍ତାର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ସମସ୍ତ ଶ୍ଳୋକ (୧୮୦୦୦) ତାଙ୍କର ମୁଖସ୍ଥ ଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତରେ ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଥିବାରୁ ସେ କେତେକ ସ୍ତୁତି ସ୍ତୋତ୍ର ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରେ ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ତୋତ୍ର ତାଙ୍କ ନାତି ଶ୍ରୀରାଜବଲ୍ଲଭ ମିଶ୍ର "ଭକ୍ତିରତ୍ନମାଳା" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ସଂକଳନ କରିଛନ୍ତି । ଯେ ସେହି ପୁସ୍ତକ ପାଠ କରିବେ ସେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଅସାଧାରଣ କବିତ୍ୱଶକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତି ବିଷୟରେ ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ତଦ୍‌ବିରଚିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତବ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତବରତ୍ନମ୍

ଜୟ ଜୟ କୃଷ୍ଣ କୃପାମୟ ସିନ୍ଧୋ
ବ୍ରଜବନିତାଜନଜୀବନବନ୍ଧୋ ।
ଅଧିମୁନିମାନସମୁଲ୍ଲସଦମଳଂ
ବନ୍ଦେ ନିତ୍ୟଂ ତବ ପଦକମଳମ୍ ॥ ୧ ॥

ଧର୍ମଂ ଚାର୍ଥଂ କାମଂ ମୋକ୍ଷଂ
ଯାଚେ ନାହଂ କିମପି ପରୋକ୍ଷମ୍ ।
ତବ ଚରଣାମ୍ବୁଜସେବାମେବ
ପ୍ରବିତର ମହ୍ୟଂ ମୁରହରଦେବ ॥ ୨ ॥

ଯସ୍ୟାସ୍ତି ତ୍ୱତ୍‌ପଦଯୁଗଭକ୍ତି-
ସ୍ତସ୍ୟାଧୀନା ଭବତି ବିମୁକ୍ତିଃ ।
କିମସୌ ଧୀରଶ୍ଚପଳନିସର୍ଗଂ
ବାଞ୍ଛତି ଧର୍ମାଦୀନାଂ ବର୍ଗମ୍ ॥ ୩ ॥

ତ୍ୱୟି ପତିତବ୍ରଜପାବନଦକ୍ଷେ
ବସତି ହୃଦି ସ୍ୱାଶ୍ରିତଜନରକ୍ଷେ ।
ଭଜତି ଯଦନ୍ୟଂ ଦେବଂ ଲୋକଃ
ସ ତୁ ତବ ମାୟାବୀର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ରେକଃ ॥ ୪ ॥

ତବ ଚରିତାଖ୍ୟା ଲୋକପ୍ରଣତିଃ
ସ୍ମୃତି-ପୂଜା-ଲୟଂଗତିଷୁ ପ୍ରୀତିଃ ।
ଶ୍ରୁତି-ରସନା-ଦୃଙ୍-ମସ୍ତକ-ଚେତଃ-
କରଚରଣସ୍ୟ ସ୍ତାନ୍ ମମ ଜେତଃ ॥ ୫ ॥

ଭୁଞ୍ଜାନଃ ସ୍ୱଂ କର୍ମବିପାକଂ
ନେଚ୍ଛାମ୍ୟର୍ଥାନ୍ ନ ପୁନର୍ନାକମ୍ ।
ପ୍ରାର୍ଥ୍ୟଂ କେବଳମେତନ୍ ମରଣେ
ସ୍ମରତି ଯଥା ମେ ହୃଦ୍ ତବ ଚରଣେ ॥ ୬ ॥

ନାଥ ! ଗଣୟା ବୃଷ୍ଟେର୍ଧାରାଃ
ସିକତା ଭୂମେର୍ନଭସସ୍ତାରାଃ ।
ସଂସାରେଽସ୍ମିନ୍ ମମ ଜନିନିଧନେ
କଃ ସଂଖ୍ୟାତୁଂ ପ୍ରଭବତି ଗହନେ ॥ ୭ ॥

ପ୍ରଚୁରାୟାସପ୍ରଭବଂ ନିଧନଂ
ଶ୍ରୁତିଶଲ୍ୟାୟିତମନ୍ତକକଦନମ୍ ।
ତଦ୍‌ଭୀଶଷ୍ୟନ୍ମୁଖଗଳତାଲୋ-
ସ୍ତ୍ରାତା ଭବ ମେ କୃଷ୍ଣ କୃପାଳୋ ॥ ୮ ॥

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତା ଦେଶେ ଯସ୍ୟ
ସ୍ମୃତିରପି ନାଳଂ ଜଗତି କୃତସ୍ୟ ।
ତସ୍ୟାପ୍ୟଂହୋରାଶେଃ ପାତ୍ରଂ
ପାବୟ ବିଷ୍ଣୋ ମାମତିମାତ୍ରମ୍ ॥ ୯ ॥

କୃଷ୍ଣ ତବାସ୍ମୀତ୍ୟୁକ୍ତ୍ୱା ଖିନ୍ନଃ
ସକୃଦପି ମାଂ ଯୋ ଭବତି ପ୍ରପନ୍ନଃ ।
ତସ୍ୟାଭୀତିଂ ବିଦଧାମୀତି
ବ୍ରତମାମ୍ନାୟଂ ସ୍ମର ସା ନୀତିଃ ॥ ୧୦ ॥

ଅକଳିତପାରଭବାର୍ଣ୍ଣବନାବଂ
ବିଦଧତି ଯେ ତ୍ୱୟି ସୁଦଢ଼ଂ ଭାବମ୍ ।
ତୈର୍ମେ ସଙ୍ଗୋ ଭବତୁ କିମନ୍ୟୈଃ
ସଂସାରାପଣପତିତୈଃ ପଣ୍ୟୈଃ ॥ ୧୧ ॥

ତ୍ୱୟି ବିଶ୍ୱାମ୍ଭନି ବିରଚିତ ଭକ୍ତି-
ର୍ଯସ୍ତେ ନାମାନ୍ୟନିଶଂ ବକ୍ତି ।
ସ୍ମରତି ଚ ନିତ୍ୟଂ ତ୍ୱାମତିରୁଚିରଂ
ଜୀବତି ଜୀବତି ଜୀବତି ସ ପରମ୍ ॥୧୨॥

ଝଷକମଠାଦ୍ୟା ଭବଦବତାରାଃ
ସତ୍ୟଂ ପୂଜ୍ୟାସ୍ତ୍ରିଭୁବନସାରାଃ ।
ତଦପି ମନୋ ମେ ଭବତି ସତୃଷ୍ଣଂ
ତ୍ୱାମେବାନୁସ୍ମର୍ତ୍ତୁଂ କୃଷ୍ଣମ୍ ॥ ୧୩ ॥

ତ୍ୱାଂ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବିପିନେଽଗମ୍ୟେ
ଶାରଦରାକାପତିରୁଚିରମ୍ୟେ ।
ଅତସୀପୁଷ୍ପପ୍ରତିମଚ୍ଛାୟଂ
ନ୍ୟକ୍‌କୃତକୋଟିମନୋଭବକାୟମ୍ ॥୧୪ ॥

ଦଧତଂ ପୀତଂ ବସନଂ ସାରଂ
ଶିଞ୍ଜନ୍ନୂପୁରଚରଣମୁଦାରମ୍ ।
କୌସ୍ତୁଭକଣ୍ଠଂ ଧୃତବନମାଳଂ
ସମୁଦିତନାନାଭୂଷଣଜାଳମ୍ ॥ ୧୫ ॥

ବର୍ତ୍ତୁଳପୀନାୟତଭୁଜଯୁଗଳଂ
ପ୍ରଣତଜନାଭୟକରକରକମଳମ୍ ।
ମୁଖକମଳାବିଷ୍କୃତଦରହାସଂ
ପ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳମୁକ୍ତାବିଳସନ୍ନାସମ୍ ॥ ୧୬ ॥

ଅନୁକୃତଦାଡ଼ିମବୀଜସୁଦନ୍ତଂ
ଭୁବନବଶୀକରଚତୁରଦୃଗନ୍ତମ୍ ।
ମଞ୍ଜୁଳତିଳକଂ ଚନ୍ଦ୍ରକଚୂଳଂ
ଜଗଦାନନ୍ଦସମୁଚ୍ଚୟମୂଳମ୍ ॥ ୧୭ ॥

ଗୋପୀସଂଖ୍ୟାମନୁଧୃତଦେହଂ
ବଳୟିତତତ୍‌ପ୍ରତିଯୁଗମଧ୍ୟେଽହଂ ।
ତତ୍‌କଣ୍ଠାର୍ପିତବାହୁଂ ରାସେ
ସମୁଦିତଚିତ୍ତଂ ହୃଦି ସମୁପାସେ ॥ ୧୮ ॥

କାମକ୍ରୋଧାଦିଭିରଭିଭୂତେ
ଭବଦନୁକୂଳୈଃ ସଦ୍‌ଭିର୍ଧୂତେ ।
କରୁଣାପାଙ୍ଗ ପାତୟ ଦୀନେ
ମୟି ନନ୍ଦାତ୍ମଜ ! ପାପିନି ହାନେ ॥ ୧୯ ॥

ଉପନତସଂସୃତିଭୟହରଚରଣଂ
ଯାମି ତ୍ୱାଂ ଭବଭୀତଃ ଶରଣମ୍ ।
ସ୍ୱବଶ ଯଦିଚ୍ଛସି ତଦ୍ କୁରୁ କିନ୍ତୁ
ପୁନରପି କରବୈ ସ୍ୱକୁଶଳଚିନ୍ତାମ୍ ॥ ୨୦ ॥

ହରିଗୁଣଗୀତେରନବଦ୍ୟାନାଂ
ବିଂଶତିମେତାଂ ସତ୍‌ପଦ୍ୟାନାମ୍ ।
ପଠତି ନରୋ ଯସ୍ତଦ୍‌ଗତଚେତା-
ସ୍ତମବତି ଭୃତ୍ୟଂ କଂସବିଜେତା ॥ ୨୧ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁମିଶ୍ରଖାଡ଼ଙ୍ଗା ବିରଚିତଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତବରତ୍ନଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣମ୍ ।

'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି

ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ସଂକଳିତ କୋଷଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ମୂଳ ଶବ୍ଦ 'ଖଡ୍‌ଗରାୟ' ରୁ ଏହା ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ମାତ୍ର ଦୁଇ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱନିଗତ ସାମ୍ୟ ନ ଥିବା ହେତୁ ଏହି ମତ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର କୌସ୍ୱସ ଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ଆଚରଣରେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । କେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ କିମ୍ବା ବୈଷ୍ଣବ 'ଖଡ୍‌ଗରାୟ' ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହେବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ 'ଖାଡଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦ 'ଖଡ୍‌ଗରାୟ' ଶବ୍ଦରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା ସମୀଚୀନ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ସଂସ୍କୃତ 'ଷଡ଼ଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦ ସହିତ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିଗତ ସଂପର୍କ ଥିଲାପରି ମନେ ହୁଏ । ଶିକ୍ଷା, କଳ୍ପ, ନିରୁକ୍ତ, ବ୍ୟାକରଣ, ଛନ୍ଦ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ - ଏହି ଛ'ଗୋଟି ବିଦ୍ୟା ବେଦର 'ଷଡ଼ଙ୍ଗ' ନାମରେ ପରିଚିତ । 'ଷଡ଼ଙ୍ଗ' ଅଧ୍ୟୟନ କରି ତହିଁରେ ଦକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ 'ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ' ବା 'ଷାଡ଼ଙ୍ଗ' କୁହାଯାଏ । ''ତଦଧୀତେ ତଦ୍ ବେଦ'' ଏହି ସୂତ୍ରାନୁସାରେ ''ଷଡ଼ଙ୍ଗମ୍ ଅଧୀତେ ଜାନାତୀତି ବା ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ଷାଡ଼ଙ୍ଗୋ ବା ।'' ସଂସ୍କୃତରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥେ ବହୁବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଚଳିତ । ଏଣୁ ଷଡ଼ଙ୍ଗ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନାର୍ଥରେ ''ଇମେ ଷଡ଼ଙ୍ଗିନଃ, ଇମେ ଷାଡ଼ଙ୍ଗାଃ ବା'' ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଯାଇପାରେ ।

ଏହାଛଡ଼ା ବୈଦିକଯୁଗରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରାକୃତ, ଅପଭ୍ରଂଶ ତଥା ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ'ର 'ଖ' ଉଚ୍ଚାରଣ ବହୁଳ ଭାବେ ଦେଖାଯାଏ ।

ଯଥା- ଋଗ୍‌ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ପୁରୁଷସୂକ୍ତର 'ସହସ୍ରଶୀର୍ଷାଃ ପୁରୁଷ' ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କଲାବେଳେ ଅନେକେ ''ପୁରୁଷ'' ଶବ୍ଦକୁ ''ପୁରୁଖ'' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଭକ୍ତକବି ତୁଳସୀଦାସଙ୍କ ରଚିତ ''ଶ୍ରୀରାମଚରିତ ମାନସ'' ରେ ମଧ୍ୟ ମୁର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ'ର 'ଖ' ଉଚ୍ଚାରଣ ବହୁଳ ଭାବରେ ଉପଲବ୍‌ଧ ହୁଏ । ଯଥା- ପୀୟୁଷା = ପୀୟୁଖା, ବରଷା = ବରଖା, ଷଟ୍‌ରସ = ଖଟ୍‌ରସ ଇତ୍ୟାଦି । ଭକ୍ତକବି ସୂରଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ 'ଷ'ର 'ଖ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା- ବ୍ରଜଭାଷା = ବ୍ରଝଭାଖା, ସନ୍ତୋଷ = ସନ୍ତୋଖା ଇତ୍ୟାଦି । ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ' ଅସଂଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ 'ଖ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାର ନିୟମ ବୈଦିକ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତାହା 'ଖ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ନ ହୋଇ ମୁର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ।

ଏବେ 'ଷାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ 'ଷ' ଅସଂଯୁକ୍ତ ଥିବା ହେତୁ 'ଖ' ଭାବେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ପରେ ବିସର୍ଗଲୋପ ଦ୍ୱାରା 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାର

ମନେହୁଏ । ଏହା ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ କତିପୟ ବିଦ୍ୱାନ୍ 'ଖାଡ଼ଙ୍ଗା' ଶବ୍ଦର ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର ସପକ୍ଷରେ ମତପୋଷଣ କରନ୍ତି ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଦୀନବନ୍ଧୁତା

ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ଉଭୟେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ଏକାଠି ବସି ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ଗୁରୁଦେବ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟ ମହୋଦୟ ଉତ୍କଣ୍ଠାର ସହିତ ତାହା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ଉଭୟଙ୍କ ନୟନରୁ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଝରି ପଡୁଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଗୁରୁଙ୍କର ଗେରୁଆ ଗାମୁଛା ଓ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ରୁମାଲ ଓଦା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଦୀନବନ୍ଧୁ ନିଜର ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ ଦେଖି ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ କିଛି ନା କିଛି ବିତରଣ କରୁଥିଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଯାହା ଦକ୍ଷିଣାରୂପେ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ, ତହିଁରୁ ଅଧିକାଂଶ ସେ ଦାନରେ ବିନିଯୋଗ କରୁଥିଲେ । ଅତିଥିସେବାକୁ ସେ ଜୀବନର ଏକ ବଡ଼ ବ୍ରତ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅତିଥିଙ୍କୁ ନିଜ ପାଇଁ ବଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ପ୍ରଦାନ କରି ସେ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । କେବେ କେବେ ଅତିଥି ସତ୍କାର କରୁ କରୁ ତାଙ୍କୁ ଉପବାସରେ ମଧ୍ୟ ରହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଅନ୍ୟକୁ ସୁଖୀ କରାଇ ସେ ପରମ ସୁଖ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ସେ ଯେ କେତେ ବଡ଼ ତ୍ୟାଗୀ ଥିଲେ ତାହା ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ବେଶ୍ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ହେବ ।

ଦିନେ ରାଜା ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ମଫସଲରେ ଥିବା ତାଙ୍କ ଖମାରରୁ ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ୧୮ ଖାଉଡ଼ ବା ୩୬ ବସ୍ତା ଧାନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଗୁରୁଦେବ ସେହି ୩୬ ବସ୍ତା ଧାନ ଘରକୁ ଆଣୁ ଆଣୁ ବାଟରେ ଯାଚକମାନଙ୍କୁ ୩୫ ବସ୍ତା ବିତରଣ କରି ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ବସ୍ତା ଧାନ ଘରକୁ ନେଲେ । ଏ ବିଷୟ ରାଜା ପରେ ଜାଣିପାରି ସଂଧ୍ୟା ସମୟରେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ - "ସବୁ ଧାନଯାକ ବିତରଣ ହୋଇଗଲା ପରା ?" ଗୁରୁଦେବ ଉତ୍ତର ଦେଲେ - "ନା, ଏକବସ୍ତା ମାତ୍ର ବିତରଣ ହୋଇଛି ।" ଏହାର ଗୂଢ଼ାର୍ଥ ଏହି ଯେ ଯାହା ପରିବାରର ଭରଣପୋଷଣରେ ଲାଗିଲା, ତାହାହିଁ ବିତରିତ ହେଲା ଏବଂ ଯାହା ଅନ୍ୟକୁ ଦିଆଗଲା ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପାଇଁ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଲା । ଏହିପରି ଆହୁରି ଅନେକ ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘଟିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଦୈନ୍ୟୋକ୍ତି

"ନମନ୍ତି ଫଳିନୋ ବୃକ୍ଷାଃ, ନମନ୍ତି ଗୁଣିନୋ ଜନାଃ" - ଏହି ସତ୍ୟ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଏତେବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜକୁ ଅତି ଦୀନହୀନ

ଭାବେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ମହାକବି କାଳିଦାସ ଅସାଧାରଣ କବିତ୍ୱଶକ୍ତି ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ କାବ୍ୟରଚନାର ଅନଧିକାରୀ ଓ ମନ୍ଦମତି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ବୈଷ୍ଣବ କବିମାନେ ଅତି ଉଚ୍ଚାଧିକାରସଂପନ୍ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିମ୍ନାଧିକାରୀ ରୂପେ ନିଜ ମୁଖରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ଦୈନ୍ୟୋକ୍ତି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସେମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ ହୋଇ ଆସିଛି । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମଧ୍ୟ ସେହି ଦୀକ୍ଷାରେ ଦୀକ୍ଷିତ ଥିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କ ରଚନାର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଂକ୍ତିମାନଙ୍କରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ-

ସୁଜନେ ନ ଧର ମୋ ଦୋଷ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସ ॥
ହେ କୃଷ୍ଣ କୃପାମୟ ସିନ୍ଧୁ । ମୁହିଁ ଅଧମ ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥
× × × ×
ଶବର ତୁଳସୀ ବୃକ୍ଷକୁ । ଲଗାଇ ଥିଲେହେଁ ତାହାକୁ ॥
ଯେ ମହାସାଧୁ ବିପ୍ରବର । ସେ କି ନ କରେ ନମସ୍କାର ॥
ଏ ଏହା କରିଛି ନିର୍ମିତ । ଏମନ୍ତ ନ ଧରିବ ଚିତ୍ତ ॥
× × × ×
ମୋହର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ । କେବଳ ସ୍ୱାମୀଟୀକା ଚାହିଁ ॥
ଭାଗବତକୁ କଲି ଗୀତ । ସୁଜନେ ଶୁଣି ହୁଅ ପ୍ରୀତ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ । ଚିନ୍ତା କରିଣ ନିଜ ମନ ॥
ସୁଜନମାନଙ୍କର ହିତେ । ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତେ ॥
ବର୍ଣ୍ଣିଛି ପୁରାଣକୁ ଚାହିଁ । ମୋହର ତେତେ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ॥
ବିଶ୍ୱନାଟକ ସୂତ୍ରଧାର । ଯେ ହରି କରୁଣାସାଗର ॥
ସେ ଯହିଁ କରେ ନିୟୋଜନ । ତହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାଣିମନ ॥
ଏଣୁ ନ ଧର ମୋର ଦୋଷ । ସୁଜନେ ଶୁଣି ହୁଅ ତୋଷ ॥
ଯେବଣ କୃଷ୍ଣନାମମାନ । ମନୁଷ୍ୟେ କରନ୍ତି କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ସେ କିଛି ହୋଇ ଅଁବ୍ୟକତ । ଶୁକତୁଣ୍ଡରୁ ହେଲେ ଜାତ ॥
ସାଦର ହୋଇ ଟେକି କର୍ଣ୍ଣ । ତା' କି ନ ଶୁଣେ ସାଧୁଜନ ॥
ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ହିଁ ସେ ପ୍ରକାରେ । ସୁଜନେ ଘେନନ୍ତୁ ମନରେ ॥
× × × ×
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ତେଣେ ॥
ମୋର ନ ଧର କବିଦୋଷ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସ ॥
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚରଣେ । ମତି ମୋ ରହୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
× × × ×

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ । ହୃଦୟେ କରିଣ ଚିନ୍ତନ ॥
ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କର ହିତେ । ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତେ ॥
ବର୍ଣ୍ଣନ କରୁଛି ମୋହର । ଦୋଷ ସୁଜନେ କ୍ଷମା କର ॥
ଯହିଁରେ ବକ୍ତା ବ୍ୟାସସୁତ । ଶ୍ରୋତା ନୃପତି ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଗ୍ରନ୍ଥ ନିର୍ମାଣକର୍ତ୍ତା ବ୍ୟାସ । ତହିଁ ମୋର କି ଅବକାଶ ॥
ତଥାପି ଯାହା ଭଗବାନ । ହୃଦୟେ କଲେ ନିଯୋଜନ ॥
ଅନ୍ୟଥା କରିବାକୁ ତାହି । କେ ଅଛି ନରଦେହ ବହି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଯା' ଅନ୍ୟଥା । କରି ନ ପାରନ୍ତି ସର୍ବଥା ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ଦେଶ ଭାଷାରେ କରି ଗୀତ ॥
ଶ୍ରୀଧର ଗୋସାଇଁଙ୍କ ମତ । ଅନୁମତରେ ଏ ଚରିତ ॥
ସାଧୁମାନଙ୍କ ସୁଖ ପାଇଁ । ଆନନ୍ଦ ହେଲି ଏହା ଗାଇ ॥
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ' ନ ଧର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ କିଙ୍କର ॥
× × × ×
ପରମ ପୁରୁଷ ଗୋବିନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ପାଦ ଅରବିନ୍ଦ ॥
ତହୁଁ ଗଳିତ ମକରନ୍ଦ । ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପିବନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଦ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ । ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧ ଗୀତ ଗାଇ ॥
× × × ×
ଶୁଣି ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧ ଗୀତ । ସୁଜନେ ହୁଅ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥
ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ବୋଲି ଚିତ୍ତେ । ଦୋଷ ନ ଧର କଦାଚିତେ ॥
ଥାଇ ଯେ ଶବର ପଲ୍ଲୀରେ । ସେ ଦିବ୍ୟ ରତ୍ନକୁ ଯୋଗରେ ॥
ଲଭି କେ କଣ୍ଠେ ନ ଲମ୍ବାଇ । ସେହି ରୂପରେ ଏ କଥା ହିଁ ॥

ଏହିପରି ବହୁ ଦୈନ୍ୟସୂଚକ ବାଣୀ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚନାରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ତାହା ହିଁ ତାଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱର ପରିଚାୟକ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଓ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ପଦଲାଳିତ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଗମତା ଆଦି ଗୁଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ତାହା ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ସମଗ୍ର ମାଧୁରୀ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଦେଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏପରିକି ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ଠାବେ ଠାବେ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ଚରିତ ସହିତ ଅମେଳ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ ଅଭାବରୁ ଯେଉଁମାନେ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ସେମାନେ ଶୁକମୁଖବିଗଳିତ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପଦମାଧୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ

ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରୁ ପୂରାପୂରି ଆସ୍ୱାଦନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚିତ ଭାଗବତ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ସେହି ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିବ । କାରଣ ସେ ନିଜ ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ କବିତ୍ୱ ଶକ୍ତି ବଳରେ ସ୍ୱାମିଟୀକା ଅନୁସରଣ କରି ଭାଗବତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ ନବାକ୍ଷରୀ ପଦରେ ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚନା ଟିକିଏ କ୍ଲିଷ୍ଟ ବୋଧ ହେଲେ ହେଁ ପ୍ରାମାଣିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା ଶତକଡ଼ା ଶହେ ଭାଗ ଖାଣ୍ଟି । ସେଥିପାଇଁ ''ଉପମା କାଳିଦାସସ୍ୟ'', ''ନୈଷଧେ ପଦଲାଳିତ୍ୟ'' ପରି ''ଖାଡ଼ଙ୍ଗାପଦ'' (ଖାଣ୍ଟିପଦ)ର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଦ୍ୟାବଧି ରହି ଆସିଛି । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ଯେଉଁ ଅଭାବ ଅଛି ତାହା ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ନିଜ ଭାଗବତରେ ପୂରଣ କରି ପାରିଛନ୍ତି ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଜୀବନୀ ସଂବନ୍ଧେ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜବଲ୍ଲଭ ମିଶ୍ର (ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ନାତି)ଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ✓ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର (ଖଡ୍‌ଗରାୟ)

ଦୀନବନ୍ଧୁ ୧୫୭୮ ଶକାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶା ଷୋଳ ଶାସନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବାମଦେବପୁର ନାମକ ଶାସନରେ ମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର ନାମକ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଠାରୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପିତା ଗର୍ଭାଷ୍ଟମରେ ପୁତ୍ରର ଉପନୟନ କରାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅର୍ଥାଭାବରୁ ପରିଣୟ କରାଇ ନ ଥିଲେ । ପୁତ୍ରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ସମୟରେ ମାତୃବିୟୋଗ ହେବାରୁ ପିତା ପୁତ୍ର ବିନା ଅନ୍ୟ ଧନ ନ ଦେଖି ତାଙ୍କର ଲାଳନପାଳନ ଓ ତାଙ୍କର ପଠନ ବିଷୟରେ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ନଦୀ ପ୍ରଭାବରୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣରୁ ତତ୍ର ସ୍ଥାନବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଯାଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସୁତରାଂ ମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଦିନ ଯାପନ କରୁଥାନ୍ତି । ପିତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟାକରଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭି ପୁତ୍ରକୁ ଯାହା ପଢ଼ାନ୍ତି, ପୁତ୍ରର ପ୍ରଗାଢ଼ ବୁଦ୍ଧିଯୋଗରେ ପିତାଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ଥଳମାନ ଜ୍ଞାତ ହେଉଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାରରେ ନାନା ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ସେ ଯେତେବେଳେ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ସେତେବେଳେ ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ନାମକ ରାଜା ରାଜପଣ କରୁଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଊଣିଶି ବର୍ଷ । ପିତାଙ୍କଠାରୁ ନୈଷଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ି ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ପିତା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରାଜାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ସମୟରେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ରାଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ନୈଷଧରୁ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଶ୍ଳୋକ ଅର୍ଥ କରିବାରେ ରାଜା (ରାଜା ତ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ଥିଲେ) ତାଙ୍କ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଜାଣିପାରି ଭାରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଗୃହ ଓ ତଦନୁରୂପ ବୃତ୍ତି ଦେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହିରେ ଗୃହ ଦେଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରୁ କନ୍ୟା ଅଣାଇ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ନାମେ ଓଡ଼ିଶାର ପଣ୍ଡିତ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ଭାଗବତ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ କରାଉଥାନ୍ତି । ଦୀନବନ୍ଧୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କ ଦରବାରରେ ବସନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ପୁରାଣ ଯାହା ଶୁଣନ୍ତି, ତାହା ପାତ୍ରଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଇ ତହିଁ ଆରଦିନ ପୋଥିରୁ ଅନୁଶୀଳନ କରନ୍ତି ଏବଂ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରୁଥାନ୍ତି । ତାହା ଦେଖି ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ତାଙ୍କ ଠାରେ ଦୟା ହେଲା । ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଆମୂଳ ସମୁଦାୟ ଭାଗବତ ପଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ପଢ଼ାଇବା ସମୟରେ ଆପଣାର ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ସନ୍ଦେହ ଥିଲା ତାହା ଫିଟିଯିବାରୁ ମହାପାତ୍ରେ ବିଦାୟ ହେବା କାଳରେ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଗଲେ କି ଆପଣ ଭାଗବତ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଠାରୁ ଶୁଣିବେ । ଭାଗବତରେ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମୋ'ଠାରୁ ବେଶୀ ଜ୍ଞାନୀ ।

ତଦନୁସାରେ ରାଜା ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଆପଣାର ପୌରାଣିକ କରି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଏବଂ ଖଡ୍ଗରାୟ ଉପାଧି ସେହି ସମୟରେ ହୋଇଥିବ । କିନ୍ତୁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କର୍ମରେ ଘୃଣା ଥିବାରୁ ତହିଁରେ ସେ ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ମତ ଥା'ନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଯାଗ କରିବାର ମାନସ ହେବାରୁ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଯାଗରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବ । ମାତ୍ର ତହିଁରେ ପଶୁହିଂସା ଥିବାରୁ ସେ ଅସମ୍ମତ ହୋଇ ଆପଣାର ପୂର୍ବ ଶାସନବାସର କୁଟୁମ୍ବ ଧରାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଅଣାଇବା ପାଇଁ କହିଲେ - ସେ ଯାଗକର୍ମ ଜାଣନ୍ତି, ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇପାରିବେ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କ ଆଚାର୍ଯ୍ୟକର୍ମ କରିପାରିବେ । ତାହା ଶୁଣି ରାଜା ତଦନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପଠାଇ ଧରାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଯାଗ କଲେ ଓ ପୁରୋହିତ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୱୟ ଅଛନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି, ରାଜା ଯେଉଁ ସମୟରେ ପୁରାଣ ଶୁଣନ୍ତି, ସେ କାଳରେ ଶ୍ରୋତା ବକ୍ତାଙ୍କର ଏପରି ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ ଜାତ ହୁଏ ଯେ ଚକ୍ଷୁଜଳରେ ରାଜାଙ୍କ ରୁମାଲ ଓ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କର ଚଦର ଅଗ୍ର ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୁରାଣ ପଢ଼ି ଆସିବା ସମୟରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଯାହା ରାଜଦ୍ୱାରରୁ ଆଣିଥାନ୍ତି ତାହା ବାଟରେ ଯେ ମାଗେ ତାକୁ ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ଜାଣି ରାଜା ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାମୁଛା, ଚଦର ଓ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଗି ନିଅନ୍ତି ।

ଦୀନବନ୍ଧୁ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବୈଷ୍ଣବ ଅଟନ୍ତି । ଦିନେ ରାଜା ଶୀତଦିନରେ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ନ ଥିବାର ଦେଖି ଖଣ୍ଡିଏ ବନାତ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ସଦରଠାରେ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ଶୀତରେ ଥର ଥର ହୋଇ ଶୋଇଥିବାର ଦେଖି ସେ ବନାତଖଣ୍ଡି ସାଧୁଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଆପଣା ଘରକୁ ଆସିଲେ । ତାହା ଶୁଣି ରାଜା ମନରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ବନାତ ଦେଇ ଏହି ବନାତ ଏହିଠାରେ ଘୋଡ଼ାଇ ହବ ବୋଲି କହିଲେ ।

ଏକ ସମୟରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆଗତ ମାସରୁ ଅନ୍ନ ଶେଷ ହେବାରୁ ରାଜା ଆପଣା ଖମାରରୁ ଅଠାଇଶ ବଳଦ ଧାନ ଚାରିମାସ ଚଳିବା

ନିମନ୍ତେ ଦେଇ ତାହା ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଜଗାଇଥିଲେ । ତଥାପି ଧାନ ଯେମନ୍ତେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଆସିଲା, ସେହିପରି ମନୁଷ୍ୟ ଆସି ବେଢ଼ିଯାଇ ମାଗିବାରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା କାହାକୁ ବଳଦେ, କାହାକୁ ଅଧବଳଦେ, ଏହିପରି ଦେଉ ଦେଉ ଘରଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ ଦେଢ଼ ବଳଦ ଧାନ ଅଛି । ତାହା ଦେଖି ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭାରି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ରାଜା କହିଲେ, ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ଚଳିବା ପାଇଁ ଧାନଗୁଡ଼ିଏ ଦେଇଥିଲୁଁ । ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟୟ କରିଦେଲ ! ମାତ୍ର ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ ମୁଁ ଦେଢ଼ବଳଦ ମାତ୍ର ବ୍ୟୟ କରିଅଛି । ଆଉ ସବୁ ଅଛି । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଦାତା ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଘରେ କିଛି ନ ଥାଏ ।

ଏକ ସମୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଚୋର ପଶିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ବସି ନାମସ୍ମରଣ କରୁଥିଲେ । ଚୋର ଘରେ ନ ପଶିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଘରେ ପଶିଲାକ୍ଷଣି ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଦୁଃଖିତ ହୋଇ କହିଲେ, ମୋହ ଘରେ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ, ଅକାରଣ ପଶିଲୁ । ଏହି ପୁରୁଣା ଗଡୁଖଣ୍ଡ ହେଲେ ନେଇଥା, ବୋଲି ଗଡୁଖଣ୍ଡ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ । ମାତ୍ର ଚୋର ଗଡୁ ନ ନେଇ ପଳାଇଗଲା । ଭୋଜନ ସମୟରେ କେହି ଖାଇବାକୁ ମାଗିଲେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଇବା ଜାତି ହୋଇଥିଲେ ଆପଣାର ଖାଦ୍ୟର ଅବଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଗୃହରୁ କିଛି ମିଶାଇ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । ଭାର୍ଯ୍ୟା ମନା କଲେ ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସର୍ବଦା ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବା କବିତା କରୁଥାନ୍ତି ।

କଥିତ ଅଛି, ଏକ ସମୟରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ କରି ବେଢ଼ାରେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପଠାରେ ଆସି ଦେଖିଲେ ଯେ କେତେଜଣ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦସ୍ମୃତି ଅର୍ଥ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାହା ଶୁଣିବା ନିମନ୍ତେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମଣ୍ଡପତଳେ ଥା'ନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କର ମନକୁ ନ ଆସିବାରୁ କହିଲେ, "ଆପଣମାନେ ଯାହା ଅର୍ଥ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ସତ, ମାତ୍ର ଆପଣମାନେ ନୀଚାହୃତ ଗଙ୍ଗାଜଳ ପ୍ରାୟ ଯଦି ମୋହ କଥା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ତେବେ କହିବି ।" ତାହା ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନୁମତି ଦେବାରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଯେଉଁ ଅର୍ଥ କଲେ ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଆଦରପୂର୍ବକ ଉପରକୁ ଡାକିନେଇ ଭାଗବତର ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ଏବଂ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେବାରୁ ମହାରାଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଏକଥା ପଡ଼ିଲା । ତତ୍‌କାଳୀନ ରାଜା ଭାଗବତସ୍ନେହୀ ଥିଲେ । ମହାରାଜା ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଡକାଇ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଭାଗବତ ଶୁଣି ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ପୁରାଣ ଶୁଣିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା କହିଲେ କି ମୁଁ ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦାନା ଖାଉଅଛି । ତାଙ୍କ ହୁକୁମ ବ୍ୟତୀତ ମୁଁ ଚିରଦିନ ରହି ନ ପାରେ, ଅନୁମତି ଅଣାଇଲେ ମୁଁ ରହିବି । ତହୁଁ ମହାରାଜା କହିଲେ କି ମୁଁ ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣିପାରେ ।

ଏହା କହି ମହାରାଜା ଓକିଲ ପଠାଇ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରେ ରାଜା ପୁରୀ ଗଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ପରେ ଯେଉଁଦିନ ପୁରାଣ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ସେହିଦିନଠାରୁ ଯେତେଦିନ ନାରାୟଣ ଥାଇ ପୁରାଣ ହେଲା ତେତେଦିନ ନାରାୟଣଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ପୁରାଣ କହନ୍ତି । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ନାରାୟଣ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥାନ୍ତି । ଏପରି ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷକୁ ରାଜାଙ୍କର ଅଶ୍ରୁଦ୍ୱାରା ରୁମାଲ ଓ ବକ୍ତାଙ୍କର ଚଦର ଅଗ୍ର ଓଦା । ଏହା ଦେଖି ମହାରାଜା ଶୁକ ପରୀକ୍ଷିତ ସମ୍ବାଦ ଏ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଆରମ୍ଭରୁ ପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ଅଶ୍ରୁ ନିର୍ଗତ ହେଉଥାଏ ।

ଏପରି ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁଦିନ ପୁରାଣ ଉଦ୍‌ଯାପନ ହେଲା ସେଦିନ ଦୋସାଲା ପଞ୍ଚବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଅଠରଶ' ଟଙ୍କା ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ମହାରାଜା ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ମାନନା କଲେ । ଦୀନବନ୍ଧୁ ବସାକୁ ଆସିବା କାଳରେ ବାଟରେ ଯାଚକମାନେ ଦୟାର୍ଦ୍ର ଚିତ୍ତ ଜାଣି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲାକ୍ଷଣି ମୁଠିଏ ମୁଠିଏ ଦଉ ଦଉ ବସାରେ ସୁମାରି କଲାବେଳକୁ ପଞ୍ଚସ୍ତରୀ ଟଙ୍କା ବାକି ଥିଲା । ତହିଁରୁ ମଧ୍ୟ ୫୦ଟଙ୍କା ଅମୃତମଣୋହି କରି ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ କଲେ । ବାକି ୨୫ ଟଙ୍କା ବାଟ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଘରକୁ ଆସିଲେ । କେବଳ ପଞ୍ଚବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି କେତେକଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିଲା । ତାହା ମଧ୍ୟ ରହି ନ ଥାନ୍ତା, କେବଳ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ଜଣେ ଆତ୍ମୀୟ ତାହା ଜପ୍ତ କରି ରଖିବାରୁ ଘରକୁ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଟଙ୍କା ସବୁ ଦେଇ ପକାଇଲେ । ଏ ଯଶଦ୍ୱାରା ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ପୁରୀ ସହରରେ ଧନ୍ୟବାଦର ଭାଜନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ କବିତା ଶକ୍ତି ଯୋଗେ ସେ ସର୍ବଜନବିଖ୍ୟାତ ହେବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ- ଯଥା (୧) **ହରିଭକ୍ତିସୁଧାକର** - ଏହା ଭାଗବତରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ ପ୍ରଚଳିତ 'ଭକ୍ତିରତ୍ନାବଳୀ'ର ସମାନ ଅଟେ । (୨) **ରାସୋଦୟ** - ଏହା ପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟୀ ଭାବ ନେଇ ବୋଲାଯାଇ ସପ୍ତସର୍ଗାନ୍ତ ଯମକ ଅନୁପ୍ରାସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । (୩) **ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତି-ଶତକ** - ଏହା ଭାଗବତର ଯେତେଠାରେ ଭକ୍ତି କଥା ଅଛି ତାହା ସ୍ୱକବିତାବ୍ୟାଜରେ ବୋଲାଯାଇଅଛି । (୪) **ଉପଦେଶଶତକ** - ଏହା ଉପଦେଶଗର୍ଭକ ଶଏଗୋଟି ଶ୍ଳୋକ । (୫) **ସ୍ତବମୁକ୍ତାବଳୀ** - ଭାଗବତରେ ଯେତେ ସ୍ତବ ଅଛି ତାହାସବୁ ଏକତ୍ର କରି ଦଶଗୋଟି ଗୁମ୍ଫରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ତହିଁରେ କିଛି କିଛି ସ୍ୱକବିତା ଅଛି । (୬) **ଶରଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣନ** - ଏହା ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଅଟେ । (୭) **ରାମଲୀଳାମୃତ** - ଏହା ରାମଚରିତରେ ରଚିତ, 'ମୁକୁନ୍ଦ-ମୁକ୍ତାବଳୀ' ପ୍ରାୟ ଧାରାରେ ବସିଅଛି । (୮) **ସ୍ତବରତ୍ନ** (୯) **ଜଗନ୍ନାଥାଷ୍ଟକ** (୧୦) **ସ୍ମରଣାମୃତସ୍ତବ** (୧୧) **ଅପରାଧ-ଭଞ୍ଜନସ୍ତବ** ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ରସ୍ତବ, ଅଷ୍ଟକ, ଶତନାମାଷ୍ଟକ, ଶତନାମ ।

ଏପରି **ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ-** ପ୍ରଥମରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନବାକ୍ଷରୀ ଉତ୍କଳ ପଦ୍ୟରେ ଯାହା ଅନୁବାଦ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କର ଚିରସ୍ଥାୟୀ କୀର୍ତ୍ତି ଅଟେ ।

ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ପୁରୋହିତ **କୃଷ୍ଣାଂଘ୍ରିମହିମାମୃତ** ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଭାଗବତରେ ଯେତେ ସ୍ଥାନରେ ପାଦପଦ୍ମ ମହିମା ଅଛି ସେ ସବୁ ଏକତ୍ର କରି ଅଠରଟି ଆସ୍ୱାଦରେ ଏହା ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ୧୬୧୦ ଶକାବ୍ଦରେ **ହରିଭକ୍ତିସୁଧାକର** ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ସ୍ୱକୃତ 'କୃଷ୍ଣାଂଘ୍ରିମହିମାମୃତ'ର ଶେଷରେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଶ୍ରୀନୀଳମାଧବହତାଂହସିତସ୍ୟ ଦେଶେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରେଣ କୃତିନା ବସତା ଶକାବ୍ଦେ ।

ଶେଷଂ ଗତେ ନୟନ-ଦନ୍ତି-ରସେନ୍ଦୁସଂଖ୍ୟେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପାଦମହିମାମୃତମୁଦ୍ଧୃତଂ ତଦ୍ ॥

ଦୀନବନ୍ଧୁ ମଧ ସ୍ୱକୃତ **'ହରିଭକ୍ତିସୁଧାକର'**ରେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

ମହାନଦୀଦକ୍ଷିଣଭୂପ୍ରଦେଶେ ଦେଶେ ତଦୀୟେ ବସତା ଶକାବ୍ଦେ ।

ଗତେ ନଭଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରରସେନ୍ଦୁସଂଖ୍ୟେ (୧୬୧୦) ବିନିର୍ମିତୋ ଭକ୍ତିସୁଧାକରୋଽୟମ୍ ॥

ସ୍ତବମୁକ୍ତାବଳୀ ଶେଷରେ ସେ ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି -

ଇତ୍ୟୁଚ୍ଛକୌସ୍ଥକୁଳସଂଭବଦୀନବନ୍ଧୁମିଶ୍ରେଣ ଭାଗବତବାରିନିଧେର୍ବିଲୋଡ୍ୟ ।

ରାଜଦଗୁଣା ଭଗବତଃ ସ୍ତବମୌକ୍ତିକାଳୀ ସତ୍‌କଣ୍ଠଭୂଷଣକୃତେ ଲିଖିତାତିଯତ୍ନାଦ୍ ॥

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ **ଭକ୍ତିସୁଧାକର**କୁ ସେ ତାଙ୍କ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି, ଯେହେତୁ ସେ ୧୬୬୫ରେ ସ୍ୱଧାମ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

ଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ପାଦନା

ମଦୀୟ ଗୁରୁଦେବ ନିତ୍ୟଲୀଳାପ୍ରବିଷ୍ଟ ପରମାରାଧ୍ୟତମ ଓଁ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଳ ପୁରୀଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଠାକୁର ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମସଂପର୍କୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତସ୍ୱରୂପ କରିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରନ୍ଥର (ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ) ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଅକଥନୀୟ ଶ୍ରମ ଓ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ସମସ୍ତ ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଛି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ସେ ବୈଷ୍ଣବଜଗତକୁ ଯେଉଁ ମହତ୍ ଦାନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ତାହାର ତୁଳନା ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରରେ ଛପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ କଟକସ୍ଥ ଶ୍ରୀସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ୍ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରେସ୍ ମଧ ହେଲା ଏବଂ

ସେଥିରେ ଦୁଇ ତିନି ଖଣ୍ଡ ମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ତା'ପରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ମୋର ଗୁରୁଭ୍ରାତା ସ୍ୱଧାମଗତ ଶ୍ରୀହରିଗୋପାଳ ଦାସଜୀଙ୍କୁ ଓ ପରେ ମୋତେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ କୃପାଦେଶ ଅନୁସାରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେଲୁଁ । ଶ୍ରୀହରିଗୋପାଳଜୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ, ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଲୀଳାସ୍ତବ, ଶ୍ରୀସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ଶ୍ରୀହରିକଥାମୃତ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ପରେ ସେ ସ୍ୱଧାମ ଗମନ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଏ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ମାଦୃଶ ଅଯୋଗ୍ୟ ଜୀବ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ପ୍ରେସ୍‌ର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରି ଗ୍ରନ୍ଥମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋଯୋଗ ଦେବା ଦୁଃସାଧ ହୋଇପଡ଼ିଲା ।

ଯାହାହେଉ ଆମେ ପ୍ରଥମେ ''ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଭାଗବତ'' ର ସଂପାଦନା କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେଲୁଁ । ଏହାର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂଗ୍ରହରେ ବାବାଜି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରଣ ଦାସଙ୍କ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆହୁରି ଉତ୍ସାହିତ କଲା । ପାଣ୍ଡୁଲିପି ମିଳିବା ପରେ କଟକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ମୋର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗାଧର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଏହାର ସମ୍ପାଦନା ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଗଲା ଏବଂ ସେ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଶ୍ରମସ୍ୱୀକାରପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକ ଓ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକା ସହିତ ସଂଗୃହୀତ ବିଭିନ୍ନ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ପାଠ ମିଳାଇ ଯେଉଁଟିକୁ ଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି ବିଚାରିଛନ୍ତି ତାହାକୁ ହିଁ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହିପ୍ରକାର ଦୁଷ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ବହନ କରି ସେ ତାଙ୍କ ଉପାର୍ଜିତ ଜ୍ଞାନର ଯେ ଯଥାର୍ଥ ବିନିଯୋଗ କରିଛନ୍ତି, ଏହା କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ତାଙ୍କ ସହାୟତା ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ନିର୍ଭୁଲଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂପାଦନାରେ ମୋର ଜଣେ ଗୁରୁଭ୍ରାତା ଶ୍ରୀ ମୁରଲୀଧର ଦାସ୍‌ଜୀଙ୍କ ନିରଳସ ଆନୁକୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ।

ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ସଂପାଦନ ଗୋଟିଏ ଭକ୍ତିର ଅଙ୍ଗ । ମାଦୃଶ ଦେହ-ଗେହ-ସର୍ବସ୍ୱ, ଦୁରନ୍ତ ଅପରାଧୀ, ଅଶରଣାଗତ ଓ ଅଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏହି ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଯେ ଆଦେଶ କରିଛନ୍ତି କାକକୁ ଗରୁଡ଼ କଲାଭଳି ସେ ଯଦି କୃପାଶକ୍ତି ସଂଚାର ନ କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଏହାର ସଂପାଦନା ଓ ମୁଦ୍ରଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦୁରୂହ ହୋଇପଡ଼ିବ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ରଚିତ ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ନବାକ୍ଷରୀ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଏହାକୁ ଅନୁବାଦ କରିବାକୁ ଯାଇ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମିପାଦଙ୍କର ''ଭାବାର୍ଥ-ଦୀପିକା'' ଟୀକାକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି । ମୂଳ ଅନୁବାଦ ସହିତ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସେ ସ୍ୱାମିଟୀକାକାର ମଧ୍ୟ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଏତେ ବଡ଼ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି କରିଥିବାର

ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ ଓଡ଼ିଶା କାହିଁକି ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଏତାଦୃଶ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ପ୍ରୟାସ ବିରଳ ମନେହୁଏ ।

ସ୍ୱଧାମଗତ ବିଚ୍ଛନ୍ଦ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମହାଶୟ ପ୍ରାଚୀ ସମିତିର ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ ''ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ଭାଗବତ'' ନାମରେ କେବଳ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧଟି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁ ସେଥିରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ ବୋଲି ପ୍ରମାଦବଶତଃ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ ଶେଷରେ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ନିଜର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ତହିଁରୁ ତାଙ୍କର ସଂଜ୍ଞା ମିଶ୍ର ଥିବାର ସୂଚିତ ହୁଏ । ଯାହାହେଉ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପପୂର୍ବକ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମେ ବିଚ୍ଛନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିର କୃତଜ୍ଞ ।

ଏହି ସଂସ୍କରଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାର ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପଦ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଦିଆହୋଇଛି । ସଂଖ୍ୟାବିହୀନ ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟଙ୍କ ରଚିତ ନୁହେଁ । ତାହା ସଂପାଦକଙ୍କ ରଚିତ । ପାଦ-ଟିପ୍ପଣୀମାନଙ୍କରେ ସଂଖ୍ୟା ପରେ ଯେଉଁଠି (—) ଡ୍ୟାସ ଚିହ୍ନ ଅଛି ତାହା 'ପାଠାନ୍ତର' ଏବଂ ଯେଉଁଠି (=) ସମାନ ଚିହ୍ନ ଅଛି ତାହା 'ଅର୍ଥ' ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ସଂସ୍କରଣର ସଂପାଦନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ହେଉଛନ୍ତି ବାବାଜି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଚରଣ ଦାସ ମହାଶୟ, ଯାହାଙ୍କ ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ଓ ପରିଶ୍ରମ ଫଳରେ ସୁଦୂର ପଲ୍ଲୀ ଅଂଚଳରୁ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ''ଭାଗବତ''ର ୨ ସେଟ୍ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଆମର ହସ୍ତଗତ ହୋଇପାରିଛି । ଏକ ସେଟ୍ ନରସିଂହପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚମ୍ପେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ଶ୍ରୀଭାଗବତ ସାହୁଙ୍କ ଠାରୁ ଏବଂ ଅପରଟି ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅକ୍ରୂରାବନ୍ଧ ନିବାସୀ ଶ୍ରୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କ ଠାରୁ ମିଳିଛି । ଏଥିପାଇଁ ଆମେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ମହାନୁଭବ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ହାର୍ଦ୍ଦିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁଁ । ଏହା ଛଡ଼ା ଖଣ୍ଡପଡ଼ାନିବାସୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ମହୋଦୟ କୃପାପୂର୍ବକ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ ଏକ ସେଟ୍ (କାଗଜ ଲେଖା) ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରଦାନ କରି ସଂପାଦନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା କରିଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନୁରୂପ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ।

ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟଙ୍କ ଜୀବନୀ ସଂପର୍କରେ ମୌଳିକ ଓ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଶ୍ରୀବିନାୟକ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମେ ଚିର କୃତଜ୍ଞ ।

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଗୁରୁଗୌରାଙ୍ଗଙ୍କ ସୁଖବିଧାନ ତଥା ସଂସ୍କୃତାନଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଶୁକଦେବଙ୍କ ଆସ୍ୱାଦିତ ନିଗମକଳ୍ପତରୁର ଗଳିତ ଫଳ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରସାମୃତ ପରିବେଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂପାଦନାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ।

ମଦୀୟ ଗୁରୁଦେବ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ ବିକ୍ରୟର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ଶୁଦ୍ଧଭକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ସମ୍ବଳିତ ଯେଉଁସବୁ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ କରିଯାଇଛନ୍ତି, ସେସବୁକୁ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ବିତରଣ ହିଁ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପଦାଙ୍କାନୁସରଣ କରି ଏଥିପୂର୍ବରୁ ୧୯୬୭ ମସିହାରେ ଏହି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ କ୍ରାଉନ ଆଠପେଜି ସାଇଜରେ ପ୍ରଥମରୁ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକହଜାର ଛପାଇ ବିତରଣ ପାଇଁ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ସେଥିରୁ ମାତ୍ର ଏକ ଶହରୁ ସାମାନ୍ୟ ବେଶି ବିତରିତ ହୋଇପାରିଛି ଓ ବାକି ସବୁ ସେହିପରି ପଡ଼ି ରହି କ୍ରମଶଃ ବ୍ୟବହାରର ଅନୁପଯୋଗୀ ହୋଇଯାଉଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ମୋର ଅଯୋଗ୍ୟତାର ଯେ ଗୋଟିଏ ନିଦର୍ଶନ, ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାମାଣିକତାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଏହାର ପ୍ରସାର ଯେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଏହା ଅନୁଭବ କରି ମୋର ବହୁ ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ ବନ୍ଧୁ ଏହାର କିଛି ମୂଲ୍ୟ ରଖିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ ଏହାର ଯତ୍‌ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ରଖା ହୋଇଛି । ଏହା ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଓ ପାଠାଗାର ଇତ୍ୟାଦିରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ଆଗ୍ରହୀ ପାଠକମାନେ ଏହାକୁ ପାଠ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇପାରିବେ । ଏହାର ବିକ୍ରୟଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ ସେବାରେ ହିଁ ବ୍ୟୟିତ ହେବ । ଏପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯଦି ମୁଁ ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷଭାଜନ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣରେ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା କରୁଛି । ସେ ଏ ଅଯୋଗ୍ୟର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ନିଜ ଗୁଣରେ କ୍ଷମା କରି ତାଙ୍କ କୋଟିଚନ୍ଦ୍ର ସୁଶୀତଳ ଶ୍ରୀପାଦପଦ୍ମରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତୁ, ଏହି ବିନୀତ ନିବେଦନ ।

ହେ ସୁଧୀ ପାଠକବୃନ୍ଦ ! ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥପାଠ ପ୍ରତି ଆଦରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆପଣମାନେ ଧନ୍ୟ । କାରଣ ଶ୍ରୀଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟଙ୍କ ଏହି ରଚନାରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥ ଭକ୍ତିଭାବର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ହୋଇଛି । ତେଣୁ କେବଳ ପ୍ରିୟଶ୍ରବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସୁଖବିଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା ପାଠ କଲେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥସ୍ଥିତ ଶବ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥିତ ଭକ୍ତିଭାବ ଆପଣମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତିଲାଭର ଯୋଗ୍ୟ କରାଇବ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସାଧନ ନ କରି ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହକାରେ ଅନ୍ୟାଭିଳାଷଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେବଳ ଏହି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କଲେ ଭକ୍ତିଲାଭ ନିଶ୍ଚିତ । ହେ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ପାଠକବୃନ୍ଦ ! ଆପଣମାନେ ଏ ଅଧମର ମସ୍ତକରେ ଚରଣଧୂଳି ଅର୍ପଣ କରି ତାହାକୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ଏହି ଭାଗବତରସାମ୍ବୁଧିରେ ଅବଗାହନ ଓ ସନ୍ତରଣର ଯୋଗ୍ୟତା ଦାନ କରନ୍ତୁ, ତାହାହେଲେ ଭକ୍ତିଲାଭର ପଥ ଓଁହା ପକ୍ଷରେ ସୁଗମ ହେବ । ଇତି ।

ବିନୀତ

ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ମିଶ୍ର

ସୂଚୀପତ୍ର

ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ

ଅଧ୍ୟାୟ	ପ୍ରକରଣ	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ
୧୩।	ବିଦୁରଙ୍କ ଉପଦେଶରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ନିର୍ଗମ; ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ବିଷାଦ ଏବଂ ନାରଦଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ ଶାନ୍ତିଲାଭ	୭୦
୧୪।	ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ପ୍ରକାର ଅରିଷ୍ଟଦର୍ଶନ; ଦ୍ୱାରକାପ୍ରତ୍ୟାଗତ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଖିନ୍ନମନା ଦେଖି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବିତର୍କ ଏବଂ ଅର୍ଜୁନଠାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣତିରୋଧାନ ଶ୍ରବଣ	୭୭
୧୫।	ଅର୍ଜୁନ ବିଳାପ ଶୁଣି ଏବଂ କଳିପ୍ରବେଶ ଦେଖି ନାତିକୁ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରି ଭୀମାଦିଙ୍କ ସହ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ	୮୩
୧୬।	ଦିଗ୍‌ବିଜୟଗତ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଳିପୀଡ଼ିତ ଧର୍ମ ଓ ପୃଥିବୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରର ବର୍ଣ୍ଣନା	୯୦
୧୭।	ପରୀକ୍ଷିତ ଓ ଧର୍ମଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତି-ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି; ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଳିର ନିଗ୍ରହ ଓ ଅନୁଗ୍ରହ	୯୫
୧୮।	ମୃଗୟାପ୍ରତ୍ୟାଗତ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁନିଙ୍କ ଗଳଦେଶରେ ସର୍ପବନ୍ଧନ, ତଦନ୍ତେ ଗୃହାଗତ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଅନୁତାପ ଓ ମୁନିପୁତ୍ରର ଶାପଶ୍ରବଣ	୧୦୧
୧୯।	ଗଙ୍ଗାତୀରରେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ, ସେଠାରେ ଅଭ୍ୟାଗତ ମୁନିମାନଙ୍କ ସଭାକୁ ଶୁକଙ୍କ ଆଗମନ, ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ	୧୦୮

ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

୧।	ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସିଦ୍ଧିର ଉପାୟ, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ, ବିରାଡ୍‌ରୂପ, ଭକ୍ତିଯୋଗପ୍ରାଧାନ୍ୟ	୧୧୫
୨।	ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ସ୍ଥୂଳରୂପଧାରଣାସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀର ବିଦେହମୁକ୍ତିରେ ସଦ୍ୟୋମୁକ୍ତି ଓ କ୍ରମମୁକ୍ତିର ବର୍ଣ୍ଣନ; ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କରେ ଈଶ୍ୱରତ୍ୱ-ଆରୋପପୂର୍ବକ ଧାରଣା, ତଦ୍‌ସାଧ୍ୟ ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିଧାରଣା	୧୨୧
୩।	ସୂତମୁଖରୁ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଶୁଣି ଶୌନକଙ୍କ ଭକ୍ତ୍ୟୁଦ୍ରେକ ଏବଂ ଭଗବଦ୍‌ଲୀଳା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆଦର	୧୨୭
୪।	ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପୃଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି ହରିଚରିତର ଉତ୍ତର ବ୍ରହ୍ମନାରଦସମ୍ବାଦ ଦ୍ୱାରା କହିବାପାଇଁ ଶୁକଙ୍କର ହରିଗୁରୁପ୍ରଣତି	୧୩୧
୫।	ନାରଦପୃଷ୍ଟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହରିଲୀଳାବର୍ଣ୍ଣନା, କାଳ, କର୍ମ ଆଦି ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିରାଟ ସୃଷ୍ଟି	୧୩୪
୬।	ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଆଦି ଭେଦଦ୍ୱାରା ବିରାଟବିଭୂତିବର୍ଣ୍ଣନ ଏବଂ ପୁରୁଷସୂକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ଦୃଢ଼ୀକରଣ	୧୩୯

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ

ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ

ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ

ମଙ୍ଗଳାଚରଣ

ବାଗୀଶା ଯସ୍ୟ ବଦନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର୍ଯସ୍ୟ ଚ ବକ୍ଷସି ।
ଯସ୍ୟାସ୍ତେ ହୃଦୟେ ସଂବିଦ୍ ତଂ ନୃସିଂହମହଂ ଭଜେ ।। ୧ ।।
ବିଶ୍ୱସର୍ଗବିସର୍ଗାଦିନବଲକ୍ଷଣଲକ୍ଷିତଂ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଖ୍ୟଂ ପରଂ ଧାମ ଜଗଦ୍ଧାମ ନମାମି ତତ୍ ।। ୨ ।।
ମାଧବୋମାଧବୌ ଦେବୌ[1] ସର୍ବସିଦ୍ଧିବିଧାୟିନୌ ।
ବନ୍ଦେ ପରସ୍ପରାତ୍ମାନୌ ପରସ୍ପରନତିପ୍ରିୟୌ ।। ୩ ।।
ସଂପ୍ରଦାୟାନୁରୋଧେନ ପୌର୍ବାପର୍ଯ୍ୟାନୁସାରତଃ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତଭାବାର୍ଥଦୀପିକେୟଂ ବିତନ୍ୟତେ[2] ।। ୪ ।।
କ୍ୱାହଂ ମନ୍ଦମତିଃ କ୍ୱେଦଂ ମଥନଂ କ୍ଷୀରବାରିଧେଃ ।
କିଂ ତତ୍ର ପରମାଣୁର୍ବୈ ଯତ୍ର ମଜ୍ଜତି ମନ୍ଦରଃ ।। ୫ ।।
ମୂକଂ କରୋତି ବାଚାଳଂ ପଙ୍ଗୁଂ ଲଂଘୟତେ ଗିରିଂ ।
ଯତ୍କୃପା ତମହଂ ବନ୍ଦେ ପରମାନନ୍ଦମାଧବମ୍ ।। ୬ ।।
ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତାଭିଧଃ ସୁରତରୁସ୍ତାରାଙ୍କୁରଃ ସଜ୍ଜନିଃ
ସ୍କନ୍ଧୈର୍ଦ୍ୱାଦଶଭିସ୍ତତଃ ପ୍ରବିଳସଦ୍ଭକ୍ତ୍ୟାଳବାଳୋଦୟଃ ।
ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶତ୍ତ୍ରିଶତଂ ଚ ଯସ୍ୟ ବିଳସଚ୍ଛାଖାଃ ସହସ୍ରାଣ୍ୟଳଂ
ପର୍ଣ୍ଣାନ୍ୟଷ୍ଟଦଶେଷ୍ଟଦୋଽତିସୁଲଭୋ ବର୍ବର୍ତ୍ତି ସର୍ବୋପରି ।। ୭ ।।

---

୧. ଈଶୌ (ଶ୍ରୀମଦ୍ ପୁରୀଦାସସଂପାଦିତ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା, ପୃ. ୨)
୨. ପ୍ରତନ୍ୟତେ (ଶ୍ରୀମଦ୍ ପୁରୀଦାସସଂପାଦିତ ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା, ପୃ. ୨)

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

୧ *ଯା ଠାରୁ ଏହି ଜଗତର । ଜନମ ପାଳନ ସଂହାର ॥ ୧
ଯେଣୁ ସେ ସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ରହେ । ମିଥ୍ୟା ଅର୍ଥରେ ସଂଗ ନୋହେ ॥ ୨
ସକଳ ବିଷୟ ଜାଣଇ । ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୩
ପଣ୍ଡିତେ ଯେବଣ ବେଦରେ । ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୪
**ସେ ବେଦ ବ୍ରହ୍ମାର ମନରେ । ବିସ୍ତାର କଲେ ଯେ ପୂର୍ବରେ ॥ ୫
ତ୍ରିଗୁଣ ସୃଷ୍ଟି ଯାହାଠାରେ[1] । ପ୍ରକାଶେ ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୬
ଯେସନେ ତେଜେ ଜଳମତି । ଜଳେ ହୁଅଇ ତେଜଭ୍ରାନ୍ତି ॥ ୭
କ୍ଷିତିସ୍ୱରୂପୀ[2] କାଚଠାରେ । ତେଜ-ସଲିଳ ଭ୍ରମ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୮
ସେ ଭ୍ରମ ଅସତ୍ୟ ହେଲେହେଁ । ପଦାର୍ଥ ସତୁଁ ସତ୍ୟପ୍ରାୟେ ॥ ୯
ସେ ରୂପେ ସତ୍ୟଭାବୁଁ ଯାର । ସତ୍ୟ ଏ ଅସତ୍ୟ ସଂସାର ॥ ୧୦
ଆପଣା ତେଜରେ ନିରସ୍ତ । କଲେ ଯେ କପଟ ସମସ୍ତ ॥ ୧୧
ସେ ସତ୍ୟ ପରମ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୨

୨ ମତ୍ସରହୀନ ସାଧୁଙ୍କର । ଯେ ଅବା ଅଛି ଧର୍ମସାର ॥ ୧୩
ସେ ଅକପଟ ଧର୍ମ ପୁଣ । ଏଥି କରିବା ନିରୂପଣ ॥ ୧୪
ଯେ ଅଟେ ପରମାର୍ଥମୟ । ସମୂଳେ ହରେ ତାପତ୍ରୟ ॥ ୧୫
ମଙ୍ଗଳ ଦିଅଇ ପ୍ରମାଣି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥେ ସେ ବସ୍ତୁକୁ ଜାଣି ॥ ୧୬
ଏ ଅଟେ ମହାମୁନିକୃତ । ନାମ ଏହାର ଭାଗବତ ॥ ୧୭
ଯେଉଁ ନିପୁଣ ଲୋକେ ଏହା । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ଉତ୍ସାହା ॥ ୧୮
ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ନାରାୟଣ । ନିଶ୍ଚଳେ ରହେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୧୯
ଏ ଘେନି ଆନ ଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କର । ଶ୍ରବଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକର ॥ ୨୦

୩ ନିଗମ କଳ୍ପଦ୍ରୁମେ ଜାତ । ଫଳ ଅଟଇ ଭାଗବତ ॥ ୨୧
ଶୁକମୁଖରୁ ବିଗଳିତ । ଅମୃତଦ୍ରବ୍ୟରେ ସଂଯୁତ ॥ ୨୨

---

* ''ଯତୋ ବା ଇମାନି ଭୂତାନି ଜାୟନ୍ତେ, ଯେନ ଜାତାନି ଜୀବନ୍ତି ଯତ୍ ପ୍ରୟନ୍ତ୍ୟଭିସଂବିଶନ୍ତି ।'' (ଶ୍ରୁତିଃ)

** ଯୋ ବ୍ରହ୍ମାଣଂ ବିଦଧାତି ପୂର୍ବଂ ଯୋ ବୈ ବେଦାଂଶ୍ଚ ପ୍ରହିଣୋତି ତସ୍ମୈ ।
ତଂ ହ ଦେବମାତ୍ମବୁଦ୍ଧିପ୍ରକାଶଂ ମୁମୁକ୍ଷୁର୍ବୈ ଶରଣମହଂ ପ୍ରପଦ୍ୟେ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

୧. ତାହାଠାରେ । ୨. ସ୍ୱରୂପ ।

*ରସିକ ଭାବୁକ ଯେ ନରେ । ଲୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରନ୍ତରେ ।। ୨୩
ଏ ରସମୟ ଫଳ ପାନ । କରନ୍ତୁ ହୋଇ ସାବଧାନ ।। ୨୪
୪ ସକଳ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ । ଅଟଇ ନଇମିଷ ବନ ।। ୨୫
ଶୌନକ ଆଦି ମୁନିମାନେ । ସେ ବନେ ମିଳି ତୋଷମନେ ।। ୨୬
କଳିଯୁଗକୁ ଭୟକରି । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତି ମନେ ଧରି ।। ୨୭
ଉଦ୍ଦେଶି ସହସ୍ରେ ବରଷ । ଦୀକ୍ଷାଏ କଲେକ ପ୍ରକାଶ ।। ୨୮
୫ ସେ ଏକ ଦିନେ ପ୍ରଭାତରେ । ହୋମକୁ ସଂପାଦି ଅଗ୍ନିରେ ।। ୨୯
ସୂତଙ୍କୁ କରିଣ ପୂଜନ । ଆଦରେ ବୋଇଲେ ବଚନ ।। ୩୦

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ

୬ ଯେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଇତିହାସ । ସହିତେ ପୁରାଣ ପ୍ରକାଶ ।। ୩୧
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଅଛ ଜାଣି । ବଚନେ କହିଛ ବଖାଣି ।। ୩୨
୭ ବେଦବାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଯେତେକ ଗୋଚର ।। ୩୩
ଇତର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ପୁଣି । ହେ ସୂତ ! ଯାହା[୨] ଛନ୍ତି ଜାଣି ।। ୩୪
୮ ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହେ । ସକଳ ଜାଣ ନିଃସନ୍ଦେହେ ।। ୩୫
ଯେ ଶିଷ୍ୟ ଦୃଢ଼େ ଗୁରୁ ସେବି । ତାହାର ସେବା ମନେ ଭାବି ।। ୩୬
ଗୁପ୍ତ କଥାହିଁ ତା' ଆଗରେ । ଗୁରୁଏ କହନ୍ତି ସଂସାରେ ।। ୩୭
୯ ତୁମ୍ଭେ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ । ନିଶ୍ଚୟ କରିଣ ମନରେ ।। ୩୮
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ । ଏକାନ୍ତ କରି ଯାହା[୩] ଜାଣ ।। ୩୯
ଆମ୍ଭର ଆଗେ ସେ ବିଷୟ । କହିବା ଅର୍ଥେ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ ।। ୪୦
୧୦ ହେ ସଭ୍ୟ ! ଏ କଳିଯୁଗରେ । ଅଳ୍ପ-ଆୟୁଷ ସର୍ବ ନରେ ।। ୪୧
ଆଳସ୍ୟବନ୍ତ ମନ୍ଦମତି । ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ହିଁ ସେ ଅଟନ୍ତି ।। ୪୨
ରୋଗାଦି ନାନା ଉପଦ୍ରବେ । ପୀଡ଼ିତ ଅଟନ୍ତି ସ୍ୱଭାବେ ।। ୪୩

---

* 'ରସୋ ବୈ ସଃ, ରସଂ ହ୍ୟେବାୟଂ ଲବ୍ଧ୍ୱାନନ୍ଦୀ ଭବତି' (ଶ୍ରୁତିଃ) ।
୧. ସ୍ୱର୍ଗାୟ = ବିଷ୍ଣୁ । ସ୍ୱଃ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗୀୟତେ ଇତି ସ୍ୱର୍ଗାୟଃ ବିଷ୍ଣୁଃ । (ସ୍ୱାମୀ)
୨. ତାହା, ୩. ତାହା ।

୧୧ ଶାସ୍ତ୍ରମୁଖରୁ ଯାହା ଶୁଣି । ମଙ୍ଗଳ ଲଭୁଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ।। ୪୪
ସେ କର୍ମମାନଙ୍କ ବିଧାନ । ଅଶେଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗହନ ।। ୪୫
ଏ ଘେନି କରି ଆମ୍ଭ ହିତେ । ଯେ ସାର ଉଦ୍ଧରି ତା ଚିତ୍ତେ ।। ୪୬
କହ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ ଯେଣେ । ଶାନ୍ତିକି ଲଭେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।। ୪୭

୧୨ ହେ ସୂତ ! ଶୁଭ ହେଉ ତୋର । ତୋତେ ତ ସକଳ ଗୋଚର ।। ୪୮
ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଯେ ପାଳନ । କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।। ୪୯
ସେ ବସୁଦେବଭାର୍ଯ୍ୟାଠାରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଯେବଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।। ୫୦

/୧୩ ଶୁଣିମା ଅର୍ଥେ ସେ ଚରିତ । ଆମ୍ଭର ବଳିଅଛି ଚିତ୍ତ ।। ୫୧
ସେ କଥା କହ ଆମ୍ଭ ଆଗେ । ଯା' ଅବତାର ଭୂମିଭାଗେ ।। ୫୨
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ପାଳନ । ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥେ ଉତପନ ।। ୫୩

୧୪ ଘୋର ସଂସାରେ ପଡ଼ି ନର । ଅବଶେ ଗୁଣି ନାମ ଯାର ।। ୫୪
ସେ ଭୟୁଁ ବେଗେ ମୁକ୍ତ ହୋଇ । ଭୟ ହିଁ ଯହୁଁ ଭୟ ପାଇ ।। ୫୫

୧୫ ଆଶ୍ରୟ କରି ଯା' ଚରଣ । ପ୍ରଶାନ୍ତମାର୍ଗୀ[୧] ମୁନିଗଣ ।। ୫୬
ନିକଟେ ରହି କ୍ଷଣମାତ୍ର । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରନ୍ତି ପବିତ୍ର ।। ୫୭
ସେହି ଚରଣୁ ସ୍ରବିକରି । ଭୁବନମଧ୍ୟେ ଗଙ୍ଗାବାରି ।। ୫୮
ସ୍ନାନପାନରେ ପାପ ହରେ । ସନ୍ନିଧିମାତ୍ରକେ ନ ତାରେ ।। ୫୯

୧୬ ଯା କର୍ମ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଜନେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ।। ୬୦
କେ ନ ଶୁଣଇଁ ଯଶ ତାର । ଯେ ଯଶ କଳିମଳହର ।। ୬୧

୧୭ ସଂସାରେ ଯେଉଁ ଭଗବାନ । ଲୀଳାରେ ଧରେ କଳାମାନ ।। ୬୨
ତାର ଉଦାର କର୍ମମାନ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ।। ୬୩
ଆମ୍ଭ ଆଗରେ ତାହା କହ । ତହିଁ ଆମ୍ଭର ବଡ଼ ସ୍ନେହ ।। ୬୪

୧୮ ସେ ହରି ଆପଣା ମାୟାରେ । ସଂସାରେ ନାନା ରୂପ ଧରେ ।। ୬୫
ଯେତେ ତାହାଙ୍କ ଅବତାର । ସେ କଥା କହସି[୨] ବିସ୍ତାର ।। ୬୬

୧୯ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଯଶ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ । ତୃପ୍ତି ନ ଲଭୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ।। ୬୭
ରସଜ୍ଞ[୩] ଜନେ ଯାହା ଶୁଣେ । ପଦପଦକେ ସ୍ୱାଦୁ ମଣେ ।। ୬୮

---

୧. ପ୍ରଶାନ୍ତମାର୍ଗ, ୨. କରସି, ୩. ରସିକ ।

୧୯(କ) ଯେହ୍ନେ ତୃଷ୍ଣାକୁ କାମୀ ଜନ । କାମରେ କରଇ ନୂତନ ॥ ୬୯
କୃଷ୍ଣବିକ୍ରମେ ସେହି ମତେ । ତୋଷକୁ ଲଭିବୁ କେମନ୍ତେ ॥ ୭୦
୨୦ ରାମସଙ୍ଗତେ ଥାଇ ହରି । କପଟ ନରରୂପ ଧରି ॥ ୭୧
କଲେ ସେ ଯେତେକ ଚରିତ । ମନୁଷ୍ୟେ ନୋହେ ସଂଭାବିତ ॥ ୭୨
୨୧ କଳିଯୁଗର ଆଗମନେ । ଏ ବିଷ୍ଣୁ କ୍ଷେତ୍ରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୭୩
ଯେ ଯଜ୍ଞବିଧି ଦୀର୍ଘକାଳ । ସେହି କଥାକୁ କରି ମୂଳ ॥ ୭୪
ହରିର ଗୁଣାନୁବାଦନ । କରିଣ ବଞ୍ଚୁଅଛୁଁ ଦିନ ॥ ୭୫
୨୨ ଏ କଳି ଅଟଇ ଦୁସ୍ତର । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱହର ॥ ୭୬
ଏହାକୁ ତରିବାକୁ ମନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୭୭
ବିଧାତା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଣିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲା ॥ ୭୮
ସମୁଦ୍ର ତରିବା ଲୋକର । ଆଗେ ଯେସନେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ॥ ୭୯
୨୩ ବିପ୍ରବତ୍ସଳ ଯୋଗେଶ୍ୱର । ଯେ ହରି କବଚ ଧର୍ମର ॥ ୮୦
ସେ କଳିଯୁଗ-ଆଗମନେ । ଗମନ୍ତେ ଆପଣା ଭୁବନେ ॥ ୮୧
ଯେ ଧର୍ମ ସଂସାରରେ ଥିଲା । ସେ କାହିଁ ଶରଣ ପଶିଲା ॥ ୮୨
ପବିତ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ । ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥ ୮୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସଂସାରୁ ତର ଜନେ ଏଣେ ॥ ୮୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନୈମିଷୀୟୋପାଖ୍ୟାନେ
ଋଷିପ୍ରଶ୍ନୋ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧୯(କ) ଯଥା କାମାତ୍ମନାଂ ତୃଷ୍ଣାଃ କାମେଷ୍ୱତ୍ୟନ୍ତନୂତନାଃ ।
ତଥା ତଦ୍‌ବିକ୍ରମେଷ୍ୱସ୍ମ ସୂତ ତୃପ୍ୟାମହେ କଥମ୍ ॥

ଏହି ଶ୍ଲୋକ କେବଳମାତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖାଡ଼ଙ୍ଗାଙ୍କ ପାଠରେ ମିଳୁଥିବାରୁ ତଥା ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂସ୍କରଣରେ ମିଳୁ ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା ହୁଏ ।

ଏହାପରେ ଯେତେ (କ) ଓ (ଖ) ଚିହ୍ନିତ ଶ୍ଲୋକ ମିଳିବ ସେହି ସମସ୍ତ ଏହିଧରଣର ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତଦେବଂ ପ୍ରଥମାଧ୍ୟାୟେ ଷଟ୍‌ପ୍ରଶ୍ନା ମୁନିଭିଃ କୃତାଃ ।
ଦ୍ୱିତୀୟେ ତୂତ୍ତରଂ ସୂତଶ୍ଚତୁର୍ଣ୍ଣାମାହ ତେଷ୍ୱଥ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତେ ବିପ୍ରଙ୍କର ବାଣୀ । ହରଷ ମନେ ସୂତ ଶୁଣି ॥
ସେ ବାକ୍ୟ କରି ସମ୍ମାନନ । କହି ଆରମ୍ଭିଲେ ବଚନ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨ ଛାଡ଼ି ସକଳ କୃତ୍ୟମାନ । ସଙ୍ଗେ ନ ଘେନି ଅନ୍ୟଜନ ॥
ଯା'ନ୍ତେ ସନ୍ନ୍ୟାସଦୀକ୍ଷାମତେ । ଯାହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟବତୀସୁତେ ॥
ଡାକିଲେ ବିରହକାତରେ । ପୁତ୍ର ବୋଲିଣ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
ତନ୍ମୟ ହୋଇ ବୃକ୍ଷମାନେ । ପ୍ରତିଧ୍ୱନିକି କଲେ ବନେ ॥
ଯେ ଆତ୍ମା ସର୍ବ ଭୂତଙ୍କର । ପ୍ରଣାମ ସେ ଶୁକଙ୍କୁ ମୋର ॥

୩ ଅସଂଖ୍ୟ ମହିମା ଯାହାର । ଯେ ଏକ ସର୍ବଶ୍ରୁତିସାର ॥
ଦୁସ୍ତର ଘୋର ଭବତମ । ତରଣେ ଯାହାଙ୍କର କାମ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ହିତେ । ଯେ ଜ୍ଞାନଦୀପ ଏ ଜଗତେ ॥
ସଂସାରହିତରେ ବଖାଣ । କଲେ ଯେ ଏମନ୍ତ ପୁରାଣ ॥
ଯେ ଶୁକ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର । ଗୁରୁ ଯେ ମୁନିମାନଙ୍କର ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଦରେ ଶରଣ । ପଶୁଅଛି ମୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥

୪ ଯେ ନରନାରାୟଣ ମୂର୍ତ୍ତି । ଆବର ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି । ପ୍ରଥମେ ପୁରାଣ ଉଚ୍ଚାରି ॥

୫ ହେ ମୁନିମାନେ ! ତୋଷଚିତ୍ତେ । ଉତ୍ତମ ପଚାରିଲ ମୋତେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରଶ୍ନ କଲ ଯେଣୁ । ଲୋକମଙ୍ଗଳ ଅଟେ ତେଣୁ ॥
ଶୁଣିଲେ ଯେବଣ ବଚନ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ପ୍ରାଣୀମନ ॥

୬ ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି କୃଷ୍ଣଠାରେ । ଯହୁଁ ହୁଅଇ ଅବିଘ୍ନରେ ॥
ପରମ ଧର୍ମ ସେ ଅଟଇ । ମନ ନିର୍ମଳ ଯେଣେ ହୋଇ ॥

୭ ଭକ୍ତିଯୋଗକୁ କୃଷ୍ଣଠାରେ । କରନ୍ତେ ସେହି ସମୟରେ ।। ୨୧
ସେ ବିରକ୍ତିକି ଜାତ କରେ । ଯହୁଁ ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନ ସ୍ଫୁରେ ।। ୨୨
୮ ଯେ ଧର୍ମ ପୁରୁଷ ଆଚରେ । ସେ ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦ କଥାରେ ।। ୨୩
ପ୍ରୀତିକୁ ନ କରଇ ଜାତ । [୨]କେବଳ ଶ୍ରମ ସେ ବିଦିତ ।। ୨୪
୯ ମୋକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଏ ଯହିଁ । ସେ ଧର୍ମଫଳ ଅର୍ଥ ନୋହି ।। ୨୫
ଯେବଣ ଅର୍ଥୁଁ ହୋଏ ଧର୍ମ । ତାହାର ଫଳ ନୋହେ କାମ ।। ୨୬
୧୦ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରୀତି ଯେ ଅଟଇ । କାମର ଲାଭ ସେ ନୁହଇ ।। ୨୭
ଜୀବନ ଥାଇ ଯେତେ ଦିନ । କାମକୁ କରଇ ସେବନ ।। ୨୮
କର୍ମରେ ଯେ ଅର୍ଥ ମିଳଇ । ଜୀବନଫଳ ସେ ନୁହଇ ।। ୨୯
ଯେବେ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ପାରେ ଜାଣି । ଜୀବନଫଳ ତାକୁ ମଣି ।। ୩୦
୧୧ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ । ଜ୍ଞାନକୁ ତତ୍ତ୍ୱ ବୋଲି ଜାଣି ।। ୩୧
ତତ୍ତ୍ୱକୁ କେହି ବ୍ରହ୍ମ ମଣେ । କେହି ପରମ ଆତ୍ମା ଭଣେ ।। ୩୨
କେହି ବୋଲନ୍ତି ଭଗବାନ । *ଏ ରୂପେ ମତଭେଦମାନ ।। ୩୩
୧୨ ବେଦାନ୍ତ ଆଦି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି । ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟକୁ ପ୍ରମାଣି ।। ୩୪
ଭକ୍ତି ଆଚରି ମୁନିମାନେ । ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଣ ଅନୁଦିନେ ।। ୩୫
ପରମ ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପରେ । ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଦେଖନ୍ତି ଆତ୍ମାରେ ।। ୩୬
୧୩ ଏ ଘେନି ଶୁଣ ଦ୍ୱିଜବରେ । ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମ ବିଭାଗରେ ।। ୩୭
ଯେବେ ସନ୍ତୋଷ ଚକ୍ରପାଣି । ସ୍ୱଧର୍ମଫଳ ବୋଲି ଜାଣି[୩] ।। ୩୮
୧୩(କ) ସେ ହରି ହୋଇଲେ ସନ୍ତୋଷ । ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭଇ ପୁରୁଷ ।। ୩୯
ଘୋର ସଂସାର ନାଶ ଯାଇ । ଯେ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁଭୟ ଦେଇ ।। ୪୦

---

୧. ''ତମେତମାତ୍ମାନଂ ବେଦାନୁବଚନେନ ବ୍ରାହ୍ମଣା ବିବିଦିଷନ୍ତି ଯଜ୍ଞେନ ଦାନେନ ତପସାନାଶକେନ ।'' (ଶ୍ରୁତିଃ)

୨. ତଦ୍ ଯଥେହ କର୍ମଜିତୋ ଲୋକଃ କ୍ଷୀୟତେ ଏବମେବାମୁତ୍ର ପୁଣ୍ୟଜିତୋ ଲୋକଃ କ୍ଷୀୟତେ । (ଶ୍ରୁତିଃ)

* ଔପନିଷଦୈର୍ବ୍ରହ୍ମେତି, ହୈରଣ୍ୟଗର୍ଭୈଃ ପରମାତ୍ମେତି, ସାତ୍ୱତୈର୍ଭଗବାନିତି ।

୩. ଭଣି ।

୧୩(କ) ତୁଷ୍ଟେ ତସ୍ମିନ୍ ହରୌ ତେନ କୈବଲ୍ୟଂ ବିନ୍ଦତେ ପୁମାନ୍ ।
ନଶ୍ୟତେ ଘୋରସଂସାରୋ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁଭୟାବହଃ ।।

୧୪ ସେ ଘେନି ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶୁଣିମ କର୍ଣ୍ଣରେ ॥ ୪୧
କରିବ ତା' ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ । ନିତ୍ୟେ କରିବ ତାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ॥ ୪୨
ନିଜ ବିଭବ ଅନୁସାରେ । ପୂଜା କରିବ ପ୍ରତିବାରେ ॥ ୪୩
୧୫ କର୍ମ ଗଣ୍ଠିର[1] ନିବନ୍ଧନ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ଛେଦନ ॥ ୪୪
ଘେନି ଯାହାର ଧ୍ୟାନ-ଅସି । କେ ତାହା କଥାରେ ନ ରସି ॥ ୪୫
୧୬ ଯେବଣ ମନୁଜ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ । ଶୁଣିମି ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରେ ॥ ୪୬
ତାହାର ସାଧୁସେବାଫଳୁଁ । ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥଙ୍କ ସ୍ନାନବଳୁଁ ॥ ୪୭
କୃଷ୍ଣକଥାରେ ଅଭିଳାଷ । ଅନ୍ତରେ[2] ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୮
୧୭ ଯେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ରବଣକୀର୍ତ୍ତନ । ସାଧୁଙ୍କ ମିତ୍ର ଭଗବାନ ॥ ୪୯
ତାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ କଥାମାନ । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ଯେ ଜନ ॥ ୫୦
ସେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପଶେ । ସର୍ବ ଅଶୁଭ ବେଗେ ନାଶେ ॥ ୫୧
୧୮ ଯେବେ ଅଶୁଭେ ଯାନ୍ତି ନାଶ । ସାଧୁସେବାରେ ବଳେ ଆଶ ॥ ୫୨
ତେବେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦବିଷୟେ । ନୈଷ୍ଠିକୀ[3] ଭକ୍ତି ଜାତ ହୋଏ ॥ ୫୩
୧୯ ସେ କାଳେ ରଜ ତମ ଦୁଇ । କାମଲୋଭାଦି ଯେବା ଥାଇ ॥ ୫୪
ଚିତ୍ତୁଁ ବାହାର ହୋଇ ଯାଇ । ସେ ଚିତ୍ତେ ସତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୫୫
୨୦ ଏ ରୂପେ ଭକ୍ତିଯୋଗୁଁ ଯେବେ । ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ, ତେବେ ॥ ୫୬
ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଯେଉଁ ଜନ । ଲଭେ ଈଶ୍ୱରତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥ ୫୭
୨୧ ଅଶେଷ କର୍ମବନ୍ଧଗଣ୍ଠି । ତେଣେ[4] ଜୀବର ଯାଏ ତୁଟି ॥ ୫୮
ସର୍ବ ସଂଶୟ ନାଶ ଯାଏ । କର୍ମମାନ ହିଁ କ୍ଷୀଣ ହୋଏ ॥ ୫୯
ନିଜ ଆତ୍ମାରେ ଯେବେ ନର । ହରିଙ୍କି କରଇ ଗୋଚର ॥ ୬୦
୨୨ ଏ ଘେନି ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ନରେ । ପରମ ଆନନ୍ଦେ ନିତ୍ୟରେ ॥ ୬୧
ଭକ୍ତି କରନ୍ତି କୃଷ୍ଣଠାଏଁ । ମନ ନିର୍ମଳ ତେଣେ ହୋଏ ॥ ୬୨
୨୩ ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମ ତିନି । ପ୍ରକୃତିଗୁଣ ବୋଲି ମାନି ॥ ୬୩
ସେ ଗୁଣେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । ପରମ ପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୬୪
ଏକ ହୋଇଣ ଏ ସଂସାରେ । ସ୍ଥିତି ସର୍ଜନ ସଂହାରରେ ॥ ୬୫
ହରି ବିରଞ୍ଚି ହର ହୋଇ । ତିନି ସଂଜ୍ଞାକୁ ସେ ଲଭଇ ॥ ୬୬

---

୧. ଗଣ୍ଠି = ଅହଂକାର, ତାହାର କାରଣ କର୍ମ ।
୨. ଅଚିରେ, ୩. ନୈଷ୍ଠିକ, ୪. ତେବେ ।

	ସେ ତିନି ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।	ଯେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ତନୁ ଧରେ	॥	୬୭
	ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।	ମଙ୍ଗଳ ହୁଅଇ ଅପାର	॥	୬୮
୨୪	ଦାରୁସଂଯୋଗୁଁ ଧୂମ ହୋଇ ।	ଧୂମୁଁ ଅନଳ ସଂଭବଇ	॥	୬୯
	ସେ ଅଗ୍ନି ବେଦମୟ ଅଟେ ।	ସେରୂପେ ତମୁଁ ରଜ ଘଟେ	॥	୭୦
	ରଜରୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ହୋଇ ।	ଯହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଦେଖଇ	॥	୭୧
୨୫	ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱରୁ ହୋଏ କ୍ଷେମ ।	ଅଭଦ୍ର ଅଟେ ରଜ ତମ	॥	୭୨
	ଏ ଘେନି ପୂର୍ବେ ମୁନିଜନ ।	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଲେକ ଭଜନ	॥	୭୩
୨୬	ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଭୂତପତି ।	ଅଟନ୍ତି ଘୋରରୂପ ଅତି	॥	୭୪
	ମୁକତିକାମୀ ଯେତେ ନରେ ।	ତାହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଣ ସଂସାରେ	॥	୭୫
	ହରିର ଯେତେ ଅଂଶମାନ ।	ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭଜନ	॥	୭୬
	ଆନ ଦେବତା ଯେତେ ଥାନ୍ତି ।	ତାହାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା ନ କରନ୍ତି	॥	୭୭
୨୭	ରାଜସ-ତାମସ ପ୍ରକୃତି ।	ଯେ ଭୂତ ପିତୃ ପ୍ରଜାପତି	॥	୭୮
	ସେହି ସ୍ୱଭାବ ଯେତେ ଜନେ ।	ସୂତ, ସଂପଦ ଚିନ୍ତି ମନେ	॥	୭୯
	ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭଜନ[୧] ।	ନ ଦେଇ ଗୋବିନ୍ଦରେ ମନ	॥	୮୦
୨୮	ସଂସାରେ ବେଦ ଯଜ୍ଞ ଯେତେ ।	ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ କ୍ରିୟାମତେ	॥	୮୧
୨୯	ଜ୍ଞାନ ତପସ୍ୟା ଧର୍ମ ଗତି ।	ଯେ ଲୋକଦେବତା ଅଛନ୍ତି	॥	୮୨
୨୯(କ)	ସେ ସର୍ବ ବାସୁଦେବପର ।	ଆତ୍ମା ସେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର	॥	୮୩
୩୦	ଯେ ନିଜ ମାୟା ଗୁଣମୟୀ ।	କାର୍ଯ୍ୟକାରଣରୂପ ହୋଇ	॥	୮୪
	ତେଣେ ଏ ଜଗତ ରଚନ ।	କଲେ ଅଗୁଣ ଭଗବାନ	॥	୮୫
୩୧	ସେ ମାୟାବଶରୁ ପ୍ରକାଶ ।	ଯେ ଅନ୍ନମୟ ଆଦି କୋଷ	॥	୮୬
	ତହିଁରେ ପଶି ଶୋଭା ପାଏ ।	ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇ ଗୁଣୀପ୍ରାୟେ	॥	୮୭
	ଉର୍ଜିତ ଅଟେ ବିଜ୍ଞାନରେ ।	ନ ଲାଗେ ସଙ୍ଗଦୋଷ ତାରେ	॥	୮୮
୩୨	ଯେସନେ ନାନା ଦାରୁମାନ ।	ପାଇଣ ଏକ ହୁତାଶନ	॥	୮୯
	ନାନା ପ୍ରାୟେକ ଶୋଭା ପାଇ ।	ସେ ରୂପେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଠାଇଁ	॥	୯୦
	ସକଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ ।	ନାନା ପ୍ରାୟେକ ଶୋଭମାନ	॥	୯୧

୧.　ସେବନ ।

୨୯(କ)　ବାସୁଦେବପରା ଲୋକା ବାସୁଦେବପରାଃ ସୁରାଃ ।
ବାସୁଦେବପରଂ ସର୍ବମାତ୍ମାତ୍ମାକଂ ସ ଏବ ହି ॥

୩୩	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମ, ମନ ।	ଏ ଗୁଣମୟ ଭାବମାନ	॥	୯୨
	ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ଦ୍ୱାରେ ।	ନିର୍ମାଣି ପଶଇ ତହିଁରେ	॥	୯୩
	ତାଙ୍କୁ ବିଷୟଭୋଗମାନ ।	ଇଚ୍ଛାଏଁ କରାଇ ଭୋଜନ	॥	୯୪
୩୪	ସ୍ୱଲୀଳା-ଅବତାର ଯେତେ ।	ମତ୍ସ୍ୟକୂର୍ମାଦି ନାନା ମତେ	॥	୯୫
	ତହିଁକି ହୋଇ ଅନୁଗତ ।	ସତ୍ତ୍ୱରେ ପାଳଇ ଜଗତ	॥	୯୬
୩୪(କ)	କାଳାଗ୍ନି-ରୁଦ୍ରରୂପଧର ।	ହୋଇଣ ଅତି ଭୟଙ୍କର	॥	୯୭
	ପ୍ରଳୟକାଳରେ ଜଗତ ।	ସଂହାର କରନ୍ତି ଅଚ୍ୟୁତ	॥	୯୮
୩୪(ଖ)	ଏ ରୂପେ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ହରି ।	ସେ ସର୍ବ ରୂପମାନ ଧରି	॥	୯୯
	ଇଚ୍ଛାଏ କରନ୍ତି ବିହାର ।	ସେ ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପ ଈଶ୍ୱର	॥	୧୦୦
	କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମ ଚିନ୍ତି ।	ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁମତି	॥	୧୦୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଭଗବଦନୁଭାବାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅବତାରକଥାପ୍ରଶ୍ନେ ତୃତୀୟେ ତୂତ୍ତରାଭିଧା ।
ପୁରୁଷାଦ୍ୟବତାରୋକ୍ତ୍ୟା ତତ୍ତଚ୍ଚାରିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣନୈଃ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧	ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟେ ଭଗବାନ ।	ଲୋକସର୍ଜନା ବାଞ୍ଛି ମନ	॥	୧
	ମହତ ଆଦିରେ ନିର୍ଭର ।	ଧଇଲେ ପୁରୁଷ[୧] ଶରୀର	॥	୨
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗ ଏକାଦଶ ।	ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ପ୍ରକାଶ	॥	୩
	ତେଣେ ଷୋଡ଼ଶ କଳା ହୋଇ ।	ସେ ରୂପ ବିଦିତ ଅଟଇ	॥	୪

୩୪(କ) ଅଥ କାଳାଗ୍ନିରୁଦ୍ରାତ୍ମା ଭୂତ୍ୱାତୀବ ବିଭୀଷଣଃ ।
ଉପସଂହରତେ ବିଶ୍ୱଂ ଭଗବାନ୍ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ ॥

୩୪(ଖ) ଏବମେବ ହି ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ସର୍ବରୂପଧରୋ ହରିଃ ।
କ୍ରିଡ଼ୟା ସ୍ୱେଚ୍ଛୟା ବିପ୍ରାଃ ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପ ଈଶ୍ୱରଃ ॥

୧. ବିରାଟ

୨　ଯେ ଯୋଗନିଦ୍ରାକୁ ବିସ୍ତାର । କରିଣ ଶୁଅନ୍ତେ ଜଳର ॥
ଲୋକର ପିତାମହ ବିଧି । ଯାନାଭିହ୍ରଦପଦ୍ମୁ ସିଦ୍ଧି ॥
୩　ଯାହାର ଦେହେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ । ଲୋକ ହୋଇଛି ପରକାଶ ॥
ଭଗବାନର ସେ ଶରୀର । ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ସାର ॥
୪　ଏ ରୂପେ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ । ଜ୍ଞାନୀଏ ଦେଖନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ସହସ୍ର ପାଦ, ଉରୁ, ଭୁଜେ । ସହସ୍ର ଆନନ ବିରାଜେ ॥
ସହସ୍ର ଶ୍ରବଣ, ମସ୍ତକ । ସହସ୍ର ନୟନ, ନାସିକ ॥
ସହସ୍ର ମୁକୁଟ, ବସନ । ସହସ୍ର କୁଣ୍ଡଳେ ଶୋଭନ ॥
୫　ଏ ସୃଷ୍ଟିମଧ୍ୟେ ଚକ୍ରଧର । ଧରଇ[୧] ଯେତେ ଅବତାର ॥
ତାହାଙ୍କ ମୂଳ ବୀଜ ସେହି । ସକଳ ଲୀନ ହୋଏ ତହିଁ ॥
ଯା' ଅଂଶ-ଅଂଶରୁ ସମ୍ଭବ । ସୁର ନର କୀଟାଦି ଜୀବ ॥
୬　ପ୍ରଥମେ କୁମାର ସୃଷ୍ଟିରେ । ସେ ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପରେ ॥
କଲେ ଦୁଶ୍ଚର ଅଖଣ୍ଡିତ । କଠିନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବ୍ରତ ॥
୭　ଧରଣୀ ଥିଲା ରସାତଳେ । ତାକୁ ଉଦ୍ଧରିବାକୁ ବଳେ ॥
ମଙ୍ଗଳଅର୍ଥେ ଜଗତର । ଦ୍ୱିତୀୟ ବରାହଶରୀର ॥
କଲେ ସେ ପୂର୍ବ ଉପାଦାନ । ଯଜ୍ଞ-ଈଶ୍ୱର ଭଗବାନ ॥
୮　ତୃତୀୟେ ଋଷିସର୍ଗେ ହରି । ନାରଦମୁନିରୂପ ଧରି ॥
କହିଲେ ପଞ୍ଚରାତ୍ରାଗମ । ନିଷ୍କାମ ହୋଏ ଯେଣେ କର୍ମ ॥
୯　ଚତୁର୍ଥ ରୂପେ ଧର୍ମଘରେ । ଜନ୍ମିଲେ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉଦରେ ॥
ସେ ଖ୍ୟାତ ନରନାରାୟଣ । ଋଷିର ସ୍ୱରୂପ ଧରିଣ ॥
ଦୁଶ୍ଚର ତପ କଲେ ଯହିଁ । ଆତ୍ମାର ଶାନ୍ତି ଅଛି ରହି ॥
୧୦　କପିଳ ନାମେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର । ଅଟେ ପଞ୍ଚମ ଅବତାର ॥
ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କର ବିଷୟ । ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥
ସେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ କାଳବଳେ । ନାଶ ହୋଇଲା ମହୀତଳେ ॥
ସେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ଅନୁରାଗେ । କହିଲେ ଆସୁରିର ଆଗେ ॥

୧. ଧଇଲେ ।

୧୧	ଅତ୍ରି ମାଗିଲେ ଯେବେ ବର	।	ତୋ ସମ ପୁତ୍ର ହେଉ ମୋର	॥	୩୦
	ସେ ବାକ୍ୟେ ଅସୂୟା ନ କଲେ	।	ଷଷ୍ଠେ ତାହାର ପୁତ୍ର ହେଲେ	॥	୩୧
	ଅଳର୍କ ନାମେ ନୃପବର	।	ଆବର ପ୍ରହଲାଦ ବୀର	॥	୩୨
	ଇତ୍ୟାଦି ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ ଜନ	।	ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ	॥	୩୩
୧୨	ସପ୍ତମେ ରୁଚିଙ୍କର ଘରେ	।	ଜନ୍ମିଲେ ଆକୂତି-ଉଦରେ	॥	୩୪
	ଯାମ ଆଦି ଯେ ଦେବଗଣ	।	ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗତେ ଘେନିଣ	॥	୩୫
	ପାଳିଲେ ଆଦି ମନ୍ୱନ୍ତର	।	ଯଜ୍ଞ ଅଟଇ ନାମ ତାର	॥	୩୬
୧୩	ଅଷ୍ଟମେ ନାଭିର ମନ୍ଦିରେ	।	ଜନ୍ମିଲେ ମେରୁଦେବୀଠାରେ	॥	୩୭
	ଋଷଭ ନାମେ ସେ ବିଦିତ	।	ଯେ ସର୍ବ ଆଶ୍ରମେ ବନ୍ଦିତ	॥	୩୮
	ପ୍ରକାଶ କଲେ ସେ ମାର୍ଗକୁ	।	ପୂର୍ବେ ଯେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ	॥	୩୯
୧୪	ନବମେ ଋଷିଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ	।	ସେ ପୁଣ ପୃଥୁ ରୂପ ଧରେ	॥	୪୦
	ପୃଥ୍ୱୀରୁ କଲେକ[୧] ଦୋହନ	।	ସର୍ବ ଔଷଧି ରସମାନ	॥	୪୧
	ସେ କାରଣୁଁ ଏ ଅବତାର	।	ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ମନୋହର	॥	୪୨
୧୫	ଚାକ୍ଷୁଷ-ମନୁ-ଶେଷକାଳେ	।	ଉଦଧିସଂପ୍ଲବସଲିଳେ	॥	୪୩
	ସେ ପୁଣି ମତ୍ସ୍ୟକଳେବର	।	ଧଇଲେ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର	॥	୪୪
	ଧରଣୀରୂପ[୨] ନାବେ ଥୋଇ	।	ମନୁଙ୍କୁ ରଖିଲେ ଗୋସାଇଁ	॥	୪୫
୧୬	ସେ ବିଭୁ[୩] ଏକାଦଶେ ପୁଣ	।	କମଠରୂପକୁ ଧରିଣ	॥	୪୬
	ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ୍ତେ ସୁରାସୁର	।	ପୃଷ୍ଠରେ ଧଇଲେ ମନ୍ଦର	॥	୪୭
୧୭	ଦ୍ୱାଦଶ ରୂପ ଧନ୍ୱନ୍ତରି	।	ତ୍ରୟୋଦଶରେ ହୋଇ ନାରୀ	॥	୪୮
	ମୋହିନୀରୂପେ ଭଗବାନ	।	ମୋହି ଅସୁରଗଣମାନ	॥	୪୯
	ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଅମୃତ	।	ପାନ କରାଇଲେ ଅଚ୍ୟୁତ	॥	୫୦
୧୮	ସେ ପୁଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ହରି	।	ନୃସିଂହ ଅବତାର ଧରି	॥	୫୧
	ଘୋର ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର	।	ନଖରେ ବିଦାରିଲେ ଉର	॥	୫୨
	ଯେସନେ ମନୁଜ ହେଳାରେ	।	ନଖେ ଘେନିଣ ତୃଣ ଚିରେ	।	୫୩
୧୯	ମାଗି ଧରଣୀ ତିନିପାଦ	।	ହରିବାପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗପଦ	॥	୫୪
	ବାମନ ପଞ୍ଚଦଶେ ହେଲେ	।	ବଳିର ଯାଗକୁ ଗମିଲେ	॥	୫୫

---

୧. ଯେ କଲେ ।

୨. ରୂପ = ରୂପକ । ୩. ପ୍ରଭୁ ।

୨୦ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ବିପ୍ରଦ୍ରୋହୀ । ଷୋଡ଼ଶ ଅବତାରେ ସେହି ॥ ୫୬
ଏକବିଂଶତି ବାର କରି । ନିକ୍ଷତ୍ର କଲେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୫୭
୨୧ ସେ ସତ୍ୟବତୀପରାଶର- । ତନୁଜ ବ୍ୟାସ ଅବତାର ॥ ୫୮
ହୋଇଲେ ସପ୍ତଦଶେ ପୁଣି । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଅଳ୍ପ-ବୁଦ୍ଧି ଜାଣି ॥ ୫୯
ଯେ ବେଦ ତରୁରୂପେ ଥିଲା । ତାହାକୁ ଶାଖା ଶାଖା କଲା ॥ ୬୦
୨୨ ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ । ସେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅବତାରେ ॥ ୬୧
ନୃପତିଶରୀରକୁ ଧରି । ସିନ୍ଧୁବନ୍ଧନ ଆଦି କରି ॥ ୬୨
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବୀର୍ଯ୍ୟମାନ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଭଗବାନ ॥ ୬୩
୨୩ ଊନବିଂଶତି, ବିଂଶତିରେ । ଜନ୍ମିଣ ଯାଦବ ବଂଶରେ ॥ ୬୪
ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଲାଇଲେ । ଭୂମିର ଭାରକୁ ହରିଲେ ॥ ୬୫
୨୪ କଳିଯୁଗର କିଛି ଶେଷେ । ଦୈତ୍ୟଙ୍କୁ ମୋହିବାର ଆଶେ ॥ ୬୬
କୀକଟ ଦେଶେ ହେବେ ଜାତ । ବୁଦ୍ଧ ନାମରେ ଜିନସୁତ ॥ ୬୭
୨୫ ଏ ପୁଣି ଯୁଗସଂଧିକାଳେ । ଦୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତେ ରାଜକୁଳେ ॥ ୬୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଷ୍ଣୁଯଶା ନାମ । ତା'ଠାରୁ ହୋଇବେ ଜନମ ॥ ୬୯
କଳ୍କି ନାମରେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ । ହୋଇବେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୭୦
୨୬ ସେ ହରି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣାଧାର । ଅସଂଖ୍ୟ ହୋଇ ଅବତାର ॥ ୭୧
ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ତାହାଠାରୁ । ଯେସନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସରୋବରୁ ॥ ୭୨
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ । ପ୍ରବାହ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଝରେ ॥ ୭୩
୨୭ ଋଷି ଦେବତା ମନୁମାନେ । ତେଜସ୍ୱୀ ମନୁଙ୍କ ନନ୍ଦନେ ॥ ୭୪
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ସହିତରେ । ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଏ ସଂସାରେ ॥ ୭୫
୨୮ ଏ ଯେତେ ଅବତାରମାନ । କେ ଅଂଶ କେ କଳା ବିଧାନ ॥ ୭୬
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଦେବକୀନନ୍ଦନ । ସେ ଅଟେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ॥ ୭୭
ଯୁଗେ ଯୁଗେକେ ଏ ସକଳେ । ଜନମ ହୋଇ ଯଥାକାଳେ ॥ ୭୮
ଦୈତ୍ୟସକାଶୁଁ ଯେ ପୀଡ଼ିତ । ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ସେ ଜଗତ ॥ ୭୯
୨୯ ଏ ବିଷ୍ଣୁ ଜନମରହସ୍ୟ । ପ୍ରଯତ୍ନ ହୋଇ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ॥ ୮୦
ଭକ୍ତିରେ ଗୁଣେ ସଂଧ୍ୟାକାଳେ । ରଜନୀ-ଅବସାନ ବେଳେ ॥ ୮୧
ସେ ଲୋକ ତରଇ ସଂସାର । ଯେ ସର୍ବ ଦୁଃଖଙ୍କ ମନ୍ଦିର ॥ ୮୨

୩୦ ଶରୀରଯୋଗ ଯାର ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନସ୍ୱରୂପ ଅଟେ ଯେହି ॥
ରୂପକଳ୍ପନା ସେ ଆତ୍ମାରେ । ମହତ ଆଦି ଗୁଣଦ୍ୱାରେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାଗୁଣବଶେ । ରଚିତ ହୋଇଛି ଅଶେଷେ ॥
୩୧ ପବନସଙ୍ଗେ ମେଘ ଯେହ୍ନେ । ଆରୋପ କରିଣ ଗଗନେ ॥
ପାର୍ଥିବ ରେଣୁରୁ ସଂଭୂତ । ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ ବାୟୁଗତ ॥
ସେ ରୂପେ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ଜୀବ । ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଦୃଶ୍ୟ ଭାବ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ଲୋକେ ଆରୋପନ୍ତି । ଯେଣୁ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
୩୨ ଏ ସ୍ଥୂଳ ଦେହୁଁ ଯେ ଇତର । ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ନିରାକାର ॥
ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଯେ ହାଦେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନୁହଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦିଶରୀର ପରାୟେ । ଶ୍ରୁତିଗୋଚରକୁ ନ ଯାଏ ॥
ଜୀବ ଅଟଇ ନାମ ତାର । ବିଖ୍ୟାତ ସେ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ॥
ଯାହା ସକାଶୁଁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଜନମ ସଂଭବେ ଅପାର ॥
୩୩ ଏ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ଦୁଇ । ଆତ୍ମାରେ ଅବିଦ୍ୟାରୁ ହୋଇ ॥
ଯେବେ ଏ ପୁଣ ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରେ । ନିରସ୍ତ ହୁଅଇ ଆତ୍ମାରେ ॥
ସେ କାଳେ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇ । ଜ୍ଞାନସ୍ୱରୂପ ସେ ଅଟଇ ॥
୩୪ ଯେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଜଗତରେ । ଖେଳଇ ଅବିଦ୍ୟା ରୂପରେ ॥
ସେ ଯେବେ ପୁଣି ବିଦ୍ୟାରୂପେ । ଜାତ ହୁଅଇ କୋଟି କଳ୍ପେ ॥
ତେବେ ସଂପନ୍ନ ଆତ୍ମା ହୋଇ । ଆପଣା ବ୍ରହ୍ମଭାବ ପାଇ ॥
୩୫ ଯାହାର ଜନ୍ମକର୍ମ ନାହିଁ । ସକଳ ହୃଦେ ଅଛି ରହି ॥
ତାହାର ଜନ୍ମକର୍ମମାନ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଜ୍ଞାନୀଜନ ॥
ବର୍ଣ୍ଣନା କରନ୍ତି ସଂସାରେ । ଗୁପ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ବେଦରେ ॥
୩୬ ଅମୋଘ ଅଟେ ଲୀଳା ଯାର । ଆପଣା ବଶ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥
ଏ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ନାଶ । କରଇ ନୋହି ତହିଁ ବଶ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦେ ଲୁଚିଥାଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ଦୂରୁଁ ପାଇ ॥
ସେ ସୁଖେ ନୁହଇ ଲାଳସ । ଯେଣୁ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଈଶ ॥
୩୭ ମନ, ବଚନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରକାଶେ ନାମ-ରୂପମାନ ॥
ଜଗତଧାତା ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଲୀଳାମାନଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ॥

ତର୍କବଳରେ ନ ଜାଣଇଁ । କୁମତି ଲୋକ ଯେ ଅଟଇ ॥୧୧୦
ନଟର ଚେଷ୍ଟା ଅଜ୍ଞ ପ୍ରାଣୀ । ଯେସନେ ନ ପାରଇ ଜାଣି ॥୧୧୧
୩୮ ଅନନ୍ତ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର । ଯେ ବିଶ୍ୱଧାତା ଚକ୍ରଧର ॥୧୧୨
ତାଙ୍କ ମାର୍ଗକୁ ସେ ଜାଣଇଁ । ଯେ ପୁଣି ଅକପଟ ହୋଇ ॥୧୧୩
ଅନୁବର୍ତ୍ତିଣ ନିରନ୍ତରେ । ତା' ପାଦପଦ୍ମ ଆଶ୍ରେ କରେ ॥୧୧୪
୩୯ ଅଖିଳ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର । ଯେ ବାସୁଦେବ ତାଙ୍କଠାର ॥୧୧୫
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତି କଲ ଯେଣୁ । ତୁମ୍ଭେ ହେ ଧନ୍ୟ ଅଟ ତେଣୁ ॥୧୧୬
ତୁଟଇ ଜନମ ମରଣ । ଯେଉଁ ଭଗତି ଜନ୍ମିଲେଣ ॥୧୧୭
୪୦ ଏ ଅଟେ ଭାଗବତ ନାମ । ପୁରାଣ ବେଦବାକ୍ୟସମ ॥୧୧୮
ବିଷ୍ଣୁ, ଚରିତେ ଅଛି ମିଶି । ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଏହା ବ୍ୟାସ[୧] ଋଷି ॥୧୧୯
୪୧ ମୋକ୍ଷନିମିତ୍ତେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଏ ଧନ୍ୟ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ ସାର ॥୧୨୦
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ଯେ ଶୁକ ଆପଣା ନନ୍ଦନ ॥୧୨୧
ବ୍ୟାସ ତାହାଙ୍କୁ ପୂର୍ବକାଳେ । ଏ ଭାଗବତ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ॥୧୨୨
୪୨ ସମସ୍ତ ବେଦ ଇତିହାସ । ସାର ଉଦ୍ଧାର ଏ ପ୍ରକାଶ ॥୧୨୩
ସକଳ ନୃପରେ ଉତ୍ତମ । ନୃପତି ପରୀକ୍ଷିତ ନାମ ॥୧୨୪
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପୁଁ ଗଙ୍ଗାଜଳେ । ପରମ ଋଷିଙ୍କର ମେଳେ ॥୧୨୫
ଆଚରି ଅନଶନ ବ୍ରତ । ରହିଣ ଥିଲେ ସେ ନିୟତ ॥୧୨୬
ତାହାଙ୍କ ଆଗେ ଏ ପୁରାଣ । ସେ ଶୁକ କଲେକ ବଖାଣ ॥୧୨୭
୪୩ ସେ ମହାତେଜା ମହାଋଷି । ପୁରାଣ କହନ୍ତେଣ ବସି ॥୧୨୮
ମୁଁ ସେହି ନିକଟରେ ଥିଲି । ତାହାଙ୍କ କୃପାରୁ ଜାଣିଲି ॥୧୨୯
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଅଟେ ଭାଗବତ । ଜ୍ଞାନ-ବିରକ୍ତି-ଭକ୍ତିଯୁତ[୨] ॥୧୩୦
ଯଥାରୂପରେ ଅଛି ଜାଣି । ନିଜ ବୁଦ୍ଧିକି ପରିମାଣି ॥୧୩୧
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏ ପୁରାଣ । କରାଇବଇଁ ମୁଁ ଶ୍ରବଣ ॥୧୩୨

---

୧. ବ୍ରହ୍ମ ।
୨. "ଇଦଂ ଭାଗବତଂ ପୁଣ୍ୟଂ ଭକ୍ତିଜ୍ଞାନବିରକ୍ତିମତ୍ ।"
ଏହି ଶ୍ଳୋକାର୍ଦ୍ଧ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାମାଣିକ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ନ ଥିବା ହେତୁ ଏହାକୁ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ଧରାଗଲା ।

୪୪ ଧର୍ମଜ୍ଞାନାଦି ସଙ୍ଗେ କରି । କୃଷ୍ଣ ଚଳନ୍ତେ ନିଜ ପୁରୀ ॥୧୩୩
ଏ କଳିଯୁଗେ ଯେତେ ଛନ୍ତି । ଅଜ୍ଞାନେ ଅନ୍ଧ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥୧୩୪
ତାହାଙ୍କୁ ତପନସଦୃଶ । ହେଲା ଏ ପୁରାଣ ପ୍ରକାଶ ॥୧୩୫
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ । ଚିନ୍ତା କରିଣ ଅନୁଦିନ ॥୧୩୬
ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମତି । ଯେଣେ ତରିବ ଭବଭୀତି ॥୧୩୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଭଗବଦବତାରବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୁର୍ଯ୍ୟେ ଭାଗବତାରମ୍ଭ କାରଣତ୍ୱେନ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।
ବ୍ୟାସସ୍ୟାପରିତୋଷସ୍ତୁ ତପଃପ୍ରବଚନାଦିଭିଃ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୧ କହିବି ବୋଲି ଭାଗବତ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରନ୍ତେ ସେ ସୂତ ॥ ୧
ଚିର୍‌କାଳକୁ ଦୀକ୍ଷା ଘେନି । ଯେତେକ ଥିଲେ ତହିଁ ମୁନି ॥ ୨
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କୁଳପତି । ବୃଦ୍ଧ ଶୌନକ କରି ସ୍ତୁତି ॥ ୩
କହିଲେ ମଧୁର ବଚନ । ଜାଣନ୍ତି ନାନା ରକମାନ ॥ ୪

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୨ ହେ ସୂତ ସୂତ ମହାଧୀର । ବକତାଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୫
ଯେ ପୁଣ୍ୟ ଭାଗବତ ବାଣୀ । ଶୁକ ଅଛନ୍ତି ପୂର୍ବେ ଭଣି ॥ ୬
ସେ କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ଆଗରେ କରସି ବିସ୍ତାର ॥ ୭
୩ ହେଲା ଏ କେବଣ ଯୁଗରେ । କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କି ହେତୁରେ ॥ ୮
କାହାର ବୋଲେ ବେଦବ୍ୟାସ । କଲେ ଏ ସଂହିତା ପ୍ରକାଶ ॥ ୯
୪ ଶୁକ ସେ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର । ସମଦରଶୀ ଯୋଗୀବର ॥ ୧୦
ଆତ୍ମାରେ ଭେଦ ନ ଦେଖନ୍ତି । ଏକାନ୍ତମତି ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୧

	ସେ ଗୁପ୍ତରୂପୀ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ	। ମାୟାରେ ନୁହଇ ମୋହିତ	।।	୧୨
	ମୂଢ଼ ଜନଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ	। ତଥାପି ଚେଷ୍ଟା ସେ କରଇ	।।	୧୩
୫	ସନ୍ନ୍ୟାସ କରି ଦିଗମ୍ବର	। ହୋଇଣ ଚଳନ୍ତେ କୁମର	।।	୧୪
	ତାହାଙ୍କ ପଛେ ବେଦବ୍ୟାସ	। ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି ପିନ୍ଧି ବାସ	।।	୧୫
	ଦେବକନ୍ୟାଏ ଏହି କାଳେ	। ବିହାର କରୁଥିଲେ ଜଳେ	।।	୧୬
	ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଦେଖି ଲଜ୍ଜା ପାଇ	। ପିନ୍ଧିଲେ ବସ୍ତ୍ରମାନ ଯାଇ	।।	୧୭
	ଦେଖି ଏମନ୍ତ ଅଦଭୁତ	। ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ସତ୍ୟବତୀସୁତ	।।	୧୮
	ଏ ଶୁକ ତନୟ ମୋହର	। ତରୁଣ ବୟସ ଏହାର	।।	୧୯
	ଏହାକୁ ଦେଖି ତୁମ୍ଭେମାନେ	। ଲଜ୍ଜାକୁ ନ ଲଭିଲ ମନେ	।।	୨୦
	ମୁଁ ତ ଅଟଇ ବୃଦ୍ଧ ଦ୍ୱିଜ	। ମୋତେ କିପାଇଁ କଲ ଲାଜ	।।	୨୧
	ଶୁଣିଣ ବୋଇଲେ ଯୁବତୀ	। ସ୍ତିରୀପୁରୁଷ ଭେଦମତି	।।	୨୨
	ଅଛଇ[୧] ତୁମ୍ଭଠାରେ ଯେଣୁ	। ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲୁ ଆମ୍ଭେ ତେଣୁ	।।	୨୩
	ପବିତ୍ରଦୃଷ୍ଟି ତୁମ୍ଭ ସୁତ	। ନାହିଁ ତାହାର ଭେଦଚିତ୍ତ	।।	୨୪
୬	ଏମନ୍ତେ ଉଦାର ଚରିତ	। ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ବ୍ୟାସସୁତ	।।	୨୫
	ସେ କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ ଦେଶରେ	। ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ପ୍ରଥମରେ	।।	୨୬
	ଉନ୍ମତ୍ତ ମୂକ ଜଡ଼ ପ୍ରାଏ	। ଭ୍ରମନ୍ତେ ପୁଣ ହସ୍ତିନାଏ	।।	୨୭
	କେମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ପୁରଲୋକ	। ଜାଣିଲେ ଅଟେ ଏହୁ ଶୁକ	।।	୨୮
୭	ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜଋଷି	। ଏ ମୁନିସଂଗତରେ ବସି	।।	୨୯
	କି ରୂପେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଜାତ	। ହେଲା ଯହିଁ ଏ ଭାଗବତ	।।	୩୦
୮	ସେ ଗୃହୀମାନଙ୍କର ଦ୍ୱାରେ	। ମିଳିଣ[୨] ଭିକ୍ଷା ସମୟରେ	।।	୩୧
	ଗୋଦୋହମାତ୍ର କାଳ ଥାନ୍ତି	। ତା'ଗୃହ ପବିତ୍ର କରନ୍ତି	।।	୩୨
୯	ହେ ସୂତ ! ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ	। ଅଟଇ ମହାଭାଗବତ	।।	୩୩
	ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ଜନ୍ମ ତାର	। ଯେବା ଅଛନ୍ତି କର୍ମ ଆର	।।	୩୪
	ଆମ୍ଭର ଆଗରେ ସେମାନ	। ବିସ୍ତାରି କହସି ବହନ	।।	୩୫
୧୦	ସେ ରାଜା ଅଟେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ	। ପାଣ୍ଡବ ବଂଶେ ଖ୍ୟାତକୀର୍ତ୍ତି	।।	୩୬
	ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀକି ଅନାଦର	। କରିଣ ଗଙ୍ଗାର ତଟର	।।	୩୭
	କେଉଁ ହେତୁରେ ଅନଶନ	। ବ୍ରତକୁ କଲେ ସେ ବିଧାନ	।।	୩୮

୧. ଏ ଅଛି । ୨. ମିଳନ୍ତେ ।

୧୧ ଆପଣା ମଙ୍ଗଳକାରଣେ । ଧନ ଆଣିଣ ଶତ୍ରୁଗଣେ ।। ୩୯
ଚରଣପୀଠକୁ ଯାହାର । ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତି ନମସ୍କାର ।। ୪୦
ସେ ବୀର କେବଣ ହେତୁରେ । ଆପଣା ପ୍ରାଣସହିତରେ ।। ୪୧
ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ ସଂପତ୍ତି ଯେ ଥିଲା । ଛାଡ଼ିବି ବୋଲି ତା ବାଞ୍ଛିଲା ।। ୪୨
୧୨ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଉପାସନ । ସଂସାରେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ଜନ ।। ୪୩
ସେ ଲୋକସମୃଦ୍ଧି ସଂପତ୍ତି । ସୁଖ ନିମିତ୍ତେ କିଇଥାନ୍ତି ।। ୪୪
ଆପଣା ନିମିତ୍ତେ ଶରୀର । ଧରନ୍ତି ନାହିଁ ସେହୁ ନର ।। ୪୫
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ କାୟ ।। ୪୬
ଏ଼ ରାଜା ବଇରାଗ୍ୟ ପାଇ । ସେ ଦେହ ଛାଡ଼ିଲା କିପାଇଁ ।। ୪୭
୧୩ ସେ ସର୍ବ ଆମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ । କହ ଯା' ପଚାରିଛୁଁ ତୋତେ ।। ୪୮
ବେଦବିଷୟରୁ ଇତର । ଯେତେକ ବଚନ ଗୋଚର ।। ୪୯
ତହିଁ ପାରକୁ ଅଛ ଯାଇଁ । ଏମନ୍ତ ରୂପେ ମୁଁ ମଣଇଁ ।। ୫୦

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୪ ଦ୍ୱାପର ନାମରେ ତୃତୀୟ । ଯୁଗ ହୁଅନ୍ତେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ।। ୫୧
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ବ୍ୟାସମୁନି । ଜନ୍ମିଲେ ଅଟନ୍ତି ସେ ଜ୍ଞାନୀ ।। ୫୨
ପରାଶରର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ । ବସୁତନୁଜା ତାଙ୍କ ମାତ ।। ୫୩
୧୫ ସେ ମହରଷି ଏକ କାଳେ । ପ୍ରଭାତେ ସରସ୍ୱତୀଜଳେ ।। ୫୪
ସ୍ନାନ ସାରିଣ ଏକାନ୍ତରେ । ବସିଲେ ନିଜ ଆଶ୍ରମରେ ।। ୫୫
୧୬ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ କଥାମାନ । ଜାଣେ ସେ ସକଳ ବିଧାନ ।। ୫୬
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଟେ ଗତି ଯାର । ସେ କାଳ ଅଟେ ବଳୀଆର ।। ୫୭
ତାହା ସକାଶୁଁ[୧] ଆନ ଆନ । ହୋଇଲା ଯୁଗଧର୍ମମାନ ।। ୫୮
୧୭ ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କାଳରୁ ବଳ ହେଲା ଦୂର ।। ୫୯
ଶ୍ରଦ୍ଧାବିହୀନ ସତ୍ତ୍ୱହୀନ । ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଅଳପ ଜୀବନ ।। ୬୦
୧୮ ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ହେବେ ପ୍ରାଣୀ । ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁରେ ଏହା ଜାଣି ।। ୬୧
ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମଙ୍କର । ହିତ ଚିନ୍ତିଲେ ମୁନିବର ।। ୬୨
୧୯ ହୋତାରେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଣ । ଯେ ଚାରି ଋତ୍ୱିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।। ୬୩
ବୈଦିକ କର୍ମ ସେ କରିବେ । ପ୍ରାଣୀଏ ତେଣେ ଶୁଦ୍ଧ ହେବେ ।। ୬୪

---

୧. ସ୍ୱକାଶୁଁ ।

	ଏମନ୍ତ ବିଚାରିଣ ମୁନି	।	ଯଜ୍ଞବୃଦ୍ଧିକି ମନେ ଘେନି	॥	୬୫
	ଯେ ଏକ ହୋଇଥିଲା ଆଗ	।	ସେ ବେଦ କଲେ ଚାରିଭାଗ	॥	୬୬
୨୦	ସେ ଋକ ଯଜୁ ସାମ ତିନି	।	ଅଥର୍ବ ସଙ୍ଗେ ମହାମୁନି	॥	୬୭
	ଉଦ୍ଧାର କଲେ ବେଦ ଚାରି	।	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ବିଚାରି	॥	୬୮
	ପଞ୍ଚମ ବେଦ ଇତିହାସ	।	ପୁରାଣ ଯେହୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ	॥	୬୯
୨୧	ପଇଳ ନାମେ ମହାଋଷି	।	ପ୍ରଥମ ଋକବେଦ ଘୋଷି	॥	୭୦
	ଯେ କବି ଜଇମିନି ଥିଲେ	।	ସେ ସାମବେଦକୁ ପଢ଼ିଲେ	॥	୭୧
	ଯେ ମୁନି ବଇଶମ୍ପାୟନ	।	କଲେ ସେ ଯଜୁକୁ ଗାୟନ	॥	୭୨
୨୨	ଅଥର୍ବାଙ୍ଗିରସ ବଖାଣ	।	କଲେକ ସୁମନ୍ତ ଦାରୁଣ	॥	୭୩
	ମୋ ପିତା ରୋମହରଷଣ	।	ପଢ଼ିଲେ ସକଳ ପୁରାଣ	॥	୭୪
୨୩	ସେ ଋଷିମାନେ ପୁଣ କାଳେ	।	ଯେ ଯାହା ବେଦକୁ ନିଷ୍ଠଲେ	॥	୭୫
	ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇଲେ	।	ସେ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲେ	॥	୭୬
	ବେଦମାନଙ୍କୁ ଏ ରୂପରେ	।	ବାଣ୍ଟିଲେ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ	॥	୭୭
	ସେହି କାଳରୁ ଚାରି ବେଦେ	।	ପ୍ରଚରିଲେ ସେ ଶାଖାଭେଦେ	॥	୭୮
୨୪	ବେଦଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ନରେ	।	ଜାଣିମେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	॥	୭୯
	ଏମନ୍ତ କଲେ ବେଦବ୍ୟାସ	।	ଯେଣୁ ସେ ଦୀନଜନବଶ	॥	୮୦
୨୫	ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ର, ଦ୍ୱିଜାଧମଙ୍କର	।	ବେଦ ନୋହେ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର	॥	୮୧
	ମଙ୍ଗଳପ୍ରାପ୍ତିକି ସାଧନ	।	ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ କର୍ମମାନ	॥	୮୨
	ତହିଁରେ ମୂଢ଼ମାନଙ୍କର	।	ଶ୍ରେୟ ହୋଇବ ଏ ପ୍ରକାର	॥	୮୩
	ଏଣୁ କୃପାରେ ବେଦବ୍ୟାସ	।	କଲେ ସେ ଭାରତ ପ୍ରକାଶ	॥	୮୪
୨୬	ଏ ରୂପେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର	।	ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତେ ବିଚାର	॥	୮୫
	ସବୁ ପ୍ରକାରେ ତାଙ୍କ ମନ	।	କେବେହେଁ ନୋହିଲା ପ୍ରସନ୍ନ	॥	୮୬
୨୭	ପବିତ୍ର ସରସ୍ୱତୀକୂଳେ	।	ରହିଲେ ମନ-ଅନିର୍ମଳେ	॥	୮୭
	ବସିଲେ ହୋଇଣ ଏକାନ୍ତ	।	ତର୍କିଣ ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ	॥	୮୮
୨୮	ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ଧରି	।	ବେଦ ପଢ଼ିଲି ଶେଷ କରି	॥	୮୯
	ଗୁରୁଙ୍କୁ ଅନଳଙ୍କୁ ଚିତ୍ତେ	।	ମାନିଲି ଅକପଟ ମତେ	॥	୯୦
	ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ	।	ଘେନିଲି ବିନୟ ଭାବରେ	॥	୯୧
୨୯	ଭାରତ ରଚନାକପଟ	।	ବେଦାର୍ଥ କଲି ମୁଁ ପ୍ରକଟ	॥	୯୨
	ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ର ଆଦି ଯାହା ଶୁଣି	।	ପାରନ୍ତି ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ଜାଣି	॥	୯୩

୩୦	ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ମୋହର ।	ଯେ ଆତ୍ମା ବ୍ୟାପିଛି ଶରୀର	।।	୯୪
	ବ୍ରହ୍ମତେଜସ୍ୱୀମାନଙ୍କର ।	ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଲେହେଁ ସାର	।।	୯୫
	ସ୍ୱରୂପେ ଅସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରାୟେ ।	ମୋର ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ	।।	୯୬
୩୧	କିବା ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମମାନ ।	ବିଶେଷି ନ କଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ	।।	୯୭
	ସେ ଧର୍ମମାନ ଅତିଶୟ ।	ପରମହଂସଙ୍କର ପ୍ରିୟ	।।	୯୮
	ସେ ନିଶ୍ଚେ ପ୍ରିୟ ଅଚ୍ୟୁତର ।	ବର୍ଣ୍ଣନା ଉଚିତ ତାଙ୍କର	।।	୯୯
୩୨	ଏମନ୍ତେ ଖେଦ ଲଭି ମନ ।	ଆତ୍ମାକୁ ମଣନ୍ତେ ସେ ହୀନ[୧]	।।	୧୦୦
	ନାରଦ ସରସ୍ୱତୀତୀରେ ।	ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ	।।	୧୦୧
୩୩	ନାରଦ-ଆଗମନ ଦେଖି ।	ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି	।।	୧୦୨
	ପୂଜିଲେ ତାଙ୍କୁ ବିଧିମତେ ।	ସୁରପୂଜିତ ସେ ଜଗତେ	।।	୧୦୩
	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ	।।	୧୦୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନାରଦାନୁଗମନଂ
ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେସର୍ବଧର୍ମେଭ୍ୟୋହରିକୀର୍ତ୍ତନଗୌରବଂ ।
ବ୍ୟାସଚିତ୍ତପ୍ରସାଦାୟ ନାରଦେନୋପଦିଶ୍ୟତେ ।।

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧	ସୁଖେ ନାରଦପାଶେ ବସି ।	ଅଛନ୍ତି ବ୍ୟାସ ମହରଷି	।।	୧
	ହସିଣ ବୀଣା ହସ୍ତେ ଘେନି ।	କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେବମୁନି	।।	୨

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୨	ଶରୀର-ମନ-ସଂଯୋଗରେ ।	ଯେ ଆତ୍ମା ଅଛି ତୁମ୍ଭଠାରେ	।।	୩
	ତେଣେ ସେ ହୋଏଟିକି ତୋଷ ।	ହେ ମହାଭାଗ ବେଦବ୍ୟାସ	।।	୪
୩	ଜାଣିମା ନିମିତ୍ତେ ମନରେ ।	ପ୍ରାଣୀ ଯେତେକ ଇଚ୍ଛା କରେ	।।	୫
	ତୁମ୍ଭର ସେ ସକଳ କଥା ।	ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି ସର୍ବଥା	।।	୬

---

୧. ଦୀନ ।

	ସକଳ ଅର୍ଥରେ ପୂରିତ	।	ଯେ ଅଟେ ଅତି ଅଦଭୂତ	।। ୭
	ଏମନ୍ତ ଭାରତ ଆଖ୍ୟାନ	।	ଯେ ତୁମ୍ଭେ କରିଛ ରଚନ	।। ୮
୪	ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ପୁଣି	।	ତାହା ବିଚାରି ଅଛ ଜାଣି	।। ୯
	ତଥାପି ଅକୃତାର୍ଥ ପ୍ରାୟେ	।	ଆତ୍ମାକୁ ଶୋଚନା କିମ୍ପାଏ	।। ୧୦

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୫	ତୁମ୍ଭେ ଯେତେକ ଅଛ କହି	।	ସେ ସବୁ ଅଛି ମୋର ଠହିଁ	।। ୧୧
	ତଥାପି ଶରୀର ମାନସ	।	ଆତ୍ମା ନୁହଁଇ ମୋର ତୋଷ	।। ୧୨
	ଏଥିରେ ହେତୁକୁ ନ ଜାଣି	।	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରୁଛୁଁ ପୁଣି	।। ୧୩
	ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ	।	ଅଗାଧ[୧] ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ	।। ୧୪
୬	ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣର	।	ଯେହୁ ଅଟଇ ଅଧୀଶ୍ୱର	।। ୧୫
	ଜଗତ ସର୍ଜନ ପାଳନ	।	ଯେ ଅବା ସଂହାର ବିଧାନ	।। ୧୬
	ସଂକଳ୍ପମାତ୍ରେ ଗୁଣଦ୍ୱାରେ	।	କରି ତା' ନ ମିଶେ କାହିଁରେ	।। ୧୭
	ଏମନ୍ତ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ	।	ସେବିଛ ଯେଣୁ ଅନୁକ୍ଷଣ	।। ୧୮
	ସକଳ ଗୁପତ ବିଚାର	।	ଏ ଘେନି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର	।। ୧୯
୭	ରବିର ପ୍ରାୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନ	।	କରନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ତ୍ରିଭୁବନ	।। ୨୦
	ଜାଣ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅଭ୍ୟନ୍ତର	।	ଯେସନେ ଅନ୍ତର ସମୀର	।। ୨୧
	ମୁଁ ପୁଣି ପରଂବ୍ରହ୍ମଠାରେ	।	*ନିଷ୍ଣାତ ହୋଇଛି ଯୋଗରେ	।। ୨୨
	ଆଚରି ନାନା ବ୍ରତମାନ	।	ବେଦ କରିଛି ଅଧ୍ୟୟନ	।। ୨୩
	ଅତ୍ୟନ୍ତ ନ୍ୟୂନ ଭାବ ମୋର	।	[୨]କି ଅର୍ଥେ କହ ସେ ବିଚାର	।। ୨୪

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୮	ନିର୍ମଳ ଭଗବାନଯଶ	।	ତୁମ୍ଭେ ନ କହିଲ ବିଶେଷ	।। ୨୫
	ଯେବଣ ଧର୍ମ ଆଦି ଜ୍ଞାନେ	।	ସେ ହରି ତୋଷ ନୋହେ ମନେ	।। ୨୬
	ସେ ଜ୍ଞାନ ନିଊନ ଅଟଇ	।	ମନେ ମୁଁ ଏମନ୍ତ ମଣଇଁ	।। ୨୭

---

୧. ଅମୋଘ ।

* ଇଜ୍ୟାଚାର-ଦୟା-ହିଂସାଦାନ-ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟକର୍ମଣାଂ ।
ଅୟଂତୁ ପରମୋ ଧର୍ମୋ ଯଦ୍‌ଯୋଗେନାତ୍ମଦର୍ଶନମ୍ ।। (ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ)

୨. କିମର୍ଥେ ।

୯ ଧର୍ମାଦି ଯେତେ ଅର୍ଥମାନ । ଯେ ଅବା ତାହାଙ୍କ ସାଧନ ॥ ୨୮
ସେମାନ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ବର୍ଣ୍ଣିଲ ପ୍ରଧାନ ରୂପରେ ॥ ୨୯
ସେ ରୂପେ ମହିମା କୃଷ୍ଣର । ବର୍ଣ୍ଣିଲ ନାହିଁ ମୁନିବର ॥ ୩୦
୧୦ ଅତିବିଚିତ୍ର ପଦମାନେ । ଥାଆନ୍ତି ଯେବଣ ବଚନେ ॥ ୩୧
ବିଶ୍ୱପାବନ ହରିଯଶ । ସେ ଯେବେ ନ କରେ ସ୍ୱରଶ ॥ ୩୨
ତାହାକୁ କାକତୀର୍ଥ କହି । କେ ଅବା ତହିଁ ଅବଗାହି ॥ ୩୩
କାକସମାନ କାମୀଜନେ । ରମନ୍ତି ଯେଣୁ ସେ ବଚନେ ॥ ୩୪
ସତ୍ତ୍ୱପ୍ରଧାନ ଯେ ମାନସ । ତହିଁରେ ଅଟନ୍ତି ଯେ ହଂସ ॥ ୩୫
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଅତି କମନୀୟ । ସେ ଅଟେ ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ॥ ୩୬
ଏମନ୍ତ ଯତିମାନେ ଯହିଁ । କ୍ଷଣେହେଁ ବିହରନ୍ତି ନାହିଁ ॥ ୩୭
୧୧ ସେ ବାକ୍ୟପ୍ରୟୋଗ ସଂସାରେ । ଜନସମୂହ ପାପ ହରେ ॥ ୩୮
ଅଶୁଦ୍ଧ ବାକ୍ୟ ଅତିରେକେ । ଥିଲେହେଁ ଯହିଁ ପ୍ରତିଶ୍ଳୋକେ ॥ ୩୯
ଅନନ୍ତ ଯଶରେ ଅଙ୍କିତ । ନାମେ ଥାଆନ୍ତି ଅବିରତ ॥ ୪୦
ସାଧୁଏ ଯେଉଁ ନାମମାନ । ଶୁଣନ୍ତି କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୪୧
ଶ୍ରୋତାବକତା-ଅଭାବରେ । ଗୁଣନ୍ତି ଆପଣା ମନରେ ॥ ୪୨
୧୨ ବ୍ରହ୍ମବିଷୟେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ଅଟେ ନିର୍ମଳ ନିରଞ୍ଜନ ॥ ୪୩
ଅଚ୍ୟୁତଭକ୍ତିରେ ବର୍ଜିତ । ହେଲେ ସେ ନୁହଇ ଶୋଭିତ ॥ ୪୪
ଯେ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଅବିରତେ । ଅଭଦ୍ର ଅଟଇ ଜଗତେ ॥ ୪୫
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ତାହା ନେଇ । ଯେବେ ଅର୍ପଣ ନ କରଇ ॥ ୪୬
ସେ କାହୁଁ ପାଇବ ଶୋଭନ । ଯେ ଅଟେ କାରଣବିହୀନ ॥ ୪୭
୧୩ ଏ ଘେନି ତୁମ୍ଭେ ତ ମହତ । ଅମୋଘମତି ସତ୍ୟରତ ॥ ୪୮
ପବିତ୍ର ଅଟେ ତୁମ୍ଭ ଯଶ । ବ୍ରତହିଁ କରିଛ ଅଶେଷ ॥ ୪୯
ଅଖିଳ ବନ୍ଧନାଶପାଇଁ । ବସି ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫୦
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ ସୁମର । ତେଣେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏକ କର ॥ ୫୧
୧୪ ହରିଚରିତ ତେଜି ଦୂରେ । ଯେ ଆନ କହିତ[୧] ବିଚାରେ ॥ ୫୨
ତାର ବୁଦ୍ଧିରେ ଆନ ଆନ । ସ୍ଫୁରଇ ନାମରୂପମାନ ॥ ୫୩

୧. କହିତ = କହିବାକୁ ।

ତେଣେ ତା' ବୁଦ୍ଧି ନୋହେ ସ୍ଥିର । ଯେସନେ ସଲିଳମଧ୍ୟର ॥ ୫୪
ନାବ ନ ରହେ ସ୍ଥିର ହୋଇ । ପବନେ ଆଘାତକୁ ପାଇ ॥ ୫୫
୧୫ ଯେ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଆଦିମାନ । ନିନ୍ଦିତ ଅଟେ ଅଶୋଭନ ॥ ୫୬
ସ୍ୱଭାବେ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇ । ଲୋକ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥାଏ ତହିଁ ॥ ୫୭
ଧର୍ମ ବୋଲିଣ ସେ କଥାକୁ । ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ॥ ୫୮
ଏ ଅତି ଅନ୍ୟାୟ ଦୁସ୍ତର । ଯେବଣ ବାକ୍ୟୁଁ ଆନ ନର ॥ ୫୯
ଏ ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମ ବୋଲି କରି । ସେ କାମ୍ୟ କର୍ମ ମନେ ଧରି ॥ ୬୦
*ଜାଣିଲା ଲୋକ ନିବାରିଲେ । **ନ ଘେନେ ଚିତ୍ତେ ତାହା ଭଲେ ୬୧
୧୬ ଅନନ୍ତପାର ଯେ ଈଶ୍ୱର । ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗରେ ତାହାର ॥ ୬୨
ସୁଖକୁ କରଇ ଗୋଚର । ପଣ୍ଡିତ ଅଟେ ଯେଉଁ ନର ॥ ୬୩
ଦେହ ଆଦିରେ ଅଭିମାନ । କରଣ ଥାଇ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୬୪
ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣେ ବର୍ତ୍ତିଥାଇଁ । ଯେ ଲୋକ ତାହା ଭଲପାଇଁ ॥ ୬୫
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାକୁ ପ୍ରକାଶ । କର ତୁମ୍ଭେ ହେ ବେଦବ୍ୟାସ ॥ ୬୬
୧୭ ଯେ ନିଜ ଧର୍ମ ଆପଣାର । ସେ କଥା କରି ଅତି ଦୂର ॥ ୬୭
ହରିର ଚରଣ ମଳିନ । ସେବା କରନ୍ତେ ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୬୮
ଭଜନେ ସିଦ୍ଧ ନୋହି ଥାଇ । ଦଇବଯୋଗରେ ମରଇ ॥ ୬୯
ଯହିଁ ତହିଁରେ ସେ ଜନ୍ମିଲା । ତାର କି ଅମଙ୍ଗଳ ହେଲା ॥ ୭୦
ହରିଙ୍କି ନ କରି ଭଜନ । ସ୍ୱଧର୍ମ ଆଚରେ ଯେ ଜନ ॥ ୭୧
ସ୍ୱଧର୍ମ ଆଚରୁଁ କେବଣ । ଅର୍ଥକୁ ଲଭିଲା ସେ ପୁଣ ॥ ୭୨
୧୮ ବ୍ରହ୍ମାର ଠାବରୁ ସ୍ଥାବର । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଯେତେକ ଶରୀର ॥ ୭୩
ସେ ଦେହ ବହି ଜୀବମାନେ । ଲଭନ୍ତି ନାହିଁ ଯା' ଭୁବନେ ॥ ୭୪
ତାହା ଲଭିବାକୁ ଯତନ । କରିବ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଜନ ॥ ୭୫

---

* ନ କର୍ମଣା ନ ପ୍ରଜୟା ଧନେନ ।
ତ୍ୟାଗନୈକେନ ଅମୃତତ୍ୱମାନଶୁଃ ॥ ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ

** ତତ୍ରୈବଂ ଶକ୍ୟତେ ବକ୍ତୁଂ ଯେଽନ୍ଧପଙ୍ଗ୍ୱାଦୟୋ ନରାଃ ।
ଗୃହସ୍ଥତ୍ୱଂ ନ ଶକ୍ୟନ୍ତେ କର୍ତ୍ତୁଂ ତେଷାମୟଂ ବିଧିଃ ॥
ନୈଷ୍ଠିକଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ ବା ପରିବ୍ରାଜକତାପିବା ।
ତୈରବଶ୍ୟଂ ଗ୍ରହୀତବ୍ୟା ତେନାଦାବେତଦୁଚ୍ୟତେ ॥ (କୁମାରିଲ ଭଟ୍ଟ)

*ଦୁଃଖକୁ ନ ଲୋଡ଼ଇ ପ୍ରାଣୀ । ସେ ଯେହ୍ନେ ମିଳେ ପୁଣ ପୁଣି ॥ ୭୬
କାଳବେଗରେ ସେ ପ୍ରକାରେ । ସୁଖ ହିଁ ମିଳେ ସବୁଠାରେ ॥ ୭୭
୧୯ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସେବା ଯେହୁ କରେ । ସେ ଜନ୍ମିଲେହେଁ କୁଯୋନିରେ ॥ ୭୮
ଆନ ଲୋକର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ସଂସାରକୁ ସେ ନ ଭଜଇ ॥ ୭୯
ମୁକୁନ୍ଦପାଦ ଆଲିଙ୍ଗନ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ନିଜ ମନ ॥ ୮୦
ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ତା' ନର । ସେ ରସେ ଯେଣୁଁ ଗ୍ରହ ତାର ॥ ୮୧
୨୦ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ନାଶ । ଯା'ଠାରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୮୨
ଏ ବିଶ୍ୱ ସେହୁ ଭଗବାନ । ଜୀବହିଁ ତା ଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ ॥ ୮୩
ତୁମ୍ଭେ ସେ କଥା ସ୍ୱୟେଂ[୧] ଜାଣ । ତଥାପି ଦିଗ ଦେଖାଇଣ ॥ ୮୪
କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ଆଗରେ । ମନ ନିରୂଢ଼ କରିବାରେ ॥ ୮୫
୨୧ ତୁମ୍ଭେ ଅମୋଘ ଜ୍ଞାନଯୁତ । କରିବା ଅର୍ଥେ ବିଶ୍ୱହିତ ॥ ୮୬
ଅଜ ଜନ୍ମିଲେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଜାଣ ଆପଣାକୁ ମନରେ ॥ ୮୭
ଯେ ଅଟେ ପରମ ପୁରୁଷ । ସେ ପରମାତ୍ମାର ମୁଁ ଅଂଶ ॥ ୮୮
ଏମନ୍ତ ମନରେ ବିଚାର । ମହାନୁଭବ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୯
ତାହାଙ୍କ ପରାକ୍ରମମାନ । ଅଧିକେ କରସି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥ ୯୦
୨୨ ତପସ୍ୟା, ଶାସ୍ତ୍ରବାଣୀ, ଦାନ । ବୁଦ୍ଧି, ଯଜନ, ସୁବଚନ ॥ ୯୧
ଏ ରୂପେ ପୁରୁଷର ଯେତେ । ଗୁଣ ଅଛଇ ଏ ଜଗତେ ॥ ୯୨
ସବୁରି ନିତ୍ୟ ଫଳ ଏହି । କୃଷ୍ଣ ଗୁଣକୁ ଯାହା ଗାଇ ॥ ୯୩
ଏ କଥା ବିଚାର କରିଣ । ଜ୍ଞାନୀଏ କଲେ ନିରୂପଣ ॥ ୯୪
୨୩ ଭୋ ମୁନି ପୂର୍ବକଳ୍ପେ ମୁହିଁ । ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ହୋଇଲଇଁ ॥ ୯୫
ବେଦଜ୍ଞ ବିପ୍ରମାନଙ୍କର । କେହୁଣି[୨] ଦାସୀର କୁମର ॥ ୯୬
ବରଷାକାଳେ ଯୋଗୀମାନେ । ରହି ଲୋଡ଼ନ୍ତେ ଏକସ୍ଥାନେ ॥ ୯୭
ତାଙ୍କ ସେବାରେ ନିରୂପଣ । ହେଲି ମୁଁ ବାଳକ ହୋଇଣ ॥ ୯୮

---

* ଅପ୍ରାର୍ଥିତାନି ଦୁଃଖାନି ଯଥୈବାୟାନ୍ତି ଦେହିନାଂ ।
ସୁଖାନ୍ୟପି ତଥା ମନ୍ୟେ ଦୈବମତ୍ରାତିରିଚ୍ୟତେ ॥

୧. ଭଲେ ।

୨. କେହୁଣି = କୌଣସି ।

୨୪ ସ୍ୱଭାବେ ଅଟଇ ମୁଁ ବାଳ । ଛାଡ଼ିଛି ଅଖିଳ ଚାପଳ ॥ ୯୯
ତପସ୍ୟାକ୍ଲେଶକୁ ସହିଲି । ବାଳକେଳିକି ଦୂର କଲି ॥୧୦୦
ସୁଚିତ୍ତେ କରଇ ସେବନ । କହଇ ଅଳପ ବଚନ ॥୧୦୧
ଯଦ୍ୟପି ସମଦରଶନ । ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଯୋଗୀଜନ ॥୧୦୨
ତଥାପି ମୋହର ଠାବରେ । କରୁଣା କଲେ ବିଶେଷରେ ॥୧୦୩
୨୫ ସେ ବିପ୍ରଙ୍କର ଅନୁଜ୍ଞାରେ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଲେପ ଏକ ବାରେ ॥୧୦୪
ଭୋଜନ କଲଇଁ ମୁଁ ଯେଣୁ । ପାପ ହୋଇଲା ନାଶ ତେଣୁ ॥୧୦୫
ଏ ରୂପେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ହୋଇ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥାନ୍ତେ ତହିଁ ମୁହିଁ ॥୧୦୬
ତାହାଙ୍କ ଧର୍ମରେ ପ୍ରବେଶ । ହୋଇଲା ମନ ଅଭିଳାଷ ॥୧୦୭
୨୬ ମଞ୍ଜୁଳ କୃଷ୍ଣକଥାମାନ । କରନ୍ତେ ତହିଁ ନିତ୍ୟେ ଗାନ ॥୧୦୮
ଅନୁଗ୍ରହରେ ତାହାଙ୍କର । କଲି ତା' ଶ୍ରବଣ ଗୋଚର ॥୧୦୯
ମୁଁ ତାହା ପଦପଦକରେ । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥୧୧୦
ଯେ ପ୍ରିୟକୀର୍ତ୍ତି ଦାମୋଦର । ତା'ଠାରେ ରତି ହେଲା ମୋର ॥୧୧୧
୨୭ ମୁଁ ମହାମତି ! ସେ କାଳରେ । ରୁଚି ଲଭନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥୧୧୨
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ଅସ୍ଖଳିତ । ମତି ହୋଇଲା ମୋର ଜାତ ॥୧୧୩
ପ୍ରପଞ୍ଚମଧ୍ୟରୁ ଅତୀତ । ବ୍ରହ୍ମ ମୁଁ ଅଟଇ ସାକ୍ଷାତ ॥୧୧୪
ଆତ୍ମ [୧]ମାୟାରେ ମୋହଠାର । ଏ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳେବର ॥୧୧୫
କଳ୍ପିତ ଅଟେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖିଲି ଯେବଣ ମତିରେ ॥୧୧୬
୨୮ ବରଷା ଶରତ ଏ ବେନି । ଋତୁରେ ସେ ମହାତ୍ମା ମୁନି ॥୧୧୭
ବିଷ୍ଣୁର ଯଶ ସୁନିର୍ମଳ । କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ତ୍ରିକାଳ ॥୧୧୮
ମୁଁ ତାହା ଶୁଣନ୍ତେ ମୋହର । ଭକ୍ତି ହୋଇଲା କୃଷ୍ଣଠାର ॥୧୧୯
ଆତ୍ମାର ରଜ ତମ ଦୁଇ । ଯେବଣ ଭକ୍ତି ବିନାଶଇ ॥୧୨୦
୨୯ ବିନୟବନ୍ତ ଅନୁରାଗୀ । ଶିଶୁ ଅପାପୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଗୀ ॥୧୨୧
ସହିପାରଇ ତପକ୍ଲେଶ । ସେବା କରିଣ ଥାଇ ପାଶ ॥୧୨୨
୩୦ ଯିବାର ଥାଉଁ କିଛିଦିନେ । ଦୀନବତ୍ସଳ ବିପ୍ରଜନେ ॥୧୨୩
ଗୁପତ ଜ୍ଞାନକୁ ସେ ମୋତେ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥୧୨୪
ନିଜ ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । କହିଅଛନ୍ତି ଭଗବାନ ॥୧୨୫

---

୧. ଆତ୍ମା ।

୩୧ ଯେବଣ ଜ୍ଞାନରେ କୃଷ୍ଣର । ମାୟାକୁ କଲି ମୁଁ ଗୋଚର ।।୧୨୬
ସାଧ୍ୟ କରିଣ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ହରିସ୍ଥାନ ।।୧୨୭
୩୨ ତାପତ୍ରୟକୁ ନିବାରଣ । ହେ ବିପ୍ର ଏତେ ମାତ୍ର ଜାଣ ।।୧୨୮
ନିଜ କର୍ମକୁ ସମର୍ପଣ । କରେ ଯା ହରିଠାରେ ପୁଣ ।।୧୨୯
୩୩ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ରୋଗ ଉପୁଜଇ ଶରୀର ।।୧୩୦
୩୪ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟେ ରୋଗନାଶ ନୋହି । ତା' ଯେବେ ଦ୍ରବ୍ୟାନ୍ତରେ ଖାଇ ।।୧୩୧
ତେବେ ସେ ରୋଗ ନାଶକରେ । ହେ ବିପ୍ର ! ସେହି ପରକାରେ ।।୧୩୨
କର୍ମରୁ ଉପୁଜେ ସଂସାର । ସେ କର୍ମ ଯେବେ ବିଷ୍ଣୁଠାର ।।୧୩୩
ଅର୍ପଣ କରଇ ମାନବ । ସେ କର୍ମୁଁ ଆଉ ନୋହେ ଭବ ।।୧୩୪
୩୫ ହରିତୋଷଣ ଯେ ଅଟଇ । ତାହାକୁ କର୍ମ ବୋଲି କହି ।।୧୩୫
ଯହିଁରେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଥାଇ । କୃଷ୍ଣର ଅଧୀନ ଅଟଇ ।।୧୩୬
ତାହାକୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଜାଣ । ଆଉ ସକଳ ଅକାରଣ ।।୧୩୭
୩୬ *କୃଷ୍ଣଶିକ୍ଷାରେ ପୁଣ ପୁଣ । କର୍ମ କରନ୍ତି ମୁନିଗଣ ।।୧୩୮
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣ ନାମମାନ । ଶୁଣନ୍ତି କରନ୍ତି ଗାୟନ ।।୧୩୯
୩୭ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ସଂକର୍ଷଣ । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପୁଣ ।।୧୪୦
୩୮ ଏହୁ ଅଟନ୍ତି ଭଗବାନ । ଏହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଧ୍ୟାନ ।।୧୪୧
ଯେ ହରି ମନ୍ତ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଅଟେ । ଅନ୍ୟଥା ତା' ମୂର୍ତ୍ତି ନ ଘଟେ ।।୧୪୨
ତାଙ୍କୁ ଏମନ୍ତେ ଯେ ପୂଜଇ । ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନୀ ସେ ଅଟଇ ।।୧୪୩
୩୯ ହେ ବିପ୍ର ! ନିଜ ଆଜ୍ଞା ମୁହିଁ । ପାଳନା କଲି ଯତ୍ନ ହୋଇ ।।୧୪୪
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଭଗବାନ । ପ୍ରଦାନ କଲେ ମୋତେ ଜ୍ଞାନ ।।୧୪୫
ଈଶ୍ୱରଭାବ ସହିତରେ । ଭକ୍ତି ହିଁ ଦେଲେ ନିଜଠାରେ ।।୧୪୬
ତୁମ୍ଭେ ବହୁତ ଶାସ୍ତ୍ର ଜାଣ । ପ୍ରଭୁର ଯଶକୁ ବଖାଣ ।।୧୪୭
ଯେଣେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର । ଜାଣିମା ବାଞ୍ଛା[୧] ହୋଏ ଦୂର ।।୧୪୮
ଦୁଃଖରେ ପୀଡ଼ିତ ମାନସ । ଅଟନ୍ତି ଯେବଣ ମାନୁଷ ।।୧୪୯

---

* ଯଦ୍ କରୋଷି ଯଦଶ୍ନାସି ଯଜ୍ଜୁହୋଷି ଦଦାସି ଯଦ୍ ।
ଯଦ୍ ତପସ୍ୟସି କୌନ୍ତେୟ ତଦ୍ କୁରୁଷ୍ୱ ମଦର୍ପଣମ୍ ।। (ଗୀତା)

୧. ଇଚ୍ଛା

ସେମାନଙ୍କର କ୍ଳେଶଶାନ୍ତି । ଆନ ପ୍ରକାରେ ନ ମଣନ୍ତି ॥୧୫୦
ହେ କୃଷ୍ଣ ! କରୁଣାସାଗର । ଚରଣପଙ୍କଜେ ତୁମ୍ଭର ॥୧୫୧
ଶରଣ ଗଲା ଦୀନବନ୍ଧୁ । ଏହାକୁ ରଖ କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥୧୫୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ବ୍ୟାସନାରଦସମ୍ବାଦେ
ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ବ୍ୟାସସ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟୟାର୍ଥଂ ଚ ଷଷ୍ଠେ ପ୍ରାଗ୍‌ଜନ୍ମସଂଭବମ୍ ।
ସ୍ୱଭାଗ୍ୟଂ ନାରଦଃ ପ୍ରାହ କୃଷ୍ଣସଂକୀର୍ତ୍ତନନୋଦ୍‌ଭବମ୍[1] ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ନାରଦଜନ୍ମକର୍ମ ବେନି । ଏ ରୂପେ ଶୁଣିଣ ହେ ମୁନି ॥ ୧
ତାହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟବତୀସୁତ । ବ୍ୟାସ ପଚାରିଲେ ଏମନ୍ତ ॥ ୨

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ ଉବାଚ

୨ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଇ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ । ଭିକ୍ଷୁଏ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୩
ଆଦ୍ୟ ବୟସେ ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ କିବା କଲ ॥ ୪
୩ ହେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ! ଅବଶେଷ । ଥିଲା ତୁମ୍ଭର ଯେ ବୟସ ॥ ୫
ତହିଁରେ ରହି କେଉଁ ଠାବେ । ତୁମ୍ଭେ ବଞ୍ଚିଲ କେଉଁ ଭାବେ ॥ ୬
ମରଣକାଳ ପ୍ରବେଶରେ । ଦେହ ଛାଡ଼ିଲ କି ପ୍ରକାରେ ॥ ୭
୪ ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ଯେଉଁ କଥା । ସେ ପୂର୍ବକଳ୍ପର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥ ୮
ସେ ଜ୍ଞାନ ତୁମ୍ଭ ଦେହ ଅନ୍ତେ । କାଳ ନ ହରିଲା କେମନ୍ତେ ॥ ୯
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସକଳ । କଥା ହରଇ ଯେଉଁ କାଳ ॥ ୧୦

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୫ ମୋତେ ଦେଇଣ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ । ଭିକ୍ଷୁଏ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୧୧
ଆଦ୍ୟ ବୟସେ ଥାଇ ମୁହିଁ । ତଦନ୍ତେ ଏମନ୍ତ କଲଇଁ ॥ ୧୨

---

୧. ସଂକଥନୋଦ୍‌ଭବମ୍

୬	ମୋ ମାତା ମୂଢ଼ମତି ନାରୀ ।	ବିଶେଷେ ପରର କିଂକରୀ	॥	୧୩
	ମୁଁ ଏକା ତାହାର ନନ୍ଦନ ।	ନାହିଁ ମୋହର ଗତି ଆନ	॥	୧୪
	ମୋହରଠାରେ ଦେଇ ମନ ।	କଲା ସେ ସ୍ନେହାନୁବନ୍ଧନ	॥	୧୫
୭	ମୋହର ଯୋଗକ୍ଷେମପାଇଁ ।	ବହୁତ ଇଚ୍ଛା ସେ କରଇ	॥	୧୬
	ତହିଁକି ନୋହେ ସେ ଶକତ ।	ଯେଣୁ ସେ ପରର ଆୟତ୍ତ	॥	୧୭
	ଈଶ୍ୱରବଶେ ଥାଇ ଜନ ।	କାଷ୍ଠର ପିତୁଳୀ ଯେସନ	॥	୧୮
୮	ମୁଁ ଥିଲି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳ ।	ନ ଜାଣି ଦିଗ ଦେଶ କାଳ	॥	୧୯
	ବାଳକ ପଞ୍ଚମବରଷ ।	କରିଣ ଜନନୀ ମୁହାଁସ[୧]	॥	୨୦
୯	ମୋର ଜନନୀ ଏକଦିନେ ।	ବ୍ରାହ୍ମଣଘରେ ଗୋଦୋହନେ	॥	୨୧
	ଘରୁଁ ବାହାର ହୋଇଗଲା ।	ସର୍ପ ଯେ ବାଟେ ପଡ଼ିଥିଲା	॥	୨୨
	କାଳରେ ନିଯୋଜିତ ହୋଇ ।	ଦଂଶିଲା ପାଦଘାତ ପାଇ	॥	୨୩
୧୦	ଭଗତମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ।	ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଯେଉଁ ନାରାୟଣ	॥	୨୪
	ସେ ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ ମୋତେ ।	ଏମନ୍ତ ମଣନ୍ତେ ମୁଁ ଚିତ୍ତେ	॥	୨୫
	ଉତ୍ତର ଦିଗ ଅଭିମୁଖେ ।	ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି ମନସୁଖେ	॥	୨୬
୧୧	ସମୃଦ୍ଧ ଜନପଦମାନ ।	ପୁର, ଆକର, ବ୍ରଜସ୍ଥାନ	॥	୨୭
	କର୍ଷକଗ୍ରାମ ଯେତେ ବାଟେ ।	*ଯେ ଗ୍ରାମମାନ ଗିରିତଟେ	॥	୨୮
	କ୍ରମୁକ କୁସୁମ କାନନ ।	ବନ ଆବର ଉପବନ	॥	୨୯
୧୨	ଯହିଁରେ ଗଜଭଗ୍ନ ହୋଇ ।	ଦ୍ରୁମେ ଭୂମିରେ ଛନ୍ତି ଶୋଇ	॥	୩୦
	ଚିତ୍ର ଧାତୁରେ ବିଚିତ୍ରିତ ।	ଏ ରୂପେ ଅନେକ ପର୍ବତ	॥	୩୧
	ପବିତ୍ର ଜଳରେ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।	ଦେବେ କରନ୍ତି ଯହିଁ ସ୍ନାନ	॥	୩୨
୧୩	ପକ୍ଷୀଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ନାଦରେ ।	ଭ୍ରମରଙ୍କର ଭ୍ରମିବାରେ	॥	୩୩
୧୪	ଯେ ଜଳାଶୟ ପୁଷ୍କରିଣୀ ।	ଶୋଭନ୍ତି ସେମାନ ମୁଁ ଜିଣି	॥	୩୪
	ଏକା ହୋଇଣ ପଥେ ଗଲି ।	ବିପୁଳ କାନନ ଦେଖିଲି	॥	୩୫

---

୧. ମୁହାଁସ=ସ୍ନେହର ଅପେକ୍ଷା ।

* ବିପ୍ରାଶ୍ଚ ବିପ୍ରଭୃତ୍ୟାଶ୍ଚ ଯତ୍ର ଚୈବ ବସନ୍ତି ତେ ।
ସ ତୁ ଗ୍ରାମ ଇତି ପ୍ରୋକ୍ତଃ ଶୂଦ୍ରାଣାଂ ବାସ ଏବ ଚ ॥
ଏକତୋ ଯତ୍ର ତୁ ଗ୍ରାମୋ ନଗରଂ ଚୈକତଃ ସ୍ଥିତଂ ।
ମିଶ୍ରଂ ତୁ ଖର୍ବଟଂ ନାମ ନଦୀଗିରିସମାଶ୍ରୟମ୍ ॥ (ଭୃଗୁ)

	ଯେ ବନ ନଳ, ବେଣୁ, ଶର ।	କୁଶ[1] କୀଚକରେ ଗହ୍ୱର	॥	୩୬
	ସେ ଅଟେ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ।	ସର୍ପ-ଉଲୂକ-ଶିବାଘର	॥	୩୭
୧୫	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହିତେ ଶରୀର ।	ଶ୍ରମକୁ ଲଭିଲେ ମୋହର	॥	୩୮
	ମୁଁ ସ୍ନାନ, ଆଚମନ କରି ।	ଶ୍ରମ ମୁଞ୍ଚିଲି ପିଇ ବାରି	॥	୩୯
୧୬	ମୁଁ ସେ ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟରେ ।	ବସିଣ ଅଶ୍ୱତ୍ଥମୂଳରେ	॥	୪୦
	ଋଷିଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଭାବେ ।	ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲି ପୂର୍ବେ	॥	୪୧
	ହୃଦିସ୍ଥ ଆତ୍ମାକୁ ବୁଦ୍ଧିରେ ।	ଚିନ୍ତା କଲଇଁ ସେ ପ୍ରକାରେ	॥	୪୨
୧୭	ଭାବନିର୍ଜିତ ଚିତ୍ତେ ମୁହିଁ ।	ଚିନ୍ତନ୍ତେ ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ	॥	୪୩
	ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବୁଁ ଅଶ୍ରୁକଳା ।	ମୋର ନୟନେ ଜାତ ହେଲା	॥	୪୪
	ମୋ ହୃଦେ ଅଳପ ହୋଇଣ ।	ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ନାରାୟଣ	॥	୪୫
୧୮	ଜାତ ହୋଇଲା ଅତି ପ୍ରେମ ।	ପୁଲକେ ତନୁ ଅଭିରାମ	॥	୪୬
	ପରମ ଆନନ୍ଦେ ବୁଡ଼ିଲି ।	ନିଜ ପରକେ ନ ଜାଣିଲି	॥	୪୭
୧୯	ଭଗବାନର ରୂପସାର ।	ମନକୁ ରମ୍ୟ ଶୋକହର	॥	୪୮
	ସେ ରୂପ ନ ଦେଖନ୍ତେ ମୁହିଁ ।	ଅତି ବେଗରେ ଉଠିଲଇଁ	॥	୪୯
	ବୈକ୍ଳବ୍ୟ[2] ପଥରୁ ଦୁର୍ମନ ।	ହୋଇଲେ ଉଠେ ଯେହ୍ନେ ଜନ	॥	୫୦
୨୦	ହୃଦୟେ ମନ ସ୍ଥିର କରି ।	ଦେଖିବି ବୋଲି ତା ବିଚାରି	॥	୫୧
	ନ ଦେଖି ଅସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ।	ଆତୁର ପ୍ରାୟେ ହେଲି ମୁହିଁ	॥	୫୨
୨୧	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବିଜନ ।	ସ୍ଥାନେ ମୁଁ କରନ୍ତେ ଯତନ	॥	୫୩
	ବଚନଙ୍କର ଅଗୋଚର ।	ଅଟନ୍ତି ଯେବଣ ଈଶ୍ୱର	॥	୫୪
	ମୋହର ଶୋକ ଥିଲା ଯେହି ।	ତାହା ନାଶିଲା ପ୍ରାୟେ ହୋଇ	॥	୫୫
	କୋମଳ ଗମ୍ଭୀର ବଚନେ ।	କହିଲେ ମୋତେ ତୋଷମନେ	॥	୫୬
୨୨	ଯେ କାମ ଆଦି ମଳମାନ ।	କରିଣ ନ ଥାନ୍ତି ଦହନ	॥	୫୭
	ମୁଁ ସେ କୁଯୋଗୀମାନଙ୍କର ।	ନୁହଇ ନୟନ ଗୋଚର	॥	୫୮
	ଏଣୁ ତୁ ମୋତେ ଏ ଜନ୍ମରେ ।	ଦେଖିବୁ ନାହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ	॥	୫୯
୨୩	ମୁଁ ଯାହା ତୋତେ ଏକବାର ।	ଦେଖାଇଲଇଁ ରୂପ ମୋର	॥	୬୦
	ମୋଠାରେ ବଳିବାକୁ ଚିତ୍ତ ।	ଏକଥା ଅଟଇ ନିୟତ	॥	୬୧
	ମୋଠାରେ ଅନୁରାଗ ଯାର ।	ସକଳ କାମ କରେ ଦୂର	॥	୬୨

୧. କାଶ । ୨. କୈବଲ୍ୟ ।

୨୪ ସାଧୁଙ୍କ ସେବା ଅଳପହିଁ[୧] । କରନ୍ତେ ଅନୁରାଗ ବହି ।। ୬୩
ମୋହର ଠାରେ ତୋର ମନ । ଦୃଢ଼ ହୋଇଲା ଦିନୁଁ ଦିନ ।। ୬୪
ଛାଡ଼ି ଏ ନିନ୍ଦିତ ଶରୀର । ହୋଇବୁ ମୋର ପରିଚାର ।। ୬୫
୨୫ ମୋଠାରେ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ମତି । କେବେହେଁ ନ ଲଭେ ବିପତ୍ତି ।। ୬୬
ମୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ତୋର ଜ୍ଞାନ । ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟେ ନୋହୁ ଆନ ।। ୬୭
୨୬ ଏତେକମାତ୍ର ବାକ୍ୟ କହି । ବିଷ୍ଣୁ ରହିଲେ ତୁନି ହୋଇ ।। ୬୮
ଆକାଶେ ଅଛି ମୂର୍ତ୍ତି ଯାର । ଲୋକଙ୍କୁ ନୋହେ ଯେ ଗୋଚର ।। ୬୯
ମହତ ଉପରେ ମହତ । ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ମହାଭୂତ ।। ୭୦
ତାହାଙ୍କଠାରୁ କୃପା ପାଇ[୨] । ଶିରେ ନମିଲି ତାଙ୍କୁ ମୁହିଁ ।। ୭୧
୨୭ ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ିଣ ଭଗବାନ । ନାମକୁ କରନ୍ତେ ପଠନ ।। ୭୨
ମଙ୍ଗଳ ଗୁହ୍ୟ କର୍ମ ଯେତେ । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ତା' ଚିତ୍ତେ ।। ୭୩
ଭୂମି କରନ୍ତେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ । ହୋଇ ନିସ୍ପୃହ ତୃଷ୍ଟମନ ।। ୭୪
ମରଣକାଳକୁ ଅନାଇଁ । ମଦମତ୍ସର ବର୍ଜିଲଇଁ ।। ୭୫
୨୮ ହେ ବିପ୍ର ! ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ମତି ଦିଅନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ।। ୭୬
କାହିଁ ନୋହିଲି ଆସକତ । ନିର୍ମଳ ହେଲା ମୋର ଚିତ୍ତ ।। ୭୭
ବିଜୁଳି ପ୍ରାୟ ଅକସ୍ମାତ[୩] । କାଳେ ମରଣ ଉପଗତ ।। ୭୮
୨୯ ମୋ ଠାରେ ଶୁଦ୍ଧ ଭାଗବତ । ତନୁ କରନ୍ତେ ନିଯୋଜିତ ।। ୭୯
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ ଯେତେ ଥିଲା । ତକ୍ଷଣେ ବିନାଶ ହୋଇଲା ।। ୮୦
ପଞ୍ଚଭୂତରୁ ଯେହୁ ଜାତ । ସେ ଦେହ ହେଲା ଭୂମିଗତ ।। ୮୧
୩୦ *କଳ୍ପାନ୍ତ କାଳେ ଭଗବାନ । କରନ୍ତେ ଯୋଗରେ ଶୟନ ।। ୮୨
ତା' ନାଭିକମଳେ ବିଧାତା । କରନ୍ତେ ଶୋଇବାକୁ ଚିନ୍ତା ।। ୮୩
ବିଧାତା ନିଃଶ୍ୱାସମାର୍ଗରେ । ପଶିଲି ବିଷ୍ଣୁର ଗର୍ଭରେ ।। ୮୪
୩୧ ସହସ୍ର ଯୁଗ ପରିଯନ୍ତେ । ଶୟନ କରିଣ ତଦନ୍ତେ ।। ୮୫
ଉଠି ଏ ଜଗତ ସର୍ଜନ । କରି ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ମନ ।। ୮୬

---

୧. ହି ।
୨. ଯେ ଆଗତ ।
୩. ଯେ ଆଗତ ।
* ତତୋଽବତୀର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ଦେହମାବିଶ୍ୟ ଚକ୍ରିଣଃ ।
ଅବାପ ବୈଷ୍ଣବୀଂ ନିଦ୍ରାମେକୀଭୂୟାଥ ବିଷ୍ଣୁନା ।। (କୂର୍ମପୁରାଣ)

ବ୍ରହ୍ମାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୁ ଜାତ । ମରୀଚି ଆଦି ମୁନି ସାତ ॥ ୮୭
ମୁହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । ଜନମ ହୋଇଲି ପୂର୍ବରେ ॥ ୮୮
୩୨ ଦୃଢ଼ ଅଟଇ ବ୍ରତ ମୋର । ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ତିନିପୁର ॥ ୮୯
ଭ୍ରମଇଁ ବିଷ୍ଣୁ ଅନୁଗ୍ରହେ । ଗତିବିଘାତ କାହିଁ ନୋହେ ॥ ୯୦
୩୩ ମୋତେ ସନ୍ତୋଷେ ଚକ୍ରପାଣି । ବୀଣା ଗୋଟିଏ ଦେଲେ ଆଣି ॥ ୯୧
ବ୍ରହ୍ମକୁ ବ୍ୟକତ ଯେ କରେ । ଭୂଷିତ ସେ ସପତ ସ୍ୱରେ ॥ ୯୨
ତାହା ମୁଁ ମୂର୍ଚ୍ଛନା କରଇ । ଭ୍ରମଇଁ ହରିକଥା ଗାଇ ॥ ୯୩
୩୪ ଯା' ପାଦ ତାରଇ ସଂସାର । ପ୍ରିୟ ଅଟଇ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର ॥ ୯୪
ଗାୟନ କଲେ ନିଜ ଗୁଣ । ମୋର ଚିତ୍ତେ ସେ ନାରାୟଣ ॥ ୯୫
ଡାକିଆଣିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଶୀଘ୍ରରେ ଦରଶନ ଦେଇ ॥ ୯୬
୩୫ ବିଷୟରସରେ ଆତୁର । ମାନସ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନର ॥ ୯୭
ସେମାନଙ୍କର ପୁଣପୁଣି । ଭବସିନ୍ଧୁକୁ ନାବ ଜାଣି ॥ ୯୮
ହରିର ଗୁଣାନୁବର୍ଣ୍ଣନ । ଭୋ ମୁନି ଶୁଣ ସାବଧାନ ॥ ୯୯
୩୬ ଯେ ଆତ୍ମା କାମଲୋଭେ ହତ । ସେ ଯମ ଆଦି ଯୋଗପଥ ॥୧୦୦
ପାଇଣ ନୋହେ ତେଡ଼େ ଶାନ୍ତ । ମୁକୁନ୍ଦସେବାରେ ଯେମନ୍ତ ॥୧୦୧
୩୭ ମୋହର ଜନ୍ମକର୍ମ ଯେତେ । ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁମତେ ॥୧୦୨
କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ । ଯେଣୁ ସନ୍ତୋଷ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥୧୦୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୮ ଏ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ବ୍ୟାସଙ୍କୁ କହିଣ ବଚନ ॥୧୦୪
ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଅନୁଜ୍ଞା ମାଗିଣ । ବୀଣା ବଜାନ୍ତେ ହରଷେଣ ॥୧୦୫
ତହୁଁ ଗମନ କଲେ ଯତି । ଯେ କିଛି ବାଞ୍ଛା ନ କରନ୍ତି ॥୧୦୬
୩୯ ଧନ୍ୟ ଅଟେ ଏ ଦେବରଷି । ଯେ ଶାର୍ଙ୍ଗଧରକୀର୍ତ୍ତି ଘୋଷି ॥୧୦୭
ବୀଣାରେ ଗାଇ ମତ୍ତ ହୋଇ । ଜଗତ ଆନନ୍ଦ କରଇ ॥୧୦୮
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ । ଯେ ଦୁଃଖୀ ଲୋକଙ୍କର ଧନ ॥୧୦୯
ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମ ଧ୍ୟାନ । ନ ତେଜୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମନ ॥୧୧୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନାରଦଜନ୍ମକଥନଂ
ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଥ ଭାଗବତଶ୍ରୋତୁର୍ଜନ୍ମ ବକ୍ତୁଂ ପରୀକ୍ଷିତଃ ।
ସୁପ୍ତବାଳବଧାଦ୍ ଦୌଣେର୍ଦଣ୍ଡଃ ସପ୍ତମ ଉଚ୍ୟତେ ।।

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧ ନାରଦ କରନ୍ତେ ଗମନ । ବାଦରାୟଣ ଭଗବାନ ।। ୧
ତାହାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି । ତଦନ୍ତେ କିସ କଲେ ପୁଣି ।। ୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨ ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଣ । ରହି ଅଛନ୍ତି ବିପ୍ରଗଣ ।। ୩
ସେ ସରସ୍ୱତୀର ପଶ୍ଚିମେ । ଆଶ୍ରମ ଶମ୍ୟାପ୍ରାସ ନାମେ ।। ୪
ଯହିଁ ଅଶେଷ ଋଷିଜନ । ଯଜ୍ଞକୁ କରନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ ।। ୫
୩ ବଦରୀବୃକ୍ଷଷଣ୍ଡ[୧] ଯହିଁ । ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଛନ୍ତି ରହି ।। ୬
ସେ ଆଶ୍ରମରେ କରି ସ୍ନାନ । ଜଳରେ କରି ଆଚମନ ।। ୭
ସମାଧିବଳରେ ମାନସ । ନିଶ୍ଚଳ କଲେ ବେଦବ୍ୟାସ ।। ୮
୪ *ଭଗତିଯୋଗରେ ଅମଳ । ମାନସ ହୁଅନ୍ତେ ନିଶ୍ଚଳ ।। ୯
ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ । ଅବଲମ୍ବନ କରି ତାଙ୍କୁ ।। ୧୦
ମାୟା ହିଁ ଅଛି ଏ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖିଲେ ପୁଣ ତଦନ୍ତରେ ।। ୧୧
୫ ଯେଉଁ ମାୟାରେ ମୋହ ହୋଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଜୀବ ନ ଜାଣଇଁ ।। ୧୨
ନିର୍ଗୁଣ ବୋଲିଣ ନ ଜାଣେ । ତ୍ରିଗୁଣମୟ କରି ମଣେ ।। ୧୩
ଯେତେ ଅନର୍ଥ ତହୁଁ ଜାତ । ତାହା ମଣଇ ଆତ୍ମଗତ ।। ୧୪

---

୧. ଷଣ୍ଡ = ସମୂହ ।

* ହ୍ଲାଦିନ୍ୟା ସଂବିଦାଶ୍ଲିଷ୍ଟଃ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଈଶ୍ୱରଃ
ସ୍ୱାବିଦ୍ୟାସଂବୃତୋ ଜୀବଃ ସଂକ୍ଲେଶନିକରାକରଃ ।। (ଶ୍ରୀ ବିଷ୍ଣୁସ୍ୱାମୀ)

ତଥା ଚ-

ସ ଈଶୋ ଯଦବଶେ ମାୟା ସ ଜୀବୋ ଯସ୍ତୟାର୍ଦ୍ଦିତଃ ।
ସ୍ୱାବିର୍ଭୂତପରାନନ୍ଦଃ ସ୍ୱାବିର୍ଭୂତସୁଦୁଃଖଭୂଃ ।। ୧ ।।
ସ୍ୱାଦୃଗୁତଥବିପର୍ଯ୍ୟାସଭବଭେଦଜଭୀଶୁଚଃ ।
ଯନ୍ମାୟୟା ଜୁଷନ୍ନାସ୍ତେ ତମିମଂ ନୃହରିଂ ନୁମଃ ।। ୨ ।।

୬　ଯହୁଁ ଅନର୍ଥ ହୋଏ ଶାନ୍ତି　।　ନ ଜାଣି ସେ କୃଷ୍ଣଭଗତି　॥ ୧୫
ଲୋକ ପଡ଼ଇ ମୋହଗର୍ତ୍ତେ　।　ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧରିବା ଅର୍ଥେ　॥ ୧୬
ରଚିଲେ ଭାଗବତ ନାମ　।　ସଂହିତା ଅତି ମନୋରମ　॥ ୧୭
୭　ଯାହା ଶୁଣିଲେ ଅପ୍ରମାଦେ　।　ଭଗତି ହୋଏ କୃଷ୍ଣପାଦେ　॥ ୧୮
ଯେ ଭକ୍ତି ଶୋକମୋହ ଦୁଇ　।　ଭୟ ହିଁ ବିନାଶ କରଇ　॥ ୧୯
୮　କରି ସଂହିତା ଭାଗବତ　।　ଶୋଧିଣ ସତ୍ୟବତୀସୁତ　॥ ୨୦
ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗରେ ନିରତ　।　ଅଟେ ଯେ ଶୁକନାମେ ସୁତ　॥ ୨୧
ତାହାଙ୍କୁ ହୋଇ ତୋଷମନ　।　କରାଇଲେ ତା' ଅଧ୍ୟୟନ　॥ ୨୨

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୯　ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗରେ ନିରତ　।　ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ବ୍ୟାସସୁତ　॥ ୨୩
ଯାହାର ସକଳ କଥାରେ　।　ଅପେକ୍ଷା ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ　॥ ୨୪
ଆତ୍ମାରେ ବିହାର ତାଙ୍କର　।　ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ସେ ବର　॥ ୨୫
ଆତ୍ମାରେ ବିହାର ତାଙ୍କର　।　ଅଟେ ଏ ସଂହିତା ବିସ୍ତାର　॥ ୨୬
କେବଣ ହେତୁକୁ ଉଦ୍ଦେଶି　।　ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଏହା ଋଷି　॥ ୨୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୦　*ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ମୁନିଜନେ　।　ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବାହାର ସେମାନେ　॥ ୨୮
ତଥାପି ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ନିତି[୧]　।　କରନ୍ତି ନିଷ୍କାମ ଭଗତି　॥ ୨୯
ଯେ ହରି ଜଗତ ଈଶ୍ୱର　।　ଏମନ୍ତ ଗୁଣ ଅଛି ତାର　॥ ୩୦
୧୧　ହରିଗୁଣରେ ବଶ ଚିତ୍ତ　।　ହୋଇଣ ବେଦବ୍ୟାସସୁତ　॥ ୩୧
ପଢ଼ିଲେ ଏ ମହା ଆଖ୍ୟାନ　।　ପ୍ରିୟ ତାଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁ ଜନ　॥ ୩୨
୧୨　ଯେ ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜରଷି　।　ତା' ଜନ୍ମ କର୍ମ ମୁକ୍ତି ମିଶି　॥ ୩୩
ପାଣ୍ଡୁସୁତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ　।　କହିବା ଶୁଣ ଦେଇ ମନ　॥ ୩୪
ବିଷ୍ଣୁର କଥାମାନ ଯହିଁ　।　ପଦେ ପଦେକେ ଉଦେ ହୋଇ॥ ୩୫

---

*　ଯଦା ତେ ମୋହକଲିଳଂ ବୁଦ୍ଧିର୍ବ୍ୟତିତରିଷ୍ୟତି ।
ତଦାଗନ୍ତାସି ନିର୍ବେଦଂ ଶ୍ରୋତବ୍ୟସ୍ୟ ଶ୍ରୁତସ୍ୟ ଚ । (ଗୀତା)

୧.　ମତି ।

୧୩ କୁରୁ ସଞ୍ଜୟ[୧] ମାନଙ୍କର । ଯେବେ ହୋଇଲା ଯୁଦ୍ଧ ଘୋର ।। ୩୬
ସେ ଯୁଦ୍ଧେ ଯେତେ ବୀର ଥିଲେ । ସେ ବୀରଗତିକି[୨] ଲଭିଲେ ।। ୩୭
ବୃକୋଦରର କରଧୃତ । ଗଦାରେ ଲଭି ଅଭିଘାତ ।। ୩୮
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ସୂତ ତହିଁ । ପଡ଼ନ୍ତେ ଜାନୁଭଗ୍ନ ହୋଇ ।। ୩୯
୧୪ କଲେ ମୁଁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ସନ୍ତୋଷ ହୋଇବ ସ୍ୱାମୀର ।। ୪୦
ଏମନ୍ତ ବିଚାରି ମନରେ । ଦ୍ରୋଣକୁମର କୋପଭରେ ।। ୪୧
ଶୋଇ ଯେ ଥିଲେ ଶଯ୍ୟାପରେ । ପାଞ୍ଚାଳସୁତାର କୁମରେ ।। ୪୨
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ସେ ସ୍ଥାନ । କାଟିଲା ତାଙ୍କ ଶିରମାନ ।। ୪୩
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ସେ ତାହାର । ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି ସାଧୁ ନର ।। ୪୪
୧୫ ଶୁଣି ନିଧନ ଶିଶୁଙ୍କର । ଦ୍ରୌପଦୀ ତାପ କଲା ଘୋର ।। ୪୫
ବିକଳେ କରଇ ରୋଦନ । ଲୋତକେ ପୂରିତ ନୟନ ।। ୪୬
ଶାନ୍ତି କରାନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି । ଅର୍ଜୁନ ବୋଇଲେ ଏ ବାଣୀ ।। ୪୭
୧୬ ତୋହର ଶୋକ ଅଶ୍ରୁମାନ । ତେବେ ମୁଁ କରିବି ମାର୍ଜନ ।। ୪୮
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମାରିଛି ଯେ ତୋର । *ସେହୁ ଅଧମ ବିପ୍ରଶିର ।। ୪୯
ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁଚ୍ୟୁତ ବାଣେ । କାଟି ଆଣିମି ଯେବେ ରଣେ ।। ୫୦
ଯେବଣ ଶିରକୁ ଆସନ । କରିଣ କରିବୁ ତୁ ସ୍ନାନ ।। ୫୧
ସମରେ ହୋଇଲେ ନିଧନ । ଯେଣୁ ତୋହର ସୁତମାନ ।। ୫୨
୧୭ ମିତ୍ର ସାରଥି ହରି ଯାର । ପ୍ରିୟାକୁ ସେ ପାଣ୍ଡୁକୁମର ।। ୫୩
ମନୋଜ୍ଞ ବିଚିତ୍ର ବାକ୍ୟରେ । ସାନ୍ତ୍ୱନା କରି ଏ ପ୍ରକାରେ ।। ୫୪
ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ ଧରି ହାଥେ । ବସିଣ କପିଧ୍ୱଜ ରଥେ ।। ୫୫
ଦେହରେ କବଚ ପୂରାଇ । ଧାଇଁଲା ଗୁରୁପୁତ୍ର ଯହିଁ ।। ୫୬
୧୮ ଦୂରୁହୁଁ ତାକୁ ଦ୍ରୋଣସୂତ । ଦେଖିଣ ଉଦବେଗଚିତ୍ତ ।। ୫୭
ବେଗେଣ ପଳାଇଲା ରଥେ । ପ୍ରାଣକୁ ରଖିବା ନିମିତ୍ତେ ।। ୫୮

---

୧. ସୃଂଜୟ – ସୃଂଜୟବଂଶଜ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସେନାପତି ଥିଲେ ।
୨. ବୀରଗତି = ସ୍ୱର୍ଗ ।
* ଅଗ୍ନିଦୋ ଗରଦଶ୍ଚୈବ ଶସ୍ତ୍ରପାଣିର୍ଧନାପହଃ ।
କ୍ଷେତ୍ରଦାରହରଶ୍ଚୈବ ଷଡ଼େତେ ଆତତାୟିନଃ ।। (ସ୍ମୃତିଃ)

	ପଳାଇବାକୁ ଗମ୍ୟ ଯେତେ	।	ଭୂମିରେ ପକାଇଲା ତେତେ	॥ ୫୯
	* ରୁଦ୍ରସକାଶୁଁ କରି ଭୀତି	।	ଯେସନେ ଗଲା ପ୍ରଜାପତି	॥ ୬୦
୧୯	ପଳାନ୍ତେ ଆପଣା ଶରଣ	।	ତେବେ ସେ ନ ଦେଖିଲା ପୁଣ	॥ ୬୧
	ଫୁଟିଲେ ରଥ ଅଶ୍ୱମାନ	।	ଏମନ୍ତେ ସେ ଦ୍ୱିଜନନ୍ଦନ	॥ ୬୨
	ରକ୍ଷାନିମିତ୍ତେ ଆପଣାର	।	ମଣିଲା ବ୍ରହ୍ମଶିରା ଶର	॥ ୬୩
୨୦	ଏଥି ଉତ୍ତାରେ ଆଚମନ	।	କରିଣ କଲା ପୁଣ ଧ୍ୟାନ	॥ ୬୪
	ସନ୍ଧାନ କଲା ସେ ଅସ୍ତ୍ରକୁ	।	ନ ଜାଣିଲେ ହେଁ ସଂହାରକୁ	॥ ୬୫
	ପ୍ରାଣର ବାଧ ଉପସ୍ଥିତେ	।	କଲା ଏ କର୍ମ ଭୟଚିତ୍ତେ	॥ ୬୬
୨୧	ତହିଁରୁ ତେଜ ଜାତ ହେଲା	।	ସେ ସର୍ବ ଦିଗରେ ପୂରିଲା	॥ ୬୭
	ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜକୁ ଅନାଇଁ	।	ପ୍ରାଣସଂଶୟ ମନେ ଧ୍ୟାୟି	॥ ୬୮
	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ	।	କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଅର୍ଜୁନ	॥ ୬୯

ଶ୍ରୀଅର୍ଜୁନ ଉବାଚ

୨୨	ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ମହାବାହୁ	।	ଅଭୟ ଭଗତଙ୍କୁ ଦେଉ	॥ ୭୦
	ଯେ ବା ସଂସାର ସକାଶରେ	।	ଦଗଧ ହେଉଥାନ୍ତି ନରେ	॥ ୭୧
	ସେ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଂସାର	।	ବିନାଶକର୍ତ୍ତା ତୁ ଈଶ୍ୱର	॥ ୭୨
୨୩	ତୁ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର	।	ସାକ୍ଷାତ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର	॥ ୭୩
	ଜ୍ଞାନଶକତିରେ ତୁ ଦେବ	।	ମାୟାକୁ କରି ପରାଭବ	॥ ୭୪
	କୈବଲ୍ୟରୂପ ଆତ୍ମା ଯେହି	।	ତୁ ଅବସ୍ଥିତ ଅଟୁ ତହିଁ	॥ ୭୫

---

* "ରୁଦ୍ରଭୟାଦ୍ ଯଥା କଃ" ପାଠ ଅନୁସାରେ ଅନୁବାଦ ହୋଇଅଛି । "ରୁଦ୍ରଭୟାଦ୍ ଯଥାର୍କଃ" ପାଠ ହେଲେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାମନପୁରାଣର କଥା ସୂଚିତ ହୁଏ- "ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଳୀ ନାମରେ ଏକ ରାକ୍ଷସ ରୁଦ୍ର ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ଭକ୍ତ ଥିଲା । ରୁଦ୍ର ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସୁନାର ବିମାନ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସେହି ବିମାନଦୀପ୍ତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଭ୍ରମଣ କରି ରାତ୍ରିକୁ ବିଲୋପ କଲା । ଏହା ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ତେଜ ଦ୍ୱାରା ସେହି ବିମାନକୁ ଦ୍ରବୀଭୂତ କରି ଭୂତଳରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଏହା ଶୁଣି ରୁଦ୍ର କୁପିତ ହୁଅନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭୟରେ ପଳାଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ରୁଦ୍ରଙ୍କ କ୍ରୂର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହୋଇ ବାରାଣସୀ ନଗରୀରେ ପତିତ ହେବାରୁ ସେ ଲୋଲାର୍କ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।"

(କଃ = ପ୍ରଜାପତି; ଅର୍କଃ = ସୂର୍ଯ୍ୟ)

ପ୍ରଜାପତି ମୃଗରୂପ ଧରି ମୈଥୁନ ପାଇଁ ନିଜ ସୁତାର ଅନୁଗମନ କରନ୍ତେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଡରି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।

୨୪	ମାୟାରେ ବିମୋହିତ ଚିତ୍ତ	।	ଯେ ଜୀବଲୋକ ଅବିରତ	॥	୭୬
	ସେବା କରଇ ତୋ' ପାଦରେ	।	ତୁ ପୁଣି ନିଜ ପ୍ରଭାବରେ	॥	୭୭
	ଧର୍ମାଦି ଫଳକୁ ବିଧାନ	।	କରୁ ତାହାକୁ ଭଗବାନ	॥	୭୮
୨୫	ଏବେ ଏ ତୋର ଅବତାର	।	ହରିବା ଅର୍ଥେ ଭୂମିଭାର	॥	୭୯
	ଯେ ତୋତେ ଅନନ୍ୟ ଭାବରେ	।	ଶରଣ ପଶନ୍ତି ସଂସାରେ	॥	୮୦
	ତାହାଙ୍କ ଅନୁଧ୍ୟାନ ପାଇଁ	।	ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛ ଗୋସାଇଁ	॥	୮୧
୨୬	ହେ ଦେବଦେବ ଏ ଦହନ[୧]	।	କିରୂପ କାହୁଁ ଆଗମନ	॥	୮୨
	ଏମନ୍ତ ନ ଜାଣଇଁ ମୁହିଁ	।	ସବୁ ଦିଗରେ ମୁଖ ଥାଇ	॥	୮୩
	କେବଳ ବ୍ୟାପିଣ ଆସୁଛି	।	ପରମ ଦାରୁଣ ହୋଇଛି	॥	୮୪

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୭	ପ୍ରାଣର ବାଧ ଉପସ୍ଥିତ	।	ହୁଅନ୍ତେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ସୁତ	॥	୮୫
	ପ୍ରୟୋଗ କଲା ବ୍ରହ୍ମଶର	।	ଏ ପୁଣି ନ ଜାଣେ ସଂହାର	॥	୮୬
୨୮	ଏହାକୁ ସଂହାର ଯେ କରେ	।	ଅସ୍ତ୍ର ତ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରକାରେ	॥	୮୭
	ପ୍ରୟୋଗ କରି ବ୍ରହ୍ମଶର	।	ଉନ୍ନଦ୍ଧ[୨] ଅସ୍ତ୍ର ତେଜହର	॥	୮୮
	ଯେଣୁ ତୁ ଜାଣୁ ଅସ୍ତ୍ରଗତି	।	କ୍ରମେ ସେ ସିନା ହୋଏ ଶାନ୍ତି	॥	୮୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୯	ଶୁଣିଣ ଗୋବିନ୍ଦବଚନ	।	ରିପୁନାଶନ ଫାଲଗୁନ	॥	୯୦
	ଜଳେ ଆଚମନ କରିଣ	।	କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ	॥	୯୧
	ବ୍ରହ୍ମଶରକୁ ବ୍ରହ୍ମଶର	।	ସଂଧାନ କଲା ମହାବୀର	॥	୯୨
୩୦	ବେନି ଶରଙ୍କ ତେଜ ଯହିଁ	।	ଶରରେ ସଂବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ	॥	୯୩
	ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ ଆକାଶକୁ	।	ଆବୋରି ଏକ ଆରେକକୁ	॥	୯୪
	ମିଳିଣ ବଢ଼ିଲେ ସେ ପୁଣି	।	ପ୍ରଳୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନି ଜାଣି	॥	୯୫
୩୧	ସେ ଦ୍ରୋଣସୁତ ଅର୍ଜୁନର	।	ଅସ୍ତ୍ରର ତେଜ ବଳିଆର	॥	୯୬
	ଦହନ କରେ ତ୍ରିଭୁବନ	।	ଦେଖି ଏମନ୍ତ ସର୍ବଜନ	॥	୯୭
	ତେଣେ ସଂତାପିତ ହୋଇଲେ	।	ପ୍ରଳୟ ଅନଳ ମଣିଲେ	॥	୯୮

---

୧. ଦହନ = ତେଜ   ୨. ଉନ୍ନଦ୍ଧ = ଉତ୍କଟ ।

୩୨ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ମଣି । ଲୋକେ ମରିବେ ଏହା ଜାଣି ॥ ୯୯
ସନ୍ମତ କଲେ ଭଗବାନ । ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୦୦
ସେ ବେନି ଅସ୍ତ୍ର ସଂହରିଲେ । ଜଗତ ସଂକଟୁ ରଖିଲେ ॥ ୧୦୧
୩୩ ତହୁଁ ଉତ୍ତାରୁ ବେଗେ ଯାଇଁ । କ୍ରୋଧେ ଅରୁଣନେତ୍ର ହୋଇ ॥ ୧୦୨
ଦାରୁଣ ଯେ ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ । ତାହାକୁ ବାନ୍ଧିଲେ ଅର୍ଜୁନ ॥ ୧୦୩
ପଶୁକୁ କୁଶଦଉଡ଼ିରେ । ଯାଜ୍ଞିକ ବାନ୍ଧେ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୧୦୪
୩୪ ରିପୁକୁ ଧରିଣ ବଳରେ । ବନ୍ଧନ କରିଣ ରଜ୍ଜୁରେ ॥ ୧୦୫
ରାଜସ୍ଥାନକୁ ଅରଜୁନ । ନେବାକୁ ବିଚାରନ୍ତେ ମନ ॥ ୧୦୬
କୋପରେ ତାଙ୍କୁ ଏ ବଚନ । କହିଲେ କମଳଲୋଚନ ॥ ୧୦୭
୩୫ ହେ ପାର୍ଥ ନ ରଖ ଏହାକୁ । ମାର ଏ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ॥ ୧୦୮
ନିରପରାଧେ ଯେଉଁ ବାଳେ । ଶୋଇଣ ଥିଲେ ରାତ୍ରକାଳେ ॥ ୧୦୯
ତାହାଙ୍କୁ ଏ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ବିନାଶ କଲା ଅକାରଣ ॥ ୧୧୦
୩୬ ମଦିରା ଆଦିରେ ଯେ ମତ୍ତ । ଯେ ନୋହେ ସାବଧାନଚିତ୍ତ ॥ ୧୧୧
ବାତ ଆଦିରେ ଯେ ବାତୁଳ । ଯେ ଶୋଇଥାଇ ଯେହୁ ବାଳ ॥ ୧୧୨
ଯେ ସ୍ତିରୀ, ଯେ ଉଦ୍ୟମହୀନ । ଶରଣ ପଶଇ ଯେ ଜନ ॥ ୧୧୩
ଯାହାର ରଥ ଭାଜିଥାଇ । ଯେବଣ ଲୋକ ଭୟ ପାଇ ॥ ୧୧୪
ଏମନ୍ତ ରିପୁକୁ ସଂହାର । ନ କରେ ଧର୍ମଜ୍ଞ ଯେ ନର ॥ ୧୧୫
୩୭ *ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଖଳ ଜନ । ପରକୁ କରିଣ ନିଧନ ॥ ୧୧୬
ଆପଣା ପ୍ରାଣକୁ ପୋଷଇ । ସେ ଯେବେ ମରେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ॥ ୧୧୭
ସେ ଦଣ୍ଡ ପୁରୁଷାର୍ଥ ତାର । ଦଣ୍ଡ ନ ଲଭେ ଯେବେ ନର ॥ ୧୧୮
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହିଁ ନ କରଇ । ସେ ଦୋଷୁଁ ନରକକୁ ଯାଇ ॥ ୧୧୯
୩୮ ମୋର ଶୁଣନ୍ତେ ଦ୍ରୌପଦୀକି । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛୁ ତୁ ଟିକି ॥ ୧୨୦
ବୋଇଲୁ ହେ ମାନିନି ! ତୋର । ପୁତ୍ରକୁ ଯେ କଲା ସଂହାର । ୧୨୧
ତାହାର ଶିର ଯୁଦ୍ଧେ ହାଣି । ତୋର ଅଗ୍ରତେ ଦେବି ଆଣି ॥ ୧୨୨
୩୯ ସେ ଘେନି ଏହାକୁ ତୁ ମାର । ଏ ପାପୀ ଆତତାୟୀ ତୋର ॥ ୧୨୩
ପୁତ୍ରକୁ କଲା ଯେଣୁ ହତ । କୁଳଦୂଷଣ ଏ ବିଦିତ ॥ ୧୨୪
ଯେ ଅଟେ ପ୍ରଭୁ ଆପଣାର । ବିପ୍ରିୟ କଥା କଲା ତାର ॥ ୧୨୫

* ରାଜଭିର୍ଧୃତଦଣ୍ଡାସ୍ତୁ କୃତପାପାଶ୍ଚ ମାନବାଃ ।
ବିଧୂତକଲ୍ମଷା ଯାନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗଂ ସୁକୃତିନୋ ଯଥା । (ସ୍ମୃତିଃ)

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୦ ଧର୍ମପରୀକ୍ଷା ନିମିତ୍ତରେ । କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥୧୨୬
ଗୁରୁର ସୁତକୁ ଅର୍ଜୁନ । ନ କଲା ମାରିବାକୁ ମନ ॥୧୨୭
ଯଦ୍ୟପି ମାରିଛି ସେ ସୁତ । ଏ ପୁଣି ଏଡ଼ିକି ମହତ ॥୧୨୮
୪୧ ପ୍ରିୟ ସାରଥି କୃଷ୍ଣ ଯାର । ମିଳି ସେ ଆପଣା ଶିବିର ॥୧୨୯
ମଲା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମନେ ଭାଳି । ଶୋଚନା କରନ୍ତେ ପାଞ୍ଚାଳୀ ॥୧୩୦
ତାହାକୁ କଲା ନିବେଦନ । ସେ ଦ୍ରୋଣସୁତକୁ ଅର୍ଜୁନ ॥୧୩୧
୪୨ ପଶୁର ପ୍ରାୟେ ବାନ୍ଧି କରି । ସେ ରୂପେ ଆଣିଛନ୍ତି ଧରି ॥୧୩୨
ଚିନ୍ତି ନିନ୍ଦିତ କର୍ମମାନ । ତଳକୁ କରିଛି ବଦନ ॥୧୩୩
କରିଣ ଅଛି ଅପକାର । ଏ ରୂପେ ଯେ ଗୁରୁକୁମର ॥୧୩୪
ଦେଖି ଦ୍ରୌପଦୀ ଦୟା ବହି । ପ୍ରଣାମ କଲେ ବେଗ ହୋଇ ॥୧୩୫
ଯେଣୁ କରି ସେ ଦ୍ରୌପଦୀର । ସ୍ୱଭାବ ଅଟଇ ସୁନ୍ଦର ॥୧୩୬
୪୩ ତାହାକୁ ବାନ୍ଧି ଆଣିଛନ୍ତି । ସେ କଥା ନ ସହି ସେ ସତୀ ॥୧୩୭
ଏମନ୍ତ ବୋଇଲା ସରାଗେ । ଏହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ବେଗେ ॥୧୩୮
ଯେ ଅଟେ ସହଜେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସେ ଅତିଶୟେ ଗୁରୁ ପୁଣ ॥୧୩୯
୪୪ ଗୁପତ ମନ୍ତ୍ରରେ ସଂଯତ । ପ୍ରୟୋଗ ସଂହାର ସହିତ ॥୧୪୦
ଏମନ୍ତ ଧନୁର୍ବେଦ ସାର । ଯେ ଅସ୍ତ୍ରସମୂହ ଆବର ॥୧୪୧
ଏମାନ ଯାହା ଅନୁଗ୍ରହେ । ଶିକ୍ଷା କରିଛ ନିଃସନ୍ଦେହେ ॥୧୪୨
୪୫ ସେ ଭଗବାନ ଦ୍ରୋଣ ଏହି । ପୁତ୍ରରୂପରେ ଛନ୍ତି ରହି ॥୧୪୩
*ତାହାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଦେହରୂପୀ । ଜୀଇ ଅଛନ୍ତି ପତ୍ନୀ କୃପୀ ॥୧୪୪
ବୀରପୁତ୍ରକୁ କଲେ ଜାତ । ନ ମଲେ ଭର୍ତ୍ତାର ସହିତ ॥୧୪୫
୪୬ ଆହେ ଧର୍ମଜ୍ଞ ମହାବାହୁ । ସେ ଘେନି ଗୁରୁକୁଳ ଯେହୁ ॥୧୪୬
ସେ କଷ୍ଟ ନ ପାଉ ତୁମ୍ଭରେ । ଯେ ପୂଜ୍ୟ ବନ୍ଦ୍ୟ ନିରନ୍ତରେ ॥୧୪୭
୪୭ ଏହାଙ୍କ ମାତା ପତିବ୍ରତା । ନ କାନ୍ଦୁ ଗଉତମସୁତା ॥୧୪୮
ପୁତ୍ରବିନାଶେ ଯେହ୍ନେ ମୁହିଁ । କାନ୍ଦଇ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ହୋଇ ॥୧୪୯

* "ଅର୍ଦ୍ଧୋ ବା ଏଷ ଆତ୍ମନୋ ଯତ୍ ପତ୍ନୀ"
"ଜାୟାପତୀ ଅଗ୍ନିମାଦଧୀୟାତାମ୍" ଇତ୍ୟାଦିଶ୍ରୁତିଃ ।

୪୮ ଯେଉଁ କ୍ଷତ୍ରିୟେ ଅଜ୍ଞପଣେ । କୋପ କରନ୍ତି ବିପ୍ରଗଣେ ॥୧୫୦
ସେ ବିପ୍ରଗଣେ ଶୋକଭରେ । ପରିଜନଙ୍କ ସହିତରେ ॥୧୫୧
ସେ ରାଜାଙ୍କର ଯେତେ କୁଳ । ଦହନ କରନ୍ତି ସକଳ ॥୧୫୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୯ ଯେ ଧର୍ମନ୍ୟାୟକୃପାଯୁତ । ଅବ୍ୟାଜ ସମାନ ମହତ ॥୧୫୩
ଏମନ୍ତ ଦ୍ରୌପଦୀର ବାଣୀ । ହରଷ ରାଜା ବିପ୍ରେ ! ଶୁଣି ॥୧୫୪
୫୦ ଶୁଣି ନକୁଳ ସହଦେବ । ସାତ୍ୟକି ଅର୍ଜୁନ ମାଧବ ॥୧୫୫
ଆବର ନରନାରୀ ଯେତେ । ହରଷ ଲଭିଲେ ସେ ଚିତ୍ତେ ॥୧୫୬
୫୧ ଭୀମ ବୋଇଲେ କ୍ରୋଧେ ବାଣୀ ଯେ ସ୍ୱାମୀ ହିତକୁ ନ ଜାଣି ॥୧୫୭
ନ ମଣି ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟକୁ । ମାଇଲା ଶୋଇଲା ଶିଶୁଙ୍କୁ ॥୧୫୮
ତାହାକୁ ବଧ କରିବାର । ନୁହଇ ଅନ୍ୟାୟ ବେଭାର ॥୧୫୯
୫୨ ଭୀମର ଦ୍ରୌପଦୀର ବାଣୀ । ଏ ରୂପେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ଶୁଣି ॥୧୬୦
ଅର୍ଜୁନ-ମୁଖକୁ ଚାହିଁଣ । ବୋଇଲେ ହସିଲା ହୋଇଣ ॥୧୬୧

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୫୩ ଯେହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାତ୍ର ହୋଇ । ବଧକୁ ଯୋଗ୍ୟ ସେ ନୁହଇ ॥୧୬୨
*ଯେ ଆତତାୟୀ ଅଟେ ଜନ । ବଧକୁ ଅଟେ ସେ ଭାଜନ ॥୧୬୩
ଏ ବେନି କହିଅଛି ମୁହିଁ । ପାଳନା କର ଏହା ତୁହି ॥୧୬୪
୫୪ ପ୍ରିୟାକୁ କରନ୍ତେ ସାନ୍ତ୍ୱନ । କଲୁ ଯା' ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଚନ ॥୧୬୫
ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାକୁ ସତ୍ୟ କର । ଭୀମର ପ୍ରିୟକୁ ଆଚର ॥୧୬୬
ଦ୍ରୌପଦୀପ୍ରୀତି, ମୋର ସୁଖ । ଏ ବେନି କଥା ଭଲେ ରଖ ॥୧୬୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୫୫ ଅର୍ଜୁନ ହରିହୃଦ ଜାଣି । ବିପ୍ରମସ୍ତକଜାତ ମଣି ॥୧୬୮
ହରିଲା କେଶ ସହିତରେ । ଖଡ୍‌ଗ ଘେନି ନିଜ କରେ ॥୧୬୯
୫୬ ବାଳକହତ୍ୟାରେ ତାହାର । ମଳିନ ଦିଶିଲା ଶରୀର ॥୧୭୦
ତେଜରେ ମଣିରେ ସେ ହୀନ । ଫେଇଣ ତାହାର ବନ୍ଧନ ॥୧୭୧
ଶିବିର ସ୍ଥାନୁଁ ଆନଠାକୁ । ବାହାର କରି ଦେଲେ ତାକୁ ॥୧୭୨

* ଆତତାୟିନମାୟାନ୍ତମପି ବେଦାନ୍ତପାରଗମ୍ ।
ଜିଘାଂସନ୍ତଂ ଜିଘାଂସୀୟାନ୍ନ ତେନ ବ୍ରହ୍ମହା ଭବେତ୍ ॥

୫୭ ଯାହାର କାଟି କେଶମାନ । ଘେନି ସକଳ ତାର ଧନ ॥୧୭୩
ରାଜ୍ୟୁଁ ବାହାର କରି ଦେଇ । ବ୍ରାହ୍ମଣବଧ ଏ ଅଟଇ ॥୧୭୪
କେବେହେଁ ଦେହଘାତ ହୋଇ । ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରେ ବଧ ନାହିଁ ॥୧୭୫
୫୮ ପାଣ୍ଡବେ ଦ୍ରୌପଦୀ ସହିତେ । ପୁତ୍ରଶୋକରେ ଦୁଃଖଚିତ୍ତେ ॥୧୭୬
ଯେ କୃତ୍ୟ ମଲା ଲୋକଙ୍କର । କଲେ ଦାହାଦି ତାହାଙ୍କର ॥୧୭୭
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ଦେଶଭାଷାରେ ଭଣି ଗୀତ ॥୧୭୮
ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମନ । ସୁଜନେ ହୁଅ ସାବଧାନ ॥୧୭୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧେ ପାଞ୍ଚାଳୀକୁମରନିଧନଂ[୧]
ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟମେ କୁପିତଦ୍ରୌଣେରସ୍ତ୍ରାଦ୍ରକ୍ଷା ପରୀକ୍ଷିତଃ ।
କୃଷ୍ଣେନ ତତ୍‌ସ୍ତୁତିଃ କୁନ୍ତ୍ୟା ରାଜ୍ଞଃ ଶୋକଶ୍ଚ କୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଯେ ମରିଛନ୍ତି ନିଜ ଲୋକ । ସେମାନେ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ଉଦକ ॥ ୧
ତାହାଙ୍କୁ ଜଳ ଦେବା ପାଇଁ । କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗତେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ॥ ୨
ସ୍ତିରୀଙ୍କି କରିଣ ଆଗରେ । ଗଙ୍ଗାକୁ ଗଲେ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୩
୨ ସମସ୍ତେ ଉଦକ ଦେଇଣ । ବହୁତ ବିଳାପ କରିଣ ॥ ୪
ହରିଚରଣକମଳର । ରଜେ ପବିତ୍ର ଜଳ ଯାର ॥ ୫
ସେ ନଦୀଜଳରେ ସେ ପୁଣ । ସ୍ନାନକୁ କଲେ ଆଚରଣ ॥ ୬
୩ ଅନୁଜମାନଙ୍କର ତୁଲେ । ସେଠାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଥିଲେ ॥ ୭
୪ ଗାନ୍ଧାରୀ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଦୁଇ । ପୁତ୍ରଶୋକରେ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮
କୁନ୍ତୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ଦୁହେଁ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ମୁନିଙ୍କର ତୁଲେ ॥ ୯
ସାନ୍ତ୍ୱନା କଲେ ଭଗବାନ । ମଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁଜନ ॥ ୧୦
ଏ ଘେନି ଶୋକରେ ସଂଯୁତ । ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ॥ ୧୧

---

୧. ଦ୍ରୋଣିଦଣ୍ଡୋ

କାଳର ଗତି ପ୍ରାଣୀଠାର । କେବେହେଁ ନୁହଇ ନିବାର ॥ ୧୨
ଦେଖାଇ କରିଣ ଏମାନ । ପ୍ରବୋଧ କଲେ ଭଗବାନ ॥ ୧୩
୫ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଯେତେ । ହରି ଯେ ଥିଲେ ତାହା ଧୂର୍ତ୍ତେ ॥ ୧୪
ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ଲେଉଟାଇ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ତାହା ଦେଇ ॥ ୧୫
କେଶଗ୍ରହଣୁଁ ଦ୍ରୌପଦୀର । ଗଲା ଆୟୁଷ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୧୬
ସେ ଦୁଷ୍ଟ ନରପତିଗଣ । ଯୁଦ୍ଧେ ସଂହାର କରାଇଣ ॥ ୧୭
୬ ଉତ୍ତମ ବିଧିରେ ତାହାଙ୍କୁ । କରାଇ ତ୍ରି ଅଶ୍ୱମେଧକୁ ॥ ୧୮
ଇନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ଯଶ ତାର । ସକଳ ଦିଗରେ ବିସ୍ତାର ॥ ୧୯
କଲେକ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ । ଯେ ଯଶ ଅଟଇ ପାବନ ॥ ୨୦
୭ ଗମନ କରୁଛୁଁ ବୋଲିଣ । ପାଣ୍ଡୁ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପଚାରିଣ ॥ ୨୧
୮ ସାତ୍ୟକି ଉଦ୍ଧବ ଯେ ବେନି । ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗତରେ ଘେନି ॥ ୨୨
ଯେ ବ୍ୟାସ ଆଦି ମୁନିଜନ । ତାଙ୍କୁ ପୁଜିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୨୩
ସେମାନେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରତିପୂଜା କଲେ ॥ ୨୪
ଦ୍ୱାରକାପୁରକୁ ଶ୍ରୀପତି । ଯିବା ନିମନ୍ତେ କଲେ ମତି ॥ ୨୫
ରଥରେ ଆରୋହଣ କଲେ । ଦୂରୁଁ ଉତ୍ତରାକୁ ଦେଖିଲେ ॥ ୨୬
ଭୟରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ । ଆଗକୁ ଆସୁଅଛି ଧାଇଁ ॥ ୨୭

ଶ୍ରୀଉତ୍ତରା ଉବାଚ

୯ ହେ ମହାଯୋଗି ! ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର । ହେ ଦେବଦେବ ! ରକ୍ଷା କର ॥ ୨୮
ତୋ ତହୁଁ ନ ଦେଖୁଛି ଆନ । ଯେ ନୋହିଥିବ ଭୟହୀନ ॥ ୨୯
ଯେବଣ ମନୁଷ୍ୟ-ଲୋକରେ । ମୃତ୍ୟୁ ସଂଭବେ ପରସ୍ପରେ ॥ ୩୦
୧୦ ତପତ ଲୋହମୟ ହୋଇ । ଶଲ୍ୟ ଯହିଁରେ ଅଛି ରହି ॥ ୩୧
ହେ ନାଥ ! ଅଭିମୁଖେ ମୋର । ଧାଇଁଣ ଆସୁଛି ସେ ଶର ॥ ୩୨
ସେ ମୋତେ କରିବ ଦହନ । ତହିଁକି ନାହିଁ ମୋ ବିମନ ॥ ୩୩
ଯେବଣ ଗର୍ଭ ମୋର ସ୍ଥିତ । ତାହାକୁ ନ କରୁ ନିପାତ ॥ ୩୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୧ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ । ଶୁଣି ସେ ଉତ୍ତରାବଚନ ॥ ୩୫
ପାଣ୍ଡବହୀନ ଏ ଜଗତ । କରିବା ପାଇଁ ଦ୍ରୋଣସୁତ ॥ ୩୬
ପ୍ରୟୋଗ କଲା ବ୍ରହ୍ମଶର । ଏମନ୍ତ ମଣିଲେ ମନର ॥ ୩୭

୧୨ ହେ ଭୃଗୁବର ! ସେହିକ୍ଷଣେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ॥ ୩୮
ଆପଣା ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ପଞ୍ଚ ସାୟକେ ଛନ୍ତି ଧାଇଁ ॥ ୩୯
ସେ ଦୀପ୍ତ ବାଣକୁ ଦେଖିଣ । ଧଇଲେ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ପୁଣ ॥ ୪୦
୧୩ କୃଷ୍ଣର ବିନୁ ଆନଠାର । ମନ ନ ଥାଇ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୪୧
ସେ ନିଜ ଜନଙ୍କ ବିପତ୍ତି । ଦେଖିଣ ପ୍ରଭୁ ରମାପତି ॥ ୪୨
ଯେ ନିଜ ଅସ୍ତ୍ର ସୁଦର୍ଶନ । ତେଣେ ରଖିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୪୩
୧୪ ଯେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପୀ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥ ୪୪
ସେ ପ୍ରଭୁ ଆପଣା ମାୟାରେ । କୁରୁଙ୍କ ସନ୍ତାନ ହେତୁରେ ॥ ୪୫
ଗର୍ଭକୁ ବିରାଟସୁତାର । ଆବୃତ କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୪୬
୧୫ ଯେ ଅସ୍ତ୍ର ନାମ ବ୍ରହ୍ମଶର । ଯାହାକୁ ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର ॥ ୪୭
ଯଦ୍ୟପି ଅମୋଘ ଅଟଇ । ହେ ଭୃଗୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ତଥାପି ହିଁ ॥ ୪୮
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜକୁ ପାଇଣ । ଶାନ୍ତି ହୋଇଲା ତତକ୍ଷଣ ॥ ୪୯
୧୬ ଏ ବ୍ରହ୍ମ ଅସ୍ତ୍ର ନିବାରଣ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କରି ତୁ ନ ମଣ ॥ ୫୦
ଏ ବିଶ୍ୱ ଯେ ନିଜ ମାୟାରେ । ସର୍ଜଇ ପାଳଇ ସଂହାରେ ॥ ୫୧
୧୭ ସେ ବ୍ରହ୍ମଶରରୁ ମୁକତ । ହେଲେ ଯେ ନିଜ ପଞ୍ଚସୁତ ॥ ୫୨
କୃଷ୍ଣାସହିତେ ତାଙ୍କୁ ଘେନି । ସଙ୍ଗତେ ପାଣ୍ଡବଜନନୀ ॥ ୫୩
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରୟାଣକାଳରେ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀକୁନ୍ତୀ ଉବାଚ

୧୮ ଭୋ ନାଥ ! ତୋତେ ନମସ୍କାର । ତୁ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ॥ ୫୫
୧୯ ତୁ ଅଟୁ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର । ଏଣୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଅଗୋଚର ॥ ୫୬
ତୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ବାହ୍ୟରେ ଅଟୁ ଅବସ୍ଥିତ ॥ ୫୭
ଭୋ ଅଧୋକ୍ଷଜ ! ତୋତେ ଏକା । ଆଚ୍ଛାଦେ ମାୟାଜବନିକା ॥ ୫୮
ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଟୁ ତୁହି । ମୁଁ ଅଜ୍ଞ ଜାଣିମଇଁ କାହିଁ ॥ ୫୯
ମୂଢ଼ ଅଟଇ ଯେଉଁ ନର । ସେ ତୋତେ ନ କରେ ଗୋଚର ॥ ୬୦
ନଟ ଯେସନେ ନାଟ୍ୟବେଶେ । ନାନା ସ୍ୱରୂପକୁ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୬୧
ତା ମୂଳ ସ୍ୱରୂପକୁ ଆନ । ଜାଣି ନ ପାରଇ ଯେସନ ॥ ୬୨
୨୦ ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ଘେନି । ନିର୍ମଳ ଚେତା ଯେଉଁ ମୁନି ॥ ୬୩
ତାହାଙ୍କ ଭଗତିବିଧାନ । ଅର୍ଥେ ହୋଇଛ ତୁମ୍ଭେ ଜନ୍ମ ॥ ୬୪
ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ତିରୀ ହୋଇ । କେମନ୍ତେ ଜାଣିମୁଁ ଗୋସାଇଁ ॥ ୬୫

୨୧　ତୁ କୃଷ୍ଣ ବସୁଦେବସୁତ　।　ଦେବକୀଗର୍ଭରୁ ସଂଭୂତ　॥ ୬୬
୨୨　ତୁ ନନ୍ଦଗୋପର କୁମାର　।　ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର　॥ ୬୭
ନାଭିରେ ପଙ୍କଜ ତୋହର　।　ପଙ୍କଜମାଳା ତୋର ଉର　॥ ୬୮
ପଙ୍କଜ ପ୍ରାୟେକ ପ୍ରସନ୍ନ　।　ଅଟଇ ତୋହର ନୟନ　॥ ୬୯
ପଦ୍ମ ଅଙ୍କିତ ପାଦ ତୋର　।　ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର　॥ ୭୦
୨୩　ହେ ହୃଷୀକେଶ ! କଂସ ଖଳ　।　ବନ୍ଦୀଘରରେ ଚିରକାଳ　॥ ୭୧
ଦେବକୀକି ଯେ ବନ୍ଦୀ କଲା　।　ଅନେକ ଶୋକ ସେ ପାଇଲା　॥ ୭୨
ତାକୁ ସେ ବନ୍ଦୀରୁ ମୋଚନ　।　କରିଛ ପୂର୍ବରେ ଯେସନ　॥ ୭୩
ମୋତେହେଁ ସେହି ପରକାରେ　।　ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତରେ　॥ ୭୪
ବିପତ୍ତିଗଣୁଁ ପୁଣ ପୁଣ　।　ତୁ ନାଥ କଲୁ ଉଦ୍ଧାରଣ　॥ ୭୫
୨୪　ଭୀମର ବିଷଲଡୁଦାନୁଁ　।　ଜଉସଦନର ଦହନୁଁ　॥ ୭୬
ହିଡ଼ିମ୍ବ ଆଦିଙ୍କ ଭେଟରୁ　।　ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କର ସଭାରୁ　॥ ୭୭
ବନବାସରେ ଯେତେ କ୍ଲେଶ　।　ତହିଁ ହେ ଦେବ ହୃଷୀକେଶ　॥ ୭୮
ଯୁଦ୍ଧେ ଯୁଦ୍ଧେକେ ମହାଘୋର　।　ଯେ ଅସ୍ତ୍ର ମହାରଥୀଙ୍କର　॥ ୭୯
ତହିଁରୁ କରିଛ ରକ୍ଷଣ　।　ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏବେ ପୁଣ　॥ ୮୦
ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଁ ଦ୍ରୋଣସୁତ　।　ଅସ୍ତ୍ରରୁ ରଖିଲ ଅଚ୍ୟୁତ　॥ ୮୧
୨୫　ହେ[୧] ନାଥ ! ସେ ବିପତ୍ତିଗଣ　।　ଆମ୍ଭର ହେଉ ପୁଣ ପୁଣ　॥ ୮୨
ଯହିଁରେ ଦରଶନ ତୋର　।　ହୁଅଇ ଅନାୟାସେ ମୋର　॥ ୮୩
ଯେଉଁ ଦରଶନରୁ ଜନ　।　ନ କରେ ଭବ ଦରଶନ　॥ ୮୪
୨୬　ଉତ୍ତମ କୁଳେ ଜାତ ହୋଇ　।　ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ଲଭିଥାଇ　॥ ୮୫
ଶାସ୍ତ୍ର ହିଁ କରଇ ପଠନ　।　ସଂପତ୍ତି ଲଭିଥାଇ ଜନ　॥ ୮୬
ତେଣେ ସେ ଅତିଗର୍ବୀ ହୋଇ　।　ତୋତେ କୀର୍ତ୍ତନ ନ କରଇ　॥ ୮୭
ତୁ ଅକିଂଚନମାନଙ୍କର　।　ଗୋଚର ଅଟୁ ଦାମୋଦର　॥ ୮୮

୧. ଭୋ ।

୨୭ ଯେହୁ ଅଟନ୍ତି ଅକିଂଚନ । ସେ ଲୋକମାନେ ତୋର ଧନ ॥ ୮୯
ଯେହୁ ଧର୍ମାଦି ଗୁଣବୃତ୍ତି । ତୋ ଠାରୁ ଛନ୍ତି ସେ ନିବର୍ତ୍ତି ॥ ୯୦
ଆତ୍ମାରେ ଅଂଟେ ତୋ ବିହାର । ତୁ ଶାନ୍ତସ୍ୱରୂପୀ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୧
ତୁ ନାଥ କଇବଲ୍ୟପତି । ତୋତେ ମୁଁ କରୁଛି ପ୍ରଣତି ॥ ୯୨
୨୮ ମୁଁ ମଣେ କାଳରୂପୀ ତୁହି । ତୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥ ୯୩
ସମାନରୂପେ ସର୍ବଠାରେ । ତୁ ଚରୁ ତୋହର ହେତୁରେ ॥ ୯୪
ଏକ ଆରକେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କଳହ ଉପୁଜଇ ଘୋର ॥ ୯୫
କରିବି ବୋଲି ବାଞ୍ଛୁ ଯାହି । ସେ କଥା ନ ଜାଣଇଁ କେହି ॥ ୯୬
ତୁ ନରଲୋକର ସମାନ । ଚେଷ୍ଟା ବିସ୍ତାରୁ ଭଗବାନ ॥ ୯୭
ଯା' ଠାରେ ଶତ୍ରୁମିତ୍ର ହୋଇ । ଏ ବେନି ସଂଭବଇ ନାହିଁ ॥ ୯୮
ଯେବଣ ଶତ୍ରୁମିତ୍ରଙ୍କର । ବିଷୟେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥ ୯୯
ନିଗ୍ରହ ଅନୁଗ୍ରହ ହୋଇ । ବିଷମ ବୁଦ୍ଧି ଉପୁଜଇ ॥୧୦୦
୩୦ ତୁ ଆତ୍ମା ଅଟୁ ଜଗତର । ତୁ ଅଜ ଅକର୍ତ୍ତା ଈଶ୍ୱର ॥୧୦୧
ବରାହ ଆଦି ସ୍ୱରୂପରେ । ତୋ ଜନ୍ମ ତିର୍ଯ୍ୟକ ଜନ୍ତୁରେ ॥୧୦୨
ରାମାଦି ରୂପେ ମନୁଷ୍ୟର । ଘରେ ତୋହର ଅବତାର ॥୧୦୩
ବାମନ ଆଦି ସ୍ୱରୂପରେ । ତୋ ଜନ୍ମ ଋଷିଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ ॥୧୦୪
ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁହି । ଜନମୁଁ ମତ୍ସ୍ୟକୁର୍ମ ହୋଇ ॥୧୦୫
ଏ ତୋର ଜନ୍ମକର୍ମମାନ । ଅଟେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥୧୦୬
୩୧ ତୁ ଯେତେବେଳେ ଦଧିଭାଣ୍ଡ । ରୋଷରେ କଲୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ॥୧୦୭
ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ତୋତେ ଗୋପୀ । ରଜ୍ଜୁ ଧରନ୍ତେ ହୋଇ କୋପୀ ॥୧୦୮
ଲୋତକେ ମିଶ୍ରିତ ଅଞ୍ଜନ । ସଂଭ୍ରମେ ବ୍ୟାକୁଳ ଲୋଚନ ॥୧୦୯
ଯେଉଁ ମୁଖେ ଏ ଶୋଭା ପାଇ । ସେ ମୁଖ ଭୟରେ ଲୁଆଇଁ ॥୧୧୦
ଠିଆ ହୋଇଲୁ ଯେତେବେଳେ । ଯେ ଦଶା ତୋହର ସେ କାଳେ ॥୧୧୧
ସେ ଦଶା ଚିତୋଇଲେଂ[୧] ମନ । ମୋହଇ ମୋର ଭଗବାନ ॥୧୧୨
ଭୟହିଁ ଯାକୁ ଭୟ କରେ । ସେ କିପାଁ ଯଶୋଦାକୁ ଡରେ ॥୧୧୩
୩୨ ସ୍ୱଭାବେ ଜନ୍ମ ତୋର ନାହିଁ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରର କୀର୍ତ୍ତିପାଇଁ ॥୧୧୪
ପ୍ରିୟ ଅଟଇ ଯଦୁ ତୋର । ତା' ବଂଶେ ହେଲୁ ଅବତାର ॥୧୧୫

୧. ଚିତୋଇଲେ = ଚିନ୍ତା କଲେ ।

ମଳୟବଂଶରେ ଯେମନ୍ତ ।	ଚନ୍ଦନ ହୁଅଇ ସଂଭୂତ	॥୧୧୬
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ ।	କହନ୍ତି କେଉଁଣସି ଜନ	॥୧୧୭
୩୩ ଆବର ଯେତେ ସାଧୁ ନରେ ।	କହନ୍ତି ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	॥୧୧୮
ପୂର୍ବେ କଠୋର ତପ କରି ।	ଥିଲେ ଯେ ପୁତ୍ରଭାବେ ବରି	॥୧୧୯
ସେ ଘେନି ବସୁଦେବଙ୍କର ।	ଦେବକୀଠାରେ ଜନ୍ମ ତୋର	॥୧୨୦
ଜଗତମଙ୍ଗଳକାରଣେ ।	ଅସୁରକୁଳ ସଂହାରଣେ	॥୧୨୧
୩୪ ସମୁଦ୍ରେ ନାବପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।	ଭାରାରେ ବୁଡୁଥିଲା ମହୀ	॥୧୨୨
ତା' ଭାର ଅବତାରିବାରେ ।	ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା ତୋରେ	॥୧୨୩
ସେ ଘେନି ହୋଇଲୁ ତୁ ଜାତ ।	ଏ ଆନ ଲୋକଙ୍କର ମତ	॥୧୨୪
୩୫ ଅବିଦ୍ୟା କାମକର୍ମଦ୍ୱାରେ ।	କ୍ଳେଶ ଲଭନ୍ତି ଯେ ସଂସାରେ	॥୧୨୫
ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରବଣ ସ୍ମରଣ ।	ଯୋଗ୍ୟ କର୍ମକୁ ଆଚରଣ	॥୧୨୬
କରିବା ପାଇଁ ହେଲୁ ଜାତ ।	କେହି ମାନନ୍ତି ଏହୁ ମତ	॥୧୨୭
୩୬ ତୋର ଚରିତ ଯେଉଁ ଜନ ।	ଶୁଣନ୍ତି କରନ୍ତି ଗାୟନ	॥୧୨୮
ନିତ୍ୟେ ଗୁଣନ୍ତି ସୁମରନ୍ତି ।	ଶୁଣିଣ ଆନନ୍ଦ ଲଭନ୍ତି	॥୧୨୯
ତୋ ପାଦ ପଦ୍ମକୁ ବେଗରେ ।	ନିଶ୍ଚୟେ ଦେଖନ୍ତି ସେ ନରେ	॥୧୩୦
ଯେବଣ ପାଦପଦ୍ମରସେ ।	ଭବପ୍ରବାହ ପ୍ରାଣୀ ନାଶେ	॥୧୩୧
୩୭ ନିଜ ଜନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥେ ।	ଚେଷ୍ଟା କରଇ ଯେ ଜଗତେ	॥୧୩୨
ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ।	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡୁଛ ଗୋସାଇଁ	॥୧୩୩
ତୋର ସୁହୃଦ ପରିଜନ ।	ଆମ୍ଭେ ଅଟୁ ହେ ଭଗବାନ	॥୧୩୪
ତୋ' ପାଦପଦ୍ମୁଁ ଆନ ହୋଇ ।	ଆମ୍ଭର ପରାୟଣ ନାହିଁ	॥୧୩୫
ରାଜାଙ୍କ ଠାରେ ନିଯୋଜିତ ।	ଦୋଷକୁ କରିଛୁଁ ବହୁତ	॥୧୩୬
୩୮ ଭୋ ନାଥ ନ ଚାହିଁଲେ ତୋର ।	ଯଦୁଙ୍କ ସହିତେ ଆମ୍ଭର	॥୧୩୭
କି ଅବା ନାମ ରୂପ ହୋଏ ।	ପ୍ରାଣ ନ ଥିଲା ଜୀବପ୍ରାୟେ	॥୧୩୮
୩୯ ଧ୍ୱଜାଦି ଚିହ୍ନେ ମନୋହର ।	ଅଟଇ ଚରଣ ତୋହର	॥୧୩୯
ତେଣେ[୧] ଚିହ୍ନିତ ଆମ୍ଭ ଭୂଇଁ ।	ଏବେ ଏ ଯେଡ଼େ ଶୋଭା ପାଇ	॥୧୪୦
ତୁମ୍ଭ ଯାଆନ୍ତେ ଗଦାଧର ।	ତେଡ଼େ ନ ଦିଶିବ ସୁନ୍ଦର	॥୧୪୧

୧. ତେଣେ = ତାହାଦ୍ୱାରା ।

୪୦ ଏ ଯେ ସମୃଦ୍ଧ ଦେଶମାନ । ପକ୍ୱ ଔଷଧି ଲତାବନ ।।୧୪୨
ଅଚଳ, ନଦୀ, ସିନ୍ଧୁମାନେ । ବଢ଼ନ୍ତି ତୋର ଦରଶନେ ।।୧୪୩
୪୧ ହେ ବିଶ୍ୱଆତ୍ମା ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର । ଏ ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ଅଟେ ତୋର ।।୧୪୪
ପାଣ୍ଡବକୁଳ ବୃଷ୍ଣି ବଂଶ । ଏ ବେନିଠାରେ ସ୍ନେହପାଶ ।।୧୪୫
ଯେ ଅଛି ଦୃଢ଼ ହୋଇ ମୋର । ତାହାକୁ ବେଗେ ଛେଦକର ।।୧୪୬
୪୨ ହେ ନାଥ ମଧୁବଂଶପତି । ତୋହଁରଠାରେ ମୋର ମତି ।।୧୪୭
ସର୍ବ ବିଷୟ କରି ଦୂର । ରତିକି ଲଭୁ ନିରନ୍ତର ।।୧୪୮
ଗଙ୍ଗା ଯେସନେ ଜଳଧିରେ । ପ୍ରବାହ ଅବିରତେ ଧରେ ।।୧୪୯
୪୩ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୃଷ୍ଣିବଂଶସାର । ତୁ ମିତ୍ର ଅଟୁ ଅର୍ଜୁନର ।।୧୫୦
ଅବନିଦ୍ରୋହୀ ରାଜକୁଳ । ବଂଶବିନାଶନ ଅନଳ ।।୧୫୧
କେବେହେଁ ନ ହୁଅଇ ମନ୍ଦ । ତୋହର ବଳ ହେ ଗୋବିନ୍ଦ ।।୧୫୨
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବଙ୍କର । ଆର୍ତ୍ତିନାଶନ ଅବତାର ।।୧୫୩
ଅଖିଳଗୁରୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର । ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ।।୧୫୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୪ ଏ ରୂପେ ଗମ୍ଭୀର ବଚନେ । କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ଗୁଣମାନେ ।।୧୫୫
ପୃଥା[୧] କରନ୍ତେ ତାହା ସ୍ତୁତି । ଅଳପ ହସିଲେ ଶ୍ରୀପତି ।।୧୫୬
ନିଜ ମାୟାରେ ତାହା ମନ । ମୋହିଲା ପ୍ରାୟେ ଭଗବାନ ।।୧୫୭
୪୫ ତାହାକୁ କରିଣ ସ୍ୱୀକାର । ମିଳିଣ ହସ୍ତିନା ନଗର ।।୧୫୮
ସୁଭଦ୍ରା ଆଦି ଯେତେ ନାରୀ । ତାହାଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରି ।।୧୫୯
କେତେହେଁ ଦିନେ ନିଜପୁର । ଯାଆନ୍ତେ ପୁଣ ଦାମୋଦର ।।୧୬୦
ସ୍ନେହରେ ନିବାରିଲେ ପୁଣି । ସେ କୁରୁକୁଳ ଶିରୋମଣି ।।୧୬୧
୪୬ ଈଶ୍ୱର ଚେଷ୍ଟାକୁ ଜାଣିଣ । ଯେ ବ୍ୟାସ ଆଦି ମୁନିଗଣ ।।୧୬୨
ତାହାଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗତର । ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ଦାମୋଦର ।।୧୬୩
କହିଣ ପୁରାତନ କଥା । ପ୍ରବୋଧ କଲେହେଁ ସର୍ବଥା ।।୧୬୪
ଶୋକରେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । ବୁଝିଲେ ନାହିଁ କୁନ୍ତୀସୁତ ।।୧୬୫
୪୭ ପ୍ରାକୃତ ବୁଦ୍ଧିକି ସେ ପାଇ । ସ୍ନେହ ମୋହରେ ବଶ ହୋଇ ।।୧୬୬
ମିତ୍ରଜନଙ୍କ ବଧ ଚିନ୍ତି । ବୋଇଲେ ରାଜା କୁରୁପତି ।।୧୬୭

୧. କୁନ୍ତୀ ।

୪୮ ମୁଁ ଦୁଷ୍ଟ ଆତ୍ମା ମୋର ମନ । ଦେଖ ଜନ୍ମିଲା ଏ ଅଜ୍ଞାନ ॥୧୬୮
ଶୃଗାଳ ଆଦିଙ୍କ ଆହାର । ଅଟଇ ଯେବଣ ଶରୀର ॥୧୬୯
ତହିଁର ନିମିତ୍ତେ ବହୁତ । *ଅକ୍ଷୌହିଣୀକି କଲିଂ ହତ ॥୧୭୦
୪୯ ବାଳକ ଦ୍ୱିଜ ବନ୍ଧୁ ଭାଇ । ମିତ୍ର ଖୁଡୁତା ଗୁରୁଦ୍ରୋହୀ ॥୧୭୧
ଏମନ୍ତ ଅଟଇ ମୁଁ ଯେଣୁ । ମୋର ନରକଭୋଗ ତେଣୁ ॥୧୭୨
ଅୟୁତ ଅୟୁତ ବରଷ । ଗଲେହେଁ ନୋହିବ ଏ ଶେଷ ॥୧୭୩
୫୦ ଯେବଣ ରାଜା ପ୍ରଜାମାନ । ପାଳନ କରେ ଅନୁଦିନ ॥୧୭୪
ସେ ଯଦି ଯୁଦ୍ଧେ ଶତ୍ରୁମାରେ । ଦୁରିତ ନାହିଁ ସେ କଥାରେ ॥୧୭୫
ଏ ରୂପେ ଅଛି ଯେ ବଚନ । ସେହି ନ ଘଟେ ମୋର ମନ ॥୧୭୬
୫୧ ବାନ୍ଧବଗଣକୁ ନ ଗଣି । ଯୁଦ୍ଧେ ମାଇଲି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥୧୭୭
ତାହାଙ୍କ ଯୁବତୀଙ୍କଠାର । ଯେ ଦ୍ରୋହ ଜାତ ହେଲା ମୋର ॥୧୭୮
ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମକର୍ମେ ମୁହିଁ । ସେ ଦ୍ରୋହ ନାଶି ନ ପାରଇ ॥୧୭୯
୫୨ ଦେହେ ଲାଗିବା ପଙ୍କ ଯେହ୍ନେ । ନ ଛାଡ଼େ ପଙ୍କପ୍ରକ୍ଷାଳନେ ॥୧୮୦
ମଦ୍ୟ ଯହିଁରେ ଲାଗିଥାଇ । ସେ କି ମଦ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ॥୧୮୧
ଯେ ପାପ ପ୍ରାଣୀବଧୁଁ ଜାତ । କେ ତାହା ଯଜ୍ଞେ କରେ ହତ ॥୧୮୨
ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁଙ୍କ ମାରଣ । ସଂଭବ ହୋଏ ଯେଣୁ ପୁଣ ॥୧୮୩
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ କରି ଗୀତ ॥୧୮୪
ହରଷ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ । ଯେଣେ ତରିବ ଭବବନ୍ଧୁଁ ॥୧୮୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରାନୁତାପୋ
ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

* ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ପ୍ରସଂଖ୍ୟାତା ରଥାନାଂ ଦ୍ୱିଜସତ୍ତମାଃ ।
ସଂଖ୍ୟାଗଣନତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞୈଃ ସହସ୍ରାଣ୍ୟେକବିଂଶତିଃ ॥
ଶତାନ୍ୟୁପରି ଚାଷ୍ଟୌ ଚ ତଥା ଭୂୟଶ୍ଚ ସପ୍ତତିଃ ।
ଗଜାନାଂ ଚ ପ୍ରସଂଖ୍ୟାନମେତଦେବ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତମ୍ ॥
ଜ୍ଞେୟଂ ଶତସହସ୍ରଂ ତୁ ସହସ୍ରାଣି ନବୈବ ତୁ ।
ନରାଣାମପି ପଞ୍ଚ ଶତ୍‌ଶତାନି ତ୍ରୀଣି ଚୈବ ହି ॥
ପଞ୍ଚଷଷ୍ଟି ସହସ୍ରାଣି ତଥାଶ୍ୱାନାଂ ଶତାନି ଚ ।
ଦଶୋତ୍ତରାଣି ଷଟ୍ ପ୍ରାହୁଃ ସଂଖ୍ୟାତତ୍ତ୍ୱବିଦୋ ଜନାଃ ।
ଏତାମକ୍ଷୌହିଣୀଂ ପ୍ରାହୁର୍ଯଥାବଦିହ ସଂଖ୍ୟୟା ॥
ରଥସଂଖ୍ୟା- ୨୧୮୭୦, ଗଜସଂଖ୍ୟା- ୨୧୮୭୦, ଅଶ୍ୱସଂଖ୍ୟା- ୬୫୬୧୦
ନରସଂଖ୍ୟା-୧୦୯, ୩୫୦, ଏକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ - ୧୦ ଅନୀକିନୀ ।
ଏକ ଅନୀକିନୀ = ୨୭ ବାହିନୀ । ୧. କଲେ ।

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଯୁଧିଷ୍ଠିରାୟ ଭୀଷ୍ମେଣ ସର୍ବଧର୍ମନିରୂପଣମ୍ ।
କୃଷ୍ଣସ୍ତୁତିଶ୍ଚ ମୁକ୍ତିଶ୍ଚ ନବମେ ତସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତହିଁ । ପ୍ରଜାଦ୍ରୋହରୁ ଭୟ ପାଇ ॥ ୧
ସକଳ ଧର୍ମକଥାମାନ । ଜାଣିମା ଅର୍ଥେ କରି ମନ ॥ ୨
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରକୁ ତଦନ୍ତରେ । ଗମନ କଲେ ଉତ୍ସୁକରେ ॥ ୩
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଗଙ୍ଗାସୁତ । ରଥରୁ ହେଲେ ଭୂମିଗତ ॥ ୪
୨ ଯେ ଦିବ୍ୟ ଅଶ୍ୱରେ ସଂଯୁତ । ଅଟନ୍ତି ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ଭୂଷିତ ॥ ୫
ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହି । ଗମନ କଲେ ସବୁ ଭାଇ ॥ ୬
ବ୍ୟାସ ଧୌମ୍ୟାଦି ବିପ୍ରମାନେ । ଗମନ କଲେକ ସେ ଦିନେ ॥ ୭
୩ ହେ ଶଉନକ ! ଅରଜୁନ । ସଙ୍ଗତେ ରଥେ ଭଗବାନ ॥ ୮
ଏମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗତର । ଶୋଭା ପାଇଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୯
ଗୁହ୍ୟକମାନଙ୍କ ସହିତେ । କୁବେର ଶୋହଇ ଯେମନ୍ତେ ॥ ୧୦
ସୁରଲୋକରୁ ହୋଇ ଚ୍ୟୁତ । କିବା ଅମର ଭୂମିଗତ ॥ ୧୧
ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖି କରିଣ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୧୨
ପାଣ୍ଡବେ ଗୋବିନ୍ଦର ତୁଲେ । ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ॥ ୧୩
୪ ତହିଁ ସକଳ ବ୍ରହ୍ମରଷି । ଦେବରଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ॥ ୧୪
ରାଜରଷିଏ ହେଲେ ଯାଇଁ । ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ॥ ୧୫
୫ ପର୍ବତ ନାମେ ମହରଷି । ଧୌମ୍ୟ ନାରଦ ମୁନି ମିଶି ॥ ୧୬
୬ ସଶିଷ୍ୟ ରାମ ବେଦବ୍ୟାସ । ତ୍ରିତ, ବଶିଷ୍ଠ, ବୃହଦଶ୍ୱ ॥ ୧୭
୭ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ, ଭରଦ୍ୱାଜ । ଅସିତ, ଗୃତ୍ସମଦ[୧] ଦ୍ୱିଜ ॥ ୧୮
ଅତ୍ରି, କୌଶିକ, ସୁଦର୍ଶନ । କଶ୍ୟପ ଅଙ୍ଗିରାନନ୍ଦନ ॥ ୧୯
ଗୌତମ, କକ୍ଷୀବନ୍ତ[୨] ଦୁଇ । ମିଳିଲେ ଶୁକ ଆଦି ହୋଇ ॥ ୨୦
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଶିଷ୍ୟମାନ । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ମୁନିଜନ ॥ ୨୧

---

୧. ପୃଛମଦ । ୨. କକ୍ଷାବନ୍ତ ।

୯ ସେ ମହାଭାଗ ମୁନିମାନେ । ମିଳନ୍ତେ ଆସି ସନ୍ନିଧାନେ ॥ ୨୨
ତାହାଙ୍କୁ ଲଭିଣ ପୂଜନ । କଲେ ସେ ବସୁଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ॥ ୨୩
ଦେଶକାଳର ବିଭାଗକୁ । ଜାଣନ୍ତି ଆବର ଧର୍ମକୁ ॥ ୨୪
୧୦ କୃଷ୍ଣପ୍ରଭାବ ସେ ଜାଣନ୍ତି । ଯେ କୃଷ୍ଣ ଜଗତର ପତି ॥ ୨୫
ମାୟାରେ ପ୍ରକାଶି ଶରୀର । ବସିଣ ଅଛନ୍ତି ଆଗର ॥ ୨୬
ଅଟନ୍ତି ନିଜ ହୃଦଗତ । ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ଗଙ୍ଗାସୁତ ॥ ୨୭
୧୧ ବିନୟପ୍ରେମେ ହୋଇ ଯୂତ । ପାଶେ ଅଛନ୍ତି ପାଣ୍ଡୁସୁତ ॥ ୨୮
ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ । ଗଳନ୍ତେ ସ୍ନେହେ ଅଶ୍ରୁମାନ ॥ ୨୯
ସେ ଘେନି ଲୋଚନ ତାଙ୍କର । ହୋଇଛି ଅନ୍ଧର ପ୍ରକାର ॥ ୩୦

ଶ୍ରୀଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

୧୨ ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୁମ୍ଭେମାନେ । ଜିଇବା ପାଇଁ ନିଜମନେ- ॥ ୩୧
ବିଚାର ନ କରୁଛ ଯେଣୁଁ । କଷ୍ଟ ଅନ୍ୟାୟ ଏହୁ ତେଣୁ ॥ ୩୨
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ, ଧର୍ମ ହରି । ଆଶ୍ରୟ ଅଟନ୍ତି ତୁମ୍ଭରି ॥ ୩୩
୧୩ ସେ ଅତିରଥୀ ପାଣ୍ଡୁ ବୀର । କର୍ମେ ଲଭନ୍ତେ ଯମପୁର ॥ ୩୪
ଶିଶୁ ଅଟନ୍ତି ଯା'ର ସୁତେ । ସେ କୁନ୍ତୀ ବଧୂ ଏ ଜଗତେ ॥ ୩୫
ତୁମ୍ଭ ନିମିତ୍ତେ ପୁନଃପୁନ । ଲଭିଲା ବହୁ କ୍ଳେଶମାନ ॥ ୩୬
୧୪ ତୁମ୍ଭର ଯେତେ ଅସଂଗତ । ଏହା ମଣଇଁ କାଳକୃତ ॥ ୩୭
ଲୋକପାଳଙ୍କ ସହିତରେ । ଯେତେକ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ॥ ୩୮
କାଳର ବଶ ଏ ସକଳ । ଯେହ୍ନେ ବାତର ମେଘମାଳ ॥ ୩୯
୧୫ ଯହିଁରେ ରାଜା ଧର୍ମସୁତ । ଭୀମ ଯହିଁରେ ଗଦାହସ୍ତ ॥ ୪୦
ଅର୍ଜୁନ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଯହିଁ । ଗାଣ୍ଡୀବ ଅଛି ଚାପ ହୋଇ ॥ ୪୧
ଯହିଁରେ ମିତ୍ର ଯଦୁପତି । ତହିଁରେ କିପାଇଁ ବିପତ୍ତି ॥ ୪୨
୧୬ ଏ କୃଷ୍ଣଚରିତକୁ ଜନ । କେବେହେଁ ନ ଜାଣେ ରାଜନ ॥ ୪୩
ଯେଉଁ ଚରିତ ବିଜ୍ଞଜନେ । ଜାଣିମା ବୋଲି ବାଞ୍ଛି ମନେ ॥ ୪୪
ନିତ୍ୟେ ସଂଯତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତଥାପି ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୪୫
୧୭ ସେ ଘେନି ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ । ଅଟେ ଏ ସକଳ ଜଗତ ॥ ୪୬
ଏମନ୍ତ ବିଚାରି ମନର । ହେ ନାଥ ଭରତଈଶ୍ୱର ॥ ୪୭
ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅନୁଗତ । ହୋଇଣ ତୁମ୍ଭେ ଅବିରତ ॥ ୪୮
ଅନାଥ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାଜନ । କର ସେମାନଙ୍କୁ ପାଳନ ॥ ୪୯

୧୮ ଆଦି ପୁରୁଷ ନାରାୟଣ । ଏ କୃଷ୍ଣ ଭଗବାନ ଜାଣ ।।
ଲୋକଙ୍କୁ ମୋହନ୍ତେ ମାୟାରେ । ଗୁପତେ ଯଦୁବଂଶେ ଚରେ ।।
୧୯ ଏହା ଗୁପତ ଅନୁଭାବ । ଜାଣନ୍ତି ଭଗବାନ ଶିବ ।।
ଯେ ଦେବରଷି ବ୍ରହ୍ମାସୁତ । ଜାଣେ ସେ ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ସାକ୍ଷାତ ।।
କପିଳ ନାମେ ମହାମୁନି । ସେ ଜାଣେ ଅତିଶୟ ଜ୍ଞାନୀ ।।
୨୦ ଯାହାକୁ ତୁ ଅଜ୍ଞାନପଣେଁ । ମାତୁଳସୁତ ବୋଲି ମଣୁ ।।
ମଣୁ ଏ ପ୍ରିୟ ମିତ୍ର ମୋର । ପ୍ରସଙ୍ଗେ ପଚାରୁ ବିଚାର ।।
ହସ୍ତିନା ପେଷୁ ଦୂତ କରି । ସ୍ନେହେ ସାରଥିପଣେ ବରି ।।
୨୧ ଏ ଆତ୍ମା ସକଳ ଲୋକର । ଏହାର ନାହିଁ ପରାପର ।।
ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ନ ଦେଖଇ । ଏହାର ଅହଂକାର ନାହିଁ ।।
ମତିବିଷମ ଭାବ ଯେତେ । ଏହାର କୃତ ସେ ଜଗତେ ।।
ଯେଣୁ ଏ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶରୀର । ସେ କଥା ନାହିଁ ଏହାଠାର ।।
୨୨ ତେମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ରାଜନ । ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ ଯେତେ ଜନ ।।
ସେ ଲୋକଙ୍କର ଠାରେ ଯେହି । ଦୟା କରଇ ଦେଖ ତୁହି ।।
ଯେଣୁ ମୁଁ ମରନ୍ତେ ଏ ମୋର । ହୋଇଲା ନୟନ ଗୋଚର ।।
୨୩ ଯାହାର ଠାବରେ ମାନସ । ଭକ୍ତିରେ କରିଣ ନିବେଶ ।।
ଯାର ନାମକୁ ଯୋଗୀଜନ । ବଚନେ କରନ୍ତେ କୀର୍ତ୍ତନ ।।
ଶରୀର ଛାଡ଼ନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । କାମ୍ୟ କର୍ମରୁ ଲଭେ ମୋକ୍ଷ ।।
୨୪ ସେ ଦେବଦେବ ଭଗବାନ । ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁ ତେତେ ଦିନ ।।
ଯେତେକ ଦିନ ଅନ୍ତେ ମୁହିଁ । ଏ ଶରୀରକୁ ଛାଡ଼ିବଇଁ ।।
ପ୍ରସନ୍ନହାସେ ମନୋହର । ଅରୁଣ ଲୋଚନ ସୁନ୍ଦର ।।
ଅଟଇ ଯାର ମୁଖାମ୍ବୁଜ । ପ୍ରକାଶେ ଯାର ଚାରିଭୁଜ ।।
ଧ୍ୟାନପଥରେ ଯୋଗୀଜନ । ଯାହାକୁ କରନ୍ତି ଚିନ୍ତନ ।।

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୫ ସେ ଭୀଷ୍ମବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ । ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୋଷମନେ ।।
ପୁଛିଲେ ନାନା ଧର୍ମମାନ । ତାଙ୍କୁ ଶୁଣନ୍ତେ ଋଷିଜନ ।।
ଶରପଞ୍ଜର ମଧ୍ୟେ ଶୋଇ । ଥିଲେ ଯେବଣ ଭୀଷ୍ମ ତହିଁ ।।

୨୬	ପୁରୁଷସ୍ୱଭାବେ ବିହିତ ।	ଯେ ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମେ ଯୁତ	॥	୭୬
	ରାଗବିରାଗେ ଯେ ପ୍ରମାଣ ।	ପ୍ରବୃତ୍ତିନିବୃତ୍ତି ଲକ୍ଷଣ	॥	୭୭
୨୭	ଯେ ଦାନଙ୍କର ଧର୍ମମାନ ।	ରାଜାଙ୍କ ଧର୍ମ ଯେବା ଆନ	॥	୭୮
	ଶମ ଦମକୁ ଆଦି ହୋଇ ।	ବିଭାଗେ ମୋକ୍ଷଧର୍ମ ଯେହି	॥	୭୯
	ଯେ ସ୍ତିରୀଙ୍କର ଧର୍ମମାନେ ।	ବିଷ୍ଣୁର ଧର୍ମ ଯେବା ଆନେ	॥	୮୦
	ସଂକ୍ଷେପ ବିସ୍ତାର ହୋଇଣ ।	ଉପାୟମାନ ଯହିଁ ପୁଣ	॥	୮୧
୨୮	ଧର୍ମାର୍ଥାକାମମୋକ୍ଷ ବିଧି ।	ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଏହା ସାଧି	॥	୮୨
	ହେ ମୁନି ବିବିଧ ଆଖ୍ୟାନେ ।	ଯେ ପୁରାତନ କଥାମାନେ	॥	୮୩
	ତହିଁରେ କଲେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନ ।	ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଶାନ୍ତନୁନନ୍ଦନ	॥	୮୪
୨୯	ଧର୍ମ କହନ୍ତେ ଗଙ୍ଗାସୁତ ।	ସେ କାଳ ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ	॥	୮୫
	ଯେଉଁ କାଳକୁ ବାଞ୍ଛେ ମନ ।	ଇଚ୍ଛାମରଣ ଯୋଗୀଜନ	॥	୮୬
	ଉତ୍ତରାୟଣ ବୋଲି ଯାର ।	ନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଗତର	॥	୮୭
୩୦	ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ରଥୀଙ୍କର ।	ନାୟକ ଶାନ୍ତନୁକୁମର	॥	୮୮
	ସେ କାଳେ ହୋଇଣ ମଉନ ।	ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଯେଉଁ ମନ	॥	୮୯
	ତା' ନିବେଶିଲେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ।	ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅଛନ୍ତି ଆଗରେ	॥	୯୦
	ଯେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ପୀତବାସ ।	ଅଟନ୍ତି ଯେ ଆଦିପୁରୁଷ	॥	୯୧
	ନ କରି ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ ।	ଧାରଣ କଲେ ତହିଁ ମନ	॥	୯୨
୩୧	ବିଶୁଦ୍ଧ ଧାରଣାରେ ନାଶ ।	ହୋଇଲା ଅଶୁଭ ଅଶେଷ	॥	୯୩
	ଯୁଦ୍ଧରୁ ଶ୍ରମ ଯେତେ ଥିଲା ।	କୃଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟିରେ ବେଗେ ଗଲା	॥	୯୪
	ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିଙ୍କର ।	ବିବିଧ ଭ୍ରମ ହେଲା ଦୂର	॥	୯୫
	ମରଣେ ବଳାଇଣ ମତି ।	କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭାବେ କଲା ସ୍ତୁତି	॥	୯୬

ଶ୍ରୀଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

୩୨	ଏ ରୂପେ ଧର୍ମ ଆଦି କରି ।	ନାନା ଉପାୟ ଅନୁସରି	॥	୯୭
	ତୃଷ୍ଣାରହିତ ମତି ମୋର ।	ଅର୍ପିତ କଲି କୃଷ୍ଣଠାର	॥	୯୮
	ଯେ ହରି ସାତ୍ୱତପ୍ରଧାନ ।	ଯା'ଠାରୁ ବଡ଼ ନାହିଁ ଆନ	॥	୯୯
	ପରମାନନ୍ଦରୂପ ହୋଇ ।	ସ୍ୱରୂପସୁଖ ଯେ ଅଟଇ	॥	୧୦୦
	ତହିଁକି ହୋଏ ଉପଗତ ।	କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ଯେବେ ବାଞ୍ଛେ ଚିତ୍ତ	॥	୧୦୧

କେହୁଣି୧ ସମୟରେ ସେହି । ପୁଣି ପ୍ରକୃତିକି ଭଜଇ ॥୧୦୨
ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତିରୁ ଜଗତ । ପ୍ରବାହ ହୋଏ ଆତଯାତ ॥୧୦୩
୩୩ ଯେ ତିନି ଭୁବନେ ସୁନ୍ଦର । ତମାଳ ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ଯାର ॥୧୦୪
ରବିକିରଣ ପ୍ରାୟେ ପୀତ । ବର ଅମ୍ବର ଯହିଁ ସ୍ଥିତ ॥୧୦୫
ଅଳକାକୁଳେ ବୃତ ହୋଇ । ମୁଖପଙ୍କଜ ଶୋହେ ଯହିଁ ॥୧୦୬
ଧରେ ଯେ ଏମନ୍ତ ଶରୀର । ସଖା ଅଟେ ଯେ ଅର୍ଜୁନର ॥୧୦୭
ତା'ଠାରେ ନିଷ୍କାମ ପୀରତି । ହେଉ ମୋହର ଉତପତ୍ତି ॥୧୦୮
୩୪ ଯାହାର ଯୁଦ୍ଧେ ଅଶ୍ୱରଜ । ଲାଗି ଧୂସର କେଶପୁଞ୍ଜ ॥୧୦୯
ତଥି ଲୁଳିତ ଶ୍ରମଜଳ । ଶୋଭିତ ବଦନକମଳ ॥୧୧୦
ବାଜିଣ ମୋର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର । ବିଭିନ୍ନ ହେଲା ଚର୍ମ ଯାର ॥୧୧୧
ଯା'ଠାରେ କବଚ ଶୋଭିତ । ସେ କୃଷ୍ଣେ ରହୁ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥୧୧୨
୩୫ ଯେ ମିତ୍ରବଚନ ଶୁଣିଣ । ତକ୍ଷଣେ ରଥକୁ ନେଇଣ ॥୧୧୩
*ସ୍ୱସୈନ୍ୟ ପର ସୈନ୍ୟଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ନିବେଶି ହେଲେ ସ୍ଥିର ॥୧୧୪
ଯେ ପର ସୈନ୍ୟର ଆୟୁଷ । ଲୋଚନେ ଚାହିଁ କଲେ ଶେଷ ॥୧୧୫
ଯେ ମିତ୍ର ଅଟେ ଅର୍ଜୁନର । ତା'ଠାରେ ରତି ହେଉ,ମୋର ॥୧୧୬
୩୬ **ଦୂରେ ଯେ ଥିଲା ସୈନ୍ୟ ରହି ତାର ସମ୍ମୁଖ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥୧୧୭
ଅଗ୍ରତେ ଥିଲେ ଯେ ରହିଣ । ସେ ଭୀଷ୍ମ ଆଦିଙ୍କି ଦେଖିଣ ॥୧୧୮
ବଧ କରନ୍ତେ ବନ୍ଧୁଜନ । ସେ ଦୋଷ ବିଚାରି ଅର୍ଜୁନ ॥୧୧୯
ବିମୁଖ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାକୁ । ପ୍ରକାଶି ଯେ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟାକୁ ॥୧୨୦
ହରିଲେ ତାହାର କୁମତି । ତା'ପାଦେ ହେଉ ମୋର ରତି ॥୧୨୧
୩୭ ଯେ ପୂର୍ବେ ସତ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଶସ୍ତ୍ର ନ ଧରିବି ବୋଇଲେ ॥୧୨୨
ମୁଁ ଶସ୍ତ୍ର ଧରାଇବି ବୋଲି । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅତି ଦୃଢ଼େ କଲି ॥୧୨୩
ନିଜ ବଚନ ଅପହରି । ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୃଢ଼ କରି ॥୧୨୪

---

୧. କୌଣସି

* ସେନୟୋରୁଭୟୋର୍ମଧ୍ୟେ ରଥଂ ସ୍ଥାପୟ ମେଽଚ୍ୟୁତ ।
ଯାବଦେତାନ୍ ନିରୀକ୍ଷେୟଽହଂ ଯୋଦ୍ଧୁକାମାନବସ୍ଥିତାନ୍ ॥ (ଗୀତା)

** ଏବମୁକ୍ତ୍ୱାର୍ଜୁନଃ ସଂଖ୍ୟେ ରଥୋପସ୍ଥ ଉପାବିଶତ୍ ।
ବିସୃଜ୍ୟ ସଶରଂ ଚାପଂ ଶୋକସଂବିଗ୍ନମାନସଃ ॥ (ଗୀତା)

ରଥରେ ଥାଇଁ[1] ଯେ ଡେଇଁଲେ । ଚକ୍ରକୁ ଧରିଣ ଧାଇଁଲେ ।।୧୨୫
ଆସନ୍ତେ ଧରଣୀ କଂପିଲା । କନ୍ଧୁଁ ଉତ୍ତରୀୟ ପଡ଼ିଲା ।।୧୨୬
ସିଂହ ଯେସନେ କୋପୀ ହୋଇ । ଗଜକୁ ମାରିବାକୁ ଧାଇଁ ।।୧୨୭
୩୮ ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ଆତତାୟୀ । ମୋ ତୀକ୍ଷ୍ଣଶରେ ହତ ହୋଇ ।।୧୨୮
ଛିଡ଼ିଲା କବଚ ଯାହାର । ରକତେ ପୂରିଲା ଶରୀର ।।୧୨୯
ଏ ରୂପେ ଯେ ମୋ ବଧପାଇଁ । ଧାଇଁଲା ଅତି ବେଗ ହୋଇ ।।୧୩୦
ସେ ଭଗବାନ ରମାପତି । ଏକାଳେ ହେଉ ମୋର ଗତି ।।୧୩୧
୩୯ ନିଜ କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରାୟେ କରି । ଅର୍ଜୁନରଥ ଯେ ଉଦ୍ଧରି ।।୧୩୨
ରଜ୍ଜୁ ପାଞ୍ଚଣ ଶୋହେ କର । ସାରଥିବେଶେ ମନୋହର ।।୧୩୩
ଯାହାକୁ ଚାହିଁ ଲୋକେ ମଲେ । ତାହା ସ୍ୱରୂପକୁ ଲଭିଲେ ।।୧୩୪
ମରିବା କାଳରେ ମୋହର । ରତି ଉପୁଜୁ ତାହା ଠାର ।।୧୩୫
୪୦ ଗୋପ ନଗରେ ବୃନ୍ଦାବନେ । ରାସଉତ୍ସବେ ଗୋପୀମାନେ ।।୧୩୬
ଲଳିତ ଗମନ-ବିଳାସ । ପ୍ରଣୟଦୃଷ୍ଟି ମଞ୍ଜୁହାସ ।।୧୩୭
ଏଣେ ଅତିଶୟ ସମ୍ମାନ[2] । ହେଲା ତାଙ୍କର ଅନୁଦିନ ।।୧୩୮
ମଦରେ ଅତି ଅନ୍ଧ ହେଲେ । ଯା' ଚେଷ୍ଟାମାନ ଆଚରିଲେ ।।୧୩୯
ଏ ରୂପେ କରି ନିତ୍ୟେ ମତି । ଲଭିଲେ ଯାହାର ପ୍ରକୃତି ।।୧୪୦
୪୧ ମୁନିସମୂହ, ନୃପବରେ । ପୂରିଲେ ଯେବଣ ସଭାରେ ।।୧୪୧
ସେ ସଭାମଧ୍ୟରେ ଥାଇଣ । ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଯଜ୍ଞେ ପୁଣ ।।୧୪୨
ସେ ମୁନିଗଣ ଆଦିଙ୍କର । ଦର୍ଶନଯୋଗ୍ୟ ବପୁ ଯାର ।।୧୪୩
ଏ ରୂପେ ଲଭିଲେ ପୂଜନ । ଏ ସର୍ବଆତ୍ମା ଭଗବାନ ।।୧୪୪
ମୋ ନେତ୍ରଗୋଚର ଯେ ଥାଇ । ଆଗେ ପ୍ରକାଶ ଅଛି ହୋଇ ।।୧୪୫
୪୨ ନିଜ କଳ୍ପିତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ହୃଦୟେ ହୃଦୟେ ଈଶ୍ୱର ।।୧୪୬
ଯେ ଅଜ ଅଛି ଏକ ହୋଇ । ସ୍ଥାନଭେଦରୁ ଭେଦ ବହି ।।୧୪୭
ଯେସନେ ଏକଇ ତପନ । ପ୍ରତି ଚକ୍ଷୁରେ ଦିଶେ ଭିନ୍ନ ।।୧୪୮
ତାହାକୁ ଲଭିଲଇଁ ମୁହିଁ । ଛାଡ଼ିଲି ଭେଦ ମୋହ ଦୁଇ ।।୧୪୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୩ ଏ ରୂପେ ଗୋବିନ୍ଦର ଠାଇଁ । ମନ ବଚନ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ।।୧୫୦
ପରମ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ତା'ଠାରେ ନିବେଶିଣ ମନ ।।୧୫୧
ଅନ୍ତରେ ଶ୍ୱାସ ହେଲା ଲୀନ । ସେ ଭୀଷ୍ମ ହୋଇଲେ ମଉନ ।।୧୫୨

୧. ଧାଇଁ । ୨. ସମାନ ।

୪୪ ନିଷ୍କଳ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ଲୀନ । ହୋଇଲେ ଶାନ୍ତନୁନନ୍ଦନ ॥୧୫୩
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲେ ଯେ ନରେ । ଯେତେକ ଥିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ॥୧୫୪
ମଉନ ହୋଇଲେ ସମସ୍ତେ । ପକ୍ଷୀ ଯେସନେ ଦିନ ଅନ୍ତେ ॥୧୫୫
୪୫ ଦୁନ୍ଦୁଭିଶବଦ ସେଠାରେ । ହେଲା ବଜାନ୍ତେ ସୁରନରେ ॥୧୫୬
ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାଧୁ ଯେହି । ପ୍ରଶଂସା କଲେ ସେହୁ ତହିଁ ॥୧୫୭
ଆକାଶୁଁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟିମାନ । ଭୂମିରେ ହୋଇଲା ପତନ ॥୧୫୮
୪୬ ସେ ଭୀଷ୍ମ ହୋଇଲେ ନିଧନ । ତାଙ୍କର ଦାହ ଆଦିମାନ ॥୧୫୯
ନିର୍ବାହ କରି କୁନ୍ତୀସୁତ । ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ହୋଇଲେ ଦୁଃଖିତ ॥୧୬୦
୪୭ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୁହ୍ୟ ନାମମାନ । ପଢ଼ି ହରଷେ ମୁନିଜନ ॥୧୬୧
ସ୍ତୁତି କଲେକ ତଦନ୍ତରେ । ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥୧୬୨
ଯେ ଯାହା ଆଶ୍ରମକୁ ପୁଣ । ଗମନ କଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥୧୬୩
୪୮ ତଦନନ୍ତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନି ସଂଗତର ॥୧୬୪
ହସ୍ତିନା ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ । ପିତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ସେ କଲେ ॥୧୬୫
ସନ୍ତାପ ଲଭନ୍ତେ ଗାନ୍ଧାରୀ । ତାଙ୍କୁ ବୋଧିଲେ ଯତ୍ନ କରି ॥୧୬୬
୪୯ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଅନୁମତେ । କୃଷ୍ଣର ସନ୍ତୋଷେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥୧୬୭
ଧର୍ମରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ କଲା । ଯେ ପିତୃପିତାମହେ ଥିଲା ॥୧୬୮
ହେ ପ୍ରଭୁ ପତିତପାବନ । ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଦେଇ ମନ ॥୧୬୯
ଏ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମୂଢ଼ମତି । ତରିବ ସକଳ ଦୁର୍ଗତି ॥୧୭୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଭୀଷ୍ମନିଧନଂ
ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦଶମେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ହସ୍ତିନାପୁରତୋ ହରେଃ ।
ସ୍ତ୍ରୀଭିଃ ସଂସ୍ତୂୟମାନସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ଦ୍ୱାରକାଗମଃ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧ ନିଜ ଧନରେ ସ୍ପୃହା ବହି । ଯେ ଥିଲେ ଆତତାୟୀ ହୋଇ ॥ ୧
ମାରି ତାହାଙ୍କୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ଧର୍ମଧାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୨

ଅନୁଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । ଲାଳସ ନୋହିଣ ଭୋଗରେ ॥ ୩
କି ରୂପେ ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲେ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ କିବା କଲେ ॥ ୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨ ସ୍ୱବଂଶଦାବାନଳେ ନାଶ । ହୋଇଥିଲା ଯେ କୁରୁବଂଶ ॥ ୫
ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି । ସେ ବଂଶ ଅଙ୍କୁରାଇ ହରି ॥ ୬
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟେ । ବସାଇ ନିଜ ଭୁଜବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥ ୭
ପ୍ରୀତି ଲଭିଲେ ନିଜ ମନ । ଭୂତଭାବନ ଭଗବାନ ॥ ୮
୩ ଭୀଷ୍ମ କହିଲେ ଯେଉଁ ବାଣୀ । ଯାହା କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୯
ସେ ବାକ୍ୟେ ହେଲା ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ତେଣୁ ଛାଡ଼ିଣ ମୋହମାନ ॥ ୧୦
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଚାରି ଭାଇ । ସମୁଦ୍ରପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ମହୀ ॥ ୧୧
ପାଳିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ କରି । ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ ଯା'ର ହରି ॥ ୧୨
୪ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଣ ମହୀତଳ । ମେଘ ବରଷା କଲା ଜଳ ॥ ୧୩
ପ୍ରଜାଙ୍କ ସର୍ବ କାମମାନ । ଅବନି କଲାକ ଦୋହନ ॥ ୧୪
ଧେନୁଏ ବ୍ରଜକୁ କ୍ଷୀରରେ । ସିଞ୍ଚିଲେ ଘୃତ ପହ୍ନାଭରେ ॥ ୧୫
୫ ନଦୀ ସମୁଦ୍ର ଗିରିମାନେ । କାମଦ ହେଲେ ସ୍ଥାନେସ୍ଥାନେ ॥ ୧୬
ବୃକ୍ଷ ଔଷଧି ଲତା ମିଳି । ଫଳକୁ ଅରତୁରେ ଫଳି ॥ ୧୭
୬ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଆଧି ବ୍ୟାଧି ଲେଶ । ନ ଲାଗେ, ତାପତ୍ରୟ କ୍ଳେଶ ॥ ୧୮
ରାଜା ହୁଅନ୍ତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ନୋହିଲା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥ ୧୯
୭ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶୋକଶାନ୍ତି ଅର୍ଥେ । ଭଗିନୀସଂତୋଷ ନିମିତ୍ତେ ॥ ୨୦
ହସ୍ତିନାପୁରେ ହୃଷୀକେଶ । ଭାବେ ରହିଲେ କେତେ ମାସ ॥ ୨୧
୮ ଧର୍ମନନ୍ଦନଙ୍କୁ ପଚାରି । ତାଙ୍କ ଅନୁଜ୍ଞା ଅନୁସରି ॥ ୨୨
ଭାବେ ତାହାଙ୍କୁ କରି କୋଳ । ପ୍ରଣାମ କରି ପାଦତଳ ॥ ୨୩
ରଥେ ବସିଲେ ଯାଇଁ ହରି । କେ ପୁଣ ତାଙ୍କୁ କୋଳ କରି ॥ ୨୪
କେ ଅବା କଲେ ନମସ୍କାର । ଯେ ଯାହା ଉଚିତ ବେଭାର ॥ ୨୫
୯ ସୁଭଦ୍ରା ଦ୍ରୌପଦୀ ଗାନ୍ଧାରୀ । କୁନ୍ତୀ ଉତ୍ତରା ଆଦି ନାରୀ ॥ ୨୬
୧୦ ଯୁଯୁତ୍ସୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବେନି । ଭୀମ ଗୌତମ ଧୌମ୍ୟ ମୁନି ॥ ୨୭
ନକୁଳ ସହଦେବ ଦୁଇ । ମତ୍ସ୍ୟସୁତାକୁ ଆଦି ହୋଇ ॥ ୨୮
ହରିବିରହ ନ ସହିଲେ । ମୋହକୁ ଲଭନ୍ତେ ସେ ଭଲେ ॥ ୨୯

୧୧ ସାଧୁସଙ୍ଗରୁ ଅସାଧୁର । ସଙ୍ଗକୁ ଛାଡ଼ି ବୁଧ ନର ॥ ୩୦
ସାଧୁଏ କରନ୍ତେ କୀର୍ତ୍ତନ । ଯାହାର ଯଶ ସୁଶୋଭନ ॥ ୩୧
ଥରେ ମାତ୍ରକ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି । ଛାଡ଼ି ନ ପାରେ ତାହା ପୁଣି ॥ ୩୨
୧୨ ଆଲୋକ,[୧] ସ୍ପରଶ, ବଚନ । ଶୟନ ଆସନ, ଭୋଜନ ॥ ୩୩
ଏଣେ ସେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ଚିତ୍ତ । ଦେଇଥିଲେ ଯେ ଅବିରତ ॥ ୩୪
କେମନ୍ତେ ବିରହ ତାହାର । ସହିବେ ପୃଥାର କୁମର ॥ ୩୫
୧୩ ଚକ୍ଷୁପିଛଡ଼ା ନ ପକାଇ । ଚାହାନ୍ତେ ସ୍ନେହବଦ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୩୬
ସମସ୍ତେ କୃଷ୍ଣେ ଦେଇ ମନ । ଚଳିଲେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନ ॥ ୩୭
୧୪ ଆପଣା ଗୃହରୁ ନିର୍ଗତ । ହୁଅନ୍ତେ ଦେବକୀର ସୁତ ॥ ୩୮
ସ୍ନେହେ ଗଳନ୍ତେ ନେତ୍ରେ ବାରି । ନିରୋଧ କଲେ ବଂଧୁନାରୀ ॥ ୩୯
ଯାତ୍ରାକାଳେ ଏ ଅଶକୁନ[୨] । ଏମନ୍ତ ବିଚାରିଣ ମନ ॥ ୪୦
୧୫ ମୃଦଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖ ବୀଣା ଭେରୀ । ପଣବ ଗୋମୁଖ ଧୁନ୍ଧୁରୀ ॥ ୪୧
ଆନକ ଘଣ୍ଟା ଆଦିମାନ । ଶୁଭିଲେ ଦୁନ୍ଦୁଭିନିଃସ୍ୱନ ॥ ୪୨
୧୬ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କୁରୁନାରୀମାନେ । ଦେଖିବାପାଇଁ ବାଞ୍ଛି ମନେ ॥ ୪୩
ଜଗତୀଶିଖର ଆରୋହି । କୁସୁମ ବରଷିଲେ ତହିଁ ॥ ୪୪
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରେମଲଜ୍ଜା ମିଶି । ଚାହାନ୍ତେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସି ॥ ୪୫
୧୭ ଯେ ମୁକ୍ତାମାଳେ ବିଭୂଷିତ । ଯା ଦଣ୍ଡ ରତ୍ନରେ ଜଡ଼ିତ ॥ ୪୬
ସେ ଶ୍ୱେତ ଛତ୍ରକୁ ପ୍ରିୟର । ପ୍ରିୟ ଅର୍ଜୁନ ଧରେ କର ॥ ୪୭
୧୮ ଉଦ୍ଧବ ସାତ୍ୟକି ଏ ବେନି । ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟଜନକୁ ଘେନି ॥ ୪୮
ଦେବେ କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି । ପଥେ ଶୋହିଲେ ଯଦୁପତି ॥ ୪୯
୧୯ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଆଶୀର୍ବାଦମାନେ । ଶୁଭିଲେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ ॥ ୫୦
ସେ ଯେବେ ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ । ତାହାର ଆଶୀର୍ବାଦୁଁ କିସ ॥ ୫୧
ସଗୁଣ ରୂପେ ଚିନ୍ତି ଯେବେ । ସେ ବାକ୍ୟ ଅନୁରୂପ ତେବେ ॥ ୫୨
୨୦ କୃଷ୍ଣରଠାରେ ଦେଇ ମନ । ହସ୍ତିନାପୁର ନାରୀଜନ ॥ ୫୩
ସକଳଶ୍ରୁତିମନୋହର । ବାକ୍ୟ ଭଣିଲେ ପରସ୍ପର ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀସ୍ତ୍ରୀୟ ଊଚୁଃ

୨୧ ଯେ ଜୀବ ଆତ୍ମା ଜଗତର । ବିଲୟ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାର ॥ ୫୫
ଜୀବର ଯେତେ ଶକ୍ତିମାନ । ଈଶ୍ୱରେ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଲୀନ ॥ ୫୬

---

୧. ଦର୍ଶନ । ୨. ଅଶକୁନ = ଅମଙ୍ଗଳ । (ଅପଶକୁନ)

ପ୍ରଳୟେ ଗୁଣର ପୂର୍ବରେ । ପ୍ରପଞ୍ଚରହିତ ଆତ୍ମାରେ ॥
ଯେ ହୋଇଥିଲା ଏକ ଶେଷ । ଏଟି ସେ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ॥
୨୨ ଯେ କାଳ ଆପଣା ଶକତି । ତେଣେ ପ୍ରେରିତ ଯେ ପ୍ରକୃତି ॥
ଅନୁସରିଲେ ତାକୁ ପୁଣ । ସେ ପ୍ରଭୁ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥
ଆପଣା ଅଂଶ ଜୀବ ଅଟେ । ତାକୁ ଯେ ମାୟାରୂପେ ଘୋଟେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାର ସୃଷ୍ଟିମାନ । କରିବା ଅର୍ଥେ ଯାର ମନ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକୃତିକି ପାଇ । ଯାହାର ନାମ ରୂପ ନାହିଁ ॥
ସେ ଜୀବଠାରେ ରୂପନାମ । କରିବା ଅର୍ଥେ କଲେ କାମ ॥
କର୍ମ କରିବା ଅର୍ଥେ ପୁଣ । ବେଦକୁ କଲେ ସେ ଭିଆଣ ॥
୨୩ ଜିତଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜିତପ୍ରାଣ । ଏମନ୍ତ ହୋଇ ବୁଧଗଣ ॥
ଭକ୍ତିରେ ଅତି ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । ଅମଳ ଅଟେ ଯେଉଁ ଚିତ୍ତ ॥
ସେ ଚିତ୍ତେ ଯାହାର ଚରଣ । * ଦେଖନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ପୁଣ ॥
ଏ ଅଟେ ସେହି ଭଗବାନ । ବୁଦ୍ଧିକି କରେ ଏ ଶୋଧନ ॥
୨୪ ରହସ୍ୟ ନିରୂପକ ନରେ । ବେଦେ, ରହସ୍ୟ ଆଗମରେ ॥
ଯାର ଉତ୍ତମ କଥାମାନ । ହେ ସଖି ! କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ଯେ ଏକ ହୋଇ ଏ ଜଗତ । ନିଜ ଲୀଳାରେ କରେ ଜାତ ॥
ପାଳନା କରେ ଅନ୍ତେ ନାଶେ । ତଥାପି ସେ କର୍ମେ ନ ମିଶେ ॥
ସେହି ପୁରୁଷ ଏ ରୂପରେ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛି ଭୂମିରେ ॥
୨୫ ଯେବେ ଅଧର୍ମେ ରାଜାମାନେ । ପ୍ରାଣ ପୋଷନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥
ତମୋଗୁଣରେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ । ପୂରିଣ ଥାଇ ଅବିରତ ॥
ସେ କାଳେ ଏହୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ । ଜଗତ ପାଳନ କାରଣେ ॥
ଧରନ୍ତେ ନାନା ରୂପମାନ । ଯୁଗେ ଯୁଗେକେ ଭଗବାନ ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟ ରତ ଯଶ । ଦୟାକୁ କରଇ ପ୍ରକାଶ ॥
୨୬ ଅତିଶୟରେ ଯଦୁକୁଳ । ପୂଜ୍ୟ ଅଟଇ ମହୀତଳ ॥
ମଧୁବନ ହିଁ ପୁଣ୍ୟସାର । ଯେଣୁ ଏ ପୁରୁଷଙ୍କ ବର ॥
ରମାରମଣ ଭଗବାନ । ଆପଣା ଜନମ ଗମନ ॥
ଏ ବେନି ପ୍ରକାରେ ସେ ଦୁଇ । ପବିତ୍ର କରୁଣ ଅଛଇ ॥

* 'ଦୃଶ୍ୟତେ ତ୍ୱଗ୍ର୍ୟୟା ବୁଦ୍ଧ୍ୟା' ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ ।

୨୭ ସ୍ୱର୍ଗଯଶକୁ ତିରସ୍କାର । କରଇ ଦ୍ୱାରକାନଗର ॥ ୮୪
ଭୂମିର ପୁଣ୍ୟ ଯଶଗୁଣ । ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ଏ ପୁଣ ॥ ୮୫
ଯେଣୁ ଯହିଁର ପ୍ରଜା ନିତି । ଦେଖନ୍ତି ଆପଣାର ପତି ॥ ୮୬
ଯେ ନିଜ ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ । ଅଳପ ହସିଣ ଅନାଇଁ ॥ ୮୭
୨୮ ବ୍ରତ ବିଧାନ ତୀର୍ଥସ୍ନାନ । ଯେ ଅବା ହୋମ ଆଦିମାନ ॥ ୮୮
ତେଣେ ଏହାର ଭାର୍ଯ୍ୟମାନେ । ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ସାବଧାନେ ॥ ୮୯
ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ନିଶ୍ଚୟେ । ଯେଣୁ ଈଶ୍ୱର ଅଟଇ ଏ ॥ ୯୦
ଏହାର ଅଧରଅମୃତ । ହେ ସଖି ! ପିବନ୍ତି ଯେ ନିତ୍ୟ ॥ ୯୧
ଯେଉଁ ଅଧରାମୃତେ ମନ । ଦେଇ ମୋହିତ ଗୋପୀଜନ ॥ ୯୨
୨୯ ଶିଶୁପାଳକୁ ଆଦି ଯେତେ । ବଳିଷ୍ଠ ଥିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥ ୯୩
ସ୍ୱୟଂବରରେ ମଥି ତାଙ୍କୁ । ହରିଲେ ବୀର୍ଯ୍ୟଶୁଳ୍କେ ଯାଙ୍କୁ ॥ ୯୪
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଶାମ୍ବ, ଅମ୍ବ ଆର । ଏ ତିନି ଯାହାଙ୍କ କୁମାର ॥ ୯୫
ସେହୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଜାମ୍ବବତୀ । ଆବର ବଧୂ ନାଗ୍ନଜିତୀ ॥ ୯୬
ଏ ଆଦି ଯେତେ ନାରୀଜନ । ଏଥି ବାହାରେ ଯେବା ଆନ ॥ ୯୭
ଯାହାଙ୍କୁ ନରକବଧରେ । ଆଣିଲେ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ॥ ୯୮
୩୦ ନାହିଁ ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ତିରୀଙ୍କର । ମଙ୍ଗଳ ଶଉଚ ଆଚାର ॥ ୯୯
ଏ ଯେତେ ଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣବଧୂ । କରନ୍ତି ସ୍ତିରୀଜନ୍ମ ସାଧୁ ॥ ୧୦୦
ପଦ୍ମଲୋଚନ ଯାହାଙ୍କର । ମନ୍ଦିରୁ ନୁହନ୍ତି ବାହାର ॥ ୧୦୧
ଦେଇ ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ସନ୍ତତେ ହରୁଥାନ୍ତେ ମନ ॥ ୧୦୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୧ କହନ୍ତେ ପୁରର ତରୁଣୀ । ଏମନ୍ତ ରୂପେ ତାଙ୍କ ବାଣୀ ॥ ୧୦୩
ଘେନନ୍ତେ ମନ୍ଦହାସେ ଚାହିଁ । ପଥେ ଚଳିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୧୦୪
୩୨ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଶଙ୍କା କରି ଚିତ୍ତେ । ବାଟେ କୃଷ୍ଣର ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥ ୧୦୫
ସ୍ନେହରେ ଚତୁରଙ୍ଗବଳଂ[୧] । ପେଷିଲେ ହସ୍ତିନାଭୂପାଳ ॥ ୧୦୬
୩୩ ବିରହେ ହୋଇଣ ଆତୁର । କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗତରେ ଦୂର ॥ ୧୦୭
ଆସି ଯେ ଥିଲେ କୁରୁଗଣ । ତାହାଙ୍କୁ ଲେଉଟାଇ ପୁଣ ॥ ୧୦୮
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନିଜ ଜନ । ଦ୍ୱାରକା ଗଲେ ଭଗବାନ ॥ ୧୦୯

---

୧. ଚତୁରଙ୍ଗବଳ – 'ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱରଥପାଦାତଂ ସେନାଙ୍ଗଂ ସ୍ୟାଚତୁର୍ବିଧମ୍ ।'

୩୪ କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ, ଶୂରସେନ । ପାଞ୍ଚାଳ ଆବର ଯାମୁନ ॥୧୧୦
ଯେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର । ମତ୍ସ୍ୟବିଷୟ, ସାରସ୍ୱତ ॥୧୧୧
୩୫ ମରୁଧନ୍ୱକୁ ଅତିକ୍ରମି । ସୌବୀର ଆଭୀରରୁ ସ୍ୱାମୀ ॥୧୧୨
ବଳି ଆନର୍ତ୍ତେ ଉପଗତ । ହେଲେ ପୁଣ ହେ ଭୃଗୁସୁତ ! ॥୧୧୩
ରଥଯୋଚିତ ଅଶ୍ୱମାନେ । ଅଳପ ଫୁଟିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥୧୧୪
୩୬ ସେ ସେହି ଦେଶେ ଯେତେ ଜନ ଘେନି ଅନେକ ଉପାୟନ ॥୧୧୫
ବାଟକୁ ପାଛୋଟି ଅଇଲେ । କୃଷ୍ଣକୁ ଦରଶନ କଲେ ॥୧୧୬
ତଦନନ୍ତରେ ସଂଧ୍ୟାକାଳେ । ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଭୂମିତଳେ ॥୧୧୭
*ଜଳରେ ପଶି ଭଗବାନ । କଲେ ସେ ସଂଧ୍ୟାର ବିଧାନ ॥୧୧୮
ବ୍ରଜବନିତାମାନଙ୍କର । ପ୍ରାଣବଲ୍ଲଭ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୧୯
ଯାହା ଚରଣପଦ୍ମଧ୍ୟାନେ । ଭବୁଁ ତରନ୍ତି ସାଧୁଜନେ ॥୧୨୦
ସେ କୃଷ୍ଣପାଦପଦ୍ମ ଚିନ୍ତି । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁମତି ॥୧୨୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ଭଗବଦ୍ ପ୍ରତିଯାନଂ[୧]
ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଆନର୍ତ୍ତେ ସ୍ତୂୟମାନସ୍ୟ ପୁରୀଂ ନିର୍ବିଶ୍ୟ ବଂଧୁଭିଃ ।
ଏକାଦଶେ ରତିଃ ସମ୍ୟଗ୍ ଯାଦବେନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥
ଉତ୍ସବୈରୁଚ୍ଛଳତ୍‌ପୌରମୁଦଞ୍ଚଦ୍‌ଧ୍ୱଜତୋରଣମ୍ ।
ଉଲ୍ଲସଦ୍‌ରତ୍ନଦୀପାଳି ସ୍ୱପୁରଂ ପ୍ରଭୁରାବିଶତ୍ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଆପଣା ସୁସମୃଦ୍ଧ ଦେଶ । ଆନର୍ତ୍ତେ ହୋଇଣ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧
ବିଷାଦକୁ ସେମାନଙ୍କର । ହରିଲା ପ୍ରାୟେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୨
ଶଙ୍ଖବରକୁ ଧରି କରେ । ଶବଦ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥ ୩

---

* 'ଅଦ୍‌ଭ୍ୟୋ ବା ଏଷ ପ୍ରାତରୁଦେତି, ଅପଃ ସାୟଂ ପ୍ରବିଶତି ' ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ ।
୧. ପ୍ରତିଯାନଂ = ପ୍ରତିଗମନ ।

୨ ଶଙ୍ଖକୁ କରପଦ୍ମେ ଘେନି । କରନ୍ତେ ପୁଣ ପୁଣ ଧ୍ୱନି ॥ ୪
ସେ ଶଙ୍ଖ ଅତି ଶୋଭା ଦିଶେ । ପଦ୍ମଷଣ୍ଡେ[1] କି କଳହଂସେ ॥ ୫
ଧ୍ୱନି କରଇ ଉଚ୍ଚତର । ଧବଳ ଦିଶେ ତା ଉଦର ॥ ୬
କୃଷ୍ଣ ଅଧରରଙ୍ଗ ମିଶି । ଅରୁଣଭାବକୁ ପ୍ରକାଶି ॥ ୭
୩ ମୃତ୍ୟୁଭୟକୁ ବିନାଶନ । କରଇ ଯେଉଁ ଶଙ୍ଖସ୍ୱନ ॥ ୮
ଶୁଣି ତା ସର୍ବପ୍ରଜାମାନେ । ନିଜ ଭର୍ତ୍ତାର ଦରଶନେ ॥ ୯
ଲାଳସଚିତ୍ତ ସେ ହୋଇଲେ । ତକ୍ଷଣେ ପାଛୋଟି ଅଇଲେ ॥ ୧୦
୪ ନିଜ ଲାଭରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ । ଯେ ନିତ୍ୟେ ଅଟେ ଆତ୍ମାରାମ ॥ ୧୧
୫ ତାହାଙ୍କୁ ଉପାୟନମାନ । ଘେନି ଭେଟିଲେ ପ୍ରଜାଜନ ॥ ୧୨
ଆଦରେ ରବି ଆଗେ ନେଇ । ଯେସନେ ଦୀପ ଲୋକ ଥୋଇ ॥ ୧୩
ସ୍ନେହରେ ବିକାଶେ ବଦନ । ହରଷେ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନ ॥ ୧୪
ସେ ସର୍ବମିତ୍ର ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୧୫
ବାଳକେ ଯେହ୍ନେ ପିତାଆଗେ । ବଚନ କହନ୍ତି ସରାଗେ ॥ ୧୬

ଶ୍ରୀପ୍ରଜା ଉଚୁଃ

୬ ଚରଣପଦ୍ମକୁ ତୋହର । ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଣାମ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୭
ବିଧି ସନକ ଆଦି ସୁର । କରନ୍ତି ଯାକୁ ନମସ୍କାର ॥ ୧୮
ଯେ ବାଞ୍ଛେ ଆପଣା କଲ୍ୟାଣ । ତାଙ୍କର ଅଟେ ପରାୟଣ ॥ ୧୯
ଯେ କାଳ ବ୍ରହ୍ମାଦିଙ୍କି ମାରେ । ସେ ପ୍ରଭୁ ନୁହଇ ଯହିଁରେ ॥ ୨୦
୭ ହେ ବିଶ୍ୱଭାବନ ! ଆମ୍ଭର । ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥେ ଯତ୍ନ କର ॥ ୨୧
ତୁ ଆମ୍ଭ ମାତା ପିତା ପତି । ମିତ୍ର ଦେବତା ଗୁରୁ ଗତି ॥ ୨୨
ଯାହାର ଅନୁବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରେ । କୃତାର୍ଥ ହେଲୁଁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୨୩
୮ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନାଥ କରି ପାଇ । ଆମ୍ଭେ ରହିଛୁଁ ସୁଖୀ ହୋଇ ॥ ୨୪
ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦୂର । ଅଟଇ ଦରଶନ ଯାର ॥ ୨୫
ଯହିଁରେ ପ୍ରେମ ମନ୍ଦହାସ । ସ୍ନିଗ୍ଧ କଟାକ୍ଷ ପରକାଶ ॥ ୨୬
ସେ ମୁଖ ଯହିଁରେ ଅଛଇ । ଯେ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗରେ ଶୋହଇ ॥ ୨୭
ଏମନ୍ତ ରୂପକୁ ତୋହର । ଦେଖୁଛୁଁ ଯେଣୁ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୮

---

୧. ପଦ୍ମଷଣ୍ଡେ = ପଦ୍ମସମୂହେ ।

୯ ଭୋ ନାଥ ପଙ୍କଜଲୋଚନ । ଦେଖିବାପାଇଁ ବାନ୍ଧବଜନ ॥ ୨୯
କୁରୁପୁରକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ । ମଥୁରାପୁରେ ଅବା ଥାଅ ॥ ୩୦
ତେବେ ଆମ୍ଭର କ୍ଷଣକହିଁ । କୋଟି ବସ୍ତର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୩୧
ରବି ନ ଥିଲେ ନୟନର । ଯେସନେ ହୋଏ ଅନ୍ଧକାର ॥ ୩୨
୧୦ ପ୍ରସନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂଯୁତ । ମଧୁର ହାସରେ ଶୋଭିତ ॥ ୩୩
ଅଖିଳତାପବିମୋଚନ । ଭୋ ନାଥ ତୋହର ବଦନ ॥ ୩୪
ଚିରପ୍ରବାସେ ଥାନ୍ତେ ତୁହି । ତୋହର ସେ ମୁଖ ନ ଚାହିଁ ॥ ୩୫
କେମନ୍ତ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ । ପ୍ରାଣ ଧରିବୁଁ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୩୬
୧୧ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ । ଏ ରୂପେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ବଚନ ॥ ୩୭
ଶୁଣନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ । ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଇ ॥ ୩୮
ନିଜ ପୁରରେ ପରବେଶ । ହୋଇଲେ ଦେବ ହୃଷୀକେଶ ॥ ୩୯
୧୨ ଯେ ମଧୁ-ଦାଶାର୍ହ-ଭୋଜକ । ଯେ ବୃଷ୍ଣି-କୁକୁର-ଅନ୍ଧକ ॥ ୪୦
ଏ ନିଜ ପ୍ରାୟେ ବଳିଆର । ପାଳିଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ପୁର ॥ ୪୧
ଭୋଗବତୀପୁରକୁ ଯେହ୍ନେ । ପାଳିଅଛନ୍ତି ନାଗମାନେ ॥ ୪୨
୧୩ ସର୍ବଋତୁରେ ପୁଷ୍ପଫଳ । ଏ ଆଦି ଶୋଭା ଯହିଁ ଠୁଳ ॥ ୪୩
ଯେ ପୁଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷଲତାଶ୍ରମ[୧] । ବନ, ଉପବନ, ଆରାମ ॥ ୪୪
ତେଣେ ବେଷ୍ଟିତ ସରୋବରେ । ଶୋଭା ଯହିଁରେ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୪୫
୧୪ ପୁରଦ୍ୱାରରେ ଗୃହଦ୍ୱାରେ । ରାଜାର ଗମନମାର୍ଗରେ ॥ ୪୬
କୁତୁକେ ତୋରଣ ବନ୍ଧନ । କରିଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ଜନ ॥ ୪୭
ଗରୁଡ଼ ଆଦିରେ ଚିହ୍ନିତ । ଧ୍ୱଜ ପତାକା ଯେ ଶୋଭିତ ॥ ୪୮
ତାହାଙ୍କ ଅଗ୍ରେ ନିବର୍ତ୍ତଇ । ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣମାନ ଯହିଁ ॥ ୪୯
୧୫ ଯହିଁରେ ରାଜମାର୍ଗମାନ । ଇତର ମାର୍ଗ ହାଟସ୍ଥାନ ॥ ୫୦
ଅଙ୍ଗଣାମାନେ ସମାର୍ଜିତ । ସୁଗନ୍ଧ ସଲିଳେ ସେଚିତ ॥ ୫୧
କୁସୁମ ଅକ୍ଷତ ଅଙ୍କୁର । ଫଳ ବିଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଯହିଁର ॥ ୫୨
୧୬ ପ୍ରତି ଦୁଆରେ ଶୋହେ ଯହିଁ । ଅକ୍ଷତ ଇକ୍ଷୁ ଫଳ ଦହି ॥ ୫୩
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଧୂପ ଦୀପ । ବଳିହିଁ ଶୋହେ ନାନାରୂପ ॥ ୫୪
୧୭ କୃଷ୍ଣର ଶୁଣି ଆଗମନ । ସେ ବସୁଦେବ ଉଗ୍ରସେନ ॥ ୫୫
ଅଦ୍ଭୁତ ବିକ୍ରମ ଯାହାର । ସେ ରାମ ଅକ୍ରୁର ଆବର ॥ ୫୬

---

୧. ଲତା + ଆଶ୍ରମ = ଲତାଶ୍ରମ (ଲତାମଣ୍ଡପ) ।

୧୮ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଚାରୁଦେଷ୍ଣ ବେନି । ଯେ ଚାରୁ, ଶାମ୍ବ ଗଦ¹ ତିନି ॥
ଏ ଆଦି ଯେବା ଥିଲେ ଆନେ । ହରଷବେଗରେ ସେମାନେ ॥
ଶୟନ ଆସନ ଭୋଜନ । ଏ ସର୍ବ କରିଣ ଲଙ୍ଘନ ॥
୧୯ ଉତ୍ତମ ଅଟଇ ଯେ ଗଜ । ତାହାକୁ ଆଗେ କରି ସଜ ॥
୨୦ ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି ହସ୍ତେ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅଛନ୍ତି ସଙ୍ଗତେ ॥
ବାଜଇ ଶଙ୍ଖବାଦ୍ୟନାଦ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପଢୁଛନ୍ତି ବେଦ ॥
ଆଦରେ ଚଢ଼ି ରଥମାନ । ହରଷେ କଲେକ ଗମନ ॥
କୃଷ୍ଣରଠାରେ ସ୍ନେହ ଯେଣୁ । ହୋଇଲେ ସସଂଭ୍ରମ ତେଣୁ ॥
ବେଶ୍ୟାଏ ଶତ ଶତ ହୋଇ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ॥
ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଯାନମାନ । ଆରୋହୀ କଲେ ସେ ଗମନ ॥
ଉତ୍ତମ ଅଟେ ଯେ କୁଣ୍ଡଳ । ତେଣେ ଶୋଭିତ ଯେ କପୋଳ ॥
ସେ ସକାଶରୁ ଯାଙ୍କ ଠାରେ । ଶୋଭା ଦିଶଇ ବଦନରେ ॥
୨୧ *ନଟ-ନର୍ତ୍ତକ-ବନ୍ଦୀ-ସୂତ । ଗନ୍ଧର୍ବ ମାଗଧ ବହୁତ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ କୃଷ୍ଣର । ଗାୟନ କରନ୍ତି ସୁସ୍ୱର ॥
୨୨ କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଣ ବନ୍ଧୁମାନ । ସେ ପରିଚାର ପୁରଜନ ॥
ମିଳିଣ ତାହାଙ୍କ ସନ୍ନିଧି । ମାନନା କଲେ ଯଥାବିଧି ॥
୨୩ କାହାକୁ ଶିରେ ପ୍ରଣମିଲେ । ବଚନେ କାହାକୁ ବୋଇଲେ ॥
କାହାକୁ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ । କାହାକୁ ହସ୍ତସ୍ପରଶନ ॥
କାହାକୁ ମନ୍ଦହାସେ ଚାହିଁ । କାହାକୁ ଇଷ୍ଟବର ଦେଇ ॥
ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ବିପ୍ରଯାଏ । ସନ୍ତୋଷ କଲେ ଯଦୁରାଏ ॥
୨୪ ଗୁରୁବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାଟମାନେ । ଦାରାସହିତେ ବୃଦ୍ଧଜନେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ । ପୁରରେ ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
୨୫ ମିଳନ୍ତେ ରାଜମାର୍ଗେ ହରି । ଦ୍ୱାରକାପୁରକୁଳନାରୀ ॥
ଅବଲୋକନରେ କୃଷ୍ଣର । ଅତି ଉତ୍ସବ ଯାହାଙ୍କର ॥
ଏ ରୂପେ କଲେ ଆରୋହଣ । ଅଟାଳିମାନ ତତକ୍ଷଣ ॥

---

୧. ଗଦ = ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସାନଭାଇ ।

* ସୂତାଃ ପୌରାଣିକାଃ ପ୍ରୋକ୍ତା ମାଗଧା ବଂଶଶଂସକାଃ ।
ବନ୍ଦିନସ୍ତ୍ୱମଳପ୍ରଜ୍ଞାଃ ପ୍ରସ୍ତାବସଦୃଶୋକ୍ତୟଃ ॥

୨୬　ଯା ଅଙ୍ଗ ଶୋଭାଙ୍କର ସ୍ଥାନ　।　ସେ ଅଚ୍ୟୁତଙ୍କୁ ଅନୁଦିନ　।। ୮୨
ଦ୍ୱାରକାବାସୀଙ୍କ ନୟନ　।　ଯଦ୍ୟପି କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ　।। ୮୩
ତଥାପି ନୁହନ୍ତି ସେ ତୋଷ　।　ଏମନ୍ତ ଅଟେ ଯାର ବେଶ　।। ୮୪
୨୭　ଯାର ବିଶାଳ ଉରଦେଶ　।　ଅଟଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ନିବାସ　।। ୮୫
ପ୍ରାଣୀଲୋଚନପାନପାତ୍ର　।　ଅଟଇ ଯାର ଚାରୁ ନେତ୍ର　।। ୮୬
ସକଳ ଲୋକପାଳଙ୍କର　।　ଯା ଭୁଜ ବିଶ୍ରାମମନ୍ଦିର　।। ୮୭
ଯାହାର ଚରଣନଳିନ　।　ଭଗବତଙ୍କର ନିଜ ସ୍ଥାନ　।। ୮୮
୨୮　ଧବଳ ଛତ୍ର ଧରେ କେହି　।　କେ ତହିଁ ଚାମର ପକାଇ　।। ୮୯
କେ ତହିଁ ହରଷ ହୋଇଣ　।　କରେ କୁସୁମ ବରଷଣ　।। ୯୦
ପଥେ ଶୋଭିତ ପୀତାମ୍ବର　।　ରୁଚିର ବନମାଳା ଉର　।। ୯୧
ରବି ବିଜୁଳି ଇନ୍ଦ୍ରଚାପ　।　ଚନ୍ଦ୍ରେ ଯେସନେ ଘନରୂପ　।। ୯୨
୨୯　ପିତାର ସଦନେ ପ୍ରବେଶ　।　ହୁଅନ୍ତେ ଦେବ ହୃଷୀକେଶ　।। ୯୩
ମାତାଏ ହରଷ ହୋଇଲେ　।　ତକ୍ଷଣେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ　।। ୯୪
ଦେବକୀ ଆଦି ହୋଇ ସାତ　।　ଥିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କର ମାତ　।। ୯୫
ହରଷେ ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଦନ　।　କଲେ ସେ ଦେବ ଭଗବାନ　।। ୯୬
୩୦　ସକଳ ମାତାମାନେ ମିଳି　।　କୋଡ଼େ ବସାଇ ବନମାଳୀ　।। ୯୭
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁତ୍ରସ୍ନେହଭରେ　।　କ୍ଷୀର ସ୍ରବନ୍ତେ ପୟୋଧରେ　।। ୯୮
ହରଷେ ବିହ୍ୱଳିତ ହେଲେ　।　ନୟନ ଜଳରେ ସିଞ୍ଚିଲେ　।। ୯୯
୩୧　ମାତାଙ୍କୁ କରି ସମ୍ମାନନ　।　ମିଳିଲେ ଆପଣା ଭୁବନ　।।୧୦୦
ସକଳ କାମେ ମନୋହର　।　ଅତି ଉତ୍ତମ ଯେଉଁ ପୁର　।।୧୦୧
ଅଷ୍ଟ ଅଧିକ ଶତ ଗଣି　।　ଯେ ଷୋଳ ସହସ୍ର ତରୁଣୀ　।।୧୦୨
ଜଗତୀ ତେତିକି ପ୍ରମାଣ　।　ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ନିର୍ମାଣ　।।୧୦୩
୩୨　ପ୍ରବାସୁଁ ଆସି ନିଜ ପତି　।　ଗୃହରେ ମିଳନ୍ତେ ଝଟତି　।।୧୦୪
ଦୂରରୁ ପତ୍ନୀମାନେ ଦେଖି　।　ଉଠିଲେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି　।।୧୦୫
*ଧରିଅଛନ୍ତି ବ୍ରତମାନ　।　ଲଜ୍ଜିତ ଲୋଚନ ଆନନ　।।୧୦୬

---

* ହାସ୍ୟଂ ପରଗୃହେ ଯାନଂ ସମାଜୋତ୍ସବଦର୍ଶନମ୍
କ୍ରୀଡାଂ ଶରୀରସଂସ୍କାରଂ ତ୍ୟଜେତ୍ ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତୃକା (ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ)

୩୩ ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗମନ । ମନରେ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥୧୦୭
ତଦନ୍ତେ ନେତ୍ରଦ୍ୱାରେ ପୁଣି । କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ତରୁଣୀ ॥୧୦୮
ନିକଟେ ମିଳନ୍ତେ ମୁରାରି । ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କୋଡ଼େ ଦେଲେ ନାରୀ ॥୧୦୯
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନଛଳେ । ଯେ ସୁଖ ଲଭିଲେ ସେକାଳେ ॥୧୧୦
ତାହାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ଗୂଢ଼ । କେଜାଣି ପାରେ ତାହା ମୂଢ଼ ॥୧୧୧
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ନେହଭରେ । ଲୋତକ ଗଳନ୍ତେ ନେତ୍ରରେ ॥୧୧୨
ଲଜ୍ଜାରେ ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ସେ ନୀର । ବିବଶ ଭାବରୁ ତାଙ୍କର ॥୧୧୩
ଗଳିଲା ନୟନରୁ ନୀର । ଶୁଣ ଶୌନକ ଦ୍ୱିଜବର ॥୧୧୪
୩୪ ଯଦ୍ୟପି ପାର୍ଶ୍ୱଗତ ହୋଇ । ଏ କୃଷ୍ଣ ଏକାନ୍ତରେ ଥାଇ ॥୧୧୫
ତଥାପି ତାଙ୍କ ପାଦଦୁଇ । ପଦେ ପଦେକେ ନୂଆ ହୋଇ ॥୧୧୬
ଶରୀର ବହି ଏ ସଂସାରେ । କେ ତାହା ଛାଡ଼ି ଅବା ପାରେ ॥୧୧୭
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚଞ୍ଚଳା ଅଟଇ । ସେହି ତା ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥୧୧୮
୩୫ ଏ ରୂପେ କ୍ଷିତିଭାରପାଇଁ । ନୃପେ ଯେ ଥିଲେ ଜାତ ହୋଇ ॥୧୧୯
ଅନେକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀବଳେ । *ପ୍ରସରିଥିଲା ତେଜ କାଳେ ॥୧୨୦
ବଇର ଭାବ ଜାତ କରି । ସ୍ୱହସ୍ତେ ଆୟୁଧ ନ ଧରି ॥୧୨୧
ଏକ ଆରକେ କରି ନାଶ । ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ ହୃଷୀକେଶ ॥୧୨୨
ଦାରୁମାନଙ୍କ ଘରଷଣେ । ଅନଳ ଜାତ କରି ବଣେ ॥୧୨୩
ସେ ବନ କରି ଭସ୍ମୀଭୂତ । ଯେସନେ ନିବର୍ତ୍ତେ ମାରୁତ ॥୧୨୪
୩୬ ଆପଣା ମାୟାରେ ସେ ହରି । ଏ ନରଲୋକ ଅବତରି ॥୧୨୫
ଉତ୍ତମ ଯୁବତୀବୃନ୍ଦର । ମଧ୍ୟରେ କଲେକ ବିହାର ॥୧୨୬
ଯୁବତୀଜନବଶ ହୋଇ । ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାକୃତ ଲୋକ ଥାଇ ॥୧୨୭
୩୭ ଉଦ୍ଦାମ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ । କରେ ଯେ ମନୋହର ହାସ ॥୧୨୮
ବ୍ରୀଡ଼ା ସହିତେ ବିଲୋକନ । ଦେଖି ଯାହାଙ୍କର ଏମାନ ॥୧୨୯
ଶଙ୍କର ମୋହିତ ହୋଇଲେ । ଲଜ୍ଜାରେ ଧନୁକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ॥୧୩୦
ସେହୁ ଉତ୍ତମ ନାରୀଗଣ । ବିବିଧ ଲୀଳା ଦେଖାଇଣ ॥୧୩୧
ଯାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ମଥନ । କରିତ ନୋହିଲେ ଭାଜନ ॥୧୩୨

---

* ପ୍ରସରିଥିଲେ ଯେତେ କାଳେ ।

୩୮ ଅସଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି ସେ ହରି । ତାଙ୍କୁ ଆପଣା ପ୍ରାୟେ କରି ॥୧୩୩
ମଣଇଁ ସଙ୍ଗବନ୍ତ ପ୍ରାୟେ । ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନ ଯେହ୍ନୁ ହୋଏ ॥୧୩୪
ଯେଣୁ ସେ ବ୍ୟାପାର କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାୟେ ହୋଇଥାନ୍ତି ॥୧୩୫
୩୯ ଈଶ୍ୱରଭାବ ଈଶ୍ୱରର । ଅଟଇ ଏତେକ ମାତର ॥୧୩୬
ପ୍ରକୃତିସଙ୍ଗେ ମିଶିଥାଇ । ତାର ଗୁଣରେ ସଙ୍ଗ ନୋହି ॥୧୩୭
ଆତ୍ମାକୁ ଅବଲମ୍ୱ ପାଇ । ଯୋଗୀ ଲୋକର ବୁଦ୍ଧି ଥାଇ ॥୧୩୮
ଆତ୍ମାର ଗୁଣେ ନୋହି ବଶ । ସେ ଯେହ୍ନେ ନୁହଇ ପ୍ରକାଶ ॥୧୩୯
୪୦ ମୂଢ଼ ଭାବରୁ ସେ ରମଣୀ । ଭର୍ତ୍ତାର ମହିମା ନ ଜାଣି ॥୧୪୦
ଏ ନାରୀଲମ୍ପଟ ଅଟନ୍ତି । ଏକାନ୍ତେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି ॥୧୪୧
ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି କୃଷ୍ଣଠାରେ । କରିଣ ଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥୧୪୨
ଆତ୍ମାକୁ ଅହଂକାରମତି । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଜାଣିଥାନ୍ତି ॥୧୪୩
କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମ ଦୁଇ । ନିଜ ହୃଦୟପଦ୍ମେ ଧ୍ୟାୟି ॥୧୪୪
ଅତି ଦୁସ୍ତର ଭବସିନ୍ଧୁ । ତରିବ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥୧୪୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ୱାରକାପ୍ରବେଶୋ
ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପୂର୍ବୋକ୍ତଂ ଯଦ୍‌ପ୍ରସଙ୍ଗାୟ ଦ୍ରୌଣିଦଣ୍ଡାଦି ବିସ୍ତରାତ୍ ।
ଦ୍ୱାଦଶେ ତୁ ତଦେବାଥ ପରୀକ୍ଷିଜ୍ଜନ୍ମ ବର୍ଣ୍ଣତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧ କୋପେ ଯେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ କୁମର । ମନ୍ତ୍ରେ ପେଷିଲେ ବ୍ରହ୍ମଶର ॥ ୧
ଉତ୍ତରାଗର୍ଭ ତା' ତେଜରେ । ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ଯୋଗରେ ॥ ୨
ସେ ଗର୍ଭ ଦେବ ଚକ୍ରପାଣି । ଆପଣେ ଜିଆଇଲେ ପୁଣି ॥ ୩
୨ ମହାତ୍ମା ଅଟେ ସେ ରାଜନ । ତାହାର ଜନ୍ମକର୍ମମାନ ॥ ୪
କହ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମହାମତି । ଯେମନ୍ତେ ମଲେ ସେ ନୃପତି ॥ ୫
ମରଣ ଲଭିଲା ଉତ୍ତାରେ । ଗଲେ ସେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୬

୩ ଶୁଣିମାକୁ ସେ କଥାମାନ । ଆତୁର ହେଉଅଛି ମନ ॥
ଆତୁର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଛି ତହିଁ । ଯେବେ ଯୋଗାଇ କହ ତୁହି ॥
ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଜ୍ଞାନ । ପୂର୍ବେ ସେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪ ପ୍ରଜା ରଞ୍ଜନ୍ତେ ପିତାପ୍ରାୟେ । ପାଳନ କଲେ ଧର୍ମରାୟେ ॥
ସକଳ କାମ ସେବା କରି । ତହିଁରୁ ସ୍ପୃହାକୁ ନିବାରି ॥
୫ ଭୂମି ସଂପଦ ନାନା ମଖ[1] । କର୍ମଅର୍ଜିତ ପରଲୋକ ॥
ଦିବ୍ୟ ମହିଷୀ ଭ୍ରାତୃଗଣ । ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପରେ ରାଜାପଣ ॥
ଏ ସର୍ବ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବୋଲି ଗଲା ଯଶ ॥
୬ ଯାହାର ମନ ନିରନ୍ତରେ । ନିମଗ୍ନ ମୁକୁନ୍ଦର ଠାରେ ॥
ଦେବବାଞ୍ଛିତ ଭୋଗମାନ । ବଶ କରେ କି ତାର ମନ ॥
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଲୋକକୁ ଯେସନ । ନ ତୋଷେ ଆନ[2] ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ॥
୭ ସେ ବୀର ମାତାଗର୍ଭେ ଥାଇ । ଅସ୍ତ୍ରତେଜରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ॥
ସେ କାଳେ ହେ ଭୃଗୁନନ୍ଦନ । ପୁରୁଷେ କଲା ବିଲୋକନ ॥
୮ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠସମ ତା' ଶରୀର । ହେମମୁକୁଟେ ଶୋହେ ଶିର ॥
ଅମଳ ମନୋହର ଶ୍ୟାମ । ବସନ ବିଜୁଳିର ସମ ॥
୯ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଦୀର୍ଘଭୁଜ ଚାରି । ଶୁଦ୍ଧ ହେମକୁଣ୍ଡଳଧାରୀ ॥
୧୦ କୋପେ ଲୋହିତ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି । ଗଦାକୁ ଧରି ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ଆପଣା ସବୁଦିଗେ ଥାଇ । ଭ୍ରମନ୍ତି ଗଦାକୁ ବୁଲାଇ ॥
ଉଲ୍‌କାର ପ୍ରାଏ ଗଦା ଦିଶେ । ଅସ୍ତ୍ରତେଜକୁ ତେଣେ ନାଶେ ॥
ଯେହ୍ନେ ନୀହାରକୁ ତପନ । କ୍ଷଣକେ କରଇ ଦହନ ॥
ଏ କେ ସମୀପରେ ମୋହର । ବୋଲି ବିଚାରିଲା କୁମର ॥
୧୧ ଧର୍ମରକ୍ଷଣ ଭଗବାନ । ସେ ଅସ୍ତ୍ର କରିଣ ଦହନ ॥
ଚାହାନ୍ତେ ଦଶମାସ ଶିଶୁ । ଅନ୍ତର ହେଲେ ଗର୍ଭଦେଶୁଁ ॥
୧୨ ଅଶେଷ ଗୁଣମାନ ଯହିଁ । ଜାତ ହୋଇବେ ଫଳ ହୋଇ ॥
ଯହିଁରେ ଶୁଭଗ୍ରହପନ୍ତି । ଉଦୟଗତ ହୋଇଛନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତ କାଳେ ବଂଶଧର । ଜନ୍ମିଲା ପାଣ୍ଡୁର କୁମାର ॥
ସେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା । ପୁଣି କି ପାଣ୍ଡୁ ଜନ୍ମ ହେଲା ॥

---

୧. ମଖ = ଯଜ୍ଞ ।
୨. ଆନ = ଖାଦ୍ୟବ୍ୟତିରିକ୍ତ ମାଳାଚନ୍ଦନ ଆଦି ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ।

୧୩ ସନ୍ତୋଷମନେ ଧର୍ମରାଜ । ଘେନିଣ ଧୌମ୍ୟ ଆଦି ଦ୍ୱିଜ ॥ ୩୪
ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ କର୍ମ କରି । ଜାତ କର୍ମକୁ ସେ ଆଚରି ॥ ୩୫
୧୪ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ମହୀ, ଧେନୁତୁଲେ । ଅନେକ ଗ୍ରାମ ଦାନ ଦେଲେ ॥ ୩୬
ଉତ୍ତମ ହସ୍ତୀ ଅଶ୍ୱମାନ । *ଦେଲେ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟ ଅନ୍ନ ॥ ୩୭
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୋଷଚିତ୍ତେ । ଦେଲେ ଏମାନ ପ୍ରଜାତୀର୍ଥେ[୧] ॥ ୩୮
ତୀର୍ଥରେ ଯେଉଁପରି ଦାନ । ଦିଅନ୍ତି ସର୍ବ ଲୋକମାନ ॥ ୩୯
୧୫ ବିନୟଭାବେ ହୋଇ ନତ । ଶୁଣନ୍ତେ ରାଜା ଧର୍ମସୁତ ॥ ୪୦
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ବିପ୍ରଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୪୧
ହେ ପୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଙ୍କର । ପ୍ରଜାସନ୍ତାନେ ଏ କୁମାର ॥ ୪୨
୧୬ ଯାକୁ କେହୁଣି ପରକାରେ । ନିବାରି ନୋହେ ଜଗତରେ ॥ ୪୩
ଏମନ୍ତ ଦଇବରେ ନାଶ । ଯାଆନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ପୁରୁବଂଶ ॥ ୪୪
ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ହରି । ଏହାକୁ ଗର୍ଭୁଁ ରକ୍ଷା କରି ॥ ୪୫
୧୭ ଏଣୁ ଏ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ । ନାମ ଏହାର ବିଷ୍ଣୁରାତ ॥ ୪୬
ସନ୍ଦେହ ନ କର ତୁ ଚିତ୍ତ । ଏ ହେବ ମହାଭାଗବତ ॥ ୪୭

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୧୮ କରିଣ ପୁଣ୍ୟ ଯଶମାନ । ଯେ ଥିଲେ ରାଜରଷି ଜନ ॥ ୪୮
ତାଙ୍କୁ ଯଶରେ ସାଧୁବାଦେ । ଏ ଅନୁବର୍ତ୍ତିବ କି ହାଦେ ॥ ୪୯

ଶ୍ରୀବ୍ରାହ୍ମଣା ଉଚୁଃ

୧୯ ଏ ପ୍ରଜା ପାଳିବ ହେ ପାର୍ଥ । ଯେହ୍ନେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ମନୁସୁତ ॥ ୫୦
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ଅତି । ଯେସନେ ରାମ ଦାଶରଥି ॥ ୫୧

---

* ''ଯାବନ୍ନ ଛିଦ୍ୟତେ ନାଳଂ ତାବନ୍ନାପ୍ନୋତି ସୂତକମ୍ ।
ଛିନ୍ନେ ନାଳେ ତତଃ ପଶ୍ଚାଦ୍ ସୂତକଂ ତୁ ବିଧୀୟତେ ।''
ଏହି ସ୍ମୃତିବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ନାଳଚ୍ଛେଦନପୂର୍ବରୁ ରାଜା ଅନ୍ନଦାନ କଲେ ।

୧. ପ୍ରଜାତୀର୍ଥେ = ପୁତ୍ରୋତ୍ପତ୍ତିପୁଣ୍ୟକାଳେ ।
'ପୁତ୍ରେ ଜାତେ ବ୍ୟତୀପାତେ ଦତ୍ତଂ ଭବତି ଚାକ୍ଷୟମ ।'
''ଦେବାଶ୍ଚ ପିତରଶ୍ଚୈବ ପୁତ୍ରେ ଜାତେ ଦ୍ୱିଜନ୍ମନାମ୍ ।
ଆୟାନ୍ତି ତଦ୍‌ଗୃହଂ ତସ୍ମାଦ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଶତାଧିକମ୍ ।'' (ସ୍ମୃତିଃ)

୨୦ ଏ ଦାତା ଶରଣବତ୍ସଳ । ଯେମନ୍ତେ ଶିବି[1] ମହୀପାଳ ॥ ୫୨
ଜ୍ଞାତି ଯାଜ୍ଞିକମାନଙ୍କର । ଯଶ କରିବ ଏ ବିସ୍ତାର ॥ ୫୩
ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କର ସୁତ । ଯେସନେ ନୃପତି ଭରତ ॥ ୫୪
୨୧ ଯେତେକ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ପ୍ରାଣୀ । ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଏ ଅଗ୍ରଣୀ ॥ ୫୫
ଯେ ଥିଲେ ବେନି ଅରଜୁନ । ଏ ଅଟେ ତାହାଙ୍କ ସମାନ ॥ ୫୬
ହୁତାଶ ପ୍ରାୟ ତେଜମୟେ । ଦୁସ୍ତର ସମୁଦ୍ର ପରାଏ ॥ ୫୭
୨୨ ମୃଗେନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଏ ବୀର୍ଯ୍ୟଧାରୀ । ଆଶ୍ରୟେ ଯେହ୍ନେ ହିମଗିରି ॥ ୫୮
ଯାହାର ଆନ ଗତି ନାହିଁ । ତାହାକୁ ରଖେ ଯେହ୍ନେ ମହୀ ॥ ୫୯
ପିତାମାତାଙ୍କ ପ୍ରାଏ ହୋଇ । ପର ଅପରାଧ ସହଇ ॥ ୬୦
୨୩ ସମତାପାଳନରେ ଧାତା । ଈଶ୍ୱରପ୍ରାଏ ବରଦାତା ॥ ୬୧
ଆଶ୍ରୟ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଯେହ୍ନେ ସଂସାରେ ରମାବର ॥ ୬୨
୨୪ ଉତ୍ତମ ଗୁଣ ମହିମାରେ । କୃଷ୍ଣର ସମ ଜଗତରେ ॥ ୬୩
ଉଦାର ରନ୍ତିଦେବପ୍ରାଏ । ଯଯାତିସମ ଧର୍ମମୟେ ॥ ୬୪
୨୫ ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ ବଳିସମ ଏହି । ପ୍ରହଲାଦର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୬୫
ଉତ୍ତମ ଆଗ୍ରହ ଏହାର । ଜାତ ହୋଇବ କୃଷ୍ଣଠାର ॥ ୬୬
ଏ ଅଶ୍ୱମେଧମାନଙ୍କର । କର୍ତ୍ତା ହୋଇବ ନୃପବର ॥ ୬୭
ଯେତେକ ଥିବେ ବୃଦ୍ଧଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କରିବ ସେବନ ॥ ୬୮
୨୬ ରାଜରଷିଙ୍କି ଜନ୍ମାଇବ । ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ବିନାଶିବ ॥ ୬୯
ଅବନିଧର୍ମରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ । କଳିକି ବାନ୍ଧିବ ଆୟତେ ॥ ୭୦
୨୭ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ରଶାପୁ ତୋତେ । ତକ୍ଷକ ଦଂଶିବ ନିୟତେ ॥ ୭୧
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ଆପଣା ହିତ ମନେ ଗୁଣି ॥ ୭୨
ଛାଡ଼ି ସକଳ ସଙ୍ଗମାନ । ହରିଚରଣେ ଦେବ ମନ ॥ ୭୩
୨୮ ବ୍ୟାସନନ୍ଦନମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ଆତ୍ମାକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଜାଣି ॥ ୭୪
ଗଙ୍ଗାରେ ଛାଡ଼ି କଳେବର । ଅନ୍ତେ ଲଭିବ ବିଷ୍ଣୁପୁର ॥ ୭୫
୨୯ ରାଜାଙ୍କୁ କହି ଏ ବଚନ । ଯାତକବିଦ ବିପ୍ରଜନ ॥ ୭୬
ତା'ଠାରୁ ପୂଜାକୁ ପାଇଲେ । ଯେ ଯାହା ମନ୍ଦିରକୁ ଗଲେ ॥ ୭୭
୩୦ ଯେଉଁ ପୁରୁଷକୁ ଗର୍ଭରେ । ଦେଖିଣ ଥିଲେ ସେ ପୂର୍ବରେ ॥ ୭୮
ତାହାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତି ନିଜ ମନ । ବାହ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଯେତେ ଜନ ॥ ୭୯

---

୧. ଶିବି ଶ୍ୟେନକୁ ନିଜ ମାଂସ ଦେଇ ଶରଣାଗତ କପୋତକୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ସେହି ପୁରୁଷ ଅବା ଏହି । ଏମନ୍ତ ପରୀକ୍ଷା କରଇ ॥
ଏ ଘେନି ନାମେ ପରୀକ୍ଷିତ । ଲୋକରେ ହେଲେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
୩୧ ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷରେ ଦିନୁଁ ଦିନ । କଳାମାନଙ୍କେ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ଚନ୍ଦ୍ର ବଢ଼ଇ ଯେ ରୂପରେ । ପରୀକ୍ଷିତ ହିଁ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥
ପାଳନ୍ତେ ପିତାମହମାନେ । ବୃଦ୍ଧି ଲଭିଲେ ଦିନେଦିନେ ॥
୩୨ ବାଳକଦିନୁଁ ପରୀକ୍ଷିତ । ଧର୍ମାତ୍ମା, କୃଷ୍ଣରେ ଭଗତ ॥
ସକଳଲୋକେ ପ୍ରୀତିଦାତା । ସେ ଭାଗବତ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥
୩୩ ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ । ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଭୟମନେ ॥
ଜ୍ଞାତିଦ୍ରୋହରୁ ଭୟ ଚିନ୍ତି । ଅଶ୍ୱମେଧରେ କଲେ ମତି ॥
କରଦଣ୍ଡରୁ ଯେତେ ଧନ । ତେଣେ ଏ ନୋହିବ ବିଧାନ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ନିଜ ମନେ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ଦିନେ ଦିନେ ॥
୩୪ ତାହାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣି । ତକ୍ଷଣେ ଦେବ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଥିଲେ ଯେ ଭୀମ ଆଦି ଭାଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ପଠିଆଇ ॥
ନାନା ଦିଗରୁ ଧନମାନ । ଆଣି ସେ ମିଳିଲେ ବହନ ॥
ଉତ୍ତର ଦିଗରୁ ବିଶେଷ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଲେ ସେ ପ୍ରବେଶ ॥
୩୫ ସେ ଧନେ କରିଣ ସଂଭାର । କାମନା ଲଭି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥
ଜ୍ଞାତିବଧରୁ କରି ଭୀତି । ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଟେ ଯଜ୍ଞପତି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱମେଧ ତିନି । କରି ପୂଜିଲେ ଭକ୍ତି ଘେନି ॥
୩୬ ଯାଗନିମିତ୍ତ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ଅଣାଇଥିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ବିପ୍ରଗଣ । ଯାଗ ବଢ଼ାଇ ନାରାୟଣ ॥
କେତେହେଁ ମାସ ଥିଲେ ତହିଁ । ମିତ୍ରଜନଙ୍କ ପ୍ରୀତିପାଇଁ ॥
୩୭ ରାଜା-ଦ୍ରୌପଦୀ ଅନୁମତେ । ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ତୁରିତେ ॥
ରଥରେ ବସାଇ ଅର୍ଜୁନ । ସଙ୍ଗତେ ଛନ୍ତି ମୁନିଜନ[୧] ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରକୁ ଗମନ । କଲେକ ଦେବ ଭଗବାନ ॥
ହେ କୃଷ୍ଣ କମଳଲୋଚନ । ଏ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦୀନ ॥
ଏହାକୁ ବାରେ କୃପା କର । ଭବସାଗରରୁ ଉଦ୍ଧର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିଜ୍ଜନ୍ମ
ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

୧. ଯଦୁଗଣ (?)

ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ନିର୍ଗମୋ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରସ୍ୟ ବିଦୁରୋକ୍ତ୍ୟା ତ୍ରୟୋଦଶେ ।
ଉକ୍ତଃ ପୌତ୍ରାଭିଷେକେଣ ବକ୍ତୁଂ ରାଜ୍ଞୋ ମହାପଥମ୍ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ବିଦୁର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାକ୍ରମେ । ମିଳିଣ ମୈତ୍ରେୟ ଆଶ୍ରମେ ।।
କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ଥାଇ । ତା ଠାରୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇ ।।
ତେଣେ ସନ୍ଦେହ କରି ଦୂର । ମିଳିଲେ ହସ୍ତିନାନଗର ।।
୨ ମୈତ୍ରେୟ ଆଗେ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେତେ । କଲେ ବିଦୁର ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ।।
ତେଣେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ଭକ୍ତିଜାତ । ପ୍ରଶ୍ନରୁ ହୋଇଲେ ନିବୃତ୍ତ ।।
୩ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଧର୍ମସୁତ । ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଚାରି ଭ୍ରାତ ।।
୪ ଯୁଯୁତ୍ସୁ, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବେନି । କୃପ ଗାନ୍ଧାରୀ କୁନ୍ତୀ ଘେନି ।।
ଦ୍ରୌପଦୀ, ଅଭିମନ୍ୟୁମାତା । ଯେ କୃପୀ ବିରାଟଦୁହିତା ।।
୫ ଯେ ଆନ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁମାନେ । ପାଣ୍ଡୁର ଥିଲେ ସେହି ସ୍ଥାନେ ।।
ଯେ ଜ୍ଞାତିମାନେ ସ୍ତିରୀ ଯେତେ । ଥିଲେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ସହିତେ ।।
ସକଳେ ହୋଇଲେ ହରଷ । ମିଳିଲେ ତାହାଙ୍କର ପାଶ ।।
ପ୍ରାଣକୁ ପାଇ ପିଣ୍ଡ ଯେହ୍ନେ । ପୁଣି ଉଠଇ ସଚେତନେ ।।
୬ ମିଳିଣ ଯେ ଯାହା ବେଭାର । କଲେ ଆଶ୍ଲେଷ ନମସ୍କାର ।।
ବିଦୁରମୁଖକୁ ଚାହିଁଲେ । ସ୍ନେହରେ ଅଶ୍ରୁକୁ ମୁଞ୍ଚିଲେ ।।
ବିରହେ ହୋଇ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । ଯେଣୁ କାତର ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ।।
ଆସନ ଉପରେ ବସାଇ । ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ କୁରୁସାଇଁ ।।
୭ ବିଶ୍ରାମ ଲଭିଣ ଭୁଂଜିଣ । ଆସନେ ବସନ୍ତେ ସେ ପୁଣ ।।
ରାଜା ବିନୟେ ନମ୍ର ହୋଇ । ଶୁଣନ୍ତେ ବନ୍ଧୁମାନେ ତହିଁ ।।
ବଚନ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । କହିଲେ ସଭାର ମଧ୍ୟରେ ।।

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୮ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପର୍ବପ୍ରାୟେ ଚିତ୍ତେ । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି କି ନିତ୍ୟେ ।।
ତୁମ୍ଭର ପକ୍ଷପାତ ଛାଇ[୧] । ପାଇଣ ଆମ୍ଭେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ।।

---

୧. ପକ୍ଷୀମାନେ ପକ୍ଷଛାୟାରେ ଯେପରି ନିଜ ଅପତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ସେହିପରି ଆପଣଙ୍କ ପକ୍ଷପାତ ଛାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବହୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଅଛି ।

	ମାତାସହିତେ ଜଉଘରେ ।	ଅଗ୍ନିଦହନ ମହାଘୋରେ	।। ୨୨
	ବିଷଭକ୍ଷଣ ଆଦି ଯେତେ ।	ତହୁଁ ମୁକତ ହେଲୁଁ ଗତେ	।। ୨୩
୯	ଚରନ୍ତେ କ୍ଷିତିମଣ୍ଡଳରେ ।	ବର୍ତ୍ତିଲ କେବଣ ବୃତ୍ତିରେ	।। ୨୪
	କେବଣ କ୍ଷେତ୍ର ତୀର୍ଥଗଣ ।	କଲ ଅବନିରେ ଭ୍ରମଣ	।। ୨୫
୧୦	ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ସୁଖଚିତ୍ତ ।	ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଭାଗବତ	।। ୨୬
	ତାଙ୍କର ତୀର୍ଥ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।	ତୀର୍ଥ ଅଟନ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ସେହି	।। ୨୭
	ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ହରି ଥାନ୍ତି ।	ତୀର୍ଥକୁ ତୀର୍ଥ ସେ କରନ୍ତି	।। ୨୮
୧୧	ଯେ ଆତ୍ମ ମିତ୍ର ବନ୍ଧୁ ବୃନ୍ଦ ।	ଯାହାଙ୍କ ଦେବତା ଗୋବିନ୍ଦ	।। ୨୯
	ସେ ଯଦୁମାନେ ଦ୍ୱାରକାରେ ।	ଅଛନ୍ତିଟିକି ଆନନ୍ଦରେ	।। ୩୦
	ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିଛ ।	ହେ ତାତ ! କି ଅବା ଶୁଣିଛ	।। ୩୧
୧୨	ଏମନ୍ତ ରାଜାବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।	ବିଦୁର ନିଜ ମନେ ଗୁଣି	।। ୩୨
	ଯାଦବକୁଳ କ୍ଷୟ କଥା ।	ଛାଡ଼ିଣ ଯେ ଆନ ବାରତା	।। ୩୩
	ଯେମନ୍ତ ଅନୁଭବ ଥିଲା ।	ସେହି କ୍ରମରେ ତା କହିଲା	।। ୩୪
୧୩	କୃଷ୍ଣ ଭୂମିରେ ନ ଥିବାର ।	ଅପ୍ରିୟ ଅଟେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	।। ୩୫
	ଏ କଥା କହିବି ମୁଁ ଯେବେ ।	ଏମାନେ ସହି ନ ପାରିବେ	।। ୩୬
	ଦୁଃଖିତ କରି ବନ୍ଧୁଜନ ।	ଦେଖିବାକୁ ମୁଁ ଅଭାଜନ	।। ୩୭
	ଏତେ ବିଚାରି ଦୟାମନେ ।	ସେ ନ କହିଲା ବନ୍ଧୁଜନେ	।। ୩୮
୧୪	କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ଥାଇ ।	ଦେବତା ପ୍ରାୟେ ପୂଜା ପାଇ	।। ୩୯
	ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇଙ୍କି କହି ଜ୍ଞାନ ।	ହରଷ କଲେ ସର୍ବମନ	।। ୪୦
୧୫	*ମାଣ୍ଡବ୍ୟଠାରୁ ଶାପ ପାଇ ।	ଶଏ ବରଷ ଶୂଦ୍ର ହୋଇ	।। ୪୧

* ଏକଦା କେତେକ ଚୋରଙ୍କୁ ଅନୁଧାବନ କରୁଥିବା ରାଜଦୂତମାନେ ତପସ୍ୟାରତ ମାଣ୍ଡବ୍ୟଋଷିଙ୍କ ନିକଟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଇ ଋଷିଙ୍କ ସହ ବାନ୍ଧି ଆଣି ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୂଳିରେ ଚଢ଼ାଗଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ ରାଜା ମାଣ୍ଡବ୍ୟଙ୍କୁ ଋଷି ବୋଲି ଜାଣିପାରି ଶୂଳିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ କ୍ଷମା ମାଗିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଋଷି ଯମରାଜଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ କ୍ରୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲେ, "ମୋତେ କାହିଁକି ଶୂଳିରେ ଚଢ଼ାଗଲା ?" ଯମରାଜ କହିଲେ- "ଆପଣ ପିଲାଦିନେ କୁଶାଗ୍ରରେ ଝିଣ୍ଟିକା ମାରି ଖେଳ ଖେଳୁଥିଲେ ।" ତାହା ଶୁଣି ମାଣ୍ଡବ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ- "ଯେହେତୁ ପିଲାଦିନର ଅଜ୍ଞାନ ଆଚରିତ କର୍ମ ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଏତେ ବଡ଼ ଦଣ୍ଡ ଦେଲ, ତେଣୁ ତୁମେ ଶୂଦ୍ର ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୁଅ ।" ସେହି ଶାପ ଅନୁସାରେ ଯମରାଜ 'ବିଦୁର' ହୋଇ ଜନ୍ମଲାଭ କଲେ ।

	ବିଦୁରରୂପେ ଦଣ୍ଡଧର	।	ରହିଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳର	॥ ୪୨
	ପାପୀଙ୍କ ଅନୁରୂପେ ଦଣ୍ଡ	।	ଯେକାଳେ ବିହିଲେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ	॥ ୪୩
୧୬	ରାଜ୍ୟକୁ ଲଭି ଯୁଧିଷ୍ଠିର	।	ନୀତିକି ମଣି କୁଳଧର	॥ ୪୪
	ଲୋକପାଳଙ୍କ ସମ ଯେହି	।	ସଙ୍ଗେ ଘେନି ସେ ଚାରିଭାଇ	॥ ୪୫
	ପାଇଣ ପରମ ସମ୍ପତ୍ତି	।	ହରଷ କଲେ ନିଜ ମତି	॥ ୪୬
୧୭	ଏ ରୂପେ ଗୃହେ ହୋଇ ସକ୍ତ	।	ତହିଁ ଚେଷ୍ଟାରେ ହୋଇ ମତ୍ତ	॥ ୪୭
	ବର୍ତ୍ତିଣ ଥାଆନ୍ତେ ସକଳ	।	ପରମ ଦୁସ୍ତର ଯେ କାଳ	॥ ୪୮
	ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ତୁରିତ	।	ସେ ପୁରେ ହୋଇ ଆକସ୍ମିତ[୧]	॥ ୪୯
୧୮	ବିଦୁର ସେ କଥାକୁ ଜାଣି	।	ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଆଗେ ଭଣି	॥ ୫୦
	ହେ ରାଜା ଏଥୁଁ ଶୀଘ୍ରେ ଯାଅ	।	ଦେଖ ପ୍ରବେଶ ହେଲା ଭୟ	॥ ୫୧
୧୯	ଯାହାକୁ କେହୁଣିସି ଠାଇ	।	ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ	॥ ୫୨
	ସେ କାଳ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ	।	ହେବାକୁ ଆମ୍ଭର ବିନାଶ	॥ ୫୩
୨୦	ଯେଉଁ କାଳରେ ଗ୍ରସ୍ତ ଜନ	।	ଛାଡ଼ନ୍ତି ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣମାନ	॥ ୫୪
	ଧନ ଆଦିଙ୍କି ଛାଡ଼ିବାର	।	ଚିତ୍ର ବୋଲିଣ ନ ବିଚାର	॥ ୫୫
୨୧	ତୋହର ପିତା ଭ୍ରାତା ମିତ୍ର	।	ମଲେ ଯେତକ ଥିଲେ ପୁତ୍ର	॥ ୫୬
	ବୟସ ତୋର ଦୂର ଗଲା	।	ଦେହ ଜରାରେ ଗ୍ରସ୍ତ ହେଲା	॥ ୫୭
	ଏତେ ଦଶାରେ ପରଘରେ	।	ରହିଣ ଅଛୁ କି ପ୍ରକାରେ	॥ ୫୮
୨୨	ପୂର୍ବରେ ହୋଇଥିଲୁ ଅନ୍ଧ	।	ଏବେ ବଧିର ବୁଦ୍ଧି ମନ୍ଦ	॥ ୫୯
	ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଦନ୍ତମାନ	।	ଜଠରେ ମନ୍ଦ ହୁତାଶନ	॥ ୬୦
	କଣ୍ଠରେ କଫ ଅଛୁ ବହି	।	ସ୍ନେହ ନ ଛାଡୁ ତଥାପି ହି	॥ ୬୧
୨୩	ଜୀବନ ଆଶା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	।	ଅଟଇ ଅତି ବଳୀଆର	॥ ୬୨
	ଯେଉଁ ଭୀମର ଗଦାଘାତେ	।	ମଲେ ତୋହର ସୁତ ଶତେ	॥ ୬୩
	ତାହାର ଦେଲା ପିଣ୍ଡ ଖାଇ	।	ଥାଉ ତୁ ଶ୍ୱାନପ୍ରାଏ ହୋଇ	॥ ୬୪
୨୪	ଯାହାକୁ ଦହିଲ ଅନଳେ	।	ବିଷକୁ ଦେଲ ଭକ୍ଷ୍ୟମେଳେ	॥ ୬୫
	ସଭାରେ ବିବସନ କରି	।	ଦୂଷଣ କଲ ଯାଙ୍କ ନାରୀ	॥ ୬୬
	ହରିଲ ଭୂମି ଯାହାଙ୍କର	।	ଧନକୁ କଲ ଅପହାର	॥ ୬୭
	ତାହାଙ୍କ ଦେଲା ଅନ୍ନ ଖାଇ	।	କି କାର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରାଣ ଧରିଥାଇ	॥ ୬୮

୧. ଆକସ୍ମିକ = ଅକସ୍ମାତ

୨୫　ତୁ ପୁଣି ଅଟୁ ଅତି ଦୀନ　। ଜୀଇବା ପାଇଁ ତୋର ମନ　॥ ୬୯
ଇଚ୍ଛା ନ କଲେହେଁ ତୋହର　। ବୃଦ୍ଧଭାବରୁ କଳେବର　॥ ୭୦
ଦିନକୁ ଦିନ ହୋଏ ଜୀର୍ଣ୍ଣ　। ପୁରୁଣା ବସନ ଯେସନ　॥ ୭୧
୨୬　ଛାଡ଼ି ସକଳ ଅଭିମାନ　। ବିରକ୍ତିମାର୍ଗେ ଦେଇ ମନ　॥ ୭୨
ଲୋକେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟଗତି ହୋଇ　। ଏ ଦେହୁଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ　॥ ୭୩
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଯେ ଛାଡ଼ଇ　। ତାହାକୁ ଧୀର ବୋଲି କହି　॥ ୭୪
୨୭　ଯେ ଏ ସଂସାରେ ବୁଦ୍ଧିବଳେ　। ଅଥବା ସାଧୁଜନମେଳେ　॥ ୭୫
ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭି ହୃଦୟରେ　। ହରିଙ୍କି ଧରିଣ ନିର୍ଭରେ　॥ ୭୬
ସକଳ ଛାଡ଼ି ବନେ ଯାଇ　। ନର ଉତ୍ତମ ସେ ଅଟଇ　॥ ୭୭
୨୮　ସ୍ୱଜନେ ଅବିଜ୍ଞାତ ହୋଇ　। ଉତ୍ତର ଦିଗେ ଚଳ ତୁହି　॥ ୭୮
ଲୋକର ଯେତେ ଗୁଣ ଥିବ　। ଏଣିକି କାଳ ତା ନାଶିବ　॥ ୭୯
୨୯　ଏମନ୍ତ ରୂପେ ସାନଭାଇ　। ରାଜାଙ୍କୁ କହନ୍ତେ ବୁଝାଇ　॥ ୮୦
ବୁଦ୍ଧି ଅଟଇ ନେତ୍ର ଯାର　। ସେ ଅଜମୀଢ଼ବଂଶସାର　॥ ୮୧
ସ୍ୱଜନେ ଦୃଢ଼ ସ୍ନେହପାଶ　। ଛିନାଇ ବନେ ଥୋଇ ଆଶ　॥ ୮୨
ମାର୍ଗକୁ ଦେଖାନ୍ତେ ବିଦୁର　। ନଗରୁଁ ହୋଇଲେ ବାହାର　॥ ୮୩
୩୦　ଯହିଁ ବୈରାଗ୍ୟବନ୍ତ ଜନ　। ଆନନ୍ଦ ଲଭେ ଅନୁଦିନ　॥ ୮୪
ସେ ହିମାଦ୍ରିକି ନିଜ ପତି　। ଯା'ନ୍ତେ ସୁବଳସୁତା ସତୀ　॥ ୮୫
ତାଙ୍କୁ ହୋଇଲେ ଉପଗତ　। ଶୀତକୁ ନ ଡରେ ତା ଚିତ୍ତ　॥ ୮୬
ମନସ୍ୱୀ ଜନଙ୍କର ମନ　। ଯୁଦ୍ଧକୁ ନ ଡରେ ଯେସନ　॥ ୮୭
୩୧　ଏମନ୍ତ ସମୟେ ମନ୍ଦିର　। ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିର　॥ ୮୮
ସନ୍ଧ୍ୟାଦି କର୍ମମାନ ସାରି　। ବିପ୍ରଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି　॥ ୮୯
ତିଳ ଗୋ ବସ୍ତ୍ର ହେମ ଦେଇ　। ଗୁରୁଙ୍କୁ ବନ୍ଦିବାର ପାଇଁ　॥ ୯୦
ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ　। ପିତାମାତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ　॥ ୯୧
୩୨　ସେଠାରେ ସଂଜୟକୁ ଚାହିଁ　। ପୁଚ୍ଛିଲେ ଉଦବେଗ ହୋଇ　॥ ୯୨
ହେ ସୂତ ! ତାତ ମୋର କାହିଁ　। ଯେ ବୃଦ୍ଧ, ନେତ୍ର ଯାର ନାହିଁ　॥ ୯୩
ପୁତ୍ରବଧରେ ହୋଇ ଆର୍ତ୍ତ　। କାହିଁ ଅଛନ୍ତି ମୋର ମାତ　॥ ୯୪
ପିତାର ଭାଇ ମୋର କାହିଁ　। ତା' ତହୁଁ ମିତ୍ର ମୋର ନାହିଁ　॥ ୯୫

୩୩	ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ।	ମୋ ଅପରାଧ ଘେନି ମନ	॥ ୯୬
	ମରିଅଛନ୍ତି ଯେଣୁ ସୁତେ ।	ଏ ଘେନି ଭାର୍ଯ୍ୟାର ସହିତେ	॥ ୯୭
	ପଡ଼ିଲେ ଅବା ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।	ସେହି ଦୁଃଖରୁ ଏତେ କାଳେ	॥ ୯୮
୩୪	ମୋ ପିତା ପାଣ୍ଡୁର ନିଧନେ ।	ଯେତେ ବାଳକ ଆମ୍ଭେମାନେ	॥ ୯୯
	ଯେ ପୁଣ ବିପତ୍ତିମାନଙ୍କୁଁ[୧] ।	ରଖିଣ ଅଛନ୍ତି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ	॥୧୦୦
	ସେହି ପିତୃବ୍ୟ ଦୁହେଁ ମୋର ।	ଏ ଘାନୁଁ କେଣେ ହେଲେ ଦୂର	॥୧୦୧

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୫	ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ଦୟା ବହି ।	ସ୍ନେହେ ବିକଳଭାବ ହୋଇ	॥୧୦୨
	ନ ଦେଖି ଆପଣା ଈଶ୍ୱର ।	ବିରହେ ହୋଇଣ କାତର	॥୧୦୩
	ଶୋକରେ ଅତି ପୀଡ଼ା ପାଇ ।	ସଂଜୟ ରହେ ତୁନି ହୋଇ	॥୧୦୪
୩୬	ହସ୍ତରେ ପୋଛି ନେତ୍ରବାରି ।	ଆତ୍ମାକୁ ମନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ କରି	॥୧୦୫
	ସୁମରି ଚରଣ ପ୍ରଭୁର ।	ରାଜାକୁ କହିଲା ଉତ୍ତର	॥୧୦୬

ଶ୍ରୀସଂଜୟ ଉବାଚ

୩୭	ହେ କୁରୁକୁଳର ନନ୍ଦନ ।	ତୁମ୍ଭର ପିତା ବେନି ଜନ	॥୧୦୭
	ଦେବୀ ଗାନ୍ଧାରୀ ପତିବ୍ରତା ।	ମୁଁ ନ ଜାଣଇଁ ତାଙ୍କ କଥା	॥୧୦୮
	ସେମାନେ ମହାତ୍ମା ବେଭାରେ ।	ବଞ୍ଚନା କଲେ ମୋହଠାରେ	॥୧୦୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୮	ନାରଦ ଏହି ସମୟରେ ।	ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେଠାରେ	॥୧୧୦
	ତୁମ୍ବୁରୁ ସଙ୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି ।	ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ନୃପତି	॥୧୧୧
	ଅନୁଜମାନଙ୍କ ସହିତେ ।	ପାଛୋଟି ଯାଇଣ ତୁରିତେ	॥୧୧୨
	*ମୁନିଙ୍କି କରିଣ ବନ୍ଦନ ।	ପୂଜନ୍ତେ କହିଲେ ବଚନ	॥୧୧୩

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୩୯	ହେ ବିପ୍ର ! ତାତ ବେନି ଥିଲେ ।	ଏଠାରୁ କେଣିକି ସେ ଗଲେ	॥୧୧୪
	ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗତି ନ ଜାଣଇଁ ।	ପୁତ୍ରେ ମରନ୍ତେ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ	॥୧୧୫
	ଆମ୍ଭର ଜନନୀ ଯେ ଥିଲେ ।	ସେ ଅବା କେଉଁ ଦିଗେ ଗଲେ	॥୧୧୬

---

୧. ଅର୍ଥାତ୍ ବିପତ୍ତିମାନଙ୍କରୁ ।

* ଶୋକାକ୍ରାନ୍ତଃ କୃପାବିଷ୍ଟଃ ଶ୍ରଦ୍ଧୟା ରହିତଃ ପୁମାନ୍ ।
ଗୁରୁଦେବଦ୍ୱିଜାତୀନାଂ ପୂଜନଂ ନ ସମାଚରେତ୍ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

୪୦	ଅପାର ଜଳେ କର୍ଣ୍ଣଧାର	।	ଯେଣି ଦେଖାଇ ତେଣି[୧] ପାର	।।୧୧୭
	ଶୋକଜଳରୁ ସେହିମତେ	।	ପାରକରତା ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ	।।୧୧୮
	ଏଥି ଉତ୍ତାରେ ମୁନିବର	।	ନାରଦ କହିଲେ ଉତ୍ତର	।।୧୧୯

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୪୧	ହେ ନୃପ କାହାକୁ ହିଁ ତୁହି	।	ଶୋକ ନ କର ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ	।।୧୨୦
	ଯେଣୁ କରିଣ ଏ ଜଗତ	।	ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ	।।୧୨୧
	ଲୋକପାଳଙ୍କର ସହିତେ	।	ଲୋକେ ପୂଜନ୍ତି ଯାକୁ ନିତ୍ୟେ	।।୧୨୨
	ସେହି ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	।	କର୍ତ୍ତା ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗର	।।୧୨୩
୪୨	ବଳଦ ଯେହ୍ନେ ନାସିକାରେ	।	ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଣ ତନ୍ତ୍ରୀରେ	।।୧୨୪
	ସେ ପୁଣ ଦାମବଦ୍ଧ ହୋଇ	।	ପ୍ରଭୁର ବଳିକି ବହଇ	।।୧୨୫
	ତେସନେ[୨] ବଚନତନ୍ତ୍ରୀରେ	।	ଆବର ବିବିଧ[୩] ନାମରେ	।।୧୨୬
	ସରବେ ବନ୍ଧନ ଲଭନ୍ତି	।	ପ୍ରଭୁର ବଳିକି ବହନ୍ତି	।।୧୨୭
୪୩	କ୍ରୀଡ଼ାସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍କର	।	ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗ ବେଭାର	।।୧୨୮
	ଯେ ଜନ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥାଇ	।	ତାର ଇଚ୍ଛାରେ ଯେହ୍ନେ ହୋଇ	।।୧୨୯
	ସେ ରୂପେ ଈଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାରେ	।	ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସଂସାରେ	।।୧୩୦
	ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗ ଏ ଦୁଇ	।	କାଳବଶରେ ସଂଭବଇ	।।୧୩୧
୪୪	ଲୋକକୁ ଧ୍ରୁବ ବୋଲି ମଣୁ	।	ଅଧ୍ରୁବ ବୋଲି ଅବା ଜାଣୁ	।।୧୩୨
	ଅଥବା ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଘେନୁ	।	ଏ ବେନି କଥାକୁ ନ ମାନୁ	।।୧୩୩
	ଚିଦ୍‌ଜଡ଼ ଅଂଶୁ ସେହି ଦୁଇ	।	ଧ୍ରୁବ ଅଧ୍ରୁବ ଅବା ହୋଇ	।।୧୩୪
	ମୋହରୁ ସ୍ନେହ ହୋଏ ଜାତ	।	ସେ ସ୍ନେହ ନ ଥାଇ ଯାବତ	।।୧୩୫
	ତାବତ କାଳ ତାଙ୍କୁ ଜନେ	।	ଶୋଚନା ନ କରନ୍ତି ମନେ	।।୧୩୬
୪୫	ସେମାନେ ମୋର ଅଭାବରେ	।	କିରୂପେ ଜିଇବେ ସଂସାରେ	।।୧୩୭
	ସଙ୍ଗେ ନ ଥିବେ ଆନ ଜନ	।	ସ୍ୱଭାବେ ହୋଇଥିବେ ଦୀନ	।।୧୩୮
	ଏ ରୂପେ ଅଜ୍ଞାନଜନିତ	।	ବିକଳ ଭାବ ଛାଡ଼ ଚିତ୍ତ	।।୧୩୯
୪୬	ଏ କାଳ-ଗୁଣ-କର୍ମଙ୍କର	।	ଅଧୀନ ଅଟଇ ଶରୀର	।।୧୪୦
	ଯେ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ଖ୍ୟାତ	।	ତାହାଙ୍କ ସଂଯୋଗୁଁ ଏ ଜାତ	।।୧୪୧

---

୧. ତେଣି = ସେହି ଆଡ଼କୁ । (ଯେଣି = ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ)

୨. ବଚନତନ୍ତ୍ରୀ = କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଧାୟକ ବେଦ ବଚନରୂପକ ତନ୍ତ୍ରୀ

୩. ବିବିଧ ନାମ = ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମସୂଚକ ନାମ ।

ଏହାକୁ ଜଡ଼ କରି ଲେଖି । ଏ କାହିଁ ପରପ୍ରାଣ ରଖି ॥୧୪୨
ଉରଗ ଗିଳିଛି ଯାହାକୁ । ସେ କାହିଁ ରଖିବ ପରକୁ ॥୧୪୩
୪୭ ସ୍ୱଭାବେ ହସ୍ତ ନାହିଁ ଯାର । ହସ୍ତ ଥିଲାର ସେ ଆହାର ॥୧୪୪
ଯେ ତୃଣ ଆଦି ପାଦହୀନ । ସେ ଚତୁଷ୍ପଦଙ୍କ ଭୋଜନ ॥୧୪୫
ତହିଁରେ ବଡ଼ ଯେ ଅଟନ୍ତି । ସେ ସାନମାନଙ୍କୁ ଖାଆନ୍ତି ॥୧୪୬
ଏ ରୂପେ ଜୀବମାନଙ୍କର । ଜୀବ ସେ ଅଟଇ ଆହାର ॥୧୪୭
୪୮ ହେ ନୃପ ନାନାରୂପେ ଖ୍ୟାତ । ହୋଇଛି ଏ ଯେଉଁ ଜଗତ ॥୧୪୮
ଏ ସର୍ବ ଅଟେ ଭଗବାନ । ତହିଁରୁ ନୁହଇ ଏ ଆନ ॥୧୪୯
ଅଟଇ ଏ ଏକ ଆକାର । ଯେଣୁ ଏ ଆତ୍ମା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥୧୫୦
ଏ ପୁଣି ବାହାର ଭିତରେ । ଶୋହୁଛି[୧] ଭୋଗ୍ୟ ସ୍ୱରୂପରେ ॥୧୫୧
ମାୟାରେ ନାନା ରୂପେ ସେହି । ଏମନ୍ତ କରି ଦେଖ ତୁହି ॥୧୫୨
୪୯ ସେ ଭୂତଭାବନ ମୁରାରି । ଅଟଇ କାଳରୂପଧାରୀ ॥୧୫୩
ଅସୁରଙ୍କର ବଧପାଇଁ । ଭୂମିରେ ଛନ୍ତି ଜାତ ହୋଇ ॥୧୫୪
୫୦ ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଶେଷ । କିଛିହିଁ ଅଛି ଅବଶେଷ ॥୧୫୫
ଯାବତ କାଳେ ଏ ପୁରର । ହୋଇବ ଏକ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥୧୫୬
ତେତିକି କାଳ ମାତ୍ର ତୁହି । ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଥାଅ ରହି ॥୧୫୭
୫୧ ବିଦୁର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବେନି । ସଙ୍ଗତେ ଗାନ୍ଧାରୀକି ଘେନି ॥୧୫୮
ହିମାଦ୍ରି ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗଲେ । ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ॥୧୫୯
୫୨ ଅମର-ନଦୀ ସେ ସ୍ଥାନରେ । ବହିଛି ସପତ ସ୍ରୋତରେ ॥୧୬୦
ସପ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରୀତିପାଇଁ । ସପତସ୍ରୋତା ସେ ବୋଲାଇ ॥୧୬୧
୫୩ ସେ ଜଳେ ନିତ୍ୟେ କରି ସ୍ନାନ । ଅନଳେ ସାରି ହୋମମାନ ॥୧୬୨
କେବଳ କରି ଜଳପାନ । ଛାଡ଼ି ସକଳ ବାଞ୍ଛାମାନ ॥୧୬୩
୫୪ ଜିତ ଆସନ ଜିତଶ୍ୱାସ । ଷଡ଼ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରି ବଶ ॥୧୬୪
ଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତି ନାରାୟଣ । ନିରସ୍ତ କଲେ ତିନିଗୁଣ ॥୧୬୫
୫୫ ଯେ ଆତ୍ମା ଅହଂକାରାସ୍ପଦୀ । ତାହାକୁ ସ୍ଥୂଳଦେହୁଁଭେଦି ॥୧୬୬
ବୁଦ୍ଧିରେ ନେଇ ଏକ କରି । ବୁଦ୍ଧିକି ସ୍ଥୂଳ ଅଂଶୁଁ ହରି ॥୧୬୭
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞେ ନେଇ କରି ଲୀନ । ଦେଖନ୍ତା[୨] ଅଂଶୁଁ ତାକୁ ଭିନ୍ନ ॥୧୬୮

---

୧. ଅର୍ଥାତ୍ ଶୋଭା ପାଉଛି ୨. ଅର୍ଥାତ୍ ଦୃଶ୍ୟ

	କରି ଆଶ୍ରୟ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ।	ଲୀନ କରିଣ ସମାଧିରେ	॥୧୬୯
	ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆକାଶେ ଯେସନ ।	ଘଟ-ଆକାଶ କରି ଲୀନ	॥୧୭୦
୫୬	ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟାଫଳ ନାଶି ।	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନକୁ ନିରାସି	॥୧୭୧
	ନିଶ୍ଚଳେ ସ୍ଥାଣୁପ୍ରାୟ ହୋଇ ।	ରହିଛି ଆହାରାଦି ନାହିଁ	॥୧୭୨
୫୭	ଛାଡ଼ିଛି ସବୁ କର୍ମମାନ ।	ତୁ ତାକୁ ଯାଇ ନୋହ ବିଘ୍ନ	॥୧୭୩
	ସେ[୧] ଆଜୁଁ ପାଞ୍ଚ ଦିନଠାର ।	ତେଜିବ ନିଜ କଳେବର	॥୧୭୪
	ବିପିନ-ଅନଳରେ ତାର ।	ଭସ୍ମ ହେବ ସେ କଳେବର	॥୧୭୫
୫୮	ପର୍ଣ୍ଣଶାଳାରେ ପତିଦେହ ।	ଅନଳେ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଦାହ	॥୧୭୬
	ଗାନ୍ଧାରୀ ଥିବ ଯେ ବାହାରେ ।	ପ୍ରବେଶ ହେବ ସେ ଅଗ୍ନିରେ	॥୧୭୭
୫୯	ବିଦୁର ଦେଖି ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ।	ହରଷ ଶୋକେ ହୋଇ ଯୁତ	॥୧୭୮
	ସେଠାରୁ ଯିବ ଆନ ସ୍ଥାନ ।	ତୀର୍ଥସେବାରେ ଦେଇ ମନ	॥୧୭୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

	ଏମନ୍ତ କହି ରାଜାଆଗେ ।	ନାରଦ ତୁମ୍ବୁରୁର ସଙ୍ଗେ	॥୧୮୦
	ସ୍ୱର୍ଗକୁ କଲେ ଆରୋହଣ ।	ତାହାଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣିଣ	॥୧୮୧
	ଯେତେକ ଶୋକ ହୃଦେ ଥିଲା ।	ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତା' ଛାଡ଼ିଲା	॥୧୮୨
	କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।	ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତ	॥୧୮୩
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ।	ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ	॥୧୮୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀନାରଦବାକ୍ୟଂ ନାମ
ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ତ୍ୱରିଷ୍ଟାନି ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ରାଜା ବିଶଙ୍କିତଃ ।
ଅଶୃଣୋଦର୍ଜୁନାଦ୍ କୃଷ୍ଣତିରୋଧାନମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧	ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଦରଶନ ।	ବାଞ୍ଛା କରିଣ ନିଜ ମନ	॥ ୧
	ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ଅଟେ ହରି ।	ତା ଚେଷ୍ଟା ଜାଣିମା ବିଚାରି	॥ ୨
	ଅର୍ଜୁନ ରାଜାର ବଚନେ ।	ଗମନ୍ତେ ଦ୍ୱାରକାଭୁବନେ	॥ ୩

୧. ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜିଠାରୁ

୨ ଏମନ୍ତେ କେତେ ମାସ ଗଲା । ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରବେଶ ନୋହିଲା ॥ ୪
ଉତ୍ପାତମାନ ଅତିଘୋର । ଦେଖିଲେ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୫
୩ କାଳର ଅତି ରୌଦ୍ର ଗତି । ଋତୁଏ ବିପରୀତ ରୀତି ॥ ୬
କ୍ରୋଧ ଅନୃତ ଲୋଭେ ରତ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆତ୍ମା ଅବିରତ ॥ ୭
ସେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବାର୍ତ୍ତା । ପାପିଷ୍ଠ ଅଟଇ ସର୍ବଥା ॥ ୮
୪ ଯେତେ କରନ୍ତି ବ୍ୟବହାର । ତହିଁରେ କପଟ ଅପାର ॥ ୯
ଯେ ମିତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରେ । ବହୁତ ବଞ୍ଚନା ତହିଁରେ ॥ ୧୦
ପିତା ଜନନୀ ସୁତ ଭାଇ । ପତି ପତ୍ନୀରେ କଳି ହୋଇ ॥ ୧୧
୫ ଅରିଷ୍ଟସୂଚକ ବହୁତ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଲା ନିମିତ୍ତ ॥ ୧୨
ପାପପ୍ରକୃତିକି ଲୋକର । ଦେଖିଣ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୧୩
ଭୀମସେନଙ୍କୁ ଦେଖି ପାଶେ । ବଚନ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥ ୧୪

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୬ ଅର୍ଜୁନ ଦ୍ୱାରକାଭୁବନେ । ଗଲା ବାନ୍ଧବଦରଶନେ ॥ ୧୫
କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗତରେ ଥାଇ । ତା ଚେଷ୍ଟା ଜାଣିମାର ପାଇଁ ॥ ୧୬
୭ ହେ ଭୀମସେନ ! ସାତମାସ । ହୋଇଲା ଏବେ ଆସି ଶେଷ ॥ ୧୭
ତୋର ଅନୁଜ କି ହେତୁରେ । ପ୍ରବେଶ ନୋହିଲା ଏଠାରେ ॥ ୧୮
ତତ୍ତ୍ୱ କରିଣ ମୁଁ ଏକଥା । ଜାଣି ନ ପାରଇ ସର୍ବଥା ॥ ୧୯
୮ ଯାହା କହିଲେ ଦେବଋଷି । ସେ କାଳ ହୋଇଲା କି ଆସି ॥ ୨୦
ଯହିଁରେ ଆପଣା ଶରୀର । ତ୍ୟାଗ କରିବେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୨୧
୯ ରାଜ୍ୟ ସଂପତ୍ତି ଦାରାମାନ । ପ୍ରାଣ ସଂତତି ପ୍ରଜାଜନ ॥ ୨୨
ଯାହାର ସକାଶୁଁ ଏମାନ । ବଢ଼ିଲେ ମୋର ଦିନୁଁଦିନ ॥ ୨୩
ଯା' ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଶତ୍ରୁ ଜୟ । ପରଲୋକ ହିଁ ଅତିଶୟ ॥ ୨୪
୯(କ) ଆମ୍ଭେ ତା ଦାସ ମିତ୍ର ଜନ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଭଗବାନ ॥ ୨୫
ଯେବେ ସେ ଯିବେ ତାର ବିନୁ । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଧରିଣ ଏ ତନୁ ॥ ୨୬

୯(କ) – ଯଦ୍ୟସୌ ଭଗବାନ୍ ଜହ୍ୟାଦ୍ ସୁହୃଦୋ ହ୍ୟନୁଜୀବିନଃ ।
ଅସ୍ମାଁସ୍ତ୍ୟକ୍ଷାମହେ ପ୍ରାଣାଁସ୍ତମୃତେ ଜୀବିତଂ କିୟଦ୍ ॥

୧୦ ଦେଖ ଏ ତ୍ରିବିଧ ଉତ୍ପାତ । ଭୂମି ଆକାଶେ ଦେହେ ଜାତ ॥
କରୁଅଛନ୍ତି ଘୋର ଭୟ । ଯେଣେ ଆମ୍ଭର ବୁଦ୍ଧି ମୋହ ॥
୧୧ ଊରୁ, ଲୋଚନ, ବାହୁ ମୋର । ସ୍ଫୁରୁ ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର ॥
ଭୟେ କମ୍ପଇ ମୋ ହୃଦୟ । ନିକଟେ ଦେବେ ଏ ଅପ୍ରିୟ ॥
୧୨ ଉଦୟକାଳେ ରବି ଚାହିଁ । ଶୃଗାଳ ଶବଦ କରଇ ॥
ତାହାର ମୁଖରୁ ଦହନ । ଜାତ ହେଉଛି ପୁନଃପୁନଃ ॥
କୁକ୍କୁର ମୋ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ । ନିର୍ଭୟେ ଶବଦ କରଇ ॥
୧୩ ମୋତେ ପ୍ରଶସ୍ତ ପଶୁଗଣ । କରୁ ନାହାନ୍ତି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥
ଆନ ଅଶୁଭ ପଶୁ ଯେତେ । ମୋତେ ଯାନ୍ତି ସେ ବିପରୀତେ ॥
ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ ମୋର ମୁହିଁ । କାନ୍ଦିଲା ପ୍ରାୟେକ ମଣଇଁ ॥
୧୪ ମୃତ୍ୟୁସୂଚକ ଏ କପୋତ । ଉଲୂକ କଂପାଇ ମୋ ଚିତ୍ତ ॥
ଉଲୂକ-ପ୍ରତିପକ୍ଷ ହୋଇ । କାକ ଯେ କୁଧ୍ୱନି କରଇ ॥
ଶୂନ୍ୟ କରିବାକୁ ଜଗତ । ଏ ବେନି ବିଚାରନ୍ତି ଚିତ୍ତ ॥
୧୫ ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ । ମଣ୍ଡଳ ଦିଶଇ ଯେସନ ॥
ପର୍ବତମାନଙ୍କ ସହିତେ । ଭୂମି କମ୍ପଇ ଅକସ୍ମାତେ ॥
ମେଘ ଗର୍ଜନର ସହିତେ । ନିର୍ଘାତ ଶୁଭଇ ଜଗତେ ॥
୧୬ ଧୂଳିରେ କରନ୍ତେ ଅନ୍ଧାର । ପବନ ବହେ ଖରତର ॥
ରୁଧିର ବରଷନ୍ତି ମେଘେ । ବୀଭତ୍ସ ପ୍ରାଏ ସର୍ବଦିଗେ ॥
୧୭ ଦେଖ ଏ ହତପ୍ରଭ ହୋଇ । ତପନ ଅଛି ଉଦେ ହୋଇ ॥
ଦେଖ ଆକାଶେ ଗ୍ରହଙ୍କର । ଏକ ଆରେକରେ ସମର ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ଭୂତେ । ମିଶିଣ ଥାଆନ୍ତେ ଜଗତେ ॥
ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଏ ଦୁଇ । ଜଳିଲା ପ୍ରାୟେକ ଦିଶଇ ॥
୧୮ କ୍ଷୁଭିତ ନଦୀ ନଦ ସର । ଆବର ମନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ଘୃତରେ ନ ଜଳେ ଅନଳ । କିବା ବିହିବ ଏହୁ କାଳ ॥
୧୯ ବଛା ନ କରେ କ୍ଷୀରପାନ । ଧେନୁର ନ ପ୍ରସବେ ସ୍ତନ ॥
ଅଶ୍ରୁପୂରିତମୁଖ ହୋଇ । ରୋଦନ କରୁଛନ୍ତି ଗାଈ ॥
ଗୋଷ୍ଠେ ବୃଷଭ ଯେତେ ଛନ୍ତି । କେହି ସେ ହରଷ ନୁହନ୍ତି ॥
୨୦ ଯେତେ ଦେବତା ପ୍ରତିମାଏ । ଦିଶନ୍ତି କାନ୍ଦିଲା ପରାଏ ॥
ତନୂରୁ[୧] ସ୍ୱେଦ ବିଗଳିତ । ସ୍ଥାନୁଁ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଚଳିତ ॥

---

୧. ତନରୁ ।

ଏ ଜନପଦ, ଗ୍ରାମ, ପୁର । ଆଶ୍ରମ, ଉଦ୍ୟାନ, ଆକର ॥
ସମସ୍ତ ଦିଶେ ହତଶିରୀ । ଆନନ୍ଦ ନ ଦେଖି କାହାରି ॥
ଆମ୍ଭର କିଛି ଦୁଃଖ ଜାତ । ଏମାନେ କରିବେ ନିୟତ ॥
୨୧ ଏ ସର୍ବ ଉତପାତ ଚାହିଁ । ମୁଁ ମନେ ଏହା ବିଚାରଇ ॥
ଯା'ଶୋଭା ଆନ ଲୋକଠାରେ । ଦୁର୍ଲଭ ଅଟେ ଜଗତରେ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ହୀନ ହୋଇ । ମହୀ ସୁନ୍ଦର ନ ଦିଶଇ ॥
୨୨ ଅରିଷ୍ଟ ଦେଖି ନିଜ ମନ । ସେ ରାଜା ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଏସନ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରରୁ ଲେଉଟି । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ କିରୀଟି ॥
୨୩ ଆତୁରେ ପଡ଼ିଲା ପାଦରେ । ପୂର୍ବରୁ ସେ ଆନ ପ୍ରକାରେ ॥
ତଳକୁ ପୋତିଛି ବଦନ । ଅଶ୍ରୁରେ ପୂରିତ ନୟନ ॥
୨୪ ଦେହରେ କାନ୍ତି ତାର ନାହିଁ । ଏ ରୂପେ ଅର୍ଜୁନକୁ ଚାହିଁ ॥
ବନ୍ଧୁଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ । ନାରଦ ବଚନ ଚିତୋଇ[1] ॥
ଆଶଙ୍କା କରିଣ ମନର । ପୁଛିଲେ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥

ଶ୍ରୀଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

୨୫ ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବନ୍ଧୁଜନ । ସୁଖେ ଛନ୍ତିଟି କି ଅର୍ଜୁନ ॥
ଯେ ମଧୁ, ଦାଶାର୍ହ ସାତ୍ୱତେ । ଅନ୍ଧକ, ବୃଷ୍ଣି ଆଦି ଯେତେ ॥
୨୬ ଶୂର ଆମ୍ଭର ମାତାମହ । କୁଶଳେ ଛନ୍ତିଟି କି କହ ॥
ମାତୁଳ ବସୁଦେବ ମୋର । କନିଷ୍ଠ ଭାଇ ସଙ୍ଗତର ॥
କୁଶଳେ ଅଛିଟି କି ପୁରେ । ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ॥
୨୭ ଦେବକୀ ଆଦି ପରସ୍ପର । ସାତ ଭଗିନୀ ସହୋଦର ॥
ତାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଏ ବିଦିତ । ସେ ପୁତ୍ରବଧୂଙ୍କ ସହିତ ॥
ମଙ୍ଗଳ ହୋଇଛନ୍ତି ଘରେ । ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ॥
୨୮ ଦୁଷ୍ଟ ଅଟଇ ପୁତ୍ର ଯାର । ସେ ଉଗ୍ରସେନ ନରେଶ୍ୱର ॥
ତାର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ତୁଲେ । ଜୀବନେ ଅଛିଟିକି ଭଲେ ॥
ହୃଦୀକ କୃତବର୍ମା ତୁଲେ । ଜୀଇଣ ଛନ୍ତିଟିକି ଭଲେ ॥
ଯେ ଗଦ ଜୟନ୍ତ ସାରଣ । ଅକ୍ରୂର ଅଛିଟିକି ପୁଣ ॥

---

୧. ଅର୍ଥାତ୍ ମନେ ପକାଇ ।

୨୯ ଶତ୍ରୁଜିତକୁ ଆଦି ଯେତେ । କୁଶଳେ ଛନ୍ତି କି ସମସ୍ତେ ॥ ୮୧
ଯେ ରାମ ସାତ୍ୱତ ଈଶ୍ୱର । କୁଶଳ ଟିକି ତାହାଙ୍କର ॥ ୮୨
୩୦ ସମସ୍ତ ବୃଷ୍ଣିଙ୍କ ମଧ୍ୟର । ଯେ ଅଟେ ମହାରଥ ବୀର ॥ ୮୩
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଯେହି । ସୁଖରେ ଅଛିଟି କି ସେହି ॥ ୮୪
ଯେ ଅତି ବେଗବନ୍ତ ଯୋଦ୍ଧ[୧] । ଭଲଟି କି ସେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥ ୮୫
୩୧ ସୁଷେଣ ଚାରୁଦେଷ୍ଣ ଖ୍ୟାତ । ଯେ ଶାମ୍ବ ଜାମ୍ବବତୀ ସୁତ ॥ ୮୬
କୃଷ୍ଣପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ଋଷଭ ଆଦି ଯେ ଆବର ॥ ୮୭
ସେମାନେ କୁଶଳ ହୋଇଣ । ଅଛନ୍ତିଟି କି ପୁରେ ପୁଣ ॥ ୮୮
୩୨ ଯେବା କୃଷ୍ଣର ଅନୁଚର । ଉଦ୍ଧବ ଶ୍ରୁତଦେବ ଆର ॥ ୮୯
ଯହିଁ ସୁନନ୍ଦ ନନ୍ଦ ଦୁଇ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୯୦
ସେହି ସାତ୍ୱତଶ୍ରେଷ୍ଠମାନେ । ସୁଖେ ଅଛନ୍ତିଟି କି ସ୍ଥାନେ ॥ ୯୧
୩୩ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭୁଜମାନ । ଆଶ୍ରୟ ଲଭି ଅନୁଦିନ ॥ ୯୨
କୁଶଳ ହୋଇଣ ସେମାନେ । ଅଛନ୍ତିଟି କି ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥ ୯୩
ସୁହୃଦ ଭାବେ ଅତିଶୟ । ନିବଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ॥ ୯୪
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ ଅବିରତେ । ଚିନ୍ତନ୍ତିଟି କି ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥ ୯୫
୩୪ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଯେ ବୋଲାନ୍ତି । ସେ ବିପ୍ରପ୍ରିୟ ଯଦୁପତି ॥ ୯୬
ପୁରରେ ସୁଧର୍ମାସଭାରେ । ମିତ୍ରଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ॥ ୯୭
ଅଛନ୍ତିଟି କି କୁଶଳରେ । ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ॥ ୯୮
୩୫ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ପାଳନ । ସମୃଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ଭଗବାନ ॥ ୯୯
ଲବ୍ଧପାଳନକୁ କରନ୍ତି । ଯେ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଅଟନ୍ତି ॥ ୧୦୦
ଯାଦବକୁଳ ଅମ୍ବୁଧିରେ । ଅଛନ୍ତି ରାମସଙ୍ଗତରେ ॥ ୧୦୧
୩୬ ଯା ବାହୁଦଣ୍ଡରେ ପାଳିତ । ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଅବିରତ ॥ ୧୦୨
ପରମାନନ୍ଦେ ଯଦୁମାନେ । ବୈକୁଣ୍ଠେ ବିଷ୍ଣୁଗଣ ଯେହ୍ନେ ॥ ୧୦୩
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ । ପୂଜିତ ହୋଇ ସକଳରେ ॥ ୧୦୪
୩୭ ଚରଣ ସେବନ ଯାହାର । ଅଟଇ ସର୍ବକର୍ମେ ସାର ॥ ୧୦୫
ସତ୍ୟଭାମାକୁ ଆଦି କରି । ଷୋଳସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟ ନାରୀ ॥ ୧୦୬

---

୧. ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଦ୍ଧା ।

ସେ ପାଦସେବାକର୍ମଫଳେ । ସମସ୍ତେ ଅବନିମଣ୍ଡଳେ ॥୧୦୭
ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଜିଣି । ଯାହା ଆଣିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୧୦୮
ଇନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲଭା[୧]ଙ୍କୁ ଉଚିତ । ଯେ ପାରିଜାତ ଆଦି ଖ୍ୟାତ ॥୧୦୯
ସେ ଦେବଭୋଗ୍ୟ ସୁଖମାନ । ଭୋଗ କରନ୍ତି ଦିନୁଁଦିନ ॥୧୧୦
୩୮ ଯା ବାହୁଦଣ୍ଡପ୍ରତାପରେ । ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଯଦୁବୀରେ ॥୧୧୧
ସୁଧର୍ମାସଭାକୁ ପାଦରେ । ଆକ୍ରମିଛନ୍ତି ସନ୍ତତରେ ॥୧୧୨
ଯେ ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କୁ ଉଚିତ । ସୁଧର୍ମା ସଭା ଅଟେ ଖ୍ୟାତ ॥୧୧୩
ସେ କୃଷ୍ଣ କୁଶଳ ହୋଇଣ । ପୁରରେ ଛନ୍ତିଟିକି ପୁଣ ॥୧୧୪
୩୯ ତୋର କୁଶଳଟି କି ତାତ[୨] । ତୋ ତେଜ ଦିଶୁଅଛି ହତ ॥୧୧୫
ରହିଲୁ ଚିରକାଳ ଯେଣୁ । ଅବଜ୍ଞା ଲଭିଲୁ କି ତେଣୁ ॥୧୧୬
୪୦ ଅଶୁଭ ଲୋକମାନେ ତୋତେ । ଗାଳି ଦେଲେ କି ନାନାମତେ ॥୧୧୭
ଅର୍ଥୀଙ୍କି ଆଶା ଦେଖାଇଣ । ଯାହା ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଣ ॥୧୧୮
ଦେବି ବୋଲିଣ ତୁ ବୋଇଲୁ । ତାହା କି ଦେଇ ନ ପାରିଲୁ ॥୧୧୯
୪୧ ବିପ୍ର ବାଳକ ବୃଦ୍ଧ ଗାଈ । ଯେ ସ୍ତିରୀ ଯେବା ରୋଗୀ ହୋଇ ॥୧୨୦
ଯେ ଅବା ପ୍ରାଣୀମାତ୍ର ଆନ । ଶରଣ ପଶିଲା ଅର୍ଜୁନ ॥୧୨୧
ତାଙ୍କୁ ଶରଣପ୍ରଦ ହୋଇ । କି ଅବା ନ ରଖିଲୁ ତୁହି ॥୧୨୨
୪୨ ଅଗମ୍ୟ ଯେଉଁ ନାରୀଜନ । ଗମ୍ୟ ହୋଇଣ ଯେ ମଳିନ ॥୧୨୩
ଧର୍ମକୁ ବିଚାର ନ କରି । ତାହାଙ୍କୁ ଅବା ଅଛୁ ହରି ॥୧୨୪
ଉତ୍ତମେ[୩] ନୀଚମାନେ ତୋତେ । ଜିଣିଲେ ଅବା ମାର୍ଗଗତେ ॥୧୨୫
୪୩ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ଆଗ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ । ସେ ବୃଦ୍ଧ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ॥୧୨୬
ନ ଦେଇ କରି ଆଗ ହୋଇ । କିବା ଭୋଜନ କଲୁ ତୁହି ॥୧୨୭
ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହେ କରିବାକୁ । କଲୁ ବା ସେ ନିନ୍ଦ୍ୟ କର୍ମକୁ ॥୧୨୮
୪୪ କି ଅବା ପ୍ରିୟ ଆପଣାର । ଯେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଚକ୍ରଧର ॥୧୨୯
ତେଣେ[୪] ମୁଁ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଲଇଁ । ଏହି କଥାକୁ ଅଛୁ ଧ୍ୟାୟି ॥୧୩୦
ଆନ ପ୍ରକାରେ ଚିନ୍ତା ତୋର । ପ୍ରକାଶ ନୁହଇ ଶରୀର ॥୧୩୧

---

୧. ଅର୍ଥାତ୍ ଶଚୀ । ୨. ଭ୍ରାତା ।
୩. ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତମ ଲୋକମାନେ । ୪. ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ।

କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥୧୩୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସନ୍ତୋଷ ସାଧୁଜନେ ତେଣେ ॥୧୩୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରବିତର୍କୋ
ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

କଳିପ୍ରବେଶମାଲକ୍ଷ୍ୟ ଧୁରଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ପରୀକ୍ଷିତି ।
ଆରୁରୋହ ନୃପଃ ସ୍ୱର୍ଗମିତି ପଞ୍ଚଦଶେଽବ୍ରବୀତ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ କୃଷ୍ଣର ମିତ୍ର ଯେ ଅର୍ଜୁନ । ତାହାଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୧
ନାନା ଆଶଙ୍କାରେ ମିଶାଇ । ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ॥ ୨
କୃଷ୍ଣର ବିରହ ଯେ ଜାତ । ତେଣେ ହୋଇଣ କରଶିତ[୧] ॥ ୩
୨ ବଦନ, ହୃଦୟକମଳ । ଶୋକେ ଶୁଖିଛି ତତକାଳେ ॥ ୪
ଦେହରୁ କାନ୍ତି ହେଲା ହତ । ଚିନ୍ତନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଚିତ୍ତ ॥ ୫
ପ୍ରତିବଚନ କହିବାକୁ । ସମର୍ଥ ନୋହିଲା ସେ ତାଙ୍କୁ ॥ ୬
୩ ଶୋକରୁ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁ ଜାତ । ନେତ୍ରରେ କରି ତା ସ୍ତମ୍ଭିତ ॥ ୭
ଗଳିତ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁନୀର । ପୋଛିଣ ତାହା ନିଜ କର ॥ ୮
କୃଷ୍ଣବିଷୟେ ଯେ ସଂଭବ । ପ୍ରେମରେ ଉତକଣ୍ଠା ଭାବ ॥ ୯
ସେ ଅତିଶୟ, ଯେଣୁ ତାର । ହୃଦୟ ହୋଇଛି କାତର ॥ ୧୦
୪ ସାରଥିପଣ ଆଦିଠାରେ । ଯେବଣ ହିତ କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥ ୧୧
କଲେ, ଯେବଣ ଉପକାର । ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଭାବ ଯେ ଆବର ॥ ୧୨
ଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତୋଇ ସେମାନ । ବାଷ୍ପରେ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନ ॥ ୧୩
ଯେ ନୃପ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ତାର । ତାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଏ ଉତ୍ତର ॥ ୧୪

---

୧. କ୍ଷୀଣ ।

ଶ୍ରୀଅର୍ଜୁନ ଉବାଚ

୫ ହେ ମହାରାଜ ! ଶୁଣ ତୁହି । ଆମ୍ଭର ବନ୍ଧୁ ରୂପ ହୋଇ ।। ୧୫
ଥିଲେ ଯେବଣ ଭଗବାନ । କଲେ ସେ ମୋ ଠାରେ ବଞ୍ଚନ ।। ୧୬
ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟ । କରାଇ ଯେହୁ ଅତିଶୟ ।। ୧୭
ଏମନ୍ତ ତେଜକୁ ମୋହର । ହରିଲେ ଯେବଣ ଈଶ୍ୱର ।। ୧୮
୬ କ୍ଷଣ ବିଚ୍ଛେଦମାତ୍ରେ ଯାର । ଏ ଲୋକ ଦିଶେ ଅସୁନ୍ଦର ।। ୧୯
ଯହିଁରେ ନ ଥାଇ ଜୀବନ । ସେ ଦେହ ଦିଶଇ ଯେସନ ।। ୨୦
୭ ଦ୍ରୌପଦୀସ୍ୱୟଂବର ପାଇଁ । କାମରେ ଉନମତ୍ତ ହୋଇ ।। ୨୧
ଦ୍ରୁପଦ ରାଜାର ସଦନେ । ମିଳି ଯେ ଥିଲେ ରାଜାମାନେ ।। ୨୨
ଯାହା ଆଶ୍ରୟେ ଧନୁ ଧରି । ତାହାଙ୍କ ତେଜକୁ ନିବାରି ।। ୨୩
ଧନୁକୁ ସଜ କରି ମୁହିଁ । ଲାଖକୁ ପୁଣ ବିନ୍ଧିଲଇଁ ।। ୨୪
ଜିଣି ସେ ନୃପତିମାନଙ୍କୁ । ଲଭିଲି ଦ୍ରୁପଦସୁତାକୁ ।। ୨୫
୮ ଅମରଗଣ ସହିତରେ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଜିଣିଣ ବେଗରେ ।। ୨୬
ଯାହା ସନ୍ନିଧେ ଖାଣ୍ଡବକୁ । ପ୍ରଦାନ କଲି ଅନଳକୁ ।। ୨୭
ଅଦ୍ଭୁତ ଶିଳ୍ପରୂପ ହୋଇ । ମାୟା ଯହିଁରେ ଅଛି ରହି ।। ୨୮
ଏମନ୍ତ ସଭା ମୟକୃତ । ଯହିଁରେ ହୋଇଲା ପ୍ରାପତ ।। ୨୯
ତୁମ୍ଭର ରାଜସୂୟ କାଳେ । ନାନା ଦିଗରୁ ମହୀପାଳେ ।। ୩୦
ନାନା ରୂପରେ କରମାନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେକ ପ୍ରଦାନ ।। ୩୧
୯ ତୋର ଅନୁଜ ବୃକୋଦର । ଗଜ-ଅୟୁତ ବଳ ଯାର ।। ୩୨
ସକଳ ରାଜାଶିରେ ପାଦ । ଦେଇଥିଲା ଯେ ଜରାସଂଧ ।। ୩୩
ତାହାକୁ ଯଜ୍ଞର ନିମିତ୍ତେ । ମାଇଲା ଯାର ଦୃଷ୍ଟିପାତେ ।। ୩୪
ମହାଭୈରବ ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ । ରାଜାଙ୍କୁ ଧରିଥିଲା ସେହି ।। ୩୫
ଯେଣୁ ସେ ଲଭିଲେ ମୋଚନ । ତୋ ଯାଗେ ଦେଲେ କରମାନ ।। ୩୬
୧୦ ରାଜସୂୟର ଶେଷ କାଳେ । ଯେ ମହା ଅଭିଷେକ ଜଳେ ।। ୩୭
ତେଣେ[1] ପୂଜିତ ସୁରୁଚିର । ଯେ ତୋର ପତ୍ନୀର କବର[2] ।। ୩୮
କିତବମାନେ ତାହା ଧରି । ସଭାରେ ଥିଲେ ଯେ ଓଟାରି ।। ୩୯
କାନ୍ଦନ୍ତେ ସେ ଭୂମିକି ଚାହିଁ । ପାଦରେ ଲୋତକ ପଡ଼ଇ ।। ୪୦

---

୧. ତାହାଦ୍ୱାରା । ୨. କେଶ

	ଜାଣି ଯେ ଏମନ୍ତ ବିପତ୍ତି ।	ସେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ନିପାତି	।। ୪୧
	ତାଙ୍କ ନାରୀଙ୍କିଂ ମୁକ୍ତ କେଶ ।	କଲା ବିଧବାଯୋଗ୍ୟ ବେଶ	।। ୪୨
୧୧	ଅୟୁତସଂଖ୍ୟ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ।	ପଂକ୍ତିରେ ଭୋଜନ ଯାହାର	।। ୪୩
	ସେ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କୁ ଅରିମାନେ୨ ।	କୂଟରେ ପେଷନ୍ତେ କାନନେ	।। ୪୪
	ଏମନ୍ତ ବିପତ୍ତି ଜାଣିଣ ।	ବନେ ଯେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ	।। ୪୫
	ପାତ୍ରରେ ଅବଶେଷ ହୋଇ ।	ଶାକ ଅନ୍ନ ଯେ ଥିଲା ରହି	।। ୪୬
	ତାହା ଯେ ଭୋଜନ କରିଣ ।	ସେ କଷ୍ଟୁ ଅଛଇ ରଖିଣ	।। ୪୭
	ଭୁଂଜିବା ଅର୍ଥେ ମୁନିଜନ ।	ଜଳରେ କରନ୍ତେ ସ୍ନାହାନ	।। ୪୮
	ଯାହା ଭୋଜନୁଁ ତ୍ରିଜଗତ ।	ତୃପ୍ତିକି ମଣିଲେ ସେ ଚିତ୍ତ	।। ୪୯
	ତାଙ୍କ ଭୋଜନବାଞ୍ଛା କାହିଁ ।	ସେଠାରୁ ଗଲେ ଆଡ଼େ ହୋଇ	।। ୫୦
୧୨	ଯାହା ତେଜରୁ ଯୁଦ୍ଧେ ମୋର ।	ବିସ୍ମୟ ହୋଇଲେ ଶଙ୍କର	।। ୫୧
	ଉମା ସହିତେ ତୋଷ ହେଲେ ।	ନିଜ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ମୋତେ ଦେଲେ	।। ୫୨
	ଯେ ଥିଲେ ଲୋକପାଳ ଆନ ।	ଦେଲେ ସେ ଯେଝା ଅସ୍ତ୍ରମାନ	।। ୫୩
	ଏହି ଶରୀରେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।	ବସିଲି ଇନ୍ଦ୍ର ଆସନରେ	।। ୫୪
୧୩	ମୁଁ ପୁଣି ସେହି ସ୍ୱର୍ଗଦେଶେ ।	ବିହାର କରନ୍ତେ ସନ୍ତୋଷେ	।। ୫୫
	ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବିନାଶ ଉପାୟେ ।	ବାସବ ଆଦି ଦେବତାଏ	।। ୫୬
	ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁରେ ଚିହ୍ନିତ ।	ଯାର ସକାଶୁଁ ତେଜୋବନ୍ତ	।। ୫୭
	ଏମନ୍ତ ଭୁଜକୁ ମୋହର ।	ଆଶ୍ରୟ୩ କଲେକ ସତ୍ୱର	।। ୫୮
	ସେ ହରି ନିଜ ମହିମାରେ ।	ବଞ୍ଚନା କଲେ ମୋହଠାରେ	।। ୫୯
୧୪	ଯାହାକୁ ବନ୍ଧୁ କରି ପାଇ ।	ଏକା ହୋଇଣ ରଥେ ମୁହିଁ	।। ୬୦
	ତରିଲି ସେ କୁରୁସାଗର ।	ଯେ ଅତି ଗମ୍ଭୀର ଅପାର	।। ୬୧
	ଅଲଘ୍ୟ ନକ୍ର ଆଦି ପ୍ରାୟ ।	ଯହିଁ ଭୀଷ୍ମାଦି ଅତିଶୟ	।। ୬୨
	ଯେଉଁ ଗୋଧନ ଶତ୍ରୁ କୁଳେ ।	ହରିଣ ନେଇଥିଲେ ବଳେ	।। ୬୩
	ତାହା ଆଣିଲି ଲେଉଟାଇ ।	ତାଙ୍କର ମଣିମୟ ହୋଇ	।। ୬୪
	ମୁକୁଟ ଥିଲା ମସ୍ତକରେ ।	ମିଶିଣ ପାଗ୪ ସହିତରେ	।। ୬୫
	ମୋହନ ଅସ୍ତ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ମୋହି ।	ସେମାନ ଆଣିଲଇଁ ମୁହିଁ	।। ୬୬

୧. ନାରୀଙ୍କ । ୨. ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି । ୩. ଆଶ୍ରୟେ । ୪. ପାଗ = ପଗଡ଼ି ।

୧୫ ଅନେକ ରାଜାମାନଙ୍କର । ରଥମଣ୍ଡଳେ ମନୋହର ॥ ୬୭
ଯେ ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ଶଲ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କର ସୈନ୍ୟ ପୁଣ ॥ ୬୮
ତହିଁ ମୋ ରଥ ଆଗେ ଥାଇ । ସେ ଯୂଥପତିଙ୍କି ଅନାଇଁ ॥ ୬୯
ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଆୟୁଷ । ବଳ ଓଜ ଯେ କଲେ ନାଶ ॥ ୭୦
୧୬ ଯେ ମୋତେ ନିଜ ଭୁଜେ ଧରି । ଘାପନ୍ତେ ଅତି ଯତ୍ନ କରି ॥ ୭୧
ଦ୍ରୋଣଭୀଷ୍ମାଦି ରଥୀଙ୍କର । ଯେତେ ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ସାର ॥ ୭୨
ସେ ମୋତେ ଆକ୍ରମିଲେ ନାହିଁ । ଯେସନେ ପ୍ରହଲାଦ ଠାଇଁ ॥ ୭୩
ଅସୁରଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରମାନ । ଆକ୍ରମିବାକୁ ଅଭାଜନ ॥ ୭୪
୧୭ ଯା ପାଦପଦ୍ମ ଭବ୍ୟମାନେ[୧] । ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୋକ୍ଷଅର୍ଥେ ମନେ ॥ ୭୫
ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କୁମତିପଣରେ । ବରିଲି ସାରଥିଭାବରେ ॥ ୭୬
ମୋ ଅଶ୍ୱମାନେ ଯେତେବେଳେ । ଶ୍ରମକୁ ଲଭିଲେ ବିକଳେ ॥ ୭୭
ସେ କାଳେ ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ । ମିଳିଲି ଭୂମିତଳେ ଯାଇ ॥ ୭୮
ଯାହାର ଅନୁଭାବବଳେ । ମୋହିତ ହୋଇ ମହୀତଳେ ॥ ୭୯
ମୋତେ ବିପକ୍ଷ ରାଜାଗଣ । ନ କଲେ ଶରବରଷଣ ॥ ୮୦
୧୮ ଉଦାର ମନୋହର ସ୍ମିତ । ଏଣେ[୨] ଅଟନ୍ତି ଯେ ଶୋଭିତ ॥ ୮୧
ସେ ପରିହାସବାକ୍ୟମାନ । ହେ ପାର୍ଥ ! ହେ ମିତ୍ର ! ଅର୍ଜୁନ ! ॥ ୮୨
ହେ କୁରୁନନ୍ଦନ ! ଏମନ୍ତେ । ଡାକନ୍ତି ଯେତେ ରୂପେ ମୋତେ ॥ ୮୩
କୃଷ୍ଣର ସେ ମଧୁର ବାଣୀ । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ମୁଁ ପୁଣି ॥ ୮୪
ହେ ନୃପ ସେମାନେ ମୋ ହୃଦେ । କ୍ଷୋଭ କରାନ୍ତି ପଦେ ପଦେ ॥ ୮୫
୧୯ ଶୟନ ଆସନ ଗମନେ । ସ୍ୱଗୁଣକଥନ ଭୋଜନେ ॥ ୮୬
ଏ ଆଦି ଯେତେ କଥାମାନ । ତହିଁରେ ଦେଖିଛି କି ଆନ ॥ ୮୭
ହେ ମିତ୍ର ସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ ତୋର । ବୋଲି କଲେହେଁ ତିରସ୍କାର ॥ ୮୮
ସେ ଅପରାଧ ମୋର ହରି । ସହିଲେ ବଡ଼ପଣ[୩] କରି ॥ ୮୯
ପୁତ୍ରର ଅପରାଧ ତାତ । ସହେ ମିତ୍ରର ଯେହ୍ନେ ମିତ୍ର ॥ ୯୦
୨୦ ସେ ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ମୁରାରି । ତାହାର ଅଭାବରୁ କରି ॥ ୯୧
ହୃଦରେ ଶୂନ୍ୟ ମୁଁ ହୋଇଣ । ବାଟେ ଗୋବିନ୍ଦପତ୍ନୀଗଣ ॥ ୯୨
ରଖନ୍ତେ ନିଜ ବୀର୍ଯ୍ୟବଳେ । ମିଳିଣ ଅସାଧୁ ଗୋପାଳେ ॥ ୯୩
ମୋତେ ଅବଳା ପ୍ରାୟ କରି । ଜିଣିଲେ ଅଧମ ବିଚାରି ॥ ୯୪

୧. ଭବ୍ୟ = ସାଧୁ । ୨. ଏଣେ = ଏହାଦ୍ୱାରା । ୩. ବଡ଼ପଣେଁ ।

୨୧ ସେହି ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ ମୋର । ତୂଣୀରେ ଛନ୍ତି ସେହି ଶର ॥ ୯୫
ସେ ରଥ ସେହି ଅଶ୍ୱମାନ । ରଥୀ ମୁଁ ସେହି ଅରଜୁନ ॥ ୯୬
ଯହିଁରୁ ସର୍ବ ନୃପଗଣେ । ନମ୍ର ହୁଅନ୍ତି ମହାରଣେ ॥ ୯୭
ସକଳ ହରି ନ ଥିବାରେ । ବିଅର୍ଥ ହୋଇଲା ମୋଠାରେ ॥ ୯୮
ଭସ୍ମରେ ଯଥା ହୋମବିଧି । ଯେହ୍ନେ କୁହୁକ ଫଳସିଦ୍ଧି ॥ ୯୯
ଊଷର ଦେଶେ ବୁଣି ବୀଜ । ଯେସନେ ତହୁଁ ନୋହେ କାର୍ଯ୍ୟ ॥୧୦୦
୨୨ ହେ ନୃପ କୁଶସ୍ଥଳୀ ପୁର । ଥିଲେ ଯେ ବାନ୍ଧବେ ଆମ୍ଭର ॥୧୦୧
ଯାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଲୁ ତୁହି । ସେ ବିପ୍ରଶାପେ ମୂଢ଼ ହୋଇ ॥୧୦୨
ଏକକୁ ଆରେକ ମୁଷ୍ଟିରେ । ପ୍ରହାର କରନ୍ତେ ସତ୍ୱରେ ॥୧୦୩
୨୩ ବାରୁଣୀ ମଦ୍ୟ କରି ପାନ । ମଦେ ହୋଇଣ ହତଜ୍ଞାନ ॥୧୦୪
ଏକକୁ ଆରକ ଯେସନ । ନ ଜାଣି ଯୁଦ୍ଧ କରେ ଜନ ॥୧୦୫
ସମସ୍ତେ ହୋଇଲେ ବିନାଶ । ରହିଲେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଶେଷ ॥୧୦୬
୨୪ ଏକକୁ ଆରକ ଜନ୍ତୁଏ । ପାଳନ୍ତି ମାରନ୍ତି ଥୋକାଏ ॥୧୦୭
ଯେ ହରି ଜଗତ ଈଶ୍ୱର । ଏ ଲୀଳା ଅଟଇ ତାହାର ॥୧୦୮
୨୫ ଜଳଜନ୍ତୁଏ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ । ଯେ ବଡ଼ ସାନକୁ ସେ ଗିଳେ ॥୧୦୯
ଯେ ବଡ଼ ବଳିଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ସେ ଯେହ୍ନେ ଦୁର୍ବଳକୁ ଖାନ୍ତି ॥୧୧୦
୨୬ ଏ ରୂପେ ବଳିଷ୍ଠରେ ହରି । ଦୁର୍ବଳ ଯଦୁଙ୍କୁ ସଂହାରି ॥୧୧୧
ବଡ଼ରେ ସାନକୁ ମାଇଲେ । ଭୂମିର ଭାରା ସଂହାରିଲେ ॥୧୧୨
୨୭ ଯେ ଦେଶ କାଳ ଅର୍ଥେ ଯୁତ । କରନ୍ତି ମନତାପ ହତ ॥୧୧୩
ଗୋବିନ୍ଦର ସେ ବାକ୍ୟମାନ । ସ୍ମରନ୍ତେ ହରନ୍ତି ମୋ ମନ ॥୧୧୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୮ କୃଷ୍ଣର ଚରଣନଳିନ । ଏ ରୂପେ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଅର୍ଜୁନ ॥୧୧୫
ଗାଢ଼ ସୁହୃଦଭାବେ ମତି । ଶାନ୍ତ ନିର୍ମଳ ହେଲା ଅତି ॥୧୧୬
୨୯ କୃଷ୍ଣଚରଣଧ୍ୟାନ ବଳୁଁ । ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଲା ବେଳୁଁ ବେଳୁଁ ॥୧୧୭
ଯେବଣ ଭକ୍ତି ତେଣେ ନାଶ । ହୋଇଲା ମନୁଁ ସର୍ବଦୋଷ ॥୧୧୮
୩୦ ସଂଗ୍ରାମକାଳେ ଭଗବାନ । କହିଣଥିଲେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ॥୧୧୯
ସେ ଚିରକାଳ ସକାଶରୁ । ଅଶେଷ କର୍ମ କରିବାରୁ ॥୧୨୦
ଭୋଗରୁ ନାଶ ହୋଇଥିଲା । ଏ କାଳେ ପୁଣି ତା ଲଭିଲା ॥୧୨୧

୩୧ ଜାତ ହୁଅନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ । ଅବିଦ୍ୟା ହୋଇଲା ବିଲୀନ ॥୧୨୨
ଅବିଦ୍ୟାନାଶେ ଗୁଣନାଶ । ଲିଙ୍ଗଶରୀର ତେଣୁ ଧ୍ୱଂସ ॥୧୨୩
ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଯାନ୍ତେ ନାଶ । ସ୍ଥୂଳଶରୀର ଅପ୍ରକାଶ ॥୧୨୪
ସ୍ଥୂଳଶରୀର ଯେଣୁ ଗଲା । ଅଦ୍ୱୈତ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରସରିଲା ॥୧୨୫
ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ଦ୍ୱୈତ ଜ୍ଞାନ । ବିଶୋକ ହୋଇଲା ଅର୍ଜୁନ ॥୧୨୬
୩୨ କୃଷ୍ଣର ମାର୍ଗ ରାଜା ଶୁଣି । ଯଦୁକୁଳର ନାଶ ଜାଣି ॥୧୨୭
ତକ୍ଷଣେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କଲେ । ସ୍ୱର୍ଗଗମନେ ମନ ଦେଲେ ॥୧୨୮
୩୩ ଅର୍ଜୁନଠାରୁ ଶୁଣି କୁନ୍ତୀ । ଯଦୁଙ୍କ ନାଶ କୃଷ୍ଣଗତି ॥୧୨୯
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ କୃଷ୍ଣେ ମନ । ଦେଇଣ ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବନ ॥୧୩୦
୩୪ ଯେଉଁ ଶରୀରେ ଭୂମିଭାର । ବିନାଶ କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥୧୩୧
କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ ଅବସାନ । ସେ ତନୁ କଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ॥୧୩୨
କଣ୍ଟକ ଘେନି କଣ୍ଟା କାଢ଼ି । ଯେହ୍ନେ ସେ କଣ୍ଟକହିଁ ଛାଡ଼ି ॥୧୩୩
ଯାଦବ ତନୁ ଭୂମିଭର । ଏ ବେନି ସମ ଈଶ୍ୱରର ॥୧୩୪
୩୫ ଯେସନେ ମତ୍ସାଦି ଶରୀର । ଧରିଣ କରଇ ଅନ୍ତର ॥୧୩୫
ନାନା ରୂପକୁ ଧରି ନଟ । ଯେହ୍ନେ କରଇ ଅପ୍ରକଟ ॥୧୩୬
ସେ ରୂପେ ଯେବଣ ଶରୀର । ଧରି ହରିଲେ ଭୂମିଭାର ॥୧୩୭
ସେ ତନୁ ପୁଣ କାଳବଶ । ଲଭିଣ କଲେ ଅପ୍ରକାଶ ॥୧୩୮
୩୬ ଯାର ମନୋଜ୍ଞ କଥାମାନ । ଅଟଇ ଶ୍ରବଣଭାଜନ ॥୧୩୯
ସେ କୃଷ୍ଣ ଯେବଣ ଦିନରେ । ଭୂମି ଛାଡ଼ିଲେ ସ୍ୱଦେହରେ ॥୧୪୦
ସେହି ଦିନରୁ ଭୂମିଭାଗ । ଅନୁବର୍ତ୍ତିଲା କଳିଯୁଗ ॥୧୪୧
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନଙ୍କ ପାପରେ । ହେତୁ ଯେ କଳି ଏ ସଂସାରେ ॥୧୪୨
୩୭ ଲୋଭ ଅନୃତ ଆଦି ହୋଇ । ଅଧର୍ମଚକ୍ର ଯହିଁ ଥାଇ ॥୧୪୩
ସେ କଳି ପ୍ରବେଶ ରାଜ୍ୟରେ । ସ୍ୱପୁରେ ସ୍ୱଗୃହେ ମନରେ ॥୧୪୪
ଦେଖିଣ ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ । ଗମନ ଅର୍ଥେ କଲେ ମନ ॥୧୪୫
୩୮ ଗୁଣରେ ଆପଣା ସମାନ । ଥିଲା ଯେ ଉତ୍ତରାନନ୍ଦନ ॥୧୪୬
ତାହାକୁ ଆସମୁଦ୍ର କ୍ଷିତି । ପାଳନା ଅର୍ଥେ କରି ମତି ॥୧୪୭
ଆପଣେ ଅଭିଷେକ କଲେ । ହସ୍ତିନାପୁରେ ବସାଇଲେ ॥୧୪୮
୩୯ ଯାଦବ ବଂଶେ ଥିଲା ଶେଷ । ବଜ୍ର ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧଶିଷ୍ୟ ॥୧୪୯
ମଥୁରା ଦେଶେ ଶୂରସେନ । ବିଷୟେ କରିଣ ରାଜନ ॥୧୫୦

	ଯେ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ନାମେ ଖ୍ୟାତ	।	ସେ ଇଷ୍ଟି[1] କରି ନିରୂପିତ	॥୧୫୧
	ଯାଗଜନିତ ଅଗ୍ନିମାନ	।	ଆତ୍ମାରେ କଲେ ଆରୋପଣ	॥୧୫୨
୪୦	ବଳୟ ଆଦି ଅଳଙ୍କାର	।	ଚାରୁ ଦୁକୂଳ କରି ଦୂର	॥୧୫୩
	ମମତା ଅହଙ୍କାର ତୁଲେ	।	ଅଶେଷ ବନ୍ଧନ କାଟିଲେ	॥୧୫୪
୪୧	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ମନରେ	।	ମନକୁ ନିବେଶି ପ୍ରାଣରେ	॥୧୫୫
	ପ୍ରାଣ ଅପାନେ କରି ଲୀନ	।	ମୃତ୍ୟୁରେ ମିଶାଇ ଅପାନ	॥୧୫୬
	ଦେହରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ପୁଣି	।	ବିନ୍ୟାସ କଲେ ନୃପମଣି	॥୧୫୭
୪୨	ଗୁଣତ୍ରୟରେ ସେ ଶରୀର	।	ଆରୋପ କଲେ ନୃପବର	॥୧୫୮
	ତ୍ରିଗୁଣ ଅବିଦ୍ୟାରେ ଥୋଇ	।	ଅବିଦ୍ୟା ଜୀବରେ ମିଶାଇ	॥୧୫୯
	ଅବ୍ୟୟ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅଟଇ	।	ଆତ୍ମାକୁ ଲୀନ କଲେ ତହିଁ	॥୧୬୦
୪୩	ଚୀରବସନ[2] ନିରାହାର	।	ମଉନ ବିମୁକ୍ତଚିକୁର	॥୧୬୧
୪୪	ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ପିଶାଚର	।	ସମାନେ ଦେଖାନ୍ତେ ଶରୀର	॥୧୬୨
	ଅନ୍ଧଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ	।	କାହାରି ମୁଖକୁ ନ ଚାହିଁ	॥୧୬୩
	ନ ଶୁଣି କାହାରି ଉତ୍ତର	।	ଯେସନେ ଅଟଇ ବଧିର	॥୧୬୪
	ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ	।	ଗଲେ ଉତ୍ତର ଦିଗ ପଥେ	॥୧୬୫
	ପୂର୍ବେ ଅଶେଷ ମୁନିବର୍ଗେ	।	ଗମନ କଲେ ଯେଉଁ ମାର୍ଗେ	॥୧୬୬
	ଯେବଣ ମାର୍ଗେ ଲୋକ ଯାଇ	।	ଲେଉଟି ଆଉ ନ ଆସଇ	॥୧୬୭
୪୫	ଯେଣୁ ଅଧର୍ମ ମିତ୍ର କଳି	।	ପ୍ରଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସି ମିଳି	॥୧୬୮
	ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ମନରେ	।	ନିଶ୍ଚୟ କରି ସେ କାଳରେ	॥୧୬୯
	ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗତ ହୋଇ	।	ପଛେ ଚଳିଲେ ସବୁ ଭାଇ	॥୧୭୦
୪୬	ଯେ ଧର୍ମ ଆଦି ଚାରି ଅର୍ଥ	।	ଆଚରି ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତ	॥୧୭୧
	ଜାଣିଣ ଆପଣା ମରଣ	।	ଚିନ୍ତିଲେ ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ	॥୧୭୨
୪୭	ସେ ଧ୍ୟାନୁଁ ଦୃଢ଼ଭକ୍ତି ଜାତ	।	ତେଣେ ବିଶୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ	॥୧୭୩
୪୮	ସେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଦୃଢ଼ ମତି	।	ଦେଇଣ ଲଭିଲେ ସେ ଗତି	॥୧୭୪
	ଅସାଧୁ, ବିଷୟୀ ଯେ ଜନ	।	ଯେଉଁ ଗତିକି ଅଭାଜନ	॥୧୭୫
	ଅପାପୀ ଜନଙ୍କ ନିବାସ	।	ରୂପେ ଯେ ଅଟଇ ପ୍ରକାଶ	॥୧୭୬
	ନିର୍ମଳସ୍ୱରୂପ ହୋଇଣ	।	ସେ ଗତି ଲଭିଲେ ତକ୍ଷଣ	॥୧୭୭

୧. ଇଷ୍ଟି = ଯାଗବିଶେଷ ।　　୨. ଚୀରବସନ = ଛିନ୍ନବସ୍ତ୍ର ।

୪୯ ପ୍ରଭାସ ସ୍ଥାନରେ ବିଦୁର । ଛାଡ଼ିଣ ନିଜ କଳେବର ॥୧୭୮
କୃଷ୍ଣରେ ହୋଇଣ ଆବେଶ । ସେ କୃଷ୍ଣ ନିବେଶି ମାନସ ॥୧୭୯
ପିତୃଗଣଙ୍କ ସହିତରେ । ମିଳିଲେ ଆପଣା ସ୍ଥାନରେ ॥୧୮୦
୫୦ ପତିଙ୍କ ନିରପେକ୍ଷ ଭାବ । ଦ୍ରୁପଦସୁତା କରି ଠାବ ॥୧୮୧
ଏକାଗ୍ରେ କୃଷ୍ଣେ ମନ ଦେଲା । ସେ ଭାବେ ତାହାଙ୍କୁ ଲଭିଲା ॥୧୮୨
୫୧ ଗୋବିନ୍ଦପ୍ରିୟ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ । ଏ ରୂପେ ଗଲେ ମହାପଥେ ॥୧୮୩
ପବିତ୍ର, ମଙ୍ଗଳ ଏ ବାଣୀ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣଇ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥୧୮୪
ଭଗତି ଲଭି କୃଷ୍ଣପାଦେ । ସିଦ୍ଧିକି ଲଭେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୧୮୫
ସେ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ ଭାବି ଯାଙ୍କୁ । ପାଇଲେ ପରମ ସ୍ଥାନକୁ ॥୧୮୬
ସେ କୃଷ୍ଣଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥୧୮୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପାଣ୍ଡବନିର୍ଯ୍ୟାଣଂ
ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଶ୍ଚ ଷୋଡ଼ଶେ ଭୂମିଧର୍ମୟୋଃ କଳିଖିନ୍ନୟୋଃ ।
ସଂବାଦେ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ପ୍ରାପ୍ତିଃ ପାଳ୍‌କସ୍ୟ ପରୀକ୍ଷିତଃ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ପରୀକ୍ଷିତ । ସ୍ୱଭାବେ ମହାଭାଗବତ ॥ ୧
ଦ୍ୱିଜବରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଘେନି । ପାଳନା କଲେ ସେ ଅବନି ॥ ୨
ଜାତକବିଦ ବିପ୍ରମାନେ । ଯାହା କହିଲେ ଜନ୍ମଦିନେ ॥ ୩
ହେ ବିପ୍ର ! ସେହି ପରକାରେ । ମହତ ଗୁଣ ତାହାଠାରେ ॥ ୪
୨ ବିବାହ କଲା ସେ ନୃପତି । ଉତ୍ତରସୁତା ଇରାବତୀ ॥ ୫
ଜନମେଜୟ ଆଦି ଚାରି । ପୁତ୍ର ତାଠାରେ ଜନ୍ମ କରି ॥ ୬
୩ କୃପଙ୍କୁ କରି ପୁରୋହିତ । ଗଙ୍ଗାତଟରେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୭
ସେ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧ କଲା । ଦକ୍ଷିଣା ଅତିଶୟ ଦେଲା ॥ ୮
ଯେବଣ ଯଜ୍ଞରେ ଅମର । ହୋଇଲେ ନୟନଗୋଚର ॥ ୯

୪ ସେ ପୁଣି କେହୁଣିସି କାଳେ । ଦିଗବିଜୟ କଲାବେଳେ ॥ ୧୦
କଳିଯୁଗକୁ ସେ ଦେଖିଲା । ଯେ ନୃପବେଶ ଧରିଥିଲା ॥ ୧୧
ପାଦେ ପ୍ରହାରେ ଗୋମିଥୁନ । ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ଶୂଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୧୨
ତାହାକୁ ଆପଣାର ବଳେ । ନିଗ୍ରହ କଲା ମହୀତଳେ ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୫ କଳିଯୁଗକୁ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ । ନିଗ୍ରହ କଲା ଦିଗବିଜେ[୧] ॥ ୧୪
ଶୂଦ୍ର ନୃପତିବେଶ ହୋଇ । ପାଦେ କେ ମାରୁଥିଲା ମହୀ ॥ ୧୫
୬ ଏଥିରେ ବିଷ୍ଣୁକଥା ଯେବେ । ଅଛି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହ ତେବେ ॥ ୧୬
୭ ଗୋବିନ୍ଦପାଦପଦ୍ମମଧୁ । ଆସ୍ୱାଦ କରନ୍ତି ଯେ ସାଧୁ ॥ ୧୭
ଅସତ ଆଳାପେ ତାଙ୍କର । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ଏ ସଂସାର ॥ ୧୮
ଯେଉଁ କଥାରେ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ । ନିଜ ଆୟୁଷ କ୍ଷୟ ଯାଇ ॥ ୧୯
କ୍ଷୁଦ୍ର ଆୟୁଷ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମାନେ । ମୋକ୍ଷ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନିଜମନେ ॥ ୨୦
୮ ତାହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଏଠାରେ । ଡାକିଲୁଁ ପଶୁବଧ ଦ୍ୱାରେ ॥ ୨୧
ଏଥି ଅନ୍ତକ ଯେତେଦିନ । ଥିବ ମରିବେ ନାହିଁ ଜନ ॥ ୨୨
୯ ଏଥିନିମନ୍ତେ ମୁନିମାନେ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଡାକିଲେ ଏ ସ୍ଥାନେ ॥ ୨୩
ହରିର ଲୀଳାସୁଧାବାଣୀ । ସଂସାରେ ପିଅନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୨୪
୧୦ ଯେ ମନ୍ଦ ଅଟେ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି । ମନ୍ଦ ଆୟୁଷ ଯାର ସିଦ୍ଧି ॥ ୨୫
ତାର ଆୟୁଷରୁ ରାତ୍ରିରେ । ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରକ ନିଦ୍ରା ହରେ ॥ ୨୬
ଦିବସେ ଯେତେକ ଆୟୁଷ । ବ୍ୟର୍ଥ କର୍ମରେ ହୋଏ ଶେଷ ॥ ୨୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୧ କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ ଦେଶେ ଥାଇ । ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନରସାଇଁ ॥ ୨୮
କଳିପ୍ରବେଶ ଯେତେବେଳେ । ଶୁଣିଲା ସ୍ୱରାଜ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ॥ ୨୯
ମନକୁ ଅତିପ୍ରିୟ ହୋଇ । ସେ ବାର୍ତ୍ତା ତାର ନ ଯୋଗାଇ ॥ ୩୦
ହସ୍ତେ ଘେନିଲା ଶରାସନ । ଜାଣେ ସେ ଯୁଦ୍ଧର ବିଧାନ ॥ ୩୧
୧୨ ନାନା ଭୂଷଣେ ଅଳଙ୍କୃତ । ଶ୍ୟାମ ତୁରଙ୍ଗରେ ଯୋଜିତ ॥ ୩୨
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ଧ୍ୱଜେ ମନୋହର । ଚଢ଼ି ଏମନ୍ତ ରଥବର ॥ ୩୩
ରଥ-ପଦାତି-ହୟ-କରୀ । ଯହିଁ ଏମାନେ ଛନ୍ତି ପରି ॥ ୩୪

---

୧. ଦିଗ୍‌ବିଜୟରେ ।

ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ସେ ସଇନ । ଦିଗବିଜୟେ କରି ମନ ॥ ୩୫
ପୁରରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର । ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର ॥ ୩୬
୧୩ ଜିଣି ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ, କେତୁମାଳ । ଆବର ଭରତ ମଣ୍ଡଳ ॥ ୩୭
ଉତ୍ତର କୁରୁ, କିଂପୁରୁଷ । ଏ ଆଦି ଯେ ଆନ ବରଷ ॥ ୩୮
ଏ ସର୍ବ ନୃପଗଣ ଜିଣି । କର ଘେନିଲା ନୃପମଣି ॥ ୩୯
୧୪ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ଯହିଁରେ । ସୂଚିତ ନାନା ପରକାରେ ॥ ୪୦
ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର । ଯଶ ଅଟଇ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୪୧
ସେ ଯଶ ସେହି ସେହି ଦେଶେ । ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ବିଶେଷେ ॥ ୪୨
୧୫ ଦ୍ରୋଣକୁମର କୋପ କଲା । ଯେବଣ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ବିନ୍ଧିଲା ॥ ୪୩
ତାହାର ତେଜରୁ ଯେମନ୍ତେ । ରଖିଲେ ଆପଣାକୁ ଗତେ ॥ ୪୪
ବୃଷ୍ଣି ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ପ୍ରୀତି । ତାଙ୍କର ଗୋବିନ୍ଦେ ଭଗତି ॥ ୪୫
୧୬ ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ସେ ରାଜନ । ପ୍ରୀତିରେ ପ୍ରକାଶେ ଲୋଚନ ॥ ୪୬
ଦେଲେ ତାହାଙ୍କୁ ହାରମାନ । ଅନେକ ଅମୂଲ୍ୟ ବସନ ॥ ୪୭
୧୭ ମିତ୍ର ଅଟନ୍ତି ପାଣ୍ଡୁ ସୁତେ । ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୪୮
ଯେବଣ ଯେବଣ ଚରିତ । କରିଅଛନ୍ତି ନନ୍ଦସୁତ ॥ ୪୯
ସାରଥିପଣେ ରଥେ ଥିଲେ । ସଭାରେ ସଭାସଦ ହେଲେ ॥ ୫୦
ଭୃତ୍ୟ ହୋଇଲେ, ହେଲେ ମିତ । ହସ୍ତିନା ଗଲେ ହୋଇ ଦୂତ ॥ ୫୧
ରାତ୍ରିରେ ଖଡ୍‌ଗ ଧରି କରେ । ଜଗିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଯତ୍ନରେ ॥ ୫୨
ଦେଖିଲେ ପାଛୋଟି ଯାଆନ୍ତି । ସ୍ତୁତି ପ୍ରଣାମ ହିଁ କରନ୍ତି ॥ ୫୩
ସର୍ବ ଜଗତ ହରିଠାରେ । ପ୍ରଣାମ କଲେ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୪
ଏମାନ ଶୁଣି ସେ ନୃପତି । ହରିଚରଣେ କଲେ ଭକ୍ତି ॥ ୫୫
୧୮ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର । ଚେଷ୍ଟାକୁ ସେହୁ ନୃପବର ॥ ୫୬
ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ତାହାଠାରେ ॥ ୫୭
ନିକଟେ ହୋଇଲା ଯେ ଜାତ । କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ॥ ୫୮
୧୯ ଧର୍ମ ଯେ ଏକପାଦ ହୋଇ । ଚରନ୍ତେ ବୃଷରୂପ ବହି ॥ ୫୯
ଦେଖିଲା ଧେନୁରୂପ ଧରି । ନିକଟେ ଅଛି ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୬୦
ଦେହରେ ନାହିଁ କାନ୍ତି ତାର । ନୟନୁଁ ଗଳୁଅଛି ନୀର ॥ ୬୧
ମାତା ଯେସନେ ବତ୍ସାହୀନେ । ସେ ରୂପେ ରହିଛି ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୬୨
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ତାକୁ ଚାହିଁ । ପଚାରିଲେ ସେ ପ୍ରୀତି ବହି ॥ ୬୩

ଶ୍ରୀଧର୍ମ ଉବାଚ

୨୦ ଭୋ ବସୁନ୍ଧରୀ ! ସତ୍ୟ କହ । ଆରୋଗ୍ୟଟି କି ତୋର ଦେହ ॥ ୬୪
ଦେହ ତୋହର କାନ୍ତିହୀନ । ଅଳପ ମଳିନ ବଦନ ॥ ୬୫
ତେଣୁ ମଣୁଛି ତୋ ହୃଦର । ବେଦନା ଅଛି ଅତିଘୋର ॥ ୬୬
ଦୂରେ କେ ଅଛି ବନ୍ଧୁଜନ । ତାହାକୁ କରୁଛୁ ଶୋଚନ ॥ ୬୭
୨୧ ଏକଚରଣ ଦେଖି ମୋତେ । ଶୋଚନା କରୁଛୁ କି ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୮
ଶୂଦ୍ରେ କରିବେ ମୋତେ ଭୋଗ । ଏ ଘେନି ଭଜୁ କି ବିରାଗ ॥ ୬୯
ଦେବଙ୍କ ଯଜ୍ଞଭାଗମାନ । ନାଶ ଗଲାକୁ କି ବିମନ ॥ ୭୦
ନ ବରଷନ୍ତେ ବଜ୍ରଧର । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅବା ଶୋକ ତୋର ॥ ୭୧
୨୨ କିବା ପୁରୁଷେ ନିଜ ନାରୀ । ଛାଡ଼ିବେ ପାଳନା ନ କରି ॥ ୭୨
ରାକ୍ଷସ ପ୍ରାଏ ଦୟାହୀନେ । ଶିଶୁଙ୍କୁ କ୍ଳେଶ ଦେବେ ଜନେ ॥ ୭୩
କୁତ୍ସିତ କର୍ମ ଯାହାଙ୍କର । ସେ ବିପ୍ରମାନଙ୍କରଠାର ॥ ୭୪
ରହିବ ସରସ୍ୱତୀ ଯେଣୁ । ତାଙ୍କୁ ଶୋଚନା କରୁ ତେଣୁ ॥ ୭୫
ଯେ ଅବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ରାଜାମାନେ । ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତମ ବିପ୍ରଜନେ ॥ ୭୬
ସେବା କରିବେ ଅନୁଦିନ । ତାଙ୍କୁ କି କରୁଛୁ ଶୋଚନ ॥ ୭୭
୨୩ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ଯେତେ ଥିବେ । କଳିରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇବେ ॥ ୭୮
ଏହା ବିଚାରି ନିଜ ମନ । ତାଙ୍କୁ କି କରୁଛୁ ଶୋଚନ ॥ ୭୯
ସେମାନେ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟମାନ । ଭାଙ୍ଗି କରିବେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥ ୮୦
ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତି । ଶୋଚନା କରୁ ଅବା ମତି ॥ ୮୧
ନିଷେଧ ଦୋଷକୁ ନ ଚାହିଁ । ପ୍ରାଣୀଏ ଯହିଁ ଇଚ୍ଛା ତହିଁ ॥ ୮୨
କରିବେ ଶୟନ ଭୋଜନ । ସ୍ନାନ ସୁରତ ଆଦିମାନ ॥ ୮୩
ଏ ଘେନି ତାଙ୍କୁ ଅନୁଦିନେ । ଶୋଚନା କରୁଛୁ କି ମନେ ॥ ୮୪
୨୪ କି ଅବା ତୋର ଗୁରୁଭାର । ହରିବା ଅର୍ଥେ ଅବତାର ॥ ୮୫
ହୋଇଥିଲେ ସେ ଭଗବାନ । ସେ ଏବେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥ ୮୬
ତାହାର କର୍ମମାନ ଯେତେ । ମୋକ୍ଷକୁ ହସନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୮୭
ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ସେମାନ । ତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦେ ଦୁଃଖମନ ॥ ୮୮
୨୫ ହେ ବସୁନ୍ଧରା କହ ମୋତେ । ଚିନ୍ତାକୁ ହେତୁ ଯେ ତୋ ଚିତ୍ତେ ॥ ୮୯
ଯେଣୁ ତୁ ହେଉଛୁ ଦୁଃଖିତ । କି ଅବା ଦେବତାପୂଜିତ ॥ ୯୦
ଯେ ସଉଭାଗ୍ୟ ଥିଲା ତୋର । ହରିଲା କାଳ ବଳିଆର ॥ ୯୧

ଶ୍ରୀଧରଣୀ ଉବାଚ

୨୬ ଭୋ ଧର୍ମ ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର । ଏ ତୋତେ ନୋହେ ଅଗୋଚର ।। ୯୨
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସୁଖ ଯେ କରଇ । ସେ ଚାରି ଚରଣରେ ତୁହି ।। ୯୩
ଯାହା ସକାଶୁଁ ଅବିରତେ । ବର୍ତ୍ତିଣ ଥାଉ ଏ ଜଗତେ ।। ୯୪
୨୭ ସତ୍ୟ, ଶଉଚ, ଦୟା, କ୍ଷାନ୍ତି । ଦାନ, ସନ୍ତୋଷ, ଋଜୁବୃତ୍ତି ।। ୯୫
ବାହ୍ୟ[୧] ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମାନସର । ନିଶ୍ଚଳ ଭାବ ଯେ ଆବର ।। ୯୬
ଆପଣା ଧର୍ମ ଆଚରଣ । ଶତ୍ରୁମିତ୍ରରେ ସାମ୍ୟ ପୁଣ ।। ୯୭
ପରାପରାଧ ସହିବାର । ନିବୃତ୍ତି[୨], ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଚାର ।। ୯୮
୨୮ ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟ, ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ଦକ୍ଷତା, ସ୍ମୃତି, ତେଜ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ ।। ୯୯
ନିପୁଣ ଭାବ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା । କାନ୍ତି, ଧଇର୍ଯ୍ୟ, କୋମଳତା ।।୧୦୦
୨୯ ବିନୟ, ପ୍ରଗଲ୍ଭତା, ଶୀଳ । ଯେ ଭୋଗ, ସହ, ଓଜ, ବଳ ।।୧୦୧
ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ଆସ୍ତିକତା । ଯଶ, ପୂଜ୍ୟତା, ଅଗର୍ବତା ।।୧୦୨
୩୦ ଏ ଅଣଚାଳିଶ ପ୍ରସିଦ୍ଧି । ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ[୩] ଶରଣ୍ୟତ୍ୱ ଆଦି ।।୧୦୩
ଯେ ଆନ ମହା ଗୁଣମାନ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଯାହା ମହାଜନ ।।୧୦୪
ସେମାନେ ଯେଉଁ କୃଷ୍ଣଠାରେ । କ୍ଷୀଣ ନୁହନ୍ତି ସ୍ୱଭାବରେ ।।୧୦୫
୩୧ ସେ ଗୁଣପାତ୍ର ଭଗବାନ । ତାର ବିହୀନେ ଏ ଭୁବନ ।।୧୦୬
ଏହାଙ୍କୁ ପାପ କଳି ଚାହେଁ । ସେ ଘେନି ମୋର ଶୋକ ହୋଏ।।୧୦୭
୩୨ ମୁଁ ହାଦେ ଆତ୍ମାକୁ ସୁମରି । ତୋର ଦୁଃଖକୁ ଅନୁସରି ।।୧୦୮
ଦେବତା, ଋଷି, ପିତୃଗଣ । ଯେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଆଚରଣ ।।୧୦୯
ଯେ ଆନ ଛନ୍ତି ସାଧୁ ଲୋକ । ତାହାଙ୍କୁ କରୁଅଛି ଶୋକ ।।୧୧୦
୩୩ ବିଧାତା ଆଦି ଦେବମାନେ । ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ବହୁଦିନେ ।।୧୧୧
ଯାର ଅପାଙ୍ଗ ବିଲୋକନ । ଲଭିବା ପାଇଁ ବାଞ୍ଛି ମନ ।।୧୧୨
ତପ କରନ୍ତି ଆଚରଣ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆପଣା ଭବନ ।।୧୧୩
ପଦ୍ମକାନନ ତେଜି ଦୂରେ । ନିରତେ ସରାଗ ଚିତ୍ତରେ ।।୧୧୪
ଯା ପାଦପଙ୍କଜଲାବଣ୍ୟ । ସେବଇଁ ତେଣୁ ହୋଏ ଧନ୍ୟ ।।୧୧୫
୩୪ ତାର ଚରଣେ ଶୋଭମାନ । ପଦ୍ମ କୁଳିଶ ଆଦି ଚିହ୍ନ ।।୧୧୬
ସେ ଚିହ୍ନେ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ । ତିନି ଲୋକକୁ ବଳି ମୁହିଁ ।।୧୧୭

---

୧. ବାହ । ୨. ନିବୃତ୍ତ । ୩. ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟତ୍ୱ ।

ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲି ପୂର୍ବେ । ସେ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅନ୍ତେ ଏବେ ॥୧୧୮
ଗର୍ବକୁ ବହିଲି ମୁଁ ଯେଣୁ । ସେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଗଲେ ତେଣୁ ॥୧୧୯
୩୫ ଯେ ହାଦେ ମୋର ଅତିଭାର । ଅସୁରବଂଶ ରାଜାଙ୍କର ॥୧୨୦
ଅନେକ ଶତ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ । ମାଇଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଯେ ପୁଣି ॥୧୨୧
ତୋହର ନ୍ୟୂନ ପଦମାନ । ସ୍ୱମତେ କଲେ ଯେ ସ୍ଥାପନ ॥୧୨୨
ଯଦୁବଂଶରେ ଆପଣାର । ବପୁକୁ କଲେ ଯେ ପ୍ରଚାର ॥୧୨୩
୩୬ ସେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମବିରହ । କେ ସହିପାରେ ଅବା କହ ॥୧୨୪
ଯେ ନିଜ ପ୍ରେମ ଅବଲୋକ । ରୁଚିର ସ୍ମିତ, ବଲ୍‌ଗୁ ବାକ୍ୟ ॥୧୨୫
ତେଣେ ମଧୁସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର[୧] । ସଗର୍ବ ସ୍ଥିର ଭାବ ସାର ॥୧୨୬
ହରିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ । ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମ ଚିହ୍ନ ॥୧୨୭
ତେଣେ ଭୂଷିତ ମୁଁ ହୁଅଇ । ରୋମ-ଉତ୍ସବ ମୋର ହୋଇ ॥୧୨୮
୩୭ ଏମନ୍ତ କହୁ କହୁ ବାଣୀ । ଧର୍ମର ସଙ୍ଗତେ ଧରଣୀ ॥୧୨୯
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦଣ୍ଡଧାରୀ । ଦିଗବିଜୟେ କର୍ମ ସାରି ॥୧୩୦
ମିଳିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଯହିଁ । ପୂର୍ବକୁ ସରସ୍ୱତୀ ବହି ॥୧୩୧
ହେ କୃଷ୍ଣ କମଳଲୋଚନ । ତୁମ୍ଭେ ତ ପତିତପାବନ ॥୧୩୨
ମୁଁ ଯେ ପତିତ ଦୀନବନ୍ଧୁ । ମୋତେ ଉଦ୍ଧର ଭବସିନ୍ଧୁ ॥୧୩୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଧର୍ମଧରଣୀସଂବାଦୋ
ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ସପ୍ତଦଶେ ରାଜ୍ଞା କଲେର୍ନିଗ୍ରହ ଉଚ୍ୟତେ ।
ତସ୍ୟୈବଂ ବୀର୍ଯ୍ୟଭାଜୋଽପି ବୈରାଗ୍ୟଂ ବକ୍ତୁମଦ୍ଭୁତମ୍ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର । ମିଳି ସେ ସରସ୍ୱତୀ ତୀର ॥ ୧
ଦେଖିଲା ଦଣ୍ଡହସ୍ତ ହୋଇ । ଶୂଦ୍ରେକ ତହିଁ ଅଛି ରହି ॥ ୨
ଅନାଥ ପ୍ରାୟ ଗୋମିଥୁନ । ମାରଇ ଧରି ରାଜଚିହ୍ନ ॥ ୩

---
୧. ସତ୍ୟଭାମା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ।

୨ ମୃଣାଳପ୍ରାଏକ ଗଉର । ଦିଶଇ ବୃଷଭଶରୀର ॥ ୪
ଦିଶଇ ମୂତ୍ର କଲା ପ୍ରାୟ । ମନେ ପାଇଛି ମହାଭୟ ॥ ୫
ଏକ ପାଦରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ । ରହିଛି କମ୍ପେ ତାର ଦେହୀ ॥ ୬
ସେ ଶୂଦ୍ର ତାକୁ କୋପଭରେ । ଅନବରତ ପୀଡ଼ା କରେ ॥ ୭
୩ ସେ ଧର୍ମଦୁଘା[୧] ଅଟେ ଗାଈ । ଶୂଦ୍ରର ପାଦଘାତ ପାଇ ॥ ୮
ନେତ୍ରୁଁ ଗଳଇ ଅଶ୍ରୁଧାର । ବାଛୁରୀ ନାହିଁ ପାଖେ ତାର ॥ ୯
ଭକ୍ଷ୍ୟବିହୀନେ କୃଶ ହୋଇ । ଅବଶେ ତୃଣକୁ ବାଞ୍ଛଇ ॥ ୧୦
୪ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ଯେ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହି ॥ ୧୧
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର । ଧନୁରେ ବସାଇଣ ଶର ॥ ୧୨
ମେଘଗମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ବାଣୀ । ଶୂଦ୍ରର ମୁଖ ଚାହିଁ ଭଣି ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀରାଜା ଉବାଚ

୫ ତୁ କାହୁଁ ହୋଇଲୁ ପ୍ରବେଶ । କହ ତୁ କେ ତୋ ନାମ କିସ ॥ ୧୪
ମୋର ଶରଣେ ଯେଉଁମାନେ । ବର୍ତ୍ତିଅଛନ୍ତି ଏଥି ଜନେ ॥ ୧୫
ତହିଁ ବଳିଷ୍ଠ ରୂପ ଧରୁ । ନିର୍ବଳ ପ୍ରାଣୀ ବଳେ ମାରୁ ॥ ୧୬
ରାଜାର ପ୍ରାଏ ବେଶ ତୋର । ଶୂଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ତୋ ଆଚାର ॥ ୧୭
୬ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ ଭଗବାନ । ଦୂରକୁ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୧୮
ଯେଣୁ ତୁ ଅପରାଧୀ ହୋଇ । ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନେ ରହିଥାଇ ॥ ୧୯
ମାରୁ ନିରପରାଧୀ ଜନ । ଏଣୁ ତୁ ବଧକୁ ଭାଜନ ॥ ୨୦
୭ ହେ ବୃଷ ମୃଣାଳର ପ୍ରାୟ । ଧବଳ ଅଟଇ ତୋ କାୟ ॥ ୨୧
ତିନି ପାଦରେ ତୁ ନିଊନ । ପାଦକେ କରୁ ତୁ ଗମନ ॥ ୨୨
କେଉଁ ଦେବତା ଅବା ତୁହି । ବୃଷ ରୂପରେ ଅଛୁ ରହି ॥ ୨୩
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାନସରେ । ଖେଦ କରାଉଛୁ ନିର୍ଭରେ ॥ ୨୪
୮ କୁରୁରାଜାଙ୍କ ଭୁଜବଳେ । ପରିପାଳିତ ମହୀତଳେ ॥ ୨୫
ତୋ ବିନୁ ନ ପଡ଼ଇ ତଳ । ଆନ ଲୋଚନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥ ୨୬
୯ ହେ ବୃଷ[୨] ରୋଦନ ନ କର । ଶୂଦ୍ରସକାଶୁଁ ଯେ ତୋହର ॥ ୨୭
ଉପୁଜି ଅଛି ମନେ ଭୟ । ଆଜ ହୋଇବ ସେହୁ କ୍ଷୟ ॥ ୨୮

୧. ଧର୍ମଦୁଘା = ଯେ ଧର୍ମ ଦୋହନ କରେ । ୨. ବୃଷ ।

ଭୋ ମାତ ! ରୋଦନ ନ କର । ମୁଁ ଖଳଜନଦର୍ପହର ।। ୨୯
ମୁଁ ଜିଇଁ ଥାଆନ୍ତେ କଲ୍ୟାଣ । ହୋଇବ ତୋର ବୋଲି ଜାଣ ।। ୩୦
୧୦ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରେ ଯାହାର । ତ୍ରାସ କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ ନର ।। ୩୧
ସେ ରାଜା ଯେବେ ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇ । ତାଙ୍କୁ ପାଳନା ନ କରଇ ।। ୩୨
କୀର୍ତ୍ତି, ଆୟୁଷ, ଭାଗ୍ୟ, ଗତି । ତାହାର ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତି ।। ୩୩
୧୧ ରାଜାଙ୍କ ବଡ଼ ଧର୍ମ ଏହି । ଆର୍ତ୍ତଙ୍କ ଦୁଃଖ ଯା ନାଶଇ ।। ୩୪
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଅଟେ ଭୂତଦ୍ରୋହୀ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ମାରିବଇଁ ।। ୩୫
୧୨ ତୁ ଚତୁଷ୍ପଦ ଅଟୁ ବୃଷ । କେ କଲା ତିନି ପାଦ ନାଶ ।। ୩୬
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନୁବର୍ତ୍ତି କରି । ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।। ୩୭
ତୋହର ପ୍ରାଏ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । ନ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ କେହି ।। ୩୮
୧୩ ହେ ବୃଷ ତୁହି ସାଧୁ ଧନ୍ୟ । ବେଭାରେ ଅପରାଧଶୂନ୍ୟ ।। ୩୯
ତୋତେ ବିରୂପ ଯେହୁ କଲା । ପାଣ୍ଡବ କୀର୍ତ୍ତି ସେ ନାଶିଲା ।। ୪୦
ସେ କାହିଁ ଅଛି କହ ମୋତେ । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ନିତ୍ୟେ ।। ୪୧
୧୪ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କରଠାରେ । ଦୁଃଖ ଯେ ଦିଏ ଅବିଚାରେ ।। ୪୨
ସେ ବଡ଼ ପାତକୀ ଅଟଇ । ତାହାର ଭୟ ସବୁଠାଇଁ[୧] ।। ୪୩
ଅସାଧୁ ଦମନ ହୋଇଲେ । ସାଧୁଙ୍କ ହିତ ହୋଏ ଭଲେ ।। ୪୪
୧୫ ଅନପରାଧି ଲୋକଠାରେ । ଯେ ନିରଙ୍କୁଶ ଦୋଷ କରେ ।। ୪୫
ଦେବତା ହେଲେହେଁ ତାହାର । ଅଙ୍ଗଦ ସହିତେ ସୁନ୍ଦର ।। ୪୬
ଯେବଣ ଭୁଜ ବିରାଜଇ । ମୂଳୁହୁଁ ଉପାଡ଼ିବି ତାହି ।। ୪୭
୧୬ ରାଜା ପରମ ଧର୍ମ ଏହି । ଧର୍ମିଷ୍ଠ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ପାଳଇ ।। ୪୮
ଯେ ଲୋକ ଅଧର୍ମୀ ଅଟଇ । ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ତାକୁ ଦେଇ ।। ୪୯
ସେ ଲୋକେ ଯେବେ ଅବିପତ୍ତି । ସମୟେ ଅପଥେ ଚଳନ୍ତି ।। ୫୦

ଶ୍ରୀଧର୍ମ ଉବାଚ

୧୭ ପାଣ୍ଡବ ବଂଶେ ତୁମ୍ଭେ ଜାତ । ତୁମ୍ଭର ଏକଥା ଉଚିତ ।। ୫୧
ଆରତଜନଭୟନାଶ । ବାକ୍ୟକୁ ଯେ କରେ ପ୍ରକାଶ ।। ୫୨
ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଗୁଣଗଣେ । ବଶ ହୋଇଣ ତତକ୍ଷଣେ ।। ୫୩
ଦୂତ ସାରଥି ଆଦିମାନ । ଚେଷ୍ଟାକୁ କଲେ ଭଗବାନ ।। ୫୪

---

୧. ମୋତେ ଡରଇ ସବୁଠାଇଁ

୧୮ ଶୁଣ ହେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ । ଯାଠାରୁ ହୁଅଇ ଜନମ ।। ୫୫
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କ୍ଲେଶ ବୀଜମାନ । ସେ ପୁରୁଷକୁ ଆତ୍ମ ମନ ।। ୫୬
ନିଶ୍ଚୟ କରି ନ ଜାଣଇଁ । ବାକ୍ୟଭେଦରେ ମୋହ ହୋଇ ।। ୫୭
୧୯ *ଭେଦ କରନ୍ତି ଆଚ୍ଛାଦନ । ସଂସାରେ କେହି ଯୋଗିଜନ ।। ୫୮
ଆପଣା ସୁଖ ଦୁଃଖକାରୀ । ଆତ୍ମାକୁ ବୋଲନ୍ତି ବିଚାରି ।। ୫୯
କେ ପୁଣି ଦଇବକୁ ମାନେ । କର୍ମକୁ ପୁଣ କେହୁ ଘେନେ ।। ୬୦
ମାନନ୍ତି ସ୍ୱଭାବକୁ କେହି । ଏ ରୂପେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ।। ୬୧
୨୦ ମନ ଗୋଚର ନୋହେ ଯେଣୁ । ତକ ବିଷୟ ନୋହେ ତେଣୁ ।। ୬୨
ବଚନ ଅଗୋଚର ଯେହୁ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ପାରେ କେହୁ ।। ୬୩
ଏ ଘେନି ସେ ବିଷୟ କେହି । ନିଶ୍ଚୟ କରି ନ ଜାଣଇଁ ।। ୬୪
ହେ ନୃପ ! ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ । ବିଚାରି ଜାଣ ଏହା ଧୀରେ ।। ୬୫

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୧ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ । ଧର୍ମ କହନ୍ତେ ସେ ରାଜନ ।। ୬୬
ହେ ଦ୍ୱିଜମାନେ ! ତତକାଳ । ମନକୁ କରିଣ ନିଶ୍ଚଳ ।। ୬୭
ନିଜ ଖେଦକୁ କଲେ ଦୂର । ତାହାକୁ ବୋଇଲେ ଉତ୍ତର ।। ୬୮

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୨୨ ଘାତକଂ[୧] ଜାଣିଲେ ହେଁ କେହି । ପରକୁ ସୂଚି ନ ଦିଅଇ ।। ୬୯
ଏ ଧର୍ମ କହୁ ଜାଣୁ ଯେଣୁ । ତୁ ଧର୍ମ ବୃଷରୂପୀ ତେଣୁ ।। ୭୦
ଅଧର୍ମ କରିଥିଲା ଜନେ । ପଡ଼ନ୍ତି ଯାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ।। ୭୧
ସୂଚିଲା ଲୋକ ସେହି ସ୍ଥାନେ । ପଡ଼ନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନେ ।। ୭୨
ଯେଣୁ ସୂଚିଲା ଲୋକ ରହି । ସେ ପାପ ନିଶ୍ଚୟ ହୁଅଇ ।। ୭୩
୨୩ ଅଥବା ଦଇବ ମାୟାର । ଗତି ଦେବଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ।। ୭୪
ମନବଚନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଗୋଚର ।। ୭୫
୨୪ ତପ, ଶଉଚ, ଦୟା, ସତ୍ୟ । ଏ ଚାରି ପାଦ ତୋ ବିଦିତ ।। ୭୬
ଏ ପୂର୍ବ ସତ୍ୟଯୁଗେ ଥିଲା । ଯୁଗବଶରେ ଆନ ହେଲା ।। ୭୭

---

* ଯୋଗୀମାନେ ଆତ୍ମାକୁ, ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍‌ମାନେ ଦୈବ ବା ଗ୍ରହକୁ, ମୀମାଂସକମାନେ କର୍ମକୁ ଏବଂ ଲୋକାୟତିକମାନେ ସ୍ୱଭାବକୁ ସୁଖଦୁଃଖର କାରଣ ଭାବନ୍ତି ।

୧. ପାତକ ।

ଗର୍ବ ତପକୁ ନାଶ କଲା । ସଙ୍ଗମ ଶୌଚକୁ ହରିଲା ॥ ୭୮
ମଦରେ ଦୟା ଗଲା ନାଶ । ଏ ତିନି ଅଧର୍ମର ଅଂଶ ॥ ୭୯
୨୫ ତୋହର ସତ୍ୟ ନାମ ବହି । ପାଦେକ ଅଛି ଶେଷ ହୋଇ ॥ ୮୦
ତାକୁ ଅନୃତଦ୍ୱାରେ ନେମ । ଏଥକୁ କଳିର ଉଦ୍ୟମ ॥ ୮୧
୨୬ ଏ ଭୂମିଭାରା ବିନାଶନ । କଲେକ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୮୨
ତାର ଶ୍ରୀମନ୍ତ ପଦଚିହ୍ନ । ତେଣେ ଏ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ॥ ୮୩
୨୭ ଦୁର୍ଭାଗା ପ୍ରାଏ ତାକୁ ହରି । ଛାଡ଼ିଯାଆନ୍ତେ ବିଜେ କରି ॥ ୮୪
ଦେଖ ଏ ଶୋଚନା କରୁଛି । ଲୋଚନଯୁଗୁଁ ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଛି ॥ ୮୫
ଯେ ଅବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ଜନେ । ଭୂଷିତ ହୋଇ ରାଜଚିହ୍ନେ ॥ ୮୬
ମୋତେ କରିବେ ଉପଭୋଗ । ଏ ଘେନି ଲଭୁଛି ବିରାଗ ॥ ୮୭

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୮ ଏ ରୂପେ ଧର୍ମ ବସୁନ୍ଧରୀ । ଦୁହିଁଙ୍କି ପ୍ରବୋଧନା କରି ॥ ୮୮
ଅଧର୍ମହେତୁ ଅଟେ କଳି । ତାକୁ ମାରିବି ବୋଲି ଭାଳି ॥ ୮୯
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ଘେନିଣ । ମିଳିଲେ ତାହାର ଆଗେଣ ॥ ୯୦
୨୯ ମାରିବାକୁ ସେ ପରୀକ୍ଷିତ । ଆସୁଛି ଜାଣିଣ ଏମନ୍ତ ॥ ୯୧
ଛାଡ଼ିଣ ନୃପତିଲାଞ୍ଛନ । ଭୟରେ ହୋଇ କମ୍ପମାନ ॥ ୯୨
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ପାଦତଳେ । ପଡ଼ିଲା ପ୍ରାଣର ବିକଳେ ॥ ୯୩
୩୦ ଦୀନବତ୍ସଳ ସେହୁ ବୀର । ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ଯଶକର ॥ ୯୪
ସେ କଳି ପଡ଼ନ୍ତେ ପାଦରେ । ତାକୁ ନ ମାଇଲେ ଦୟାରେ ॥ ୯୫
ହସିଲା ପ୍ରାୟେକ ହୋଇଲେ । ତାହାକୁ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲେ ॥ ୯୬

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୩୧ ଆମ୍ଭେ ଅର୍ଜୁନ ଯଶଧର । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ିଲୁ ତୁ କର ॥ ୯୭
ନାହିଁ ତୋହର କିଛି ଭୟ । ମୋହର ରାଜ୍ୟେ ତୁ ନ ଥାଅ ॥ ୯୮
ଅଧର୍ମ ହୋଇ ଯେ ବିଦିତ । ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ତାହାର ମିତ ॥ ୯୯
୩୨ ତୁ ଥାଉ ଯେଉଁ ରାଜା ଦେହେ । ଅଧର୍ମଗଣ ତହିଁ ରହେ ॥ ୧୦୦
ଲୋଭ, ଅନୃତ ଚୌର୍ଯ୍ୟ ତିନି । ଦୁର୍ଜନ ଭାବ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥ ୧୦୧
ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମାୟା ଦମ୍ଭ କଳି । ବୃଜିନ ଆଦି ତହିଁ ମିଳି ॥ ୧୦୨

୩୩ ଧର୍ମେ ସତ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଅଟେ ଏ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ସ୍ଥାନ ।।୧୦୩
ଯହିଁରେ ଯଜ୍ଞବିଦ ନର । ଯଜ୍ଞେ ପୂଜନ୍ତି ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ।।୧୦୪
ଅଧର୍ମବନ୍ଧୁ ଅଟୁ ଯେଣୁ । ନ ଥିବୁ ଆମ୍ଭ ଦେଶେ ତେଣୁ ।।୧୦୫
୩୪ ଯହିଁରେ ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି ହରି । ଯେବା ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରି ।।୧୦୬
କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ । ଦିଅନ୍ତି ମନୋରଥ ଫଳ ।।୧୦୭
ସ୍ଥିର ଜଙ୍ଗମଙ୍କରଠାରେ । ଅଛନ୍ତି ଭିତରେ ବାହାରେ ।।୧୦୮
ପବନ ପ୍ରାୟେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ । ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ଆତ୍ମାରୂପୀ ।।୧୦୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୫ ଶୁଣିଣ ରାଜାର ଉତ୍ତର । କଳି କମ୍ପଇ ଥରହର ।।୧୧୦
ସେ ରାଜା ଟେକିଅଛି ଅସି । ଦଣ୍ଡପାଣି[୧]ର ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ।।୧୧୧
ଚାହିଁଣ ତାହାର ବଦନ । ସେ କଳି ବୋଇଲା ବଚନ ।।୧୧୨

ଶ୍ରୀକଳିରୁବାଚ

୩୬ ହେ ମହାରାଜ ! ତୋ ଆଜ୍ଞାରେ । ରହିବି ଯହିଁରେ ତହିଁରେ ।।୧୧୩
ତୋତେ ମୁଁ ଦେଖଇ ସେଠାର । ଧରିଣ ଅଛୁ ଧନୁଶର ।।୧୧୪
୩୭ ତୁ ଧର୍ମବନ୍ତଙ୍କର ସାର । ବିଚାରି ମୋତେ ସ୍ଥାନ କର ।।୧୧୫
ଯହିଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥିବି ମୁହିଁ । ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି ।।୧୧୬

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୮ କଳି ମାଗନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ତାକୁ ସେ ରାଜା ସେ କାଳରେ।।୧୧୭
ଚାରି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା । ଯହିଁ ଅଧର୍ମ ନିତ୍ୟେ ମେଳା ।।୧୧୮
ଦ୍ୟୂତ, କାମିନୀ, ମଦ୍ୟପାନ । ପ୍ରାଣୀମାରଣେ ଯେଉଁ ମନ ।।୧୧୯
୩୯ ପୁଣି ମାଗନ୍ତେ ଆନ ସ୍ଥାନ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେଲାକ ରାଜନ ।।୧୨୦
୪୦ ପଞ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ପଞ୍ଚ ଗୁଣ । କହିବା ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।।୧୨୧
ଦ୍ୟୂତରେ ଅନୃତ ବସଇ । ମଦ୍ୟପାନରେ ମଦ ଥାଇ ।।୧୨୨
କାମିନୀ ସଙ୍ଗେ କାମ ପୁଣ । ପ୍ରାଣୀହିଂସାରେ ରଜୋଗୁଣ ।।୧୨୩
ବଇର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗରେ । ସେ କଳି ଏ ପାଞ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ।।୧୨୪
ପରୀକ୍ଷିତର ଆଜ୍ଞା ବଶେ । ରହିଲା ମାନସ ହରଷେ ।।୧୨୫

---

୧. ଦଣ୍ଡପାଣି = ଯମ ।

୪୧ ଯେ ଧର୍ମଶୀଳ ଲୋକ ହେବ । ଏ ପାଞ୍ଚ କଥାକୁ ନ ଯିବ ॥୧୨୬
ଯେ ରାଜା ଲୋକପତି ଗୁରୁ । ସେ ଏହା ଛାଡ଼ିବ ଦୂରରୁ ॥୧୨୭
୪୨ ତପ, ଶଉଚ, ଦୟା ତିନି । ଧର୍ମବୃଷର ପାଦ ମାନି ॥୧୨୮
ପ୍ରତିସଂଧାନ ତାହା କଲା । ସେ ତିନି ଯେଣୁ ବଢ଼ାଇଲା ॥୧୨୯
ସନ୍ତତେ ଧର୍ମକୁ ଆଚରି । ପାଳନା କଲା ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୧୩୦
୪୩ ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପୂର୍ବକାଳେ । ବନଗମନ କଲାବେଳେ ॥୧୩୧
ଦେଲେ ଯେ ନୃପତି ଆସନ । ତହିଁରେ ଥିଲେ ସେ ରାଜନ ॥୧୩୨
୪୪ କୌରବ ଇନ୍ଦ୍ର ସଂପତ୍ତିରେ । ଉଲ୍ଲସିଥିଲେ ନିକଟରେ ॥୧୩୩
୪୫ ହସ୍ତିନା ପୁରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ । ସେ ମହାଭାଗ ମହାକୀର୍ତ୍ତି ॥୧୩୪
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର । ଏମନ୍ତ ଅନୁଭାବ ତାର ॥୧୩୫
ଯେ ମହୀ କରନ୍ତେ ପାଳନ । ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ବିପ୍ରଜନ ॥୧୩୬
ଯାଗ କରିବା ନିମିତ୍ତରେ । ଆରମ୍ଭ କଲ ଏ ସ୍ଥାନରେ ॥୧୩୭
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥୧୩୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି । ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥୧୩୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ କଳିନିଗ୍ରହୋ
ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ରାଜ୍ଞସ୍ତ୍ୱଷ୍ଟାଦଶେ ତସ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଶାପୋ ନିରୂପ୍ୟତେ ।
ସ ଚାନୁଗ୍ରହ ଏବାସ୍ୟ ଜାତୋ ବୈରାଗ୍ୟଃମାବହନ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଦ୍ରୋଣକୁମର-ଅସ୍ତ୍ରଘାତେ । ନ ମଲା ମାତାଗର୍ଭଗତେ ॥ ୧
କୃଷ୍ଣର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ କରି । ଯେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୨
୨ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୋପରୁ ପ୍ରକାଶ । ତକ୍ଷକ ହେତୁ ପ୍ରାଣନାଶ ॥ ୩
ସେ କଥା ଅଟେ ଅତି ଭୟ । ତହୁଁ ଯେ ନ ଲଭିଲା ମୋହ ॥ ୪
ବିଷ୍ଣୁରଠାରେ ଯେଣୁ ମନ । ଅର୍ପିତ କଲା ସେ ରାଜନ ॥ ୫

୩ ଥିଲା ବିଷୟ ଯେତେ ସଙ୍ଗ । ସକଳ କରି ତାହା ଭଙ୍ଗ ॥ ୬
ଶୁକଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ହୋଇଣ । ଈଶ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣିଣ ॥ ୭
ଗଙ୍ଗାରେ ନିଜ କଳେବର । ତ୍ୟାଗ କଲାକ ନୃପବର ॥ ୮
୪ କୃଷ୍ଣର ବାର୍ତ୍ତା ନିରନ୍ତରେ । ପ୍ରକାଶେ ଯାହାଙ୍କରଠାରେ ॥ ୯
ତା କଥା-ଅମୃତ ପିଅନ୍ତି । ତା ପାଦପଦ୍ମ ଯେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ॥ ୧୦
ମରଣକାଳେ ତାହାଙ୍କର । ସଂଭ୍ରମ ନୁହଇ ମନର ॥ ୧୧
୫ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳରେ କଳି । ଥିଲେହେଁ ସବୁଦିଗେ ମିଳି ॥ ୧୨
ବାଧିଲା ନାହିଁ ତେତେଦିନ । ସେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ନନ୍ଦନ ॥ ୧୩
ହୋଇଣ ଏକ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ । ପାଳିଲେ ଯେତେଦିନ କ୍ଷିତି ॥ ୧୪
୬ ଯେବଣ ଦିନରେ ଧରଣୀ । ତେଜିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୧୫
ଅଧର୍ମପ୍ରଭବ ଏ କଳି । ସେଦିନୁଁ ଏ ଜଗତେ ମିଳି ॥ ୧୬
୭ ଭ୍ରମର ପ୍ରାୟେ ସେ ରାଜନ । ସାର ସଂଗ୍ରହେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୭
ସେ ଘେନି କଳିର ସଙ୍ଗତେ । ଦ୍ୱେଷ ନ କଲେ କଦାଚିତେ ॥ ୧୮
କୁଶଳ କର୍ମମାନେ ଯହିଁ । ସଂକଳ୍ପମାତ୍ରେ ଫଳ ଦେଇ ॥ ୧୯
ଯେ ଆନ କର୍ମ ଅକୁଶଳ । କଲେ ସେ ଲଭି ତହିଁ ଫଳ ॥ ୨୦
୮ ଯେ ଅଜ୍ଞଠାରେ ଶୂର ପ୍ରାୟ । ଧୀର ଲୋକକୁ କରେ ଭୟ ॥ ୨୧
ଆପଣେ ସାବଧାନ ହୋଇ । ଅନବଧାନି ଲୋକଠାଇଁ ॥ ୨୨
ବୃକର ପ୍ରାୟେ ଯେ ବିହରେ । ସେ କଳି କିବା କରିପାରେ ॥ ୨୩
୯ ଏ ପରୀକ୍ଷିତ ପୁଣ୍ୟଗାଥା । ଯହିଁ ନିରତେ କୃଷ୍ଣକଥା ॥ ୨୪
ଭାବେ କହିଲି ତୁମ୍ଭ ଆଗେ । ଯେଣୁ ପୁଛିଲ ଅନୁରାଗେ ॥ ୨୫
୧୦ ଯାହାର ସାର କର୍ମମାନ । ସାଧୁଏ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୨୬
ସେ ଗୋବିନ୍ଦର କଥା ଯେତେ । ଅଛନ୍ତି ଗୁଣକର୍ମଯୁତେ ॥ ୨୭
ଯେ ନିଜ ଶୁଭ ବାଞ୍ଛେ ମନ । ସେ ତାହା କରିବ ଗାୟନ ॥ ୨୮

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ

୧୧ ହେ ସୂତ ! ବହୁତ ବରଷ । ବିସ୍ତାର ହେଉ ତୋ ଆୟୁଷ ॥ ୨୯
ଯେଣୁ କୃଷ୍ଣର ଶୁଦ୍ଧ ଯଶ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛ ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୦
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅମୃତ । ପ୍ରାୟେକ ଅଟେ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୩୧
୧୨ ଏ ଯଜ୍ଞକର୍ମ ଅବିଶ୍ୱାସ । ବିଗୁଣଭାବୁଁ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୩୨
ଏଥିରେ ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତିଥାଇଁ । ଧୂମମଳିନ ତନୁ ହୋଇ ॥ ୩୩
କୃଷ୍ଣର ଚରଣନଳିନ । ମଧୁ କରାଉଅଛ ପାନ ॥ ୩୪

୧୩ ହରି ଭଗତ ଜନ ସଙ୍ଗ । ଲେଶକୁ ସମ ନୋହେ ସ୍ୱର୍ଗ ॥ ୩୫
ମୋକ୍ଷହିଁ ତାକୁ ନୋହେ ସରି । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆଉ ଯେତେ ଶିରି ॥ ୩୬
ସେମାନେ ହୋଇବେ ସମାନ । କେ ଏହା କହିବ ବଚନ ॥ ୩୭
୧୪ କୃଷ୍ଣକଥାରେ ରସ ଯେତେ । ତାହା ଆସ୍ୱାଦି ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥ ୩୮
ତୋଷ ଲଭିବ କେଉଁ ଜନ । ଯେ ହରି ସାଧୁଙ୍କ ଅୟନ ॥ ୩୯
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ବୋଲାଇ । ଭବ ବିରଞ୍ଚି ଆଦି ହୋଇ ॥ ୪୦
ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଯୋଗେଶ୍ୱର । ଅନ୍ତ ନ କଲେ ଗୁଣ ଯାର ॥ ୪୧
୧୫ ତେଣୁ ଭଗତ ଜନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ସାର ॥ ୪୨
ମହତ ଜନଙ୍କ ଶରଣ । ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ନାରାୟଣ ॥ ୪୩
ବିଶୁଦ୍ଧ ଚରିତ ତାଙ୍କର । ଭୁବନେ ଅଟଇ ଯେ ସାର ॥ ୪୪
ତାହା ଶ୍ରବଣେ ଆମ୍ଭ ମତି । ଉତ୍ସୁକ ହେଉଅଛି ଅତି ॥ ୪୫
ସେ କଥା ଆମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ । ବିସ୍ତାର କର ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ॥ ୪୬
୧୬ ସେ ମହାଭକ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ । ଅଟଇ ଅତି ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ॥ ୪୭
ତାହାଙ୍କୁ ଶୁକ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ଭଣିଲେ ଯେଣେ ସେ ରାଜନ ॥ ୪୮
ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ ପାଦ ଦୁଇ । ଭଜିଲେ ଯେ ମୋକ୍ଷ ବୋଲାଇ ॥ ୪୯
୧୭ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଣ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କର ତା ବଖାଣ ॥ ୫୦
ପରମ ପୁଣ୍ୟ ସେ ଅଟଇ । ଅଦ୍ଭୁତ ଯୋଗନିଷ୍ଠା ଯହିଁ ॥ ୫୧
ଅନନ୍ତ ଚରିତେ ସଂଯୁତ । ଯହିଁରେ ଶ୍ରୋତା ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୫୨
ଅଖିଳ ଭାଗବତଙ୍କର । କର୍ଣ୍ଣକୁ ଅଟେ ମନୋହର ॥ ୫୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୮ ଏ କଥା ଅଟେ ଅଦ୍ଭୁତ । ପ୍ରତିଲୋମରେ ଆମ୍ଭେ ଜାତ ॥ ୫୪
ଆମ୍ଭ ଜନମ ତଥାପି ହି । ଆଜ ସେ ସଫଳ ଅଟଇ ॥ ୫୫
ଯେଣୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁବୃତ୍ତି[୧] । ବୃଦ୍ଧମାନେ ହିଁ କରିଛନ୍ତି ॥ ୫୬
ଦୁଷ୍କୁଳେ ହେଲି ବୋଲି ଜାତ । ଯେ ବ୍ୟଥା ଥାଇ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୫୭
ତାହା ନିଃଶେଷେ ନାଶ କରେ । ମହତ ଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ॥ ୫୮
ଯେବେ ଦଇବବଶ ହୋଇ । ଲୌକିକ କଥା ସମ୍ଭବଇ ॥ ୫୯

୧: ଅନୁବୃତ୍ତି = ଆଦର ।

୧୯ ସାଧୁ ଲୋକର ଏକାନ୍ତରେ । ଯେ ପରାୟଣ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୬୦
ସେ କୃଷ୍ଣନାମ ଯେ ଗୁଣଇଁ । ତାହାର ସେ ଚିନ୍ତା କି ଥାଇ ॥ ୬୧
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅନନ୍ତଶକତି । ଯାର ମହତ ଗୁଣ ଛନ୍ତି ॥ ୬୨
ଏଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ବଜନେ । ଅନନ୍ତ ବୋଲନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୬୩
୨୦ ତାହାଙ୍କୁ ଗୁଣରେ ସମାନ । ଅଧିକ ହୋଇ ନାହିଁ ଆନ ॥ ୬୪
ଏମନ୍ତ କଥା କହିବାର । ନୁହଇ ଉଚିତ ବେଭାର ॥ ୬୫
ଯାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦିମାନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ନିଜ ମନେ ॥ ୬୬
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ । ଭଜଇ ଯା' ପାଦରେଣୁକୁ ॥ ୬୭
ଲକ୍ଷ୍ମୀକି ଲଭିବା ନିମନ୍ତେ । ଆଦର ନ ଥାଇ ତା ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୮
୨୧ ପୂର୍ବେ ବିରଞ୍ଚି ଅର୍ଘ୍ୟ ଜଳ । ଦିଅନ୍ତେ ନେଇ ପାଦତଳ ॥ ୬୯
ସେ ଯାହା ପାଦନଖୁଁ ଗଳେ । ଶିବ ସହିତେ ମହୀତଳେ ॥ ୭୦
ସକଳ ପବିତ୍ର କରଇ । ତାହାର ବିନୁ ଆନ ହୋଇ ॥ ୭୧
କେ ଅବା ହୋଇବ ଭାଜନ । ବୋଲାଇବାକୁ ଭଗବାନ ॥ ୭୨
୨୨ ଯାହାର ଠାରେ ଧୀରଜନେ । ଲଭିଣ ଅନୁରାଗ ମନେ ॥ ୭୩
ଦେହ ଆଦିରେ ଧୃତ[୧] ସଙ୍ଗ । ତକ୍ଷାଳ କରିଣ ବିଭଙ୍ଗ ॥ ୭୪
ପରମହଂସ ପଥଗତି । ପରମ କାଷ୍ଠାକୁ ଲଭନ୍ତି ॥ ୭୫
ଅହିଂସା ଉପଶମ ଦୁଇ । ଯହିଁରେ ସ୍ୱଧର୍ମ ଅଟଇ ॥ ୭୬
୨୩ ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟସମ ଋଷିମାନେ । ଯାହା ପଚାରିଲେ ସୁମନେ ॥ ୭୭
ମୋହର ଜ୍ଞାନ ଅଛି ଯେତେ । ତହିଁକି କହିବି ଉଚିତେ ॥ ୭୮
ଆପଣା ଶକ୍ତି ଅନୁକ୍ରମେ । ଆକାଶେ ଯାନ୍ତି ବିହଙ୍ଗମେ ॥ ୭୯
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଜନ ଯେତେ । ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ଅନୁମତେ ॥ ୮୦
ବଖାଣ କରନ୍ତି ବିସ୍ତର । ଲୀଳାକୁ ଶୁଣ ମୁନିବର ॥ ୮୧
୨୪ ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଏକଦିନେ । ଚଳନ୍ତେ ମୃଗୟାକୁ ବନେ ॥ ୮୨
ମୃଗ ଗୋଡ଼ାନ୍ତେ ଅତି ଶ୍ରାନ୍ତ । ହୋଇଲେ କ୍ଷୁଧିତ ତୃଷିତ ॥ ୮୩
୨୫ ଜଳ ଆଶୟକୁ ନ ଚାହିଁ । ମିଳିଲେ ସେ ଆଶ୍ରମେ ଯାଇଁ ॥ ୮୪
ମୁନିଙ୍କି ଦେଖିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ । ବସିଣ ଅଛନ୍ତି ଆସନେ ॥ ୮୫
ନୟନ କରିଣ ମୁଦ୍ରିତ । ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ॥ ୮୬

---

୧. ଧୃତି ।

୨୬ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପ୍ରାଣ, ମନ, ବୁଦ୍ଧି । ଏମାନ ସବୁ ଛନ୍ତି ରୁନ୍ଧି ॥ ୮୭
ଜାଗ୍ରତ ଆଦି ସ୍ଥାନ ତ୍ରୟ । ଜିଣିଣ ଲଭିଲେ ତୁରୀୟ ॥ ୮୮
ସବୁ କଥାରୁ ଉପରତ । ବିକାରହୀନ ବ୍ରହ୍ମଭୂତ ॥ ୮୯
୨୭ ଫିଟିଅଛନ୍ତି ଜଟା ଶିରେ । ମୃଗର ଅଜିନ[୧] କଟିରେ ॥ ୯୦
ତେଣେ ଆଛନ୍ନ ହୋଇ ସ୍ଥିରେ । ବସି ଅଛନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୯୧
ନୃପ ମାଗିଲା ତାଙ୍କୁ ନୀର । ଶୁଖିଛି ତାଳୁ ଆପଣାର ॥ ୯୨
୨୮ ଯେ ତୃଣଭୂମି ଆଦିମାନ । ଅତିଥିପୂଜାର ବିଧାନ ॥ ୯୩
ଯେ ଅର୍ଘ୍ୟ ବିଧି ପ୍ରିୟ ବାଣୀ । ନ ଲଭି ତାହା ନୃପମଣି ॥ ୯୪
ଅବଜ୍ଞା ପ୍ରାୟେ ଆପଣାକୁ । ମଣିଣ କୋପିଲେ ତାହାକୁ ॥ ୯୫
୨୯ କ୍ଷୁଧାରେ ତୃଷାରେ ବିକଳ । ଆତ୍ମା ହୁଅନ୍ତେ ତତକାଳ ॥ ୯୬
ତାର ବିପ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ । କ୍ରୋଧ, ମତ୍ସର ହେଲେ ଦୁଇ ॥ ୯୭
ଯେ କ୍ରୋଧ, ମତ୍ସର ପୂର୍ବରେ । ଜନ୍ମି ନ ଥିଲେ ନୃପଠାରେ ॥ ୯୮
୩୦ ସେ ରାଜା ନିଜ କ୍ରୋଧ ବଳେ । ମୃତ ଉରଗ ଧନୁହୂଳେ ॥ ୯୯
ବ୍ରାହ୍ମଣଗଳେ ନିବେଶିଣ । ପୁରକୁ ଗଲା ତତକ୍ଷଣ ॥୧୦୦
୩୧ ନିରୋଧି ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ । ଏ ଅବା ବୁଜିଛି ନେତ୍ରକୁ ॥୧୦୧
କ୍ଷତ୍ରବଂଧୁରେ କାର୍ଯ୍ୟ କିବା । ବିଚାରି ଏହି କଥା ଅବା ॥୧୦୨
କପଟ ସମାଧି ଆଚରି । ବସିଅଛି ଏ ତପଚାରୀ ॥୧୦୩
ମନରେ କରି ଏ ବିଚାର । ନୃପତି କଲା ସେ ପ୍ରକାର ॥୧୦୪
୩୨ ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ପୁତ୍ର ତାର । ଖେଳନ୍ତେ ଶିଶୁଙ୍କ ସଙ୍ଗର ॥୧୦୫
ରାଜାର ଆଗମନ କଥା । ପିତାର ଯେମନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥୧୦୬
ବାଳକମୁଖୁଁ ତା ଶୁଣିଲା । ସେଠାରେ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲା ॥୧୦୭
୩୩ ଦେଖ ଏ ରାଜାମାନଙ୍କର । ଅଧର୍ମ ଅତି ବଳୀଆର ॥୧୦୮
ସ୍ୱାମିର ଠାରେ ଦାସମାନେ । ପାପ ଆଚରନ୍ତି ଯେସନେ ॥୧୦୯
ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ଯେହ୍ନେ କାକେ । କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟପଣ ଲୋକେ ॥୧୧୦
କୁକ୍କୁରେ ଦ୍ୱାର ଜଗିଥାନ୍ତି । ଯେହ୍ନେ ଅସାଧୁ ଆଚରନ୍ତି ॥୧୧୧
୩୪ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଗୃହରକ୍ଷାପାଇଁ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଛନ୍ତି ଭିଆଇ ॥୧୧୨
ଦ୍ୱାରେ ଥିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ସେହି । ଗୃହରେ ଭାଣ୍ଡରେ ଯେ ଥାଇ ॥୧୧୩
ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇବା ନିମିତ୍ତେ । ସେ କିଂପା ବିଚାରଇ ଚିତ୍ତେ ॥୧୧୪

---

୧. ଅଜିନ = ଚର୍ମ ।

୩୫ ଉତ୍ପଥଗାମୀ ଯେଉଁ ଜନ । ତାହାଙ୍କ ଶାସ୍ତା ଭଗବାନ ॥୧୧୫
କୃଷ୍ଣ ଗମନ୍ତେ ନିଜପୁର । ମର୍ଯ୍ୟାଦାହୀନ ଯେଉଁ ନର ॥୧୧୬
ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିବି ଆଜ ମୁହିଁ । ଦେଖ ମୋ ବଳ ତୁମ୍ଭେ ଥାଇଁ ॥୧୧୭
୩୬ ମିତ୍ରଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ କହି । ରୋଷେ ଅରୁଣନେତ୍ର ହୋଇ ॥୧୧୮
କୌଶିକୀଜଳେ ଆଚମନ । କରିଣ ସେ ଋଷିନନ୍ଦନ ॥୧୧୯
ବଜ୍ରପ୍ରାୟେକ ଯେ ବଚନ । କଲା ତାହାକୁ ବିସର୍ଜନ ॥୧୨୦
୩୭ ଯେ କରି ଏମନ୍ତ ବିଚାର । ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଂଘିଲା ପାମର ॥୧୨୧
ଆଜୁଁ ସପତ ଦିନଠାରେ । ତକ୍ଷକ ଆସିଣ କୋପରେ ॥୧୨୨
ଦଂଶିବ ତାହାର ଶରୀର । ଯେ ତାତଦ୍ରୋହୀ କୁଳାଙ୍ଗାର ॥୧୨୩
୩୮ ବାଳକ ତହୁଁ ଉତ୍ତାରେଣ । ନିଜ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିଣ ॥୧୨୪
ଦେଖିଲା କଣ୍ଠରେ ପିତାର । ଲମ୍ବିଛି ସର୍ପ କଳେବର ॥୧୨୫
ଦୁଃଖରେ ଆରତ ହୋଇଲା । ଉଚ୍ଚେ ରୋଦନ ଆଚରିଲା ॥୧୨୬
୩୯ ସେ ଆଙ୍ଗିରସ ବିପ୍ରବର । ଶୁଣିଣ ରୋଦନ ପୁତ୍ରର ॥୧୨୭
ସ୍ଥିରେ ଲୋଚନ ଦୁଇ ଫେଇ । ମୃତ ସର୍ପକୁ କାନ୍ଧେ ଚାହିଁ ॥୧୨୮
୪୦ ସର୍ପକୁ କରି ବିସର୍ଜନ । ପୁତ୍ରକୁ ବୋଇଲା ବଚନ ॥୧୨୯
ହେ ବତ୍ସ ! କାନ୍ଦୁ କି ନିମିତ୍ତେ । କେ ଅପକାର କଲା ତୋତେ ॥୧୩୦
ଶୁଣିଣ ପିତାର ବଚନ । ସକଳ କଲା ନିବେଦନ ॥୧୩୧
୪୧ ସେ ନରନାଥ ପରୀକ୍ଷିତ । ନୁହଇ ଶାପକୁ ଉଚିତ ॥୧୩୨
ତାହାର ଶାପକୁ ଶୁଣିଣ । ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥୧୩୩
ମନେ ସନ୍ତୋଷ ନ ଲଭିଲା । ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲା ॥୧୩୪
ଆଜ ଅଜ୍ଞାନ ଭାବ ବହି । ଅତି ଦୁଷ୍କୃତ କଲୁ ତୁହି ॥୧୩୫
ବିହିଲୁ ଅଳପ ଦ୍ରୋହରେ । ବିଶେଷ ଦଣ୍ଡ ନୃପଠାରେ ॥୧୩୬
୪୨ ରାଜା ଅଟଇ ସ୍ୱୟଂ ହରି । ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ କରି ॥୧୩୭
ତାକୁ ଗଣିମା ନ ଯୋଗାଇ । ଏଣୁ ତୋ ବୁଦ୍ଧି ପକ୍ୱ ନୋହି ॥୧୩୮
ଯାହାର ଦୁଃସହ ତେଜରେ । ପାଳନା ଲଭି ଏ ସଂସାରେ ॥୧୩୯
ପ୍ରଜାଏ ସୁଖକୁ ଲଭନ୍ତି । ଅକୁତୋଭୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ॥୧୪୦
୪୩ କେବଳ ନରଦେହ ହୋଇ । ନାମମାତ୍ରକ ବହିଥାଇ ॥୧୪୧
ଅଟଇ ସ୍ୱୟଂ ଚକ୍ରଧର । ସେ ଯେବେ ନ ଥାଇ ସଂସାର ॥୧୪୨

	ତେବେ ଏ ଲୋକ ନାଶ ଯାଇ ।	ମେଷସମୂହ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ	॥୧୪୩
	କେହି ନ ଥାଇ ରକ୍ଷାକର ।	ବହୁତ ସମ୍ଭବନ୍ତି ଚୋର	॥୧୪୪
୪୪	ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ନରନାଥ ।	ଲୋକର ଚୋର ନେବେ ଅର୍ଥ	॥୧୪୫
	ସେ ଘେନି ଯେଉଁ ପାପ ହେବ ।	ଆମ୍ଭ ବଂଶକୁ ସେ ଆସିବ	॥୧୪୬
	ବହୁତ ଚୋର ହେବେ ଜନ ।	ପଶୁ ଯୁବତୀ ଅର୍ଥମାନ	॥୧୪୭
	ଏକ ଆରକରେ ହରିବେ ।	ମାରିବେ ନିଷ୍ଠୁର ଭାଷିବେ	॥୧୪୮
୪୫	ସେ କାଳେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମାଚାର ।	ସହିତେ ବେଦମୟ ଆର	॥୧୪୯
	ଯେ ସଦାଚାର ମାର୍ଗ ଥିବ ।	ସେ ସବୁ ବିନାଶ ହୋଇବ	॥୧୫୦
	ଅର୍ଥ କାମରେ ଦେଇ ମନ ।	ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତେ ହତଜ୍ଞାନ	॥୧୫୧
	କପି କୁକ୍କୁର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।	ବର୍ଣ୍ଣସଂକର ହେବେ ତହିଁ	॥୧୫୨
୪୬	ସେ ଧର୍ମପାଳ ନରପତି ।	ଅଟେ ସମ୍ରାଟ ମହାକୀର୍ତ୍ତି	॥୧୫୩
	ସାକ୍ଷାତ ମହାଭାଗବତ ।	ରାଜର୍ଷି ହୟମେଧବନ୍ତ	॥୧୫୪
	କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ହୋଇ ଦୀନ ।	ଆମ୍ଭ ଶାପକୁ ଅଭାଜନ	॥୧୫୫
୪୭	ଅପାପ ନିଜ ଭୃତ୍ୟଠାରେ ।	ବାଳକ ଅପକ୍ୱ ବୁଦ୍ଧିରେ	॥୧୫୬
	କଲା ଯେ ପାପ ଆଚରଣ ।	ସକଳ ଆତ୍ମା ନାରାୟଣ	॥୧୫୭
	ସେ ଅପରାଧକୁ ଏହାର ।	କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ଚକ୍ରଧର	॥୧୫୮
୪୮	ଯେବେ ଲଭନ୍ତି ତିରସ୍କାର ।	ବଞ୍ଚନା ଲଭନ୍ତି ଅପାର	॥୧୫୯
	ଦଣ୍ଡ, ତାଡ଼ନ, ଅବା ଶାପ ।	ଅଥବା ଲଭନ୍ତି ଆକ୍ଷେପ	॥୧୬୦
	ଏତେ କଥାକୁ ପ୍ରତିକାର ।	କରଣେ ହେଲେହେଁ ଈଶ୍ୱର	॥୧୬୧
	ତାର ଭଗତ ଜନମାନେ ।	କୋପ କରନ୍ତି ନାହିଁ ମନେ	॥୧୬୨

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୯	ଏମନ୍ତ ରୂପେ ମହାମୁନି ।	ପୁତ୍ରର ଦୋଷ ମନେ ଘେନି	॥୧୬୩
	ଅନୁତାପକୁ ସେ ଲଭିଲା ।	ଯେବଣ ଦୋଷ ରାଜା କଲା	॥୧୬୪
	ସେ ଅପରାଧ ନିଜ ଚିତ୍ତେ ।	ଘେନିଲା ନାହିଁ କଦାଚିତେ	॥୧୬୫
୫୦	ସଂସାରେ ଯେତେ ସାଧୁଲୋକ ।	ପରରଠାରୁ ସୁଖଦୁଃଖ	॥୧୬୬
	ଲଭିଣ ବ୍ୟଥା ନ ପାଆନ୍ତି ।	କେବେହେଁ ହରଷ ନୁହନ୍ତି	॥୧୬୭
	ଆତ୍ମାର ନାହିଁ ସୁଖଦୁଃଖ ।	ଯେଣୁ ତାଙ୍କର ଏ ବିବେକ	॥୧୬୮

ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । *ଆସ୍ୱାଦି ସାଧୁଜନହିତ ॥୧୬୯
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥୧୭୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ବିପ୍ରଶାପୋପଲମ୍ଭନଂ
ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପ୍ରାୟୋପବିଷ୍ଟେ ଗଙ୍ଗାୟାଂ ରାଜ୍ଞି ଯୋଗିଜନାବୃତେ ।
ଶୁକସ୍ୟାଗମନଂ ତତ୍ର ପ୍ରୋକ୍ତମେକୋନବିଂଶକେ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଯେଉଁ ନିନ୍ଦିତ କର୍ମଗୁଣ । ଆପଣେ କଲା ଆଚରଣ ॥ ୧
ତାହା ଚିନ୍ତନ୍ତେ ମହୀପତି । ଏବେ ଦୁର୍ମନା ହେଲା ଅତି ॥ ୨
ମୁଁ ନୀଚ ଜନଙ୍କ ପ୍ରକାରେ । କୁକର୍ମ କଲି ବିପ୍ରଠାରେ ॥ ୩
ସେ ମୋରେ ନୋହେ ଅପରାଧୀ । ଅଟେ ଗୁପତ ତେଜନିଧି ॥ ୪
୨ କଲି ମୁଁ ଦେବତା ହେଳନ । ତେଣୁ ନିକଟରେ ବ୍ୟସନ ॥ ୫
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇବ ମୋହର । ହେଉ ତହିଁକି କି ବିଚାର ॥ ୬
ତେଣେ ଦୁରିତ ହେବ ନାଶ । ଆଉ ନ କରିବି ଏ ଦୋଷ ॥ ୭
୩ କୋପିତ ବ୍ରହ୍ମକୁଳ ଯେହି । ଅନଳପ୍ରାୟ ସେ ଅଟଇ ॥ ୮
ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ଅମଙ୍ଗଳ । ମୋହର ରାଜ୍ୟ, କୋଷ, ବଳ ॥ ୯
ଆଜହିଁ କରୁ ସେ ଦହନ । ପୁଣି ମୋହର ଅନ୍ୟଦିନ ॥ ୧୦
ପାପିଷ୍ଠ ବୁଦ୍ଧି ଏ ପ୍ରକାରେ । ନୋହୁ ଗୋ ବିପ୍ରଦେବଠାରେ ॥ ୧୧
୪ ସେ ରାଜା ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଏମନ୍ତ । ଶୁଣିଲା ଶାପର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥ ୧୨
ଶମୀକଶିଷ୍ୟ ତାକୁ ଯାଇଁ । କହିଲା ସକଳ ବୁଝାଇ ॥ ୧୩
ମୁନିତନୁଜର ବଚନେ । ତୋତେ ଆଜହୁଁ ସାତଦିନେ ॥ ୧୪
ତକ୍ଷକ କରିବ ଦଂଶନ । ଶୁଣି ସେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୧୫

* ଆସ୍ୱାଦୁ ସାଧୁଜନ ଚିତ୍ତ ।

ଉତ୍ତମ କରି ତତକାଳ । ମଣିଲା ତକ୍ଷକ ଅନଳ ॥ ୧୬
ବିଷୟେ ଯେହ୍ନ ରସିଥାଇ । ତାର ବିରକ୍ତି ହେତୁ ସେହି ॥ ୧୭
୫ ଯେ ଇହ ପର ଲୋକ ବେନି । ତ୍ୟାଜ୍ୟ ରୂପରେ ତାହା ମାନି ॥ ୧୮
ତାହାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି । ରାଜ୍ୟମଧ୍ୟେ ସେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୧୯
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ସେବନ । ଅଧିକ ବିଚାରିଣ ମନ ॥ ୨୦
କରିଣ ଅନଶନ ବ୍ରତ । ହୋଇଲେ ଗଙ୍ଗାମଧ୍ୟଗତ ॥ ୨୧
୬ ଶୋଭିତ ତୁଳସୀ ମିଶିଣ । ଯେ କୃଷ୍ଣ ପାଦରେଣୁଗଣ ॥ ୨୨
ତେଣେ ଉତ୍ତମ ବହେ ବାରି । ଲୋକପାଳଙ୍କୁ ଆଦି କରି ॥ ୨୩
ଲୋକଙ୍କୁ ବାହ୍ୟରେ ଅନ୍ତରେ । ପବିତ୍ର କରେ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୨୪
ପ୍ରାଣର ତ୍ୟାଗ ସମୟରେ । ତାହାକୁ ସେବା କେ ନ କରେ ॥ ୨୫
୭ ଏ ରୂପେ ନିଶ୍ଚେ କରି ମତି । ସେ ପାଣ୍ଡୁବଂଶ ନରପତି ॥ ୨୬
ଗଙ୍ଗାରେ ଅନଶନ କରି । ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରାଏ ବ୍ରତ ଧରି ॥ ୨୭
ଆନ ବିଷୟ ଯେତେ ଥିଲା । ସକଳ ତାହା ଦୂର କଲା ॥ ୨୮
ଛାଡ଼ି ସକଳ ସଙ୍ଗମାନ । କୃଷ୍ଣଚରଣେ କଲା ଧ୍ୟାନ ॥ ୨୯
୮ ଏହି ସମୟେ ମୁନିମାନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ॥ ୩୦
ଯାହାଙ୍କ ଅନୁଭାବମାନ । ଲୋକେ ଅଟଇ ଅକଥନ ॥ ୩୧
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ଶିଷ୍ୟମାନ । ଅଟନ୍ତି ଭୁବନପାବନ ॥ ୩୨
୯ ତୀର୍ଥ ଆଗମଛଳେ ସନ୍ତ । ତୀର୍ଥକୁ କରନ୍ତି ପବିତ୍ର ॥ ୩୩
୧୦ ଅତ୍ରି, ବଶିଷ୍ଠ, ପରାଶର । ଚ୍ୟବନ, ଉତଥ୍ୟ, ଅଙ୍ଗିର ॥ ୩୪
ଅରିଷ୍ଟନେମି, ଶରଦ୍ୱତ । ସେ ରାମ, ଭୃଗୁ, ଗାଧିସୁତ ॥ ୩୫
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ, କୁମ୍ଭଯୋନି । ଦେବଳ, ଇଧ୍ମବାହୁ ବେନି ॥ ୩୬
ଆରଷ୍ଟିଷେଣ, ମେଧାତିଥି । ଗୌତମ, ଭରଦ୍ୱାଜ ଯତି ॥ ୩୭
ଔର୍ବ, ମୈତ୍ରେୟ, ପିପ୍ପଳାଦ । ଯେ ବ୍ୟାସ, କବଷ, ନାରଦ ॥ ୩୮
୧୧ ଯେ ଆନ ଦେବ ବ୍ରହ୍ମଋଷି । ଅରୁଣ ଆଦି ରାଜଋଷି ॥ ୩୯
ଯେ ନାନା ଋଷି ଗୋତ୍ରେ ସାର । ମିଳିଲେ ରାଜାର ଛାମୁର ॥ ୪୦
ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜିଣ ବିଧିରେ । ବନ୍ଦନ କଲା ରାଜା ଶିରେ ॥ ୪୧
୧୨ ସେମାନେ ସୁଖେ ଯେ ଯାହାରେ । ବସନ୍ତେ ଆସନ ଉପରେ ॥ ୪୨
ସେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ପରୀକ୍ଷିତ । ଆଗରେ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ ॥ ୪୩

ପୁଣି ପ୍ରଣାମ ତାଙ୍କୁ କଲା । କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଲା ।। ୪୪
କରିବାକୁ ଯେ ଅଛି ମନ । ସେ କଥା କଲା ବିଜ୍ଞାପନ ।। ୪୫

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୧୩ ଆମ୍ଭେ ନୃପତିମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅତିଶୟ ସାର ।। ୪୬
ଯେଣୁ ମହତଜନମାନେ । ଆମ୍ଭ ଚରିତକୁ ସୁମନେ ।। ୪୭
କରିଣ ଅନୁଗ୍ରହ ଅତି । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଆମ୍ଭ କତି ।। ୪୮
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ଯେହୁ କରେ । ସେ ରାଜକୁଳ ଏ ସଂସାରେ ।। ୪୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଦ ଶୌଚଜଳୁଁ । ଦୂରେ ଅଛନ୍ତି କର୍ମଫଳୁଁ ।। ୫୦
୧୪ ଗୃହେ ଆସକ୍ତଚିତ୍ତ ହୋଇ । ମୁଁ ପାପ ଆତ୍ମା ଅଛି ରହି ।। ୫୧
ବୈରାଗ୍ୟ ହୃଦେ ହେଲେ ଜାତ । ଯାହାକୁ ଲଭନ୍ତି ନିୟତ ।। ୫୨
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପ ରୂପ ମୋର । ହେଲେ ସେ ପରାବରେଶ୍ୱର ।। ୫୩
ଗୃହ-ଆସକତ ଲୋକହିଁ । ଯେଉଁ ଶାପରେ ଭୟ ପାଇ ।। ୫୪
୧୫ ମୁଁ ଆଜି ପଶିଲି ଶରଣ । ଜାଣନ୍ତୁ ସକଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।। ୫୫
ମୋହର ଏହୁ ସତ୍ୟବାଣୀ । ଗଙ୍ଗା ଦେବୀ ହିଁ ଥାଉ ଜାଣି ।। ୫୬
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ଦେଲି ଚିତ୍ତ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ହୋଇ ନିୟୋଜିତ ।। ୫୭
କୁହୁକ ତକ୍ଷକ ମୋ କାୟ । ଦଂଶୁ ତହିଁକି ନାହିଁ ଭୟ ।। ୫୮
ତୁମ୍ଭେ ଅଧିକେ କୃଷ୍ଣକଥା । ଗାୟନ କର ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ।। ୫୯
୧୬ କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ପୁଣ ମୋର । ରତି ସମ୍ଭବୁ ନିରନ୍ତର ।। ୬୦
ଯାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ ସେହୁ । ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସଙ୍ଗ ତହିଁ ହେଉ ।। ୬୧
ମୁଁ ଜନ୍ମ ହେବି ଯହିଁ ଯହିଁ । ମହତ ଜନଙ୍କର ଠାଇଁ ।। ୬୨
ସୁହୃଦ ଭାବ ହେଉ ମୋର । ବିପ୍ରଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।। ୬୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୭ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଏହା କରି । ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।। ୬୪
ପୁତ୍ରେ ସମର୍ପି ରାଜ୍ୟଭାର । ଜାହ୍ନବୀ ଦକ୍ଷିଣ କୂଳର ।। ୬୫
ପ୍ରାଚୀନ ଅଗ୍ର କୁଶାସନେ । ରହିଲା ଉତ୍ତର ବଦନେ ।। ୬୬
୧୮ ଏମନ୍ତେ ଅନଶନ ବ୍ରତ । କରନ୍ତେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ।। ୬୭
ଦେବତାଗଣ ଆକାଶରେ । ପ୍ରଶଂସା କରି ହରଷରେ ।। ୬୮
ଭୂମିରେ ପୁଷ୍ପ ବରଷିଲେ । ଦୁନ୍ଦୁଭିମାନ ଶବ୍ଦ କଲେ ।। ୬୯

୧୯ ସେ ପରୀକ୍ଷିତକୁ ଉଦ୍ଦେଶି । ଯେ ଆସିଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ॥ ୭୦
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର । ସୁଶୀଳ ବଳ ତାହାଙ୍କର ॥ ୭୧
ରାଜାଙ୍କୁ ସାଧୁବାଦ କରି । କୃଷ୍ଣଗଣକୁ ଅନୁସରି ॥ ୭୨
ପ୍ରଶଂସି କହିଲେ ବଚନ । ତା' ଗୁଣେ ହୋଇ ତୋଷମନ ॥ ୭୩

ଶ୍ରୀମହର୍ଷୟ ଊଚୁଃ

୨୦ ଶୁଣ ହେ ରାଜଋଷିବର । ତୁମ୍ଭେ ଶରଣ କୃଷ୍ଣଠାର ॥ ୭୪
ତୁମ୍ଭର ଠାରେ ଏହୁ କଥା । ବିଚିତ୍ର ନୁହଇ ସର୍ବଥା ॥ ୭୫
ଏ ଅଟେ ତୁମ୍ଭ କୁଳରୀତି । ଲଭିବାପାଇଁ କୃଷ୍ଣପ୍ରୀତି ॥ ୭୬
ଯେ ସର୍ବରାଜା ପ୍ରଣମିତ । ଆସନ କଲ ଦୂରଗତ ॥ ୭୭
୨୧ ଏମନ୍ତ କହି ସର୍ବ ଯତି । ଏକ ଆରକେ ବିଚାରନ୍ତି ॥ ୭୮
ଏ ନରପତି ଯେତେଦିନେ । ଦେହ ଛାଡ଼ିବ ବିଷ୍ଣୁଧ୍ୟାନେ ॥ ୭୯
ସୁଖେ ଲଭିବ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ । ଯେ ସ୍ଥାନ ବିରଜ ବିଶୋକ ॥ ୮୦
ସେଦିନ ଯାଏଁ ଆମ୍ଭେମାନେ । ସମସ୍ତେ ଥିବା ଏହି ସ୍ଥାନେ ॥ ୮୧

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୨ ସମ, ଅବ୍ୟାଜ, ସୁମଧୁର । ଗରିଷ୍ଠ ବାକ୍ୟ ଋଷିଙ୍କର ॥ ୮୨
ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜନ । ସେ ଯେତେ ଥିଲେ ଋଷିଗଣ ॥ ୮୩
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଣ । ବିଷ୍ଣୁଚରିତମାନ ପୁଣ ॥ ୮୪
ଶ୍ରବଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ । ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ ॥ ୮୫

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୨୩ ସକଳ ଦିଗୁଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ । ସମସ୍ତେ ମିଳିଲ ଏ ସ୍ଥାନେ ॥ ୮୬
ମୂର୍ତ୍ତି ଧରିଣ ବେଦମାନେ । ଥାଆନ୍ତି ସତ୍ୟଲୋକେ ଯେହ୍ନେ॥ ୮୭
ତୁମ୍ଭେ ଦିଶୁଛ ସେ ସମାନ । ପରର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଆନ ॥ ୮୮
କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭର କିଛି ନାହିଁ । ଏ ବେନି ଲୋକେ ସାର ହୋଇ॥ ୮୯
ସେ ଅନୁଗ୍ରହକୁ ହିଁ ପୁଣି । ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୯୦
୨୪ ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ତେଣୁ ମୁହିଁ। ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱସିତ ହୋଇ ॥ ୯୧
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟଇ ଏ ରୀତି । ଏହି ବିଷୟେ ଦେଇ ମତି ॥ ୯୨
ପୁଚ୍ଛିବା ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଅଟଇ । ସେହି କଥାକୁ ପଚାରଇ ॥ ୯୩

ଯେ କୃତ୍ୟ ସମସ୍ତ କାଳରେ । ତହିଁରେ ମରିବା ଲୋକରେ ।। ୯୪
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ବିଶୁଦ୍ଧ କଥା । ବିଚାର କର ତା ସର୍ବଥା ।। ୯୫

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୫ ଏମନ୍ତ କହୁଁ ରାଜରଷି । ଶୁକ ମିଳିଲେ ତହିଁ ଆସି ।। ୯୬
ଇଚ୍ଛାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସେ ମହୀ । ଅପେକ୍ଷା ନ କରନ୍ତି କାହିଁ ।। ୯୭
ଲକ୍ଷି ନୁହଇ ତାଙ୍କ ଚିହ୍ନ । ସେ ନିଜ ଲାଭେ ତୁଷ୍ଟମନ ।। ୯୮
ବାଳକେ ଛନ୍ତି ଚାରିପାଶ । ଅବଧୂତର ପ୍ରାୟେ ବେଶ ।। ୯୯
୨୬ ଅଷ୍ଟ ବରଷକୁ ଦିଗୁଣ । ତାଙ୍କ ବୟସ ପରିମାଣ ।।୧୦୦
ଚରଣ, ବାହୁ, ଉରୁ, କର । ଅଟେ ତାଙ୍କର ସୁକୁମାର ।।୧୦୧
କପୋଳ, ଗାତ୍ର ମନୋହର । ବିଶାଳ ନୟନ ସୁନ୍ଦର ।।୧୦୨
ଉନ୍ନତ ନାସା, ତୁଲ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ । ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୂଲତା, ଆନନ ।।୧୦୩
କମ୍ବୁର ପ୍ରାୟ ରେଖାଯୁତ । କଣ୍ଠ ହୋଇଛି ସୁଜନିତ ।।୧୦୪
୨୭ କଣ୍ଠର ଅଧୋଭାଗେ ସ୍ଥିତ । ଅସ୍ଥି ହୋଇଛି ଅଲକ୍ଷିତ ।।୧୦୫
ବିସ୍ତାର ଉଚ୍ଚ ବକ୍ଷ ଯାର । ନାଭି ଆବର୍ତ୍ତ ସୁଗମ୍ଭୀର ।।୧୦୬
ତ୍ରିବଳି ସୁନ୍ଦର ଉଦର । ନିତ୍ୟେ ଅଟନ୍ତି ଦିଗମ୍ବର ।।୧୦୭
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟନ୍ତି କୁଟିଳ । ଫଟ ଅଛନ୍ତି କେଶ ଜାଳ ।।୧୦୮
ପ୍ରଲମ୍ବ ବାହୁଯୁଗ କି ସେ । ବିଷ୍ଣୁ ସାକ୍ଷାତ ଯେହ୍ନେ ଦିଶେ ।।୧୦୯
୨୮ ସେ ଶ୍ୟାମ ଚାରୁ ଯୌବନରେ । ଶରୀରଶୋଭାରେ, ସ୍ମିତରେ ।।୧୧୦
ବାଟେ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର । ଚିତ୍ତ କରନ୍ତି ଅପହାର ।।୧୧୧
ଯଦ୍ୟପି ତେଜ ତାଙ୍କଠାରେ । ଲକ୍ଷ ନୁହଇ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ।।୧୧୨
ତଥାପି ଲକ୍ଷଣ ଜାଣିଣ । ନିଜ ଆସନୁଁ ମୁନିଗଣ ।।୧୧୩
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଉଠିଲେ । ପାଛୋଟି କିଛି ଦୂର ଗଲେ ।।୧୧୪
୨୯ ଅତିଥି ରୂପେ ସେ ମିଳିତ । ତାହାଙ୍କୁ ରାଜା ବିଷ୍ଣୁରାତ ।।୧୧୫
ବିନୟେ ଶିର ନୁଆଁଇଲେ[୧] । ଆତ୍ମାକୁ ନିବେଦନ କଲେ ।।୧୧୬
ସ୍ତ୍ରୀ, ବାଳ, ଅଜ୍ଞ ଯେତେ ଥିଲେ । ସେଠାରୁ ଆଡ଼ ହୋଇଗଲେ ।।୧୧୭
ରାଜାର ଠାରୁ ପୂଜା ପାଇ । ବସିଲେ ଦିବ୍ୟାସନେ ଯାଇଁ ।।୧୧୮
୩୦ ମହତ ଜନମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅଟନ୍ତି ଯେ ବର ।।୧୧୯
ସେ ବ୍ରହ୍ମ, ଦେବ, ରାଜ-ରଷି । ସମୂହ ତାଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ବସି ।।୧୨୦

୧. ଲୁଆଇଁଲେ ।

ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣେ । ବେଷ୍ଟିତ ଗଗନ ଅଙ୍ଗଣେ ॥୧୨୧
ଯେସନେ ଦିଶେ ନିଶାକର । ତେହ୍ନେ ଦିଶିଲେ ମୁନିବର ॥୧୨୨
୩୧ ଅକୁଣ୍ଠ ବୁଦ୍ଧି ଶାନ୍ତମନ । ସେ ମୁନି କରନ୍ତେ ଆସନ ॥୧୨୩
ତାଙ୍କୁ ସେ ରାଜାଭାଗବତ । ନିକଟେ ହୋଇ ଉପଗତ ॥୧୨୪
ପ୍ରଣାମ କରି ସାବଧାନେ । ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ॥୧୨୫
ପୁଣ ପ୍ରଣାମ କରି ବାଣୀ । କୋମଳ ବଚନରେ ଭଣି ॥୧୨୬

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୩୨ ହୀନ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଆମ୍ଭେମାନେ । ଭୋ ବିପ୍ର ! ଆଜ ଏ ଭୁବନେ ॥୧୨୭
ସାଧୁମାନଙ୍କେ ନିଷେବିତ । ଏ ରୂପେ ହୋଇଲୁଁ ବିଦିତ ॥୧୨୮
ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ଦୟା ବହି । ତୁମ୍ଭେ ଅତିଥି ରୂପ ହୋଇ ॥୧୨୯
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହେଲ ଉପଗତ । ଏ ଘେନି ହୋଇଲୁଁ କୃତାର୍ଥ ॥୧୩୦
୩୩ ଯେଉଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର । ସ୍ମରଣମାତ୍ରକେ ଲୋକର ॥୧୩୧
ମନ୍ଦିର ତତକାଳ ହୋଇ । ପବିତ୍ର ଭାବକୁ ଲଭଇ ॥୧୩୨
ଅବଲୋକନ ସ୍ପରଶନ[୧] । ଚରଣଶଉଚ ଆସନ ॥୧୩୩
ଇତ୍ୟାଦି ସେବା କଲେ ପୁଣି । କି ଅବା ହୋଇ ତା ନ ଜାଣି ॥୧୩୪
୩୩(କ) [୨]ଜନ୍ମ ସଫଳ ଆଜ ମୋର । ବିଶେଷେ କର୍ମମାନଙ୍କର ॥୧୩୫
ଜନ୍ମ ସଫଳ ଜୀବନର । ଯେଣୁ ତୁ ନୟନଗୋଚର ॥୧୩୬
୩୪ ହେ ମହାଯୋଗି ! ବିଦ୍ୟମାନ । ହୁଅନ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନ ॥୧୩୭
ମହାପାତକ ଯେତେ ଥାନ୍ତି । ତତକାଳ ସେ ନାଶ ଯାନ୍ତି ॥୧୩୮
ବିଷ୍ଣୁର ନିକଟେ ଯେସନ । ଅସୁରେ ହୁଅନ୍ତି ନିଧନ ॥୧୩୯
୩୫ ଯେ ପାଣ୍ଡୁ ସୁତପ୍ରିୟ ହରି । ସେ ଆଜ ମୋତେ ସ୍ନେହ କରି ॥୧୪୦
ପିତୃଭଗିନୀ ସୁତଙ୍କର । ପ୍ରୀତିଅର୍ଥେ ସେ ଚକ୍ରଧର ॥୧୪୧
ସେ ଗୋତ୍ରେ ଯେଣୁ ମୁହିଁ ଜାତ । ମୋଠାରେ କଲେ ବନ୍ଧୁକୃତ୍ୟ ॥୧୪୨
୩୬ ଭଗତଜନର କଲ୍ୟାଣ । ଯେ କୃଷ୍ଣ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ସେ ପୁଣ ॥୧୪୩
କରୁଣାଯୁତଚିତ୍ତ ହୋଇ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ପଠିଆଇ ॥୧୪୪

---

୧. ଦରଶନ ।
୨. ଅଦ୍ୟ ମେ ସଫଳଂ ଜନ୍ମ ସଦ୍‌କ୍ରିୟାଣାଂ ବିଶେଷତଃ । ଜୀବିତସ୍ୟ ଚ ସର୍ବଜ୍ଞ ଯଦ୍ ଭବାନକ୍ଷିଗୋଚରଃ ॥

	ମୁଁ ହାଦେ ଏମନ୍ତ ରୂପରେ ।	ବିଚାର କରୁଛି ଚିତ୍ତରେ	॥୧୪୫
	ଏ କଥା ଯେବେ ଅଟେ ଆନ ।	ତୁମ୍ଭର କାହିଁ ଦରଶନ	॥୧୪୬
	ସମ୍ଭବ ହୋଇବ ଆମ୍ଭର ।	ଗତି ଅବ୍ୟକତ ତୁମ୍ଭର	॥୧୪୭
	ବିଶେଷେ ମରିବାର ଜନେ ।	ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତେ ସ୍ୱମନେ	॥୧୪୮
୩୭	ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ଗୁରୁ ତୁମ୍ଭେ ।	ଏ ଘେନି ପଚାରୁଛୁଁ ଆମ୍ଭେ	॥୧୪୯
	ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣ ଯିବାକାଳେ ।	କିବା କରିବ ମହୀତଳେ	॥୧୫୦
୩୮	ଯାହା ଶୁଣିମ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ।	ଯାହା ଜପିବ ବାକ୍ୟଗତେ	॥୧୫୧
	ଯାହା କରିବ, ଯା' ଭଜିବ ।	ଯା ଅବା ସ୍ମରଣା କରିବ	॥୧୫୨
	ଏଥିରୁ ବିପରୀତ ଯେତେ ।	ସେ କଥା କହ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ	॥୧୫୩
୩୯	ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଘରେ ।	କେବେହେଁ ନିଶ୍ଚୟ ମନରେ	॥୧୫୪
	ଗୋଦୋହକାଳ ଯେତେ[୧] ଥାଇ ।	ତେତେ ନ ରହ ସ୍ଥିର ହୋଇ	॥୧୫୫

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪୦	ଏରୂପେ କୋମଳ ବଚନ ।	ସଂମୁଖେ ପୁଛନ୍ତେ ରାଜନ	॥୧୫୬
	ଧର୍ମଜ୍ଞ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ।	କହିଲେ ବଚନ ମଧୁର	॥୧୫୭
	କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।	ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ	॥୧୫୮
	ସାଧୁ ଜନଙ୍କର ହିତରେ ।	ବର୍ଣ୍ଣିଣ ପ୍ରାକୃତ ବନ୍ଧରେ	॥୧୫୯
	ହରଷ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ ।	ଯେଣେ ତରିବ ଭବସିନ୍ଧୁ	॥୧୬୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଶୁକାଗମନଂ
ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟ ॥

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧଃ

---

୧. ଯେବେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମଃ

ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ।
ଯନ୍ନାମକୀର୍ତ୍ତନଂ ଦାନତପୋଯୋଗାଦିସତ୍‌ଫଳମ୍ ।
ତଂ ନିତ୍ୟଂ ପରମାନନ୍ଦଂ ହରିଂ ନରମହଂ ଭଜେ ॥ ୧ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟେ ତୁ ଦଶାଧ୍ୟାୟୈଃ ଶ୍ରୀଭାଗବତମାଦିତଃ ।
ଉଦ୍ଦେଶଲକ୍ଷଣୋକ୍ତିଭ୍ୟାଂ ସଂକ୍ଷେପେଣୋପବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥
ତତ୍ର ତୁ ପ୍ରଥମାଧ୍ୟାୟେ କୀର୍ତ୍ତନଶ୍ରବଣାଦିଭିଃ ।
ସ୍ଥବିଷ୍ଠେ ଭଗବଦ୍ରୂପେ ମନସୋ ଧାରଣୋଚ୍ୟତେ ॥ ୩ ॥
ଉକ୍ତଃ ପୂର୍ବମୁପୋଦ୍‌ଘାତଃ ସପ୍ରସଙ୍ଗଃ ଶୁକାଗମଃ ।
ରାଜ୍ଞା ପୃଷ୍ଟଂ ନୃଣାଂ କୃତ୍ୟମଥାହ ଶୁକସନ୍ମୁନିଃ ॥ ୪ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ହେ ନୃପ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ତୁହି । କଲୁ ଏ ବରିଷ୍ଠ ଅଟଇ ॥
ଶୁଣିମା ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଜଗତେ ॥
ତହିଁରେ ସାର ଜନହିତ । ଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କର ସଂମତ ॥
୨ ଗୃହେ ଯେ ଗୃହମେଧି ଥାନ୍ତି । ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଶ୍ରବଣ ଆଦି କରିବାରେ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରକାରେ ॥
ବିଷୟେ[1] ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କର । ହେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର ! ॥
୩ ରାତ୍ରେ ଆୟୁଷ ଯେତେ ଥାଇ । ନିଦ୍ରାରେ ସୁରତରେ ଯାଇ ॥
ଦିବସେ ଯେତେକ ଆୟୁଷ । ଅର୍ଥ ଉଦ୍ୟମେ ହୋଏ ନାଶ ॥
ହେ ନୃପ ! କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣ । ଆଦିରେ ଶେଷ ହୋଏ ପୁଣ ॥
୪ ଦେହ, ଅପତ୍ୟ କଳତ୍ରାଦି । ଯେ ଆତ୍ମପରିକର ସିଦ୍ଧି ॥
ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ଅନିତ୍ୟ । ତହିଁରେ ଯେବା ଆସକତ ॥
ଦେଖନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ନିଧନ । ନ କରେ ସେ ଅନୁସଂଧାନ ॥

---

୧. ବିଷୟେ = ବିଷୟମାନ ।

୫ ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଯେ ହରି ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର ।। ୧୩
ସେ ଘେନି ତାକୁ ଅନୁଦିନ । ଶୁଣିମ, କରିବ କୀର୍ତ୍ତନ ।। ୧୪
ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରିବ ହେ ଭାରତ ! । ଅଭୟ ବାଞ୍ଛଇ ଯେ ଚିତ୍ତ ।। ୧୫
୬ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସାଂଖ୍ୟରେ । ଯୋଗରେ ସ୍ୱଧର୍ମନିଷ୍ଠାରେ ।। ୧୬
ଜନ୍ମର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲାଭ ଏତେ । ଯେ ନାରାୟଣସ୍ମୃତି ଅନ୍ତେ ।। ୧୭
୭ ବିଧିନିଷେଧରୁ ନିବର୍ତ୍ତି । ହେ ନୃପ ! ବ୍ରହ୍ମ କରି ସ୍ଥିତି ।। ୧୮
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣାନୁକଥନେ । ରମନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ମୁନିମାନେ ।। ୧୯
୮ ଏ ଯେ ପୁରାଣ ଭାଗବତ । ବେଦର ସମାନ ଏ ନିତ୍ୟ ।। ୨୦
ଦ୍ୱାପର ନାମ ଯୁଗ ଯେହି । ତହିଁର ଅନ୍ତ୍ୟ[୧] ଭାଗେ ମୁହିଁ ।। ୨୧
ପିତା ମୋହର ଦ୍ୱୈପାୟନ । ତା'ଠାରୁ କଲି ଅଧ୍ୟୟନ ।। ୨୨
୯ ବ୍ରହ୍ମରେ ହେଲେହେଁ ନିଷ୍ଠିତ । କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ ବଶଚିତ୍ତ ।। ୨୩
ହୋଇ ମୁଁ ଯେବଣ ଆଖ୍ୟାନ । କରିଣ ଅଛି ଅଧ୍ୟୟନ ।। ୨୪
୧୦ ତୋତେ କରିବି ତା' ଉକତ । ତୁ ଅଟୁ ବିଷ୍ଣୁର ଭଗତ ।। ୨୫
ଯେଉଁ ପୁରାଣେ ନିରନ୍ତର । ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତା ଲୋକଙ୍କର ।। ୨୬
ମୁକୁନ୍ଦଠାବରେ ଝଟିତି । ଜନମେ ଅହୈତୁକୀ[୨] ମତି ।। ୨୭
୧୧ ନିର୍ବେଦ ଲଭନ୍ତି ଯେ ଜନ । ଏ ତାଙ୍କ ମୋକ୍ଷକୁ ସାଧନ ।। ୨୮
କାମିଙ୍କ ଫଳକୁ କାରଣ । ଅକୁତୋଭୟ ଏ ପ୍ରମାଣ ।। ୨୯
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଜ୍ଞାନକୁ ନିଦାନ । ହେ ନୃପ ! ହରିସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।। ୩୦
୧୨ ନିଜ କୁଶଳେ ସାବଧାନ । ହୋଇ ନ ଥାଇ ଯେଉଁ ଜନ ।। ୩୧
ତାହାର ଅଲକ୍ଷିତ ହୋଇ । ଯେତେକ ସଂବତ୍ସର ଯାଇ ।। ୩୨
ତେଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ବର । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ହିଁ ସେ ଲୋକର ।। ୩୩
କୁଶଳ ଲଭିବାର ପାଇଁ । ଯେବେ ସେ ଯତ୍ନକୁ କରଇ ।। ୩୪
୧୩ ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ନାମେ ରାଜା ଥିଲା । ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବଙ୍କୁ ହିତ କଲା ।। ୩୫
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାକୁ ସୁର । ବୋଇଲେ ନୃପ ! ମାଗ ବର ।। ୩୬
ରାଜା ବୋଇଲା ମୋ ଆୟୁଷ । କେତେକ ଅଛି ଅବଶେଷ ।। ୩୭
ଶୁଣି ବୋଇଲେ ଦେବଗଣ । ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅଛଇ ପ୍ରମାଣ ।। ୩୮

---

୧. ଦ୍ୱାପରାନ୍ତେ 'ଦ୍ୱାପର ଆଦିର୍ଯସ୍ୟ କାଳସ୍ୟ ତସ୍ମିନ୍', ଦ୍ୱାପରାନ୍ତେ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ ।
୨. ଅହେତୁକୀ ।

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ସେ ରାଜନ । ଦେବଙ୍କୁ ମାଗିଣ ବିମାନ ॥ ୩୯
ଶୀଘ୍ର ମନୁଷ୍ୟଲୋକେ ହେଲା । ସକଳ ସଙ୍ଗ ଦୂର କଲା ॥ ୪୦
ଅଭୟଦାତା ନାରାୟଣ । ତାହାଙ୍କୁ ପଶିଲା ଶରଣ ॥ ୪୧
୧୪ ହେ କୁରୁବଂଶି ! ତୋ ଜୀବିତ । ଅବଧି ପୁଣ ଦିନ ସାତ ॥ ୪୨
ପରଲୋକକୁ ଯେ ସାଧନ । ତାହାକୁ କର ସଂପାଦନ ॥ ୪୩
୧୫ ମରଣ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରବେଶ । ନିର୍ଭୟ ହୋଇଣ ପୁରୁଷ ॥ ୪୪
ଦେହେ ଯେ ସୁଖଇଚ୍ଛା ଥାଇ । ଅସଙ୍ଗଶସ୍ତ୍ରେ ତା' କାଟଇ ॥ ୪୫
ଦେହକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । କଳତ୍ର ପୁତ୍ରାଦି ଯେ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୬
ତହିଁରେ ଯେବା ସ୍ପୃହା ଥାଇ । ତାକୁ ହିଁ ଛେଦନ କରଇ ॥ ୪୭
୧୬ ଗୃହରୁ କରିଣ ଗମନ । ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥରେ କରି ସ୍ନାନ ॥ ୪୮
ଧୀରେ ଏକାନ୍ତେ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନେ । ବିଧିରେ କଳ୍ପିତ ଆସନେ ॥ ୪୯
୧୭ ଅକାର-ଉକାର-ମକାର । ଘଟିତ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମାକ୍ଷର ॥ ୫୦
ମନରେ କରଇ ଅଭ୍ୟାସ । କ୍ରମରେ ହୋଇ ଜିତଶ୍ୱାସ ॥ ୫୧
ଚିନ୍ତନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମବୀଜ ଚିତ୍ତେ । ମନକୁ ରଖଇ ଆୟତ୍ତେ ॥ ୫୨
୧୮ ବୁଦ୍ଧି ସାରଥି କରି ଧୀରେ । ବିଷୟଗଣୁଁ ମନଦ୍ୱାରେ ॥ ୫୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ନିବର୍ତ୍ତାଇ । ମନ ଯେ କର୍ମେ ମିଶିଥାଇ ॥ ୫୪
ତାହାକୁ ଓଟାରି ବୁଦ୍ଧିରେ । ସମର୍ପେ ଈଶ୍ୱର ରୂପରେ ॥ ୫୫
୧୯ ଚିତ୍ତକୁ କରି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନଂ[1] । କରଇ ଏକ ଅଙ୍ଗ ଧ୍ୟାନ ॥ ୫୬
ବିଷୟ ଶୂନ୍ୟ ଯେଉଁ ମନ । ତାହାକୁ କରି ସମାଧାନ ॥ ୫୭
ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ କିଛି ପୁଣ । କରଇ ନାହିଁ ସଂସ୍ମରଣ ॥ ୫୮
ବିଷ୍ଣୁ ପରମପଦ ଯେହି । ମନ ଯହିଁରେ ଶାନ୍ତି ହୋଇ ॥ ୫୯
୨୦ ଯେ ରଜୋଗୁଣେ କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ । ତମୋଗୁଣରେ ମୋହ ପାଇ ॥ ୬୦
ଯୋଗ ଧାରଣାରେ ସେ ମନ । ନିରୋଧ କରେ[2] ଧୀରଜନ ॥ ୬୧
ରଜତମରେ ଜାତ ଦୋଷ । ଯେଉଁ ଧାରଣା କରେ ନାଶ ॥ ୬୨
୨୧ ଯାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଥାଇ । ସୁଖ ସ୍ୱରୂପେ ତା' ଦେଖଇ ॥ ୬୩
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯୋଗିଜନ । କରନ୍ତେ ଧାରଣା ବିଧାନ ॥ ୬୪
ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ ଯୋଗ ତାର । ସଂପନ୍ନ ହୁଅଇ ଅଚିର ॥ ୬୫

---

୧. ଅବିଚ୍ଛନ୍ନ ।   ୨. କଲେ ।

ଶ୍ରୀରାଜା ଉବାଚ

୨୨ ହେ ବିପ୍ର ! ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ଧାରଣା କରେ ଜ୍ଞାନୀ ନର ॥ ୬୬
ଧାରଣା ଯାହାଠାରେ ଖ୍ୟାତ । ସେ ପୁଣି ହୋଇଣ ଯେମନ୍ତ ॥ ୬୭
ପୁରୁଷମନରେ ସଂଭୂତ । ମଳକୁ ବେଗେ କରେ ହତ ॥ ୬୮

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୩ ଜିତ ଆସନ ଜିତପ୍ରାଣ । ସଙ୍ଗ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ଜିଣିଣ ॥ ୬୯
ଈଶ୍ୱରସ୍ଥୂଳଦେହେ ମନ । କରିବ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ ଲୀନ ॥ ୭୦
୨୪ ସ୍ଥୂଳରୁ ଅଟେ ସ୍ଥୂଳତର । ବିରାଟ ଶରୀର ତାହାର ॥ ୭୧
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ । ଜଗତ ଦେଖେ ଯହିଁ ଜନ ॥ ୭୨
୨୫ ସପ୍ତାବରଣେ[୧] ହୋଇ ଯୁତ । ଏ ଅଣ୍ଡକୋଷ ଦେହ ଖ୍ୟାତ ॥ ୭୩
ବୈରାଜ ପୁରୁଷ ଏ ମଧ୍ୟ । ଧାରଣା ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥ ୭୪
୨୬ ପାତାଳରୁ ଏ ପୁରୁଷର । ବୋଲନ୍ତି ପାଦ ମୂଳ ଧୀର ॥ ୭୫
ପାଦର ଆଗ ପଛ ହୋଇ । ଖ୍ୟାତ ଯେବଣ ଭାଗ ଦୁଇ ॥ ୭୬
ରସାତଳ ତାକୁ କହନ୍ତି । ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ॥ ୭୭
ମହାତଳ ସେ ପୁରୁଷର । ଗଲ୍‌ଫ କହନ୍ତି ବିଜ୍ଞାନର ॥ ୭୮
ଯେ ଅଟେ ତଳ ତଳ ଖ୍ୟାତ । ଜଘଂଯୁଗଳ ସେ ବିଦିତ ॥ ୭୯
୨୭ ସୁତଳ ନାମେ ଲୋକ ଯେହି । ସେ ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତିଜାନୁଦୁଇ ॥ ୮୦
ବିତଳ ଅତଳ ଆବର । ଅଟନ୍ତି ଉରୁଯୁଗ ତାର ॥ ୮୧
ମହୀତଳକୁ ତା’ ଜଘନ । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ହେ ରାଜନ ॥ ୮୨
ଆକାଶତଳ ଯେ ଅପାର । ତାକୁ ବୋଲନ୍ତି ନାଭିସର ॥ ୮୩
୨୮ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉରଃସ୍ଥଳ ଭଣି । ମହର୍ଲୋକକୁ ଗ୍ରୀବା ଜାଣି ॥ ୮୪
ବିଖ୍ୟାତ ଅଟଇ ଯେ ଜନ । ସେ ପୁଣି ଏହାର ବଦନ ॥ ୮୫
ଯେ ଆଦିପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର । ଲଲାଟ ତପଲୋକ ତାର ॥ ୮୬
ଯେ ସତ୍ୟଲୋକ ବିଦ୍ୟମାନ । ସହସ୍ର ଶିର ଶିରାମାନ ॥ ୮୭
୨୯ ତେଜସ୍ୱୀ ଇନ୍ଦ୍ରଆଦି ସୁର । ବାହୁ କହନ୍ତି ପୁରୁଷର ॥ ୮୮
ଏହାର ଦିଗମାନେ କର୍ଣ୍ଣ । ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ସ୍ଥାନ ॥ ୮୯

୧. କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ତେଜ, ମରୁତ୍, ବ୍ୟୋମ, ଅହଙ୍କାର ଓ ମହତ୍ ।

ନାସତ୍ୟଦସ୍ରେ[୧] ନାସା ଦୁଇ । ଘ୍ରାଣଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗନ୍ଧ ଯେହି ॥ ୯୦
ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଯେଉଁ ହୁତାଶନ । ସେ ଅଟେ ପୁରୁଷବଦନ ॥ ୯୧
୩୦ ନେତ୍ର ଗୋଲକ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ । ଆଦିତ୍ୟ ତା'[୨] ଚକ୍ଷୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୯୨
ରାତ୍ର ଦିବସ ଯେଉଁ ବେନି । ତା ଚକ୍ଷୁଲୋମ ବୋଲି ମାନି ॥ ୯୩
ତାହାର ନିମେଷ ପତନ । ଅଟଇ ପରମେଷ୍ଠି ସ୍ଥାନ ॥ ୯୪
ଜଳ ଅଟଇ ତାଲୁ ତାର । ରସ ରସନା ପୁରୁଷର ॥ ୯୫
୩୧ ତା' ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ବେଦମାନ । ତା' ଦଂଷ୍ଟ୍ରା ଅଟଇ ଶମନ ॥ ୯୬
ଯେ ସ୍ନେହ ପୁତ୍ର ଆଦିଠାର । ସେ ଅଟେ ଦନ୍ତପନ୍ତି ତାର ॥ ୯୭
ଜନଉନ୍ମାଦ ଯେ କରଇ । ସେ ମାୟା ତା ହାସ ଅଟଇ ॥ ୯୮
ଯେ ସୃଷ୍ଟି ଅଟଇ ଅପାର । କଟାକ୍ଷମୋକ୍ଷ ସେ ତାହାର ॥ ୯୯
୩୨ ଉତ୍ତର ଓଷ୍ଠ ଲଜ୍ଜା ଅଟେ । ଅଧର ଲୋଭରୂପେ ଘଟେ ॥୧୦୦
ଧର୍ମ ଯାହାର ସ୍ତନଦେଶ । ଅଧର୍ମ ପୃଷ୍ଠ ପରକାଶ ॥୧୦୧
ପ୍ରଜାପତି ତା ମେଢ୍ର[୩] ଜାଣ । ମିତ୍ରାବରୁଣ[୪] ତା ବୃଷଣ[୫] ॥୧୦୨
ସମୁଦ୍ର ତାହାର ଉଦର । ଅସ୍ଥି ସମୂହ ମହୀଧର ॥୧୦୩
୩୩ ନଦୀ ଏହାର ନାଡ଼ୀଗଣ । ବୃକ୍ଷେ ଅଟନ୍ତି ରୋମ ପୁଣ ॥୧୦୪
ହେ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ଜଗତ । ଯାହାର ତନୁ ହୋଇ ଖ୍ୟାତ ॥୧୦୫
ଅନନ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ସମୀରଣ । ତାର ଶ୍ୱସିତ ଅଟେ ପୁଣ ॥୧୦୬
କାଳ ତାହାର ଅଟେ ଗତି । ସଂସାରବନ୍ଧ କ୍ରୀଡ଼ାରୀତି ॥୧୦୭
୩୪ ଈଶ୍ୱରକେଶ ମେଘମାନେ । କହନ୍ତି ଏହା ସାଧୁଜନେ ॥୧୦୮
ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ବୋଲନ୍ତି ବିଭୂର । ବାସ ବୋଲିଣ କୁରୁବର ! ॥୧୦୯
ପ୍ରକୃତି ହୃଦୟ ତାହାର । ମନ ଅଟଇ ନିଶାକର ॥୧୧୦
ସମସ୍ତ ବିକାରଙ୍କ କୋଷ । ପ୍ରାୟେକ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାଶ ॥୧୧୧
୩୫ ଚିତ୍ତ ତାହାର ମହଦ୍ ତତ୍ତ୍ୱ । ଅନ୍ତଃକରଣ ଉମାକାନ୍ତ ॥୧୧୨
ନଖ ତାହାର ଅଶ୍ୱତରୀ । ଆବର ଉଷ୍ଟ୍ର, ଅଶ୍ୱ, କରି ॥୧୧୩
ସମସ୍ତ ପଶୁ ମୃଗମାନେ । ଅଛନ୍ତି ତାର ଶ୍ରୋଣିସ୍ଥାନେ ॥୧୧୪

---

୧. ଅଶ୍ୱିନ କୁମାର ଦୁହେଁ ।　　୨. ଶିର ।
୩. ଲିଙ୍ଗ ।　　୪. ମିତ୍ର ଓ ବରୁଣ ।　　୫. କୋଷ ।

୩୬ *ଶିଳ୍ପରଚନା ପକ୍ଷିଗଣ । ମନୁ ତା ମନୀଷାପ୍ରମାଣ ।।୧୧୫
ଯେ ବା ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର । ଚାରଣଗଣ ଅପସର ।।୧୧୬
ଏମାନେ ତାର ସ୍ୱରସ୍ମୃତି[୧] । ଅସୁର ସୈନ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଖ୍ୟାତି ।।୧୧୭
୩୭ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆନନ ତାହାର । ଭୁଜ ଅଟଇ କ୍ଷତ୍ର ବୀର ।।୧୧୮
ବଇଶ୍ୟ ଉରୁ ଶୂଦ୍ର ପୁଣ । ଆଶ୍ରୟ କରିଛି ଚରଣ ।।୧୧୯
ନାନା ପ୍ରକାର ନାମ ବହି । ଦେବତା ଯେତେକ ଅଛଇଁ ।।୧୨୦
ତାଙ୍କ ଗଣରେ ଉପଯୋଗ । ସାଧେ ଯହିଁରେ ହବିର୍ଭାଗ ।।୧୨୧
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଯଜ୍ଞବିଧି । ସେ ଅଟେ ତାର କର୍ମସିଦ୍ଧି ।।୧୨୨
୩୮ ଈଶ୍ୱରଦେହସନ୍ନିବେଶ । ଏତେକ କଲାଇଁ ପ୍ରକାଶ ।।୧୨୩
ଏ ସ୍ଥୂଳ ରୂପେ ନିଜ ମନ । ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ଯୋଗିଜନ ।।୧୨୪
ଧାରଣା କରେ ଆନ ହୋଇ । ଯହିଁରୁ କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ ।।୧୨୫
୩୯ ସକଳ ଜନ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ । ଯେ ସର୍ବ ଅନୁଭବ କରେ ।।୧୨୬
ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନେ ଏକ ହୋଇ । ଅନେକ ଜନକୁ ଦେଖଇ ।।୧୨୭
ତାଙ୍କ ବିଷୟ ଅନୁଭବ । ମଣଇଁ ଆପଣାର ଲାଭ ।।୧୨୮
ସତ୍ୟ ପରମାନନ୍ଦ ନିଧି । ସେ ହରି ତାଙ୍କ ସେବା ସାଧି ।।୧୨୯
ତହିଁରୁ ଆନେ ହେଲେ ରତ । ସଂସାର ବନ୍ଧନ ନିୟତ ।।୧୩୦
କୃଷ୍ଣଚରଣସରସିଜ । ଚିନ୍ତିଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ ।।୧୩୧
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ସନ୍ତୋଷେ ସାଧୁଜନଚିତ୍ତ ।।୧୩୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

---

* ଯେନ ଶୁକ୍ଲୀକୃତା ହଂସାଃ ଶୁକାଶ୍ଚ ହରିତୀକୃତାଃ ।
ମୟୂରାଶ୍ଚିତ୍ରିତା ଯେନ ସ ତେ ବୃତ୍ତିଂ ବିଧାସ୍ୟତି ।

୧. ସ୍ୱର ତାର ଶ୍ରୁତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱିତୀୟେ ତୁ ତତଃ ସ୍ଥୂଳଧାରଣାତୋ ଜିତଂ ମନଃ ।
ସର୍ବସାକ୍ଷିଣି ସର୍ବେଶେ ବିଷ୍ଣୌ ଧାର୍ଯ୍ୟମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ।। ୧ ।।
ଦୃଶ୍ୟାଲମ୍ବନରୂପୈବମୁକ୍ତା ବୈରାଜଧାରଣା
ଇହୋଚ୍ୟତେ ତୁ ତତ୍‌ସାଧ୍ୟା ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯାମିଧାରଣା ।। ୨ ।।

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ଧାରଣା ଆଚରି । ଭଗବାନଙ୍କୁ ତୋଷ କରି ।।
ପୂର୍ବ ପ୍ରଳୟେ ନଷ୍ଟ ସ୍ମୃତି । ଲଭି ତାଠାରୁ ପ୍ରଜାପତି ।।
ପ୍ରଳୟୁଁ ପୂର୍ବପ୍ରାୟ ସୃଷ୍ଟି । କଲା ଅମୋଘ ତାର ଦୃଷ୍ଟି ।।
ବ୍ୟବସାୟରେ ବୁଦ୍ଧି ତାର । ବିନଷ୍ଟ ଅଟେ ନିରନ୍ତର ।।
୨ ବେଦର ମାର୍ଗ ଅଟେ ଏହି । କର୍ମଫଳକୁ ଯା ବୁଝାଇ ।।
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଯେଉଁ ନାମମାନ । ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ।।
ତେଣେ ଆସକ୍ତ ହୋଇ ମନ । କରଇ ତାହା ଯେଣୁ ଧ୍ୟାନ ।।
ଯେହ୍ନେ ଶୟନ କଲା ନର । ଦେଖଇ ସ୍ୱପ୍ନ ନାନାକାର ।।
ସେ ରୂପେ ମାୟାମୟ ପଥେ । ସୁଖ ବାସନାରେ ଧାମନ୍ତେ ।।
ପରମ ସୁଖ ଯେ ଅଟଇ । ତହିଁରେ ତାହାକୁ ନ ପାଇ ।।
୩ ଏ ଘେନି ହୋଇବ ଯେ ଜ୍ଞାନୀ । ଭୋଗକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ମାନି ।।
ଯେତେକ ରକ୍ଷା ହେବ ଦେହ । କରିବ ତେତେ ପରିଗ୍ରହ ।।
ଭୋଗରେ ଆସକ୍ତ ନୋହିବ । ଦୁଃଖପ୍ରାଏକ ମଣିଥିବ ।।
ସେ ଅର୍ଥ ପୂର୍ବ କର୍ମବଳେ । ମିଳନ୍ତେ ଆସି କରତଳେ ।।
ତହିଁରେ ଦେଖି ପରିଶ୍ରମ । କେବେହେଁ ନ କରେ ଉଦ୍ୟମ ।।
୪ କ୍ଷିତି ଥାଆନ୍ତେ ବସ୍ତ୍ରଶେଯ । ଖୋଜିବା ଶ୍ରମରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ।।
ଯେବେ ସ୍ୱସିଦ୍ଧ ଅଛି ବାହୁ । କି କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡୁଳାରେ ଆଉ ।।
ଅଂଜଳି ଥାନ୍ତେ ନାନାବିଧ । ଭୋଜନପାତ୍ରରେ କି ସଧ ।।
ଦିଗ, ବଳ୍କଳ ଆଦି ଯେବେ । ଅଛି କି କାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରେ ତେବେ ।।
୫ ଯେ ଚିରା କନା ପୁରାତନ । ଦାଣ୍ଡେ କି ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନ ।।
ଯେ ବୃକ୍ଷେ ପୋଷନ୍ତି ପରକୁ । ସେ କି ନ ଦିଅନ୍ତି ଭିକ୍ଷାକୁ ।।

ନଦୀମାନେ କି ଶୁଖିଗଲେ । ଗୁହାମାନେ କି ବୁଜି ହେଲେ ॥ ୨୨
*ଶରଣାଗତ ଯେ ହୁଅନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କି ହରି ନ ରଖନ୍ତି ॥ ୨୩
ଯେ ଧନମଦେ ଅନ୍ଧ, ତାଙ୍କୁ[୧] । ଜ୍ଞାନି ଭଜନ୍ତି କି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ॥ ୨୪
୬ ଏ ରୂପେ ଆପଣା ଚିତ୍ତରେ । ଯେ ସିଦ୍ଧ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୨୫
ଯେଣୁ ସେ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରେ । ଏ ଘେନି ପ୍ରିୟ ଜଗତରେ ॥ ୨୬
ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପୀ ଭଗବାନ । ଏଣୁ ଅଟନ୍ତି ଅନ୍ତହୀନ ॥ ୨୭
ଭଜିବ ତାଙ୍କୁ ସୁଖୀ ହୋଇ । ଏହି ସେ ମୂଳ ବୋଲି ଧାୟି ॥ ୨୮
ସଂସାର ହେତୁ ଅବିଦ୍ୟାର । ବିନାଶ ଭଜନେ ତାହାର ॥ ୨୯
୭ ପଶୁଙ୍କ ବିନୁ ଈଶ୍ୱରର । ଚିନ୍ତାକୁ କରି ଅନାଦର ॥ ୩୦
କେ କରେ ସଂସାରଚିନ୍ତନ । ଜନକୁ ଦେଖନ୍ତେ ଲୋଚନ ॥ ୩୧
ଭବବୈତରଣୀ ମଧ୍ୟରେ । ପଡ଼ି ଯେ ଜନ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୩୨
ସ୍ୱକର୍ମଜାତ ତାପମାନ । ଭଜଇ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ॥ ୩୩
୮ କେହୁ ଆପଣା ଦେହଦେଶେ । ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ ଅବକାଶେ ॥ ୩୪
ବସିଅଛନ୍ତି ନାରାୟଣ । ପ୍ରାଦେଶ[୨] ମାତ୍ର ପରିମାଣ ॥ ୩୫
ଚାରି ଭୁଜରେ ଧରେ ସଦା । ଶଙ୍ଖ, ରଥାଙ୍ଗ, ପଦ୍ମ, ଗଦା ॥ ୩୬
ଏ ରୂପେ ଧାରଣା ଯୋଗରେ । ସ୍ମରଣା କରନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥ ୩୭
୯ ପ୍ରସନ୍ନ ଅଟେ ଯା' ବଦନ । ନଳିନ ଆୟତ ନୟନ ॥ ୩୮
କଦମ୍ବକେଶର ପିଶଙ୍ଗ[୩] । ବସନ ଦୁଇ ଶୋଭା ଅଙ୍ଗ ॥ ୩୯
ଯହିଁରେ ମହାରତ୍ନମାନ । ଦିଶୁଅଛନ୍ତି ଶୋଭମାନ ॥ ୪୦
ଏମନ୍ତ ହେମମୟ ହୋଇ । ଅଙ୍ଗଦ ଅଛି ଯାହା ଠାଇଁ ॥ ୪୧
ସ୍ଫୁରଇ ମହାରତ୍ନମୟ । କିରୀଟକୁଣ୍ଡଳ ଯା କାୟ ॥ ୪୨
୧୦ ବିକଚ ହୃଦୟନଳିନ । କର୍ଣ୍ଣିକାସ୍ଥାନେ ଯୋଗିଜନ ॥ ୪୩
ପାଦପଲ୍ଲବକୁ ଯାହାର । ସ୍ଥାପନ କଲେ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୪
ଯାର ହୃଦୟେ ଚିହ୍ନପ୍ରାଏ । ସିନ୍ଧୁନନ୍ଦିନୀ ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୪୫

---

* ଭୋଜନାଚ୍ଛାଦନେ ଚିନ୍ତାଂ ବୃଥା କୁର୍ବନ୍ତି ବୈଷ୍ଣବାଃ ।
ଯୋଽସୌ ବିଶ୍ୱଂଭରୋ ଦେବଃ କଥଂ ଭକ୍ତାନୁପେକ୍ଷତେ ॥

୧. ତାଙ୍କୁ । ୨. ପ୍ରାଦେଶ = ତର୍ଜନୀ ଓ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳିର ବିସ୍ତାର ।

୩. ପିଶଙ୍ଗ = ପୀତ ।

କନ୍ଧରେ କୌସ୍ତୁଭରତନ । ଯାହାର ଶୋଭା ନୋହେ ମ୍ଳାନ ॥ ୪୬
ଏମନ୍ତ ବନମାଳା ଯେହି । ତେଣେ ସେ ଖଞ୍ଜିତ ଅଟଇ ॥ ୪୭
୧୧ ରତ୍ନମେଖଳା କଟିମାଝେ । ଅମୂଲ୍ୟ ମୁଦ୍ରିକା ବିରାଜେ ॥ ୪୮
ଅମୂଲ୍ୟ ନୂପୁରକଂକଣ । ଏ ଆଦି ଶୋହେ ଆଭରଣ ॥ ୪୯
ଚିକ୍କଣ, ଅମଳ, କୁଞ୍ଚିତ । ନୀଳ କୁନ୍ତଳେ ଯେ ରାଜିତ ॥ ୫୦
ସେ ମୁଖେ ଯେଉଁ ହାସ ସ୍ଥିତ । ତେଣେ ଯେ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭିତ ॥ ୫୧
୧୨ ଉଦାର ଲୀଳା ହାସେ ଯୁତ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ॥ ୫୨
ତେଣେ ଶୋଭିତ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗରେ । ଅନେକ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥ ୫୩
ଏହୁ ଈଶ୍ୱର ଚିନ୍ତାମୟେ । ଦେଖି ଏହାଙ୍କୁ ତେତେଯାଏ ॥ ୫୪
ଯାବତ ଧାରଣାର ବଳେ । ମନ ରହଇ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥ ୫୫
୧୩ ଏମନ୍ତେ ଏକ ଏକ ଅଙ୍ଗେ । ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତିବ ବୁଦ୍ଧିଯୋଗେ ॥ ୫୬
ପାଦୁଂ ଅବଧି ହାସ ଯାଏ । ପ୍ରକାଶ ଯେହୁ ଯେହୁ ହୋଏ ॥ ୫୭
ସେ ସ୍ଥାନ କରିଣ ବିଭଙ୍ଗ । ଚିନ୍ତିବ ଆନ ଆନ ଅଙ୍ଗ ॥ ୫୮
ଯେମନ୍ତ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ରହେ ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥିରେ ॥ ୫୯
୧୪ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯାହାଠାରୁ ସାନ । ଯେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଭଗବାନ ॥ ୬୦
ସକଳ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖଇ । କାହାରି ଦୃଶ୍ୟ ସେ ନୁହଇ ॥ ୬୧
ଭଗତିଯୋଗ ତାହାଠାରେ । ଯାବତ ନୁହଇ ସଂସାରେ ॥ ୬୨
ତାବତ ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଚିନ୍ତି । କର୍ମର ଅବସାନେ ନିତି ॥ ୬୩
୧୫ ଯେବେ ସେ ପୁଣି ଯତିଜନ । ଦେହତ୍ୟାଗରେ କରେ ମନ ॥ ୬୪
ସୁପୁଣ୍ୟ କାଳ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ । ତହିଁ ନ ଦେଇ ନିଜ ମନ ॥ ୬୫
ଯେ ସ୍ଥିର ଅଟେ ସୁଖକର । ବସିଣ ସେ ଆସନପର ॥ ୬୬
ଜିଣିଣ ପ୍ରାଣ ପବନକୁ । ମନେ ରୁନ୍ଧିବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ॥ ୬୭
୧୬ ମନକୁ ନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧିରେ । ସଂଯତ କରି ଧାରଣାରେ ॥ ୬୮
ବୁଦ୍ଧିକି କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞରେ ନେଇ । ଲୀନ କରିବ ଧୀର ହୋଇ ॥ ୬୯
ସେ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଙ୍କୁ ନେଇ ପୁଣ । ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାରେ ମିଶାଇଣ ॥ ୭୦
ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାକୁ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ । ଏକ କରିଣ ଯୋଗୀ ଧୀରେ ॥ ୭୧
ଶାନ୍ତିକି ଯେତେବେଳେ ପାଇ । ସକଳ କୃତ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ଇ ॥ ୭୨
୧୭ ସକଳ ଦେବମାନଙ୍କର । ଯେ କାଳ ଅଟେ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୭୩
ଯେଉଁ ଆତ୍ମାରେ ତାହାରି ହିଁ । କିଛିହିଁ ଅଧିକାର ନାହିଁ ॥ ୭୪

ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ଯେ ଦେବେ । ସେ ତାକୁ କି ଅବା କରିବେ ॥ ୭୫
ତ୍ରିଗୁଣ, ଅହଂକାର ଯହିଁ । ମହତ, ପ୍ରକୃତି ଏ ନାହିଁ ॥ ୭୬
୧୮ ସେ ଘେନି ଆତ୍ମାଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ । ସେ ନୁହେ, ସେ ନୁହେ ଯଥାର୍ଥ॥ ୭୭
ଏ ରୂପେ ସବୁ କଥା ଛାଡ଼ି । ଦୁରାତ୍ମାଭାବ ଦୂରେ ଏଡ଼ି ॥ ୭୮
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେକେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ । ଚରଣ ଚିନ୍ତି ହୃଦୟର ॥ ୭୯
ସୁହୃଦଭାବ ଅନ୍ୟଠାରେ । ଛାଡ଼ିଣ ସାଧୁଏ ସଂସାରେ ॥ ୮୦
ବିଷ୍ଣୁର ପଦ ସର୍ବଠାରୁ । ଚିତ୍ତେ ମଣନ୍ତି ଅତି ଗୁରୁ ॥ ୮୧
୧୯ ଏ ରୂପେ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହୋଇ । ମୁନି ବିଷୟୁଁ ନିବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୮୨
ବିଷୟ ବାସନାକୁ ହେଳେ । ଖଣ୍ଡି ଶାସ୍ତ୍ରଜ ଜ୍ଞାନବଳେ ॥ ୮୩
ପାଦମୂଳରେ ଗୁଦଦ୍ୱାର । ରୁନ୍ଧିଣ କ୍ଲମ କରି ଦୂର ॥ ୮୪
ଯେ ନାଭି ଆଦି ଷଟ ସ୍ଥାନ । ତହିଁକି ଟେକଇ ପବନ ॥ ୮୫
୨୦ ନାଭିରେ ଅଛି ଯେଉଁ ବାତ । ହୃଦେ ତା କରି ଆରୋପିତ ॥ ୮୬
ଉଦାନ ଗତିରେ ତା ନେଇ । ଉରସ୍ଥଳରେ ନିବେଶଇ ॥ ୮୭
ମୁନି ହୋଇଣ ଯତ୍ନଚିତ୍ତ । ବୁଦ୍ଧିରେ କରି ନିରୂପିତ ॥ ୮୮
ସ୍ୱତାଳୁମୂଳକୁ ସ୍ଥିରେଣ । ଘେନିଯିବ ସେ ସମୀରଣ ॥ ୮୯
୨୧ ସେଠାରୁ ପବନକୁ ନେବ । ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିବ ॥ ୯୦
ଚକ୍ଷୁ, ନାସିକା, ମୁଖ, କର୍ଣ୍ଣ । ଏ ସାତ ପ୍ରାଣର ଅୟନ ॥ ୯୧
ଏହାଙ୍କୁ ନିରୋଧ କରିବ । କିଛିହିଁ ଅପେକ୍ଷା ନ ଥିବ ॥ ୯୨
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧେ ତହିଁ ବନ୍ଧେ । ପ୍ରାଣ ସ୍ଥାପିବ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ॥ ୯୩
ଅକୁଣ୍ଠଦୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବ । ପରମ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଲଭିବ ॥ ୯୪
ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରକୁ ଭେଦିଯିବ । ପାର୍ଥିବ ଶରୀର ତେଜିବ ॥ ୯୫
୨୨ ତେବେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯୋଗିଜନ । ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ କରେ ମନ ॥ ୯୬
ଅଥବା ଅଷ୍ଟଗୁଣ ଯୁତ । ସିଦ୍ଧଙ୍କ ସ୍ଥାନେ ବଳେ ଚିତ୍ତ ॥ ୯୭
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ମେଳେ । ହେ ନୃପ ! ଗମଇଁ ସେ କାଳେ॥ ୯୮
୨୩ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଯାହାଙ୍କର । ଅଛଇ ପବନ ମଧ୍ୟର ॥ ୯୯
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତର ବାହାରେ । ଚରନ୍ତି ସେହୁ ଯୋଗେଶ୍ୱରେ ॥୧୦୦
ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ଯୋଗ ଜ୍ଞାନ । ଲଭିଣ ଥାନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ॥୧୦୧
ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଗତି । କର୍ମଯୋଗରେ ତା ନ ପାନ୍ତି ॥୧୦୨

୨୪	ହୃଦୟେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ହୋଇ ।	ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡୀ ଯେ ଅଛଇ	॥୧୦୩
	ସେହି ମାର୍ଗରେ ଆକାଶରେ ।	ଯେ ବ୍ରହ୍ମପଥେ ଗତି କରେ	॥୧୦୪
	ସେ ବୈଶ୍ୱାନରକୁ ଲଭଇ ।	ସକଳ ମଳକୁ ତେଜଇ	॥୧୦୫
	ହରିର ଚକ୍ର ଶିଶୁମାର ।	ହେ ନୃପ ! ମିଳଇ ତହିଁର	॥୧୦୬
୨୫	ସେ ଚକ୍ର ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ଥାନ ।	ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହଙ୍କ ଅୟନ	॥୧୦୭
	ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିର୍ମଳ ଲିଙ୍ଗଦେହେ ।	ଏକ ହୋଇ ତା' ବଳିଯାଏ	॥୧୦୮
	ମିଳଇ ମହର୍ଲୋକେ ଯାଇଁ ।	ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ସ୍ଥାନ ସେହି	॥୧୦୯
	ଯହିଁରେ କଳ୍ପାୟୁଷ ହୋଇ ।	ଅଛନ୍ତି ଭୃଗୁ ଆଦି ରହି	॥୧୧୦
୨୬	ସେ ପୁଣି କଳ୍ପକ୍ଷୟ କାଳେ ।	ଅନନ୍ତ ବଦନ ଅନଳେ	॥୧୧୧
	ଦହନ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ।	ସେଲୋକୁଁ ହୋଇଣ ବାହାର	॥୧୧୨
	ମିଳଇ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଯାଇଁ ।	ଯେ ଦ୍ୱିପରାର୍ଦ୍ଧ ଯାଏ ଥାଇ	॥୧୧୩
	ଯହିଁରେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର-ଯୁତ ।	ବିମାନେ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ଥିତ	॥୧୧୪
୨୭	ଏରୂପେ ଭଗବାନ-ଧ୍ୟାନ ।	ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେଉଁ ଜନ	॥୧୧୫
	ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ।	କୃପାରୁ ହୋଏ ଯେଉଁ ଶୋକ	॥୧୧୬
	ସେ ଶୋକ ବ୍ୟତିରେକେ ଯହିଁ ।	ଇତର ଶୋକ, ଜରା ନାହିଁ	॥୧୧୭
	ଯହିଁ ମରଣଦୁଃଖ ନାହିଁ ।	ଉଦ୍‌ବେଗ ଥିବ ଅବା କାହିଁ	॥୧୧୮
୨୮	କି ରୂପେ ଲଭିବି ଏମାନ ।	ଏ ଶଙ୍କା ନ ଥାଇ ଯା ମନ	॥୧୧୯
	ସେ ଯୋଗୀ ଲିଙ୍ଗଦେହ ବହି ।	ପୃଥିବୀ ସ୍ୱରୂପକୁ ପାଇ	॥୧୨୦
	ଏ ରୂପେ ପୃଥିବୀକି ବଳି ।	ଜଳ ନିକଟେ ଯାଇ ମିଳି	॥୧୨୧
	ଜଳରେ ଜଳରୂପ ହୋଇ ।	ମିଳଇ ତାକୁ ଲଙ୍ଘିଯାଇ	॥୧୨୨
	ତେଜରେ ମିଳି ଅସତ୍ୱରେ[1] ।	ତହିଁରେ ତେଜରୂପ ଧରେ	॥୧୨୩
	ସେ ରୂପେ ପବନରେ ହୋଇ ।	ପବନ ରୂପକୁ ବହଇ	॥୧୨୪
	ସେ ରୂପେ ଆକାଶେ ମିଳଇ ।	କାଳେ ସେ ରୂପକୁ ଧରଇ	॥୧୨୫
	ଯେଉଁ ଆକାଶ ଅପ୍ରମିତ ।	ଆତ୍ମାର ଲିଙ୍ଗ ସେ ବିଦିତ	॥୧୨୬
୨୯	ଗନ୍ଧକୁ ଘେନଇଁ ଘ୍ରାଣରେ ।	ରସ ଘେନଇଁ ରସନାରେ	॥୧୨୭
	ଦୃଷ୍ଟିରେ ରୂପକୁ ସଂହରେ ।	ସ୍ପରଶ ଘେନଇଁ ତ୍ୱଚରେ[2]	॥୧୨୮
	କର୍ଣ୍ଣରେ ଶବଦକୁ ପାଇ ।	ପ୍ରାଣରୂପକୁ ଧରିଥାଇ	॥୧୨୯
	ସେ ରୂପେ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ।	କ୍ରିୟାକୁ ଲଭେ ଯୋଗୀ ନର	॥୧୩୦

୧. ଅସତ୍ୱରେ = ବିଳମ୍ବରେ	୨. ତ୍ୱଚରେ = ଚର୍ମରେ ।

୩୦ ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ଯୋଗବଳେ । ତ୍ରିବିଧ ଅହଂକାରେ ମିଳେ ॥୧୩୧
ରୂପ ରସାଦି ପଞ୍ଚ ଯହିଁ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଙ୍ଗେ ଲୟ ହୋଇ ॥୧୩୨
ତାମସ ଅହଂକାର ସେହି । ରାଜସ ମନୋମୟ ହୋଇ ॥୧୩୩
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଟଇ ଯେ ପୁଣି । ତାହାକୁ ଦେବମୟ ଭଣି ॥୧୩୪
ଏ ତିନି ଅହଂକାର ସଙ୍ଗେ । ମହତ୍ ତତ୍ତ୍ୱରେ ମିଳେ ରଙ୍ଗେ ॥୧୩୫
ଯହିଁରେ ଲୟ ଗୁଣଙ୍କର । ଅଟେ ପ୍ରକୃତି ନାମ ତାର ॥୧୩୬
ତଦନ୍ତେ ନିଜ ଯୋଗବଳେ । ପ୍ରକୃତିସଙ୍ଗେ ଯାଇଁ ମିଳେ ॥୧୩୭
୩୧ ଉପାଧିଙ୍କର ଅବସାନେ । ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥୧୩୮
ସ୍ୱୟଂ ଆନନ୍ଦମୟ ହୋଇ । ପରମାତ୍ମାକୁ ସେ ଲଭଇ ॥୧୩୯
ଏ ଅଟେ ଭାଗବତ ଗତି । ଏହାକୁ ଲଭେ ଯେଉଁ ଯତି ॥୧୪୦
ସେ ପୁଣ ଏ ଘୋର ସଂସାରେ । ଜାତ ନୁହଇ ଆଉ ବାରେ ॥୧୪୧
୩୨ *ଯହିଁ ତତ୍କାଳ ମୁକ୍ତି ହୋଇ । କ୍ରମରେ ଯହିଁ ଗତି ପାଇ ॥୧୪୨
ହେ ନୃପ ! ଏ ବେନି ପ୍ରକାର । କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଆଗର ॥୧୪୩
ବେଦେ ଏ ହୋଇଛି ଗାୟନ । ଏ ମାର୍ଗ ଅଟେ ସନାତନ ॥୧୪୪
ବ୍ରହ୍ମା ଏ ଆରାଧନା କରି । ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ, ଯାହା ଦେବ ହରି ॥୧୪୫
କହିଲେ ପୂର୍ବ ସମୟରେ । ତାହା କହିଲି ତୋ ଆଗରେ ॥୧୪୬
୩୩ ସଂସାରେ ପ୍ରବେଶି ଯେ ଥାଇ । ତାର ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ହୋଇ ॥୧୪୭
ନାହିଁ ଏଥିରୁ ମାର୍ଗ ଆର । ଯେଉଁ ମାର୍ଗରୁ ମନୁଷ୍ୟର ॥୧୪୮
ଭଗତିଯୋଗ ହରିଠାରେ । ଜନମ ହୁଅଇ ନିର୍ଭରେ ॥୧୪୯
୩୪ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଅଟେ ନିର୍ବିକାର । ସେ ସର୍ବବେଦ ତିନିବାର ॥୧୫୦
ସମଗ୍ର କରି ବିଚାରିଲେ । ସେହି କଥାକୁ ମୂଳ କଲେ ॥୧୫୧
ଯେଉଁ କଥାରୁ ବିଷ୍ଣୁଠାର । ରତି ହୁଅଇ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥୧୫୨
୩୫ ବୁଦ୍ଧିକି ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ଦୃଶ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଆତ୍ମଗତେ ॥୧୫୩
ଅସିଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ଦରଶନ । ନ ଥାନ୍ତେ ଦେଖିବାର ଜନ ॥୧୫୪
ଏ ଅନୁପପତ୍ତି ବଳରେ । ଅନୁମାପକ ଲକ୍ଷଣରେ ॥୧୫୫
ହରି ସକଳ ଭୂତଠାରେ । ଲକ୍ଷିତ ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପରେ ॥୧୫୬

* ଯଦା ସର୍ବେ ପ୍ରମୁଚ୍ୟନ୍ତେ କାମା ଯେଽସ୍ୟ ହୃଦି ସ୍ଥିତାଃ ।
ଅଥ ମର୍ତ୍ତ୍ୟୋଽମୃତୋ ଭବତ୍ୟତ୍ର ବ୍ରହ୍ମ ସମଶ୍ନୁତେ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

୩୬ ତେଣୁ ହେ ନୃପ ! ସର୍ବାତ୍ମାରେ । ସର୍ବଦା ସକଳ ସ୍ଥାନରେ ॥୧୫୭
ହରିଙ୍କି ଶ୍ରବଣ, କୀର୍ତ୍ତନ । ସ୍ମରଣ କରିବେ ସୁଜନ ॥୧୫୮
୩୭ ସାଧୁଙ୍କ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ତା' କଥା-ଅମୃତ ଯେ ଜନ ॥୧୫୯
ଧରିଣ ଶ୍ରବଣପୁଟରେ । ପାନ କରନ୍ତି ସେହୁ ନରେ ॥୧୬୦
ବିଷୟେ ଯେହୁ ବିଦୂଷିତ । ପବିତ୍ର କରନ୍ତି ସେ ଚିତ୍ତ ॥୧୬୧
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ନଳିନ । ପାଶକୁ କରନ୍ତି ଗମନ ॥୧୬୨
କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମଧ୍ୟାନେ । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମନେ ॥୧୬୩
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଷାଗୀତେ । ଭଣିଲା ସାଧୁଜନହିତେ ॥୧୬୪
ଶ୍ରବଣମାତ୍ରକେ ଯାହାର । ଭବବାସନା ହୋଏ ଦୂର ॥୧୬୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତେସ୍ତୁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଂ ଶୃଣ୍ୱତୋ ମୁନେଃ ।
ଭକ୍ତ୍ୟୁଦ୍ରେକେଣ ତତ୍‌କର୍ମଶ୍ରବଣାଦର ଈର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ମୋତେ । ସେ କଥା କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥ ୧
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ପଣ୍ଡିତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନରେ ॥ ୨
ତହିଁ ମରିବା ଲୋକଙ୍କର । ଉଚିତ ଅଟେ ଯେ ବେଭାର ॥ ୩
୨ ବ୍ରହ୍ମତେଜକୁ ଇଚ୍ଛା ଯାର । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଭଜଇ ସେ ନର ॥ ୪
ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ସେ ନର ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ପୂଜଇ ॥ ୫
ପୁତ୍ର କାମନା ଯେ କରଇ । ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କି ପୂଜଇ ॥ ୬
୩ ଶ୍ରୀକାମ ପ୍ରାଣୀ ଦୁର୍ଗା ଭଜେ । ତେଜସ୍କାମୀ ଯେ ଅଗ୍ନି[୧] ପୂଜେ ॥ ୭
ଯେ ବସୁ ବାଞ୍ଛା କରେ ଜନ । ବସୁଙ୍କୁ କରେ ସେ ଭଜନ ॥ ୮
ବୀର୍ଯ୍ୟଦାୟକ ରୁଦ୍ରଗଣ । ଭଜିବ ବୀର୍ଯ୍ୟକାମୀ ପୁଣ ॥ ୯

---
୧. ରବି । ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମିପାଦ 'ବିଭାବସୁ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ଅଗ୍ନି' ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି ।

୪ ଅନ୍ନ ଆଦିରେ ଯାର ଚିନ୍ତା । ପୂଜେ ଅଦିତି ଦେବମାତା ॥ ୧୦
ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବାଞ୍ଛା ଯେ କରଇ । ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜଇ ॥ ୧୧
ଯାର କାମନା ଥାଇ ରାଜ୍ୟେ । ବିଶ୍ୱେ ଦେବାଙ୍କୁ ସେହୁ ପୂଜେ ॥ ୧୨
ପ୍ରଜାଙ୍କ ବଶ[1] ଚିନ୍ତି ମନ । ସାଧ୍ୟଗଣଙ୍କୁ ଭଜେ ଜନ ॥ ୧୩
୫ ଯେ ଜନ ଆୟୁଷ ବାଞ୍ଛଇ । ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ପୂଜଇ ॥ ୧୪
ଯେ ଲୋକ ହୋଏ ପୁଷ୍ଟିକାମୀ । ପୂଜା କରଇ ସେହୁ ଭୂମି ॥ ୧୫
ପ୍ରତିଷ୍ଠାକାମୀ ଯେବା ହୋଇ । ସେ ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ ପୂଜଇ ॥ ୧୬
ସକଳ ଲୋକଙ୍କର ମାତ । ଯେ ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ ॥ ୧୭
୬ ସୁନ୍ଦରପଣେ ଯାର ଭାବ । ଗନ୍ଧର୍ବମାନ ସେ ପୂଜିବ ॥ ୧୮
ଯେ ନର ଇଚ୍ଛେ ଦିବ୍ୟନାରୀ । ପୂଜେ ଉର୍ବଶୀ ଅପସରୀ ॥ ୧୯
ସକଳ ଆଧିପତ୍ୟେ ଚିନ୍ତା । ଯେ କରେ ପୂଜଇ ସେ ଧାତା ॥ ୨୦
୭ ଯେ ନର ଯଶକୁ ବାଞ୍ଛଇ । ସେ ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତିକି ପୂଜଇ ॥ ୨୧
ଧନକୋଷକୁ ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ଜଳପତିକି ସେ ପୂଜଇ ॥ ୨୨
ଯେ ପୁଣ ବିଦ୍ୟାକାମୀ ହେବ । ସେ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପୂଜିବ ॥ ୨୩
ଏକ ଆରକେ ପ୍ରୀତି ଚିନ୍ତି । ଉମାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ଦମ୍ପତି ॥ ୨୪
୮ ଧର୍ମକୁ ଯେ ବାଞ୍ଛା କରଇ । ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ[2]ଙ୍କୁ ପୂଜଇ ॥ ୨୫
ସନ୍ତାନବୃଦ୍ଧି ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ପିତୃମାନଙ୍କୁ ସେ ପୂଜଇ ॥ ୨୬
ରକ୍ଷାର୍ଥୀ ଭଜଇ ଯକ୍ଷଙ୍କୁ । ବଳାର୍ଥୀ ମରୁତଗଣଙ୍କୁ ॥ ୨୭
୯ ରାଜାଭାବକୁ ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ମନୁଦେବଙ୍କୁ ସେ ପୂଜଇ ॥ ୨୮
ଶତ୍ରୁମରଣ ଇଚ୍ଛେ ଯେହୁ । ପୂଜଇ ନିର୍ଋତିକି ସେହୁ ॥ ୨୯
କାମ କାମନା ଯେ କରଇ । ସେ ଲୋକ ସୋମକୁ ପୂଜଇ ॥ ୩୦
ପୁରୁଷ ଯେ ପ୍ରକୃତିପର । ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍କାମୀ ପୂଜେ ନର ॥ ୩୧
୧୦ ଅକାମ ଅବା ସର୍ବକାମ । ଯେ ଅବା ଅଟେ ମୋକ୍ଷକାମ ॥ ୩୨
ସେ ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିଯୋଗେ ମଜ୍ଜି । ପରମ ପୁରୁଷକୁ ଭଜି ॥ ୩୩
୧୧ ଯେ ସର୍ବଦେବଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି । ଏତେ ତାଙ୍କର ମୋକ୍ଷଗତି ॥ ୩୪
ଅଚଳ ଭାବ ହରିଠାରେ । ସଙ୍ଗମୁଁ ବୈଷ୍ଣବ ଜନରେ ॥ ୩୫

---

୧. ବଶ = ସ୍ୱାଧୀନତା (ସ୍ୱାମିପାଦ) । ୨. ବିଷ୍ଣୁ ।

୧୨ ଯହିଁ ପ୍ରସରେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ । ନିବର୍ତ୍ତେ ରାଗ ଆଦିମାନ ।। ୩୬
ମନପ୍ରସାଦହେତୁ ଯହିଁ । ବୈରାଗ୍ୟ ଦୁଇଲୋକେ ହୋଇ ।। ୩୭
କୈବଲ୍ୟପଥ ରୂପେ ମତ । ଭଗତିଯୋଗ ଯହୁଁ ଜାତ ।। ୩୮
ହରିକଥାରେ ସୁଖୀ ହୋଇ । କେ ଅବା ରତି ନ କରଇ ।। ୩୯

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧୩ ଏମନ୍ତ ଶୁକମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ଭରତ ବଂଶ ଚୂଡ଼ାମଣି ।। ୪୦
ଯେ କବି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ତାଙ୍କୁ କି କଲା ପ୍ରଶ୍ନ ଆନ ।। ୪୧
୧୪ ସେ କଥା ଶ୍ରବଣେ ଆମ୍ଭର । ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ନିରନ୍ତର ।। ୪୨
ହେ ସୂତ ! ସେ କଥା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ । ସମର୍ଥ ହୁଅ କହିବାକୁ ।। ୪୩
ଯହିଁ ଉତ୍ତରଫଳ ହୋଇ । ହରିର କଥାମାନ ଥାଇ ।। ୪୪
ସାଧୁ ସଭାରେ ଉତପନ୍ନ । ହୋନ୍ତି ନିଶ୍ଚେ ସେ କଥାମାନ ।। ୪୫
୧୫ ସେ ରାଜା ମହାଭାଗବତ । ପାଣ୍ଡବ ବଂଶେ ମହାରଥ ।। ୪୬
ବାଳକକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଖେଳନ୍ତେ । ଘେନିଲା କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଚିତ୍ତେ ।। ୪୭
୧୬ ବ୍ୟାସକୁମର ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ । ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ ।। ୪୮
ବିଷ୍ଣୁର ଗୁଣରେ ଯେ ସାର । ସେ କଥାମାନ ନିରନ୍ତର ।। ୪୯
ସାଧୁମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗରେ । ଜନିତ ହୁଅନ୍ତି ସଂସାରେ ।। ୫୦
୧୭ ଏ ରବି ଉଦେ ଅସ୍ତ ହୋଇ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆୟୁଷ ହରଇ ।। ୫୧
ସେ ଲୋକ ଆୟୁଷ ବାହାରେ । ଆନ ଆୟୁଷକୁ ଏ ହରେ ।। ୫୨
ବିଷ୍ଣୁ କଥାରେ ଯେଉଁ ଜନ । ନେଉଣ ଥାଇ କାଳମାନ ।। ୫୩
୧୮ ତରୁଏ ଅଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାରେ । ଜିଇ ନାହାନ୍ତି କି ସଂସାରେ ।। ୫୪
ଲୋହକାରଙ୍କ ଘରେ ଭାତି । ସେ କି ନିଶ୍ୱାସ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ।। ୫୫
ଗ୍ରାମେ କାନନେ ପଶୁଗଣ । ନ ଭକ୍ଷନ୍ତି କି ଜଳ ତୃଣ ।। ୫୬
ଯେ ବା ଅପର ପଶୁଗଣ । କରନ୍ତି ନାହିଁ କି ରମଣ ।। ୫୭
୧୯ ଶ୍ୱାନ-ଘୁଷୁରି-ଓଟ-ଖର । ଏଣେ ସଦୃଶ ପଶୁନର ।। ୫୮
ଯା' କର୍ଣ୍ଣପଥେ କଦାଚିତ । ବିଷ୍ଣୁ ନୋହିଲେ ଉପଗତ ।। ୫୯
୨୦ ଯେ ଉରୁକ୍ରମ ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କ ପରାକ୍ରମମାନ ।। ୬୦
ନ ଶୁଣେ ଯେଉଁ କର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ । ତାହାକୁ ବିଳ ବୋଲି କହି ।। ୬୧

ଉରୁଗାୟର ଗାଥାମାନ । ଯେ ଜିହ୍ୱା ନ କରେ ଗାୟନ ॥ ୬୨
ଭେକର ଜିହ୍ୱା ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ସେ ଦୁଷ୍ଟ ନିଷ୍ଫଳ ଅଟଇ ॥ ୬୩
୨୧ ଯେଉଁ ଉତ୍ତମ ଅଙ୍ଗେ ପାଟ । ପଟୁକା ଶୋଭଇ ମୁକୁଟ ॥ ୬୪
ସେ ଯେବେ କୃଷ୍ଣେ ନମ୍ର ନୋହି । ଭାର ବୋଲିଣ ତାକୁ କହି ॥ ୬୫
ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ବେନି ଭୁଜେ । କାଞ୍ଚନ କଙ୍କଣ ବିରାଜେ ॥ ୬୬
ହରିଙ୍କି ଯେବେ ନ ପୂଜଇ । ସେ ଶବକର ସମ ହୋଇ ॥ ୬୭
୨୨ କୃଷ୍ଣର ନାନା ମୂର୍ତ୍ତିମାନ । ନ ଦେଖେ ଯେବଣ ନୟନ ॥ ୬୮
ତହିଁରୁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ମୟୂରପିଚ୍ଛ ସମ ସେହି ॥ ୬୯
ଯେ ପାଦ ଦୁଇ ମନୁଷ୍ୟର । ନ ଗମେ ବିଷ୍ଣୁର ମନ୍ଦିର ॥ ୭୦
ତରୁ ଜନମକୁ ସେ ବେନି । ଭଜିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମାନି ॥ ୭୧
୨୩ କୃଷ୍ଣଭଗତ ପାଦରେଣୁ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନ ବହେ ଦେହେ ଯେଣୁ ॥ ୭୨
ସେଲୋକୁଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ଜିଅନ୍ତା ଶବ ତାକୁ କହି ॥ ୭୩
ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁପାଦରେ ଲାଗିଣ । ଯେଉଁ ତୁଳସୀ ଥାଇ ପୁଣ ॥ ୭୪
ତା' ଗନ୍ଧ ନ ଜାଣଇଁ ଯେହୁ । ନିଶ୍ୱାସ ବହି ଶବ ସେହୁ ॥ ୭୫
୨୪ କଠିନ ପାଷାଣର ପ୍ରାୟ । ଲୋକର ଅଟେ ସେ ହୃଦୟ ॥ ୭୬
ଶୁଣନ୍ତେ ହରିନାମ ଯହିଁ । ବିକାର ଉପୁଜଇ ନାହିଁ ॥ ୭୭
ବିକାର ଜାତ ହୋଏ ଯେବେ । ଲୋଚନେ ଅଶ୍ରୁଗଳେ ତେବେ ॥ ୭୮
ଲୋମମାନଙ୍କରେ ହରଷ । ଅବଶ୍ୟ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୯
୨୫ ଅଭକ୍ତ ଲୋକର ଏ ଯେଣୁ । ସକଳ ବ୍ୟର୍ଥ ଅଟେ ତେଣୁ ॥ ୮୦
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଧାନ । କହୁଛ ମଙ୍ଗଳ ବଚନ ॥ ୮୧
ଯେ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତ । ଅଟନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ॥ ୮୨
ଉତ୍ତମ କରିଣ ନୃପତି । ପୁଛନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ସେ ଯତି ॥ ୮୩
କହିଲେ ପୂର୍ବେ ବାକ୍ୟ ଯାହି । ଏବେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହ ତାହି ॥ ୮୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସନ୍ତୋଷ ସାଧୁଜନ ତେଣେ ॥ ୮୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ
ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୁର୍ଯ୍ୟେ ପରୀକ୍ଷିତା ପୃଷ୍ଟଂ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି ହରିଚେଷ୍ଟିତମ୍ ।
ଶୁକେନ ବ୍ରହ୍ମତଦ୍‌ପୁତ୍ରସଂବାଦେନୋପବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱର ଯେ ନିଶ୍ଚୟ । ସେ ଯହୁଁ ହୋଇଛି ଉଦୟ ॥ ୧
ଶୁକର ଏମନ୍ତ ବଚନ । ଶୁଣିଣ ଉତ୍ତରାନନ୍ଦନ ॥ ୨
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ନିଜ ମତି । ଦୃଢ଼େ ବହିଲା ନରପତି ॥ ୩
୨ ଦେହ, କଳତ୍ର, ସୁତ, ଘର । ପଶୁ, ଦ୍ରବିଣ, ବନ୍ଧୁ ଆର ॥ ୪
ଯେ ପୁଣ ଅବିକଳ ହୋଇ । ଆପଣା ରାଜ୍ୟ ନିତ୍ୟେ ତହିଁ ॥ ୫
ନିରୂଢ଼ ମମତା ଯେ ଥିଲା । ତାହାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା ॥ ୬
୩ ସେ ମହାଯଶସ୍ୱୀ[୧] କୃଷ୍ଣର । ଚରିତ ଶ୍ରବଣେ ସାଦର ॥ ୭
ଏ କଥା ପୁଚ୍ଛିଲା ନିୟତେ । ତୁମ୍ଭେ ଯା ପଚାରିଲ ମୋତେ ॥ ୮
୪ ମରିବା ଜାଣି ଆପଣାର । ତ୍ରିବର୍ଗ କର୍ମ କରି ଦୂର ॥ ୯
ଆତ୍ମଭାବକୁ ଅତିଶୟେ । ଗଲେ ସେ ଭଗବାନ ଠାଏ ॥ ୧୦
ଶୁକଙ୍କୁ ପୁଣ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବଚନ ପୁଚ୍ଛିଲେ ସେଠାରେ ॥ ୧୧

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୫ ହେ ବିପ୍ର ! ତୁମ୍ଭର ବଚନ । ଅଟଇ ଅତି ସମୀଚୀନ ॥ ୧୨
ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ଅକଳ୍ମଷ । ପ୍ରକାଶୁଅଛ ହରିଯଶ ॥ ୧୩
ତୁମ୍ଭ ବଚନ ଶୁଣି ମୋର । ଅଜ୍ଞାନ ହେଉଅଛି ଦୂର ॥ ୧୪
୬ ବ୍ରହ୍ମାଦିମାନେ ଆତ୍ମମତେ । ତର୍କି ଯା' ନ ପାରନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୫
ଆତ୍ମମାୟାରେ ସେ ଜଗତ । ଯେ ରୂପେ ସର୍ଜଇ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୧୬
ସେ କଥା ଜାଣିମାକୁ ମୋର । ପୁଣି ହିଁ ହେଉଛି ବିଚାର ॥ ୧୭
୭ ଅପରିମିତ ଶକ୍ତି ଯାର । ପରମ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୮
ଯେବଣ ଯେବଣ ଶକତି । ଆଶ୍ରୟ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥ ୧୯
ଯେମନ୍ତେ ଜଗତ ପାଳଇ । ପୁଣି ଯେମନ୍ତେ ସଂହାରଇ ॥ ୨୦
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ଆପଣାକୁ । କରଇ ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପକୁ ॥ ୨୧
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ନାନା ମତେ । ରୂପକୁ ଧରଇ ଜଗତେ ॥ ୨୨

---

୧. ମନସ୍ୱୀ (ମୂଳପାଠାନ୍ତର) ।

୮ ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ଭଗବାନ । ତାର ଚେଷ୍ଟାକୁ ଜ୍ଞାନୀଜନ ॥ ୨୩
ତରକି ନ ପାରନ୍ତି ଚିତ୍ତେ । ଏମନ୍ତ ଲାଗୁଅଛି ମୋତେ ॥ ୨୪
୯ ଏକ ଅଟଇ ଭଗବାନ । ଧରି ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପମାନ ॥ ୨୫
ଏକା ବେଳରେ ପ୍ରକୃତିର । ଗୁଣକୁ ଧରଇ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୬
କିମ୍ବା କ୍ରମରେ ତାର ଗୁଣ । ଅନେକ କରଇ ଗ୍ରହଣ ॥ ୨୭
୧୦ ମୋହର ଅଛି ଏ ସନ୍ଦେହ । ଯଥାର୍ଥ କରି ଏହା କହ ॥ ୨୮
ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ଅଛ ଜାଣି । ପରମ ବ୍ରହ୍ମହିଁ ପ୍ରମାଣି ॥ ୨୯

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧୧ ହରିର ଗୁଣାନୁକଥନ । ଏମନ୍ତ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ରାଜନ ॥ ୩୦
ସ୍ମରଣ କରିଣ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ । ଆରମ୍ଭ କଲେ କହିବାକୁ ॥ ୩୧

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧୨ ନମସ୍ତେ ପରମ ପୁରୁଷ । ଅନନ୍ତ ଅଟେ ଯାର ଯଶ ॥ ୩୨
ପ୍ରପଞ୍ଚ ଜନମ ପାଳନ । ନାଶ ଲୀଳାରେ ଭଗବାନ ॥ ୩୩
କ୍ରମରେ ରଜ ଆଦି ତିନି । ଶକତି ଅଛନ୍ତି ଯେ ଘେନି ॥ ୩୪
ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଅନ୍ତରେ କରେ ଯେ ବିହାର ॥ ୩୫
ଲକ୍ଷି ନୁହଇ ମାର୍ଗ ଯାର । ଅଟନ୍ତି ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ॥ ୩୬
୧୩ ମହତ ଜନଙ୍କର କ୍ଳେଶ । ଯେ ପ୍ରଭୁ କରନ୍ତି ବିନାଶ ॥ ୩୭
ଅସାଧୁ ଜନଙ୍କ ସଂହାରେ । ଅଖିଳ ସତ୍ତ୍ୱ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରେ ॥ ୩୮
ପରମହଂସ ଆଶ୍ରମରେ । ଯେ ପୁଣି ବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରେ ॥ ୩୯
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଦେଇ । ମୁଁ ପୁଣି ତାହାଙ୍କୁ ନମଇ ॥ ୪୦
୧୪ ଭଗତ ଜନମାନଙ୍କର । ପାଳନକର୍ତ୍ତା ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୪୧
ଅଭକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦୂର । ଦିଗହିଁ ଅଟଇ ଯାହାର ॥ ୪୨
ଯାହାର ସମ କାହିଁ ନାହିଁ । ଅଧିକ ଅବା ଥିବ କାହିଁ ॥ ୪୩
ଏମନ୍ତ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ କରି । ସ୍ୱରୂପବ୍ରହ୍ମେ ଯେ ବିହରି ॥ ୪୪
ସେ ପ୍ରଭୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶରୀର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୪୫
୧୫ ଯାହାର ଶ୍ରବଣ, କୀର୍ତ୍ତନ । ଯାହା ସ୍ୱରୂପ ଦରଶନ ॥ ୪୬
ଯାହାର ବନ୍ଦନ, ସ୍ମରଣ । ଯା' ପୂଜା କଳୁଷଦହନ ॥ ୪୭
ସୁଭଦ୍ର ଅଟେ ଯଶ ଯାର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୪୮

୧୬	ପଣ୍ଡିତଜନ ଯାର ପାଦେ ।	ସେବା ସଂପାଦି ଅପ୍ରମାଦେ ।।	୪୯
	ମନରେ ଇହ ପର ବେନି ।	ଲୋକରେ ସଂଗକୁ ନ ଘେନି ।।	୫୦
	ଆତ୍ମାରେ ଶ୍ରମ ନ ଲଭନ୍ତି ।	ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗତି ।।	୫୧
	ମଙ୍ଗଳ ଅଟେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର ।	ତାହାକୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।।	୫୨
୧୭	ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତପ ଦାନ କରେ ।	ଯଶସ୍ୱୀ, ମନସ୍ୱୀ ସଂସାରେ ।।	୫୩
	ଯେ ମନ୍ତ୍ରମାନ ଜାଣିଥାନ୍ତି ।	ମଙ୍ଗଳ କର୍ମ ଆଚରନ୍ତି[୧] ।।	୫୪
	ଏଣେ ଅର୍ଜିତ କର୍ମଫଳ ।	ଯାକୁ ନ ଅର୍ପିଲେ ନିଷ୍ଫଳ ।।	୫୫
	ସେ ସୁମଙ୍ଗଳ ଯଶୋଧର ।	ନମୋ ନମ ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ।।	୫୬
୧୮	କିରାତ, ହୂଣ, ଆନ୍ଧ୍ର ଆର ।	ପୁଳିନ୍ଦ, ପୁକ୍‌କସ, ଆଭୀର ।।	୫୭
	କଙ୍କ, ଯବନ, ଖଶ ଆଦି ।	ଯେ ଆନ ପାପଜାତି ସିଦ୍ଧି ।।	୫୮
	ସେମାନେ ଯା ଭକ୍ତସେବାରେ ।	ଶୁଦ୍ଧିକି ଲଭନ୍ତି ସଂସାରେ ।।	୫୯
	ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭାବ ଯାହାର ।	ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।।	୬୦
୧୯	ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ।	ସକଳ ଲୋକଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।।	୬୧
	ଏ ତିନି ବେଦ ଯାର ଦେହ ।	ଯେ ଧର୍ମମୟ ତପୋମୟ ।।	୬୨
	ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ଯୋଗୀଜନେ ।	ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦିମାନେ ।।	୬୩
	ନାନାପ୍ରକାରେ ଯାର ମୂର୍ତ୍ତି ।	ତର୍କିଣ ଗୋଚର କରନ୍ତି ।।	୬୪
	ଅଶେଷମୂର୍ତ୍ତି ଭଗବାନ ।	ସେ ମୋତେ ହେଉ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।।	୬୫
୨୦	ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଯଜ୍ଞ-ପ୍ରଜା-ପତି ।	ମତି-ଲୋକ-ଧରଣୀ-ପତି ।।	୬୬
	ଅନ୍ଧକ, ବୃଷ୍ଣି ଆଦିଙ୍କର ।	ଯେ ପତି ଗତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ।।	୬୭
	ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉନ୍ତୁ ସେ ମୋତେ ।	ସାଧୁଙ୍କ ଗତି[୨] ଯେ ଜଗତେ ।।	୬୮
୨୧	ଯାହାର ପାଦଯୁଗଧ୍ୟାନ ।	ସେହି ସେ ସମାଧି ଭଜନ ।।	୬୯
	ତେଣେ ଶୋଧିତ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ ।	ଦେଖନ୍ତି ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ନରେ ।।	୭୦
	ଜ୍ଞାନୀମାନେ ହିଁ ଯେ ଯାହାରେ ।	ଆପଣା ରୁଚି ଅନୁସାରେ ।।	୭୧
	ସଗୁଣନିର୍ଗୁଣାଦି ଭେଦେ ।	ଯାକୁ ବଖାଣୁଥାନ୍ତି ବେଦେ ।।	୭୨
	ସେ ଯେ ମୁକୁନ୍ଦ ଭଗବାନ ।	ମୋତେ ହୁଅନ୍ତୁ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।।	୭୩
୨୨	ଯେ ପୂର୍ବ କଳ୍ପର ଆଦ୍ୟରେ ।	ପିତାମହର ହୃଦୟରେ ।।	୭୪
	ସୃଷ୍ଟି କଳ୍ପନା ପ୍ରକାଶିଲେ ।	ସରସ୍ୱତୀକି ନିଯୋଜିଲେ ।।	୭୫

---

୧. ଆରାଧନ୍ତି । ସୁମଙ୍ଗଳାଃ ସଦାଚାରାଃ (ସ୍ୱାମୀ)

୨. ପତି (ମୂଳପାଠାନ୍ତର) ।

	ଶିକ୍ଷାଦି ଲକ୍ଷଣେ ସଂଯୁକ୍ତ ।	ମୁଖରୁ ହେଲା ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ	।।	୭୬
	ସେ ଋଷିମାନଙ୍କ ଋଷଭ ।	ପ୍ରସନ୍ନ ହୋନ୍ତୁ ବାସୁଦେବ	।।	୭୭
୨୩	ପୃଥିବୀ ଆଦି ମହାଭୂତେ ।	ପୁରଙ୍କୁ ଭିଆଇ ଜଗତେ	।।	୭୮
	ତହିଁ ଯେ ଶୟନ କରଇ ।	ଏ ଘେନି ପୁରୁଷ ବୋଲାଇ	।।	୭୯
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶେ ଯୁତ ।	ଭୂମ୍ୟାଦି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ	।।	୮୦
	ଷୋଡ଼ଶ ଗୁଣ ଏ ବୋଲାଇ ।	ଯେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରଇ	।।	୮୧
	ଷୋଡ଼ଶକଳା ରୂପ ହୋଇ ।	ସକଳ କଥା ଯେ ଜାଣଇଁ	।।	୮୨
	ସେ ମୋର ବାକ୍ୟ ବିଭୂଷଣ ।	କରନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ	।।	୮୩
୨୪	ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ମୋର ।	ଅମିତ ଅଟେ ବୁଦ୍ଧି ଯାର	।।	୮୪
	ଯା ମୁଖପଦ୍ମୁଁ ଜ୍ଞାନମୟ ।	ମରନ୍ଦ ପିବେ ଜଗତ୍‌ତ୍ରୟ[1]	।।	୮୫
୨୫	ହେ ନୃପ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯାହା ।	ପଚାରୁଅଛ ପୂର୍ବେ ଏହା	।।	୮୬
	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ନାରଦ ପୁଛିଲେ ।	ବ୍ରହ୍ମାଏ ତାଙ୍କୁ ତା କହିଲେ	।।	୮୭
	ସାକ୍ଷାତ ହୋଇ ଚକ୍ରପାଣି ।	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଥିଲେ ଯାହା ଭଣି	।।	୮୮
	ପ୍ରଣତ ଜନମାନଙ୍କର ।	ବିପଦ କରେ ଯେ ସଂହାର	।।	୮୯
	ସେ ହରିଚରଣ ପଙ୍କଜ ।	ଚିନ୍ତଇ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ	।।	୯୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେ ନାରଦେନାଥ ପୃଷ୍ଟଃ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି ବକ୍ତ୍ୟଜଃ ।
ହରେର୍ଲୀଳାଂ ବିରାଟ ସୃଷ୍ଟିଂ କାଳକର୍ମାଦିଶକ୍ତିଭିଃ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୧	ହେ ଦେବଦେବ ନମୋଽସ୍ତୁତେ ।	ତୁ ଭୂତଭାବନ ଜଗତେ	।।	୧
	ତୁମ୍ଭେ ସକଳୁଁ ଆଦ୍ୟେ ଜାତ ।	ଯେଣେ ଲକ୍ଷିତ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ	।।	୨
	ସେ ବିଷ୍ୟ[2] ବିଶେଷି ବଖାଣ ।	ଯେ ଅଟେ ଜ୍ଞାନକୁ କାରଣ	।।	୩

୧. ଭକ୍ତଚୟ । ତ୍ୱଂ ସୌମ୍ୟା ଭକ୍ତାଃ (ସ୍ୱାମୀ) ୨. ବିଷୟ ।

୨ ଯେଣୁ ଏ ଜଗତ ପ୍ରକାଶ । ଯେ ଅଟେ ଏହାର ନିବାସ ॥ ୪
ଯେ ଏହା ସର୍ଜନା କରଇ । ଯାହାଠାରେ ଏ ଲୀନ ହୋଇ ॥ ୫
ଏ ଅଟେ ଅଧୀନ ଯାହାର । ଯେ ଅବା ସ୍ୱରୂପ ଏହାର ॥ ୬
ଏ ସର୍ବକଥା ଯଥାର୍ଥରେ । ପ୍ରକାଶ କର ମୋ ଆଗରେ ॥ ୭
୩ ଏ ସର୍ବକଥା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ । ତ୍ରିକାଳେ ଯେତେ ଜୀବଗଣ ॥ ୮
ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଏ ବିଶ୍ୱ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର ॥ ୯
ଯେସନେ କର-ଆମଳକଂ[୧] । ଉତ୍ତମ କରି ଦେଖେ ଲୋକ ॥ ୧୦
୪ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନଦାତା ଯେହି । ତୁମ୍ଭ ଆଶ୍ରୟ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୧
୫ ତୁମ୍ଭେ ଅଧୀନ ଅଟ ଯାର । ତୁମ୍ଭର ଅଟେ ଯେ ଆକାର ॥ ୧୨
ଭୂତଙ୍କୁ ଭୂତେଁ ଏକ ହୋଇ । ମାୟାରେ ଜାତ କରୁ ତୁହି ॥ ୧୩
ପରସକାଶୁଁ ତାହାଙ୍କର । ପରାଭବକୁ କରି ଦୂର ॥ ୧୪
ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରତିପାଳୁ । ତୁ ନାଥ ! ନିଜ ଶକ୍ତିବଳୁ ॥ ୧୫
ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ସର୍ଜୁ ତୁ ଶ୍ରମ ତୋର ନାହିଁ ॥ ୧୬
୬ ଉତ୍ତମ କନିଷ୍ଠ ମଧ୍ୟମେ । ବିଖ୍ୟାତ ଗୁଣ ରୂପ ନାମେ ॥ ୧୭
ସ୍ଥୂଳ ଅସ୍ଥୂଳ ହୋଇ ଯେତେ । ପ୍ରାଣୀ ଅଛନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୮
ସମସ୍ତେ ତୋହଠାରୁ ଜାତ । ଏମନ୍ତ ମଣଇଁ ମୁଁ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୯
୭ ତୁମ୍ଭେ ସଂଯତ ହୋଇ ଯେଣୁ । ଘୋର ତପସ୍ୟା କଲ ତେଣୁ ॥ ୨୦
ଆତ୍ମ ମନରେ ଖେଦ ଜାତ । ଆଶଙ୍କା ହେଉଛି ବହୁତ ॥ ୨୧
୮ ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ସର୍ବେଶ୍ୱର । ଯାହା ପଚାରୁଛି ଆଗର ॥ ୨୨
ତୁମ୍ଭର ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ । ସେ ସବୁ ଯେମନ୍ତେ ଜାଣଇଁ ॥ ୨୩
ସେ ରୂପେ ବିଶେଷିଣ ମୋତେ । ଜଣାଅ ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁମତେ ॥ ୨୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୯ ହେ ବତ୍ସ ! ସନ୍ଦେହ ତୋହର । ଅଟଇ ଅତି ମନୋହର ॥ ୨୫
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣଗାନ ପଥେ । ଯେଣୁ ପ୍ରେରିତ କଲୁ ମୋତେ ॥ ୨୬
ଏ ଘେନି ତୋହର ମନରେ । କରୁଣା ଅଛି ମୋହଠାରେ ॥ ୨୭
୧୦ ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ମୋତେ । ଈଶ୍ୱରବୁଦ୍ଧି କରି ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୮
ସେ ନୁହେ ତୋର ମିଥ୍ୟାବାଣୀ । ମୋଠାରୁ ବଡ଼କୁ ନ ଜାଣି ॥ ୨୯
ଏତେ ପ୍ରଭାବ ଅଛି ମୋର । ଯେଣୁ ତୁ କରିଛୁ ଗୋଚର ॥ ୩୦

---

୧. କରସ୍ଥିତ ଅଁଳା ।

୧୧ ଯେ ହରି ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ହୋଇ । ବିଶ୍ୱକୁ ପ୍ରକାଶ କରଇ ॥ ୩୧
ତାହାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । ମୁଁ ତାହା କରଇ ଉଦିତ ॥ ୩୨
*ରବି ଶଶାଙ୍କ ହୁତାଶନେ । ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାମାନେ ॥ ୩୩
ସେ ଯେହ୍ନେ କରନ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶିତ ସକଳ ॥ ୩୪
୧୨ ସେ ବାସୁଦେବ ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ବନ୍ଦନ ॥ ୩୫
ଯାହାର ଦୁର୍ଜୟ ମାୟାରୁ । ମୋତେ ବୋଲନ୍ତି ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ॥ ୩୬
୧୩ ଯାହାର କଟାକ୍ଷମାର୍ଗରେ । ଥିବାକୁ ମାୟା ଲଜ୍ଜା କରେ ॥ ୩୭
ଯେଉଁ ମାୟାରେ ବିମୋହିତ । ହୋଇଣ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ॥ ୩୮
ଏ ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ମୋହର । ମୁଁ ଧନୀ ପଣ୍ଡିତ ଈଶ୍ୱର ॥ ୩୯
ଏମନ୍ତ ଘେନି ନିଜ ଚିତ୍ତେ । ଗର୍ବ କରଇ ଅବିରତେ ॥ ୪୦
୧୪ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ, କାଳ, କର୍ମ, ଜୀବ । ଜୀବରେ ଯେ ଅବା ସ୍ୱଭାବ ॥ ୪୧
ବାସୁଦେବରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ । ହେ ବିପ୍ର ! ଆନ ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ ॥ ୪୨
୧୫ ବେଦମାନଙ୍କର କାରଣ । ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥ ୪୩
୧୬ ସେ ନାରାୟଣ ଅଙ୍ଗୁଁ ଜାତ । ଅଟନ୍ତି ସକଳ ଦୈବତ ॥ ୪୪
ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦି ଲୋକମାନ । ଯେ ଯଜ୍ଞେ ତହିଁକି ସାଧନ ॥ ୪୫
ଯେ ଯୋଗ ପ୍ରାଣାୟାମ ଆଦି । ତେଣେ ଯେବଣ ତପ ସାଧି ॥ ୪୬
ତପରୁ ଯେ ଜ୍ଞାନ ଉତ୍‌ପତି । ସେ ଜ୍ଞାନଫଳ ଯେଉଁ ଗତି ॥ ୪୭
ସେ ସର୍ବ ନାରାୟଣପର । ନାହିଁ ତହିଁରୁ ଭିନ୍ନ ଆର ॥ ୪୮
୧୭ ସେ କରେ ସକଳ ଗୋଚର । ଅଟଇ ସକଳ ଈଶ୍ୱର ॥ ୪୯
ସେହୁ ଅଟଇ ନିର୍ବିକାର । ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥ ୫୦
ତାର ସର୍ଜିଲା ଏ ଜଗତ । ମୁଁ ତାରେ ହୋଇଣ ସର୍ଜିତ ॥ ୫୧
ତାର କଟାକ୍ଷ ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ମୁଁ ଏହା ସର୍ଜନା କରଇ ॥ ୫୨
୧୮ ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର । ସତ୍ତ୍ୱାଦି ତିନିଗୁଣ ତାର ॥ ୫୩
ପାଳନ ସୃଷ୍ଟି ନିରୋଧରେ । ଗୃହୀତ ଈଶ୍ୱର ମାୟାରେ ॥ ୫୪

---

* ନ ତତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଭାତି ନ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରକଂ
ନେମା ବିଦ୍ୟୁତୋ ଭାନ୍ତି କୁତୋଽୟମଗ୍ନିଃ ।
ତମେବ ଭାନ୍ତମନୁଭାତି ସର୍ବଂ
ତସ୍ୟ ଭାସା ସର୍ବମିଦଂ ବିଭାତି ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

୧୯ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟାଙ୍କର । ଆଶ୍ରୟ ତିନିଗୁଣ ସାର ॥ ୫୫
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ କର୍ତ୍ତାଭାବ । ମାୟା ବିଷୟ ଯେଉଁ ଜୀବ ॥ ୫୬
ନିତ୍ୟବିମୁକ୍ତ ସେ ପ୍ରମାଣ । ତାହାକୁ ବାନ୍ଧନ୍ତି ଏ ପୁଣ ॥ ୫୭
୨୦ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଆବରଣ । କରନ୍ତି ଏହୁ ତିନି ଗୁଣ ॥ ୫୮
ଏଣେ ଲକ୍ଷିତ ଗତି ଯାର । ହେ ବିପ୍ର ! ସେ ସର୍ବଈଶ୍ୱର ॥ ୫୯
ମୋହର ପ୍ରଭୁ ସେ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ କରି ଜାଣ ତୁହି ॥ ୬୦
୨୧ ମାୟାର ଈଶ୍ୱର ସେ ହରି । ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ନାନାରୂପ ଧରି ॥ ୬୧
ଆତ୍ମାରେ ଯେ ଅନାୟାସରେ । ମିଳିଲେ ଦଇବବଶରେ ॥ ୬୨
ସେ କାଳ କର୍ମ ସ୍ୱଭାବକୁ । ଘେନିଲେ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ॥ ୬୩
୨୨ କାଳରୁ ଗୁଣମାନଙ୍କର । ଜାତ ହୋଇଲା ବ୍ୟତିକର ॥ ୬୪
ସ୍ୱଭାବୁଁ ଜାତ ପରିଣାମ । କର୍ମରୁ ମହତ ଜନମ ॥ ୬୫
ସେ କାଳକର୍ମସ୍ୱଭାବରେ । ପୁରୁଷ ଅଧକ୍ଷେ ବିହରେ ॥ ୬୬
୨୩ ରଜସତ୍ତ୍ୱରେ ବିବର୍ଦ୍ଧିତ । ମହତବିକାରୁଁ ସଂଭୂତ ॥ ୬୭
ତମ ପ୍ରଧାନ ଅହଂକାର । ସେ ଦ୍ରବ୍ୟଜ୍ଞାନକ୍ରିୟାକାର ॥ ୬୮
୨୪ ସେ ଅହଂକାର ବିକାରରେ । ତ୍ରିବିଧ ରୂପ ପୁଣି ଧରେ ॥ ୬୯
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୈକାରିକ ହୋଇ । ରାଜସ ତୈଜସ ବୋଲାଇ ॥ ୭୦
ତମରୁ ଜାତ ଯେ ତାମସ । ଏ ରୂପେ ତା' ଭେଦ ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୧
ଯେ ଦେବେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଧିପତି । ତହିଁ ବୈକାରିକ ଶକତି ॥ ୭୨
ତୈଜସ ଯେଉଁ ଅହଂକାର । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ତାର ଅଧିକାର ॥ ୭୩
ଯେବା ତାମସ ଅହଂକାର । ତା ଶକ୍ତି ମହା ମହାଭୂତଠାର ॥ ୭୪
୨୫ ଯେବେ ତାମସ ଅହଂକାର । ପ୍ରଥମେ ଲଭିଲା ବିକାର ॥ ୭୫
ତହିଁରୁ ସଂଭୂତ ଆକାଶ । ତା ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୬
ସେ ପୁଣି ଶବଦ ବୋଲାଇ । ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲା ଲୋକ ଯେହି ॥ ୭୭
ସେ ବେନି ଲୋକଙ୍କର ଭେଦ । ପ୍ରକାଶ କରେ ଯେ ଶବଦ ॥ ୭୮
୨୬ ଆକାଶ ବିକାରୁଁ ତକ୍ଷଣ । ସ୍ପରଶଗୁଣ ସମୀରଣ ॥ ୭୯
ଆକାଶ ଅନ୍ୱୟରୁ ତାର । ଶବଦ ହୋଏ ଗୁଣ ଆର ॥ ୮୦
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସେ ଅନିଳ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଶକ୍ତିବଳ ॥ ୮୧

୨୭	ସେ କାଳ କର୍ମ ସ୍ୱଭାବରୁ	।	ତେଜ ହିଁ ବାତବିକାରରୁ	॥ ୮୨
	ରୂପ ତାହାର ନିଜ ଗୁଣ	।	ବାତ ଆକାଶସଙ୍ଗୁଁ ପୁଣ	॥ ୮୩
	ସ୍ପରଶ ଶବଦ ଏ ଦୁଇ	।	ଗୁଣ ତହିଁରେ ଜାତ ହୋଇ	॥ ୮୪
୨୮	ତେଜ ବିକାରରୁ ଉଦକ	।	ଅଟେ ସ୍ୱଭାବେ ରସାତ୍ମକ	॥ ୮୫
	ଶବଦ ସ୍ପର୍ଶ ରୂପ ତିନି	।	ଆକାଶ ଆଦି ସଙ୍ଗୁଁ ଘେନି	॥ ୮୬
୨୯	ଜଳବିକାରୁଁ ମହୀ ଜାତ	।	ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ଗନ୍ଧଯୁତ	॥ ୮୭
	ଶବ୍ଦ-ସ୍ପରଶ-ରୂପ-ରସ	।	ଇତର ସଙ୍ଗରୁ ପ୍ରବେଶ	॥ ୮୮
୩୦	ବଇକାରିକ ଅହଂକାର	।	ତହିଁରୁ ଜାତ ନିଶାକର	॥ ୮୯
	ଯେ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଈଶ୍ୱର	।	ଦିଗ, ପବନ, ଦିବାକର	॥ ୯୦
	ବରୁଣ, ଅଶ୍ୱିନକୁମାର	।	ବହ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ର, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଆର	॥ ୯୧
	ଆବର ମିତ୍ର ପ୍ରଜାପତି	।	ବୈକାରିକରୁ ଏ ହୁଅନ୍ତି	॥ ୯୨
୩୧	ତୈଜସ ଅହଂକାରୁଁ ପୁଣ	।	ଜନ୍ମିଲେ ଦଶେନ୍ଦ୍ରିୟ ଗଣ	॥ ୯୩
	ଜ୍ଞାନର ଶକ୍ତି ବୁଦ୍ଧି ପୁଣ	।	କ୍ରିୟାର ଶକ୍ତି ଅଟେ ପ୍ରାଣ	॥ ୯୪
	ଏ ବେନି ତୈଜସ ସଂଭୂତ	।	ଏଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଦ୍ୱିଧା ମତ	॥ ୯୫
	ଶ୍ରବଣ, ଚର୍ମ, ଯେ ନୟନ	।	ନାସିକା, ରସନା, ବଚନ	॥ ୯୬
	ଭୁଜ, ମେହନ, ପାଦ, ଗୁଦ	।	ଏ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଭେଦ	॥ ୯୭
୩୨	ଭୂତ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ, ଗୁଣ	।	ଏମାନେ ନୋହି ଏକ ସ୍ଥାନ	॥ ୯୮
	ଯେବେ ହେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନିବର !	।	କରି ନ ପାରିଲେ ଶରୀର	॥ ୯୯
୩୩	ଈଶ୍ୱର ଶକ୍ତିରେ ପ୍ରେରିତ	।	ଏକ ଆରକେ ହୋଇ ଯୁତ	॥୧୦୦
	ସମଷ୍ଟି ବ୍ୟଷ୍ଟି ରୂପେ ପୁଣ	।	ଶରୀର କଲେ ସେ ନିର୍ମାଣ	॥୧୦୧
୩୪	ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡରୂପ ହେଲା	।	ସେ ଯାଇଁ ଉଦକେ ପଡ଼ିଲା	॥୧୦୨
	ଅନେକ ସହସ୍ର ବରଷେ	।	ସେ ଅଣ୍ଡ ଜଳମଧ୍ୟେ ଭାସେ	॥୧୦୩
	କାଳକର୍ମ ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ଥିତ	।	ପରମ ଆତ୍ମା ଯେ ସାକ୍ଷାତ	॥୧୦୪
	ଯେ ଅଣ୍ଡ ଅଟେ ଅଚେତନ	।	ତାକୁ ଜିଆଏ ଭଗବାନ	॥୧୦୫
୩୫	ସେ ଅଣ୍ଡୁ ପୁରୁଷେ ବାହାର	।	ସହସ୍ର ଉରୁ ପାଦ ତାର	॥୧୦୬
	ବାହୁ ଲୋଚନ ମୁଖ ଶିର	।	ସହସ୍ର ସହସ୍ର ତାହାର	॥୧୦୭
୩୬	ଯା ଅବୟବେ ଲୋକମାନ	।	ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି କଳ୍ପନ	॥୧୦୮
	କଟି ଆଦିରୁ ପାଦଯାଏ	।	ତଳ ସପତ ଲୋକ ହୋଏ	॥୧୦୯
	ସେଠାରୁ ଶିରଯାକେ ପୁଣି	।	ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସପତ ଲୋକ ଗଣି	॥୧୧୦

୩୭	ମୁଖରୁ ଜାତ ବ୍ରହ୍ମକୁଳେ ।	କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତ ବାହୁବଳେ[୧]	॥୧୧୧
	ଉରୁ ଯୁଗଳୁଁ ବୈଶ୍ୟଗଣେ ।	ଶୂଦ୍ର ଉପୁଜିଲା ଚରଣେ	॥୧୧୨
୩୮	ଭୂଲୋକ ପାଦରୁ ସଂଭୂତ ।	ନାଭିରୁ ଭୁବଲୋକ ଜାତ	॥୧୧୩
	ହୃଦୁ ସ୍ୱର୍ଲୋକ ମହାତ୍ମାର ।	ଉରରୁ ମହଲୋକ ଆର	॥୧୧୪
୩୯	ଗ୍ରୀବାରେ ଜନଲୋକ ହୋଏ ।	ତପଲୋକ ହିଁ ସ୍ତନଦ୍ୱୟେ	॥୧୧୫
	ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ ସତ୍ୟଲୋକ ପୁଣ ।	ଯେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ସନାତନ	॥୧୧୬
୪୦	ଅତଳ କଟିଭାଗେ ବସେ ।	ଉରୁରେ ବିତଳ ପ୍ରକାଶେ	॥୧୧୭
	ସୁତଳ ବସେ ଜାନୁମୂଳ ।	ଜଘନମୂଳେ ତଳାତଳ	॥୧୧୮
୪୧	ଏ ମହାତଳ ଗଲ୍‌ଫ ଦେଶେ ।	ପାଦାଗ୍ରେ ରସାତଳ ବସେ	॥୧୧୯
	ପାତାଳ ପାଦତଳେ ରହି ।	ପୁରୁଷ ଲୋକମୟ ହୋଇ	॥୧୨୦
୪୨	ଭୂଲୋକ ପାଦଯୁଗେ ବସେ ।	ଏ ଭୁବଲୋକ ନାଭିଦେଶେ	॥୧୨୧
	ସ୍ୱର୍ଲୋକ ବସଇ ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ ।	ଅଥବା ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	॥୧୨୨
	ଲୋକମାନଙ୍କର କଳ୍ପନ ।	କରନ୍ତି ବିଜ୍ଞ ଯେଉଁ ଜନ	॥୧୨୩
	ହେ କୃଷ୍ଣ କୃପାମୟ ସିନ୍ଧୁ ।	ଏ ଯେ ପତିତ ଦୀନବନ୍ଧୁ	॥୧୨୪
	ଏହାକୁ ବାରେ କୃପାକର ।	ପତିତପାବନ ଈଶ୍ୱର	॥୧୨୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଷ୍ଠେ ବିରାଡ୍‌ବିଭୂତିଶ୍ଚ ପ୍ରୋକ୍ତାଧ୍ୟାତ୍ମାଦିଭେଦତଃ ।
ଦୃଢ଼ୀକୃତଂ ଚ ପୂର୍ବୋକ୍ତଂ ସର୍ବଂ ପୁରୁଷସୂକ୍ତତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୧	ବଚନ ବହ୍ନିଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ।	ଅଟଇ ପୁରୁଷ ବଦନ	॥ ୧
	ଗାୟତ୍ରୀ ଆଦି ଛନ୍ଦଙ୍କର ।	ତା' ସପ୍ତ ଧାତୁ ଜନ୍ମଘର	॥ ୨
	ଯେ ହବ୍ୟ, କବ୍ୟ, ଯଜ୍ଞଶେଷ ।	ଅନ୍ନ, ଅମୃତ ଷଡରସ	॥ ୩
	ଏମାନଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।	ଅଟଇ ପୁରୁଷ-ରସନ	॥ ୪

୧. ମୂଳେ ।

୨ ସକଳ ପ୍ରାଣର ବାତର । ଉତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ନାସା ତାର ॥ ୫
ଯେ ଖ୍ୟାତ ଅଶ୍ୱିନକୁମାର । ତାଙ୍କର, ଅଉଷଧିଙ୍କର ॥ ୬
ମୋଦ ପ୍ରମୋଦଙ୍କର ପୁଣ । ସ୍ଥାନ ସେ ପୁରୁଷର ଘ୍ରାଣ ॥ ୭
୩ ଯେ ତେଜମାନେ ଦିବାନିଶ । ରୂପକୁ କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥ ୮
ସେମାନଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଅଟଇ ପୁରୁଷ ନୟନ ॥ ୯
ନେତ୍ରଗୋଲକ ଦୁଇ ତାର । କ୍ଷେତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟର ତ୍ରିଦିବର[1] ॥ ୧୦
ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପୁରୁଷର । ଆକାଶ-ଶବ୍ଦ-ଜନ୍ମଘର[2] ॥ ୧୧
[3]ଶ୍ରୋତ୍ର ଅଧିଷ୍ଠାନ ତାହାର । ଅଟଇ ଦିଗ-ତୀର୍ଥ-ଘର ॥
୪ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍କର ସାର ଅଂଶ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯେତେକ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨
ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିଜ ସ୍ଥାନ । ତାର ଶରୀର ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୧୩
ଏ ପୁରୁଷର ଚର୍ମ ପୁଣ । ସ୍ପରଶ ସ୍ଥାନ ବୋଲି ଜାଣ ॥ ୧୪
ସେ ପବନର ସ୍ଥାନ ପୁଣି । ଯଜ୍ଞର ସ୍ଥାନ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୧୫
୫ ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର । ତା ରୋମମାନେ ଜନ୍ମଘର ॥ ୧୬
ଯେବଣ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ । ଯଜ୍ଞସଂଭାର ଲୋକ କରେ ॥ ୧୭
ତା କେଶ ମେଘଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ଯେ ବିଦ୍ୟୁଦ୍ ଶିଳା ଲୋହମାନ ॥ ୧୮
ସେମାନଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ପୁରୁଷଶ୍ମଶ୍ରୁନଖମାନ ॥ ୧୯
୬/୭ ଯେବଣ ଲୋକପାଳମାନେ । ପାଳନକର୍ତ୍ତା ଏ ଭୁବନେ ॥ ୨୦
ସେ ଲୋକପାଳଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ଅଟେ ପୁରୁଷ ଭୁଜମାନ ॥ ୨୧
ଭୂର୍ଭୁବ ସ୍ୱର[4] ଲୋକଙ୍କର । କ୍ଷେମର, ଭୟ-ରକ୍ଷଣର ॥ ୨୨
ଆଶ୍ରୟ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ । ଅଟେ ତାହାର ପାଦନ୍ୟାସ ॥ ୨୩
ଯେ ସର୍ବ କାମବର[5] ମାନ । ହରିଚରଣ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ॥ ୨୪
୮ ସଲିଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରଜାପତି । ସୃଷ୍ଟି, ପର୍ଜନ୍ୟ ଶିଶ୍ନେ ସ୍ଥିତି ॥ ୨୫
ପ୍ରଜା ଆନନ୍ଦ ସୁଖ ଦୁଇ । ଉପସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ରହି ॥ ୨୬
୯ ଯେ ମଳତ୍ୟାଗ, ଯମ, ମିତ୍ର । ପାୟୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ର ॥ ୨୭
ତା ଗୁଦ ହିଂସା, ଅଲକ୍ଷ୍ମୀର । ମୃତ୍ୟୁଯାତନାର ଆଧାର ॥ ୨୮

---

୧. ସ୍ୱର୍ଗର । ୨. ପର ।
୩. ଶ୍ରୋତ ଓ ଅଧିଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷର ଦୁଇ କର୍ଣ୍ଣ ଅଭିହିତ ।
୪. ସ୍ୱର = ସ୍ୱର୍ଗ । ୫. ବର = ବରଣ ।

୧୦	ଅଧର୍ମ ସହିତେ ଅଜ୍ଞାନ	।	ପରାଭବର ପୃଷ୍ଠସ୍ଥାନ	।।	୨୯
	ଯେ ଅବା ନଦନଦୀମାନ	।	ତା ନାଡ଼ୀମାନେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ	।।	୩୦
	ଅସ୍ଥିସମୂହ ପୁରୁଷର	।	ସ୍ଥାନ ପର୍ବତମାନଙ୍କର	।।	୩୧
୧୧	ପ୍ରକୃତି, ଅନ୍ନ ଆଦି ସାର	।	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରଳୟ ସାଗର	।।	୩୨
	ଏହାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ତା ଉଦର	।	ଜାଣନ୍ତି ଏହା ଜ୍ଞାନୀନର	।।	୩୩
	ପୁରୁଷହୃଦ[୧] ଯେ ଅଟଇ	।	ଲିଙ୍ଗଶରୀର ସ୍ଥାନ ସେହି	।।	୩୪
୧୨	ଧର୍ମର, ତୋହର, ମୋହର	।	ଶିବର, ସନକାଦିଙ୍କର	।।	୩୫
	ଜ୍ଞାନର, ସତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରମାଣ	।	ପୁରୁଷଚିତ୍ତ[୨] ପରାୟଣ	।।	୩୬
୧୩	ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା, ତୁ ନାରଦ ଋଷି	।	ଶଙ୍କର, ସନକାଦି ମିଶି	।।	୩୭
୧୪	ସୁର, ଅସୁର, ନର, ନାଗ	।	ଯେ ସରୀସୃପ, ଖଗ, ମୃଗ	।।	୩୮
୧୫	ଯେ ପୁଣି ପିତୃ, ସିଦ୍ଧଗଣ	।	ଦ୍ରୁମ, ବିଦ୍ୟାଧର, ଚାରଣ	।।	୩୯
	ଯେ ଅନ୍ୟ ନାନାବିଧ ଜୀବ	।	ଜଳ-ସ୍ଥଳ-ଆକାଶଭବ	।।	୪୦
	ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅପସର, ଯକ୍ଷ	।	ଉରଗ, ଭୂତଗଣ, ରକ୍ଷ	।।	୪୧
	ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, କେତୁ ତାର[୩]	।	ଯେ ବା ବିଜୁଳି ଜଳଧର	।।	୪୨
	ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ	।	ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଜୀବମାନ	।।	୪୩
	ଏ ସର୍ବ ପୁରୁଷ ପ୍ରମାଣ	।	ତହିଁରୁ ଭିନ୍ନ ନୋହେ ଜାଣ	।।	୪୪
୧୬	ଦ୍ୱାଦଶ ଆଙ୍ଗୁଳ ବିକ୍ରମି	।	ବ୍ୟାପିଣ ଅଛି ସେହୁ ଭୂମି	।।	୪୫
୧୭	ଯେହ୍ନେ ବିମ୍ବକୁ ଦିବାକର	।	ପ୍ରକାଶି ପ୍ରକାଶେ ସଂସାର	।।	୪୬
	ନିଜ ଦେହକୁ ସେ ପ୍ରକାରେ	।	ପ୍ରକାଶ କରି ସ୍ୱବୀର୍ଯ୍ୟରେ	।।	୪୭
	ଅନ୍ତର ବାହାର ପ୍ରକାଶ	।	କରିଣ ଅଛି ସେ ପୁରୁଷ	।।	୪୮
୧୮	ଅମୃତ ଅଭୟର ଈଶ	।	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଟେ ସେ ପୁରୁଷ	।।	୪୯
	କର୍ମଫଳକୁ ଅନ୍ନ କହି	।	ମରଣଧର୍ମ ସେ ଅଟଇ	।।	୫୦
	ତାହାଙ୍କୁ ଯେଣୁ ସେ ପୁରୁଷ	।	ଅତିକ୍ରମିଣ ପରକାଶ	।।	୫୧
	ଏଣୁ ମହିମା ପୁରୁଷର	।	ଲୋକରେ ନୁହଇ ଗୋଚର	।।	୫୨
୧୯	ଯାର ଭୂ-ଆଦି ଲୋକମାନ	।	ଅଟନ୍ତି ପାଦେ ବିଦ୍ୟମାନ	।।	୫୩
	ସେ ପୁରୁଷର ସର୍ବଭୂତ	।	ଏଣୁ ଅଟନ୍ତି ପାଦଗତ	।।	୫୪
	ଭୂ-ଆଦି ତିନି ଲୋକଙ୍କର	।	ଅଟଇ ମହର୍ଲୋକ ଶିର	।।	୫୫

୧. ମନ । ୨. ଆତ୍ମା । ୩. ତାର = ତାରା ।

ଯେ ଜନ ତପ ସତ୍ୟ ତିନି । ତାର ମସ୍ତକ ରୂପେ ଘେନି ।। ୫୬
ଅମୃତ, କ୍ଷେମ, ଭୟନାଶ । ସେ ତିନି ଲୋକରେ ପ୍ରକାଶ ।। ୫୭
୨୦ ଯେ ନଇଷ୍ଠିକ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ । ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।। ୫୮
ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ପୁରୁଷର । ତ୍ରିପାଦ ତ୍ରିଲୋକୁଁ ବାହାର ।। ୫୯
ଏ ଘେନି ତ୍ରିଲୋକ ଭିତରେ । ଅବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଗୃହୀ ଚରେ ।। ୬୦
୨୧ ଅବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ରୂପ ହୋଇ । ଯେ ଭୋଗ ମୋକ୍ଷ ମାର୍ଗ ଦୁଇ ।। ୬୧
ପୁରୁଷ ତାହା ଆକ୍ରମିଲା । ଉଭୟ ମାର୍ଗ ଆଶ୍ରେ କଲା ।। ୬୨
୨୨ ଯହିଁରୁ ଅଣ୍ଡ ହେଲା ଜାତ । ତହିଁରୁ ବିରାଟ ସଂଭୂତ ।। ୬୩
ସେ ଭୂତେନ୍ଦ୍ରିୟ ମନୋମୟ । ଅତିକ୍ରମିଲା ନିଜ କାୟ ।। ୬୪
ଅଣ୍ଡକୁ ଆକ୍ରମିଲା ପୁଣି । ଯେହ୍ନେ କିରଣେ ଦିନମଣି ।। ୬୫
୨୩ ଯେବେ ମୁଁ ପୂର୍ବେ ପୁରୁଷର । ନାଭିପଙ୍କଜରୁ ବାହାର ।। ୬୬
ନ ଜାଣିଲି ତା ଅଙ୍ଗୁଁ ଭିନ୍ନ । କରିଣ ଯଜ୍ଞଦ୍ରବ୍ୟମାନ ।। ୬୭
୨୪ ଖୋଜନ୍ତେ ସେ ସଂଭାର ପୁଣ । ଯଜ୍ଞ ସହିତେ ପଶୁଗଣ ।। ୬୮
ଯୂପଉଚିତ କାଷ୍ଠମାନ । କୁଶ ସହିତେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ ।। ୬୯
ବହୁତ ଗୁଣେ ଲକ୍ଷି ହୋଇ । ବସନ୍ତ ଆଦି କାଳ ଯେହି ।। ୭୦
୨୫ ଯେ ପାତ୍ରମାନ ନାନାମତେ । ଘୃତ, ବ୍ରୀହିକି ଆଦି ଯେତେ ।। ୭୧
ମଧୁର ଆଦି ରସକୁଳ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଦି, ମାଟି, ଜଳ ।। ୭୨
ଋକ, ଯଜୁଷ, ସାମ ସିଦ୍ଧି । ଯେ ଚାତୁର୍ହୋତ୍ର କର୍ମବିଧି ।। ୭୩
୨୬ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମାଦି ନାମ ଯେତେ । ଯେ ବା ଦକ୍ଷିଣା ନାନାବ୍ରତେ ।। ୭୪
ଦେବତା ଅନୁକ୍ରମ କଳ୍ପ । କରିବା ପ୍ରକାର ସଂକଳ୍ପ ।। ୭୫
୨୭ ଯେ ଗତି, ମତି, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ । ଯେ କର୍ମଶେଷ ସମର୍ପିତ ।। ୭୬
ଏତେ ସମ୍ଭାର ଏ ପ୍ରକାରେ । ଲଭିଲି ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗରେ ।। ୭୭
୨୮ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ପୁରୁଷର । ଅଙ୍ଗରେ କରିଣ ସମ୍ଭାର ।। ୭୮
ଈଶ୍ୱର ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ । ତାକୁ ମୁଁ ଯଜ୍ଞେ କଲି ତୋଷ ।। ୭୯
୨୯ ତଦନ୍ତେ ଭାଇମାନେ ତୋର । ଯେ ନବ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।। ୮୦
୩୦ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ରୂପେ ଯେ ପ୍ରକାଶ । ନିଜ ରୂପରେ ଯେ ଅଦୃଶ ।। ୮୧
ସେ ପୁରୁଷକୁ ସାବଧାନ । ହୋଇଣ କଲେ ସେ ଯଜନ ।। ୮୨

ତଦନ୍ତେ କାଳେ ମନୁ, ଋଷି । ପିତୃ ଦେବତାମାନେ ମିଶି ॥ ୮୩
ଦାନବ, ମାନବ ସହିତେ । ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲେ ବେଦମତେ ॥ ୮୪
୩୧ ଏ ବିଶ୍ୱ ନାରାୟଣଠାରେ । ଅର୍ପିତ ଅଟେ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୮୫
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ସେ ନିର୍ଗୁଣ । ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିକାଳେ ପୁଣ ॥ ୮୬
ବହୁତ ମାୟାଗୁଣମାନ । ଘେନିଛନ୍ତି ସେ ଭଗବାନ ॥ ୮୭
୩୨ ତାହାର ଆଜ୍ଞାକୁ ମୁଁ ପାଇ । ଜଗତ ସର୍ଜନ କରଇ ॥ ୮୮
ତାହାର ବଶ ହୋଇ ହର । ଜଗତ କରଇ ସଂହାର ॥ ୮୯
ବିଷ୍ଣୁ ରୂପରେ ଏ ଜଗତ । ପାଳନ କରେ ସେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୯୦
ଏଣୁ ତ୍ରିଗୁଣ ଶକ୍ତିଧର । ସୃଷ୍ଟି-ପାଳନ-କ୍ଷୟକର ॥ ୯୧
୩୩ ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ତାତ ! । ଏ ରୂପେ କଲି ତା ଉକତ ॥ ୯୨
ଭଗବାନରୁ ଆନ ହୋଇ । ସନ୍ତ ଅସନ୍ତ ରୂପ ବହି ॥ ୯୩
ସଂସାରେ କେହି ନାହିଁ ଆନ । ଯେତେକ ହୁଅଇ ସର୍ଜନ ॥ ୯୪
୩୪ ମୋର ବଚନ ମିଥ୍ୟା ହୋଇ । କେବେହେଁ ଲକ୍ଷିତ ନୁହଇ ॥ ୯୫
ମୋର ମନର ମିଥ୍ୟା ଗତି । କେବେହେଁ ନୋହେ ଉତପତି ॥ ୯୬
ମୋର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଯେତେ । ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ଅସତ୍ ପଥେ ॥ ୯୭
ଯେଣୁ ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବେ କରି । ହୃଦେ ମୁଁ ଧରିଅଛି ହରି ॥ ୯୮
୩୫ ନିଗମମୟ ମୁଁ ଅଟଇ । ତପସ୍ୟାମୟ ହିଁ ସେ ମୁହିଁ ॥ ୯୯
ସକଳ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର । ଅଭିବନ୍ଦିତ ମୁଁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୦୦
ନିପୁଣ ଯୋଗ ଆସ୍ଥା କରି । ମନକୁ ନିଶ୍ଚଳ ଆଚରି ॥ ୧୦୧
ତାହାକୁ ନ କଲି ଗୋଚର । ଯା'ଠାରୁ ଜନମ ମୋହର ॥ ୧୦୨
୩୬ ଶରଣାଗତ ଜନଙ୍କର । ଯା' ହେତୁ ତୁଟଇ ସଂସାର[୧] ॥ ୧୦୩
ମଙ୍ଗଳସ୍ଥାନ ଯେ ଅଟଇ । ଭଗତଜନସେବ୍ୟ ଯେହି ॥ ୧୦୪
ଏମନ୍ତ ଚରଣେ ତାଙ୍କର । କରୁଅଛି ମୁଁ ନମସ୍କାର ॥ ୧୦୫
ସ୍ୱମାୟାବିଭବ ଯେ ପୁଣି । *ନ ପାରେ ତତ୍ତ୍ୱ କରି ଜାଣି ॥ ୧୦୬
ଆପଣା ଅନ୍ତକୁ ଗମନ । ଜାଣି ନ ପାରଇ ଯେସନ ॥ ୧୦୭
ତାହାଙ୍କୁ କାହୁଁ ଆନମାନେ । ଜାଣିପାରିବେ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୧୦୮

---

୧. ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର

* ଯୋଽସ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷଃ ପରମେ ବ୍ୟୋମନ୍
ସୋଽଙ୍ଗ ବେଦ ଯଦି ବା ନ ବେଦ । (ଶ୍ରୁତିଃ)

୩୭	ଯା' ପରମାର୍ଥ ରୂପ ମୁହିଁ ।	ନ ଜାଣେ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ନାହିଁ	।।୧୦୯
	ଜାଣଇଁ ନାହିଁ ତା ଶଙ୍କର ।	କାହୁଁ ଜାଣିମେ ଆନ ସୁର	।।୧୧୦
	ତାହାର ମାୟାରେ ଆମ୍ଭର ।	ବୁଦ୍ଧି ମୋହିତ ନିରନ୍ତର	।।୧୧୧
	ପ୍ରପଞ୍ଚ ରୂପ ଏ ଜଗତ ।	ତାହାର ଅଟଇ ନିର୍ମିତ	।।୧୧୨
	ଏତେକ ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେ ଜାଣି ।	ନିଜ ଜ୍ଞାନକୁ ପରିମାଣି	।।୧୧୩
୩୮	ଯା ଅବତାର କର୍ମମାନ ।	ମୋ ଆଦି ଯେତେ ଯୋଗୀଜନ	।।୧୧୪
	ସନ୍ତତେ ଗାୟନ କରନ୍ତି ।	ତାକୁ ତତ୍ତ୍ୱରେ ନ ଜାଣନ୍ତି	।।୧୧୫
	ସେ ଯେ ଅଟଇ ଭଗବାନ ।	ତାକୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ	।।୧୧୬
୩୯	ସେ ଆଦିପୁରୁଷ ମୁରାରି ।	କଳ୍ପେ କଳ୍ପେକେ ସୃଷ୍ଟି କରି	।।୧୧୭
	ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରୂପେ କରି ।	ଆତ୍ମାରେ ପାଳଇ ସଂହାରି	।।୧୧୮
୪୦	କେବଳ ଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନମୟ ।	ସର୍ବ ଅନ୍ତର ନିଃସନ୍ଦେହ	।।୧୧୯
	ନିଷ୍କଳ ସତ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।	ସେ ଆଦି-ଅନ୍ତରେ ବିହୀନ	।।୧୨୦
	ଗୁଣରହିତ ସଦା ସ୍ଥାୟୀ ।	ଯେଣୁ ସେ ଅବ୍ୟୟ ଅଟଇ .	।।୧୨୧
୪୧	ଆତ୍ମା[୧] ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଯେବେ ।	ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ତାକୁ ତେବେ	।।୧୨୨
	ଜାଣିପାରନ୍ତି ଋଷିମାନେ ।	ହେ ଋଷି ! ଅତି ସାବଧାନେ	।।୧୨୩
	ପ୍ରକାଶ ହେଲେହେଁ କାଳରେ ।	ଯେବେ ଅସାଧୁଙ୍କ ତର୍କରେ	।।୧୨୪
	ଉପପ୍ଲବ ଭାବକୁ ପାଇ ।	ତେବେ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ	।।୧୨୫
୪୨	ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଈଶ୍ୱରର ।	ପୁରୁଷ ଆଦ୍ୟ ଅବତାର	।।୧୨୬
	କାଳ, ସ୍ୱଭାବ, ଏହୁ ବେନି ।	ପ୍ରକୃତି ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ଘେନି	।।୧୨୭
	ଯେ ମହାଭୂତେ, ଅହଙ୍କାର ।	ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣେ, ଯେ ଆବର	।।୧୨୮
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ, ସ୍ୱରାଟ, ବିରାଟ ।	ସ୍ଥାବର, ଜଙ୍ଗମ ପ୍ରକଟ	।।୧୨୯
୪୩	ମୁଁ, ଶିବ, ଯଜ୍ଞ, ଦକ୍ଷ ଆଦି ।	ପ୍ରଜାଈଶ୍ୱର ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	।।୧୩୦
	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଦି ଯେବା ଆନ ।	ଯେବା ପାଳନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ସ୍ଥାନ	।।୧୩୧
	ସେ ଖଗ-ନରଲୋକପତି ।	ପାତାଳ ଆଦି ଯେ ପାଳନ୍ତି	।।୧୩୨
୪୪	ଯେ ବା ଗନ୍ଧର୍ବ-ବିଦ୍ୟାଧର ।	ଚାରଣରକ୍ଷ-ଯକ୍ଷେଶ୍ୱର	।।୧୩୩
	ଯେ ବା ଉରଗ-ନାଗପତି ।	ଯେ ଋଷି-ପିତୃ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି	।।୧୩୪
	ଯେ ଦୈତ୍ୟ-ସିଦ୍ଧଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।	ଦାନବଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ବର	।।୧୩୫

୧. ଆତ୍ମା = ଦେହ (ସ୍ୱାମୀ)

	ଯେ ଅବା ଛନ୍ତି ଏଥୁଁ ଆନ ।	ପ୍ରେତ, ପିଶାଚ, ଭୂତମାନ	॥୧୩୬
	କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ[୧] ମିଶି ଜଳଚର ।	ମୃଗ-ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର	॥୧୩୭
୪୫	ଯେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ତେଜଯୁତ ।	ମନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଶକ୍ତିବନ୍ତ	॥୧୩୮
	ବଳ, କ୍ଷମାରେ ଯୁତ ହୋଇ ।	ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯେ ଅଟଇ	॥୧୩୯
	ଯେ ଲଜ୍ଜାଶୀଳ, ଶୋଭାବନ୍ତ ।	ବିଭୂତିଶାଳୀ ବୁଦ୍ଧିଯୁତ	॥୧୪୦
	ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିଦିତ ।	ଯେ ବା ଅରୂପ, ରୂପବନ୍ତ	॥୧୪୧
	ଏମାନେ ବିଷ୍ଣୁର ବିଭୂତି ।	ଏ ରୂପେ ଘେନ ତୁମ୍ଭେ ମତି	॥୧୪୨
୪୬	ବିଷ୍ଣୁର ଲୀଳା ଅବତାର ।	ବୋଲନ୍ତି ଯାଙ୍କୁ ସାଧୁ ନର	॥୧୪୩
	ହେ ଋଷି ! ପ୍ରଧାନ ରୂପରେ ।	ତାହାଙ୍କୁ କହିବା କ୍ରମରେ	॥୧୪୪
	ଯେ କର୍ଣ୍ଣଦୁର୍ବାସନାହର ।	ଅଟନ୍ତି ଅତି ମନୋହର	॥୧୪୫
	ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନେ ଯତିମାନେ ।	ଚିତ୍ତ ନିଶ୍ଚଳ କରି ଧ୍ୟାନେ	॥୧୪୬
	ଯାକୁ ଚିନ୍ତନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ ।	ଦୀନବନ୍ଧୁର ସେ ଶରଣ	॥୧୪୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ପୁରୁଷବିଭୂତିବର୍ଣ୍ଣନଂ
ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତମେ ଭଗବଲ୍ଲୀଳାବତାରା ବ୍ରହ୍ମଣୋଦିତାଃ ।
ନାରଦାୟ ତୁ ତତ୍‌କର୍ମ ପ୍ରୟୋଜନଗୁଣୈଃ ସହ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୧	ଧରଣୀତଳ ଉଦ୍ଧାରଣ ।	ନିମିତ୍ତେ ଯେବେ ନାରାୟଣ	॥ ୧
	ସକଳଯଜ୍ଞମୟ ସାର ।	ଧରନ୍ତେ ବରାହ ଶରୀର	॥ ୨
	ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଉପଗତ ।	ସେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଆଦିଦୈତ୍ୟ	॥ ୩
	ତାହାକୁ ମହାଜଳଧିରେ ।	ତେବେ ବିଦାରିଲେ ଦନ୍ତରେ	॥ ୪
	ଇନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ ବଜ୍ର ଧରି ।	ଗିରିକି ପକାଇ ବିଦାରି	॥ ୫

୧. ଶିବଙ୍କ ଅନୁଚର ବିଶେଷ ।

୨	ସେ ପୁଣି ରୁଚିର ମନ୍ଦିରେ ।	ଜନ୍ମିଲେ ଆକୂତି ଉଦରେ	॥	୬
	ସେ ଅଟେ ଯଜ୍ଞ ଅବତାର ।	ଦକ୍ଷିଣା ଭାର୍ଯ୍ୟା ତାହାଙ୍କର	॥	୭
	ସୁଯମ ନାମେ ଦେବଗଣ ।	ତାଠାରେ ଜାତକଲେ ପୁଣ	॥	୮
	ତିନିଲୋକର ଅତିଶୟ ।	ହରିଲେ ଯେବେ ପୁଣ ଭୟ	॥	୯
	ଯେ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ଥିଲେ ।	ତାହାଙ୍କୁ ହରି ନାମ ଦେଲେ	॥	୧୦
୩	କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷିଗୃହେ ପୂର୍ବେ ।	ହେ ଦ୍ୱିଜ ! ଦେବହୂତିଗର୍ଭେ	॥	୧୧
	ଯେହୁ ଭଗିନୀ ନବ ନାରୀ ।	ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅବତରି	॥	୧୨
	ନିଜ ମାତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମଗତି ।	କହିଲେ, ଯେଣେ ସେ ଝଟିତି	॥	୧୩
	ନାଶିଣ ଗୁଣ ସଙ୍ଗମୟ ।	ମଳିନ ପାପ ଅତିଶୟ	॥	୧୪
	ଏହି ଜନ୍ମରେ ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ।	କପିଳଗତିକି ଲଭିଲେ	॥	୧୫
୪	ଅପତ୍ୟ ହୋଇବା ନିମିତ୍ତେ ।	ଅତ୍ରି ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ଚିତ୍ତେ	॥	୧୬
	ତାକୁ ସନ୍ତୋଷେ ଭଗବାନ ।	ଯେଣୁ ବୋଇଲେ ଏ ବଚନ	॥	୧୭
	ମୁଁ ମୋତେ ଦତ୍ତ କଲି ତୋତେ ।	ତେଣୁ ସେ ଦତ୍ତ ଏ ଜଗତେ	॥	୧୮
	ଚରଣପଦ୍ମରଜେ ଯାର ।	ହୋଇଣ ପବିତ୍ରଶରୀର	॥	୧୯
	ଯଦୁ ହୈହୟାଦି ନୃପତି ।	ଲଭିଲେ ଭୁକତି ମୁକତି[୧]	॥	୨୦
	ଯୋଗ ସମୃଦ୍ଧି ରୂପ ହୋଇ ।	ଯେ ବେନି ପ୍ରକାଶ ଅଟଇ	॥	୨୧
୫	ବିବିଧ ଲୋକଙ୍କ ସର୍ଜନ ।	ଇଚ୍ଛା କରିଣ ନିଜ ମନ	॥	୨୨
	ମୁଁ ତପ କଲି ଆଦ୍ୟ କାଳେ ।	ମୋର ସେ ତପ ଦାନ ଫଳେ	॥	୨୩
	ଜାତ ହୋଇଲେ ଚତୁଃସନ ।	ଯେ ପୂର୍ବ କଳ୍ପେ ହେଲା ଲୀନ	॥	୨୪
	ସେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଏ କଳ୍ପରେ ।	ବିସ୍ତାର କଲେ ସେ ନିର୍ଭରେ	॥	୨୫
	ମୁନିଏ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ।	ଆତ୍ମାରେ କଲେ ଦରଶନ	॥	୨୬
୬	ଦକ୍ଷଦୁହିତା ମୂର୍ତ୍ତି ଖ୍ୟାତ ।	ତା ଗର୍ଭେ ଧର୍ମଠାରୁ ଜାତ	॥	୨୭
	ସେ ନର ନାରାୟଣ ନାମ ।	ଅସାଧାରଣ ତପଧାମ	॥	୨୮
	କାମର ସୈନ୍ୟରୂପଧାରୀ ।	ସୁନ୍ଦର ଅପସରା ନାରୀ	॥	୨୯
	ତା ତପନାଶକୁ ଯେବଣ ।	ନିୟମ କରିଥିଲେ ପୁଣ	॥	୩୦
	ତାହାଙ୍କ ତପଭଙ୍ଗ ପାଇଁ ।	ବଦରୀ ଆଶ୍ରମରେ ଯାଇଁ	॥	୩୧
	ସେ ନାରାୟଣ ଅଙ୍ଗୁ ଜାତ ।	ଉର୍ବଶୀ ଆଦି ଯେ ଯୋଷିତ	॥	୩୨

୧. ଇହ ପର ଗତି

ତାଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ପଣ ଦେଖି । ଲାଜେ ହୋଇଣ ଅଧୋମୁଖୀ ।। ୩୩
ତାହାଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଭଙ୍ଗରେ । ସମର୍ଥ ନୋହିଲେ ସେଠାରେ ।। ୩୪
୭ ରୋଷଦୃଷ୍ଟିରେ ବୁଧଜନ । କାମକୁ କରନ୍ତି ଦହନ ।। ୩୫
ରୋଷ ଯେ ଦହେ ହୃଦୟକୁ । ଦହି ନ ପାରନ୍ତି ସେ ତାକୁ ।। ୩୬
ଯାର ନିର୍ମଳ ହୃଦୟରେ । ସେ ରୋଷ ମିଳନ୍ତେଣ ଡରେ ।। ୩୭
ତାହାର ମନେ ମନୋଭବ । କେମନ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇବ ।। ୩୮
୮ ମାତା-ସପତ୍ନୀ ରାଜାପାଶେ । ବୋଇଲା ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ରୋଷେ ।। ୩୯
ସେ ବାଣୀ ଅଟେ ଶରପ୍ରାୟ । ତେଣେ ଭେଦିତ ଯା' ହୃଦୟ ।। ୪୦
ସେ ଧ୍ରୁବ ବାଳକ ହୋଇଣ । ତପନିମିତ୍ତେ ଗଲା ବଣ ।। ୪୧
ତାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ । ସ୍ତୁତିରେ ଧ୍ରୁବପଦ ଦେଲେ ।। ୪୨
ସପତ ଋଷି ତଳେ ଥାଇଁ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଯାକୁ ଚାହିଁ ।। ୪୩
୯ ଯେବଣ କାଳେ ରାଜା ବେଣ । କଲାକ ଉତ୍ପଥେ ଗମନ ।। ୪୪
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଚନ । କୁଳିଶ ପ୍ରାୟେକ କଠିନ ।। ୪୫
ତେଣେ ସେ ଯାହାର ପୌରୁଷ । ସଂପଦ ବେନି ହେଲା ନାଶ ।। ୪୬
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତେ ସେ ଯାଇଁ । ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ପାଇ ।। ୪୭
ତାହାକୁ ନରକୁଁ ଉଦ୍ଧରି । ତା' ପୁତ୍ର[1] ହେଲେ ନରହରି ।। ୪୮
ଯେ ପୃଥୁ ନାନା ବସୁମାନ । ପୃଥ୍ୱୀରୁ କଲେକ ଦୋହନ ।। ୪୯
୧୦ ନାଭିସକାଶୁଁ ସେ ଋଷଭ । ସୁଦେବୀ ଉଦରୁ ସମ୍ଭବ ।। ୫୦
ସେ ସମଦୃଷ୍ଟି ସବୁଠାରେ । ଯୋଗରେ ଜଡ଼ ବୃତ୍ତି ଧରେ ।। ୫୧
ଯେବଣ ଯୋଗଚର୍ଯ୍ୟା ମୁନି । ପରମହଂସପଦେ ମାନି ।। ୫୨
ନିଜ ସ୍ୱରୂପରେ ସେ ସ୍ଥିତ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ତାର ଶାନ୍ତ ।। ୫୩
ଏଣୁ ସେ ସକଳ ଭାବରେ । ସଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଦୂର କରେ ।। ୫୪
୧୧ ମୋ ଯଜ୍ଞେ ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ । ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ ।। ୫୫
ନରଶରୀର ଅଶ୍ୱଶିର । ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କଳେବର ।। ୫୬
ତା ତନୁ ବେଦଯଜ୍ଞମୟୀ । ସକଳ ଦେବ ଆତ୍ମା ସେହି ।। ୫୭
ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତେ ଯାହାର । ହେଲା ନିଃଶ୍ୱାସୁଁ ବେଦ ତାର ।। ୫୮

---

୧. ପୁଂନାମ୍ନୋ ନରକାଦ୍ ଯସ୍ମାଦ୍ ପିତରଂ ତ୍ରାୟତେ ସୁତଃ ।
ତସ୍ମାଦ୍ ପୁତ୍ର ଇତି ପ୍ରୋକ୍ତଃ ସ୍ୱୟମେବ ସ୍ୱୟଂଭୁବା ।।

୧୨ ମତ୍ସ୍ୟକୁ ଯୁଗପ୍ରାନ୍ତକାଳେ । ମନୁ ଲଭିଲା ସିନ୍ଧୁଜଳେ ॥ ୫୯
ସେ ପୃଥ୍ୱୀମୟ ଭଗବାନ । ସକଳ ଜୀବଗଣସ୍ଥାନ ॥ ୬୦
ମୋ ମୁଖୁଁ ବେଦମାନେ ଗଳି । ପ୍ରଳୟଜଳେ ଥିଲେ ମିଳି ॥ ୬୧
ସେ ବେଦମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରି । ସେ ଜଳେ ବିହରିଲେ ହରି ॥ ୬୨
୧୩ ଦେବ-ଦାନବ-ଯୂଥପତି । ସୁଧାପ୍ରାପ୍ତିରେ କରି ମତି ॥ ୬୩
କ୍ଷୀରସାଗରକୁ ମଥନ । କରନ୍ତେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୬୪
ମନ୍ଦରଗିରିକି ପିଠିରେ । ଧଇଲେ କଚ୍ଛପ ବପୁରେ ॥ ୬୫
ନିଦ୍ରାସକାଶରୁ ସତତ । ଉତ୍ସବ ହୋଏ ଯାର ଜାତ ॥ ୬୬
ଅଦ୍ରି ବୁଲନ୍ତେ ଘଷି ହୋଇ । କଣ୍ଡୂରେ ସୁଖ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୬୭
୧୪ *ଦେବତାମାନଙ୍କର ଭୀତି । ବିନାଶକର୍ତ୍ତା ସେ ଶ୍ରୀପତି ॥ ୬୮
ଚଳ ଭ୍ରୂକୁଟି ଦଂଷ୍ଟ୍ର ଘୋର । ବଦନ ଅଟଇ ଯାହାର ॥ ୬୯
ଏମନ୍ତ ନୃସିଂହ ଶରୀର । ଧରିଣ ଦୈତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଆଗର ॥ ୭୦
ସେ ଦୈତ୍ୟ ଗଦା ଧରି କୋପେ । ଧାଇଁଣ ଆସନ୍ତେ ସମୀପେ ॥ ୭୧
ତକ୍ଷଣେ ଉରୁରେ ପକାଇ । ନଖେ ବିଦାରିଲେ ଗୋସାଇଁ ॥ ୭୨
୧୫ କୁମ୍ଭୀର ଅତି ବଳିଆର । ଥାଇଣ ସରସୀଭିତର ॥ ୭୩
୧୬ ଗଜକୁ ଚରଣେ ଧଇଲା । ସେ ଯୂଥପତି ଆର୍ତ୍ତ ହେଲା ॥ ୭୪
ହସ୍ତରେ ଧରିଣ ନଳିନ । ବୋଇଲା ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୭୫
ହେ ଆଦିପୁରୁଷ, ଈଶ୍ୱର । ଅଟୁ ଅଖିଳ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୭୬
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ତୀର୍ଥରୂପ ହୋଇ । ତୋ ଯଶ ବିଖ୍ୟାତ ଅଟଇ ॥ ୭୭
ଶ୍ରବଣମଙ୍ଗଳ ରୂପରେ । ତୋ ନାମ ପ୍ରକାଶ ସଂସାରେ ॥ ୭୮
ତାର ବଚନ ଶୁଣି ହରି । ଗରୁଡ଼ଭୁଜେ ବିଜେ କରି ॥ ୭୯
ସେ ଅପ୍ରମେୟ ଚକ୍ରଧର । ଚକ୍ରକୁ କରିଣ ପ୍ରହାର ॥ ୮୦
କୁମ୍ଭୀରବଦନ କାଟିଣ । ଶରଣଅର୍ଥୀ ଯେ ବାରଣ ॥ ୮୧
ହସ୍ତେ ଧରିଣ ତାର କର । କୃପାରେ କଲେକ ବାହାର ॥ ୮୨
୧୭ ଅଦିତିପୁତ୍ରଙ୍କରେ ସାନ । ହେଲେହେଁ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୮୩
ଗୁଣରେ ଅଟନ୍ତି ଅଧିକ । ଯେଣୁ ଆକ୍ରମିଲେ ତ୍ରିଲୋକ ॥ ୮୪

---

* ଉଗ୍ରୋଽପ୍ୟନୁଗ୍ର ଏବାୟଂ ସ୍ୱଭକ୍ତାନାଂ ନୃକେଶରୀ ।
କେଶରୀବ ସ୍ୱପୋତାନାମନ୍ୟେଷାମୁଗ୍ରବିଗ୍ରହଃ । (ସ୍ୱାମୀ)

	ଯେ ଧର୍ମମାର୍ଗେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ।	ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁପଣେ ଥାଇ	॥ ୮୫
	ଯାଚଞ୍ଚା ବିନୁ ଚାଳିବାର[୧] ।	ନୁହଇ ଉଚିତ ବେଭାର	॥ ୮୬
	ଏଣୁ ତ୍ରିପାଦ ଭୂମି ଛଳେ ।	ବାମନରୂପ ଧରି କାଳେ	॥ ୮୭
	ବଳିର ଠାରୁ ଏ ଧରଣୀ ।	ଘେନିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି	॥ ୮୮
୧୮	ଉରୁକ୍ରମର ପାଦବାରି ।	ଯେ ଅଛି ନିଜ ଶିରେ ଧରି	॥ ୮୯
	ସେ ବଳିର ଏ ପୁରୁଷାର୍ଥ ।	ନୁହଇ ସୁରଆଧିପତ୍ୟ	॥ ୯୦
	ଯେ ତିନିପାଦ ଭୂମିଦାନ ।	ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଣ ବଚନ	॥ ୯୧
	ତହିଁରୁ ଆନ କଥା କିଛି ।	ନ କରିବାକୁ ମନେ ବାଞ୍ଛି	॥ ୯୨
	ତୃତୀୟ ପାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥେ ।	ଦେହକୁ ବିଚାରିଲା ଚିତ୍ତେ	॥ ୯୩
୧୯	ନାରଦ ! ପୂର୍ବେ ଭଗବାନ ।	ଅତିଭକ୍ତିରେ ତୋଷମନ	॥ ୯୪
	କହିଲେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ତୋତେ ।	ଯେ ଜ୍ଞାନସାଧନ ଜଗତେ	॥ ୯୫
	ଯାହାର ଭାଗବତ ନାମ ।	ଯେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱେ ଦୀପସମ	॥ ୯୬
	ହରିଶରଣ ମୁନିଙ୍କର ।	ଯେ ଅଟେ ଝଟିତି ଗୋଚର	॥ ୯୭
୨୦	ସେ ମନ୍ୱନ୍ତରମାନଙ୍କରେ ।	ଜନମି ମନୁଙ୍କ ବଂଶରେ	॥ ୯୮
	କାହିଁରେ ନୁହଇ ନିବାର ।	ଯେ ତେଜ ଅଟେ ଆପଣାର	॥ ୯୯
	ତାହାକୁ ଚକ୍ରପ୍ରାଏ ଯେହି ।	ସକଳ ଦିଗେ ଥାଇ ବହି	॥୧୦୦
	ତ୍ରିଲୋକ ଉପରେ ବିଦିତ ।	ଯେ ଲୋକ ଅଛି ନାମେ ସତ୍ୟ	॥୧୦୧
	ନିଜ ଚରିତେ ମନୋହର ।	କୀର୍ତ୍ତି ବିସ୍ତାରନ୍ତେ ତଥିର	॥୧୦୨
	ଦଣ୍ଡବିଧାନ ତହିଁ କରେ ।	ଯେ ଦୁଷ୍ଟନୃପେ ଏ ସଂସାରେ	॥୧୦୩
୨୧	ସେ ଧନ୍ୱନ୍ତରିରୂପ ଧରି ।	ଭୁବନମଧ୍ୟେ ଅବତରି	॥୧୦୪
	ହରଇ ମହାରୋଗୀଙ୍କର ।	ନାମମାତ୍ରକେ ରୋଗଘୋର	॥୧୦୫
	ଯହୁଁ ମରଣଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ।	ପ୍ରାଣୀଆୟୁଷ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ	॥୧୦୬
	ଯେ[୨] ଯଜ୍ଞଭାଗ ପୂର୍ବକାଳେ ।	ଦାନବେ ରୁନ୍ଧିଥିଲେ ବଳେ	॥୧୦୭
	ସେ କୀର୍ତ୍ତିମୟ ତାହା ପାଇ ।	ଆୟୁର୍ବେଦକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ	॥୧୦୮
୨୨	ଜଗତକ୍ଷୟ ଅର୍ଥେ ଜାତ ।	ଯାହାଙ୍କୁ କରିଛି ବିଧାତ	॥୧୦୯
	କୁମାର୍ଗଗାମୀ, ବ୍ରହ୍ମଦ୍ୱେଷୀ ।	ନରକଦୁଃଖ ଅଭିଳାଷୀ	॥୧୧୦

---

୧. ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବାର । "ନ ଚାଲ୍ୟଃ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାଦ୍ ନ ଭ୍ରଂଶନୀୟଃ" (ସ୍ୱାମୀ)
୨. ସେ ।

ଭୂମିକି କଣ୍ଟକପ୍ରକାର । ଏମନ୍ତ କ୍ଷତ୍ରଙ୍କୁ ସଂହାର ॥୧୧୧
ଯେ ଏକୋଇଶ ବାର କରେ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପରଶୁ ଧରି କରେ ॥୧୧୨
୨୩ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି । ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶେ ଅବତରି ॥୧୧୩
ଭରତ ଆଦି ସଙ୍ଗେ ତାର । ଅଟଇ ମାୟାର ଈଶ୍ୱର ॥୧୧୪
ପିତାଆଜ୍ଞାରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭାଇ । ସଙ୍ଗେ ମିଳିଲେ ବନେ ଯାଇ ॥୧୧୫
ଯା'ଠାରେ ବିରୋଧ କରିଣ । ବିନାଶ ହୋଇଲା ରାବଣ ॥୧୧୬
୨୪ ହରର ପ୍ରାୟ ରିପୁପୁର । ଦହନେ କରନ୍ତେ ବିଚାର ॥୧୧୭
ଭୟେ କଂପିତତନୁ ହେଲା । ଜଳଧି ଯାକୁ ମାର୍ଗ ଦେଲା ॥୧୧୮
ଦୂରରେ ଜାନକୀନିମିତ୍ତ । ଯେ ରୋଷ ହୃଦୟେ ମଥିତ ॥୧୧୯
ତେଣେ ସୁଶୋଣ ନୟନରେ । ଚାହାଁନ୍ତେ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ॥୧୨୦
ମକର, ସର୍ପ ନକ୍ରଗଣେ । ଅତି ତାତିଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥୧୨୧
୨୫ ଯୁଦ୍ଧେ ଆପଣା ବକ୍ଷେ ଲାଗି । ଅଇରାବତ ଦନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ॥୧୨୨
ସେ ଦନ୍ତ ଦିଶନ୍ତି ଯେ ଶ୍ୱେତ । ସେ ଦିଗମାନଙ୍କେ ଯେ ସ୍ଥିତ ॥୧୨୩
ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ନେଇଛି ଚୋରାଇ । ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ[୧] ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୨୪
ଏମନ୍ତ ଅଟେ ଯେ ଦଶାସ୍ୟ । ତାହାର ଯେଉଁ ଗର୍ବହାସ ॥୧୨୫
ତାହା ସହିତେ ପ୍ରାଣ ନେମ । ଧନୁ ଟଙ୍କାର କରି ରାମ ॥୧୨୬
୨୬ ଅସୁର ସୈନ୍ୟପାଦ ଲାଗି । ଭୂମି ହୁଅନ୍ତେ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥୧୨୭
କ୍ଲେଶବିନାଶ ଅର୍ଥେ ତାର । ରାମକୁ ଘେନି ସଙ୍ଗତର ॥୧୨୮
*ସିତ, ଅସିତ କେଶ ଯାର । ସେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ଅବତାର ॥୧୨୯

---

୧. ଅରିସୈନ୍ୟରେ (ପାଠ-'ଅରିସୈନ୍ୟେ') 'ଅଧିସୈନ୍ୟେ' ଇତି ବା ପାଠଃ ।
ଅର୍ଥ-ସ୍ୱପରସୈନ୍ୟମଧ୍ୟେ (ସ୍ୱାମୀ) ।

* ଉଜ୍ଜହାରାତ୍ମନଃ କେଶୌ ସିତକୃଷ୍ଣୌ ମହାବଳଃ । (ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ)
ସ ଚାପି କେଶୌ ହରିରୁଦ୍ଦବର୍ତ୍ତ
ଏକଂ ଶୁକ୍ଳମପରଂ ଚାପି କୃଷ୍ଣମ୍ ।
ତୌ ଚାପି କେଶାବାବିଶତାଂ ଯଦୂନାଂ
କୁଳେ ସ୍ତ୍ରୀୟୌ ରୋହିଣୀଂ ଦେବକୀଂ ଚ ॥ ୧ ॥
ତୟୋରେକୋ ବଳଭଦ୍ରୋ ବଭୂବ
ଯୋଽସୌ ଶ୍ୱେତସ୍ତସ୍ୟ ଦେବସ୍ୟ କେଶଃ ।
କୃଷ୍ଣୋ ଦ୍ୱିତୀୟଃ କେଶବଃ ସଂବଭୂବ
କେଶୋ ଯୋଽସୌ ବର୍ଣ୍ଣତଃ କୃଷ୍ଣ ଏବ ॥ ୨ ॥ (ମହାଭାରତ)

	ନିଜ ମହିମା ପ୍ରକାଶନ ।	କରିବେ ନାନା କର୍ମମାନ	॥୧୩୦
	ଜନମାନଙ୍କ ମାର୍ଗ ଯାର ।	କେବେହେଁ ନୁହଇ ଗୋଚର	॥୧୩୧
୨୭	ବାଳକକାଳେ ପୂତନାର ।	ପ୍ରାଣ ଯା କରିବେ ସଂହାର	॥୧୩୨
	ବୟସେ ତିନିମାସ ହୋଇ ।	ପାଦେ ଯା ଶକଟ ଭାଞ୍ଜଇ	॥୧୩୩
	ଉଚ୍ଚେ ଆକାଶ ଥିଲେ ଛୁଇଁ ।	ସେ ଅରଜୁନ ବୃକ୍ଷ ଦୁଇ	॥୧୩୪
	ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜାନୁ ମାଡ଼ି ।	ଯାନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ିବେ ଉପୁଡ଼ି	॥୧୩୫
	ଏକଥା ଈଶ୍ୱରବାହାରେ ।	ଅସଂଭାବିତ ଆନଠାରେ	॥୧୩୬
୨୮	ବ୍ରଜରେ ବ୍ରଜପଶୁପାଳ ।	ପାନ କରନ୍ତେ ବିଷଜଳ	॥୧୩୭
	କୃପାରେ ଯେ ଅବଲୋକନ ।	ପୀୟୁଷବୃଷ୍ଟିର ସମାନ	॥୧୩୮
	ତେଣେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ।	ଦେବେ ଯା ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ	॥୧୩୯
	ସେ ଜଳୁଁ ବିଷ ଯିବ ନାଶ ।	ଏମନ୍ତ ଅର୍ଥେ ପୀତବାସ	॥୧୪୦
	ନଦୀରେ ବିହରନ୍ତେ ଯାଇଁ ।	ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷ ବୀର୍ଯ୍ୟପାଇଁ	॥୧୪୧
	ଯେଉଁ କାଳିୟ ଭୁଜଗର ।	ଜିହ୍ୱା ଚଞ୍ଚଳ ନିରନ୍ତର	॥୧୪୨
	ତାହାକୁ ଦେବେ ଘଉଡ଼ାଇ ।	ଏହା କି ଆନରେ ହୁଅଇ	॥୧୪୩
୨୯	ସେ କଥା ଅଲୌକିକ ପ୍ରାଏ ।	ଆମ୍ଭ ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ	॥୧୪୪
	ଗୋକୁଳ ଯାକ ନଦୀତୀରେ ।	ଶୋଇଥାଆନ୍ତେ ରଜନୀରେ	॥୧୪୫
	ଲାଗି ଅରଣ୍ୟ ହୁତାଶନ ।	ଦଗ୍‌ଧ ହୁଅନ୍ତେ ଗ୍ରୀଷ୍ମବନ	॥୧୪୬
	ମରଣକାଳ ତାହାଙ୍କର ।	ନିଶ୍ଚୟ ହୁଅନ୍ତେ ସେଠାର	॥୧୪୭
	ବଳରାମର ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ।	ତାହାଙ୍କ ଲୋଚନ ଘୋଡ଼ାଇ	॥୧୪୮
	ତହିଁରୁ କରିବେ ଉଦ୍ଧାର ।	ଅଗମ୍ୟ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର	॥୧୪୯
୩୦	ପୁତ୍ରବନ୍ଧନକୁ ସାଧନ[୧] ।	ଅଟେ ଏ ବୋଲି ବିଚାରିଣ	॥୧୫୦
	ଯେବଣ ଯେବଣ ଦଉଡ଼ି ।	ଘେନିମ ଏହା ମାତା ଲୋଡ଼ି	॥୧୫୧
	ସୁତର ବନ୍ଧନକୁ ସେହି ।	କେବେହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ	॥୧୫୨
	ସେ ପୁଣି ମୁଖକୁ ହାଇରେ[୨] ।	ବିସ୍ତାର କରନ୍ତେ ତହିଁରେ	॥୧୫୩
	ଯଶୋଦା ସକଳ ଭୁବନ ।	ଦେଖି ଆଶଙ୍କା କରି ମନ	॥୧୫୪
	ଜ୍ଞାନରେ ଈଶ୍ୱର ବୋଲିଣ ।	ତାକୁ ଜାଣିମ ଯାହା ପୁଣ	॥୧୫୫
	ତାହାର ଗୁଣ କର୍ମ ଯେତେ ।	ଜାଣିଲା ଯାହା ନିଜ ଚିତ୍ତେ	॥୧୫୬
	ସେ କଥା ଅଲୌକିକ ହୋଇ ।	କାହା ମନକୁ ନ ଆସଇ	॥୧୫୭

୧. କାରଣ ।　　୨. ଜୃମ୍ଭାରେ ।

୩୧ ବରୁଣପାଶଭୟୁଁ ହରି । ନନ୍ଦକୁ ଦେବେ ମୋକ୍ଷ କରି ॥୧୫୮
ଗୋପମାନଙ୍କୁ ମୟସୁତ । ବିଳେ କରନ୍ତେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ॥୧୫୯
ତହିଁରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁଣ । ଆଣିମେ ଉଦ୍ଧାର କରିଣ ॥୧୬୦
ଗୋକୁଳବାସୀଏ ଦିବସେ । ବ୍ୟାପାର କରିଣ ବିଶେଷେ ॥୧୬୧
ଏ ରୂପେ ଅତି ଶ୍ରମ ପାଇ । ରାତ୍ରେ ଥାଆନ୍ତେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ॥୧୬୨
ତାହାଙ୍କୁ ବଇକୁଣ୍ଠପୁର । ନେମେ ସେ ଦେବ ଚକ୍ରଧର ॥୧୬୩
୩୨ ଗୋପାଳେ ଯାଗ ବିନାଶନ୍ତେ । ବ୍ରଜର ବିଘାତ ନିମନ୍ତେ ॥୧୬୪
ବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତେ ସୁରପତି । ପଶୁରକ୍ଷାଏ ଦେଇ ମତି ॥୧୬୫
ଶ୍ରମରହିତ ଏକ କରେ । ଶିଳୀନ୍ଧ୍ର[୧] ପ୍ରାୟେକ ଲୀଳାରେ ॥୧୬୬
ଧରଣୀଧରକୁ କୃପାଏ । ଧରିବେ ସାତଦିନ ଯାଏ ॥୧୬୭
ସେଦିନ ସରିକି ବୟସ । ସପତ ବରଷ ପ୍ରବେଶ ॥୧୬୮
୩୩ ଶଶାଙ୍କକିରଣେ ଗଉର । ରଜନୀକାଳେ ଦାମୋଦର ॥୧୬୯
ଉତ୍ସକ ହୋଇ ରାସରସେ । କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ବନଦେଶେ ॥୧୭୦
ଯେ ଦୀର୍ଘ ମୂର୍ଚ୍ଛନାସଂଯୁତ । ମଞ୍ଜୁଳପଦ ବେଣୁଗୀତ ॥୧୭୧
ତେଣେ ଗୋକୁଳବଧୂଙ୍କର । ପ୍ରକାଶ ହୋଏ କାମଜ୍ୱର ॥୧୭୨
ତାହାଙ୍କୁ ହରି ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତେ । କୁବେର-ଅନୁଗ[୨] ନିଅନ୍ତେ ॥୧୭୩
ତାହାର ଶିରକୁ ଛେଦନ । କରିବେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥୧୭୪
୩୪ ପ୍ରଳମ୍ୱ, ଖର[୩], ବକ[୪], କେଶୀ । ଅରିଷ୍ଟମଲ୍ଲ,ହସ୍ତୀ[୫] ମିଶି ॥୧୭୫
କଂସ, ଯବନ, କ୍ଷିତିସୁତ[୬] । ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଆଦି ଯେ ବିଦିତ ॥୧୭୬
ସାଲ୍ୱ, ଦ୍ୱିବିଦ[୭] ଯେବା ଆନ । ବଲ୍ୱଳ, ଦନ୍ତବକ୍ର ଭିନ୍ନ ॥୧୭୭
ଶମ୍ୱର, ବିଦୂରଥ ବାଦୀ । ସପତକ୍ଷଣ, ରୁକ୍ମୀ ଆଦି ॥୧୭୮
୩୫ ଯେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର । ସଂଗ୍ରାମଶାଳୀ ମହାବୀର ॥୧୭୯
କାମ୍ବୋଜ, ମତ୍ସ୍ୟ, କୁରୁପତି । ସୃଂଜୟ, କେକୟ ପ୍ରଭୃତି ॥୧୮୦
ତାହାଙ୍କୁ ବଳ-ପାର୍ଥ-ଭୀମ । ଆଦି ଧରିଣ ବ୍ୟାଜନାମ ॥୧୮୧
ନିଜପୁରକୁ ଭଗବାନ । ନେମେ ସେ ହେବେ ଅଦର୍ଶନ ॥୧୮୨

---

୧. ଛତ୍ର । ୨. ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ (ସ୍ୱାମୀ) । ୩. ଧେନୁକ ।
୪. ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ 'ଦର୍ଦ୍ଦୁର' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ । ୫. କୁବଳୟାପୀଡ଼ ।
୬. ନରକ । ୭. ମୂଳ ପାଠସ୍ଥିତ 'କପି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

୩୬ କାଳେ ଆୟୁଷ, ବୁଦ୍ଧି ଦୁଇ । ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ଅଳ୍ପ ହୋଇ ॥୧୮୩
ଏଣୁ ସ୍ୱକୃତ ବେଦ ସାର । ଦୁର୍ଗମ ଅଟେ ଲୋକଙ୍କର ॥୧୮୪
କରିଣ ଏମନ୍ତ ବିଚାର । ଜନ୍ମିଣ ସତ୍ୟବତୀଠାର ॥୧୮୫
ନିଗମଦ୍ରୁମକୁ ସେ ହରି । ବାଣ୍ଟିବେ ଶାଖା ଶାଖା କରି ॥୧୮୬
୩୭ ଅସୁରେ ନିଗମମାର୍ଗରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ସେ ବଳରେ ॥୧୮୭
ଅଲକ୍ଷ୍ୟବେଗ ମୟକୃତ । ପୁରମାନଙ୍କେ ହୋଇ ସ୍ଥିତ ॥୧୮୮
ଲୋକଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ବିନାଶ । ତାଙ୍କର ଯେଣେ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଂଶ ॥୧୮୯
ମତିପ୍ରଲୋଭ[୧] ଜାତ ହୋଇ । ଏମନ୍ତ ବେଶକୁ ଭିଆଇ ॥୧୯୦
ଅତି ପାଷାଣ୍ଡ ଧର୍ମମାନ । କହିବେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥୧୯୧
୩୮ ଯେବେ ଗୃହରେ ସାଧୁଙ୍କର । ନୋହିବ କଥା ଶ୍ରୀହରିର ॥୧୯୨
ପାଷଣ୍ଡି ହେବେ ଦ୍ୱିଜଜନ । ବୃଷଳେ ହୋଇବେ ରାଜନ ॥୧୯୩
ସ୍ୱାହା, ସ୍ୱଧା ବଷଟକାର । ବାକ୍ୟ[୨] ନ ଥିବ ଯେଉଁଠାର ॥୧୯୪
ଯୁଗପ୍ରାନ୍ତରେ ହରି ତେବେ । କଳିର ଶାସ୍ତାରୂପ ହେବେ ॥୧୯୫
୩୯ ସର୍ଜନା କାଳରେ କାରଣ । ତପ, ମୁଁ, ନବରଷି ପୁଣ ॥୧୯୬
ଆବର ପ୍ରଜାପତିମାନେ । କାରଣ ଅଟନ୍ତି ପାଳନେ ॥୧୯୭
ଯେ ଧର୍ମ, ଯଜ୍ଞ, ମନୁମାନେ । ଅମର ସକଳ, ରାଜନେ ॥୧୯୮
ଅନ୍ତେ[୩] ଅଧର୍ମ ମହେଶ୍ୱର । ସର୍ପ, ଅସୁରପତି ଘୋର ॥୧୯୯
ଯେ ନାନା ଶକ୍ତି ଧରେ ହରି । ଏ ମାୟାବିଭୂତି ତାହାରି ॥୨୦୦
୪୦ *ବିଷ୍ଣୁର ବୀର୍ଯ୍ୟକୁ ସଂସାରେ । କେବଣ ଲୋକ ଗଣିପାରେ ॥୨୦୧
ଯେ କବି ଧରଣୀରେଣୁ ହିଁ । ଗଣଇଁ, ନ ପାରିବ ସେହି ॥୨୦୨
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ମହିମାରେ କରି । ସତ୍ୟଲୋକକୁ ଅଛି ଧରି ॥୨୦୩
ଯେଣୁ ତ୍ରିବିକ୍ରମ ରୂପରେ । ଅସ୍ଖଳିତ ପାଦବେଗରେ ॥୨୦୪
ପ୍ରକୃତି ଠାରୁ ଆଦି ହୋଇ । ଅଧିକ ଭାବେ ସେ[୪] କଂପଇ ॥୨୦୫

---

୧. ଅଯୁକ୍ତ ସ୍ୱୀକାର (ସ୍ୱାମୀ)　୨. କାବ୍ୟ ।　୩. ଲୟେ ।　୪. ସତ୍ୟଲୋକ ।

* ବିଷ୍ଣୋର୍ନୁ କଂ ବୀର୍ଯ୍ୟାଣି ପ୍ରବୋଚଂ
ଯଃ ପାର୍ଥିବାନି ବିମମେ ରଜାଂସି ।
ଯୋଽସ୍କମ୍ଭୟଦୁତ୍ତରଂ ସଧସ୍ଥଂ
ବିଚଂ ତ୍ରମାଣସ୍ତେଧୋରୁଗାୟଃ ॥ (ଋଗ୍‌ବେଦଃ)

୪୧ ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାବଳ ଯେହି । ତା' ଅନ୍ତ ମୁହିଁ ନ ଜାଣଇଁ ।।୨୦୬
ଏ ଯେ ତୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ । ମୁନିଏ ନ ଜାଣନ୍ତି ତାହି ।।୨୦୭
ପଛେ ଜନମ ଯାହାଙ୍କର । ସେ କାହୁଁ କରିବେ ଗୋଚର ।।୨୦୮
ଅନନ୍ତ ସହସ୍ର ବଦନ । ସେହି ଏହାର ଗୁଣମାନ ।।୨୦୯
ଗାୟନ କରନ୍ତେ ଆଜହିଁ । ପାରକୁ ଯାଇ ପାରି ନାହିଁ ।।୨୧୦
୪୨ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ସେ ନିୟତ । କରୁଣା କରନ୍ତି ଅନନ୍ତ ।।୨୧୧
ସେମାନେ ଯଦି ସର୍ବାତ୍ମାରେ । ତାର ଚରଣ ଅମାୟାରେ ।।୨୧୨
ସତତେ ଆଶ୍ରୟ କରନ୍ତି । ମାୟାକୁ ଜାଣନ୍ତି, ତରନ୍ତି ।।୨୧୩
ଶୃଗାଳ କୁକ୍କୁରର ଭକ୍ଷ୍ୟ । ଯେ ଦେହ ଅଟଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।।୨୧୪
ତହିଁରେ ଅହଂ-ମମ[୧] ହୋଇ । ବୁଦ୍ଧି ସେମାନଙ୍କର ନାହିଁ ।।୨୧୫
୪୩ ଏ ହରିଯୋଗମାୟା ଆମ୍ଭେ । ଜାଣୁଁ, ସନକ ଆଦି ତୁମ୍ଭେ ।।୨୧୬
ଶଙ୍କର, ପ୍ରହଲାଦ ବେନି । ଆବର ମନୁ, ମନୁପତ୍ନୀ[୨] ।।୨୧୭
ପ୍ରିୟବ୍ରତାଦି ମନୁଙ୍କର । ଯେତକ କୁମାରୀ, କୁମର ।।୨୧୮
ପ୍ରାଚୀନବରହି ନୃପତି । ଅଙ୍ଗ, ଧ୍ରୁବହିଁ ତା ଜାଣନ୍ତି[୩] ।।୨୧୯
୪୪ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ, ପୁରୂରବା ସୁଧୀ । ବିଦେହ, ମୁଚୁକୁନ୍ଦ, ଗାଧି ।।୨୨୦
ରଘୁ, ଅମ୍ବରୀଷ, ସଗର । ଗୟ, ନାହୁଷ,[୪] ଆଦି ଆର ।।୨୨୧
ମାନ୍ଧାତା ଅଳର୍କ ବୈଷ୍ଣବ । ଯେ ଶତଧନୁ ରନ୍ତିଦେବ ।।୨୨୨
ଯେ ଦେବବ୍ରତ, ବଳିଭୂପ । ଅମୂର୍ତ୍ତରୟ ଯେ ଦିଲୀପ ।।୨୨୩
୪୫ ଉତଙ୍କ, ସଉଭରି ମିଶି । ଶିବି, ଦେବଳ ମହାଋଷି ।।୨୨୪
ଯେ କୃପ, ପିପ୍ପଳାଦ୍ର ବେନି । ଉଦ୍ଧବ, ପରାଶର ମୁନି ।।୨୨୫
ସେ ଭୂରିଷେଣ, ବିଭୀଷଣ । ଶୁକ,[୫] ଅର୍ଜୁନ, ହନୁମାନ ।।୨୨୬
ଜାଣେ ବିଦୁର, ଆର୍ଷ୍ଟିଷେଣ । ଶ୍ରୁତଦେବାଦି ମୁନିଗଣ ।।୨୨୭
୪୬ ସ୍ତ୍ରୀ, ଶୂଦ୍ର, ଶବର, ଯବନ । ଯେ ଅବା ପାପଜୀବମାନ ।।୨୨୮
ସେ ଦେବମାୟାକୁ ଜାଣନ୍ତି । ଆବର ବିଶେଷେ ତରନ୍ତି ।।୨୨୯

---

୧. ମୁଁ ମୋର । ୨. ଶତରୂପା ।
୩. ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ଗଭୁ' ନାମ ମୂଳ ପାଠରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ ।
୪. ଯଯାତି । ୫. ମୂଳପାଠ ସ୍ଥିତ 'ଉପେନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ (ସ୍ୱାମୀ)

	ହରିଭଗତଙ୍କ ଚରିତ ।	ଶିକ୍ଷାରେ ଯେବେ ସେ ନିୟତ	॥୨୩୦
	କୀଟ ଆଦିହିଁ ହେଲେ ତରେ ।	ଯେ ହରିରୂପଧାରଣାରେ	॥୨୩୧
	ହୋଇଣ ଥିବେ ଆସକତ ।	ତାଙ୍କ ତରିବା କି ଅଦ୍ଭୁତ	॥୨୩୨
୪୭	ନିତ୍ୟ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଯେ ଅଭୟ ।	ଅଟେ ସର୍ବଦା ବୋଧମୟ	॥୨୩୩
	ଯେ ଶୁଦ୍ଧ, ସମ, ସଙ୍ଗହୀନ ।	ଆତ୍ମାରୁ ଅଟଇ ଅଭିନ୍ନ	॥୨୩୪
	ଆରୋପନିବୃତ୍ତିରେ ଯହିଁ ।	ଶବ୍ଦବ୍ୟାପାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ	॥୨୩୫
	କାରକସାଧ୍ୟ କ୍ରିୟାଅର୍ଥ ।	ଯାହାରଠାରେ ନୋହେ ସାର୍ଥ	॥୨୩୬
	ଯାହା ସମ୍ମୁଖେ ଲଜ୍ଜା ପାଇ ।	ମାୟା ହିଁ ଦୂରକୁ ପଳାଇ	॥୨୩୭
୪୮	ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅଟଇ ।	ପରମ ପୁରୁଷର ସେହି	॥୨୩୮
	ସ୍ୱରୂପ ଅଟଇ ନିୟତ ।	ମୁନିଏ କରନ୍ତି ଉକତ	॥୨୩୯
	ନିଜ ମନକୁ ଯତିମାନେ ।	ଯତ୍ନ କରିଣ ଯାକୁ ଧ୍ୟାନେ	॥୨୪୦
	ଅଭେଦଜ୍ଞାନକୁ ସାଧନ ।	ଯେ ଥିଲା ଛାଡ଼ିଲେ ସେମାନ	॥୨୪୧
	କୂପଖନନେ ବାଞ୍ଛା ଥାଇ ।	ତା ଯେହ୍ନେ ଇନ୍ଦ୍ର ନିବର୍ତ୍ତାଇ	॥୨୪୨
୪୯	ସେ ଶ୍ରେୟମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।	ଯେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର	॥୨୪୩
	ସ୍ୱଭାବବିହିତ ଯେ କର୍ମ ।	କରେ ତା ସିଦ୍ଧିକି ଜନମ	॥୨୪୪
	ଧାତୁବିଗମେ ଦେହନାଶ ।	ହେଲେହେଁ ତହିଁ ଯେ ପୁରୁଷ	॥୨୪୫
	କେବେହେଁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ସେ ନୁହଇ ।	ଆକାଶ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଇ	॥୨୪୬
୫୦	ଭୋ ତାତ ତୋତେ ଏତେରୂପେ ।	ହରିଙ୍କି କହିଲି ସଂକ୍ଷେପେ	॥୨୪୭
	କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଯେତେମାନ ।	ହରିରୁ ନୁହଇ ସେ ଭିନ୍ନ	॥୨୪୮
	ସେ ବିଶ୍ୱହେତୁ ଭଗବାନ ।	କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ	॥୨୪୯
୫୧	ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ନାମ ଭାଗବତ ।	ଯେ ଭଗବନ୍ତରେ ଉକତ	॥୨୫୦
	ସଂଗ୍ରହ ଏ ବିଭୂତିଙ୍କର ।	ତୁ ଏହା କରସି ବିସ୍ତାର	॥୨୫୧
୫୨	ସକଳ ଆତ୍ମା ସର୍ବାଧାର ।	ଯେ ଭଗବାନ ତାଙ୍କଠାର	॥୨୫୨
	ଲୋକର ହୋଇବ ଭଗତି ।	ବର୍ଣ୍ଣ ତୁ ସେ ପ୍ରକାରେ ଚିନ୍ତି	॥୨୫୩
୫୩	ଏ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାକୁ ଯେ ଜନ ।	ଆନନ୍ଦେ କରଇ ବର୍ଣ୍ଣନ	॥୨୫୪
	ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶ୍ରବଣ କରଇ ।	ଶୁଣିଣ ସନ୍ତୋଷ ଲଭଇ	॥୨୫୫
	ମାୟାରେ ସେ ଲୋକର ଚିତ୍ତ ।	କେବେହେଁ ନୁହଇ ମୋହିତ	॥୨୫୬

ଶରଣଜନଙ୍କୁ ରକ୍ଷଣ । ଯେ ପ୍ରଭୁ କରେ ପୁଣ ପୁଣ ॥୨୫୭
ସେ କୃଷ୍ଣପାଦପଦ୍ମ ଚିନ୍ତି । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମତି ॥୨୫୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମନାରଦସଂବାଦୋ
ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟମେ ଦେହସଂବନ୍ଧମାକ୍ଷିପନ୍ନୀଶଜୀବୟୋଃ ।
ବହୂନ୍ ପରୀକ୍ଷିଦାପୃଚ୍ଛଦ୍ ପୁରାଣାର୍ଥାନ୍ ବୁଭୁତ୍ସିତାନ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୧ ଭୋ ବିପ୍ର ! ଯେ ହରି ନିର୍ଗୁଣ । ବର୍ଣ୍ଣିମା ଅର୍ଥେ ତାର ଗୁଣ ॥ ୧
ଦେବତାମାନଙ୍କ ସମାନ । ଅଟଇ ଯାର ଦରଶନ ॥ ୨
ସେ ନାରଦଙ୍କୁ ପଦ୍ମଯୋନି । କହନ୍ତେ ସେହି ମହାମୁନି ॥ ୩
ଯେମନ୍ତେ ଯାହାକୁ ଯାହାକୁ । କହିଲେ ମୁଁ ସେହି ତତ୍ତ୍ୱକୁ ॥ ୪
ଜାଣିମା ନିମନ୍ତେ ବିଚାର । କରୁଛି ହେ ବେଦଜ୍ଞବର ॥ ୫
୨ ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର । ଭୋ ମହାଯୋଗୀ ସେ ହରିର ॥ ୬
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି କଥାମାନେ । ମଙ୍ଗଳକର ଏ ଭୁବନେ ॥ ୭
ସେ କଥାମାନ କହ ମୋତେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଠାବରେ ଯେମନ୍ତେ ॥ ୮
ନିଃସଙ୍ଗ ମନ କରି ସ୍ଥିର । ଛାଡ଼ିବି ନିଜ କଳେବର ॥ ୯
୩ ନିଜ ଚେଷ୍ଟାକୁ ନିତ୍ୟେ ଯେହି । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣଇଁ ଗୁଣଇଁ ॥ ୧୦
ଅଦୀର୍ଘ କାଳେ ଭଗବାନ । ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ତାର ମନ ॥ ୧୧
୪ ଭଗତହୃଦୟପଦ୍ମରେ । ପଶିଣ ଶ୍ରବଣରନ୍ଧ୍ରରେ ॥ ୧୨
ଦୁରିତ ନାଶେ ଭଗବାନ । ଶରଦ ସମୟ ଯେସନ ॥ ୧୩
ସଲିଳମଧ୍ୟଗତ ମଳ । ବିନାଶ କରେ ତତକାଳ ॥ ୧୪
୫ ନିଷ୍ପାପ ଅଟଇ ଯେ ନର । କରେ ରାଗାଦି କ୍ଲେଶ ଦୂର ॥ ୧୫
କୃଷ୍ଣର ପାଦମୂଳ ସେହି । କେବେହେଁ ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥ ୧୬
ପଥିକ ପ୍ରବାସୁଁ ଆଗତ । ସ୍ୱଗୃହ ନ ଛାଡ଼େ ଯେମନ୍ତ ॥ ୧୭

୬ ଅଧାତୁବନ୍ତ ଯେ ଅଟଇ । ସେ ଆତ୍ମା ଧାତୁଯୋଗ ପାଇ ॥
ଦେହକୁ ଲଭେ ଯଦୃଚ୍ଛାରେ । ଅଥବା ପ୍ରାଚୀନ କର୍ମରେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେମନ୍ତେ ଏ ବିଷୟ । ଜାଣ ଭୋ ବିପ୍ର ମୋତେ କହ ॥
୭ ଭୁବନମାନଙ୍କ ରଚନା । ଯାହାର ସ୍ୱରୂପ କଳ୍ପନା ॥
ଏମନ୍ତ ପଙ୍କଜ ଯାହାର । ଉଦରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ଲୌକିକ ପୁରୁଷ ଯେମନ୍ତ । ସ୍ୱସଂଖ୍ୟ[୧] ଅବୟବେ ଯୁତ ॥
ସେ ଈଶ୍ୱରକୁ ହିଁ ସେମନ୍ତ । ଯେସନେ ଅବୟବବନ୍ତ ॥
କହିଣ ଅଛ ଏ ପ୍ରକାରେ । କି ଭେଦ ଦୁହିଁଙ୍କର ଠାରେ ॥
୮ *ଯାହାର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତା ହୋଇ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ସର୍ଜଇ ବିଧାତ । ନାଭିକମଳୁଁ ହୋଇ ଜାତ ॥
ସେ ରୂପ ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଯାର । କଲା ସେ ନୟନଗୋଚର ॥
୯ ଜଗତ ସ୍ଥିତି ଜନ୍ମ ନାଶ । ଯା ଠାରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥
ମାୟାଈଶ୍ୱର ସେ ପୁରୁଷ । ସକଳଭୂତଗୁହାବାସ ॥
ନିଜ ମାୟାକୁ ଛାଡ଼ି ଯହିଁ । ଯେଉଁ ରୂପରେ ଅଛି ଶୋଇ ॥
୧୦ ପାଳକ ସହିତ ହୋଇଣ । ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଲୋକଗଣ ॥
ସେ ପୁରୁଷର ଅବୟବେ । କଳ୍ପିତ ହୋଇଛନ୍ତି ପୂର୍ବେ ॥
ପୁରୁଷ-ଅବୟବମାନ । ସପାଳ ଲୋକରେ କଳ୍ପନ ॥
ତୁମ୍ଭ ମୁଖରୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆମ୍ଭେ ତ ଶୁଣିଛୁଁ ଆଦ୍ୟରେ ॥
୧୧ ଯେ ମହା କଳ୍ପ ପରିମାଣ । ଯେ ଅବାନ୍ତର କଳ୍ପ ପୁଣ ॥
ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ । କାଳ ଯେ ରୂପେ ଅନୁମାନ ॥
ମନୁଷ୍ୟ, ପିତୃ, ଦେବ ଆଦି । ଆୟୁଷ ପ୍ରମାଣ ଯେ ସିଦ୍ଧି ॥
୧୨ କାଳର ଅନୁଗତି ଯେହି । ଅଳ୍ପ, ବହୁତ ଅବା ହୋଇ ॥
କର୍ମପ୍ରାପତ ଯେତେ ସ୍ଥାନ । ହେ ଦ୍ୱିଜଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ସେ ଯେସନ ॥
୧୩ ସତ୍ତ୍ୱାଦିଗୁଣ ପରିଣାମ । ଦେବତା ଆଦି ରୂପେ ଜନ୍ମ ॥
ତାହା ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଜୀବେ । ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ଏବେ ॥

---

୧. ସୁପରିମିତ (ସ୍ୱାମୀ)
* ତସ୍ୟାପି ଦ୍ରଷ୍ଟୁରୀଶସ୍ୟ କୂଟସ୍ଥସ୍ୟାଖିଳାତ୍ମନଃ ।
ସୃଜ୍ୟଂ ସୃଜାମି ସୃଷ୍ଟୋଽହମୀକ୍ଷୟୈବାଭିଚୋଦିତଃ ॥ (ସ୍ୱାମୀ)

	ଯେଉଁ ପରିଣାମେ କାରଣ ।	ଯେବଣ ପୁଣ୍ୟପାପଗଣ	॥	୪୩
	ଯେଉଁ କର୍ମରେ ଯେଉଁ ଦେହ ।	ଲଭନ୍ତି ତାହା ମୋତେ କହ	॥	୪୪
୧୪	ଭୂମି, ପାତାଳ ଦଶ ଦିଶ ।	ଯେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଆକାଶ	॥	୪୫
	ପର୍ବତ, ସରିତ, ସାଗର ।	ଯେ ଦ୍ୱୀପେ ଅଛନ୍ତି ଆବର	॥	୪୬
	କି ରୂପେ ହୁଅନ୍ତି ସଂଭବ ।	ଏଥି ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଜୀବ	॥	୪୭
	ସେମାନେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ।	ଜନମ ଲଭନ୍ତି ସଂସାରେ	॥	୪୮
୧୫	ଅଣ୍ଡକୋଷର ଯେ ପ୍ରମାଣ ।	ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ଭେଦେ ପୁଣ	॥	୪୯
	ମହତ ଜନମାନଙ୍କର ।	ଅନୁଚରିତ ଯେ ଆବର	॥	୫୦
	ବିପ୍ରାଦି ବର୍ଣ୍ଣର[୧] ବିଷୟ ।	ଚାରି ଆଶ୍ରମର ନିର୍ଣ୍ଣୟ	॥	୫୧
୧୬	ହରି-ଅବତାର ଚରିତ ।	ଯେ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିଦିତ	॥	୫୨
	ଯେ ଯୁଗ, ଯୁଗପରିମାଣ ।	ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯେ ଧର୍ମ ପୁଣ	॥	୫୩
୧୭	ଯେ ଧର୍ମ ସାଧାରଣ ହୋଇ ।	ସକଳ ଲୋକଙ୍କର ଥାଇ	॥	୫୪
	ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମ-ଅନୁଗତ ।	ଧର୍ମ ଅଟଇ ସେ ଯେମନ୍ତ	॥	୫୫
	ନାନା ବ୍ୟବସାୟେ ଯେ ଜନେ ।	କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷନ୍ତି ଭୁବନେ	॥	୫୬
	ତାଙ୍କର ଯେ ବା ବ୍ୟବହାର ।	ନିୟମ ଅଛି ଯେ ଆବର	॥	୫୭
	ସେ ରୂପେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଣ ।	ଯେବଣ ଧର୍ମ ଅଛି ପୁଣ	॥	୫୮
	ଯେ ଧର୍ମ ରାଜରଷିଙ୍କର ।	କଷ୍ଟେ ଜୀଅନ୍ତି ଯେଉଁ ନର	॥	୫୯
	ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଧର୍ମ ଅବା ।	ଯେ ତାହା ମୋ ଆଗେ କହିବା	॥	୬୦
୧୮	ପ୍ରକୃତି ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ।	ସଂଖ୍ୟା[୨], ଲକ୍ଷଣ ଯେ ଆବର	॥	୬୧
	କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରତି ସେ କାରଣ ।	ଏ ଭାବେ ପୁଣ ଯେ ଲକ୍ଷଣ	॥	୬୨
	ବିଷ୍ଣୁ-ଆରାଧନା ପ୍ରକାର ।	ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗର ବିଚାର	॥	୬୩
୧୯	ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରମାନେ ଯା ଲଭନ୍ତି ।	ଅଣିମା ଆଦି ସିଦ୍ଧିଗତି	॥	୬୪
	ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ଲିଙ୍ଗଦେହ ।	କିରୂପେ ଭଙ୍ଗ ହୋଏ କହ	॥	୬୫
	ବେଦ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଆଦି, ସ୍ମୃତି ।	ପୁରାଣ ଇତିହାସ ଗତି	॥	୬୬
୨୦	ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।	ଯେ ବା ପ୍ରଳୟ ଅବାନ୍ତର	॥	୬୭
	ତାଙ୍କ ଉଦ୍‌ଭବ ଯେ ଅଟଇ ।	ମହାପ୍ରଳୟ ପୁଣ ଯେହି	॥	୬୮

୧. ଜନଙ୍କ । ୨. ସାଂଖ୍ୟ ।

*ବୈଦିକ କର୍ମର ଯେ ବିଧି । ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମର ଯେ ବା ସିଦ୍ଧି ॥ ୬୯
ଯେ ମାର୍ଗ କାମ୍ୟ କର୍ମଙ୍କର । ତ୍ରିବର୍ଗ ଅବିରୋଧ ଆର ॥ ୭୦
୨୧ ଯେ ସର୍ଗ ଜୀବମାନଙ୍କର । ପାଷଣ୍ଡ ସଂଭବ ଆବର ॥ ୭୧
ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ ଦୁଇ । ତହିଁ ଅଭାବେ ଯଥା ରହି ॥ ୭୨
୨୨ ସେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନ । ଖେଳେ ସ୍ୱମାୟାରେ ଯେସନ ॥ ୭୩
ମାୟାକୁ ଛାଡ଼ିଣ ଯେମନ୍ତେ । ରହେ ପ୍ରଳୟେ ସାକ୍ଷିମତେ ॥ ୭୪
୨୩ ଭୋ ମହାମୁନି ! ଯେତେ ମୁହିଁ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରୁ ଅଛଇଁ ॥ ୭୫
ସେ ସର୍ବ କ୍ରମେ ନିଷ୍ଠା କରି । କହ ମୋତେ ତା' ଅନୁସରି ॥ ୭୬
ଯେଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଠାବରେ । ପ୍ରପନ୍ନ ହୋଇଛି ସଂସାରେ ॥ ୭୭
୨୪ ଏ ଭାଗବତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ । ବିଧାତା ପ୍ରମାଣ[୧] ଆଗରେ ॥ ୭୮
ଏହି ମାର୍ଗକୁ ଅନୁଗତ । ଇତରେ ଅଛନ୍ତି ବହୁତ ॥ ୭୯
ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ବଜାତ ଯେହି । ତେଣେ ରଚିତ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୮୦
୨୫ ଅଚ୍ୟୁତକୀର୍ତ୍ତିସୁଧାଧାର । ମୁଖକମଳରୁ ତୋହର ॥ ୮୧
ଭୋ ବିପ୍ର ! ହେଉଛି ଗଳିତ । ପାନ କରନ୍ତେ ତା' ସନ୍ତତ ॥ ୮୨
ମୋ ପ୍ରାଣ ଅନଶନାଦିରେ । ବ୍ୟାକୁଳ ନୁହଇ ଦେହରେ ॥ ୮୩

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୨୬ ସଭାରେ ନୃପ ପରୀକ୍ଷିତ । ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତେ ସେ ଏମନ୍ତ ॥ ୮୪
କହିବି[୨] ବୋଲି ତାଙ୍କ ପାଶ । ଶୁକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ତୋଷ ॥ ୮୫
ହରି କଥାରେ ବ୍ରହ୍ମରାତ । ଶୁକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ପ୍ରୀତ[୩] ॥ ୮୬
୨୭ କହିଲେ ଭାଗବତ ନାମ । ପୁରାଣ ଯେହୁ ବେଦସମ ॥ ୮୭
ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପେ ଯା' ଭଗବାନ । କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାସନ୍ନିଧାନ ॥ ୮୮
୨୮ ପାଣ୍ଡୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର ॥ ୮୯
ପୁଛଇ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କଥା । ପ୍ରସ୍ତାବକ୍ରମେ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥ ୯୦

---

* ବୈଦିକ କର୍ମକୁ 'ଇଷ୍ଟ' ଏବଂ ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମକୁ 'ପୂର୍ତ୍ତ' କହନ୍ତି ।
ବାପୀକୂପତଡ଼ାଗାଦି ଦେବତାୟତନାନି ଚ ।
ଅନ୍ନପ୍ରଦାନମାରାମଃ ପୂର୍ତ୍ତମିତ୍ୟଭିଧୀୟତେ ॥

୧. ସମ୍ୟକ୍‌ଜ୍ଞାତା (ସ୍ୱାମୀ) ।　୨. 'କଥୟାମୀତି' ପାଠର ଅନୁବାଦ । (ଖାଡ଼ଙ୍ଗା)
୩. 'କଥାୟାମିତି' ପାଠର ଅନୁବାଦ ।

କହିବା ଅର୍ଥେ ବ୍ୟାସସୁତ । ଆରମ୍ଭ କଲେକ ତୁରିତ ॥ ୯୧
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ । ଯେ ଅକିଂଚନଧନଜନ ॥ ୯୨
ଦୀନବନ୍ଧୁର ସେ ଦୁର୍ଗତି । ନାଶ କରିବେ ରମାପତି ॥ ୯୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ୍‌ପ୍ରଶ୍ନୋ
ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ରାଜ୍ଞଃ[୧] ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରଂ ବକ୍ଷ୍ୟନ୍ ବ୍ରହ୍ମଣେ ହରିଣୋଦିତମ୍ ।
କଥୟାମାସ ନବମେ ଶୁକୋ ଭାଗବତଂ ପୁନଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ହେ ନୃପ ! ଶରୀର ରୂପର । ଯେ ଆତ୍ମା ଅନୁଭବାକାର ॥ ୧
ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାର ଅଭାବରେ । ତାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଦେହାଦିରେ ॥ ୨
ଯଥାର୍ଥ ହୋଇ ନ ଘଟଇ । ସ୍ୱପ୍ନକୁ ଯେ ଜନ ଦେଖଇ ॥ ୩
ତାହାର ସ୍ୱପ୍ନଦେହ ଯୋଗ । ମାୟାରେ ଯଥା ହୋଏ ଭୋଗ ॥ ୪
୨ ଯେ ମାୟା ବହୁରୂପ ହୋଇ । ତା ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ବିହରଇ ॥ ୫
ବାଳକ, ବୃଦ୍ଧ, ସୁର, ନର । ଏ ଆଦି ବହୁତ ଆକାର ॥ ୬
ହୋଇଲା ପ୍ରାଏ ଶୋଭା ପାଇ । ଦେହ ଆଦିରେ ବଶ ହୋଇ ॥ ୭
ମୁଁ ଏ, ଏମାନ ଅଟେ ମୋର । ମଣଇଁ ଏମନ୍ତ ଆକାର ॥ ୮
୩ କାଳରୁ ମାୟାରୁ ଅତୀତ । ଆପଣା ମହିମା ବିଦିତ ॥ ୯
ତହିଁରେ ଯେବେ ସେ ରମଇଁ । ସକଳ ସଂମୋହ ଛାଡ଼ଇ ॥ ୧୦
ଛାଡ଼ିଣ ଅହଂ ମମ ଦୁଇ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ସେ ରହଇ ॥ ୧୧
୪ ଅବ୍ୟାଜ ବ୍ରତେ ପଦ୍ମାସନ । ହରିଙ୍କି କରନ୍ତେ ଭଜନ ॥ ୧୨
ଯେ ରୂପ ଅଟେ ଜ୍ଞାନଘନ । ତାହା କରାନ୍ତେ[୨] ଦରଶନ ॥ ୧୩
ଜୀବର ତତ୍ତ୍ୱଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ । ଯାହା କହିଲେ ତାଙ୍କୁ[୩] ଗତେ ॥ ୧୪

---

୧. ରାଜ । ୨. କରନ୍ତେ । ୩. ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ (ବ୍ରହ୍ମଣେ) ।

୫ ସେ ଆଦିଦେବଙ୍କର ଠାରୁ । ଭଗବତଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁରୁ ॥ ୧୫
ବସିଣ ସ୍ୱପଦ୍ମ ଆସନେ । ସର୍ଜନା ଚିନ୍ତା କଲା ମନେ ॥ ୧୬
ଏ ସୃଷ୍ଟିବିଷୟେ ସଂମତ । ସେ ବୁଦ୍ଧି ନ କଲା ବିଦିତ ॥ ୧୭
ପ୍ରପଞ୍ଚନିର୍ମାଣର ବିଧି । ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିରେ ହୋଏ ସିଦ୍ଧି ॥ ୧୮
୬ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ସେ ଜଳରେ । ବେନି ଅକ୍ଷର ସେ କାଳରେ ॥ ୧୯
ପାଶେ ଶୁଣିଲା ବେନି ବାର । କକାର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ॥ ୨୦
ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଅଟେ ଷୋଡ଼ଶ[୧] । ହେ ନୃପ ଯେହୁ ଏକବିଂଶ[୨] ॥ ୨୧
ଯାହାକୁ ଅକିଞ୍ଚନଙ୍କର । ଧନ ବୋଲନ୍ତି ସର୍ବନର ॥ ୨୨
୭ ସେ କଥା ଶୁଣିଣ ବିଧାତା । ସେ ବଚନର ଯେ ବକତା ॥ ୨୩
ତାହାକୁ ଦେଖିବି ବୋଲିଣ । ଦିଗମାନଙ୍କୁ ସେ ଚାହିଁଣ ॥ ୨୪
ଆନକୁ ନ ଦେଖି ତହିଁରେ । ବସିଣ ନିଜ ଆସନରେ ॥ ୨୫
କେହି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଉପଦେଶ । ଦେଲା ପ୍ରାୟେକ ହୋଇ ତୋଷ ॥ ୨୬
ସେ କଥା ବିଚାରିଣ ହିତ । ତପରେ ନିବେଶିଲେ ଚିତ୍ତ ॥ ୨୭
୮ ଅମୋଘ ଯାର ଦରଶନ । ଜିଣିଣ ସମୀରଣ, ମନ ॥ ୨୮
ଜ୍ଞାନ[୩]-କର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବେନି । ବଶ କରି ସେ ପଦ୍ମଯୋନି ॥ ୨୯
ଦେବ[୪] ବରଷେ ଦଶଶତ । ବରଷ ତପେ ଦେଲା ଚିତ୍ତ ॥ ୩୦
ଯେବଣ ତପେ ସର୍ବଲୋକ । ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଅତିରେକ ॥ ୩୧
ତପସ୍ୱୀମାନଙ୍କେ ସେ ବର । ନିଶ୍ଚଳ ଅଟେ ମନ ତାର ॥ ୩୨
୯ ପୂଜିତ ହୋଇ ହରି ତାକୁ । ଦେଖାଇଲେକ ସ୍ୱଲୋକକୁ ॥ ୩୩
ଯେଉଁ ଲୋକରୁ ଅତିରେକ । ହୋଇଣ ନାହିଁ ଆନ ଲୋକ ॥ ୩୪
ଯହିଁରୁ କ୍ଲେଶ, ମୋହ, ଭୀତି । ବିଗତ ହୋଇଣ ଅଛନ୍ତି ॥ ୩୫
*ଯାକୁ ସୁପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଦେବେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଠାବେ ଠାବେ ॥ ୩୬
୧୦ ଯହିଁରେ ନାହିଁ ରଜ ତମ । କେବଳ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଧାମ ॥ ୩୭
ଯେ କାଳ ଜଗତ ନାଶଇ । ତାର ବିକ୍ରମ ଯହିଁ ନାହିଁ ॥ ୩୮
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମାୟା ନାହିଁ । ରାଗଲୋଭାଦି ଥିବ କାହିଁ ॥ ୩୯
ସୁର-ଅସୁରରେ ପୂଜିତ । ହରିର ଦାସେ ଯହିଁ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୦

---

୧. ତକାର । ୨. ପକାର । (ତପ, ତପ) ବ୍ରହ୍ମା ଏହି ବେନି ଅକ୍ଷରକୁ ବେନିବାର ଶୁଣିଲେ । ୩. କାଳ । ୪. ଦିବ୍ୟ ।

* ଯାହାକୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଦେବେ ।

୧୧ ଶ୍ୟାମ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତନୁବର୍ଣ୍ଣ । କମଳ ପ୍ରାଏକ ଲୋଚନ ॥ ୪୧
ପୀତବସନ ମନୋହର । ଅଟନ୍ତି ଅତି ସୁକୁମାର ॥ ୪୨
ସମସ୍ତେ ପୁଣି ଚାରି ଚାରି । ସଂଖ୍ୟାରେ ଭୁଜ ଛନ୍ତି ଧରି ॥ ୪୩
ଚାହିଁଲାପ୍ରାଏ ପ୍ରଭାଯୁତ । ଉତ୍ତମ ମଣି ଯହିଁ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୪
ଏମନ୍ତ ପଦକନିକର । ଭୂଷଣ ଅଟେ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୪୫
ତେଜସ୍ୱୀ ପ୍ରବାଳ ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟ । ମୃଣାଳସମ ତନୁ-ତେଜ ॥ ୪୬
କୁଣ୍ଡଳ ମୁକୁଟନିକର । ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଦିଶେ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୪୭
୧୨ ମହାତ୍ମାଜନମାନଙ୍କର । ବିମାନଶ୍ରେଣୀରେ ଯେ ପୁର ॥ ୪୮
ଶୋଭା ଦିଶଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ । ଭାସୁର ସେ ବିମାନମାନେ ॥ ୪୯
କାନ୍ତିରେ ଦିବ୍ୟ-ସ୍ତିରୀଙ୍କର । ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଦିଶଇ ଯେ ପୁର ॥ ୫୦
ବିଜୁଳିଯୁତ ମେଘମାଳ । ତେଣେ ଯେସନେ ନଭସ୍ଥଳ ॥ ୫୧
୧୩ ଯହିଁରେ ହୋଇ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ । ଘେନିଣ ସକଳ ବିଭୂତି ॥ ୫୨
ଉରୁଗାୟର ପାଦ ଦୁଇ । କମଳା ସନ୍ତତେ ପୂଜଇ ॥ ୫୩
ହାନ୍ଦୋଳା ଆଶ୍ରୟ କରିଣ । ଗାୟନ କରେ ପ୍ରିୟ ଗୁଣ ॥ ୫୪
ବସନ୍ତାନୁଗ ଭୃଙ୍ଗମାନ । କରନ୍ତେ ବିବିଧ ଗାୟନ ॥ ୫୫
୧୪ ସେ ପୁରେ କମଳ ଆସନ । ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କଲେ ଦରଶନ ॥ ୫୬
ସେ ସର୍ବସାତ୍ୱତ-ଈଶ୍ୱର । କ୍ଷୀରୋଦତନୁଜାର ବର ॥ ୫୭
ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କର ସେ ପତି । ଜଗତପତି ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୫୮
ସୁନନ୍ଦ-ନନ୍ଦ-ପ୍ରବଳାଦି । ସ୍ୱଦାସମୁଖ୍ୟ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୫୯
ସେମାନେ ଯାହାକୁ ପୂଜନ । କରୁଅଛନ୍ତି ଅନୁଦିନ ॥ ୬୦
୧୫ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ । ଯେ ଅଭିମୁଖ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୬୧
ଆସବପ୍ରାୟ ଯା' ନୟନ । ତୋଷଇ ଦେଖିଲାର ଜନ ॥ ୬୨
ପ୍ରସନ୍ନ ହାସ ଅଛି ଯହିଁ । ନୟନ ଅରୁଣ ଦିଶଇ ॥ ୬୩
ଏମନ୍ତ ଅଟେ ମୁଖ ଯାର । କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳେ ସୁନ୍ଦର ॥ ୬୪
ଯେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ପୀତବାସ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଲକ୍ଷିତ ବକ୍ଷଦେଶ ॥ ୬୫
୧୬ ଉତ୍ତମ ଆସନ ଉପର । ବସିଅଛନ୍ତି ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥ ୬୬
ପ୍ରକୃତି, ପୁରୁଷ, ମହତ । ଅହଂକାର ଏ ଚାରି ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୬୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ । ଷୋଡ଼ଶ ଅଟନ୍ତି ବିଦିତ ॥ ୬୮

ପଞ୍ଚ ତନୁମାତ୍ର ଯେ ଅଟନ୍ତି । ଏ ଶକ୍ତିମାନେ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ॥ ୬୯
ଯେ ଆନମାନଙ୍କର ଠାରେ । ପ୍ରକାଶେ ଅନିତ୍ୟ ରୂପରେ ॥ ୭୦
ନିଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଯେହି । ତେଣେ ଅଛନ୍ତି ଯୁତ ହୋଇ ॥ ୭୧
ନିତ୍ୟସ୍ୱରୂପେ ବିହରନ୍ତି । ଏଣୁ ଈଶ୍ୱର ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୨
୧୭ ଦର୍ଶନ ଆହ୍ଲାଦେ ତାଙ୍କର । ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ତା' ଅନ୍ତର ॥ ୭୩
ରୋମାଞ୍ଚ ଜନ୍ମିଲା ଶରୀରେ । ଲୋଚନେ ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରେମଭରେ ॥ ୭୪
ତାହାଙ୍କ ଚରଣନଳିନ । ବନ୍ଦିଲା କମଳ-ଆସନ ॥ ୭୫
ପରମହଂସପଥେ ଯତି । ଯେବଣ ପାଦକୁ ଦେଖନ୍ତି ॥ ୭୬
୧୮ ସେ କବି ଅଟେ ପ୍ରୀତିଯୁତ । ହୋଇଛି ନିଜ ପାର୍ଶ୍ୱେସ୍ଥିତ ॥ ୭୭
ପ୍ରଜାସର୍ଜନା ବିଷୟରେ । ସମର୍ଥ ଆପଣା ଆଜ୍ଞାରେ ॥ ୭୮
ତାହାକୁ ପ୍ରୀତମନା ହୋଇ । ପ୍ରିୟକୁ ପ୍ରିୟ କରେ ଛୁଇଁ ॥ ୭୯
ମନ୍ଦହାସରେ ଯେ ଶୋଭନ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୮୦

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୯ ହେ ବେଦଗର୍ଭ ! ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ । ଚିରସଂଚିତ ତପେ ତୁହି ॥ ୮୧
ସନ୍ତୋଷ କରାଇଲୁ ମୋତେ । କୂଟଯୋଗୀଏ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥ ୮୨
ସଂତୋଷ କରିବାକୁ ମୋତେ । ଶକ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତେ ॥ ୮୩
୨୦ ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ଜାତ । ଯେ ବର ତୋହର ବାଞ୍ଛିତ ॥ ୮୪
୨୧ ମୋତେ ତୁ ମାଗ ସେହି ବର । ମୁଁ ବରମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୫
ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଯେହି । ଫଳସାଧନେ ଶ୍ରମ ଥାଇ ॥ ୮୬
ଅବଧି କାଳ ଅଟେ ତାର । ଭୋ ବ୍ରହ୍ମା ! ଦରଶନ ମୋର ॥ ୮୭
ମୁଁ ଯାହା ବିଚାରିଲି ଚିତ୍ତେ । ମୋ ଲୋକ ଦେଖାଇବି ତୋତେ ॥ ୮୮
ତାର ପ୍ରଭାବ ଏ ଅଟଇ । ମୋ ଲୋକ ଦେଖିଲୁ ଯା' ତୁହି ॥ ୮୯
୨୨ ଯାହାକୁ ଏକାନ୍ତରେ ଶୁଣି । ପରମ ତପ କଲୁ ପୁଣି ॥ ୯୦
କାର୍ଯ୍ୟମୋହିତ ହୋନ୍ତେ ତୁହି । ସେ ଉପଦେଶ ଦେଲି ମୁହିଁ ॥ ୯୧
୨୩ ତପ ମୋ ହୃଦୟ ସାକ୍ଷାତ । ତପର ଆତ୍ମା ମୁଁ ବିଦିତ ॥ ୯୨
ତପେ ଏ ସୃଷ୍ଟି ମୁଁ କରଇ । ତପରେ ପୁଣି ସଂହରଇ ॥ ୯୩
ତପେ ପାଳଇ ଏ ସଂସାର । ଦୁଷ୍କର ତପବୀର୍ଯ୍ୟ ମୋର ॥ ୯୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୨୪ ତୁ ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥାନ ତୋର ॥ ୯୫
ଯାହା ବାଞ୍ଛଇ ଲୋକ ମନେ । ଜାଣୁ ଅପ୍ରତିରୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନେ ॥ ୯୬
୨୫ ଭୋ ନାଥ ! ତଥାପି ମାଗଇ । ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ଦିଅ ତୁହି ॥ ୯୭
ତୋ' ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଦୁଇ । ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଜାଣିମଇଁ ॥ ୯୮
୨୬ ବିବିଧ ଶକ୍ତିରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଜଗତ ॥ ୯୯
ତା' ଆତ୍ମାମାୟାଯୋଗେ ଅନ୍ତେ । ନାଶନ୍ତେ ସୃଜନ୍ତେ ପାଳନ୍ତେ ॥୧୦୦
ଆତ୍ମାକୁ ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପରେ । ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ଆତ୍ମାରେ ॥୧୦୧
୨୭ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁ ତୁ ହେ ଈଶ୍ୱର । ଅମୋଘ ସଂକଳ୍ପ ତୋହର ॥୧୦୨
ସୂତ୍ରେ ଆତ୍ମାକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ । କରେ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି ଯେସନ ॥୧୦୩
ସେ ବୁଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟରେ । ନିଧାନ କରିଣ ମୋ ଠାରେ ॥୧୦୪
୨୮ ତୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଅଛୁ ଦେଇ । କରିବି ନିରଳସ ହୋଇ ॥୧୦୫
ଯେଣୁ ତୋର ଏ ଅନୁଗ୍ରହେ । ପ୍ରଜାସର୍ଗକୁ ମୁଁ କଲେହେଁ ॥୧୦୬
ତେଣେ ମୁଁ ନୋହିବି ବନ୍ଧନ । ଏ ଘେନି କରୁଛି ପ୍ରାର୍ଥନ ॥୧୦୭
୨୯ ସଖାକୁ ସଖା ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ମାନନା କଲୁ ମୋତେ ତୁହି ॥୧୦୮
ପ୍ରଜାସର୍ଜନ ଆଜ୍ଞା ତୋର । ସେବା ଅଟଇ ସେ ମୋହର ॥୧୦୯
ତହିଁରେ ଅବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ । ଯେତେକ ଦିନ ଥାଇ ମୁହିଁ ॥୧୧୦
ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମାଦି ଯୋଗେ । ଜନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟିବି ବିଭାଗେ ॥୧୧୧
ଆତ୍ମାକୁ[୧] ଅଜ କରି ମଣି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେ ପ୍ରମାଣି ॥୧୧୨
ଉତ୍କଟ ମଦ ନୋହୁ ମୋର । ତାବତ କାଳ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୧୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୩୦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଜାତ । ଅନୁଭବରେ ଯେ ବିଦିତ ॥୧୧୪
ଭକ୍ତିଯୋଗ ହିଁ ଅଛି ତହିଁ । ତାହାର ସାଧନ ଯେ ହୋଇ ॥୧୧୫
ସୁଗୋପ୍ୟ ହେଲେହେଁ ସେମାନ । କହିବି ମୋଠାରୁ ତା ଘେନ ॥୧୧୬
୩୧ ମୋହର ସ୍ୱରୂପ ଯେମନ୍ତ । ଯେତେ ମୋହର ଅବା ସତ୍ତ୍ୱ ॥୧୧୭
ଯେତେକ ରୂପ ଅଛି ମୋର । ଯେତେକ ଗୁଣ କର୍ମ ଆର ॥୧୧୮
ମୋ ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ସେ ପ୍ରକାର । ତତ୍ତ୍ୱବିଜ୍ଞାନ ହେଉ ତୋର ॥୧୧୯

---

୧. ନିଜକୁ ।

୩୨ ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବକାଳେ ମୁହିଁ । ଥିଲି କେବଳ ଏକ ହୋଇ ॥୧୨୦
ନ ଥିଲେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମମାନ । ତାଙ୍କ କାରଣ ଯେ ପ୍ରଧାନ ॥୧୨୧
ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରେ ମୁହିଁ ପୁଣ । ଯେ ଏ ଜଗତ ସେ ମୁଁ ଜାଣ ॥୧୨୨
ପ୍ରଳୟକାଳେ ଶେଷ ହୋଇ । ଯେହୁ ରହଇ ସେଟି ମୁହିଁ ॥୧୨୩
୩୩ ଅର୍ଥ ଅଭାବେ ଯେ ଆତ୍ମାରେ । ପ୍ରତେ ହୁଅଇ ସତ୍ୟାକାରେ ॥୧୨୪
ଯେହ୍ନେ ଜଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ । ପ୍ରତେ ହୁଅଇ ସତ୍ୟ ହୋଇ ॥୧୨୫
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଥାଇ । ତଥାପି ପ୍ରକାଶ ନୁହଇ ॥୧୨୬
ଆକାଶେ ଯେହ୍ନେ ରାହୁ ଥାଇ । ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନୁହଇ ॥୧୨୭
ସେ ମାୟା ଅଟଇ ମୋହର । ଜାଣଇଁ ତାହା ବିଜ୍ଞ ନର ॥୧୨୮
୩୪ ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତରେ ଜଗତେ । ଯେସନ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତେ ॥୧୨୯
ସକଳ ଭୂତରେ ଅଛନ୍ତି । ଯେଣୁ ସେ କାରଣ ଅଟନ୍ତି ॥୧୩୦
ସେ ଘେନି ନାହାନ୍ତି ତହିଁରେ । ମୁଁ ପୁଣି ସେହି ପରକାରେ ॥୧୩୧
ସକଳ ଭୂତଠାରେ ଥାଇ । ବାସ୍ତବ ନ ଥିଲା ଅଟଇ ॥୧୩୨
୩୫ ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିମାରେ । ଯେ ଇଚ୍ଛା କରଇ ସଂସାରେ ॥୧୩୩
ଏତେକ ମାତ୍ର ସେ ବିଚାର । କରିବ ଆପଣା ମନର ॥୧୩୪
କାର୍ଯ୍ୟେ କାରଣ ଭାବ ବହି । ଯେ ଅନୁଗତ ହୋଇ ଥାଇ ॥୧୩୫
କାରଣ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବ୍ୟତିରେକ ଜାଣ ॥୧୩୬
ଜାଗ୍ରତ ଆଦି ଅବସ୍ଥାରେ । ଅନ୍ୱୟ ଯେ ସାକ୍ଷୀ ରୂପରେ ॥୧୩୭
ଯେ ବ୍ୟତିରେକ ରୂପ ହୋଇ । ସମାଧି ଆଦିରେ ସ୍ଫୁରଇ ॥୧୩୮
ଏ ରୂପେ ସକଳ ଠାବରେ । ଯେ ଅଛି ସକଳ କାଳରେ ॥୧୩୯
ସେହି ଆତ୍ମାଟି ମୁଁ ଅଟଇ । ସମାଧି ଆଦିରେ ସ୍ଫୁରଇ ॥୧୪୦
୩୬ ପରମ ସମାଧିରେ ମୋର । ଏହି ମତକୁ ଆସ୍ଥା କର ॥୧୪୧
ତୁ ନାନା କଳ୍ପମାନଙ୍କରେ । ଆବର ବିବିଧ ସୃଷ୍ଟିରେ ॥୧୪୨
କର୍ତ୍ତାଭାବରେ କଦାଚିତେ । ମୋହକୁ ନ ଲଭିବୁ ଚିତ୍ତେ ॥୧୪୩

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୩୭ ଜନମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭବ । ଅଧିପ ଭାବରେ ଯେ ସ୍ଥିତ ॥୧୪୪
ହରି ତାହାଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ତଦନ୍ତରେ ॥୧୪୫
ବ୍ରହ୍ମା ଚାହାଁନ୍ତେ ଆପଣାର । ସେ ରୂପ କଲେ ସେ ଅନ୍ତର ॥୧୪୬

୩୮ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । କରନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥୧୪୭
ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ[୧] କରିଣ । କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଣ ॥୧୪୮
ସେ ଧାତା ସର୍ବ ଅପ୍ରମେୟ । ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜିଲା ପୂର୍ବପ୍ରାୟ ॥୧୪୯
୩୯ ସମସ୍ତ ଧର୍ମଙ୍କର ପତି । ଏକଦିନେ ସେ ପ୍ରଜାପତି ॥୧୫୦
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ଚିତ୍ତେ ପୁଣ ॥୧୫୧
ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇବାକୁ ଭଲେ । ଯମ ନିୟମ ଆଚରିଲେ ॥୧୫୨
୪୦ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅତି । ପ୍ରିୟ ନାରଦ ତାଙ୍କୁ ନିତି ॥୧୫୩
ସେବା କରନ୍ତେ ସୁଚରିତେ । ଦମେ ପ୍ରଶ୍ରୟେ ଅନୁଗତେ ॥୧୫୪
୪୧ ଯେ ହରି ମାୟାର ଈଶ୍ୱର । ତାହାର ମାୟାକୁ ଗୋଚର ॥୧୫୫
କରିବି ବୋଲି ମନେ ଘେନି । ସେ ମହାଭାଗବତ ମୁନି ॥୧୫୬
ହେ ନୃପ ! ପିତାଙ୍କୁ ସଂତୋଷ । କଲା ସେ ସେବାରେ ବିଶେଷ ॥୧୫୭
୪୨ ଲୋକମାନଙ୍କର ଯେ ଧାତା । ପ୍ରପିତାମହ ନିଜ ପିତା ॥୧୫୮
ସଂତୋଷ ହୋଇଲେ ସେ ଆସି । ଦେଖିଣ ତାହା ଦେବରଷି ॥୧୫୯
ତାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଏହା । ତୁ ମୋତେ ପଚାରିଲୁ ଯାହା ॥୧୬୦
୪୩ ଦଶ ଲକ୍ଷଣ[୨]ରେ ସଂଯୁତ । ଅଟେ ପୁରାଣ ଭାଗବତ ॥୧୬୧
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଏହା ସଂକ୍ଷେପେଣ । କହିଣ ଥିଲେ ନାରାୟଣ ॥୧୬୨
ବ୍ରହ୍ମା ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଂତୋଷେ । କହିଲେ ଏହାକୁ ବିଶେଷେ ॥୧୬୩
୪୪ ହେ ନୃପ ! ସରସ୍ୱତୀ ତୀରେ । ପରମ ବ୍ରହ୍ମକୁ ମନରେ ॥୧୬୪
ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ମହାରଷି । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଆସି ॥୧୬୫
ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ । କହିଲେ ପୁଣ ଭାଗବତ ॥୧୬୬
୪୫ ବୈରାଜ ପୁରୁଷରୁ ଜାତ । କି ରୂପେ ହେଲା ଏ ଜଗତ ॥୧୬୭
ଯାହା ତୁ ପଚାରିଲୁ ମୋତେ । ସେ କଥା କହିବି ମୁଁ ତୋତେ ॥୧୬୮
ଆନ ଯେତେକ ପ୍ରଶ୍ନଗଣ । ସକଳ କରିବି ବଖାଣ ॥୧୬୯
ହେ ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦାଧର । ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ବଂଶୀଧର ॥୧୭୦
ଅନାଥ ଦୀନବନ୍ଧୁଠାରେ । ନିବେଶ କୃପା ଦୃଷ୍ଟିବାରେ ॥୧୭୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଭାଗବତପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ନାମ
ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

୧. ଭୂତମୟ ।
୨. ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥାନ, ପୋଷଣ, ଊତି, ମନ୍ୱନ୍ତର, ଈଶାନୁକଥା, ନିରୋଧ, ମୁକ୍ତି ଓ ଆଶ୍ରୟ ।

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତୋ ଭାଗବତବ୍ୟାଖ୍ୟାଦ୍ୱାରୈବ ଦଶମେ ସ୍ଫୁଟମ୍ ।
ରାଜପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରଂ ବକ୍ତୁମାରେଭେ ବାଦରାୟଣିଃ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥିତି ଆର । ପୋଷଣ, ଊତି, ମନ୍ୱନ୍ତର ।। ୧
ଈଶାନୁଚରିତ, ନିରୋଧ । ମୁକତି, ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।। ୨
ଏ ଭାଗବତରେ ପ୍ରମାଣ । ଅଛନ୍ତି ଏ ଦଶ ଲକ୍ଷଣ ।। ୩
୨ ଦଶମ ଲକ୍ଷଣର ତତ୍ତ୍ୱ । ଜାଣିମା ନିମିତ୍ତେ ମହାନ୍ତ ।। ୪
ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ଷେ ସ୍ତୁତି ଆଦି ଠାରେ । ଇତରେ ତାତପର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରେ ।। ୫
ସର୍ଗାଦି ଯେ ନବ ଲକ୍ଷଣ । ଏଥି ତା କରନ୍ତି ବଖାଣ ।। ୬
୩ ପୃଥିବୀ, ଆପ, ତେଜ, ବାତ । ଆକାଶ, ରୂପ, ରସ ଖ୍ୟାତ ।। ୭
ଗନ୍ଧ ସ୍ୱରଶ ଶବ୍ଦ ଆର । ଯେ ମହତତ୍ତ୍ୱ ଅହଂକାର ।। ୮
ଏମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ଯେହି । ତାହାକୁ ସର୍ଗ ବୋଲି କହି ।। ୯
ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସକାଶୁଁ । ଗୁଣଙ୍କ ପରିଣାମବଶୁଁ ।। ୧୦
ବିରାଟ ରୂପରେ ପ୍ରଚାର । ଯେ ଜନ୍ମଭୂତ ଆଦିଙ୍କର ।। ୧୧
ପୁରୁଷକୃତ ସର୍ଗ ଯେହି । ବିସର୍ଗ ନାମ ସେ ବୋଲାଇ ।। ୧୨
୪ ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପାଳନ । ବିଜୟ ଯେ ସେ ଅଟେ ସ୍ଥାନ ।। ୧୩
ଭକ୍ତରେ ଅନୁଗ୍ରହ ଯେହି । ପୋଷଣ ବୋଲି ତାକୁ କହି ।। ୧୪
ଯେ ମନ୍ୱନ୍ତର ଅଧିପତି । ସନ୍ତ ହୋଇଣ ତାଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ।। ୧୫
ଯେ ଧର୍ମ ଅଟେ ତାହାଙ୍କର । ତାହାର ନାମ ମନ୍ୱନ୍ତର ।। ୧୬
କର୍ମବାସନା ଯେତେ ଛନ୍ତି । ଊତି ନାମରେ ସେ ବୋଲାନ୍ତି ।। ୧୭
୫ ହରିର ନାନା ଅବତାରେ । ଅନୁଚରିତ ଯେ ପ୍ରଚରେ ।। ୧୮
ହରିଙ୍କି କରି ଅନୁବୃତ୍ତି । ପୁରୁଷମାନେ ଯେତେ ଛନ୍ତି ।। ୧୯
ତାଙ୍କର କଥା ଯେ ବା ଥାଇ । ନାନା ଆଖ୍ୟାନେ ଯୁତ ହୋଇ ।। ୨୦
ଈଶ-ଅନୁକଥା ନାମରେ । ବିଖ୍ୟାତ ଅଟେ ସେ ଏଥିରେ ।। ୨୧
୬ ଯେ ହରି ଯୋଗନିଦ୍ରା ଯାଇ । ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ।। ୨୨
ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗତେ ଜୀବ ଲୟେ । ନିରୋଧ ନାମ ସେ ବୋଲାଏ ।। ୨୩

ଜୀବର ଅବିଦ୍ୟାଘଟିତ । କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଆଦି ଯେ ବିଦିତ ॥ ୨୪
ତା ଛାଡ଼ି ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ସ୍ଥିତି । ତା ନାମ ଅଟଇ ମୁକତି ॥ ୨୫
୭ ସର୍ଜନ ପ୍ରଳୟ ଏ ଦୁଇ । ଯା'ଠାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ॥ ୨୬
ସେ ପରମାତ୍ମା ନିରାକାର । ଆଶ୍ରୟ ନାମ ଅଟେ ତାର ॥ ୨୭
୮ ନେତ୍ରାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ମୁହିଁ । ଦେଖୁଛି ବୋଲି ଯେ ମଣଇଁ ॥ ୨୮
ସେ ଜୀବ ନେତ୍ର ଆଦିଙ୍କର । ଦେବତା, ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଆକାର ॥ ୨୯
ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଏକଠାରେ । ବିଚ୍ଛେଦ ଯା ଠାରୁ ପ୍ରସରେ ॥ ୩୦
ନେତ୍ରଗୋଲକାଦି ପ୍ରକାଶ । ଦୃଶ୍ୟ ଶରୀର ସେ ପୁରୁଷ ॥ ୩୧
୯ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭାବ ଯେବେ ହୋଇ। ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସିଦ୍ଧ ନୋହି ॥ ୩୨
ଚକ୍ଷୁରେ ଯଦ୍ୟପି ଅଭାବ । ସିଦ୍ଧ ନୁହଇ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଜୀବ ॥ ୩୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିନୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦି । ଦେବତାଗଣ ଅପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୩୪
ସେ ଦେବଗଣ ଅଭାବରେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ନ ପାରେ ॥ ୩୫
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିନୁ ଦୃଶ୍ୟ ଯେହି । ତାହାର ସିଦ୍ଧି ନ ଅଟଇ ॥ ୩୬
ଏ ରୂପେ ଏକ ଯେବେ ନାହିଁ । ଆରକ ତେବେ ସିଦ୍ଧ ନୋହି ॥ ୩୭
ଏ ତିନି କଥା ଯେ ଜାଣଇଁ । ଅଟଇ ପରମାତ୍ମା ସେହି ॥ ୩୮
ତାର ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ ଆର । ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ ସେ ସର୍ବର ॥ ୩୯
୧୦ ଅଣ୍ଡକୁ ପାଦ ଆଦି ବଳେ । ଭେଦ କରିଣ ଆଦ୍ୟକାଳେ ॥ ୪୦
ପୁରୁଷ ହୋଇଲା ନିର୍ଗତ । ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟଇ ବିଦିତ ॥ ୪୧
ଆପଣା ସ୍ଥାନ ଇଚ୍ଛା କରି । ସର୍ଜନା କଲା ଶୁଦ୍ଧ ବାରି ॥ ୪୨
୧୧ ସେ ନିଜ କଳ୍ପିତ ଜଳର । ରହିଲା ସହସ୍ର ବତ୍ସର ॥ ୪୩
ସେ ଘେନି ନାରାୟଣ[୧] ନାମ । ଯେଣୁ ତାଠାରୁ ଜଳ ଜନ୍ମ ॥ ୪୪
୧୨ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତେ କର୍ମ, କାଳ । ସ୍ୱଭାବ, ଜୀବ ଏ ସକଳ ॥ ୪୫
ଯାହାର ଅନୁଗ୍ରହେ ଛନ୍ତି । ଯାର ଉପେକ୍ଷାରେ ନାହାନ୍ତି ॥ ୪୬
୧୩ ଏକ ହୋଇଣ ନାନା ଭାବ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ସେହୁ ଦେବ ॥ ୪୭
ଯୋଗଶୟନରୁ ଉଠିଲା । ଯେ ତେଜବନ୍ତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ॥ ୪୮
ତାହାକୁ ଆପଣା ମାୟାରେ । ସର୍ଜିଲା ତିନି ପ୍ରକାରରେ ॥ ୪୯

---

୧. ଅପୋ ନାରା ଇତି ପ୍ରୋକ୍ତା ଆପୋ ବୈ ନରସୂନବଃ ।
ଅୟନଂ ତସ୍ୟ ତାଃ ପୂର୍ବଂ ତେନ ନାରାୟଣଃ ସ୍ମୃତଃ ॥ ୧ ॥

୧୪ ସେ ଆଧିଦୈବ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ । ଅଧିଭୂତ ସ୍ୱରୂପ ଏକ ॥ ୫୦
ପୁରୁଷବୀର୍ଯ୍ୟ ଏକ ପୁଣ । ତିନି ପ୍ରକାର ହେଲା ଶୁଣ ॥ ୫୧
୧୫ ଶରୀରମଧ୍ୟେ ଯେ ଆକାଶ । ତହିଁର ସକାଶୁ ପୁରୁଷ ॥ ୫୨
କରନ୍ତେ ନାନା ଚେଷ୍ଟାମାନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ଉତପନ୍ନ ॥ ୫୩
ମାନସ ଶକ୍ତି ବଳ ଦୁଇ । ଜନ୍ମିଲା ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ସେହି ॥ ୫୪
ତହିଁରୁ ସମ୍ଭବିଲା ପ୍ରାଣ । ସେ ମୁଖ୍ୟ ଅସୁରୂପ ଜାଣ ॥ ୫୫
୧୬ ସକଳ ଜନ୍ତୁଙ୍କର ଠାରେ । ଯେବଣ ପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରେ ॥ ୫୬
ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଚେଷ୍ଟା ବହି ॥ ୫୭
ଚେଷ୍ଟାକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତେ ସେ ପୁଣ । ଅଚେଷ୍ଟ[୧] ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ॥ ୫୮
ରାଜାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ସେବକେ ଥାନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ରହି ॥ ୫୯
୧୭ ପ୍ରାଣ ହୁଅନ୍ତେ ଆତଯାତ । ଅନ୍ତରେ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ଜାତ ॥ ୬୦
ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ସେ ଭୋଜନ, ପାନ । ପ୍ରଥମେ ହୋଇଲା ଆନନ ॥ ୬୧
୧୮ ମୁଖରୁ ତାଳୁ ହେଲା ଜାତ । ରସନା ତହିଁରେ ସଂଭୂତ ॥ ୬୨
ଜନ୍ମିଲା ନାନା ରସ ତହିଁ । ଜିହ୍ୱାରେ ଯାହା ଆସ୍ୱାଦଇ ॥ ୬୩
୧୯ କହିବି ବୋଲିଣ ବିଚାର । କରନ୍ତେ ମୁଖରୁ ତାହାର ॥ ୬୪
ଅଗ୍ନି, ବାକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ । ତାଙ୍କ ସଂଯୋଗରୁ ଭାଷିତ ॥ ୬୫
୨୦ ତାର ବହୁତ କାଳଯାଏ । ନିରୋଧ ଜଳମଧ୍ୟେ ହୋଏ ॥ ୬୬
ପ୍ରାଣ ପବନ ଅତିଶୟ । ଚଳନ୍ତେ ନାସିକା ଉଦୟ ॥ ୬୭
ଗନ୍ଧ ଘେନିମାକୁ ସେ ପୁଣ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୬୮
ନାସାରେ ଘ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ । ତହିଁରେ ଗନ୍ଧବହ ବାତ ॥ ୬୯
୨୧ ଆତ୍ମାରେ ଯେତେବେଳେ ତାର । ଜାତ ହୋଇଲା ଅନ୍ଧକାର ॥ ୭୦
ତେବେ ସଂଭବିଲା ନୟନ । ଆଦିତ୍ୟ ଦେବତା ସେ ସ୍ଥାନ ॥ ୭୧
ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ ତହିଁ । ରୂପ ଗ୍ରହଣ ସେ କରଇ ॥ ୭୨
୨୨ ବୁଝାନ୍ତେ ବେଦମାନେ ତାକୁ । ସେ ଆପଣାର ପ୍ରବୋଧକୁ ॥ ୭୩
ଘେନିମା ଅର୍ଥରେ ବିଚାର । କରନ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ତାର ॥ ୭୪
ଦିଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ଶ୍ରବଣ । ଆବର ଶବଦ ଗ୍ରହଣ ॥ ୭୫

୧. ଅଚେଷ୍ଟା ।

୨୩ ମୃଦୁ, କଠିନ, ଲଘୁ, ଗୁରୁ । ଉଷ୍ଣ, ଶୀତ ଭାବ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ।। ୭୬
ଘେନିମା ବିଚାରନ୍ତେ ତାର । ଚର୍ମ ହୋଇଲା ତା ଉପର ।। ୭୭
*ତହିଁରେ ରୋମ ହେଲା ଜାତ । ବୃକ୍ଷମାନେ ତା' ଦଇବତ ।। ୭୮
ସେ ଚର୍ମେ ଭିତର ବାହାର । ଆବୋରି ରହିଲା ସମୀର ।। ୭୯
ପବନଗୁଣ ଯେ ସ୍ପରଶ । ତ୍ୱଚରେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ।। ୮୦
୨୪ ନାନା ପ୍ରକାରେ କର୍ମମାନ । କରିବି ବିଚାରନ୍ତେ ମନ ।। ୮୧
ହସ୍ତଯୁଗଳ ହେଲା ଜାତ । ତହିଁରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବଳବନ୍ତ ।। ୮୨
ଉଭୟ ଅବଲମ୍ବ ହୋଇ । କର୍ମ ତହିଁରେ ସମ୍ଭବଇ ।। ୮୩
୨୫ ଅଭୀଷ୍ଟ ଗତି କରିବାରେ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ସେ ମନରେ ।। ୮୪
ଚରଣଯୁଗଳ ସହିତ । ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇଲେ ସ୍ୱୟଂ ଜାତ ।। ୮୫
ହୋମ ଉଚିତ ହବ୍ୟ ନରେ । ବହନ୍ତି ଗମନ କର୍ମରେ ।। ୮୬
୨୬ ଅପତ୍ୟ, ସୁରତ ଅମୃତ । ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତେ ଶିଶ୍ନ ଜାତ ।। ୮୭
ଉପସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାହାର । ସଂଭୋଗସୁଖ ନାରୀଙ୍କର ।। ୮୮
ସେ ବେନି ଅବଲମ୍ବନରେ । ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଜଗତରେ ।। ୮୯
୨୭ ଭୁଞ୍ଜିଲା ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର । ଯେ ଅଂଶ ଅଟଇ ଅସାର ।। ୯୦
ତାହା ମୁଞ୍ଚିବା ଅର୍ଥେ ମନେ । କରନ୍ତେ ଗୁଦ ଉତପନ୍ନେ ।। ୯୧
ପାୟୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତହୁଁ ଜାତ । ମିତ୍ର ନାମରେ ତା ଦୈବତ ।। ୯୨
ସେ ବେନି ଅବଲମ୍ବ ହୋଇ । ମଳ-ଉତ୍ସର୍ଗ ସଂଭବଇ ।। ୯୩
୨୮ ଏ ଦେହ ଛାଡ଼ି ଦେହାନ୍ତର । ଯିବାକୁ କରନ୍ତେ ବିଚାର ।। ୯୪
ସଂଭବ ହେବ ନାଭିଦ୍ୱାର । ଅପାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାହାର ।। ୯୫
ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ଅଟେ ତହିଁ । ବେନି ଆଶ୍ରୟେ ନାଶ ହୋଇ ।। ୯୬
୨୯ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତେ ଅନ୍ନ, ପାନ । ଉଦର, ଅନ୍ତ, ନାଡ଼ୀମାନ ।। ୯୭
ସଂଭବ ହୋଇଲା ତାହାର । ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର ଅର୍ଧୀଶ୍ୱର ।। ୯୮
ଯେ ପୁଣ ତୁଷ୍ଟି ପୁଷ୍ଟି ଦୁଇ । ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ସେ ହୋଇ ।। ୯୯
୩୦ ନିଜ ମାୟାକୁ ନିରନ୍ତର । ବିଚାର କରନ୍ତେ ମନର ।।୧୦୦
ହୃଦୟ ହୋଇଲା ସଂଭୂତ । ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରୂପେ ଜାତ ।।୧୦୧
ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦେବତା ଅଟଇ । ସଂକଳ୍ପ କାମ କର୍ମ ଦୁଇ ।।୧୦୨

* ''ତ୍ୱେକ ଏବାଂଶୋ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଃ । ତ୍ୱଙ୍ ନିରଭିଦ୍ୟତ; ତ୍ୱଚୋ ଲୋମାନି; ଲୋମଭ୍ୟ ଓଷଧୟୋ ବନସ୍ପତୟଃ'' (ଶ୍ରୁତିଃ) ।

୩୧ ଯେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚର୍ମ ବେନି । ମାଂସ, ରୁଧିର, ମେଦ ତିନି ॥୧୦୩
ମଜ୍ଜା ଅସ୍ଥି ଏ ଧାତୁ ସାତେ । ପ୍ରାଣ, ଆକାଶ, ଜଳ, ବାତେ ॥୧୦୪
ଭୂ, ଜଳ, ତେଜମୟ ହୋଇ । ଏ ସାତ ବିଦିତ ଅଟଇ ॥୧୦୫
୩୨ ବିଷୟ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥୧୦୬
ଶବଦ ଆଦି ଗୁଣ ଯେହି । ଅହଂକାରରୁ ଜାତ ହୋଇ ॥୧୦୭
ସର୍ବବିକାରମୟ ମନ । ବୁଦ୍ଧି ବିଜ୍ଞାନମୟ ଘନ ॥୧୦୮
୩୩ ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଏହି । ମୁଁ ଏହା ତୋତେ କହିଲଇଁ ॥୧୦୯
ଭୂ ଆଦି ଅଷ୍ଟ ଆବରଣ । ବେଷ୍ଟିତ ବାହ୍ୟରେ ଏ ପୁଣ ॥୧୧୦
୩୪ ଏଥିରୁ ଭିନ୍ନରୂପ ଯେହି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସେ ଅଟଇ ॥୧୧୧
ଅବ୍ୟକ୍ତ, ବିଶେଷଣହୀନ । ଅନାଦିମଧ୍ୟ, ଅନିଧନ ॥୧୧୨
ସର୍ବଦା ସ୍ଥାୟୀ ସେ ଅଟଇ । ମନବଚନଗମ୍ୟ ନୋହି ॥୧୧୩
୩୫ ଏ ଭଗବାନରୂପ ଦୁଇ । ମୁଁ ତୋର ଆଗେ ବର୍ଣ୍ଣିଲଇଁ ॥୧୧୪
ଏ ବେନି ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ । ଜ୍ଞାନୀ ନ କରନ୍ତି ସମ୍ମତ[୧] ॥୧୧୫
୩୬ ବାଚ୍ୟବାଚକ ଭାବେ କରି । ସେ ହରି ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଧରି ॥୧୧୬
ଯେ ନାମ, ରୂପ, କ୍ରିୟାମାନ । ଧରନ୍ତି ତାହା ଭଗବାନ ॥୧୧୭
ମାୟାରେ ସକର୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ବାସ୍ତବ ଅକର୍ମ ଅଟନ୍ତି ॥୧୧୮
୩୭ ଯେ ପ୍ରଜାପତି, ମନୁମାନେ । ଦେବତା ଋଷି ପିତୃଗଣେ ॥୧୧୯
ସିଦ୍ଧ, ଚାରଣ, ବିଦ୍ୟାଧର । ଗନ୍ଧର୍ବ, ଗୁହ୍ୟକ, ଅସୁର ॥୧୨୦
୩୮ କିନ୍ନର, ନାଗ, ଅପ୍ସରସ । ଉରଗ, ଯକ୍ଷ, କିଂପୁରୁଷ ॥୧୨୧
ଯେ ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ମାତୃଗଣ । ପିଶାଚ, ବିନାୟକ ପୁଣ ॥୧୨୨
୩୯ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ, ଗ୍ରହ, ଯାତୁଧାନ । ଉନ୍ମାଦ ବେତାଳ ଯେ ଆନ ॥୧୨୩
ଖଗ, ହରିଣ, ସରୀସୃପ । ଯେ ପଶୁ, ବୃକ୍ଷ, ଗିରି, ନୃପ ! ॥୧୨୪
୪୦ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଭେଦରେ । ଦ୍ୱିବିଧ ଯେତେକ ସଂସାରେ ॥୧୨୫
ଯେ ଜରାୟୁଜ, ଯେ ଅଣ୍ଡଜ । ସ୍ୱେଦଜ, ଯେ ପୁଣ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ॥୧୨୬
ଯେ ଜଳ ସ୍ଥଳ-ଆକାଶରେ । ଜୀବ ସମୂହ ସ୍ଥାନ କରେ ॥୧୨୭
ଏ ସର୍ବ କୁଶଳାକୁଶଳ[୨] । ମିଶ୍ରିତ କର୍ମଙ୍କର ଫଳ ॥୧୨୮
୪୧ ଯେ ଖ୍ୟାତ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମେ । ଏ ତିନି ଗତି ଯଥାକ୍ରମେ ॥୧୨୯
ଦେବତା, ମନୁଷ୍ୟ, ନାରକ । ତହିଁରେ ପୁଣ ଏକ ଏକ ॥୧୩୦

---

୧. ସନ୍ମତ । ୨. କୁଶଳ ଓ ଅକୁଶଳ

ତିନି ପ୍ରକାରରେ ସେ ଗତି । ତିନିହେଁ ଭେଦକୁ ଲଭନ୍ତି ॥୧୩୧
ଗୁଣଦ୍ୱୟରେ ଏକ ଗୁଣ । ମିଶ୍ରିତ ହୋଏ ଯେବେ ପୁଣ ॥୧୩୨
୪୨ ତିର୍ଯ୍ୟକ, ମାନବ, ଅସୁର । ଧରିଣ ଏ ଆଦି ଆକାର ॥୧୩୩
ଜଗତ କରନ୍ତେ ପାଳନ । ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା ଭଗବାନ ॥୧୩୪
ଧର୍ମରୂପରେ ଏ ଜଗତ । ପୁଷ୍ଟି କରଇ ଅବିରତ ॥୧୩୫
୪୩ ତଦନନ୍ତରେ ପୁଣ ହରି । କାଳାଗ୍ନି ରୁଦ୍ର ରୂପ ଧରି ॥୧୩୬
ଆପଣା ଠାବରୁ ଜନିତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଜଗତ ॥୧୩୭
କାଳରେ କରଇ ତା' ହତ । ମେଘବୃନ୍ଦକୁ ଯେହ୍ନେ ବାତ ॥୧୩୮
୪୪ ସର୍ଜନ, ପାଳନ, ନିଧନ । କର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି ଭଗବାନ ॥୧୩୯
ଏ ରୂପେ କହିଲାଇଁ ତୋତେ । ଯେ ପୁଣି ପଣ୍ଡିତ ଜଗତେ ॥୧୪୦
ଏ ଭାବେ ତାହାକୁ ସେ ଜନ । ଦେଖିତଂ[୧] ନୁହନ୍ତି ଭାଜନ ॥୧୪୧
୪୫ ଏ ବିଶ୍ୱ-ଜନ୍ମ-ଆଦି ଯେହି । ତହିଁ ଈଶ୍ୱର କର୍ତ୍ତା ନୋହି ॥୧୪୨
କେବଳ କରିଣ ବର୍ଣ୍ଣନ । *ମାୟାରେ କରି ଆରୋପଣ ॥୧୪୩
କର୍ତ୍ତାଭାବକୁ ତାହାଙ୍କର । ଖଣ୍ଡିବା ଅର୍ଥେ ସେ ବିଚାର ॥୧୪୪
୪୬ ଏ ଅବାନ୍ତର କଳ୍ପଯୁତ । ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପକୁ ତୋ ଅଗ୍ରତ ॥୧୪୫
କହିଲୁଁ ପ୍ରାକୃତ ବୈକୃତ । ସର୍ଗେ ଅଟନ୍ତି ଯହିଁ ସ୍ଥିତ ॥୧୪୬
ସକଳ ମହାକଳ୍ପେ ସିଦ୍ଧି । ଏ ସାଧାରଣେ ବହୁ ବିଧି ॥୧୪୭
୪୭ କାଳର[୨] ଯେବା ପରିମାଣ । କଳ୍ପଲକ୍ଷଣବିଭାଗେଣ ॥୧୪୮
ସେ କଥା କରିଣ ବିସ୍ତାର । ଆଗେ କହିବା ତୋ ଆଗର ॥୧୪୯
ପାଦ୍ମ କଳ୍ପକୁ ଏବେ ପୁଣ । କହିବା, କର ତୁ ଶ୍ରବଣ ॥୧୫୦

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୪୮ ହେ ସୂତ ! ଭାଗବତଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ଉତ୍ତମ ସେ ବିଦୁର[୩] ॥୧୫୧
ଛାଡ଼ି ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ ବନ୍ଧୁଜନ । କଲା ଭୂମିର ତୀର୍ଥମାନ ॥୧୫୨
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ଯାହା କହିଲ ପ୍ରଥମରେ ॥୧୫୩

---

୧. ଦେଖିବାକୁ । (ଦ୍ରଷ୍ଟୁଂ)
* ଇନ୍ଦ୍ରୋ ମାୟାଭିଃ ପୁରୁରୂପ ଈୟତେ । (ଶ୍ରୁତିଃ)
୨. କାଳରେ । ୩. ମୂଳପାଠ ଧୃତ 'କ୍ଷତ୍ତା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

୪୯ କେବଣ ଠାବେ ମୈତ୍ରେୟଂର । ସଂବାଦ ହୋଇଲା ତାହାର ॥୧୫୪
ସଂବାଦ ଅଟେ ଜ୍ଞାନଯୁତ । ବିଦୁର ପୃଚ୍ଛନ୍ତେଣ ତତ୍ତ୍ୱ ॥୧୫୫
ଯାହା କହିଲେ ଭଗବାନ । ୧ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ତପୋଧନ ॥୧୫୬
୫୦ କହ ସେ ବିଦୁରଚରିତ । ବନ୍ଧୁତ୍ୟାଗରେ ଯେ ନିମିତ୍ତ ॥୧୫୭
ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ସେ ପୁଣ । ଗଲା ତା' କରସି ବଖାଣ ॥୧୫୮

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୫୧ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ । ସେ ମହାମୁନି ବ୍ୟାସସୁତ ॥୧୫୯
ଯାହା କହିଲେ ତା ଆଗରେ । ରାଜାର ପ୍ରଶ୍ନ-ଅନୁସାରେ ॥୧୬୦
ସେ କଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଖାଣ । କରିବା ସେହିରୂପେ ଶୁଣ ॥୧୬୧
ଏ ଭାଗବତ ପ୍ରତିଦିନ । ଶୁଣଇଁ ପଢ଼ଇ ଯେ ଜନ ॥୧୬୨
ତାହାର ନାହିଁ ଭବଭୀତି । ତରଇ ସକଳ ଦୁର୍ଗତି ॥୧୬୩
ଏ ଘେନି ବଳିଲା ମୋ ଚିତ୍ତ । ଦେଶଭାଷାରେ କଲି ଗୀତ ॥୧୬୪
ସୁଜନେ ଏଣେ ହୁଅ ତୋଷ । ତୁମ୍ଭର ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ ॥୧୬୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଦଶ-ଲକ୍ଷଣକଥନଂ
ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସମାପ୍ତଶ୍ଚାୟଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧଃ

---

୧. ମୂଳପାଠ ଧୃତ 'କୌଶାରବି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ତୁ ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶଦଧ୍ୟାୟୈଃ ସର୍ଗବର୍ଣ୍ଣନମ୍ ।
ଈଶେଚ୍ଛୟା ଗୁଣକ୍ଷୋଭାଦ୍ ସର୍ଗୋ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସଂଭବଃ ॥ ୧ ॥
ତତ୍ର ତୁ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟେ ବନ୍ଧୂନ୍ ହିତ୍ୱା ଗତାୟୁଷଃ ।
ନିର୍ଗତସ୍ୟୋଦ୍ଧବେନାଦୌ ସଂବାଦଃ କ୍ଷତ୍ତୁରୁଚ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥
ଭଗବଦ୍ ବ୍ରହ୍ମସଂପ୍ରୋକ୍ତଂ ସଂକ୍ଷିପ୍ତଂ ବର୍ଣ୍ଣିତଂ ପୁରା ।
*ପ୍ରାହ ଭାଗବତଂ ଶେଷପ୍ରୋକ୍ତଂ ବିସ୍ତରତଃ ପୁନଃ ॥ ୩ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ । କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୧
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧର । ଯେ ପାଦ୍ମ କଳ୍ପର ବିଚାର ॥ ୨
ସକଳ ସମୃଦ୍ଧିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ୱଗୃହ ଛାଡ଼ି ଯାଇ ବନ ॥ ୩
ବିଦୁର ମୈତ୍ରେୟ ଆଗର । ପଚାରିଛନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୪
୨ ମନ୍ତ୍ରୀ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର । ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅଖିଳ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୫
ଛାଡ଼ିଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନବାସ । ଯହିଁରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ॥ ୬
ବିଦୁରଗୃହ ମୋ ଭବନ । ଏମନ୍ତ ଥାଇ ତାଙ୍କ ମନ ॥ ୭

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୩ ଏମନ୍ତ ମୁନିବାକ୍ୟ ଶୁଣି । କହୁଅଛନ୍ତି ନୃପମଣି ॥ ୮
ମୈତ୍ରେୟ ସଙ୍ଗେ ବିଦୁରର । ସଂଗମ ହେଲା କେଉଁଠାର ॥ ୯
ସଂବାଦ ହୋଇଲା ସେ କେବେ । ସେ କଥା କହ ମୁନି ଏବେ ॥ ୧୦
୪ ମୈତ୍ରେୟ ଋଷି ଅଟେ ବର । ତା'ଠାରେ ମହାତ୍ମା ବିଦୁର ॥ ୧୧
ନ ଥିବେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଣ । ଯହିଁରେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରୟୋଜନ ॥ ୧୨
ମୈତ୍ରେୟ ଋଷିଙ୍କ ଉତ୍ତର । ତେଣେ ଶ୍ଳାଘିତ ପ୍ରଶ୍ନ ଯାର ॥ ୧୩

* ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ସଂପ୍ରଦାୟପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱିଧା । ଏକପକ୍ଷେ ଶ୍ରୀନାରାୟଣ-ବ୍ରହ୍ମାନାରଦାଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାବେ ଏବଂ ଅନ୍ୟପକ୍ଷେ ଶ୍ରୀଶେଷ-ସନତ୍କୁମାରସାଂଖ୍ୟାୟନାଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ଏହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ।

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୫ ଶୌନକ ଆଦିଙ୍କ ଅଗ୍ରତ । କହୁଅଛନ୍ତି ଏହା ସୂତ ॥ ୧୪
ସେ ମହାଋଷି ବ୍ୟାସସୁତ । ତାଙ୍କୁ ସେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୧୫
ଏ ରୂପେ ପ୍ରଶ୍ନ ଯହୁଁ କଲେ । ଶୁଣି ସଂତୋଷମନା ହେଲେ ॥ ୧୬
ବହୁତ କଥା ଛନ୍ତି ଜାଣି । ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନୃପମଣି ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୬ ଚକ୍ଷୁବିହୀନ କର୍ମବଳେ । ସେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଯେତେବେଳେ ॥ ୧୮
ଅଧର୍ମମାର୍ଗେ ମନ ଦେଇ । ଆପଣା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପୋଷଇ ॥ ୧୯
କନିଷ୍ଠ ଭାଇର ନନ୍ଦନ । ଅଟନ୍ତି ସେ ଯେ ବନ୍ଧୁହୀନ ॥ ୨୦
ତାଙ୍କୁ ପୂରାଇ ଯଉଗୃହେ । ଦହନ କଲା ବୁଦ୍ଧିମୋହେ ॥ ୨୧
୭ ଯେବେ ସଭାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ପଟ୍ଟମହିଷୀ ଦ୍ରୌପଦୀର ॥ ୨୨
କେଶ-ଆକର୍ଷ କଲା ସୁତ । ସେ କର୍ମ ଅଟଇ ନିନ୍ଦିତ ॥ ୨୩
ଲୋତକଧାର ପଡ଼ି ଉରେ । କୁଚ କୁଙ୍କୁମକୁ ସେ ହରେ ॥ ୨୪
ବଧୂର ଏ ଦଶା ଦେଖିଲା । ସୁତଙ୍କୁ ବାରି ନ ପାରିଲା ॥ ୨୫
୮ ଅଧର୍ମଦ୍ୟୁତେ ଧନ ହାରି । ସତ୍ୟକୁ ଅବଲମ୍ବ କରି ॥ ୨୬
ବନକୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଗଲେ । ସମୟେ ଲେଉଟି ଅଇଲେ ॥ ୨୭
ମାଗନ୍ତେ ଭାଗକୁ ତାଙ୍କର । ଯେବେ ନ ଦେଲା ନୃପବର ॥ ୨୮
ଦୁଃଖିତ ହେବେ ମୋ ନନ୍ଦନ । ଏ ମୋହ ଥିଲା ତାର ମନ ॥ ୨୯
୯ ପୁଣି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଦୂତ । ଯେବେ ପେଷିଲେ ପାଣ୍ଡୁସୁତ ॥ ୩୦
ସଭାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବାଣୀ । ଜଗତଗୁରୁ କୃଷ୍ଣ ଭଣି ॥ ୩୧
ତାଠାରୁ ଆନ ଯେତେ ଜନ । ତାଙ୍କୁ ଅମୃତ ସେ ବଚନ ॥ ୩୨
ସେ କଥା ବଡ଼ କରି ମନ । ଘେନିଲା ନାହିଁ ସେ ରାଜନ ॥ ୩୩
ଯେ ତାର ପୁଣ୍ୟ ଲେଶ ଥିଲା । ସେହି ତାହାର ନାଶ ଗଲା ॥ ୩୪
୧୦ ଯେବଣ କାଳେ ବିଚାରକୁ । ରାଜା ଡାକିଲା ବିଦୁରକୁ ॥ ୩୫
ମନ୍ଦିରେ ମିଳନ୍ତେ ବିଦୁର । ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲା ବିଚାର ॥ ୩୬
ସେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବର । ବିଚାର କହିଲେ ବିଦୁର ॥ ୩୭
ଆଜହିଁ ଯାହା ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ । ଦେଖନ୍ତି[୧] ବିଦୁରବଚନେ ॥ ୩୮

୧. ଦେଖାନ୍ତି ।

୧୧ ଶୁଣ ରାଜନ ! ଏକଚିତ୍ତେ । ଯାହା କହିବି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥ ୩୯
ଦୁଃସହ ଅପରାଧ ତୋର । ସହୁଣ ଅଛି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୪୦
ତାହାକୁ ନିଜ ଭାଗ ଦିଅ । ଯହିଁରେ ଭୀମ ସର୍ପପ୍ରାୟ ॥ ୪୧
ରୋଷରେ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ । ସଙ୍ଗେ ଘେନିଣ ତିନି ଭାଇ ॥ ୪୨
ଯେବଣ ଭୀମଠାରୁ ତୋର । ମନରେ ଭୟ ବଳିଆର ॥ ୪୩
୧୨ ଯେ ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣ ସହିତ । ଯାଦବେ ଯାକୁ ଅନୁଗତ ॥ ୪୪
ସେ ହରି ଥାଇ ନିଜ ପୁରେ । ପାଣ୍ଡବ ବଂଶ[୧]ପକ୍ଷ ଧରେ ॥ ୪୫
ଯେତେକ ବରିଷ୍ଠ ରାଜନ । ତାଙ୍କୁ ଜିଣିଛି ଭଗବାନ ॥ ୪୬
୧୩ ତୋହର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ । ହୋଇଅଛି ଏ ମୂଳ ଦୋଷ ॥ ୪୭
କୃଷ୍ଣର ଦ୍ୱେଷୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ । ତାଠାରେ କରି ପୁତ୍ରମନ ॥ ୪୮
ପୋଷୁଛୁ ଅତି ସ୍ନେହ କରି । ଏ ଘେନି ନାଶ ତୋର ଶିରୀ ॥ ୪୯
ସେ କୃଷ୍ଣ ଆସି ତୋର ଘରେ । ମିଳିଲା ବାନ୍ଧବ ବେଭାରେ ॥ ୫୦
ମନୁଷ୍ୟବୁଦ୍ଧି ତାକୁ କଲୁ । ତାଠାରେବିମୁଖ ହୋଇଲୁ ॥ ୫୧
*କୁଳମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛୁ ଯେବେ । ଏହାକୁ ତ୍ୟାଗ କର ତେବେ ॥ ୫୨
୧୪ ଯାହାର ସୁଚରିତମାନ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ସାଧୁଜନ ॥ ୫୩
ଏମନ୍ତ ସେ ବିଦୁର ଭଣି । ତା ବାକ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶୁଣି ॥ ୫୪
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ତିନି ଜଣ । କର୍ଣ୍ଣ, ଶକୁନି, ଦୁଃଶାସନ ॥ ୫୫
କୋପରେ କମ୍ପଇ ଅଧର । କଲା ତାହାକୁ ତିରସ୍କାର ॥ ୫୬
୧୫ ଏ କୁଟ ବୁଦ୍ଧି ଦାସୀସୁତ । ଏହାକୁ ଡାକିଲା କେ ଏଥ ॥ ୫୭
ଯାହାର ଅନ୍ନ ନିତ୍ୟେ ଖାଇ । ତାଠାରେ ବିରୁଦ୍ଧ କରଇ ॥ ୫୮
ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ହିତ । ବିଚାର କରଇ ଏ ନିତ୍ୟ ॥ ୫୯
ଏହାର ଯେତେ ଅଛି ଧନ । ସେମାନେ ଛଡ଼ାଇଣ ଘେନ ॥ ୬୦
ଏହାକୁ ଦଣ୍ଡେ ହେଁ ନ ଥୁଅ । ରାଜ୍ୟୁଂ ବାହାର କରିଦିଅ ॥ ୬୧
୧୬ ଏ ରୂପେ ତାର କଟୁବାଣୀ । କର୍ଣ୍ଣକୁ ଅଟେ ବାଣ ଜାଣି ॥ ୬୨
ସେ ମର୍ମେ ବାଜିଲା ତାହାର । ଥିଲା ସେ ଭାଇସନ୍ନିଧିର ॥ ୬୩
ଅଳପ ହୋଇଣ ହସିଲା । ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାକୁ ପ୍ରଶଂସିଲା ॥ ୬୪
ନ ପୁଣ ଏଠାରୁ ଏ ଯାଇ । ଜୁଝେ ପାଣ୍ଡବ ସାହା ପାଇ ॥ ୬୫

---

୧. ବଂଶେ । * ''ତ୍ୟଜେଦ୍ ଏକଂ କୁଳସ୍ୟାର୍ଥେ'' ଇତି ନ୍ୟାୟାତ୍ ।

ଏମନ୍ତ ଶଙ୍କା ନିଜ ମନ । କରଇ ଅବା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥ ୬୬
ଏତେ ବିଚାରି ତାହା ଦ୍ୱାର । ରଖିଣ ଧନୁ ଆପଣାର ॥ ୬୭
ମନରେ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା ତାର । ଗଲା ସେ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାର ॥ ୬୮
୧୭ କୌରବମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟରେ । ଜାତ ଅଟଇ ସେ ମହୀରେ ॥ ୬୯
କରିବି ପୁଣ୍ୟ କଥାମାନ । ଏମନ୍ତ ବିଚାରିଣ ମନ ॥ ୭୦
ହସ୍ତିନାପୁରରୁ ଗମନ । କରି ଲଭିଲା ତୀର୍ଥମାନ ॥ ୭୧
ଯହିଁରେ ନାନା ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି । ବିଜୟେ କରିଛନ୍ତି ହରି ॥ ୭୨
୧୮ ଯେ ପୁର ପୁଣ୍ୟ ଉପବନ । ଅଚଳ ଲତାଗୃହମାନ ॥ ୭୩
ଅପଙ୍କ ଜଳ, ନଦୀ, ସର । ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ମନୋହର ॥ ୭୪
ଯେ ତୀର୍ଥ-ଆୟତନମାନ । ତହିଁରେ କଲା ସେ ଭ୍ରମଣ ॥ ୭୫
୧୯ ସଙ୍ଗେ ତାହାର କେହି ନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ କରଇ ॥ ୭୬
କରଇ ପବିତ୍ର ଆହାର । ସର୍ବଦା ସ୍ନାନରେ ତତ୍ପର ॥ ୭୭
ଭୂମିଶୟନ, ଅସଂସ୍କୃତ । ଆପଣା ଲୋକେ ଅଲକ୍ଷିତ ॥ ୭୮
ଅବଧୂତର ପ୍ରାୟେ ବେଶ । ଯେଣେ ହରିର ହୋଏ ତୋଷ ॥ ୭୯
ଆଚରିଲା ସେ ବ୍ରତମାନ । ନିଶ୍ଚଳ କରି ନିଜ ମନ ॥ ୮୦
୨୦ ଏମନ୍ତ ଭାରତବରଷେ । ଭ୍ରମନ୍ତେ କାଳକେ ପ୍ରଭାସେ ॥ ୮୧
ଯାବତ ମିଳିଲା ବିଦୁର । ସେହି କାଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥ ୮୨
କରିଣ ଏକଛତ୍ର ମହୀ । ପାଳିଲା କୃଷ୍ଣବଳ ପାଇ ॥ ୮୩
୨୧ ଏକ ଆରକେ ବାଦ କରି । ସଂଗ୍ରାମେ ହେଲେ ମରାମରି ॥ ୮୪
ବେଣୁଘର୍ଷଣେ ବହ୍ନି ଜାତ । ସେ ବନ ଯେହ୍ନେ ହୋଏ ହତ ॥ ୮୫
ଏ କଥା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର । ସେଠାରେ ଶୁଣିଲା ବିଦୁର ॥ ୮୬
ଅନୁଶୋଚନା ତାଙ୍କୁ କରି । ମଉନ ବ୍ରତ ଭାବ ଧରି ॥ ୮୭
ଗଲା ପଶ୍ଚିମମୁଖ ହୋଇ । ଯେ ଦିଗେ ସରସ୍ୱତୀ ନଈ ॥ ୮୮
୨୨ ତାହାର ତୀରେ ଏକାଦଶେ । ତୀର୍ଥେ ଅଛନ୍ତି ପୁଣ୍ୟଦେଶେ ॥ ୮୯
ତ୍ରିତ, ମନୁ, ପୃଥୁ, ଉଶନ । ଅନଳ, ଅସିତ, ପବନ ॥ ୯୦
ସୁଦାସ, ଧେନୁ, ଗୁହ, ଯମେ । ବିଖ୍ୟାତ ଏହାଙ୍କର ନାମେ ॥ ୯୧
ସେ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କରେ ସ୍ନାନ । କଲା ସେ ହୋଇ ତୋଷମନ ॥ ୯୨

୨୩ ଯେ ଦେବଦ୍ୱିଜକୃତ ଆନ । ବିଷ୍ଣୁର ନାନା ଆୟତନ ॥ ୯୩
ଯହିଁରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣକଳଶେ । ମନ୍ଦିରପରେ ଚକ୍ର ଦିଶେ ॥ ୯୪
ଯାହାଙ୍କୁ କଲେ ଦରଶନ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସୁମରନ୍ତି ଜନ ॥ ୯୫
୨୪ ସେ ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁ ଆୟତନେ । ରହିଣ ତହୁଁ କିଛିଦିନେ ॥ ୯୬
ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, ମତ୍ସ୍ୟ, ସଉବୀର । ଯେ କୁରୁ ଜାଙ୍ଗଳ ନଗର ॥ ୯୭
ଏମାନ ଅତିକ୍ରମି ଗଲେ । କାଳକେ ଯମୁନାରେ ହେଲେ ॥ ୯୮
ଦେଖିଲେ ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ ତହିଁ । ବିଷ୍ଣୁର ଭକ୍ତ ସେ ଅଟଇ ॥ ୯୯
୨୫ ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଅନୁଚର ଶାନ୍ତ । ବୃହସ୍ପତିର ଶିଷ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ॥୧୦୦
ତାଙ୍କୁ ନିବିଡ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ । କରିଣ ଯେତେ ବନ୍ଧୁଜନ ॥୧୦୧
ପୋଷ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦର । ପୃଚ୍ଛିଲେ କୁଶଳ ତାଙ୍କର ॥୧୦୨
ପ୍ରଥମେ ରାମକୃଷ୍ଣବାର୍ତ୍ତା । ପଚାରୁଛନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥୧୦୩
କୃଷ୍ଣର ପୁତ୍ର ଆଦି କରି । ଏକ ଆରକେ ନାମ ଧରି ॥୧୦୪
୨୬ ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ମନ ଦେଇ । ମୁଁ ଯେଉଁ କଥା ପଚାରଇ ॥୧୦୫
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ଯେ ବେନି । ପିତାମହର ବାକ୍ୟ ଘେନି ॥୧୦୬
କଳାରେ ହେଲେ ଅବତାର । ଉଶ୍ୱାସି ଧରଣୀର ଭାର ॥୧୦୭
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ବହି । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ଦେଇ ॥୧୦୮
ଅଛନ୍ତିଟିକି ଦ୍ୱାରକାରେ । ଆନନ୍ଦେ ବସୁଦେବଘରେ ॥୧୦୯
୨୭ ପରମ ସୁହୃଦ ଆମ୍ଭର । ଯେ ବସୁଦେବ ତାହାଙ୍କର ॥୧୧୦
କୁଶଳ କହ ମୋର ଆଗେ । ଭଗିନୀମାନଙ୍କୁ ସରାଗେ ॥୧୧୧
ଯେ ନିଜ ପିତାପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଅନେକ ସମ୍ଭାର ଦିଅଇ ॥୧୧୨
ପତିମାନଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର । ସନ୍ତୋଷେ କରଇ ଅପାର ॥୧୧୩
୨୮ ସେନାଧିପତି ଯଦୁଙ୍କର । ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମେ ମହାବୀର ॥୧୧୪
ଅଛନ୍ତିଟିକି ସେ କୁଶଳେ । ଯାହାଙ୍କୁ ବିପ୍ରପୂଜାଫଳେ ॥୧୧୫
କୃଷ୍ଣସକାଶୁଁ ପୁତ୍ର କରି । ଲଭିଲେ ଭୀଷ୍ମକକୁମାରୀ ॥୧୧୬
ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଯାର ନାମ । ଲୋକେ ବିଖ୍ୟାତ ଅଟେ କାମ ॥୧୧୭
୨୯ ସାତ୍ୱତ, ବୃଷ୍ଣି, ଭୋଜବଂଶ । ଦାଶାର୍ହମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ ॥୧୧୮
ସେ ଉଗ୍ରସେନ ନିଜ ଘରେ । ଅଛନ୍ତିଟିକି କୁଶଳରେ ॥୧୧୯
ନୃପ-ଆସନବାଞ୍ଛା ଦୂରେ । ଛାଡ଼ିଣ ଥିଲେ ଯେ ଭୟରେ ॥୧୨୦
ତାହାଙ୍କୁ କମଳଲୋଚନ । ସ୍ୱବଂଶେ କଲେକ ରାଜନ ॥୧୨୧

୩୦　ଅଗ୍ରଣୀ ରଥୀମାନଙ୍କର　। ଗୁଣେ ସମାନ ଗୋବିନ୍ଦର　॥୧୨୨
ସେ ଶାମ୍ବ ଛନ୍ତିଟିକି ସୁଖେ　। ଯାକୁ ବହୁତ ବ୍ରତଦୁଃଖେ　॥୧୨୩
ଲଭିଲେ ଜାମ୍ବବତୀ ପୂର୍ବେ　। ଯେ ସ୍କନ୍ଦ ଥିଲେ ଉମାଗର୍ଭେ　॥୧୨୪
୩୧　କ୍ଷେମେ କି ଅଛି ଯୁଯୁଧାନ[୧]　। ଯାହାକୁ ସନ୍ତୋଷେ ଅର୍ଜୁନ　॥୧୨୫
କହିଲା ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା ସାର　। ଯେ ସେବା କରି କୃଷ୍ଣଠାର　॥୧୨୬
ଶୀଘ୍ରେ ଲଭିଲା ତାର ଗତି　। ଲଭି ନାହାନ୍ତି ଯାହା ଯତି　॥୧୨୭
୩୨　ସେ ଜ୍ଞାନୀ, କଳୁଷରହିତ　। ସର୍ବଦା ଗୋବିନ୍ଦେ ଭଗତ　॥୧୨୮
ଅକ୍ରୂର ଅଛି ନା କୁଶଳେ　। ଯେ ପୂର୍ବେ ଗୋପେ ଯିବାବେଳେ॥୧୨୯
ମାର୍ଗେ ଗଡ଼ିଲା ଦେହେ[୨]ବୋଲି　। କୃଷ୍ଣଚରଣ ଚିହ୍ନ ଧୂଳି　॥୧୩୦
ପ୍ରେମ ଲଭିଣ ଗୋବିନ୍ଦରେ　। ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ତ୍ୟାଗ କଲା ଦୂରେ　॥୧୩୧
୩୩　କୁଶଳଟିକି ଦେବକୀର　। ବିଷ୍ଣୁ ଅଟନ୍ତି ପୁତ୍ର ଯାର　॥୧୩୨
ଅଦିତି ପ୍ରାୟେ ସେ ଅଟନ୍ତି　। ଯେ ଗର୍ଭେ ଧଇଲେ ଶ୍ରୀପତି　॥୧୩୩
ଯଜ୍ଞବିତାନ ଅର୍ଥମାନ　। ତ୍ରୟୀ[୩] ପ୍ରକାଶଇ ଯେସନ　॥୧୩୪
୩୪　ଯେ ଉପାସନା କଲା ଜନ　। ମନୋରଥକୁ କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ　॥୧୩୫
ସେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ସୁଖୀ ହୋଇ　। ପୁରେ ଅଛନ୍ତିଟିକି ରହି　॥୧୩୬
ଯେ ଅଟେ ଶାସ୍ତ୍ରର[୪] କାରଣ　। ମନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପୁଣ　॥୧୩୭
ସତ୍ତ୍ୱ-ତୁରୀୟ ଅଂଶ, ମନ　। ତା ଅଧିପତି ବିଦ୍ୟମାନ　॥୧୩୮
ଏ ରୂପେ ଯାକୁ ଦେବମାନେ　। ଗାୟନ କରନ୍ତି ଭୁବନେ　॥୧୩୯
୩୫　ନିଜ ଆତ୍ମାର ପତି ହରି　। ତାଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟବୃତ୍ତି କରି　॥୧୪୦
ହୋଇ ଯେ ଥାନ୍ତି ଅନୁଗତ　। ହୃଦୀକ, ସତ୍ୟଭାମାସୁତ　॥୧୪୧
ଗଦ, ଚାରୁଦେଷ୍ଣାଦି ଯେତେ　। କୁଶଳେ ଛନ୍ତି ନା ସମସ୍ତେ　॥୧୪୨
୩୬　କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନ ବେନି ବୀର　। ଅଟନ୍ତି ଭୁଜଯୁଗ ଯାର　॥୧୪୩
ତାହାଙ୍କ ବଳେ ଧର୍ମରାଜ　। ପାଳଇଟିକି ନିଜ ରାଜ୍ୟ　॥୧୪୪
ଦିଗବିଜୟୁଁ ଜାତ ଯାର　। ସାମ୍ରାଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନୋହର　॥୧୪୫
ସଭାରେ ତାହା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ　। ଦେଖି ହୋଇଲା ଖେଦମନ　॥୧୪୬
୩୭　ଯେ କରେ ଅପରାଧମାନ　। ତାହାଙ୍କଠାରେ ଭୀମସେନ　॥୧୪୭
ସର୍ପର ପ୍ରାୟେ କ୍ରୋଧବନ୍ତ　। ଦେଲା କି ଯେ ଦଣ୍ଡ ଉଚିତ　॥୧୪୮

---

୧. ସାତ୍ୟକି ।　୨. ପଡ଼ିଲା, ବ୍ୟଲୁଠତ୍ (ସ୍ୱାମୀ)
୩. ବେଦ (ଋକ, ସାମ, ଯଜୁଷ) ।　୪. ଶସ୍ତ୍ରର

	ବିଚିତ୍ର ଗଦାମାର୍ଗ ମାନ	। କରନ୍ତେ ଯାହାର ସାଧନ	।।୧୪୯
	ପାଦଘାତକୁ ରଣମହୀ	। ଯାହାର ନ ପାରିଲା ସହି	।।୧୫୦
୩୮	ରଥଯୂଥପମାନଙ୍କର	। ମଧ୍ୟେ ଯେ ଅଟେ ଯଶୋଧର	।।୧୫୧
	ବିନାଶ କରି ଶତ୍ରୁମାନ	। ଅଛନ୍ତିଟିକି ଫାଲଗୁନ	।।୧୫୨
	ମାୟାକିରାତରୂପଧର	। ଯୁଦ୍ଧରେ ଗିରିଶ ଈଶ୍ୱର	।।୧୫୩
	ଯାହାର ଶରେ ଆଚ୍ଛାଦିତ	। ହୋଇ ହୋଇଲେ ତୋଷଚିତ୍ତ	।।୧୫୪
୩୯	ନକୁଳ, ସହଦେବ ଦୁଇ	। ଅଛନ୍ତିଟିକି ବେନି ଭାଇ	।।୧୫୫
	ପୃଥାର ସେ ବେନି କୁମର	। ସପତ୍ନ ଭେଦ ନାହିଁ ତାର	।।୧୫୬
	ଚକ୍ଷୁକୁ ପିଛଡ଼ା ପରାଏ	। ପାର୍ଥରେ ବେଷ୍ଟିତ ସେ ଦୁହେଁ	।।୧୫୭
	ଯୁଦ୍ଧରେ ଶତ୍ରୁଗଣ ଜିଣି	। ଅଛନ୍ତିଟିକି ଭାଗ ଆଣି	।।୧୫୮
	ଯେସନେ ଖଗରାଜ ବେନି	। ଇନ୍ଦ୍ରର ଠାରୁ ସୁଧା ଘେନି	।।୧୫୯
୪୦	ଯେ ପାଣ୍ଡୁ ଅଟେ ଅତିରଥ	। କେବଳ ଧନୁ ଧରି ହସ୍ତ	।।୧୬୦
	ଚାରି ଦିଗରେ ରାଜା ଯେତେ	। ତାଙ୍କୁ ରଖିଲା କରଗତେ	।।୧୬୧
	ସେ ରାଜରଷିଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିନୁ	। କୁନ୍ତୀ ଯା ଧରିଅଛି ତନୁ	।।୧୬୨
	ବାଳକମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତେ	। ଏମନ୍ତ ମଣୁଛି ମୁଁ ଚିତ୍ତେ	।।୧୬୩
	ଏ ଘେନି କୁଶଳ ତାହାର	। କି ପଚାରିବା ତୋ ଆଗର	।।୧୬୪
୪୧	ଆପଣା ଭାଇ ପାଣ୍ଡୁ ମଲା	। ତାରେ ଯେ ଦ୍ରୋହ ଅରଜିଲା	।।୧୬୫
	ତାହାର ମୁଁ ଯେମନ୍ତ ଭାଇ	। ନିଜ ପୁତ୍ରର ବଶ ହୋଇ	।।୧୬୬
	ମୋତେହେଁ ପୁରରୁ ବାହାର	। କଲା ଯେ କରି ଅବିଚାର	।।୧୬୭
	ଏଣୁ ସେ ନରକଭାଜନ	। ତାକୁ ମୁଁ କରୁଛି ଶୋଚନ	।।୧୬୮
୪୨	ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାୟେ ଲୀଳା କରେ	। ଯେ ହରି ସଂସାରେ ବିହରେ	।।୧୬୯
	ଭ୍ରମାଇଁ ମନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	। ଲୀଳାକୁ ଦେଖାନ୍ତେ ତାହାର	।।୧୭୦
	ମନେ ବିସ୍ମୟ ମୋର ନାହିଁ	। ମେଦିନୀତଳରେ ଭ୍ରମଇଁ	।।୧୭୧
	ବିଦୁର ବୋଲି ଏ ଜଗତେ	। ଚିହ୍ନି ନ ପାରେ କେହି ମୋତେ	।।୧୭୨
୪୩	ନିଜ ସୈନ୍ୟରେ ପୁଣ ପୁଣ	। ପୃଥୀକି କରନ୍ତେ ଚାଳଣ	।।୧୭୩
	ବିଦ୍ୟା, ସଂପଦ, କୁଳ ତିନି	। ମଦେ୧ ଉଦ୍‌ପଥ ଭାବ ଘେନି	।।୧୭୪

୧. ବିଦ୍ୟାମଦୋ ଧନମଦସ୍ତଥୈବାଭିଜନୋ ମଦଃ ।
ଏତେ ମଦା ମଦାନ୍ଧାନାମେତ ଏବ ସତାଂ ଦମାଃ ।। (ସ୍ୱାମିଧୃତ ଶ୍ଳୋକ)

ଯେତେକ ରାଜା ଜଗତରେ । ତାହାଙ୍କ ବିନାଶ ହେତୁରେ ।।୧୭୫
ଦୋଷକୁ କୁରୁମାନଙ୍କର । ସହିଣ ଥିଲେ ଚକ୍ରଧର ।।୧୭୬
୪୪ ଅଜର ଜନ୍ମ ଏ ସଂସାରେ । ଉତ୍‌ପଥ ନାଶ କରିବାରେ ।।୧୭୭
ଅକର୍ତ୍ତା କର୍ମ ସେ କରଇ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ।।୧୭୮
ଏଥିରୁ ଅଟେ ଯେବେ ଆନ । ଯେ ଗୁଣାତୀତ ଭଗବାନ ।।୧୭୯
ସେ କିପାଁ ଦେହକୁ ଭଜିବ[୧] । କର୍ମତନ୍ତ୍ର ହିଁ ଆଚରିବ ।।୧୮୦
୪୫ ଶରଣାଗତବୃତ୍ତି ହୋଇ । ନିଜ ଆଜ୍ଞାରେ ଛନ୍ତି ରହି ।।୧୮୧
ଏମନ୍ତ ଲୋକପାଳଙ୍କର । ନିମିତ୍ତେ ଯେ ଯଦୁବଂଶର ।।୧୮୨
ଅବତରିଲେ ଅଜ ହୋଇ । ଲୋକ ଯା' କୀର୍ତ୍ତିରୁ ତରଇ ।।୧୮୩
ସେ ଗୋବିନ୍ଦର ବାର୍ତ୍ତାମାନ । ଉଦ୍ଧବ କରସି କୀର୍ତ୍ତନ ।।୧୮୪
ସେ ହରିଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ।।୧୮୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦୋ
ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱିତୀୟେ କୃଷ୍ଣବିଶ୍ଲେଷାଦନୁଶୋଚନ୍ନଥୋଦ୍ଧବଃ ।
କ୍ଷତ୍ରେ ବାଳଚରିତ୍ରାଣି କୃଷ୍ଣସ୍ୟାବର୍ଣ୍ଣୟଦ୍ ଶ୍ୱସନ୍ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ । ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।। ୧
ଏମନ୍ତେ ବାର୍ତ୍ତା ଗୋବିନ୍ଦର । ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତେ ସେ ବିଦୁର ।। ୨
ଉଦ୍ଧବ ମହାଭାଗବତ । ଉତ୍‌କଣ୍ଠାଭାବେ ନିଜ ଚିତ୍ତ ।। ୩
ଗୋବିନ୍ଦଠାରେ ନିବେଶିଲା । ଉତ୍ତର ଦେଇ ନ ପାରିଲା ।। ୪
୨ ଯେ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ସମୟେ । ଖେଳନ୍ତେ ବାଳକଲୀଳାଏ ।। ୫
ବାଳକଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ଘେନି ପୂଜନ୍ତେ ଭଗବାନ ।। ୬

୧. ଧରିବ ।

ପ୍ରାତଭୋଜନ ଅର୍ଥେ ଯାଇଁ । ମାତା ଡାକନ୍ତେ ସ୍ନେହ ବହି ॥ ୭
ଭୋଜନଚିନ୍ତା ଦୂର କଲା । କୃଷ୍ଣ ପୂଜାରେ ମନ ଦେଲା ॥ ୮
୩ ସେ ପୁଣି ସେବାରେ ତାହାର । କାଳେ ହୋଇଲା ଜରଜର[୧] ॥ ୯
ତା' ବାର୍ତ୍ତା କହିବ କିପରି[୨] । ତା' ପାଦଯୁଗ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥ ୧୦
୪ ବିଦୁରବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣ । ବଦନୁଁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ ॥ ୧୧
କୃଷ୍ଣଚରଣସୁଧାରସେ । ନିମଗ୍ନ ହୋଇଣ ଅବଶେ ॥ ୧୨
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ସୁଖୀ ହେଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମଉନ ହୋଇଲା ॥ ୧୩
୫ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ପୂରିତ ପୁଲକ । ନୟନୁଁ ଗଳଇ ଲୋତକ ॥ ୧୪
ବୁଡ଼ିଲା ଅଗାଧ ସ୍ନେହରେ । ଏ ଭାବ ଦେଖି ତାହାଠାରେ ॥ ୧୫
ବିଦୁର ଚିନ୍ତିଲା ମନର । ଏ ଅଟେ କୃତାର୍ଥ ଶରୀର ॥ ୧୬
୬ ହରିର ଠାରେ ଥିଲା ମନ । ପୁଣି ଲଭିଲା ଚଇତନ ॥ ୧୭
ବେନି ଲୋଚନ ଘଷି କରେ । ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଣ ପ୍ରଖରେ ॥ ୧୮
ବୋଲେ ବିଦୁରକୁ ବଚନ । ଉଦ୍ଧବ ହୋଇ ଦୁଃଖମନ[୩] ॥ ୧୯

ଶ୍ରୀଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୭ ଯାଦବ ମଧ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ ଥାଇ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୨୦
ତା' ଅସ୍ତେ କାଳେ ଅଜଗର । ଗିଳନ୍ତେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଘର ॥ ୨୧
ହତଶ୍ରୀ ହୋଇଲା ସକଳ । କି ଅବା କହିବି ମଙ୍ଗଳ ॥ ୨୨
୮ ଦୁର୍ଭଗ ଜଗତ ଅଟଇ । ଯଦୁଏ ହୀନକର୍ମ ତହିଁ ॥ ୨୩
ବସନ୍ତି ନିତ୍ୟେ କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗେ । ରାତ୍ରିଦିବସେ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥ ୨୪
ତାଙ୍କୁ ନ ଜାଣିଲେ ସକଳେ । ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ମୀନେ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥ ୨୫
୯ ସମେସ୍ତ ଇଙ୍ଗିତ ଜାଣନ୍ତି । ସ୍ୱଭାବେ ନିପୁଣ ଅଟନ୍ତି ॥ ୨୬
ରହିଣ ଥିଲେ ଏକା ସ୍ଥାନେ । ତଥାପି ଗୋବିନ୍ଦକୁ ମନେ ॥ ୨୭
ମଣିଲେ ଯଦୁଶ୍ରେଷ୍ଠ କରି । ନ ଜାଣିଲେ ଏ ନରହରି ॥ ୨୮
୧୦ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାରେ ମୋହ ଯେହି । ଯେ ତାଙ୍କୁ ବଇର କରଇ ॥ ୨୯
ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କର । ମନ ନ ଭ୍ରମେ ହରିଠାର ॥ ୩୦
୧୧ ପୂର୍ବେ ବହୁତ ତପମାନ । କରି ନାହାନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୩୧
ଏ ଘେନି ଯାହାଙ୍କ ଲୋଚନ । ତୃପ୍ତିକି ଲଭି ନାହିଁ ମନ ॥ ୩୨

---

୧. ଜରାଗ୍ରସ୍ତ । ୨. କିକରି (କଥଂ) । ୩. ଖେଦମନ ।

	ସେମାନଙ୍କୁ ଯେ ନିଜ କାଏ	। ଦେଖାଇ ଏତେ କାଳଯାଏ	।।	୩୩
	ଲୋକଲୋଚନକୁ ହରିଲେ	। ନିଜ ଧାମକୁ ବିଜେ କଲେ	।।	୩୪
୧୨	ସ୍ୱଯୋଗ ମାୟାବଳେ କରି	। ଧଇଲେ ଯେଉଁ ଦେହ ହରି	।।	୩୫
	ସେ ଦେହ କେମନ୍ତ ଅଟଇ	। ମାନବଲୀଳାକୁ ଘଟଇ	।।	୩୬
	ବିସ୍ମୟ କରେ ଆପଣାର	। ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ଘର	।।	୩୭
	ଭୂଷଣମାନଙ୍କ ଭୂଷଣ	। ଅଟଇ ଯହିଁ ଅଙ୍ଗମାନ	।।	୩୮
୧୩	ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ	। ସକଳ ଲୋକ ଏକ ମେଳେ	।।	୩୯
	ପ୍ରାଣୀନୟନସୁଖକର	। ଯେ ରୂପେ ଦେଖିଣ ସଭାର	।।	୪୦
	ରୂପନିର୍ମାଣେ ପ୍ରଜାପତି	। ଯେତେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ କଲା ସ୍ଥିତି	।।	୪୧
	ସେ ସର୍ବ ଶେଷ ଏ ରୂପରେ	। ଏମନ୍ତ ମଣିଲେ ମନରେ	।।	୪୨
୧୪	ଯା ଅନୁରାଗପ୍ଲୁତ[୧] ହାସ	। ସଲୀଳ[୨] ଅବଲୋକ ରାସ	।।	୪୩
	ଏଣୁ[୩] କରିଣ ଲଭି ମାନ	। ପୂର୍ବରେ ବ୍ରଜବଧୂଜନ	।।	୪୪
	ରହିଲେ କୃତ୍ୟଶେଷ ହୋଇ	। ନୟନ, ବୁଦ୍ଧି ଯାରେ ଦେଇ	।।	୪୫
୧୫	ତାହାର ଶାନ୍ତ ରୂପମାନ	। ଅଟନ୍ତି ଦେବସାଧୁଜନ	।।	୪୬
	ଆନହିଁ ସ୍ୱରୂପ ତାହାର	। ଅଟନ୍ତି ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ଅସୁର	।।	୪୭
	ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ	। ନାନା ପ୍ରକାରେ ପୀଡ଼ା କଲେ	।।	୪୮
	ସେ ପ୍ରଭୁ ପରାବରେଶ୍ୱର	। କରୁଣା ଲଭିଣ ମନର	।।	୪୯
	ମହତ ଅଂଶେ ଯୁତ ହୋଇ	। ଯଦ୍ୟପି ଜନ୍ମ ତାର ନାହିଁ	।।	୫୦
	ତଥାପି ହୋଇଲେ ସଂଭୂତ	। ଅନଳ ଯେହ୍ନେ କାଷ୍ଠୁଁ ଜାତ	।।	୫୧
୧୬	ଏ କଥା ମୋର ଖେଦ କରେ	। ସେ ଅଜ ବସୁଦେବ ଘରେ	।।	୫୨
	ଜାତ ହୋଇଣ କଂସାଡରେ	। ରହିଲେ ଯାଇଁ ଗୋପପୁରେ	।।	୫୩
	*କାଳଯବନ ଆଦି କରି	। ରିପୁଭୟରୁ ନରହରି	।।	
	ମଥୁରା ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ	। ଏ ରୂପେ ବିଡ଼ମ୍ବନା କଲେ	।।	
	ଅପରିମିତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର	। ଅଟନ୍ତି ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର	।।	୫୪

୧. ବ୍ୟାପ୍ତ । ୨. ଲୀଳାସହ ବର୍ତ୍ତମାନ । ୩. ଏଣେ ।

* ଉକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାଶୂନ୍ୟ ପଦଦ୍ୱୟ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକାନୁସାରେ ସଂକଳିତ ହୋଇଅଛି ।

୧୭ ଏ କଥା ସୁମରିଲେ ମୋର । ଚିତ୍ତ ଲଭଇ ଦୁଃଖଭର ॥ ୫୫
କଂସକୁ ମାରି ମଞ୍ଚାପରେ । ତାତ ଜନନୀଙ୍କ ପାଦରେ ॥ ୫୬
ପ୍ରଣାମ କରିଣ ବଚନ । ଯାହା କହିଲେ ଭଗବାନ ॥ ୫୭
ହେ ତାତ ! ମାତ ! କଂସ ଡରେ । ପଳାଇ ରହିଣ ଦୂରରେ ॥ ୫୮
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କଲୁଁ ଭକତି । ଆମ୍ଭର ଅଛି କି ନିଷ୍କୃତି ॥ ୫୯
୧୮ ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଜନ୍ମ ହୋଇ । ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ବହିଥାଇ ॥ ୬୦
ତାର ଚରଣପଦ୍ମରଜ । ପାସୋରି ପାରେ କେ ମନୁଜ ॥ ୬୧
ଯେ ନିଜ ଭ୍ରୂଲତା[1] ବିଳାସେ । ଭୂମିର ଭାରାକୁ ବିନାଶେ ॥ ୬୨
୧୯ ତୁମ୍ଭେ ତ ଦେଖିଅଛ ଡୋଳେ । ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ ॥ ୬୩
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶିଶୁପାଳ ନିନ୍ଦି । ପଶିଲା ତାର ଦେହେ ଭେଦି ॥ ୬୪
ଯେଉଁ ଗତିକି ଯୋଗୀଜନ । ଯୋଗରେ କରନ୍ତି ସାଧନ[2] ॥ ୬୫
ତାର ବିରହ[3] ଦେହ ବହି । କେବଣ ଲୋକ ପାରେ[4] ସହି ॥ ୬୬
୨୦ ଯୁଦ୍ଧରେ ଥିଲେ ବୀର ଯେତେ । ରଥି ପଦାତି ଅପ୍ରମିତେ ॥ ୬୭
ସୁନ୍ଦର ମୁଖପଦ୍ମ ତାର । ନିରେଖି ଚାହିଁ ଲୋଚନର ॥ ୬୮
ଅର୍ଜୁନବାଣେ ହତ ହେଲେ । ତାହାର ପଦକୁ ଲଭିଲେ ॥ ୬୯
୨୧ ଯାର ସମାନ କେହି ନାହିଁ । ଅଧିକ ଥିବ ଅବା କାହିଁ ॥ ୭୦
ବ୍ରହ୍ମାଦି ତିନି[5], ତିନି ଗୁଣ । ତିନି ଲୋକର ପ୍ରଭୁ ପୁଣ ॥ ୭୧
ପରମାନନ୍ଦ ନିଜ ଧାମ- । ସଂପତ୍ତିବଶେ ସର୍ବକାମ ॥ ୭୨
ଯେ ଲଭିଅଛନ୍ତି ଈଶ୍ୱର । ଘେନିଣ ନାନା ଉପହାର ॥ ୭୩
ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକପାଳମାନେ । ମୁକୁଟ-ଅଗ୍ର-ଘରଷଣେ ॥ ୭୪
ଯା ପାଦପୀଠେ କରେ ସ୍ତୁତି । ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୫
୨୨ କିଂକର ଭାବ ତାହାଙ୍କର । ମନକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ॥ ୭୬
ବିଦୁର ! କରାଉଛି ମ୍ଳାନ । ଯେ ଥାଇ ରାଜସିଂହାସନ ॥ ୭୭
ସେ ଉଗ୍ରସେନ ଆଗେ ଯାଇଁ । ଯେ ପ୍ରଭୁ ଥାନ୍ତି ଉଭା ହୋଇ ॥ ୭୮
ହେ ଦେବ ! କର ଅବଧାନ । ବୋଲେ ଯା ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୭୯

---

୧. ଭ୍ରୂଲତାରୂପକ କୃତାନ୍ତ (ମୂଳପାଠ) ୨. ସ୍ପୃହଣ (ମୂଳପାଠ)
୩. ବିରହେ । ୪. ପାରୁ । ୫. ତିନି ପୁରୁଷ ।

୨୩ ଅସାଧ୍ୱୀ ପୂତନା ଅସୁରୀ । ସ୍ତନରେ କାଳକୂଟ ଭରି ॥ ୮୦
ଯାହାକୁ ପିଆଇଲା ନେଇ । ମରଣେ ଯାର ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥ ୮୧
ଯେ ଗତି ଯଶୋଦାର ଯୋଗ୍ୟ । ତାହାକୁ ହୋଇଲା ସେ ଭୋଗ୍ୟ ॥ ୮୨
ତାହାର ଠାରୁ ହୋଇ ଆନ । କେବା ଦୟାଳୁ ଅଛି ଜନ ॥ ୮୩
ତାହାକୁ ଶରଣ ପଶିବା । ସଂସାରଦୁଃଖ ଉପେକ୍ଷିବା ॥ ୮୪
୨୪ କ୍ରୋଧମାର୍ଗରେ ହରିଠାରେ । ଚିତ୍ତ ଯେ ନିବେଶିଲେ ଧୀରେ ॥ ୮୫
ସେ ଦୈତ୍ୟମାନେ ଭାଗବତ । ମୁଁ ପୁଣି ମଣଇଁ ଏମନ୍ତ ॥ ୮୬
କାନ୍ଧେ ବସାଇ ଚକ୍ରଧର । ଆସଇ ବିନତାକୁମର ॥ ୮୭
ଏମନ୍ତ କରି ଯେଉଁମାନେ । ଦେଖିଲେ ପୂର୍ବେ ରଣସ୍ଥାନେ ॥ ୮୮
୨୫ *କଂସରାଜାର ବନ୍ଦିଘରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥ ୮୯
ବ୍ରହ୍ମାବଚନେ ଭୂମିଭାର । ବିନାଶ ଅର୍ଥେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୯୦
୨୬ ସେ ବସୁଦେବ କଂସ ଡରେ । ନେଇ ଥୋଇଲା ନନ୍ଦଘରେ ॥ ୯୧
ଗୁପତେ ସଙ୍ଗେ ହଳଧର । ରହିଲେ ଏଗାର ବତ୍ସର ॥ ୯୨
୨୭ ଗୋପବାଳକ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ । ସେ ପ୍ରଭୁ ବାଛୁରି ଚରାଇ ॥ ୯୩
ରମିଲେ ଯମୁନାକାନନେ । ଯହିଁ ମଧୁର ପକ୍ଷୀସ୍ୱନେ** ॥ ୯୪
୨୮ କୁମାରଲୀଳା ଅନୁଦିନେ । ଦେଖାଇ ବ୍ରଜବାସିଜନେ ॥ ୯୫
କ୍ଷଣକେ ହସଇ ରୋଦଇ । ବାଳକ ସିଂହ ପ୍ରାୟେ ଚାହିଁ ॥ ୯୬
୨୯ ଯେ ଅଟେ କମଳାର ସ୍ଥାନ । ଯହିଁରେ ଶୁକ୍ଳ ବୃଷମାନ ॥ ୯୭
ଏମନ୍ତ ଗୋଧନ କାଳରେ । ଚରାନ୍ତେ ଗୋପାଳ ମେଳରେ ॥ ୯୮
ମଧୁର ବେଣୁ ବଜାଇଲେ । ତାଙ୍କୁ ହରଷ କରାଇଲେ ॥ ୯୯
୩୦ କଂସ ଯା ଥିଲା ପଠିଆଇ । ମାୟାବୀ କାମରୂପୀ ହୋଇ ॥୧୦୦
ମିଳିଲେ ଆସି ସେ ଗୋପର । ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ସେ ସଂହାର ॥୧୦୧
ତୃଣାଦିକୃତ ଜନ୍ତୁମାନ । ବାଳକ ଭାଙ୍ଗଇ ଯେସନ ॥୧୦୨
୩୧ କାଳିନ୍ଦୀବିଷଜଳ ପିଇ । ମରି ଯେ ଥିଲେ ଗୋପ, ଗାଈ ॥୧୦୩
ତାଙ୍କୁ ଜିଆଇ ନନ୍ଦବାଳ । ଅମୃତ କଲେ ବିଷଜଳ ॥୧୦୪
କାଳିର ଫଣାରେ ନାଚିଲେ । ତାହାକୁ ଘଉଡ଼ିଣ ଦେଲେ ॥୧୦୫
***ପିଆଇ ନିର୍ବିଷ ଜଳକୁ । ତୋଷିଲେ ସେ ଧେନୁମାନଙ୍କୁ ॥୧୦୬

* ବସୁଦେବର ଔରସରେ ।
** ପାଦପମାନେ ସଂକୁଳିତ । (ମୂଳପାଠ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)
*** ଏହି ପଦ ମୂଳପାଠ ତଥା ସ୍ୱାମିଟୀକାର ଅନୁସରଣରେ ସଂକଳିତ ହୋଇଅଛି ।

୩୨ ଯେତେ ଅଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ[୧] । ସଫଳ[୨] ଅର୍ଥେ ଭଗବାନ ॥୧୦୭
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନ ଘେନି ସଙ୍ଗେ । ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଧେନୁପୂଜାରଙ୍ଗେ ॥୧୦୮
[୩]ଗୋସବ ବିଧି ଭିଆଇଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ସବ ଭଙ୍ଗାଇଲେ ॥୧୦୯
୩୩ ଯଜ୍ଞବିଫଳୁଁ କୋପ କରି । ଇନ୍ଦ୍ର-ବରଷେ ଘୋର ବାରି ॥୧୧୦
ଗୋରୁ ଗୋପାଳଙ୍କ ବିକଳ । ତକ୍ଷଣେ ଦେଖି ନନ୍ଦବାଳ ॥୧୧୧
ଛତ୍ର ଆକାରେ ଗିରି ଧରି । ରଖିଲେ ଗୋପପୁର ଶିରୀ ॥୧୧୨
୩୪ ଶରଦ ଶଶିକରେ ସୁଖ । *ମାନନ୍ତେ ରଜନୀର ମୁଖ ॥୧୧୩
କାନନେ ବେଣୁକୁ ବଜାଇ । ନାରୀମଣ୍ଡଳ ମଧେ ଥାଇ ॥୧୧୪
ଆରମ୍ଭ କଲେ ଦାମୋଦର । ରାସଉତ୍ସବ ମନୋହର ॥୧୧୫
କହଇ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ । ସୁଜନେ ଭଜ କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥୧୧୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦୋ
ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟ ॥

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ମଥୁରାମେତ୍ୟ ବ୍ରଜାଦ୍ କଂସବଧାଦିକମ୍ ।
ଯଦ୍‌କୃତଂ ଦ୍ୱାରକାୟାଂ ଚ କୃଷ୍ଣେନ ତଦବର୍ଣ୍ଣୟତ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୧ ଶୁଣ ବିଦୁର ! ମୋ ବଚନ । ଦଣ୍ଡେ ନ କରି ଖେଦମନ ॥ ୧
କୁଶଳ ପିତାମାତାଙ୍କର । କରିବା ଅର୍ଥେ ଦାମୋଦର ॥ ୨
ଅକ୍ରୂରସଙ୍ଗେ ମଧୁପୁର । ଗମିଲେ ଘେନି ହଳଧର ॥ ୩
କଂସକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂହାରି । ମଞ୍ଚା ଉପରୁ କେଶ ଧରି ॥ ୪
ତଳେ ପକାଇ ରୋଷଭରେ । ମୃତ ପିଣ୍ଡକୁ ଆକର୍ଷିଲେ ॥ ୫

---

୧. ଅତିସମୃଦ୍ଧ ବିରମାନ (ସ୍ୱାମୀ) । ୨. ସଦ୍‌ବ୍ୟୟ । ୩. ଗୋସବ = ଗୋଯଜ୍ଞ ।
* ମାନନ୍ତେ = ମନେକରି । ରଜନୀର ମୁଖ-ପ୍ରଦୋଷ ।

୨	ସାନ୍ଦୀପନିର ଘରେ ଗଲେ	।	ବେଦକୁ ବିସ୍ତାରି ପଢ଼ିଲେ	।।	୬
	ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଅର୍ଥେ ପୁଣି	।	ମଲା ପୁତ୍ରକୁ ଦେଲେ ଆଣି	।।	୭
	ଯେ ପଞ୍ଚଜନ[୧]ର ଉଦରେ	।	ମରିଣ ଥିଲା ସ୍ୱକର୍ମରେ	।।	୮
୩	ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଟଇ ସମାନ	।	ଭୀଷ୍ମକସୁତା ରୂପବର୍ଣ୍ଣ	।।	୯
	ଯା ଅର୍ଥେ ବର ବରଜାତି	।	ମିଳିଲେ ଯେତେକ ନୃପତି	।।	୧୦
	ସେମାନେ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ରହି	।	ତାହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡେ ପାଦ ଦେଇ	।।	୧୧
	ଗରୁଡ଼ ନିଜ ଭାଗ ପ୍ରାଏ	।	ତାକୁ ହରିଲେ ଦେବରାଏ	।।	୧୨
୪	ସାତ ବୃଷଭ ଏକାବେଳେ	।	ବାନ୍ଧିଣ ସ୍ୱୟଂବରସ୍ଥଳେ	।।	୧୩
	ନାଗ୍ନଜିତୀକି ବିଭା ହେଲେ	।	ସେଠାରେ ଯେତେ ରାଜା ଥିଲେ	।।	୧୪
	ବୃଷଭେ[୨] ଭଗ୍ନଗର୍ବ ହୋଇ	।	ଧାଇଁଲେ କନ୍ୟା ନେବାପାଇଁ	।।	୧୫
	ତାହାଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରେ ନୋହି କ୍ଷତ	।	ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱଶସ୍ତ୍ରେ କଲେ ହତ	।।	୧୬
୫	ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ	।	ସତ୍ୟଭାମାର ପ୍ରୀତି ପାଇଁ	।।	୧୭
	ନନ୍ଦନବନୁଁ ପାରିଜାତ	।	ହରିଆଣିଲେ ରମାକାନ୍ତ	।।	୧୮
	ତାଙ୍କୁ ରୋଷରେ ହୋଇ ଅନ୍ଧ	।	ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଦେବବୃନ୍ଦ	।।	୧୯
	ଆପଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ଗୋଡ଼ାଇଲା	।	ନ ପାରି ହାରି ପଳାଇଲା	।।	୨୦
	ଆପଣା ଶତ୍ରୁ ନାଶିବାକୁ	।	ଶରଣ ପଶିଲା ଯାହାକୁ	।।	୨୧
	ନାରୀବଚନେ ବଶ ହେଲା	।	ତାହାର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲା	।।	୨୨
	ଏ ଘେନି ବଧୂମାନଙ୍କର	।	କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗ ଏ ପୁରନ୍ଦର	।।	୨୩
୬	ଗରୁଡ଼େ ବସି ଭାବଗ୍ରାହୀ	।	ନାରକାସୁର ପୁରେ ଯାଇ	।।	୨୪
	ଆପଣା ଶରୀରେ ଆକାଶ	।	ଗ୍ରାସୁଣ ଅଛି ଯେ ରାକ୍ଷସ	।।	୨୫
	ଚକ୍ରେ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି	।	ଦେଖିଣ ମାଗିଲା ଧରଣୀ	।।	୨୬
	ତାର ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ	।	ତା ଅନ୍ତଃପୁରେ ବିଜେ କଲେ	।।	୨୭
୭	ସେ ରାଜକନ୍ୟାମାନ ଯେତେ	।	ଆଣିଣ ଥିଲା ବିଭାଅର୍ଥେ	।।	୨୮
	ସେମାନେ ହରିଙ୍କି ଦେଖିଣ	।	ଉଠିଲେ ହରଷ ହୋଇଣ	।।	୨୯
	ଲଜ୍ଜାରେ ଅନୁରାଗେ ମିଶି	।	କଟାକ୍ଷେ ଚାହିଁ ଚାରୁକେଶୀ	।।	୩୦
	ବର ବରିଲେ ଦାମୋଦର	।	ତାହାଙ୍କୁ ଆଣି ନିଜ ପୁର	।।	୩୧
୮	ନାନା ମନ୍ଦିରେ ତାଙ୍କୁ ଥୋଇ	।	ମାୟାରେ ନାନାରୂପ ହୋଇ	।।	୩୨
	ଏକା ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବେଦମତେ	।	ବିବାହ ହେଲେ ଯଥୋଚିତେ	।।	୩୩

୧. ପଞ୍ଚଜନ = ଏକ ଅସୁରର ନାମ । ୨. ବୃଷଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ।

୯	ଏକ ଏକକେ ତାଙ୍କଠାର	। ଆପଣା ସମାନ କୁମର	।।	୩୪
	ଜନମ କଲେ ଦଶ ଦଶ	। ମାୟା ବିସ୍ତାରି ହୃଷୀକେଶ	।।	୩୫
୧୦	କାଳଯବନ[୧] ଜରାସନ୍ଧ	। ସାଲ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ମନ୍ଦ	।।	୩୬
	ଏମାନେ ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ସ୍ୱପୁର	। ନିଜ ଲୋକଙ୍କୁ ଚକ୍ରଧର	।।	୩୭
	ଆପଣା ତେଜ ପ୍ରକାଶିଲେ	। ତାହାଙ୍କ ହାଥେ ସଂହାରିଲେ	।।	୩୮
୧୧	ଶମ୍ବର ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର	। ମୂର, ବଲ୍ୱଳ, ବାଣାସୁର	।।	୩୯
	ଯେ ଦନ୍ତବକ୍ର ଆଦି ଆନ	। ପରହସ୍ତରେ ଭଗବାନ	।।	୪୦
	କାହାକୁ କଲେ ସଂହାରଣ	। କାହାକୁ ମାଇଲେ ଆପଣ	।।	୪୧
୧୨	ତୋ ଭାଇ ପୁତ୍ରଙ୍କର ହିତେ	। ମିଳିଲେ ଆସି ରାଜା ଯେତେ	।।	୪୨
	ଯା ସୈନ୍ୟପାଦଘାତ ପାଇ	। କଂପିଲା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ମହୀ	।।	୪୩
	ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ନାଶ କଲେ	। ଧରଣୀଭାର ଉଶ୍ୱାସିଲେ	।।	୪୪
୧୩	କର୍ଣ୍ଣ, ଶକୁନି, ଦୁଃଶାସନ	। ଏହାଙ୍କ କୁମନ୍ତ୍ର ବଚନ	।।	୪୫
	ପରିପାକରେ ଯାର ନାଶ	। ହୋଇଲା ସଂପଦ ଆୟୁଷ	।।	୪୬
	ପଡ଼ିଲା ଜାନୁଭଗ୍ନ ହୋଇ	। ଭୃତ୍ୟସହିତେ ରଣଭୂଇଁ	।।	୪୭
	ଏ ରୂପେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଗତି	। ଦେଖି ନ ଲଭିଲେ ତୃପତି	।।	୪୮
୧୪	ଭୀଷ୍ମ, ଅର୍ଜୁନ, ଭୀମ, ଦ୍ରୋଣ	। ଏହାଙ୍କୁ କରିଣ କାରଣ	।।	୪୯
	କିବା ହରିଲି ଭୂମିଭାର	। ମୋହର ଅଂଶେ ଯଦୁଙ୍କର	।।	୫୦
	ଅଠର ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ବଳ	। ଅଛନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ	।।	୫୧
୧୫	ମଦିରାମଦରେ ଲୋଚନ	। ହୋଇଣ ଥିବ ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ	।।	୫୨
	ଏମାନେ ଯେବେ କୋପଭରେ	। କଳି କରିବେ ପରସ୍ପରେ	।।	୫୩
	ତେବେ ମରିବେ ନିଶ୍ଚେ ଏହି	। ଆନ ଉପାୟ ଆଉ ନାହିଁ	।।	୫୪
	ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତେ ମୋହର	। ସ୍ୱୟେଂ ମରଣ ଏହାଙ୍କର	।।	୫୫
୧୬	ଏମନ୍ତ ମନେ ଚିନ୍ତା କରି	। ଧର୍ମସୁତଙ୍କୁ ଦେବ ହରି	।।	୫୬
	ନୃପତି-ଆସନେ ବସାଇ	। ସାଧୁଙ୍କ ମାର୍ଗକୁ ଦେଖାଇ	।।	୫୭
	ଯେ ଥିଲେ ଇଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁଜନ	। ତାଙ୍କୁ ତୋଷିଲେ ଭଗବାନ	।।	୫୮
୧୭	ଅଭିମନ୍ୟୁର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଧୃତ	। ଉତ୍ତରାଗର୍ଭେ ପରୀକ୍ଷିତ	।।	୫୯
	ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାର ଶସ୍ତ୍ରେ ହତ	। ତାକୁ ରଖିଲେ ଯଦୁନାଥ	।।	୬୦

୧. କାଳଯମନ ।

୧୮ ସେ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧ ଭଲେ । ଧର୍ମସୁତଙ୍କୁ କରାଇଲେ ॥ ୬୧

ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଚାରି ଭାଇ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୬୨

ପାଳନ୍ତେ ଧର୍ମରେ ଧରଣୀ । ଆନନ୍ଦ ଲଭିଲେ ସେ ପୁଣି ॥ ୬୩

୧୯ ଲୋକ, ବେଦ ଏ ବେନି ପଥ । ତହିଁକି ହୋଇ ଅନୁଗତ ॥ ୬୪

ସକଳ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ଲଭିଲେ ସର୍ବ କାମମାନ ॥ ୬୫

ପ୍ରକୃତି-ପୁରୁଷ ଯେ ବେନି । ତାଙ୍କ ବିବେକ ମନେ ଘେନି ॥ ୬୬

ଅସକ୍ତ ହୋଇ ସର୍ବଠାରେ । ରହିଲେ ଦ୍ୱାରାବତୀପୁରେ ॥ ୬୭

୨୦ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁସ୍ମିତ ଅବଲୋକେ । ଅମୃତତୁଲ୍ୟ ନିଜ ବାକ୍ୟେ ॥ ୬୮

୨୧ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନିଜ ଚରିତରେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନିକେତ ବିଗ୍ରହରେ ॥ ୬୯

ଏ ଲୋକ ପରଲୋକ ଦୁଇ । ଯଦୁଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ କରାଇ ॥ ୭୦

ରଜନୀକାଳେ ସାବକାଶ । ସ୍ତ୍ରୀଜନେ କ୍ଷଣେ ପ୍ରୀତିରସ ॥ ୭୧

୨୨ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ରମନ୍ତେ । ବହୁତ ସମ୍ବତ୍ସର ଅନ୍ତେ ॥ ୭୨

ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମରେ, ଭୋଗରେ । ବିରାଗ ହୋଇଲା ମନରେ ॥ ୭୩

୨୩ ସ୍ୱାଧୀନ ଭୋଗେ ଈଶ୍ୱରର । ବିରାଗ ହୁଅନ୍ତେ ମନର ॥ ୭୪

ଯେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ରମାକାନ୍ତ । ତାହାଙ୍କୁ ହୋଇ ଅନୁବ୍ରତ ॥ ୭୫

ଦଇବାଧୀନ କାମଠାରେ । କେ ପୁଣି ବିଶ୍ୱାସ ଆଚରେ ॥ ୭୬

୨୪ ପୁରେ ଖେଳନ୍ତି ଏକଦିନେ । ସେ ଯଦୁ-ଭୋଜଙ୍କ ନନ୍ଦନେ ॥ ୭୭

୨୫ ତେଣେ କୋପିତ ବିପ୍ରଜନ । ଜାଣିଣ ଗୋବିନ୍ଦର ମନ ॥ ୭୮

ରୁଷ୍ଟ ହୋଇଣ ଶାପ ଦେଇ । ଯାଆନ୍ତେ କେତେ ମାସ ତହିଁ ॥ ୭୯

ବୃଷ୍ଣି, ଅନ୍ଧକ ଭୋଜମାନେ । ରଥ ଚଢ଼ିଣ ତୋଷମନେ ॥ ୮୦

ଦେବମାୟାରେ ମୋହ ହୋଇ । ପ୍ରଭାସେ ମିଳିଲେ ସେ ଯାଇଁ ॥ ୮୧

୨୬ ସେ ଜଳେ ସ୍ନାହାନ କରିଣ । ଯେ ଦେବ, ଋଷି ପିତୃଗଣ ॥ ୮୨

ତାହାଙ୍କୁ ତର୍ପଣ ସେ କଲେ । ଅନେକ ଗାଈ ଦାନ ଦେଲେ ॥ ୮୩

୨୭ ହିରଣ୍ୟ, ରଜତ, ଶୟନ । ବସନ, କମ୍ବଳ, ଅଜିନ ॥ ୮୪

ରଥ, କୁଞ୍ଜର, ଅଶ୍ୱମାନ । ଧରଣୀତୁଳେ କନ୍ୟାଦାନ ॥ ୮୫

୨୮ ଅନ୍ନ ସହିତେ ନାନା ରସ । ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇଣ ସନ୍ତୋଷ ॥ ୮୬

ସେ ଦାନ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ । ଚିନ୍ତି ନମିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥ ୮୭

ସକଳେ ଶୂର, ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣ । ନିମିତ୍ତେ ଧରନ୍ତି ସେ ପ୍ରାଣ ॥ ୮୮
ସେ ଯଦୁବଂଶର ଚରଣେ । ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୮୯
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ ଦେଇ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହି ॥ ୯୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦୋ
ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଥେ ବନ୍ଧୁନିଧନଂ ଶ୍ରୁତ୍ୱାତ୍ମଜ୍ଞାନଲବ୍ଧୟେ ।
ଉଦ୍ଧବସ୍ୟୋପଦେଶେନ କ୍ଷତ୍ତା ମୈତ୍ରେୟମାଗମତ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୧ ଏବେ ବିଦୁର ! ଶୁଣ ସୁଖେ । ସେ ଯଦୁଭୋଜେ ନିଶାମୁଖେ ॥ ୧
ବିପ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ବାରୁଣୀ ମଦିରାକୁ ପିଇ ॥ ୨
ତେଣୁ ବିନଷ୍ଟଜ୍ଞାନ ହେଲେ । ମର୍ମ ବଚନକୁ କହିଲେ ॥ ୩
୨ ମଦିରାଦୋଷକୁ ଲଭିଲେ । ବିଷମବୁଦ୍ଧି ସେ ହୋଇଲେ ॥ ୪
ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ଦିବାକର । ସଂମର୍ଦ୍ଦ[1] ହୋଇଲା ତାଙ୍କର ॥ ୫
ପବନେ ଯେହ୍ନେ ବେଣୁମାନେ । ମର୍ଦ୍ଦିତ ହୋନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୬
୩ ସେ ନିଜ ଆତ୍ମମାୟାଗତି । ଦେଖିଣ ତାହା ଯଦୁପତି ॥ ୭
ବସିଲେ ସରସ୍ୱତୀଜଳେ । ଆଚାମ[2] କରି ବୃକ୍ଷମୂଳେ ॥ ୮
୪ ପ୍ରପନ୍ନ ଆର୍ତ୍ତିହର ହରି । ସ୍ୱକୁଳସଂହାରି ବିଚାରି ॥ ୯
ମୋତେ ଆଦେଶିଲେ ସଂଭ୍ରମେ । ଚଳ ତୁ ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥ ୧୦
୫ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ତାହାଙ୍କର । ଜାଣି କରିଣ ହେ ବିଦୁର ॥ ୧୧
ପଛେ ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ାଇଲି । ବିଚ୍ଛେଦ ସହି ନ ପାରିଲି ॥ ୧୨
୬ ଖୋଜି ଦେଖିଲି ଏକାନ୍ତରେ । ଅଛନ୍ତି ସରସ୍ୱତୀ-ତୀରେ ॥ ୧୩
ଅଟଇ କମଳାର ସ୍ଥାନ । ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ ଯାର ଆନ ॥ ୧୪
୭ ସେ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ଅରୁଣଲୋଚନ ॥ ୧୫

---

୧. ସଂମର୍ଦ୍ଦ = ସଂଘର୍ଷ । ୨. ଆଚାମ = ଆଚମନ ।

୮ ଲକ୍ଷିତ ଭୁଜଚତୁଷ୍ଟୟେ । ପୀତ କୌଶେୟ ବସ୍ତ୍ର ଶୋହେ ।।
ଦକ୍ଷିଣ ଚରଣକମଳ । ନିବେଶି ବାମ ଊରୁତଳ ।।
ଶିଶୁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ତରୁବର । ବସିଣ ତାହାର ମୂଳର ।।
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଷୟରସେ ନାହିଁ ମନ ।।
୯ ମୈତ୍ରେୟ ମହାଭାଗବତ । ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ପ୍ରିୟ ମିତ ।।
ଇଚ୍ଛାଏ ବୁଲନ୍ତେ ଭୁବନେ । ସେ ସିଦ୍ଧି ମିଳିଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ।।
୧୦ ସେ ମୁନି ଅନୁରାଗ ବହି । ପ୍ରମୋଦଭରେ ନମ୍ର ହୋଇ ।।
ଶୁଣନ୍ତେ ଅନୁରାଗ ହାସ । କଟାକ୍ଷେ ଚାହିଁ ପୀତବାସ ।।
ଶ୍ରମକୁ ମୋର ଦୂର କଲେ । ଏମନ୍ତ ବଚନ କହିଲେ ।।

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୧ ତୋହର ମନର ବାଞ୍ଛିତ । ଜାଣେ ମୁଁ ଥାଇ ଅନ୍ତର୍ଗତ ।।
ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଜ ବସୁମାନେ । ପୂର୍ବେ ତାହାଙ୍କ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ ।।
ହେ ବସୁ ସିଦ୍ଧିକାମେ ମୋର । ଯାହା ତୁ ବାଞ୍ଛିଲୁ ମନର ।।
ଦୁର୍ଲଭ ସେ ଅ[illegible]ଲୋକରେ । ଜ୍ଞାନସାଧନ ଦେବି ତୋରେ ।।
୧୨ ତୋହର ଯେତେକ ଜନମ । ତହିଁରେ ଅଟେ ଏ ଚରମ ।।
ମୋହର ଅନୁଗ୍ରହ ଏଥ । ହେଲା ଏ ତୋତେ ଉପଗତ ।।
ମନୁଷ୍ୟଲୋକକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତେ । ଯେଣୁ ଏକାନ୍ତେ ଆସି ମୋତେ ।।
ଏକାନ୍ତ ଅନୁବୃତ୍ତି କଲୁ । ପୂର୍ବର ଭାଗ୍ୟରୁ ଦେଖିଲୁ ।।
୧୩ ପାଦ୍ମ କଳ୍ପରେ ପୂର୍ବକାଳେ । ଜଗତ ଆଦିସର୍ଗ ବେଳେ ।।
ନାଭିକମଳେ ମୋର ସ୍ଥିତି । କରିଣ ଥିଲା ପ୍ରଜାପତି ।।
ତାହାକୁ କହିଛି ଏ ଜ୍ଞାନ । ମୋହର ମହିମାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।।
ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନକୁ ଭାଗବତ । ବୋଲି ପ୍ରକାଶନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ।।
୧୪ ପରମ ପୁରୁଷ ଆଦରେ । କହିଲେ ମୋତେ ଏ ପ୍ରକାରେ ।।
ମୁଁ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ତାହାଙ୍କର । ପାତ୍ର ଅଟଇ ପ୍ରସାଦର ।।
କୃଷ୍ଣର ସ୍ନେହେ ମୋର ଦେହେ । ପୁଲକଜାତ ଅଶ୍ରୁ ବହେ ।।
କରଯୁଗଳ ଦେଇ ଶିରେ । କହିଲି ଗଦ୍‌ଗଦ ବାକ୍ୟରେ ।।
୧୫ ଭୋ ନାଥ ତୋର ପଦ୍ମପାଦେ । ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ।।
ତାଙ୍କୁ ଏ ଅଶେଷ ଜଗତେ । ଯେ ଧର୍ମ-କାମ-ମୋକ୍ଷ-ଅର୍ଥେ ।।
ଦୁର୍ଲଭ କେଉଁ ପୁରୁଷାର୍ଥ । ଏମନ୍ତ ମଣଇଁ ମୁଁ ଚିତ୍ତ ।।

ମୋହର ତହିଁ ଆଶା ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ ॥ ୪୪
ସେବା କରିବାରେ ସଂତତ । ଉତ୍ସୁକ ହେଉଛି ମୋ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୫
୧୬ ନିଃସ୍ପୃହ ହୋଇ କର୍ମ କରୁ । ତୁ ଅଜ ହୋଇ ଜନ୍ମ ଧରୁ ॥ ୪୬
ତୁ କାଳରୂପୀ ଶତ୍ରୁଭୟୁ । ପଳାଇ ଦୁର୍ଗ କରି ରହୁ ॥ ୪୭
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟୁ ଆତ୍ମାରାମ । ଅନେକ ନାରୀରେ ଆଶ୍ରମ ॥ ୪୮
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ତୋହର । ପଣ୍ଡିତ ଜନମାନଙ୍କର ॥ ୪୯
ବୁଦ୍ଧି ଏଥିରେ ଲଭେ ଖେଦ । ନ ପାଇ ତୋର ତତ୍ତ୍ୱଭେଦ ॥ ୫୦
୧୭ ଯାହାର ଜ୍ଞାନ ଅକୁଣ୍ଠିତ । ଅଖଣ୍ଡ ସଂଶୟ ରହିତ ॥ ୫୧
ସେ ତୁମ୍ଭେ ବିଚାରକାଳରେ । ସକଳ ଜାଣିଣ ବାହ୍ୟରେ ॥ ୫୨
ମୂଢ଼ ଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ମୋତେ ପଚାର ପ୍ରଭୁ ! ଯାହି ॥ ୫୩
ସେ କଥା ମନକୁ ମୋହର । ମୋହ କରଇ ଚକ୍ରଧର ॥ ୫୪
୧୮ ଯେଣେ ପ୍ରକାଶ ତତ୍ତ୍ୱ ତୋର । ସେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମାର ଆଗର ॥ ୫୫
ସମଗ୍ର କରି ଅଛ କହି । ତହିଁକି ଯୋଗ୍ୟ ଯେବେ ମୁହିଁ ॥ ୫୬
ତେବେ ତା କହ ମୋ ଆଗର । ଯେଣେ ତରିବି ତମ ଘୋର ॥ ୫୭
୧୯ ଏ ରୂପେ ଅଭିପ୍ରାୟ ମୋର । ଜାଣନ୍ତେ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥ ୫୮
ଆତ୍ମାର ସ୍ଥିତି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ । କହିଲେ କମଳଲୋଚନ ॥ ୫୯
୨୦ ଏ ରୂପେ ଆରାଧିତ ହୋଇ । ସେ କୃଷ୍ଣ ଗୁରୁ ମୋ ଅଟଇ ॥ ୬୦
ତାହାର ଠାରୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ । ମାର୍ଗକୁ କରି ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୬୧
ତା ପାଦଯୁଗେ ନମ୍ର ହେଲି । ତାହାକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲି ॥ ୬୨
ତାହାର ବିରହେ ଆତୁର । ହୋଇଣ ମିଳିଲି ଏଠାର ॥ ୬୩
୨୧ ତା' ଦରଶନେ ହୋଇ ସୁଖୀ । ତାର ବିୟୋଗେ ହୋଇ ଦୁଃଖୀ ॥ ୬୪
ତାହାର ଅଟେ ପ୍ରିୟ ସ୍ଥଳ । ବଦରୀ ଆଶ୍ରମ ମଣ୍ଡଳ ॥ ୬୫
ତହିଁକି କରିବି ଗମନ । ଶୁଣ ବିଦୁର ଦେଇ ମନ ॥ ୬୬
୨୨ ଯହିଁରେ ନର ନାରାୟଣ । କରନ୍ତି ତପ ଆଚରଣ ॥ ୬୭
ପର-ଅକାର୍ଯ୍ୟ ତହିଁ ନାହିଁ । ଯେ ତପ ଦୁଷ୍କର ଅଟଇ ॥ ୬୮
ସକଳ ଲୋକମାନଙ୍କରେ । ସେ ବେନି ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥ ୬୯

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୩ ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଏ ଶୁଣ । ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ॥ ୭୦
ଶୁଣିଣ ବିଦୁର ମାନସ । ଯେ ଶୋକ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୭୧
ଦୁଃସହ ଅଟେ ସେ ଲୋକର । ଜ୍ଞାନେ ତା ନାଶିଲା ବିଦୁର ॥ ୭୨

୨୪ କହିଣ ଏମନ୍ତ ବଚନ । ଉଦ୍ଧବ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୭୩
ଅଟେ ସେ ଭାଗବତବର । କୃଷ୍ଣର ଦାସବର୍ଗେ ସାର ॥ ୭୪
ବିଶ୍ୱାସ କରି ତାହାଠାଇଁ । ବିଦୁର ବଚନ କହଇ ॥ ୭୫

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨୫ ଯେବଣ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ । କହିଲେ ତୋତେ ଭଗବାନ ॥ ୭୬
ସେ ଜ୍ଞାନ ମୋହର ଅଗ୍ରତେ । କହ ଉଦ୍ଧବ ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥ ୭୭
ଆପଣା ଭୃତ୍ୟପ୍ରୟୋଜନେ । ଥାଆନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଦାସମାନେ ॥ ୭୮

ଶ୍ରୀଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

୨୬ ଯେବେ ନିର୍ମଳ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ । ଜାଣିମା ଅର୍ଥେ ତୋର ମନ ॥ ୭୯
ମୈତ୍ରେୟ ଋଷିଙ୍କି ବିଦୁର । ଏବେ ତୁ ଆରାଧନା କର ॥ ୮୦
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକକୁ ଭଗବାନ । ଛାଡ଼ିଣ କରନ୍ତେ ଗମନ ॥ ୮୧
ମୋର ନିକଟେ ତୋର ପାଇଁ । ତାହାଙ୍କୁ[୧] ଛନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ॥ ୮୨

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୭ ଏ ରୂପେ ବିଦୁରସଂଗରେ । ହରିଚରିତ-ଅମୃତରେ ॥ ୮୩
ସକଳ ତାପମାନ ନାଶି । ଯମୁନାପୁଳିନରେ ବସି ॥ ୮୪
ରାତ୍ରିକି କ୍ଷଣପ୍ରାୟେ କଲା । ତହୁଁ ଉଦ୍ଧବ ଚଳିଗଲା ॥ ୮୫

ଶ୍ରୀପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

୨୮ ଶୁକଚରଣେ ଦେଇ ହସ୍ତ । ପୁଣି ପଚାରେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୮୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପରେ ନିଧନ । ହୋଇଲେ ଯଦୁଭୋଜମାନ ॥ ୮୭
ଯେ ଅଧିରଥ[୨] ଯୂଥପତି- । ଯୂଥଙ୍କୁ ପାଳନା କରନ୍ତି ॥ ୮୮
କିପାଁ ଉଦ୍ଧବ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ । ରହିଲେ ନିଜ ଦେହ ବହି ॥ ୮୯
ବ୍ରହ୍ମାଦିଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ହରିହିଁ ଛାଡ଼ିଲେ ଶରୀର ॥ ୯୦

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୯ ଶୁଣି କହନ୍ତି ଶୁକମୁନି । ଆନନ୍ଦେ ହରିଭାବ ଘେନି ॥ ୯୧
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପବ୍ୟାଜେ କରି । ଅମୋଘବାଞ୍ଛିତ ମୁରାରି ॥ ୯୨

---

୧. ତାହାଙ୍କୁ = ମୈତ୍ରେୟଙ୍କୁ । ୨. ସାରଥି ।

	ସ୍ୱକୁଳ କରିଣ ସଂହାର ।	ଛାଡ଼ନ୍ତେ ଆପଣା ଶରୀର	।। ୯୩
	ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଚାରିଲେ ।	ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରୁ ମୁଁ ଗଲେ	।। ୯୪
୩୦	ମୋର ବିଷୟେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ।	ତହିଁକି ଅଟେ ଏ ଭାଜନ	।। ୯୫
	ଯେଣୁ ଏ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ।	ମଧ୍ୟେ ଉଦ୍ଧବ ଅଟେ ସାର	।। ୯୬
୩୧	ଯେଣୁ ବିଷୟରସେ ଚିତ୍ତ ।	ଏହାର ନୁହଇ କ୍ଷୋଭିତ	।। ୯୭
	ଏଣୁ ଉଦ୍ଧବ ଅଳପହିଁ ।	ମୋହର ଠାରୁ ଊଣା ନୋହି	।। ୯୮
	ମୋ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ବୁଝାଉ ।	ଏଣୁ ଏ ନରଲୋକ ରହୁ	।। ୯୯
୩୨	ଯେ ହରି ତିନିଲୋକଗୁରୁ ।	ବେଦ ସଂଭବ ଯାହାଠାରୁ	।।୧୦୦
	ଏ ରୂପେ ତାର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।	ବଦରୀ-ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ	।।୧୦୧
	ଉଦ୍ଧବ କରିଣ ସମାଧି ।	ହରିଙ୍କି କଲା ପୂଜାବିଧି	।।୧୦୨
୩୩	କ୍ରୀଡ଼ାନିମିତ୍ତେ ଦେହ ଧରି ।	ଥିଲେ ଯେ ପରମାତ୍ମା ହରି	।।୧୦୩
	ଉଦ୍ଧବଠାରୁ ତାହାଙ୍କର ।	ଚରିତ ଶୁଣିଣ ବିଦୁର	।।୧୦୪
୩୪	ପଶୁସମାନ ଯେଉଁ ନର ।	ବିକ୍ଳବ[୧] ଅଟେ ଆତ୍ମା ଯାର	।।୧୦୫
	ତାହାଙ୍କୁ ଦୁଷ୍କର ଅଟଇ ।	ଧୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ	।।୧୦୬
	ଏ ରୂପେ ଗୋବିନ୍ଦଶରୀର ।	ତ୍ୟାଗକୁ ଶୁଣିଣ ବିଦୁର	।।୧୦୭
୩୫	ବୈକୁଣ୍ଠ ଯିବାବେଳେ ମୋତେ ।	ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମରିଲେ ଚିତ୍ତେ	।।୧୦୮
	ଏ କଥା ବିଚାରି ମନରେ ।	ଉଦ୍ଧବଗମନ ଉତ୍ତାରେ	।।୧୦୯
	ପ୍ରେମେ ବିହ୍ୱଳଚିତ୍ତ ହୋଇ ।	ଉଚ୍ଚେ ରୋଦନ କଲା ତହିଁ	।।୧୧୦
୩୬	ସେ ସିଦ୍ଧ ଭାଗବତଙ୍କର ।	ମଧ୍ୟରେ ବରିଷ୍ଠ ବିଦୁର	।।୧୧୧
	କାଳିନ୍ଦୀଠାରୁ କେତେଦିନେ ।	ମିଳିଲେ ଗଙ୍ଗାସନ୍ନିଧାନେ	।।୧୧୨
	ଯହିଁ ଆଶ୍ରମ କରିଛନ୍ତି ।	ମିତ୍ରାତନୟ ମହାମତି	।।୧୧୩
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ ।	ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ	।।୧୧୪
	ବିଦୁର ଉଦ୍ଧବ ସଂବାଦ ।	ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ	।।୧୧୫
	ସୁଜନେ ଏଣେ ଦିନ ବଞ୍ଚ ।	କୃଷ୍ଣଭଗତି ହୃଦେ ସଞ୍ଚ	।।୧୧୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦୋ
ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

୧. ଅଧୀର ।

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେ ଭଗବଲ୍ଲୀଲାଂ କ୍ଷତ୍ରା ପୃଷ୍ଟୋ ମହାମୁନିଃ ।
ପ୍ରୋବାଚ ମହଦାଦୀନାଂ ସର୍ଗଂ ତୈଶ୍ଚ ହରେଃ ସ୍ତୁତିମ୍ ॥ ୧ ॥
ଉକ୍ତଶ୍ଚତୁର୍ଭିରଧ୍ୟାୟୈଃ କ୍ଷତ୍ତୁର୍ମୈତ୍ରେୟସଙ୍ଗମଃ ।
ସଂବାଦସ୍ତୁ ତୟୋଃ ସ୍କନ୍ଧଦ୍ୱୟେନାଥ ନିଗଦ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ଶୁକ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ । ନୃପତି ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ॥ ୧
କୁରୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାରରେ ସେ ବିଦୁର ॥ ୨
ଅଗାଧବୋଧ ମହାଋଷି । ନିଜ ଆଶ୍ରମେ ଛନ୍ତି ବସି ॥ ୩
ମୈତ୍ରେୟ ନାମ ତାହାଙ୍କର । ସକଳ ଜ୍ଞାନୀମଧ୍ୟେ ସାର ॥ ୪
ତାହାଙ୍କ ସମୀପକୁ ଯାଇଁ । ଅଚ୍ୟୁତଭାବେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୫
ସୁଶୀଳ ଗୁଣ ଦେଖି ତାର । ସଂତୋଷେ ବୋଲଇ ବିଦୁର ॥ ୬

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ଏ ଜୀବଲୋକ ସୁଖଅର୍ଥେ । କର୍ମ ସଂପାଦୁଥାଇ ନିତ୍ୟେ ॥ ୭
ସେ କର୍ମେ ସୁଖ ନ ଲଭଇ । ଦୁଃଖନିବୃତ୍ତିକି ନ ପାଇ ॥ ୮
ପୁଣି ଲଭଇ ଦୁଃଖ ଘୋର । ଏଣୁ ଏ ସଂସାରେ ଆମ୍ଭର ॥ ୯
ଯୋଗ୍ୟ ଅଟଇ ଯେଉଁ କଥା । ଭୋ ମୁନି ! କହ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥ ୧୦
୩ ନିଜ କର୍ମର ବଶ ହୋଇ । କୃଷ୍ଣବିମୁଖ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧୧
ଅଧର୍ମ କରେ ଅବିରତ । ସେ ଘେନି ଅଟଇ ଦୁଃଖିତ ॥ ୧୨
ତାହାର ଅନୁଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ । କୃଷ୍ଣସେବକେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୩
ମଙ୍ଗଳରୂପ ଧରି ନିତ୍ୟେ । ଭ୍ରମନ୍ତି ମଣଇଁ ମୁଁ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୪
୪ ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ସେ ଘେନି ଆଗରେ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୫
ମଙ୍ଗଳ ମାର୍ଗକୁ ପ୍ରକାଶ । ଯେଣେ ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇ ତୋଷ ॥ ୧୬
ଭକ୍ତି ପବିତ୍ର ହୃଦେ ଥାଇ । ପୁରାଣ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୧୭
ଯେବଣ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗେ ନର । ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରଇ ଗୋଚର ॥ ୧୮
୫ ସେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନ । ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟା ଯା' ଅଧୀନ ॥ ୧୯
ସ୍ୱଭାବେ କ୍ରିୟା ନାହିଁ ଯାର । ଧରିଣ ନାନା ଅବତାର ॥ ୨୦

କରଇ ଯେତେ କର୍ମମାନ । ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟେ ଏ ଭୁବନ ॥ ୨୧
ସର୍ଜିଲା ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ । ପୁଣି ପାଳନା ଅବସରେ ॥ ୨୨
କି ରୂପେ ବୃତ୍ତି ଜଗତର । ବିଧାନ କରଇ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୩
୬ ଯେମନ୍ତେ ହୃଦୟ ଆକାଶ । ମଧ୍ୟରେ ପୂରାଇ ଅଶେଷ ॥ ୨୪
ସକଳ ବୃତ୍ତିକି ଛାଡ଼ଇ । ଯୋଗମାୟାରେ ସେ ଶୁଅଇ ॥ ୨୫
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର । ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଏ ସଂସାର ॥ ୨୬
ଏକ ଅନେକ ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ । କେମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ହୁଅଇ ॥ ୨୭
୭ ମତ୍ସ୍ୟାଦି ନାନା ଅବତାର । ଧରି ଯେ କରନ୍ତି ବିହାର ॥ ୨୮
ଦ୍ୱିଜ-ଗୋ-ଦେବକ୍ଷେମ ଅର୍ଥେ । କର୍ମକୁ କରଇ ଜଗତେ ॥ ୨୯
ସେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଲୋକଙ୍କର । ମୁକୁଟ ଅଟେ ଦାମୋଦର ॥ ୩୦
ତାହାର ଚରିତ ଅମୃତ । ଶୁଣନ୍ତେ ତୃପ୍ତ ନୋହେ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୧
୮ ସେ ସର୍ବଲୋକନାଥ ହରି । ଯେବଣ ତତ୍ତ୍ୱଭେଦେ କରି ॥ ୩୨
ଲୋକ-ଅଲୋକ[୧] ଲୋକପାଳ । ସହିତେ ସର୍ଜିଲା ସକଳ ॥ ୩୩
ଯହିଁ ସକଳ ଜୀବଙ୍କର । ଭେଦ ଯେ ଯାହା ଅଧିକାର ॥ ୩୪
ତହିଁ ଅଛନ୍ତି ବଦ୍ଧ ହୋଇ । ଏ କଥା ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ଯହିଁ ॥ ୩୫
୯ ସେ ଆତ୍ମଯୋନି ନାରାୟଣ । ବିଶ୍ୱସର୍ଜକ ଯେଣେ ପୁଣ ॥ ୩୬
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଆତ୍ମା[୨] କର୍ମମାନ । ରୂପ ନାମକୁ କଲା ଭିନ୍ନ ॥ ୩୭
ହେ ଦ୍ୱିଜବର ମୋ ଆଗର । ପ୍ରକାଶ କର ଏ ବିଚାର ॥ ୩୮
୧୦ ଯେ ପରାବର ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କର ଯେବା ଧର୍ମମାନ ॥ ୩୯
ବ୍ୟାସମୁଖରୁ ଅନୁକ୍ଷଣ । ସେ କଥା କରିଛି ଶ୍ରବଣ ॥ ୪୦
ଅଳ୍ପ ସୁଖକୁ ସେ ବହନ୍ତି । ତହିଁରେ ତୋଷ ହେଲା ମତି ॥ ୪୧
କୃଷ୍ଣର କଥାମୃତ ତହିଁ । ଯେ ଅବା ଅଛି ସୂଚା ହୋଇ ॥ ୪୨
ତହିଁରେ ନାହିଁ ତୃପ୍ତି ମୋର । କହିଲି ଶୁଣ ମୁନିବର ! ॥ ୪୩
୧୧ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜରେ । ପଣ୍ଡିତେ ଯାକୁ ସ୍ତୁତି କରେ ॥ ୪୪
ସେ ତୀର୍ଥପଦର ଚରିତ । ତେଣେ କେ ତୋଷ ଲଭୁ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୫
ଯେଉଁ ଚରିତ ପୁରୁଷର । ପଶିଣ ଶ୍ରବଣବିବର ॥ ୪୬
ଯେଣୁ ସଂସାରମତି ହୋଇ । ସେ ଗୃହରତିକି ଛିଣ୍ଡାଇ ॥ ୪୭

---

୧. ଲୋକାଲୋକ ପର୍ବତ ୨. ଆତ୍ମା = ସ୍ୱଭାବ ।

୧୨　*ଭଗବାନର ଗୁଣମାନ　।　କହିବା ଅର୍ଥେ କରି ମନ　॥ ୪୮
ତୁମ୍ଭର ସଖା ବେଦବ୍ୟାସ　।　ଭାରତ କଲେକ ପ୍ରକାଶ　॥ ୪୯
ଯହିଁରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖମାନ　।　ଆଦ୍ୟରେ କରିଣ ବର୍ଣ୍ଣନ　॥ ୫୦
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ ସେହି ଦ୍ୱାରେ　।　ରଞ୍ଜିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ-କଥାରେ　॥ ୫୧

୧୩　ଯେ ଲୋକ ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ ହୋଇ　।　ସେ ହରିକଥାକୁ ବଢ଼ାଇ　॥ ୫୨
ତାହାର ଇତର ସୁଖରେ　।　ଅବଶ୍ୟ ବିରକ୍ତି ସେ କରେ　॥ ୫୩
ହରିଚରଣ ଅନୁସ୍ମୃତି　।　ତେଣେ ଆନନ୍ଦ ଯାହା ମତି　॥ ୫୪
ତାର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖମାନ　।　ସେ ନିଶ୍ଚେ କରଇ ଦହନ　॥ ୫୫

୧୪　ଯେ ଜନେ ପୂର୍ବଦୁରିତରେ　।　ବିମୁଖ ହରିକଥାଠାରେ　॥ ୫୬
ଯାଙ୍କୁ ଶୋଚନା କରେ ନର　।　ସେ ପୁଣି ଶୋଚ୍ୟ ତାହାଙ୍କର　॥ ୫୭
ଅଜ୍ଞାନୀ ଅଟନ୍ତି ସେ ନରେ　।　ତାଙ୍କ ଆୟୁଷ କାଳ ହରେ　॥ ୫୮
ତାଙ୍କ ବଚନ ଗତି ସ୍ମୃତି　।　ସକଳ ବିଅର୍ଥ ଅଟନ୍ତି　॥ ୫୯

୧୫　ଯେ ହରି ସୁଖକୁ ଦିଅଇ　।　ଆର୍ତ୍ତଜନର ବନ୍ଧୁ ହୋଇ　॥ ୬୦
ସଂସାରୁ ତାରେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର　।　ତେଣୁ ହେ ମୈତ୍ରେୟ ତାହାର　॥ ୬୧
ସକଳକଥା ମଧ୍ୟେ ସାର　।　କଥାକୁ କହ ମୋ ଆଗର　॥ ୬୨
ପୁଷ୍ପରୁ ଭ୍ରମର ଯେସନ　।　ଉଦ୍ଧରି ମଧୁ କରେ ପାନ　॥ ୬୩

୧୬　ଜଗତ ଜନମ-ପାଳନ-　।　ନାଶ ଅର୍ଥେ ସେ ଭଗବାନ　॥ ୬୪
ବିହରେ ନାନା ଅବତାରେ　।　ନାନା ପ୍ରକାରେ ଶକ୍ତି ଧରେ　॥ ୬୫
ଅତିମାନୁଷ କର୍ମ ଯେତେ　।　କରିଣ ଅଛି ଏ ଜଗତେ　॥ ୬୬
ସେମାନେ ମୋହର ଆଗର　।　ବିସ୍ତାରି କହ ମୁନିବର !　॥ ୬୭

---

*　କାମିନୋ ବର୍ଣ୍ଣୟନ୍ କାମାନ୍ ଲୋଭଂ ଲୁବ୍ଧସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣୟନ୍ ।
ନରଃ କିଂ ଫଳମାପ୍ନୋତି କୂପେଽନ୍ଧମିବ ପାତୟନ୍ ॥ ୧
ଲୋକଚିତ୍ତାବତାରାର୍ଥଂ ବର୍ଣ୍ଣୟିତ୍ୱାତ୍ର ତେନ ତୌ ।
ଇତିହାସୈଃ ପବିତ୍ରାର୍ଥୈଃ ପୁନସ୍ତତ୍ରୈବ ନିନ୍ଦିତୌ ॥ ୨
ଅନ୍ୟଥା ଘୋରସଂସାରବନ୍ଧହେତୁ ଜନସ୍ୟ ତୌ ।
ବର୍ଣ୍ଣୟେତ୍ ସ କଥଂ ବିଦ୍ୱାନ୍ ମହାକାରୁଣିକୋ ମୁନିଃ ॥ ୩
(ସ୍ୱାମିଧୃତେ ଇତିହାସସମୁଚ୍ଚୟେ)

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧୭ ଏମନ୍ତେ ବିଦୁରର ବାଣୀ । ସେ କୌଶାରବ[୧] ମୁନି ଶୁଣି ॥ ୬୮
ତରିବା ଅର୍ଥେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ପ୍ରଶ୍ନ ଅଟଇ ଯେଣୁ ତାର ॥ ୬୯
ସେ ଘେନି ସମ୍ମାନନା କଲେ । ଏମନ୍ତ ବଚନ କହିଲେ ॥ ୭୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୮ ବିଦୁର ! ସାଧୁ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର । ଯେଣେ ତରିବେ ସର୍ବନର ॥ ୭୧
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ଦେଇ ମତି । ବିସ୍ତାର କଲୁ ନିଜ କୀର୍ତ୍ତି ॥ ୭୨
୧୯ ବ୍ୟାସବୀର୍ଯ୍ୟରୁ ଜାତ ତୁହି । ତୋଠାରେ ବିଚିତ୍ର ଏ ନୋହି ॥ ୭୩
ଅନନ୍ୟଭକ୍ତିଯୋଗମତେ । ହରିଙ୍କି ଧଇଲୁ ଯା ଚିତ୍ତେ ॥ ୭୪
୨୦ ତୁ ପ୍ରଜାସଂଯମନେ ଯମ । ମାଣ୍ଡବ୍ୟଶାପରୁ ଜନମ ॥ ୭୫
ଲଭିଲୁ ବ୍ୟାସର ବୀର୍ଯ୍ୟରେ । ବ୍ୟାସ-ଅନୁଜ[୨] ଦାସୀଠାରେ ॥ ୭୬
୨୧ ଯେତେ ଆପଣା ଅନୁଚର । ତାଙ୍କ ସହିତେ ଦାମୋଦର ॥ ୭୭
ତୋ ଠାରେ କରନ୍ତି ଆଦର । ତୋ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ ସେ ବିଦୁର !॥ ୭୮
ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ଛନ୍ତି ମୋତେ । ଆପଣା ପୁରକୁ ଚଳନ୍ତେ ॥ ୭୯
୨୨ ଏବେ ମୁଁ ତୋହର ଆଗରେ । ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି କ୍ରମରେ ॥ ୮୦
ଭଗବାନର ଲୀଳା ଯେହି । ଯୋଗମାୟାରେ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ॥ ୮୧
ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି-ସ୍ଥିତି-ନାଶ । ଯହିଁରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥ ୮୨
୨୩ ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଜୀବଙ୍କର । ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବେ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୩
ଏ ବିଶ୍ୱରୂପେ ଏକ ହୋଇ । ଥିଲେ, ନ ଥିଲା ଆନ କେହି ॥ ୮୪
ମାୟାର ଲୟେ ପୁଣ ସେହି । ନାନା ମତିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୋହି ॥ ୮୫
୨୪ ସେ ଏକ ହୋଇ ଶୋଭାପାଇ । ଦେଖିଣ ଶକ୍ତିକି ବହଇ ॥ ୮୬
ଦୃଶ୍ୟକୁ ଯେଣୁ ନ ଦେଖିଲା । ଆତ୍ମାକୁ ମିଥ୍ୟାପ୍ରାୟେ କଲା ॥ ୮୭
ତା'ଠାରେ ସର୍ବଶକ୍ତି ରହି । ଜ୍ଞାନ ତାହାର ଲୀନ ନୋହି ॥ ୮୮
୨୫ ଶକ୍ତି ସେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ପୁରୁଷର । ଜନ୍ମିଲା ମାୟା ନାମ ତାର ॥ ୮୯
କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ରୂପ ସେହି । ତାଦ୍ୱାରେ ଜଗତ ସର୍ଜଇ ॥ ୯୦
୨୬ ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ମାୟାଠାରେ । ପୁରୁଷରୂପେ ସେ କାଳରେ ॥ ୯୧
ସ୍ଥାପିଲା ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ନେଇ । ସ୍ୱୟେଂ ଚିଦ୍‌ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୯୨

---

୧. ମୈତ୍ରେୟ । ୨. ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ।

୨୭ *ସେ ମାୟା କାଳରେ ପ୍ରେରିତ । ତା ଠାରୁ ହେଲା ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ॥ ୯୩
ବିଜ୍ଞାନ ଆତ୍ମା ସେ ଅଟଇ । ବିଶ୍ୱଦେହରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୯୪
ଆପଣା ଦେହତେଜଭର । ତେଣେ ନାଶଇ ଅନ୍ଧକାର ॥ ୯୫
୨୮ ସେ ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ଚିଦାଭାସ । ଗୁଣ-କାଳର ହୋଇ ବଶ ॥ ୯୬
ଭଗବାନର ଦୃଷ୍ଟିପାତେ । ଜଗତସର୍ଜନାର ଅର୍ଥେ ॥ ୯୭
ଆତ୍ମାକୁ ରୂପାନ୍ତର କଲା । ତା ଠାରୁ ଅହଂକାର ହେଲା ॥ ୯୮
୨୯ ବିକାରୀ ଯେଉଁ ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ । ତହିଁରୁ ଅହଂକାର ଜାତ ॥ ୯୯
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣକର୍ତ୍ତା ଦେହ । ଭୂତଇନ୍ଦ୍ରିୟମନୋମୟ ॥୧୦୦
୩୦ ବିକାରୀ, ରାଜସ, ତାମସ । ଏ ତିନି ରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥୧୦୧
ବଇକାରିକ ଅହଂକାର । ଧରନ୍ତେ ପୁଣି ରୂପାନ୍ତର ॥୧୦୨
ଜାତ ହୋଇଲା ତହୁଁ ମନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଧିଷ୍ଠାତାମାନ ॥୧୦୩
ଶବଦ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରକାଶ । ଅଟଇ ଯାହାଙ୍କର ବଶ ॥୧୦୪
୩୧ ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ହୋଇଣ ଜ୍ଞାନକର୍ମମୟ ॥୧୦୫
ତୈଜସ ଅହଂକାରୁଁ ଜାତ । ତାମସୁଁ ଶବଦ ସଂଭୂତ ॥୧୦୬
ଆତ୍ମାର ଲିଙ୍ଗ ଯେ ଆକାଶ । ସେ ଯେଉଁ ଶବଦୁଁ ପ୍ରକାଶ ॥୧୦୭
୩୨ ଈଶ୍ୱରଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆକାଶ । ଲଭିଣ କାଳମାୟା ଅଂଶ ॥୧୦୮
ସେ ସ୍ପରଶକୁ ଜାତ କଲା । ତାର ବିକାରୁଁ ବାତ ହେଲା ॥୧୦୯
୩୩ ଆକାଶ ସହିତେ ସମୀର । ସ୍ୱବଳେ ଲଭନ୍ତେ ବିକାର ॥୧୧୦
ସ୍ୱରୂପଜ୍ୟୋତି ଜାତ କଲା । ଲୋକପ୍ରକାଶ ସେ ହୋଇଲା ॥୧୧୧
୩୪ ପରମେଶ୍ୱର ଦୃଷ୍ଟିପାତେ । ସେ ଜ୍ୟୋତି ପବନସହିତେ ॥୧୧୨
ବିକାର ଲଭନ୍ତେ, ସଂଭୂତ । ଜଳ ତହିଁରୁ ରସଯୁତ ॥୧୧୩
୩୫ କାଳମାୟାଂଶଯୋଗ ପାଇ । ଜ୍ୟୋତିରେ ଜଳ ମିଶେ ଯାଇ ॥୧୧୪
ଈଶ୍ୱରଦୃଷ୍ଟିରେ ବିକାର । ଲଭନ୍ତେ ଗନ୍ଧଗୁଣାଧାର[୧] ॥୧୧୫
ପୃଥିବୀ ହୋଇଲା ସଂଭୂତ । ଶୁଣ ବିଦୁର ! ଏକଚିତ୍ତ ॥୧୧୬
୩୬ ଆକାଶ ଆଦି ଭୂତଙ୍କର । ଯେ ବା ଅଟଇ ପରାବର ॥୧୧୭
କାରଣସଂସର୍ଗୁଁ ଅଧିକେ । ଗୁଣପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଲୋକେ ॥୧୧୮

---

* ବିଷ୍ଣୋସ୍ତୁ ତ୍ରୀଣି ରୂପାଣି ପୁରୁଷାଖ୍ୟାନ୍ୟଥୋ ବିଦୁଃ । ପ୍ରଥମଂ ମହତଃ ସ୍ରଷ୍ଟୃ ଦ୍ୱିତୀୟଂ ତ୍ୱଣ୍ଡସଂସ୍ଥିତମ୍ । ତୃତୀୟଂ ସର୍ବଭୂତ ସ୍ଥଂ ତାନି ଜ୍ଞାତ୍ୱା ବିମୁଚ୍ୟତେ ॥ (ସ୍ୱାତ୍ୱତତନ୍ତ୍ର)

୧. ଗନ୍ଧଗୁଣାକାର ।

୩୭ ମହତ ଆଦି ଯେ ଅଶେଷ । ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଏ ବିଶେଷ ॥୧୧୯
ବିକାର, ବିକ୍ଷେପ, ଚେତନା । ଏ ତିନି ଯୁତ ହୋଇ ନାନା ॥୧୨୦
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସର୍ଜିଣ ନ ପାରି । କରଯୁଗଳ ଯୋଡ଼ି କରି ॥୧୨୧
ସମସ୍ତେ ମିଳି ସଂଭ୍ରମରେ । ସ୍ତୁତିଂ[୧] ରଚିଲେ ହରିଠାରେ ॥୧୨୨

ଶ୍ରୀଦେବା ଉଚୁଃ

୩୮ ଭୋ ଦେବ ! ପ୍ରଣାମ ଆମ୍ଭର । ଚରଣପଦ୍ମକୁ ତୋହର ॥୧୨୩
ପ୍ରପନ୍ନ-ତାପ ନାଶିବାରେ । ଯେ ସଦା ଛତ୍ରରୂପ ଧରେ ॥୧୨୪
ଯେଉଁ ଚରଣକମଳର । ମୂଳରେ କରିଣ ମନ୍ଦିର ॥୧୨୫
ସଂସାରଦୁଃଖ ଯତିମାନେ । ବିନାଶ କରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥୧୨୬
ଯେହ୍ନେ ପଥିକ ଗୃହ ପାଇ । ପଥଶ୍ରମକୁ ପାସୋରଇ ॥୧୨୭
୩୯ ହେ ଧାତା ସଂସାରେ ଜନ୍ତୁଏ । ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ତାପତ୍ରୟେ ॥୧୨୮
ସୁଖକୁ ନ ଲଭନ୍ତି ଯେଣୁ । ତୋ ପାଦଛାୟା ଆମ୍ଭେ ତେଣୁ॥୧୨୯
ଆଶ୍ରୟ କରୁଛୁଁ ନିର୍ଭରେ । ବିଦ୍ୟାକୁ ଲଭନ୍ତି ଯହିଁରେ ॥୧୩୦
୪୦ ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ତାରଇ । ଏଣୁ ତୋ ପାଦ ତୀର୍ଥ ହୋଇ ॥୧୩୧
ତୋ ମୁଖପଙ୍କଜ ମନ୍ଦିର । ଅଟଇ ବେଦପକ୍ଷୀଙ୍କର ॥୧୩୨
ତେଣୁ ଏକାନ୍ତେ ଋଷିଗଣ । ଖୋଜନ୍ତି ତୋହର ଚରଣ ॥୧୩୩
ଅଘନାଶନ ଜଳ ଯାର । ସ୍ଥାନ ଅଟଇ ସେ ଗଙ୍ଗାର ॥୧୩୪
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ସେ ଚରଣେ । ଭୋ ନାଥ ! ପଶୁଛୁଁ ଶରଣେ ॥୧୩୫
୪୧ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ତୋ ଗୁଣ ଶୁଣନ୍ତି । ଜାତ ହୁଅଇ ତେଣୁ ଭକ୍ତି ॥୧୩୬
ଭକ୍ତିରେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ ମନ । ସେ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ଯାହା ଜନ ॥୧୩୭
ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାନ୍ତି ସଂସାରେ । ବୈରାଗ୍ୟବଳଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରେ ॥୧୩୮
ସେ ପାଦକମଳେ ତୋହର । ଶରଣ ପଶୁଛୁଁ ଈଶ୍ୱର ॥୧୩୯
୪୨ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତିସଂହାର । ଅର୍ଥେ ତୁ କରୁ ଅବତାର ॥୧୪୦
ତୋ ପାଦପଦ୍ମକୁ ଶରଣ । ପଶୁଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ନାରାୟଣ ॥୧୪୧
ସେ ପାଦ ମନେ ଯେ ଚିନ୍ତଇ । ତାର ସଂସାରଭୟ ନାହିଁ ॥୧୪୨

---

୧. ମିଥଃ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣବୋ ଦେବା ନ ମିଳନ୍ତଃ ପରସ୍ପରମ୍
ବିଶ୍ୱକର୍ମଣ୍ୟନୀଶାନା ନିର୍ବିର୍ଣ୍ଣା ହରିମୀଡ଼ିରେ (ସ୍ୱାମୀ) ॥

୪୩ ତୁଚ୍ଛ ଅଟଇ ଯେ ଶରୀର । ଉପକରଣତୁଲେ ଘର ॥୧୪୩
ଅହନ୍ତା ମମତା ଆଚରି । ତହିଁ ଯେ ଥାନ୍ତି ଗ୍ରହ[୧] କରି ॥୧୪୪
ଶରୀରେ ଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କର । ଅଟଇ ଯେଉଁ ପାଦ ଦୂର ॥୧୪୫
ହେ ଭଗବାନ ସେ ଚରଣ । ଭକ୍ତଙ୍କୁ ତୋର ଅନୁକ୍ଷଣ ॥୧୪୬
୪୪ ବିଷୟଲାଳସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ । ମନ ଯାଙ୍କର ବନ୍ଦୀ ହୋଏ ॥୧୪୭
ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖନ୍ତି । ତୋ ପାଦଶୋଭାକୁ ଯେ ଚିନ୍ତି ॥୧୪୮
୪୫ ହେ ଦେବ ! ତୋ କଥା ଅମୃତ । ପାନେ ନିର୍ମଳ ଯାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ॥୧୪୯
ବଢ଼ଇ ଭକ୍ତି ତୋହଠାରେ । ବୈରାଗ୍ୟବଳଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରେ ॥୧୫୦
ବୈକୁଣ୍ଠପୁରକୁ ସତ୍ୱରେ । ଗମନ କରନ୍ତି ସେ ନରେ ॥୧୫୧
୪୬ ଆନ ପଣ୍ଡିତ ମହୀତଳେ ।· ଆତ୍ମ ସମାଧି ଯୋଗବଳେ ॥୧୫୨
ବଳିଷ୍ଠ[୨] ଅଟେ ଯେ ପ୍ରକୃତି । ତାହାକୁ ଜିଣି ଶାନ୍ତ-ମତି ॥୧୫୩
ତୋଠାରେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ଶ୍ରମକୁ ଲଭନ୍ତି ॥୧୫୪
ଯେ ଭକ୍ତି କରେ ତୋହଠାରେ । ସେ ଗତି ଲଭେ ନିଃଶ୍ରମରେ ॥୧୫୫
୪୭ ଲୋକସର୍ଜନା ଇଚ୍ଛା କଲୁ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତ୍ରିଗୁଣେ ସର୍ଜିଲୁ ॥୧୫୬
ଆମ୍ଭେ ବିରୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବହି । ମିଶି ନ ପାରି ଏକ ହୋଇ ॥୧୫୭
ତୋ କ୍ରୀଡ଼ାଅର୍ଥେ ତୋରଠାଇଁ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନ ପାରିଲୁ ଦେଇ ॥୧୫୮
୪୮ ହେ ଅଜ ! ବଳିକି ଯେମନ୍ତେ । ଅର୍ପିବୁଁ ଯଥାକାଳେ ତୋତେ ॥୧୫୯
ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ । ଅନ୍ନକୁ ଭୁଂଜିବୁଁ ଭୁବନେ ॥୧୬୦
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ଜନେ । ବଳି ଦେଇଣ ତୋଷମନେ ॥୧୬୧
ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜିବେ ଅବିଘ୍ନରେ । ବିଧାନ କର ସେ ପ୍ରକାରେ ॥୧୬୨
୪୯ କାରଣ ସହିତ ହୋଇଣ । ଆମ୍ଭେ ଯେତେକ ସୁରଗଣ ॥୧୬୩
ଆମ୍ଭର ଆଦ୍ୟ ତୁ ପ୍ରମାଣ । କୂଟସ୍ଥ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥୧୬୪
ଗୁଣ-କର୍ମକୁ ଜାତ କରେ । ଯେ ମାୟା ତୁ ଦେବ ତାଠାରେ ॥୧୬୫
ପ୍ରଥମେ ନିବେଶିଲୁ ରେତ । ଯେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ॥୧୬୬
୫୦ ମୁଁ[୩] ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱମାନେ ଯେତେ । ତୋଠାରୁ ଜନ୍ମିଲୁଁ ଯଦର୍ଥେ ॥୧୬୭
ତୋ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଘେନି ଭାବେ । କହ ତୁ କି କରିବୁଁ ଏବେ ॥୧୬୮

---

୧. ଗ୍ରହ = ଆଗ୍ରହ
୨. ବରିଷ୍ଠ (?)　୩. ମୁଁ = ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ମଦ୍‌ପ୍ରମୁଖା ମହଦାଦୟଃ (ସ୍ୱାମୀ)

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅ ନିଜ ଜ୍ଞାନ	ଶକ୍ତି ସହିତେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ	॥୧୬୯
ସଂସାରରଚନା ତୋହର	ଏତେକ ଅନୁଗ୍ରହ ତୋର	॥୧୭୦
ହରିର ଚରଣ ପଙ୍କଜେ	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦିନବନ୍ଧୁ ଭଜେ	॥୧୭୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ମହଦାଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ
ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଷ୍ଠେ ତୈରୀଶ୍ୱରାବିଷ୍ଟୈଃ ସୃଷ୍ଟିମାହ ବିରାଟ୍‌ତନୋଃ ।
ଅଧିଦୈବାଦିଭେଦଂ ଚ ତତ୍ରୈବ ଭଗବତ୍‌କୃତମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଋଷିରୁବାଚ

୧	କହେ ମୈତ୍ରେୟ ମୁନିବର ।	ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହୋ ବିଦୁର	॥	୧
୨	ସଂମେଳଂ[୧] ହୋଇଣ ନ ପାରି ।	ଲୋକରଚନାକୁ ପାସୋରି	॥	୨
	ଏ ରୂପେ ମହତ ଆଦିର ।	ଗତିକି ଦେଖିଣ ଈଶ୍ୱର	॥	୩
	ଯାହାର ନାମ କାଳ ଗୁଣ ।	ସେ ଦୈବୀ ଶକ୍ତିକି ଘେନିଣ	॥	୪
	ତ୍ରୟୋବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱଗଣେ ।	ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଏକକ୍ଷଣେ	॥	୫
୩	ନିବୃତ୍ତ କର୍ମର ପ୍ରବୋଧେ ।	ଚେଷ୍ଟା ରୂପରେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ	॥	୬
	ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଭଗବାନ ।	ସେ ହୋଇଥିଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ	॥	୭
	ଯଥାକ୍ରମରେ ତାହାଙ୍କର ।	ସଂଯୋଗ କଲେ ସେ ଈଶ୍ୱର	॥	୮
୪	ବଢ଼ିଲା କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ତହିଁ ।	ଦଇବେ ନିଯୋଜିତ ହୋଇ	॥	୯
	ତ୍ରୟୋବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱଗଣ ।	ନିଜ ଅଂଶରେ ତତକ୍ଷଣ	॥	୧୦
	ଅଧିପୁରୁଷ କଲା ଜାତ ।	ବିରାଟ ରୂପରେ ବିଦିତ	॥	୧୧
୫	ଈଶ୍ୱର ସେ ଗଣମଧ୍ୟରେ ।	ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତେ ମାତ୍ରାରେ	॥	୧୨
	ଏକ ଆରକେ କ୍ଷୋଭ ପାଇ ।	ସଚରାଚର ଲୋକ ଯହିଁ	॥	୧୩
୬	ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ସେ ପୁରୁଷ ।	ଜଳରେ ସହସ୍ର ବରଷ	॥	୧୪
	ରହିଲା ଅଣ୍ଡକୋଷଗତେ ।	ସକଳ ଜୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ	॥	୧୫

୧. ସଂମେଳ = ଏକତ୍ର ମିଳନ ।

୬　ବିଶ୍ୱସର୍ଜନାରେ ନିପୁଣ । ମହତ ଆଦି ଯେଉଁ ଗଣ ॥ ୧୬
ତାହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରୁ ସଂଭୂତ । ବିରାଟ ରୂପ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୧୭
ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିରେ ଏକ ହୋଇ । ଚୈତନ୍ୟ ରୂପରେ ସେ ରହି ॥ ୧୮
କ୍ରିୟା ଶକ୍ତିରେ ବାହ୍ୟାନ୍ତରେ । ସେ ଦଶପ୍ରାଣ-ରୂପ[୧] ଧରେ ॥ ୧୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟପତି ଦେବମୟ ॥ ୨୦
ଏରୂପେ ତ୍ରିବିଧ ହୋଇଲା । ଭୋଗଶକ୍ତିକି ଆଶ୍ରେ କଲା ॥ ୨୧
୮　ଅଶେଷ-ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମା ସେହି । ପରମାତ୍ମାର ଅଂଶ ହୋଇ ॥ ୨୨
ବିଷ୍ଣୁର ଆଦ୍ୟ ଅବତାର । ଯହିଁରେ ଅଛି ଚରାଚର ॥ ୨୩
୯　ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ଅଧିଭୂତ ଦୁଇ । ସେ ଅଧିଦୈବ ରୂପ ହୋଇ ॥ ୨୪
ଏ ରୂପେ ତ୍ରିବିଧ ସେ ପୁଣ । ବିରାଟ ହୋଇ' ଦଶ ପ୍ରାଣ ॥ ୨୫
ହୃଦୟରୂପେ ଏକ ଯେହି । ଏ ରୂପେ ଭେଦ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୨୬
୧୦　ସେ ବିଶ୍ୱସୃଜମାନେ ଯାହି । ପୂର୍ବରେ ଅଛନ୍ତି ଜଣାଇଁ ॥ ୨୭
ତା' ଅଧୋକ୍ଷଜ ଚିନ୍ତା କରି । ବିବିଧ ଲାଭ ମନେ ଧରି ॥ ୨୮
ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିରେ ବିରାଟର । ପଶିଲେ ହୃଦୟ ଭିତର ॥ ୨୯
୧୧　ଈଶ୍ୱର-ଅନୁପ୍ରବେଶରେ । ତକ୍ଷଣେ ବିରାଟ ଦେହରେ ॥ ୩୦
ଜନ୍ମିଲେ ଯେତେ ଯେତେ ସ୍ଥାନ । କହିବା ଶୁଣ ତୁ ସେମାନ ॥ ୩୧
୧୨　ମୁଖ ଜନ୍ମିଲା ବିରାଟର । ବାଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ବୈଶ୍ୱାନର ॥ ୩୨
କଲା ତହିଁରେ ନିଜ ସ୍ଥାନ । ଯେଣେ ସେ କହଇ ବଚନ ॥ ୩୩
୧୩　ତାଲୁ ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ଜିହ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଘେନି ତହିଁ ॥ ୩୪
ବରୁଣ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ । ଯେଣେ ସେ ଜାଣେ ସର୍ବରସ ॥ ୩୫
୧୪　ନାସିକା ବେନି ଜାତ ତାର । ତହିଁରେ ଅଶ୍ୱିନ କୁମାର ॥ ୩୬
ଘ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଘେନି ମିଳି । ଯେଣେ ସେ ଗନ୍ଧକୁ ଆକଳି ॥ ୩୭
୧୫　ଜାତ ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ବେନି । ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତ୍ୱଷ୍ଟା[୨] ଘେନି ॥ ୩୮
ପ୍ରବେଶ ହେଲା ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ରୂପକୁ ଦେଖଇ ॥ ୩୯
୧୬　ତାହାର ଚର୍ମମାନେ ଜାତ । ତହିଁରେ ଲୋକପାଳ ବାତ[୩] ॥ ୪୦
ତ୍ୱକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଘେନି ହୋଇ । ଯେଣେ ସେ ସ୍ପର୍ଶକୁ ଜାଣଇ ॥ ୪୧

---

୧. ''ନାଗଃ କୂର୍ମୋଽଥ କୃକରୋ ଦେବଦତ୍ତୋ ଧନଂଜୟଃ ।'' ଏହି ପଞ୍ଚ ପ୍ରାଣ ବୃତ୍ତିଭେଦରେ ଦଶବିଧ ହୁଏ ।
୨. ଆଦିତ୍ୟ ।　　୩. ପବନ ।

୧୭ ଜାତ ହୋଇଲେ ବେନି କର୍ଣ୍ଣେ । ଶ୍ରୋତ୍ର ଅଂଶରେ ଦିଗମାନେ ॥ ୪୨
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ଶବ୍ଦକୁ ଶୁଣଇ ॥ ୪୩
୧୮ ଚର୍ମ ତାହାର ହେଲା ଜନ୍ମ । ଲୋମ ଅଂଶେ ଔଷଧିମାନ ॥ ୪୪
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ କଣ୍ଡୁକୁ ଜାଣଇଁ ॥ ୪୫
୧୯ ଜନ୍ମିଲା ତାର ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତି । ରେତ ଅଂଶରେ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୪୬
ପ୍ରବେଶ ହେଲା ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ଆନନ୍ଦ ଲଭଇ ॥ ୪୭
୨୦ ଗୁଦ ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ପ୍ରବେଶ ହେଲା ମିତ୍ର[୧] ତହିଁ ॥ ୪୮
ପାୟୁକୁ ଘେନି ସଙ୍ଗତରେ । ଯେଣେ ସେ ମଳତ୍ୟାଗ କରେ ॥ ୪୯
୨୧ ଜନ୍ମିଲେ ତାର ହସ୍ତବେନି । ବାର୍ତ୍ତା[୨] ଅଂଶକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଘେନି ॥ ୫୦
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତହିଁ ଯାଇ । ଯେଣେ ସେ ବୃତ୍ତିକି[୩] କରଇ ॥ ୫୧
୨୨ ତାର ସମ୍ଭବେ ପାଦବେନି । ଗତି ଅଂଶକୁ ବିଷ୍ଣୁ ଘେନି ॥ ୫୨
ସେ ସ୍ଥାନେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ । ଯେଣେ ସେ ଲଭେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେଶ ॥ ୫୩
୨୩ *ବୁଦ୍ଧି ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ବାଗୀଶ ପ୍ରବେଶିଲା ତହିଁ ॥
ବୋଧ ଅଂଶକୁ ଘେନି ଯେଣେ । ବୋଦ୍ଧବ୍ୟ ବିଷୟ ସେ ଜାଣେ ॥
୨୪ ହୃଦୟ ଜନମିଲା ତାର । ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ନିଶାକର ॥ ୫୪
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଂଶ ସେହି । ସଂକଳ୍ପ ଆଦି ଯହିଁ ପାଇ ॥ ୫୫
୨୫ ଜନ୍ମିଲା ଅହଙ୍କାର ତାର । ରୁଦ୍ର ପ୍ରବେଶ ସେ ସ୍ଥାନର ॥ ୫୬
ଅହଂମତିରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଯେଣେ ସେ କ୍ରିୟାକୁ କରଇ ॥ ୫୭
୨୬ ସତ୍ତ୍ୱ ତାହାର ହେଲା ଜାତ । ସେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରବେଶ ମହତ[୪] ॥ ୫୮
୨୭ ମୂର୍ଦ୍ଧାରୁ ସ୍ୱର୍ଗ, ପାଦୁଁ ମହୀ । ଆକାଶ ତା' ନାଭିରୁ ହୋଇ ॥ ୫୯
ଚିତ୍ତ ଅଂଶରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଯେଣେ ସେ ବିଜ୍ଞାନକୁ ପାଇ ॥ ୬୦
ଗୁଣର ପରିଣାମ ପାଇ । ଅଛନ୍ତି ସୁର ଆଦି ଯହିଁ ॥ ୬୧

---

୧. ମିତ୍ର = ସୂର୍ଯ୍ୟ । ୨. କ୍ରୟବିକ୍ରୟାଦି ଶକ୍ତି ୩. ଜୀବିକା ।

* "ବୁଦ୍ଧିଂଚାସ୍ୟ ବିନିର୍ଭିନ୍ନାଂ ବାଗୀଶୋ ଧିଷ୍ଣ୍ୟମାବିଶତ୍ ।
ବୋଧେନାଂଶେନ ବୋଦ୍ଧବ୍ୟପ୍ରତିପତ୍ତିର୍ଯତୋ ଭବେତ୍ ॥" ଏହି ଶ୍ଳୋକ ପୋଥିରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ଥିବା ହେତୁ ଏହାର ଅନୁବାଦ କରାହେଲା । ବିଶ୍ୱନାଥ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ 'ଅସର୍ବସମ୍ମତ' କହିଛନ୍ତି ।

୪. ବ୍ରହ୍ମା ।

୨୮ ଉତ୍କଟ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୁଁ କରି । ଦେବତା ସ୍ୱର୍ଗରେ ବିହରି ॥ ୬୨
ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଆଦି ମହୀ । ଭଜିଲେ ରଜଗୁଣ ବହି ॥ ୬୩
୨୯ ଭୂମି ଆକାଶ ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ । ଈଶ୍ୱରନାଭି ଯେ ଗଗନ ॥ ୬୪
ତାକୁ ଲଭିଲେ ତମୋଗୁଣେ । ରୁଦ୍ରପାର୍ଷଦ ଭୂତଗଣେ ॥ ୬୫
୩୦ ମୁଖୁଁ ତାହାର ବେଦ ଜାତ । ତା ମୁଖୁଁ ହେଲାକ ସଂଭୂତ ॥ ୬୬
ଯେ ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣମୁଖ୍ୟ ଗୁରୁ । ସେ ବିପ୍ର ହୋଇଲା ମୁଖରୁ ॥ ୬୭
୩୧ ପାଳନ ବୃତ୍ତି ପୁରୁଷର । ଭୁଜରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥ ୬୮
ସେହି ବୃତ୍ତିକି ଅନୁଗତ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ତା ଭୁଜୁଁ ସଂଭୂତ ॥ ୬୯
ଯେ ଅଟେ ପୁରୁଷର ଅଂଶ । ଚୌରାଦି ଭୟ କରେ ଧ୍ୱଂସ ॥ ୭୦
ଯେ ରକ୍ଷା କରେ ହୋଇ ଜନ୍ମ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୭୧
୩୨ କୃଷ୍ୟାଦି ବ୍ୟବସାୟ ଯେତେ । ଲୋକର ଜୀବିକା ଜଗତେ ॥ ୭୨
ସେ ତାର ଉରୁରୁ ସଂଭୂତ । ବୈଶ୍ୟ ହିଁ ହେଲା ତହୁଁ ଜାତ ॥ ୭୩
ଆପଣା ବୃତ୍ତି କରି ଯେହି । ପରଜୀବିକା ସଂପାଦଇ ॥ ୭୪
୩୩ ଧର୍ମର ସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ତାର । ଚରଣୁଁ ଶୁଶ୍ରୂଷା ବାହାର ॥ ୭୫
ସେହି ବିଷୟେ ଶୂଦ୍ର ଜାତ । ଯା' କର୍ମେ ହରି ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୭୬
୩୪ ଏ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜଗତେ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ॥ ୭୭
ସ୍ୱଧର୍ମେ ହରିଙ୍କି ଭଜନ୍ତି । ଆପଣା ଗୁରୁ ବୋଲି ଚିନ୍ତି ॥ ୭୮
ଘେନି ଆପଣା ବୃତ୍ତିମାନ । ଯେଣୁ ତା ଠାରୁ ହେଲେ ଜନ୍ମ ॥ ୭୯
୩୫ ଦଇବ କର୍ମ ଆତ୍ମାରୂପୀ । ଯେ ଭଗବାନ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥ ୮୦
ତା ଯୋଗମାୟାବଳୁଁ ଜାତ । ବିରାଟ ରୂପ ଏ ସାକ୍ଷାତ ॥ ୮୧
ଏହା ସମଗ୍ରେ କହିବାରେ । କେ ଇଚ୍ଛା କରିବ ମନରେ ॥ ୮୨
୩୬ ତଥାପି ଯେତେ ଅଛି ଶୁଣି । ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେତେ ଅଛି ଜାଣି ॥ ୮୩
ସେ ରୂପେ କୀର୍ତ୍ତିକି ହରିର । କହିବି ତୋହର ଆଗର ॥ ୮୪
ତା' ବିନୁ ଆନ କଥା ଭଣି । ମଳିନ ହୋଇଛି ଯେ ବାଣୀ ॥ ୮୫
ସେ ବାଣୀ ହୋଇବ ସଂସ୍କାର । ହରିର କୀର୍ତ୍ତନେ ବିଦୁର ॥ ୮୬
୩୭ ଗୁଣାନୁବାଦ ମୁକୁନ୍ଦର । ଏକାନ୍ତ ଲାଭ ବଚନର ॥ ୮୭
ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯାହା ଭଣି । ସେ କଥାମୃତ ଯେବେ ଶୁଣି ॥ ୮୮
କର୍ଣ୍ଣର ଲାଭ ସେ ଅଟଇ । କହିବା ଏବେ ଶୁଣ ତାହି ॥ ୮୯

୩୮ ଯୋଗେ ନିର୍ମଳ ଯେଉଁ ମତି । ତେଣେ ଆପଣେ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୯୦
ସହସ୍ର ବରଷେ ହରିର । ମହିମା ନ କଲେ ଗୋଚର ॥ ୯୧
୩୯ ଭଗବାନର ମାୟା ଯେହି । ମାୟାବୀ ଲୋକଙ୍କୁ ମୋହଇ ॥ ୯୨
ହରିହିଁ ନିଜେ ଆତ୍ମଗତିଂ[୧] । ନ ଜାଣେ, ଆନ କେ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୯୩
୪୦ ମନର ସହିତେ ବଚନ । ନିବର୍ତ୍ତେ ଯାକୁ ନ ଜାଣିଣ ॥ ୯୪
ଜାଣି ନ ପାରେ ଯାକୁ ଶିବ । ଆନ ସକଳ ଯେତେ ଦେବ ॥ ୯୫
ସେମାନେ ନ କଲେ ଗୋଚର। ତାକୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୯୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ କର ଏଣେ ଲୟେ ॥ ୯୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟ ସଂବାଦେ
ମହଦାଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତମେ ସଂଶୟଚ୍ଛେଦି ପ୍ରତିନନ୍ଦ୍ୟ ମୁନେର୍ବଚଃ ।
ପୁନଃ କ୍ଷତ୍ରା କୃତା ନାନା ପ୍ରଶ୍ନାଃ ସମ୍ୟଗୁଦୀରିତାଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତେ ମୈତ୍ରେୟର ବାଣୀ । ବିଦୁର ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ଶୁଣି ॥ ୧
ସଂତୋଷେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ପଚାରେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୨

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ଭୋ ବିପ୍ର ! ଜ୍ଞାନରୂପୀ ହରି । ଅଟେ ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ବିକାରୀ ॥ ୩
ତାହାର କ୍ରିୟା ଅବା କାହିଁ । ଏ ତ ଲୀଳାରେ ନ ଘଟଇ ॥ ୪
ଯେ ହରି ଅଟଇ ନିର୍ଗୁଣ । ତାହାର କାହିଁ ଗୁଣ ପୁଣ ॥ ୫
୩ ବାଳକ ଖେଳଇ ଇଚ୍ଛାରେ । ଅଥବା ମିତ୍ରବଚନରେ ॥ ୬
ଯେ ହରି ଆପ୍ତକାମ ହୋଇ । ତାହାର ଇଚ୍ଛା ଅଛି କାହିଁ ॥ ୭
ଯାହାର ସଙ୍ଗଲେଶ ନାହିଁ । କେ ଅବା ତାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୮

୧. ସ୍ୱମାୟାଗତି (ସ୍ୱାମୀ)

୪	ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟାରେ ସଂସାର	ସର୍ଜନା କରଇ ଈଶ୍ୱର	॥	୯
	ପୁଣି ତା ପାଳନା କରଇ	ପ୍ରାନ୍ତ କାଳରେ ସଂହାରଇ	॥	୧୦
୫	ଦେଶରୁ, କାଳୁଁ, ଅବସ୍ଥାରୁ	ଆତ୍ମାରୁ¹ ପରସକାଶରୁ	॥	୧୧
	ଯାହାର ଜ୍ଞାନ ନାଶ ନାହିଁ	ସେ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ହୋଇ	॥	୧୨
	ଅବିଦ୍ୟା-ସଙ୍ଗତେ ବିହରେ	କି କାର୍ଯ୍ୟ କହ ମୋ ଆଗରେ	॥	୧୩
୬	ସକଳ ଦେହେ ଭଗବାନ	ଆତ୍ମାରୂପରେ ସନ୍ନିଧାନ	॥	୧୪
	ତାର କି କାର୍ଯ୍ୟେ ସୁଖ ନାଶ	କର୍ମସକାଶୁଁ ହୋଏ କ୍ଲେଶ	॥	୧୫
୭	ଅଜ୍ଞାନସଂକଟେ ମୋ ମନ	ପଡ଼ି ହେଉଛି ଛନଛନ	॥	୧୬
	ସେ ଘେନି ଚିତ୍ତେ ମୋହ ମୋର	ବିନାଶ କର ମୁନିବର !	॥	୧୭

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୮	କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର	ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧର	॥	୧୮
	ଜାଣିମାପାଇଁ ତତ୍ତ୍ୱସାର	ଏ ରୂପେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ବିଦୁର	॥	୧୯
	ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ	ଅଳ୍ପ ହସିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ	॥	୨୦
	ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତେ ବଚନ	ସଂଦେହ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ମନ	॥	୨୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯	ତର୍କବିରୋଧ ଯହିଁ ହୋଇ	ଈଶ୍ୱରମାୟା ଅଟେ ସେହି	॥	୨୨
	*ଈଶ୍ୱର ଅଟେ ଯେଉଁ ଜୀବ	ସର୍ବଦା ବିମୁଖସ୍ୱଭାବ	॥	୨୩
	ଦୁଃଖିତ ଭାବକୁ ସେ ପାଇ	ବନ୍ଧନ ଅବିଦ୍ୟାରେ ହୋଇ	॥	୨୪
୧୦	ଶିରଛେଦନ-ରୂପ କଥା	ଯେହ୍ନେ ନ ଥିଲେହେଁ ସର୍ବଥା	॥	୨୫
	ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ଲୋକଠାଇଁ	ମିଥ୍ୟାରେ ପ୍ରତେ ସେ ହୁଅଇ	॥	୨୬
୧୧	ଯେସନେ ଜଳେ ଚନ୍ଦ୍ରମାର	ଚଞ୍ଚଳ ଦିଶଇ ଶରୀର	॥	୨୭
	ଆକାଶେ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଥାଇ	ଚଞ୍ଚଳ ଗୁଣ ତାର ନାହିଁ	॥	୨୮
	ଦେହାଦି-ଧର୍ମ ସେରୂପରେ	ଦେହାଭିମାନୀ ଜୀବଠାରେ	॥	୨୯
	ଭ୍ରମେ ସେ ପ୍ରକାଶ ହୁଅଇ	ଈଶ୍ୱରଠାବରେ ସେ ନାହିଁ	॥	୩୦

---

୧. ସ୍ୱତଃ (ମୂଳପାଠ)

* ଅତ୍ର..... କିଂ ଚିଦୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟସଂଭବାଦ୍ ଜୀବୋଽପି ଈଶ୍ୱରଶବ୍ଦେନ ଉକ୍ତଃ (ବିଶ୍ୱନାଥ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ) । ଜୀବଠାରେ ମଧ୍ୟ କିଂଚିଦ୍ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଥିବାହେତୁ ଏଠାରେ 'ଈଶ୍ୱର' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା 'ଜୀବ' ହିଁ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

୧୨	ସେ ଗୁଣ ନିବୃତ୍ତି ଧର୍ମରେ ।	ବାସୁଦେବର କରୁଣାରେ	॥ ୩୧
	ବିଷ୍ଣୁରେ ଭକ୍ତି ଯେବେ ହୋଇ ।	କ୍ରମରେ ବିନାଶକୁ ପାଇ	॥ ୩୨
୧୩	ଯେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ରୂପେ ହରି ।	ସକଳ ଦେଖେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି	॥ ୩୩
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ତା' ବିଷୟେ ।	ଯେବେ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ରହେ	॥ ୩୪
	ସୁଷୁପ୍ତ ଲୋକପ୍ରାୟ ହୋଇ ।	ତେବେ ସକଳ କ୍ଳେଶ ଯାଇ	॥ ୩୫
୧୪	ମୁରାରିଗୁଣାନୁବାଦନ ।	ଯେବେ ଶ୍ରବଣ କରେ ଜନ	॥ ୩୬
	ଅଶେଷ ସଂକ୍ଳେଶ-ବିନାଶ ।	ବିଧାନ କରେ ସେ ଅବଶ୍ୟ	॥ ୩୭
	ତା' ପାଦପଦ୍ମ-ସେବା-ରତି ।	ଯେବେ ମନରେ ହୋଏ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି	॥ ୩୮
	ସେ କ୍ଳେଶ ବିନାଶ କରଇ ।	ଏ କଥା ବିଚିତ୍ର ନୁହଇ	॥ ୩୯

ଶ୍ରୀ ବିଦୁର ଉବାଚ

୧୫	ଭୋ ମୁନି ! ତୋର ବାକ୍ୟ-ଅସି ।	ମୋ ଚିତ୍ତସଂଶୟ ବିନାଶି	॥ ୪୦
	ତଥାପି ଏ ବେନି କଥାରେ ।	ମନ ମୋ ଧାଇଁ ସଂଶୟରେ	॥ ୪୧
	ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର ।	ଜୀବ ଲଭଇ ବନ୍ଧ ଘୋର	॥ ୪୨
୧୬	ଭୋ ବିପ୍ର ! ସାଧୁ ଏ ବଚନ ।	ହରିର ମାୟାରେ ରଚନ	॥ ୪୩
	ଜୀବର ଦୁଃଖୀ ଭାବ ହୋଇ ।	ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ଏ ଅଟଇ	॥ ୪୪
	ତହିଁରେ ମୂଳ କିଛି ନାହିଁ ।	ମାୟାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ କାହିଁ	॥ ୪୫
	ସଂସାରମୂଳ ଯେ ଅଜ୍ଞାନ ।	ସେ ଅଟେ ମାୟାର ରଚନ	॥ ୪୬
୧୭	ସେ ଲୋକଂ[୧] ଅତି ମୂଢ଼ ହୋଇ ।	ଯେ ବୁଦ୍ଧିପାରକୁ ଗମଇ	॥ ୪୭
	ସେ ବେନି ସୁଖ ଲଭିଥାଇ ।	କ୍ଳେଶକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ପାଇ	॥ ୪୮
୧୮	ଆତ୍ମାରୁ ଆନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ ।	ସତ୍ୟରୂପରେ ହୋଏ ପ୍ରତେ	॥ ୪୯
	ତହିଁରେ ଅର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ ।	କେବଳ ପ୍ରତୀତି[୨] ଅଟଇ	॥ ୫୦
	ତୁମ୍ଭର ଚରଣସେବାଏ ।	ଏମନ୍ତ କରିଣ ନିଶ୍ଚୟେ	॥ ୫୧
	କ୍ରମରେ ପୁଣି ସେ ପ୍ରତୀତି ।	ନାଶ କରିବି ନିଜମତି	॥ ୫୨
୧୯	ଯେ ହରି ଆତ୍ମାରେ ବିହରେ ।	ସାଧୁସେବାରୁ ତା' ପାଦରେ	॥ ୫୩
	ପ୍ରେମଉତ୍ସବ ଅତି ହୋଇ ।	ଯେଣେ ବ୍ୟସନ ନାଶ ଯାଇ	॥ ୫୪
୨୦	ଅଳ୍ପ ତପସ୍ୟା ଯାର ଥାଇ ।	ତାହାର ସାଧୁଲୋକଠାଇଁ	॥ ୫୫
	ଦୁର୍ଲଭ ଅଟଇ ସେବନ ।	ଯେ ସାଧୁଜନେ ଅନୁଦିନ	॥ ୫୬
	ଦେବତାଙ୍କର ଦେବ ହରି ।	ତାକୁ ଗାଆନ୍ତି ଅନୁସରି	॥ ୫୭

୧. ଲୋକେ ।   ୨. ପ୍ରତୀତ ।

୨୧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦିର[1] ସହିତ । ମହତ ଆଦିଙ୍କି ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ଯଥାକ୍ରମରେ ଜାତ କରି । ତହୁଁ ବିରାଜକୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ତହିଁରେ । ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟ ସମୟରେ ॥
୨୨ ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ଅଟେ ଯାର । ଉରୁ, ଚରଣ, ବାହୁ, ଶିର ॥
ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ବୋଲି ମୂଳ । ଯାହାକୁ କହନ୍ତି[2] ସକଳ ॥
ଯହିଁରେ ସାବକାଶ ହୋଇ । ସକଳ ଲୋକ ଶୋଭା ପାଇ ॥
୨୩ ଯା'ଠାରେ ଦଶବିଧ ପ୍ରାଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମହାଭୂତଗଣ ॥
ଯେବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଧିପତି । ଏ ତିନି ସଙ୍ଗେ କରି ସ୍ଥିତି ॥
ରହିଅଛି ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରାଣ । ଯା'ଠାରୁ ବର୍ଣ୍ଣସଂଚରଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଆଦି ହୋଇ । ଯେତେକ ଦେବତା ଅଛଇ ॥
ସେମାନେ ବିଭୂତି ତାହାର । ତାହାଙ୍କୁ କହ ମୋ ଆଗର ॥
୨୪ ଚିତ୍ର-ଆକୃତି ପ୍ରଜାଜନେ । ପୁତ୍ର, ପଉତ୍ର, ନାତିମାନେ ॥
ଜ୍ଞାତିବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୋଇ । ରହିଅଛନ୍ତି ଯାହାଠାଇଁ ॥
ଯେଉଁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗୁ କରି । ସର୍ବ ଜଗତ ଅଛି ପୂରି ॥
୨୫ କେବଣ ପ୍ରଜାପତିମାନ । କଲେ ସେ କମଳ-ଆସନ ॥
କହ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସର୍ଗ ଯେତେ । ଯେ ଅନୁସର୍ଗ ଏ ଜଗତେ ॥
ଯେ ମନୁ, ମନ୍ୱନ୍ତର-ଈଶ । ତାହାଙ୍କ ତହୁଁ ଯେତେ ବଂଶ ॥
୨୬ ବଂଶାନୁଚରିତ ତାଙ୍କର । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତଳ-ଉପରର ॥
ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକମାନ । ମୈତ୍ରେୟ ! ତାଙ୍କର ସଂସ୍ଥାନ ॥
୨୭ ପ୍ରମାଣ ଯେତେ ଭୂଲୋକର[3] । ବିସ୍ତାରି କହ ସେ ପ୍ରକାର ॥
ପଶୁ, ମନୁଷ୍ୟ, ଦେବଗଣ, । ଯେ ବା ଉରଗ ପକ୍ଷୀମାନ ॥
ଯେ ଗର୍ଭୁଁଜାତ, ସ୍ୱେଦଭବ । ଅଟନ୍ତି ଯେ ଅଣ୍ଡସଂଭବ ॥
ଯେ ବା ଅଛନ୍ତି ବୃକ୍ଷମାନ । କହ ତାହାଙ୍କର ସର୍ଜନ ॥
୨୮ ଗୁଣାବତାରେ ଜଗତର । ସର୍ଜନ, ପାଳନ, ସଂହାର ॥
କରଇ ଯେହୁ ଶ୍ରୀନିବାସ । ପ୍ରକାଶ କର ତାର ଯଶ ॥
୨୯ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମର ବିଭାଗ । ଯେ ରୂପ, ଚରିତ, ସ୍ୱଭାବ ॥
ଋଷିଙ୍କ ଜନ୍ମକର୍ମ ଯେତେ । ବେଦବିଭାଗ ଶାଖାମତେ ॥

---

୧. ଆଦିରେ । ୨. କରନ୍ତି (ତୁଂ ଆହୁଃ) । ୩. ଭୂର୍ଲୋକର ।

୩୦	ଯଜ୍ଞର ଯେ ଅବା ବିତାନ ।	ଯୋଗର ଯେତେ ପଥମାନ	॥ ୮୫
	ଜ୍ଞାନର, ସାଂଖ୍ୟର ବିଧାନ ।	ଯାହା କହିଲେ ଭଗବାନ	॥ ୮୬
୩୧	ପାଷାଣ ପଥ ବଇଷମ୍ୟ ।	ନିବେଶ ଅଟେ ପ୍ରତିଲୋମ	॥ ୮୭
	ଗୁଣକର୍ମରୁ ଜାତ ହୋଇ ।	ଯେତେକ ଗତି ଜୀବ ପାଇ	॥ ୮୮
୩୨	ଧର୍ମାର୍ଥକାମ ମୋକ୍ଷଙ୍କର ।	ବିରୋଧାଭାବେ[୧] ପରସ୍ପର	॥ ୮୯
	ଅଛନ୍ତି ଯେ ଉପାୟମାନ ।	ବାର୍ତ୍ତା, ଦଣ୍ଡନୀତି, ବିଧାନ	॥ ୯୦
	ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଛି ଯେ ବା ବିଧି ।	ଯା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତେ ସାଧି	॥ ୯୧
୩୩	ଶ୍ରାଦ୍ଧର ଯେ ଅବା ବିଧାନ ।	ଯେ ବା ପିତୃଙ୍କ ସର୍ଗମାନ	॥ ୯୨
	ଗ୍ରହ-ନକ୍ଷତ୍ର-ତାରାଙ୍କର ।	କାଳଚକ୍ରରେ ଯେ ସଂଚାର	॥ ୯୩
୩୪	ଦାନ ତପରେ ଫଳ ଯେତେ ।	ଯେ ଫଳ ଅବା ଇଷ୍ଟାପୂର୍ତ୍ତେ[୨]	॥ ୯୪
	ବାନପ୍ରସ୍ଥର ଯେ ବା ଧର୍ମ ।	ବିପତ୍ତିକାଳେ ଯେ ବା କର୍ମ	॥ ୯୫
୩୫	ଯେ ଧର୍ମଜନକ ବୋଲାଇ ।	ସେ କୃଷ୍ଣ ଯେଣେ ତୋଷ ହୋଇ	॥ ୯୬
	ଯାହାକୁ ହୋଏ ସେ ପ୍ରସନ୍ନ ।	ଭୋ ମୁନି ! କହସି ଏମାନ	॥ ୯୭
୩୬	ହେ ଦ୍ୱିଜବର ! ଶିଷ୍ୟ, ସୁତ ।	ଯେବେ ହୁଅନ୍ତି ଅନୁଗତ	॥ ୯୮
	ସେ ନ ପଚାରିଲେହେଁ ସାର ।	କଥାକୁ ତାହାଙ୍କ ଆଗର	॥ ୯୯
	ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଭୁବନେ ।	ଦୀନବତ୍ସଳ ଗୁରୁମାନେ	॥୧୦୦
୩୭	ମହତ ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ।	ପ୍ରଳୟ କେତେକ ପ୍ରକାର	॥୧୦୧
	ପ୍ରଳୟଜଳେ ଭଗବାନ ।	ଯେବେ ସେ କରନ୍ତି ଶୟନ	॥୧୦୨
	ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ।	ଶୟନ କରନ୍ତି କେ ତହିଁ	॥୧୦୩
୩୮	ଆତ୍ମାର ଯେ ଅବା ବିଚାର ।	ଯେ ରୂପ ପରମେଶ୍ୱରର	॥୧୦୪
	ଯେ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟପ୍ରୟୋଜନ ।	ଉପନିଷଦୁଁ ଜାତ ଜ୍ଞାନ	॥୧୦୫
୩୯	ପଣ୍ଡିତେ ସେ ଜ୍ଞାନସାଧନ ।	କହିଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନ	॥୧୦୬
	ସେ କଥା କହ ମୋ ଆଗରେ ।	ନ ସେବି ଗୁରୁଚରଣରେ	॥୧୦୭
	ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ କେଉଁ ଜନ ।	ଲଭେ ବୈରାଗ୍ୟ, ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ	॥୧୦୮
୪୦	ମାୟାରେ ନଷ୍ଟଜ୍ଞାନ ହୋଇ ।	ଯେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି ମୁହିଁ	॥୧୦୯
	ହରିର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିମାରେ ।	ସେକଥା କହ ମୋ ଆଗରେ	॥୧୧୦
	ମୋଠାରେ ଧରି ମିତ୍ରଭାବ ।	ଭୋ ମୁନି କହ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ	॥୧୧୧

---

୧. ବିରୋଧର ଅଭାବରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅବିରୋଧରେ ।
୨. ବାପୀ, କୂପ ତଡ଼ାଗାଦିର ନିର୍ମାଣ ।

୪୧　ଯେତେକ ବେଦ, ଯାଗମାନ । ଯେତେକ ତପ, ଯେତେ ଦାନ ॥୧୧୨
ଜୀବକୁ ଅଭୟ ଯେ ଦେଇ । ତାର କଳାକୁ ସରି ନୋହି ॥୧୧୩

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୪୨　ପୁରାଣମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ । ଯେ ନିଜ ମନର[୧] ସନ୍ଦେଶ ॥୧୧୪
କୁରୁପୁଙ୍ଗବ ସେ ଅର୍ଥକୁ । ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ମୁନିପ୍ରଧାନକୁ ॥୧୧୫
ସେ ଅତି ଆନନ୍ଦ ହୋଇଣ । କୃଷ୍ଣ କଥାରେ ଦେଇ ମନ ॥୧୧୬
ମନ୍ଦ ହସିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବୋଲନ୍ତି ବିଦୁରକୁ ଚାହିଁ ॥୧୧୭
ଏ ଭାଗବତ ପ୍ରଶ୍ନବାଣୀ । କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ବା ପ୍ରାଣୀ ॥୧୧୮
ଯେ-ଅବା ବଦନେ ଉଚ୍ଚାରି । ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥୧୧୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ମନ ଦିଅ ଏଣେ ॥୧୨୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀବିଦୁରପ୍ରଶ୍ନୋ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟ ॥

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟମେ ସମଭୂଦ୍ ବ୍ରହ୍ମା ନାଭେସ୍ତୁ ଜଳଶାୟିନଃ ।
ତମଜାନନ୍ ଜଳେ ବିଭ୍ୟଦ୍ ତପସାତୋଷୟଦ୍ ପ୍ରଭୁମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧　ଏ ପୁରୁବଂଶ ମହାଭାଗ୍ୟ । ଅଟଇ ସାଧୁସେବାଯୋଗ୍ୟ ॥ ୧
ପ୍ରଧାନ ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁ ତୋର । ତୁ ଲୋକପାଳ ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୨
ଏ ବଂଶେ ଲଭି ଜନ୍ମଲୀଳା । ଭଗବାନର କୀର୍ତ୍ତିମାଳା ॥ ୩
ପଦେ ପଦେକେ ଆନୁଁ ଆନ[୨] । ପ୍ରଶ୍ନରେ କରୁଛୁ ନବୀନ ॥ ୪
୨　ଅଳ୍ପ ସୁଖକୁ ମନେ ଚିନ୍ତି । ବହୁତ ଦୁଃଖ ଯେ ଲଭନ୍ତି ॥ ୫
ତାହାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଉପଶମ- । ନିମିତ୍ତେ ଭାଗବତ ନାମ ॥ ୬

---

୧. ମନରେ ।　　୨. ବିଭିନ୍ନ ।

ପୁରାଣ କହୁଥାଇ ଏବେ । ଯେବଣ ପୁରାଣକୁ ପୂର୍ବେ ॥
କହିଅଛନ୍ତି ଭଗବାନ । ଋଷିମାନଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନ ॥
୩ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବାସୁଦେବଙ୍କର । ଜାଣିମା କରି ଏ ବିଚାର ॥
କୁମାର ଆଦି ଋଷି ଗଲେ । ସଂକରଷଣଙ୍କୁ ପୃଚ୍ଛିଲେ ॥
ପାତାଳେ କରିଛନ୍ତି ସ୍ଥାନ । ଯେ ଆଦ୍ୟ ଦେବ ଭଗବାନ ॥
ତାହାର ସତ୍ତ୍ୱ ଶୋଭା ପାଇ । କେବେହେଁ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହଇ ॥
୪ ଯେ ନିଜ ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ । ଯାହାକୁ ବାସୁଦେବ କହି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନପଥେ ଚିନ୍ତି । ଉତ୍ତମ ଭାବେ ଯେ ମାନନ୍ତି ॥
ନେତ୍ରକମଳକୋଷ ବୁଜି । ଥିଲେ ଯେ ଧ୍ୟାନପଥେ ହେଜି ॥
କୁମାର[1] ଆଦି ଅନୁଗ୍ରହେ । ଅଳ୍ପ ପ୍ରକାଶି ଯେ ତା ଚାହେଁ ॥
୫ ସୁରନଦୀରେ କରି ସ୍ନାନ । ଓଦା ହୋଇଛି ଜଟାମାନ ॥
ଚରଣପୀଠପଦ୍ମେ ତାର । ଲଗାଇ କଲେ ନମସ୍କାର ॥
ନାଗରାଜକନ୍ୟାଏ ମିଳି । ସପ୍ରେମେ ଘେନି ନାନା ବଳି ॥
ଯେବଣ ପାଦ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ । ପୂଜନ୍ତି ବରପ୍ରାପ୍ତି-ଅର୍ଥେ ॥
୬ ଏ ଅନନ୍ତର କର୍ମ ଯେତେ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଛି ଜଗତେ ॥
ସ୍ନେହେ ସ୍ଖଳିତପଦ ହୋଏ । ପ୍ରତି କ୍ଷଣରେ ତାହା ଗାଏ ॥
ଜାଣନ୍ତି କର୍ମମାନ ତାର । କୁମାର ଆଦି ମୁନିବର ॥
କିରୀଟସହସ୍ରେ ଶୋଭିତ । ଦିବ୍ୟ ମଣିରେ ପ୍ରଦୀପିତ ॥
ଫଣା ସହସ୍ର ଅଟେ ଯାର । ମିଳି ସେ ଅନନ୍ତଛାମୁର ॥
କୁମାର ଆଦି ମୁନିଜନ । ପୃଚ୍ଛିଲେ ତତ୍ତ୍ୱସାର ଜ୍ଞାନ ॥
୭ ନିବୃତ୍ତିଧର୍ମେ ଅଭିରତ । କୁମାର ଆଗରେ ଅନନ୍ତ ॥
ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶିଲେ । ସାଂଖ୍ୟାୟନଙ୍କୁ ସେ କହିଲେ ॥
୮ ସେ ସାଂଖ୍ୟାୟନ ମୁନିବର । ପରମହଂସ-ଧର୍ମେ ସାର ॥
ହରିର ବିଭୂତି ସଂସାରେ । ପ୍ରକାଶ କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ॥
ଯେ ଆମ୍ଭ ଗୁରୁ ପରାଶର । କହିଲେ ତାହାଙ୍କ ଆଗର ॥
ଆବର ବୃହସ୍ପତି ଆଗେ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଅନୁରାଗେ ॥

---

୧. ସନତ୍କୁମାର ।

୯ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ମୁନି-ବଚନରେ* । ଦୟାକୁ ପରାଶର ମୋରେ ।। ୩୩
ସେ ଆଦ୍ୟ ପୁରାଣକୁ ଭଣି । ମୁଁ ତାହା ତୋର ଆଗେ ପୁଣି ।। ୩୪
କହିବି, ଯେଣୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ । ତୁ ଅଟୁ ମୋତେ ଅନୁଗତ ।। ୩୫
୧୦ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାସୃଷ୍ଟି୧ ପୂର୍ବେ ଥିଲା । ପ୍ରଳୟଜଳେ ମଗ୍ନ ହେଲା ।। ୩୬
ଅନନ୍ତଶଯ୍ୟାରେ ଲୋଚନ । ବୁଜିଣ ଥିଲେ ଭଗବାନ ।। ୩୭
ସଙ୍ଗରେ ନାହିଁ କେହି ଆନ । ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ।। ୩୮
ନିଜ ଆନନ୍ଦେ ସୁଖ ପାଇ । ରହିଲେ ଚେଷ୍ଟା କିଛି ନାହିଁ ।। ୩୯
୧୧ ସକଳ ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମମାନ । ଶରୀରମଧ୍ୟେ କରି ଲୀନ ।। ୪୦
କାଳଶକ୍ତିକି ନିଜ କାଳେ । ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ସେ ଜଳେ ।। ୪୧
ଶୟନ କଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ । ଦାରୁରେ ଅନଳ ଯେସନେ ।। ୪୨
ଥାଇ ନିରୁଦ୍ଧବୀର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ । ଯଥାକାଳରେ ପ୍ରକାଶଇ ।। ୪୩
୧୨ ଯେ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଆପଣାର । ତାହାକୁ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗର ।। ୪୪
ଚାରିସହସ୍ର ଯୁଗ ଜଳେ । ଶୟନ କରନ୍ତେ ନିଶ୍ଚଳେ ।। ୪୫
ପ୍ରବୋଧ-ଅର୍ଥେ ଆପଣାର । ନିଯୁକ୍ତ କାଳଶକ୍ତି ତାର ।। ୪୬
ଈଶ୍ୱରମନରେ ସେ ଆସି । କ୍ରିୟାକଳାପକୁ ପ୍ରକାଶି ।। ୪୭
ଯେ ଲୋକେ ନିଜ ଦେହେ ଲୀନ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଭଗବାନ ।। ୪୮
୧୩ ସେ ଲୋକସୃଷ୍ଟି ହେବାପାଇଁ । ଅର୍ଥ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ମନ ଦେଇ ।। ୪୯
ଏ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅର୍ଥ ତାର । ଥିଲା ଯେ ହୃଦୟ ଭିତର ।। ୫୦
କାଳାନୁଗତ ରଜୋଗୁଣେ । କ୍ଷୋଭିତ ହୋଇ ତତକ୍ଷଣେ ।। ୫୧
ତା' ନାଭିଦେଶରୁ ବାହାର । ହୋଇଲା ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ତାର ।। ୫୨
୧୪ ଜୀବମାନଙ୍କ ଅଦୃଷ୍ଟରେ । ପ୍ରତିବୋଧିତ କାଳଦ୍ୱାରେ ।। ୫୩
ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅର୍ଥ ପଦ୍ମକୋଷ । ରୂପରେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ।। ୫୪
ନିଜ ତେଜରେ ମହାଜଳ । ପ୍ରକାଶ କରଇ ସକଳ ।। ୫୫
ବିଷ୍ଣୁର ଠାରୁ ଅଟେ ଜାତ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟ ତେଜବନ୍ତ ।। ୫୬

---

* ଅତ୍ର ଆଖ୍ୟାୟିକା- ପିତାଙ୍କୁ ରାକ୍ଷସ ଭକ୍ଷଣ କଲାବୋଲି ଶୁଣି ପରାଶର ରାକ୍ଷସ ସତ୍ରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କଥା ମାନି ସେ ତହିଁରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ । ତଦୁପରେ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ନିଜ ସନ୍ତତିମାନଙ୍କ ରକ୍ଷଣ ହେତୁ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବର ଦେଲେ- "ତୁମ୍ଭେ ପୁରାଣବକ୍ତା ହେବ ।" (ସ୍ୱାମୀ)

୧. ବ୍ରହ୍ମାସୃଷ୍ଟି = ବିଶ୍ୱ ।

୧୫ ଯେ ଜୀବଭୋଗ୍ୟ ଅର୍ଥମାନ । ପ୍ରକାଶ କରେ ଅନୁଦିନ ।।
ସେ ଲୋକାତ୍ମକ ପଦ୍ମ ତହିଁ । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଯାଇଁ ।।
ଧାତା ଜନ୍ମିଲା ସେ ପଦ୍ମର । ଶରୀର ବେଦମୟ ଯାର ।।
ଯାହାକୁ ସ୍ୱୟଂଭୂ ନାମରେ । ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ।।
୧୬ ସେ ପଦ୍ମ କର୍ଣ୍ଣିକାରେ ରହି । ଲୋକଙ୍କୁ କାହାକୁ ନ ଚାହିଁ ।।
ଗ୍ରୀବାକୁ ଟାଳିଣ ଆକାଶେ । ରହନ୍ତେ ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶେ ।।
ନୟନ ଲେଉଟାଇ ଚାହିଁ । ଚାରି ଦିଗକୁ ମନ ଦେଇ ।।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ତାହାର । ଚାରି ବଦନ ମନୋହର ।।
୧୭ ପ୍ରଳୟ ପବନେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ । ସଲିଳ-ଊର୍ମିରେ ଆବର୍ତ୍ତ ।।
ଅଛଇ ଅନେକ ଯହିଁରେ । ଏମନ୍ତ ସଲିଳ ମଧ୍ୟରେ ।।
ଯେବଣ ସରୋରୁହ ଜାତ । ତହିଁରେ ବସି ସେ ବିଧାତ ।।
ସକଳ ଦେବଙ୍କର ଆଦି । ହେଲେହେଁ ଆତ୍ମାକୁ ସଂପାଦି ।।
ମୁଁ କେ ବୋଲିଣ ନ ପାରିଲା । ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ହିଁ ନ ଜାଣିଲା ।।
ଏ ପଦ୍ମମଧ୍ୟେ ଅଛି ରହି । ମୁଁ ଅବା କେ ପୁଣ ଅଟଇ ।।
ଏ ପଦ୍ମ କାହୁଁ ଉପୁଜିଲା । ଏକା ହୋଇ ଏ ଜଳେ ଥିଲା ।।
*ଏଥି ତଳରେ ଅଛି କିଛି । ଯହିଁ ଏ ପଦ୍ମ ରହିଅଛି ।।
ଏମନ୍ତ ମନେ ମନେ ପାଞ୍ଚି । ବିସ୍ମୟ ଲଭି ସେ ବିରଞ୍ଚି ।।
କେବେହେଁ ଲକ୍ଷି ନ ପାରିଲା । ଏମନ୍ତେ କେତେକାଳ ଗଲା ।।
୧୯ ଏତେ ବିଚାରି ମନଦୁଃଖେ । ପୁଣି ରହିଲା ଅଧୋମୁଖେ ।।
ସେ ପଦ୍ମନାଳଛିଦ୍ରଦ୍ୱାରେ । ପଶିଲା ଜଳର ଭିତରେ ।।
ସେ ପଦ୍ମ ରହିଅଛି ଯହିଁ । ଖୋଜନ୍ତେ ତାହା ମନ ଦେଇ ।।
କେବେହେଁ ଖୋଜି ନ ପାଇଲା । କ୍ରମେ ତଳକୁ ବୋଲି ଗଲା ।।
୨୦ ଏମନ୍ତେ ମହା ଅନ୍ଧକାରେ । ଆତ୍ମସର୍ଗକୁ ଖୋଜିବାରେ ।।
ଗଲା କେତେକ କାଳ ତାର । ଭୟ ଜନ୍ମାଇ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।।
ଆୟୁଷ ବିନାଶ ଯେ କରେ । ଶତ-ବରଷ-ସଂଖ୍ୟା ଧରେ ।।
ଜନ୍ମରହିତ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଆୟୁଧ[୧] ଅଟେ ସେ ତାହାର ।।

---

* "ସୋଽପଶ୍ୟତ୍ ପୁଷ୍କରପର୍ଣ୍ଣେ ତିଷ୍ଠନ୍ ସୋଽମନ୍ୟତ ଅସ୍ତିବୈ ।
ତଦ୍ ଯସ୍ମିନ୍ନି ଦମଧିତିଷ୍ଠତି ।" (ଶ୍ରୁତିଃ)

୧. ଆୟୁଧ = ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର ।

୨୧	ସିଦ୍ଧ ନୋହନ୍ତେ ମନୋରଥ ।	ତହିଁରୁ ହୋଇଲା ନିର୍ଗତ	॥	୮୩
	ସେହି ବିବରେ ବାହାରିଲା ।	ନିଜ ଆସନେ ବିଜେ କଲା	॥	୮୪
	ନିଜ ଆସନ ଦୃଢ଼ କରି ।	ମନପବନ ହୃଦେ ଧରି	॥	୮୫
	ଯୋଗମାର୍ଗରେ ପ୍ରଜାପତି ।	ନିବେଶ କଲା ନିଜ ମତି	॥	୮୬
୨୨	ସେ ବ୍ରହ୍ମା ବସି ଯୋଗାସନେ ।	ଶତେ ବରଷ ଦୃଢ଼ମନେ	॥	୮୭
	ସେ କଥା ହୃଦୟେ ଦେଖିଲା ।	ପୂର୍ବେ ଯା' ଖୋଜି ନ ପାଇଲା	॥	୮୮
୨୩	ମୃଣାଳଦେହ ଗୌରକାନ୍ତି ।	ଶେଷପର୍ଯ୍ୟଙ୍କେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି	॥	୮୯
	ଏକା ହୋଇଣ ଶୋଇଛନ୍ତି ।	ଅନନ୍ତଫଣାରତ୍ନଦ୍ୟୁତି	॥	୯୦
	ତେଣେ ନିବୃତ୍ତ ଅନ୍ଧକାର ।	ଯୁଗାନ୍ତ ସଲିଳ ମଧ୍ୟର	॥	୯୧
୨୪	ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟ ମେଘ ଯହିଁ ।	ବସନପ୍ରାୟ ଶୋଭା ପାଇ	॥	୯୨
	ଅନେକ ହେମମୟ ଶିର ।	ରତ୍ନ, ଓଷଧି, ଜଳଧାର	॥	୯୩
	କୁସୁମମାନ, ବନମାଳ ।	ଯହିଁରେ ଦିଶନ୍ତି ନିର୍ମଳ	॥	୯୪
	ଭୁଜପ୍ରାୟକ ବେଣୁମାନେ ।	ଚରଣ ପ୍ରାୟ ବୃକ୍ଷଗଣେ	॥	୯୫
	ଏମନ୍ତ ମରକତଗିରି ।	ଶୋଭା ଯେ ହେଳେ ଅପହରି	॥	୯୬
୨୫	ଦୀର୍ଘେ ବିସ୍ତାରେ ତିନି ପୁର ।	ଆକ୍ରମି ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର	॥	୯୭
	ଦିବ୍ୟ ଭୂଷଣ ବସ୍ତ୍ରମାନ ।	ଯା ସଙ୍ଗୁ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ	॥	୯୮
	ଯହିଁ ଉପମା ନ ଘଟଇ ।	ଏମନ୍ତ ଦେହେ ଶୋଭା ପାଇ	॥	୯୯
	ସକଳ ବେଶେ ମନୋହର ।	ଦିଶଇ ଯାହାର ଶରୀର	॥	୧୦୦
୨୬	ନିଜ କାମନାସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ।	ଶୁଦ୍ଧ ନିଗମ-ଉକ୍ତ ପଥେ	॥	୧୦୧
	ପୂଜା କରନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ।	ତାଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟ ସଂପାଦନେ	॥	୧୦୨
	ଯେ ଅଟେ କାମଧେନୁସମ ।	ସେ ପାଦପଦ୍ମ ମନୋରମ	॥	୧୦୩
	କୃପାରେ ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ।	ଯହିଁରେ ନଖ-ସିତଦ୍ୟୁତି	॥	୧୦୪
	ତାର କାନ୍ତିରେ ସ୍ଫୁଟ ହୋଇ ।	ଅଙ୍ଗୁଳିପତ୍ର ଶୋଭା ପାଇ	॥	୧୦୫
୨୭	ଲୋକର ତାପ କରେ ହତ ।	ଯହିଁରେ ମନୋହର ସ୍ମିତ	॥	୧୦୬
	ସୁନ୍ଦର କୁଣ୍ଡଳେ ମଣ୍ଡିତ ।	ଅଧରକାନ୍ତିରେ ଶୋଭିତ	॥	୧୦୭
	ସୁନ୍ଦର ନାସିକା ଯହିଁରେ ।	ସେ ମୁଖେ ଚାରୁ ଭ୍ରୂଲତାରେ	॥	୧୦୮
	କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ।	ପୂଜା କରନ୍ତି ଯେତେ ନର	॥	୧୦୯

୨୮ କଦମ୍ବକେଶର ସମାନ । ପିଶଙ୍ଗ ଦିଶଇ ବସନ ॥୧୧୦
ସେ ବସ୍ତ୍ରେ ମେଖଳାରେ ତାର । ନିତମ୍ବ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥୧୧୧
ଶ୍ରୀବତ୍ସ[୧] ଲକ୍ଷଣେ ସଂଯୁତ । ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଯେ ଆଶ୍ରିତ ॥୧୧୨
ବହୁତ ମୂଲ୍ୟ ଅଟେ ଯାର । ଏମନ୍ତ ହାରରେ ସୁନ୍ଦର ॥୧୧୩
୨୯ ଦିବ୍ୟ କେୟୂର ମଣିବର । ତେଣେ ସେ ଦିଶନ୍ତି ସୁନ୍ଦର ॥୧୧୪
ଏମନ୍ତ ଭୁଜଦଣ୍ଡମାନ । ଅନନ୍ତଶାଖା ଶୋଭମାନ ॥୧୧୫
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ମୂଳ ଯାର । ଭୁବନରୂପୀ ବୃକ୍ଷବର[୨] ॥୧୧୬
ଅହୀନ୍ଦ୍ରଫଣାରେ ବେଷ୍ଟିତ । ସ୍କନ୍ଧ ଦିଶଇ ସୁଶୋଭିତ ॥୧୧୭
୩୦ ସଚରାଚରର ଯେ ସ୍ଥାନ । ଅହୀନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଶୋଭମାନ ॥୧୧୮
ହିରଣ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ ଯହିଁ । କିରୀଟସହସ୍ର ଶୋଭଇ ॥୧୧୯
ସଲିଳେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ । କୌସ୍ତୁଭମଣି ଗର୍ଭଗତ ॥୧୨୦
ଏଣୁ ପର୍ବତ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଯେ ଭଗବାନ ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୨୧
୩୧ ଭ୍ରମର ପ୍ରାଏ ବେଦମାନ । ଯହିଁରେ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ ॥୧୨୨
ଆପଣା କୀର୍ତ୍ତିପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଯେ ନିଜ କାନ୍ତିରେ ଶୋଭଇ ॥୧୨୩
ଯାର ଏମନ୍ତ ବନମାଳ । କଣ୍ଠୁ ଲମ୍ବଇ ପାଦତଳ ॥୧୨୪
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଶଶାଙ୍କ ସମୀର । ଅଗ୍ନିରେ ଅଟେ ଅଗୋଚର ॥୧୨୫
ତିନି ଲୋକରେ ଯେ ଶୋଭନ୍ତି । ରକ୍ଷାର ନିମିତ୍ତେ ଧାବନ୍ତି ॥୧୨୬
ଯୁଦ୍ଧେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରୟୋଜନ । ଚକ୍ର ଗଦାଦି ଶସ୍ତ୍ରମାନ ॥୧୨୭
ତେଣେ ଅଗମ୍ୟ ଯାର ଦେହ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ପିତାମହ ॥୧୨୮
୩୨ ଲୋକସର୍ଜନେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲା । ଯେବେ ସେ ହରିଙ୍କି ଦେଖିଲା ॥୧୨୯
ସେ କାଳେ ନାଭିସରୋବର । ପଦ୍ମକୁ କଲା ସେ ଗୋଚର ॥୧୩୦
ଆପଣା ରୂପ, ଜଳ, ବାତ । ଆକାଶ ଦେଖିଲା ବିଧାତ ॥୧୩୧
ଏଥିରୁ ଆନ କିଛି ତହିଁ । କଥାଏ ଦେଖିଲା ସେ ନାହିଁ ॥୧୩୨
୩୩ ରଜଗୁଣରେ ହୋଇ ଯୁତ । ପ୍ରଜାସର୍ଗରେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥୧୩୩
ଲୋକ ସୃଷ୍ଟିକି ହେତୁ କରି । ଏତେ ମାତ୍ରକ ଅବଧାରି[୩] ॥୧୩୪

---

୧. ଶ୍ରୀବତ୍ସ = ଭୃଗୁଙ୍କର ପାଦଚିହ୍ନ; ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ରୋମାବଳୀ ।
୨. ମହାଚନ୍ଦନବୃକ୍ଷ (ସ୍ୱାମୀ) । ୩. ଅବଧାରଣ କରି ।

ବିସର୍ଗେ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଈଶ୍ୱରଠାରେ ମନ ଦେଇ ।।୧୩୫
ସ୍ତୁତିକି ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଶ୍ରୀପତି । ତାହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା କଲା ସ୍ତୁତି ।।୧୩୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ! ଲୟ କର ଏଣେ ।।୧୩୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଭଗବଦ୍ଦର୍ଶନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ନବମେ ତପସା ତୁଷ୍ଟଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ନାରାୟଣଂ ଦ୍ୱିଜଃ ।
ଅସ୍ତୌଦେକାର୍ଣ୍ଣବେ ସୀଦନ୍ ଲୋକସର୍ଗଚିକୀର୍ଷୟା ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୧ ଅନେକ କାଳ ତପ କରି । ତୋତେ ମୁଁ ଜାଣିଲଇଁ ହରି ।। ୧
ତୋ ଗତି ନ ଜାଣେ ଯେ ନର । ଏ କଥା ଦୋଷ ଅଟେ ତାର ।। ୨
ତୋ ତହୁଁ ଆନ କେହି ନାହିଁ । ଯେ ଅଛି ସତ୍ୟ ସେ ନୁହଇ ।। ୩
ତୁ ମାୟାଗୁଣ-କ୍ଷୋଭୁଁ କରି । ବିରାଜୁ ନାନା ରୂପ ଧରି ।। ୪
୨ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ନିତ୍ୟ ଜ୍ଞାନରସ । ଉଦୟେ ତମ କର ନାଶ ।। ୫
ସାଧୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଦ୍ୱାରେ । ଏ ରୂପ ଧଇଲ ଆଦ୍ୟରେ ।। ୬
ଶତସଂଖ୍ୟକ ଅବତାର । ମୂଳ କାରଣ ଏ ଶରୀର ।। ୭
ଯା' ନାଭିପଦ୍ମଭବନରୁ । ମୁଁ ଜାତ ହୋଇଲି ଆଦ୍ୟରୁ ।। ୮
୩ ଆନନ୍ଦ ମାତ୍ର ଭେଦହୀନ । ଅଟେ ସ୍ୱଭାବେ ଜ୍ୟୋତିପୂର୍ଣ୍ଣ ।। ୯
ତୋର ଏମନ୍ତ ରୂପୁଁ ଭିନ୍ନ । ଦେଖୁ ନାହିଁ ମୁଁ ଏ ଲୋଚନ[୧] ।। ୧୦
ଏ ବିଶ୍ୱ ତୋହର ସର୍ଜନ । ତୁ ଏକ ଏଥୁଁ ଅଟୁ ଆନ ।। ୧୧
ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଆତ୍ମା ତୁହି । ତୋତେ ଆଶ୍ରୟ କଲି ମୁହିଁ ।। ୧୨
୪ ଭୁବନମଙ୍ଗଳ ! ତୋହର । ଏଟି ଅଟଇ ସେ ଶରୀର ।। ୧୩
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭକ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲ ଧ୍ୟାନେ ।। ୧୪
ଶ୍ରୀଭଗବାନ ! ନମସ୍କାର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସଂତତେ ଆମ୍ଭର ।। ୧୫

---

୧. ଲୋଚନଦ୍ୱାରା ।

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରି ଅନାଦର । ପଡ଼ନ୍ତି ନରକରେ ନର ॥ ୧୬
ଜଗତେ ଈଶ୍ୱର ନାହାନ୍ତି । ଏହି କୁତର୍କ ଘେନିଥାନ୍ତି ॥ ୧୭
୫ ବେଦ-ପବନ ଯାହା ନେଇ । କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରଇ ॥ ୧୮
ସେ ତୋର ପାଦପଦ୍ମଗନ୍ଧେ । ଯେ ଆସ୍ୱାଦଇ କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ॥ ୧୯
ପରମ ଭକ୍ତିରେ ତୋହର । ପାଦକୁ ଧରନ୍ତି ସେ ନର ॥ ୨୦
ତାଙ୍କ ହୃଦୟପଦ୍ମେ ଥାଉ । କେବେହେଁ କେଣିକି ନ ଯାଉ ॥ ୨୧
୬ ଦ୍ରବିଣ, ଦେହ, ମିତ୍ର ଅର୍ଥେ । ତାବତ ଭୟ ଥାଇ ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୨
ଯେ ଶୋକ, ସ୍ପୃହା ପରିଭବ । ମମତା ଦୁଃଖହେତୁ, ଲୋଭ ॥ ୨୩
ଏମାନେ ଥାନ୍ତି ତେତେ କାଳ । ଯାବତ ତୋ ପାଦକମଳ ॥ ୨୪
ଲୋକ ଆଶ୍ରୟ ନ କରଇ । ଯାହା ସେବିଲେ ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୨୫
୭ ସେ ଲୋକମାନେ ଦଇବରେ । ବିନଷ୍ଟମତି ଏ ସଂସାରେ ॥ ୨୬
ସର୍ବ-ଅଶୁଭ-ବିନାଶନ । ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୨୭
ଏ ଆଦି ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ପୁଣି । ବିମୁଖ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୨୮
କାମସୁଖର ଲେଶଲବ । ନିମିତ୍ତେ ଯେବଣ ମାନବ ॥ ୨୯
ଲୋଭାଭିଭୂତମନା[୧] ହୋନ୍ତି । ଅଭଦ୍ର ନିତ୍ୟେ ଆଚରନ୍ତି ॥ ୩୦
୮ କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ବାତ, ପିତ୍ତ । ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ବୃଷ୍ଟି, ବାତ ॥ ୩୧
ଏକ ଆରେକ ବିରୋଧରେ । ଦୁଃସହ କାମାଗ୍ନି, ରୋଷରେ ॥ ୩୨
ପୀଡ଼ିତ ଦେଖି ପ୍ରଜାମାନ । ବିଷାଦ ଲଭୁଛି ମୋ ମନ ॥ ୩୩
୯ ଯାବତ ମାୟାବଳୁଁ ତୋର । ଦେହକୁ ଆତ୍ମା ମଣେ ନର ॥ ୩୪
ତାବତ ନ ତୁଟେ ସଂସାର । ଜାତ କରଇ ଦୁଃଖ ଘୋର ॥ ୩୫
କର୍ମଫଳକୁ ଯେ ଦିଅଇ । ତେଣେ ଏ ଜୀବ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥ ୩୬
୧୦ ନାନା ବ୍ୟାପାରରେ ଦିବସେ । ଆର୍ତ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ପୋଷେ ॥ ୩୭
ରାତ୍ରରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ଯେବେ । ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖଇ ନାନାଭାବେ ॥ ୩୮
ଚିନ୍ତିଣ ନାନା ମନୋରଥ । କ୍ଷଣକ୍ଷଣକେ ନିଦ୍ରା ହତ ॥ ୩୯
ଯେବଣ ଅର୍ଥକୁ ପାଞ୍ଚଇ । ସେ କଥା ଦଇବ ଭାଙ୍ଗଇ ॥ ୪୦
ଏ ଘେନି ତୋର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ବିମୁଖ ହୋଇ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୪୧
ମୁନିହିଁ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ । ଲଭିଣ ଜନମ ମରଣ ॥ ୪୨

---

୧. ମନ ।

୧୧	ତୁ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ବିଶୋଧିତ ।	ହୃଦୟପଦ୍ମରେ ବିଦିତ	॥	୪୩
	ଶ୍ରବଣ କରି କଥା ତୋର ।	ତୋ ମାର୍ଗ ଜାଣିପାରେ ନର	॥	୪୪
	ହେ ଉରୁଗାୟ ! ତୋର ଜନେ।	ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯେଉଁ ରୂପ ମନେ	॥	୪୫
	ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ ।	ସେ ରୂପ ପ୍ରକାଶୁ ଜଗତେ	॥	୪୬
୧୨	ସକାମ ହୋଇ ସୁରଗଣ ।	ଘେନିଣ ଉପହାରମାନ	॥	୪୭
	ତୋତେ କରନ୍ତି ଆରାଧନ ।	ତୁ ତେଣେ ନୋହୁ ତୋଷମନ	॥	୪୮
	ଅସାଧୁ ଜନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ।	ସକଳ ଜୀବେ ଦୟାଭାବ	॥	୪୯
	ତେଣେ ସନ୍ତୋଷ ତୋର ଚିତ୍ତ ।	ତୁ ଆତ୍ମା ସର୍ବଭୂତେ ସ୍ଥିତ	॥	୫୦
୧୩	ଏଣୁ ଯାଗାଦି କର୍ମମାନ ।	ଉଗ୍ର ତପସ୍ୟା ବ୍ରତ ଦାନ	॥	୫୧
	ଏଣେ ତୋହର ଆରାଧନ ।	କରନ୍ତି ଯେବେ ସାଧୁଜନ	॥	୫୨
	ତାହାଙ୍କ କ୍ରିୟା ଫଳସାର ।	ଯେଣୁ ଧର୍ମକୁ ତୋହଠାର	॥	୫୩
	ଅର୍ପିତ କଲେ କଦାଚିତ ।	ଭୋ ନାଥ ! ନୁହଇ ସେ ହତ	॥	୫୪
୧୪	ତୋହ ସ୍ୱରୂପ-ଚଇତନ ।	ବିନାଶ କରେ ଭେଦଜ୍ଞାନ	॥	୫୫
	ପ୍ରବୋଧ ବିଦ୍ୟାଶକ୍ତି ତୋର ।	ଭୋ ଦେବ ! ତୋତେ ନମସ୍କାର	॥	୫୬
	ବିଶ୍ୱ-ଉଦ୍‌ପତ୍ତିସ୍ଥିତିନାଶେ ।	ନିମିତ୍ତଲୀଳା ତୋ ପ୍ରକାଶେ	॥	୫୭
	ତୁ ଅଟୁ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ।	ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର	॥	୫୮
୧୫	ଯା' ଅବତାର-ଗୁଣ-କର୍ମ ।	ଏଥକୁ ସଦୃଶ ଯେ ନାମ	॥	୫୯
	ପ୍ରାଣପ୍ରୟାଣକାଳେ ଚିନ୍ତି ।	ଯେ ତାହା ବିବଶେ ଗାଆନ୍ତି	॥	୬୦
	ଅନେକ ଜନ୍ମର କଳ୍ମଷ ।	ସେମାନେ କରିଣ ବିନାଶ	॥	୬୧
	ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମରେ ।	ନାହିଁ ଆବରଣ ଯହିଁରେ	॥	୬୨
	ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟଇ ।	ତାକୁ ପ୍ରପନ୍ନ ହେଲି ମୁହିଁ	॥	୬୩
୧୬	ଯେ ଆଦ୍ୟେ ଏକ ହୋଇଥିଲା ।	ପଛେ ପ୍ରକୃତିକି ଭେଦିଲା	॥	୬୪
	ସୃଷ୍ଟି-ସଂହାର-ପାଳନରେ ।	ଯେ ହେତୁ ରଜଆଦିଦ୍ୱାରେ	॥	୬୫
	ମୁଁ, ଶିବ, ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ସେହି ।	ଏ ରୂପେ ତିନି ସ୍କନ୍ଧ ହୋଇ	॥	୬୬
	ମରୀଚି ଆଦି ଋଷିଗଣ ।	ଯାହାର ନାନା ଶାଖାମାନ	॥	୬୭
	ଭୁବନଦ୍ରୁମ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।	ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର	॥	୬୮
୧୭	*ଲୋକ ବିକର୍ମରତ ହୋଇ ।	ତୁମ୍ଭେ ଯା ସ୍ୱୟେଂ ଅଛ କହି	॥	୬୯
	ହିତ ଅଟଇ ଆପଣାର ।	ଅର୍ଚ୍ଚନ ବିଧାନ ତୁମ୍ଭର	॥	୭୦

* ଯତ୍ କରୋଷି ଯଦଶ୍ନାସି ଯଜ୍ଜୁହୋଷି ଦଦାସି ଯତ୍ ।
ଯତ୍ ତପସ୍ୟସି କୌନ୍ତେୟ ତତ୍‌କୁରୁଷ୍ୱ ମଦର୍ପଣମ୍ ॥ (ଗୀତା)

ତହିଁରେ ସାବଧାନ ନୋହେ । ଗୃହରେ ଥାଇ ମାୟାମୋହେ ॥ ୭୧
ଜୀବନ-ଆଶାକୁ ତାହାରି । ଯେ ତୁମ୍ଭେ କାଳରୂପ ଧରି ॥ ୭୨
କ୍ଷଣକ ମାତ୍ରକେ ସଂହାର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୭୩
୧୮ ସକଳ ଲୋକେ ଯା ବଦନ୍ତି । ପାଇ ସେ ଦ୍ୱିପରାର୍ଦ୍ଧସ୍ଥିତି ॥ ୭୪
ମୁଁ ଯାହାଠାରୁ ଭୟ ପାଇ । ଯାହାକୁ ଲଭିବାର ପାଇଁ ॥ ୭୫
ଅନେକ କାଳ କଲି ତପ । ସେ ଯଜ୍ଞ-ଅଧିପତି ରୂପ ॥ ୭୬
ସକଳ ଲୋକର ଈଶ୍ୱର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୭୭
୧୯ ସ୍ୱକୃତ ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାର । ପାଳନଇଚ୍ଛା ଏ ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୮
ପଶୁ-ମନୁଷ୍ୟ-ଦେବାଦିରେ । ଜନମ ଲଭି ଯେ ବିହରେ ॥ ୭୯
ବିଷୟସୁଖ ଯାର ନାହିଁ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ[୧] ଯେ ବୋଲାଇ ॥ ୮୦
ସେ ଭଗବାନ ସର୍ବେଶ୍ୱର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୮୧
୨୦ ପଞ୍ଚବୃତ୍ତି ଅବିଦ୍ୟା ଯାର । କରି ନ ପାରେ ଅପକାର ॥ ୮୨
ଉଦରେ ଧରି ଲୋକମାନ । ପ୍ରଳୟଜଳରେ ଶୟନ ॥ ୮୩
କରିକୋମଳ ଅହିଶେଯେ । ଜନ[୨] ଆନନ୍ଦକୁ ଯେ ଭଜେ ॥ ୮୪
୨୧ ତ୍ରିଲୋକ ଉପକାର କର୍ମେ । ମୋ ଜନ୍ମ ଯାର ନାଭିପଦ୍ମେ ॥ ୮୫
ଯୋଗନିଦ୍ରାର ଅବସାନେ । ବିକାଶ ଯା' ପଦ୍ମନୟନେ ॥ ୮୬
ଯା' ଗର୍ଭେ ଅଛି ଏ ସଂସାର । ତାକୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥ ୮୭
୨୨ ସମସ୍ତ ଜଗତର ଏହି । ସୁହୃଦ ଏକ ଆତ୍ମା ହୋଇ ॥ ୮୮
ଯେବଣ ଜ୍ଞାନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ । ସର୍ବ ଜଗତ ସୁଖ କରେ ॥ ୮୯
ପ୍ରଣତିପ୍ରିୟ ସେ ଜଗତେ । ଜ୍ଞାନଦୃଷ୍ଟିକି ଦେଉ ମୋତେ ॥ ୯୦
ତା' ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ମୁଁ ଯେମନ୍ତେ । ସୃଷ୍ଟି କରିବି ପୂର୍ବ ମତେ ॥ ୯୧
୨୩ ଶରଣାଗତ ଯେ ହୁଅଇ । ତାହାକୁ ବର ଏ ଦିଅଇ ॥ ୯୨
ଧରିଣ ଗୁଣ ଅବତାର । ଲକ୍ଷ୍ମୀକି ଘେନିଣ ସଙ୍ଗର ॥ ୯୩
କରିବ ଯେତେ କର୍ମମାନ । ତହିଁରେ ହୋଇ ସାବଧାନ ॥ ୯୪

---

୧. ଯସ୍ମାତ୍ କ୍ଷରମତୀତୋଽହମକ୍ଷରାଦପି ଚୋତ୍ତମଃ ।
ଅତୋଽସ୍ମି ଲୋକେ ବେଦେ ଚ ପ୍ରଥିତଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ ॥ (ଗୀତା)
୨. ନିଜ ।

	ତାହାର ଆଜ୍ଞାରେ ଜଗତ ।	ସର୍ଜନା କରନ୍ତେ ନିୟତ	॥ ୯୫
	ଚିତ୍ତକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଉ ମୋର ।	ଯେଣେ ଛାଡ଼ିବି ପାପ ଘୋର	॥ ୯୬
୨୪	ପ୍ରଳୟଜଳେ ମୁଁ ଯାହାର ।	ନାଭିରୁ ହୋଇଲି ବାହାର	॥ ୯୭
	ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ଅଟେ ସେହି ।	ବିଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ମୁଁ ଅଟଇ	॥ ୯୮
	ଏ ବିଶ୍ୱ ଅଟେ ରୂପ ତାର ।	ଏହା ମୁଁ କରନ୍ତେ ବିସ୍ତାର	॥ ୯୯
	ମୋହର ବେଦ-ଉଚ୍ଚାରଣ ।	କେବେହେ ନୋହୁ ପରିକ୍ଷଣ	॥୧୦୦
୨୫	ଏ ଅଟେ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ।	ଯାହାର କରୁଣା ଅଶେଷ	॥୧୦୧
	ସଂସାରଜୟ ନିମିତ୍ତରେ ।	ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଣ ସତ୍ୱରେ	॥୧୦୨
	ଗାଢ଼ ସ୍ନେହରେ ମନ୍ଦ ହସି ।	ନୟନ କମଳ ପ୍ରକାଶି	॥୧୦୩
	ମଧୁର ବାକ୍ୟରେ ମୋହର ।	ମନ ବିଷାଦ କରୁ ଦୂର	॥୧୦୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୬	ଯାହାର ଠାରୁ ଆପଣାର ।	ଜାତ ହୋଇଛି କଳେବର	॥୧୦୫
	ତପସ୍ୟା, ବିଦ୍ୟା, ସମାଧିରେ ।	ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏ ପ୍ରକାରେ	॥୧୦୬
	ଯେତେ ତା ମନବାକ୍ୟ ଗତି ।	ତେତେ ପ୍ରକାରେ କରି ସ୍ତୁତି	॥୧୦୭
	ଖେଦଭାବକୁ କିଛି ଘେନି ।	ହୋଇଲା ପିତାମହ ତୁନି	॥୧୦୮
୨୭	ବିଷାଦଚିତ୍ତେ ସେ ଭାଳଇ ।	ପ୍ରଳୟ-ଜଳ-ମଧ୍ୟେ ଥାଇ	॥୧୦୯
	ନ ଲଭି ଲୋକସୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନ ।	ଏ ଘେନି ଲଭେ ଖେଦ ମନ	॥୧୧୦
	ଏମନ୍ତ ଅଭିପ୍ରାୟ ତାର ।	ଦେଖିଣ[୧] ଦେବ ଚକ୍ରଧର	॥୧୧୧
	ଅତି ଗମ୍ଭୀର ବାକ୍ୟ କହି ।	ମୋହ ନାଶିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ	॥୧୧୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୯	ହେ ବେଦଗର୍ଭ ! ଚତୁର୍ମୁଖ ।	ବେଗେ ତୁ ଛାଡ଼ ମନଦୁଃଖ	॥୧୧୩
	ଯେମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ଜାତ ହୋଇ ।	ତହିଁ ଉପାୟ କର ତୁହି	॥୧୧୪
	ତୁ ଯେଉଁ କଥା ମୋତେ ମାଗୁ ।	ମୁଁ ତାହା ସଂପାଦିଛି ଆଗୁଁ	॥୧୧୫
୩୦	ପୁଣି ତପକୁ ଆଶ୍ରେ କର ।	ମୋ ଆଶ୍ରେ ବିଦ୍ୟା ତୁ ଆଚର	॥୧୧୬
୩୧	ତେଣୁ ସକଳ ଲୋକମାନ ।	ହୃଦେ କରିବୁ ଦରଶନ	॥୧୧୭
	ତୁ ପୁଣି ଭକ୍ତିଯୁତ ହୋଇ ।	ସମାଧିଠାରେ ମନ ଦେଇ	॥୧୧୮
	ଆତ୍ମାରେ ଲୋକରେ ସଂତତ ।	ମୁଁ ଅଛି, ଦେଖିବୁ ଏମନ୍ତ	॥୧୧୯
	ଜୀବମାନଙ୍କୁ ମୋଠାରେ ।	ଦେଖିବୁ ଲୋକସହିତରେ	॥୧୨୦

୧. ଜାଣିଣ ।

୩୨ ସକଳ ଭୂତରେ ମୁଁ ଥାଇ । ଦାରୁରେ ଅଗ୍ନିପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୧୨୧
ଏ ରୂପେ ଦେଖଇ ଯେ ମୋତେ । ମୋହ ନ ଲଭେ ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥୧୨୨
୩୩ ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗୁଣାଶୟେ । ରହିତ ଆତ୍ମା ଯେବେ ହୋଏ ॥୧୨୩
ମୁଁ ତହିଁ ଏକ ହୋଇଥାଇ । ଏ ରୂପେ ଦେଖି ମୋକ୍ଷ ପାଇ ॥୧୨୪
୩୪ କର୍ମବିତାନେ ନାନାମତେ । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସର୍ଜନ୍ତେ ଜଗତେ ॥୧୨୫
ତୋ ଆତ୍ମା ମୋର ଅନୁଗ୍ରହେ । ବୁଡ଼ିବ ନାହିଁ ମାୟାମୋହେ ॥୧୨୬
୩୫ ତୁ ଆଦ୍ୟ ଋଷି ମୋରେ ମନ । ଦେଇ ସର୍ଜିବୁ ପ୍ରଜାଜନ ॥୧୨୭
ଏ ଯେ ପାପିଷ୍ଠ ରଜୋଗୁଣ । ତୋତେ ନ କରିବ ବନ୍ଧନ ॥୧୨୮
୩୬ ପ୍ରାଣୀ ଦୁର୍ଲଭ ମୁଁ ଜଗତେ । ତୁ ଯେ ଜାଣିଲୁ ଏବେ ମୋତେ ॥୧୨୯
ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିରେ ଯେଣୁ । ଅଯୁକ୍ତ କରି ମୋତେ ମଣୁ ॥୧୩୦
୩୭ ତୁ ଯେ ସଂଶୟଚିତ୍ତ ହୋଇ । କମଳନାଳମଧ୍ୟେ ଯାଇ ॥୧୩୧
ମୂଳ ଦେଖିବା ଇଚ୍ଛା କଲୁ । ଅନେକ କାଳହିଁ ଭ୍ରମିଲୁ ॥୧୩୨
ଦୟା ବସିଲା ମୋର ଚିତ୍ତେ । ଅନ୍ତରେ ଦେଖା ଦେଲି ତୋତେ ॥୧୩୩
୩୮ ମୋହର ଚରିତେ ମିଶାଇ । ମୋ ସ୍ତୁତି କଲୁ ଯାହା ତୁହି ॥୧୩୪
ଯେ ବା ତପରେ ନିଷ୍ଠା ତୋର । ସେ ଅଟେ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋର ॥୧୩୫
୩୯ ସୁପ୍ରୀତ ହୋଇଲି ମୁଁ ତୋତେ । କଲ୍ୟାଣ ଲଭ ତୁ ଜଗତେ ॥୧୩୬
ଲୋକ-ବିଜୟ-କାମନାରେ । ଯେ ସ୍ତୁତି କଲୁ ମୋହଠାରେ ॥୧୩୭
ମୁଁ ଗୁଣମୟ ପ୍ରାୟ ଖ୍ୟାତ । ବର୍ଣ୍ଣିଲୁ ନିର୍ଗୁଣ ଚରିତ ॥୧୩୮
୪୦ ଏ ତୋର ସ୍ତୋତ୍ରେ କରି ସ୍ତୁତି । ଯେ ମୋତେ ଭଜେ ପ୍ରଜାପତି ॥୧୩୯
ମୁଁ ସର୍ବକାମବରପତି । ତା'ଠାରୁ ହୋଇ ତୋଷମତି ॥୧୪୦
୪୧ ପୂର୍ତ୍ତ, ତପସ୍ୟା, ଯଜ୍ଞ, ଦାନ । ଯୋଗ, ସମାଧି ଦ୍ୱାରେ ଜନ ॥୧୪୧
ଯେବଣ ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭଇ । ସେ ମୋର ପ୍ରୀତି ଜ୍ଞାନୀ[୧] କହି ॥୧୪୨
୪୨ ମୁଁ ଆତ୍ମାଙ୍କର ଆତ୍ମା ହୋଇ । ପ୍ରିୟମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ମୁହିଁ ॥୧୪୩
ଏଣୁ ମୋଠାରେ ପ୍ରୀତି କରେ । ଦେହାଦି ପ୍ରିୟ ଯା' ହେତୁରେ ॥୧୪୪
୪୩ ତୁ ଆତ୍ମା ସର୍ବ ବେଦସାର । ମୁଁ ଆତ୍ମା ଅଟଇ ତୋହର ॥୧୪୫
ପ୍ରଜାଏ ଛନ୍ତି ମୋର ଠାଏଁ । ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ଜ ପୂର୍ବପ୍ରାୟେ ॥୧୪୬

---

୧. ଜ୍ଞାନୀମାନେ କହନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୪ ପ୍ରଧାନ-ପୁରୁଷ-ଈଶ୍ୱର । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କହି ଏ ଉତ୍ତର ॥୧୪୭
ପ୍ରକାଶି ଜଗତର ଭାବ । ଅନ୍ତର ହେଲେ ପଦ୍ମନାଭ ॥୧୪୮
ସେ ପଦ୍ମନାଭର ଚରଣ । ଦୀନବନ୍ଧୁର ସେ ଶରଣ ॥୧୪୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମସ୍ତବୋ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦଶମେ କାଳସଂପ୍ରଶ୍ନଂ ପ୍ରତିବକ୍ତୁଂ ତଦୁଦ୍ଭବଃ ।
ପ୍ରାକୃତାଦିବିଭାଗେନ ସର୍ଗସ୍ତୁ ଦଶଧୋଚ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧ ମୈତ୍ରେୟପାଦେ ଦେଇ ଶିର । ଆନନ୍ଦେ ପଚାରେ ବିଦୁର ॥ ୧
୨ ଭୋ ମୁନି ! କହ ଶୁଦ୍ଧ ମନେ । ହରି ଯେ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନେ ॥ ୨
କେତେ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଜାମାନ । ସର୍ଜିଲେ କମଳ-ଆସନ ॥ ୩
ଦେହରୁ କେତେ କଲେ ଜାତ । ମନରୁ କେତେକ ସଂଭୂତ ॥ ୪
ବହୁତ ଅର୍ଥ ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ । ଯେତେକ ପଚାରିଲୁଁ ଆମ୍ଭେ ॥ ୫
ସେ କଥାମାନ କ୍ରମେ କହ । ଛିଣ୍ଡାଅ ସକଳ ସଂଶୟ ॥ ୬

ଶ୍ରୀସୂତ[୧] ଉବାଚ

୩ ବିଦୁର ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଏମନ୍ତ । ମୈତ୍ରେୟ ହୋଇ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୭
କହିଲେ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନମାନ । ଯେ ଥିଲା ଆପଣାର ମନ ॥ ୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪ ଗୋବିନ୍ଦବାକ୍ୟେ ପ୍ରଜାପତି । ଆତ୍ମାରେ ନିବେଶିଣ ମତି ॥ ୯
ଶତେ ବତ୍ସର ଦେବମତେ । ତପ ସାଧିଲା ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୦
୫ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଯହିଁ ଥିଲେ ବସି । ସେ ପଦ୍ମ ସଙ୍ଗେ ଜଳରାଶି ॥ ୧୧
୬ କାଳସକାଶୁଁ ବଳିୟାର । ପବନେ କମ୍ପେ ଅତି ଖର ॥ ୧୨

---

୧. ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

	ଦେଖି ଏମନ୍ତ ମହାତପେ	।	ଆପଣା ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରତାପେ	।।	୧୩
	ପିଇଲେ ଜଳସଙ୍ଗେ ବାତ	।	ବିଜ୍ଞାନବଳ-ଅପ୍ରମିତ	।।	୧୪
୭	ଯହିଁରେ କରିଛି ଆସନ	।	ସେ ପଦ୍ମ ବ୍ୟାପିଛି ଗଗନ	।।	୧୫
	ଦେଖି ବିଚାରିଲା ଏମନ୍ତ	।	ଯେ ଲୋକମାନେ ହେଲେ ହତ	।।	୧୬
	ସେ ଲୋକମାନେ ଏ ପଦ୍ମରେ	।	କଳ୍ପିବି ଆପଣା ବୁଦ୍ଧିରେ	।।	୧୭
୮	ଲଭିଣ ଈଶ୍ୱର ଆଦେଶ	।	ସେ ପଦ୍ମେ ହୋଇଣ ପ୍ରବେଶ	।।	୧୮
	ତାହାକୁ ତିନି ଭାଗ କଲା	।	ତ୍ରିଲୋକ ତହିଁରେ ସର୍ଜିଲା	।।	୧୯
	କ୍ରମରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୋକ	।	କଳ୍ପିବ ଆବର ଅନେକ	।।	୨୦
୯	ଜୀବଙ୍କ କର୍ମଭୋଗସ୍ଥାନ	।	ରଚନା ଏ ତିନିଭୁବନ	।।	୨୧
	ନିଷ୍କାମ କର୍ମର[୧] ବିପାକ	।	ଅଟେ କେବଳ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ	।।	୨୨

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧୦	ଅଭୁ ତକର୍ମା ଭଗବାନ	।	ଧରଇ ନାନା ରୂପମାନ	।	୨୩
	କାଳ ଅଟଇ ରୂପ ତାର	।	ତୁମ୍ଭେ କହିଛ ଏ ପ୍ରକାର	।।	୨୪
	କାଳକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ	।	ଭୋ ମୁନି ! କହ ମୋ ଆଗରେ	।।	୨୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୧	ଯେ ଗୁଣମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟରେ	।	ମହତ ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱ କରେ	।।	୨୬
	ଯାକୁ ବିଶେଷି ନୋହେ କହି	।	ଯାହାର ଆଦିଅନ୍ତ ନାହିଁ	।।	୨୭
	ସେ କାଳ, ତାକୁ ଉପାଦାନ	।	କରିଣ ଦେବ ଭଗବାନ	।।	୨୮
	ଆତ୍ମାକୁ କଲେକ ସର୍ଜନ	।	ଯେଣୁ ତା' ଠହୁଁ ନାହିଁ ଆନ	।।	୨୯
୧୨	ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଯା' ସଂହାର	।	ବ୍ରହ୍ମ ଅଟଇ ଏ ସଂସାର	।।	୩୦
	ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ମୂର୍ତ୍ତି ଯାର	।	ଯେ ଅଟେ ଜଗତଈଶ୍ୱର	।।	୩୧
	ସେ କାଳବଳେ ପ୍ରକାଶିତ	।	ହୋଇଣ ଅଛି ଏ ଜଗତ	।।	୩୨
୧୩	ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଏ ସଂସାର	।	ହୋଇଛି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାର	।।	୩୩
	ପୂର୍ବେ ଏ ରୂପେ ଥିଲା ହୋଇ	।	ପଛେ ଏ ରୂପେ ଥିବ ରହି	।।	୩୪
୧୪	ପ୍ରାକୃତ ଷଟ ସର୍ଗ ତାର	।	ବିକୃତ ତିନିସର୍ଗ ଆର	।।	୩୫
	ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରଳୟ ଏହାର	।	କହିବା ଶୁଣ ତୁ ବିଦୁର !	।।	୩୬

୧. କର୍ମରୁ ।

କେବଳ କାଳରେ ଯେ ହୋଇ । ନିତ୍ୟ ପ୍ରଳୟ ସେ ବୋଲାଇ ॥ ୩୭
ଅନନ୍ତ-ମୁଖାନଳୁଁ ଜାତ । ନଇମିତ୍ତିକ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୮
ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଗୁଣମାନେ । ଗ୍ରାସ କରନ୍ତି ଯେଉଁ ଦିନେ ॥ ୩୯
ଅଟେ ପ୍ରାକୃତ ନାମ ତାର । ପ୍ରଳୟ ଯହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମାର ॥ ୪୦
୧୫ ହରିସକାଶୁ ଗୁଣଙ୍କର । ବୈଷମ୍ୟ ଅଟେ ରୂପ ଯାର ॥ ୪୧
ମହତ ତତ୍ତ୍ୱ ସେ ବୋଲାଇ । ତା' ଜନ୍ମ ଆଦି ସର୍ଗ ହୋଇ ॥ ୪୨
ଜାତ ହୁଅଇ ଅହଂକାର । ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ ସେ ବିଦୁର ! ॥ ୪୩
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ-କ୍ରିୟା ତିନି । ଯହିଁରେ ଉଦୟକୁ ଘେନି ॥ ୪୪
୧୬ ତୃତୀୟେ ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମ ସର୍ଗ । ଯହିଁରେ ମହାଭୂତବର୍ଗ ॥ ୪୫
ଚତୁର୍ଥେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜନମ । ଯେ ଜ୍ଞାନ-କ୍ରିୟାରୂପେ ଭିନ୍ନ ॥ ୪୬
୧୭ ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ବୈକାରିକ । ସେ ରୂପୁଁ ମାନସ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ॥ ୪୭
ଷଷ୍ଠ ଅବିଦ୍ୟା ସର୍ଗ ହୋଇ । ଯେ ମନବିକ୍ଷେପ କରଇ ॥ ୪୮
୧୮ ପ୍ରାକୃତ ସର୍ଗ ଏହୁ ଜାଣ । ବୈକୃତ ସର୍ଗ ଏବେ ଶୁଣ ॥ ୪୯
ଯାର ବିଷୟେ ଦେଇ ମତି । ପ୍ରାଣୀଏ ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥ ୫୦
ସେ ହରି ଧରେ ରଜୋଗୁଣ । ଯାହାର ଲୀଳା ଏହୁ ଜାଣ ॥ ୫୧
୧୯ ସପ୍ତମ ମୁଖ୍ୟ ସର୍ଗ ହୋଇ । ସ୍ଥାବର ଷଡ଼ବିଧ ଯେହି ॥ ୫୨
ଲତା, ଔଷଧି, ବନସ୍ପତି । ବେଣୁ, ବୀରୁଧ ଦ୍ରୁମ ଜାତି ॥ ୫୩
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସଂଚାର ଏହାଙ୍କର । ଅଜ୍ଞାନ ଅଟଇ ପ୍ରଚାର ॥ ୫୪
ସ୍ୱରଶ ଜାଣନ୍ତି ଅନ୍ତରେ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ଭେଦ ଧରେ ॥ ୫୫
୨୦ *ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ ପଶୁଙ୍କର । ସେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶତି ପ୍ରକାର ॥ ୫୬
ସ୍ଥିର ନୁହଇ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ । ଭକ୍ଷ୍ୟେ କେବଳ ଥାଇ ମନ ॥ ୫୭
ଆଘ୍ରାଣେ ଅର୍ଥକୁ ଜାଣନ୍ତି । ଅନୁସଂଧାନ ନ କରନ୍ତି ॥ ୫୮
୨୧ ଗାଈ, ମହିଷ, ଛାଗ ତିନି । ଗବୟ, ଶୂକର ହରିଣୀ ॥ ୫୯
୨୪ ଯେ ମୃଗ, ମେଷ, ଉଷ୍ଟ୍ର ହୋଇ । ଦ୍ୱିଶଫ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କହି ॥ ୬୦
ଯେ ଖର, ଅଶ୍ୱ, ଅଶ୍ୱତର । ଚମରୀ, ଶରଭ, ଗଉର ॥ ୬୧
ଏକଶଫ ଏ ଜନ୍ତୁଗଣ । ପଞ୍ଚନଖାଙ୍କୁ ଏବେ ଶୁଣ ॥ ୬୨
ଶ୍ୱାନ, ଶୃଗାଳ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ବୃକ । ମାର୍ଜାର, ଶଶକ, ଶଲ୍ଲକ ॥ ୬୩

* "ଅଥ ଇତରେଷାଂ ପଶୂନାମ୍ ଅଶନାପିପାସେ ଏବାଭିର୍ବିଜ୍ଞାନଂ ନ ବିଜ୍ଞାତଂ ବଦନ୍ତି, ନ ବିଜ୍ଞାତଂ ପଶ୍ୟନ୍ତି, ନ ବିଦୁଃ ଶ୍ୱସ୍ତନମ୍, ନ ଲୋକାଲୋକୌ ॥" (ଶ୍ରୁତିଃ)

ସିଂହ, ବାନର, ଗଜ, କୂର୍ମ । ଗୋଧା ବୋଲିଣ ଯାର ନାମ ।। ୬୪
ମକର ଆଦି ଜଳଜୀବେ । ଗଗନଚର ଶୁଣ ଏବେ ।। ୬୫
ଯେ କଙ୍କ[୧], ବକ, ଗୃଧ୍ର, ଶ୍ୱେନ । ଭାସ[୨], ଭଲ୍ଲୁକ[୩], ବରହିଣ ।। ୬୬
ହଂସ, ସାରସ, ଚକ୍ରବାକ । ଇତ୍ୟାଦି, ଯେ କାକ, ଉଲୂକ ।। ୬୭
୨୫ ନବମ ସର୍ଗ ନରଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ସେ ଏକ ପ୍ରକାର ।। ୬୮
ଭୂମିରେ ଆହାର ସଂଚାର । ରଜ-ଅଧିକ, କର୍ମପର ।। ୬୯
ଦୁଃଖକୁ ସୁଖ କରି ଚିନ୍ତି । ଗୃହରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥାନ୍ତି ।। ୭୦
୨୬ ବୈକୃତ ସର୍ଗ ଏହୁ ତିନି । ଦେବସର୍ଗ ହିଁ ଏଥି ଘେନି ।। ୭୧
ପ୍ରାକୃତ ସର୍ଗେ ଥାଇ କହି । ବଇକାରିକକୁ ମିଶାଇ ।। ୭୨
ମନୁଷ୍ୟ-ଦେବତା ସ୍ୱଭାବ । କୁମାର ସର୍ଗ ବେନିଭାବ ।। ୭୩
୨୭ ବଇକାରିକ ଦେବଗଣ । ଆଠ ପ୍ରକାରେ ହୋଏ ଶୁଣ ।। ୭୪
୨୮ ବିବୁଧ, ପିତୃ, ଦୈତ୍ୟଗଣ । ଗନ୍ଧର୍ବାପ୍ସର ଏକ ଜାଣ ।। ୭୫
ଯକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ ଏକ ହୋଇ । ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ପିଶାଚ ଯେହି ।। ୭୬
ସେ ତିନି ଏକଇ ପ୍ରକାର । ସିଦ୍ଧ, ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।। ୭୭
ଏହାଙ୍କୁ ଏକ କରି ମାନି । କିନ୍ନର ଆଦି[୪] ଏକ ଘେନି ।। ୭୮
ବ୍ରହ୍ମାର କୃତ ସର୍ଗ ଦଶ । ତୋ ଆଗେ କଲାଇଁ ପ୍ରକାଶ ।। ୭୯
୨୯ ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ତୋ ଆଗର । କହିବା ବଂଶ, ମନ୍ୱନ୍ତର ।। ୮୦
ରଜୋଗୁଣରେ ହୋଇ ଯୁତ । କଳ୍ପ ଆଦିରେ ରମାକାନ୍ତ ।। ୮୧
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ସର୍ଜଇ । ଅମୋଘ ସଂକଳ୍ପ ବୋଲାଇ ।। ୮୨
୩୦ ଆବର୍ତ୍ତବୁଦ୍‌ବୁଦ ଯେମନ୍ତ । ନଦୀରେ ଜନ୍ମେ ଯୁଗପତ ।।
ମାୟାବି-ପଣରୁ ପ୍ରଭୁର । ସୃଷ୍ଟିରେ ତେମନ୍ତ ପ୍ରକାର ।।
ସକଳ ହୋଏ ଯୁଗପତ । ଏ ଘେନି ସୁଜ୍ଞାନୀ ପଣ୍ଡିତ ।।
ପୂର୍ବ ଅପର ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି । ଏ ଅଟେ ସର୍ଜନାର ରୀତି ।।
୩୧ ନାମରୂପର ଅନୁସାରେ । ଏ କଳ୍ପେ ଯେତେ ଦେବାସୁରେ ।।
କୀର୍ତ୍ତିତ ହୁଅନ୍ତି ବିଦୁର ! । ବିଗତ ଯେଉଁ ମନ୍ୱନ୍ତର ।।
ତହିଁରେ ଥିଲେ ସେହିମାନ । ସେ ନାମ ସେ ରୂପ ବହିଣ ।।

---

୧. ଲୋହପୃଷ୍ଠସ୍ତୁ କଙ୍କଃ ସ୍ୟାଦଥ ଚାଷଃ କିକୀଦିବି । (ଅମରକୋଷ)
୨. ଭାସ = ଶିକାରୀ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ । ୩. ଭଲ୍ଲୁକ । ୪. କିଂପୁରୁଷ ଅଶ୍ୱମୁଖ ।

ବିଦୁର ଆଗରେ ଏ ବାଣୀ । ମୈତ୍ରେୟ ଋଷି ଛନ୍ତି ଭଣି ।। ୮୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି । ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ।। ୮୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ତତ୍ତ୍ୱାଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିକ୍ରମୋ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତ ଏକାଦଶେ କାଳଃ ପରମାଣ୍ୱାଦିଲକ୍ଷଣୈଃ ।
ଯୁଗମନ୍ୱନ୍ତରାଦିଭ୍ୟଃ କଳ୍ପମାନାଦି ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ କାଳବିଶେଷନିରୂପଣ । ବିଦୁର ! ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।। ୧
ନୟନଗୋଚର ଯେ ହୋଇ । ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କହି ।। ୨
ତାହାର ଅଂଶମାନଙ୍କରେ । ଯେ ଅଂଶ ରହଇ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।। ୩
ଯାହାର ଆଉ ଅଂଶ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥାକୁ ନ ପାଇ ।। ୪
ସଂଯୁତ ନୁହଇ ଆନରେ । ସେ ପରମାଣୁ ନାମ ଧରେ ।।
ଯେବଣ ପରମାଣୁମାନେ । ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ଏକ ସ୍ଥାନେ ।। ୫
ତହିଁରୁ ଅବୟବି-ମତି । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ହୁଅନ୍ତି ।। ୬
୨ ସ୍ୱରୂପେ ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ । ବର୍ତ୍ତିଣ ଥାଇ ଯେ ପଦାର୍ଥ ।। ୭
ତାହାର ଐକ୍ୟ ଭାବ ଯେହି । ପରମ ମହାନଟି ସେହି ।। ୮
ବିଶେଷ-ବିଚାରରହିତ । ଭେଦବୁଦ୍ଧିରେ ବିବର୍ଜିତ ।। ୯
ହେଲେ ଏ ଲକ୍ଷଣ ଘଟଇ । ସକଳ ପ୍ରପଞ୍ଚେ ମିଶଇ ।। ୧୦
୩ ପରମାଣୁକୁ ଆଦି ହୋଇ । ଯେତେକ ଅବସ୍ଥା ଅଛଇ ।। ୧୧
ଯାହାକୁ ବ୍ୟାପୀ ଏ ସଂସାରେ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତେ ଭୋଗ କରେ ।। ୧୨
ଏମନ୍ତ ଯେ କାଳ ଅଟଇ । ତା' ସ୍ଥୂଳସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବ ଦୁଇ ।। ୧୩
ଏ ରୂପେ କରି ଅନୁମାନ । ଦ୍ରବ୍ୟର ବିଭାଗ ଯେସନ ।। ୧୪
୪ ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚର ପରମାଣୁ । ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରେ ଯେଣୁ ।। ୧୫
ସେ କାଳ ପରମାଣୁ ହୋଇ । ଯେବେ ଅବିଶେଷ[୧] ଭୁଞ୍ଜଇ । ୧୬
ପରମ ମହାନ ସେ ହୋଏ । ଯେ ସଂବତ୍ସର-ସଂଜ୍ଞା ବହେ ।। ୧୭

୧. ଅବିଶେଷ = ସାମାନ୍ୟ, ସାକଲ୍ୟ ।

୫ ମିଶିଲେ ପରମାଣୁ ଦୁଇ । ତାହାକୁ ଅଣୁ ବୋଲି କହି ॥ ୧୮
ସଂଯୋଗ ହେଲେ ତିନି ଅଣୁ । ତା' ନାମ ହୋଏ ତ୍ରସରେଣୁ ॥ ୧୯
ଗବାକ୍ଷମାର୍ଗେ ରବିକରେ । ଦିଶୁଣ ଥାଇ ଯେ ଶୂନ୍ୟରେ ॥ ୨୦
୬ ଯେ ଭୁଞ୍ଜେ ତ୍ରସରେଣୁ ତିନି । ସେ କାଳ ତ୍ରୁଟି ବୋଲି ମାନି ॥ ୨୧
ଯହିଁରେ ଶତେ ତ୍ରୁଟି ଥାଇ । ତାହାକୁ ବେଧ ବୋଲି କହି ॥ ୨୨
ଏକ ହୋଇଲେ ବେଧ ତିନି । ତାହାକୁ ଲବ ବୋଲି ଘେନି ॥ ୨୩
୭ ତ୍ରିଲବେ ନିମେଷ ହୁଅଇ । ତିନି ନିମେଷେ କ୍ଷଣ କହି ॥ ୨୪
କାଷ୍ଠା ବୋଲାଇ ପଞ୍ଚକ୍ଷଣ । ତା'ପଞ୍ଚଦଶ ଲଘୁ ଜାଣ ॥ ୨୫
୮ ପନ୍ଦର ଲଘୁ ଯେବେ ହୋଇ । ତାହାକୁ ନାଡ଼ି ବୋଲି କହି ॥ ୨୬
ଭୋଗ ହୋଇଲେ ନାଡ଼ି ଦୁଇ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବୋଲି ତାକୁ କହି ॥ ୨୭
ଛ ନାଡ଼ି ଅବା ନାଡ଼ି ସାତ । ପ୍ରହର ଯାମ ସେ ବିଦିତ ॥ ୨୮
୯ ଷଟ୍ ପଳକୃତ ତାମ୍ରପାତ୍ରେ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚାରିମଷା ମାତ୍ରେ ॥ ୨୯
ଚତୁରଙ୍ଗୁଳ ପରିମାଣ । ଶଳାକାରଚନା-ଭିଆଣ ॥ ୩୦
ମୂଳରେ ଥାଇ ଛିଦ୍ର କରି । ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ତହିଁ ବାରି ॥ ୩୧
ସେ ଯେବେ ଜଳରେ ବୁଡ଼ଇ । ତାବତ କାଳେ ନାଡ଼ି ହୋଇ ॥ ୩୨
୧୦ ଆଠ ପ୍ରହରେ ହୋଏ ଶେଷ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ରଜନୀଦିବସ ॥ ୩୩
ପନ୍ଦର ଅହୋରାତ୍ରେ ପକ୍ଷ । ଏ ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ରୂପେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ॥ ୩୪
୧୧ ବେନି ପକ୍ଷରେ ମାସ ହୋଇ । ପିତୃଙ୍କ ଅହୋରାତ୍ର ସେହି ॥ ୩୫
ଦୁଇ ମାସରେ ଋତୁ ହୋଇ । ଛ' ମାସେ ଅୟନ ବୋଲାଇ ॥ ୩୬
ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ସଂଜ୍ଞାରେ । ଅୟନ ବିଦିତ ସଂସାରେ ॥ ୩୭
୧୨ ବେନି ଅୟନ ଅବସାନ । ଦେବଙ୍କୁ ହୋଏ ରାତ୍ରଦିନ ॥ ୩୮
ଦ୍ୱାଦଶମାସେ ସଂବତ୍ସର । ହୋଏ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ॥ ୩୯
ଶତେ ବରଷ ପରିମାଣ । ପରମାୟୁଷ ନିରୂପଣ ॥ ୪୦
୧୩ ପରମାଣୁକୁ ଆଦି ହୋଇ । ଯେ କାଳ ବରଷ ବୋଲାଇ ॥ ୪୧
ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିରେ ପ୍ରଚାର । ହୁଅଇ ତେଣେ ଦିବାକର ॥ ୪୨
କାଳଚକ୍ରର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ । ଜଗତପ୍ରଭୁ ସେ ବିଦିତ ॥ ୪୩
୧୪ ବାର ରାଶିରେ ଦିବାକର । ଭ୍ରମନ୍ତେ ହୋଏ ସଂବତ୍ସର ॥ ୪୪
ରାଶିଏ ଗୁରୁ ଭୋଗ କଲେ । ପରିବତ୍ସର ବୋଲି ଭଲେ ॥ ୪୫
ଦିନଗଣନାରେ ଯେ ଶେଷ । ଇଦାବତ୍ସର ସେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୬

ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରମାନେ ବ୍ୟବହାର । ଅନୁବତ୍ସର ନାମ ତାର ॥ ୪୭
ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ ଯାକୁ ଗଣି । ବତ୍ସର ବୋଲି ତାକୁ ଜାଣି ॥ ୪୮
୧୫ ସର୍ଜନାଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିଷୟେ ନିଜ ଶକ୍ତି ॥ ୪୯
ଯେ ନିଜ କାଳାକ୍ଷ ଶକ୍ତିରେ । ପ୍ରକାଶେ ବହୁତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୦
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭ୍ରମ ନିବାରଇ । ଯେ ମହାଭୂତ ରୂପ ହୋଇ ॥ ୫୧
ଧାମଇଁ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ । ଯାଗରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବିସ୍ତାରେ ॥ ୫୨
ଯେ କରେ ବତ୍ସରପଞ୍ଚକ । ସେ ଆଦିତ୍ୟକୁ ସର୍ବଲୋକ ॥ ୫୩
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଉପହାର । ଘେନିଣ ବେଗେ ପୂଜା କର ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧୬ ଯେ ପିତୃ ଦେବତା ମନୁଷ୍ୟ । ଶୁଣିଲୁଁ ତାଙ୍କର ଆୟୁଷ ॥ ୫୫
ଗତିକି କହ ତାହାଙ୍କର । ଯେ ଜ୍ଞାନୀ ସଂସାରୁ ବାହାର ॥ ୫୬
୧୭ ଭୋ ମୁନି ! ଗତିକି କାଳର । ତୁମ୍ଭେ ଯେ କରିଛ ଗୋଚର ॥ ୫୭
ଯୋଗଚକ୍ଷୁରେ ଯୋଗୀଜନ । ଦେଖନ୍ତି ସକଳ ଭୁବନ ॥ ୫୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୮ ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର, କଳି । ଏ ରୂପେ ଚାରିଯୁଗ ମିଳି ॥ ୫୯
ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର ବରଷ । ଦେବତାମାନରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୦
୧୯ ଚାରି ସହସ୍ର ଯୁଗସତ୍ୟ । ତିନି ସହସ୍ର ତ୍ରେତା ମତ ॥ ୬୧
ଦ୍ୱାପର ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଜାଣି । କଳି ସହସ୍ରେ ପରିମାଣି ॥ ୬୨
ଯେତେ ସହସ୍ର ଯେବା ହୋଇ । ଦ୍ୱିଗୁଣ ଶତ ତହିଁ ଦେଇ ॥ ୬୩
ଏମନ୍ତେ ଦେବସଂଖ୍ୟା ମତେ । ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର ସମସ୍ତେ ॥ ୬୪
୨୦ ଅଧିକ ଯେତେ ଶତମାନ । ଯେ ସଂଧ୍ୟାସଂଧ୍ୟାଂଶ ବିଧାନ ॥ ୬୫
ଯହିଁ ଧର୍ମବିଶେଷମାନ । ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ବିଧାନ ॥ ୬୬
୨୧ ଚାରିପାଦରେ ଜନଠାରେ । ଧର୍ମ ଅନୁବର୍ତ୍ତେ ସତ୍ୟରେ ॥ ୬୭
ଆନ ଯୁଗରେ ପୁଣ ସେହି । ପାଦେ ପାଦେକେ ଊଣା ହୋଇ ॥ ୬୮
ଅଧର୍ମ ବଢ଼ଇ କ୍ରମରେ । ପାଦେ ପାଦେକେ ସେ ଯୁଗରେ ॥ ୬୯
୨୨ ଏ ତିନି ଲୋକୁଁ ହୋଇ ଆନ । ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକମାନ ॥ ୭୦
ମହର୍ଲୋକକୁ ଆଦି ହୋଇ । ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ତହିଁ ॥ ୭୧

ଚାରି ସହସ୍ର ଯୁଗ ଶେଷ । ହୁଅଇ ଏକଇ ଦିବସ ॥ ୭୨
ପୁଣି ତେତିକି ନିଶା ହୋଇ । ଯହିଁରେ ପିତାମହ ଶୋଇ ॥ ୭୩
୨୩ ଆରମ୍ଭ ନିଶାଅବସାନେ । ଏ ଲୋକକଳ୍ପ ପ୍ରତିଦିନେ ॥ ୭୪
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାର ଦିବସ । ଭୁଞ୍ଜାଇ ମନୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ॥ ୭୫
କିଛି ଅଧିକ ଏକସ୍ତରି । ଯୁଗରେ ମନୁ ହୋଏ ସରି ॥ ୭୬
ଯେଉଁ ମନୁର କାଳ ଯେତେ । ଭୋଗ କରଇ ସେହୁ ତେତେ ॥ ୭୭
୨୪ ମନୁଅନ୍ତରେ ମନୁମାନ । ସପତ ଋଷି ସୁରଗଣ ॥ ୭୮
ଇନ୍ଦ୍ର, ଏହାଙ୍କ ଗଣ ଯେହି । ହୁଅନ୍ତି ଏକକାଳେ ସେହି ॥ ୭୯
ମନୁଙ୍କ ବଂଶେ ଜାତ ପୁଣି । କ୍ରମରେ ପାଳନ୍ତି ଧରଣୀ ॥ ୮୦
୨୫ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ତ୍ରିଲୋକ-ଈଶ୍ୱର । ଏ ଦିନେ ଦିନେ ସର୍ଗ[1] ତାର ॥ ୮୧
ପଶୁ, ମନୁଷ୍ୟ, ପିତୃ, ଦେବ । ଯହିଁରେ ସ୍ୱକର୍ମେ ସଂଭବ ॥ ୮୨
୨୬ ମନୁ-ଅନ୍ତରେ ଭଗବାନ । ସତ୍ତ୍ୱକୁ ଧରି ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ॥ ୮୩
ବିଶ୍ୱକୁ ମନୁ ଆଦିଦ୍ୱାରେ । ପାଳଇ ନିଜ ପୌରୁଷରେ ॥ ୮୪
୨୭ ତମଲେଶକୁ ପୁଣି ଧରି । ଆପଣା ବିକ୍ରମ ସଂହରି ॥ ୮୫
କାଳେ ଉଦରେ ସର୍ବ ଘେନି । ଦିବସଶେଷେ ହୋଏ ତୁନି ॥ ୮୬
୨୮ ରଜନୀ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାର । ନ ଥାନ୍ତି ଶଶି ଦିବାକର ॥ ୮୭
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଏ ତିନି ଲୋକ ନାଶ ଯାଇ ॥ ୮୮
୨୯ ସଂକରଷଣମୁଖାନଳେ । ତ୍ରିଲୋକ ପୋଡ଼େ ଯେଉଁକାଳେ ॥ ୮୯
ଋଷିଏ ଭୃଗୁ ଆଦି ହୋଇ । ଉଷ୍ମ ତରଙ୍ଗେ ପୀଡ଼ା ପାଇ ॥ ୯୦
ମହର୍ଲୋକକୁ ଛାଡ଼ି ଶୋକେ । ମିଳନ୍ତି ଯାଇଁ ଜନଲୋକେ ॥ ୯୧
୩୦ କଳ୍ପାନ୍ତ କାଳେ ସିନ୍ଧୁମାନ । ବଢ଼ିଣ କରନ୍ତି ଗର୍ଜନ ॥ ୯୨
ଅତି ଆଟୋପ ଚଣ୍ଡାନିଳେ । ଊର୍ମି ଧାମନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥ ୯୩
ଏ ତିନି ଭୁବନ ସେ କାଳେ । ମଗ୍ନ କରନ୍ତି ନିଜ ଜଳେ ॥ ୯୪
୩୧ ନୟନ ଯୋଗନିଦ୍ରାଭରେ । ବୁଜି ଅନନ୍ତ ଶୟନରେ ॥ ୯୫
ସେ ଜଳେ ଶୋଏ ପ୍ରଜାପତି[2] । ଋଷି ଯେ ଜନଲୋକେ ଥାନ୍ତି ॥ ୯୬
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସ୍ତୁତିମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ବିଧାନ ॥ ୯୭

---

୧. ସର୍ଗ = ସୃଷ୍ଟି । ୨. ମୂଳପାଠସ୍ଥ 'ହରି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ । ହରିବ୍ରହ୍ମା (ସ୍ୱାମୀ)

୩୨	କାଳଗତିରେ ଯେ ଗଣନ	।	ଏ ରୂପେ ଅହୋରାତ୍ରମାନ	॥ ୯୮
	ଏ ଭାବେ ଶତେକ ବରଷ	।	ବ୍ରହ୍ମାର ପରମ ଆୟୁଷ	॥ ୯୯
	ସେହି କାଳର ବଶୁଁ କ୍ଷୀଣ	।	ହୋଇଲା ପ୍ରାୟ ବୋଲି ଜାଣ	॥୧୦୦
୩୩	ବ୍ରହ୍ମାର ଆୟୁଷ ଯେ ଅର୍ଦ୍ଧ	।	ତା' ନାମ ବୋଲାଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ	॥୧୦୧
	ପୂର୍ବ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଅବଶେଷ	।	ଦ୍ୱିତୀୟ ପରାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରବେଶ	॥୧୦୨
୩୪	ପୂର୍ବ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଆଦ୍ୟେ ଯେହି	।	ସେ ବ୍ରାହ୍ମ କଳ୍ପ ନାମ ବହି	॥୧୦୩
	ଯହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମା ହେଲେ ଜାତ	।	ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ବିଦିତ	॥୧୦୪
୩୫	ଯେ କଳ୍ପ ତାହାର ଅନ୍ତରେ	।	ସେ ପାଦକଳ୍ପ ନାମ ଧରେ	॥୧୦୫
	ହରିର ନାଭିସରୁଁ ଯହିଁ	।	ଏ ଲୋକରୂପୀ ପଦ୍ମ ହୋଇ	॥୧୦୬
୩୬	ଦ୍ୱିତୀୟ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଆଗମ	।	ବାରାହ ଏ କଳ୍ପର ନାମ	॥୧୦୭
	ଯହିଁ ବରାହତନୁ ଧରି	।	ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ଦେବ ହରି	॥୧୦୮
୩୭	ଯେହୁ ଅନନ୍ତ ଅବିକାର	।	ଅନାଦି, ଆତ୍ମା ଜଗତର	॥୧୦୯
	ଯେ କାଳ ଦ୍ୱିପରାର୍ଦ୍ଧ ଗଣି	।	ତାର ନିମେଷ ବୋଲି ଜାଣି	॥୧୧୦
୩୮	ଏ କାଳ ପରମାଣୁ ଆଦି	।	ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଅନ୍ତେ ସିଦ୍ଧି	॥୧୧୧
	ସକଳ ଲୋକେ ତେଜ ଧରେ	।	ପ୍ରଭୁ ନୁହଇ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ	॥୧୧୨
୩୯	ଅଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତିରେ ସଂଯୁତ	।	ଷୋଡ଼ଶ ବିକାର ସହିତ	॥୧୧୩
୪୦	କ୍ରମରେ ଦଶ ଦଶ ଗୁଣ	।	ପୃଥିବୀ ଆଦି ଆବରଣ	॥୧୧୪
	ବେଢ଼ିଣ ଅଛନ୍ତି ବାହାରେ	।	ପଞ୍ଚାଶ କୋଟି ଯେ ବିସ୍ତାରେ	॥୧୧୫
	ପରମାଣୁର ପ୍ରାୟ ହୋଇ	।	ଏ ଅଣ୍ଡକୋଷ ଅଛି ରହି	॥୧୧୬
	ଏ ରୂପେ କୋଟି ସଂଖ୍ୟା ଯହିଁ	।	ଅଛନ୍ତି ଅଣ୍ଡକୋଷ ରହି	॥୧୧୭
୪୧	ସେ ସର୍ବକାରଣକାରଣ	।	ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଜାଣ	॥୧୧୮
	ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ମହାତ୍ମା ପୁରୁଷ	।	ତାହା ସ୍ୱରୂପ ସେ ପ୍ରକାଶ	॥୧୧୯
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ	।	ସୁଜନେ କର ଏଣେ ଲୟେ	॥୧୨୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
କାଳସ୍ୱରୂପକଥନଂ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାଦଶେ ତୁ କୁମାରାଦିମନଃସର୍ଗାସମେଧନାତ ।
କାୟାଦ୍ ବୈଧେନ ଯୌନସ୍ତୁ ମନୁସର୍ଗୋଽନୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ କହିଲୁଁ ବିଦୁର ! । କାଳବ୍ୟବସ୍ଥା ତୋ ଆଗର ॥ ୧
ଯେ ହରି ଆତ୍ମା ସକଳର । ସେ କାଳ ମହିମା ତାହାର ॥ ୨
ବିଧାତା ସଂସାର ଯେମନ୍ତେ । ସର୍ଜିଲା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥ ୩
୨ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟରେ ବିଧାତ । ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର[୧] କଲେ ଜାତ ॥ ୪
ତାମିସ୍ର, ମହାମୋହ ବେନି । ମୋହ, ତମକୁ କଲା ପୁଣି ॥ ୫
ଅବିଦ୍ୟାବୃତ୍ତି ଏହୁ ପଞ୍ଚ । ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ବିରିଞ୍ଚ ॥ ୬
୩ ପାପବହୁଳ ସୃଷ୍ଟି ଜାଣି । ଆତ୍ମାକୁ ତୁଚ୍ଛ କରି ମଣି ॥ ୭
ଭଗବାନଙ୍କୁ କରି ଧ୍ୟାନ । ପବିତ୍ର କରି ନିଜ ମନ ॥ ୮
ଆନମାନଙ୍କୁ ତଦନ୍ତରେ । ସର୍ଜନା କଲା ସେ ମନରେ ॥ ୯
୪ ସନକ, ସନନ୍ଦ ଯେ ବେନି । ଆବର ସନାତନ ମୁନି ॥ ୧୦
ସନତକୁମାର ଯେ ସିଦ୍ଧି । ଏହାଙ୍କୁ ଜାତ କଲା ବିଧି ॥ ୧୧
ସର୍ବେ ଅଟନ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା । କର୍ମବର୍ଜିତ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ॥ ୧୨
୫ ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ବିଧାତ । ହେ ପୁତ୍ରେ ! ପ୍ରଜା କର ଜାତ ॥ ୧୩
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବପରାୟଣ । ହୋଇଣ ସମସ୍ତେ ସେ ପୁଣ ॥ ୧୪
ମୋକ୍ଷମାର୍ଗରେ ରତ ହେଲେ । ପିତାର ବଚନ ନ କଲେ ॥ ୧୫
୬ ଏ ରୂପେ ନ କରି ବଚନ । ଅବଜ୍ଞା କଲେ ସୁତମାନ ॥ ୧୬
ତେଣୁ ଯେବଣ କ୍ରୋଧ ଜାତ । ତାର ନିରୋଧେ କଲା ଚିତ୍ତ ॥ ୧୭
୭ କ୍ରୋଧବିନାଶକୁ ବିଚାର । କରନ୍ତେ ଭ୍ରୂରୁମଧ୍ୟୁଁ ତାର ॥ ୧୮
ସେ କ୍ରୋଧ ପୁତ୍ରରୂପେ ଜାତ । ଦିଶଇ ସେ ନୀଳଲୋହିତ ॥ ୧୯

---

୧. ତମୋଽବିବେକୋ ମୋହଃ ସ୍ୟାଦନ୍ତଃକରଣବିଭ୍ରମଃ ।
ମହାମୋହସ୍ତୁ ବିଜ୍ଞେୟୋ ଗ୍ରାମ୍ୟଭୋଗସୁଖୈଷଣା ॥ ୧ ॥
ମରଣଂ ହ୍ୟନ୍ଧତାମିସ୍ରଂ ତାମିସ୍ରଃ କ୍ରୋଧ ଉଚ୍ୟତେ ।
ଅବିଦ୍ୟା ପଞ୍ଚପର୍ବୈଷା ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତା ମହାତ୍ମନଃ ॥ ୨ ॥ (ବୈଷ୍ଣବେ)
"ଅବିଦ୍ୟା-ଅସ୍ମିତା-ରାଗ-ଦ୍ୱେଷ-ଅଭିନିବେଶାଃ ପଞ୍ଚକ୍ଲେଶାଃ" (ପାତଂଜଳେ)

୮ ଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବେ ଜାତ ହୋଇ । ସେ ଭବ ରୋଦନ କରଇ ॥
ତୁମ୍ଭେ ତ ଗୁରୁ ଜଗତର । ମୋ ନାମ-ସ୍ଥାନମାନ କର ॥
୯ ଏମନ୍ତ ତାହାର ବଚନ । ସେ ବ୍ରହ୍ମା କରନ୍ତେ ପାଳନ ॥
ବୋଇଲେ ନ କାନ୍ଦ କୁମର ! । ସେ କଥା କରିବି ତୋହର ॥
୧୦ ବାଳକ ପ୍ରାୟେକ ଅସ୍ଥିର । ଯେଣୁ କାନ୍ଦିଲୁ ସୁରବର ! ॥
ଏଣୁ ସକଳ ପ୍ରଜା ତୋତେ । ରୁଦ୍ର ବୋଲିବେ ଏ ଜଗତେ ॥
୧୧ ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପ୍ରାଣ, ବ୍ୟୋମ । ବାୟୁ, ଅନଳ, ଜଳ, ନାମ ॥
ମହୀ, ମିହିର, ଚନ୍ଦ୍ର, ତପ । ଏମନ୍ତେ ଏକାଦଶ ରୂପ ॥
ସ୍ଥାନକୁ ତୋହ ନିମିତ୍ତରେ । ସଂପାଦି ଅଛି ମୁଁ ପୂର୍ବରେ ॥
୧୨ ପ୍ରଥମେ ମନ୍ୟୁ, ମନୁ ଦୁଇ । ତୃତୀୟେ ମହିନସ ହୋଇ ॥
ଚତୁର୍ଥେ ମହାନ ପଞ୍ଚମ । ଶିବ ଯେ ଋତଧ୍ୱଜ ନାମ ॥
ତଦନ୍ତେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା, ଭବ । ଆବର କାଳ, ବାମଦେବ ॥
ତଦନନ୍ତରେ ଧୃତବ୍ରତ । ଏମନ୍ତେ ତୋର ନାମ ଖ୍ୟାତ ॥
୧୩ ଧୀ, ବୃତ୍ତି[୧] ଅସହା[୨] ଏ ତିନି । ଉମା, ନିୟୁତ, ସର୍ପି, ଘେନି ॥
ଇଡ଼ା, ଅମ୍ବିକା, ଇରାବତୀ । ଯେ ସୁଧା,[୩] ଦୀକ୍ଷା ତୋ ଯୁବତୀ ॥
୧୪ ହେ ରୁଦ୍ର ତୋର ଏକାଦଶ । ରୁଦ୍ରାଣୀ ଏ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏ ନାମ, ସ୍ଥାନ, ଭାର୍ଯ୍ୟାମାନ । ମୋହର ଆଦେଶରୁ ଘେନ ॥
ଏଣେ ସର୍ଜନେ କର ମତି । ଯେଣୁ ତୁ ଅଟୁ ପ୍ରଜାପତି ॥
୧୫ ଏମନ୍ତ ଗୁରୁ-ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ନୀଳ ଲୋହିତ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ନିଜ ସ୍ୱଭାବ, ବଳ, ବର୍ଣ୍ଣ । ସମାନେ କଲେ ପ୍ରଜାମାନ ॥
୧୬ ସେ ରୌଦ୍ର ରୁଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନ । ଗ୍ରାସନ୍ତେ[୪] ସକଳ ଭୁବନ ॥
ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଗଣମାନ । ବ୍ରହ୍ମା ଆଶଙ୍କା କଲେ ମନ ॥

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୭ ଏ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଭିଆଇ । ହେ ସୁରବର ! କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ମୋର ସହିତେ ଦିଗମାନ । ଚକ୍ଷୁରେ କରନ୍ତି ଦହନ ॥
୧୮ ଏବେ ତୁ ତପ ସାଧ କର । ଯେ ସର୍ବଜୀବ ସୁଖଘର ॥
ତପର ବଳେ ଏ ଜଗତ । ସର୍ଜନା କର ପୂର୍ବମତ ॥

---

୧. ଧୃତି । ୨. ରସଳା, ରସନା, ଉଶନା । ୩. ସ୍ୱଧା । ୪. ଗମନ୍ତେ ।

୧୯ ପରମ ଜ୍ୟୋତି ବିଦ୍ୟମାନ । ଯେ ଅଧୋକ୍ଷଜ ଭଗବାନ ॥ ୪୬
ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ମନେ ଥାଇ । ତାଙ୍କୁ ତପରେ ଲୋକ ପାଇ ॥ ୪୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୦ ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ନୀଳଲୋହିତ ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୪୮
ସ୍ୱୀକାର କରି ସେ ବଚନ । ତାହାଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୪୯
ତପସ୍ୟା କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ବନରେ ॥ ୫୦
୨୧ ସେ ପିତାମହ ତଦନ୍ତରେ । ପ୍ରଜା ସର୍ଜନା ଧ୍ୟାନ କରେ ॥ ୫୧
ସେ ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁ ଶକ୍ତିଯୁତ । ଜନ୍ମିଲେ ତାର ଦଶ ସୁତ ॥ ୫୨
ସେ ଲୋକ ସନ୍ତାନକାରଣ । କହିବା ତାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣ ॥ ୫୩
୨୨ ମରୀଚି, ଅତ୍ରି, ଅଙ୍ଗିରସ । ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ ପ୍ରକାଶ ॥ ୫୪
କ୍ରତୁ, ଭୃଗୁ, ବଶିଷ୍ଠ ତିନି । ଦକ୍ଷ ନାରଦ ମହାମୁନି ॥ ୫୫
୨୩ ନାରଦ ଜନ୍ମିଲେ କ୍ରୋଡ଼ରୁ । ଦକ୍ଷ ସଂଭୂତ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠରୁ ॥ ୫୬
୨୪ ପ୍ରାଣୁଁ ବଶିଷ୍ଠ ମୁନି ଜାତ । ଭୃଗୁ ଚର୍ମରୁ ଉପଗତ ॥ ୫୭
କ୍ରତୁ ସମ୍ଭବିଲେ କରରୁ । ପୁଲହ ହୋଇଲେ ନାଭିରୁ ॥ ୫୮
ପୁଲସ୍ତ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣଯୁଗୁଁ ଜାତ । ଅଙ୍ଗିରା ବଦନୁଁ ସଂଭୂତ ॥ ୫୯
ଅତ୍ରି ଲୋଚନୁଁ ସମ୍ଭବିଲା । ମରୀଚି ମନରୁ ହୋଇଲା ॥ ୬୦
୨୫ ଦକ୍ଷିଣ ସ୍ତନୁଁ ଧର୍ମ ହୋଏ । ଯହିଁରେ ନାରାୟଣ ଥାଏ ॥ ୬୧
ଅଧର୍ମ ପୃଷ୍ଠରୁ ବାହାର । ଯହିଁରେ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟଙ୍କର ॥ ୬୨
୨୬ କାମ ତା' ହୃଦରୁ ସମ୍ଭୂତ । ଭ୍ରୂରୁମଧ୍ୟରୁ କ୍ରୋଧ ଜାତ ॥ ୬୩
ଅଧର ଓଷ୍ଠୁଁ ଲୋଭ ଜାତ । ମୁଖୁଁ ସରସ୍ୱତୀ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୬୪
ମେଢ୍ର[1] ଦେଶରୁ ସିନ୍ଧୁମାନ । ପାୟୁରୁ ନିର୍ଋତି[2] ଜନମ ॥ ୬୫
୨୭ କର୍ଦମ ଛାୟାରୁ ସଂଭୂତି । ଯେ ଅଟେ ଦେବହୂତିପତି ॥ ୬୬
ଏମନ୍ତେ ଅଶେଷ ଜଗତ । ବ୍ରହ୍ମାର ମନୁଁ ଦେହୁଁ ଜାତ ॥ ୬୭
୨୮ ଯେ କନ୍ୟା ବଦନୁଁ ଜନ୍ମିଲା । ବ୍ରହ୍ମାର ମନ ସେ ମୋହିଲା ॥ ୬୮
ତାର ନ ଥିଲା କାମମତି । ସକାମ ହୋଇ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୬୯
କାମନା କଲା ତାକୁ ପୁଣି । ଶୁଣିଲା ଥାଇ ଏହୁ ବାଣୀ ॥ ୭୦

---

୧. ମେଢ୍ର = ଲିଙ୍ଗ ୨. ନିର୍ଋତି = ମୃତ୍ୟୁଦେବତା ।

୨୯ ଅଧର୍ମେ ଦେଖି ମତି ତାର । ମରୀଚି ଆଦି ମୁନିବର ॥ ୭୧
ସେ ପୁତ୍ରେ ବିଶ୍ୱାସବଚନ । ପିତାକୁ କଲେ ପ୍ରବୋଧନ ॥ ୭୨
୩୦ ଏ କଥା ପୂର୍ବକାଳେ କେହି । କରି ନାହାନ୍ତି ଦେହ ବହି ॥ ୭୩
କରିବେ ନାହିଁ ଆନଜନେ । କାମକୁ ନ ନିବାରି ମନେ ॥ ୭୪
ନିଜ ସୁତାକୁ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ । ଗମନ କରୁଛ ଗୋସାଇଁ ॥ ୭୫
୩୧ ତେଜସ୍ୱୀ ଲୋକର ହିଁ ଏହି । କୀର୍ତ୍ତିଦାୟକ କଥା ନୋହି ॥ ୭୬
ଯେଉଁ ତେଜସ୍ୱୀ ଲୋକଙ୍କର । ବୃତ୍ତିକି କରିଣ ଆଚର ॥ ୭୭
ଆନ ଲୋକହିଁ କ୍ଷେମ ଅର୍ଥେ । କଳ୍ପିତ ହୁଅଇ ଜଗତେ ॥ ୭୮
୩୨ ଯେ ନିଜ ତେଜେ ଆତ୍ମସ୍ଥିତ । ଜଗତ କରଇ ବ୍ୟକତ ॥ ୭୯
ଆମ୍ଭେ ସେ ହରିଙ୍କି ପ୍ରଣାମ । କରୁଛୁଁ, ରଖୁ ସେ ଏ ଧର୍ମ ॥ ୮୦
୩୩ ଏକ ଆରକେ ପ୍ରଜାପତି । ସେ ପୁତ୍ରେ ଏ ରୂପେ କହନ୍ତି ॥ ୮୧
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଆଗର । ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ବର ॥ ୮୨
ମନରେ ଲଜ୍ଜାକୁ ଭଜିଲେ । ଆପଣା ତନୁକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ॥ ୮୩
୩୪ ସେ ଘୋର ତନୁ ଦିଗମାନେ । ଘେନିଣ ଗଲେ ତୋଷମନେ ॥ ୮୪
ନୀହାର ତମ ରୂପେ ଯେହି । ସକଳ ଦିଗେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୮୫
ସେ ପୁଣି କହୁଣସି ଦିନେ । ଏମନ୍ତ ବିଚାରିଲା ମନେ ॥ ୮୬
ପୂର୍ବ ପରାୟେ ବେଦମାନ । କେମନ୍ତେ କରିବି ସର୍ଜନ ॥ ୮୭
ଚାରିମୁଖରୁ ବେଦ ଚାରି । ଜନମ ହୋଇଲା ତାହାରି ॥ ୮୮
୩୫ ଯେ କର୍ମ ଚାରିହୋତ୍ରେ ସିଦ୍ଧ । ନ୍ୟାୟ ସହିତେ ଉପବେଦ ॥ ୮୯
ଧର୍ମ, ଧର୍ମର ପାଦମତ । ଯେ ତପ ଦୟା ଶୌଚ ସତ୍ୟ ॥ ୯୦
ଚାରି ଆଶ୍ରମ ଜାତ ହେଲେ । ଆଶ୍ରମବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ତୁଲେ ॥ ୯୧

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୩୬ ସେ ବିଶ୍ୱସୃଜନଙ୍କର ପତି । ମୁଖରୁ ଜାତ କଲେ ଶ୍ରୁତି ॥ ୯୨
ଯେ ବେଦ ଯେ ମୁଖୁଁ ସୃଜନ । ତା' ମୋତେ କହ ତପୋଧନ ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୭ ଋଗବେଦ ପୂର୍ବମୁଖୁଁ କଲା । ଦକ୍ଷିଣୁଁ ଯଜୁ ପ୍ରକାଶିଲା ॥ ୯୪
ସାମ ପଶ୍ଚିମମୁଖୁଁ ଜାତ । ଅଥର୍ବ ଉତ୍ତରୁଁ ସଂଭୂତ ॥ ୯୫

ସେ ଶସ୍ତ୍ର,[୧]ଇଜ୍ୟା,[୨] ସ୍ତୁତିସ୍ତୋମେ[୩] । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତକୁ[୪] କଲା କ୍ରମେ ॥ ୯୬
ହୋତା ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ଆଦିଙ୍କର । କର୍ମ ଏ ପ୍ରକାଶ ଯଜ୍ଞର ॥ ୯୭
୩୮ ଯେ ଆୟୁର୍ବେଦ, ଧନୁର୍ବେଦ । ଗାନ୍ଧର୍ବ, ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର ଭେଦ ॥ ୯୮
ପୂର୍ବାଦି ମୁଖରୁ ଏମାନ । ସର୍ଜିଲେ କମଳ-ଆସନ ॥ ୯୯
୩୯ ପଞ୍ଚମ ବେଦ ଇତିହାସ । ପୁରାଣ ରୂପେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥୧୦୦
ସକଳ ମୁଖୁଁ କଲା ଜାତ । ଜାଣଇଁ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥୧୦୧
୪୦ ପୂର୍ବ ମୁଖରୁ କଲା ଜାତ । ଷୋଡ଼ଶୀ[୫] ଉକ୍ଥକୁ[୬] ବିଧାତ ॥୧୦୨
ପୁଣି ଚୟନ, ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ । ଏ ବେନି କଲା ସେ ଜନମ ॥୧୦୩
ଆପ୍ତୋର୍ଯ୍ୟାମ[୭] ଅତିରାତ୍ର । ଗୋସବ,[୮] ବାଜପେୟ ମତ ॥୧୦୪
୪୧ ବିଦ୍ୟା[୯] ଦାନ ତପସ୍ୟା ସତ । ଧର୍ମର ପାଦ ଏ ବିଦିତ ॥୧୦୫
ଆଶ୍ରମବୃତ୍ତିଙ୍କ ସହିତେ । ସର୍ଜନା କଲେ ଯଥାମତେ ॥୧୦୬
୪୨ ସାବିତ୍ର, ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମ । ବୃହତ ନାମେ ଯେଉଁ କର୍ମ ॥୧୦୭
ଯେ ବାର୍ତ୍ତା,[୧୦] ସଂଚୟ, ଶାଳୀନ । ଶିଳୋଞ୍ଛ ଗୃହେ ଏ ବିଧାନ ॥୧୦୮

---

୧. ଶସ୍ତ୍ର – ଋଗ୍‌ବେଦୀ (ହୋତା)ର କର୍ମ ।
୨. ଇଜ୍ୟା – ଯଜୁର୍ବେଦୀ (ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ)ର କର୍ମ ।
୩. ସ୍ତୁତିସ୍ତୋମ – ସାମବେଦୀ (ଉଦ୍‌ଗାତା)ର କର୍ମ ।
୪. ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ – ଅଥର୍ବବେଦୀ (ବ୍ରହ୍ମା)ର କର୍ମ ।
୫. ଷୋଡ଼ଶୀ – ୧୬ ଭାଗବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ତୋମ ବା ସ୍ତୋତ୍ର ।
୬. ଉକ୍ଥ – ଏକପ୍ରକାର ସାମଗାନପଦ୍ଧତି ।
୭. ଅପତୃଯାମ (ଆପ୍ତୋର୍ଯାମ, ମୂଳପାଠ) ।
୮. ଗୋସବ – ଗୋଯଜ୍ଞ ।
୯. କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞସ୍ୟେଶ୍ୱରଜ୍ଞାନାଦ୍ ବିଶୁଦ୍ଧିଃ ପରମା ମତା ।
ଭୂତାଭୟପ୍ରଦାନସ୍ୟ କଳାଂ ନାର୍ହନ୍ତି ଷୋଡ଼ଶୀମ୍ ॥
୧୦. ବାର୍ତ୍ତା – ଅତିନିର୍ବନ୍ଧେ କୃଷ୍ୟାଦିବୃତ୍ତି ।
ସଂଚୟ – ଯାଜନାଦି ବୃତ୍ତି ।
ଶାଳୀନ – ଅଯାଚିତ ବୃତ୍ତି ।
ଶିଳୋଞ୍ଛ – ପତିତକଣିଶକଣ ବୃତ୍ତି ।

୪୩	ବନସ୍ଥଚାରୀଙ୍କି ସର୍ଜିଲା ।	ଯେ ବୈଖାନସ,[୧] ବାଳଖିଲ୍ୟା	॥୧୦୯
	ଅଉଡମ୍ବର, ଫେନପାନ ।	ନ୍ୟାସରେ କଲା ଯାହା ଶୁଣ	॥୧୧୦
	ପ୍ରଥମେ କଲା କୁଟୀଚକ ।	ତଦନନ୍ତରେ ବହ୍ବୋଦକ	॥୧୧୧
	ହଂସ,[୨] ନିଷ୍କ୍ରିୟ କଲା ବେନି ।	କ୍ରମରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏହୁ ଜ୍ଞାନୀ	॥୧୧୨
୪୪	ଆନ୍ୱୀକ୍ଷିକୀ[୩] ହେଲା ଉତ୍ପତ୍ତି ।	ଯେ ତ୍ରୟୀ, ବାର୍ତ୍ତା, ଦଣ୍ଡନୀତି	॥୧୧୩
	ବ୍ୟାହୃତିମାନେ[୪] ହେଲେ ଜାତ ।	ପ୍ରଣବ ହୃଦୟୁଁ ସଂଭୂତ	॥୧୧୪
୪୫	ଉଷ୍ଣିକ ଛନ୍ଦ ରୋମୁଁ ଜାତ ।	ଗାୟତ୍ରୀ ଚର୍ମରୁ ସଂଭୂତ	॥୧୧୫
	ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ ମାଂସୁଁ ସଂଭବିଲା ।	ସ୍ନାୟୁରୁ ଅନୁଷ୍ଟୁପ ହେଲା	॥୧୧୬
	ଜଗତୀ ହୋଇଲା ଅସ୍ଥିରୁ ।	ପଂକ୍ତି ଉପୁଜିଲା ମଜ୍ଜାରୁ	॥୧୧୭
	ବୃହତୀ ନାମେ ଛନ୍ଦ ତାର ।	ପ୍ରାଣରୁ ହୋଇଲା ବାହାର	॥୧୧୮
୪୬	ସ୍ପର୍ଶ[୫] ହୋଇଲା ଜୀବ ତାର ।	ସ୍ୱର ଉପୁଜିଲା ଶରୀର	॥୧୧୯
	ଉଷ୍ମକୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କହନ୍ତି ।	ଅନ୍ତଃସ୍ଥ ବଳ ବୋଲି ଚିନ୍ତି	॥୧୨୦
	ଷଡ଼ଜ ଆଦି ସପ୍ତସ୍ୱର ।	ବିହାରୁଁ ହୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମାର	॥୧୨୧

---

୧. ବୈଖାନସ—ଅକୃଷ୍ଟପଚ୍ୟବୃତ୍ତିକ ।
ବାଳଖିଲ୍ୟ—ନୂତନ ଅନ୍ନ ମିଳିଲେ ପୂର୍ବସଞ୍ଚିତ ଅନ୍ନ ଯେ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ।
ଔଡୁମ୍ବର—ସକାଳୁ ଉଠି ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାହାଁନ୍ତି ସେହି ଦିଗରୁ ଆହୃତ ଫଳମୂଳ ଦ୍ୱାରା ଯେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ।
ଫେନପ—ଛାଏଁ ପଡ଼ିଥିବା ଫଳଦ୍ୱାରା ଯେ ଜୀବିକା ଚଳାନ୍ତି ।
କୁଟୀଚକ—ସ୍ୱାଶ୍ରମଧର୍ମପ୍ରଧାନ ।
ବହ୍ବୋଦ—କର୍ମତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଜ୍ଞାନାଭ୍ୟ ସରତ ।

୨. ହଂସ—ଜ୍ଞାନାଭ୍ୟାସନିଷ୍ଠ । ନିଷ୍କ୍ରିୟ-ପ୍ରାପ୍ତତତ୍ତ୍ୱ ।

୩. ଆନ୍ୱୀକ୍ଷିକୀ ଆଦି ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷସାଧନାର ବିଦ୍ୟା ।

୪. ''ଭୂର୍ଭୁବଃ ସ୍ୱର''— ଏହି ତିନୋଟି ବ୍ୟସ୍ତା ବ୍ୟାହୃତି । ଚତୁର୍ଥୀ (ମହଃ) ବ୍ୟାହୃତିକୁ ସମସ୍ତା କୁହାଯାଏ । ''ଏବଂ ବ୍ୟାହୃତୟଃ ପ୍ରୋକ୍ତାଃ ବ୍ୟସ୍ତାଃ ସମସ୍ତାଃ'' ଇତି (ଆଶ୍ୱଳାୟନଃ) । ''ଭୂର୍ଭୁବଃସ୍ୱରିତି ବା ଏତାସ୍ତିସ୍ରୋ ବ୍ୟାହୃତୟଃ । ତାସାଂ ମହଃ ସ୍ମୈତାଂ ଚତୁର୍ଥୀଂ ମାହାଚମସ୍ୟ ପ୍ରବେଦୟତେ ମହ ଇତି ।'' (ଶ୍ରୁତି)

୫. ସ୍ପର୍ଶ—'କ' ଠାରୁ 'ମ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ସ୍ୱର—ଅକାରାଦି ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ । ଉଷ୍ମ—ଶ, ଷ, ସ, ହ ।
ଅନ୍ତଃସ୍ଥ—ଯ ର ଲ ବ । ସପ୍ତସ୍ୱର—ଷଡ୍‌ଜ, ଋଷଭ, ଗାନ୍ଧାର, ମଧ୍ୟମ, ପଞ୍ଚମ, ଧୈବତ ଓ ନିଷାଦ ।

୪୭ ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ତାର ଦେହ । ଅଟଇ ବ୍ୟକ୍ତାବ୍ୟକ୍ତମୟ ॥୧୨୨
୪୮ ଏଣୁ ତା'ଠାରୁ ହୋଇ ପର । ପ୍ରକାଶେ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥୧୨୩
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଆତ୍ମା ଯେଣୁ ହୋଇ । ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୨୪
ବ୍ୟକ୍ତ ଶରୀରୁଂ ନାନା ହୋଇ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ରୂପ ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୨୫
ସେ ଆନ ତନୁ ଧରି ପୁଣ । ସର୍ଗନିମିତ୍ତେ କଲା ମନ ॥୧୨୬
୪୯ ବିପୁଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଋଷିଙ୍କର । ସର୍ଗ ଯେ ନୋହିଲା ବିସ୍ତାର ॥୧୨୭
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ସେ ବିଧାତା । ମନେ ପାଇଲା ବଡ଼ ଚିନ୍ତା ॥୧୨୮
୫୦ ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟେ ଏ ମୋହର । ନିତ୍ୟରେ କରନ୍ତେ ବ୍ୟାପାର ॥୧୨୯
ପ୍ରଜାସମୂହ ନ ବଢ଼ିଲା । ଦଇବ ବିଘାତକ ହେଲା ॥୧୩୦
୫୧ ଏମନ୍ତେ ଦଇବକୁ ଚାହିଁ । କରନ୍ତେ ଉଚିତକୁ ତହିଁ ॥୧୩୧
୫୨ ଦ୍ୱିଭାଗ ହେଲା ତାର ଦେହ । ଅଦ୍ୟାପି ବୋଲାଇ ଯେ କାୟ ॥୧୩୨
୫୩ ସେ ବେନିଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଦେହେ । ନାରୀ-ପୁରୁଷ ଜାତ ହୋଏ ॥୧୩୩
୫୪ ଯେ ତହିଁ ପୁରୁଷ ଜନମ । ସେ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ନାମ ॥୧୩୪
ଯେ ତହିଁ ସ୍ତିରୀରୂପ ବହି । ସେ ଶତରୂପା ନାମ ହୋଇ ॥୧୩୫
ମନୁର ପତ୍ନୀ ସେ ହୋଇଲେ । ମୈଥୁନେ ପ୍ରଜା ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ॥୧୩୬
୫୫ ସେ ମନୁ ଶତରୂପାଠାରେ । ପାଞ୍ଚ ଅପତ୍ୟ ଜାତ କରେ ॥୧୩୭
ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଉତ୍ତାନପାଦ ଆର ସୁତ ॥୧୩୮
ଅପର ତିନି କନ୍ୟା ଜାତ । କହିବା ଶୁଣ ହେ ଭାରତ ! ॥୧୩୯
୫୬ ଆକୂତି, ଦେବହୂତି ଦୁଇ । ପ୍ରସୂତି ନାମେ ଏକ ହୋଇ ॥୧୪୦
ରୁଚି ନାମରେ ପ୍ରଜାପତି । ତାହାକୁ ଦେଲା ସେ ଆକୂତି ॥୧୪୧
କର୍ଦ୍ଦମ ନାମେ ଋଷି ଥିଲା । ଦେବହୂତିକି ତାକୁ ଦେଲା ॥୧୪୨
ପ୍ରସୂତି ଦେଲା ସେ ଦକ୍ଷରେ । ତାଙ୍କ ବଂଶରେ ବିଶ୍ୱ ପୁରେ ॥୧୪୩
ଏମନ୍ତେ ଭାଗବତ-ବାଣୀ । ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁରରେ ଭଣି ॥୧୪୪
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ସୁଜନେ ଶୁଣ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥୧୪୫
ଏଣେ ହରିଙ୍କି କର ଲୟେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ ॥୧୪୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ
ସୃଷ୍ଟି ବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ ॥

ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟୋଦଶେ ସିସୃକ୍ଷାୟାଂ ମନୋରାଜସ୍ତ୍ରିକାପ୍ଲୁତାମ୍ ।
ଧରାମୁଦ୍ଧର୍ତ୍ତୁମୁଦ୍‌ଭୂତାଦ୍ କ୍ରୋଡ଼ାଦ୍ ଦୈତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ସୂଦନମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ମୈତ୍ରେୟମୁନିପୁଣ୍ୟବାଣୀ । ବିଦୁର ତୋଷମନେ ଶୁଣି ॥ ୧
କୃଷ୍ଣକଥାରେ ଦେଇ ମନ । ପୁଣି ପଚାରଇ ବଚନ ॥ ୨

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ପ୍ରିୟ ତନୟ ବିଧାତାର । ସେ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମୁନିବର ॥ ୩
ପ୍ରିୟ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି । କି କଲେ ପଛେ ପୁଣି ମୁନି ! ॥ ୪
୩ ସେ ଆଦିରାଜ ରାଜରଷି । ତାହାର ଚରିତ ବିଶେଷି ॥ ୫
କହ ତହିଁରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋର । ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ କୃଷ୍ଣ ଯାର ॥ ୬
୪ ଶାସ୍ତ୍ରେ ବହୁତ ଶ୍ରମ ପାନ୍ତି । ଯେ ଅବା ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି ॥ ୭
ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରମଙ୍କଳ ଏହି । ପଣ୍ଡିତ ଜନେ ଛନ୍ତି କହି ॥ ୮
ମୁକୁନ୍ଦପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ । ଯାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଥାଇ ॥ ୯
ସେ ସାଧୁଜନଙ୍କର ଗୁଣ । ଯାହା ସେ କରଇ ଶ୍ରବଣ ॥ ୧୦

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୫ ଯେ କୃଷ୍ଣଚରଣନଳିନ- । ଯୁଗର ଅଟେ ଉପଧାନ ॥ ୧୧
ବିନୟ ହୋଇ ସେ ବିଦୁର । ପୃଚ୍ଛନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର ॥ ୧୨
ରୋମପୁଲକ ଦେହେ ବହି । କୃଷ୍ଣ କଥାରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୧୩
ସାନନ୍ଦେ କହିଲେ ଉତ୍ତର । ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ମୁନିବର ॥ ୧୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗର । ସେ ସ୍ୱୟଂଭୁବ ମୁନିବର ॥ ୧୫
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଲା । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବଚନ କହିଲା ॥ ୧୬
୭ ତୁ ସର୍ବଜନ୍ତୁଙ୍କର ପିତା । ଜନ୍ମକାରଣ ବୃତ୍ତିଦାତା ॥ ୧୭
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତୋର ପ୍ରଜା । ତୋତେ କରିବୁଁ କେଣେ ପୂଜା ॥ ୧୮
୮ ଆମ୍ଭେ ପାରିବୁଁ ଯାହା କରି । କର୍ମମାନଙ୍କେ ତା' ବିଚାରି ॥ ୧୯
ତାହା ବିଧାନ ତୁମ୍ଭେ କର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୨୦

କରନ୍ତେ ଯାହାର ବଚନ । ରହଇ ଯଶ ଏ ଭୁବନ ॥ ୨୧
ପରଲୋକରେ ସେ ଲୋକର । ଗତି ହୁଅଇ ସର୍ବସାର ॥ ୨୨

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

୯ ହେ କ୍ଷିତୀଶ୍ୱର ! ତୋର ଠାରେ । ପ୍ରୀତି ମୁଁ ଲଭିଲି ନିର୍ଭରେ ॥ ୨୩
ପତ୍ନୀର ସହିତେ ତୋହର । କୁଶଳ ହେଉ ନିରନ୍ତର ॥ ୨୪
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି କରିବି ସେବା । ସେ କଥା ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦେବା ॥ ୨୫
ଯେଣୁ ନିଷ୍କପଟ ଭାବରେ । ଏମନ୍ତ କହିଲୁ ମୋ ଠାରେ ॥ ୨୬
୧୦ ଏତେମାତ୍ରକ ପୁତ୍ରମାନେ । ପୂଜା କରିବେ ଗୁରୁଜନେ ॥ ୨୭
ସାଦରେ ସାବଧାନ ହୋଇ । ମତ୍ସର[୧] ଚିତ୍ତରେ ନ ବହି ॥ ୨୮
ଯଥାଶକ୍ତିରେ ଗୁରୁଙ୍କର । ଆଜ୍ଞା ବହିବେ ନିରନ୍ତର ॥ ୨୯
୧୧ ତୁ ଏହି ଶତରୂପାଠାରେ । ଆପଣା ଗୁଣସମାନରେ ॥ ୩୦
ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜାତ କରି । ଧର୍ମରେ ପାଳ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୩୧
ନାନା ପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞମାନ । କରିଣ ତୋଷ ଭଗବାନ ॥ ୩୨
୧୨ ହେ ନୃପ ! ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳିଲେ । ମୋହର ସେବା ହେବ ଭଲେ ॥ ୩୩
ଯେ ରାଜା ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳଇ । ତାହାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୩୪
୧୩ ସେ ଯଜ୍ଞଲିଙ୍ଗ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ଯାହାକୁ ନୋହେ ତୋଷମନ ॥ ୩୫
ତା' ଶ୍ରମ ବ୍ୟର୍ଥ ଏ ସଂସାରେ । ଯେଣୁ ଆତ୍ମାକୁ ନ ଆଦରେ ॥ ୩୬

ଶ୍ରୀମନୁରୁବାଚ

୧୪ ହେ ପାପନାଶନ ! ତୁମ୍ଭର । ଆଜ୍ଞାରେ ଥିବି ନିରନ୍ତର ॥ ୩୭
ମୋହର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର । ସ୍ଥାନକୁ କରସି ବିଚାର ॥ ୩୮
୧୫ ଯେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ସେ ମହୀ ମହାଜଳେ ମଗ୍ନ ॥ ୩୯
ହେ ଦେବ ! ଉଦ୍ଧାରଣେ ତାର । ଅବିଳମ୍ବରେ ଯତ୍ନ କର ॥ ୪୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୬ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜାପତି । ସେ ରୂପେ ମଗ୍ନ ଦେଖି କ୍ଷିତି ॥ ୪୧
କି ରୂପେ ଏହାକୁ ଉଦ୍ଧାର । କରିବି ବୋଲିଣ ମନର ॥ ୪୨
ବହୁତ ବେଳ କଲା ଧ୍ୟାନ । ମନରେ ଚିନ୍ତଇ ଏସନ ॥ ୪୩

---

୧. ମତ୍ସର = ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ।

୧୭	ସର୍ଜନା କରନ୍ତେଣ ମୁହିଁ	।	ଜଳସକାଶେ ଭରା ପାଇ	॥ ୪୪
	ପୃଥିବୀ ଗଲା ରସାତଳେ	।	କିବା କରିବା ଆମ୍ଭେ ବଳେ	॥ ୪୫
	ସୃଷ୍ଟିସର୍ଜନା ଅର୍ଥେ ହରି	।	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଛି ଜାତ କରି	॥ ୪୬
	ଯାହା ହୃଦୟୁଁ ଜାତ ମୁହିଁ	।	ଏ କଥା ସଂପାଦିବ ସେହି	॥ ୪୭
୧୮	ଏମନ୍ତ କରନ୍ତେ ବିଚାର	।	ନାସିକାବିବରୁଁ ତାହାର	॥ ୪୮
	ବରାହବାଳକ ବାହାର	।	ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠମାତ୍ର ତନୁ ତାର	॥ ୪୯
୧୯	ଚାହିଁଅଛନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି	।	କ୍ଷଣେ ଆକାଶେ କରି ସ୍ଥିତି	॥ ୫୦
	ପୁଣି ବଢ଼ିଲା ଗଜପ୍ରାୟେ	।	ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ସେହୁ ହୋଏ	॥ ୫୧
୨୦	ମରୀଚି ଆଦି ମୁନି ଯେତେ	।	କୁମାର, ମନୁଙ୍କ ସମେତେ	॥ ୫୨
	ଦେଖି ସେ ଶୂକରଶରୀର	।	ତର୍କିଲେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର	॥ ୫୩
୨୧	କିଏ ଶୂକରବ୍ୟାଜେ ସ୍ଥିତ	।	ଅଟଇ ଏହୁ ଦିବ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱ	॥ ୫୪
	ଏ କଥା ଅଟଇ ଅଦ୍ଭୁତ	।	ମୋର ନାସାରୁ ବିନିର୍ଗତ	॥ ୫୫
୨୨	ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଅଗ୍ର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ	।	ପ୍ରଥମେ ଦେଖା ଦେଲା ଏହି	॥ ୫୬
	କ୍ଷଣକେ ଗଣ୍ଡଶିଳା[୧] ସମ	।	ହୋଇଲା ବିସ୍ତାର ଆୟାମ	॥ ୫୭
	ଏ ଅବା ଯଜ୍ଞରୂପୀ ହରି	।	ଆମ୍ଭାକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି	॥ ୫୮
	ଖେଦ କରୁଛି ମନ ମୋର	।	ସୁତଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ବିଚାର	॥ ୫୯
୨୩	ଏ ରୂପେ କରନ୍ତେ ବିଧାତା	।	ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା	॥ ୬୦
	ଗର୍ଜନ କଲେ ବାସୁଦେବ	।	ହୋଇଣ ପର୍ବତସନ୍ନିଭ	॥ ୬୧
୨୪	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଋଷିଙ୍କ ସମେତେ	।	ହରଷ କରାଇଲେ ଚିତ୍ତେ	॥ ୬୨
	ନିଜ ଗର୍ଜନେ ଭଗବାନ	।	ଯେଣେ ଦିଗରେ ପ୍ରତିସ୍ୱନ	॥ ୬୩
୨୫	ସେ ମାୟାମୟ[୨] ବରାହର	।	ଶୁଣିଣ ଗର୍ଜନ ଘର୍ଘର	॥ ୬୪
	ଆପଣା ଖେଦବିନାଶନ	।	ଅଟଇ ଯେବଣ ଗର୍ଜନ	॥ ୬୫
	ଯେ ଜନ-ତପ-ସତ୍ୟଲୋକେ	।	ଋଷିଏ ରହିଥିଲେ ଥୋକେ	॥ ୬୬
	ପବିତ୍ର ଋକ, ଯଜୁ, ସାମ	।	ବେଦଙ୍କୁ ପଢ଼ି ଅବିଶ୍ରାମ	॥ ୬୭
	ମନ ଆନନ୍ଦେ କଲେ ସ୍ତୁତି	।	ସେ ବେଦ ଶୁଣି ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି	॥ ୬୮
୨୬	ସେ ନିଜ ଗୁଣାନୁବାଦନ	।	ପୁଣିହିଁ କରିଣ ଗର୍ଜନ	॥ ୬୯
	ଦେବଙ୍କ ଉଦୟ ବିଚାରି	।	ଗଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରାୟ ଲୀଳା କରି	॥ ୭୦
	ସଲିଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ	।	ହୋଇଲେ ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ	॥ ୭୧

୧. ସ୍ଥୂଳ ପାଷାଣ । ୨. ମାୟାମୟ = କୃପାମୟ ବା ଜ୍ଞାନମୟ (ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀପାଦ)

୨୭ ନିଜ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଉଚ୍ଚେ କ୍ଷେପି । କଠିନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ॥ ୭୨

ସଟାକୁ କରନ୍ତି କମ୍ପିତ । କର୍କଶ ଲୋମେ ଚର୍ମ ଯୁତ ॥ ୭୩

ଖୁରେ ଆହତ ଜଳଧର । ଶୁକ୍ଳ ଦିଶଇ ଦନ୍ତ ଯାର ॥ ୭୪

ଜ୍ୟୋତିଲୋଚନ ମହୀଧର । ଶୋଭା ପାଇଲେ ସେ ଶୂକର ॥ ୭୫

୨୮ ଆଘ୍ରାଣ କରି ପୃଥିବୀର । ମାର୍ଗକୁ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥ ୭୬

ବ୍ୟାଜେ ବରାହତନୁ ବହେ । ଅଟେ ସେ ଯଜ୍ଞଅଙ୍ଗ[୧] ସ୍ୱୟେଁ ॥ ୭୭

କରାଳ ଦିଶଇ ଦଶନ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବିପ୍ରଜନ ॥ ୭୮

ତାହାଙ୍କୁ ଟେକି କରି ଚାହିଁ । ଜଳେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଯାଇଁ ॥ ୭୯

୨୯ ବଜ୍ରକୂଟର ପ୍ରାୟେ ଅଙ୍ଗ । ତାହାର ନିପାତନବେଗ ॥ ୮୦

ତେଣେ ବିଶୀର୍ଣ୍ଣକୁକ୍ଷି ହୋଇ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚରେ ଗର୍ଜଇ ॥ ୮୧

ପ୍ରସାରି ଦୀର୍ଘ ଊର୍ମିକର । ଆରତ ପ୍ରାୟେ ସେ ସାଗର ॥ ୮୨

ଭୋ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ! କର ତ୍ରାହି । ଏମନ୍ତ ବୋଲି କି ଡାକଇ ॥ ୮୩

୩୦ ସବନତ୍ରୟ[୨] ମୂର୍ତ୍ତି ଯାର । ସେ ଭଗବାନ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥ ୮୪

ଯେବଣ ଜଳେ ପ୍ରଳୟରେ । ଶୟନ ଇଚ୍ଛାକୁ ସେ ଧରେ ॥ ୮୫

କ୍ଷୁରପ୍ର[୩] ସମ ନିଜ ଖୁରେ । ସେ ଜଳ ଭେଦି ପାତାଳରେ ॥ ୮୬

ଅପାର ଲୋକଙ୍କର ପାର । ଧରଣୀ କଲେ ସେ ଗୋଚର ॥ ୮୭

ଜୀବନିବାସ ଯେଉଁ କ୍ଷିତି । ଯାହାକୁ ସ୍ୱୟେଂ ଧରିଛନ୍ତି ॥ ୮୮

୩୧ ଜଳନିମଗ୍ନ ବସୁନ୍ଧରୀ । ତକ୍ଷଣେ ଦନ୍ତଅଗ୍ରେ ଧରି ॥ ୮୯

ପାତାଳୁଁ ହୁଅନ୍ତେ ବାହାର । ଶୋଭା ପାଇଲେ ସେ ଶୂକର ॥ ୯୦

ଚକ୍ରର ପ୍ରାୟେ ଦୀପ୍ତ ହୋଇ । ଯାହାର କ୍ରୋଧ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୯୧

୩୨ ସେଠାରେ ଗଦା ଧରି କରେ । ଆସନ୍ତେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଖରେ ॥ ୯୨

ଅସହ୍ୟ ବିକ୍ରମକୁ ବହି । ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ଚାରିଦିଗେ ତହିଁ ॥ ୯୩

ତାହାକୁ ମାଇଲେ ଲୀଳାରେ । ହସ୍ତୀକି ସିଂହ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୯୪

ତା' ରକ୍ତପଙ୍କରେ ଅଙ୍କିତ । ଗଣ୍ଡବଦନ ସୁଶୋଭିତ ॥ ୯୫

ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ଦଶନରେ । ଧରଣୀତଳକୁ ବିଦାରେ ॥ ୯୬

୩୩ ତମାଳପ୍ରାୟ ଦେହକାନ୍ତି । ଗଜଲୀଳାକୁ ଧରି କ୍ଷିତି ॥ ୯୭

ନିଶିତ ଦଶନକୋଟିରେ । ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତେ ସତ୍ୱରେ ॥ ୯୮

---

୧. ଯଜ୍ଞଅଙ୍ଗ = ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି । ୨. ପ୍ରାତଃ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ସାୟଂକାଳୀନ ଯଜ୍ଞ ।

୩. ଆୟତାଗ୍ର ଶର ।

ଦେଖି ବିରଞ୍ଚି ଆଦି ହୋଇ । ଯେତେକ ଋଷି ଥିଲେ ତହିଁ ॥ ୯୯
କରଯୁଗଳ ଶିରେ ଦେଲେ । ବେଦବାକ୍ୟରେ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥୧୦୦

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ

୩୪ ହେ ଯଜ୍ଞଭାବନ ଅଜିତ । ଜିଣିଲ, ଜିଣିଲ ସମସ୍ତ ॥୧୦୧
କମ୍ପାଉଅଛ ନିଜ ମୂର୍ତ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଅଟଇ ଯେ ଶ୍ରୁତି ॥୧୦୨
ଯାର ଶରୀରରୋମଗର୍ତ୍ତେ । ଲୀନ ହୋଇଲେ ସିନ୍ଧୁସାଂତେ ॥୧୦୩
ସେ ତୁମ୍ଭେ କାରଣ ଶୂକର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଆମ୍ଭର ॥୧୦୪
୩୫ ଏ ତୋର ରୂପ ପାପୀଜନେ । ଦେଖି ନ ପାରନ୍ତି ଲୋଚନେ ॥୧୦୫
ଯେଣୁ ସେ ଯଜ୍ଞମୟ ହୋଏ । ଯା' ଚର୍ମେ ଛନ୍ଦମାନ ରହେ ॥୧୦୬
ଅନଳ ରୋମେ ନେତ୍ରେ ଘୃତ । ପାଦମାନଙ୍କେ ଚାତୁର୍ହୋତ୍ର* ॥୧୦୭
୩୬ ସ୍ରୁକ ରହିଲା ତୁଣ୍ଡେ ତୋର । ସ୍ରୁବ ନାସିକା ଯୁଗଳର ॥୧୦୮
ଇଡ଼ା[୧] ଉଦରେ ତୋର ରହି । ଚମସ[୨] କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ଥାଇ ॥୧୦୯
ପ୍ରାଶିତ୍ର[୩] ବଦନେ ତୋହର । ଗ୍ରହ[୪] ବଦନଛିଦ୍ରେ ଆଉ ॥୧୧୦
ହେ ଈଶ ! ତୋହର ଚର୍ବଣ । ଅଟଇ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ପୁଣ ॥୧୧୧
୩୭ ଯେ ଦୀକ୍ଷା ବାରମ୍ବାର ହୋଇ । ସେ ତୋର ଗ୍ରୀବା ବୋଲି କହି ॥୧୧୨
ଦୀକ୍ଷାନନ୍ତରରେ ଇଷ୍ଟି[୫] ଯେହି । ଯେ ଦୀକ୍ଷା ସମାପ୍ତିରେ ହୋଇ ॥୧୧୩
ସେ ବେନି ଦୀକ୍ଷା ତୋ ଦଶନ । ପ୍ରବର୍ଗ୍ୟ[୬] ଅଟଇ ରସନ ॥୧୧୪
ଯେ ଅଗ୍ନି ହୋମରୁ ରହିତ । ଯେ ଉପାସନା ଅର୍ଥେ ଜାତ ॥୧୧୫
ସେ ବେନି ଅଟେ ତୋର ଶିର । ଇଷ୍ଟକଚୟନ ପ୍ରାଣର ॥୧୧୬
୩୮ ତୋହର ରେତ ସୋମମୂର୍ତ୍ତି । ସବନମାନେ ଅବସ୍ଥିତି ॥୧୧୭
ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମକୁ ଆଦି ହୋଇ । ସଂସ୍ଥାଦି[୭] ଭେଦ ଯାହା କହି ॥୧୧୮

---

* ହୋତା, ଉଦ୍‌ଗାତା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ଓ ବ୍ରହ୍ମାର କର୍ମ ।
୧. ଭକ୍ଷଣପାତ୍ର । ୨. ସୋମପାତ୍ରବିଶେଷ । ୩. ବ୍ରହ୍ମଭାଗପାତ୍ର
୪. ସୋମପାତ୍ରବିଶେଷ । ୫. ଏକ ପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞ ।
୬. ପ୍ରବର୍ଗ୍ୟ = ମହାବୀର; ରସନ = ଜିହ୍ୱା ।
୭. ''ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ଅତ୍ୟଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ଉକ୍‌ଥ, ଷୋଡ଼ଶୀ, ବାଜପେୟ, ଅତିରାତ୍ର ଓ ଆପ୍ତୋର୍ଯ୍ୟାମ''—ସପ୍ତ ଯଜ୍ଞସଂସ୍ଥା ।

ସେମାନେ ତୋର ସପ୍ତଧାତୁ । ଦ୍ୱାଦଶାହାଦି[୧] ଯେତେ କ୍ରତୁ ॥୧୧୯
ଶରୀରସଂଧି ସେ ତୋହର । ତୁ ସର୍ବଯଜ୍ଞକ୍ରତୁବର ॥୧୨୦
ତୋର ଶରୀର ଭଗବାନ । ଇଷ୍ଟିରେ ହୋଇଛି ବନ୍ଧନ ॥୧୨୧
୩୯ ତୁ ସର୍ବମନ୍ତ୍ରଦେବରୂପୀ । ତୁ ଦ୍ରବ୍ୟକ୍ରତୁକ୍ରିୟାବ୍ୟାପୀ ॥୧୨୨
ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତି ବେନି ଦ୍ୱାରେ । ଆତ୍ମାକୁ ସ୍ଥିର ପ୍ରାଣୀ କରେ ॥୧୨୩
ତେଣେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ସେ ତୁମ୍ଭ ରୂପ ଭଗବାନ ॥୧୨୪
ତୁ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ଜନଙ୍କର । ତୋତେ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର ॥୧୨୫
୪୦ ଧରଣୀ ପର୍ବତସହିତ । ତୋ ଦନ୍ତ-ଅଗ୍ରରେ ଶୋଭିତ ॥୧୨୬
ଜଳରୁ ହୁଅନ୍ତେ ବାହାର । ମତ୍ତଗଜେନ୍ଦ୍ରଦଶନର ॥୧୨୭
ଯେହ୍ନେ ନଳିନ ଶୋଭା ପାଇ । ପତ୍ରମାନଙ୍କେ ଯୁତ ହୋଇ ॥୧୨୮
୪୧ ସକଳ ବେଦମୟ ତୋର । ଅଟେ ଶୂକର କଳେବର ॥୧୨୯
ଦନ୍ତେ ଧରିଛ ଯେଉଁ ମହୀ । ତେଣେ ଏ ଅତି ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୩୦
ଶୃଙ୍ଗରେ ଜଳଧର ବହି । କୁଳ-ଅଚଳ ଯେହ୍ନେ ଶୋହି ॥୧୩୧
୪୨ ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମଙ୍କ ଅର୍ଥେ । ମହୀକି ସ୍ଥାପ ଏ ଜଗତେ ॥୧୩୨
ଏ ତୁମ୍ଭ ପତ୍ନୀ ବିଶ୍ୱମାତା । ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଲୋକପିତା ॥୧୩୩
ଯହିଁରେ ଥାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ । ଯେଉଁ କ୍ଷିତିକି ଅନୁଦିନେ ॥୧୩୪
ତୋର ସହିତେ ନମସ୍କାର । କରି ସେବିବୁଁ ଚକ୍ରଧର ॥୧୩୫
ଯେବଣ କ୍ଷିତିଠାରେ ତୁହି । ଧାରଣାଶକ୍ତି ଅଛୁ ଦେଇ ॥୧୩୬
ଅଗ୍ନିକି ଯେହ୍ନେ ଅରଣି[୨]ରେ । ଯାଜ୍ଞିକ ପ୍ରକାଶେ ସତ୍ୱରେ ॥୧୩୭
୪୩ ତୋର ବିହୁନେ କେବା ଆନ । ମହୀ-ଉଦ୍ଧାରେ କରେ ମନ ॥୧୩୮
ତୋ'ଠାରେ ବିସ୍ମୟ ଏ ନୋହି । ସବୁ ବିସ୍ମୟ ତୋହ ଠାଇଁ ॥୧୩୯
ଅତି ବିସ୍ମୟ ଏ ଜଗତ । ତୁ କଲୁ ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ ॥୧୪୦
୪୪ ଶରୀର ବେଦମୟ ତୋର । କମ୍ପାନ୍ତେ ତାହା ହେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୪୧
ଜନ-ତପ-ସତ୍ୟ-ନିବାସୀ । ଆମ୍ଭେ ସକଳ ମହରଷି ॥୧୪୨
ତୋ ସଟାଶିଖା-ଉଚ୍ଛଳିତ । ସଲିଳବିନ୍ଦୁରେ ସିଞ୍ଚିତ ॥୧୪୩
ହୋଇଲା ଯେଣୁ ଆମ୍ଭ ଗାତ୍ର । ଏ ଘେନି ହୋଇଲୁଁ ପବିତ୍ର ॥୧୪୪

---

୧. ଦ୍ୱାଦଶାହ + ଆଦି । ଦ୍ୱାଦଶାହ = ଏକପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞ ।
୨. ଅରଣି = ଅଗ୍ନି-ଉତ୍ପାଦକ କାଠି ।

୪୫ ଅପାର ଅଟେ କର୍ମ ତୋର । ତୋ କର୍ମମାନଙ୍କର ପାର ॥୧୪୫
ଜାଣିମାକୁ ଯେ ମତି କରେ । ସେ ଭ୍ରଷ୍ଟମତି ଏ ସଂସାରେ ॥୧୪୬
ତୋ ମାୟାଗୁଣରେ ମୋହିତ । ଅଟଇ ଏ ସର୍ବଜଗତ ॥୧୪୭
ଏହା କୁଶଳ ଭଗବାନ । ସତ୍ୱରେ କର ତୁ ବିଧାନ ॥୧୪୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୬ ଏ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଯତି । କଲେ ସେ ବରାହଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ॥୧୪୯
ସ୍ୱପାଦ ଆକ୍ରାନ୍ତ ସଲିଳେ । ପୃଥ୍ୱୀ ରଖିଲେ ଯୋଗବଳେ ॥୧୫୦
୪୭ ଏ ରୂପେ ରସାତଳୁଁ କ୍ଷିତି । ଆଣି ସେ ଦେବ ପ୍ରଜାପତି ॥୧୫୧
ଜଳରେ ନ୍ୟାସ ତାକୁ କରି । ଯଥାସୁଖରେ ଗଲେ ହରି ॥୧୫୨
୪୮ କଥନଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ ଯାର । ମାୟାଚରିତ ମନୋହର ॥୧୫୩
ତାର ମଙ୍ଗଳଲୀଳାବାଣୀ । ଶୁଣେ, ଶୁଣାଇ ଯେବା ପ୍ରାଣୀ ॥୧୫୪
ତାର ହୃଦୟେ ଭଗବାନ । ତୁରିତେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ॥୧୫୫
୪୯ ସକଳ ମଙ୍ଗଳର ପତି । ସେ ଯେବେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ॥୧୫୬
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କି ଅବା ଦୁର୍ଲଭ । ବ୍ୟର୍ଥ ଇତର ସୁଖଲବ ॥୧୫୭
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ । ସେବା କରନ୍ତି ସାଧୁ ନରେ ॥୧୫୮
ତାଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ନିଜଗତି । ସେ ଗୁହାଶୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥୧୫୯
୫୦ ପୁରୁଷ-ଅର୍ଥସାର ଜାଣି । କେବା ଏ ରୂପେ ଅଛି ପ୍ରାଣୀ ॥୧୬୦
ଶୁଣନ୍ତେ ପ୍ରାଚୀନ ଚରିତ । ତା' ମଧ୍ୟେ ହରିକଥାମୃତ ॥୧୬୧
ପିଇଣ କର୍ଣ୍ଣ-ଅଞ୍ଜଳିରେ । ବିରକ୍ତ ହୋଇବ ସଂସାରେ ॥୧୬୨
କେବା ପଶୁରୁ ଆନ ହୋଇ । ହରିକଥାରେ ନ ରମଇଁ ॥୧୬୩
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ଅଦ୍ଭୁତ ଗୋବିନ୍ଦଚରିତ ॥୧୬୪
ମନନିବେଶ କର ଏଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ॥୧୬୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥ୍ୱୁବ୍ୟୁଦ୍ଧରଣଂ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ନିଦାନଂ ତୁ ତଦ୍‌ବଧେ ବକ୍ତୁମୁଚ୍ୟତେ ।
ସଂଧ୍ୟାୟାଂ କଶ୍ୟପାଦ୍‌ଗର୍ଭସଂଭବଃ [1]କାମତୋ ଦିତେଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୧ ଯେ ହରି କାରଣଶୂକର । ତାହାଙ୍କ କଥା ମନୋହର ॥
ମୈତ୍ରେୟ କରନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣନ । ବିଦୁର ଶୁଣି ସେ ବଚନ ॥
ମନରେ ତୃପ୍ତିକି ନ ପାଇ । କର-ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥
ପୁଣି ପଚାରିଲେ ଏମନ୍ତ । ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଧୃତବ୍ରତ ॥

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ହେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି । ଅଟନ୍ତି ଦେବ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷକୁ କଲେ ହତ । ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
୩ ଲୀଳାରେ ଦନ୍ତଅଗ୍ରେ ମହୀ । ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତେଣ ସେହି ॥
କି ହେତୁ ଦୈତ୍ୟରାଜସଙ୍ଗେ । ସମର କଲେ ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥
୪ ଶୁଣିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋର ମନ । ବିସ୍ତାରି କହ ତାର ଜନ୍ମ ॥
ତୋଷ ନ ଲଭେ ମନ ମୋର । କୁତୂକ ଜନ୍ମଇ ଅପାର ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫ ହେ ବୀର ! ସାଧୁ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର । ଯେଣୁ ହରିର ଅବତାର ॥
କଥା ପଚାରୁ ବାରମ୍ବାର । ଯେ ଲୋକମୃତ୍ୟୁପାଶହର ॥
୬ ପୂର୍ବେ ନାରଦ ଯାହା ଭଣି । ଉତ୍ତାନପାଦସୁତ ଶୁଣି ॥
ମୃତ୍ୟୁମୁଣ୍ଡରେ ପାଦ ଦେଲା । ପରମ ପଦ ଆରୋହିଲା ॥
୭ ପୂର୍ବେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଦେବମାନେ । ବ୍ରହ୍ମା ତାହାଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ଭଣିଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ବାଣୀ । ସେ ଇତିହାସ ଅଛି ଶୁଣି ॥
୮ ଦକ୍ଷଦୁହିତା ନାମ ଦିତି । ମାରୀଚ[2] କଶ୍ୟପ ତା' ପତି ॥
ସେ ପୁତ୍ରବାଞ୍ଛା ମନେ ଧରି । ମଦନେ ତନୁ ହୋଏ ଘାରି ॥
ସଂଧ୍ୟାକାଳରେ ତାଙ୍କ ପାଶେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲା ରତି-ଆଶେ ॥
୯ ସେ ମହାମୁନି ଅଗ୍ନି ଘରେ । ଆଦିତ୍ୟ-ଅସ୍ତ ସମୟରେ ॥
ଯାହାର ଜିହ୍ବାରୂପୀ ହୋଇ । ଅଗ୍ନିଦେବତା ପ୍ରକାଶଇ ॥

---

୧. କାମତୋଦିତଃ । ୨. ମରୀଚିଙ୍କ ପୁତ୍ର ।

ସେ ଯଜ୍ଞପତିଙ୍କି ପୂଜିଣ । ଅଛନ୍ତି ହୋଇ ଶାନ୍ତମନ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଶରେ ମିଳିଲା । ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲା ॥

ଶ୍ରୀଦିତିରୁବାଚ

୧୦ ଭୋ ନାଥ ! ଶୁଣ ତପୋଧନ । ଏ କାମ ଧରି ଶରାସନ ॥
ବିକ୍ରମି ତୋହର ନିମିତ୍ତେ । ଦୁଃଖିତ କରୁଅଛି ମୋତେ ॥
ରମ୍ଭାକୁ ଯେହ୍ନେ ମତଙ୍ଗଜ[୧] । ବିକ୍ରମି କରଇ ନିସ୍ତେଜ ॥
୧୧ ମୋର ସପତ୍ନୀ ଯେତେ ଛନ୍ତି । ସର୍ବେ ଅଟନ୍ତି ପୁତ୍ରବତୀ ॥
ତାହାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିକି ଚାହିଁ । ସଂତତେ ହେଉଛି ମୁଁ ଦହି ॥
ମୋଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ କର । ମଙ୍ଗଳ ଉପୁଜୁ ତୁମ୍ଭର ॥
୧୨ ଭର୍ତ୍ତାକୁ ମାନନା ଯେ କରେ । ତା' ଯଶ ରହଇ ସଂସାରେ ॥
ତୁମ୍ଭର ପରା ପତି ଯହିଁ । ପୁତ୍ରରୂପରେ ଜାତ ହୋଇ[୨] ॥
୧୩ ମୋ ପିତା ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି । ଦୁହିତାବତ୍ସଳ ସେ ଅତି ॥
କାହାକୁ ବରିବ ବୋଲିଣ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପୃଚ୍ଛି ଜଣେ ଜଣ ॥
୧୪ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାବ ଜାଣି । ସନ୍ତାନବୃଦ୍ଧି ମନେ ଗୁଣି ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲା ତ୍ରୟୋଦଶ । ଦୁହିତା କରିଣ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଯେତେ ତୁମ୍ଭର ସୁଚରିତ । ତହିଁକି ହେଲୁଁ ଅନୁଗତ ॥
୧୫ ଭୋ କଂଜଲୋଚନ ମୋହର । ମନୋରଥକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ॥
ବଡ଼କୁ ଶରଣ ପଶଇ । ଯେବଣ ଲୋକ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ ॥
କେବେହେଁ ବିଫଳ ସେ ନୋହି । ଅବଶ୍ୟ ଫଳକୁ ଦିଅଇ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୬ ଏ ରୂପେ କହନ୍ତେ ବହୁତ । କାମରେ ହୋଇ ମୋହଚିତ୍ତ ॥
ଦିତିକି ଅନୁନୟ କଲେ । କଶ୍ୟପ ବଚନ ବୋଇଲେ ॥
୧୭ ତୁ ଯାହା କରିଅଛୁ ମନ । ମୁଁ ତାହା କରିବି ବିଧାନ ॥
ତ୍ରିବର୍ଗସିଦ୍ଧି ଯହୁଁ ଜାତ । କେ ନ କରେ ତା' ମନୋରଥ ॥
୧୮ ଏଣୁ କଳତ୍ରବନ୍ତ ଯେହି । ସେ ଅନ୍ନ ଜଳ ଆଦି ଦେଇ ॥
ଇତର ଯେ ଆଶ୍ରମମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରି ଉପାଦାନ ॥
ବ୍ୟସନଜଳଧିକି ତରେ । ସିନ୍ଧୁକୁ ଯେହ୍ନେ ବୋହିତରେ ॥

---

୧. ହାତୀ ।　୨. ତଜ୍ଜାୟା ଜାୟା ଭବତି ଯଦସ୍ୟାଂ ଜାୟତେ ପୁନଃ । (ଶ୍ରୁତିଃ)

୧୯ ମଙ୍ଗଳକାମନା ଲୋକର । ଅର୍ଦ୍ଧ ଯେ ଅଟଇ ଶରୀର ॥
ଯାହାର ତହିଁ[1] ଗୃହଭାର । ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥାଇ ନର ॥
୨୦ ଇତର ଆଶ୍ରମେ ଅଜିତ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅରାତି[2] ବହୁତ ॥
ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରେ କରି ପୁଣି । ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ହେଲେ ଜିଣି ॥
ଯେସନେ ଦୁର୍ଗପତି ଜନ । ହେଳେ ଜିଣଇ ଦସ୍ୟୁମାନ ॥
୨୧ ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭର ଗୃହେଶ୍ୱରୀ । ଅନେକ ଉପକାର କରି ॥
ସମାନ ହୋଇବାକୁ ତୋତେ । ନ ପାରୁ ଆମ୍ଭେ ଏ ଜଗତେ ॥
ଅଛନ୍ତି ଗୁଣପ୍ରିୟ ଯେହି । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆୟୁଷକୁ ଦେଇ ॥
ପତ୍ନୀର ଯେତେ ଉପକାର । ଶୁଝି ନ ପାରିବେ ସେ ନର ॥
୨୨ ତୋହର କାମ ପୁତ୍ରଅର୍ଥେ । ମୁଁ ତାହା କରିବି ନିଶ୍ଚିତେ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର ପ୍ରତିପାଳ । ନିନ୍ଦା ନ କରନ୍ତୁ ସକଳ ॥
୨୩ ଘୋର ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବେଳ ଏହି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଘୋର ଏ ଦିଶଇ ॥
ମହେଶ-ଅନୁଚର ଭୂତେ । ଚରନ୍ତି ଯହିଁ ଅବିରତେ ॥
୨୪ ହେ ସାଧ୍ୱି ଏ ସଂଧ୍ୟାକାଳରେ । ଭୂତଗଣଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ॥
ଭୂତଭାବନ ଭଗବାନ । ବୃଷେ ବୁଲନ୍ତି ତ୍ରିଲୋଚନ ॥
୨୫ ଶ୍ମଶାନ-ଚକ୍ରବାତ-ଧୂଳି । ଧୂସର ଦିଶେ ଜଟାବଳୀ ॥
ଦେହ ନିର୍ମଳ ହେମପ୍ରାୟେ । ଭସ୍ମ ଗୁଣ୍ଠନ ତହିଁ ହୋଏ ॥
ତିନି ଲୋଚନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଗତିକି ଦେଖେ ତୋ ଦେବର[3] ॥
୨୬ ତାହାର ନିଜ ପର ହୋଇ । ସଂସାର ମଧ୍ୟେ କେହି ନାହିଁ ॥
କାହାକୁ ଆଦରଇ ନାହିଁ । ନିନ୍ଦା କେବେହେଁ ନ କରଇ ॥
ମାୟାକୁ ଭୋଗ କରି ଯେହି । ଚରଣେ ଅଛି ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବ୍ରତମାନ । କରିଣ ଆମ୍ଭେ ଅନୁଦିନ ॥
ଲଭିବା ଅର୍ଥେ ସେ ସଂପତ୍ତି । କରିଣଅଛୁଁ ନିଜ ମତି ॥
୨୭ ଅବିଦ୍ୟାପଟଳ ଭେଦନ । କରିବା ଅର୍ଥେ ବୁଧଜନ ॥
ଯାହାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଚରିତ । ଗାୟନ କରନ୍ତି ସଂତତ ॥
ନାହିଁ ଯା' ସମ ହୋଇ କେହି । ଯା ଠାରୁ ଅତିଶୟ ନାହିଁ ॥
ସାଧୁ ଲୋକଙ୍କ ଗତି ସେହି । ପିଶାଚଚେଷ୍ଟା ଆଚରଇ ॥

---

୧. ଯାହାର ତହିଁ = ଯାହାର ଠାରେ ।
୨. ଅରାତି = ଶତ୍ରୁ । ୩. ଦେବର = ଭିଣୋଇ ।

୨୮ ଯେ ଅଟେ ନିଜ ଆତ୍ମାରତ । ନ ଜାଣି ତାହାର ଚରିତ ॥ ୭୪
ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନେ । ହାସ୍ୟ କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟମନେ ॥ ୭୫
ଭକ୍ଷ୍ୟ ଅଟଇ କୁକ୍କୁରର । ଯେବଣ ଦେହ ଆପଣାର ॥ ୭୬
ଭୂଷଣ, ଗନ୍ଧ, ମାଲ୍ୟ, ବାସେ । ପୋଷନ୍ତି ତାହା ପ୍ରୀତିଆଶେ ॥ ୭୭
୨୯ ଯା କୃତ କର୍ମସେତୁ[୧] ମାନ । ବ୍ରହ୍ମାଦି କରନ୍ତି ପାଳନ ॥ ୭୮
ସଂସାରକାରଣ ଯେ ଅଟେ । ମାୟା ଯାହାର ପାଦେ ଖଟେ ॥ ୭୯
ପିଶାଚ-ଆଚରଣ ତାର । ବିଭୁଚରିତ ଅଗୋଚର ॥ ୮୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୦ ଏମନ୍ତ ସ୍ୱାମୀବାକ୍ୟ ଶୁଣି । ମଦନେ ମୋହିତ ତରୁଣୀ ॥ ୮୧
ଧଇଲା ବିପ୍ରର[୨] ବସନ । ନିର୍ଲଜ୍ଜବୃଷଳୀ ଯେସନ ॥ ୮୨
୩୧ ଅକର୍ମ କଥାରେ ଭାର୍ଯ୍ୟାର । ନିର୍ବନ୍ଧ ଦେଖି ମୁନିବର ॥ ୮୩
ଦୈବକୁ କରି ନମସ୍କାର । ଏକାନ୍ତ ହେଲେ ତା' ସଙ୍ଗର ॥ ୮୪
୩୨ ତଦନନ୍ତରେ ସ୍ନାନ ସାରି । ମଉନେ ପ୍ରାଣାୟାମ କରି ॥ ୮୫
ବିରଜ,[୩] ସନାତନ ଜ୍ୟୋତି । ବ୍ରହ୍ମ[୪] ଜପିଲେ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥ ୮୬
୩୩ କରି ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ଅତି । ନିର୍ବେଦ ଲଭି ମନେ ଦିତି ॥ ୮୭
ଲଜ୍ଜାରେ ଅଧୋମୁଖୀ ହୋଇ । କହେ କଶ୍ୟପପାଶେ ଯାଇଁ ॥ ୮୮

ଶ୍ରୀଦିତିରୁବାଚ

୩୪ ହେ ବିପ୍ର ! ଏ ଗର୍ଭକୁ ମୋର । ରୁଦ୍ର ନ କରନ୍ତୁ ସଂହାର ॥ ୮୯
ଯେ ଭୂତମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଦୋଷ ମୁଁ କଲି ଯାହାଠାର ॥ ୯୦
୩୫ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର । ଯେ ଦେବ ଉଗ୍ର ମହେଶ୍ୱର ॥ ୯୧
ସକାମ ଜନ-କାମଦାୟୀ । ଯେ ଶିବ ନ୍ୟସ୍ତଦଣ୍ଡ ହୋଇ ॥ ୯୨
ଦୁଷ୍ଟ ଜନକୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଏ । ସଂହାରେ ମନ୍ୟୁରୂପ ବହେ ॥ ୯୩
୩୬ ଭଗିନୀପତି ସେ ମୋହର । ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୪
ଅତି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟାଧ ଯେହି । ସେହି ସ୍ତିରୀଙ୍କି ଦୟା ବହି ॥ ୯୫
କରନ୍ତି ଅନୁଗ୍ରହ ଅତି । ସେ ଭଗବାନ ସତୀପତି ॥ ୯୬

---

୧. ଧର୍ମସେତୁ । ୨. ବିପ୍ରର = କଶ୍ୟପଙ୍କର । ୩. ବିରଜ = ନିର୍ମଳ । ୪. ପ୍ରଣବ

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୭ ନିଜ ସନ୍ତାନ ଶୁଭ ଚିନ୍ତି । ଭୟରେ କମ୍ପୁଅଛି ଦିତି ॥ ୯୭
ସଂଧ୍ୟାନିୟମକୁ ବଢ଼ାଇ । ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ପ୍ରଜାପତି କହି ॥ ୯୮

ଶ୍ରୀକଶ୍ୟପ ଉବାଚ

୩୮ ତୋ ଚିତ୍ତ-ଅଶୁଚିଭାବରୁ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅଲଂଘ୍ୟ ଦୋଷରୁ ॥ ୯୯
୩୯ ମୋର ବଚନଲଘଂନରୁ । ରୁଦ୍ରଗଣଙ୍କ ହେଳନରୁ ॥୧୦୦
ଏ ଦୋଷୁଁ ତୋର ଗର୍ଭଗତେ । ହେବେ ନିନ୍ଦିତ ବେନି ସୁତେ ॥୧୦୧
ଲୋକପାଳଙ୍କ ସହିତରେ । ତିନି ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୦୨
କନ୍ଦାଇବେ ସେ ପୁଣପୁଣ । ହେ କୋପବତି ! ଏ ପ୍ରମାଣ ॥୧୦୩
୪୦ ଅନପରାଧୀ ଅତି ଦୀନ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରନ୍ତେ ନିଧନ ॥୧୦୪
୪୧ ପର-ରମଣୀଙ୍କ କଷଣେ । କ୍ରୋଧ କରନ୍ତେ ସାଧୁଗଣେ ॥୧୦୫
ଲୋକଭାବନ ଭଗବାନ । ସେ କାଳେ ହୋଇ କ୍ରୁଦ୍ଧମନ ॥୧୦୬
ଧରଣୀମଧ୍ୟେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର । ସେ ବେନି କରିବେ ସଂହାର ॥୧୦୭
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ ବଜ୍ର ଧରେ । ଘୋର ପର୍ବତଦର୍ପ ହରେ ॥୧୦୮

ଶ୍ରୀଦିତିରୁବାଚ

୪୨ ଭୋ ମୁନି ଯେବେ ଚକ୍ରଧର । ମାରିବେ ମୋ ବେନିକୁମର ॥୧୦୯
ତହିଁକି ଭୟ ମୋର ନାହିଁ । ସେ କଥା ବାଞ୍ଛା ମୁଁ କରଇ ॥୧୧୦
କ୍ରୋଧୀ-ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାପ ପାଇ । ନ ମରନ୍ତୁ ସେ ବେନି ଭାଇ ॥୧୧୧
୪୩ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡେ ହତ ହୋଇ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ ॥୧୧୨
ଯେବଣ ଯେବଣ ଯୋନିରେ । ଜନମ ଲଭେ ସେ ସଂସାରେ ॥୧୧୩
ନରକଗଣ ତାକୁ ତହିଁ । ଚିତ୍ତରେ ଦୟାକୁ ନ ବହି ॥୧୧୪

ଶ୍ରୀକଶ୍ୟପ ଉବାଚ

୪୪ ଶୋକରେ ଅନୁତାପ କଲୁ । ଯୁକ୍ତ-ଅଯୁକ୍ତ ବିଚାରିଲୁ ॥୧୧୫
ଅତିମାନନା ହରିଠାରେ । ଆବର କଲୁ ମହେଶରେ ॥୧୧୬
ମୋତେ ତୁ ଆଦରିଲୁ ଯେଣୁ । ନାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତେଣୁ ॥୧୧୭
ଜନମ ହେବ ଏକ ତୋର । ସେ ସାଧୁ ମଧ୍ୟେ ହେବ ବର ॥୧୧୮
୪୫ ଯା' ଯଶ କରିବେ ଗାୟନ । ବିଷ୍ଣୁ ଯଶରେ ମିଶାଇଣ ॥୧୧୯
୪୬ ଯାହାର ସୁଚରିତମାନ । ଲଭିବା ଅର୍ଥେ ସାଧୁଜନ ॥୧୨୦

ଆତ୍ମାକୁ ନିର୍ବୈର ଆଦିରେ । ଭାବନା[୧] କରିବେ ସଂସାରେ ॥୧୨୧
ମଳିନ ହେମ ଦେଇ ଜାଳ । ଯେସନେ କରନ୍ତେ ନିର୍ମଳ ॥୧୨୨
୪୭ ଏ ବିଶ୍ୱ ଯାହାର ପ୍ରସାଦେ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୧୨୩
ଏ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଯେହି । ଆତ୍ମାର ସାକ୍ଷୀ ଯେ ବୋଲାଇ ॥୧୨୪
ତୋଷ ହେବେ ସେ ଚକ୍ରଧର । ଅନନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାହାର ॥୧୨୫
୪୮ ମହାତ୍ମା, ମହାଭାଗବତ । ମହାନୁଭାବ ଯେ ସମ୍ମତ ॥୧୨୬
ମହତ ଜନମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅଟଇ ସେ ବର ॥୧୨୭
ଦୃଢ଼ଭଗତି-ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ । ହରିଙ୍କି ନିବେଶି ସଂତତେ ॥୧୨୮
ନିଜ ଦେହରେ ଅଭିମାନ । ଯେ ଥିବ, କରିବ ଦହନ ॥୧୨୯
୪୯ ସେ ଅଲମ୍ପଟ ଗୁଣାକର । ଅଟଇ ସୁଚରିତ୍ରଧର ॥୧୩୦
ପରସଂପଦେ ସୁଖୀ ହୋଇ । ପରଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ଯେହି ॥୧୩୧
ତାର ନ ଥିବେ ଶତ୍ରୁ ଲୋକ । ହରିବ ଜଗତର ଶୋକ ॥୧୩୨
ନିଦାଘ ଜାତ ତାପମାନ । ହରଇ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଯେସନ ॥୧୩୩
୫୦ ଯେ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ନିର୍ମଳ । ସୁନ୍ଦର ନୟନ କମଳ ॥୧୩୪
ଭକ୍ତ ଯେମନ୍ତ ଇଚ୍ଛା କରେ । ସେ ଅନୁରୂପେ ତନୁ ଧରେ ॥୧୩୫
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାମାର[୨] ମଣ୍ଡନ । କୁଣ୍ଡଳେ ଶୋହେ ଯା' ଆନନ ॥୧୩୬
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଏମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବ ତୋର ନାତି ॥୧୩୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫୧ ନାତିକି ଶୁଣି ଭାଗବତ[୩] । ଦିତି ହୋଇଲା ତୋଷଚିତ୍ତ ॥୧୩୮
କୃଷ୍ଣସକାଶୁଁ ବେନିସୁତ । ମରିବେ ଶୁଣି ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥୧୩୯
ପୁତ୍ରଙ୍କ ଗତି ମନେ ଗୁଣି । ଉତ୍ସାହ ଲଭିଲା ତରୁଣୀ ॥୧୪୦
ଦିତି-କଶ୍ୟପର ସଂବାଦ । ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥୧୪୧
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ଏ ବାଣୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି ॥୧୪୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଦିତିଗର୍ଭାଧାନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

୧. ଶୋଧନ ।　୨. ବାମା = ଲଳନା ।　୩. ଭାଗବତ = ଭକ୍ତ ।

ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ହତପ୍ରଭୈଃ ସୁରୈଃ ପୃଷ୍ଟଃ ପ୍ରାହ ପଞ୍ଚଦଶେ ବିଧିଃ ।
ତଦ୍‌ବୀଜଂ ବିପ୍ରଶାପାଦି ବୈକୁଣ୍ଠେ ବିଷ୍ଣୁଭୃତ୍ୟୟୋଃ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ କଶ୍ୟପ-ପ୍ରଜାପତି-ବୀର୍ଯ୍ୟ । ବିନାଶ କରେ ପରତେଜ ॥ ୧
ଶତେ ବରଷ ଗର୍ଭେ ଦିତି । ଧଇଲା ସୁରପୀଡ଼ା ଚିନ୍ତି ॥ ୨
୨ ସେ ଗର୍ଭତେଜରେ ଭୁବନ । ହୁଅନ୍ତେ ଆଲୋକରେ ଶୂନ୍ୟ ॥ ୩
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗପାଳେ । ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ଏକ ମେଳେ ॥ ୪
ଦିଗମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧକାର । କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଗର ॥ ୫

ଶ୍ରୀଦେବା ଉଚୁଃ

୩ ହେ ପ୍ରଭୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଅଛ ଜାଣି । ଏ ଅନ୍ଧକାରକୁ ପ୍ରମାଣି ॥ ୬
ଯେବଣ ଅନ୍ଧକାରୁଁ ମନେ । ଭୟ ପାଉଛୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୭
ତୁମ୍ଭର ଅଗୋଚର ହୋଇ । ସଂସାରେ କଥା କିଛି ନାହିଁ ॥ ୮
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରକାର ଯେ ଅଛଇ । କାଳକଳିତ ସେ ନୁହଇ ॥ ୯
୪ ହେ ଦେବଦେବ ! ଜଗନ୍ନାଥ । ତୁ ଲୋକପାଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠଭୂତ ॥ ୧୦
ପର ଅପର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଭାବକୁ କରୁ ତୁ ଗୋଚର ॥ ୧୧
୫ ବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ତୋର । ମାୟାରେ ଧରୁ ଏ ଶରୀର ॥ ୧୨
ରଜୋଗୁଣକୁ ଅଛୁ ଧରି । ଅବ୍ୟକ୍ତ ଉପୁତ୍ତି ତୋହରି ॥ ୧୩
ତୋତେ କରୁଛୁଁ ନମସ୍କାର । ତୁ ସର୍ବ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୪
୬ ଜୀବଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ କର ଜାତ । ଆତ୍ମାରେ ଗୁନ୍ଥ ଏ ଜଗତ ॥ ୧୫
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ବେନିଙ୍କର । ତୁମ୍ଭେ ହିଁ ଆତ୍ମା ତହୁଁ ପର ॥ ୧୬
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟ ଭାବରେ । ଭାବନା କରନ୍ତି ଯେ ନରେ ॥ ୧୭
୭ ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ଜିଣି । ସୁପକ୍ୱ-ଯୋଗ ସେହୁ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୧୮
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦ ଲଭିଥାନ୍ତି । ସେ ପରାଭବ ନ ପାଆନ୍ତି ॥ ୧୯
ଯାର ବଚନରଜ୍ଜୁ[୧] ଜାଣି । ତେଣେ ନିବଦ୍ଧ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୨୦

---

୧. ଯସ୍ୟ ବାକ୍ ତନ୍ତିଃ, ନାମାନି ଦାମାନି । (ଶ୍ରୁତିଃ)

	ଆୟତ୍ତ ହୋଇଣ ତାହାର	।	କରନ୍ତି ପୂଜା-ଉପହାର	॥ ୨୧
	ମୁଖ୍ୟ ସକଳ ଲୋକଙ୍କର	।	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଆମ୍ଭର	॥ ୨୨
୯	ବିନଷ୍ଟ କର୍ମ ଲୋକଙ୍କର	।	ନାଥ ! ମଙ୍ଗଳ ତୁମ୍ଭେ କର	॥ ୨୩
	ବିପତ୍ତି ଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ପାଇ	।	ଦୟାଦୃଷ୍ଟିରେ ବାରେ ଚାହିଁ	॥ ୨୪
୧୦	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ତୁମ୍ଭେ କର	।	ଦିତିଗର୍ଭରେ କଶ୍ୟପର	॥ ୨୫
	ବୀର୍ଯ୍ୟ ବଢୁଛି ଦିନୁଁଦିନ	।	କାଷ୍ଠରେ ଅନଳ ଯେସନ	॥ ୨୬
	ଦିଗମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାରେ	।	ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରାଇ ସତ୍ୱରେ	॥ ୨୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୧	ଶବ୍ଦଗୋଚର ଭଗବାନ	।	ହସିଣ କମଳ-ଆସନ	॥ ୨୮
	ମଧୁର ବାକ୍ୟେ କରି ପ୍ରୀତି	।	ଦେବଙ୍କୁ ବଚନ କହନ୍ତି	॥ ୨୯

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୨	ତୁମ୍ଭର ଠାରୁ ପୂର୍ବେ ଜାତ	।	ମାନସ ପୁତ୍ର ମୋ ବିଦିତ	॥ ୩୦
	ଚଳିଲେ ଆକାଶମାର୍ଗରେ	।	ସ୍ପୃହା ନ କରନ୍ତି ଲୋକରେ	॥ ୩୧
୧୩	ଅମଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ	।	ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମେ ତାର ସ୍ଥାନ	॥ ୩୨
	ସକଳଲୋକେ ନମସ୍କୃତ	।	ତହିଁକି ଗଲେ ସେ ତୁରିତ	॥ ୩୩
୧୪	ପୁରୁଷମାନେ ଯହିଁ ଛନ୍ତି	।	ସମସ୍ତେ ବଇକୁଣ୍ଠମୂର୍ତ୍ତି	॥ ୩୪
	ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମକୁ ଆଚରି	।	ଯେ ଆରାଧନା କଲେ ହରି	॥ ୩୫
୧୫	ଶବ୍ଦଗୋଚର ଭଗବାନ	।	ଯହିଁରେ କରିଛନ୍ତି ସ୍ଥାନ	॥ ୩୬
	ନିର୍ମଳ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଧରି	।	ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସୁଖୀ କରି	॥ ୩୭
	ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଧର୍ମମୂର୍ତ୍ତି	।	ସ୍ୱଜନେ ସୁଖ ଦିଏ ନିତି	॥ ୩୮
୧୬	ଯହିଁରେ ନୈଃଶ୍ରେୟସ ନାମେ	।	ବିପିନ କାମଦୁଘ[୧] ଦ୍ରୁମେ	॥ ୩୯
	କୈବଲ୍ୟ କିବା ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ	।	ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ତେମନ୍ତ	॥ ୪୦
	ସର୍ବଋତୁରେ ଶୋଭା ପାନ୍ତି	।	ଯେତେକ ବୃକ୍ଷେ ତହିଁ ଛନ୍ତି	॥ ୪୧
୧୭	ବିମାନବନ୍ତ ଲୋକେ ଯହିଁ	।	ନାରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥାଇଁ	॥ ୪୨
	ଗାଆନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ	।	ଯେ କରେ ନିଜ ପାପ ହତ	॥ ୪୩
	ବନ[୨] ମଧ୍ୟରେ ବିକଶିତ	।	ମାଧବୀମଧୁ[୩] ଗନ୍ଧେ ଚିତ୍ତ	॥ ୪୪
	ଖଣ୍ଡିତ ହୁଅଇ ତାଙ୍କର	।	ବାତକୁ କରନ୍ତି ଧିକ୍କାର[୪]	॥ ୪୫

୧. କାମପୂରକ । ୨. ଜଳ । ୩. ମାଧବୀ=ବସନ୍ତକାଳୀନ ଲତା ବା ଫୁଲ । ମଧୁ=ମକରନ୍ଦ ।
୪. ତିରସ୍କୁର୍ବନ୍ତଃ (ସ୍ୱାମୀ) ।

୧୮ ପାରାବତ, ପିକ, ସାରସ । ଦାତ୍ୟୂହ[୧], ଚକ୍ରବାକ ହଂସ ॥ ୪୬
ଶୁକ, ତିତ୍ତିରି, ଶିଖିଙ୍କର । କଳହ ନିବର୍ତ୍ତେ ଯହିଁର ॥ ୪୭
ଗାଆନ୍ତେ ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଯହିଁ । ହରିକଥାକୁ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୪୮
୧୯ ମନ୍ଦାର, କୁନ୍ଦ, କୁରୁବକ । ଉତ୍ପଳ, ପୁନ୍ନାଗ, ଚମ୍ପକ ॥ ୪୯
ବକୁଳ, ପଦ୍ମ, ପାରିଜାତ । ଇତ୍ୟାଦି କୁସୁମ ବହୁତ ॥ ୫୦
ଯହିଁ ତୁଳସୀତପ ଚିନ୍ତି । ବହୁତ ମାନନା କରନ୍ତି ॥ ୫୧
ଯେଣୁ ତୁଳସୀଗନ୍ଧ ହରି । ପୂଜନ୍ତି ଆଭରଣ କରି ॥ ୫୨
୨୦ ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ, ମରକତ, ହେମ । ଘଟିତ ବିମାନ ଉତ୍ତମ ॥ ୫୩
ତେଣେ ପୂରିତ ଯେଉଁ ପୁର । ଯେଉଁ ବିମାନେ ଭକ୍ତଙ୍କର ॥ ୫୪
ଯେ ହରିପାଦେ ନମ୍ର ନୋହି । ସେ ବିମାନ ସେ ନ ଦେଖଇ ॥ ୫୫
କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ମନ ଦେଇ । ଅଛନ୍ତି ଭକ୍ତଜନେ ଯହିଁ ॥ ୫୬
ସେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ । କାମେ କରିବାକୁ ମୋହିତ ॥ ୫୭
ସସ୍ମିତମୁଖୀ ନାରୀଜନ । ଚେଷ୍ଟାରେ ନୋହିଲେ ଭାଜନ ॥ ୫୮
୨୧ ସ୍ଫଟିକ ବାଡ଼ ମଧ୍ୟେ ଯହିଁ । ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୫୯
ସେ ହରିଗୃହେ ଯେଉଁ ପୁରେ । ଲୀଳାକମଳ ଘେନି କରେ ॥ ୬୦
କରିବା ପ୍ରାୟେ ସମ୍ମାର୍ଜନ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦିଶଇ ଶୋଭମାନ ॥ ୬୧
ଚାଳନ୍ତେ ଚରଣ ଯାହାର । ନୂପୁରଧ୍ୱନି ମନୋହର ॥ ୬୨
ଦୋଷବର୍ଜିତ ଯେ ଅଟଇ । ଯାହାର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଁ ॥ ୬୩
ଯତ୍ନ କରନ୍ତି ଅବିରତେ । ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ ଯେଝାମତେ ॥ ୬୪
୨୨ ଯେବଣ ପୁରେ ନିଜ ବନେ । ସଙ୍ଗତେ ଛନ୍ତି ଦାସୀଜନେ ॥ ୬୫
ଘେନି ତୁଳସୀଦଳମାନ । ହରିଙ୍କି କରନ୍ତେ ପୂଜନ ॥ ୬୬
ବିଦ୍ରୁମତଟ ସୁନିର୍ମଳ । ସୁଧାସମାନ ଯହିଁ ଜଳ ॥ ୬୭
ଏମନ୍ତ ବାପୀମଧ୍ୟେ ତହିଁ । ନିଜ ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ଚାହିଁ ॥ ୬୮
ହରିଚୁମ୍ବିତ ବୁଦ୍ଧି କରି । ମଣଇଁ ଜଳଧିକୁମାରୀ ॥ ୬୯
୨୩ ହରିର ସଂସାରରଚନ । ଅନୁବାଦରୁ ଯେବା ଆନ ॥ ୭୦
ବୁଦ୍ଧିକି ନାଶ ସେ କରନ୍ତି । କୁକଥା ବୋଲି ଯାକୁ ଚିନ୍ତି ॥ ୭୧
ଯାହାକୁ ହତଭାଗ୍ୟ ନରେ । ଶୁଣନ୍ତି ଯେହୁ ପୁଣ୍ୟ ହରେ ॥

---

୧. ଚାତକ (ସ୍ୱାମୀ) ।

ଶୁଣିଲା ଲୋକଙ୍କୁ ଯେ କଥା । ନରକେ ପକାନ୍ତି ସର୍ବଥା ॥ ୭୨
ସେ କଥା ଶ୍ରବଣ ଯେ କରେ । ପ୍ରବେଶ ନୋହେ ସେ ଯହିଁରେ ॥ ୭୩
୨୪ ଧର୍ମସହିତେ ଯୁତ ହୋଇ । ସଂଭବେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଯହିଁ ॥ ୭୪
ଆମ୍ଭେମାନେହେଁ ଯାହା ଚିନ୍ତି । ଲଭି ଏମନ୍ତ ନରଗତି ॥ ୭୫
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜା ନ କରନ୍ତି । ସେ ତା' ମାୟାରେ ମୋହ ହୋନ୍ତି ॥ ୭୬
୨୫ ଦେବମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରି । ତାହାଙ୍କ ସେବାଫଳୁଁ କରି ॥ ୭୭
ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଅତିଦୂର । ହୋଇଣ ଅଛି ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୭୮
ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସୁଚରିତ । ବାଞ୍ଛା କରଇ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥ ୭୯
ନିଜ ଭର୍ତ୍ତାର ଯଶମାନ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ କରିଣ କଥନ ॥ ୮୦
ଅନୁରାଗରୁ ଅଶ୍ରୁଧାର । ପୁଲକେ ପୂରିତ ଶରୀର ॥ ୮୧
ଏମନ୍ତ ସୁଚରିତ ନରେ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ଯହିଁରେ ॥ ୮୨
୨୬ ସକଳଗୁରୁ ଭଗବାନ । ଯହିଁରେ କରିଛନ୍ତି ସ୍ଥାନ ॥ ୮୩
ବିବୁଧଶ୍ରେଷ୍ଠମାନଙ୍କର । ବିମାନତେଜରେ ଭାସ୍ୱର[1] ॥ ୮୪
ସକଳଭୁବନେ ବନ୍ଦିତ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ବିରାଜିତ ॥ ୮୫
ଯୋଗମାୟାର ବଳେ ତହିଁ । ପ୍ରବେଶ ମୁନିମାନେ ହୋଇ ॥ ୮୬
ଅତି ଆନନ୍ଦ ନିଜମନେ । ଲଭିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠଦର୍ଶନେ ॥ ୮୭
୨୭ ଅଦ୍ଭୁତ ଯେତେ କଥାମାନ । ତହିଁରେ ନ ଦେଇ ନୟନ ॥ ୮୮
ସେ ପୁରେ ଷଷ୍ଠ ଦ୍ୱାର ଜିଣି । ସପ୍ତମ ଦ୍ୱାରେ ହୋନ୍ତେ ପୁଣି ॥ ୮୯
ଦେଖିଲେ ବେନି ଗଦା ଧରି । ରହିଅଛନ୍ତି ବେନି ଦ୍ୱାରୀ ॥ ୯୦
ଅମୂଲ୍ୟ ମୁକୁଟ କୁଣ୍ଡଳ । ଅଙ୍ଗଦେ ଦିଶନ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ॥ ୯୧
ଏକ ଆରକେ ବେନି ଜନ । ବୟସେ ଦିଶନ୍ତି ସମାନ ॥ ୯୨
୨୮ ମତ୍ତ ହୋଇଣ ମଧୁପାନ । କରନ୍ତି ଯହିଁ ଭୃଙ୍ଗମାନ ॥ ୯୩
ଶ୍ୟାମଳ ଚାରି ଭୁଜଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ଯେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୯୪
ଏମନ୍ତ ରୂପ ବନମାଳା । ଲମ୍ବିଣ ଅଛି ତାଙ୍କ ଗଳା ॥ ୯୫
କୁଟିଳ ଭ୍ରୂଲତା ଶୋଭନ । ଅରୁଣ ଦିଶଇ ଲୋଚନ ॥ ୯୬
ନାସିକା ଫୁଲାନ୍ତେ ବଦନ । ଦିଶଇ କୁପିତ ଯେସନ ॥ ୯୭
୨୯ ଚାହୁଁଅଛନ୍ତି ବେନି ଦ୍ୱାରୀ । ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ନ କରି ॥ ୯୮
ସୁବର୍ଣ୍ଣକବାଟେ ସୁନ୍ଦର । ଯେହ୍ନେ ଜିଣିଲେ ଷଟ ଦ୍ୱାର ॥ ୯୯

---

୧. ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

	ପୁଣି ସେ ସପ୍ତମ ଦ୍ୱାରରେ ।	ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ସେ ପ୍ରକାରେ	॥୧୦୦
	ସେ ଋଷିମାନଙ୍କର କାହିଁ ।	ବିଷମ ବୁଦ୍ଧି ନ ହୁଅଇ	॥୧୦୧
	ଆଶଙ୍କା ଛାଡ଼ି ନିଜ ମନେ ।	ଭ୍ରମୁଣ ଥାନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନେ	॥୧୦୨
୩୦	ସ୍ୱଭାବେ ବୃଦ୍ଧ ସେ ଅଟନ୍ତି ।	ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣନ୍ତି	॥୧୦୩
	ପାଞ୍ଚବରଷ ପୁତ୍ରପ୍ରାଏ ।	ଦିଶନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ଦେହେ	॥୧୦୪
	ତେଜକୁ ହସି ତାହାଙ୍କର[୧] ।	ବେତ୍ର ଧରିଣ ନିଜ କର	॥୧୦୫
	ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ଯେ ଶ୍ରୀପତି ।	ନ ଜାଣି କରି ତାଙ୍କ ରୀତି	॥୧୦୬
	ତାଙ୍କ ଗମନ-ନିବାରଣ ।	କଲେ ସେ ବେନି ଦ୍ୱାରୀ ପୁଣ	॥୧୦୭
	ଦ୍ୱାରନିରୋଧକୁ ଉଚିତ ।	ନୁହନ୍ତି ସେହୁ ଚାରିଭ୍ରାତ	॥୧୦୮
୩୧	ଦେଖନ୍ତି ଦେବମାନେ ରହି ।	ସେ ବେନି ଦ୍ୱାରପାଳେ ତହିଁ	॥୧୦୯
	ନିଷେଧ କରନ୍ତେ ସେ ଦ୍ୱାର ।	ପୂଜିତ ସେ ଚାରି କୁମାର	॥୧୧୦
	ଆପଣା ମିତ୍ର ଭଗବାନ ।	ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ତାଙ୍କୁ ମନ	॥୧୧୧
	କରିଣ ମିଳିଥିଲେ ସେହି ।	ତା' ଭଙ୍ଗେ ଅଳ୍ପ କ୍ରୋଧ ବହି	॥୧୧୨
	ବିକାର ଦିଶଇ ନୟନ ।	କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ	॥୧୧୩

ଶ୍ରୀମୁନୟ ଊଚୁଃ

୩୨	ଭଗବାନଙ୍କୁ ସେବା କରି ।	ଏ ପୁରେ ହୋଇଅଛ ଦ୍ୱାରୀ	॥୧୧୪
	ସମଦରଶୀ ଏଥି ଜନ ।	ଯେସନେ ଦେବ ଭଗବାନ	॥୧୧୫
	ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଛ ରହି ।	ବିଷମ ସ୍ୱଭାବ କିମ୍ପାଇଁ	॥୧୧୬
	ବିଗ୍ରହଲେଶ ତାର ନାହିଁ ।	ପ୍ରଶାନ୍ତ ପୁରୁଷ ଅଟଇ	॥୧୧୭
	ଆପଣା ଆତ୍ମା ଅନୁସାରେ ।	କୁଟିଳ ଭାବ ହରିଠାରେ	॥୧୧୮
	ଆଶଙ୍କା କର କାହିଁପାଇଁ ।	ଏ ଭାବ ତାର ଠାରେ ନାହିଁ	॥୧୧୯
୩୩	ଜଗତ ଅଛି ଯା' ଉଦରେ ।	ପଣ୍ଡିତେ ସେହି ହରିଠାରେ	॥୧୨୦
	ଆତ୍ମାର ଭେଦ ନ ଦେଖନ୍ତି ।	ଆତ୍ମାରୂପରେ ପ୍ରମାଣନ୍ତି	॥୧୨୧
	ମହା ଆକାଶରେ ଯେସନ ।	ଘଟ ଆକାଶ ଦେଖେ ଜନ	॥୧୨୨
	ତୁମ୍ଭେ ଧରିଛ ସୁରଚିହ୍ନ ।	ଉଦରଭେଦୀ[୨] ଭୟମାନ	॥୧୨୩
	ଏ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ବିଚାରିଲ ।	ଇତର ରାଜାପ୍ରାୟେ କଲ	॥୧୨୪

---

୧. ଚତୁଃସନଙ୍କର । ୨. ଉଦର ଭେଦଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେହାତ୍ମବୋଧ ବିଶିଷ୍ଟ ।

୩୪ ସେ ଘେନି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥର । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବେନି ଅନୁଚର ॥୧୨୫
ସ୍ୱଭାବେ ମନ୍ଦମତି ତୁମ୍ଭେ । ଚିନ୍ତୁଛୁଁ ତୁମ୍ଭ ଭଲ ଆମ୍ଭେ ॥୧୨୬
ଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖ ଯେଣୁ । ଏ ଲୋକୁଁ ଚ୍ୟୁତ ହୁଅ ତେଣୁ ॥୧୨୭
ଆନ ଲୋକରେ ମିଳ ଯାଇଁ । ପାପିଷ୍ଠ ଲୋକଙ୍କର ଯହିଁ ॥୧୨୮
କାମକ୍ରୋଧାଦି ତିନି ଅରି । ଅଛନ୍ତି ସର୍ବଭାବେ ପୂରି ॥୧୨୯

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୩୫ ଅସ୍ତ୍ରସମୂହେ ଅନିର୍ବାର । ସେ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ ଅଟେ ଘୋର ॥୧୩୦
ଏ ରୂପେ ତାହାଙ୍କ ବଚନ । ଶ୍ରବଣ କରି ବେନି ଜନ ॥୧୩୧
ଅତି କାତରେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟେ । ପଡ଼ିଲେ ଋଷିଙ୍କର ପାଏ ॥୧୩୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଅବଜ୍ଞାରୁ ଅତି । ଭୟ ଯେ ଲଭେ ରମାପତି ॥୧୩୩
ସେ ବେନି ଦାସ ତାହାଙ୍କର । କହନ୍ତି ବଚନ ମଧୁର ॥୧୩୪

ଶ୍ରୀଦ୍ୱାରପାଳାବୂଚତୁଃ

୩୬ ଭୋ ମୁନିମାନେ ! ପାପୀଠାରେ । ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଯେ ସଂସାରେ ॥୧୩୫
ତାହା ବିଧାନ କଲ ତୁମ୍ଭେ । ଯେଣେ ତରିବୁଁ ପାପୁଁ ଆମ୍ଭେ ॥୧୩୬
ମୂଢ଼ ଯୋନିକି କର୍ମଦୋଷେ । ଗମନ କରନ୍ତେ ଅବଶେ ॥୧୩୭
ତୁମ୍ଭର ଅନୁରାଗଲେଶ । ହୃଦୟ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ॥୧୩୮
ହରିଚରଣସ୍ମୃତିହର । ମୋହନ ସଂଭବୁ ଆମ୍ଭର ॥୧୩୯

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୩୭ ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦେବଗଣ ! । ସେ ପଦ୍ମନାଭ ନାରାୟଣ ॥୧୪୦
ଦୋଷକୁ ବଡ଼ ଲୋକଠାରେ । କଲେ ଯେ ନିଜ ପରିଚାରେ ॥୧୪୧
ସେ କଥା ତତକ୍ଷଣେ ଜାଣି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୧୪୨
ପରମ ହଂସ ମୁନିଜନ । ଅବଲୋକନେ କରି ମନ ॥୧୪୩
ତ୍ୱରାରେ ଯାନ ନ ଆରୋହି । ପାଦେ ଗମିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୪୪
୩୮ ଛତ୍ର ପାଦୁକା ଆଦିମାନ । ଘେନି ଧାଇଁଲେ ନିଜ ଜନ ॥୧୪୫
ହରିଙ୍କି ଲୋଚନେ ଗୋଚର । କଲେକ ସେ ଚାରି କୁମାର ॥୧୪୬
କରନ୍ତି ଯେବଣ ସମାଧି । ତାହାର ଭାଗ୍ୟ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୧୪୭
ହଂସର ପ୍ରାୟେକ ନିର୍ମଳ । ଯେ ଶୁକ୍ଳ ଚାମର ଯୁଗଳ ॥୧୪୮
ତାହାର ପବନେ କମ୍ପିତ । ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ ଶ୍ୱେତଛତ୍ର ॥୧୪୯

ତାର କେଶର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ମୁକୁତା ହାର ଯେ ଲମ୍ବଇ ॥୧୫୦
ତହୁଁ ଶୀକର[1] ଜଳ-ପନ୍ତି । ଗଳି ଯା' ଉପରେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୧୫୧
୩୯ ସକଳ ଜନେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ । ଅଟଇ ଯାହାର ବଦନ ॥୧୫୨
ସ୍ପୃହା କରନ୍ତି ଯାକୁ ଜନ । ସେ ଗୁଣଙ୍କର ଯେ ସଦନ ॥୧୫୩
ପ୍ରେମ ସହିତ ବିଲୋକନ । ତେଣେ ହରନ୍ତି ଜନମନ ॥୧୫୪
ଶ୍ୟାମ ବିପୁଳ ଉରସ୍ଥଳେ । ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୧୫୫
ତେଣେ ଯେ କରନ୍ତି ସୁନ୍ଦର । ଆପଣା ବୈକୁଣ୍ଠମନ୍ଦିର ॥୧୫୬
ସ୍ୱର୍ଗର ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରାୟେ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଶୋଭା ପାଏ ॥୧୫୭
୪୦ ପୃଥୁ ନିତମ୍ବେ ପୀତବାସ । ତଥିରେ ମେଖଳା ପ୍ରକାଶ ॥୧୫୮
ଯହିଁ ଭ୍ରମର ଧ୍ୱନି କରେ । ସେ ବନମାଳା ଅଛି ଉରେ ॥୧୫୯
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଚାରି ଭୁଜେ । କନକବଳୟ ବିରାଜେ ॥୧୬୦
ସ୍କନ୍ଧରେ ବିନତା ସୁତର[2] । ନିବେଶିଛନ୍ତି ଏକ କର ॥୧୬୧
ପଦ୍ମେ ଧରିଣ ଆର କରେ । କମ୍ପାଉ ଅଛନ୍ତି ସଧୀରେ ॥୧୬୨
୪୧ ବିଜୁଳି ଜିଣି ଶୋଭମାନ । ମକରକୁଣ୍ଡଳେ ମଣ୍ଡନ ॥୧୬୩
ତହିଁକି ଯୋଗ୍ୟ ଗଣ୍ଡ ଯାର । ଉଚ୍ଚ ନାସାରେ ମୁଖ ସାର ॥୧୬୪
ମଣିଗଣରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଶିରେ କିରୀଟ ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୬୫
ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ଶୋହେ ଉରେ । କୌସ୍ତୁଭ ରତ୍ନ ସୁକଣ୍ଠରେ ॥୧୬୬
୪୨ ସୁନ୍ଦରପଣେ କମଳାର । ଯେ ଅବା ଥିଲା ଅହଂକାର ॥୧୬୭
ସେ ନାଶ ଏ ରୂପଦର୍ଶନେ । ଏମନ୍ତ ନିଜ ଦାସ ମନେ ॥୧୬୮
ବିଚାରେ ଯାହା ରୂପ ଚାହିଁ । ଅତିସୁନ୍ଦର ଯେ ଅଟଇ ॥୧୬୯
ମୋର, ତୁମ୍ଭର, ଶିବଙ୍କର । ଅର୍ଥେ ଯେ ଧରେ କଳେବର ॥୧୭୦
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଆନନ୍ଦେ । ପ୍ରଣାମ କଲେ ଋଷିବୃନ୍ଦେ ॥୧୭୧
ସେ ଭଗବାନ ରୂପ ଚାହିଁ । ନିଜ ଲୋଚନେ ତୋଷ ନାହିଁ ॥୧୭୨
୪୩ ସେ ଅରବିନ୍ଦ ଲୋଚନର । ଚରଣପଙ୍କଜ କେଶର ॥୧୭୩
ତହିଁ ମିଶ୍ରିତ ଯେ ତୁଳସୀ । ତା' ମକରନ୍ଦ ବାତେ ଆସି ॥୧୭୪
ଅନ୍ତରେ ଆସି ନାସାଦ୍ୱାରେ । ସେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ॥୧୭୫
ଆନନ୍ଦଭର କଲା ଜାତ । ତନୁକୁ କଲା ପୁଲକିତ ॥୧୭୬

---

୧. ଶୀକର = ଜଳକଣା । ୨. ଗରୁଡ଼ ।

୪୪ କୃଷ୍ଣର ବଦନ ପ୍ରକାଶ । ଯେହ୍ନେ ଅସିତ ପଦ୍ମକୋଷ ॥୧୭୭
ସେ ମୁଖେ ସୁନ୍ଦର ଅଧରେ । କୁନ୍ଦଧବଳ ହାସ ସ୍ଫୁରେ ॥୧୭୮
ଦେଖିଣ ଏମନ୍ତ ବଦନ । ଲଭିଲେ ମନୋରଥମାନ ॥୧୭୯
ନଖ-ଅରୁଣ ମଣିଗଣ । ଆଶ୍ରୟ ଯେବଣ ଚରଣ ॥୧୮୦
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ତାହା ଚାହିଁ । ଅତି ହରଷମନା ହୋଇ ॥୧୮୧
ସର୍ବାଙ୍ଗ ଶୋଭା ଏକାବେଳେ । ଘେନି ନ ପାରିଣ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୧୮୨
ନୟନ ବୁଜି କଲେ ଧ୍ୟାନ । ଯେଣୁ ସେ ଧ୍ୟାନରେ ନିପୁଣ ॥୧୮୩
୪୫ ଯୋଗମାର୍ଗରେ ନିଜ ଗତି । ଯେ ଜନ ବାଞ୍ଛିତ କରନ୍ତି ॥୧୮୪
ତାହାଙ୍କ ଧ୍ୟାନକୁ ଉଚିତ । ବହୁତ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ସମ୍ମତ ॥୧୮୫
ପ୍ରାଣୀନୟନମନୋହର । ଆପଣା ପୁରୁଷଶରୀର ॥୧୮୬
ଭଗତଜନଙ୍କୁ ଯେ ପୁଣି । ଦେଖାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଭାବ ଜାଣି ॥୧୮୭
ଦୁର୍ଲଭ ଆନଲୋକଠାଇଁ । ଆପଣାଠାରେ ନିତ୍ୟେ ଥାଇ ॥୧୮୮
ଏମନ୍ତ ଅଷ୍ଟବିଭୂତିରେ । ଯୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନିର୍ଭରେ ॥୧୮୯
ସେ ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟ ସ୍ତୁତି । କଲେ ହରଷେ ଚାରି ଯତି ॥୧୯୦

ଶ୍ରୀକୁମାରା ଉଚୁଃ

୪୬ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁରାତ୍ମା ଲୋକର । ହୃଦେ ଥିଲେହେଁ ଅଗୋଚର ॥୧୯୧
ସେ ଆଜ ଆମ୍ଭ ନେତ୍ରପଥ । ଗୋଚର ହୋଇଲ ଅନନ୍ତ ! ॥୧୯୨
ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଯା' ଉତପତି । ସେ ଆମ୍ଭ ପିତା ପ୍ରଜାପତି ॥୧୯୩
ତୁମ୍ଭ ରହସ୍ୟ ଅନୁରାଗେ । ଯେବେ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଆମ୍ଭ ଆଗେ ॥୧୯୪
କର୍ଣ୍ଣବିବରେ ସେହି ଦିନେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲ ଆମ୍ଭ ମନେ ॥୧୯୫
୪୭ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ବହି । ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରୀତି କରୁ ତୁହି ॥୧୯୬
ପରମ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଯେହି । ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁଛୁ ତୁ ଟି ସେହି ॥୧୯୭
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଅହଂକାର । ବିଷୟରାଗ କରି ଦୂର ॥୧୯୮
ତୋହ କୃପାରେ ଚିତ୍ତଭାଗେ । ମୁନିଏ ଦୃଢ଼ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ॥୧୯୯
ଯେବଣ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣନ୍ତି । ଯେଣେ ସଂସାରକୁ ତରନ୍ତି ॥୨୦୦
୪୮ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଭବୁଁ କରେ ପାର । କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ ଯଶ ଯାର ॥୨୦୧
ଭୋ ନାଥ ! ଏମନ୍ତ ତୁ ପୁଣି । ତୋ କଥାରସକୁ ଯେ ଜାଣି ॥୨୦୨
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟେ କୁଶଳ ଅଟନ୍ତି । ତୋ' ପାଦେ ଶରଣ ପଶନ୍ତି ॥୨୦୩

ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ସେ ମୋକ୍ଷପଦ । ଯେ ଅଟେ ତୋହର ପ୍ରସାଦ ।।୨୦୪
ଭ୍ରୂଲତାପାତରେ ତୋହର । ଯହିଁରେ ଭୟ ମହାଘୋର ।।୨୦୫
ସେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ପଦମାନ । କିପାଇଁ ବାଞ୍ଛିବେ ସେ ମନ ।।୨୦୬
୪୯ ତୁମ୍ଭ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଶାପ ଦେଇ । ବୃଜିନ ଅରଜିଲୁଁ ଯାହି ।।୨୦୭
ସେ ଘେନି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ଉପୁଜୁ ନାରକୀ ଶରୀର ।।୨୦୮
ଚିତ୍ତ ଭ୍ରମରପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଯେବେ ରହି ।।୨୦୯
ତୋ' ପାଦପଦ୍ମ ସଙ୍ଗ ଲାଗି । ଯେହ୍ନେ ତୁଳସୀ ସଉଭାଗୀ ।।୨୧୦
ସେ ରୂପେ ହୋଇବ ବଚନ । କରିଣ ତୋହର କୀର୍ତ୍ତନ ।।୨୧୧
ତୋ' ଗୁଣଗଣଶ୍ରବଣରେ । କର୍ଣ୍ଣବିବର ଯେବେ ପୁରେ ।।୨୧୨
୫୦ ହେ ପୁରୁହୂତ ! ଏ ଶରୀର । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କଲ ଯା ଗୋଚର ।।୨୧୩
ତେଣୁ ଆମ୍ଭର ନେତ୍ରମାନ । ସୁଖ ଲଭିଲେ ଭଗବାନ ! ।।୨୧୪
ଅଜିତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ପ୍ରାଣୀ । ସେ ତୋତେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।।୨୧୫
ଆମ୍ଭ ଭାବରେ ହୋଇ ବଶ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ ।।୨୧୬
ଆମ୍ଭେହେଁ ନମସ୍କାର ତୋତେ । ବିଧାନ କରୁଅଛୁଁ ନିତ୍ୟେ ।।୨୧୭
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଭୟଚରଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ।।୨୧୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀବୈକୁଣ୍ଠବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ହରିଣା ସାନ୍ତ୍ୱିତୈର୍ବିପ୍ରୈରନୁତପ୍ତୈସ୍ତୁ ଷୋଡଶେ ।
ତୟୋରସୁରଭାବେଽପି କୃତୋଽନୁଗ୍ରହ ଈର୍ଯ୍ୟତେ ।।

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧ ସେ ଯୋଗଧର୍ମୀ ମୁନିଜନ । କହନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ।। ୧
ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟକୁ ପୂଜା କରି । କହିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠବିହାରୀ ।। ୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨ ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ବୀର । ଅଟନ୍ତି ପାରିଷଦ ମୋର ।। ୩
ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କରି ଭଲେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କଲେ ।। ୪

୩ ଭୋ ମୁନିମାନେ ! ଅବିରତ । ତୁମ୍ଭେ ମୋ'ଠାରେ ଅନୁବ୍ରତ ॥ ୫
ଏହାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ କ୍ରୋଧ[1] ବହି । ଯେବଣ ଦଣ୍ଡ ଅଛ ଦେଇ ॥ ୬
ଦେବହେଳନୁଁ ଏହାଙ୍କର । ସେ କଥା ଆମ୍ଭର ସ୍ୱୀକାର ॥ ୭
୪ ସେ ଘେନି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ । କରାଉଁଅଛି ମୁନିଜନ ! ॥ ୮
ପରମ ଦେବତା ମୋହର । ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ଦ୍ୱିଜବର ॥ ୯
ମୋହର ଲୋକେ ଅସତ୍କାର । କଲେ ଯାହାଟି ତୁମ୍ଭଠାର ॥ ୧୦
ସେ କଥା ନିଷ୍ଠେ କରି ମୁହିଁ । ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଚାରଇ ॥ ୧୧
୫ ଭୃତ୍ୟ କରନ୍ତେ ଅପକାର । ଲୋକେ ଧରନ୍ତି ନାମ ଯାର ॥ ୧୨
ସେ ସ୍ୱାମୀଯଶ ଯେତେ ଥାଇ । ସେ ଅପବାଦ ତା' ନାଶଇ ॥ ୧୩
କୁଷ୍ଠ ଯେସନ ଦେହେ ହୋଇ । ଚର୍ମକୁ ବିନାଶ କରଇ ॥ ୧୪
୬ ନିର୍ମଳ ଅମୃତ ସମାନ । ଯା' ଯଶ ଶ୍ରବଣମଞ୍ଜନ ॥ ୧୫
ଚଣ୍ଡାଳ ଆଦି ଏ ଜଗତ । ପବିତ୍ର କରେ ଅବିରତ ॥ ୧୬
ସେ ବଇକୁଣ୍ଠନାଥ ମୁହିଁ । ତୁମ୍ଭ ସକାଶୁଁ କୀର୍ତ୍ତି ପାଇ ॥ ୧୭
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ ଅପକାର । ଛେଦିବି[2] ଭୁଜକୁହିଁ ମୋର ॥ ୧୮
୭ ପବିତ୍ର ଧୂଳି ମୋ ପାଦର । ମୁଁ ସର୍ବଲୋକପାପହର ॥ ୧୯
ଲଭିଅଛି ମୁଁ ସୁଚରିତ । ଏ ଘେନି ସକଳ ବନ୍ଦିତ ॥ ୨୦
ଯାର କଟାକ୍ଷଲବ ଚିନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଦି ତପ ଆଚରନ୍ତି ॥ ୨୧
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋତେ ନ ଛାଡ଼ଇ । ବିରକ୍ତ ହୋଇଲେହେଁ ମୁହିଁ ॥ ୨୨
ଏତେକ ଗୁଣ ମୋହଠାରେ । ରହିଛି ତୁମ୍ଭର ସେବାରେ ॥ ୨୩
୮ ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ମୋତେ ଭାବି । ଅର୍ପଇ ଯଜମାନ ହବି ॥ ୨୪
ଅନଳ ମୁଖେ ତାହା ମୁହିଁ । ତେମନ୍ତ କରିଣ ନ ଖାଇ ॥ ୨୫
କର୍ମଫଳକୁ ମୋହଠାରେ । ଅର୍ପିତ କରି ସ୍ୱଭାବରେ ॥ ୨୬
ଯେ ବିପ୍ର ହୋଇଣ ସନ୍ତୋଷ । ଘୃତମିଶ୍ରିତ ପ୍ରତିଗ୍ରାସ ॥ ୨୭
ଭୁଞ୍ଜାଇ ତାହା ମୁଖେ ମୁହିଁ । ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥ ୨୮
୯ ଯାର ଅଖଣ୍ଡ ଅକୁଣ୍ଠିତ । ମାୟାବିଭୂତି ଅପ୍ରମିତ ॥ ୨୯
ପବିତ୍ର କରେ ପାଦୋଦକ । ଯାହାର ଶିବ ଆଦି ଲୋକ ॥ ୩୦
ଏମନ୍ତ ପରମ ଈଶ୍ୱର । ହୋଇଲେହେଁ ମୁଁ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୩୧

୧. କୋପ ।   ୨. କାଟିବି ।

	ଅମଳ ପାଦ-ରଜ ନେଇ ।	ମୁକୁଟ-ଅଗ୍ରରେ ବହଇ	॥	୩୨
	ସେ ବିପ୍ର କଲେହେଁ ଅସାର ।	କେ ତାଙ୍କୁ ନ ସହିବ ନର	॥	୩୩
୧୦	ମୋହର ତନୁ ବିପ୍ରବର ।	ସୁରଭିଗଣ ଯେ ଆବର	॥	୩୪
	ଅରକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀମାନେ ପୁଣି ।	ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେ ନ ଜାଣି	॥	୩୫
	ଅଘଦୂଷିତଦୃଷ୍ଟି ହୋଇ ।	ସର୍ପର ପ୍ରାୟେ କ୍ରୋଧ ବହି	॥	୩୬
	ଚାହାଁନ୍ତି ଭେଦ ଦୃଷ୍ଟି କରି ।	ତାହାଙ୍କୁ ପରଲୋକେ ଧରି	॥	୩୭
	ଗୃଧ୍ର ଆକାର ଯମଦୂତେ ।	ଥଣ୍ଟେ ଛିଣ୍ଡାନ୍ତି ଅବିରତେ	॥	୩୮
୧୧	ଗାଳି ଦେଲେହେଁ ବିପ୍ରମାନେ ।	ମୋ ବୁଦ୍ଧି କରି ତାଙ୍କୁ ଜନେ	॥	୩୯
	ସଂତୋଷମନେ ଯେ ପୂଜନ୍ତି ।	ସୁସ୍ମିତବଦନ ହୁଅନ୍ତି	॥	୪୦
	ଆତ୍ମଜପ୍ରାୟେ ଅନୁରାଗେ ।	କରନ୍ତି ସମ୍ବୋଧନ ଆଗେ	॥	୪୧
	ମୋହର ପ୍ରାୟ କରି ମୋତେ ।	ବଶ କରନ୍ତି ସେ ଜଗତେ	॥	୪୨
୧୨	ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଭୁ ମୁଁ ଅଟଇ ।	ମୋହର ଆଶ୍ରୟ ନ ପାଇ	॥	୪୩
	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ ଦୁଷ୍ଟମତି ।	ଭୋଗ କରିଣ ତହିଁ ଗତି	॥	୪୪
	ପୁଣି ଆସିବେ ପାଶେ ମୋର ।	ଏ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ କର	॥	୪୫
	ଏ ବେନି ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବାସ ।	ଅଳପ କାଳରେ ପ୍ରକାଶ	॥	୪୬

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୩	ଋଷିକୁଳକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବାଣୀ ।	ଯାହା କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି	॥	୪୭
	ସେ ବାକ୍ୟ କରି ଆସ୍ୱାଦନ ।	ସେ ଋଷିମାନଙ୍କର ମନ	॥	୪୮
	କେବେହେଁ ତୃପ୍ତ ନ ଲଭିଲା ।	କ୍ରୋଧଦଂଶିତ ହୋଇଥିଲା	॥	୪୯
୧୪	ଅତିସଂକ୍ଷେପ ସର୍ବସାର ।	ଗୁରୁ ଅର୍ଥରେ ସୁଗହ୍ୱର	॥	୫୦
	ଅଗାଧ ଗମ୍ଭୀର ବଚନ ।	ଶୁଣନ୍ତେ ପ୍ରସାରି ବଦନ	॥	୫୧
	ଏତେ ପ୍ରଶଂସା କି ହେତୁରେ ।	କରୁଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମଠାରେ	॥	୫୨
	ଏହା ବିଚାରି ନିଜ ମନେ ।	ଜାଣିଲେ ନାହିଁ ମୁନିଜନେ	॥	୫୩
୧୫	ଯା' ଯୋଗମାୟାରେ ନିର୍ବାହ ।	ପରମୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମହୋଦୟ	॥	୫୪
	ତାହାଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।	ଆନନ୍ଦେ ରୋମାଞ୍ଚ ଶରୀର	॥	୫୫
	ବିନୟ ହୋଇ ମୁନିଜନ ।	କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ	॥	୫୬

ଶ୍ରୀକୁମାରା ଊଚୁଃ

୧୬	ଭୋ ଦେବଦେବ ! ଭଗବାନ ।	ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁଁ ତୋର ମନ	॥	୫୭
	ତୁମ୍ଭେ ସକଳ-ଅଧୀଶ୍ୱର ।	ବୋଲୁଛ ଅନୁଗ୍ରହ କର	॥	୫୮

୧୭ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଭଗବାନ । ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ବିପ୍ରଜନ ॥ ୫୯
ପରମ ଦେବତା ସେ ତୋର । ଯେ ବିପ୍ରେ ଇଷ୍ଟ ଦେବଙ୍କର ॥ ୬୦
ତୁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ନାଥ । ବୋଲାଉ ଆମ୍ଭ ଦଇବତ ॥ ୬୧
୧୮ ତୋ'ଠାରୁ ନିତ୍ୟ ଧର୍ମ ଜାତ । ତୋର ତନୁରେ ସେ ରକ୍ଷିତ ॥ ୬୨
ଧର୍ମର ଗୁହ୍ୟ ଫଳ ତୁହି । ଯହିଁ ବିକାର ଲେଶ ନାହିଁ ॥ ୬୩
୧୯ ଯା' ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଯୋଗୀଜନ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ତରନ୍ତି ବହନ ॥ ୬୪
ତୁ ସେ ଈଶ୍ୱର ତୋତେ ଆନ । କେ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ଜନ ॥ ୬୫
୨୦ ଅର୍ଥକାମୁକ ଲୋକ ଯାର । ପାଦରେଣୁକୁ ଧରେ ଶିର ॥ ୬୬
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାକୁ କାଳେ କାଳେ । ସେବା କରଇ ଚିତ୍ତଭୋଳେ ॥ ୬୭
ସୁକୃତବନ୍ତ ଲୋକେ ନେଇ । ପାଦେ ତୁଳସୀମାଳ ଦେଇ ॥ ୬୮
ସେ ମାନେ ଥାଇ ଭୃଙ୍ଗବର । ଏଣୁ ସେ ପାଦ ସ୍ଥାନ ତାର ॥ ୬୯
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତା ବାଞ୍ଛା କଲା ପ୍ରାୟେ । ଆମ୍ଭ ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ ॥ ୭୦
୨୧ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଶୁଦ୍ଧ ଚରିତେ । ସେବା କରଇ ଅବିରତେ ॥ ୭୧
ତାକୁ ତୁ ନ କରୁ ଆଦର । ବୈଷ୍ଣବ ଜନେ ସଙ୍ଗ ତୋର ॥ ୭୨
ବ୍ରାହ୍ମଣପଥ[୧]-ପୁଣ୍ୟରେଣୁ । ଶ୍ରୀବସ୍ତ୍ସଚିହ୍ନ ତୋତେ ତେଣୁ ॥ ୭୩
କି ରୂପେ କରିବେ ପାବନ । ତୁ ସର୍ବସୌଭାଗ୍ୟଭାଜନ ॥ ୭୪
୨୨ ତୁ ଧର୍ମରୂପୀ ଭଗବାନ । ଷଡ଼ଗୁଣରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୭୫
ତପ ଆଦିକି ବିନାଶଇ । ଯେ ରଜ ତମ ଗୁଣ ଦୁଇ ॥ ୭୬
ବିନାଶି ତା ସତ୍ତ୍ୱଶରୀରେ । ତପ ଆଦି ତିନି ପାଦରେ ॥ ୭୭
ଦ୍ୱିଜ ଦେବତାଙ୍କ ଅର୍ଥରେ । ପାଳନା କରୁ ଚରାଚରେ ॥ ୭୮
୨୩ ଉତ୍ତମ ପୂଜାବିଧି କରି । ସୂନୃତ[୨] ବଚନ ଉଚ୍ଚାରି ॥ ୭୯
ଉତ୍ତମ ଦ୍ୱିଜଗଣମାନ । ଯେବେ ନ କରିବ ରକ୍ଷଣ ॥ ୮୦
ତୁମ୍ଭର ଭଦ୍ର ବେଦପଥ । ହୋଇବ ତତକ୍ଷଣେ ହତ ॥ ୮୧
*ଇତର ଲୋକ ତା ପ୍ରମାଣ । କରି ନ ପୂଜିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥ ୮୨
୨୪ ସେ ବେଦମାର୍ଗର ସଂହାର । ଅଭୀଷ୍ଟ ନୁହଇ ତୋହର ॥ ୮୩
ତୁ ଅଟୁ ସର୍ବସତ୍ତ୍ୱନିଧି । ଲୋକର କରୁ କ୍ଷେମବିଧି ॥ ୮୪

---

୧. ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗମନ କରୁଥିବା ପଥ । ୨. ସୂନୃତ = ମିଠାକଥା ।
* ଯଦ୍ ଯଦାଚରତି ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ତତ୍ତଦେବେତରୋ ଜନଃ ।
ସ ଯତ୍ ପ୍ରମାଣଂ କୁରୁତେ ଲୋକସ୍ତଦନୁବର୍ତ୍ତତେ ॥ (ଗୀତା)

ଧରିଣ ନିଜ ଶକ୍ତିମାନ । ଶତ୍ରୁକୁ କରି ବିନାଶନ ॥ ୮୫
ତୁ ଅଟୁ ଜଗତର ନାଥ । ବିପ୍ରଙ୍କୁ ହେଉ ଯା ପ୍ରଣତ ॥ ୮୬
ତେଣେ ତୋ ତେଜ ନାଶ ନୋହି । ତୋର ବିନୋଦ ସେ ଅଟଇ ॥ ୮୭
୨୫ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡକୁ ଏହାଙ୍କର । ବିଧାନ କରିବ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୮
ଅଧିକେ ଦେବ ଅବା ବୃତ୍ତି । ଆମ୍ଭେ ତା କରୁଛୁଁ ସମ୍ମତି ॥ ୮୯
କପଟ ଲେଶ ଏ ବିଷୟେ । ନାହିଁଟି ଆମ୍ଭର ହୃଦୟେ ॥ ୯୦
ନୋହିଲେ ଅବା ଆମ୍ଭଠାରେ । ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଏ ଦୋଷରେ ॥ ୯୧
ବିଧାନ କର ଭଗବାନ । ଯେଣୁ ତୋହର ପରିଜନ ॥ ୯୨
ଅନପରାଧୀ ସେ ଅଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲୁଁ ଏହୁ ଶାସ୍ତି ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୬ ଜୟ ବିଜୟ ଏହୁ ଦୁଇ । ଅସୁରକୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୯୪
କ୍ରୋଧବଶରେ ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି । ସମାଧି ଅନୁବନ୍ଧ ପାଇ ॥ ୯୫
ପୁଣି ଆସିବେ ମୋ ସମୀପ । ମୋର ନିର୍ମାଣ ଏହୁ ଶାପ ॥ ୯୬
ତୁମ୍ଭେ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିପ୍ରଗଣ । ଏକଥା ତତ୍ତ୍ୱ କରି ଜାଣ ॥ ୯୭

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୨୭ ନୟନ-ଆନନ୍ଦଭାଜନ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଭଗବାନ ॥ ୯୮
ତାହାଙ୍କ ସ୍ଥାନ-ରୂପ ହୋଇ । ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ବିରାଜଇ ॥ ୯୯
୨୮ ତାହା ଦେଖି ସେ ବିପ୍ରଗଣ । ହରିଙ୍କି କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥୧୦୦
ପ୍ରଣାମ କରି ତୋଷଚିତ୍ତେ । ଗମନ କଲେ ଯେଝାମତେ ॥୧୦୧
ଦେଖିଣ ବିଷ୍ଣୁର ବିଭୂତି । ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ॥୧୦୨
୨୯ ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କ ମୁଖ ଚାହିଁ । କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୦୩
ତୁମ୍ଭେ ଏ ପୁରୁଁ ବେଗେ ଯାଅ । ମନରେ ଭୟକୁ ନ ପାଅ ॥୧୦୪
ମଙ୍ଗଳ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର । ମୁଁ ପୁଣି ହେଲେହେଁ ଈଶ୍ୱର ॥୧୦୫
ବ୍ରାହ୍ମଣତେଜ ନ ନାଶଇ । ଏ ଶାପ ବାଞ୍ଛିଅଛି ମୁହିଁ ॥୧୦୬
୩୦ *ମୋହର ଯୋଗନିଦ୍ରା ଗତେ । ରମା ସେ ଦ୍ୱାରେ ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ନିବାରିଲ । ତାହାଙ୍କ କ୍ରୋଧ ଜନ୍ମାଇଲ ॥

---

* ''ଏତତ୍ ପୁରୈବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଂ ରମୟା କ୍ରୁଦ୍ଧୟା ଯଦା ।
ପୁରାପବାରିତା ଦ୍ୱାରି ବିଶନ୍ତୀ ମୟ୍ୟୁପାରତେ ।'' ସ୍ୱାମିଟୀକା ଏହି ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରାମାଣିକତା ସୂଚାଏ ।

	ସେ କାଳେ ରମା ତୁମ୍ଭ ଠାଇଁ ।	ଏ ଶାପ ନିର୍ଦ୍ଦେଶି ଅଛଇ	॥
	ଯାହାକୁ ଏବେ ମୁନିଜନ ।	ବାକ୍ୟରେ କଲେ ଉଚ୍ଚାରଣ	॥
୩୧	ମୋ ଠାରେ କ୍ରୋଧକୁ ଆଚରି ।	ବ୍ରାହ୍ମଣଦଣ୍ଡରୁ ନିସ୍ତରି	॥୧୦୭
୩୩	ଅଳପ କାଳର ଅନ୍ତରେ ।	ପ୍ରବେଶ ହେବ ମୋ ପାଶରେ	॥୧୦୮
	ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କୁ ଏ ବଚନ ।	ଆଦେଶ କରି ଭଗବାନ	॥୧୦୯
	ବିମାନଶ୍ରେଣୀରେ ଭୂଷିତ ।	ସର୍ବ-ଅଧିକ ଶୋଭାଯୁତ	॥୧୧୦
	ଅଟେ ଯେ ଆପଣା ମନ୍ଦିର ।	ତହିଁ ମିଳିଲେ ଚକ୍ରଧର	॥୧୧୧
	ଦେବତାଗଣମଧ୍ୟେ ସାର ।	ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ବୀର	॥୧୧୨
	ଦୁସ୍ତର ବ୍ରହ୍ମଶାପ ପାଇ ।	ତକ୍ଷଣେ ହତଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୋଇ	॥୧୧୩
	ବିନଷ୍ଟଗର୍ବ ସେ ହୋଇଲେ ।	ବୈକୁଣ୍ଠଲୋକରୁ ପଡ଼ିଲେ	॥୧୧୪
୩୪	ବୈକୁଣ୍ଠପୁରରୁ ସେ ବେନି ।	ପଡ଼ନ୍ତେ ହାହାକାର ଧ୍ୱନି	॥୧୧୫
	ହେଲା ବିମାନମାନଙ୍କରେ ।	ଏବେ କହିବା ଶୁଣ ସୁରେ !	॥୧୧୬
୩୫	ସେ ହରିପାରିଷଦ ଦୁଇ ।	କଶ୍ୟପରଷିବୀର୍ଯ୍ୟ ପାଇ	॥୧୧୭
	କାଳବଶରୁ ଆସି ଏବେ ।	ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଦିତିଗର୍ଭେ	॥୧୧୮
୩୬	ଯାମଳ ସେ ବେନି ଅସୁର ।	ତାହାଙ୍କ ତେଜରେ ସ୍ୱର୍ଗର	॥୧୧୯
	ଊଣା ହୋଇଛି ତେଜମାନ ।	ହରି ତା କରିବେ ବିଧାନ	॥୧୨୦
୩୭	ବିଶ୍ୱ ଉଭବ-ସ୍ଥିତି-ନାଶେ ।	ହେତୁରୂପରେ ଯେ ପ୍ରକାଶେ	॥୧୨୧
	ଯା' ମାୟା ଯୋଗେଶ୍ୱରମାନେ ।	ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତି ଭୁବନେ	॥୧୨୨
	ତ୍ରିଗୁଣ-ଅଧୀଶ୍ୱର ହରି ।	ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ଆମ୍ଭରି	॥୧୨୩
	ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିଚାରରେ ।	କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ବା ତହିଁରେ	॥୧୨୪
	ଦେବଙ୍କ ଆଗେ ଏହୁ ବାଣୀ ।	ବିଧାତା ପୂର୍ବେ ଛନ୍ତି ଭଣି	॥୧୨୫
	ସେ ହରିଚରଣପଙ୍କଜେ ।	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ	॥୧୨୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଜୟବିଜୟଭ୍ରଂଶୋ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ସପ୍ତଦଶେ ଜନ୍ମ ତୟୋର୍ଲୋକଭୟଂକରମ୍ ।
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷପ୍ରଭାବଶ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ଦିଗ୍‌ଜୟେଽଦ୍ଭୁତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଦେବଗଣ । ଶୁଣିଣ ଅଦ୍ଭୁତ କାରଣ ॥
ଆଶଙ୍କା ଛାଡ଼ି ନିଜ ମନେ । ମିଳିଲେ ଆପଣା ଭୁବନେ ॥
୨ ଦିତି କଶ୍ୟପ-ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ପୁତ୍ର ଜନ୍ମରେ ଶଙ୍କା ବହି ॥
ଶତେ ବରଷ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ବେନି କୁମର ଜନ୍ମ କଲା ॥
୩ ସେ ବେନିପୁତ୍ର ଜନ୍ମକାଳେ । ସ୍ୱର୍ଗ, ମେଦିନୀ, ଅନ୍ତରାଳେ[1] ॥
ଜନ୍ମିଲେ ଉତ୍ପାତ ବହୁତ । ଯେଣେ ସଭୟ ଲୋକଚିତ୍ତ ॥
୪ ଅଚଳସଙ୍ଗେ ମହୀ ଚଳି । ସକଳ ଦିଗମାନ ଜଳି ॥
ଉଲ୍‌କାରେ ହୋଇଣ ସହିତ । ଅଶନି ପଡ଼ିଲା ବହୁତ ॥
୫ ଲୋକମାନଙ୍କ ପୀଡ଼ାହେତୁ । ଆକାଶେ ଉଦେ ହେଲେ କେତୁ[2] ॥
କର୍କଶ ବହିଲା ସମୀର । ଉଚ୍ଚେ କରଇ ଫୁତ୍କାର ॥
ଉପାଡ଼େ ମହାଦ୍ରୁମମାନ । ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ବାତ୍ୟାସୈନ୍ୟ ॥
ଧୂଳି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ନ୍ତି । ଧ୍ୱଜର ପ୍ରାଏ ଶୋଭା ପାନ୍ତି ॥
୬ ଉଚ୍ଚେ ହସିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବିଜୁଳି ଯହିଁ ଶୋଭା ପାଇ ॥
ସେ ମେଘେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦିଙ୍କର । କିରଣ ହୁଅନ୍ତେ ସଂହାର ॥
ଆକାଶେ ବ୍ୟାପେ ଅନ୍ଧକାର । ସ୍ଥାନ ହୋଇଲା ଅଗୋଚର ॥
୭ ସମୁଦ୍ର ହୋଇଣ ବିମନ । ଜାତ କରିଣ ଉର୍ମିମାନ ॥
ଗର୍ଜିଲା, ତାର ଗର୍ଭ ସ୍ଥାନେ । କ୍ଷୋଭ ପାଇଲେ ଜନ୍ତୁମାନେ ॥
ସହିତ ହୋଇ ଉଦପାନେ[3] । କ୍ଷୋଭିତ ହେଲେ ନଦୀମାନେ ॥
ପଙ୍କଜମାନେ ଥିଲେ ତହିଁ । ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ॥
୮ ରାହୁରେ ଗ୍ରସ୍ତ ରବିଶଶୀ । ମଣ୍ଡଳମାନ ତହିଁ ଦିଶି ॥
ନିର୍ଘାତ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନିସ୍ୱନ । ବିବରୁଁ ହୋଇଲେ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥
ରଥଗର୍ଜନ ସମ ଧ୍ୱନି । କରନ୍ତି ଅନଭ୍ର[4] ଅଶନି ॥

---

୧. ଅନ୍ତରାଳ = ଆକାଶ । ୨. କେତୁ = ଲଂଜାତାରା ।
୩. ଉଦପାନ = ବାପୀକୂପାଦି । ୪. ମେଘରହିତ ।

୯ ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ଶିବାକୁଳଂ[୧] । ମୁଖରୁ ବମନ୍ତେ ଅନଳ ॥
ଶୃଗାଳ ଉଲୂକ ନିସ୍ୱନ । ସହିତେ କଲେକ ଗର୍ଜନ ॥
୧୦ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରାୟେ କେହି କେହି । କେହି ରୋଦିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଟେକି ଗ୍ରୀବାମାନ । ଶ୍ୱାନେ ରଚିଲେ ନାନା ସ୍ୱନ ॥
୧୧ କର୍କଶ ଖୁରେ ମହୀତଳ । ଆଘାତ କରି ଖରକୁଳ[୨] ॥
ଖାତ୍‌କାର[୩] ଧ୍ୱନିମାନ କଲେ । ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇଣ ଧାଇଁଲେ ॥
୧୨ ରାସଭଠାରୁ[୪] ପାଇ ତ୍ରାସ । ଶବଦ କରନ୍ତି ବିଶେଷ ॥
ବସାବୃକ୍ଷରୁ ମହୀତଳ । ପଡ଼ିଲେ ଯାଇଁ ଖଗକୁଳ ॥
ଘୋଷେ[୫] ଅରଣ୍ୟେ ପଶୁ ଥିଲେ । ଅନେକ ମଳମୂତ୍ର କଲେ ॥
୧୩ ତ୍ରାସ ଲଭିଲେ ଧେନୁମାନେ । ରକତ ସ୍ରବିଲେ ଦୋହନେ ॥
ଆକାଶେ ରହି ମେଘଗଣ । କଲେକ ପୂଜ ବରଷଣ ॥
ପ୍ରତିମାମାନେ ଯେତେ ଥିଲେ । ଦୁଃଖେ ରୋଦନ ସର୍ବେ କଲେ ॥
ବାତବିହୁନେ ଦ୍ରୁମକୁଳ । ଭାଜିପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳ ॥
୧୪ ଗୁରୁବୁଧ[୬]ଙ୍କୁ ଆଦି ହୋଇ । ଯେ ପୁଣ୍ୟଗ୍ରହେ ଥିଲେ ରହି ॥
ଯେ ଅବା ଅନ୍ୟ ତାରାଗଣ । ବକ୍ର ଗତିରେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣ ॥
ବଳିଣ ପାପଗ୍ରହେ ଗଲେ । ଏକ ଆରକେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ॥
୧୫ ସନକାଦିଙ୍କି ଛାଡ଼ି ଯେତେ । ପ୍ରଜାଏ ଥିଲେ ଏ ଜଗତେ ॥
ଦେଖିଣ ଉତପାତ ଘୋର । କାରଣ ନ ଜାଣି ତହିଁର ॥
ପ୍ରଳୟ ହୋଇଲା ସଂସାର । ଏମନ୍ତ ମଣିଲେ ମନର ॥
୧୬ ସେ ବେନି ତନୁଜ ଦିତିର । ପ୍ରକାଶି ତେଜ ଆପଣାର ॥
ବଜ୍ରକଠିନ ନିଜ କାୟେ । ବଢ଼ିଲେ ଗିରିବରପ୍ରାଏ ॥
୧୭ ହେମମୁକୁଟ ଶିରେ ଶୋହେ । ବ୍ୟାପିଣ ଦେବମାର୍ଗଯାଏ ॥
ଭୁଜେ ଅଙ୍ଗଦ ଶୋଭମାନ । ଦେହେ ବ୍ୟାପିଲେ ଦିଗମାନ ॥
ଗମନ କରନ୍ତେ ସେ ବେନି । ପାଦରେ କଂପାଇ ମେଦିନୀ ॥
କଟିରେ ଚାରୁ କାଞ୍ଚି ଶୋହି । ତେଜେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ବଳି ରହି ॥

---

୧. ଶିବାକୁଳ = ଶୃଗାଳ । ୨. ଖର = ଗଧ । ୩. ଖାର୍କାର । ୪. ରାସଭ = ଗଧ ।
୫. ଘୋଷ = ଗଉଡ଼ସାଇ । ୬. ଶୁକ୍ର ।

୧୮ *ସେ ବେନି ଦୈତ୍ୟଙ୍କର ମଧ୍ୟେ । ଯେ ନିଜ ଦେହୁଁ ଜାତ ଆଦ୍ୟେ ।। ୪୭
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଖ୍ୟାତି । କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଜାପତି ।। ୪୮
ଯେ ଆଗେ ଦିତିଗର୍ଭୁଁ ଜାତ । ସେ ହରିଣ୍ୟାକ୍ଷ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ।। ୪୯
୧୯ ବ୍ରହ୍ମାରଠାରୁ ପାଇ ବର । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅସୁର ।। ୫୦
ସ୍ୱଭାବେ ଉଦ୍ଧତ ଅଟଇ । କାହାରିଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ।। ୫୧
ଲୋକପାଳଙ୍କୁ ଭୁଜବଳେ । ବଶେ ରଖିଲା ଲୋକମେଳେ ।। ୫୨
୨୦ ତାର ଅନୁଜ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ଗଦାସଂଗ୍ରାମେ ମହାଦକ୍ଷ ।। ୫୩
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାର ପ୍ରିୟକାରୀ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲା ଗଦା ଧରି ।। ୫୪
ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ବିଚାରି । ବୀରଙ୍କୁ ଖୋଜେ ଅନୁସରି ।। ୫୫
୨୧ ଦୁଃସହ ଅଟେ ବେଗ ତାର । ଚରଣେ କନକନୂପୁର ।। ୫୬
୨୨ ବଇଜୟନ୍ତୀ ମାଳା ଶୋହି । କାନ୍ଧରେ ଗଦାକୁ ପକାଇ ।। ୫୭
ଶଉର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମାବର । ଏତେ କଥାରେ ବଳିଆର ।। ୫୮
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ନିରଙ୍କୁଶ । କାହିଁରୁ ନାହିଁ ଭୟଲେଶ ।। ୫୯
ଦେଖି ତାହାକୁ ଦେବମାନେ । ଭୟେ ଲୁଚିଲେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।। ୬୦
ଗରୁଡ଼ଠାରୁ ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ । ଗର୍ତ୍ତେ ଲୁଚନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଅହି ।। ୬୧
୨୩ ଆପଣା ତେଜେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ । ଲୁଚିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ସୁରେ ।। ୬୨
ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଦୈତ୍ୟପତି । ଗର୍ଜିଲା ହୋଇ ମତ୍ତ ଅତି ।। ୬୩
୨୪ ସେ ବୀର ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ନିବର୍ତ୍ତିଲା । କ୍ରୀଡ଼ା କରିବି ବିଚାରିଲା ।। ୬୪
ଯେ ସିନ୍ଧୁ ଅଟଇ ଅଗାଧ । କରଇ ଭୟଙ୍କର ନାଦ ।। ୬୫
ଅବଗାହନ କଲା ତହିଁ । ମତ୍ତ ବାରଣ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।। ୬୬

* ଦୁଇ ଯାଆଁଳା ସନ୍ତାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେ ପ୍ରଥମେ କଶ୍ୟପଙ୍କ ଦେହରୁ ଦିତିଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ତାର ନାମ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଦିତି ଯାହାକୁ ପ୍ରଥମେ ଜାତ କଲା ତାର ନାମ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ହେଲା । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ-ଗର୍ଭାଧାନ ସମୟରେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯୋନିପୁଷ୍ପରେ ପ୍ରବେଶ କରୁ କରୁ ଯଦି ତାହା ଆଗପଛ କ୍ରମେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଏ, ତେବେ ଯାଆଁଳା ସନ୍ତାନ ଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେ ପ୍ରଥମେ ପିତାର ଦେହରୁ ମାତାର ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ, ସେ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ପ୍ରଥମେ ବାହାର ନ ହୋଇ ପରେ ବାହାର ହୁଏ ।
"ଯଦା ବିଶେଦ୍ ଦ୍ୱିଧାଭୂତଂ ବୀର୍ଯ୍ୟଂ ପୁଷ୍ପଂ ପରିକ୍ଷରତ୍ ।
ଦ୍ୱୌ ତଦାଭବତୋ ଗର୍ଭୌ ସୂତିର୍ବେଶବିପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ ।।" (ସ୍ୱାମୀ)

୨୫ ସେ ଜଳେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତେ । ବରୁଣସୈନ୍ୟ ଥିଲେ ଯେତେ ॥ ୬୭
ସଭୟେ ଜଳଜନ୍ତୁଗଣ । ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ॥ ୬୮
ବଧ ନ କଲେହେଁ ଅସୁର । ତା' ତେଜେ ହୋଇଣ କାତର ॥ ୬୯
ଦୂରକୁ ବୋଲି ପଳାଇଲେ । ନିକଟେ ରହି ନ ପାରିଲେ ॥ ୭୦
୨୬ ବହୁତ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ । ରହିଲା ମହୋଦଧି-ଅନ୍ତେ ॥ ୭୧
ପବନେ କଂପିତ ହୋଇଣ । ଯେ ଥିଲେ ମହାଉର୍ମିମାନ ॥ ୭୨
ମୂର୍ବା[୧] ରଜ୍ଜୁରେ ଦୃଢ଼େ ବନ୍ଧା । ହୋଇଣ ଥିଲା ଯେହ୍ନେ ଗଦା ॥
ସେ ଗଦାଘାତେ ତା' ସଂହାରି । ମିଳିଲା ବରୁଣର ପୁରୀ ॥ ୭୩
ନାମ ଯାହାର ବିଭାବରୀ । ସର୍ବସଂପଦେ ଅଛି ପୂରି ॥
୨୭ ଯେ ପ୍ରଭୁ ପାତାଳପୁରର । ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୭୪
ସେ ବରୁଣର ପାଶେ ଯାଇଁ । ନୀଚ ଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୭୫
ପ୍ରଣାମ କରି ଉପହାସେ । ବଚନ ବୋଇଲା ବିଶ୍ୱାସେ ॥ ୭୬
ତୁ ହୋ ବରୁଣ ! ଅଧିରାଜ । ସଂଗ୍ରାମ ଦିଅ ମୋତେ ଆଜ ॥ ୭୭
୨୮ ତୁ ଲୋକପାଳମଧ୍ୟେ ବର । ଗର୍ବ ବିନାଶୁ ବୀରଙ୍କର ॥ ୭୮
ଦେବଦାନବଙ୍କୁ ଜିଣିଲୁ । ତୁ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ କଲୁ ॥ ୭୯
୨୯ ଉନ୍ନତଗର୍ବୀ ସେ ରାକ୍ଷସ । କରନ୍ତେ ଏହ୍ନେ ପରିହାସ ॥ ୮୦
ଯେ ରୋଷ ଚିତ୍ତେ ଜାତ ଆସି । ତା' ନିଜ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ନାଶି ॥ ୮୧
ବଚନ କହେ ଜଳେଶ୍ୱର । ଶୁଣ ଅସୁର ମହାବୀର ॥ ୮୨
ଲଭିଣଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ଶାନ୍ତି । ରଣରସରେ ନାହିଁ ମତି ॥ ୮୩
୩୦ ଯେ ହରି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ । ତା' ବିନୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ ଆନ ॥ ୮୪
ରଣେ ତୋଷିବ କେ ତୋ' ଚିତ୍ତ । ତୁ ରଣମାର୍ଗରେ ପଣ୍ଡିତ ॥ ୮୫
ତୋହର ପ୍ରାଏ ବୀର ରଣେ । ଯାକୁ ଖୋଜନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୮୬
ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ କର । ପ୍ରବେଶ ହୁଅ ତା' ଛାମୁର ॥ ୮୭
୩୧ ସେ ବୀରଠାରେ ହେବୁ ଯେବେ । ଗର୍ବ ତୋହର ଯିବ ତେବେ ॥ ୮୮
ଶୋଇବୁ ରଣଭୂମିଗତେ । କୁକ୍କୁର ବେଢ଼ିଥିବେ ତୋତେ ॥ ୮୯
ତୋହର ପ୍ରାଏ ଦୁଷ୍ଟ ଯେତେ । ତାଙ୍କ ନାଶକୁ ଏ ଜଗତେ ॥ ୯୦

---

୧. ମୂର୍ବା = ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ ।

ଯେ ହରି ନାନା ରୂପ ଧରେ । ସାଧୁଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥ ୯୧
ସେ ହରିଚରଣାରବିନ୍ଦେ । ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ହେ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୯୨
କହଇ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ । ଏଣେ ତରିବ ଭବବନ୍ଧୁ ॥ ୯୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଦିଗ୍‌ବିଜୟେ ଆଦିଦୈତ୍ୟୋତ୍‌ପତ୍ତିର୍ନାମ
ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ ॥

ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାଦଶେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ-ଧରୋଦ୍ଧର୍ତ୍ତୃବରାହୟୋଃ ।
ନିର୍ବିଶେଷଂ ମହାଯୁଦ୍ଧଂ ଦେବକ୍ଷୋଭି ନିରୂପ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ବରୁଣର ବାଣୀ । ସେ ମହାବୀର କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ॥ ୧
ମନେ ନ କଲା ଭୟ କିଛି । ରଣେ ଦୁର୍ମଦ ହୋଇଅଛି ॥ ୨
ବରାହରୂପେ ଚକ୍ରପାଣି । ଦନ୍ତରେ ଧଇଲେ ଧରଣୀ ॥ ୩
ନାରଦଠାରୁ ଶୁଣି ଏହା । ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଣ ଉତ୍‌ସାହା ॥ ୪
ପାତାଳେ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ । ଯୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଣ ଲାଳସେ ॥ ୫
୨ ଯେ ସବୁଠାରେ ଜୟ କରି । ଦନ୍ତେ ଧରଣୀ ଅଛି ଧରି ॥ ୬
ଅରୁଣ ଅଟେ ନେତ୍ରକାନ୍ତି । ହେଳେ ନାଶଇ ଦୈତ୍ୟଜ୍ୟୋତି ॥ ୭
ହରିଙ୍କି ଏ ରୂପେ ଦେଖିଲା । ହସିଣ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲା ॥ ୮
ଏ କଥା ଅଦ୍‌ଭୂତ ଅଟଇ । ବରାହ ଜଳମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥ ୯
୩ ବୋଲେ ଶୂକରମୁଖ ଚାହିଁ । ଦଶନୁଁ ବେଗେ ମୁଞ୍ଚ ମହୀ ॥ ୧୦
ପାତାଳଲୋକଙ୍କୁ ମେଦିନୀ । ଦେଇଣ ଅଛି ପଦ୍ମଯୋନି ॥ ୧୧
ଯେବେ ତୁ ଏହା ନ ଛାଡ଼ିବୁ । ମୋ ଠାରୁ କୁଶଳେ ନ ଯିବୁ ॥ ୧୨
ସୁର-ଅଧମ, ଅଜ୍ଞ ତୁହି । ଅଛୁ ଶୂକରରୂପ ବହି ॥ ୧୩
୪ ଆମ୍ଭର ଶତ୍ରୁମାନେ ତୋତେ । ପୋଷିଲେ ଆମ୍ଭ ନାଶ ଅର୍ଥେ ॥ ୧୪
ମାୟାରେ ମାରୁ ତୁ ଅସୁର । ଧରିଣ କପଟଶରୀର ॥ ୧୫

ତୋ ବଳ ଯୋଗମାୟା ହୋଏ । ଅଳ୍ପ ପୌରୁଷ ତୋର ଠାଏ ॥ ୧୬
ତୋତେ ମୁଁ କରିଣ ସଂହାର । ଶୋକ ନାଶିବି ମିତ୍ରଙ୍କର ॥ ୧୭
୫ ମୋ ଗଦାଘାତେ ଭାଜି ଶିର । ମରଣ ହୁଅନ୍ତେ ତୋହର ॥ ୧୮
ଯେବଣ ଋଷି ଦେବତାଏ । ବଳି[1] ଦିଅନ୍ତି ତୋର ଠାଏ ॥ ୧୯
ମୂଳବିନାଶେ ବୃକ୍ଷ ଯେହ୍ନେ । ସକଳ ମରିବେ ତେସନେ ॥ ୨୦
୬ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଦୁଷ୍ଟ ବାଣୀ । ବାଜନ୍ତେ ହୃଦେ କୁନ୍ତ ଜାଣି ॥ ୨୧
ଦନ୍ତ-ଅଗ୍ରରେ କମ୍ପେ ମହୀ । ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୨୨
ଦୁଷ୍ଟ ବଚନ ଶୁଣି ତାର । ଜଳରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥ ୨୩
ବାରଣ ହସ୍ତିନୀ ସହିତେ । ଯେସନେ କୁମ୍ଭୀର-ଆଘାତେ ॥ ୨୪
୭ ଜଳୁଁ ସେ ହୁଅନ୍ତେ ବାହାର । ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲା ଅସୁର ॥ ୨୫
ହସ୍ତୀର ଆଗେ ଯେହ୍ନେ ଝଷ[2] । ତେମନ୍ତେ ଦିଶଇ ରାକ୍ଷସ ॥ ୨୬
କରାଳ ଅଟେ ଦନ୍ତ ତାର । ବଚନ ବଜ୍ରପ୍ରାୟ ଘୋର ॥ ୨୭
ଚାହିଁଣ ବରାହବଦନ । ଅସୁର ବୋଲଇ ବଚନ ॥ ୨୮
ଯାହାର ମୁଖେ ଲାଜ ନାହିଁ । ତାର କି ନିନ୍ଦିତ ଅଟଇ ॥ ୨୯
୮ ସଲିଳ ପରେ ବସୁମତୀ । ରଖିଣ ଦେବ ରମାପତି ॥ ୩୦
ଧାରଣା ଶକ୍ତି ଆପଣାର । ରଖିଲେ ବସୁମତୀଠାର ॥ ୩୧
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି । ଦେବେ କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ॥ ୩୨
ଏମନ୍ତ ବିଧି ଗୋବିନ୍ଦର । ସଂଭ୍ରମେ ଦେଖଇ ଅସୁର ॥ ୩୩
୯ ପୃଷ୍ଠେ ହୋଇଛି ଅନୁଗତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ ॥ ୩୪
ମହାଗଦାକୁ ଅଛି ଧରି । ହେମକବଚ ଦେହେ ଭରି ॥ ୩୫
କହିଣ ଦୁର୍ବଚନମାନ । ମର୍ମକୁ କରୁଛି ଭେଦନ ॥ ୩୬
ଏମନ୍ତ ଅସୁରକୁ ଚାହିଁ । ମନେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପ ବହି ॥ ୩୭
ଉଚ୍ଚରେ ହସି ଭଗବାନ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୩୮

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୦ କହିଲୁ ସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ ତୁହି । ବନଗୋଚର ମୃଗ ମୁହିଁ ॥ ୩୯
ତୋହର ପ୍ରାୟ ଏ ଜଗତେ । ଅଛନ୍ତି ଗ୍ରାମସିଂହ[3] ଯେତେ ॥ ୪୦
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତେ । ବୁଲୁଣ ଥାଇ ମୁଁ ସନ୍ତତେ ॥ ୪୧

---

୧. ବଳି = ପୂଜୋପହାର । ୨. ଝଷ = କୁମ୍ଭୀର । (ସ୍ୱାମୀ)
୩. ଗ୍ରାମସିଂହ = କୁକ୍କୁର ।

ମୃତ୍ୟୁପାଶରୁ ମୁକ୍ତ ନୋହି । ଯେତେ କହୁଛୁ ଗର୍ବ ବହି ॥ ୪୨
ପଣ୍ଡିତେ ସେ କଥାକୁ ତୋର । ନିନ୍ଦା କରିବେ ଭୋ ଅସୁର ॥ ୪୩
୧୧ ପାତାଳବାସୀ ଲୋକଙ୍କରି । ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଟେ ଏ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୪୪
ଏହାକୁ ଆମ୍ଭେ ହରିଥାଇଁ । ଲଜ୍ଜା ଆମ୍ଭର ଯେଣୁ ନାହିଁ ॥ ୪୫
ତୋହର ଗଦାଘାତ ପାଇ । ସମରଭୂମିରୁ ପଳାଇ ॥ ୪୬
ତଥାପି ଅତି କଷ୍ଟ ପାଇ । ରଣଭୂମିରେ ଅଛୁଁ ରହି ॥ ୪୭
ଥିବାର ଉଚିତ ଆମ୍ଭର । ବଳିଷ୍ଠସଙ୍ଗତେ ବଇର ॥ ୪୮
ବିଧାନ କରିଅଛୁଁ ପୂର୍ବେ । କେଣିକି ଯିବୁଁ ଅବା ଏବେ ॥ ୪୯
୧୨ ପଦାତିମାନଙ୍କ ମଧର । ତୁ ଯୂଥପତି ଅଟୁ ବୀର ॥ ୫୦
ଆମ୍ଭର ଅମଙ୍ଗଳ-ଅର୍ଥେ । ପ୍ରଯତ୍ନ କର ତୁ ତୁରିତେ ॥ ୫୧
ମନରେ ଆଶଙ୍କା ନ କରି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧେ ମାରି ॥ ୫୨
ଲୋଚନୁଁ ନିଜ ଜନଙ୍କର । ମାର୍ଜନା କର ଅଶ୍ରୁଧାର ॥ ୫୩
ଯେ ନିଜ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନ ପାଳେ । ଅସଭ୍ୟ ଅଟେ ସେ ଭୂତଳେ ॥ ୫୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୩ ଏ ରୂପେ ରୋଷେ ଭଗବାନ । କହନ୍ତେ ଆକ୍ଷେପବଚନ ॥ ୫୫
କରନ୍ତେ ପୁଣ ଉପହାସ । ଦୈତ୍ୟ ଲଭିଲା ମହାରୋଷ ॥ ୫୬
କ୍ରୀଡ଼ାସମୟେ ମହା ଅହି । ଯେସନେ ମହାରୋଷ ବହି ॥ ୫୭
୧୪ କ୍ରୋଧ ଘେନନ୍ତେ ନିଜ ମନ । ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼େ ଘନଘନ ॥ ୫୮
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଯେତେ ଥିଲେ । କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲେ ॥ ୫୯
ଧାଇଁଆସିଣ ଅତି ବେଗେ । ଗଦା ପିଟିଲା ହରି-ଅଙ୍ଗେ ॥ ୬୦
୧୫ ଶତ୍ରୁ ଯା’ ନିଜ ଭୁଜବଳେ । ପ୍ରହାର କଲା ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ॥ ୬୧
ବକ୍ର ହୋଇଣ ହରି ଗଲେ । ସେ ଗଦାବେଗ ବଞ୍ଚାଇଲେ ॥ ୬୨
ଯୋଗନିବିଷ୍ଟ[୧] ହୋଇ ଜନ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ବଞ୍ଚାଇ ଯେସନ ॥ ୬୩
୧୬ ଅତି କୋପରେ ସେ ଅସୁର । ଦନ୍ତରେ ଚାପିଣ ଅଧର ॥ ୬୪
ପୁଣି ଆପଣା ଗଦା ଧରି । ବୁଲାନ୍ତେ ଅତି ବେଗ କରି ॥ ୬୫
ହରି ହିଁ ଅତି କ୍ରୋଧ କଲେ । ତାର ନିକଟକୁ ଧାଇଁଲେ ॥ ୬୬

---

୧. ଯୋଗାରୂଢ଼ । (ମୂଳପାଠ)

୧୭ ଧରିଣ ଗଦା ଆପଣାର । ଦକ୍ଷିଣ ଭୂଲତାରେ ତାର ॥ ୬୭
ପ୍ରହାର କରନ୍ତେ ଅଚ୍ୟୁତ । ଅସୁର ରଣରେ ପଣ୍ଡିତ ॥ ୬୮
ନିଜ ଗଦାରେ ଗଦା ତାର । ବିନାଶ କଲା ମହାସୁର ॥ ୬୯
୧୮ ଏ ରୂପେ ଗୁରୁ ଗଦା ଘେନି । ବରାହ-ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବେନି ॥ ୭୦
ଜିଣିମା ଅର୍ଥେ ମନ ଦେଲେ । ଏକକୁ ଆରକ ପିଟିଲେ ॥ ୭୧
୧୯ ବାଜିଣ ବେନି ଗଦାଘାତ । ହୋଇଲା ବେନି ଅଙ୍ଗ କ୍ଷତ ॥ ୭୨
ଜିଣିମା କଥାକୁ ବିଚାରି । ଏକ ଆରକେ ସ୍ପୃହା କରି ॥ ୭୩
ଆଘ୍ରାଣ କରନ୍ତେ ରକତ । କ୍ରୋଧ ହୋଇଲା ଦେହେ ଜାତ ॥ ୭୪
ଗଦା ବିଚିତ୍ର ମାର୍ଗ କରି । ପିଟନ୍ତେ ବେଗେ ଅନୁସରି ॥ ୭୫
ଶବଦ ଶୁଭଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ । ଯେହ୍ନେ ଜୁଝନ୍ତି ବେନି ଷଣ୍ଢ ॥ ୭୬
ଗାଭୀକୁ[1] କରିଣ ନିମିତ୍ତ । ପୃଥିବୀ ପାଇଁ ତେହ୍ନେ ମତ୍ତ ॥
୨୦ ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଚକ୍ରଧର । ମାୟାରେ ବରାହଶରୀର ॥ ୭୭
ତା' ଯୁଦ୍ଧ ଦନୁଜସଙ୍ଗରେ । ହୁଅନ୍ତେ ପୃଥିବୀ ହେତୁରେ ॥ ୭୮
ସେ ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖିବାର ପାଇଁ । ଋଷିଗଣରେ ଯୁତ ହୋଇ ॥ ୭୯
ଆପଣେ କମଳ-ଆସନ । ମିଳିଲେ ଆସିଣ ଗଗନ ॥ ୮୦
୨୧ ଦେଖିଲେ ଅସୁରକୁ ତହିଁ । ବହୁତ ବଳ ଅଛି ପାଇ ॥ ୮୧
କଲା କଥାକୁ ପ୍ରତିକାର । କରଇ ଭୟ ନାହିଁ ତାର ॥ ୮୨
ଯେତେ ବିକ୍ରମ ଅଛି ତାର । ତହିଁକି ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର ॥ ୮୩
ଏ ରୂପେ ଅସୁରକୁ ଚାହିଁ । ନାରାୟଣଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା କହି ॥ ୮୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୨୨ ହେ ଦେବ ! ତୋହର ଚରଣେ । ନିତ୍ୟେ ଯେ ପଶିଲେ ଶରଣେ ॥ ୮୫
ସେ ଦେବ-ଦ୍ୱିଜ-ଗୋରୁମାନ । ଅନପରାଧୀ ଯେବା ଜନ ॥ ୮୬
ତାହାଙ୍କ ଅପରାଧକର । ଭୟଦ, ଦୁଷ୍ଟ ଏ ଅସୁର ॥ ୮୭
ମୋ ଠାରୁ ବର ଅଛି ପାଇ । ଏହାକୁ ପ୍ରତିଯୋଦ୍ଧା ନାହିଁ ॥ ୮୮
ସକଳ ଲୋକେ ଏ ବୁଲଇ । ଜଗତକଣ୍ଟକ ଅଟଇ ॥ ୮୯
୨୩ ଏ ଗର୍ବୀ ଅଟେ ମାୟାବଶ । ଦୁଷ୍ଟସ୍ୱଭାବ ନିରଙ୍କୁଶ ॥ ୯୦
୨୪ ଯେହ୍ନେ ବାଳକ ପୁଚ୍ଛ ଧରି । ଦୁଷ୍ଟ ସର୍ପକୁ ଲୋଡ଼େ ମାରି ॥ ୯୧

୧. ମୂଳପାଠଧୃତ 'ଇଳା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଭୂ, ଗୌ ଓ ବାକ୍ ।

	ସେ ରୂପେ ନ କରସି ହେଳା ।	ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଲଭି ନିଜ ବେଳା	॥ ୯୨
	ଯାବତ ନ ବଢ଼େ ଅସୁର ।	ନିଜ ମାୟାରେ ତୁମ୍ଭେ ମାର	॥ ୯୩
୨୫	ଆସୁରୀ-ସଂଧ୍ୟାକାଳ ଘୋର ।	ବିନାଶକର ଯେ ଲୋକର	॥ ୯୪
	ବେଗେଣ ବିନାଶ ଅସୁର ।	ଜୟ ପ୍ରକାଶ ଦେବଙ୍କର	॥ ୯୫
୨୬	ଏବେ ଏ ଅଭିଜିତ[୧] ନାମ ।	ମୁହୂର୍ତ୍ତ ହେଲା ଅତିକ୍ରମ	॥ ୯୬
	ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥେ ମିତ୍ରଙ୍କର ।	ତୁ ଏ ଦୁସ୍ତରରୁ ନିସ୍ତର	॥ ୯୭
୨୭	ଭୋ ନାଥ ! ମୃତ୍ୟୁ ତୁ ଏହାର ।	ଭାଗ୍ୟେ ମିଳିଲା ତୋ ଛାମୁର	॥ ୯୮
	ଏହାକୁ ପରାକ୍ରମେ ମାର ।	ମଙ୍ଗଳ କର ଲୋକଙ୍କର	॥ ୯୯
	ସେ ହରି ବରାହଚରଣେ ।	ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣେ	॥୧୦୦
	ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ଏ ବାଣୀ ।	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି	॥୧୦୧
	ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟ ।	ଯେଣେ ତରିବ ଭବଭୟେ	॥୧୦୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଯୁଦ୍ଧେଽଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଊନବିଂଶେ ବିରିଞ୍ଚ୍ୟାଦିପ୍ରାର୍ଥିତେନ ମହାମୃଧେ ।
ବରାହେଣ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷବଧଃ ଶ୍ଲାଘ୍ୟୋଽନୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନ ।	ଅବ୍ୟାଜ ଅମୃତ ଯେସନ	॥ ୧
	ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।	ପ୍ରେମକଟାକ୍ଷେ ହସି ଚାହିଁ	॥ ୨
୨	ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ସେ ଅସୁର ।	ଚରନ୍ତେ ଆଗେ ଆପଣାର	॥ ୩
	ଗଦା ଧରିଣ ଡେଇଁ ରୋଷେ ।	ପିଟିଲେ ତାର ହନୁଦେଶେ	॥ ୪
୩	ଆପଣା ଗଦାକୁ ଅସୁର ।	ପିଟିଲା ସେ ଗଦା ଉପର	॥ ୫
	ହରିକରରୁ ହୋଇ ଚ୍ୟୁତ ।	ସେ ଗଦା ହୋଇଲା ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ	॥ ୬
	ପଡ଼ିଣ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା ।	ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାୟେ ସେ ହୋଇଲା	॥ ୭

୧. ମଧ୍ୟାହ୍ନ ।

୪ ଆୟୁଧ ନାହିଁ ହରିକର । ପାଇ ଏମନ୍ତ ଅବସର ॥ ୮
ହରିଙ୍କି ଘାତ ସେ ନ କଲା । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ବିଚାରିଲା ॥ ୯
ହରିର କୋପ କରି ଜାତ । ସମର କରଇ ସେ ଦୈତ୍ୟ ॥ ୧୦
୫ ହରିର କରୁଁ ବିଗଳିତ । ଗଦା ହୁଅନ୍ତେ ଭୂମିଗତ[୧] ॥ ୧୧
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ହାହାକାର । ହୁଅନ୍ତେ ସକଳ ଦିଗର ॥ ୧୨
ଭୟ ନ କର କେହି ମନ । ଦେବଙ୍କୁ କହି ଏ ବଚନ ॥ ୧୩
ନିଜ ଚକ୍ରକୁ ଭଗବାନ । ତକ୍ଷଣେ ସୁମରିଲେ ମନ ॥ ୧୪
୬ ଦିତିତନୟ ନାମ ତାର । ଆପଣା ଭୃତ୍ୟମଧ୍ୟେଁ ସାର ॥ ୧୫
ତାହାର ସଙ୍ଗେ ରଣ କରି । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଚକ୍ରକୁ ଛନ୍ତି ଧରି ॥ ୧୬
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ଖେଚର । ପ୍ରଭାବ ନ ଜାଣି ତାହାର ॥ ୧୭
ବୋଇଲେ ସ୍ୱସ୍ତି ହେଉ ତୋର । ମାର ଏ ଦୁଷ୍ଟ ନିଶାଚର ॥ ୧୮
୭ ପଦ୍ମପଲାଶନେତ୍ର ହରି । ଅଛନ୍ତି ଆଗେ ଚକ୍ର ଧରି ॥ ୧୯
ଅସୁର ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧରେ କମ୍ପିଲା ॥ ୨୦
ରୋଷରେ ଚାପଇ ଅଧର । ନିଃଶ୍ୱାସ ବହଇ ପ୍ରଖର ॥ ୨୧
୮ କରାଳ ଦିଶଇ ଦଶନ । ଅନଳ ପ୍ରକାଶେ ନୟନ ॥ ୨୨
ଦହନ କଲା ପ୍ରାୟେ ଚାହିଁ । ଗଦା ଧରିଣ ବେଗେ ଧାଇଁ ॥ ୨୩
ମଲୁ ତୁ ବୋଲି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ । ହରିଙ୍କି ପିଟିଲା ସତ୍ୱରେ ॥ ୨୪
୯ ପବନପ୍ରାୟ ବେଗ ହୋଇ । ସେ ଗଦା ଆସନ୍ତେଣ ଧାଇଁ ॥ ୨୫
ସେ ଯଜ୍ଞଶୂକର ଲୀଳାରେ । ମାଇଲେ ବାମପାଦେ ତାରେ ॥ ୨୬
ନିକଟେ ଥାଇଣ ଅସୁର । ଦେଖଇ ପରାକ୍ରମ ତାର ॥ ୨୭
୧୦ ଆୟୁଧ ଧରି ଚେଷ୍ଟା କର । ଯେବେ ଜିଣିମା ମନ ତୋର ॥ ୨୮
ଏମନ୍ତ ବୋଇଲେ ଅଚ୍ୟୁତ । ପୁଣି ସେ ଗଦାରେ ଦଇତ ॥ ୨୯
ପିଟିଲା ବରାହ ଉପରେ । ଗର୍ଜନ କଲା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥ ୩୦
୧୧ ଗଦା ଆସିବା ବେଗ ଜାଣି । ନିଶ୍ଚଳେ ରହି ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୩୧
ସେ ଗଦା ଧଇଲେ ତେସନେ । ଗରୁଡ଼ ଭୁଜଙ୍ଗୀ[୨] କି ଯେହ୍ନେ ॥ ୩୨
୧୨ ନିଜ ପୌରୁଷ ଯାନ୍ତେ ନାଶ । ଅସୁରଗର୍ବ ହେଲା ଧ୍ୱଂସ ॥ ୩୩
ହରି ଦିଅନ୍ତେ ଗଦା ନେଇ । ନ ନେଲା ହତପ୍ରଭ ହୋଇ ॥ ୩୪

---

୧. ବିଚଳିତ । ୨. ଭୁଜଙ୍ଗୀ = ସର୍ପିଣୀ ।

୧୩ ଲୀଳାବିଧୃତ-କଳେବର । ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଚକ୍ରଧର ।। ୩୫
୧୪ ତାଙ୍କୁ ମାରିବା ଭଦ୍ର ନୋହେ । ବିପ୍ରଙ୍କ କୃତ୍ୟା[1] କଲା ପ୍ରାୟେ ।। ୩୬
ତଥାପି ଅଜ୍ଞାନୀ ଅସୁର । ତ୍ରିଶୂଳ ଧଇଲା ସେ କର ।। ୩୭
ଜଳିଲା ଅନଳର ପ୍ରାୟେ । ଯେ ଶୂଳ ଗ୍ରାସିବାକୁ ଧାଏଁ ।। ୩୮
ସେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ମହାବଳ । ବେଗେ ଫିଙ୍ଗିଲା ଯେଉଁ ଶୂଳ ।।। ୩୯
ଆକାଶମଧ୍ୟେ ଶୋଭା ପାଇ । କିରଣଗଣ ପ୍ରକାଶଇ ।। ୪୦
ନିଶିତ ଚକ୍ର ଘେନି କର । ଛେଦିଲେ ତାହା ଚକ୍ରଧର ।। ୪୧
ଯେହ୍ନେ ପକ୍ଷୀକି ଗରୁଡ଼ର । କାଟିଲା ପୂର୍ବେ ସୁନାସୀର[2] ।। ୪୨
୧୫ ଚକ୍ରେ ବହୁତ ଖଣ୍ଡ କରି । ଶୂଳକୁ କାଟନ୍ତେ ଶ୍ରୀହରି ।। ୪୩
ଅସୁର ଧାଇଁ ରୋଷଭରେ । ହରିର ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ଉରେ ।। ୪୪
କଠୋର ମୁଷ୍ଟିରେ ମାଇଲା । ଗର୍ଜିଣ ଅନ୍ତର୍ଧାନେ ଗଲା ।। ୪୫
୧୬ ତାର ପ୍ରହାରେ ଯଜ୍ଞରୂପ । କିଛିହିଁ ନ ଲଭିଲେ କମ୍ପ ।। ୪୬
ମାରନ୍ତେ ପୁଷ୍ପମାଳା ଧରି । ଯେସନେ ନ କମ୍ପଇ କରି ।। ୪୭
୧୭ ଯୋଗମାୟାର ଅଧିପତି । ଯେ ହରି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟନ୍ତି ।। ୪୮
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ମାୟାମାନ । ରଚିଲା ଦିତିର ନନ୍ଦନ ।। ୪୯
ପ୍ରଳୟ ବୋଲି ନିଜ ମନେ । ମଣିଲେ ଯାହା ଦେଖି ଜନେ ।। ୫୦
୧୮ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବହିଲେ ସମୀର । ଧୂଳିରେ କଲେ ଅନ୍ଧକାର ।। ୫୧
ଲେଣ୍ଟି[3]ରେ ଫିଙ୍ଗିଲା ପରାଏ । ପାଷାଣବୃଷ୍ଟି ଦିଗେ ହୋଏ ।। ୫୨
୧୯ ବିଜୁଳିସଙ୍ଗେ ହୋଇ ଯୁତ । ଜଳଦଜାଳେ[4] ଅବିରତ ।। ୫୩
ମୂତ୍ର, ପୁରୀଷ, ପୂଜ, ଅସ୍ଥି । କେଶ, ରକତ ବରଷନ୍ତି ।। ୫୪
ମେଘରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଆକାଶ । ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ ଅପ୍ରକାଶ ।। ୫୫
୨୦ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଲେ ଗିରିଗଣ । ମୁଞ୍ଚନ୍ତି [5]ନାନାୟୁଧମାନ ।। ୫୬
ବିବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଶୂଳ ଧରି । କେଶମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ।। ୫୭
ରାକ୍ଷସୀଗଣେ ସେ ସ୍ଥାନରେ । ଦିଶିଲେ ସକଳ ଦିଗରେ ।। ୫୮

---

୧. କୃତ୍ୟା = ଆଭିଚାରିକ କର୍ମ କୁହକରଚନା ପରର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଦେବତାଙ୍କୁ ବଳି ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ ।
କୃତ୍ୟା କ୍ରିୟାଦେବତୟୋଃ (ଅମରଃ) । ୨. ଇନ୍ଦ୍ର ।
୩. ଲେଣ୍ଟି = କ୍ଷେପଣଯନ୍ତ୍ର । ୪. ଜାଳେ = ସମୂହ । ୫. ନାନା + ଆୟୁଧ ।

୨୧ ଯକ୍ଷରାକ୍ଷସ ଅପ୍ରମିତ । ପତ୍ତି, କୁଞ୍ଜର, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ॥ ୫୯
ଆତତାୟୀଏ ହୋଇ ମେଳ । କରନ୍ତି ହାଣମାର ଗୋଳ ॥ ୬୦
୨୨ ଆସୁରୀ ମାୟା ବିନାଶନ । ନିମିତ୍ତେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥ ୬୧
ଯେ ଥିଲା ପ୍ରିୟ ଚକ୍ର କରେ । ତାହାକୁ ଫିଙ୍ଗିଲେ କୋପରେ ॥ ୬୨
୨୩ ସେ କାଳେ ହୃଦୟ ଦିତିର । କମ୍ପିଲା ହୋଇଣ କାତର ॥ ୬୩
ଭର୍ତ୍ତାର ବଚନ ସୁମରେ । ସ୍ତନୁଁ ରୁଧିରଧାରା ଝରେ ॥ ୬୪
୨୪ ଚକ୍ରତେଜରେ ମାୟାଗଣ । ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୬୫
ହରିଙ୍କି ସ୍ୱଭୁଜମଧ୍ୟର । ଭିଡ଼ିଣ ଦିଶିଲା ଅସୁର ॥ ୬୬
୨୫ ତା' ମୁଷ୍ଟି ଅଟେ ବଜ୍ରପ୍ରାଏ । ମାରନ୍ତେ ତାହା ବିଷ୍ଣୁଦେହେ ॥ ୬୭
କର ପ୍ରସାରି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ । ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରହାରିଲେ ବଳେ ॥ ୬୮
ପୂର୍ବେ ଯେସନେ ସୁରରାୟେ । ମାଇଲେ ବୃତ୍ରାସୁରଦେହେ ॥ ୬୯
୨୬ ଏ ରୂପେ ଅବଜ୍ଞାରେ କରି । ମାରନ୍ତେ ତାକୁ ଦେବ ହରି ॥ ୭୦
ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ଦେହ ଲୋଟି । ବେନି ଲୋଚନ ଗଲା ଫୁଟି ॥ ୭୧
ଭୁଜ, ଚରଣ, ଗ୍ରୀବା ସ୍ଥାନ । ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ଏମାନ ॥ ୭୨
ପବନଭଗ୍ନ ଦ୍ରୁମ ଜାଣି । ଅସୁର ଶୋଇଲା ଧରଣୀ ॥ ୭୩
୨୭ ଭୂମିରେ ଦୈତ୍ୟ ଅଛି ଶୋଇ । ଦେହରୁ କାନ୍ତି ଲିଭି ନାହିଁ ॥ ୭୪
କରାଳ ଅଟେ ଦନ୍ତ ତାର । ରୋଷରେ ଭିଡ଼ିଛି ଅସୁର ॥ ୭୫
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେଖିଣ ଏମନ୍ତ । ପ୍ରଶଂସା କଲେକ ବହୁତ ॥ ୭୬
ଅଦ୍ଭୁତ ମରଣ ଏହାର । ଏହା କେ ଲଭୁଁ ଆନ ନର ॥ ୭୭
୨୮ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ମିଥ୍ୟା ଯେହି । ତହିଁରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ॥ ୭୮
ଯୋଗସମାଧିରେ ଏକାନ୍ତେ । ଯାହାକୁ ଯୋଗୀଜନ ଚିନ୍ତେ ॥ ୭୯
ତାହାର କରରେ ପ୍ରହାର । ପାଇଣ ଏ ଦିତିକୁମର ॥ ୮୦
ଚାହିଁଣ ମୁଖକୁ ତାହାର । ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ କଳେବର ॥ ୮୧
୨୯ ଏହାର ପାରଷଦ ଦୁଇ । ଜୟ, ବିଜୟ ବେନି ଏହି ॥ ୮୨
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପକୁ ଲଭିଲେ । ଅଧୋଗତିକି ଏ ପାଇଲେ ॥ ୮୩
ପୁଣି ଏ କିଛୁ ଜନ୍ମ ଅନ୍ତେ । ସ୍ଥାନକୁ ଲଭିବେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥ ୮୪
ଏତେ ବିଚାରି ଦେବଗଣ । ହରିଙ୍କି କଲେ ସ୍ତୁତି ପୁଣ ॥ ୮୫

ଶ୍ରୀଦେବା ଊଚୁଃ

୩୦ ନମସ୍ତେ ସର୍ବଯଜ୍ଞତନ୍ତୁ । ପାଳନେ ତୋର ରୂପ ହେତୁ ॥ ୮୬
ଆମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟେ ଭଗବାନ । ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଲଭିଲା ନିଧନ ॥ ୮୭
ତୋ' ପାଦଭକ୍ତିରେ ଭୁବନେ । ସୁଖୀ ହୋଇଲୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୮୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୧ ଏ ରୂପେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ମାରି । ଆଦି ଶୂକରରୂପ ହରି ॥ ୮୯
ନିଜ ଭୁବନେ କଲେ ବିଜେ । ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ସବେ ବିରାଜେ ॥ ୯୦
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣ ତୋଷେ । ସ୍ତୁତି ଭଣିଲେ ଚଉପାଶେ ॥ ୯୧
୩୨ ବିଦୁର ! ତୋହର ଆଗରେ । କହିଲି ତେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୯୨
ଯେଉଁ ରୂପରେ ଥିଲି ଶୁଣି । ଯଜ୍ଞବରାହଲୀଳାବାଣୀ ॥ ୯୩
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷକୁ ଯେ ପ୍ରକାରେ । ମାଇଲେ ମହା ସଂଗ୍ରାମରେ ॥ ୯୪

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୩୩ ମୈତ୍ରେୟଠାରୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ହରିର କଥା ଶୁଣି ଧୀରେ ॥ ୯୫
ବିଦୁର ମହାଭାଗବତ । ତୋଷ ଲଭିଲେ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୯୬
୩୪ ଯେ ଆନ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଜନେ । ଉଦ୍ଦାମକୀର୍ତ୍ତି ସାଧୁମାନେ ॥ ୯୭
ଶୁଣିଲେ ଚରିତ ତାଙ୍କର । ହରଷ ହୁଅଇ ମନର ॥ ୯୮
କୃଷ୍ଣଚରିତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି । ତୋଷ ନ ଲଭେ କେବା ପ୍ରାଣୀ ॥ ୯୯
୩୫ ଜଳେ ପଶନ୍ତି ଗଜବର । ତାହାକୁ ଧଇଲା କୁମ୍ଭୀର ॥୧୦୦
ହସ୍ତିନୀମାନେ ଚାରିପାଶେ । ରୋଦନ କରନ୍ତେ ଅବଶେ ॥୧୦୧
ଜଳରେ ଥାଇ ସେ ବାରଣ । ଚିନ୍ତିଲା ପଙ୍କଜଚରଣ ॥୧୦୨
ତାହାକୁ ସେ କଷ୍ଟୁଁ ଉଦ୍ଧାର । କଲେ ଯେ ଦେବ ଚକ୍ରଧର ॥୧୦୩
୩୬ ଆନକୁ ନ ଯାଇ ଶରଣ । ରଜ୍ଜୁ[୧] ଚରିତ ମୁନିଗଣ ॥୧୦୪
ଯାହାକୁ ସୁଖେ ଆରାଧନ୍ତି । ଅସାଧୁ ଜନେ ନ ଲଭନ୍ତି ॥୧୦୫
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସଂସାରେ । କେ ଅବା ଭଜନ ନ କରେ ॥୧୦୬
୩୭ ଶୂକରରୂପ ଧରି ହରି । ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥୧୦୭
ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ବିନାଶ ଯହିଁରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୧୦୮
ସେ କଥା ଯେ ଶୁଣେ ଯେ ଗାଇ । ଯେ ଅବା ଶୁଣି ତୋଷ ହୋଇ ॥୧୦୯
ବିପ୍ରବଧ ହିଁ କରିଥିଲେ । ଦୋଷ ନ ଲାଗେ ତାକୁ ଭଲେ ॥୧୧୦

---

୧. ରଜ୍ଜୁ = ସରଳ ।

୩୮ ଏ ମହାପୁଣ୍ୟ ହରିକଥା । ପବିତ୍ର, ଧନ୍ୟ, ଯଶଦାତା ॥୧୧୧
ଆୟୁଷ ମଙ୍ଗଳର ସ୍ଥାନ । ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ବର୍ଧନ ॥୧୧୨
ଯେ ଏହା କରଇ ଶ୍ରବଣ । ଅନ୍ତେ ତା' ଗତି ନାରାୟଣ ॥୧୧୩
ସେ ହରିଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥୧୧୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷବଧୋ ନାମ ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ବିଂଶେ ବରାହଜନ୍ମାଦିବ୍ୟବଧାନାଦଥାଦିତଃ ।
ସର୍ଗୋଽନୁସ୍ମାର୍ଯ୍ୟତେ ବକ୍ତୁମନ୍ୱୟଂ ପ୍ରସ୍ତୁତଂ ମନୋଃ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧ ହେ ସୁତ ! ବ୍ରହ୍ମାର କୁମାର । ମନୁ ବିଖ୍ୟାତ ଏ ସଂସାର ॥ ୧
କ୍ଷିତିକି ଲଭି ନିଜ ସ୍ଥାନ । କରିବା ଅର୍ଥେ ପ୍ରଜାମାନ ॥ ୨
କଲା ସେ କେବଣ ଉପାୟ । ସେ କଥା ଆମ୍ଭ ଆଗେ କହ ॥ ୩
୨ ବିଦୁର ଭାଗବତବର । ଏକାନ୍ତ ମିତ୍ର ମୁକୁନ୍ଦର ॥ ୪
ଏ କୃଷ୍ଣଠାରେ ଅପରାଧୀ । ନିଶ୍ଚୟ କରି ଏହି ବୁଦ୍ଧି ॥ ୫
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇକି ପୁତ୍ର ମେଳେ । ତ୍ୟାଗ ଯେ କଲା ପୂର୍ବକାଳେ ॥ ୬
୩ ଯେ ଅଟେ ବ୍ୟାସର ନନ୍ଦନ । ଗୁଣେ ତା'ଠାରୁ ନୋହେ ସାନ ॥ ୭
ହରିଙ୍କି ଭଜେ ସର୍ବାତ୍ମାରେ । କିଙ୍କର ସାଧୁଜନଠାରେ ॥ ୮
୪ ସେବାରୁ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କର । ନିର୍ମଳ ଅଟେ ତା' ଶରୀର ॥ ୯
ମୈତ୍ରେୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ହୋଇ । ଥିଲେ ଯେ କୁଶାବର୍ତ୍ତେ[୧] ରହି ॥ ୧୦
ତାହାଙ୍କ ଠାବରେ ମିଳିଣ । କି ଅବା କଲେ ପ୍ରଶ୍ନ ଆନ ॥ ୧୧
୫ ସେ ବେନି ଜନ ଏକସ୍ଥାନେ । ସଂବାଦ କରନ୍ତେ ସୁମନେ ॥ ୧୨
ନିର୍ମଳ ବିଷ୍ଣୁକଥାମାନ । ପଡ଼ିଣ ଥିବ ସେହୁ ସ୍ଥାନ ॥ ୧୩
ପାପନାଶନେ ଯେ କୁଶଳ । କି ଜାଣି ଭାଗୀରଥୀଜଳ ॥ ୧୪

---

୧. କୁଶାବର୍ତ୍ତ = ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର ।

୬ କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ କର୍ମ ଯାର । କଥାମାନଙ୍କୁ ସେ କୃଷ୍ଣର ।। ୧୫
ପ୍ରକାଶ ଆମ୍ଭର ଆଗର । ରସଜ୍ଞ ହୋଇ କେଉଁ ନର ।। ୧୬
ପିଅନ୍ତେ ହରିଲୀଳାମୃତ । ତୋଷ କରିବ ଅବା ଚିତ୍ତ ।। ୧୭

ଶ୍ରୀବ୍ୟାସ-ବାକ୍ୟମ୍

୭ ନୈମିଷବାସୀ ମୁନିଜନ । ଏମନ୍ତେ କରନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ।। ୧୮
ସେ ଉଗ୍ରଶ୍ରବା[୧] ନାମେ ସୂତ । କୃଷ୍ଣର ଠାରେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।। ୧୯
ଶୁଣ ବୋଲିଣ ଅନୁରାଗେ । ବାକ୍ୟ କହିଲେ ତାଙ୍କ ଆଗେ ।। ୨୦

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୮ ବିଷ୍ଣୁ ଶୂକରରୂପ ଧରି । ଧରଣୀ ପାତାଳୁଁ ଉଦ୍ଧରି ।। ୨୧
ଅବଜ୍ଞା କରି ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ଦୈତ୍ୟକୁ ମାଇଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।। ୨୨
ସେ କଥା ଶୁଣି ତୋଷ ହେଲା । ପୁଣି ବିଦୁର ପଚାରିଲା ।। ୨୩

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୯ ବିଷ୍ଣୁ ନାଭିରୁ ଅବତାର । ଯେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।। ୨୪
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କି ଜାତ କଲା । ସେ ପୁଣି କିବା ଆରମ୍ଭିଲା ।। ୨୫
ସେ କଥା ମୋ ଆଗେ ବଖାଣ । ତୁମ୍ଭେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମାର୍ଗ ଜାଣ ।। ୨୬
୧୦ ମରୀଚିମୁଖ୍ୟ ବିପ୍ରଗଣ । ଯେ ମନୁ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ପୁଣ ।। ୨୭
ସେମାନେ ବ୍ରହ୍ମାର ଆଜ୍ଞାରେ । ଏ ସୃଷ୍ଟି କଲେ କି ପ୍ରକାରେ ।। ୨୮
୧୧ ବିବାହ ହୋଇ ଭାର୍ଯ୍ୟାମାନ । ନିର୍ମାଣ କଲେ ଏ ଭୁବନ ।। ୨୯
ଅଥବା ଭାର୍ଯ୍ୟାଦି ନ ଘେନି । ନିର୍ମାଣ କଲେ ମହାମୁନି ! ।। ୩୦
ଅଥବା ଏକ ଆରକରେ । ମିଳିଣ ସକଳ କଣିରେ ।। ୩୧
ନିର୍ମାଣ କଲେ ଏ ଭୁବନ । ଭୋ ମୁନି ! କହ ଏ ବଚନ ।। ୩୨

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ *ଅତର୍କ୍ୟ ଜୀବ-ଅଦୃଷ୍ଟରୁ । ଈଶ୍ୱର, କାଳର ହେତୁରୁ ।। ୩୩
ବିଷ୍ଣୁ ସକାଶୁଁ ପ୍ରକୃତିର । କ୍ଷୋଭ ହୁଅନ୍ତେ ଦୁର୍ନିବାର ।। ୩୪
ତା'ଠାରୁ ହୋଇଲା ସଂଭୂତ । ଆଦ୍ୟେ ମହତ ନାମେ ତତ୍ତ୍ୱ ।। ୩୫

---

୧. ଉଗ୍ରଶ୍ରବା = ରୋମହର୍ଷଣପୁତ୍ର । ସୂତ = ପୁରାଣପ୍ରବକ୍ତା ।

* ବିଷ୍ଣୋସ୍ତୁ ତ୍ରୀଣି ରୂପାଣି ପୁରୁଷାଖ୍ୟାନ୍ୟଥୋ ବିଦୁଃ ।
ପ୍ରଥମଂ ମହତଃ ସ୍ରଷ୍ଟୃ ଦ୍ୱୀତୀୟତ୍ୱଂଣ୍ଡସଂସ୍ଥିତମ୍ ।
ତୃତୀୟଂ ସର୍ବଭୂତସ୍ଥଂ ତାନି ଜ୍ଞାତ୍ୱା ବିମୁଚ୍ୟତେ ।। ୧ ।। (ତନ୍ତ୍ରେ)

୧୩ ରଜପ୍ରଧାନ ସେ ମହତ । ଅଟଇ ଦଇବପ୍ରେରିତ ॥ ୩୬
ତା'ଠାରୁ ଅହଂକାର ଜାତ । ତ୍ରିଗୁଣ ଅଟେ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୭
ଆକାଶ ଆଦି ମହାଭୂତ । ପଞ୍ଚ ସେ ଅହଂକାରୁ ଜାତ ॥ ୩୮
ଶବଦ ଆଦି ପଞ୍ଚ ଯେହି । ଯେ ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇ ॥ ୩୯
ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଧିପତି । ଏ ଅହଂକାରୁ ଉତପତି ॥ ୪୦
୧୪ ସେ ଏକେ ଏକେ ଏ ଜଗତ । ନିର୍ମାଣେ ହୋଇ ଅଶକତ ॥ ୪୧
ଦୈବେ ସମସ୍ତେ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡ ଜାତ କଲେ ॥ ୪୨
୧୫ ଜଳମଧ୍ୟେ ସେ ଅଣ୍ଡକୋଷ । ଶୋଇଲା ସହସ୍ରେ ବରଷ ॥ ୪୩
ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ମଧ୍ୟେ ତାର । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୪୪
୧୬ ତାର ନାଭିରୁ ପଦ୍ମ ଜାତ । ସହସ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟଦୀପ୍ତିମନ୍ତ ॥ ୪୫
ସମସ୍ତ ଜୀବମାନଙ୍କର । ସେ ପଦ୍ମ ଅଟଇ ମନ୍ଦିର ॥ ୪୬
ଯେଉଁ ପଦ୍ମରେ ପ୍ରଜାପତି । ସ୍ୱୟେଂ ହୋଇଲେ ଉତପତି ॥ ୪୭
୧୭ ଯେ ଭଗବାନ ଜଳଶାୟୀ । ତା' ହୃଦେ ପଶନ୍ତେ ସେ ଯାଇଁ ॥ ୪୮
ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାରେ ଲୋକମାନ । ସର୍ଜିଲା କମଳ-ଆସନ ॥ ୪୯
୧୮ ଅବିଦ୍ୟାପଞ୍ଚପର୍ବ ପୁଣ । ଛାୟାରେ କଲା ସେ ନିର୍ମାଣ ॥ ୫୦
ତାମିସ୍ର, ମୋହ, ମହତମ । ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର, ତମ ନାମ ॥ ୫୧
୧୯ ସେ ସୃଷ୍ଟି ଦେଖି ତମୋମୟ । ଧାତା ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ଦେହ ॥ ୫୨
ସେ ଦେହ ହୋଇଲା ରଜନୀ । ଯହିଁରେ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ବେନି ॥ ୫୩
ଯକ୍ଷରାକ୍ଷସେ ଜାତ ହେଲେ । ସେ ତନୁ[୧] ଅଙ୍ଗୀକାର କଲେ ॥ ୫୪
୨୦ କ୍ଷୁଧାତୃଷାର ବଶ ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଖାଇ[୨] ସେ ଧାଇଁଲେ ॥ ୫୫
କ୍ଷୁଧାତୃଷାରେ ଆମ୍ଭ[୩] ଦେହ । ପୀଡ଼ା କରୁଛି ଅତିଶୟ ॥ ୫୬
କେ ବୋଲେ ଏହାଙ୍କୁ ନ ରଖ । କେ ବୋଲେ ବେଗ କରି ଭକ୍ଷ ॥ ୫୭
୨୧ ବ୍ରହ୍ମା ତାହାଙ୍କୁ ଭୟ କଲେ । ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୫୮
ତୁମ୍ଭେ ସକଳେ ରଖ ମୋତେ । ଭକ୍ଷ ନ କର କଦାଚିତେ ॥ ୫୯
ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ପ୍ରଜା ହୁଅ । ଯକ୍ଷରାକ୍ଷସ ନାମ ବହ ॥ ୬୦

---

୧. ଯାସ୍ୟ ତନୁରାସୀଦ୍ ତାମପାହରଦ୍ ସା ତମିସ୍ରାଭବଦ୍ । (ଶ୍ରୁତିଃ)
୨. ଖାଇ = ଖାଇବାକୁ । (ଜଗଧୂମ୍)
୩. ଆର୍ତ୍ତ ।

୨୨ ପ୍ରଧାନେ ଦେବଗଣମାନ । ସର୍ଜିଲେ କମଳ-ଆସନ ।। ୬୧
ନିଜ ପ୍ରଭାକୁ ତ୍ୟାଗ କଲା । ଦିବସରୂପ ସେ ହୋଇଲା ।। ୬୨
ଦେବତାମାନେ ବିହରନ୍ତେ । ତାହାକୁ ଘେନିଲେ ସମସ୍ତେ ।। ୬୩
୨୩ ଅସୁରଗଣକୁ ବିଧାତ । ଜଘନଦେଶୁଁ କଲା ଜାତ ।। ୬୪
ସେମାନେ ଲମ୍ପଟ ଭାବରେ । ମୈଥୁନ କରିବା ଆଶାରେ ।। ୬୫
ସମସ୍ତେ ଏକମେଳ ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋଡ଼ାଇଲେ ।। ୬୬
୨୪ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅସୁରସମୂହ । ଧାମନ୍ତେ ହସି ପିତାମହ ।। ୬୭
ମନରେ କ୍ରୋଧ ସେ ବହିଲେ । ଭୟ କରିଣ ପଳାଇଲେ ।। ୬୮
୨୫ ଯେ ହରି ଭକ୍ତଜନଙ୍କର । ଆର୍ତ୍ତିକୁ କରଇ ସଂହାର ।। ୬୯
ଯେ ରୂପେ ବାଞ୍ଛେ ଭକ୍ତଜନ । ସେ ରୂପେ ଦିଅନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।। ୭୦
ତାହାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତିଣ ଏକାନ୍ତ । ବୋଇଲେ ବଚନ ଏମନ୍ତ ।। ୭୧
୨୬ ଭୋ ନାଥ ! ମୋତେ ରକ୍ଷା କର । ଅବଲୋକନରେ ତୋହର ।। ୭୨
ପ୍ରଜାସର୍ଜନା କଲି ମୁହିଁ । ସେ ମୋତେ ମୈଥୁନର ପାଇଁ ।। ୭୩
ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ । ପାପିଷ୍ଠମାନେ ଏକଚିତ୍ତେ ।। ୭୪
୨୭ କ୍ଳେଶ ପାଇଲା ଲୋକଙ୍କର । କ୍ଳେଶନାଶନ ତୁ ଈଶ୍ୱର ।। ୭୫
ଯାହାଙ୍କୁ ଦୂର ତୋର ପାଦ । ତୁ ନାଥ ! ତାଙ୍କର କ୍ଳେଶଦ ।। ୭୬
୨୮ ନିଶ୍ଚୟ କରି ପରମନ । ଜାଣନ୍ତି ଯେଉଁ ଭଗବାନ ।। ୭୭
ବ୍ରହ୍ମାର ଆତଙ୍କ ଶୁଣିଲେ । ସେ ତନୁ ଛାଡ଼ ତୁ ବୋଇଲେ ।। ୭୮
ହରିବଚନେ ପିତାମହ । ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲେ ସେ ଦେହ ।। ୭୯
୨୯ ସେ ତନୁ ନାରୀରୂପ ହୋଇ । ଅସୁରଙ୍କର ମନ ମୋହି ।। ୮୦
ଚରଣେ ନୂପୁରର ସ୍ୱନ । ମଦେ ବିହ୍ୱଳିତ ଲୋଚନ ।। ୮୧
କାଞ୍ଚୀଭୂଷଣେ ବିରାଜିତ । ବସନେ କଟି ଆଚ୍ଛାଦିତ ।। ୮୨
୩୦ ଏକ ଆରକେ ଲାଗି ଘଞ୍ଚ । ସ୍ତନଯୁଗଳ ଦିଶେ ଉଚ୍ଚ ।। ୮୩
ସୁନ୍ଦର ନାସା ଦନ୍ତମାନ । ସ୍ମିତ ଲୀଳାବଲୋକନ ।। ୮୪
୩୧ ବସ୍ତ୍ର-ଅଞ୍ଚଳ ଲଜ୍ଜାଭରେ । ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରେ କଳେବରେ ।। ୮୫
ନୀଳ ଅଳକ ମନୋହର । ଅମୂଲ୍ୟ ଅଟେ ରୂପ ତାର ।। ୮୬
ପାଇ ସେ ଯୁବତିରତନ । ମୋହିତ ଅସୁରଙ୍କ ମନ ।। ୮୭

୩୨ ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଏକ ଚାହିଁ । ଏ ରୂପ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥ ୮୮
୩୩ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏହାର ନୋହେ ନାଶ । ଅଦ୍ଭୁତ ନବୀନ ବୟସ ॥ ୮୯
ଆମ୍ଭର ଏହାକୁ କାମନା । ଅକାମା ପ୍ରାୟେ ଏ ଅଙ୍ଗନା ॥ ୯୦
ଏମନ୍ତେ ସଂଧ୍ୟାରୂପ ଦେଖି । ପ୍ରମଦା ପ୍ରାୟ ଉପଲକ୍ଷି ॥ ୯୧
ବହୁତ ତର୍କ ତାକୁ କଲେ । ଅନେକ ଗୌରବ ବିହିଲେ ॥ ୯୨
ବିଶ୍ୱାସ କରି ପଚାରନ୍ତି । ଯେଣୁ ସେ ଅଟନ୍ତି କୁମତି ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀଅସୁରା ଊଚୁଃ

୩୪ ରମ୍ଭାର ପ୍ରାୟେ ଉରୁ ତୋର । ତୁ କେବା ଦୁହିତା କାହାର ॥ ୯୪
ଅମୂଲ୍ୟ ରୂପ ତୋର ବିତ୍ତ । କିଣିପାରିବ ସେ ଜଗତ ॥ ୯୫
ତେଣୁ ବାନ୍ଧୁଛୁ ଆମ୍ଭ ମନ । ଆମ୍ଭେ ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଜନ ॥ ୯୬
୩୫ ତୁ ଅବା ହୁଅ ଯେହି କେହି । ଆମ୍ଭେ ତ ଭାଗ୍ୟେ ଦେଖିଲାଇଁ ॥ ୯୭
କନ୍ଦୁକକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଆମ୍ଭର । ମନକୁ କରୁଛୁ ଅସ୍ଥିର ॥ ୯୮
୩୬ କନ୍ଦୁକ ପଡ଼ନ୍ତେ ଭୂମିରେ । ତା' ପୁଣି ଧରି ଫିଙ୍ଗୁ କରେ ॥ ୯୯
ପାଦପଙ୍କଜ ସ୍ଥିର ହୋଇ । ସେ ଘେନି ତୋର ନ ରହଇ ॥୧୦୦
ଲଭି ବିଶାଳ ସ୍ତନଭାର । ବିଷାଦ ପାଏ ମଝିଂ ତୋର ॥୧୦୧
ମନ୍ଥର ଅଟେ ଦୃଷ୍ଟି ତୋର । କେଶସମୂହ ମନୋହର ॥୧୦୨
୩୭ ଏ ରୂପେ ପ୍ରମଦା ପରାଏ । ଦିନାନ୍ତ ସଂଧ୍ୟା ଶୋଭା ପାଏ ॥୧୦୩
ଲୋକଙ୍କୁ କରଇ ମୋହିତ । ଦେଖି ଅସୁରେ ମୂଢ଼ଚିତ୍ତ ॥୧୦୪
ଯୁବତିପ୍ରାୟେ ତାକୁ ମଣି । ଘେନିଲେ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନ ଜାଣି ॥୧୦୫
୩୮ ଭାବଗମ୍ଭୀର ସେହୁ ହସି । ଯେ କାନ୍ତି ଦେହେ ଅଛି ମିଶି ॥୧୦୬
ତେଣେ ନିର୍ମାଣ କଲେ ପୁଣ । ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରାଗଣ ॥୧୦୭
୩୯ ଚନ୍ଦ୍ରିକାମୟ କାନ୍ତିଯୁତ । ସେ ତନୁ ଛାଡ଼ିଲା ବିଧାତ ॥୧୦୮
ଗନ୍ଧର୍ବମାନେ ତା' ଘେନିଲେ । ଯେ ବିଶ୍ୱାବସୁ ଆଦି ଥିଲେ ॥୧୦୯
୪୦ ଆଳସ୍ୟ ଭାବେ ଭଗବାନ । କଲେ ପିଶାଚଭୂତମାନ ॥୧୧୦
ସେମାନେ ଅତି ଭୟଙ୍କର । ବିମୁକ୍ତକେଶ ଦିଗମ୍ବର ॥୧୧୧
ତାଙ୍କ ଏସନ ରୂପ ଦେଖି । ବ୍ରହ୍ମା ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥୧୧୨
୪୧ ଜୃମ୍ଭଣ ନାମେ ସେ ବିଗ୍ରହ । ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତେ ପିତାମହ ॥୧୧୩
ସେମାନେ ଘେନିଲେ ତା' ଯାଇ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ଲାନି ଯେଣେ ହୋଇ ॥୧୧୪

୧. କଟି ।

	ନିଦ୍ରା ହୋଇଲା ନାମ ଯାର ।	ବିଶଇ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଠାର	॥୧୧୫
	ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଦୃଶ୍ୟରେ ।	ଶୟନ-କଳା ଲୋକଠାରେ	॥୧୧୬
	ଭ୍ରମକୁ ଜାତ ସେ କରନ୍ତି ।	ତାହାକୁ ଉନ୍ମାଦ ବୋଲନ୍ତି	॥୧୧୭
୪୨	ଆତ୍ମାକୁ ବଳବନ୍ତ ମଣି ।	ସେ ଭଗବାନ ପଦ୍ମଯୋନି	॥୧୧୮
	ଯେ ସାଧ୍ୟ, ପିତୃଗଣମାନ ।	ପରୋକ୍ଷେ କଲା ତା' ସର୍ଜନ	॥୧୧୯
୪୩	ସେ ଦେହ କଲା ବିସର୍ଜନ ।	ଘେନିଲେ ପିତୃଗଣମାନ	॥୧୨୦
	ଯେ ସାଧ୍ୟ-ପିତୃଗଣ ଅର୍ଥେ ।	ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି ଜଗତେ	॥୧୨୧
	ସେ ହବ୍ୟ୧ କବ୍ୟ ରୂପ ହୋଇ ।	ବ୍ରହ୍ମାର ତନୁ ପ୍ରକାଶଇ	॥୧୨୨
୪୪	ସେ ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଧରଗଣ ।	ସର୍ଜିଲା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ପୁଣ	॥୧୨୩
	ସେ ତନୁ ନାମ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।	କଲା ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ	॥୧୨୪
୪୫	କିନ୍ନର କିଂପୁରୁଷ ବେନି ।	ସର୍ଜିଲା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଘେନି	॥୧୨୫
	ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ମାନିଲା ।	ପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ଦେଖାଇଲା	॥୧୨୬
୪୬	ଧାତା ଛାଡ଼ନ୍ତେ ସେ ଶରୀର ।	ସର୍ବ କିଂପୁରୁଷ, କିନ୍ନର	॥୧୨୭
	ସେ କଳେବରକୁ ଧଇଲେ ।	ଯୁବତିମାନଙ୍କର ତୁଲେ	॥୧୨୮
	ବ୍ରହ୍ମାର ଯେତେ କର୍ମମାନ ।	ପ୍ରଭାତେ କରନ୍ତି ଗାୟନ	॥୧୨୯
୪୭	ବିସ୍ତାରବନ୍ତ ଦେହ ଧରି ।	ଶୋଇ ବହୁତ ଚିନ୍ତା କରି	॥୧୩୦
	ବୃଦ୍ଧି ନୁହନ୍ତେ ସର୍ଗ ତାର ।	ବ୍ରହ୍ମା ଛାଡ଼ିଲା ସେ ଶରୀର	॥୧୩୧
୪୮	ଯେ କେଶମାନେ ବିଗଳିତ ।	ସେ ଅହିରୂପେ ହେଲେ ଜାତ	॥୧୩୨
	ଚରଣ ଆଦି ଆକୁଞ୍ଚନେ ।	ଜାତ ହୋଇଲେ ସର୍ପମାନେ	॥୧୩୩
	ସମସ୍ତେ ଅଟନ୍ତି ସେ କ୍ରୂର ।	ଫଣାରେ ବିସ୍ତାର କନ୍ଧର	॥୧୩୪
୪୯	ଆତ୍ମାକୁ ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ।	ସେ କୃତକୃତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ମଣି	॥୧୩୫
	ଲୋକଭାବନ ମନୁମାନ ।	ପ୍ରାନ୍ତରେ କଲେ ସେ ସର୍ଜନ	॥୧୩୬
୫୦	ପୁରୁଷାକାର ନିଜ ଦେହ ।	ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ପିତାମହ	॥୧୩୭
	ଯେ ପୂର୍ବେ ହୋଇଥିଲେ ଜନ୍ମ ।	ମନୁମାନଙ୍କୁ ସେ ଦେଖିଣ	॥୧୩୮
	ପିତାମହକୁ ପ୍ରଶଂସିଲେ ।	ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲେ	॥୧୩୯
୫୧	ତୁମ୍ଭେ ଏ ଜଗତର ତାତ ।	ରଚିଲ ଉତ୍ତମ ସୁକୃତ	॥୧୪୦
	ଯହିଁ ସକଳ କ୍ରିୟାମାନ ।	ଆମ୍ଭେ ଭୁଞ୍ଜିବୁଁ ହବିଅନ୍ନ	॥୧୪୧

୧. ହବ୍ୟ-କବ୍ୟ = ଦେବତା ଓ ପିତୃମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ।

୫୨　ସେ ବ୍ରହ୍ମା ତପସ୍ୟାବିଦ୍ୟାରେ । ସଂଯୁତ ଯୋଗସମାଧିରେ ॥୧୪୨
ଋଷିମାନଙ୍କୁ କଲେ ଜାତ । ସେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜା ଅଭିମତ ॥୧୪୩
୫୩　ଜଣେ ଜଣେକେ ନିଜ ଦେହ । ଅଂଶକୁ ଦେଲେ ପିତାମହ ॥୧୪୪
ସମାଧି, ଯୋଗ, ବିଦ୍ୟା, ତପ । ବିରକ୍ତିମନ୍ତ ଯେଉଁ ରୂପ ॥୧୪୫
ଏମନ୍ତ ଭାଗବତ ବାଣୀ । ମୈତ୍ରେୟ ମୁନି ଆଗେ ଭଣି ॥୧୪୬
ବନେ ପିପ୍ପଳ ବୃକ୍ଷମୂଳେ । କୃଷ୍ଣ କହିଲେ ଯିବାବେଳେ ॥୧୪୭
ସେ କଥା ବ୍ୟାସ ସୁତ ଆଗେ । ମୁନି କହିଲେ ଅନୁରାଗେ ॥୧୪୮
ହରିଚରିତ ସୁଧାବାଣୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି ॥୧୪୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଜଗତ୍‌ସୃଷ୍ଟିର୍ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକବିଂଶେ ତପୋବିଦ୍ୟାତୋଷିତେନ ତୁ ବିଷ୍ଣୁନା ।
କର୍ଦ୍ଦମସ୍ୟ ମନୋଃ ପୁତ୍ର୍ୟା ବିବାହଘଟନୋଚ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧　ଯେ ମନୁ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ଜାତ । ତା' ବଂଶ ପରମ ସମ୍ମତ ॥ ୧
ଭୋ ମୁନି ! କହ ମୋ ଆଗରେ । ସ୍ତିରୀ-ପୁରୁଷ-ସଂଯୋଗରେ ॥ ୨
ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଲେ ପ୍ରଜାଗଣ । ଯେଉଁ ବଂଶରେ ପୂର୍ବେ ପୁଣ ॥ ୩
୨　ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କର । ଜନ୍ମିଲେ ଯେ ବେନି କୁମର ॥ ୪
ପ୍ରଥମ ଅଟେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଉତ୍ତାନପାଦ ଆର ସୁତ ॥ ୫
ଧର୍ମେ ସପତଦ୍ୱୀପ ମହୀ । ଯେମନ୍ତେ ପାଳିଲେ ସେ ଦୁଇ ॥ ୬
୩　ତାର ଦୁହିତା ଦେବହୂତି । କର୍ଦ୍ଦମ ଅଟେ ତାର ପତି ॥ ୭
୪　ଯୋଗଲକ୍ଷଣଯୁତ ଅତି । ଅଟେ ସେ ସାଧ୍ୱୀ ଦେବହୂତି ॥ ୮
ସେ ମହାଯୋଗୀ ଗର୍ଭେ ତାର । ସର୍ଜିଲେ କେତେକ କୁମର ॥ ୯
ସେ କଥା କହ ମୁନିବର ! । ଶ୍ରବଣେ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ମୋର ॥ ୧୦

୫ ଯେ ରୁଚି ନାମେ ମୁନିବର ! । ଯେ ଦକ୍ଷ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର ॥ ୧୧
ଆକୂତି ପ୍ରସୂତି ଯେ ବେନି । ମନୁଦୁହିତା ତାଙ୍କୁ ଘେନି ॥ ୧୨
ଯେଉଁ ରୂପରେ ପ୍ରଜାମାନ । ସର୍ଜିଲେ କରି ସେ ବିଧାନ ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ମୁନିବର । କହନ୍ତି ବିଦୁର ଆଗର ॥ ୧୪
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କର ତୁ ସର୍ଜନ । ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲନ୍ତେ ଏ ବଚନ ॥ ୧୫
ବ୍ରହ୍ମାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ । କର୍ଦମ ସରସ୍ୱତୀ ତୀରେ ॥ ୧୬
ଦଶସହସ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର । ତପ ସାଧିଲା ମୁନିବର ॥ ୧୭
୭ ସମାଧିଯୋଗ କ୍ରିୟାଯୋଗେ । କର୍ଦମ ଅତି ଅନୁରାଗେ ॥ ୧୮
ପ୍ରପନ୍ନବରଦାତା ହରି । ତାଙ୍କୁ ଭଜିଲେ ଦୃଢ଼ କରି ॥ ୧୯
୮ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ ହୋଇଣ ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୨୦
ଶବଦଗମ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମରୂପ । ଧରି ମିଳିଲେ ତା' ସମୀପ ॥ ୨୧
୯ ଅତି ନିର୍ମଳ କଳେବର । ତେଜେ ସମାନ ଦିବାକର ॥ ୨୨
୧୨ ସିତ ଉତ୍ପଳ ପଦ୍ମମାଳ । ଶୋଭା ଦିଶଇ ଉରସ୍ଥଳ ॥ ୨୩
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅସିତ ଚୂର୍ଣ୍ଣକେଶ । ସମୂହେ ଶୋଭା ଭାଲଦେଶ ॥ ୨୪
ନିର୍ମଳ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ । କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳେ ଶୋଭନ ॥ ୨୫
ଶଙ୍ଖ, ରଥାଙ୍ଗ, ଗଦାବର । ଶ୍ୱେତ ଉତ୍ପଳ ଶୋହେ କର ॥ ୨୬
ସୁସ୍ମିତ କଟାକ୍ଷପାତରେ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମନ ହରେ ॥ ୨୭
ଚରଣସରସିଜ ଦୁଇ । ଗରୁଡ଼କାନ୍ଧେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୨୮
କମଳା ଶୋହେ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ । କୌସ୍ତୁଭରତ୍ନ ଶୋହେ ଗଳ ॥ ୨୯
ଏ ରୂପେ ଆକାଶମଣ୍ଡଳେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଖି ତତକାଳେ ॥ ୩୦
ହରଷ କେ କରିବ ଅନ୍ତ । ଲଭିଲା ନିଜ ମନୋରଥ ॥ ୩୧
ଭୂମିରେ ମସ୍ତକ ଲଗାଇ । ଶୋଇଲା ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୩୨
ପ୍ରୀତିରେ ବଶଚିତ୍ତ ହେଲା । କର ଯୋଡ଼ିଣ ସ୍ତୁତି କଲା ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୧୩ *ଭୋ ନାଥ ! ସକଳ ସତ୍ତ୍ୱର । ତୁ ନିଧି ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥ ୩୪
ପାଇ ତୋହର ଦରଶନ । ସଫଳ ହେଲା ମୋ ନୟନ ॥ ୩୫

---

* ତ୍ୱାମୃତେ ପରମାତ୍ମାନଂ ଧିଗନ୍ୟବରକାମୁକଂ ।
ତଥାପି କୃପଣଂ ମାନୁଗୃହାଣ ବରଦାନତଃ ॥ (ସ୍ୱାମିଶ୍ଳୋକଃ)

	ଯୋଗମାର୍ଗରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ।	କ୍ରମେ ଉତ୍ତମ ଜନ୍ମ ପାଇ	॥ ୩୬
	ତୋହର ଯେଉଁ ଦରଶନ ।	ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ଯୋଗୀଜନ	॥ ୩୭
୧୪	ଚରଣପଦ୍ମ ତୋର ନାଥ ।	ସଂସାରସିନ୍ଧୁକୁ ବୋହିତ	॥ ୩୮
	ନରକେ ପଡ଼ିଥିଲା ଜନ ।	ଲଭନ୍ତି ଯେଉଁ କାମମାନ	॥ ୩୯
	ସେ କାମଲେଶର ନିମିତ୍ତେ ।	ଯେ ଅବା ଭଜନ୍ତି[1] ଜଗତେ	॥ ୪୦
	ତୋହର ମାୟାରେ ମୋହିତ ।	ଅଟଇ ସେମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ	॥ ୪୧
	ସେମାନଙ୍କର କାମମାନ ।	ଭୋ ନାଥ ! କରୁ[2] ତୁ ପ୍ରଦାନ	॥ ୪୨
୧୫	ଆପଣାସମ ସୁଚରିତ ।	ଗୃହକୁ କାମଧେନୁମତ	॥ ୪୩
	ଏମନ୍ତ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବିଭାପାଇଁ ।	ତଥାପି ବାଞ୍ଛା ମୁଁ କରଇ	॥ ୪୪
	ଏଣୁ ମୁଁ ଅଟେ ଦୁରାଶୟ ।	ତୁ ନାଥ ! କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ପ୍ରାୟ	॥ ୪୫
	ତୋର ପାଦକୁ ଉପଗତ ।	ହେଲି ସେ ଘେନି ରମାକାନ୍ତ	॥ ୪୬
୧୬	ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପୀ ତୁମ୍ଭେ ନାଥ ।	ତୁମ୍ଭ ବଚନ ରଜ୍ଜୁମତ	॥ ୪୭
	ତେଣେ ଏ କାମହତ ଜନ ।	ସକଳ ହୋଇଛି ବନ୍ଧନ	॥ ୪୮
	ଯେ ତୁମ୍ଭେ କାଳରୂପଧର ।	ବିଶୁଦ୍ଧ-ସତ୍ତ୍ୱ କଳେବର	॥ ୪୯
	ଲୋକଙ୍କ ଅନୁଗତ ହୋଇ ।	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେବା କରିବଇଁ	॥ ୫୦
	ସେ ଘେନି ଭାର୍ଯ୍ୟା ଇଚ୍ଛା ମୋର ।	କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଛାମୁର	॥ ୫୧
୧୭	ସକାମ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ।	ତାଙ୍କୁ ଯେ ଅନୁଗତ ଆନେ	॥ ୫୨
	ସେମାନେ ପଶୁଙ୍କ ସମାନ ।	ତାହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଯେଉଁଜନ	॥ ୫୩
	ତୁମ୍ଭ ଚରଣଛତ୍ରଛାଇ ।	ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ସୁଖ ପାଇ	॥ ୫୪
	ତୁମ୍ଭର ଗୁଣାନୁକଥନ ।	ଅଟଇ ମଦିରାସମାନ	॥ ୫୫
	ଯେଣୁ ସଂସାର ପାସୋରାଇ ।	ଅମୃତପ୍ରାୟ ରୁଚ୍ୟ ହୋଇ	॥ ୫୬
	ତେଣେ ଯେ କରେ ବିନାଶନ ।	କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଆଦିମାନ	॥ ୫୭
୧୮	ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଓଟାରି ଜଗତ ।	ଧାଉଁ ଯେ ଅଛି ଅବିରତ	॥ ୫୮
	ସେ କାଳଚକ୍ରହିଁ ତୁମ୍ଭର ।	ଆୟୁଷ ଘେନି ଏହାଙ୍କର	॥ ୫୯
	ଧାଇଁମାକୁ ସମର୍ଥ ନୋହି ।	ସେ ଚକ୍ର କେମନ୍ତ ଅଟଇ	॥ ୬୦
	ବ୍ରହ୍ମ ଅଟଇ ଅକ୍ଷମତ ।	ତହିଁ ଯେ ଭ୍ରମୁଛି ସଂତତ	॥ ୬୧
	ଅଧିମାସ[3]କୁ ମିଶି ତେର ।	ମାସ ଅଟନ୍ତି ଯାଉ ଅର	॥ ୬୨

୧. ପୂଜନ୍ତି । ୨. କର । ୩. ମଳମାସ ।

ଯାହାର ପର୍ବ ତିନି ଶତ । ଷାଠି ଅଧିକ ଅହୋରାତ୍ର ॥ ୬୩
ଋତୁଷଟକ ନେମିପ୍ରାୟେ । ଯହିଁରେ ଗତାଗତ ହୋଏ ॥ ୬୪
ଯହିଁ ଅନନ୍ତ ଲବ କ୍ଷଣ । ନିମେଷ ଆଦି କାଳମାନ ॥ ୬୫
ପତ୍ର ପ୍ରକାରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇ । ଧାରାରୂପରେ ଛନ୍ତି ରହି ॥ ୬୬
ଯହିଁରେ ତିନି ଚାତୁର୍ମାସ । ନାଭିରୂପରେ ପରକାଶ ॥ ୬୭
ଅଟଇ ଅତି ବେଗବନ୍ତ । ସେ ସମ୍ବତ୍ସରରୂପେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୬୮
୧୯ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ ଏକ ହୋଇ । ଜଗତ ସର୍ଜିବାର ପାଇଁ ॥ ୬୯
ଆତ୍ମାରୁ ମାୟା କର ଜାତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ହୋଇ ସେ ବିଦିତ ॥ ୭୦
ତେଣେ ସତ୍ତ୍ୱାଦି ରୂପ ଧର । ସର୍ଜନା ଆଦି ଲୀଳା କର ॥ ୭୧
ଯେସନେ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି ଥାଇ । ଆତ୍ମାରୁ ସୃଷ୍ଟି ଏ ଭିଆଇ ॥ ୭୨
୨୦ ଶବ୍ଦକୁ ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ବିଷୟସୁଖ ଏ ଜଗତେ ॥ ୭୩
ମାୟାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ନିମିତ୍ତେ କରୁଛ ବିସ୍ତାର ॥ ୭୪
ତୋହର ବାଞ୍ଛିତ ସେ ନୋହେ । ହେଉ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହେ ॥ ୭୫
ଲକ୍ଷିତ ତୁଳସୀମାଳାରେ । ତୋ' ରୂପ ଦିଶୁଛି ମାୟାରେ ॥ ୭୬
୨୧ ଆପଣା ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶି । କର୍ମଫଳକୁ ଅଛ ନାଶି ॥ ୭୭
ଆପଣା ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ । କରିଛ ସଂସାରଚରିତ ॥ ୭୮
ପ୍ରାଣୀ କରନ୍ତି ନମସ୍କାର । ଚରଣପଦ୍ମକୁ ତୁମ୍ଭର ॥ ୭୯
ଅଳ୍ପ ଭଜନ କଲେ ଜନ । ତୁମ୍ଭେ ବରଷ କାମମାନ ॥ ୮୦
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । କରୁଅଛି ମୁଁ ନିରନ୍ତର ॥ ୮୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୨ ଏ ରୂପେ ନିଷ୍କପଟ ଚିତ୍ତେ । କର୍ଦ୍ଦମ ସ୍ତୁତିକି କରନ୍ତେ ॥ ୮୨
ଗରୁଡ଼ପକ୍ଷ ପରେ ଥାଇ । ପ୍ରେମକଟାକ୍ଷେ ହସି ଚାହିଁ ॥ ୮୩
ଅମୃତସମାନ ବଚନ । କହିଲେ ତାକୁ ଭଗବାନ ॥ ୮୪

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୩ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଜାଣି ତୋର ଚିତ୍ତ । କଲି ଏଥିରେ ନିୟୋଜିତ ॥ ୮୫
ତୁ ମୋତେ ଯେଉଁ ନିମିତ୍ତରେ । ପୂଜିଲୁ ବ୍ରତନିୟମରେ ॥ ୮୬
୨୪ ମୋହର ଠାରେ ଦେଇ ମନ । ଯେ ମୋତେ କରନ୍ତି ପୂଜନ ॥ ୮୭
କେବେହେଁ ବିଫଳ ସେ ନୋହି । ଯେ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ପରା ହୋଇ ॥ ୮୮
ପୂଜା କରଇ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ । ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇବ ସେ କେମନ୍ତେ ॥ ୮୯

୨୫	ଯେ ମନୁ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର	। ମଙ୍ଗଳ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ ଯାର	॥	୯୦
	ଯେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ଦେଶେ ଥାଇ	। ପାଳଇ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ମହୀ	॥	୯୧
୨୬	ତାର ମହିଷୀ ଅନୁପମ	। ଅଟଇ ଶତରୂପା ନାମ	॥	୯୨
	ସେ[୧] ପରଦିନ ତା'[୨] ସଙ୍ଗତେ	। ଆସିବ ଦେଖିବାକୁ ତୋତେ	॥	୯୩
୨୭	ନବବୟସୀ ସୁଚରିତା	। ଗୁଣରେ ଅଟଇ ସଂଯୁତା	॥	୯୪
୨୯	ଅସିତ ଅଟେ ନେତ୍ରକାନ୍ତି	। ବାଞ୍ଛଇ ନିଜ ମନେ ପତି	॥	୯୫
	ଏମନ୍ତ ଦୁହିତା ତାହାର	। ତୁ ତାକୁ ଅନୁରୂପ ବର	॥	୯୬
	ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ପ୍ରଦାନ	। କରିବ ତୋତେ ସେ ରାଜନ	॥	୯୭
	ଏତେ ବରଷ ମନ ତୋର	। ନିମଗ୍ନ ଯେଉଁ ଭାର୍ଯ୍ୟାଠାର	॥	୯୮
	ସେ ମନୁକନ୍ୟା ଶୀଘ୍ର ତୋତେ	। ସେବା କରିବ ଇଚ୍ଛାମତେ	॥	୯୯
	ତୋ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ଭେ ସେ ଧରିବ	। ନବ ଦୁହିତା ପ୍ରସବିବ	॥	୧୦୦
	ଋଷିଏ ସେ କନ୍ୟାଙ୍କ ଠାର	। ବିହିବେ ତନୁଜ ଅପାର	॥	୧୦୧
୩୦	ତୁ ପୁଣି ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ହୋଇ	। ମୋହର ନିଦେଶରେ ଥାଇ	॥	୧୦୨
	ମୋ'ଠାରେ ବର୍ମଫଳମାନ	। ସମର୍ପି ହୋଇବୁ ପ୍ରପନ୍ନ	॥	୧୦୩
୩୧	ସକଳ ଭୂତେ ଦୟା କରି	। ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭୟ ଅପହରି	॥	୧୦୪
	ମୋ'ଠାରେ ଦେଖିବୁ ଜଗତ	। ଆତ୍ମାକୁ କରି ଏକମତ	॥	୧୦୫
	ସେହି ଆତ୍ମାରେ ପୁଣ ମୋତେ	। ଦେଖିବୁ ଭାବିଣ ସଂତତେ	॥	୧୦୬
୩୨	ଅଂଶକଳାରେ ମୁଁ ତୋହର	। ବୀର୍ଯ୍ୟରେ ଲଭି ଅବତାର	॥	୧୦୭
	ତୋହର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଦେବହୂତି	। ତା ଗର୍ଭୁଁ ଲଭି ଉତପତି	॥	୧୦୮
	ସାଂଖ୍ୟଯୋଗକୁ ଏ ସଂସାରେ	। ପ୍ରକାଶ କରିବି ନିର୍ଭରେ	॥	୧୦୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୩	ମୁନିଙ୍କି କହି ଏ ବଚନ	। ସମାଧିଗମ୍ୟ ଭଗବାନ	॥	୧୧୦
	ଯେ ସରସ୍ୱତୀରେ ବେଷ୍ଟିତ	। ଅଟଇ ବିନ୍ଦୁସରତୀର୍ଥ	॥	୧୧୧
	ସେଠାରୁ ଗଲେ ଦୂର ହୋଇ	। କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷି ଛନ୍ତି ଚାହିଁ	॥	୧୧୨
୩୪	ଯା' ସିଦ୍ଧ ମାର୍ଗକୁ ସଂସାରେ	। ସିଦ୍ଧ-ସମୂହ ସ୍ତୁତି କରେ	॥	୧୧୩
	ଗରୁଡ଼ପକ୍ଷ ଚଳିବାରେ	। ଯେ ସାମବେଦ ଉଚ୍ଚେ ସ୍ୱରେ	॥	୧୧୪
	ସେ କଥା କରନ୍ତେ ଶ୍ରବଣ	। ଗମନ କଲେ ନାରାୟଣ	॥	୧୧୫

୧. ମନୁ । ୨. ତା = ଶତରୂପାର ।

୩୫ ଗମନ କରନ୍ତେ ଈଶ୍ୱର । କର୍ଦ୍ଦମ ନାମ ମୁନିବର ॥୧୧୬
ମନୁ ଆସିବା କାଳ ଚାହିଁ । ରହିଲେ ବିନ୍ଦୁସରଠାଇଁ ॥୧୧୭
୩୬ ଏମନ୍ତ ଶୁଣ ହୋ ବିଦୁର । ମନୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର ॥୧୧୮
ସୁବର୍ଣ୍ଣବିଭୂଷିତ ରଥେ । ଆରୋହୀ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ସମେତେ ॥୧୧୯
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଦେବହୂତି । ଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରନ୍ତି ॥୧୨୦
୩୭ ଯେବଣ ଦିନ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ । ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୨୧
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ମୁନିର । ଆଶ୍ରମପଦେ ସେ ଦିନର ॥୧୨୨
୩୮ କର୍ଦ୍ଦମଠାରେ ଭଗବାନ । କରନ୍ତେ କୃପାବଲୋକନ ॥୧୨୩
ନେତ୍ରୁଁ ଆନନ୍ଦଜଳ ବହି । ପଡ଼ନ୍ତେ ବିନ୍ଦୁମାନେ ଯହିଁ ॥୧୨୪
୩୯ ସେ ବିନ୍ଦୁସର ନାମେ ସିଦ୍ଧି । ବେଢ଼ିଛି ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ॥୧୨୫
ପୁଣ୍ୟ ଆରୋଗ୍ୟ[1] ସ୍ୱାଦୁ ଜଳ । ଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ଋଷିକୁଳ ॥୧୨୬
୪୦ ପୁଣ୍ୟ ହରିଣ ଖଗମାନ । ଯହିଁରେ କରନ୍ତି ନିସ୍ୱନ ॥୧୨୭
ଏମନ୍ତ ଦ୍ରୁମଲତାଜାଳ । ବେଷ୍ଟିତ ଅଟେ ଯାର କୂଳ ॥୧୨୮
ସର୍ବ ଋତୁରେ ଦ୍ରୁମମାନ । ଫଳପୁଷ୍ପରେ ଶୋଭାବନ ॥୧୨୯
୪୧ ବନସମୂହେ ଶୋଭା ପାଇ । ମତ୍ତ ବିହଗେ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ॥୧୩୦
ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି ମତ୍ତ ଭୃଙ୍ଗେ । ମତ୍ତ ମୟୂରେ ନାଚେ ରଙ୍ଗେ ॥୧୩୧
ମତ୍ତ କୋକିଳମାନେ ଯହିଁ । ଶବଦ କରୁଛନ୍ତି ରହି ॥୧୩୨
୪୨ କଦମ୍ବ, ପନସ, ଚମ୍ପକ, । କରଞ୍ଜ, ଅସନ, ଅଶୋକ ॥୧୩୩
କୁନ୍ଦ, ମନ୍ଦାର, ଚୂତଦ୍ରୁମ । କୁଟଜେ ବିଶେ ମନୋରମ ॥୧୩୪
୪୩ ଯେ କାରଣ୍ଡବ, ପ୍ଲବ, ହଂସ । କୁରର, ଚକୋର, ସାରସ ॥୧୩୫
ଜଳକୁକ୍କୁଟ, ଚକ୍ରସ୍ୱନ[2] । ତେଣେ ଯେ ଅଟଇ ଶୋଭନ ॥୧୩୬
୪୪ ହରିଣ, କୁଞ୍ଜର, ବରାହ । ଗୋପୁଚ୍ଛ, ଶଲ୍ଲକ, ଗବୟ ॥୧୩୭
ଯେ ହରି, ମର୍କଟ, ନକୁଳ । ମୃଗନାଭିରେ ସମାକୁଳ ॥୧୩୮
୪୫ ସେ ତୀର୍ଥେ ମିଳି ଆଦିରାଜା[3] । ସୈନ୍ୟସହିତେ ମହାତେଜା ॥୧୩୯
ଦେଖିଲେ ଅଛନ୍ତି କର୍ଦ୍ଦମ । ଅନଳେ ସାରି ନିତ୍ୟ ହୋମ ॥୧୪୦
୪୬ ସ୍ୱଭାବେ ଘୋର ତପତେଜେ । ସୁନ୍ଦର ଶରୀର ବିରାଜେ ॥୧୪୧
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅପାଙ୍ଗେ ଭଗବାନ । କରିଅଛନ୍ତି ବିଲୋକନ ॥୧୪୨

---

୧. ଅରୋଗ । ୨. ଚକ୍ରବାକର ଧ୍ୱନି । ୩. ଆଦିରାଜା = ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ।

	ବିଷ୍ଣୁର ବଚନ ଅମୃତ ।	ହୋଇଣ ଅଛି କର୍ଣ୍ଣଗତ	॥୧୪୩
	ଏ ଘେନି ଅତିକୃଶ ତାର ।	ହୋଇଣ ନାହିଁ କଳେବର	॥୧୪୪
୪୭	ଉଚ୍ଚ ଅଟଇ ତାଙ୍କ କାୟେ ।	ସୁନ୍ଦର ଜଟା ଶିରେ ଶୋହେ	॥୧୪୫
	ଲୋଚନ ପଦ୍ମପତ୍ର ପ୍ରାୟେ ।	କୌପୀନ କଟିଦେଶେ ବହେ	॥୧୪୬
	ମଳିନ ହୋଇଛି ଶରୀର ।	ଦିଶୁଣ ନାହିଁ ସେ ସଂସ୍କାର	॥୧୪୭
	ନିକଟେ ମିଳି ନରପତି ।	ଦେଖିଲେ ଏମନ୍ତ ମୂରତି	॥୧୪୮
୪୮	ପର୍ଣ୍ଣଶାଳାରେ ନୃପମଣି ।	ମିଳନ୍ତେ ଯୋଡ଼ି ବେନି ପାଣି	॥୧୪୯
	ଦେଇ ଉଚିତ ଉପଚାର ।	ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ମୁନିବର	॥୧୫୦
	ତାହାଙ୍କୁ କରି ଦିବ୍ୟ ପୂଜା ।	ବଶ କଲେ ସେ ମହାତେଜା	॥୧୫୧
୪୯	ସ୍ୱୀକାର କରି ସେ ପୂଜନ ।	ସଂଯତେ ବସନ୍ତେ ରାଜନ	॥୧୫୨
୫୦	ବିଷ୍ଣୁ-ଆଦେଶ ମନେ ଗୁଣି ।	ସଂତୋଷ ଚିତ୍ତରେ ସେ ମୁନି	॥୧୫୩
	ଚାହିଁଣ ରାଜାର ବଦନ ।	କହନ୍ତି ଅମୃତ ବଚନ	॥୧୫୪
	ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରମଣ ଏ ଜଗତେ ।	ସାଧୁଜନଙ୍କ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ	॥୧୫୫
	ଅସାଧୁଜନ ନାଶପାଇଁ ।	ବିଷ୍ଣୁ-ପାଳନା ଶକ୍ତି ତୁହି	॥୧୫୬
୫୧	ଯେ ଅର୍କ, ଇନ୍ଦୁ, ଅଗ୍ନି, ବାତ ।	କୃତାନ୍ତ, ଧର୍ମ, ଜଳନାଥ	॥୧୫୭
	ଏହାଙ୍କ ରୂପକୁ ପାଳନେ ।	ଧରିଣ ଭ୍ରମଇ ଭୁବନେ	॥୧୫୮
	ସେ ଶୁଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।	ତୁ ଅଟୁ, ତୋତେ ନମସ୍କାର	॥୧୫୯
୫୨	ଯଦ୍ୟପି ଧର୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ।	ତୁମ୍ଭେ ବୁଲନ୍ତେ ସବୁଠାଇଁ	॥୧୬୦
	ଏଠାକୁ ତୁମ୍ଭ ଆଗମନ ।	ସମ୍ଭବ ଅଟେ ହେ ରାଜନ !	॥୧୬୧
	ତଥାପି ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।	ଆସିଛ ଯେବେ କହ ବାରେ	॥୧୬୨
	ମଣିଗଣରେ ବିଭୂଷିତ ।	ଜୟ କରଇ ଯେ ସଂତତ	॥୧୬୩
	ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହି ।	ଚଣ୍ଡ କୋଦଣ୍ଡ କରେ ବହି	॥୧୬୪
	ଅସାଧୁ ଜନଙ୍କର ଚିତ୍ତେ ।	ଭୟକୁ ଜନ୍ମାଇ ସେ ରଥେ	॥୧୬୫
୫୩	ଆପଣା ସୈନ୍ୟପାଦଘାତ ।	ଲାଗି ଯେ ହୋଇଛି ଖଣ୍ଡିତ	॥୧୬୬
	ସେ ମହୀମଣ୍ଡଳ କମ୍ପାଇ ।	ବିପୁଳ ସୈନ୍ୟକୁ ଘେନାଇଁ	॥୧୬୭
	ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟ ତେଜ ବହି ।	ଯେବେ ତୁ ନ ବୁଲିବୁ ମହୀ	॥୧୬୮
୫୪	ତେବେ ଏ ଧର୍ମସେତୁମାନ ।	ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମ-ନିବନ୍ଧନ	॥୧୬୯
	ଯାହା ରଚିଛି[୧] ଭଗବାନ ।	ତାହା ନାଶିବେ ଦୁଷ୍ଟଜନ	॥୧୭୦

୧. ରଞ୍ଚିଛି ।

୫୫ ଲୋକେ ଅଟନ୍ତି ନିରଙ୍କୁଶ । ସ୍ୱଭାବେ ବିଷୟେ ଲାଳସ ।।୧୭୧
ତେଣୁ ଅଧମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବ । ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚଳେ ଯେବେ ଥିବ ।।୧୭୨
ଏ ଲୋକ ଦସ୍ୟୁଗ୍ରସ୍ତ ହେବ । ତେବେ ନିଶ୍ଚୟେ ନାଶ ଯିବ ।।୧୭୩
୫୬ ଏବେ ମୁଁ ପଚାରଇ ବୀର ! । ଯଦର୍ଥେ ଆଗମନ ତୋର ।।୧୭୪
ସେ କଥା ନିଷ୍କପଟ ହୋଇ । ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥାଇଁ ।।୧୭୫
ଏମନ୍ତ କହି ରାଜା ଆଗେ । କର୍ଦ୍ଦମ ଅତି ଅନୁରାଗେ ।।୧୭୬
ବିଷ୍ଣୁ ବଚନ ସୁମରିଲେ । ଅଧିକ ପ୍ରିୟଭାବ କଲେ ।।୧୭୭
ସେ ମୁନି ଚରଣ ପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ।।୧୭୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମନୁକର୍ଦ୍ଦମସଂବାଦୋ
ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଦ୍ୱାବିଂଶୋଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାବିଂଶେ କର୍ଦ୍ଦମାୟାଦାଦ୍ ଯଥାଦିଷ୍ଟଂ ହି ବିଷ୍ଣୁନା ।
ମନୁର୍ଦୁହିତରଂ ଦେବହୂତିମିତ୍ୟନୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏମନ୍ତେ ରାଜାଗୁଣକର୍ମ । ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ କର୍ଦ୍ଦମ ।। ୧
ରାଜା ସଲଜ୍ଜ ପ୍ରାୟେ ହେଲେ । ମୁନିଙ୍କି ବଚନ କହିଲେ ।। ୨

ଶ୍ରୀମନୁରୁବାଚ

୨ ବେଦସ୍ୱରୂପୀ ପ୍ରଜାପତି । ଜାଣିମା ଅର୍ଥେ ନିଜ ଗତି ।। ୩
ତପସ୍ୟା-ବିଦ୍ୟା-ଯୋଗରତ । ବିଷୟମାର୍ଗରେ ବିରତ ।। ୪
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଏମନ୍ତ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଖୁଁ କଲା ଜାତ ।। ୫
୩ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ସହସ୍ରଚରଣେ । ଧରେ ସହସ୍ର ଭୁଜଗଣେ ।। ୬
ସେ ବିପ୍ରଙ୍କର ରକ୍ଷାଅର୍ଥ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୁଜୁ କଲା ଜାତ ।। ୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ହୃଦ ତାର । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଟଇ ଶରୀର ।। ୮

୪ ଏ ଘେନି ବିପ୍ର କ୍ଷତ୍ର ଦୁଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ରଖଇ ॥ ୯
ଯେ ଦେବ ଅବ୍ୟୟ ଅଟଇ । ସତ-ଅସତ-ଆତ୍ମା[1] ହୋଇ ॥ ୧୦
ସେ ପୁଣି ବିପ୍ର-କ୍ଷତ୍ର ବେନି । ରକ୍ଷା କରଇ ଭାବ ଘେନି ॥ ୧୧
୫ ତୁମ୍ଭର ଦରଶନୁଁ ମୋର । ସର୍ବ ସଂଶୟ ଗଲା ଦୂର ॥ ୧୨
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୟେଂ ପ୍ରୀତି ବହି । ରକ୍ଷା କରିବା ଧର୍ମ କହି ॥ ୧୩
୬ ଭାଗ୍ୟେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ । ଅଜ୍ଞାନୀ ନ ଦେଖେ ଯାହାକୁ ॥ ୧୪
ଭାଗ୍ୟେ ତୁମ୍ଭର ପାଦଧୂଳି । ନିଜ ଶିରରେ ହେଲି ବୋଲି ॥ ୧୫
୭ ଭାଗ୍ୟରେ ମୋତେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲ । ସେ ଘେନି ଅନୁଗ୍ରହ କଲ ॥ ୧୬
ଭାଗ୍ୟେ ତୁମ୍ଭର ବାକ୍ୟସାର । ପଶିଲା କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ମୋର ॥ ୧୭
୮ ଦୁହିତା ସ୍ନେହେ ଆତ୍ମା ମୋର । ଲଭୁଛି କ୍ଲେଶ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୮
ଏଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନ । ଯାହା କହୁଛି ହୋଇ ଦୀନ ॥ ୧୯
ସେ କଥା ଶୁଣି ମୁନିବର । ମୋହର ଠାରେ କୃପା କର ॥ ୨୦
୯ ଉତ୍ତାନପାଦ, ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଅଟନ୍ତି ମୋର ବେନି ସୁତ ॥ ୨୧
ସେ ବେନି ଜନଙ୍କ ଭଗିନୀ । ଅଟଇ ଏ ମୋର ନନ୍ଦିନୀ ॥ ୨୨
ବୟସ, ଶୀଳ, ଗୁଣେ ଯୁତ । ପତିକି କରୁଛି ବାଞ୍ଛିତ ॥ ୨୩
୧୦ ତୁମ୍ଭ ଚରିତ, ରୂପ, ଗୁଣ । ଶାସ୍ତ୍ର, ବୟସ, ଯେବା ପୁଣ ॥ ୨୪
ନାରଦଠାରୁ ତା' ଶୁଣିଲା । ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭଠାରେ କଲା ॥ ୨୫
୧୧ ମୁହିଁ ଏହାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚିତ୍ତେ । ଘେନି ମିଳିଲି ତୋ' ଅଗ୍ରତେ ॥ ୨୬
ସେ ଘେନି ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ୱିଜବର । ଏହାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥ ୨୭
ଏ ଗୃହମେଧୀ କର୍ମ ଯେତେ । ତହିଁକି ଅନୁରୂପ ତୋତେ ॥ ୨୮
୧୨ ଯେ କାମ[2] ଦଇବବଶରେ । ମିଳଇ ତାହାର ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୨୯
ସଙ୍ଗ[3] ରହିତ ଲୋକର ହିଁ । ତାହା ଛାଡ଼ିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥ ୩୦
ଯେ କାମଯୁତ ହୋଇଥିବ । ସେ ଅବା କିମ୍ପାଇଁ ଛାଡ଼ିବ ॥ ୩୧
୧୩ ମିଳିବା ଅର୍ଥ ଯେ ଛାଡ଼ଇ । କୃପଣ ଲୋକକୁ ମାଗଇ ॥ ୩୨
ତାହାର ଯଶ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ । ମାନ ହିଁ ଅବଜ୍ଞାରେ ଯାଇ ॥ ୩୩
୧୪ ତୁମ୍ଭର ଯତ୍ନ ବିଭାପାଇଁ । ଏମନ୍ତ ଶୁଣିଲଇଁ ମୁହିଁ ॥ ୩୪
ଏ ଘେନି ଦେଲି ମୋର ସୁତା । ଏହାକୁ ଘେନ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ॥ ୩୫

---

୧. ଆତ୍ମ । ୨. ବିଷୟ । ୩. ରଙ୍ଗ (?)

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୧୫ ବିବାହ-ଅର୍ଥେ ମୋର ମନ । ଏହାର ନୋହିଛି ପ୍ରଦାନ ।। ୩୬
ଆମ୍ଭର ଅନୁରୂପ ଏହି । ଆଦ୍ୟ ବିବାହବିଧି ଯେହି ।। ୩୭
୧୬ ହେ ନରନାଥ ! ତୋ ସୁତାର । ସେ କାମ ହେଉ ବାରମ୍ବାର ।। ୩୮
ଯେ କାମ ବେଦବିଧାନରେ[୧] । ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଛି ସଂସାରେ ।। ୩୯
ତୋହର ସୁତାକୁ ଆଦର । କରିବ ନାହିଁ କେଉଁ ନର ।। ୪୦
ନିଜ କାନ୍ତିରେ ଯେହୁ ଶୋହେ । ଶ୍ରୀ କି ଆକ୍ଷେପ କଲା ପ୍ରାୟେ ।। ୪୧
୧୭ ନୂପୁରସ୍ୱନେ ପାଦ ଶୋହି । ଜଗତୀ-ଉପରେ ଖେଳଇ ।। ୪୨
ହସ୍ତରୁ କନ୍ଦୁକପତନ । ହୁଅନ୍ତେ ବିହ୍ୱଳନୟନ ।। ୪୩
ଯାହାକୁ ଏ ରୂପରେ ଚାହିଁ । ବିମାନେ ବିଶ୍ୱାବସୁ ଥାଇ ।। ୪୪
ମୋହେ ବିମୂଢ଼ଚିତ୍ତ ହେଲା । ବିମାନୁଁ ତଳରେ ପଡ଼ିଲା ।। ୪୫
୧୮ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ନାରୀଗଣ । ତାଙ୍କର ଅଟଇ ଭୂଷଣ ।। ୪୬
ଲକ୍ଷ୍ମୀକି ନ ସେବିଲା ଜନ । ଯାକୁ ନ କରେ ଦରଶନ ।। ୪୭
ମନୁର ଅଟଇ ନନ୍ଦିନୀ । ଉତ୍ତାନପାଦର ଭଗିନୀ ।। ୪୮
ଆପଣା ଇଚ୍ଛାଏଁ ସେ ଆସି । ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ବିଶେଷି ।। ୪୯
ତାକୁ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ହୋଇ । କେ ଅବା ଇଚ୍ଛା ନ କରଇ ।। ୫୦
୧୯ ଏ ଘେନି ନିର୍ବନ୍ଧ ମୁଁ କରି । ଭଜିବି ତୋହର କୁମାରୀ ।। ୫୧
ଏ ଯେତେକାଳେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ମୋର । ଧରିବ ଗର୍ଭେ ଆପଣାର ।। ୫୨
ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ସୁପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ପରମହଂସଜ୍ଞାନମୁଖ୍ୟ ।। ୫୩
ଅହିଂସ୍ର [୨]ଶୁକ୍ଳରେ କଥିତ । ଧର୍ମକୁ ମଣଇଁ ବହୁତ ।। ୫୪
୨୦ ବିଚିତ୍ର ସଂସାର ନିର୍ମାଣ । ଯା'ଠାରୁ ହୋଇଛି ପ୍ରମାଣ ।। ୫୫
ଯାହାର ଠାରେ ସ୍ଥିତ ହୋଇ । ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ଯାର ଠାଇଁ ।। ୫୬
ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ନାଥ । ଏଥିରେ ପ୍ରମାଣ ଅନନ୍ତ ।। ୫୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୧ ସେ ଋଷି ଏତେମାତ୍ର କହି । ରହିଲେ ପୁଣି ତୂନି ହୋଇ ।। ୫୮
ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ଛନ୍ତି ଧରି । ପଦ୍ମନାଭକୁ ଦୃଢ଼ କରି ।। ୫୯
ଦେଖାଇ ସୁସ୍ମିତ ବଦନ । ହରିଲେ ଦେବହୂତିମନ ।। ୬୦

---

୧. ଗୃଭ୍ଣାମି ତେ ସୌଭଗତ୍ୱାୟ ହସ୍ତଂ ମୟା ପତ୍ୟାଜରଦଷ୍ଟିର୍ଯଥାସଃ । (ଶ୍ରୁତିଃ)
୨. ଶୁକ୍ଳ = ବିଷ୍ଣୁ ।

୨୨ ସେ ମନୁ ଭାର୍ଯ୍ୟାଚିତ୍ତ ଜାଣି । ସୁତାର ଭାବ ପରିମାଣି ।। ୬୧
ମନରେ ହରଷ ଲଭିଲା । ଋଷିଙ୍କି ଦୁହିତାକୁ ଦେଲା ।। ୬୨
ଯେ ମୁନି ଗୁଣଗଣେ ଯୁତ । ସୁତାହିଁ ଅଟଇ ତେମନ୍ତ ।। ୬୩
୨୩ ମନର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅନୁପମ । ଅଟଇ ଶତରୂପା ନାମ ।। ୬୪
ସେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଅନେକ । ପ୍ରଦାନକଲା ଯଉତୁକ ।। ୬୫
ଯେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ବିଭୂଷଣ । ବସନ, ଗୃହୋପକରଣ ।। ୬୬
୨୪ ସଦୃଶ ବରକୁ ପ୍ରଦାନ । କରିଣ ସୁତାକୁ ରାଜନ ।। ୬୭
ବ୍ୟଥା ଛାଡ଼ିଣ ନିଜମନ । ସୁତାକୁ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ।। ୬୮
ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବରୁ ମଥିତ । ହେଉଣ ଅଛି ନିଜ ଚିତ୍ତ ।। ୬୯
୨୫ ବିରହ ନ ପାରନ୍ତେ ସହି । ଲୋଚନୁଁ ଅଶ୍ରୁକଳା ବହି ।। ୭୦
ବୋଲନ୍ତେ ହେ ବତ୍ସା ହେ ମାତ । ଯେ ଜଳ ନେତ୍ରରୁ ଗଳିତ ।। ୭୧
ତେଣେ ସିଞ୍ଚିଲା ଦୁହିତାର । କେଶପାଶକୁ ନୃପବର ।। ୭୨
୨୬ ମୁନିଙ୍କି କରି ଆମନ୍ତ୍ରଣ । ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଲଭି ପୁଣ ।। ୭୩
ସଙ୍ଗତେ ନିଜ ଗଣ ଛନ୍ତି । ରଥରେ ଚଢ଼ିଣ ନୃପତି ।। ୭୪
ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗର । ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ନିଜପୁର ।। ୭୫
୨୭ ଋଷିକୁଳକୁ ହିତ ହୋଇ । ଯେ ସରସ୍ୱତୀ ଅଛି ବହି ।। ୭୬
ତାହାର ବେନି କୂଳେ ସ୍ଥାନ । କରିଅଛନ୍ତି ଋଷିମାନ ।। ୭୭
ତାହାଙ୍କ ଆଶ୍ରମସଂପତ୍ତି । ଦେଖିଣ ଚଳିଲେ ନୃପତି ।। ୭୮
୨୮ ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଆଗମନ । ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତରୁ ପ୍ରଜାମାନ ।। ୭୯
ଗୀତବାଦିତ୍ର ସ୍ତୁତି କଲେ । ହରଷେ ପାଛୋଟି ଅଇଲେ ।। ୮୦
୨୯ ଯେ ବର୍ହିଷ୍ମତୀ ନାମ ପୁରୀ । ସର୍ବସଂପଦେ ଅଛି ପୂରି ।। ୮୧
ଅଙ୍ଗ କଂପାନ୍ତେ ଯଜ୍ଞ[୧] ଯହିଁ । ପଡ଼ିଲେ ରୋମମାନେ ଯାଇ ।। ୮୨
୩୦ ସେ ରୋମ ହେଲେ କୁଶ କାଶ । ନିତ୍ୟରେ ହରିତ ବର୍ଚ୍ଚସ[୨] ।। ୮୩
ଯେଣେ ସକଳ ଋଷିଜନ । ଯଜ୍ଞନାଶକ ଦୈତ୍ୟମାନ ।। ୮୪
ବହୁତ ପରାଭବ କରି । ଯଜ୍ଞେ ସନ୍ତୋଷ କଲେ ହରି ।। ୮୫
୩୧ ସେ କୁଶ କାଶ ବର୍ହିମାନ । ମନୁ କରିଣ ଆସ୍ତରଣ ।। ୮୬
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷକୁ ପୂଜିଲେ । ଯା'ଠାରୁ ଭୂମିକି ଲଭିଲେ ।। ୮୭

---

୧. ଯଜ୍ଞବରାହ ୨. ତେଜ

୩୨ ଯେ ବର୍ହିଷ୍ମତୀ ନାମେ ପୁର । ତହିଁରେ ମିଳି ନୃପବର ॥ ୮୮
ମିଳିଲେ ଆପଣା ଭୁବନ । ଯେ ତାପତ୍ରୟ ବିନାଶନ ॥ ୮୯
୩୩ ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଭାର୍ଯ୍ୟାସୁତ । ବିଷୟ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ବହୁତ ॥ ୯୦
ଯେ ଆନ ଥିଲେ ଧର୍ମ ଆଦି । ତାଙ୍କ ବିରୋଧକୁ ନ ସାଧି ॥ ୯୧
ପ୍ରଭାତେ ସ୍ତିରୀଗଣ ସଂଗେ । ସୁରଗାୟକମାନେ ରଙ୍ଗେ ॥ ୯୨
ଯାର ଉତ୍ତମ କୀର୍ତ୍ତିମାନ । ହରଷେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୯୩
ସେ ମନୁ କରି ଦୃଢ଼ମନ । ଶୁଣନ୍ତି ହରିକଥାମାନ ॥ ୯୪
୩୪ ସେ ଯୋଗମାୟାରେ ନିଷ୍ଣାତ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସ୍ୱୟଂଭୂର ସୁତ ॥ ୯୫
ହରିଙ୍କି ଭଜନ କରନ୍ତି । ଚେଷ୍ଟାରେ ମୁନିଂ[1] ସେ ବୋଲାନ୍ତି ॥ ୯୬
ତାହାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ-ବିନାଶନେ । ଯୋଗ୍ୟ ନୋହିଲେ ଭୋଗମାନେ ॥ ୯୭
୩୫ ଶୁଣନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଗୁଣମାନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୯୮
ବିଷ୍ଣୁର କଥା ନିରନ୍ତରେ । କହନ୍ତେ ନିଜ ବଦନରେ ॥ ୯୯
ଆପଣା ମନ୍ୱନ୍ତରେ ସ୍ଥିତ । ଯେ କାଳମାନେ ଅପ୍ରମିତ ॥ ୧୦୦
ନିଷ୍ଫଳ ନୋହିଲେ ତାଙ୍କର । ଏ ରୂପେ ନିଜ ମନ୍ୱନ୍ତର ॥ ୧୦୧
୩୬ ଅଟଇ ଏକସ୍ତରି ଯୁଗ । ସେ ମନୁ କଲେ ତାହା ଭୋଗ ॥ ୧୦୨
ବିଷ୍ଣୁପ୍ରସଙ୍ଗେ ସେ ନୃପତି । ଜିଣିଲେ ଜାଗ୍ରଦାଦି[2] ଗତି ॥ ୧୦୩
୩୭ ହେ ବ୍ୟାସସୁତ ଯେଉଁ କ୍ଳେଶ । ଶରୀରୁଁ ମନରୁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦୪
ଯେ ବା ଆକାଶୁଁ ଉତପତି । ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ ଯେ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୧୦୫
ଯେ ଭୂତଗଣରୁ ସମ୍ଭବ । ଶୀତ-ଉଷ୍ଣାଦି ନାନାଭାବ ॥ ୧୦୬
ହରିସେବକଙ୍କୁ ସେମାନେ । କେମନ୍ତେ ବାଧିବେ ଭୁବନେ ॥ ୧୦୭
୩୮ ଯାହାକୁ ନାନା ଧର୍ମମାନ । ପୃଚ୍ଛା କରନ୍ତେ ମୁନିଜନ ॥ ୧୦୮
ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଧର୍ମମାନ । ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମର ଯେ ବିଧାନ ॥ ୧୦୯
ସେ ସର୍ବ କଲେ ସେ ଉକତ । ଅଟନ୍ତି ସର୍ବଭୂତେ ହିତ ॥ ୧୧୦
୩୯ ଯେ ମନୁ ଆଦି ନୃପବର । ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ ତାହାର ॥ ୧୧୧
କହିଲି ତୋର ଆଗେ ମୁହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣନାଯୋଗ୍ୟ ସେ ଅଟଇ ॥ ୧୧୨
ତାହାର ସୁତା ଦେବହୂତି । ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ତା' ବିଭୂତି ॥ ୧୧୩

---

୧. ମନୁ । ୨. ସାତ୍ତ୍ୱିକାଦି (ବା) । ଜାଗ୍ରଦ୍ + ଆଦି = ଜାଗ୍ରଦାଦି ।

ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ସଂବାଦ । ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥୧୧୪
ସୁଜନେ ଭବୁଁ ତର ଏଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ॥୧୧୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଦେବହୂତିପ୍ରଦାନଂ ନାମ
ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟୋବିଂଶେ ତପୋଯୋଗନିର୍ମିତେ ସର୍ବସମ୍ପଦି ।
ବିମାନେ କାମଗେ ଚିତ୍ରା ତୟୋ ରତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ପୁରକୁ ଯା'ନ୍ତେ ନିଜ ପିତା । ସେ ଦେବହୂତି ପତିବ୍ରତା ॥ ୧
ଇଙ୍ଗିତେ ଅଟଇ ପଣ୍ଡିତ । ପତିକି ସେବା କଲା ନିତ୍ୟ ॥ ୨
ଭବାନୀ ଯେସନ ପ୍ରୀତିରେ । ମହାଦେବଙ୍କୁ ସେବା କରେ ॥ ୩
୨ କରିଣ ବିଶ୍ୱାସ, ଗୌରବ । ସେବା, ସୌହୃଦ, ଶୁଦ୍ଧ ଭାବ ॥ ୪
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ ଆଚରି । ମଧୁର ବଚନ ଉଚ୍ଚାରି ॥ ୫
୩ ଛାଡ଼ିଣ କାମ, ଦ୍ୱେଷ, ଦମ୍ଭ । ନିଷିଦ୍ଧାଚାର, ମଦ, ଲୋଭ ॥ ୬
ନିରତେ ସାବଧାନ ହେଲା । ତେଜସ୍ୱୀ ପତିକି ତୋଷିଲା ॥ ୭
୪ ସେ ମନୁସୁତା ଦେବହୂତି । ସତତେ ଅଛି ଅନୁବର୍ତ୍ତି ॥ ୮
ଦେବତାଠାରୁ ଗୁରୁ ଅତି । ଅଟଇ ଯେ ଆପଣା ପତି ॥ ୯
ତାହା ସକାଶୁଁ ସୁଖମାନ । ଇଚ୍ଛା କରଇ ନିଜ ମନ ॥ ୧୦
୫ ବ୍ରତଚର୍ଯ୍ୟାରେ ଲଭି କ୍ଳେଶ । କାଳେ ହୋଇଲା ଅତି କୃଶ ॥ ୧୧
ତାହାର ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ଦେଖି ସେ ଦେବ ଋଷିବର ॥ ୧୨
ସପ୍ରେମ ଗଦଗଦ ବାଣୀ । କରୁଣାବଶ ହୋଇ ଭଣି ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୬ ହେ ମନୁପୁତ୍ରି ! ଅତିଶୟେ । ସେବା ତୁ କଲୁ ମୋର ଠାଏ ॥ ୧୪
ଦୃଢ଼ ଭଗତି ଦେଖି ତୋର । ସନ୍ତୋଷ ହେଲା ମନ ମୋର ॥ ୧୫
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଯେ ଦେହ । ଅଟେ ଉଚିତ ନିଜ ପ୍ରିୟ ॥ ୧୬
ତା ନାଶ ଗଣିଲୁ ତୁ ନାହିଁ । ମୋହର ଅର୍ଥେ କ୍ଳେଶ ପାଇ ॥ ୧୭

୭ ନିଜ ଧର୍ମରେ ମୁଁ ତତ୍ପର । ତପ, ସମାଧି ଯେ ବା ମୋର ॥ ୧୮
ଯେ ବିଦ୍ୟା, ଆତ୍ମଯୋଗ ଦୁଇ । ତେଣେ ମୁଁ ଯାହା ଅଛି ପାଇ ॥ ୧୯
ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରସାଦୁଁ ସଂଭୂତ । ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଭୋଗ ଅପ୍ରମିତ ॥ ୨୦
ମୋର ଚରଣ ସେବାଫଳେ । ତୋତେ ମିଳିଲେ ସେ ସକଳେ ॥ ୨୧
ଯହିଁରେ ନାହିଁ ଶୋକଭୀତି । ଏମନ୍ତ ଭୋଗ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୨୨
ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିକି ଦେବି ମୁହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର ଏବେ ତାହି ॥ ୨୩
୮ ଯେ ଉରୁକ୍ରମ ଭଗବାନ । ତାହାର ଭ୍ରୂଲତାପତନ ॥ ୨୪
ତେଣେ ସକଳ ମନୋରଥ । ଯହିଁରେ ହୁଅଇ ବିହତ ॥ ୨୫
ଏ ରୂପେ ଆନ ଭୋଗ ଯେତେ । କି କାର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ଏ ଜଗତେ ॥ ୨୬
ନିଜ ଧର୍ମରୁ ଯେ ସମ୍ଭବ । ନୃପଭୋଗରେ ଯେ ଦୁର୍ଲଭ ॥ ୨୭
ସେ ଦିବ୍ୟ ସୁଖ ଭୋଗ କର । ସିଦ୍ଧ ହୋଇଲୁ ମୋ ସାଙ୍ଗର ॥ ୨୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯ ଯେ ନାନା ଯୋଗମାୟାଗଣ । ବିଦ୍ୟାରେ ଅଟନ୍ତି ନିପୁଣ ॥ ୨୯
ଏମନ୍ତ ବଚନ କହନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଦେବହୂତି ॥ ୩୦
ମନରେ ଯେତେ ଦୁଃଖ ଥିଲା । ତକ୍ଷଣେ ସକଳ ଛାଡ଼ିଲା ॥ ୩୧
ଲଜ୍ଜାବଶରେ ଅଳ୍ପ ଚାହିଁ । ମନ୍ଦହସିତମୁଖ ହୋଇ ॥ ୩୨
ବିନୟ-ପ୍ରେମ-ବେନିଭରେ । କହିଲା ଗଦ୍‌ଗଦ ବାକ୍ୟରେ ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୧୦ ଭୋ ନାଥ ! ଦ୍ୱିଜଗଣବର । ଏ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧ ତୁମ୍ଭଠାର ॥ ୩୪
ଅମୋଘ ଯୋଗମାୟାଗତି । ତୁମ୍ଭେ, ଜାଣଇଁ ମୁଁ ଏ ରୀତି ॥ ୩୫
ଗର୍ଭସମ୍ଭବଯାଏ ମୋର । ଗୃହସ୍ଥ-ଆଶ୍ରମ ବେଭାର ॥ ୩୬
ଯେଉଁ ନିର୍ବନ୍ଧ ଏ ପ୍ରକାରେ । କହିଛ, ହେଉ ସେ ଏଠାରେ ॥ ୩୭
ପତିସକାଶୁଁ ସତୀଙ୍କର । ପ୍ରସବ ଅଟେ ଗୁଣସାର ॥ ୩୮
୧୧ କାମଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁସାରେ । ଯେ ଉପଯୋଗ ସଂଗମରେ ॥ ୩୯
ଉପକଳ୍ପନା ତାହା କର । ତପବଶରୁ ମୋ ଶରୀର ॥ ୪୦
ବହୁତ କ୍ଲେଶ ଅଛି ପାଇ । ଯେଣେ ରତିକି ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୪୧
ତୁମ୍ଭ ସକାଶୁଁ ମନୋଭବ । ମୋତେ କରୁଛି ପରାଭବ ॥ ୪୨
ସେ ଘେନି ସଦୃଶ ଭବନ । ଭୋ ନାଥ ! ବିଚାର ବହନ ॥ ୪୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ହିତକୁ ବିଚାରି ପ୍ରିୟାର । ସେ ମୁନି କର୍ଦ୍ଦମ ବିଦୁର ! ।। ୪୪
ତକ୍ଷଣେ କାମର ବିମାନ । ଯୋଗରେ କଲେ ଉତପନ ।। ୪୫
୧୩ ସକଳ କାମ କରେ ଜାତ । ସର୍ବ ରତ୍ନରେ ସମନ୍ୱିତ ।। ୪୬
ସକଳ ସମ୍ପଦ ସମୃଦ୍ଧି । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଯହିଁ ସିଦ୍ଧି ।। ୪୭
ମଣିଘଟିତ ନାନା ସ୍ତମ୍ଭ । ତେଣେ ଯେ ଦିଶଇ ଆରମ୍ଭ ।। ୪୮
୧୪ ଦିବ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଅଛି ଯହିଁ । ଯେ ସର୍ବକାଳେ ସୁଖ ଦେଇ ।। ୪୯
ବିଚିତ୍ର ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ରେ ଜାତ । ପତାକା ଗଣେ ଅଳଙ୍କୃତ ।। ୫୦
୧୫ ବିଚିତ୍ର ପୁଷ୍ପମାଳାମାନ । ଯହିଁ ମଞ୍ଜୁଳ ଭୃଙ୍ଗସ୍ୱନ ।। ୫୧
କୌଷେୟ ଆଦି ନାନା ବାସ । ତେଣେ ଯେ ଦିଶେ ସୁପ୍ରକାଶ ।। ୫୨
୧୬ ଉପରେ ଉପରେ ରଚନ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ଗୃହମାନ ।। ୫୩
ଯହିଁରେ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ପଲ୍ୟଙ୍କ ବ୍ୟଜନ ଆସନ ।। ୫୪
ଦିବ୍ୟବସନମାନ ଥାଇ । ତେଣେ ଯେ ଅତି ଶୋଭା ପାଇ ।। ୫୫
୧୭ ନାନା ପ୍ରକାରେ ଶିଳ୍ପ ଯହିଁ । ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଶୋଭା ପାଇ ।। ୫୬
୧୮ ଯେଉଁ ବିମାନ ମରକତ- । ସ୍ଥଳରେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ ।। ୫୭
ଯେ ଦିବ୍ୟ ବିଦ୍ରୁମେ ଘଟିତ । ବେଦିକା ମାନରେ ଶୋଭିତ ।। ୫୮
ଦ୍ୱାରରେ ବିଦ୍ରୁମନିର୍ମିତ । ଦେହଳୀ ଦିଶଇ ଶୋଭିତ ।। ୫୯
ହିରାରେ ହୋଇଣ ଜଡ଼ିତ । କବାଟ ଦିଶଇ ଶୋଭିତ ।। ୬୦
ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳରେ ଅଗ୍ରଦେଶ । ତହିଁରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣକଳଶ ।। ୬୧
୧୯ ଉତ୍ତମ ପଦ୍ମରାଗେ ଯେହି । ନୟନବନ୍ତ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।। ୬୨
ହିରାଖଚିତ ବାଡ଼ମାନ । ତହିଁ ସେ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ।। ୬୩
ବିଚିତ୍ର ବିତାନନିକର । ଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ନିରନ୍ତର ।। ୬୪
ହେମ ତୋରଣମାନେ ଛନ୍ତି । *ହାରରେ ସହିତ ଅଟନ୍ତି ।। ୬୫
୨୦ କୃତ୍ରିମ ହଂସ ଆଦି ଯେହି । ତାହାଙ୍କୁ ଆରୋହି ଆରୋହି ।। ୬୬
ଆପଣା ବର୍ଗପ୍ରାୟ ମଣି । ମରାଳ ପାରାବତ ଶ୍ରେଣୀ ।। ୬୭
ରହିଣ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି ତୋଷମନେ ।। ୬୮

---

* ''ସହାରୈର୍ହୈମତୋରଣୈଃ''– ଏହି ପାଠ ଅନୁସାରେ ପଦରଚନା ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ''ସହାରୈଃ'' ସ୍ଥାନରେ ''ମହାର୍ହୈ'' ପାଠାନ୍ତର ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

୨୧ ବିହାରସ୍ଥାନ ଶଯ୍ୟାଘର । ଅଙ୍ଗଣ ସଂଭୋଗ ମନ୍ଦିର ॥ ୬୯
ବାହ୍ୟ ଅଙ୍ଗଣା ଯଥାସ୍ଥାନେ । ନିର୍ମିତ ଅଛନ୍ତି ଏମାନେ ॥ ୭୦
ବିସ୍ମୟ କରାଇଲା ପ୍ରାୟେ । ନିଜ ମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଏ ॥ ୭୧
୨୨ ସେ ଗୃହ ଚାହେଁ ଦେବହୂତି । ମନରେ ନାହିଁ ଅତି ପ୍ରୀତି ॥ ୭୨
ଯେ ଜାଣେ ସର୍ବଭୂତମନ । ବୋଲେ ସେ କର୍ଦ୍ଦମ ବଚନ ॥ ୭୩
୨୩ ଏ ହ୍ରଦେ କରି ନିମଜ୍ଜନ । ସଖି ! ଆରୋହ ଏ ବିମାନ ॥ ୭୪
ଶୁକ୍ଳ[1] ନିର୍ମିତ ତୀର୍ଥ ଏହି । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ମଙ୍ଗଳକୁ ଦେଇ ॥ ୭୫
୨୪ ନିଜ ସ୍ୱାମୀର ବାକ୍ୟ ମାନି । ସେ ଚାରୁ ଉତ୍ପଳନୟନୀ ॥ ୭୬
ପିନ୍ଧିଛି ମଳିନ ବସନ । ଜଟା ହୋଇଛି କେଶମାନ ॥ ୭୭
୨୫ ମଳପଙ୍କରେ ଛନ୍ନ ହୋଇ । ସ୍ତନ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ଯହିଁ ॥ ୭୮
ଧରିଣ ଏମନ୍ତ ଶରୀର । ମିଳିଣ ସରସ୍ୱତୀତୀର ॥ ୭୯
ଯହିଁ ମଙ୍ଗଳଜଳେ[2] ଛନ୍ତି । ସେ ସରେ ମିଳିଲା ଯୁବତି ॥ ୮୦
୨୬ ସେ ସରମଧ୍ୟେ ଗୃହସ୍ଥିତ । ଦେଖିଲା କନ୍ୟା ଦଶ ଶତ ॥ ୮୧
ସମସ୍ତେ କିଶୋରବୟସୀ । ଉତ୍ପଳ ପ୍ରାୟେ ଦେହ ବାସି ॥ ୮୨
୨୭ ତାକୁ ଦେଖିଣ ସେ ଉଠିଲେ । ପ୍ରାଞ୍ଜଳି ହୋଇଣ ବୋଇଲେ ॥ ୮୩
ଆମ୍ଭେ ତୋ' ପରିଚାରୀଗଣ । କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁଁ ତା' ଭଣ ॥ ୮୪
୨୮ ଏମନ୍ତ କହି କନ୍ୟାଜନ । ଘେନିଣ ସ୍ନାନଦ୍ରବ୍ୟମାନ ॥ ୮୫
ତାହାକୁ ସ୍ନାନ କରାଇଲେ । ଦିବ୍ୟ ବସନ ବେନି ଦେଲେ ॥ ୮୬
୨୯ ଦିବ୍ୟ ବିବିଧ ଅଳଂକାର । ଖଞ୍ଜିଲେ ଶରୀରେ ତାହାର ॥ ୮୭
ସକଳଗୁଣଯୁତ ଅନ୍ନ । ମାଦକ ସୁଧାସମ ପାନ ॥ ୮୮
ଏମାନ ସମର୍ପିଲେ ନେଇ । ସେ କନ୍ୟାମାନେ ଭାବେ ତହିଁ ॥ ୮୯
୩୦ ଦର୍ପଣ ଘେନି ନିଜ କର । ଦେଖିଲା ଆପଣା ଶରୀର ॥ ୯୦
କୁସୁମମାଳାରେ ଶୋଭନ । ଦିବ୍ୟ ବସନ ପରିଧାନ ॥ ୯୧
ନିର୍ମଳ ମଙ୍ଗଳସଂଯୁତ । କନ୍ୟାମାନଙ୍କରେ ସେବିତ ॥ ୯୨
୩୧ ଶିରରେ ଘେନିଣ ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ[3] । ଜଳେ କ୍ଷାଳିତ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ ॥ ୯୩
ସକଳ ଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ । କଣ୍ଠେ ପଦକ ବିରାଜିତ ॥ ୯୪
ରତ୍ନବଳୟ ଶୋହେ କରେ । କାଞ୍ଚନ ନୂପୁର ପାଦରେ ॥ ୯୫

---

୧. ଶୁକ୍ଳ=ବିଷ୍ଣୁ । ୨. ଜଳମାନେ । ୩. ତୈଳାଦି ।

୩୨ ବହୁତ ରତ୍ନରେ ପ୍ରକଟ । କାଞ୍ଚନ କାଞ୍ଚୀ ଶ୍ରେଣୀତଟ ॥ ୯୬
କଣ୍ଠରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ହାର । କୁଙ୍କୁମ ଆଦିରେ[1] ସୁନ୍ଦର ॥ ୯୭
୩୩ ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୂଲତା, ଦଶନ । ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅପାଙ୍ଗ ଶୋଭମାନ ॥ ୯୮
ନୟନ ପଦ୍ମକୋଷସମ । ଅଳକେ ମୁଖେ ଅଭିରାମ ॥ ୯୯
୩୪ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଦେବହୂତି । ଚିନ୍ତିଲା ଯେତେବେଳେ ପତି ॥୧୦୦
ଋଷିଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ପ୍ରିୟ ଅଟନ୍ତି ଆପଣାର ॥୧୦୧
ଏମନ୍ତ ଋଷିଙ୍କ ପାଖରେ । ରହିଛି ସ୍ତିରୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ॥୧୦୨
୩୫ ସ୍ୱାମୀର ଆଗେ ନାରୀଗଣ । ସହିତେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖିଣ ॥୧୦୩
ତା' ଯୋଗଗତି ବୋଲି ଜାଣି । ବିସ୍ମୟ ଲଭିଲା ତରୁଣୀ ॥୧୦୪
୩୬ ସ୍ନାନେ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ମଳି । ଅପୂର୍ବ ବିଶେ ଦେହ ଝଳି ॥୧୦୫
ପୂର୍ବପ୍ରାୟକ ଦେହବର୍ଣ୍ଣ । ବସ୍ତ୍ର ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଚାରୁ ସ୍ତନ ॥୧୦୬
୩୭ ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧରୀ । ପାଦେ ଅଛନ୍ତି ସେବା କରି ॥୧୦୭
ପିନ୍ଧିଛି ରୁଚିର ଅମ୍ବର । ଏମନ୍ତ ଦେଖି ଋଷିବର ॥୧୦୮
ତକ୍ଷଣେ ଭାବବଶ ହେଲେ । ବିମାନେ ତାକୁ ବସାଇଲେ ॥୧୦୯
୩୮ ଯା'ର ମହିମା ନୋହେ ନାଶ । ନିଜ ପ୍ରିୟାର ହୋଇ ବଶ ॥୧୧୦
ସେବନ୍ତି ବିଦ୍ୟାଧରୀମାନେ । କର୍ଦ୍ଦମ ବସି ସେ ବିମାନେ ॥୧୧୧
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟଇ ସୁନ୍ଦର । ଶୋଭା ପାଇଲା ମୁନିବର ॥୧୧୨
ସ୍ଫୁଟ କୁମୁଦଗଣ[2] ବନ୍ତ । ଆକାଶ ମଧରେ ଯେମନ୍ତ ॥୧୧୩
ତାରକାଗଣେ ବୃତ ହୋଇ । କୁମୁଦବନ୍ଧୁ[3] ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୧୪
୩୯ ମଦନ ମିତ୍ର ସମୀରଣ । ବହନ୍ତେ ସୁଭଗ ଯେ ପୁଣ ॥୧୧୫
ଗଙ୍ଗାପ୍ରବାହ ପଡ଼ିବାରେ । ମଙ୍ଗଳନାଦ ଯହିଁ ସ୍ଫୁରେ ॥୧୧୬
ଯହିଁରେ ଅଷ୍ଟଲୋକପାଳ । କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ସର୍ବକାଳ ॥୧୧୭
ଏ ରୂପେ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ । ଯେ କୁଳାଚଳ-ଦରୀମାନ ॥୧୧୮
ତହିଁରେ କଲେ ସେ ବିହାର । ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ନାରୀବର ॥୧୧୯

---

୧. ରୁଚକଂ ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟେ ଗ୍ରୀବାଭରଣଦନ୍ତୟୋଃ । (ବିଶ୍ୱପ୍ରକାଶଃ)
ରୁଚକ = କୁଙ୍କୁମାଦି ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟ ।
୨. ଗୁଣ (?) (ତୁ ମୂଳପାଠ) । ୩. ଚନ୍ଦ୍ର ।

ଯେ ବନ ନାମେ ଚୈତ୍ରରଥ । ମାନସ ସର ଯେ ବିଦିତ ॥୧୨୨
ରାମାର ସଙ୍ଗେ ରତ ହୋଇ । ତହିଁରେ ବିହରିଲେ ଯାଇଁ ॥୧୨୩
୪୧ କାମଗ, ଅତି ଦୀପ୍ୟମାନ । ଚଢ଼ିଣ ଏମନ୍ତ ବିମାନ ॥୧୨୪
ପବନ ପରାଏ ଭ୍ରମନ୍ତେ । ବିମାନବନ୍ତ ଲୋକ ଯେତେ ॥୧୨୫
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ଅତିକ୍ରମ । ଯେ ମହାଯଶସ୍ୱୀ କର୍ଦ୍ଦମ ॥୧୨୬
୪୨ ଉଦ୍ଧାମଚିତ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । କିବା ଅସାଧ ଏ ସଂସାର ॥୧୨୭
ଯେଣେ ବ୍ୟସନ ହୋଏ ଶାନ୍ତି । ସେ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଯେ ସେବନ୍ତି ॥୧୨୮
୪୩ ଦ୍ୱୀପବରଷାଦି[1] ସମେତେ । ଭୂମିମଣ୍ଡଳ ଅଛି ଯେତେ ॥୧୨୯
ଅନେକ ଅଦଭୂତ ତହିଁ । ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ତା' ଦେଖାଇ ॥୧୩୦
ସେ ମହାଯୋଗୀ ଲେଉଟିଲେ । ନିଜ ଆଶ୍ରମରେ ମିଳିଲେ ॥୧୩୧
୪୪ ରତି-ଉତ୍ସୁକ ଅଟେ ଅତି । ମନୁର ସୁତା ଦେବହୂତି ॥୧୩୨
ତାକୁ ରମନ୍ତେ ଅନୁରାଗେ । ଆତ୍ମାକୁ କଳ୍ପି ନବ ଭାଗେ ॥୧୩୩
ଏମନ୍ତେ ବହୁତ ବରଷ । ମୁହୂର୍ତ୍ତପ୍ରାୟ କଲେ ଶେଷ ॥୧୩୪
୪୫ ସେ ବିମାନରେ ଦେବହୂତି । ଉତ୍ତମ ଶେଯେ କରି ସ୍ଥିତି ॥୧୩୫
ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ନିଜ ନାଥ । ତା' ସଙ୍ଗେ ହୋଇଣ ସଙ୍ଗତ ॥୧୩୬
ଏ ରୂପେ ଯେତେ କାଳ ଗଲା । ସେ ତାହା ଜାଣି ନ ପାରିଲା ॥୧୩୭
୪୬ ଏମନ୍ତେ ଯୋଗ ଅନୁଭାବେ । ରମନ୍ତେ ଦମ୍ପତୀସ୍ୱଭାବେ ॥୧୩୮
କାମକ୍ରୀଡ଼ାରେ ବେନିଜନ । ଲାଳସ ହୋଇ ଅନୁଦିନ ॥୧୩୯
ଅଳପ କାଳ ପ୍ରାୟ ଶେଷ । ହୋଇଲା ଶତେକ ବରଷ ॥୧୪୦
୪୭ ସକଳ ଜନମାନଙ୍କର । ସଂକଳ୍ପ ଯାହାକୁ ଗୋଚର ॥୧୪୧
ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ତପଚାରୀ । ଆତ୍ମାକୁ ନବ[2] ଭାଗ କରି ॥୧୪୨
ମୋ' ଅର୍ଦ୍ଧଦେହ ଦେବହୂତି । ତାକୁ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଚିନ୍ତି ॥୧୪୩
ତାହାର ଗର୍ଭେ ନିଜ ରେତ । ସେ ମୁନି କଲେକ ସ୍ଥାପିତ ॥୧୪୪
୪୮ ସେ ଦେବହୂତି ଏକାଦିନ । ଜନ୍ମିଲା[3] ସ୍ତିରୀ ପ୍ରଜାମାନ ॥୧୪୫
ସମସ୍ତେ ଅଟନ୍ତି ସୁନ୍ଦର । ଉତ୍ପଳଗନ୍ଧ-କଳେବର ॥୧୪୬

---

୧. ଦ୍ୱୀପବର୍ଷ + ଆଦି ।
୨. "ପୁମାନ ପୁଂସୋଽଧିକେ ଶୁକ୍ରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଭବେଦଧିକେ ସ୍ତ୍ରୀୟାଃ ।" (ସ୍ମୃତିଃ)
୩. ଜନ୍ମ କଲା ।

୪୯　ସନ୍ନ୍ୟାସ କରିବେ ସ୍ୱପତି　।　ଏ କଥା ଜାଣି ଦେବହୂତି　॥୧୪୭
ମୁଖେ ମଣ୍ଡିତ ମନ୍ଦହାସ　।　ବିକଳ ହୋଏ ହୃଦଦେଶ　॥୧୪୮
୫୦　ଯେ ନଖମଣିରେ ଶୋହଇ　।　ସେ ପାଦେ ଭୂମିକି ଲେଖଇ　॥୧୪୯
ଲୋଚନଯୁଗୁଁ ବହେ ବାରି　।　ତାହା କ୍ରମରେ ରୋଧ କରି　॥୧୫୦
ତଳକୁ ପୋତିଣ ବଦନ　।　କହିଲା ଲଳିତ ବଚନ　॥୧୫୧

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୫୧　ଯେତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋତେ କଲ ।　ନିର୍ବାହ ହେଲା ସେ ସକଳ　॥୧୫୨
ତଥାପି ଶରଣ ମୁଁ ତୋରେ　।　ଅଭୟ ଦାନ ଦିଅ ମୋରେ　॥୧୫୩
୫୨　ହେ ବିପ୍ର ! ତୁମ୍ଭ ସୁତାଙ୍କର　।　ସମାନ ବରଙ୍କୁ ବିଚାର　॥୧୫୪
ବନକୁ ଯାଆନ୍ତେ ତୁମ୍ଭର　।　ଯେ[୧] ଶୋକ ହରିବ ମୋହର　॥୧୫୫
୫୩　ଭୋ ନାଥ ! ହୋଇଣ ନିଷ୍ଫଳ ।　ଗଲା ମୋହର ଏତେ କାଳ　॥୧୫୬
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅର୍ଥପ୍ରସଙ୍ଗରେ　।　ଆତ୍ମାକୁ କଲି ଅତିଦୂରେ　॥୧୫୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ସକ୍ତ ହୋଇ　।　ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗ କଲି ମୁହିଁ　॥୧୫୮
୫୪　ତୁମ୍ଭେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ　।　ଏ ଭାବ ନ ପାରିଲି ଚିହ୍ନି　॥୧୫୯
ତଥାପି ସଙ୍ଗମ ତୁମ୍ଭର　।　ଅଭୟ ଅର୍ଥେ ହେଉ ମୋର　॥୧୬୦
୫୫　ଅଜ୍ଞାନେ ଦୁଷ୍ଟ ଜନଠାରେ　।　ଯେଉଁ ସଙ୍ଗକୁ ପ୍ରାଣୀ କରେ　॥୧୬୧
ସେ ଅଟେ ଭବକୁ କାରଣ　।　ତା' ସାଧୁଠାରେ କଲେ ପୁଣ　॥୧୬୨
ଅସଙ୍ଗଭାବକୁ ଲୋକର　।　କଳ୍ପନା କରେ ଦ୍ୱିଜବର !　॥୧୬୩
୫୬　ଯା' କର୍ମ ଧର୍ମ ଅର୍ଥେ ନୋହି　।　ବିରାଗ ଅର୍ଥେ ନ କଳ୍ପଇ　॥୧୬୪
ବିଷ୍ଣୁର ସେବାରେ ନୋହିଲା　।　ସେ ଲୋକ ଜୀଉଁ ଜୀଉଁ ମଲା　॥୧୬୫
୫୭　ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାରେ ଦୃଢ଼ ହୋଇ　।　ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି ମୁହିଁ　॥୧୬୬
ତୁମ୍ଭେ ମୁକତିଦାତା ଅତି　।　ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରି ନିଜପତି　॥୧୬୭
ସଂସାରବନ୍ଧନୁଁ ମୁକତ　।　ଯେଣୁ ନୋହିଲି ପ୍ରାଣନାଥ !　॥୧୬୮
ଏମନ୍ତ କର୍ଦ୍ଦମସମ୍ମୁଖେ　।　ସେ ଦେବହୂତି ମନଦୁଃଖେ　॥୧୬୯
କରନ୍ତି ସିଦ୍ଧମାନେ ସ୍ତୁତି　।　ଯେସନେ ଶୋହେ ଧନପତି　॥୧୭୦

୧.　(କେ) ?

୫୮ ବଇଶ୍ରମ୍ଭକ, ସୁରସେନ । ଯେ ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରକ, ନନ୍ଦନ ॥୧୭୧
ଯେତେକ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସେ । ସୁଜନେ ରସ ଏହି ରସେ ॥୧୭୨
ତରିବ ଘୋର ଭବସିନ୍ଧୁ । କହଇ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥୧୭୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଦେବହୂତ୍ୟନୁତାପୋନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ବିଂଶେ ତତୋ ଜନ୍ମ କପିଳସ୍ୟାହ ତତ୍‌ପିତୁଃ ।
ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାଂ ତମନୁଜ୍ଞାପ୍ୟ ଋଣତ୍ରୟବିମୋକ୍ଷତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ମନୁଦୁହିତା ଏ ପ୍ରକାରେ । ନିର୍ବେଦ କହନ୍ତେ ଆଗରେ ॥ ୧
ଶୁକ୍ଳର ବଚନ ଚିତୋଇ[୧] । ଦୟାଳୁ ମୁନି ତାଙ୍କୁ କହି ॥ ୨

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୨ ହେ ରାଜପୁତ୍ରି ! ଅନିନ୍ଦିତା । ଆମ୍ଭାକୁ ନ କର ତୁ ଚିନ୍ତା ॥ ୩
ମୁକୁନ୍ଦ ଏହି ନିକଟରେ । ପ୍ରବେଶ ହେବେ ତୋ ଉଦରେ ॥ ୪
୩ ତୁ ଧରିଅଛୁ ନାନା ବ୍ରତ । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ଜାତ ॥ ୫
ଯମ, ନିୟମ, ତପ, ଦାନ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଭଜ ଭଗବାନ ॥ ୬
୪ କରନ୍ତେ ଆରାଧନା ତୋର । ଶୁକ୍ଳ ଜନ୍ମିଣ ତୋ' ଉଦର ॥ ୭
ପ୍ରକାଶ କରି ଯଶ ମୋର । ଛେଦିବେ ହୃଦଗ୍ରନ୍ଥି ତୋର ॥ ୮
ଯେ ବ୍ରହ୍ମମାର୍ଗ ଅଗୋଚର । ତାହା କହିବେ ତୋ' ଆଗର ॥ ୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫ ସେ ପ୍ରଜାପତିର ସନ୍ଦେଶ । ଗୌରବେ କରିଣ ବିଶ୍ୱାସ ॥ ୧୦
କୂଟସ୍ଥ ପୁରୁଷ ଶ୍ରୀପତି । ତାଙ୍କୁ ଭଜିଲା ଦେବହୂତି ॥ ୧୧
୬ ବହୁତ କାଳର ଅନ୍ତରେ । ମଧୁସୂଦନ ତା' ଉଦରେ ॥ ୧୨
କର୍ଦ୍ଦମବୀର୍ଯ୍ୟେ ହେଲେ ଜାତ । କାଷ୍ଠରୁ ଅନଳ ଯେମନ୍ତ ॥ ୧୩

୧. ଚିତୋଇ = ମନେ ପକାଇ (ସ୍ମରନ୍) ।

୭ ବରଷା କଲା[୧] ମେଘମାନେ । ବାଦ୍ୟ ବଜାଇଲେ ଗଗନେ ।। ୧୪
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାଇଲେକ ଗୀତ । ନାଚିଲେ ଅପସରାଯୂଥ ।। ୧୫
୮ ଖେଚରକରୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ । ପଡ଼ିଲେ ଦିବ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ମହୀ ।। ୧୬
ସକଳ ଦିଗ, ଜନମନ । ସଲିଳ ହୋଇଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ।। ୧୭
୯ କର୍ଦ୍ଦମ ଆଶ୍ରମମଣ୍ଡଳ । ବେଷ୍ଟିତ ସରସ୍ୱତୀଜଳ ।। ୧୮
ମରୀଚି ଆଦି ଋଷିବୃନ୍ଦେ । ବ୍ରହ୍ମା ସେ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ।। ୧୯
୧୦ ସତ୍ତ୍ୱ ଅଂଶରେ ଅବତାର । ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ତା' ମନ୍ଦିର ।। ୨୦
ସାଂଖ୍ୟଯୋଗର ଖ୍ୟାତି ପାଇଁ । ସେ ଅଜ ଏମନ୍ତ ଜାଣଇଁ ।। ୨୧
୧୧ ସେ କର୍ଦ୍ଦମର ଚେଷ୍ଟା ଯେତେ । ବିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ପ୍ରଶଂସନ୍ତେ ।। ୨୨
ହୃଷ୍ଟ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ହୋଇ । ସେ ପତିପତ୍ନୀମୁଖ ଚାହିଁ ।। ୨୩
କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ । ଆପଣେ କମଳ-ଆସନ ।। ୨୪

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୧୨ ଭୋ ତାତ ! ପୂଜାକୁ ମୋହର । କଲ୍ପନା କଲୁ ତୁ ଅପାର ।। ୨୫
ମୋ ବାକ୍ୟ ନିଷ୍କପଟ ହୋଇ । ମାନି ଘେନିଲୁ ଯେଣୁ ତୁହି ।। ୨୬
୧୩ ପିତାର ଠାରେ ସୁତେ ଏତେ । ସେବା କରିବେ ଏ ଜଗତେ ।। ୨୭
ପିତାବଚନ ଗଉରବେ । ସ୍ୱୀକାର କରି ଆଚରିବେ ।। ୨୮
୧୪ ହେ ବତ୍ସ ! ଅଛନ୍ତି ଏ ତୋର । ନବ ଦୁହିତା ମନୋହର ।। ୨୯
ଏ ସୃଷ୍ଟି ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ । ବୃଦ୍ଧି କରିବେ ପ୍ରଭାବରେ ।। ୩୦
୧୫ ଏ ଘେନି ଯଥାରୁଚି କରି । ସୁଚରିତକୁ ଅନୁସରି ।। ୩୧
ଯେ ମରୀଚ୍ୟାଦି ଋଷିବର । ତାଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କୁ ବିଭା କର ।। ୩୨
ତୋହର ଯଶ ସର୍ବକାଳେ । ପ୍ରକାଶ[୨] ଭୁବନମଣ୍ଡଳେ ।। ୩୩
୧୬ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ତୋ' ମନ୍ଦିର । ନିଜ ମାୟାରେ ଅବତାର ।। ୩୪
ଭଗତ ଜନଙ୍କର ନିଧି । କପିଳ ରୂପ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।। ୩୫
ଏ କଥା ଭଲେ ପରିମାଣି । ଭୋ ମୁନି ! ଅଛଇଁ ମୁଁ ଜାଣି ।। ୩୬
୧୭ ଏମନ୍ତ କର୍ଦ୍ଦମକୁ କହି । ଦେବହୂତିକି ବୋଲେ ଚାହିଁ ।। ୩୭
ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ଦେବ । କର୍ମବାସନା ବିନାଶିବ ।। ୩୮
ହିରଣ୍ୟପ୍ରାୟ କେଶବର୍ଣ୍ଣ । ଅମଳ ପଙ୍କଜଲୋଚନ ।। ୩୯
ପଦ୍ମମୁଦ୍ରାରେ ଯୁତ ହୋଇ । ପାଦପଙ୍କଜ ଶୋଭା ପାଇ ।। ୪୦

---

୧. ବର୍ଷନ୍ତୋ ଘନାଃ । ୨. ପ୍ରକାଶ କର (ବିସ୍ତୃଣୀହି) ।

୧୮ ହେ ମନୁପୁତ୍ରି ! ଗର୍ଭେ ତୋର । ଏ ରୂପେ ବିଜେ ଚକ୍ରଧର ॥ ୪୧
ଅବିଦ୍ୟା[୧] ସଂଶୟ[୨]ର ଗ୍ରନ୍ଥି । ଛିଣ୍ଡାଇ ବୁଲିବେ ସେ ପୃଥ୍ୱୀ ॥ ୪୨
୧୯ ଏ ସିଦ୍ଧଗଣଙ୍କର ନାଥ । ସାଂଖ୍ୟ-ଆଚାର୍ଯ୍ୟରେ[୩] ସମ୍ମତ ॥ ୪୩
ଲୋକେ କପିଳ ନାମ ହେବ । ତୋର କୀର୍ତ୍ତିକି ବିସ୍ତାରିବ ॥ ୪୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୦ କର୍ଦ୍ଦମ-ଦେବହୂତି ବେନି । ଆଶ୍ୱାସି ଦେବ ପଦ୍ମଯୋନି ॥ ୪୫
କୁମାର-ନାରଦ ସଙ୍ଗତେ । ବସିଣ ହଂସମୟ ରଥେ ॥ ୪୬
ଯେ ସାର ସ୍ୱର୍ଗର ଉପରେ । ମିଳିଲେ ସେ ସତ୍ୟଲୋକରେ ॥ ୪୭
୨୧ ବିଧାତା କରନ୍ତେ ଗମନ । କର୍ଦ୍ଦମ ଶୁଣି ତା' ବଚନ ॥ ୪୮
ଋଷିଙ୍କି ଦେଲା ତୋଷଚିତ୍ତେ । ନିଜ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତେ ॥ ୪୯
୨୨ ଯେ କନ୍ୟା କଳା ନାମେ ଥିଲା । ମରୀଚିଋଷିଙ୍କି ତା' ଦେଲା ॥ ୫୦
୨୩ ଯାହାର ଅନସୂୟା ନାମ । ଅତ୍ରିଙ୍କି ଦେଲା ତା କର୍ଦ୍ଦମ ॥ ୫୧
ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ ଦେଲା ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କୁ । ହବିର୍ଭୂ ଦେଲା ପୁଲସ୍ତ୍ୟଙ୍କୁ ॥ ୫୨
ଗତିକି ପୁଲହଙ୍କୁ ଦେଲା । କ୍ରତୁଙ୍କୁ କ୍ରିୟା ବିଭା ହେଲା ॥ ୫୩
ଭୃଗୁଙ୍କୁ ସମର୍ପିଲା ଖ୍ୟାତି । ବଶିଷ୍ଠେ ଦେଲା ଅରୁନ୍ଧତୀ ॥ ୫୪
୨୪ ଶାନ୍ତିକି ଦେଲା ଅଥର୍ବରେ । ଯଜ୍ଞବିସ୍ତାର ଯେଣେ କରେ ॥ ୫୫
ବିବାହ ହୋଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଘେନି । ଗଲେ ଯେ ନବ ମହାମୁନି ॥ ୫୬
କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷି ଯଥୋଚିତ । ସଂତୋଷ କଲେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ॥ ୫୭
୨୫ ସେ ଋଷିମାନେ ବିଭା ହୋଇ । କର୍ଦ୍ଦମଋଷି ଆଗେ କହି ॥ ୫୮
ମନରେ ଲଭିଣ ସଂତୋଷ । ଯେ ଯାହା ଆଶ୍ରମେ ପ୍ରବେଶ ॥ ୫୯
୨୬ ବିବୁଧଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବ ହରି । ଗୃହେ ଅଛନ୍ତି ଅବତରି ॥ ୬୦
ସେ ମୁନି ଜାଣିଣ ଏମନ୍ତ । ଏକାନ୍ତେ ହୋଇ ଉପଗତ ॥ ୬୧
ନିଜ କପୋଳେ ଦେଇ କର । କହିଲେ ବଚନ ମଧୁର ॥ ୬୨

ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

୨୭ ନିଜ ଦୁରିତୁଁ ଏ ସଂସାରେ । ଦଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି ଯେଉଁ ନରେ ॥ ୬୩
ତାହାଙ୍କୁ ବହୁତ କାଳରେ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୋନ୍ତି ନିଶ୍ଚେ ସୁରେ ॥ ୬୪

---

୧. ଅବିଦ୍ୟା = ସ୍ୱରୂପାଜ୍ଞାନ ।
୨. ସଂଶୟ = ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ । ୩. (ଆଚାର୍ଯ୍ୟୈଃ) ।

୨୮ ବହୁତ ଜନ୍ମେ କରି ସିଦ୍ଧି । ଭଗତି ଯୋଗ ସୁସମାଧି ॥ ୬୫
ତେଣେ ଯା' ପାଦ ମୁନିଜନେ । ଦେଖି ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନେ ॥ ୬୬
୨୯ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ସେ ଭଗବାନ । ନ ଗଣି ଆମ୍ଭର ହେଳନ ॥ ୬୭
ସ୍ୱଭାବେ ଆମ୍ଭେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନ । ଆମ୍ଭର ଘରେ ହେଲ ଜନ୍ମ ॥ ୬୮
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ନିଜଜନପକ୍ଷ । ସ୍ଥାପନେ ଅଟ ଅତି ଦକ୍ଷ ॥ ୬୯
୩୦ ବଚନ କହିଅଛୁ ଯାହା । ସତ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ତାହା ॥ ୭୦
ମୋ ଘରେ ନାଥ ! ହେଲୁ ଜନ୍ମ । କରିବା ଅର୍ଥେ ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥ ୭୧
ଭଗତ ଜନଙ୍କର ମାନ- । ବୃଦ୍ଧି କି ଅଟୁ ତୁ ନିଦାନ ॥ ୭୨
୩୧ ଅଛନ୍ତି ଅଲୌକିକ ହୋଇ । ଚତୁର୍ଭୁଜାଦି ରୂପ ଯେହି ॥ ୭୩
ତୋହର ଧାରଣକୁ ନାଥ । ସେ ରୂପମାନେ ହିଁ ଉଚିତ ॥ ୭୪
ମନୁଷ୍ୟାକାର ରୂପମାନ । ଯାହା ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଭକ୍ତଜନ ॥ ୭୫
ଯୋଗାଇ ତୋତେ ସେ ରୂପହିଁ । ସ୍ୱଭାବେ ରୂପ ତୋର ନାହିଁ ॥ ୭୬
୩୨ ପଣ୍ଡିତେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ । ତୋ ପାଦପୀଠକୁ ଜଗତେ ॥ ୭୭
କରନ୍ତି ସଦା ନମସ୍କାର । ତୁ ଅଟୁ ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୮
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବଇରାଗ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ । ଯଶ, ବୀର୍ଯ୍ୟରେ ଅଟୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୭୯
ଭୋ ନାଥ ! ମୁହିଁ ଅବିରତେ । ଶରଣ ପଶୁଅଛି ତୋତେ ॥ ୮୦
୩୩ ତୁ ନାଥ ! ପରମ ଈଶ୍ୱର । ଅଧୀନ ଶକ୍ତିମାନେ ତୋର ॥ ୮୧
ପ୍ରଧାନ, ପୁରୁଷ ବୋଲାଉ । ମହତ କାଳରୂପୀ ହେଉ ॥ ୮୨
ତୁ ଅହଂକାର ଲୋକରୂପୀ । ତୁ ଲୋକପାଳ ରୂପେ ବ୍ୟାପୀ ॥ ୮୩
ଚିଦ୍‌ଶକ୍ତିଯୋଗେ ହୋଏ ଲୀନ । ତୋ'ଠାରେ ସକଳ ଭୁବନ ॥ ୮୪
ସର୍ବଜ୍ଞ କପିଳ-ଶରୀର । ଶରଣ ପଶିଲି ତୋ' ଠାର ॥ ୮୫
୩୪ ତୁ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ନାଥ । ତୁ ଯେ ହୋଇଲୁ ମୋର ସୁତ ॥ ୮୬
ତେଣୁ ଶୁଝିଲି ଋଣମାନ । କାମ ହିଁ ହେଲା ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୮୭
ଏ ଘେନି ପଚାରୁଛି ତୋତେ । ପରିବ୍ରାଜକ ଦୀକ୍ଷାମତେ ॥ ୮୮
ନିଜ ହୃଦରେ ତୋତେ ଧରି । ଭ୍ରମିବି ଶୋକ ଦୂର କରି ॥ ୮୯

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୩୫ ବୈଦିକ ଲୌକିକ ଯେ କୃତ୍ୟ । ତହିଁ ପ୍ରମାଣ ମୋ ଭାଷିତ ॥ ୯୦
ତୋହର ପୁତ୍ର ହେବି ବୋଲି । ପୂର୍ବେ ମୁଁ ବଚନ କହିଲି ॥ ୯୧
ସେ ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ କରିବାରେ । ଜନ୍ମ ଲଭିଲି ତୋର ଘରେ ॥ ୯୨

୩୬ ଲିଙ୍ଗଶରୀରୁଁ ବିମୋକ୍ଷଣ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଯେଉଁ ମୁନିଗଣ ॥ ୯୩
ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ଦରଶନେ । ସମ୍ମତ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଗଣନେ ॥ ୯୪
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରେ ମୋହର । ଏ ଜନ୍ମ ଜାଣ ମୁନିବର ॥ ୯୫
୩୭ ଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆତ୍ମମାର୍ଗ ଥିଲା । କାଳବିଶେଷୁଁ ନାଶ ଗଲା ॥ ୯୬
ତାହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ପାଇଁ । ଏ ଦେହ ଧଇଲଇଁ ମୁହିଁ ॥ ୯୭
୩୮ ଅନୁଜ୍ଞା ଦେଲଇ ମୁଁ ତୋତେ । ଗମନ କର ଯଥାମତେ ॥ ୯୮
ମୋ'ଠାରେ କର୍ମ ସମର୍ପିଣ । *ଦୁର୍ଜୟ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜିଣିଣ ॥ ୯୯
ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭିବା ନିମିତ୍ତେ । ମୋତେ ତୁ ଭଜ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥୧୦୦
୩୯ ମୁଁ ଆତ୍ମାରୂପୀ ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି । ସକଳ ହୃଦେ ମୋର ସ୍ଥିତି ॥୧୦୧
ମୋତେ ତୁ ଆପଣାରଠାରେ । ଦେଖନ୍ତେ ନିଜ ମନଦ୍ୱାରେ ॥୧୦୨
ସକଳ ଶୋକ ଛାଡ଼ି ଦୂରେ । ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭିବୁ ନିର୍ଭରେ ॥୧୦୩
୪୦ ସକଳ-କର୍ମବିନାଶନ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥୧୦୪
ତାହା ମାତାକୁ ଦେବି ମୁହିଁ । ଯେଣେ ନିର୍ଭୟ ହେବ ଏହି ॥୧୦୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୧ ଏମନ୍ତେ କପିଳବଚନ । ଶୁଣି କର୍ଦ୍ଦମ ତୋଷମନ ॥୧୦୬
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲେ । ବନମାର୍ଗକୁ ଚଳିଗଲେ ॥୧୦୭
୪୨ ମଉନ ବ୍ରତକୁ ଧରିଣ । ଆତ୍ମାକୁ କରି ସେ ଶରଣ ॥୧୦୮
ସକଳ ସଙ୍ଗ ଦୂର କରି । ଅଗ୍ନିସେବନ ଅପହରି ॥୧୦୯
ଧରଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମିଲେ । ଗୃହ-ଆସକ୍ତି ଦୂର କଲେ ॥୧୧୦
୪୩ ଯେ ସତ, ଅସତ ରୂପର । ନିର୍ଗୁଣ, ସଗୁଣ ପ୍ରକାର ॥୧୧୧
ଅବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭଗତିରେ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଏ ଯେ ଆତ୍ମାରେ ॥୧୧୨
୪୪ ସେ ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ଦେଇ ମନ । ନିରତେ ଅହଂକାରଶୂନ୍ୟ ॥୧୧୩
ହୋଇଣ ମମତାରହିତ । ସହି ବରଷା, ଖରା, ଶୀତ ॥୧୧୪
ସମଦରଶୀ ସବୁଠାରେଁ । ସ୍ୱଦୃଷ୍ଟି ଅଟଇ ଆତ୍ମାରେ ॥୧୧୫
ବ୍ରହ୍ମପ୍ରବଣ ଶାନ୍ତ ମତି । ସେ ଧୀର ଜାଣେ ସର୍ବଗତି ॥୧୧୬
ଶାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ଊର୍ମିମାନ । ସମୁଦ୍ର ଦିଶଇ ଯେସନ ॥୧୧୭
୪୫ ଆତ୍ମା ସକଳ ଜୀବଙ୍କର । ଯେ ବାସୁଦେବ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥୧୧୮
ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ତାଙ୍କଠାରେ । ମନ ଦେଇଣ ନିରନ୍ତରେ ॥୧୧୯

* "ଅବିଦ୍ୟୟା ମୃତ୍ୟୁଂ ତୀର୍ତ୍ତ୍ୱା ବିଦ୍ୟୟାମୃତମଶ୍ନୁତେ ॥" (ଈଶ.ଉପ.)

୪୬ ଆତ୍ମାରୂପରେ ସର୍ବଭୂତେ । ହରିଙ୍କି ଦେଖିଲା ସଂତତେ ॥୧୨୦
୪୭ ଯେ ଆତ୍ମରୂପୀ ଭଗବାନ । ତହିଁ ଦେଖିଲା ଭୂତମାନ ॥୧୨୧
ଯେ ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱେଷରେ ରହିତ । ସକଳଠାରେ ସମଚିତ୍ତ ॥୧୨୨
ତେଣେ ବିଷ୍ଣୁରେ କରି ରତି । ଲଭିଲା ଭାଗବତ ଗତି ॥୧୨୩
ଏମନ୍ତ ବିଦୁରର ଆଗେ । ମୈତ୍ରେୟ କହେ ଅନୁରାଗେ ॥୧୨୪
ନିର୍ମଳ ଭାଗବତ ବାଣୀ । ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ପରିମାଣି ॥୧୨୫
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ହିତ । ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥୧୨୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ କର ଏଣେ ଲୟେ ॥୧୨୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚବିଂଶେ ଜନନ୍ୟା ତୁ ପୃଷ୍ଟୋ ବନ୍ଧବିମୋଚନମ୍ ।
ଆଦାବାହ ପରଂ ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣଂ କପିଳଃ ସୁତଃ ॥ ୧ ॥
କପିଳେନାର୍ପିତା ମାତ୍ରେ ଗୂଢ଼ଭାବନିୟନ୍ତ୍ରିତା ।
ଯୋଗମାଣିକ୍ୟମଞ୍ଜୁଷା ସ୍ଫୁଟମୁଦ୍‌ଘାଟ୍ୟତେଽଧୁନା ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀଶୌନକ ଉବାଚ

୧ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ । ତତ୍ତ୍ୱସଂଖ୍ୟାନ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧
କପିଳରୂପେ ଭଗବାନ । ନିଜ ମାୟାରେ ହେଲେ ଜନ୍ମ ॥ ୨
୨ ଅନେକ ବାର ମନ ଦେଇ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଶୁଣି ମୁଁ ଅଛଇ ॥ ୩
ପୁରୁଷଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ସାର । ଏ ସର୍ବଯୋଗୀମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୪
ଶୁଣନ୍ତେ ତାହାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ତୃପ୍ତି ନ ଲଭନ୍ତି ॥ ୫
୩ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ମାୟାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ମାନ ॥ ୬
ବିଧାନ କରେ ଏ ଜଗତେ । ସେ କଥାମାନ କହ ମୋତେ ॥ ୭
କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ କଥା ସେହି । ତହିଁରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋ ଅଛଇ ॥ ୮

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୪ ମିତ୍ର ଅଟନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର । ମୈତ୍ରେୟ ନାମେ ମୁନିବର ॥ ୯
ତାଙ୍କୁ ବିଦୁର ଏ ପ୍ରକାରେ । ପୃଛନ୍ତେ ସେ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟାରେ ॥ ୧୦
ଚିତ୍ତେ ସଂତୋଷ ହୋଇ ମୁନି । କହିଲେ ପ୍ରଶ୍ନକ୍ରମ ଘେନି ॥ ୧୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫ ପିତା ଗମନ୍ତେ ବନପଥେ । ନିଜ ଜନନୀପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ ॥ ୧୨
ସେ ବିନ୍ଦୁସରେ କଲେ ସ୍ଥାନ । କପିଳରୂପୀ ଭଗବାନ ॥ ୧୩
୬ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗପାର । ଦେଖାଇବାରେ ଶକ୍ତି ଯାର ॥ ୧୪
ଅଟନ୍ତି କର୍ମରେ ରହିତ । ସ୍ୱଭାବେ ଆପଣାର ସୁତ ॥ ୧୫
ସ୍ମରନ୍ତେ ବିଧାତାର ବାଣୀ । ତାହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୧୬
ଜ୍ଞାନମାର୍ଗରେ ଦେଇ ମତି । ବୋଇଲେ ମାତା ଦେବହୂତି ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୭ ବିଷୟ-ଅଭିଳାଷୁଁ ମୁହିଁ । ଭୋ ନାଥ ! ଶ୍ରାନ୍ତି ଲଭିଲଇଁ ॥ ୧୮
ଯେଉଁ ବିଷୟରସ ନିତ୍ୟେ । କରନ୍ତେ ସଂଭାବନା ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୯
ଘୋର ସଂସାର ଅନ୍ଧକାରେ । ପ୍ରବେଶ ହେଲି ମୁଁ ତହିଁରେ ॥ ୨୦
୮ ଅପାର ଘୋର ଅନ୍ଧକାର । ପାରଗ ଚକ୍ଷୁ ତୁ ମୋହର ॥ ୨୧
ଅନେକ ଜନ୍ମ ଅନ୍ତେ ମୁହିଁ । ତୋ' ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ଲଭିଲଇଁ ॥ ୨୨
୯ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟଇ । ସେ ଆଦ୍ୟ ଭଗବାନ ତୁହି ॥ ୨୩
ଅଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ଧ ଲୋକଙ୍କର । ତୁ ନେତ୍ର ଯେହ୍ନେ ଦିବାକର ॥ ୨୪
୧୦ ଭୋ ଦେବ ଏବେ ମୋର ମୋହ । ନାଶିବାକୁ ତୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ ॥ ୨୫
ଅହଂତା ମମତା ଏ ଦୁଇ । ଆଗ୍ରହ ଦେହେ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୨୬
ସେ ବେନି କଥା ଭୋ ଈଶ୍ୱର । କଳ୍ପିତ ଅଟଇ ତୋହର ॥ ୨୭
୧୧ ତୁ ନିଜ ଭୃତ୍ୟ ଜନଙ୍କର । ସଂସାରତରୁକୁ କୁଠାର ॥ ୨୮
ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ଅଟୁ ତୁହି । ତୋତେ ଶରଣ ଗଲି ମୁହିଁ ॥ ୨୯
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଯେ ଦୁଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିମାର ପାଇଁ ॥ ୩୦
ତୋତେ କରୁଛି ନମସ୍କାର । ତୁ ଧର୍ମବନ୍ତ ମଧ୍ୟେ ବର ॥ ୩୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଯେହି । ଅପବର୍ଗକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୩୨
ଏ ରୂପେ ମାତାର ବାଞ୍ଛିତ । ଶ୍ରବଣ କରି କର୍ଣ୍ଣପଥ ॥ ୩୩

ପ୍ରଶଂସା କରି ନିଜ ମତି । ସେ ଆତ୍ମବନ୍ତ ସାଧୁଗତି ॥ ୩୪
ମୁଖେ ଶୋଭିତ ମନ୍ଦହାସ । ବଚ୍ଚନ କଲେକ ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୫

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୩ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଯୋଗ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ମୋକ୍ଷାର୍ଥେ ମତ ଏ ମୋହର ॥ ୩୬
ଯହିଁରେ ଦୁଃଖସୁଖ ଦୁଇ । ନିବୃତ୍ତି ଅତିଶୟ ହୋଇ ॥ ୩୭
୧୪ ସେ ଯୋଗ କହିବଇଁ ତୋତେ । ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଋଷିଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥ ୩୮
ଯେ ଯୋଗ କରିଛି ବଖାଣ । ଯେ ଅଟେ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗନିପୁଣ ॥ ୩୯
୧୫ ଯେ ଆତ୍ମା ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ ଦୁଇ । ମନ କାରଣ ଅଟେ ତହିଁ ॥ ୪୦
ଗୁଣେ ଆସକ୍ତ ହୋଇ ଯେବେ । ବନ୍ଧନନିମିତ୍ତେହୋଏ ତେବେ ॥ ୪୧
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ହେଲେ ରତ । ଅପବର୍ଗକୁ କରେ ଜାତ ॥ ୪୨
୧୬ ଅହଂତା ମମତା ରୂପରେ । ଯେ ଅଭିମାନ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ॥ ୪୩
ତହୁଁ ଅଛନ୍ତି ଜାତ ହୋଇ । କାମଲୋଭାଦି ମଳ ଯେହି ॥ ୪୪
ତେଣେ ରହିତ ଯେବେ ମନ । ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁଖଦୁଃଖହୀନ ॥ ୪୫
୧୭ ତେବେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ନର । ଯେ ଏକ, ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ॥ ୪୬
ଭେଦରହିତ, ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅପରିଛିନ୍ନ ଅତି ॥ ୪୭
୧୮ ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟ-ଭକ୍ତିଯୁତ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୮
ତେଣେ ଆତ୍ମାକୁ ଉଦାସୀନ । କରିଣ ଦେଖଇ ସେ ଜନ ॥ ୪୯
ସେ ଲୋକ ନିସ୍ତେଜ କରିଣ । ଦେଖଇ ପ୍ରକୃତିକି ପୁଣ ॥ ୫୦
୧୯ ସର୍ବାତ୍ମା ଭଗବାନଠାରେ । ଯେବେ ଭକ୍ତିକି ଯୁକ୍ତ କରେ ॥ ୫୧
ଯୋଗୀଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧି ପାଇଁ । ତା' ସମ ସୁଖ ମାର୍ଗ ନାହିଁ ॥ ୫୨
୨୦ ସଙ୍ଗକୁ ମଣନ୍ତି ଆତ୍ମାର । ସୁଦୃଢ଼ ପାଶ ଜ୍ଞାନୀ ନର ॥ ୫୩
ସେ ସଙ୍ଗ କଲେ ସାଧୁଠାର । ନିରାବରଣ ମୋକ୍ଷଦ୍ୱାର ॥ ୫୪
୨୧ ସହିଷ୍ଣୁ, କରୁଣାସଂଯୁତ । ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମିତ ॥ ୫୫
ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଯେ ଅଟନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ଥାନ୍ତି ॥ ୫୬
ସର୍ବଦା ଅଟନ୍ତି ଯେ ଶାନ୍ତ । ଉତ୍ତମ ଚରିତେ ଭୂଷିତ ॥ ୫୭
୨୨ ଅନନ୍ୟଭାବେ ମୋତେ ଚିନ୍ତି । ଦୃଢ଼ ଭଗତି ଯେ କରନ୍ତି ॥ ୫୮
ମୋର ନିମିତ୍ତେ କର୍ମମାନ । ଛାଡ଼ନ୍ତି ବାନ୍ଧବସ୍ୱଜନ ॥ ୫୯

୨୩ ମୋର ମଧୁର କଥାମାନ । ଶୁଣନ୍ତି, କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥ ୬୦
ତାଙ୍କୁ ବିବିଧ ତାପମାନେ । ବାଧି ନ ପାରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୬୧
ଯେଣୁ ସେ ମୋରଠାରେ ଚିତ୍ତ । ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ଅବିରତ ॥ ୬୨
୨୪ ହେ ସାଧ୍ୱି ! ସାଧୁ ସେ ଅଟନ୍ତି । ସକଳ ସଙ୍ଗକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥ ୬୩
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭେ କର । ସେ ଯେଣୁ ସଙ୍ଗଦୋଷହର ॥ ୬୪
୨୫ ପ୍ରସଙ୍ଗୁଁ ସାଧୁଜନଙ୍କର । ବୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶକ ମୋହର ॥ ୬୫
ଜାତ ହୁଅନ୍ତି କଥାମାନ । ଯେ ହୃଦକର୍ଣ୍ଣ-ରସାୟନ ॥ ୬୬
ଅପବର୍ଗକୁ ମାର୍ଗ ମୁହିଁ । ସେ କଥା ଶ୍ରବଣୁଁ ମୋଠାଇଁ ॥ ୬୭
ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ପୁଣ ରତି । ଜାତ ହୁଅଇ କ୍ରମେ ଭକ୍ତି ॥ ୬୮
୨୬ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି ଲୀଳା ମୋର ଯେତେ । ତା' ଅନୁଚିନ୍ତା କରି ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୯
ଯେବଣ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଜାତ । ତେଣେ ପୁରୁଷ ହୋଇ ରତ ॥ ୭୦
ନୟନଶ୍ରବଣଗୋଚରେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୭୧
ତହିଁରୁ ବଇରାଗ୍ୟ ପାଇ । ଆପଣେ ଯୋଗଯୁତ ହୋଇ ॥ ୭୨
ଯେ ଋଜୁ ଯୋଗମାର୍ଗମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରିଣ ସାଧନ ॥ ୭୩
ଆପଣା ଚିତ୍ତବଶ ଅର୍ଥେ । ଯତ୍ନ କରିବ ଅବିରତେ ॥ ୭୪
୨୭ ପ୍ରକୃତିଗୁଣମାନଙ୍କର । ସେବାକୁ କରି ପରିହାର ॥ ୭୫
ବୈରାଗ୍ୟ ବିଜୃମ୍ଭିତ[୧] ଜ୍ଞାନେ । ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗର ବିଧାନେ ॥ ୭୬
ମୋଠାରେ ସମର୍ପିତ ହୋଇ । ଯେବଣ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଥାଇ ॥ ୭୭
ତେଣେ ପୁରୁଷ ମୋତେ ପାଇ । ସକଳ ଆତ୍ମାରୂପ ମୁହିଁ ॥ ୭୮

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୨୮ ତୁମ୍ଭର ଠାରେ ଯେ ଉଚିତ । ସେ ଭକ୍ତି କିରୂପେ ବିଦିତ ॥ ୭୯
ସେ ଅବା କି ରୂପେ ମୋହର । ହେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇବ ଗୋଚର ॥ ୮୦
ତୋର ନିର୍ବାଣପଦ ମୁହିଁ । ଯେଉଁ ଭକ୍ତିରେ ଲଭିବଇଁ ॥ ୮୧
୨୯ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ । ସ୍ୱୟେଂ ନିର୍ବାଣରୂପ ଧରେ ॥ ୮୨
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଅଛୁ କହି । ଯେଉଁ ଯୋଗକୁ ପୂର୍ବେ ତୁହି ॥ ୮୩
ସେ ଯୋଗ ଅଟେ କି ପ୍ରକାର । କେତେ ଅଛନ୍ତି ଅଙ୍ଗ ତାର ॥ ୮୪
ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗର ଅବବୋଧ । ଯେବଣ ଯୋଗରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥ ୮୫

---

୧. ବିଜୃମ୍ଭିତ = ପ୍ରକାଶିତ ।

୩୦ ଦୁର୍ବୋଧ ଅଟଇ ସେ ଯୋଗ । ପ୍ରକାଶି କହ ତା' ମୋ ଆଗ ॥ ୮୬
ଭୋ ହରି ! ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ମୁହିଁ । ସ୍ୱଭାବେ ବନିତା ଅଟଇ ॥ ୮୭
ଯେମନ୍ତେ ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ତୋର । ସୁଖେ ଜାଣିମି ସେ ପ୍ରକାର ॥ ୮୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୧ ଏମନ୍ତେ ମାତାଙ୍କର ଅର୍ଥ । ଜାଣି କପିଳ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୮୯
ଯାହା ଗର୍ଭରୁ ଦେହ ବହି । ସ୍ୱୟେଂ ଅଛନ୍ତି ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥ ୯୦
ଯହିଁରେ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଗଣନ । ଯାହାକୁ ସାଂଖ୍ୟ ବୋଲେ ଜନ ॥ ୯୧
ତାହା କହିଲେ ତାଙ୍କ ଆଗ । ଆବର ଭକ୍ତିଯୋଗ, ଯୋଗ ॥ ୯୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୩୨ ଯାହାର ବିଶୁଦ୍ଧ ମାନସ । ନ ଥାଇ ବିଷୟାଦି ଦୋଷ ॥ ୯୩
୩୩ ତାହାର ଯେତେକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ଯେତେ ଦେବତା ତଦାଶ୍ରୟ ॥ ୯୪
ତାହାଙ୍କ କର୍ମ ବେଦେ ଉକ୍ତ । ରୂପ ଆଦିରେ ସେହୁ ବ୍ୟକ୍ତ ॥ ୯୫
ସେମାନଙ୍କର ବିଷ୍ଣୁଠାରେ । ଯେ ବୃତ୍ତି ହୋଏ ସ୍ୱଭାବରେ ॥ ୯୬
ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି ସେ ବୋଲାଇ । ମୋକ୍ଷସୁଖରୁ ସେ ବଳଇ ॥ ୯୭
ଲିଙ୍ଗଶରୀରକୁ ସେ ଦହେ । ଜଠରାନଳ ଯେହ୍ନେ ଦେହେ ॥ ୯୮
ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଦିମାନ । ତକ୍ଷଣେ କରଇ ଦହନ ॥ ୯୯
୩୪ ଯେ ମୋର ପାଦେ ଅବିରତ । ମୋ' ଅର୍ଥେ ଯାହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟିତ ॥ ୧୦୦
ସାଯୁଜ୍ୟ ନାମେ ମୋକ୍ଷ ମୋର । ଇଚ୍ଛା ନ କରନ୍ତି ସେ ନର ॥ ୧୦୧
ଯେବଣ ଭାଗବତମାନେ[୧] । ଆସକ୍ତି କରି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ[୨] ॥ ୧୦୨
ମୋହର ପଉରୁଷମାନ । ଶୁଣି କରନ୍ତି ସମ୍ମାନନ ॥ ୧୦୩
୩୫ ହେ ମାତ ! ସେହି ସାଧୁମାନେ । ମୋହର ଗୁଣାନବାଦନେ ॥ ୧୦୪
ରୁଚିର ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ । ବରଦ ଅରୁଣଲୋଚନ ॥ ୧୦୫
ଏମନ୍ତ ଦିବ୍ୟ ରୂପମାନ । କରନ୍ତି ମୋର ଦରଶନ ॥ ୧୦୬
ସେ ରୂପମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । ଭାଷନ୍ତି ବଚନ ମଧୁରେ ॥ ୧୦୭
୩୬ ଯହିଁ ରୁଚିର ଅଙ୍ଗଠାଣି । ବିଳାସ ହାସ ନେତ୍ର ବାଣୀ ॥ ୧୦୮
ସେ ରୂପେ ଯାହାର ମାନସ । ଲୋଚନ ଆଦି ହୋଏ ବଶ ॥ ୧୦୯
ଇଚ୍ଛା ନ କଲେହେଁ ତାହାଙ୍କୁ । ମୋ ଭକ୍ତି ଦିଅଇ ମୋକ୍ଷକୁ ॥ ୧୧୦

---

୧. ଭକ୍ତମାନେ । ୨. ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ = ପରସ୍ପରେ ।

୩୭	ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ମାୟାଧର ।	ଯେ ବା ବିଭୂତି ଅଛି ମୋର	॥୧୧୧
	ଯେ ଜାତ ଭକ୍ତି ଅନନ୍ତର ।	ଅଣିମା ଆଦି ଯୋଗସାର	॥୧୧୨
	ମଙ୍ଗଳରୂପୀ ମୋ ସଂପତ୍ତି ।	ସେମାନେ ସ୍ପୃହା ନ କରନ୍ତି	॥୧୧୩
	ତଥାପି ବଇକୁଣ୍ଠଲୋକେ ।	ଏମାନ ଲଭନ୍ତି ସେ ସୁଖେ	॥୧୧୪
୩୮	ଭୋ ମାତ ଯେ ମୋହର ଦାସ ।	କେବେହେଁ ନୁହନ୍ତି ସେ ନାଶ	॥୧୧୫
	ଯେ କାଳଚକ୍ର ମୋ ଆୟୁଧ ।	ତାହାଙ୍କୁ ନ କରଇ ବଧ	॥୧୧୬
	ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ମୁହିଁ ।	ସୁତପ୍ରାୟକ ସ୍ନେହଭୂଇଁ	॥୧୧୭
	ସଖାର ପ୍ରାୟକ ବିଶ୍ୱାସୀ ।	ଗୁରୁପ୍ରାୟକ ହିତାଶଂସୀ[1]	॥୧୧୮
	ସୁହୃଦପ୍ରାୟ ହିତକାରୀ ।	ପୂଜ୍ୟ ଇଷ୍ଟଦେବତା ପରି	॥୧୧୯
୩୯	ଯେ ଇହ ପର ଲୋକ ଦୁଇ ।	ଆତ୍ମା ଏଥିରେ ସଂଚରଇ	॥୧୨୦
୪୦	ଆତ୍ମାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ।	ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ, ପଶୁ, ଗୃହ, ମହୀ	॥୧୨୧
	ଛାଡ଼ି ସକଳ ଆନ ସୁଖ ।	ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ବିଶ୍ୱମୁଖ	॥୧୨୨
	ଯେ ମୋତେ ଅନନ୍ୟ ଭକ୍ତିରେ ।	ଭଜନ୍ତି, ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ତାରେ	॥୧୨୩
୪୧	ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ଭଗବାନ ।	ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ	॥୧୨୪
	ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ।	ମୋହର ବିନୁ ଆନଠାର	॥୧୨୫
	ନିବର୍ତ୍ତ[2] ନୁହଇ ସଂସାର ।	ଜନିତ ଭୟ ମହାଘୋର	॥୧୨୬
୪୨	*ମୋହର ଭୟୁଁ ବହେ ବାତ ।	ମୋ ଭୟେ ତାପଇ ଆଦିତ୍ୟ	॥୧୨୭
	ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷେ ଅଗ୍ନି ଦହେ ।	ମୃତ୍ୟୁ ଭ୍ରମଇ ଜନ୍ତୁଦେହେ	॥୧୨୮
୪୩	ଜ୍ଞାନ-ବୈରାଗ୍ୟରେ ସଂଯୁତ ।	ଭଗତିଯୋଗରେ ଭୋ ମାତ	॥୧୨୯
	ଆପଣା ମଙ୍ଗଳକାରଣେ ।	ମୋ ପାଦମୂଳେ ଯୋଗିଗଣେ	॥୧୩୦
	ଶରଣ ପଶନ୍ତି ସେ ଯାଇଁ ।	ଯହିଁ କାହିଁରୁ ଭୟ ନାହିଁ	॥୧୩୧
୪୪	ଏତେକ ମାତ୍ର ଏ ସଂସାରେ ।	ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିରେ ମୋର ଠାରେ	॥୧୩୨
	ମନକୁ ଯାହା ସ୍ଥିର କରେ ।	ପୁରୁଷ ମଙ୍ଗଳ ବିସ୍ତାରେ	॥୧୩୩
	ଏମନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ବାଣୀ ।	ଭାବେ କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି	॥୧୩୪

---

୧. ହିତାଶଂସୀ = ହିତୋପଦେଷ୍ଟା । ୨. ନିବୃତ୍ତ । (?)

* ଭୀଷାସ୍ମାଦ୍ ବାତଃ ପବତେ ଭୀଷୋଦେତି ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ।
ଭୀଷାସ୍ମାଦଗ୍ନିଶ୍ଚେନ୍ଦ୍ରଶ୍ଚ ମୃତ୍ୟୁର୍ଧାବତି ପଞ୍ଚମଃ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

ସେ ଦୟାସାଗର ମୁରାରି । ମାତାବିଷୟେ ଦୟା କରି ॥୧୩୫
ସୁଜନ ଜନେ ରସ ତେଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ॥୧୩୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀ ଭକ୍ତିଯୋଗୋ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଡ଼ବିଂଶେ ପୁଂପ୍ରକୃତ୍ୟୋସ୍ତୁ ବିବେକାୟୋପବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।
ସାଂଖ୍ୟେନ ସର୍ବଭାବାନାଂ ଜନ୍ମ ଲକ୍ଷଣଭେଦତଃ ॥ ୧ ॥
ଧାତ୍ରା ପୁତ୍ରାୟ ଯଦ୍ ପ୍ରୋକ୍ତଂ କ୍ଷତ୍ରେ ମିତ୍ରାସୁତେନ ଯଦ୍ ।
ମାତ୍ରେ ସାଂଖ୍ୟଂ ତଦଧ୍ୟାତ୍ମଂ ପ୍ରାଧାନ୍ୟେନାହ ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧ ଏବେ ଗୋ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ । କହିବା ଏକେ ଏକେ ଶୁଣ ॥ ୧
ପୁରୁଷ ଯାହା ଜାଣିଥାଇ । ପ୍ରକୃତିଗୁଣୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୨
୨ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଜ୍ଞାନ ଯେହି । ହୃଦୟଗ୍ରନ୍ଥିକି ଭେଦଇ ॥ ୩
ତେଣେ ପୁରୁଷ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ । ଏମନ୍ତ ଜ୍ଞାନୀ ଛନ୍ତି କହି ॥ ୪
ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ସେ କଥା । ପ୍ରକାଶ କରିବା ଗୋ ମାତା ॥ ୫
୩ ଯେ ଆତ୍ମା ସେ ଅଟେ ପୁରୁଷ । ପ୍ରତିଲୋମରେ ତା' ପ୍ରକାଶ ॥ ୬
ଅନାଦି, ପ୍ରକୃତିରୁ ପର । ଗୁଣସଂବନ୍ଧ ନାହିଁ ତାର ॥ ୭
ସେ ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତିରୂପ ହୋଇ । ଯେଣେ ଜଗତ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୮
୪ ବିଷ୍ଣୁର ସଂବନ୍ଧୀ ଯେ ହୋଇ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରକୃତି ଗୁଣମୟୀ ॥ ୯
ମିଳିଲା ଆସି ଯଦୃଚ୍ଛାରେ । ତାକୁ ଭଜିଲା ସେ ଲୀଳାରେ ॥ ୧୦
୫ *ସତ୍ତ୍ୱାଦି ତିନି ଗୁଣ ଯେହି । ତେଣେ ସେ ବିଚିତ୍ର ଅଟଇ ॥ ୧୧
ଆତ୍ମାସମାନେ ପ୍ରଜାମାନ । କରଇ ନିଜ ଦେହୁଁ ଜନ୍ମ ॥ ୧୨

---

* ଅଜାମେକାଂ ଲୋହିତଶୁକ୍ଳକୃଷ୍ଣାଂ ବହ୍ୱୀଃ ପ୍ରଜାଃ ସୃଜମାନାଂ ସରୂପାଃ ।
ଅଜୋ ହ୍ୟେକୋ ଯୁଷମାଣୋଽନୁଶେତେ ।
ଯହାତ୍ୟେନାଂ ଭୁକ୍ତଭୋଗା ମଜୋଽନ୍ୟଃ (ଶ୍ରୁତିଃ)

	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଦେଖିଲା ।	ଜୀବ ତତ୍‌କାଳ ମୋହ ହେଲା	॥	୧୩
	ଲୋକର ଜ୍ଞାନ ଯେବା ଥାଇ ।	ତାହା ସେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରଇ	॥	୧୪
୬	ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ପୁରୁଷ ।	ଲଭିଣ ପ୍ରକୃତି ସ୍ପରଶ	॥	୧୫
	ପ୍ରକୃତିଗୁଣେ ଦେଇ ମନ ।	କରନ୍ତେ ନାନା କର୍ମମାନ	॥	୧୬
	ନିଜ ଆତ୍ମାରେ କର୍ତ୍ତାଭାବ ।	ମଣଇ ସେ କାରଣୁଁ ଜୀବ	॥	୧୭
୭	ସାକ୍ଷୀ ରୂପରେ ଯେଣୁ ଥାଇ ।	ଏ ଘେନି କର୍ତ୍ତା ସେ ନୋହଇ	॥	୧୮
	ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ତାହାର ।	ହୁଅଇ କର୍ମବନ୍ଧ ଘୋର	॥	୧୯
	ଯଦ୍ୟପି ଅଟେ ସେ ଈଶ୍ୱର ।	ପର-ଅଧୀନ ଭୋଗ ତାର	॥	୨୦
	ସୁଖସ୍ୱରୂପ ସେ ଅଟଇ ।	ଜନମମୃତ୍ୟୁକୁ ଲଭଇ	॥	୨୧
	ଆତ୍ମାକୁ କର୍ତ୍ତାପ୍ରାୟ ମଣି ।	ଏତେକ ଲଭେ ଜୀବ ପୁଣି	॥	୨୨
୮	କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟଇ ଯେ ଶରୀର ।	କାରଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିକର	॥	୨୩
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟପତି ଦେବଗଣ ।	କର୍ତ୍ତାରୂପରେ ସେ ପ୍ରମାଣ	॥	୨୪
	ଜୀବର ଜନ୍ମାନ୍ତେ ଏ ପୁଣ ।	ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରକୃତି କାରଣ	॥	୨୫
	ଯେ ଅଟେ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ।	ସେ ପୁରୁଷକୁ ଜ୍ଞାନୀ ନର	॥	୨୬
	ସୁଖଦୁଃଖଙ୍କ ଭୋକ୍ତାଭାବେ ।	କାରଣ ବୋଲନ୍ତି ସ୍ୱଭାବେ	॥	୨୭

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୯	ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ! ବଖାଣ ।	ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷଲକ୍ଷଣ	॥	୨୮
	ବିଶ୍ୱକାରଣ ଯେହୁ ଦୁଇ ।	ଯହିଁରୁ ସ୍ଥୂଳସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇ	॥	୨୯

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

୧୦	ଭୋ ମାତ ! ପ୍ରଧାନ ଯେ ହୋଇ ।	ତାକୁ ପ୍ରକୃତି ବୋଲି କହି	॥	୩୦
	ବିଶେଷି ଯାକୁ ନୋହେ କହି ।	ବିଶେଷ-ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ	॥	୩୧
	ଅବ୍ୟକ୍ତରୂପ ସେ ତ୍ରିଗୁଣ ।	କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ରୂପେ ଜାଣ	॥	୩୨
୧୧	ଯେ ପଞ୍ଚ, ପଞ୍ଚ, ଚାରି, ଦଶ ।	ଏ ରୂପେ ଗଣ ଚତୁର୍ବିଂଶ	॥	୩୩
	ପ୍ରଧାନକାର୍ଯ୍ୟରୂପୀ ଏହି ।	ଏହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କହି	॥	୩୪
୧୨	ଭୂମି, ସଲିଳ, ଅଗ୍ନି, ବାତ ।	ନଭ ଏ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ	॥	୩୫
	ଗନ୍ଧ, ସ୍ପରଶ ରୂପ ଆଦି ।	ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	॥	୩୬
୧୩	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଦଶ ପୁଣ ।	ରସନ, ନୟନ, ଶ୍ରବଣ	॥	୩୭

୧୪ ଚର୍ମ, ନାସିକା, ପାଦ, କର । ବଚନ, ଶିଶ୍ନ, ଗୁଦଦ୍ୱାର ।। ୩୮
ମାନସ, ଅହଂକାର, ବୁଦ୍ଧି । ଚିତ୍ତ ଏ ରୂପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।। ୩୯
ଅନ୍ତଃକରଣ ଭେଦ ଚାରି । ବୃତ୍ତି ଲକ୍ଷଣେ ଜାଣିପାରି ।। ୪୦
୧୫ ସଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ସନ୍ନିବେଶ । ଯେତେକ କଲି ମୁଁ ପ୍ରକାଶ ।। ୪୧
ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କେ କହନ୍ତି ଏତେକ । କାଳାଖ୍ୟ ଯେ ପଞ୍ଚବିଂଶକ ।। ୪୨
୧୬ ଈଶ୍ୱରପ୍ରଭାବକୁ କେହି । କାଳ ବୋଲିଣ ଛନ୍ତି କହି ।। ୪୩
ଯେ ଅହଂକାରେ ମୂଢ଼ ହୋଇ । ପ୍ରକୃତିବଶ ହୋଇଥାଇ ।। ୪୪
ସେ କର୍ତ୍ତାରୂପୀ ଜୀବ ତାର । ଯାହା ସକାଶୁଁ ଭୟ ଘୋର ।। ୪୫
୧୭ ଯେ ଗୁଣସାମ୍ୟରୂପ ହୋଇ । ପ୍ରକୃତି ବିଖ୍ୟାତ ଅଟଇ ।। ୪୬
ସେ ପୁଣି ଅଟେ ନିର୍ବିଶେଷ । ତା' ଚେଷ୍ଟା ଯା'ଠାରୁ ପ୍ରକାଶ ।। ୪୭
ହେ ମନୁପୁତ୍ରି ! କାଳ ହୋଇ । କଥିତ ହୋଇଅଛି ସେହି ।। ୪୮
୧୮ ପୁରୁଷରୂପେ ଯେ ଅନ୍ତରେ । ବାହାରେ କାଳସ୍ୱରୂପରେ ।। ୪୯
ମାୟାରେ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭଗବାନ ସେହି ।। ୫୦
୧୯ ଜୀବ-ଅଦୃଷ୍ଟୁଁ[1] ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ । କ୍ଷୁଭିତ ହେଲେ ଗୁଣମାନେ ।। ୫୧
ଆପଣା ଯୋନି ସେ ଅଟଇ । ପ୍ରକୃତିନାମକୁ ବହଇ ।। ୫୨
ତା'ଠାରେ ପରମ ପୁରୁଷ । ଚିଚ୍ଛକ୍ତି[2] କଲେକ ନିବେଶ ।। ୫୩
ସେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ କଲା ଜାତ । ସେ ଅଟେ ଅତି ତେଜବନ୍ତ ।। ୫୪
୨୦ ଲୟ-ବିକ୍ଷେପ ନାହିଁ ଯାର । ଯେ ଅଟେ ଜଗତ-ଅଙ୍କୁର ।। ୫୫
ସକଳ ଲୋକ ଆତ୍ମଗତେ । ସେ ପୁଣି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ ।। ୫୬
ଯେବା ପ୍ରଳୟତମ[3]-ଥିଲା । ଆପଣା ତେଜେ ତା' ନାଶିଲା ।। ୫୭
ଯେଉଁ ତମରେ ଲୀନ ହୋଇ । ଥିଲା ସେ ପ୍ରକୃତିରେ ରହି ।। ୫୮
୨୧ ଯେ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଶାନ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ । ଭଗବାନର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ ।। ୫୯
ତାହାକୁ ବାସୁଦେବ କହି । ସେ ଚିତ୍ତ ମହଦାତ୍ମା ସେହି ।। ୬୦
୨୨ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଅବିକାର । ଏ ଭାବେ ପୁଣ ସେ ଚିତ୍ତର ।। ୬୧
ବୃତ୍ତିରେ ଲକ୍ଷଣ କଥିତ । ଜଳର ପ୍ରକୃତି ଯେମନ୍ତ ।। ୬୨
ମଧୁର, ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଶାନ୍ତ ହୋଇ । ଭୂମି[4] ସଂସର୍ଗକୁ ନ ପାଇ ।। ୬୩

---

୧. ଜୀବର ଅଦୃଷ୍ଟରୁ । ୨. ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି । ୩. ପ୍ରଳୟ ଅନ୍ଧକାର ।
୪. ଭୂତ ।

୨୩	ଭଗବାନର ବୀର୍ଯ୍ୟୁ ଜାତ	।	ଅଟଇ ଯେଉଁ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ	।।	୬୪
	ବିକାର ଲଭନ୍ତେ ତାହାର	।	କ୍ରିୟାଶକତି ଅହଂକାର	।।	୬୫
	ତକ୍ଷଣେ ସଂଭୂତ ହୋଇଲା	।	ତ୍ରିବିଧ ରୂପ ସେ ଧଇଲା	।।	୬୬
୨୪	ବଇକାରିକ, ତଇଜସ	।	ତାମସରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶ	।।	୬୭
	ମନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମହାଭୂତେ	।	ଅଧୀଶ ଦେବତା ସହିତେ	।।	୬୮
	ସେ ତିନି ଅହଂକାରୁ ଜାତ	।	ଏବେ କହିବି ଶୁଣ ମାତ !	।।	୬୯
୨୫	ସଂକରଷଣାଖ୍ୟ[1] ପୁରୁଷ	।	ଅନନ୍ତ ସହସ୍ରଶିରଷ	।।	୭୦
	ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋବ୍ୟାପୀ	।	ଯେବଣ ଅହଂକାରରୂପୀ	।।	୭୧
୨୬	ସେ ଅହଂକାରେ କର୍ତ୍ତାଭାବ	।	ଦେବତାରୂପେ ଅନୁଭବ	।।	୭୨
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୂପେ ଗୁଣ ତହିଁ	।	କାରଣଭାବେ ଅଛି ରହି	।।	୭୩
	କାର୍ଯ୍ୟତ୍ୱ ସେହି ଅହଂକାରେ	।	ରହିଛି ଭୂତସ୍ୱରୂପରେ	।।	୭୪
	ଶାନ୍ତ, ଘୋର, ମୂଢ଼ତ୍ୱ ତହିଁ	।	ସତ୍ତ୍ୱାଦିରୂପେ ଅଛି ରହି	।।	୭୫
୨୭	ବଇକାରିକ ଅହଂକାର	।	ତକ୍ଷଣେ ଲଭନ୍ତେ ବିକାର	।।	୭୬
	ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ହେଲା ତହିଁରୁ	।	ଯାର [2]ସଂକଳ୍ପ ବିକଳ୍ପରୁ	।।	୭୭
	କାମ ସଂଭବ ହେଲା ତହିଁ	।	ସେ ବୃତ୍ତିରୂପେ ଏଣୁ ରହି	।।	୭୮
୨୮	ଯାହାକୁ ଅନିରୁଦ୍ଧ କହି	।	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଧୀଶ ଅଟଇ	।।	୭୯
	ଶରଦକାଳ ଇନ୍ଦୀବର	।	ସମାନ ଶ୍ୟାମ କଳେବର	।।	୮୦
	ଦୁର୍ଗ୍ରହ ଭାବୁଁ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦେ	।	ସାଧନ୍ତି ଯାଙ୍କୁ ଯୋଗିବୃନ୍ଦେ	।।	୮୧
୨୯	ତୈଜସ ନାମ ଅହଂକାର	।	ହେ ସତି ! ଲଭନ୍ତେ ବିକାର	।।	୮୨
	ଯାହାର ବୁଦ୍ଧିତତ୍ତ୍ୱ ନାମ	।	ତହିଁରୁ ହେଲା ସେ ଜନମ	।।	୮୩
	ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ଫୁରଣରୂପ ହୋଇ	।	ବିଜ୍ଞାନ ଉପୁଜଇ ଯହିଁ	।।	୮୪
	ସର୍ବଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର	।	ଅନୁଗ୍ରହର ଯେ ଆକାର[3]	।।	୮୫
୩୦	*ସଂଶୟ, ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ ଦୁଇ	।	ନିଶ୍ଚୟ, ସ୍ମୃତି ଯେବା ହୋଇ	।।	୮୬
	ନିଦ୍ରାସହିତେ ପଞ୍ଚ ପୁଣ	।	ଅଟନ୍ତି ବୁଦ୍ଧିର ଲକ୍ଷଣ	।।	୮୭
	ବୃତ୍ତିଭେଦରୁ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ	।	ପ୍ରକାଶ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ	।।	୮୮

---

୧. ସଂକର୍ଷଣନାମକ ।

୨. ସଂକଳ୍ପ = ଚିନ୍ତନ; ବିକଳ୍ପ = ବିଶେଷଚିନ୍ତନ (ସ୍ୱାମୀ) ।

୩. ଆକର (?)

* "ପ୍ରମାଣ-ବିପର୍ଯ୍ୟୟ-ବିକଳ୍ପ-ନିଦ୍ରା-ସ୍ମୃତୟଃ" (ପାତଂଜଳ ଯୋଗସୂତ୍ର) ।

୩୧ ବିଭାଗୁଁ କ୍ରିୟାର ଜ୍ଞାନର । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଯେ ବେନି ପ୍ରକାର ॥ ୮୯
ତୈଜସ ଅହଂକାରୁଁ ଜାତ । ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତ ॥ ୯୦
ତୈଜସ ଅଟଇ ଯେ ପ୍ରାଣ । ତାହାର କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ଗୁଣ ॥ ୯୧
ସେ କ୍ରିୟାଯୋଗୁଁ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ଅଟନ୍ତି-ତଇଜସମୟ ॥ ୯୨
ଯେ ବୁଦ୍ଧି ତୈଜସ ଅଟଇ । ବିଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଅଛି ଯହିଁ ॥ ୯୩
ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ସେ ହେତୁରେ । ତୈଜସ ଅଟନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୯୪
୩୨ ନିଜ ବୀର୍ଯ୍ୟକୁ ଭଗବାନ । କରନ୍ତେ ନେଇ ନିଯୋଜନ ॥ ୯୫
ତାମସ ନାମେ ଅହଂକାର । ତକ୍ଷଣେ ଲଭିଲା ବିକାର ॥ ୯୬
ତହିଁରୁ ହୋଇଲା ଅମ୍ବର[୧] । ତନ୍ମାତ୍ର ଅଟେ ଶବ୍ଦ ଯାର ॥ ୯୭
୩୩ ଶବ୍ଦକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଶ୍ରୋତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥ ୯୮
ଅର୍ଥକୁ ବ୍ୟକତ କରଇ । ବକ୍ତାର ସ୍ୱରକୁ ଚିହ୍ନଇ ॥ ୯୯
ନଭର ତନ୍ମାତ୍ର ଅଟଇ । ଶବ୍ଦଲକ୍ଷଣ ଜ୍ଞାନୀ କହି ॥୧୦୦
୩୪ ବାହ୍ୟେ ଅନ୍ତରେ ଅବକାଶ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରଇ ପ୍ରକାଶ ॥୧୦୧
ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆତ୍ମା[୨]ଙ୍କର । ନାଡ଼ି-ଛିଦ୍ରଭାବୁଁ ଆଧାର ॥୧୦୨
ଆକାଶବୃତ୍ତି ଏ ଲକ୍ଷଣ । ଭୋ ମାତ ! ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୧୦୩
୩୫ ଶବ୍ଦତନ୍ମାତ୍ର ଅଟେ ଯାର । କାଳବଳେ ସେ ଆକାଶର ॥୧୦୪
ବିକାର ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ । ତହିଁରୁ ହୋଇଲା ସ୍ପରଶ ॥୧୦୫
ତହୁଁ ପବନ ଚର୍ମ ହୋଇ । ସ୍ପର୍ଶସଂଗ୍ରହ ଯହିଁ ପାଇ ॥୧୦୬
୩୬ ମୃଦୁ କଠିନ ଭାବବେନି । ଶୀତତ୍ୱ, ଉଷ୍ଣତ୍ୱ ଯା' ବେନି ॥୧୦୭
ସ୍ପର୍ଶର ଲକ୍ଷଣ ଅଟଇ । ପବନ-ତନ୍ମାତ୍ର ହିଁ ସେହି ॥୧୦୮
୩୭ ଶାଖାଦି କରଇ ଚାଳନ । ତୃଣାଦି କରଇ ମେଳନ ॥୧୦୯
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଥାଇ ସ୍ଥିର । ତାକୁ ପୁଆଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ॥୧୧୦
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇ ଗନ୍ଧବନ୍ତ । ତାକୁ ନିଅଇ ନାସାପଥ ॥୧୧୧
ଯେ ଶବ୍ଦ ଦୂରରେ ଶୁଭଇ । ତାହାକୁ ଶ୍ରବଣକୁ ନେଇ ॥୧୧୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ଆତ୍ମା ହୋଇ । ପବନକର୍ମ ଏ ଅଟଇ ॥୧୧୩
୩୮ ଦଇବପ୍ରେରିତ ଯେ ହୋଇ । ସ୍ପରଶ ତନ୍ମାତ୍ର ବହଇ ॥୧୧୪
୩୯ ସେ ପବନରୁ ରୂପ ଜାତ । ତହିଁରୁ ତେଜ ସମୁତ୍ଥିତ ॥୧୧୫

---

୧. ଅମ୍ବର＝ଆକାଶ । ୨. ଆତ୍ମା＝ମନ । (ସ୍ୱାମୀ)

	ନୟନମୂର୍ତ୍ତି ସେ ହୋଇଣ ।	ରୂପକୁ କରଇ ଗ୍ରହଣ	॥୧୧୬
	ଦ୍ରବ୍ୟର ଆକୃତି ଅଟଇ ।	ଦ୍ରବ୍ୟରେ ମିଶି ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ	॥୧୧୭
	ଦ୍ରବ୍ୟର ଯେତେ ସନ୍ନିବେଶ ।	ସେ ରୂପେ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ	॥୧୧୮
	ତେଜର ତନ୍‌ମାତ୍ର ଅଟଇ ।	ରୂପମାତ୍ରର ବୃତ୍ତି ଏହି	॥୧୧୯
୪୦	ଦ୍ୟୋତ[୧]-ପଚନ-ଭକ୍ଷ-ପାନ ।	ଶୋଷଣ, ହିମବିନାଶନ	॥୧୨୦
	ଆବର କ୍ଷୁଧାତୃଷା ବେନି ।	ତେଜର ବୃତ୍ତିରୂପ ଘେନି	॥୧୨୧
୪୧	ରୂପ ତନ୍‌ମାତ୍ର ଅଟେ ଯାର ।	ଦଇବବଶୁଁ ସେ ତେଜର	॥୧୨୨
	ବିକାରୁଁ ସମ୍ଭବିଲା ରସ ।	ତହିଁରୁ ସଲିଳ ପ୍ରକାଶ	॥୧୨୩
	ଜିହ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ ହୋଇ ।	ରସକୁ ଗ୍ରହଣ କରଇ	॥୧୨୪
୪୨	କଷାୟ, ମଧୁର, ଲବଣ ।	ତିକ୍ତ, କଟୂମ୍ଳ ରୂପେ ପୁଣ	॥୧୨୫
	ଭୌତିକ ବିକାରୁଁ ପ୍ରକାଶ ।	ଷଡ଼୍ ପ୍ରକାର ଏକା ରସ	॥୧୨୬
୪୩	ମୃତ୍ତିକା ଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ।	କରଇ କ୍ଲେଦନ, ପିଣ୍ଡନ,	॥୧୨୭
	ତୋଷକୁ ଦିଅଇ, *ଜିଆଇ ।	ଆପ୍ୟାନ[୨], ମୃଦୁତ୍ୱ କରଇ	॥୧୨୮
	ତାପ ନାଶଇ, ହୋଏ ବୃଦ୍ଧି ।	ଜଳପ୍ରକୃତି ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	॥୧୨୯
୪୪	ରସତନ୍‌ମାତ୍ର ଜଳ ଯେହି ।	ଦଇବୁଁ ବିକାର ଲଭଇ	॥୧୩୦
	ତହିଁରୁ ଗନ୍ଧମାତ୍ର ଧରି ।	ଜାତ ହୋଇଲା ବସୁନ୍ଧରୀ	॥୧୩୧
	ନାସିକା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇଣ ।	ସେ ଗନ୍ଧ କରଇ ଆଘ୍ରାଣ	॥୧୩୨
୪୫	ମିଶ୍ରିତ, ପୂତି, ସଉରଭ ।	ଶାନ୍ତ, ଉଗ୍ର, ଅମ୍ଳାଦି ଭାବ	॥୧୩୩
	ଏ ରୂପେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମେ ।	ଦ୍ରବ୍ୟ-ଅଙ୍ଗର ବଇଷମ୍ୟେ	॥୧୩୪
	ଏକା ଗନ୍ଧର ଭେଦମାନେ ।	ପ୍ରକାଶିଅଛନ୍ତି ଭୁବନେ	॥୧୩୫
୪୬	ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରତିମାଦିଦ୍ୱାରେ ।	ସାକାର ଭାବ ସିଦ୍ଧି କରେ	॥୧୩୬
	ଜଳ-ଆଦିରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ।	ନିରପେକ୍ଷରେ ଥାଇ ରହି	॥୧୩୭
	ସକଳ କରଇ ଧାରଣ ।	ଆକାଶ-ଆଦି-ବିଶେଷଣ	॥୧୩୮
	ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପୁଂସ୍ତ୍ୱ[୩] ଆଦି ।	ପରିଣାମରେ ପାରେ ସାଧି	॥୧୩୯
	ଏତେକ କଥାଏ ବିଖ୍ୟାତ ।	ପୃଥିବୀଲକ୍ଷଣ ଭୋ ମାତ !	॥୧୪୦

୧. ଦ୍ୟୋତ = ପ୍ରକାଶ * "ଅପମୟଃ ପ୍ରାଣଃ" (ଶ୍ରୁତିଃ)
୨. ତୃଷା କଷ୍ଟ ନିବାରଣ ୩. ପୁଂସ୍ତ୍ୱ = ପୁରୁଷତ୍ୱ

୪୭ ଆକାଶଗୁଣ ଶବ୍ଦ ଯାର । ବିଷୟ ଶ୍ରୋତ୍ର ନାମ ତାର ॥୧୪୧
ଗୁଣବିଶେଷ ପବନର । ବିଷୟ ଅଟଇ ଯାହାର ॥୧୪୨
ସ୍ପର୍ଶନ ନାମେ ଜ୍ଞାନୀ ଜନେ । ତାହାକୁ ଜାଣନ୍ତି ଭୁବନେ ॥୧୪୩
୪୮ ତେଜ-ଗୁଣବିଶେଷ ଯାର । ବିଷୟ ଚକ୍ଷୁ ନାମ ତାର ॥୧୪୪
ଜଳଗୁଣବିଶେଷ ରସ । ଯାହାର ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ ॥୧୪୫
ରସନା ବୋଲି ସାଧୁଜନ । ତାହାକୁ କରନ୍ତି କଥନ ॥୧୪୬
ଗୁଣବିଶେଷ ଧରଣୀର । ଗନ୍ଧ ବିଷୟ ଅଟେ ଯାର ॥୧୪୭
ଘ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେ ବୋଲାଇ । କହିବା ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥୧୪୮
୪୯ କାରଣଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟଠାଇଁ । ଅନ୍ୱୟଭାବରୁ ଦିଶଇ ॥୧୪୯
ଏଣୁ ଆକାଶ ଆଦିଙ୍କର । ଶବ୍ଦାଦି ଗୁଣ ଯେ ପ୍ରକାର[1] ॥୧୫୦
ଧରଣୀରେ ସେ ସର୍ବଗୁଣ । ପ୍ରକାଶ ହୋଇଅଛି ପୁଣ ॥୧୫୧
୫୦ ଏ ମହଦାଦି ସପ୍ତ ଯେବେ । ମିଶିଲେ[2] ନାହିଁ ଏକଭାବେ ॥୧୫୨
କାଳ-କର୍ମ-ଗୁଣ ସଙ୍ଗରେ । ଈଶ୍ୱର ମିଳିଲେ ତହିଁରେ ॥୧୫୩
୫୧ ସେ ସର୍ବେ ଈଶ୍ୱରପ୍ରବେଶେ । କ୍ଷୋଭିତ ହୁଅନ୍ତେ ଅବଶେ ॥୧୫୪
ତହିଁରୁ ଅଣ୍ଡ ହେଲା ଜନ୍ମ । ଅଟଇ ସେହୁ ଅଚେତନ ॥୧୫୫
ଯହିଁରୁ ବିରାଟ ପୁରୁଷ । ପ୍ରଥମେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥୧୫୬
୫୨ ବିଶେଷ ନାମ ଏ ଅଣ୍ଡର । କ୍ରମବୃଦ୍ଧିରେ ଦଶୋତ୍ତର ॥୧୫୭
ଜଳାଦି-ଆବରଣେ ଯୁତ । ପ୍ରଧାନେ ବାହେ ସେ ବେଷ୍ଟିତ ॥୧୫୮
ହରିସ୍ୱରୂପ ଏ ଜଗତ । ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ବିଦିତ ॥୧୫୯
୫୩ ହିରଣ୍ୟମୟ ଅଣ୍ଡକୋଷ । ଯେ ରହିଥିଲା ଜଳଦେଶ ॥୧୬୦
ତହିଁରୁ ସଚେତନ ହୋଇ । ବିରାଟହୃଦେ ମିଶି ଯାଇଁ ॥୧୬୧
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଛିଦ୍ରମାନ । ପ୍ରକାଶ କଲେ ଭଗବାନ ॥୧୬୨
୫୪ ପ୍ରଥମେ ମୁଖ, ବାଣୀ ଜାତ । ତା' ସଙ୍ଗେ ଅନଳ ସଂଭୂତ ॥୧୬୩
ନାସିକାବେନି ହେଲେ ଜାତ । ପ୍ରାଣରେ[3] ହୋଇଣ ଗ୍ରଥିତ ॥୧୬୪
ସେ ବେନି ନାସିକାରେ ଘ୍ରାଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜାତ ହେଲା ପୁଣ ॥୧୬୫
୫୫ ଘ୍ରାଣୁଁ ପବନ ସମ୍ଭବିଲା । ଲୋଚନ ଯୁଗ ପୁଣ ହେଲା ॥୧୬୬
ଚକ୍ଷୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହେଲା ଜାତ । ତହିଁରେ ମିଳିଲା ଆଦିତ୍ୟ ॥୧୬୭

---

୧. ପ୍ରସର । ୨. ମିଳିଲେ । ୩. ଘ୍ରାଣରେ (ତୁ.ପ୍ରାଣୋତଃ) ।

କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳ ସମ୍ଭବିଲା । ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତହୁଁ ହେଲା ॥୧୬୮
ଦେବତାରୂପେ ଦିଗମାନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥୧୬୯
୫୬ ଜାତ ହୋଇଲା ତାର ଚର୍ମ । ଜନ୍ମିଲେ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଆଦି ରୋମ ॥୧୭୦
ଔଷଧିମାନେ ତଦନ୍ତରେ । ଜାତ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ॥୧୭୧
ତଦନନ୍ତରେ ଶିଶ୍ନ ଜାତ । ତହିଁରୁ ହେଲା ଜଳ ରେତ ॥୧୭୨
୫୭ ଗୁହ୍ୟୁଁ ଅପାନ ସମ୍ଭବିଲା । ଅପାନୁଁ ମୃତ୍ୟୁ ଜାତ ହେଲା ॥୧୭୩
ସକଳ ଲୋକମାନଙ୍କର । ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ଅଟେ ଭୟଙ୍କର ॥୧୭୪
୫୮ ହସ୍ତଯୁଗଳୁଁ ବଳ ଜାତ । ତହିଁ ରହିଲା ସୁରନାଥ ॥୧୭୫
ଜନ୍ମିଲା ପାଦ ତହୁଁ ଗତି । ତହିଁରେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଧିପତି ॥୧୭୬
୫୯ ହୋଇଲେ ନାଡ଼ିମାନେ ଜାତ । ତହିଁରେ ଜନ୍ମିଲା ରକତ ॥୧୭୭
ତହିଁରୁ ଜାତ ନଦୀମାନ । ପୁଣ ଉଦର ହେଲା ଜନ୍ମ ॥୧୭୮
୬୦ କ୍ଷୁଧାପିପାସା ତହୁଁ ଜାତ । ତହିଁରେ ସମୁଦ୍ର ସଂଭୂତ ॥୧୭୯
ତାର ହୃଦୟ ଜାତ ହେଲା । ହୃଦୟୁଁ ମନ ସମ୍ଭବିଲା ॥୧୮୦
୬୧ ମନୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜାତ ହେଲା । ତଦନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ଭବିଲା ॥୧୮୧
ପୁଣ ଅହଂକାର ସଂଭୂତ । ସେ ଅହଂକାରୁଁ ରୁଦ୍ର ଜାତ ॥୧୮୨
ବୁଦ୍ଧିରୁ ବ୍ରହ୍ମା ହେଲା ଜାତ । କ୍ରମରେ ସମ୍ଭବିଲା ଚିତ୍ତ ॥୧୮୩
ଚିତ୍ତରୁ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ପୁରୁଷ । ଭୋ ମାତ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥୧୮୪
୬୨ ଏ ସର୍ବ ଦେବଗଣ ମିଳି । ତାହାକୁ ନ ପାରିଲେ ତୋଳି ॥୧୮୫
ତାହାର ଉତ୍‌ଥାପନ ପାଇ । ମିଳିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଯାଇଁ ॥୧୮୬
୬୩ ବଚନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରରେ । ତକ୍ଷଣେ ବଦନ ମଧ୍ୟରେ ॥୧୮୭
ଅନଳ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥୧୮୮
ଘ୍ରାଣ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରି ଦ୍ୱାର । ନାସିକାବିବରକୁ ତାର ॥୧୮୯
ପବନ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥୧୯୦
୬୪ ଚକ୍ଷୁ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରେ ତାର । ନେତ୍ରଯୁଗଳେ ଦିବାକର ॥୧୯୧
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥୧୯୨
ଶ୍ରୋତ୍ରଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରି ଦ୍ୱାର । କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳକୁ ତାହାର ॥୧୯୩
ଦିଗସମୂହ ଯେ ମିଳିଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ॥୧୯୪

୬୫ ଲୋମମାନଙ୍କୁ କରି ଦ୍ୱାର । ଚର୍ମଦେଶରେ ପୁରୁଷର ।।୧୯୫
ଔଷଧିସମୂହ ମିଳିଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୧୯୬
ତାର ରେତକୁ ଦ୍ୱାର କରି । ଶିଶ୍ନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଆବୋରି ।।୧୯୭
ସଲିଳ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୧୯୮
୬୬ କରିଣ ଅପାନକୁ ଦ୍ୱାର । ଗୁଦଦେଶକୁ ପୁରୁଷର ।।୧୯୯
ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୦୦
ହସ୍ତଯୁଗଳରେ ତାହାର । ବଳଦ୍ୱାରରେ ସୁନାସୀର ।।୨୦୧
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୦୨
୬୭ ଚରଣଯୁଗକୁ ତାହାର । ଗମନ କରିଣ ଦୁଆର ।।୨୦୩
ବିଷ୍ଣୁ ହିଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୦୪
ଲୋହିତ କରି ନିଜ ଦ୍ୱାର । ନାଡ଼ିମାନଙ୍କୁ ପୁରୁଷର ।।୨୦୫
ନଦୀସମୂହ ଯେ ମିଳିଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୦୬
୬୮ କ୍ଷୁଧାପିପାସା କରି ଦ୍ୱାର । ଉଦରମଧ୍ୟେ ପୁରୁଷର ।।୨୦୭
ସିନ୍ଧୁ ଯେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୦୮
ମନକୁ କରି ନିଜ ଦ୍ୱାର । ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ ପୁରୁଷର ।।୨୦୯
ଚନ୍ଦ୍ରମା ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୧୦
୬୯ ସେ ପୁରୁଷର ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରେ । ତକ୍ଷଣେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ।।୨୧୧
ବ୍ରହ୍ମାହିଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୧୨
ଅଭିମାନକୁ କରି ଦ୍ୱାର । ହୃଦୟମଧ୍ୟେ ପୁରୁଷର ।।୨୧୩
ରୁଦ୍ରହିଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା । ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠିଲା ।।୨୧୪
୭୦ ଚିତ୍ତରେ ହୃଦୟକୁ ଯେବେ । କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ମିଳିଲା ସେ ତେବେ ।।୨୧୫
ସଲିଳୁଁ ବିରାଟ ପୁରୁଷ । ଉଠିଲା ହୋଇଣ ହରଷ ।।୨୧୬
୭୧ ଯେସନେ ଶୋଇଥିଲେ ଜନ । ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ବୁଦ୍ଧି, ମନ ।।୨୧୭
ଅଶକ୍ତ ତା' ଉତ୍‌ଥାପନରେ । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଅଭାବରେ ।।୨୧୮
୭୨ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ-ରୂପ ଧରି ଯେହି । ଅଛି ଏ ଶରୀରରେ ରହି ।।୨୧୯
ଭକ୍ତି, ବିରକ୍ତି, ଯୋଗମତି । ଜ୍ଞାନେ ବିଶେଷି ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତି ।।୨୨୦
ଏମନ୍ତେ ମାତାଙ୍କର ଆଗେ । ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗକୁ ଅନୁରାଗେ ।।୨୨୧

	ଜଗତହିତେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।	କହିଲେ ଦେବ ଭଗବାନ	॥	୨୨୨
	ତାଙ୍କ ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହି	॥	୨୨୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁର ମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ତତ୍ତ୍ୱସମାମ୍ନାୟୋ ନାମ ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତବିଂଶେ ତତଃ ସମ୍ୟଗ୍ ବହୁସାଧନଯୋଗତଃ ।
ପୁଂପ୍ରକୃତ୍ୟୋର୍ବିବେକେନ ମୋକ୍ଷରୀତିର୍ନିରୂପ୍ୟତେ[୧] ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧	ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତିରେ ଥାଇ ।	ପ୍ରକୃତିଗୁଣ ଅଟେ ଯେହି	॥	୧
	ସେ ସୁଖଦୁଃଖେ ବଶ ନୋହେ ।	ଯେଣୁ ନିର୍ଗୁଣ ଭାବ ବହେ	॥	୨
	ଏ ଘେନି କର୍ତ୍ତା ସେ ନୋହଇ ।	ବିକାର ଭାବ ତାର ନାହିଁ	॥	୩
	ଯେସନେ ସଲିଳ-ମଧ୍ୟର ।	ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଦିବାକର	॥	୪
	ଜଳଚଳାଦି[୨] ଗୁଣ ଯେହି ।	ସେ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରେ ନାହିଁ	॥	୫
୨	ସେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତି ଗୁଣରେ ।	ଆସକ୍ତ ହୁଅଇ ସଂସାରେ	॥	୬
୩	ଅହଂକାରରେ ମୂଢ଼ ହୋଏ ।	ଆତ୍ମାରେ କର୍ତ୍ତାଭାବ ବହେ	॥	୭
	ତେଣୁ ପ୍ରକୃତିସଙ୍ଗୁଁ ଜାତ ।	କର୍ମ ଦୋଷରେ ଅନିର୍ବୃତ[୩]	॥	୮
	ଦେବତା ନର ପଶୁ ଆଦି ।	ନାନା ଜାତିରେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି	॥	୯
	ତାଙ୍କ ଯୋନିରେ ଜାତ ହୋଇ ।	ଅବଶେ ସଂସାରକୁ ପାଇ	॥	୧୦
୪	ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନ ଥିଲେହେଁ ଅର୍ଥ ।	ସଂସାର ନୁହଇ ନିବୃତ୍ତ	॥	୧୧
	ଯେଣୁ ବିଷୟ ସୁଖମାନ ।	ମନେ ଚିନ୍ତୁଣ ଥାଇ ଜନ	॥	୧୨
	ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେହେଁ ।	ଯେହ୍ନେ ଅନର୍ଥ ତହୁଁ ହୋଏ	॥	୧୩

---

୧. ନିଗଦ୍ୟତେ ।

୨. ଜଳଗତ କଂପାଦି ଗୁଣ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁତଃ ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗୁଣ ନୁହେଁ ।

୩. ଅନିର୍ବୃତ = ଅଶାନ୍ତ ।

୫ ଯେଣୁ ଏ ମନ ଗୁଣେ ରତ । ହୋଇଣ ବନ୍ଧ କରେ ଜାତ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ମାର୍ଗରେ । ଆସକ୍ତ ଅଟେ ସ୍ୱଭାବରେ ॥
ଏ ଘେନି ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିଯୋଗେ । ଦୃଢ଼ ସଂସାର-ବଇରାଗ୍ୟେ ॥
ଏହାକୁ କରିବ ସ୍ୱବଶ । ସର୍ବ ଅନର୍ଥ ହୋଏ ନାଶ ॥
୬ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇଣ ଅନ୍ୱିତ[୧] । ଯମାଦି ଯେତେ ଯୋଗପଥ ॥
ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତେ ତହିଁରେ । ଅବ୍ୟାଜ ପ୍ରେମେ ମୋହଠାରେ ॥
ଯେବା ମୋହର କଥାମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରିବ ଶ୍ରବଣ ॥
୭ ସକଳ ଭୂତେ ସମ ହେବ । କାହିଁ ବଇର ନ କରିବ ॥
ଛାଡ଼ି ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗମାନ । କରିବ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ମୌନ ॥
ଆପଣା ଧର୍ମ ଯେତେ ଥିବ । ଈଶ୍ୱରଠାରେ ସମର୍ପିବ ॥
୮ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳେ ଅଯତ୍ନରେ । ସଂତୋଷ ହୋଇବ ତହିଁରେ ॥
ଅଳ୍ପ ଆହାରୀ ମୁନି ହୋଇ । ରହିବ ଏକାନ୍ତରେ ଯାଇ ॥
ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ, ମୈତ୍ରଯୁତ । କରୁଣାଶୀଳ ଆତ୍ମବନ୍ତ ॥
୯ ପୁତ୍ରଦାରାଦିଯୁତ ହୋଇ । ଯେବଣ ଶରୀର ଅଛଇ ॥
ତହିଁ ଛାଡ଼ିବ ଅହଂକାର । କରିବ ମମତାକୁ ଦୂର ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷର ତତ୍ତ୍ୱ । ଯହିଁ ସେ ଜ୍ଞାନେ ହେବ ରତ ॥
୧୦ ଜାଗ୍ରତ ଆଦି ଅପହରି । ଅନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଦୂର କରି ॥
ଯେ ଅହଂକାରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଆତ୍ମା ଶରୀରେ ଅଛି ରହି ॥
ଶୁଦ୍ଧ ଆତ୍ମାକୁ ତାହା ଦ୍ୱାରେ । ଜାଣିମ ମନ ଆଦି ଦ୍ୱାରେ ॥
ଅର୍କଅଂଶଭୂତ ନୟନେ । ଅର୍କକୁ ଦେଖଇ ଯେସନେ ॥
୧୧ ଯେ ନିରୁପାଧି ହୋଇ ସ୍ଫୁରେ । ସନ୍ତରୂପରେ ଅହଂକାରେ ॥
ପ୍ରକୃତିର ଯେ ଅଧିଷ୍ଠାନ । କାର୍ଯ୍ୟକୁ କରେ ପ୍ରକାଶନ ॥
ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବ ଅନୁଗତ । ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଲଭଇ ସାକ୍ଷାତ ॥
୧୨ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟର । ପ୍ରକାଶି ଥାଇ ସଲିଳର ॥
ସେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ କାନ୍ତି ଯାଇ । ଗୃହ ଭିତରେ ପଡ଼ିଥାଇ ॥
ଗୃହ-କୋଣରେ ଥିଲା ନର । ସେ କାନ୍ତି କରିଣ ଗୋଚର ॥
ଜଳପ୍ରତିବିମ୍ବକୁ ଚାହିଁ । ସେ ଦ୍ୱାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଜାଣଇଁ ॥

---

୧. ଅନ୍ୱିତ = ଯୁକ୍ତ ।

୧୩ ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟ । ଯେ ଆତ୍ମା ପ୍ରତିବିମ୍ବତ୍ରୟ ॥ ୪୧
ସେ ତିନି ଗୁଣରେ ସଂଯୁତ । ଯେ ଅହଂକାର ଯେ ତ୍ରିବୃତ୍ତ ॥ ୪୨
ବ୍ରହ୍ମ ଆଭାସ ଅଛି ଯହିଁ । ସେ ରୂପେ ତାକୁ ଲକ୍ଷି ହୋଇ ॥ ୪୩
ସେ ଅହଂକାରେ ସତ୍ୟରୂପୀ । ଆତ୍ମାକୁ ହୁଅଇ ନିରୂପି ॥ ୪୪
୧୪ ଭୂତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ । ବୁଦ୍ଧ୍ୟାଦି ନିଦ୍ରାରେ ବିଲୀନ ॥ ୪୫
ଦେହେ ହୁଅନ୍ତେ ତହିଁ ଥାଇ । ଯେ ନିଦ୍ରା ଅହଂବଶ ନୋହି ॥ ୪୬
୧୫ ପୂର୍ବେ ଯେ ଦ୍ରଷ୍ଟାରୂପେ ଥାଇ । ସୁଷୁପ୍ତିକାଳେ ପୁଣ ସେହି ॥ ୪୭
ଭୂତାଦି ବିଲୀନ ହୁଅନ୍ତେ । ଅହଂକାର ନାଶ ଯାଆନ୍ତେ ॥ ୪୮
ମୃଷାରେ[୧] ମଣେ ନଷ୍ଟପ୍ରାୟେ । ଆତ୍ମାକୁ, ଅନଷ୍ଟ ହେଲେହେଁ ॥ ୪୯
ଯାହାର ବିତ୍ତ ନାଶ ଯାଇ । ସେ ଯେହ୍ନେ ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୫୦
୧୬ ଏ ରୂପେ କରିଣ ବିଚାର । ଆତ୍ମାକୁ ଲଭେ ଜ୍ଞାନୀ ନର ॥ ୫୧
ସଂଯୁତ ହୋଇ ଅହଂକାରେ । ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେହରୂପେ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୫୨
ଆତ୍ମା ତାହାର ଅଧିଷ୍ଠାନ । ପ୍ରକାଶକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ଘେନ ॥ ୫୩

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୧୭ ହେ ବିପ୍ର[୨] ! ପୁରୁଷକୁ ପାଇ । ପ୍ରକୃତି ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥ ୫୪
ଦୁହେଁ ଆଶ୍ରୟ ଦୁହିଁ କରି । ଅଛନ୍ତି ନିତ୍ୟତାକୁ ଧରି ॥ ୫୫
୧୮ ଯେସନେ ଭୂମିର ଗନ୍ଧର । ଏକ ଅଭାବେ ନାହିଁ ଆର ॥ ୫୬
ଜଳର ରସର ଯେସନ । ଏକ ଅଭାବେ ନାହିଁ ଆନ ॥ ୫୭
ତେହ୍ନେ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷହିଁ । ଏକ ଅଭାବେ ଆର ନାହିଁ ॥ ୫୮
୧୯ ଯାହା ଆଶ୍ରୟୁଁ ପୁରୁଷର । କର୍ମଜନିତ ବନ୍ଧ ଘୋର ॥ ୫୯
ପ୍ରକୃତିର ସେ ଗୁଣେ ଥାଉଁ । କୈବଲ୍ୟ ପୁରୁଷର କାହୁଁ ॥ ୬୦
୨୦ ଉଦ୍‌କଟ ଭୟ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ । ନିବର୍ତ୍ତେ କହୁଣିସି ମନେ ॥ ୬୧
ଅନିବୃତ୍ତିରୁ ଗୁଣଙ୍କର । ପୁଣି ହୋଏ ସେ ଭୟ ଘୋର ॥ ୬୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୧ ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମ କରିବାରେ । ସମାଧି-ନିର୍ମଳ ମନରେ ॥ ୬୩
ଯେ କଥା ଶ୍ରବଣୁଁ ଜନ୍ମଇଁ । ସେ ତୀବ୍ର ଭକ୍ତିରେ ମୋ ଠାଇଁ ॥ ୬୪
୨୨ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶକ ଜ୍ଞାନରେ । ବଳବତ୍ତର ବୈରାଗ୍ୟରେ ॥ ୬୫
୨୩ ତପସ୍ୟାସଂଯୁତ ଯୋଗରେ । ସୁତୀବ୍ର ଆତ୍ମସମାଧିରେ ॥ ୬୬

୧. ମୃଷାରେ = ବୃଥାରେ । ୨. ପ୍ରଭୁ ।

ରାତ୍ର ଦିବସେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ । ପୁରୁଷର ପ୍ରକୃତି ଯେହି ।। ୬୭
କ୍ରମରେ ହୋଇବ ବିଲୀନ । ଅଗ୍ନିରେ ଅରଣି ଯେସନ ।। ୬୮
୨୪ ଭୋଗମାନଙ୍କୁ ଭୁଂଜେ ଯାର । କରିଣ ଥାଇ ପରିହାର ।। ୬୯
ନିତ୍ୟରେ ଦୋଷମାନ ଯାର । କରିଣ ଥାଇ ସେ ଗୋଚର ।। ୭୦
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଯେ ହୋଇ । ଆତ୍ମା-ଅଶୁଭ ନ କରଇ ।। ୭୧
ଯେ ଆତ୍ମା ଈଶ୍ୱର ଅଟଇ । ଆପଣା ମହିମାରେ ଥାଇ ।। ୭୨
୨୫ ଯେସନେ ଶୋଇଲା ଲୋକର । ସ୍ୱପ୍ନେ ଅନର୍ଥ ହୋଏ ଘୋର ।। ୭୩
ସେ ପୁଣି ଲଭିଲେ ଚେତନା । ସେ ସ୍ୱପ୍ନଜନିତ ବେଦନା ।। ୭୪
ସେ ଲୋକମୋହନିମିତ୍ତରେ । କଳ୍ପିତ ନୋହେ ଏ ସଂସାରେ ।। ୭୫
୨୬ ଏ ରୂପେ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ଯେହି । ମୋ'ଠାରେ ମନ ସମର୍ପଇ ।। ୭୬
ପ୍ରକୃତି ସେ ଆତ୍ମାରାମର । କେବେହେଁ ନ କରେ ଅସାର ।। ୭୭
୨୭ କାଳେ ଅନେକ ଜନ୍ମେ ଯାଇ । ଯେବେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମେ ରତ ହୋଇ ।। ୭୮
ବ୍ରହ୍ମାଭୁବନ୍ନୁଁ ଆଦି ହୋଇ । ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭେ ସବୁଠାଇଁ ।। ୭୯
୨୮ ମୋର ପ୍ରସାଦୁଁ ମୋ ଭଗତ । ଜାଣି ସକଳ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ।। ୮୦
ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ ମୁଁ ଯାର । ଯେ ଅଟେ ଦେହାଦିରୁ ପର ।। ୮୧
ମୋର କୈବଲ୍ୟ ନାମ ହୋଇ । ନିରତିଶୟ ସୁଖ ଯେହି ।। ୮୨
୨୯ ବେଗେ ତା ଲଭଇ ସେ ଧୀର । ଜ୍ଞାନେ ସଂଶୟ କରି ଦୂର ।। ୮୩
ଲିଙ୍ଗଶରୀରଭଙ୍ଗେ ଯାଇ । ଯହିଁରୁ ଯୋଗୀ ନ ଆସଇ ।। ୮୪
୩୦ ଯୋଗସାଧନ୍ନୁଁ ଆନ ହୋଇ । କାରଣ ଯା ସଂଭବେ ନାହିଁ ।। ୮୫
ଯୋଗସାଧନେ ହୋନ୍ତି ବୃଦ୍ଧି । ଯେ ମାୟା ଅଣିମାଦି ସିଦ୍ଧି ।। ୮୬
ଭୋ ମାତ ! ସିଦ୍ଧଲୋକଚିତ୍ତ । ଯେବେ ତହିଁରେ ଅସକତ[୧] ।। ୮୭
ତେବେ ସେ ମୋର ଗତି ପାଇ । ଯହିଁ ମୃତ୍ୟୁର ଗର୍ବ ନାହିଁ ।। ୮୮
ହରିଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । ସୁଜନମାନଙ୍କର ପାଇଁ ।। ୮୯
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ଏ ବାଣୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି ।। ୯୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ପ୍ରକୃତିବିବେକୋ ନାମ ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

---

୧. ଅସକତ = ଅନାସକ୍ତ ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ ତତୋଽଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେନ ଧ୍ୟାନଶୋଭିନା ।
ସର୍ବୋପାଧିବିନିର୍ମୁକ୍ତଂ ସ୍ୱରୂପଜ୍ଞାନମୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥
ଭକ୍ତିଂ ସଂକ୍ଷେପତଃ ପ୍ରୋଚେ ସାଂଖ୍ୟମାଖ୍ୟାୟ ବିସ୍ତୃତମ୍ ।
ଅଥାହ ବୈଷ୍ଣବଂ ଯୋଗମଷ୍ଟାଙ୍ଗଂ କପିଳୋ ହରି ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧ ସବୀଜ ଯୋଗର ଲକ୍ଷଣ । କହିବା ନୃପସୁତା ! ଶୁଣ ॥ ୧
ଯେବଣ ବିଧିରେ ପ୍ରସନ୍ନ । ହୋଇ ସତ୍‌ପଥେ ଗମେ ମନ ॥ ୨
୨ ଶକ୍ତିରେ ସ୍ୱଧର୍ମ କରିବ । ପାପ କଥାରୁ ନିବର୍ତ୍ତିବ ॥ ୩
ଦଇବେ ମିଳିବ ଯେ ବିତ୍ତ । ତେଣେ ହୋଇବ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୪
ଯେ ଆତ୍ମବନ୍ତ ସାଧୁଗଣ । ପୂଜିବ ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ॥ ୫
୩ ତ୍ରିବର୍ଗଧର୍ମୁଁ ନିବର୍ତ୍ତିବ । ମୋକ୍ଷଧର୍ମରେ ରତ ହେବ ॥ ୬
ପବିତ୍ର ଅଟେ ଯେବା ଅନ୍ନ । ତା, ଅଳ୍ପ[1] କରିବ ଭୋଜନ ॥ ୭
ଯେ ବା ଏକାନ୍ତ ଭୟଶୂନ୍ୟ । ନିବାସ କରିବ ସେ ସ୍ଥାନ ॥ ୮
୪ *ସର୍ବଦା କୋମଳ କହିବ । ସକଳଭୂତହିତେ ଥିବ ॥ ୯
ଅହିଂସା ସତ୍ୟ ଆଚରିବ । ପରର ବିତ୍ତ ନ ହରିବ ॥ ୧୦
ଯେତେକେ ରକ୍ଷା ହେବ ଦେହ । କରିବ ତେତେ ପରିଗ୍ରହ ॥ ୧୧
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଚରିବ । ତପସ୍ୟା ଶଉଚ ବିହିବ ॥ ୧୨
୫ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ପୁରୁଷପୂଜନ । ଆସନଜୟ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ମୌନ ॥ ୧୩
ସାଧନକ୍ରମେ ସ୍ଥିର ସ୍ଥିର । ବିଜୟ ପ୍ରାଣ ପବନର ॥ ୧୪
ବିଷୟଠାରୁ ମନଦ୍ୱାରେ । ଓଟାରି ଆଣି ହୃଦୟରେ ॥ ୧୫
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ । କରିବ ହୋଇଣ ଯତନ ॥ ୧୬
୬ ମୂଳାଧାରକୁ ଆଦି ହୋଇ । ପ୍ରାଣର ସ୍ଥାନ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୧୭
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଏକ ସ୍ଥାନେ । ପ୍ରାଣକୁ ନିରୋଧିବ ମନେ ॥ ୧୮

---

୧. ମିତଭୋଜନ :-
ଦ୍ୱୌ ଭାଗୌ ପୂରୟେଦନ୍ନୈସ୍ତୋୟେନୈକଞ୍ଚ ପୂରୟେତ୍ ।
ମାରୁତସ୍ୟ ପ୍ରଚାରାର୍ଥଂ ଚତୁର୍ଥମବଶେଷୟେଦ୍ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

* ''ସର୍ବଦା ମୃଦୁଭାଷିତ୍ୱଂ ସର୍ବଭୂତହିତେ ରତିଃ ।'' ଏହି ଶ୍ଳୋକାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ବୋଧହୁଏ ।

ବଇକୁଣ୍ଠର ଲୀଳାମାନ । କରିବ ତାହା ଅଭିଧ୍ୟାନ ॥ ୧୯
ମନକୁ କରି ଆତ୍ମାକାର । ତେଜିବ ବିଷୟ ବିଚାର ॥ ୨୦
୭ ଯେ ମନ ଦୁଷ୍ଟମାର୍ଗେ ଥାଇ । ତାକୁ ଏ ଆଦି ମାର୍ଗେ ନେଇ ॥ ୨୧
ବୁଦ୍ଧିର ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଧୀର । ଯୋଗ କରିବ ହୋଇ ସ୍ଥିର ॥ ୨୨
ପ୍ରାଣବାତକୁ ଜିଣିଥିବ । ପରର[1] ଅଧିନ ନୋହିବ ॥ ୨୩
୮ ପ୍ରଥମେ ହୋଇ ଜିତାସନ । ପବିତ୍ର ଅଟେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ॥ ୨୪
ତହିଁରେ ଆସନ ପକାଇ । ସ୍ୱସ୍ତିକାସନେ[2] ବସିଥାଇ ॥ ୨୫
ହୋଇଣ ଋଜୁ-କଳେବର । ସାଧିବ ପବନକୁ ଧୀର ॥ ୨୬
୯ ପୂରକ, କୁମ୍ଭକ, ରେଚକ । ପ୍ରାଣାୟାମରେ ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକ ॥ ୨୭
ଅଥବା ପ୍ରତିକୂଳ କରି । ଏ ପ୍ରାଣାୟାମକୁ ଆଚରି ॥ ୨୮
ପ୍ରାଣର ମାର୍ଗକୁ ଶୋଧିବ । ମନ ଯେମନ୍ତେ ସ୍ଥିର ହେବ ॥ ୨୯
୧୦ ଯେ ଯୋଗୀ ଜିଣଇ ପବନ । ବେଗେ ନିର୍ମଳ ହୋଏ ମନ ॥ ୩୦
ଯେସନେ ଅଗ୍ନି ବାତଯୋଗୁଁ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଳ ଛାଡ଼େ ଅଙ୍ଗୁଁ ॥ ୩୧
୧୧ ବାତପିତ୍ତାଦି ଦେହଦୋଷ । ପ୍ରାଣାୟାମରେ କରେ ନାଶ ॥ ୩୨
ଧାରଣାବଶରୁ ବିନାଶ । କରଇ ସକଳ କଳୁଷ ॥ ୩୩
ବିଷୟସଙ୍ଗ ଯେ ବା ଥାଇ । ପ୍ରତ୍ୟାହାରରେ ତା' ନାଶଇ ॥ ୩୪
ଯେବା ରାଗାଦି ଗୁଣମାନ । ଧ୍ୟାନରେ କରେ ତା' ଦହନ ॥ ୩୫
୧୨ ଯେବେ ଯୋଗରେ ସମାହିତ । ହୋଇ ନିର୍ମଳ ହୋଏ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୬
ନାସା-ଅଗ୍ରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ । ଭଗବାନର ମୂର୍ତ୍ତି ଧ୍ୟାୟି ॥ ୩୭
୧୩ ବଦନକମଳ ଯାହାର । ଅଟେ ପ୍ରସନ୍ନ ମନୋହର ॥ ୩୮
ପଦ୍ମଗର୍ଭର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଅରୁଣ ଅଟେ ନେତ୍ର ଦୁଇ ॥ ୩୯
ନୀଳଉତ୍ପଳଦଳାକାର । ଶ୍ୟାମ ଅଟଇ କଳେବର ॥ ୪୦
ଶଙ୍ଖ, ସୁଦରଶନ, ଗଦା । କରରେ ଶୋହଇ ସର୍ବଦା ॥ ୪୧

---

୧. 'ଅତନ୍ଦ୍ରିତଃ' ଇତି ପାଠେ । 'ଅତନ୍ଦ୍ରିତଃ' ଇତି ପାଠେ ''ତନ୍ଦ୍ରାର ଅଧୀନ ନୋହିବ ।'' ଏହିପରି ଅନୁବାଦ ହେବ ।

୨. ଊରୁଜଙ୍ଘାଂନ୍ତରାଧାୟ ପାଦାଗ୍ରେ ଜାନୁମଧ୍ୟଗେ ।
ଯୋଗିନୋ ଯଦବସ୍ଥାନଂ ସ୍ୱସ୍ତିକଂ ତଦ୍‌ବିଦୁର୍ବୁଧାଃ ।

୧୪ ପଦ୍ମକେଶରପ୍ରାୟ ପୀତ । କୌଶେୟ ବସ୍ତ୍ର ବିରାଜିତ ॥ ୪୨
ଶ୍ରୀବତ୍ସଚିହ୍ନ ଶୋହେ ଉର । ପ୍ରଦୀପ୍ତ କୌସ୍ତୁଭ କନ୍ଧର ॥ ୪୩
୧୫ ମତ୍ତ ଭ୍ରମରଧ୍ୱନିଯୁତ । ବନମାଳାରେ ସୁଶୋଭିତ ॥ ୪୪
ଅମୂଲ୍ୟ ସୁବଳୟ ହାର । କିରୀଟ ଅଙ୍ଗଦ ନୂପୁର ॥ ୪୫
୧୬ କାଞ୍ଚୀରେ ଶ୍ରୋଣୀ ଉଲ୍ଲସିତ । ଭକ୍ତ ହୃଦୟପଦ୍ମେ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୬
ସୁଶାନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର । ମନ-ନୟନପ୍ରୀତିକର ॥ ୪୭
୧୭ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟିପାତ । ସକଳ ଲୋକରେ ବନ୍ଦିତ ॥ ୪୮
କିଶୋର ବୟସରେ ସ୍ଥିତ । ଭୃତ୍ୟାନୁଗ୍ରହେ ଦତ୍ତଚିତ୍ତ ॥ ୪୯
୧୮ କୀର୍ତ୍ତନଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ତାରଣହେତୁ ଯଶ ଯାର ॥ ୫୦
ଯେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବଳି ଆଦି । ସେମାନଙ୍କର ଯଶ ସାଧି ॥ ୫୧
ସକଳ ଅଙ୍ଗେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କରିବ ଏ ରୂପରେ ଧ୍ୟାନ ॥ ୫୨
ଯାବତ କାଳଯାଏ ଚିତ୍ତ । ହୋଇ ନ ଥିବ ବିଚଳିତ ॥ ୫୩
୧୯ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମାନସେ ଯେ ସ୍ଥିତ । ଦର୍ଶନେ ଯୋଗ୍ୟ ଯା' ଚେଷ୍ଟିତ ॥ ୫୪
ସେ ପ୍ରଭୁ ଉଭା ହୋଇଛନ୍ତି । କିବା ଗମନ କରୁଛନ୍ତି ॥ ୫୫
ବସିଛନ୍ତି ବା ଛନ୍ତି ଶୋଇ । ଏ ରୂପେ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାୟି ॥ ୫୬
୨୦ ହରିର ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତ । ହୋଇଲା ଦୃଢ଼ଭାବେ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୭
ବିଶେଷି ମୁନି ଏହା ଜାଣି । ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେକେ ପରିମାଣି ॥ ୫୮
କରିବ ନେଇ ନିଯୋଜିତ । ନିଷ୍କଳ ଭାବେ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥ ୫୯
୨୧ ଚରଣପଦ୍ମକୁ ବିଷ୍ଣୁର । ଚିନ୍ତିବ ଆପଣା ମନର ॥ ୬୦
ଧ୍ୱଜ, କମଳ, ବଜ୍ରାଙ୍କୁଶ । ଲାଞ୍ଛନ ଯହିଁରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୧
ତୁଙ୍ଗ ଅରୁଣସୁଶୋଭନ । ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ନଖମାନ ॥ ୬୨
ତାଙ୍କ କାନ୍ତିରେ ଅନ୍ଧକାର । ଯେ ନାଶେ ସାଧୁହୃଦୟର ॥ ୬୩
୨୨ ଯାହା ପ୍ରକ୍ଷାଳନୁଁ ନିର୍ଗତ । ଗଙ୍ଗାଉଦକ ନାମେ ତୀର୍ଥ ॥ ୬୪
ତା' ନିଜ ଶିରରେ ଧଇଲେ । ଶିବ ହିଁ ଶିବ ବୋଲାଇଲେ ॥ ୬୫
ଯେ ଧ୍ୟାନକଲା ଲୋକଙ୍କର । ପାପପର୍ବତକୁ [1]ଭିଦୁର ॥ ୬୬
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣକମଳ । ଧ୍ୟାନ କରିବ ଚିରକାଳ ॥ ୬୭
୨୩ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଳଜଲୋଚନୀ । ଜଗତଧାତାର ଜନନୀ ॥ ୬୮
ଅମରବନ୍ଦିତ ଅଟଇ । ସେ ନିଜ ଊରୁ ପରେ ଥୋଇ ॥ ୬୯

---

୧. ଭିଦୁର = ବଜ୍ର ।

	କରପଲ୍ଲବେ ଯା ଘସଇ	। ଜାନୁଯାଏଁ ସେ ପାଦଦୁଇ	॥	୭୦
	ସ୍ମରଣ କରିବ ଅଜର	। ଅଭବ ଅର୍ଥେ ହୃଦେ ଧୀର	॥	୭୧
୨୪	ଗରୁଡ଼ସ୍କନ୍ଧେ ଶୋଭାମାନ	। ଅତସୀପୁଷ୍ପସମବର୍ଣ୍ଣ	॥	୭୨
	ବିଷ୍ଣୁର ଉରୁଯୁଗ ନର	। ଚିନ୍ତିବ ଯେ ବଳ-ଆଧାର	॥	୭୩
	ଲମ୍ବିତ ଯାର ପୀତପଟେ	। କାଞ୍ଚୀକଳାପ ସୁପ୍ରକଟେ	॥	୭୪
	ନିତମ୍ବବିମ୍ବସଙ୍ଗ ତହିଁ	। ଚିନ୍ତା କରିବ ହୃଦେ ତାହି	॥	୭୫
୨୫	ଭୁବନ କୋଷର ଆଧାର	। ଅଟଇ ଯେବଣ ଉଦର	॥	୭୬
	ତହିଁରେ ଯାହାର ସଂଭବ	। ସେ ନାଭିହ୍ରଦକୁ ଚିନ୍ତିବ	॥	୭୭
	ଭୁବନାତ୍ମକ ପଦ୍ମ ଯହିଁ	। ଜନ୍ମିଲା ବ୍ରହ୍ମାସ୍ଥାନ ସେହି	॥	୭୮
	ହରିତମଣିପ୍ରାୟ ଯାର	। ସ୍ତନଯୁଗଳକୁ ବିଷ୍ଣୁର	॥	୭୯
	ଚିନ୍ତା କରିବ ମୁକ୍ତାହାର	। କାନ୍ତିସମୂହେ ଯେ ଗଉର	॥	୮୦
୨୬	ବକ୍ଷତଟକୁ ରକ୍ଷଭର	। ଚିନ୍ତିବ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ଦିର	॥	୮୧
	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମାନସ-ନୟନ	। ସୁଖକୁ କରେ ଯେ ବିଧାନ	॥	୮୨
	ସକଳ ବନ୍ଦିତ ବିଷ୍ଣୁର	। କଣ୍ଠକୁ ଚିନ୍ତିବ ମନର	॥	୮୩
	ଆପଣା କାନ୍ତିଭରେ ଯେହି	। କୌସ୍ତୁଭମଣିକି ମଣ୍ଡଇ	॥	୮୪
୨୭	ମନ୍ଦରଗିରି ଉତ୍ପାଟନ	। ସମୟେ ପାଇ ସଂଘଟନ	॥	୮୫
	ବାହୁ ବଳୟମାନେ ଯହିଁ	। ଅଛନ୍ତି ଅତିଦୀପ୍ତ ହୋଇ	॥	୮୬
	ଯହିଁରେ ଲୋକପାଳମାନ	। କରିଅଛନ୍ତି ନିଜସ୍ଥାନ	॥	୮୭
	ସେ ବାହୁମାନଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁର	। ଚିନ୍ତା କରିବ ସ୍ୱମନର	॥	୮୮
	ଅସହ୍ୟ ଅଟେ ତେଜ ଯାର	। ସେ ଚକ୍ର ଚିନ୍ତିବ କରର	॥	୮୯
	ତା' କରପଦ୍ମ ହଂସ ଜାଣି	। ଶଙ୍ଖକୁ ଚିନ୍ତା କରେ ପ୍ରାଣୀ	॥	୯୦
୨୮	*ଗଦାକୁ ସ୍ମରିବ ବିଷ୍ଣୁର	। କଉମୋଦକୀ ନାମ ଯାର	॥	୯୧
	ବିପକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ଶୋଣିତ	। କର୍ଦ୍ଦମେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ	॥	୯୨
	ମାଳାକୁ କରିବ ସ୍ମରଣ	। ଯହିଁ ଶବ୍ଦିତ ଭୃଙ୍ଗଗଣ	॥	୯୩
	କଣ୍ଠରେ ସୁମରିବ ମଣି	। ଯାକୁ ଜୀବର ତତ୍ତ୍ୱ ଭଣି	॥	୯୪

---

* ଆତ୍ମାନମସ୍ୟ ଜଗତୋ ନିର୍ଲେପମଗୁଣାମଳମ୍ ।
ବିଭର୍ତ୍ତି କୌସ୍ତୁଭମଣିସ୍ୱରୂପଂ ଭଗବାନ୍ ହରିଃ ॥ ୧ ॥   (ବୈଷ୍ଣବେ)

୨୯ ଭୃତ୍ୟରେ କରି କୃପାମତି । ଯେ ପ୍ରଭୁ ଧରିଛନ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତି ॥ ୯୫
ମୁଖପଦ୍ମକୁ ସେ ବିଷ୍ଣୁର । ଚିନ୍ତିବ ଚିତ୍ତେ ସାଧୁ ନର ॥ ୯୬
ସ୍ଫୁରିତ ମକର-ଆକାର । କୁଣ୍ଡଳ ଚଳନେ ଯାହାର ॥ ୯୭
ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ଶୋଭା ପାଇ । ଅମଳ ସୁକପୋଳ ଦୁଇ ॥ ୯୮
ଯେଉଁ ବଦନେ ଶୋଭା ପାଇ । ଉନ୍ନତ ନାସାପୁଟ ଦୁଇ ॥ ୯୯

୩୦ ଯହିଁରେ ପଦ୍ମପ୍ରାୟ ହୋଇ । ନେତ୍ରଯୁଗଳ ଶୋଭାପାଇ ॥୧୦୦
କୁଟିଳ କେଶବୃନ୍ଦମାନେ । ସଂଯୁକ୍ତ ଯେବଣ ବଦନେ ॥୧୦୧
ଅଳିଗଣରେ ନିଷେବିତ । ମୀନ ଯୁଗଳରେ ସଂଯୁତ ॥୧୦୨
ଏମନ୍ତ ପଦ୍ମ ନିନ୍ଦା କରେ । ଯେ ମୁଖ ଆପଣା ଶୋଭାରେ ॥୧୦୩
ଭ୍ରୂଲତାଯୁଗ ଶୋହେ ଯହିଁ । ମନେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ଅଟଇ ॥୧୦୪
ଚିନ୍ତା କରିବ ସେ ବଦନ । ଆଳସ୍ୟ ଛାଡ଼ି ସାଧୁଜନ ॥୧୦୫

୩୧ ଯେ ତାପତ୍ରୟ ଅତିଘୋର । ବିନାଶ ନିମିତ୍ତେ ତାହାର ॥୧୦୬
ନେତ୍ରଯୁଗରୁ ଜାତ କରି । ଅଛନ୍ତି କୃପାରେ ଯା' ହରି ॥୧୦୭
ସେ ଅବଲୋକନ ଚିତ୍ତରେ । ଚିନ୍ତିବ ଦୃଢ଼ ଭାବନାରେ ॥୧୦୮
ଯହିଁରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମନ୍ଦହାସ । ବିପୁଳ ପ୍ରସାଦ ପ୍ରକାଶ ॥୧୦୯

୩୨ ନମ୍ର ଅଖିଳ ଲୋକଙ୍କର । ଯେ ତୀବ୍ର ଶୋକାଶ୍ରୁସାଗର ॥୧୧୦
ତାହାକୁ ଶୋଷଣ ଯେ କରେ । ସେ ହାସ ଚିନ୍ତିବ ମନରେ ॥୧୧୧
ମୁନିଙ୍କ ଉପକାର ଅର୍ଥେ । କାମକୁ ମୋହିବା ନିମିତ୍ତେ ॥୧୧୨
ନିଜ ମାୟାରେ ଭଗବାନ । କରିଅଛନ୍ତି ଯା' ରଚନ ॥୧୧୩
ଚିନ୍ତିବ ସେ ଭ୍ରୂଲତା ଦୁଇ । ଅତି ଉଦାର ଯେ ଅଟଇ ॥୧୧୪

୩୩ ଯେ ବିଷ୍ଣୁସୁଚିତ୍ତେ ପ୍ରକାଶ । ଚିନ୍ତିବ ତାର ଉଚ୍ଚ ହାସ ॥୧୧୫
ବହଳ ଅଧର ଓଷ୍ଠର । କାନ୍ତିରେ ଅରୁଣ ଆକାର ॥୧୧୬
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦଶନ-କୁନ୍ଦରାଜି । ଯହିଁରେ ଅଛନ୍ତି ବିରାଜି ॥୧୧୭
ଧ୍ୟାନ-ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ କରି । ଯେବଣ ହାସ ଅଛି ସ୍ଫୁରି ॥୧୧୮
ପ୍ରେମଭକ୍ତିରେ ସେ ବିଷ୍ଣୁରେ । ମନକୁ ନିବେଶି ନିର୍ଭରେ ॥୧୧୯
ଦେଖିବାପାଇଁ ତହୁଁ ଆନ । କେବେହେଁ ନ କରିବ ମନ ॥୧୨୦

୩୪ *ଏ ରୂପେ ସାଧନ-ଭକ୍ତିରେ । ଭାବକୁ ଲଭି ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ॥୧୨୧
ପ୍ରେମଭକ୍ତିରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ । ହୋଇଣ ଥିବ ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥୧୨୨
ଆନନ୍ଦଭରେ ନିଜ ଦେହେ । ପୁଲକମାନ ଜାତ ହୋଏ ॥୧୨୩
ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବୁଁ ଅଶ୍ରୁ ଜାତ । ତେଣୁ ହୋଇଣ ନିପୀଡ଼ିତ ॥୧୨୪
ବିଷ୍ଣୁକୁ କରିବାକୁ ବଶ । ବଡ଼ିଶ[୧] ଅଟେ ଯେ ମାନସ ॥୧୨୫
ତାହାକୁ ପୁଣ ବିଷ୍ଣୁଠାରୁ । ବିଚ୍ଛେଦ କରିବ କ୍ରମରୁ ॥୧୨୬
୩୫ ଏ ରୂପେ ବିଷୟରହିତ । ଯେବେ ହୁଅଇ କ୍ରମେ ଚିତ୍ତ ॥୧୨୭
ଧ୍ୟେୟ-ସଂବନ୍ଧ ଯେଣୁ ନାହିଁ । ଏ ଘେନି ଆଶ୍ରୟ ଛାଡ଼ଇ ॥୧୨୮
ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟହିଁ ନୋହି । ଯେଣୁ ସେ ବିରକ୍ତ ଅଟଇ ॥୧୨୯
ଏ ଘେନି ନିର୍ବାଣକୁ ପାଏ । କାଷ୍ଠ-ବିନାଶେ ଅଗ୍ନିପ୍ରାୟେ ॥୧୩୦
ଯାହାକୁ କରଇ ଚିନ୍ତନ । ଚିନ୍ତା କରଇ ଯେବା ଜନ ॥୧୩୧
ଏ ରୂପେ ଭେଦ ଯହିଁ ନାହିଁ । ଅଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଅଛି ରହି ॥୧୩୨
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ଏ ଦଶାରେ । ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥୧୩୩
ଯେଣୁ ନିବର୍ତ୍ତିଲା ତାହାର । ଗୁଣ ପ୍ରବାହ ଦୁର୍ନିବାର ॥୧୩୪
୩୬ ଏ ରୂପେ ଯୋଗକୃତ ଥାଇ । ମନ ନିବୃତ୍ତି ଯେବେ ହୋଇ ॥୧୩୫
ସୁଖଦୁଃଖରୁ ବାହ୍ୟ ଯେହି । ସେ ବ୍ରହ୍ମେ ନିଷ୍ଠାକୁ ଲଭଇ ॥୧୩୬
ସୁଖଦୁଃଖକୁ ହେତୁଭାବ । ଆତ୍ମାର ଥିଲା ଯେବା ପୂର୍ବ ॥୧୩୭
ଅବିଦ୍ୟାକୃତ ଅହଂକାରେ । ତାକୁ ବିଧାନ ନେଇ କରେ ॥୧୩୮
ଯେଣୁ ସେ ପରମ ଆତ୍ମାର । ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରିଛି ଗୋଚର ॥୧୩୯
୩୭ ଏ ରୂପେ ସିଦ୍ଧ ଯେ ହୁଅଇ । ନିଜ ଦେହକୁ ନ ଦେଖଇ ॥୧୪୦
ଯେବଣ ଦେହରେ ଆତ୍ମାର । ସ୍ଥିତିକି କରଇ ଗୋଚର ॥୧୪୧
ସେ ଦେହ ଆସନରେ ଅଛି । ଅଥବା ଉତ୍‌ଥିତ ହୋଇଛି ॥୧୪୨
ସେ ଆସନରୁ କେଣେ ଗଲା । ଅଥବା ଦୈବରେ ଅଇଲା ॥୧୪୩

---

* ନିର୍ବୀଜ ଯୋଗ :- (ଗୀତାୟାମ)
"ଯତୋ ଯତୋ ନିଶ୍ଚଳତି ମନଶ୍ଚଞ୍ଚଳମସ୍ଥିରମ୍ ।
ତତସ୍ତତୋ ନିୟମ୍ୟୈତଦାତ୍ମନ୍ୟେବ ବଶଂ ନୟେତ୍" ॥ ୧ ॥
ସବୀଜ ଯୋଗ : -"ହୃତାତ୍ମନୋ ହୃତପ୍ରାଣାଂଶ୍ଚ ଭକ୍ତିରନିଚ୍ଛତୋ ଗତିମଣ୍ୱୀଂ ପ୍ରଯୁଂକ୍ତେ ।"

୧. ବଡ଼ିଶ = ବନ୍ଶି ।

	ମଦିରାମଦଅନ୍ଧ ଜନ	।	କଟିରେ ଅଛଇ ବସନ	॥୧୪୪
	ଅଥବା ଗଳିତ ହୋଇଛି	।	ଯେହ୍ନେ ନ ଜାଣେ ଏହା କିଛି	॥୧୪୫
୩୮	ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାରର ଆୟତ୍ତ	।	ଦେହ ହୁଅଇ ଗତାଗତ	॥୧୪୬
	ନିଜ ସଂଭବ ଯହୁଁ ହୋଇ	।	ସେ କର୍ମ ଯେତେ କାଳ ଥାଇ	॥୧୪୭
	ଦେହହିଁ ତେତେ କାଳ ଥାଇ	।	ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଯୁତ ହୋଇ	॥୧୪୮
	ସମାଧିଯୋଗକୁ ଯେ ପାଇ	।	ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱକୁ ଜାଣିଥାଇ	॥୧୪୯
	ପୁତ୍ରାଦି ସହିତ ଯେ କାୟ	।	ତାକୁ ମଣଇଁ ସ୍ୱପ୍ନପ୍ରାୟ	॥୧୫୦
	ଦେହେ ମମତା ଅହଂକାର	।	କେବେହେଁ ନ କରେ ସେ ନର	॥୧୫୧
୩୯	ଆତ୍ମାଭାବରେ ଅତିସ୍ନେହେ	।	ଘେନିଣ ଥାଇ ଯାହା ମୋହେ	॥୧୫୨
	ସେ ବିତ୍ତପୁତ୍ରୁଁ ଭିନ୍ନ ଥାଇ	।	ଯେହ୍ନେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ	॥୧୫୩
	ଆତ୍ମା ତେସନ ଭିନ୍ନ ଥାଇ	।	ଦେହ ଆଦିରୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ	॥୧୫୪
୪୦	ଯେସନେ ଜ୍ୱଳିତ ଅଙ୍ଗାର	।	ହେଲେହେଁ ଅଗ୍ନିର ଆକାର	॥୧୫୫
	ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ, ଧୂମ ଯେହ୍ନେ ଦୁଇ	।	ଅଗ୍ନିମଧ୍ୟରୁ ଜାତ ହୋଇ	॥୧୫୬
	ଅଗ୍ନିରୁ ଭିନ୍ନ କରି ଜନ	।	ତାହାକୁ ମଣଇଁ ଯେସନ	॥୧୫୭
୪୧	ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମହାଭୂତଗଣ	।	ସହିତେ ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣ	॥୧୫୮
	ଏମାନଙ୍କରୁଁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ	।	ଯେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଆତ୍ମା ସେ ଅଟଇ	॥୧୫୯
	ଅଟଇ ଜୀବସଂଜ୍ଞା ତାର	।	ବ୍ରହ୍ମସଂଜ୍ଞକ ତହୁଁ ପର	॥୧୬୦
	ପ୍ରକୃତିଠାରୁ ଅଟେ ଭିନ୍ନ	।	ସେହି ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନ	॥୧୬୧
୪୨	ଅନନ୍ୟ ଭାବେ ସର୍ବଭୂତେ	।	ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖିବ ସଂତତେ	॥୧୬୨
	ଆତ୍ମାକୁ ସକଳ ଭୂତରେ	।	ଦେଖିବ ସେହି ପରକାରେ	॥୧୬୩
	ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହଗତ	।	ବିଦିତ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ	॥୧୬୪
୪୩	ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ଏକ ହୋଇ	।	କାଷ୍ଠର ମଧ୍ୟେ ରହିଥାଇ	॥୧୬୫
	ସେ କାଷ୍ଠ ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘ ଯେତେ	।	ଅଗ୍ନିହିଁ ପ୍ରସରଇ ତେତେ	॥୧୬୬
	ସେ ରୂପେ ଦେହେ ଆତ୍ମା ଥାଇ	।	ଦେହକୁ ଅନୁରୂପ ହୋଇ	॥୧୬୭
୪୪	ତେଣୁ ଯେ ସଦସତ[୧] ହୋଇ	।	ବିଷ୍ଣୁର ଶକ୍ତି ପ୍ରସରଇ[୨]	॥୧୬୮
	ବନ୍ଧନହେତୁ ସେ ଜୀବର	।	ତାହାକୁ ଜିଣି ସାଧୁନର	॥୧୬୯

୧. ସଦସତ = ସଦ୍ + ଅସଦ୍ । ୨. ପ୍ରକାଶଇ ।

ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ପ୍ରକାଶଇ । ତାର ସଂସାରବନ୍ଧ ନାହିଁ ।।୧୭୦
କହଇ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ । ଏଣେ ତରିବ ଭବସିନ୍ଧୁ ।।୧୭୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ସାଧନାନୁଷ୍ଠାନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଏକୋନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକୋନତ୍ରିଂଶକେ ଭକ୍ତିଯୋଗସ୍ତୁ ବହୁଧୋଚ୍ୟତେ ।
କାଳସ୍ୟ ଚ ବଳଂ ଘୋରା ସଂସୃତିଶ୍ଚ ବିରକ୍ତୟେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୧ ମହାଦାଦିଙ୍କର ଲକ୍ଷଣ । ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷର ପୁଣ ।। ୧
୨ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗରେ ଅଛ କହି । ଯେଣେ ତାହାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷି ହୋଇ ।। ୨
ଏକ ଆରକେ କରି ଭିନ୍ନ । କହିଛ ତାହାଙ୍କର ଚିହ୍ନ ।। ୩
ସାଂଖ୍ୟର ଭକ୍ତିଯୋଗ ମୂଳ । ଏମନ୍ତ କହନ୍ତି ସକଳ ।। ୪
ହେ ପ୍ରଭୁ ଭକ୍ତିଯୋଗମାର୍ଗ । ବିସ୍ତାରି କହ ମୋର ଆଗ ।। ୫
୩ ବିରକ୍ତ ହୋଏ ସବୁଠାରୁ । ପୁରୁଷ ଯାହା ଶ୍ରବଣରୁ ।। ୬
କହ ସେ ସକଳ ଲୋକର । ବିବିଧପ୍ରକାର ସଂସାର ।। ୭
୪ ତୁ କାଳସ୍ୱରୂପୀ ଈଶ୍ୱର । ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠଲୋକଙ୍କର ।। ୮
ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ କାଳ ତୋର । ଯା' ଭୟେ ପୁଣ୍ୟ କରେ ନର ।। ୯
୫ ଯହିଁ ଆଶ୍ରୟ କେହି ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ ସଂସାରରେ ଥାଇ ।। ୧୦
ଦେହରେ ବହି ଅଭିମାନ । ଅଜ୍ଞାନେ ଶୋଇଅଛି ଜନ ।। ୧୧
କର୍ମମାନଙ୍କେ ମତି ଦେଇ । ବିଶେଷ ଅଛି ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ।। ୧୨
ପ୍ରବୋଧ ଅର୍ଥରେ ତାହାର । ତୁ ଯୋଗପ୍ରକାଶଭାସ୍କର ।। ୧୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ଏରୂପେ ବଚନ ମଧୁର । ଶୁଣିଣ ନିଜ ଜନନୀର ।। ୧୪
ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ପ୍ରୀତ ହୋଇ । ମୁନି କହିଲେ କୃପା ବହି ।। ୧୫

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୭ ଭକ୍ତିଯୋଗ ହିଁ ମାର୍ଗ ଘେନି । ନାନା ପ୍ରକାର ଗୋ ଭାବିନି ! ॥ ୧୬
ପ୍ରାଣିଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଅଟଇ । ସତ୍ତ୍ୱାଦି ତିନି ଗୁଣ ଯେହି ॥ ୧୭
ବୃତ୍ତିଭେଦରୁ ତାହାଙ୍କର । ଭାବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ॥ ୧୮
ନାନାପ୍ରକାର ଅଟେ ଯେଣୁ । ଭକ୍ତିଯୋଗହିଁ ନାନା ତେଣୁ ॥ ୧୯
୮ ପରହିଂସାରେ ମନ ଦେଇ । ମୋ'ଠାରେ ଭାବ ଯେ କରଇ ॥ ୨୦
ସେ ଅଟେ ଅଧମ ତାମସ । ଯେ ଦମ୍ଭ କରିଣ ଉଦ୍ଦେଶ ॥ ୨୧
ମୋଠାରେ ଭକ୍ତିକି କରଇ । ମଧ୍ୟମ ତାମସ ବୋଲାଇ ॥ ୨୨
ମତ୍ସର ଭାବକୁ ଉଦ୍ଦେଶି । ଯେ ମୋତେ ଭଜଇ ବିଶେଷି ॥ ୨୩
ଉତ୍ତମ ତାମସ ବୋଲାଇ । କହିବା ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥ ୨୪
୯ ଯେ ଭେଦଦରଶୀ ଅଟଇ । ବିଷୟସୁଖେ ମନ ଦେଇ ॥ ୨୫
ପ୍ରତିମାଦିରେ ପୂଜେ ମୋତେ । ରାଜସାଧମ ସେ ଜଗତେ ॥ ୨୬
ଯଶ ଉଦ୍ଦେଶି ଯେ ଭଜଇ । ରାଜସ ମଧ୍ୟମ ବୋଲାଇ ॥ ୨୭
ଯେ ଭଜେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟପାଇଁ । ରାଜସ ଉତ୍ତମ ଅଟଇ ॥ ୨୮
୧୦ ଯେ ଭେଦଦରଶୀ ଭାବରେ । ସକଳ ପାପ ନାଶିବାରେ ॥ ୨୯
ମୋତେ ଗୋ ଭଜନ କରଇ । ଅଧମ ସାତ୍ତ୍ୱିକଟି ସେହି ॥ ୩୦
ଯେ ପୁଣି ସବୁ କର୍ମ କରେ । ଅର୍ପଣ କରଇ ମୋ'ଠାରେ ॥ ୩୧
ମଧ୍ୟମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୋଲାଇ । ଯେ ପୁଣି ମୋରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୩୨
ହରି ସେ ପୂଜାଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ । ବୋଲିଣ ପୂଜଇ ଏ ବାଟେ ॥ ୩୩
ଉତ୍ତମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୋଲିଣ । ଭୋ ମାତ ! ତାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ॥ ୩୪
୧୧ ସକଳ ଭୂତ ହୃଦେ ଥାଇ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅଟେ ମୁହିଁ ॥ ୩୫
୧୨ ଶୁଣନ୍ତେ ମାତ୍ର ଗୁଣ ମୋର । ମୋ'ଠାରେ ମନଗତି ଯାର ॥ ୩୬
ସମୁଦ୍ରେ ଗଙ୍ଗାନୀର ପ୍ରାୟେ । କେବେହେଁ ବିଚ୍ଛେଦ ସେ ନୁହେ ॥ ୩୭
ଫଳାନୁସଂଧାନେ ରହିତ । ଭେଦଦୃଷ୍ଟିରେ ବିବର୍ଜିତ ॥ ୩୮
ଏମନ୍ତ ମନୋଗତି ଯେହି । ଭକ୍ତି ବୋଲିଣ ତାକୁ କହି ॥ ୩୯
କହିଲୁଁ ନିର୍ଗୁଣ ଭକ୍ତିର । ସ୍ୱରୂପ ତୋହର ଆଗର ॥ ୪୦
୧୩ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଏକାଲୋକେ ବାସ । ମୋ' ସମ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୧
ମୋହ ନିକଟରେ ଥିବାର । ମୋର ସମାନ କଳେବର ॥ ୪୨
ମୋର ଶରୀର ଐକ୍ୟଗତି । ଏ ପଞ୍ଚ ପ୍ରକାରେ ମୁକତି ॥ ୪୩
ଘେନନ୍ତି ନାହିଁ ଦେଲେ ମୋର । ସେବନ ବିନୁ ସାଧୁନର ॥ ୪୪

୧୪ ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ । କହିଅଛନ୍ତି ସାଧୁଲୋକ ॥ ୪୫
ଯେବଣ ତ୍ରିଗୁଣକୁ ଜିଣଇଁ । ବ୍ରହ୍ମଭାବକୁ ଲୋକ ପାଇ ॥ ୪୬
୧୫ ଯେ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମେ । ତାଙ୍କୁ ଆଚରିବ ନିଷ୍କାମେ ॥ ୪୭
ପରର ହିଂସା ନ ବିଚାରି । ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ରିୟାଯୋଗେ କରି ॥ ୪୮
୧୬ ମୋ' ମୂର୍ତ୍ତିସ୍ପରଶଦର୍ଶନ । ଅର୍ଚ୍ଚନ, ସ୍ତବନ, ବନ୍ଦନ ॥ ୪୯
ମୋର ଭାବନା ସର୍ବଭୂତେ । ସତ୍ତ୍ୱରେ ଅସଙ୍ଗମ ପଥେ ॥ ୫୦
୧୭ ବଡ଼ଲୋକର ସଂମାନନେ । ଦୀନରେ କରୁଣା ବିଧାନେ ॥ ୫୧
୧୮ ସମାନ ଲୋକେ ମିତ୍ରପଣେ । ଯମ-ନିୟମ ଆଚରଣେ ॥ ୫୨
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ କଥା ଶ୍ରବଣରେ । ମୋହର ନାମକୀର୍ତ୍ତନରେ ॥ ୫୩
ଋଜୁ ଭାବରେ ସାଧୁସଙ୍ଗେ । ଅହଂକାରର ପରିତ୍ୟାଗେ ॥ ୫୪
୧୯ ମୋ' ଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବ ଯାର । ଏତେ ଗୁଣରେ ସେ ଲୋକର ॥ ୫୫
ନିର୍ମଳ ମନ ପାଇ ମୋତେ । ମୋ' ଗୁଣମାତ୍ରକୁ ଶୁଣନ୍ତେ ॥ ୫୬
୨୦ ବାତକୁ ରଥ କରି ପାଇ । ଆଶ୍ରୟ ଠାରୁ ଗନ୍ଧ ଯାଇ ॥ ୫୭
ନାସାକୁ ଆବୋରେ ଯେମନ୍ତ । ସେ ରୂପେ ଯୋଗରତ ଚେତ[1] ॥ ୫୮
ବିକାରରହିତ ହୋଇଣ । ଆତ୍ମାକୁ ଲଭଇ ତକ୍ଷଣ ॥ ୫୯
୨୧ ସକଳ ଭୂତେ ଅଛି ମୁହିଁ । ଭୂତାତ୍ମା ରୂପ ସଦା ହୋଇ ॥ ୬୦
ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କରି ଜନ । କରଇ ଅର୍ଚ୍ଚାବିଡ଼ମ୍ବନ ॥ ୬୧
୨୨ ସକଳ ଭୂତରେ ମୁଁ ଥାଇ । ଆତ୍ମା ଈଶ୍ୱରରୂପୀ ହୋଇ ॥ ୬୨
ଯେ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ । ପ୍ରତିମାପୂଜାକୁ ଆଚରେ ॥ ୬୩
ସେ ଲୋକ ମୂଢ଼ ଭାବ ବହି । ଭସ୍ମରେ ହୋମ ଆଚରଇ ॥ ୬୪
୨୩ ମୁଁ ଥାଇ ପରହୃଦଗତେ । ଅପ୍ରୀତି ଆଚରଇ ମୋତେ ॥ ୬୫
୨୪ ମାନକୁ ଆଚରିଣ ଥାଇ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଭେଦବୁଦ୍ଧି ବହି ॥ ୬୬
ପ୍ରାଣୀରେ ହୋଏ ବଦ୍ଧବୈର । ନ ଭଜେ ମନ ଶାନ୍ତି ତାର ॥ ୬୭
ଘେନିଣ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ଯେ କରେ ପ୍ରତିମା ପୂଜନ ॥ ୬୮
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦାକରେ । ମୁଁ ତୋଷ ନୁହଇ ତା'ଠାରେ ॥ ୬୯
୨୫ ତେତିକି କାଳ ପରିଯନ୍ତେ । ପୂଜିବ ପ୍ରତିମାରେ ମୋତେ ॥ ୭୦
ସ୍ୱହୃଦେ ସର୍ବଭୂତଗତେ । ଯାବତ ନ ଜାଣିମ ମୋତେ ॥ ୭୧

---

୧. ଚିତ୍ତ ।

୨୬ ଯେ ଲୋକ ନିଜ ପରଠାରେ । ଅଳ୍ପହିଁ¹ ଭେଦକୁ ଆଚରେ ॥ ୭୨
ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁସ୍ୱରୂପା ତାହାର । କରଇ ଭୟ ଅତି ଘୋର ॥ ୭୩
୨୭ ଏଣୁ ସକଳ ଭୂତେ ମୁହିଁ । ଅଛଇ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ହୋଇ ॥ ୭୪
ମୋତେ ପୂଜିବ ଦାନମାନେ । ମୈତ୍ରୀରେ ସମାନ ଦର୍ଶନେ ॥ ୭୫
୨୮ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଅଚେତନେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତହିଁରୁ ଜୀବମାନେ ॥ ୭୬
୨୯ ପ୍ରାଣବୃତ୍ତିକି ଯେ ଧରନ୍ତି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୭
ତହୁଁ ସୁଚିତ୍ତମାନେ ସାର । ଇନ୍ଦ୍ରିୟବନ୍ତ ତହୁଁ ବର ॥ ୭୮
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବନ୍ତ ସେ ବୋଲାନ୍ତି । *ଯେ ବୃକ୍ଷେ ସ୍ପରଶ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୭୯
ରସ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ମତ୍ସ୍ୟାଦି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୮୦
ଗନ୍ଧଜ୍ଞମାନେ ସାର ତହୁଁ । ଅଟନ୍ତି ଭ୍ରମରାଦି ଯେହୁ ॥ ୮୧
ଶବ୍ଦ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସର୍ପାଦି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୮୨
୩୦ ରୂପଭେଦଜ୍ଞ ତହୁଁ ସାର । କାକାଦି ନାମ ତାହାଙ୍କର ॥ ୮୩
ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱେ ଦନ୍ତ ଯାର । ତହିଁରୁ ଅଟନ୍ତି ସେ ବର ॥ ୮୪
ପାଦ ନ ଥିଲା ପ୍ରାଣୀଙ୍କରୁ । ଅଟନ୍ତି ବହୁପାଦେ ଗୁରୁ ॥ ୮୫
ତହିଁରୁ ଚତୁଷ୍ପାଦ ସାର । ମନୁଷ୍ୟ ଅଟେ ତହୁଁ ବର ॥ ୮୬
୩୧ ତହିଁରୁ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ତହିଁରୁ ଗରିଷ୍ଠ ॥ ୮୭
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ବେଦଜ୍ଞ ସାର ଏ ସଂସାରେ ॥ ୮୮
ଅର୍ଥ ଅଛନ୍ତି ଯେବା ଜାଣି । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ଗଣି ॥ ୮୯
୩୨ ଅର୍ଥଜ୍ଞଠାରୁ ଅଟେ ସାର । ସଂଶୟ² ଛେଦଇ ଯେ ନର ॥ ୯୦
ନିଜ ଧର୍ମରେ ଯେବା ଥାଇ । ତହିଁରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅଟଇ ॥ ୯୧
ତହିଁରୁ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ସାର । ନିଷ୍କାମ ଅଟଇ ଯେ ନର ॥ ୯୨
୩୩ ସକଳ କର୍ମଫଳ ଦୁଇ । ଆତ୍ମା³କୁ ମୋତେ ଯେ ଅର୍ପଇ ॥ ୯୩
ସେ ପୁଣି ତହୁଁ ଅଟେ ସାର । ଅବ୍ୟବହିତ ସେହୁ ନର ॥ ୯୪
ଯେ ମୋର ଠାରେ ମନ ଦେଇ । କର୍ମ ମୋ'ଠାରେ ସମର୍ପଇ ॥ ୯୫

---

୧. ମୂଳଶବ୍ଦ ''ଉଦର'' ର ଅର୍ଥ ।
(ଉତ = ଅପି, ଅରମ୍ = ଅଳ୍ପମ୍, ଅତଏବ ଉଦର = ଅଳ୍ପହିଁ) ।

* ''ତସ୍ମାତ୍ ପଶ୍ୟନ୍ତି ପାଦପାଃ, ତସ୍ମାତ୍ ଜିଘ୍ରନ୍ତି ପାଦପାଃ ।'' ଇତ୍ୟାଦି ।
(ମହାଭାରତ, ମୋକ୍ଷଧର୍ମ)

୨. ସଂଶୟଛେତ୍ତା = ମୀମାଂସକ । ୩. ଆତ୍ମା = ଦେହ ।

	ସମଦରଶୀ ସେ ମାନବ	।	ନାହିଁ ତାହାର କର୍ତ୍ତାଭାବ	॥ ୯୬
	ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ କରିଣ	।	ଦେଖୁ ନାହିଁ ମୁଁ ଆନ ଜଣ	॥ ୯୭
୩୪	ମନରେ କରିଣ ମାନନ	।	ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରିବ ବନ୍ଦନ	॥ ୯୮
	ଅନ୍ତରଯାମୀ ରୂପ ଧରି	।	ପ୍ରବେଶ ଏଥି ଯେଣୁ ହରି	॥ ୯୯
୩୫	ହେ ମନୁପୁତ୍ରି ! ତୋର ଆଗ	।	କହିଲି ଭକ୍ତିଯୋଗ, ଯୋଗ	॥୧୦୦
	ଏଥୁଁ କଥାଏ ମାତ୍ର ଜାଣି	।	ମୋତେ ଲଭଇ ସାଧୁ ପ୍ରାଣୀ	॥୧୦୧
୩୬	ବ୍ରହ୍ମ ପରମଆତ୍ମା ଯେହି	।	ତାହାର ରୂପ ଏ ଅଟଇ	॥୧୦୨
	ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଆକାର	।	ତହିଁରୁ ଅଟେ ପୁଣ ପର	॥୧୦୩
	ତାକୁ ଦଇବ ବୋଲି ପୁଣ	।	ସେ ନାନା ସଂସ୍କୃତିଲକ୍ଷଣ	॥୧୦୪
୩୭	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ରୂପଭେଦ ସ୍ଥାନ	।	ଯାହାକୁ କାଳ ବୋଲେ ଜନ	॥୧୦୫
୩୮	ମହତ ଆଦି ଭୂତମାନେ	।	ଯେ ଭିନ୍ନଦର୍ଶୀ ଅବା ଜନେ	॥୧୦୬
	ତାଙ୍କର ଯାହାଠାରୁ ଭୟ	।	ଯେ ପଶି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟ	॥୧୦୭
	ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ପ୍ରାଣୀରେ ନାଶଇ	।	ସକଳ-ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ	॥୧୦୮
	ଅଟଇ ବିଷ୍ଣୁନାମ ତାର	।	ସେ ଯଜ୍ଞଫଳଦାତା ବର	॥୧୦୯
	ଜଗତ କରନ୍ତି ଯେ ବଶ	।	ସେ କାଳରୂପୀ ତାଙ୍କ ଈଶ	॥୧୧୦
୩୯	ପ୍ରିୟ, ବିପକ୍ଷ, ବନ୍ଧୁ ହୋଇ	।	ତାହାର ପ୍ରାଣୀ କେହି ନାହିଁ	॥୧୧୧
	ଅସାବଧାନ ଯେଉଁ ଜନ	।	ତା'ଠାରୁ ହୋଏ ସାବଧାନ	॥୧୧୨
	ଏ କାଳ ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ	।	ସକଳ ଅନ୍ତ ଏ କରଇ	॥୧୧୩
୪୦	ଯା' ଭୟେ ବହଇ ସମୀର	।	ଯା' ଭୟେ ତାପେ ଦିବାକର	॥୧୧୪
	ଯା' ଭୟେ ବାସବ ବରଷେ	।	ଯା' ଭୟେ ଭଗଣ[୧] ପ୍ରକାଶେ	॥୧୧୫
୪୧	ଯାହାର ଠାରୁ ଲଭି ଭୀତି	।	ଲତା, ଓଷଧି, ବନସ୍ପତି	॥୧୧୬
	ଯେ ଯାହା କାଳେ ଅନୁଆନ[୨]	।	ଘେନନ୍ତି ପୁଷ୍ପଫଳମାନ	॥୧୧୭
୪୨	ଯା' ଭୟେ ନଦୀମାନେ ବହି	।	ସମୁଦ୍ର କୂଳ ନ ଲଂଘଇ	॥୧୧୮
	ଅନଳ ଦୀପ୍ତିକି ଭଜଇ	।	ନ ବୁଡ଼େ ଗିରିସଙ୍ଗେ ମହୀ	॥୧୧୯
୪୩	ଗଗନ ଯାର ଆଜ୍ଞା ପାଇ	।	ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ମାର୍ଗକୁ ଦିଅଇ	॥୧୨୦
	ସପ୍ତ ଆବରଣେ ବେଷ୍ଟିତ	।	ନିଜ ଦେହକୁ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ	॥୧୨୧
	ଲୋକ ରୂପରେ ବିସ୍ତାରଇ	।	ଯେଉଁକାଳର ଆଜ୍ଞା ପାଇ	॥୧୨୨

୧. ନକ୍ଷତ୍ରମାନେ । ୨. "ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟ"ର ଅପଭ୍ରଂଶ ।

୪୪ ସର୍ଜନ-ପାଳନ-ନାଶନେ । ବିଧାତା ଆଦି ଦେବମାନେ ॥୧୨୩
ଯାହାରଠାରୁ ଲଭି ଭୀତି । ପ୍ରତି ଯୁଗରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତି ॥୧୨୪
ଯେଉଁ ଦେବତାମାନଙ୍କର । ବଶରେ ଅଛି ଚରାଚର ॥୧୨୫
୪୫ ସେ କାଳ ଅଟଇ ଅନନ୍ତ । କରଇ ଜଗତର ଅନ୍ତ ॥୧୨୬
ଜନକୁ ଜନେ[୧] ଜାତ କରେ । ଯମକୁ ମୃତ୍ୟୁରେ ସଂହାରେ ॥୧୨୭
କପିଳ ଦେବହୂତି-ଆଗେ । ଯାହା କହିଲେ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ॥୧୨୮
ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ॥୧୨୯
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ' ନ ଧର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥୧୩୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଭକ୍ତିଯୋଗୋ ନାମ ଏକୋନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରିଂଶେ ତୁ କାୟକାନ୍ତାଦିଲାଲନାକୁଳଚେତସାମ୍ ।
କାମିନାଂ ତାମସୀ ପାପାଦଧୋଗତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧ ସେ କାଳ ସମସ୍ତ କାଳଇ[୨] । ତାହାର ପରାକ୍ରମ କେହି ॥ ୧
ଜାଣିପାରଇ ନାହିଁ ନର । ମେଘ ଯେସନେ ପବନର ॥ ୨
୨ ଦୁଃଖରେ ଯେତେ ଯେତେ ଅର୍ଥ । ଘେନଇଁ ସୁଖ ବାଞ୍ଛି ଚିତ୍ତ ॥ ୩
କାଳ ତା' କରଇ ସଂହାର । ଯେଣେ ଶୋଚନା କରେ ନର ॥ ୪
୩ ପୁତ୍ରଦାରାଦିଯୁତ ହୋଇ । ଯେ ଦେହ ଅନିତ୍ୟ ଅଟଇ ॥ ୫
ତାହାର ସଂବନ୍ଧୀ ହୋଇଣ । ଯେ ଗୃହ-କ୍ଷେତ୍ର-ବିତ୍ତଗଣ ॥ ୬
ଅଥାଇ[୩] ସତ୍ୟ କରି ମଣି । ଯେଣୁ ଦୁର୍ମତି ଅଟେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୭
୪ ଯେବଣ ଯେବଣ ଯୋନିରେ । ଜନ୍ତୁ ଜନ୍ମଇ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୮
ସୁଖ ଲଭଇ ତହିଁ ତହିଁ । କେବେହେଁ ବିରକ୍ତ ନୋହଇ ॥ ୯

---

୧. ଜନେ = ଜନଦ୍ୱାରା ।
୨. ବିଚଳିତ କରାଏ । କାଲ୍ୟମାନଃ ବିଚାଲ୍ୟମାନଃ (ସ୍ୱାମୀ) । ୩. ଅସ୍ଥାୟୀ ।

୫ ପ୍ରାଣୀ ନରକମଧ୍ୟେ ଥାଇ । ଦେହକୁ ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥ ୧୦
ଯେଣୁ ସେ ନରକଭୋଗରେ । ସୁଖକୁ ଲଭଇ ମନରେ ॥ ୧୧
ଦେବମାୟାରେ ବିମୋହିତ । ହୋଇଣ ଥାଇ ଅବିରତ ॥ ୧୨
୫(କ) ହୋଇଣ ସାଧୁସଙ୍ଗହୀନ । ସେବା ନ କରି ବୃଦ୍ଧଜନ ॥ ୧୩
ମୋତେ ନ ସେବି ଦୁଃଖ ପାଇ । କୁଟୁମ୍ବଠାରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୧୪
୬ ଦେହ, ବନିତା, ଗୃହ, ସୁତ । ପଶୁନିଚୟ, ବନ୍ଧୁ ବିତ୍ତ ॥ ୧୫
ଏଥିରେ ମନ ଦୃଢ଼େ ଦେଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଅଧିକ ମଣଇଁ ॥ ୧୬
୭ ସେ ପୁତ୍ର-ଦାରା ଆଦିଙ୍କର । ପୋଷଣ ଚିନ୍ତାଏ ଶରୀର ॥ ୧୭
ଅନବରତ ହୋଏ ଦହି । ତେଣୁ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଭାବ ବହି ॥ ୧୮
ଅନବରତେ ପାପମାନ । କରୁଣ ଥାଇ ମୂଢ଼ ଜନ ॥ ୧୯
୮ ଅସତୀ ସ୍ତିରୀମାନେ ଯାହା । ଏକାନ୍ତେ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ମାୟା ॥ ୨୦
ସଂଭୋଗ ଆଦିରୂପ ସେହି । ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ସେ ମୋହି ॥ ୨୧
ମଧୁରଭାଷୀ ଶିଶୁଙ୍କର । ଆଳାପେ ବଶ ହୋଇ ନର ॥ ୨୨
୯ ଯହିଁରେ କୂଟ ଧର୍ମମାନ । ଅଟଇ ଯେ ଦୁଃଖ-ପ୍ରଧାନ ॥ ୨୩
ସେ ଗୃହେ ଦୁଃଖ ପ୍ରତିକାର । କରନ୍ତେ ସୁଖ ମଣେ ନର ॥ ୨୪
୧୦ ଅତିହିଂସାରେ ଅର୍ଥମାନ । ଆଣିଣ ଏଣୁ ତେଣୁ ଜନ ॥ ୨୫
ଯେବଣ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଇ । ସେ ଦୋଷେ ନରକକୁ ଯାଇ ॥ ୨୬
୧୧ ଜୀବିକା ପୁଣ ପୁଣ କରେ । ସେ ନାଶ ଯାଆନ୍ତେ କର୍ମରେ ॥ ୨୭
ଅଶକ୍ତ ହୋଇ ଲୋଭ ବହି । ପରର ବିତ୍ତକୁ ବାଞ୍ଛଇ ॥ ୨୮
୧୨ କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣେ ଅଯୋଗ୍ୟ । ହୁଅଇ ଯେଣୁ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ॥ ୨୯
ଉଦ୍ୟମମାନ ହୋଏ ବ୍ୟର୍ଥ । ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଭାବୁଁ ଦୁଃଖିତ ॥ ୩୦
ନିଃଶ୍ୱାସମାନଙ୍କୁ ପକାଇ । ସେ ମୂଢ଼ମତି ଚିନ୍ତା ବହି ॥ ୩୧
୧୩ ଏ ରୂପେ ନିଜ ପୋଷଣରେ । ଅଶକ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ତା'ଠାରେ ॥ ୩୨
ପୂର୍ବର ପ୍ରାୟକ ଆଦର । ପୁତ୍ରାଦି ନ କରନ୍ତି ତାର ॥ ୩୩
ବୃଦ୍ଧ ବଳଦଠାରେ ଯେହ୍ନେ । ହେଳା କରନ୍ତି ଚାଷୀମାନେ ॥ ୩୪

୫(କ) ସଦ୍‌ସଙ୍ଗରହିତୋ ମର୍ତ୍ତ୍ୟୋ ବୃଦ୍ଧସେବାପରିଚ୍ୟୁତଃ ।
ମାମନାରାଧ୍ୟ ଦୁଃଖାର୍ତ୍ତଃ କୁଟୁମ୍ବାସକ୍ତମାନସଃ ॥ ୧ ॥

୧୪ ତେତେବେଳେ ନିର୍ବେଦ ନୁହଇ । ପୂର୍ବେ ଯାହାକୁ ପୋଷିଥାଇ ॥ ୩୫
ଖାଇ ତାହାଙ୍କ ଦେଲା ଅନ୍ନ । ଜରାରେ ହୁଅଇ ବିବର୍ଣ୍ଣ ॥ ୩୬
ମରଣ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥାଇ ॥ ୩୭
୧୫ ଅବମାନନା କରି ଅନ୍ନ । ଦିଅନ୍ତି ଯାହା ଜ୍ଞାତିଜନ ॥ ୩୮
କୁକୁରପ୍ରାୟ ତାହା ଖାଇ । ରୋଗୀ ମନ୍ଦାଗ୍ନି ସେ ହୁଅଇ ॥ ୩୯
କ୍ରମେ ଆହାର ଊଣା ହୋଇ । ସେ ଘେନି ଚଳି ନ ପାରଇ ॥ ୪୦
୧୬ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଟେକନ୍ତେ ପବନ । ଖୋଷିଣ ଦିଅଇ ନୟନ ॥ ୪୧
କଫସକାଶୁଁ ଦେହଗତେ । ରୁନ୍ଧି ହୁଅନ୍ତି ନାଡ଼ି ଯେତେ ॥ ୪୨
କାସଶ୍ୱାସରେ ପୀଡ଼ା ପାଇ । କଣ୍ଠରେ ଘଡ଼ଘଡ଼ ହୋଇ ॥ ୪୩
୧୭ କରିଣ ଥାଇ ସେ ଶୟନ । ଶୋଚନା କରି ବନ୍ଧୁଜନ ॥ ୪୪
ବୋଲାନ୍ତେ ବୋଲି ନ ପାରଇ । କାଳପାଶର ବଶ ହୋଇ ॥ ୪୫
୧୮ କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣ ବ୍ୟାପାରେ । ଚିତ୍ତ ଦେଇଣ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୪୬
କାନ୍ଦିଲା ଲୋକଙ୍କ ବେଦନା । ଘେନି ହୁଅଇ ହତମନା ॥ ୪୭
ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ମରଇ ॥ ୪୮
୧୯ ସକ୍ରୋଧ ନେତ୍ର ଭୟଙ୍କର । ଯମର ବେନି ପରିଚାର ॥ ୪୯
ମିଳନ୍ତେ ଭୟେ ତାଙ୍କୁଚାହିଁ । ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ସେ କରଇ ॥ ୫୦
୨୦ ପାଶେ ବନ୍ଧନ କରି ଗଳେ । ଯାତନା ଦେହେ ଭରି ବଳେ ॥ ୫୧
ଦୂରକୁ ନିଅନ୍ତି ଯେସନେ । ଚୋରକୁ ରାଜଭଟ[୧]ମାନେ ॥ ୫୨
୨୧ କମ୍ପଇ ତର୍ଜନେ ତାଙ୍କର । ହୃଦୟ ହୋଇଣ ଅଧୀର ॥ ୫୩
ବାଟେ ଭକ୍ଷନ୍ତି ତାକୁ ଶ୍ୱାନ । ଚିନ୍ତଇ ନିଜ ପାପମାନ ॥ ୫୪
୨୨ ଯହିଁ ବାଲୁକା ତାତି ଥାଇ । ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ, ଜଳ ନାହିଁ ॥ ୫୫
ସେ ବାଟେ ଗମନ କରଇ । ବାଧଇ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ଦୁଇ ॥ ୫୬
ବନଅନଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବାତେ । ସଂତାପ ପାଇ ଅବିରତେ ॥ ୫୭
ଚର୍ମରଜ୍ଜୁକୁ ଘେନି କର । ପିଠିରେ କରନ୍ତି ପ୍ରହାର ॥ ୫୮
୨୩ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଣ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଇ । ପଡ଼ନ୍ତେ ସେହି ସେହି ଠାଇଁ ॥ ୫୯
ଉଠି ଗମଇ ଅନ୍ଧକାରେ । ପାପମାର୍ଗରେ ଯମଦ୍ୱାରେ ॥ ୬୦

୧. ରାଜଭଟ = ରାଜାନୁଚର ।

୨୪ ନଉ ସହସ୍ର ନବାଧିକ । ଯୋଜନ ଯମମାର୍ଗ ଏକ ॥ ୬୧
ତିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଯାଇ ଏଥେ । ଅଥବା ଦ୍ୱିମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତେ ॥ ୬୨
ତଦନନ୍ତରେ ପାପୀଜନ । ଲଭେ ଯମଯାତନାମାନ ॥ ୬୩
୨୫ ତୃଣାଦି ଦେହେ ଗୁଡ଼ିଆଇ । ଦହନ୍ତି ଅନଳ ଲଗାଇ ॥ ୬୪
ସ୍ୱହସ୍ତେ ଯାହା କାଟିଥାଇ । ପରଛେଦିତ ଅବା ହୋଇ ॥ ୬୫
ଏମନ୍ତ ମାଂସ ଆପଣାର । ଭକ୍ଷଣ କରଇ ସେଠାର ॥ ୬୬
୨୬ ଜିଇଥାଆନ୍ତେ ଅନ୍ତ ତାର । ଓଟାରେ ଶାଗୁଣା କୁକୁର ॥ ୬୭
ସର୍ପ ବୃଶ୍ଚିକ ଡାଂଶମାନେ । ଖାଆନ୍ତି ଯମର ସଦନେ ॥ ୬୮
ଆପଣା ପୀଡ଼ାକୁ ସ୍ମରଣ । କରୁଥାଆନ୍ତେ ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୬୯
୨୭ କାଟନ୍ତି ଟିକି ଟିକି କରି । ଗଜ ଆଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଚିରି ॥ ୭୦
ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗରୁ ପକାନ୍ତି । ସଲିଳେ, ଗର୍ତ୍ତରେ ରୁନ୍ଧନ୍ତି ॥ ୭୧
୨୮ ତାମିସ୍ର, ରଉରବ ଆଦି । ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୭୨
ଭୁଂଜେ ସେ ଯାତନା ପୁରୁଷ । ନାରୀ ବା ଲଭି ସଙ୍ଗଦୋଷ ॥ ୭୩
୨୯ ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ଯେବା ଦୁଇ । ଭୋ ମାତ ! ଏଥି ସେ ଅଛଇ ॥ ୭୪
ନରକଯାତ ନାହିଁ ଏଥି । ଏମନ୍ତ ପଣ୍ଡିତେ ବୋଲନ୍ତି ॥ ୭୫
୩୦ ଏ ରୂପେ ଆପଣା ଉଦର । କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଇ ଯେ ନର ॥ ୭୬
ସେ ବେନି ଛାଡ଼ି ପ୍ରେତଦେହେ । ଏମନ୍ତ ଫଳ ତହୁଁ ପାଏ ॥ ୭୭
୩୧ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଠାରେ କରି ଦ୍ରୋହ । ପୋଷିଣ ଥାଇ ଯେଉଁ ଦେହ ॥ ୭୮
ଛାଡ଼ି ସେ ଆପଣା ଶରୀର । ଏକେ ଲଭଇ ତମ ଘୋର ॥ ୭୯
ଯେଉଁ ଦୁରିତ ଅର୍ଜିଥାଇ । ବାଟକୁ ସମ୍ବଳ ସେ ହୋଇ ॥ ୮୦
୩୨ କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣ ଦୁରିତ । ଦଇବେ ହୁଅଇ ପ୍ରାପତ ॥ ୮୧
ନରକଭୋଗ ସେ କରଇ । ଅବଶଚିତ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୮୨
୩୩ କେବଳ ଅଧର୍ମ କରିଣ । କୁଟୁମ୍ବ କରେ ଯେ ପୋଷଣ ॥ ୮୩
ଅନ୍ଧତାମିସ୍ରକୁ ସେ ଯାଇ । ନରକପ୍ରାନ୍ତ ସ୍ଥାନ ସେହି ॥ ୮୪
୩୪ ମନୁଷ୍ୟଦେହ ନୋହୁଁ ତଳ । ଯେତେକ ଯାତନାସକଳ ॥ ୮୫
ଶ୍ୱାନ ଶୂକର ଆଦି ଯୋନି । ସେ ସର୍ବଠାରେ ଜନ୍ମ ଘେନି ॥ ୮୬
କର୍ମରେ ନିଷ୍ପାପ ହୋଇଣ । ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧରେ ପୁଣ ॥ ୮୭

ହରିଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ॥ ୮୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି । ସଂସାର ସାଗର ତରଣୀ ॥ ୮୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
କର୍ମବିପାକୋ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକତ୍ରିଂଶେ ବିମିଶ୍ରୈସ୍ତୁ ପୁଣ୍ୟପାପୈରିହାନ୍ତରା ।
ମନୁଷ୍ୟଯୋନିସଂପ୍ରାପ୍ତୁର୍ବର୍ଣ୍ୟତେ ରାଜସୀ ଗତିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧ ଦଇବ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଯହିଁ । ସେ କର୍ମେ ଦେହ ହେବା ପାଇଁ ॥ ୧
ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ନାରୀଗର୍ଭେ । ପୁରୁଷରେତ-ଅବଲମ୍ବେ ॥ ୨
୨ ଶୁକ୍ର ଶୋଣିତ ଏହୁ ଦୁଇ । ମିଶ୍ରିତ ଏକରାତ୍ରେ ହୋଇ ॥ ୩
ସେ ପୁଣି ପଞ୍ଚରାତ୍ର ଶେଷେ । ବର୍ତ୍ତୁଳ ହୋଏ ଗର୍ଭଦେଶେ ॥ ୪
ବଦରୀ ଫଳର ପରାଏ । କଠିନ ଦଶଦିନେ ହୋଏ ॥ ୫
ତଦନ୍ତେ ମାଂସପିଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ । ଯୋନି ଭେଦରେ ଅଣ୍ଡ ହୋଏ ॥ ୬
୩ ମାସକେ ଶିର ଜାତ ହୋଇ । ବାହୁ, ଚରଣ ଆଦି ଯେହି ॥ ୭
ସେ ଅଙ୍ଗମାନେ ବେନିମାସ । ଅନ୍ତରେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥ ୮
ଯେ ନଖ ଲୋମ ଚର୍ମ ଅସ୍ଥି । ଯେ ଲିଙ୍ଗଛିଦ୍ରମାନେ ଛନ୍ତି ॥ ୯
ହୁଅନ୍ତେ ତିନି ମାସ ଶେଷ । ସେମାନେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୦
୪ ଚାରିମାସର ଅନ୍ତେ ତହିଁ । ସପତ ଧାତୁ ସମ୍ଭବଇ ॥ ୧୧
ଯେ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ସେହୁ ଦୁଇ । ପାଞ୍ଚ ମାସରେ ସମ୍ଭବଇ ॥ ୧୨
ଛମାସେ ଜରାୟୁବେଷ୍ଟିତ । ଭ୍ରମେ ଦକ୍ଷିଣ କୁକ୍ଷିଗତ ॥ ୧୩
୫ *ଯହିଁରେ ଜନ୍ତୁ ହୋଏ ଜାତ । ଅଟେ ସେ ପ୍ରାଣୀ-ଅସମ୍ମତ ॥ ୧୪
ବିଶେଷେ ବିଷ୍ଠାମୂତ୍ରଙ୍କର । ଗର୍ତ୍ତ ଅଟଇ ଯେ ଉଦର ॥ ୧୫

---

* ନାଡୀ ଚାପ୍ୟାୟନୀ ନାମ ନାଭ୍ୟାଂ ତସ୍ୟ ନିବଧ୍ୟତେ ।
ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ତଥାନ୍ତ୍ରଶୁଷିରେଷ୍ୱାନିବଦ୍ଧୋପଜାୟତେ ॥ ୧ ॥
କ୍ରମନ୍ତେ ଭୁକ୍ତପୀତାନି ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ଗର୍ଭୋଦରେ ତଥା ।
ତୈରାପ୍ୟାୟିତଦେହୋଽସୌ ଜନ୍ତୁର୍ବୃଦ୍ଧିମୁପୈତି ବୈ ॥ ୨ ॥

ତହିଁରେ ଜନ୍ତୁ ଶୋଇଥାଇ । ମାତା ଯେ ଅନ୍ନପାନ ଖାଇ ॥ ୧୬
ତେଣେ ଜୀବର ଧାତୁମାନେ । ବୃଦ୍ଧି ହୁଅନ୍ତି ଦିନେ ଦିନେ ॥ ୧୭
୬ ଉଦରମଧ୍ୟେ କ୍ଷୁଧା ପାଇ । ଯେ କୃମିମାନେ ଥାନ୍ତି ରହି ॥ ୧୮
କ୍ଷତ କରନ୍ତି ତା ଶରୀର । ଯେଣୁ ସେ ଅଟେ ସୁକୁମାର ॥ ୧୯
ଏ ଘେନି ଅତି କ୍ଳେଶ ପାଇ । ପ୍ରତି କ୍ଷଣରେ ମୋହ ହୋଇ ॥ ୨୦
୭ କଟୁ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଉଷ୍ଣ, ଲବଣ । ଅମ୍ଳାଦି ରସ ଯେ ଉଲ୍ବଣ[୧] ॥ ୨୧
ମାତା ଭକ୍ଷନ୍ତେ ତାହା ଖାଇ । ସର୍ବାଙ୍ଗେ ବେଦନା ଲଭଇ ॥ ୨୨
୮ ସେ ଅଟେ ଜରାୟୁବେଷ୍ଟିତ । ଅନ୍ତମାନଙ୍କରେ ଆବୃତ ॥ ୨୩
ପେଟେ ଲଗାଇ ଥାଇ ଶିର । କୁଟିଳ ପୃଷ୍ଠ ଗ୍ରୀବା ତାର ॥ ୨୪
ଅଙ୍ଗକୁ ଚାଳିଣ ନ ପାରେ । ଶକୁନ୍ତ ଯେସନେ ପଞ୍ଜରେ ॥ ୨୫
୯ ସେ ପୁଣି ଦୈବବଶ ହୋଇ । ଯା ଶତଜନ୍ମେ କରିଥାଇ ॥ ୨୬
ସେ କର୍ମ କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ । ନିରତେ ଉଦବେଗ ହୋଇଣ ॥ ୨୭
୧୦ କେଉଁ ସୁଖକୁ ଅବା ପାଇ । ସପ୍ତମ ମାସ ଆଦି ହୋଇ ॥ ୨୮
ଜ୍ଞାନ ତାହାର ଜାତ ହୋଇ । ସେ ଘେନି ଭୟରେ କଂପଇ ॥ ୨୯
ପ୍ରସୂତିପବନଚେଷ୍ଟାଏ । ରହି ନ ପାରେ ଏକଠାଏଁ ॥ ୩୦
ବିଷ୍ଠାଜନିତ କୃମିଙ୍କର । ଅଟଇ ଯେସନେ ସୋଦର ॥ ୩୧
୧୧ ସେ ଋଷି[୨] ଉପତାପ ପାଇ । ଗର୍ଭବାସରୁ ଭୀତ ହୋଇ ॥ ୩୨
ତାହାର ବନ୍ଧନକୁ ହେତୁ । ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ସପ୍ତଧାତୁ ॥ ୩୩
ଯେ ତାକୁ ଉଦରରେ ନେଇ । ଈଶ୍ୱର ଅର୍ପିତ କରଇ ॥ ୩୪
ତାହାକୁ ବିକଳ ଭାବରେ । କର ଯୋଡ଼ିଣ ସ୍ତୁତି କରେ ॥ ୩୫

ଶ୍ରୀଜୀବ ଉବାଚ

୧୨ ହୁଅଇ ଯେ ଶରଣାଗତ । ରଖିବାପାଇଁ ସେ ଜଗତ ॥ ୩୬
ଇଚ୍ଛାଏ ନାନା କଳେବର । ଧରନ୍ତି ଯେ ପରମେଶ୍ୱର ॥ ୩୭
ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମ ଦୁଇ । ଲୀଳାରେ ଭୂମିରେ ଚଳଇ ॥ ୩୮
ଶରଣ ପଶୁଛି ମୁଁ ତହିଁ । ଯହିଁରେ କିଛି ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୩୯

---

୧. ଉଲ୍ବଣ = ଦୁଃସହ । (ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ)
୨. ଋଷି = ଦେହାତ୍ମଦର୍ଶୀ ।

ଏ ରୂପେ ଗର୍ଭବାସଗତି । ଯେ ମୋତେ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ॥ ୪୦
ଦୁଷ୍ଟ ଅଟଇ ଯେଣୁ ମୁହିଁ । ମୋତେ ଏ ଉଚିତ ଅଟଇ ॥ ୪୧
୧୩ ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟୀ । ମାୟାକୁ ଅବଲମ୍ବ ପାଇ ॥ ୪୨
କର୍ମରେ ବଦ୍ଧପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଏ ଗର୍ଭମଧ୍ୟେ ମୁଁ ଅଛଇ ॥ ୪୩
ସଂତାପବନ୍ତ ହୃଦେ ମୋର । ପ୍ରତୀତ ଶୁଦ୍ଧ ଅବିକାର ॥ ୪୪
ଅଖଣ୍ଡବୋଧ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୪୫
୧୪ ପୃଥିବୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ । ତେଣେ ଏ ଶରୀର ନିର୍ମିତ ॥ ୪୬
ଏଥି ମାୟାରେ ଛନ୍ନ ହୋଇ । ଅଛି ମୁଁ ଅସଙ୍ଗ ଅଟଇ ॥ ୪୭
ମୋର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଗୁଣ । ଇତ୍ୟାଦି ଅଟେ ଅପ୍ରମାଣ ॥ ୪୮
ଅକୁଣ୍ଠ ମହିମା ଯାହାର । ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷୁଁ ଯେ ପର ॥ ୪୯
ଯେ ପ୍ରଭୁ ସର୍ବଜ୍ଞ ଅଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ପ୍ରଣତି ॥ ୫୦
୧୫ ଯହିଁରେ ଗୁଣରୁ ନିର୍ମିତ । କର୍ମବନ୍ଧନ ଅପ୍ରମିତ ॥ ୫୧
ସେ ଭବମାର୍ଗେ ଅତିଶ୍ରମେ । ଯାର ମାୟାରେ ମତିଭ୍ରମେ ॥ ୫୨
ଏ ଜନ କରଇ ଭ୍ରମଣ । ତା ଅନୁଗ୍ରହ ବିନୁ ପୁଣ ॥ ୫୩
କେଉଁ ଯୁଗୁତିବଳେ ଏହି । ଆପଣା ରୂପକୁ ଜାଣଇ ॥ ୫୪
୧୬ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଏ କାଳବିଷୟ ଯେ ଜ୍ଞାନ ॥ ୫୫
ତାହାଙ୍କ ବିନୁ ମୋହଠାଇଁ । କେ ତାହା ଅଛି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୫୬
ଏଣୁ ସେ ଅଟନ୍ତି ଈଶ୍ୱର । ସ୍ଥିର-ଜଙ୍ଗମେ ଅଂଶ ଯାର ॥ ୫୭
ଜୀବରୂପ କର୍ମପଦ୍ଧତି । ତହିଁକି ଥାଇ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ॥ ୫୮
ତାପତ୍ରୟର ନାଶପାଇଁ । ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ଭଜୁଥାଇଁ ॥ ୫୯
୧୭ ମାତାଉଦର ଅଟେ କୂପ । ରକତ-ବିଷ୍ଠା-ମୂତ୍ରରୂପ ॥ ୬୦
ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଥାଇ । ଜଠରାନଳେ ଦହି ହୋଇ ॥ ୬୧
ତହୁଁ ନିର୍ଗମ ବାଞ୍ଛିମନ । ଗଣନ୍ତେ ନିଜ ମାସମାନ ॥ ୬୨
ଏ ଜୀବ ଅଛି ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । ହେ ଭଗବାନ କେବେ ତୁହି ॥ ୬୩
ଏ କୂପ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାର । କରିବୁ ଏହାକୁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୪
୧୮ ଏ ଜୀବ ଅଟେ ଦଶମାସ୍ୟ[୧] । ଏହାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ ॥ ୬୫
କରିଣ ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଯେହି । ଚିତ୍ତରେ ଅତି ଦୟା ବହି ॥ ୬୬

୧. ଦଶମାସ ।

ସେ ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭରି ଇଚ୍ଛାରେ । ତୋଷକୁ ଲଭ ସ୍ୱମନରେ ॥ ୬୭
କରଯୁଗଳ ନିଜ ଶିରେ । ଅର୍ପଣ କରିବା ବାହାରେ ॥ ୬୮
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତି-ଉପକାର । କରିପାରିବ କେଉଁ ନର ॥ ୬୯
୧୯ ଯେ ପଶୁ ଆଦି ଜୀବ ଆନ । ଶରୀରସୁଖଦୁଃଖମାନ ॥ ୭୦
କେବଳମାତ୍ର ସେ ଦେଖଇ । ମୁଁ ଯାହାଠାରୁ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥ ୭୧
ଦଶମ ଆଦିରେ ସଂଯୁତ । ଶରୀର ହୋଇଛି ବିଦିତ ॥ ୭୨
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ରୂପରେ । ତାହାଙ୍କୁ ଭିତରେ ବାହାରେ ॥ ୭୩
ଦେଖୁଣ ଅଛି ମୁଁ ସଂତତ । ଯେ ଭୋକ୍ତାପ୍ରାୟକ ବିଦିତ ॥ ୭୪
୨୦ ହେ ପ୍ରଭୁ ନାନା ଦୁଃଖ ପାଇ । ଗର୍ଭରେ ରହିଲେହେଁ ମୁହିଁ ॥ ୭୫
ଏ ଗର୍ଭମଧ୍ୟରୁ ବାହାର । ହେବାକୁ ନାହିଁ ମନ ମୋର ॥ ୭୬
ବାହାର ଅନ୍ଧକୂପପ୍ରାୟେ । ତହିଁରେ ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ହୋଏ ॥ ୭୭
ତାକୁ ଘୋଟଇ ମାୟା ତୋର । ଯହୁଁ ଉପୁଜେ ଅହଂକାର ॥ ୭୮
ସଂସାରଚକ୍ରେ ଜାତ ହୋଇ । କ୍ରମେ ପୁତ୍ରାଦିସଙ୍ଗ ପାଇ ॥ ୭୯
୨୧ ସେ ଘେନି ଅବିକଳ ହୋଇ । ଏହି ଗର୍ଭରେ ଥାଇ ମୁହିଁ ॥ ୮୦
ମନକୁ ମିତ୍ର କରି ଲଭି । ଆତ୍ମାକୁ ସଂସାରୁ ତାରିବି ॥ ୮୧
ଯେମନ୍ତେ ନାନା ଗର୍ଭେ ମୋର । ନିବାସ ନୋହିବ ଆବର ॥ ୮୨
ତେଣୁ ବିଷ୍ଣୁର ପାଦ ଦୁଇ । ହୃଦୟେ ଚିନ୍ତା କଲି ମୁହିଁ ॥ ୮୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨୨ ଏ ରୂପେ ଗର୍ଭ ଜୀବ ଥାଇ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ମନ ଦେଇ ॥ ୮୪
ଦଶମ ମାସ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ତାର । ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରସୂତିସମୀର ॥ ୮୫
ପ୍ରସବ ଅର୍ଥରେ ଓଟାରେ । ତାହାକୁ ଅଧୋବଦନରେ ॥ ୮୬
୨୩ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରସୂତିପବନ । ତଳକୁ କରିଣ ବଦନ ॥ ୮୭
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଣ ଆତୁର । କଷ୍ଟରେ ହୁଅଇ ବାହାର ॥ ୮୮
ଲଭଇ ନାହିଁ ସେ ଆଶ୍ୱାସ । ପୂର୍ବ ଜ୍ଞାନହିଁ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୮୯
୨୪ ଧରଣୀତଳରେ ପଡ଼ଇ । ରକ୍ତମିଶ୍ରିତ-ତନୁ ହୋଇ ॥ ୯୦
ଚେଷ୍ଟା କରଇ କୃମିପ୍ରାୟେ । କାନ୍ଦଇ ନିଜ ଜ୍ଞାନକ୍ଷୟେ ॥ ୯୧
ଗର୍ଭେ ଯେମନ୍ତ ହୋଇଥାଇ । ତହିଁକି ବିପରୀତ ହୋଇ ॥ ୯୨

୨୫ ତାହାର ଅଭିପ୍ରାୟମାନ । ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବନ୍ଧୁଜନ ॥ ୯୩
କାନ୍ଦନ୍ତେ ସ୍ତନପାନ ଅର୍ଥେ । ଉଦରବ୍ୟଥା କଳି ଚିତ୍ତେ ॥ ୯୪
କରାନ୍ତି ନିମ୍ବରସ ପାନ । ଉଦରବ୍ୟଥାରେ ରୋଦନ ॥ ୯୫
କରନ୍ତେ ସ୍ତନ୍ୟ ମୁଖେ ଦ୍ୟନ୍ତି । ଏ ରୂପେ ପୋଷଣ କରନ୍ତି ॥ ୯୬
ସ୍ୱ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ନ ପାଇ । କଥାହିଁ କହି ନ ପାରଇ ॥ ୯୭
୨୬ ଅଶୁଚି ଶେଯେ ଶୋଇଥାଇ । ମଶକମାନେ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୯୮
ଆପଣା ଅଙ୍ଗକଣ୍ଡୂୟନ । କରିତ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥ ୯୯
ବସି ଉଠିଣ ନ ପାରଇ । ଚେଷ୍ଟନ[୧] କରନ୍ତେ କାନ୍ଦଇ ॥୧୦୦
୨୭ କୋମଳ ଚର୍ମ ଅଟେ ତାର । ଦଂଶାଦି[୨] କରନ୍ତି ଆହାର ॥୧୦୧
ନରକେ କୃମିକି ଯେସନେ । ଖାଉ ଥାଆନ୍ତି କୃମିମାନେ ॥୧୦୨
ଏ ଘେନି କରଇ ରୋଦନ । ନ ଥାଇ ଗର୍ଭକାଳଜ୍ଞାନ ॥୧୦୩
୨୮ ଏ ରୂପେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷଯାଏ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ଦୁଃଖ ପାଏ ॥୧୦୪
୨୯ ପାଞ୍ଚବରଷ ତଦନ୍ତରେ । ପୌଗଣ୍ଡ କାଳ ଦୁଃଖେ ହରେ ॥୧୦୫
ଯେବଣ କଥାକୁ ବାଞ୍ଛଇ । ସିଦ୍ଧି ନୋହନ୍ତେ ଶୋକ ପାଇ ॥୧୦୬
ଅଜ୍ଞାନୁଁ ଅତି କ୍ରୋଧ ହୋଇ । ଯେତେ ତା ଦେହ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ॥୧୦୭
ତେତିକି ହୋଇ ଗର୍ବ, ରୋଷ । ବୃଦ୍ଧି ହୁଅନ୍ତେ ସେ ପୁରୁଷ ॥୧୦୮
ଆପଣେ କାମୁକ ହୋଇଣ । କାମୁକ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ ॥୧୦୯
ବିଗ୍ରହ ନିରତେ କରଇ । ଆପଣା ବିନାଶର ପାଇଁ ॥୧୧୦
୩୦ ପୃଥିବୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ । ତେଣେ ଏ ଶରୀର ଘଟିତ ॥୧୧୧
ଅହଂତା ମମତାକୁ ବହି । ଅଜ୍ଞାନପଣେ ଏଥି ଦେହୀ ॥୧୧୨
ମନ ନିବେଶେ ଅବିରତ । ଏଣୁ ସେ କୁମତି ବିଦିତ ॥୧୧୩
୩୧ ଦେହନିମିତ୍ତେ କର୍ମ କରେ । ନିବଦ୍ଧ ହୋଇଣ ଯହିଁରେ ॥୧୧୪
ଏ ଜୀବ-ସଂସାରକୁ ପାଇ । ସେ ଦେହ ଗତାଗତ ହୋଇ ॥୧୧୫
ଦିଅଇ ନାନା କ୍ଲେଶମାନ । ଅବିଦ୍ୟା-କର୍ମ ସେ ବନ୍ଧନ ॥୧୧୬
୩୨ ଶିଶ୍ନ-ଉଦର ସୁଖ ଚିନ୍ତି । ଯେ ନିତ୍ୟେ ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି ॥୧୧୭
ଯେବେ ସେ ଅସାଧୁଙ୍କମାର୍ଗେ । ଜନ୍ତୁ ରମଇ ଅନୁରାଗେ ॥୧୧୮
ପୂର୍ବେ ଯେ ରୂପେ କହିଥାଇଁ । ସେ ରୂପେ ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥୧୧୯

---

୧. ଚେଷ୍ଟା ନ (?) । ୨. ଦଂଶାଦି = ଡାଆଁଶ ପ୍ରଭୃତି ।

୩୩ ସତ୍ୟ, ଶଉଚ, ତପ, ଶମ । ଯେ ଦାନ, ବୁଦ୍ଧି, ଲଜ୍ଜା, ଦମ ॥୧୨୦
ସଂପଦ, କ୍ଷମା, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଯଶ । ଯା' ସଙ୍ଗୁଁ ହୁଅନ୍ତି ବିନାଶ ॥୧୨୧
୩୪ ଅଶାନ୍ତ, ମୂଢ଼ ସେହୁ ଜନେ । ଦେହାତ୍ମମତି ଦୁଷ୍ଟମାନେ ॥୧୨୨
କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗର ପ୍ରାୟେ କରି । ବଶ କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ନାରୀ ॥୧୨୩
ଶୋଚନାଯୋଗ୍ୟ ସେ ସଂସାରେ । ସଙ୍ଗ ନ କରି ତାଙ୍କଠାରେ ॥୧୨୪
୩୫ ଲୋକର ବନ୍ଧ ମୋହ ଦୁଇ । ଆନ ସଙ୍ଗରୁ ତେଡ଼େ ନୋହି ॥୧୨୫
ଯେତେ ହୁଅଇ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗରୁ । ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀ ଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ ॥୧୨୬
୩୬ ନିଜ ସୁତାକୁ ପ୍ରଜାପତି । ଦେଖି ତା' ରୂପେ ଦେଲା ମତି ॥୧୨୭
ସେ ମୃଗୀରୂପେ ପଳାଇଲା । ଧାତା ହିଁ ମୃଗରୂପ ହେଲା ॥୧୨୮
ଲଜ୍ଜାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି । ଧାଇଁଲା ତାକୁ ଅନୁସରି ॥୧୨୯
୩୭ ସେ ବ୍ରହ୍ମା କରିଛି ସର୍ଜନ । ମରୀଚି ଆଦି ଋଷିମାନ ॥୧୩୦
ମରୀଚି ଆଦି କଲେ ଜନ୍ମ । କଶ୍ୟପ ଆଦି ପୁତ୍ରମାନ ॥୧୩୧
କଶ୍ୟପ ଆଦିରୁ ସମ୍ଭବ । ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦି ଜୀବ ॥୧୩୨
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କେବା ଜନ । ନାରାୟଣ ଋଷିରୁ ଆନ ॥୧୩୩
ଅଛି ଅଖଣ୍ଡ ବୁଦ୍ଧି ହୋଇ । ଯାକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାୟା ନ ଲାଗଇ ॥୧୩୪
୩୮ ସ୍ତିରୀ ଅଟଇ ମାୟା ମୋର । ବଳକୁ ଦେଖ ତୁ ତାହାର ॥୧୩୫
ନିଜ ପ୍ରତାପେ ଦିଗମାନ । ଜିଣିଥାନ୍ତି ଯେ ବଳୀ[୧] ଜନ ॥୧୩୬
ତାଙ୍କୁ ଯେ କଟାକ୍ଷପାତରେ । ପ୍ରଣତ କରଇ ପାଦରେ ॥୧୩୭
୩୯ ସାଧୁସେବାରୁ ଆତ୍ମଲାଭ । ଲଭି କରିଣ ଯେବେ ଜୀବ ॥୧୩୮
ଯୋଗପାରକୁ ଆରୋହଣ । କରି ବାଞ୍ଛଇ ଯେଉଁ ଜନ ॥୧୩୯
ସେ ଲୋକ ପ୍ରମଦାସଙ୍ଗତ । ହୋଇବ ନାହିଁ କଦାଚିତ ॥୧୪୦
ଯେଉଁ ପ୍ରମଦା ଏ ଲୋକର । ଅଟଇ ନରକକୁ ଦ୍ୱାର ॥୧୪୧
୪୦ ଯେ ମାୟା ଦେବତାନିର୍ମିତ । କାମିନୀରୂପେ ସେ ବିଦିତ ॥୧୪୨
ତାକୁ ଜାଣିମ ବିଜ୍ଞ ନର । ଯେସନେ ମୃତ୍ୟୁ ଆପଣାର ॥୧୪୩
ଯେ ତୃଣେ ଛନ୍ନ ହୋଇ ଥାଇ । ସେ କୂପପ୍ରାୟ ସେ ଅଟଇ ॥୧୪୪
୪୧ ସ୍ତିରୀସଙ୍ଗରୁ ସ୍ତିରୀଭାବ । ଲଭି କରିଣ ଏହୁ ଜୀବ ॥୧୪୫

---

୧. ବଳୀ = ବଳବାନ୍ ।

୪୨ ପୁରୁଷପ୍ରାୟେ ଆଚରିଣ[୧] । ଯେ ମାୟା ଥାଇ ମୋର ପୁଣ ॥୧୪୬
ତାହାକୁ ପତି କରି ମଣେ । ବିତ୍ତପୁତ୍ରାଦି ଲଭେ ଯେଣେ ॥୧୪୭
ପତି-ଅପତ୍ୟ-ଗୃହାକାର । ଯେ ମାୟା ସମ୍ଭବିଛି ମୋର ॥୧୪୮
ଆପଣା ମୃତ୍ୟୁ ସେ ଅଟଇ । ଦଇବ ଅଛି ତାହା ଦେଇ ॥୧୪୯
ଏ ରୂପେ ଜାଣିମ ସୁଜନ । ଯେସନେ ବ୍ୟାଧର ଗାୟନ ॥୧୫୦
କର୍ଣ୍ଣକୁ ଶୁଭେ ମନୋହର । ମୃତ୍ୟୁ ଅଟେ ସେ ହରିଣର ॥୧୫୧
୪୩ ଉପାଧିଭାବରେ ଜୀବର । ଜନ୍ମିଲା ଯେ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ॥୧୫୨
ତେଣେ ଏ ଲୋକୁଁ ଲୋକାନ୍ତର । ଯାଆନ୍ତେ କର୍ମ କରେ ନର ॥୧୫୩
୪୪ ଆତ୍ମାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଯେ ଲିଙ୍ଗଦେହ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥୧୫୪
ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟ । ଭୋଗାୟତନ ସ୍ଥୂଳ ଦେହ ॥୧୫୫
ନିରୋଧ ସେ ବେନି ଦେହର । ମରଣ ନାମ ଅଟେ ତାର ॥୧୫୬
ସେ ଦେହ ଯେବେ ସମ୍ଭବଇ । ତାହାକୁ ଜନ୍ମ ବୋଲି କହି ॥୧୫୭
୪୫ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି ସ୍ଥାନ । ନୟନଗୋଲକଦର୍ଶନ ॥୧୫୮
କାମଳ ଆଦି ଦୋଷେ ସେହି । ଯେବେ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ନ ଦେଖଇ ॥୧୫୯
ତେବେ ନୟନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର । ପଞ୍ଚତ୍ୱ ବୋଲନ୍ତି ସୁଧୀର ॥୧୬୦
'ଏ ମୁଁ ଅଟଇ' ଏ ପ୍ରକାରେ । ଯେ ଅଭିମାନ ତାହା ଦ୍ୱାରେ ॥୧୬୧
ସ୍ଥୂଳ ଦେହର ଦରଶନ । ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲନ୍ତି ସଜ୍ଜନ ॥୧୬୨
୪୬ ନେତ୍ରଗୋଲକର ଯେସନେ । ରୂପାବୟବଦରଶନେ ॥୧୬୩
ହୁଅଇ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଯେବେ । ଚକ୍ଷୁର, ଦ୍ରଷ୍ଟାର ସେ ତେବେ ॥୧୬୪
ବିକଳ ହୋନ୍ତେ ତେହ୍ନେ ସ୍ଥୂଳ । ଲିଙ୍ଗ ସେ ହୁଅଇ ବିକଳ ॥
ସେ ଅଟେ ଜୀବର ମରଣ । ସ୍ୱତଃ ସେ ନ ଘଟଇ ପୁଣ ॥
୪୭ ଏଣୁ କାର୍ପଣ୍ୟ, ତ୍ରାସ, ଦୈନ୍ୟ । କେବେହେଁ ଚିତ୍ତେ ନ ଘେନିମ ॥୧୬୫
ଜୀବର ଗତି ଜାଣିଥାଇ । ଚରିବ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ହୋଇ ॥୧୬୬
୪୮ ଯେଣେ ସେ ଉତ୍ତମ ବିଚାର । ଅବକଳନ କରେ ନର ॥୧୬୭
ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟ ଯହିଁ ସିଦ୍ଧି । ଏମନ୍ତ ଅଟଇ ଯେ ବୁଦ୍ଧି ॥୧୬୮
ତେଣେ ଏ ଲୋକେ ନିଜ ଦେହ । ଅର୍ପି ଭ୍ରମିବ ଛାଡ଼ି ସ୍ନେହ ॥୧୬୯
ଈଶ୍ୱରମାୟାରେ ନିର୍ମାଣ । ଅଟଇ ଯେ ଲୋକ ପ୍ରମାଣ ॥୧୭୦
କପିଳରୂପେ ଚକ୍ରପାଣି । ମାତା ଆଗରେ ତାହା ଭଣି ॥୧୭୧

---

୧. ଆଚରଣ (?) ତୁ. ପୁରୁଷବଦ୍ ଆଚରନ୍ତୀମ୍ । (ସ୍ୱାମୀ)

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତେ । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ହିତେ ॥୧୭୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ ॥୧୭୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଜୀବଗତିର୍ନାମ ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶେ ସାତ୍ତ୍ୱିକୈର୍ଧର୍ମୈରୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱା ଗତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ।
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନବିହୀନସ୍ୟ ତତଶ୍ଚ ପୁନରାଗତିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧ ଏବେ ଯେ ଗୃହାଶ୍ରମେ ଥାଇ । ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ଆଚରଇ ॥ ୧
ବାଞ୍ଛନ୍ତେ କାମ-ଅର୍ଥମାନ । ସେ ଧର୍ମ କରଇ ଦୋହନ ॥ ୨
ସେ ଧର୍ମମାନ ପୁଣପୁଣ । କରି ସେ କରଇ ପୂରଣ ॥ ୩
୨ ବିଷ୍ଣୁ-ଆରାଧନଲକ୍ଷଣ । ଧର୍ମରୁ ବିମୁଖ ହୋଇଣ ॥ ୪
ସେ ଲୋକ କାମମୂଢ଼ ହୋଇ । ଯଜ୍ଞରେ ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜଇ ॥ ୫
ପିତୃଗଣଙ୍କୁ ପୂଜା କରେ । ସଂଯୁତ ହୋଇଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥ ୬
୩ ସେ ଦେବପିତୃଗଣଙ୍କର । ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଆକ୍ରାନ୍ତମତି ନର ॥ ୭
ପିତୃଦେବତାଙ୍କ ନିମିତ୍ତେ । ବ୍ରତ କରଇ ଅବିରତେ ॥ ୮
ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ ସୋମପାନ । କରି ଆସିବ ଏ ଭୁବନ ॥ ୯
୪ ଅନନ୍ତ ଆସନ ଯାହାର । ସେ ହରି ଶେଷଶଯ୍ୟାପର ॥ ୧୦
ଶୟନ ଆଚରଇ ଯେବେ । ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମୀଙ୍କର ତେବେ ॥ ୧୧
ଯେତେକ ଲୋକହିଁ ଥାଆନ୍ତି । ସେ ସବୁ ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୧୨
୫ ଯେ କାମ ଅର୍ଥ ବେନି ଚିନ୍ତି । ନିଜ ଧର୍ମକୁ ନ ଦୁହନ୍ତି ॥ ୧୩
କାହିଁ ଆସକ୍ତି ନ କରନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରେ କର୍ମ ସମର୍ପନ୍ତି ॥ ୧୪
ଶାନ୍ତିକି ଭଜିଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟ । ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ॥ ୧୫
୬ ନିବୃତ୍ତିଧର୍ମରେ ତତ୍‌ପର । ନିର୍ମମ, ଗତ[୧] ଅହଂକାର ॥ ୧୬
ସ୍ୱଧର୍ମ ଲଭି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ । ତେଣେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ପୁଣ ॥ ୧୭

---

୧. ଗତି

୨୪ ଯେବଣ କାଳେ ଏ ଭକ୍ତର । ବିଷ୍ଣୁରଠାରେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର ॥ ୬୯
ସମାନ ସକଳ ଅର୍ଥରେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରେ ॥ ୭୦
ପ୍ରିୟ ଅପ୍ରିୟ ବୋଲି କାହିଁ । ବିଷମ ଭାବ ନ ଘେନଇଁ ॥ ୭୧
୨୫ ସେ କାଳେ ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ । ସେ ଲୋକ ଦେଖଇ ନିର୍ଭରେ ॥ ୭୨
ଯେ ଆତ୍ମା ଅସଙ୍ଗ ଅଟଇ । ଯାହାର ତ୍ୟାଜ୍ୟଗ୍ରାହ୍ୟ ନାହିଁ ॥ ୭୩
ପରମାନନ୍ଦ ମୁଁ ବୋଲିଣ । ବ୍ୟବସାୟକୁ ଆରୋହିଣ[1] ॥ ୭୪
ଥାଇ ସେ ଆତ୍ମା ଅନୁଦିନ । ଅଟଇ ସମଦରଶନ ॥ ୭୫
୨୬ ଅଟଇ ଜ୍ଞାନମାତ୍ର ଯେହି । ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ବୋଲାଇ ॥ ୭୬
ପରମ ଆତ୍ମା ସେ ପୁମାନ[2] । ଈଶ୍ୱର ଏକ ଭଗବାନ ॥ ୭୭
ଦୃଶ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଯେ ଅଟଇ । ତାହାକୁ ପୁଣ ସେ ଦେଖଇ ॥ ୭୮
ଦେଖଇ ଯେଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ । ତାହାଙ୍କ ଭେଦଭାବଦ୍ୱାରେ ॥ ୭୯
ନାନା ପ୍ରକାର ରୂପେ ସେହିଁ । ଲୋକକୁ ପ୍ରତୀତ ହୁଅଇ ॥ ୮୦
୨୭ ସମଗ୍ର ଯୋଗରେ ଯୋଗୀର । ବାଞ୍ଛିତ ଅର୍ଥେ ଏତେ ସାର ॥ ୮୧
ସକଳ ଭାବରେ ପ୍ରାକୃତ । ସଙ୍ଗକୁ କରେ ଯା ତ୍ୟକତ ॥ ୮୨
୨୮ ଯେ ଏକ ଅଟେ ଜ୍ଞାନରୂପୀ । ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥ ୮୩
ବିମୁଖ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ । ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ଶବ୍ଦାଦି ଧର୍ମରେ ॥ ୮୪
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅର୍ଥରୂପ ହୋଇ । ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୮୫
୨୯ ଯେସନେ ମହତତ୍ତ୍ୱ ଥାଇ । ସେ ଅହଂକାରରୂପ ହୋଇ ॥ ୮୬
ବଇକାରିକ ଆଦି ଦ୍ୱାରେ । ତ୍ରିବିଧ ରୂପକୁ ସେ ଧରେ ॥ ୮୭
ସେ ପଞ୍ଚଭୂତ-ରୂପ କ୍ରମେ । ଏଗାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ନାମେ ॥ ୮୮
ଜୀବରୂପକୁ ସେ ଧରଇ । ତା' ବପୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହୁଅଇ ॥ ୮୯
ସେ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମ ଏକ ହୋଇ । ନାନା ରୂପରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୯୦
୩୦ ଯେ ଅଟେ ସମାହିତ ମନ । ବିରକ୍ତ ସର୍ବସଙ୍ଗ ଶୂନ୍ୟ ॥ ୯୧
ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିରେ ଯୋଗାଭ୍ୟାସେ । ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଖେ ହୃଦଦେଶେ ॥ ୯୨
୩୧ ହେ ମାତ କହିଲି ମୁଁ ଜ୍ଞାନ । ଯେଣେ ବ୍ରହ୍ମର ଦରଶନ ॥ ୯୩
ଯେଣେ ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷର । ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥ ୯୪

---

୧. ଆରୋହଣ, ୨. ପୁରୁଷ.

୩୨ ନିର୍ଗୁଣ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ଯେହି । ଯାହାକୁ ଭକ୍ତିଯୋଗ କହି ॥ ୯୫
ସେ ବେନିଯୋଗ-ପ୍ରୟୋଜନ । ଅଟଇ ଏକ ଭଗବାନ[୧] ॥ ୯୬
୩୩ ଯେସନେ ରୂପରସାଦିର । ଆଶ୍ରୟ ଗୁଡ଼ ମଧୁ କ୍ଷୀର ॥ ୯୭
ବିଭିନ୍ନ-ଭାବ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ । ତେଣେ ସେ ଏକ ହୋଇଲେହେଁ ॥ ୯୮
ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ । ଚକ୍ଷୁରେ ଶୁକ୍ଳ ବୋଲି କହି ॥ ୯୯
ଜିହ୍ୱାରେ ବୋଲିଣ ମଧୁର । ସ୍ପର୍ଶେ ବୋଲାଇ ଶିଶିର ॥ ୧୦୦
ସେ ରୂପେ ଏକ ଭଗବାନ । ଶାସ୍ତ୍ରର ଭେଦୁଁ ହୋଏ ଭିନ୍ନ ॥ ୧୦୧
୩୪ ବାପୀ କୂପାଦି କ୍ରିୟାମାନ । ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମାଦି ଯଜ୍ଞ, ଦାନ ॥ ୧୦୨
ତପସ୍ୟା, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ, ବିଚାର । ବିଜୟ ଆତ୍ମା-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ॥ ୧୦୩
କର୍ମ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଅଶେଷ । ସେମାନଙ୍କର ଯେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ॥ ୧୦୪
୩୫ ବିବିଧ ଅଙ୍ଗେ ଯୋଗମାର୍ଗ । ଯେହୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭକ୍ତିଯୋଗ ॥ ୧୦୫
ଯେ ଧର୍ମ ଉଭୟ[୨] ଲକ୍ଷଣ । ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗେଣ ॥ ୧୦୬
୩୬ ଯେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ-ଅବବୋଧ । ଯେ ବା ବୈରାଗ୍ୟ ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧ ॥ ୧୦୭
ଇତ୍ୟାଦି ମାର୍ଗେ ସାଧୁଜନ । ଲଭିପାରନ୍ତି ଭଗବାନ ॥ ୧୦୮
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ସଗୁଣ, ନିର୍ଗୁଣ । ଅଟଇ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ପୁଣ ॥ ୧୦୯
୩୭ ସ୍ୱରୂପ ଭଗତିଯୋଗର । କହିଲି ତୋହର ଆଗର ॥ ୧୧୦
ତ୍ରିଗୁଣ ନିର୍ଗୁଣ ଭେଦରେ । ଯେ ଭକ୍ତି ଚାରି ରୂପ ଧରେ ॥ ୧୧୧
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ ଗତି ଯାର । ଧାମଈଁ[୩] ଜନ୍ତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟର ॥ ୧୧୨
ଏମନ୍ତ କାଳ ଯେ ଅଟଇ । ତାହା ଗତିକି କହିଲଇଁ ॥ ୧୧୩
୩୮ ଅବିଦ୍ୟା-କର୍ମରେ ନିର୍ମିତ । ଜୀବର ସଂସାର ବହୁତ ॥ ୧୧୪
ଯହିଁ ପ୍ରବେଶ ଆତ୍ମା ହୋଇ । ଆପଣା ଗତି ନ ଜାଣଇଁ ॥ ୧୧୫
ତାହି କହିଲି ଆଗେ ତୋର । ଭୋ ମାତ କରିଣ ବିଚାର ॥ ୧୧୬
୩୯ ଯେ ଖଳ, ଅବିନୟବନ୍ତ । ସାଧୁରେ ନୁହଇ ପ୍ରଣତ ॥ ୧୧୭
ଦାମ୍ଭିକ, ଦୁରାଚାର ଯେହି । ତାହାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନ ନ କହି ॥ ୧୧୮
୪୦ ଲମ୍ପଟ, ଗୃହେ ଆସକତ । ଯେ ନୋହେ ମୋ'ଠାରେ ଭଗତ ॥ ୧୧୯
ମୋର ଭଗତଦ୍ୱେଷୀ ଯେହି । ତାହାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନ ନ କହି ॥ ୧୨୦

---

୧. ତେ ପ୍ରାପ୍ନୁବନ୍ତି ମାମେବ ସର୍ବଭୂତହିତେ ରତାଃ । (ଗୀତା)
୨. ଉଭୟ = ସକାମ ନିଷ୍କାମ । ୩. ଉତ୍ପତ୍ତି, ନିଧନାଦି କରଇ ।

୭ *ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳଦ୍ୱାରେ ଯାଇଁ । ଲଭନ୍ତି ପୁରୁଷକୁ ସେହି ॥ ୧୮
ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଉତ୍ପତି-ବିନାଶଭାବନ ॥ ୧୯
ପ୍ରକୃତି ଅଟେ ଏ ବିଶ୍ୱର । ପର-ଅପରର ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୦
୮ ବିଷ୍ଣୁର ଅଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯେ ନରେ ॥ ୨୧
ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଶେଷ ହୋଇ । ବ୍ରହ୍ମ-ପ୍ରଳୟ ଯେ ବୋଲାଇ ॥ ୨୨
ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ ଯେତେ କାଳ । ଥାନ୍ତି ସେ ସୁଖେ ହୋଇ ଭୋଳ ॥ ୨୩
୯ ଧରଣୀ, ସଲିଳ, ପବନ । ନଭ, ଅଗ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ॥ ୨୪
ଶବଦ ଆଦି ଅହଂକାର । ଏମାନେ ଆବରଣ ତାର ॥ ୨୫
ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସଂହାର । ବିଚାର କରିଣ ମନର ॥ ୨୬
ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ଭୋଗ କରି । ବ୍ରହ୍ମା ତ୍ରିଗୁଣରୂପଧାରୀ ॥ ୨୭
ଈଶ୍ୱରହୃଦୟରେ ଯାଇଁ । ଯେବେ ସେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ॥ ୨୮
୧୦ **ସେ କାଳେ ଜିଣି ପ୍ରାଣମନ । ଯେ ରାଗଶୂନ୍ୟ ଯୋଗୀଜନ ॥ ୨୯
ଦୂରକୁ ବୋଲିଣ ସେ ଯାଇ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୩୦
ଅମୃତ, ପୁରାଣ ପୁରୁଷ । ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୧
ତାହାଙ୍କୁ ଲଭନ୍ତି ସେ ପୁଣ । ବ୍ରହ୍ମାର ସହିତେ ଯାଇଣ ॥ ୩୨
ଦେହ ଆଦିରେ ଅହଂକାର । ସେ କାଳେ ନ ଥାଇ ତାଙ୍କର ॥ ୩୩
୧୧ ଏବେ ଜନନି ! ତାକୁ ପୁଣ । ଭାବରେ ପଶ ତୁ ଶରଣ ॥ ୩୪
ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ହୃଦୟ-ପଦ୍ମେ ଗୃହ ଯାର ॥ ୩୫
ଯାହାର ଅନୁଭାବମାନ । ବିଦିତ ହୋଇଛି ଭୁବନ ॥ ୩୬
୧୨ ମରୀଚି ଆଦି ଋଷିବର । କୁମାର ଆଦି ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥ ୩୭
ଯେ ସିଦ୍ଧେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାନ୍ତି ଯୋଗ । ଘେନିଣ ଏମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗ ॥ ୩୮
ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମଙ୍କ ଆଦ୍ୟ । ଅଟେ ଯେ ବେଦଗର୍ଭ ସିଦ୍ଧ ॥ ୩୯
୧୩ କରିଣ ଭେଦଦୃଷ୍ଟି ସେହି । ଦେହରେ ଅଭିମାନ ବହି ॥ ୪୦
ନିଃସଙ୍ଗ କର୍ମ ହିଁ କରିଣ । କର୍ତ୍ତାଭାବରୁ ସେହି ପୁଣ ॥ ୪୧
ସଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ଅଟନ୍ତି । ଯେ କାଳ ଈଶ୍ୱରର ମୂର୍ତ୍ତି ॥ ୪୨

---

* ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରେଣ ତେ ବିରଜାଃ ପ୍ରୟାନ୍ତି, ଯତ୍ରାମୃତଃ ପୁରୁଷୋ ହ୍ୟବ୍ୟୟାତ୍ମା । (ଶ୍ରୁତିଃ)

** ବ୍ରହ୍ମଣା ସହ ତେ ସର୍ବେ ସଂପ୍ରାପ୍ତେ ପ୍ରତିସଂଚରେ ।
ପରସ୍ୟାନ୍ତେ କୃତାତ୍ମାନଃ ପ୍ରବିଶନ୍ତି ପରଂ ପଦମ୍ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

୧୪ ସଂସାରି[୧] ତାହା ସଙ୍ଗତର । ଜାତ ହୁଅନ୍ତେ ଏ ସଂସାର ॥ ୪୩
୧୫ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ପୂର୍ବପ୍ରାୟ ହୋଇ । କଳ୍ପକୁ କଳ୍ପ ଜନମଇଁ ॥ ୪୪
କର୍ମରେ ନିର୍ମିତ ଯେ ହୋଇ । ସେ ବ୍ରହ୍ମସଂପତ୍ତିକି ପାଇଁ ॥ ୪୫
ପ୍ରଳୟେ ପୁରୁଷାବତାରେ । ମିଶିଣ କଳ୍ପର ଆଦ୍ୟରେ ॥ ୪୬
ଋଷିଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । ରହନ୍ତି ଯେଝା ଅଧିକାରେ ॥ ୪୭
୧୬ ଯେ ପୁଣି ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ ହୋଇ । କର୍ମମାର୍ଗରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୪୮
୧୮ କରନ୍ତି ଅନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ । ଅଟନ୍ତି ଯେହୁ ନିତ୍ୟ, କାମ୍ୟ ॥ ୪୯
ରଜକୁଣ୍ଠିତମତି ହୋଇ । କାମୀ ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରୀୟ ସେହି ॥ ୫୦
ନିତ୍ୟରେ ପିତୃଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି । ଗୃହରେ ଦେଇଥାନ୍ତି ମତି ॥ ୫୧
ସେମାନେ ତ୍ରିବର୍ଗ ତତ୍‌ପର । ଯା' ମତି ହରଇ ସଂସାର ॥ ୫୨
ଯାହାର ପରାକ୍ରମମାନ । ଅଟଇ କୀର୍ତ୍ତନଭାଜନ ॥ ୫୩
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର କଥାରେ । ବିମୁଖ ଅଟନ୍ତି ସେ ନରେ ॥ ୫୪
୧୯ ତାଙ୍କୁ ଦଇବ କଲା ନାଶ । ଅଚ୍ୟୁତ କଥା ସୁଧାରସ ॥ ୫୫
ଛାଡ଼ି କରିଣ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ । ଅସନ୍ତ ଲୋକଗାଥା ଶୁଣି ॥ ୫୬
ଯେ ଜନ ବିଷ୍ଠାକୁ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି । ସେ ଯେହ୍ନେ ବିଷ୍ଠାକୁ ରସନ୍ତି ॥ ୫୭
୨୦ ଦକ୍ଷିଣ ମାର୍ଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର । ପିତୃଲୋକକୁ ସେହୁ ନର ॥ ୫୮
ଗମନ୍ତି, ଦେହର ଅନ୍ତରେ । ଜନ୍ମନ୍ତି ପୁତ୍ର ଆଦିଠାରେ ॥ ୫୯
ଜନ୍ମୁଁ ମରଣଯାଏଁ ସେହି । କର୍ମ କରନ୍ତି ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୬୦
୨୧ ହେ ସତି ! କଲା କର୍ମମାନେ । କ୍ଷୀଣ ହୁଅନ୍ତେ ସେହି ଜନେ ॥ ୬୧
ବିବଶ ହୋଇଣ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏ ଲୋକେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୬୨
ଦେବତାମାନେ ତାହାଙ୍କର । ଉଦୟ କରନ୍ତି ସଂହାର ॥ ୬୩
୨୨ ସେହି କାରଣୁ ସର୍ବଭାବେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭଜ ତୁ ଗୋ ଏବେ ॥ ୬୪
ସେ ବିଷ୍ଣୁଗୁଣ-ଆଶ୍ରୟରେ । ଯେବଣ ଭକ୍ତି ତାହା ଦ୍ୱାରେ ॥ ୬୫
ସେବାକୁ ଉଚିତ ଅଟଇ । ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ ॥ ୬୬
୨୩ ଭକ୍ତିଯୋଗକୁ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ । ଯେବେ ପ୍ରୟୋଗ ଲୋକ କରେ ॥ ୬୭
ବେଗେ ବୈରାଗ୍ୟ କରେ ଜନ୍ମ । ଯେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମଦରଶନ ॥ ୬୮

---

୧. ସଂସାରି = ସଂସାର ଲଭି ।

୪୧ ଯେ ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ, ଭକ୍ତିଯୁତ । ବିନୟୀ, ଅସୂୟାରହିତ ॥୧୨୧
ଯେ ଭୂତେ ମିତ୍ରଭାବ ବହି । ଶୁଣିମା ଅର୍ଥେ ରତ ହୋଇ ॥୧୨୨
ବାହ୍ୟ ସୁଖରୁ ଯେ ବିରତ । ଅଟଇ ସଦା ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ॥୧୨୩
ମତ୍ସରହୀନ, ଶୁଚି ଯେହି । ଯାର ପ୍ରିୟରୁ ପ୍ରିୟ ମୁହିଁ ॥୧୨୪
ଏତେ ଗୁଣରେ ଯୁତ ଯେହି । ତାକୁ ଏ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ କହି ॥୧୨୫
୪୨ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଏହା ବାରେ । ଭୋ ମାତ ! ଶୁଣଇଁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥୧୨୬
ଯେ କହେ ମୋରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । ସେ ମୋର ପଦବୀକି ପାଇ ॥୧୨୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି । ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଶୁଣି ॥୧୨୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
କର୍ମବିପାକୋ ନାମ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶେ ସୁତସ୍ୟୈବ କପିଳସ୍ୟୋପଦେଶତଃ ।
ଜ୍ଞାନଲାଭେନ ତନ୍ମାତୁର୍ଜୀବନମୁକ୍ତିରୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ କର୍ଦ୍ଦମଯୁବତୀ । କପିଳମାତା ଦେବହୂତି ॥ ୧
ପୁତ୍ରର ବଚନକୁ ଶୁଣି । ବିନାଶ କରି ମୋହଶ୍ରେଣୀ ॥ ୨
ତତ୍ତ୍ୱଚିହ୍ନିତ ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ । ବକ୍ତା ଯେ ଆପଣା ନନ୍ଦନ ॥ ୩
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିଣ । ସ୍ତୁତିରଚନା କଲେ ପୁଣ ॥ ୪

ଶ୍ରୀଦେବହୂତିରୁବାଚ

୨ ତୋହର ଜଠରୁଁ ସମ୍ଭବ । ହୋଇଣ ସ୍ୱୟେଁ ବେଦଗର୍ଭ ॥ ୫
ଯେ ସତ୍ୟ ଜଳେ ଅଛି ଶୋଇ । ଭୂତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନୋମୟୀ ॥ ୬
ଗୁଣପ୍ରବାହ ଯହୁଁ ଜାତ । ଜଗତବୀଜ ଯେ ବିଦିତ ॥ ୭
ଏମନ୍ତ ବପୁକୁ ତୋହରି । ଚିନ୍ତିଲା ଦେଖିଣ ନ ପାରି ॥ ୮
୩ ସେ ତୁମ୍ଭେ ଜଗତସର୍ଜନ । ଆଦିକି କର ଭଗବାନ ॥ ୯
ଗୁଣ ପ୍ରବାହରୂପେ ଆଗେ । ଶକ୍ତିକି କରିଛ ବିଭାଗେ ॥ ୧୦

	ସଂକଳ୍ପ ଅଟେ ସତ୍ୟ ତୋର ।	ତୁ ଜୀବମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର	॥ ୧୧
	ସହସ୍ର ପରିମିତ ତୋର ।	ଶକ୍ତି ତର୍କକୁ ଅଗୋଚର	॥
୪	ହେ ନାଥ ! ଉଦରେ ଯାହାର ।	ଅଛି ଏ ସକଳ ସଂସାର	॥ ୧୨
	ଯୁଗାନ୍ତେ ମାୟାଶିଶୁ ହୋଇ ।	ଯେ ଥାଉ ବଟପତ୍ରେ ଶୋଇ	॥ ୧୩
	ଆପଣା ଚରଣକୁ ନେଇ ।	ପିଉ ଅଧରପୁଟେ ଦେଇ	॥ ୧୪
	ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଉଦରେ ।	ଧଇଲି ମୁଁ କେଉଁ ପ୍ରକାରେ	॥ ୧୫
୫	ପାପୀମାନଙ୍କ ନାଶପାଇଁ ।	ଦେହବନ୍ଧକୁ ଧରୁ ତୁହି	॥ ୧୬
	ଯେ ତୋର ଆଜ୍ଞାରେ ଥାଆନ୍ତି ।	କରିବା ଅର୍ଥେ ତାଙ୍କ ଭୂତି	॥ ୧୭
	ସୂକର ଆଦି ଯେତେ ତୋର ।	ଅଛନ୍ତି ନାନା ଅବତାର	॥ ୧୮
	ସେ ରୂପେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇ ।	ଧଇଲୁ ଏ ମୂର୍ତ୍ତିକି ତୁହି	॥ ୧୯
୬	ଯା' ନାମକୀର୍ତ୍ତନ ଶ୍ରବଣୁଁ ।	ଯାହାର ପ୍ରଣାମ ସ୍ମରଣୁଁ	॥ ୨୦
	ପ୍ରାଣୀ ଚଣ୍ଡାଳ ହୋଇଲେହେଁ ।	ସବନ[1] ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ହୋଏ	॥ ୨୧
	ତୁମ୍ଭର ଦରଶନୁଁ ପୁଣି ।	ପବିତ୍ର ନୋହିବ କେ ପ୍ରାଣୀ	॥ ୨୨
୭	ବର୍ତ୍ତଇ ଯେବଣ ପ୍ରାଣୀର ।	ଜିହ୍ୱାଅଗ୍ରତେ ନାମ ତୋର	॥ ୨୩
	ଚଣ୍ଡାଳ ହୋଇଲେହେଁ ସେହି ।	ଏ ଘେନି ଗରିଷ୍ଠ[2] ଅଟଇ	॥ ୨୪
	ସେମାନେ ତପ, ହୋମ କଲେ ।	ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ ଆଚରିଲେ	॥ ୨୫
	ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ସେହୁ ଜନ ।	କଲେ ସେ ବେଦ-ଅଧ୍ୟୟନ	॥ ୨୬
	ତୋର ନାମକୁ ଯେଉଁ ଜନ ।	ଭୋ ନାଥ ! କରନ୍ତି ଗାୟନ	॥ ୨୭
୮	ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ତୁ ପୁରୁଷ ।	ଆତ୍ମାରେ ଅଟେ ତୋ ପ୍ରକାଶ	॥ ୨୮
	ଏ ଗୁଣପ୍ରବାହକୁ ତୁହି ।	ନିଜ ତେଜରେ ଅଛୁ ବହି	॥ ୨୯
	ତୋର ଉଦରେ ଭଗବାନ ! ।	ଅଛି ସକଳ ବେଦମାନ	॥ ୩୦
	ତୁ ବିଷ୍ଣୁ କପିଳାବତାର ।	ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର	॥ ୩୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯	କପିଳ ଅଟେ ନାମ ଯାର ।	ପରମ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର	॥ ୩୨
	ମାତବତ୍ସଳ ସେ ଅଟନ୍ତି ।	ଏ ରୂପେ ଶୁଣି ମାତାସ୍ତୁତି	॥ ୩୩
	ଗମ୍ଭୀର ବାକ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାରେ ।	କହିଲେ ମାତାଙ୍କ ଆଗରେ	॥ ୩୪

---

୧. ସବନ = ସୋମଯାଗ । ୨. ବରିଷ୍ଠ ।

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୦ ଭୋ ମାତ ! ଯାହା କହିଲଇଁ । ସୁସେବ୍ୟ ମାର୍ଗ ସେ ଅଟଇ ।। ୩୫
ଏହି ମାର୍ଗକୁ ଆସ୍ଥା କଲେ । ନିକଟେ ମୁକ୍ତି ହେବୁ ଭଲେ ।। ୩୬
୧୧ ଯେମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଜନେ । ସେବା କରନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ।। ୩୭
ତୁ ଏ-ମତକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କର । ସଂଯତ ହୋଇଣ ଆଚର ।। ୩୮
ଅଭୟ ଅଟଇ ଯେ ମୁହିଁ । ମୋତେ ଲଭିବୁ ଯେଣେ ତୁହି ।। ୩୯
ଯେବଣ ମତକୁ ନ ଜାଣି । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଲଭୁଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ଆତ୍ମାର ଗତି ଏ ପ୍ରକାରେ । ଦେଖାଇ ମାତାଙ୍କ ଆଗରେ ।। ୪୦
ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ ସେ ଜନନୀ । ତାହାଙ୍କ ଅନୁଜ୍ଞାକୁ ଘେନି ।। ୪୧
କପିଳ କଲେ ସେ ଗମନ । ଶୁଣ ବିଦୁର ! ମୋ ବଚନ ।। ୪୨
୧୩ ଯହିଁରେ ମୁକୁଟ ପରାଏ । ବେଷ୍ଟିତ ସରସ୍ୱତୀ ହୋଏ ।। ୪୩
ସେହି ଆଶ୍ରମେ ରହିଥାଇ । ପୁତ୍ର ଅଛନ୍ତି ଯାହା କହି ।। ୪୪
ସେ ଉପଦେଶେ ସମାହିତ । ହୋଇ ହୋଇଲା ଯୋଗଯୁତ ।। ୪୫
୧୪ ଅନବରତେ କରି ସ୍ନାନ । ପିଙ୍ଗ[୧], କୁଟିଳ କେଶମାନ ।। ୪୬
ଉଗ୍ର ତପରେ ତନୁ କୃଶ । ବକଳ ଶୋହେ କଟିଦେଶ ।। ୪୭
୧୫ କର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର । ଯୋଗରୁ ପ୍ରକାଶ ଯାହାର ।। ୪୮
ବିମାନସ୍ଥିତ ଦେବମାନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ଯାହା ମନେ ।। ୪୯
ଅଟଇ ଯେହୁ ଅନୁପମ । ଆପଣା ଗୃହସ୍ଥ-ଆଶ୍ରମ ।। ୫୦
୧୬ ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ଶଯ୍ୟାମାନ । ଦିଶନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଦୁଗ୍ଧଫେନ ।। ୫୧
ପଲଙ୍କେ ସୁବର୍ଣ୍ଣଘଟିତ । ଗଜଦନ୍ତରେ ବିନିର୍ମିତ ।। ୫୨
ହେମ-ଆସନମାନ ଶୋହି । ସୁସ୍ପର୍ଶ ଆସ୍ତରଣ ତହିଁ ।। ୫୩
୧୭ ସ୍ଫଟିକ ମରକତେ ଯହିଁ । ଭିତ୍ତି ନିର୍ମିତ ଛନ୍ତି ହୋଇ ।। ୫୪
୧୮ ଯହିଁରେ ରତ୍ନଦୀପମାନେ । ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।। ୫୫
ରତ୍ନରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ନାରୀ ଯହିଁ ।। ୫୬
ଅନେକ ସୁରଦ୍ରୁମ ଯହିଁ । ଅଛନ୍ତି କୁସୁମିତ ହୋଇ ।। ୫୭
ଗୃହ-ଉଦ୍ୟାନ ତେଣେ ଶୋହେ । ମତ୍ତ ଭ୍ରମର ଯହିଁ ଗାଏ ।। ୫୮
ବିହଙ୍ଗ ମିଥୁନ ଯହିଁରେ । ଅନବରତେ ଧ୍ୱନି କରେ ।। ୫୯

୧. ପିଙ୍ଗ = ପିଙ୍ଗଳ ।

୧୯ କର୍ଦ୍ଦମ-ଋଷିଙ୍କର ସଙ୍ଗେ । ସେ ଦେବହୂତି ଅନୁରାଗେ ॥
ଯହିଁରେ ଉତ୍ପଳସୁବାସ । ବାପୀରେ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ॥
ବିବୁଧ-ଅନୁଚରମାନ । ହରଷେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
୨୦ ପାକଶାସନ[୧] ନାରୀମାନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ଯାହା ମନେ ॥
ଏମନ୍ତ ସଦନ ଛାଡ଼ିଲା । *କିଂଚିତ ଗୃହେ[୨] ଭିଆଇଲା ॥
ବିଚ୍ଛେଦୁଁ କରି ତନୟର । ହୋଇଣ ଅଛି ସେ ଆତୁର ॥
୨୧ ବନକୁ ଯାନ୍ତେ ନିଜ ପତି । ପୁତ୍ରବିରହେ ଖେଦମତି ॥
ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କୁ ଜାଣିଲେହେଁ । ବତ୍ସବିନାଶେ ଧେନୁପ୍ରାୟେ ॥
୨୨ ବତ୍ସଳଭାବ ଚିତ୍ତେ ବହି । କପିଳରୂପୀ ହରି ଯେହି ॥
ଅଟନ୍ତି ଆପଣା ନନ୍ଦନ । ତାଙ୍କୁ ସଂତତେ କରି ଧ୍ୟାନ ॥
ନିଃସ୍ପୃହ ହେଲା ସେ ମନ୍ଦିରେ । ହେ ବତ୍ସ ! ଅଚିର କାଳରେ ॥
୨୩ ପ୍ରସନ୍ନମୁଖ ହୋଇ ସୁତ । କରିଅଛନ୍ତି ଯା' ଉକତ ॥
ଯେ ଅଟେ ଧ୍ୟାନର ଗୋଚର । ରୂପକୁ ସେ ଭଗବାନର ॥
ସମସ୍ତ-ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବେ ଚିନ୍ତି । ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ଦେବହୂତି ॥
୨୪ ଭଗତିଯୋଗ ପ୍ରବାହରେ । ବଳବତ୍ତର ବୈରାଗ୍ୟରେ ॥
**ଉଚିତ କଥାର କରଣେ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମହେତୁ ଜ୍ଞାନ, ତେଣେ ॥
୨୫ ସର୍ବତୋମୁଖ ଆତ୍ମା ଯେହି । ତାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶେ ବିନାଶ । ଯେଉଁ ଆତ୍ମାରେ ମାୟାଦୋଷ ॥
୨୬ ଜୀବମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ । ଯେ ଭଗବାନ ବ୍ରହ୍ମମୟ ॥
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ନିଜ ମତି । ନିଶ୍ଚଳ କଲେ ଦେବହୂତି ॥
୨୭ ହୁଅନ୍ତେ ଜୀବଭାବ ଲୀନ । ନାଶ ହୋଇଲେ କ୍ଲେଶମାନ ॥
ସେ ଘେନି ସୁଖକୁ ଲଭିଲା । ସମାଧିନିଷ୍ଠ ନିତ୍ୟେ ହେଲା ॥
ତାହାର ଗୁଣୁଁ ଜାତ ଭ୍ରମ । କ୍ରମେ ହୁଅନ୍ତେ ଉପଶମ ॥
ଆପଣା ଦେହକୁ ସେ ପୁଣ । 'ସେ କାଳେ ନ କଲା ସ୍ମରଣ ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ ଦେଖିଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେହ୍ନେ । ନ ଦେଖି ନିଦ୍ରା ଅବସାନେ ॥

---

୧. ପାକଶାସନ = ଇନ୍ଦ୍ର । * ଅର୍ଥାତ୍ ଗୃହକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ମଣିଲା ।
୨. ମୁଖେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଖକୁ ଶୋକବ୍ୟାକୁଳ କଲା ।)
** ଯୁକ୍ତାହାରବିହାରସ୍ୟ ଯୁକ୍ତଚେଷ୍ଟସ୍ୟ କର୍ମସୁ ।
ଯୁକ୍ତସ୍ୱପ୍ନାବବୋଧସ୍ୟ ଯୋଗୋ ଭବତି ଦୁଃଖହା ॥ (ଗୀତା)

୨୮ ଯାହାକୁ ବିଦ୍ୟାଧରୀମାନେ । ପାଳିଣ ଥିଲେ ଅତି ଯତ୍ନେ ॥ ୮୫
ସେ ଦେହ ହୋଇ ନାହିଁ କୃଶ । ମନର ବ୍ୟଥା ଯେଣୁ ନାଶ ॥ ୮୬
ମଳରେ ସମାବୃତ ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଇଲା ସେହୁ ତହିଁ ॥ ୮୭
ଯେହ୍ନେ ଧୂମରେ ଯୁତ ହୋଇ । ଅନଳ ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ॥ ୮୮
୨୯ ମୁକ୍ତ ହୋଇଛି ଯହିଁ କେଶ । ଅମ୍ବର ନାହିଁ କଟିଦେଶ ॥ ୮୯
ଯେ ଦେହ ତପଯୋଗଯୁତ । ଦଇବେ ହୋଇଛି ରକ୍ଷିତ ॥ ୯୦
ତାହାକୁ ଜାଣି ନ ପାରିଲା । ଯେଣୁ ବିଷ୍ଣୁରେ ମନ ଦେଲା ॥ ୯୧
୩୦ ଏ ରୂପେ ସେହୁ ଦେବହୂତି । କପିଳ ଯାହା କହିଛନ୍ତି ॥ ୯୨
ସେ ମାର୍ଗେ ଅଚିର କାଳରେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଲଭିଲା ନିର୍ଭରେ ॥ ୯୩
ଯେ [୧]ବ୍ରହ୍ମ ଆତ୍ମରୂପୀ ହରି । ନିତ୍ୟ ବିମୁକ୍ତରୂପଧାରୀ ॥ ୯୪
୩୧ ସେ କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ ପୁଣ୍ୟତମ । ଯାହାର ସିଦ୍ଧପଦ ନାମ ॥ ୯୫
ତ୍ରିଲୋକେ ଅଟେ ସେ ବିଖ୍ୟାତ । ଯହିଁ ତା' ସିଦ୍ଧି ହେଲା ଜାତ ॥ ୯୬
୩୨ ଯହିଁରେ ଧାତୁମଳମାନ[୨] । ଯୋଗରେ ହୋଇଲେ ବିଲୀନ ॥ ୯୭
ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଶରୀର ତାହାର । ହୋଇଲା ଏକ ନଦୀବର ॥ ୯୮
ସିଦ୍ଧସେବିତ ସେ ଅଟଇ । ସିଦ୍ଧିଦା ବୋଲି ତାକୁ କହି ॥ ୯୯
୩୩ କପିଳ ମହାଯୋଗୀ ତହିଁ । ମାତାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଜଣାଇଁ ॥ ୧୦୦
ପିତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ଗଲେ । ଈଶାନ ଦିଗରେ ମିଳିଲେ ॥ ୧୦୧
୩୪ ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅପସରାଗଣ । ଯେ ସିଦ୍ଧ ମୁନି ସଚାରଣ ॥ ୧୦୨
ସେମାନେ ସ୍ତୁତି କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣେ ଆସି ନଦୀପତି ॥ ୧୦୩
ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇଣ ପୂଜା କଲା । ଆପଣାଠାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା ॥ ୧୦୪
୩୫ ଯୋଗକୁ ଆସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । କରନ୍ତି ସାଂଖ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟେ ସ୍ତୁତି ॥ ୧୦୫
ତିନି ଲୋକର ଶାନ୍ତି-ଅର୍ଥେ । ଅଛନ୍ତି ସମାହିତ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୦୬
୩୬ ହେ ତାତ ! ପଚାରିଲୁ ଯାହା । ତୋତେ ମୁଁ କହିଲଇଁ ତାହା ॥ ୧୦୭
କପିଳ-ଦେବହୂତିଙ୍କର । ସମ୍ବାଦ ଅଟେ ପାପହର ॥ ୧୦୮
୩୭ ଏ ଆତ୍ମଯୋଗରେ ଗୁପତ । କପିଳ ମୁନିଙ୍କର ମତ ॥ ୧୦୯
ଯେବଣ ଲୋକ ଏହା ଶୁଣେ । ଯେ ଏହା ହରଷେ ବଖାଣେ ॥ ୧୧୦

୧. ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଆତ୍ମା । ୨. ଦୈହିକ ମଳ ।

ଯେ ହରି ଗରୁଡ଼ବାହନ । ତାହାର ଠାରେ ଦେଇ ମନ ॥୧୧୧
ପଦାରବିନ୍ଦକୁ ତାହାର । ଅନ୍ତେ ଲଭଇ ସେହୁ ନର ॥୧୧୨
ସେ ହରି-ଅଭୟ ଚରଣେ । ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୧୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣି । ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥୧୧୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକପିଲୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ
ତ୍ରୟୋତ୍ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସମାପ୍ତଶ୍ଚାୟଂ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧଃ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧଃ

ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଥୈକତ୍ରିଂଶତାଧ୍ୟାୟୈର୍ବିସର୍ଗସ୍ତୁର୍ଯ୍ୟ ଈର୍ଯ୍ୟତେ ।
ବିସର୍ଗସ୍ତ୍ୱୀଶ୍ୱରାଧୀନୈ–ର୍ବ୍ରହ୍ମମନ୍ୱାଦିଭିଃ କୃତଃ ।। ୧ ।।
ତତ୍ର ତୁ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟେ ମନୁକନ୍ୟାନ୍ୱୟାଃ[୧] ପୃଥକ୍ ।
ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟନ୍ତେ[୨] ଯତ୍ର ଯଜ୍ଞାଦିମୂର୍ତ୍ତିଭିଃ ପ୍ରଭବୋ ହରେଃ ।। ୨ ।।

ବନ୍ଦଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ । ମଙ୍ଗଳମାନଙ୍କ କାରଣ ।। ୧
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଆଦି ସୁରେ । ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯାହା ମାନସରେ ।। ୨
ସେ ପାଦସ୍ମରଣରୁ ମୋର । ଅଜ୍ଞାନପୁଞ୍ଜ ହେଉ ଦୂର ।। ୩
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁରଙ୍କ ଆଗେ । କହୁଅଛନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ।। ୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ମନୁର ଶତରୂପା ନାମ । ଯେବଣ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅନୁପମ ।। ୫
ତା'ଠାରେ ହେଲେ କନ୍ୟା ତିନି । ଆକୂତି ଦେବହୂତି ବେନି ।। ୬
ପ୍ରସୂତି ଆରକ ଦୁହିତ । ଏ ରୂପେ ତିନିହେଁ ବିଖ୍ୟାତ ।। ୭
୨ ଆକୂତି ନାମେ ଯେ ତନୁଜା । ଭାଇ ଥିଲେହେଁ ତାକୁ ରାଜା ।। ୮
ରୁଚିଙ୍କି କଲେକ ପ୍ରଦାନ । ନିର୍ବନ୍ଧ କରି ଏ ବଚନ ।। ୯
*ଏ କନ୍ୟା ଭୂଷଣସଂଯୁତେ । ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ତୋତେ ।। ୧୦
ଯେ ଏହାଠାରେ ସମ୍ଭବିବ । ମୋହର ପୁତ୍ର ସେ ହୋଇବ ।। ୧୧
ଏହି ନିର୍ବନ୍ଧେ ବିଭାକଲେ । ଶତରୂପା ହିଁ ତା' ମଗିଲେ ।। ୧୨

---

୧. ନ୍ୱୟଃ । ୨. ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।

* ଅଭ୍ରାତୃକାଂ ପ୍ରଦାସ୍ୟାମି ତୁଭ୍ୟଂ କନ୍ୟାମଳଂକୃତାମ୍ ।
ଅସ୍ୟାଂ ଯୋ ଜାୟତେ ପୁତ୍ରଃ ସ ମେ ପୁତ୍ରୋ ଭବେଦିତି । ୧ ।
ଏହାକୁ "ପୁତ୍ରିକାଧର୍ମ" କହନ୍ତି । (ସ୍ୱାମୀଧୃତ ଶ୍ଳୋକ)

୩	ସେ ପ୍ରଜାପତି ରୁଚି ନାମ ।	ବ୍ରହ୍ମତେଜସ୍ୱୀ ଅନୁପମ	।। ୧୩
	ଅତିଶୟରେ ନିଜ ମନ ।	ବିଷ୍ଣୁରେ କରି ନିବେଦନ	।। ୧୪
	ତା'ଠାରେ କଲେ ବେନି ଜାତ ।	ଏକ ଦୁହିତା ଏକ ସୁତ	।। ୧୫
୪	ସେ ବେନି ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଜାତ ।	ପୁରୁଷ, ବିଷ୍ଣୁ ସେ ସାକ୍ଷାତ	।। ୧୬
	ଯଜ୍ଞସ୍ୱରୂପୀ ସେ ଈଶ୍ୱର ।	ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଦକ୍ଷିଣା ନାମ ତାର	।। ୧୭
	ଅଂଶ ଅଟଇ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ।	ଏଣୁ ବିନାଶ ନାହିଁ ତାର	।। ୧୮
୫	ଯେ ଅତିଶୟ ତେଜଯୁତ ।	ଅଟଇ ଦୁହିତାର ସୁତ	।। ୧୯
	ହରଷ ହୋଇ ମନୁ ତାକୁ ।	ଆଣିଲେ ଆପଣା ଗୃହକୁ	।। ୨୦
	ଯେ କନ୍ୟା ଦକ୍ଷିଣାନାମରେ ।	ରୁଚି ରଖିଲେ ତାକୁ ଘରେ	।। ୨୧
୬	ସେ କନ୍ୟା ବାଞ୍ଛିଲା ଯଜ୍ଞକୁ ।	ଯଜ୍ଞ ବିବାହ ହେଲେ ତାକୁ	।। ୨୨
	ସେ କନ୍ୟା ଯଜ୍ଞଙ୍କର ଠାରେ ।	ତୋଷକୁ ଲଭିଲା ମନରେ	।। ୨୩
	ଯଜ୍ଞ ତା'ଠାରେ ତୋଷ ହେଲେ ।	ଦ୍ୱାଦଶ ପୁତ୍ର ଜାତ କଲେ	।। ୨୪
୭	ତୋଷ, ପ୍ରତୋଷ, ଭଦ୍ର, ଶାନ୍ତି ।	ସଂତୋଷ, ଇଧ୍ମ, ଇଡସ୍ପତି	।। ୨୫
	ସୁଦେବ, କବି, ବିଭୁ, ସ୍ୱାହ୍ନ ।	ରୋଚନ ଦ୍ୱାଦଶ ନନ୍ଦନ	।। ୨୬
୮	*ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ।	ତୁଷିତା ନାମେ ହେଲେ ସୁରେ	।। ୨୭
	ମରୀଚି ଆଦି ମୁନିବର ।	ଯଜ୍ଞ ହୋଇଲେ ସୁରେଶ୍ୱର	।। ୨୮
୯	ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।	ଉତ୍ତାନପାଦ ମନୁସୁତ	।। ୨୯
	ସେ ବେନିପୁତ୍ରପୌତ୍ରନାତି ।	ବଂଶେ ସେ ମନ୍ୱନ୍ତର ସ୍ଥିତି	।। ୩୦
୧୦	ଯେ ସୁତା ଦେବହୂତି ଥିଲା ।	ମନୁ ତା' କର୍ଦ୍ଦମକୁ ଦେଲା	।। ୩୧
	ଭୋ ତାତ ! ସମ୍ବନ୍ଧ ତାହାର ।	କହିଛି, ଶୁଣିଛୁ ଅପାର	।। ୩୨
୧୧	ଯେ ଦକ୍ଷ ନାମରେ ବିଦିତ ।	ଅଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସୁତ	।। ୩୩
	ପ୍ରସୂତିନାମେ ତନୁଜାକୁ ।	ମନୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ ତାକୁ	।। ୩୪
	ଯାହାର ସୃଷ୍ଟି ତ୍ରିଲୋକରେ ।	ବିସ୍ତାର ହେଲା ଅତ୍ୟନ୍ତରେ	।। ୩୫

---

* ମନ୍ୱନ୍ତରଂ ମନୁର୍ଦ୍ଦେବା ମନୁପୁତ୍ରାଃ ସୁରେଶ୍ୱରାଃ ।
ଋଷୟୋଂଶାବତାରାଶ୍ଚ ହରେଃ ଷଡ୍‌ବିଧମୁଚ୍ୟତେ ।। ୧ । (ସ୍ୱାମିଧୃତ ଶ୍ଳୋକ)
ଅର୍ଥ – ମନୁ, ଦେବ, ମନୁପୁତ୍ର, ସୁରେଶ୍ୱର, ଋଷି ଓ ହରିଙ୍କ ଅଂଶାବତାରଙ୍କୁ ଷଡ୍‌ବିଧ ମନ୍ୱନ୍ତର କୁହାଯାଏ । (ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ୧. ମନୁ = ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ, ୨. ଦେବ = ତୁଷିତା, ୩. ମନୁପୁତ୍ର = ପ୍ରିୟବ୍ରତ ଓ ଉତ୍ତାନପାଦ, ୪. ଋଷି = ମରୀଚ୍ୟାଦି, ୫. ସୁରେଶ୍ୱର = ଯଜ୍ଞ, ୬. ହରିଙ୍କ ଅଂଶାବତାର = ଯଜ୍ଞ ।)

୧୨ କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷିଙ୍କର ଯେତେ । ଦୁହିତା କହିଲାଇଁ ତୋତେ ॥ ୩୬
ସେମାନେ ବ୍ରହ୍ମଋଷିଙ୍କର । ପତ୍ନୀ ଅଟନ୍ତି ହେ ବିଦୁର ॥ ୩୭
ତାହାଙ୍କ ସନ୍ତତି ବିସ୍ତାର । ଶୁଣ କହୁଛି ତୋ' ଆଗର ॥ ୩୮
୧୩ କର୍ଦ୍ଦମସୁତା ନାମ କଳା । ମରୀଚିଋଷିଙ୍କ ଅବଳା ॥ ୩୯
ସେ ଜାତ କଲା ବେନି ସୁତ । କଶ୍ୟପ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଯେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୦
ଯାହାଙ୍କ ବଂଶରେ ପୂରିତ । ହୋଇଣ ଅଛି ଏ ଜଗତ ॥ ୪୧
୧୪ ବିରଜ, ବିଶ୍ୱଗ[୧] ଯେ ସୁତ । ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କଲେ ଜାତ ॥ ୪୨
ସୁତାଏ କଲେ ସେ ଜନମ । ତାହାର ଦେବକୁଲ୍ୟା ନାମ ॥ ୪୩
ହରିଚରଣ ଶଉଚରେ । ଯେ ଗଙ୍ଗା ହେଲା ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ॥ ୪୪
୧୫ ଅତ୍ରିର ଅନସୂୟା ନାମ । ପତ୍ନୀ ଅଟଇ ଅନୁପମ ॥ ୪୫
ସେ ଜାତ କଲା ସୁତ ତିନି । ଦତ୍ତ, ଦୁର୍ବାସା, ସୋମମୁନି ॥ ୪୬
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ବ୍ରହ୍ମାଅଂଶେ । ସମ୍ଭବ, ପୂରିତ ସୁଯଶେ ॥ ୪୭

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧୬ ପାଳନ ନାଶ ଉତ୍ପତ୍ତିର । ହେତୁ ଯେ ଦେବଗଣବର ॥ ୪୮
ସେ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଅତ୍ରିଙ୍କ ଗୃହରେ ॥ ୪୯
ହେ ଗୁରୁ ! ଏ କଥା ମୋହର । ଆଗରେ କରସି ବିସ୍ତାର ॥ ୫୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭ ବେଦ ଜାଣିଲା ଲୋକଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ରି ବର ॥ ୫୧
ସୃଷ୍ଟି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ । ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ତାକୁ ॥ ୫୨
ଋକ୍ଷ ନାମରେ ସୁବିଦିତ । ଅଛଇ ଯେ କୁଳପର୍ବତ ॥ ୫୩
ତହିଁକି ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟାତୁଲେ । ତପସ୍ୱୀ ହୋଇଣ ଗମିଲେ ॥ ୫୪
୧୮ ସେ କୁଳାଚଳେ ଯେ ଶୋଭନ । ପଳାଶ, ଅଶୋକ କାନନ ॥ ୫୫
କୁସୁମସ୍ତବକ ନିକର । ଯହିଁ ଦିଶନ୍ତି ମନୋହର ॥ ୫୬
ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟା ନଦୀଜଳମାନେ । ସ୍ରବୁଅଛନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୫୭
ତେଣେ ସେ ଅଟଇ ନାଦିତ । ସେ ବନମଧ୍ୟେ ହୋଇ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୮

୧: ବିଶ୍ୱପ ।

୧୯　ପ୍ରାଣାୟାମରେ ନିଜ ଚିତ୍ତ　।　ସେ ମୁନି କରି ସଂଯମିତ　॥ ୫୯
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମାନ　।　ଅନିଳ କରିଣ ଭୋଜନ　॥ ୬୦
ଶତେ ବରଷ ଯାଏ ତହିଁ　।　ରହିଲେ ଏକପାଦ ହୋଇ　॥ ୬୧
୨୦　ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ଯେ ଅଛି　।　ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଶରଣ ପଶୁଛି　॥ ୬୨
ନିଜ ସମାନେ ମୋତେ ସୁତ　।　ଦେଉ ସେ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଏମନ୍ତ　॥ ୬୩
୨୧　ଯେ ପ୍ରାଣାୟାମରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ　।　ସେ ଅଗ୍ନି ମୁନିଶିରୁଁ ଜାତ　॥ ୬୪
ସେ ଅନଳରେ ତିନିପୁର　।　ତପତ ହେଲା ନିରନ୍ତର　॥ ୬୫
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ତିନି　।　ବିଷ୍ଣୁ, ଶଙ୍କର, ପଦ୍ମଯୋନି　॥ ୬୬
୨୨　ତାହାର ଯେ ଆଶ୍ରମମାନ　।　ତହିଁକି କଲେ ସେ ଗମନ　॥ ୬୭
ମୁନି, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅପସର　।　ଉରଗ, ସିଦ୍ଧ, ବିଦ୍ୟାଧର　॥ ୬୮
ତାହାଙ୍କ ଯଶକୁ ଏମାନେ　।　ବିସ୍ତାରୁ ଅଛନ୍ତି ବଚନେ　॥ ୬୯
୨୩　ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ସଂଯୋଗେ　।　ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ ହୋଇ ବେଗେ　॥ ୭୦
ଏକା ପାଦରେ ଥାନ୍ତେ ମୁନି　।　ଦେଖିଲେ ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠ ତିନି　॥ ୭୧
୨୪　ବୃଷଭ, ହଂସ, ଗରୁଡ଼ର　।　ଉପରେ ସ୍ଥିତି ଯାହାଙ୍କର　॥ ୭୨
ଆପଣା ଆପଣାର ଚିହ୍ନେ　।　ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଭୁବନେ　॥ ୭୩
ଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ହୋଇ　।　ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଶୋଇ　॥ ୭୪
ପୁଷ୍ପାଦି ଧରି ଅଞ୍ଜଳିରେ　।　ପୂଜିଲେ ମୁନି ତାଙ୍କୁ ଧୀରେ　॥ ୭୫
ଯହିଁରେ କୃପା[୧] ବିଲୋକନ　।　ହସିଲା ଅଟେ ଯେ ବଦନ　॥ ୭୬
ତେଣେ ସେ ପ୍ରସନ୍ନ ଭାବରେ　।　ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଲୋକରେ　॥ ୭୭
୨୫　ତାଙ୍କ ତେଜରେ ନେତ୍ର ବେନି　।　ହତ ହୁଅନ୍ତେ ବୁଜି ମୁନି　॥ ୭୮
ତାହାଙ୍କ ଠାବରେ ପ୍ରବଣ　।　ନିଜ ମାନସକୁ କରିଣ　॥ ୭୯
କରଯୁଗଳ ଯୋଡ଼ି ଧୀରେ　।　ମଧୁର ଗମ୍ଭୀର ବାକ୍ୟରେ　॥ ୮୦
ତାଙ୍କୁ ଏ ରୂପେ କଲେ ସ୍ତୁତି　।　ଯେ ସର୍ବଲୋକେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି　॥ ୮୧

ଶ୍ରୀଅତ୍ରିରୁବାଚ

୨୬　ବିଶ୍ୱ ଉଦ୍‌ଭବ, ସ୍ଥିତି ନାଶେ　।　ଭିନ୍ନ ହୋଇଣ ଯେ ପ୍ରକାଶେ　॥ ୮୨
ସେ ରଜ ଆଦି ତିନି ଗୁଣ　।　ମାୟାର ଅଟନ୍ତି ନିର୍ମାଣ　॥ ୮୩
ସେ ଗୁଣେ ନିଜ କଳେବର　।　ଯେ ତୁମ୍ଭେ କଳ୍ପେ କଳ୍ପେ ଧର　॥ ୮୪

---

୧. କୃପାରେ

	ତୁମ୍ଭେ ସେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ହର ।	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ମୋହର	॥ ୮୫
	ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।	କାହାକୁ ଡାକିଲି ଏଠାରେ	॥ ୮୬
୨୭	ନାନାପ୍ରକାର ଉପଚାରେ ।	ଏକ ଦେବକୁ ମୁଁ ଏଠାରେ	॥ ୮୭
	ଏକ ଭାବକୁ ନେଲି ଚିତ୍ତେ ।	ତନୁଜ-ଜନମ-ନିମିତ୍ତେ	॥ ୮୮
	ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।	ମନର ଅଟ ଅଗୋଚର	॥ ୮୯
	ଏଠାକୁ ଅଇଲ କିପାଇଁ ।	କହ ପ୍ରସନ୍ନ ମୋତେ ହୋଇ	॥ ୯୦
	ଏହି ବିଷୟେ ଅତିଶୟ ।	ମୋହର ହେଉଛି ବିସ୍ମୟ	॥ ୯୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୮	ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।	ସେ ତିନି ଦେବଶିରୋମଣି	॥ ୯୨
	କୋମଳ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଶଂସି ।	କହିଲେ ସେ ଋଷିଙ୍କି ହସି	॥ ୯୩

ଶ୍ରୀଦେବଦେବା ଊଚୁଃ

୨୯	ହେ ବିପ୍ର ! ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ।	ସଂକଳ୍ପ କଲୁ ତୁ ମନରେ	॥ ୯୪
	ସେ କଥା ସେ ରୂପେ ହୋଇବ ।	କେବେହେଁ ଅନ୍ୟଥା ନୋହିବ	॥ ୯୫
	ସଂକଳ୍ପ ଅଟେ ସତ୍ୟ ଯାର ।	ତୁ ଅଟୁ ତେମନ୍ତ ପ୍ରକାର	॥ ୯୬
	ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱକୁ କରୁ ଧ୍ୟାନ ।	ସେହିଟି ଆମ୍ଭେ ମନେ ଘେନ	॥ ୯୭
୩୦	ଆମ୍ଭ ଅଂଶରେ ତୋର ସୁତେ ।	ହୋଇବେ ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ	॥ ୯୮
	ମଙ୍ଗଳ ହେଉ, ଯଶ ତୋର ।	ଭୁବନେ କରିବେ ବିସ୍ତାର	॥ ୯୯
୩୧	ତଦନ୍ତେ ପତିପତ୍ନୀ ଦୁଇ ।	ଚାହାନ୍ତେ, ପୂଜାବିଧି ପାଇ	॥୧୦୦
	ଏ ରୂପେ ଦେଇ କାମବର ।	ଗଲେ ସେ ତିନି ସୁରେଶ୍ୱର	॥୧୦୧
୩୨	ବ୍ରହ୍ମା ଅଂଶରେ ସୋମ ଜାତ ।	ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶରେ ହେଲେ ଦତ୍ତ	॥୧୦୨
	ଦୁର୍ବାସା ଅଂଶ ମହେଶଂ[୧]ର ।	ପୁତ୍ରକୁ ଶୁଣ ଅଙ୍ଗିରାର	॥୧୦୩
୩୩	ଅଙ୍ଗିରାପତ୍ନୀ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଖ୍ୟାତ ।	ଚାରି କନ୍ୟକା କଲା ଜାତ	॥୧୦୪
	ସେ ସିନୀବାଳୀ, କୁହୂ, ରାକା ।	ଚତୁର୍ଥ ଅନୁମତି ଏକା	॥୧୦୫
୩୪	ପୁଣ ତାହାର ହେଲେ ଜାତ ।	ଏଥୁଁ ଅପର ବେନି ସୁତ	॥୧୦୬
	ସେ ସ୍ୱାରୋଚିଷ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ।	ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଲୋକରେ	॥୧୦୭
	ଏକ ଉତଥ୍ୟ ଭଗବାନ ।	ବ୍ରହ୍ମଷ୍ଟ ବୃହସ୍ପତି ଆନ	॥୧୦୮

୧. ମହେଶ୍ୱର (?)

୩୫ ହବିର୍ଭୂ ନାମେ ପୁଲସ୍ତ୍ୟର । ଯେବଣ ଭାର୍ଯ୍ୟା ତାହାଠାର ॥୧୦୯
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନାମେ ଏକ ସୁତ । ସେ ମହରଷି କଲେ ଜାତ ॥୧୧୦
ଜଠର ଅନଳ ରୂପରେ । ସେ ଖ୍ୟାତ ଇତର ଜନ୍ମରେ ॥୧୧୧
ବିଶ୍ରବା ନାମେ ଆର ସୁତ । ସେ ମହା ତପସ୍ୱୀ ବିଦିତ ॥୧୧୨
୩୬ ସେ ବିଶ୍ରବାର ଯକ୍ଷେଶ୍ୱର । କୁବେର ନାମରେ କୁମର ॥୧୧୩
ଜନ୍ମିଲା ଇଳବିଳାଠାରେ । ପୁଣି ତା' ଆରକଙ୍[1] ଭାର୍ଯ୍ୟାରେ ॥୧୧୪
ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ପୁଣ । ତୃତୀୟ ସୁତ ବିଭୀଷଣ ॥୧୧୫
୩୭ ପୁଲହଭାର୍ଯ୍ୟାନାମ ଗତି । ତ୍ରିପୁରା ଜାତକଲା ସତୀ ॥୧୧୬
ସେ କର୍ମଶ୍ରେଷ୍ଠ, ବରୀୟାଂସ । ସହିଷ୍ଣୁ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ ॥୧୧୭
୩୮ କ୍ରତୁର ଭାର୍ଯ୍ୟା କ୍ରିୟା ନାମ । ବାଳଖିଲ୍ୟଙ୍କୁ କଲା ଜନ୍ମ ॥୧୧୮
ଷାଠିଏ ସହସ୍ର ସେ ମୁନି । ଜ୍ୱଳନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମତେଜ ଘେନି ॥୧୧୯
୩୯ ଭାର୍ଯ୍ୟାର[2] ଠାରେ ବଶିଷ୍ଠର । ଜନ୍ମିଲେ ସପତ କୁମର ॥୧୨୦
ହେ ନୃପ ! ଚିତ୍ରକେତୁ ମୁଖ୍ୟ । ସପତ ଋଷି ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୧୨୧
୪୦ ପ୍ରଥମ ଚିତ୍ରକେତୁ ମୁନି । ସୁରୋଚି, ବିରଜ ଏ ବେନି ॥୧୨୨
ମିତ୍ର, ଉଲ୍ବଣ ବେନି ଆନ । ଅପର ବସୁଭୃତଯାନ ॥୧୨୩
ଦ୍ୟୁମନ୍ତ ଆରକ ନନ୍ଦନ । ଶକ୍ତିକି[3] ଆଦି ସୁତେ ଭିନ୍ନ ॥୧୨୪
୪୧ ଅଥର୍ବପତ୍ନୀ ଚିତ୍ତି ଖ୍ୟାତ । ପୁତ୍ର ଲଭିଲା ଧୃତବ୍ରତ ॥୧୨୫
ଦ୍ଧ୍ୟଞ୍ଚ[4] ଅଶ୍ୱଶିରା ପୁଣ । ଭୃଗୁବଂଶକୁ ଏବେ ଶୁଣ ॥୧୨୬
୪୨ ଯେ ମହାଭାଗ ଭୃଗୁ ମୁନି । ଖ୍ୟାତି ନାମରେ ତା' କାମିନୀ ॥୧୨୭
ତା'ଠାରେ ପୁତ୍ର କଲା ଜାତ । ଧାତା, ବିଧାତା ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥୧୨୮
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଷ୍ଣୁ ପରାୟଣ । ତାକୁ ହିଁ ଜନ୍ମକଲା ପୁଣ ॥୧୨୯
୪୩ ମେରୁ ସେ ଧାତା, ବିଧାତାକୁ । ଦେଲା ସ୍ୱବେନି ଦୁହିତାକୁ ॥୧୩୦
ଆୟତି, ନିୟତି ସେ ଦୁଇ । ଧାତା, ବିଧାତାଙ୍କର ତହିଁ ॥୧୩୧
ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ବେନି ସୁତ । ମୃକଣ୍ଡ, ପ୍ରାଣ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥୧୩୨
୪୪ ମୃକଣ୍ଡ ଋଷିଙ୍କର ସୁତ । ନାମରେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଖ୍ୟାତ ॥୧୩୩
ପ୍ରାଣର ଠାରୁ ବେଦଶିର । ଜାତ ହୋଇଲେ ମୁନି ଆର ॥୧୩୪

---

୧. ଆରକ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ନାମ କେଶିନୀ (ସ୍ୱାମୀ)
୨. ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ନାମ ଉର୍ଜା ବା ଅରୁନ୍ଧତୀ ।
୩. ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି । (ଶକ୍ତ୍ରି, ପାଠାନ୍ତର ।)
୪. ଦଧୀଚି (ସ୍ୱାମୀ)

କବି ଅଟଇ ଭୃଗୁସୁତ । ଯା' ପୁତ୍ର ଉଶନା ବିଦିତ ॥୧୩୫
ସେମାନେ ପୁତ୍ର ଆଦି ଦ୍ୱାରେ । ସୃଷ୍ଟିକି କଲେ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୩୬
୪୫ ଏ ଯେ କର୍ଦ୍ଦମସୁତାଙ୍କର । ବଂଶ କହିଲୁଁ ତୋ' ଆଗର ॥୧୩୭
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣେ ଯେ ପୁରୁଷ । ତତ୍‌କାଳ ହରେ ତା କଲ୍ମଷ ॥୧୩୮
୪୬ ପ୍ରସୂତି ନାମରେ ମନୁର । ଯେବଣ କନ୍ୟା ମନୋହର ॥୧୩୯
ବିବାହ ହେଲେ ତାକୁ ଦକ୍ଷ । ବ୍ରହ୍ମାର ସୁତ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୧୪୦
ତା'ଠାରେ ଅମଳଲୋଚନୀ । ସର୍ଜିଲେ ଷୋଡ଼ଶ ନନ୍ଦିନୀ ॥୧୪୧
୪୭ ଧର୍ମକୁ ତେର କନ୍ୟା ଦେଲେ । ଏକ ଅଗ୍ନିକି ବିଭା କଲେ ॥୧୪୨
ସଂଯତଂ[1] ଯେଉଁ ପିତୃଗଣ । ତାହାଙ୍କୁ ଏକ ଦେଲେ ପୁଣ ॥୧୪୩
ଯେ ଭବଚ୍ଛେଦନ ଶଙ୍କର । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ କନ୍ୟା ଆର ॥୧୪୪
୪୮ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ମୟିତ୍ରୀ, ଦୟା, ଶାନ୍ତି । ତୁଷ୍ଟି, ପୁଷ୍ଟି, କ୍ରିୟା, ଉନ୍ନତି ॥୧୪୫
ବୁଦ୍ଧି, ମେଧା, ତିତିକ୍ଷା ଆର । ହ୍ରୀ, ମୂର୍ତ୍ତି ପତ୍ନୀ ଏ ଧର୍ମର ॥୧୪୬
୪୯ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଶୁଭ[2]କୁ ଜାତକଲା । ମୈତ୍ରୀ ପ୍ରସାଦ ପ୍ରସବିଲା ॥୧୪୭
ଦୟା ଅଭୟକୁ ଜନମ । କଲା ସୁଖକୁ ଶାନ୍ତି ନାମ ॥୧୪୮
ମୁଦକୁ ପ୍ରସବିଲା ତୁଷ୍ଟି । ସ୍ମୟକୁ ଜାତ କଲା ପୁଷ୍ଟି ॥୧୪୯
୫୦ ଯୋଗକୁ କ୍ରିୟା କଲା ଜାତ । ଦର୍ପକୁ ଉନ୍ନତି ତା' ମାତ ॥୧୫୦
ଅର୍ଥକୁ ବୁଦ୍ଧି ମେଧା ନାମ । ସ୍ମୃତିକି କଲାକ ଜନମ ॥୧୫୧
ତିତିକ୍ଷା ପ୍ରସବେ କ୍ଷେମକୁ । ହ୍ରୀ ଜାତକଲା ପ୍ରଶ୍ରୟକୁ ॥୧୫୨
ସକଳ ଗୁଣମାନଙ୍କର । ଉତ୍‌ପତ୍ତି ହେଲା ଯାହାଠାର ॥୧୫୩
ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ନରନାରାୟଣ । ଋଷିଙ୍କି ଜାତକଲା ପୁଣ ॥୧୫୪
୫୧ ଯାହାଙ୍କ ଜନ୍ମେ ଏ ଜଗତ । ହୋଇଲା ଆନନ୍ଦ ସୁଖିତ ॥୧୫୫
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମାନସ । ନଦୀ ସାଗର [3]ଦଶଦିଶ ॥୧୫୬
ପବନ ସହିତ ଏମାନେ । ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥୧୫୭
୫୨ ଯେ ଚତୁର୍ବିଧ ବାଦ୍ୟମାନେ । ଶବଦ କଲେ ସେ ଗଗନେ ॥୧୫୮

---

୧. ସଂଯୁତ । ସଂମିଳିତ (ସ୍ୱାମୀ)
୨. ଋତୁ ।
୩. ପର୍ବତ (?) (ତୁଂ ଅଦ୍ରୟଃ ଇତି ବା ପାଠଃ)

୫୩	ନାଚିଲେ ଦେବନାରୀକୁଳ	।	ହୋଇଲା ପରମ ମଙ୍ଗଳ	॥୧୫୯
	ବ୍ରହ୍ମାଦି ସକଳ ଅମରେ	।	ଭଜିଲେ ସ୍ତୁତିମାନଙ୍କରେ	॥୧୬୦

ଶ୍ରୀଦେବା ଊଚୁଃ

୫୪	ନିଜ ମାୟାରେ ବିରଚିତ	।	ଯେଉଁ ଆତ୍ମାରେ ଏ ଜଗତ	॥୧୬୧
	ଆକାଶେ ଗନ୍ଧର୍ବନଗର	।	ପ୍ରାୟକ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର	॥୧୬୨
	ସେ ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶ ଅର୍ଥରେ	।	ଧର୍ମଦେବତାସଦନରେ	॥୧୬୩
	ଏ ଋଷି ମୂର୍ତ୍ତିରେ ପ୍ରକାଶ	।	କଲେ ଆତ୍ମାକୁ ଯେ ପୁରୁଷ	॥୧୬୪
	ସେ ସର୍ବଦେବଗଣେ ବର	।	ତାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର	॥୧୬୫
୫୫	ବିଶ୍ୱମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନ୍ୟଭାବ	।	ନାଶ ଅର୍ଥରେ ସେହୁ ଦେବ	॥୧୬୬
	ସତ୍ତ୍ୱରେ ଯାହାକୁ ନିର୍ମାଣ	।	କଲା, ସେ ଆମ୍ଭେ ସୁରଗଣ	॥୧୬୭
	ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଟେ ନିଜ ବାସ	।	ଅମଳ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ	॥୧୬୮
	ଏମନ୍ତ ପଦ୍ମକୁ ମଳିନ	।	କରଇ ଯେବଣ ନୟନ	॥୧୬୯
	ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଚାହୁଁ ସେ ନେତ୍ରରେ	।	ବିଶେଷ କରୁଣା ଯହିଁରେ	॥୧୭୦
	ଶାସ୍ତ୍ର ବିଚାରି ତତ୍ତ୍ୱ ଯାର	।	ଅଟେ ଯେ ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱର	॥୧୭୧
୫୬	ହେ ତାତ ! ସର୍ବ ସୁରଗଣ	।	ତାଙ୍କ ଦରଶନ ଲଭିଣ	॥୧୭୨
	ସ୍ତୁତି କରିଣ ଏ ପ୍ରକାରେ	।	ପୂଜିଲେ ନାନା ଉପଚାରେ	॥୧୭୩
	ଗନ୍ଧମାଦନକୁ ସେ ବେନି	।	ଗମନ କଲେ ମହାମୁନି	॥୧୭୪
୫୭	*ଧରଣୀଭାରର ବିନାଶ	।	ଅର୍ଥେ ସେ ବେନି ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ	॥୧୭୫
	ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଏ ଲୋକରେ	।	ବିଖ୍ୟାତ ସେ କୃଷ୍ଣ[୧] ନାମରେ	॥୧୭୬
	ଯଦୁବଂଶରେ ଏକ ବର	।	କୁରୁବଂଶରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆର	॥୧୭୭
୫୮	ଯେ ଦେବ ଅଗ୍ନି-ଅଭିମାନୀ	।	ତା'ଠାରୁ ସ୍ୱାହା ତା' କାମିନୀ	॥୧୭୮
	ଜନମ କଲା ସୁତ ତିନି	।	ପାବକ ପବମାନ ବେନି	॥୧୭୯
	ଶୁଚି ନାମରେ ଆର ସୁତ	।	ହୁତଭୋଜନ ଏ ବିଦିତ	॥୧୮୦
୫୯	ସେ ତିନିଠାରୁ ଉତପନ୍ନ	।	ପଞ୍ଚଚାଳିଶି ହୁତାଶନ	॥୧୮୧
	ସେ ପିତୃପିତାମହ[୨] ତୁଲେ	।	ଏ ରୂପେ ଅଣଞ୍ଚାଶ ହେଲେ	॥୧୮୨

---

* "ଅର୍ଜୁନେ ତୁ ନରାବେଶଃ କୃଷ୍ଣୋ ନାରାୟଣଃ ସ୍ୱୟମ୍ ।"

୧. କୃଷ୍ଣ ଓ ଅର୍ଜୁନ – ଉଭୟଙ୍କ ନାମ କୃଷ୍ଣ । (ତନ୍ତ୍ର) ।

୨. ତୃ ୩ ଜଣ, ପିତାମହ ୧ ଜଣ ।

୬୦ ବୈଦିକ କର୍ମରୂପ ହୋଇ । ଯେବଣ ଯଜ୍ଞ ପ୍ରକାଶଇ ॥୧୮୩
ତହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ନରେ । ଯେବଣ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ନାମରେ ॥୧୮୪
ଆଗ୍ନେୟ ଇଷ୍ଟକି କରନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଅଗ୍ନି ସେ ବୋଲାନ୍ତି ॥୧୮୫
୬୧ ଯେ ବର୍ହିଷଦ, ଅଗ୍ନିଷ୍ୱାତ୍ତ । ଆଜ୍ୟପ, ସୌମ୍ୟ ଯେ ବିଦିତ ॥୧୮୬
ଯେ ସାଗ୍ନି, ନିରଗ୍ନି ରୂପରେ । ପିତୃଏ ପ୍ରକାଶ ଲୋକରେ ॥୧୮୭
ସ୍ୱଧା ତାହାଙ୍କର କାମିନୀ । ଅଟଇ ସେ ଦକ୍ଷନନ୍ଦିନୀ ॥୧୮୮
୬୨ ପିତୃଙ୍କ ଠାରୁ କନ୍ୟା ବେନି । ଧଇଲା ସ୍ୱଧା ଅତି ଜ୍ଞାନୀ ॥୧୮୯
ସେ ବେନି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ମତ । ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ପାରଗତ ॥୧୯୦
୬୩ ଭବର ପତ୍ନୀ ନାମ ସତୀ । ଭବକୁ ଅନୁଗତ ଅତି ॥୧୯୧
ଗୁଣଶୀଳରେ ଆତ୍ମାସମ । ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନ କଲା ଜନମ ॥୧୯୨
୬୪ ନିରପରାଧୀ ଯେ ଶଙ୍କର । ଆପଣା ପିତା ତାଙ୍କ ଠାର ॥୧୯୩
ରୋଷେ କରନ୍ତେ ଦୁଷ୍ଟପଣ । ଅପ୍ରୌଢ଼ ବୟସେ ଯେ ପୁଣ ॥୧୯୪
ଯୋଗମାର୍ଗକୁ ଆଶ୍ରେ କଲା । ଆପଣା ଦେହକୁ ଛାଡ଼ିଲା ॥୧୯୫
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ । ଦେଶଭାଷାରେ କରି ଗୀତ ॥୧୯୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମନ । ହରଷ ହେଲା ଅନୁଦିନ ॥୧୯୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଦାକ୍ଷାୟଣଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱିତୀୟେ ପ୍ରଥମାଧ୍ୟାୟୋପକ୍ଷିପ୍ତେ ଭବଦକ୍ଷୟୋଃ ।
ବିଦ୍ୱେଷେ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ହେତୁର୍ବିଶ୍ୱସୃଗ୍‌ଯଜ୍ଞସଂଭବଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧ ଶୁଦ୍ଧଚରିତ ଲୋକଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଶଙ୍କର ॥ ୧
ଦକ୍ଷ କିମ୍ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଠାରେ । ଅପ୍ରୀତି କଲା ଏ ସଂସାରେ ॥ ୨
ସୁତାବତ୍ସଳ ହୋଇଥିଲା । ସତୀକି ଆଦର ନ କଲା ॥ ୩

୨ ଯେ ଚରାଚରଗୁରୁ ହର । ନିର୍ବୈର ଶାନ୍ତ କଳେବର ।। ୪
ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ହୋଇ ଖ୍ୟାତ । ଜଗତଦେବତା ମହତ ।। ୫
ତାଙ୍କୁ ଅପ୍ରୀତି ଆଚରଣ । କେ କରେ କି କାରଣେ ପୁଣ ।। ୬
୩ ହେ ବିପ୍ର ! କହ ଏ ପ୍ରକାର । ଯେଣୁ ଜାମାତାଶ୍ୱଶୁରର ।। ୭
ଅପ୍ରୀତି ହେଲା[୧] ଅକାରଣ । ସତୀ ଛାଡ଼ିଲେ ଯେଣୁ ପ୍ରାଣ ।। ୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪ ପୂର୍ବେ ପରମ ଋଷିମାନେ । ଅମରଗଣ ଯେବା ଆନେ ।। ୯
ଅନୁଗ ସହିତ ହୋଇଣ । ଅଗ୍ନି ସହିତେ ପିତୃଗଣ ।। ୧୦
ମିଳିଲେ ଆସିଣ ଏମାନେ । ବିଶ୍ୱସୃଜଙ୍କ ସତ୍ରସ୍ଥାନେ ।। ୧୧
୫ ତେଜରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମାନ । ଦିଶୁଅଛନ୍ତି ଦୀପ୍ୟମାନ ।। ୧୨
ସେ ମହାସଭା ଅନ୍ଧକାର । କରୁଅଛନ୍ତି ଅତିଦୂର ।। ୧୩
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଦକ୍ଷ ତହିଁ । ତାହାଙ୍କୁ ଋଷିମାନେ ଚାହିଁ ।। ୧୪
୬ ଆସନୁଁ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ତୁଲେ । ସଦସ୍ୟମାନେ ସେ ଉଠିଲେ ।। ୧୫
ସେ ଦକ୍ଷତେଜରେ ତାଙ୍କର । ତେଜ ହୋଇଲା ଅପହାର ।। ୧୬
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ବେନି ଥିଲେ । କେବଳ ସେହୁ ନ ଉଠିଲେ ।। ୧୭
୭ ଦକ୍ଷକୁ ସଭାପତିଜନ । କଲେ ଉତ୍ତମ ସମ୍ମାନନ ।। ୧୮
ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଗୁରୁ ଜଗତର । ତାହାଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ।। ୧୯
ବସିଲା ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ । ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ କିଛି ଦୂରେ ।। ୨୦
୮ ପୂର୍ବୁହୁଁ ବସିଥିଲେ ହର । ଦକ୍ଷକୁ ନ କଲେ ଆଦର ।। ୨୧
ଦେଖି ସେ ନ ପାରିଲା ସହି । ଚକ୍ଷୁଯୁଗଳେ ବକ୍ରେ ଚାହିଁ ।। ୨୨
ରୋଷେ କି କରୁଛି ଦହନ । କହିଲା ଏମନ୍ତ ବଚନ ।। ୨୩
୯ ମୋ ବାକ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଋଷିମାନେ । ସୁରସହିତେ ହୁତାଶନେ ।। ୨୪
ଶୁଣ ମୁଁ ସାଧୁଙ୍କ ଚରିତ । କହୁଛି ଯାହା ଯଥୋଚିତ ।। ୨୫
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବରେ ମତ୍ସରେ । କହୁ ନାହିଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ ।। ୨୬
୧୦ ଲୋକପାଳଙ୍କ ଯଶହର । ଅଟେ ଏ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଶଙ୍କର ।। ୨୭
ସାଧୁଜନରେ ଆଚରିତ । ମାର୍ଗକୁ ଯେ କଲା ଦୂଷିତ ।। ୨୮
ଉଚିତ ଯେଉଁ କ୍ରିୟାମାନ । ତେଣେ ଏ ଅଟଇ ବିହୀନ ।। ୨୯

୧. କଳା ।

୧୧ ସାବିତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ସୁତା ମୋର । ଏ ସାଧୁପ୍ରାୟ ଯେଣୁ ତାର ॥ ୩୦
ହସ୍ତକୁ ଧରିଛି ପୂର୍ବରେ । ବିପ୍ରଅନଳସମକ୍ଷ[୧]ରେ ॥ ୩୧
ଶିଷ୍ୟଭାବକୁ ତେଣୁ ମୋର । ଲଭିଅଛି ଏ ମହେଶ୍ୱର ॥ ୩୨
୧୨ ମୃଗଶାବକନେତ୍ରପ୍ରାୟ । ଅଟେ ମୋ ସୁତାନେତ୍ରଦ୍ୱୟ ॥ ୩୩
ମର୍କଟଲୋଚନ ଏ ପୁଣ । ତା' ପାଣି କରିଣ ଗ୍ରହଣ ॥ ୩୪
ପ୍ରତି-ଉତ୍‌ଥାନ, ନମସ୍କାର । ଏ ବେନିଯୋଗ୍ୟ ମୁଁ ଶ୍ୱଶୁର ॥ ୩୫
ବଚନମାତ୍ରକ ହିଁ କହି । ମୋ'ଠାରେ ମାନ୍ୟ କଲା ନାହିଁ ॥ ୩୬
୧୩ ଏହାର କ୍ରିୟା କିଛି ନାହିଁ । ଅଶୁଚି, ମାନୀ ଅଟେ ଏହି ॥ ୩୭
ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯେତେ ଥିଲା । ଏ ସେ ସମସ୍ତ ନାଶ କଲା ॥ ୩୮
ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେହେଁ ଏହାକୁ । ପ୍ରଦାନ କଲି ମୁଁ ବାଳାକୁ ॥ ୩୯
ବେଦସ୍ୱରୂପ ବାକ୍ୟ ନେଇ । ଯେସନେ ଶୂଦ୍ର ଠାରେ ଦେଇ ॥ ୪୦
୧୪ ଯେ ଘୋର ଭୂତପ୍ରେତଗଣ । ତେଣେ ସେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଣ ॥ ୪୧
ଫିଟିଣଥାନ୍ତି କେଶମାନ । ହସନ୍ତେ, କରନ୍ତେ ରୋଦନ ॥ ୪୨
ବାତୁଳ ପ୍ରାୟ ନଗ୍ନ ହୋଇ । ଶ୍ମଶାନମାନଙ୍କେ ବୁଲଇ ॥ ୪୩
୧୫ ଚିତାଭସ୍ମରେ ସ୍ନାନ କରି । ପ୍ରେତସମ୍ବନ୍ଧି ମାଳା ଧରି ॥ ୪୪
ମନୁଷ୍ୟ ଅସ୍ଥି ବିଭୂଷିତ । ମତ୍ତ ଜନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ମତ୍ତ ॥ ୪୫
ଏହାର ନାମମାତ୍ର ଶିବ । ଅଶିବ ଅଟଇ ବାସ୍ତବ ॥ ୪୬
କେବଳ ତମୋରୂପ ହୋଇ । ଯାହାଙ୍କ ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୪୭
ସେହୁ ପ୍ରମଥ ଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କର । ଅଟଇ ଯେହୁ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥ ୪୮
୧୬ ଯେ ଅଟେ ଉନ୍ମତ୍ତଙ୍କ ପତି । ନାହିଁ ଯାହାର ଶୌଚରୀତି ॥ ୪୯
ଯା' ଚିତ୍ତ ଦୁଷ୍ଟଜନଠାରେ । ତାକୁ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ବଚନରେ ॥ ୫୦
ପ୍ରଦାନ କଲି ନିଜ ସୁତା । ଯେ ହାଦେ[୨] ଅଟେ ସୁଚରିତା ॥ ୫୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭ ଦକ୍ଷକୁ ପ୍ରତିକୂଳ ନୋହି । ଗିରୀଶ ବସିଥିଲେ ତହିଁ ॥ ୫୨
ଦକ୍ଷ ତାହାଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ନିନ୍ଦା କରିଣ ସେ ସଭାରେ ॥ ୫୩
ଜଳ କରିଣ ଆଚମନ । ଶାପ ଦେବାକୁ କଲା ମନ ॥ ୫୪

---

୧. ସମୟ ।
୨. ସହଜରେ, ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ।

୧୮ ଏହୁ ଦେବତାମାନଙ୍କର । ଯଜନ ସମୟେ ଶଙ୍କର ।। ୫୫
ଇନ୍ଦ୍ର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦେବ । ସଙ୍ଗତେ ଭାଗ ନ ଲଭିବ ।। ୫୬
ଦେବତାଗଣମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଅଟେ ଏ ଅବର ।। ୫୭
୧୯ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କେ ଯେ ମୁଖ୍ୟ । ନିଷେଧ କଲେହେଁ ସେ ଦକ୍ଷ ।। ୫୮
ଶିବଙ୍କୁ ଶାପକୁ ଦେଇଣ । ସେଠାରୁ ବାହାର ହୋଇଣ ।। ୫୯
ଗୃହକୁ ଗଲା ହେ ବିଦୁର ! । ବଢ଼ିଛି ଚିତ୍ତେ କୋପ ତାର ।। ୬୦
୨୦ ଶିବସେବକମାନଙ୍କର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ଅଟେ ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ।। ୬୧
ଶାପକୁ ଜାଣି ନେତ୍ର ଦୁଇ । ରୋଷେ ଆରକ୍ତ କରି ଥାଇ ।। ୬୨
ଯେ ଶାପ ଅଟଇ ଦାରୁଣ । ଦକ୍ଷକୁ ଦେଲା ତାହା ପୁଣ ।। ୬୩
ଯେବଣ ବିପ୍ରେ ସେ ଶିବର । ନିନ୍ଦାକୁ କଲେକ ସ୍ୱୀକାର ।। ୬୪
ତାଙ୍କୁହିଁ ଶାପ ଅତି ଘୋର । ପ୍ରଦାନ କଲା ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ।। ୬୫
୨୧ ଦକ୍ଷରୂପରେ ଯେ ଶରୀର । ଏହାକୁ ମଣି କରି ବର ।। ୬୬
ଦ୍ରୋହକୁ ଆଚରିଲେ ନରେ । ଯେ ପ୍ରତିଦ୍ରୋହକୁ ନ କରେ ।। ୬୭
ଏମନ୍ତ ଭଗବାନଠାରେ । ଦ୍ରୋହ ଯେ ଆଚରଣ କରେ ।। ୬୮
ଭେଦଦରଶୀ ସେହୁ ମୂର୍ଖ । ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଅଟଇ ବିମୁଖ ।। ୬୯
୨୨ ଯହିଁରେ କୂଟଧର୍ମମାନେ । ସକ୍ତ ହୋଇଣ ସେ ସଦନେ ।। ୭୦
ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । କର୍ମତନ୍ତ୍ରକୁ ବିସ୍ତାରଇ ।। ୭୧
ବେଦରେ ଅର୍ଥବାଦ[1] ହୋଇ । ଯେ ବାକ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶଇ ।। ୭୨
ତାର ଶ୍ରବଣେ ଯାର ମତି । ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଅତି ।। ୭୩
୨୩ ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ଅଟେ କାୟ । ତାକୁ ଯେ ମଣେ ଅର୍ଥପ୍ରାୟ ।। ୭୪
ସେ ବୁଦ୍ଧିହେତୁ ଆତ୍ମଗତି । ଯେହୁ ପାସୋରିଲା ଦୁର୍ମତି ।। ୭୫
ସ୍ତ୍ରୀ କାମ ଅଟେ ଅତିଶୟ । ଏଣୁ ସେ ଦକ୍ଷ ପଶୁପ୍ରାୟ ।। ୭୬
ଛାଗର ମୁଖପ୍ରାୟ ତାର । ମୁଖ ହେଉ ଏ ନିକଟର ।। ୭୭
୨୪ ଯେଉଁ[2] ଅବିଦ୍ୟା କର୍ମମୟ । ତାଠାରେ ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ୟାପ୍ରାୟ ।। ୭୮
ବୁଦ୍ଧିକି କରିଅଛି ଯେଣୁ । ପଶୁ ଅଟଇ ଏହୁ ତେଣୁ ।। ୭୯
ଶିବର ଠାବରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଯେ ଅମାନନା କଲା ଦକ୍ଷ ।। ୮୦
ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ଯେ ଅବା ଅଛନ୍ତି ଏଠାଇଁ ।। ୮୧
ସେ ଜନ୍ମମରଣ ରୂପରେ । ଦୁଃଖ ଲଭନ୍ତୁ ଏ ସଂସାରେ ।। ୮୨

---

୧. ''ଅକ୍ଷୟ୍ୟଂ ହ ବୈ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟଯାଜିନଃ ସୁକୃତଂ ଭବତି ।'' ଇତ୍ୟାଦି ।
୨. ଜଡ଼ (?) (ଶ୍ରୁତି)

୨୫ ପୁଷ୍ପର ପ୍ରାୟକ ଶୋଭନ । ଯହିଁରେ ଅର୍ଥବାଦମାନ ॥ ୮୩
ସେ ବେଦରୂପୀ ବଚନର । ଯେ ବା ମଧୁଗନ୍ଧ-ଆକାର ॥ ୮୪
ମନକ୍ଷୋଭକ ବାକ୍ୟମାନ । ତେଣେ ମଥିତ ଯାଙ୍କ ମନ ॥ ୮୫
ଶିବବଇରି ସେହିମାନେ । ମୋହକୁ ଲଭନ୍ତୁ ଭୁବନେ ॥ ୮୬
୨୬ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଅଭକ୍ଷ୍ୟ ଏ ବିଚାର । ନାହିଁ ଯେବଣ ଦ୍ୱିଜଙ୍କର ॥ ୮୭
କେବଳ ଜୀବିକାନିମିତ୍ତ । ଧରନ୍ତି ବିଦ୍ୟାତପବ୍ରତ ॥ ୮୮
ଧନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଦେହେ ମତି । ବିନଷ୍ଟ କରିଥିବେ ନିତି ॥ ୮୯
ଯାଚକ ହୋଇ ଏ ଭୁବନେ । ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତୁ ସେମାନେ ॥ ୯୦
୨୭ ବିପ୍ରକୁଳକୁ ଏ ପ୍ରକାର । ଶାପ ଦିଅନ୍ତେ ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ॥ ୯୧
ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡରୂପ । ଭୃଗୁ ସର୍ଜିଲେ ପ୍ରତିଶାପ ॥ ୯୨
୨୮ ଶିବବ୍ରତକୁ ଯେ ଧରନ୍ତି । ଯେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁବ୍ରତି ଥାନ୍ତି ॥ ୯୩
ପାଷଣ୍ଡି ହେଉନ୍ତୁ ସେମାନେ । ଉତ୍ତମ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିହୁନେ ॥ ୯୪
୨୯ ନଷ୍ଟଶଉଚ ମୂଢ଼ମତି । ଧରିଣ ଜଟା-ଭସ୍ମ-ଅସ୍ଥି ॥ ୯୫
ପ୍ରବେଶ ହେଉନ୍ତୁ ସେମାନେ । ଶିବଦୀକ୍ଷାରେ ଅନୁଦିନେ ॥ ୯୬
ସୁରା[1], ଆସବ[2] ଯହିଁ ଦୁଇ । ଦେବତାପ୍ରାୟ ପୂଜ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୯୭
୩୦ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣଆଶ୍ରମ ଆଚାର । ଯୁକ୍ତ ଅଟଇ ପୁଣ୍ୟତର ॥ ୯୮
ତାଙ୍କର ଧାରକ ହୋଇଣ । ଅଛି ଯେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରୂପେଣ ॥ ୯୯
ଯେଣୁ ସେ ବେଦକୁ ନିନ୍ଦୁଛ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବାଛୁଛ ॥୧୦୦
ପାଷଣ୍ଡଭାବକୁ ସଂସାରେ । ଆଶ୍ରୟ କର[3] ଏ ହେତୁରେ ॥୧୦୧
୩୧ ଏ ବେଦ ଲୋକମାନଙ୍କର । ନିତ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ପନ୍ଥା ଆର ॥୧୦୨
ତାଙ୍କୁ ସେବିଲେ ଋଷିଜନ । ଯହିଁ ପ୍ରମାଣ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥୧୦୩
୩୨ ଯେ ଅଟେ ପରମ ପାବନ । ସାଧୁଙ୍କ ମାର୍ଗ ସନାତନ ॥୧୦୪
ନିନ୍ଦା କରିଣ ସେ ବେଦକୁ । ଲଭିଲା[4] ପାଷଣ୍ଡି ଭାବକୁ ॥୧୦୫
ଯହିଁରେ ଦେବତା ତୁମ୍ଭର । ଭୂତମାନଙ୍କର ଈଶ୍ୱର ॥୧୦୬

---

୧. ସୁରା—ଗୌଡୀ, ପୈଷ୍ଟୀ, ମାଧ୍ୱୀ ।
୨. ଆସବ—ତାଳାଦିରୁ ସଂଭୂତ ମଦ୍ୟ ।
୩. କର ।
୪. ଯାତଃ ଲଭିଲା, 'ଯାତ' (ଲଭ) ଇତି ବା ପାଠଃ ।

ଶ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୩	ସେ ଭୃଗୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	।	ଶାପକୁ ଦିଅନ୍ତେ ସେଠାରେ	॥୧୦୭
	ଅନୁଗମାନଙ୍କୁ ଘେନିଣ	।	କିଛିହିଁ ବିମନା ହୋଇଣ	॥୧୦୮
	ସେଠାରୁ ବେଗରେ ଗମନ	।	କଲେ ସେ ଭବ ଭଗବାନ	॥୧୦୯
୩୪	ସେ ବିଶ୍ୱସୃଜମାନଙ୍କର	।	ସତ୍ର ସହସ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର	॥୧୧୦
	ସେମାନେ ସଂବିଧାନ କରି	।	ଯହିଁରେ ପୂଜ୍ୟ ଦେବ ହରି	॥୧୧୧
୩୫	ଯହିଁରେ ଯମୁନା ସହିତ	।	ଜାହ୍ନବୀ ହୋଇଛି ସଂଯୁତ	॥୧୧୨
	ସେଠାରେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ	।	କରି ସେ ଋଷିଗଣମାନ	॥୧୧୩
	ସମସ୍ତେ ନିର୍ମଳ ଶରୀରେ	।	ମିଳିଲେ ଯେ ଯାହା ଗୃହରେ	॥୧୧୪
	ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ନଳିନ	।	ଚିନ୍ତା କରିଣ ଅନୁଦିନ	॥୧୧୫
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ	।	ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ	॥୧୧୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଦକ୍ଷଶାପୋ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତୃତୀୟେ ତୁ ସତୀ ତାତଯଜ୍ଞୋତ୍ସବଦିଦୃକ୍ଷୟା ।
ଗମିଷ୍ୟନ୍ତି ମହେଶେନ ବାରିତା ନୀତିହେତୁଭିଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ଏ ରୂପେ ଜାମାତା ଶ୍ୱଶୁର	।	କଳି କରନ୍ତେ ନିରନ୍ତର	॥	୧
	ସେ ବେନିଙ୍କର ହିଁ ବିଶେଷ	।	କାଳ ହୋଇଲା କ୍ରମେ ଶେଷ	॥	୨
୨	ଦକ୍ଷକୁ ପରମେଷ୍ଠୀ ଯେବେ	।	ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପତିଭାବେ	॥	୩
	ଆପଣେ ଅଭିଷେକ କଲା	।	ସେ କାଳେ ତାର ଗର୍ବ ହେଲା	॥	୪
୩	*ସେ କରି ବାଜପେୟ ଯାଗ	।	ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ ଯେତେ ଥିଲେ ଆଗ	॥	୫
	ତାହାଙ୍କୁ କରି ପରାଭବ	।	ଯା’ ନାମ ବୃହସ୍ପତିସବ	॥	୬
	ସେ କ୍ରତୁବର ଆରମ୍ଭିଲା	।	ସେ ଘେନି ଗର୍ବ ଅତି ହେଲା	॥	୭

---

* “ବାଜପେୟେନେଷ୍ଟ୍ୱା ବୃହସ୍ପତିସବେନ ଯଜେତ ।” (ଶ୍ରୁତିଃ)

୪	ଯେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ଦେବଋଷି	।	ପିତୃଦେବତାଗଣ ମିଶି	॥	୮
	କରି ଯେ ଯାହାରେ ମଙ୍ଗଳ	।	ସେ ଯଜ୍ଞେ ମିଳିଲେ ସକଳ	॥	୯
	ଭର୍ତ୍ତା ସହିତେ ତାହାଙ୍କର	।	ପତ୍ନୀଏ ମିଳିଲେ ସେଠାର	॥	୧୦
୫	ଖେଚରମାନେ ଆକାଶରେ	।	କହନ୍ତେ ତାହା ପରସ୍ପରେ	॥	୧୧
	ପିତାର ଯଜ୍ଞୋତ୍ସବ ରୀତି	।	ଶୁଣିଣ ଦକ୍ଷସୁତା ସତୀ	॥	୧୨
୬	ଗନ୍ଧର୍ବ-ବରସ୍ତିରୀମାନେ	।	ସକଳ ଦିଗରୁ ସୁମନେ	॥	୧୩
	ବିମାନ ଚଢ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି	।	ପ୍ରିୟମାନେ ହିଁ ସଙ୍ଗେ ଛନ୍ତି	॥	୧୪
	କଣ୍ଠରେ ଅଛି ନିଷ୍କ[୧] ମାନ	।	ପିନ୍ଧିଅଛନ୍ତି ସୁବସନ	॥	୧୫
୭	ଚଞ୍ଚଳନେତ୍ର ତାହାଙ୍କର	।	ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣର	॥	୧୬
	ନିଜ ନିଳୟ ନିକଟରେ	।	ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏ ପ୍ରକାରେ	॥	୧୭
	ଭୂତମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର	।	ଯେ ଦେବ ପତି ଆପଣାର	॥	୧୮
	ତାହାଙ୍କୁ ଉତକଣ୍ଠା ଭାବେ	।	ଏମନ୍ତ ବୋଇଲେ ସେ ତେବେ	॥	୧୯

ଶ୍ରୀସତ୍ୟୁବାଚ

୮	ହେ ଶିବ ! ଯେ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ୱଶୁର	।	ଆଜ ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର	॥	୨୦
	ହୋଇଛି ଯଜ୍ଞ ମହୋତ୍ସବ	।	ଯାଉଛନ୍ତି ଏ ସର୍ବଦେବ	॥	୨୧
	ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ଅଛି ଯେବେ	।	ଆମ୍ଭେ ସେଠାକୁ ଯିବା ତେବେ	॥	୨୨
୯	ମୋର ଭଗିନୀ ଏ ତହିଁରେ	।	ଭର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ସହିତରେ	॥	୨୩
	ଅବଶ୍ୟ କରିବେ ଗମନ	।	ଦେଖିବାପାଇଁ ମିତ୍ରଜନ	॥	୨୪
	ଭୂଷଣ ଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟମାନ	।	ପିତା ଯା' କରିବେ ପ୍ରଦାନ	॥	୨୫
	ତା' ତୁମ୍ଭ ସହିତେ ସ୍ୱୀକାର	।	କରିବା ଅର୍ଥେ ମନ ମୋର	॥	୨୬
୧୦	ଭଗିନୀମାନେ ତହିଁ ମୋର	।	ସଦୃଶ ଅଟନ୍ତି ଭର୍ତ୍ତାର	॥	୨୭
	ଥିବେ ଯେ ମାତାର ଭଗିନୀ	।	ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ରଚିତ୍ତ ଯେ ଜନନୀ	॥	୨୮
	ତାଙ୍କୁ କରିବି ବିଲୋକନ	।	ଚିର ଉତ୍ସୁକ ମୋର ମନ	॥	୨୯
	ମିଳି ସକଳ ମହଋଷି	।	ଯା' ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଉଥିବେ ବସି	॥	୩୦
	ଯଜ୍ଞରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅଟଇ	।	ତାହା ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିବଇଁ	॥	୩୧
୧୧	ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଏ ଜଗତ	।	ତୁମ୍ଭ ମାୟାରେ ବିନିର୍ମିତ	॥	୩୨
	ଏ ଗୁଣ ତ୍ରୟରୂପୀ ହୋଇ	।	ହେ ଅଜ ! ଶୋହେ ତୁମ୍ଭଠାଇଁ	॥	୩୩

---

୧. ନିଷ୍କ = ପଦକ ।

ଏଣୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ତୋର । ଯଦ୍ୟପି ନାହିଁ ହେ ଈଶ୍ୱର ।। ୩୪
ମୁଁ ଯେ ଜନ୍ମିଛି ସ୍ତିରୀ ହୋଇ । ତୋହର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣଇଁ ।। ୩୫
ହେ ଭବ ! ଅଟଇ ମୁଁ ଦୀନ । ଦେଖିବି ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।। ୩୬
୧୨ ହେ ଅଜ ! ଭରି ଅଳଂକାର । କାନ୍ତକୁ ଘେନି ସଙ୍ଗତର ।। ୩୭
ଦେଖ ହୋଇଣ ପନ୍ତି, ପନ୍ତି । ଇତର ସ୍ତିରୀଏ ଯାଆନ୍ତି ।। ୩୮
ହେ ନୀଳକଣ୍ଠ ! ଯାହାଙ୍କର । ଗମନ୍ତେ ବିମାନ ନିକର ।। ୩୯
ସେ କଳହଂସପ୍ରାୟେ ଶ୍ୱେତ । କଲେ ଆକାଶକୁ ମଣ୍ଡିତ ।। ୪୦
୧୩ ହେ ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ପିତାଘର- । ଉତ୍ସବ ଶୁଣି ତନୟାର ।। ୪୧
ଦେହ କେମନ୍ତେ ନ ଚଳିବ[1] । ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେ ଉତ୍ସବ ।। ୪୨
ମିତ୍ରର, ପତିର, ଗୁରୁର । ନିଜ ପିତାର ଯେ ମନ୍ଦିର ।। ୪୩
ସେ ଡାକି ନ ଥିଲେ ହେଁ ଜନ । ତହିଁକି କରନ୍ତି ଗମନ ।। ୪୪
୧୪ ହେ ଦେବ ! ତେଣୁ ତୋଷଚିତ୍ତେ । ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ।। ୪୫
କୃପାଳୁ ତୁମ୍ଭେ ବାଞ୍ଛା ମୋର । କରିବା ଅର୍ଥେ ଯତ୍ନ କର ।। ୪୬
ନିଜ ଶରୀର-ଅର୍ଦ୍ଧେ ମୋତେ । ଧରିଛ ତୁମ୍ଭେ ଅବିରତେ ।। ୪୭
ଜ୍ଞାନ ହିଁ ଅଧିକ ତୁମ୍ଭର । ମାଗୁଛି ଅନୁଗ୍ରହ କର ।। ୪୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ[2] ଉବାଚ

୧୫ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ । ପ୍ରିୟା କହନ୍ତେ ପଞ୍ଚାନନ ।। ୪୯
କହିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ହସିଣ । ଅଟନ୍ତି ମିତ୍ର ପ୍ରିୟ ପୁଣ ।। ୫୦
ବିଶ୍ୱସୃଜଙ୍କ ନିକଟରେ । ଦକ୍ଷ ଯା' ବୋଇଲା ପୂର୍ବରେ ।। ୫୧
ସେ ମର୍ମଭେଦି କୁବଚନ । ଅଟନ୍ତି ସାୟକ ଯେସନ ।। ୫୨
ସେମାନ ପ୍ରତିବଚନରେ । ସ୍ମରଣ ହୋଇଲେ ମନରେ ।। ୫୩

ଶ୍ରୀମହେଶ୍ୱର[3] ଉବାଚ

୧୬ ନ ଡାକିଲେ ହେଁ ବନ୍ଧୁଜନ । ଗୃହକୁ କରନ୍ତି ଗମନ ।। ୫୪
ତୁ ଯେଉଁ ବଚନ ସୁନ୍ଦରୀ ! । ଏ ରୂପେ କହିଲୁ ବିଚାରି ।। ୫୫
ସୁନ୍ଦର ଅଟଇ ସେ ବାଣୀ । ସେ ବନ୍ଧୁମାନେ ଯେବେ ପୁଣି ।। ୫୬

---

୧. ଚଳିବ । ତୁଂ ନେଙ୍ଗତେ ନ ପ୍ରଚଳତି ? (ସ୍ୱାମୀ)
୨. ଶ୍ରୀଋଷିରୁବାଚ ।
୩. ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ ।

ଦେହାଦି ଅହଂକାରୁ ଜାତ । ଯେ ମଦ କ୍ରୋଧ ବଳବନ୍ତ ॥ ୫୭
ଦୋଷଦୃଷ୍ଟିକି ସେ ହେତୁରେ । ଆରୋପି ନ ଥାନ୍ତି ତାଠାରେ ॥ ୫୮
୧୭ ବିଦ୍ୟା, ତପ, ବିତ୍ତ, ଶରୀର । ବୟସ, କୁଳେ ଜନ୍ମିବାର ॥ ୫୯
ଏ ଛ' ହେଁ ସାଧୁ ଲୋକଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ବିବେକକୁ ଦ୍ୱାର ॥ ୬୦
ଅସାଧୁଙ୍କର ଏହି ପୁଣ । ଦୋଷକୁ ଅଟନ୍ତି କାରଣ ॥ ୬୧
ଏଣେ ବିବେକୁଁ ଜାତ ଜ୍ଞାନ । କ୍ରମରେ ହୁଅନ୍ତେ ନିଧନ ॥ ୬୨
ଗର୍ବରେ ହୋଇ ନଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟି । ବିଦ୍ୟା ଆଦିରେ ଲଭି ପୁଷ୍ଟି ॥ ୬୩
ମହତ ଜନମାନଙ୍କର । ତେଜକୁ ନ ଦେଖନ୍ତି ନର ॥ ୬୪
୧୮ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଯେଉଁମାନେ । ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୬୫
କରିଣ ନିଜ ବନ୍ଧୁଭାବ । ତାଙ୍କ ଗୃହକୁ ନ ଚାହିଁବ ॥ ୬୬
ଅଇଲା ଲୋକକୁ ଯେ ନରେ । ଚାହାନ୍ତି କୁଟିଳ ବୁଦ୍ଧିରେ ॥ ୬୭
ଭ୍ରୂଲତାଯୁଗ ଟେକି ଦେଇ । ସକ୍ରୋଧ ନୟନେ ଅନାଇଁ ॥ ୬୮
୧୯ କାଣ୍ଡେ ଯାହାର ଶତ୍ରୁଜନ । କାଟିଣ ଥିବେ ଅଙ୍ଗମାନ ॥ ୬୯
ତେତେ ବ୍ୟଥାକୁ ସେ ନ ପାଇ । ଯେଣୁ ସେ ଶୟନ କରଇ ॥ ୭୦
ବକ୍ରବୁଦ୍ଧିରେ ନିଜ ଜନ । ବୋଲନ୍ତି ଯେଉଁ ଦୁର୍ବଚନ ॥ ୭୧
ତେଣେ ଦୁଃଖିତଚିତ୍ତ ହୋଇ । ମର୍ମ ସ୍ଥାନରେ ପୀଡ଼ା ପାଇ ॥ ୭୨
ରାତ୍ର ଦିବସେ ସେହୁ ଜନ । ଯେତେ ଲଭଇ ତାପ[୧] ମାନ ॥ ୭୩
୨୦ ଉଚ୍ଚ ଅଟଇ ଗତି ଯାର । ହେ ସୁଭ୍ରୁ ! ସେ ପ୍ରଜାପତିର ॥ ୭୪
ସୁତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରିୟ ତୁହି । ନିଶ୍ଚୟେ ଜାଣିଅଛି ମୁହିଁ ॥ ୭୫
ପିତା ସକାଶୁଁ ତଥାପି ହି । ମାନନା ନ ପାଇବୁ ତୁହି ॥ ୭୬
ମୋର ଆଶ୍ରୟୁଁ ପ୍ରଜାପତି । ଯେଣୁ ତାପକୁ ଲଭେ ଅତି ॥ ୭୭
୨୧ ନିରହଂକାରି ଲୋକଙ୍କର । ଯେ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି ଆଦି ଆର ॥ ୭୮
ତେଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦହେ ମନ । ଆତୁର-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେସନ ॥ ୭୯
ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ତାହାଙ୍କର । ସଂପାଦି ନ ପାରି ସେ ନର ॥ ୮୦
ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଦ୍ୱେଷ କରେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଯେସନେ ଅସୁରେ ॥ ୮୧
୨୨ ଏକ ଆରକେ ଜନମାନେ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଆଗମନେ ॥ ୮୨
ଉଠିଣ ଅନୁସରି ଯାନ୍ତି । ବିନୟେ ବନ୍ଦନ କରନ୍ତି ॥ ୮୩

---

୧. ପାପ ।

ପଣ୍ଡିତେ ତା' ଉତ୍ତମ କରି । ଆଚରିଛନ୍ତି ହେ ସୁନ୍ଦରି ! ॥ ୮୪
ଚିତ୍ତରେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ସେ ମାନ କରନ୍ତି ॥ ୮୫
ଯେ ଅଟେ ଦେହମାନୀ ଜନ । ତାକୁ ନ କରନ୍ତି ସେ ମନ ॥ ୮୬
୨୩ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଅଟେ ଯେହି । ତାହାକୁ ବସୁଦେବ କହି ॥ ୮୭
ଯାହାର ଆବରଣ ନାହିଁ । ସେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରକାଶଇ ତହିଁ ॥ ୮୮
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱରେ ସଂସ୍ଥିତ । ଯେ ବାସୁଦେବ ଅବିରତ ॥ ୮୯
ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଦ୍ୱାରେ । ସେବା କରିଛି ସେ କାଳରେ ॥ ୯୦
୨୪ ଦକ୍ଷ ଅଟଇ ତୋର ତାତ । ଦେହକୁ କରିଛି ଯେ ଜାତ ॥ ୯୧
ମୋହର ବଇରି ସେ ଯେଣୁ । ଦେଖିବୁ ନାହିଁ ତାକୁ ତେଣୁ ॥ ୯୨
ତା' ଅନୁଗତ ଯେତେ ଜନ । ତାଙ୍କୁ ନ କରିବୁ ଲୋକନ ॥ ୯୩
ବିଶ୍ୱସୃଜଙ୍କ ଯଜ୍ଞଶାଳେ । ଥିଲି ସୁନ୍ଦରି ! ପୂର୍ବକାଳେ ॥ ୯୪
ତା'ଠାରେ ଅପରାଧମାନ । କରି ନ ଥିଲି ମୁଁ ରଞ୍ଜନ[୧] ॥ ୯୫
ଦୁଷ୍ଟ ବଚନରେ ଅପାର । ଯେ ମୋତେ କଲା ତିରସ୍କାର ॥ ୯୬
୨୫ ବଳିଆଇଣ ମୋ ବଚନ । ଯେବେ ତୁ କରିବୁ ଗମନ ॥ ୯୭
ଶୁଭ ନୋହିବ ତୋର ତେବେ । ସ୍ୱଜନସକାଶରୁ ଯେବେ ॥ ୯୮
ଦଇବବଶେ ତିରସ୍କାର । ହୋଏ ସଂଭାବିତ ଲୋକର ॥ ୯୯
ମରଣନିମିତ୍ତ ସେ ଜନ । ତକ୍ଷଣେ ହୁଅଇ କହନ ॥ ୧୦୦
ଆହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୃପାସିନ୍ଧୁ । ମୁଁ ଯେ ପତିତ ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥ ୧୦୧
ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର କର ବାରେ । ରଖ ତୁମ୍ଭ ପାଦସେବାରେ ॥ ୧୦୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ ଶ୍ରୀଉମାରୁଦ୍ର ସଂବାଦୋ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧. ରଚନ ।

ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଥେ ତୁ ପତିଂ ହିତ୍ୱା ଗତା ପିତ୍ରାବମାନିତା ।
ରୁଷା ନିର୍ଭର୍ତ୍ସ୍ୟ ତଂ ଯଜ୍ଞେ ଜହୌ ଦେହମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏତେ ମାତ୍ରକ ବାକ୍ୟ କହି । ଶିବ ରହିଲେ ତୁନି ହୋଇ ॥ ୧
ଗଲେ ନ ଗଲେ ହେଁ ଭାର୍ଯ୍ୟାର । ନାଶକୁ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ମନର ॥ ୨
ମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ବିଚାରି । ଶିବସକାଶୁଁ ଭୟ କରି ॥ ୩
ଗୃହରୁ ବାହାର ହୁଅଇ । ପୁଣି ସେ ଗୃହରେ ମିଳଇ ॥ ୪
ଏ ରୂପେ ଆନ୍ଦୋଳିତମନା । ହେଲା ସେ ଦକ୍ଷର ନନ୍ଦନା ॥ ୫
୨ ମିତ୍ରଜନଙ୍କ ଦରଶନେ । ଇଚ୍ଛା ଯେ ଥିଲା ତାର ମନେ ॥ ୬
ତା' ନାଶେ ହୋଇଣ ଦୁର୍ମନ । ସ୍ନେହରେ କରନ୍ତେ ରୋଦନ ॥ ୭
ଲୋତକ କଳାମାନଙ୍କରେ । ଆକୁଳ ହୋଇଣ ସେଠାରେ ॥ ୮
ଯେବଣ ଶିବର ସମାନ । ଜଗତେ ନାହିଁ କେହି ଆନ ॥ ୯
ତାହାଙ୍କୁ ରହିଲା ଅନାଇଁ । ରୋଷେ ଦହିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୧୦
ନିଜ ଶରୀରେ ତାର ଜାତ । କମ୍ପ ହେଉଛି ଅବିରତ ॥ ୧୧
୩ ଯେ ସାଧୁଜନମାନଙ୍କର । ପ୍ରିୟ ଅଟନ୍ତି ମହେଶ୍ୱର ॥ ୧୨
ପ୍ରେମରେ ଶରୀର-ଅର୍ଦ୍ଧକୁ । ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ତାକୁ ॥ ୧୩
ଛାଡ଼ିଣ ସେ ଶିବଙ୍କୁ ସତୀ । ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ତଡ଼ତି[୧] ॥ ୧୪
ଶୋକରେ ରୋଷରେ ତା' ମନ । ସତତ ହେଉଅଛି ମ୍ଲାନ ॥ ୧୫
ଯେ ପିତାମାତାଙ୍କ ସଦନ । ତହିଁକି କଲା ସେ ଗମନ ॥ ୧୬
ସ୍ତିରୀଭାବରେ ମୂଢ଼ମତି । ଅଟେ ସେ ଦେବୀ ଯେଣୁ ସତୀ ॥ ୧୭
୪ ଏକା ହୋଇଣ ସେହୁ ସତୀ । ଗମନ କରନ୍ତେ ଝଟତି ॥ ୧୮
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହୋଇଣ । ତ୍ରିନେତ୍ର ଅନୁଚରଗଣ ॥ ୧୯
ମୁଖ୍ୟ ପାର୍ଷଦେ ଯୁତ ହୋଇ । ମଣିମନ୍ତ ମଦାଦି ଯେହି ॥ ୨୦
ବୃଷଶ୍ରେଷ୍ଠକୁ କରି ଆଗେ । ତା' ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ବେଗେ ॥ ୨୧
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କଲେ । ଚିତ୍ତରେ ଭୟ ନ ଘେନିଲେ ॥ ୨୨

୧. ତଡ଼ତି (ଝଟତି) = ଅତିଶୀଘ୍ର, ସତ୍ୱର ।

୫ ସାରିକା, କନ୍ଦୁକ, ନଳିନ । ଶ୍ୱେତ ଆତପତ୍ର, ବ୍ୟଜନ ॥
ଦର୍ପଣ, ମାଳ ଆଦିମାନ । ଗୀତ ଆଶ୍ରୟେ ଯେ ଶୋଭନ ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି-ଶଙ୍ଖ-ବେଣୁ ସ୍ୱରେ । ଏ ମହାରାଜ ଉପଚାରେ ॥
ଗଲେ ସେମାନେ ଶୋଭା ପାଇ । ଦେବୀଙ୍କି ବୃଷଭେ ବସାଇ ॥
୬ ଯେ ସର୍ବ ଦିଗେ ବେଦସ୍ୱନ । ତେଣେ ଅଧିକ ଶୋଭମାନ ॥
ଯଜ୍ଞ ବିଷୟେ ପରସ୍ପର । ବିବାଦ ଯହିଁ ବିପ୍ରଙ୍କର ॥
ଦେବତା, ବିପ୍ର, ଋଷିମାନେ । ଯହିଁରେ ଛନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନେ ॥
ମୃତ୍ତିକା, ଦାରୁ, ଲୋହ, ହେମ । ଯେ ବା ଆବର କୁଶ, ଚର୍ମ ॥
ଏଣେ ଯହିଁରେ ପାତ୍ରମାନ । କରିଣ ଅଛନ୍ତି ରଚନ ॥
ସେ ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ତଡ଼ତି । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସତୀ ॥
୭ ଯେ ମାତା ଯେ ଭଗିନୀମାନେ । ତାହାଙ୍କ ବାହାରେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥
ଦକ୍ଷଭୟରେ ତାଙ୍କୁ ତହିଁ । କେହି ମାନନା କଲେ ନାହିଁ ॥
ଯେଣୁ ସେ ଦକ୍ଷ ପିତା ହୋଇ । ତାଙ୍କୁ ମାନନା ନ କରଇ ॥
ମାତା ଭଗିନୀଏ ସାଦରେ । ଆଶ୍ଳେଷ କଲେ ହରଷରେ ॥
ପ୍ରେମ-ଅଶ୍ରୁରେ କଣ୍ଠମାନ । ତାଙ୍କର ହେଉଛି ରୋଧନ ॥
୮ ସୋଦରଭାବେ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେହି । ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ବାର୍ତ୍ତା ଅବା ତହିଁ ॥
ତେଣେ ଜନନୀ ସହିତରେ । ମାଉସୀମାନେ ହିଁ ସାଦରେ ॥
ଉତ୍ତମ ଆସନ ଦେଇଣ । ପୂଜା କରନ୍ତେ ତତକ୍ଷଣ ॥
ସେମାନ ନ କଲା ସ୍ୱୀକାର । ପିତା କରନ୍ତେ ଅନାଦର ॥
୯ ଯହିଁ ରୁଦ୍ରର ନାହିଁ ଭାଗ । ଏ ରୂପେ ଦେଖିଣ ସେ ଯାଗ ॥
ଶଙ୍କରଠାରେ ପିତାକୃତ । ଅବଜ୍ଞା ଦେଖିଣ ବହୁତ ॥
ଆପଣେ ଆଦର ନ ପାଇ । ଯଜ୍ଞ ସଭାରେ ପୁଣ ଯାଇ ॥
କୋପ କଲା ସେ, ଲୋକମାନ । ରୋଷେ କି କରିବ ଦହନ ॥
୧୦ ଦକ୍ଷକୁ ମାରିବା କାରଣେ । ଉଠନ୍ତେ ନିଜ ଭୂତଗଣେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନିବାରି ଆଜ୍ଞାରେ । ଶୁଣନ୍ତେ ସକଳେ ସେଠାରେ ॥
କର୍ମମାର୍ଗରେ ଶ୍ରମ କରି । ମନେ ଯେ ଅଛି ଗର୍ବ ଧରି ॥
ଯେ ଶିବଦ୍ୱେଷୀ ପ୍ରଜାପତି । ତାହାକୁ ନିନ୍ଦାକଲା ସତୀ ॥
କ୍ରୋଧରେ ଗଦଗଦ ହୋଇ । ବଚନ ତାହାର ଶୁଭଇ ॥

ଶ୍ରୀସତ୍ୟୁବାଚ[୧]

୧୧ ଯା'ଠାରୁ ମହତ ହୋଇଣ । ଜଗତେ ନାହିଁ ଆନଜଣ ॥ ୫୧
ପ୍ରିୟ ଅପ୍ରିୟ ଯାର ନାହିଁ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ଯେହି ॥ ୫୨
ସେ ସର୍ବରୂପୀ ମହେଶ୍ୱର । ବଇର ଭାବ ନାହିଁ ଯାର ॥ ୫୩
ତୋହ ବିହୁନେ ତାହାଠାରେ । କେ'[୨] ପ୍ରତିକୂଳ ପୁଣ କରେ ॥ ୫୪
୧୨ ହେ ଦ୍ୱିଜ ! ତୋହର ସମାନ । ଅସୂୟାପର ଯେତେ ଜନ ॥ ୫୫
ସେମାନେ ପରର ଗୁଣରେ । ଦୋଷକୁ ଘେନନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୫୬
ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରାୟ କେହି ଥାନ୍ତି । ଗୁଣରେ ଦୋଷ ନ ଘେନନ୍ତି ॥ ୫୭
ଗୁଣ କେବଳ ସାଧୁଜନ । ଘେନନ୍ତି ଛାଡ଼ି ଦୋଷମାନ ॥ ୫୮
ଯେ ଅଳ୍ପ ଗୁଣମାନେ ଥାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ବହୁଳ କରନ୍ତି ॥ ୫୯
ମହତତମ ସେ ପୁରୁଷ । ତୁ ତାଙ୍କଠାରେ କଲୁ ଦୋଷ ॥ ୬୦
୧୩ ଜଡ଼ ଶରୀରକୁ ଯେ ପ୍ରାଣୀ । ଆତ୍ମା ବୋଲିଣ ଥାନ୍ତି ଭଣି ॥ ୬୧
ଅସାଧୁ ଅଟନ୍ତି ସେ ନରେ । ରୋଷ-ସହିତେ ତାଙ୍କଠାରେ ॥ ୬୨
ସର୍ବଦା ସାଧୁନିନ୍ଦା କଥା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହଇ ସର୍ବଥା ॥ ୬୩
ମହାପୁରୁଷ ଯେ ହୁଅନ୍ତି । ନିଜ ନିନ୍ଦାକୁ ସେ ସହନ୍ତି ॥ ୬୪
ତଥାପି ତାଙ୍କ ପାଦରଜ । ନାଶେ ସେ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କର ତେଜ ॥ ୬୫
ସେ ଘେନି ମହତ ନିନ୍ଦନ । ତାହାଙ୍କ ଠାବରେ ଶୋଭନ ॥ ୬୬
୧୪ ଶିବ ହୋଇଣ ନାମ ଯାର । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟେ ଦ୍ୱି-ଅକ୍ଷର ॥ ୬୭
ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଯେବେ ତାହା ନର । ବଚନେ କହେ ଏକବାର ॥ ୬୮
ତେବେ ସେ ଲୋକର କଲୁଷ । ତକ୍ଷଣେ କରଇ ବିନାଶ ॥ ୬୯
ଯା' କୀର୍ତ୍ତି ଅଟଇ ପାବନ । ଅଲଂଘ୍ୟ ଅଟେ ଯା ଶାସନ ॥ ୭୦
ତୁ ସେ ଶିବଙ୍କୁ କରୁ ଦ୍ୱେଷ । ସ୍ୱୟେଂ ତୁ ଅଶୁଭ ପୁରୁଷ ॥ ୭୧
୧୫ ବ୍ରହ୍ମ-ଆନନ୍ଦରୂପ ହୋଇ । ଯେବଣ ମଧୁ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୭୨
ତା' ବାଞ୍ଛା କରିଣ ଯାହାର । ପାଦପଦ୍ମକୁ ନିରନ୍ତର ॥ ୭୩
ମହତ ମନଭୃଙ୍ଗମାନେ । ସେବାକୁ କଲେ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୭୪
ସକାମ ଲୋକର ବାଞ୍ଛିତ । କାମ ଯେ କରଇ ପୂରିତ ॥ ୭୫
ସେ ଶିବ ଜଗତବାନ୍ଧବ । ତୁ ତାଙ୍କୁ କରୁ ଦ୍ୱେଷଭାବ ॥ ୭୬

---

୧. ଶ୍ରୀଦେବ୍ୟୁବାଚ ।
୨. ଯେ ? କତମଃ

୧୬ ଯେ ଜଟା ଫେଇ ଶ୍ମଶାନରେ । ଥିଲା ପିଶାଚଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ।। ୭୭
ଶ୍ମଶାନେ ପତିତ ଯେ ମାଳ । ଯେ ଭସ୍ମ, ଯେ ବା ନୃ-କପାଳ ।। ୭୮
ଏମାନ ଭୂଷଣରୂପରେ । ଅଛନ୍ତି ଯାହାର ଦେହରେ ।। ୭୯
ଶିବ ଅଟଇ ନାମ ଯାର । କିବା ଅଶିବ ସେ ଈଶ୍ୱର ।। ୮୦
ଏ ରୂପେ ତୋର ତହୁଁ ଆନେ । ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣମାନେ ।। ୮୧
ତାକୁ କି ନାହାନ୍ତି ଜାଣିଣ । ତା' ପାଦୁଁ ଗଳିତ ହୋଇଣ ।। ୮୨
ନିର୍ମାଲ୍ୟ ପଡ଼ନ୍ତେ ଭୂମିରେ । ଯେ ତା' ଧରନ୍ତି ମସ୍ତକରେ ।। ୮୩
୧୭ ଧର୍ମରକ୍ଷକ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ନିରଙ୍କୁଶ ନର ।। ୮୪
କହନ୍ତେ ଆକ୍ଷେପ ବଚନ । ଅଶକ୍ତ[1] ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ ।। ୮୫
କର୍ଣ୍ଣଯୁଗକୁ ସେ ଘୋଡ଼ାଇ । ସେଠାରୁ ଯିବ ଆଡ଼ ହୋଇ ।। ୮୬
ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଯେବେ ତାର ଥାଇ । ଯେ ଜିହ୍ୱା ନିଷ୍ଠୁର କହଇ ।। ୮୭
ତାହାକୁ ଓଟାରିଣ ବଳେ । ଛିନାଇ ପକାଇବ ତଳେ ।। ୮୮
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିବ ତଦନ୍ତର । ସେ କଥା ଧର୍ମ ଅଟେ ତାର ।। ୮୯
୧୮ ତୁ ଶିବନିନ୍ଦକ[2] ତୋହର । ସକାଶୁଁ ଜାତ ଏ ଶରୀର ।। ୯୦
ଏଣୁ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ିବଇଁ । ଯେ ମୋହେ ନିନ୍ଦ୍ୟ ଅନ୍ନ ଖାଇ ।। ୯୧
ସେ ଅନ୍ନ କରନ୍ତେ ବମନ । ଶୁଦ୍ଧିକି କହନ୍ତି ସୁଜନ ।। ୯୨
୧୯ ରମଇଁ ଯେ ନିଜ ଆତ୍ମାରେ । ସେ ମହାମୁନିର ସଂସାରେ ।। ୯୩
ବେଦବାଦକୁ ଅନୁଗତ । ବୁଦ୍ଧି ନୁହଇ କଦାଚିତ ।। ୯୪
ଯେହ୍ନେ ଦେବତାମାନଙ୍କର । ଗମନ ଆକାଶ ମଧ୍ୟର ।। ୯୫
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଗମନ । କ୍ଷିତିତଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।। ୯୬
ନିଜ ଧର୍ମରେ ଯେହୁ ଥାଇ । ଆନକୁ ନିନ୍ଦା ନ କରଇ ।। ୯୭
୨୦ ଯେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରା[3]ଦି ରୂପରେ । ପ୍ରବୃତ୍ତ କର୍ମ ଏ ସଂସାରେ ।। ୯୮
ଶମ-ଦମାଦି ରୂପ ହୋଇ । ନିବୃତ୍ତ କର୍ମ ଯେ ଅଟଇ ।। ୯୯
ସେ ବେନି କର୍ମ ସତ୍ୟ ପୁଣ । ବେଦେ ଯା' ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଣ ।।୧୦୦
ବିଧାନ କରିଛି ଅପାର । ରାଗ ବୈରାଗ୍ୟ ଚିହ୍ନ ଯାର ।।୧୦୧

---

୧. ଆଶକ୍ତ । ୨. ନିନ୍ଦିତ ।
୩. "ଯାବଜ୍ଜୀବମଗ୍ନିହୋତ୍ରଂ ଜୁହୋତି ଶାନ୍ତୋ ଦାନ୍ତଃ" (ଶ୍ରୁତିଃ)

	ସେ ବେନି ଏକ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ।	ବିରୋଧୀ ଏକା ସମୟରେ	॥୧୦୨
	ଯେ ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ମହେଶ୍ୱର ।	ସେ ବେନି ନ ଥାଇ ତା'ଠାର	॥୧୦୩
୨୧	ହେ ପିତା ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ।	ସମୃଦ୍ଧି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଘର	॥୧୦୪
	ତୁମ୍ଭ ସମୃଦ୍ଧି ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।	ସମ୍ଭବ ହୋଏ କିଛୁକାଳେ	॥୧୦୫
	ସେ ଯଜ୍ଞଅନ୍ନେ ତୋଷ ହୋଇ ।	ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ତାʼହିଁ[୧]	॥୧୦୬
	ଧୂମମାର୍ଗେ ସେ ଭୋଗ ହୋଇ ।	ଆମ୍ଭର ଏ ରୂପ ନୁହଇ	॥୧୦୭
	ଆମ୍ଭ ସମୃଦ୍ଧିର କାରଣ ।	ତର୍କି ନ ପାରେ ଆନ ଜଣ	॥୧୦୮
	ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣମାନେ ।	ସେବନ୍ତି ଯାହା ଅନୁଦିନେ	॥୧୦୯
୨୨	କୁତ୍ସିତ ଠାରୁ ଜନ୍ମ ଯାର ।	ଏ ରୂପେ ଅଟେ ମୋ ଶରୀର	॥୧୧୦
	ଯେ ହରଠାରେ ଅପରାଧୀ ।	ତା'ଠାରୁ ହୋଇଅଛି ସିଦ୍ଧି	॥୧୧୧
	ଏଣୁ ଏ ଦେହେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।	କୁଜନରୂପେ ଖ୍ୟାତ ତୁହି	॥୧୧୨
	ତୋର ସଂବନ୍ଧୁ ଲଜ୍ଜା ମୋର ।	ଜନମ ନୋହୁ ପୁନର୍ବାର	॥୧୧୩
	ମହତଜନମାନଙ୍କର ।	ଅପ୍ରିୟ କର୍ତ୍ତା ଯେଉଁ ନର	॥୧୧୪
	ତା'ଠାରୁ ଯେଉଁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।	ସେ ଜନ୍ମ ଛାର ଧିକ ହୋଇ	॥୧୧୫
୨୩	ହେ ଦାକ୍ଷାୟଣି ! ବୋଲି ତୋର ।	ସମ୍ବନ୍ଧି ନାମେ ମୋତେ ହର	॥୧୧୬
	ଯେବେ କରନ୍ତି ସମ୍ବୋଧନ ।	ଛାଡ଼ିଣ ନର୍ମସ୍ମିତମାନ	॥୧୧୭
	ଦୁଃଖିତଚିତ୍ତ ମୁଁ ହୁଅଇ ।	ଏଣୁ ଏ ଦେହ ଛାଡ଼ିବଇଁ	॥୧୧୮
	ଏ ଦେହ ତୋର ଅଙ୍ଗୁଁ ଜାତ ।	ଶବସନ୍ନିଭ ଏ ବିଦିତ	॥୧୧୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୪	ଦକ୍ଷକୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ।	ବଚନ କହିଣ ଯଜ୍ଞରେ	॥୧୨୦
	ମୌନେ ଉତ୍ତରମୁଖ ହୋଇ ।	ବସିଲା ଧରଣୀରେ ଯାଇଁ	॥୧୨୧
	ପୀତବସନରେ ସଂବୃତ ।	କରି ଆଚମନ ତୁରିତ	॥୧୨୨
	ନୟନ ଯୁଗଳ ବୁଜିଲା ।	ଯୋଗ ପଥକୁ ଆଶ୍ରେ କଲା	॥୧୨୩
୨୫	ସେ ସତୀ ଜିତାସନ ହୋଇ ।	ପ୍ରାଣ ଅପାନ ବାତ ଦୁଇ	॥୧୨୪
	ନିରୋଧେ ସମାନ କରିଣ ।	ନାଭିଚକ୍ରରେ ନିବେଶିଣ	॥୧୨୫
	ସେ ଉଦାନକୁ ହୃଦୟରେ ।	ସ୍ଥାପିଣ ବୁଦ୍ଧି ସହିତରେ	॥୧୨୬
	କଣ୍ଠମାର୍ଗରେ ପୁଣ ତାକୁ ।	ନେଲା ସେ ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟକୁ	॥୧୨୭

୧. ତହିଁ ।

୨୬ ମହତଜନମାନଙ୍କର । ପୂଜ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଶଙ୍କର ॥୧୨୮
ସେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗକୁ ଆଦରେ । ଆରୋପି ଅଛନ୍ତି ଅଙ୍କରେ ॥୧୨୯
ସେ ନିଜ ଦେହକୁ ଏ ରୂପେ । ଛାଡ଼ି[୧] ଲୋଡ଼ନ୍ତେ ଦକ୍ଷକୋପେ ॥୧୩୦
ଅନିଳ-ଅନଳଧାରଣ । ନିଜ ଦେହରେ କଲା ପୁଣ ॥୧୩୧
୨୭ ଜଗତଗୁରୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଭର୍ତ୍ତା ଅଟନ୍ତି ଆପଣାର ॥୧୩୨
ତାର ଚରଣ ପଙ୍କଜରେ । ଭଜନାନନ୍ଦ ଯେ ନିର୍ଭରେ ॥୧୩୩
ତାହା ସେ କରନ୍ତେ ଚିନ୍ତନ । ଭର୍ତ୍ତାରୁ ନ ଦେଖିଲା ଆନ ॥୧୩୪
ଯେବଣ ଶରୀରରୁ ତାର । କଲ୍ମଷମାନେ ହେଲେ ଦୂର ॥୧୩୫
ସମାଧିଜାତ ଅନଳରେ । ସେ ଦେହ ଜଳିଲା ବେଗରେ ॥୧୩୬
୨୮ ସେ କଥା ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟଇ । ଯେ ଦେଖୁଥିଲେ ତାହା ଥାଇ ॥୧୩୭
ଆକାଶେ ଭୂମିରେ ତାଙ୍କର । ହୋଇଲା ଅତି ହାହାକାର ॥୧୩୮
ଯେ ପୂଜ୍ୟତମ ପଶୁପତି । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟା ଦେବୀ ସତୀ ॥୧୩୯
କୋପ କରାନ୍ତେ ଦକ୍ଷ ତାଙ୍କୁ । ଛାଡ଼ିଲା ଆପଣା ପ୍ରାଣକୁ ॥୧୪୦
୨୯ ପ୍ରଜା ଯାହାର ଚରାଚର । ଦେଖ ହୋ ଏ ପ୍ରଜାପତିର ॥୧୪୧
ଅତିଶୟରେ ଦୁଷ୍ଟ ଭାବ । ଯା'ଠାରୁ ଲଭି ପରାଭବ ॥୧୪୨
ଯେ ସତୀ ନିଜ ସୁତା ପୁଣ । ସେ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା ପ୍ରାଣ ॥୧୪୩
ଅଟଇ ମନସ୍ୱିନୀ ଯେହି । ନିତ୍ୟେ ମାନକୁ ଯୋଗ୍ୟ ସେହି ॥୧୪୪
୩୦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇ । ଯାହା ହୃଦୟ ପ୍ରକାଶଇ ॥୧୪୫
ଜନମଧ୍ୟେ ସେ ପ୍ରଜାପତି । ଲଭିବ ନିନ୍ଦିତ ଅକୀର୍ତ୍ତି ॥୧୪୬
ନିଜ ଅପରାଧରେ ସୁତା । ମରଣେ ହୁଅନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତା ॥୧୪୭
ଯେ ତାଙ୍କୁ ନିରୋଧିଲା ନାହିଁ । ଶିବର ଠାରେ ଦ୍ୱେଷ ବହି ॥୧୪୮
୩୧ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଜନମାନେ । କଥାକୁ କହନ୍ତେ ସେ ସ୍ଥାନେ ॥୧୪୯
ସତୀର ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗବୃତ୍ତ । ଦେଖି ସେ ଗଣେ ଅଦଭୁତ ॥୧୫୦
ମାରିବା ନିମିତ୍ତେ ଦକ୍ଷକୁ । ଉଠିଲେ ଟେକି ଆୟୁଧକୁ ॥୧୫୧
୩୨ ସେମାନେ ଆସନ୍ତେ ତାଙ୍କର । ବେଗକୁ ଦେଖିଣ ସତ୍ୱର ॥୧୫୨
ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଭୃଗୁଋଷି । ହୋମ ଯେ କରୁଥିଲେ ବସି ॥୧୫୩
ଯଜ୍ଞଘାତକ ଦୈତ୍ୟଗଣ । ଯେଣେ ହୁଅନ୍ତି ନିବାରଣ ॥୧୫୪
ସେ ମନ୍ତ୍ରଭାଗକୁ ପଢ଼ିଲେ । ଦକ୍ଷିଣାଗ୍ନିରେ ହୋମ କଲେ ॥୧୫୫

---

୧. ଛାଡ଼ି = ଛାଡ଼ିବାକୁ ।

୩୩	ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ କରନ୍ତେ ତା ହୋମ ।	ଦେବତାମାନେ ଋଭୁ ନାମ	।।୧୫୬
	ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ଉଠିଲେ ।	ତପରେ ସୋମକୁ ପାଇଲେ	।।୧୫୭
୩୪	ଯେବଣ ଋଭୁମାନଙ୍କର ।	ଆୟୁଧ ଜ୍ୱଳିତ ଅଙ୍ଗାର	।।୧୫୮
	ବ୍ରହ୍ମତେଜରେ ସେ ସମସ୍ତ ।	ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଦୀପିତ	।।୧୫୯
	ଗୁହ୍ୟକମାନଙ୍କ ସହିତେ ।	ପ୍ରମଥମାନେ ଥିଲେ ଯେତେ	।।୧୬୦
	ତାଙ୍କୁ ସେ ଋଭୁଏ ମାଇଲେ ।	ସେ ଦିଗମାନଙ୍କୁ ଭଜିଲେ	।।୧୬୧
	ହେ କୃଷ୍ଣ କମଳଲୋଚନ ।	ମୋ ଦୁଃଖ କର ବିମୋଚନ	।।୧୬୨
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ ।	ସୁଜନେ ଚିତ୍ତ ଦିଅ ଏଣେ	।।୧୬୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀସତୀଦେହୋତ୍‌ସର୍ଗୋ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପଞ୍ଚମେ ତୁ ସତୀଦେହତ୍ୟାଗମାକର୍ଣ୍ୟ ଶଙ୍କରଃ ।
ବୀରଭଦ୍ରଂ ରୁଷୋତ୍‌ପାଦ୍ୟ ତେନ ଦକ୍ଷମଘାତୟତ୍ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ଦକ୍ଷସକାଶୁଁ ଅବମାନ ।	ଲଭନ୍ତେ ସତୀର ନିଧନ	।। ୧
	ତା' ଯଜ୍ଞେ ଜନମ ହୋଇଣ ।	ଋଭୁ ନାମରେ ଦେବଗଣ	।। ୨
	ପାର୍ଷଦ ସୈନ୍ୟ ଆପଣାର ।	ବାହାର କରିଦେଲେ ଦୂର	।। ୩
	ନାରଦଠାରୁ ଏହା ହର ।	ଶୁଣିଣ କୋପିଲେ ଅପାର	।। ୪
୨	କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସେ ମହେଶ୍ୱର ।	ଓଷ୍ଠ କାମୁଡ଼ି ଆପଣାର	।। ୫
	ତଡ଼ିତ ବହ୍ନି ସଟା[୧] ପ୍ରାୟ ।	ଯେ ଉଗ୍ର ତେଜ ଅତିଶୟ	।। ୬
	ହସନ୍ତେ ସେ ଜଟା ଛିନାଇ ।	ଉଠିଲେ ଅତିବେଗ ହୋଇ	।। ୭
	ଗମ୍ଭୀର କରି ନାଦ କଲେ ।	ସେ ଜଟା ତଳେ ପକାଇଲେ	।। ୮
୩	ସେ ଜଟାସକାଶୁଁ ଜନମ ।	ପୁରୁଷ ବୀରଭଦ୍ର ନାମ	।। ୯
	ତନୁରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଛୁଅଇଁ ।	ସହସ୍ର ବାହୁ ସେ ଅଟଇ	।। ୧୦

୧. (ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ୱାଳା), ଜଟା (?)

	ମେଘର ସମ ତନୁବର୍ଣ୍ଣ	। ତ୍ରିସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ତିଲୋଚନ	।।	୧୧
	ଜଳିଲା[୧] ଅଗ୍ନିର ସମାନ	। ଅଟନ୍ତି ତାର କେଶମାନ	।।	୧୨
	କରାଳ ଦଂଷ୍ଟ୍ରମାନେ ତାର	। କପାଳ ମାଳା ଶୋହେ ଉର	।।	୧୩
	ନାନା ଆୟୁଧମାନେ ଛନ୍ତି	। ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ ଶୋଭା ପାନ୍ତି	।।	୧୪
୪	କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଣ	। ମୁଁ କିସ କରିବି ବୋଲିଣ	।।	୧୫
	କହନ୍ତେ ସେହୁ ଭଗବାନ	। ଶଙ୍କର କହିଲେ ବଚନ	।।	୧୬
	ହେ ରୁଦ୍ର ! ଭଟ ! ତୁ ମୋହର	। ଭଟମାନଙ୍କେ ଅଗ୍ରସର[୨]	।।	୧୭
	ଦକ୍ଷକୁ ଯଜ୍ଞ ସହିତରେ	। ବିନାଶ କର ତୁ ସତ୍ୱରେ	।।	୧୮
	ବ୍ରହ୍ମତେଜକୁ ତୁ ନ ଡ଼ର	। ଯେଣୁ ତୁ ଅଂଶ ଅଟୁ ମୋର	।।	୧୯
୫	କ୍ରୋଧ କରିଣ ଏ ପ୍ରକାରେ	। ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ରୁଦ୍ର ତାରେ	।।	୨୦
	ଦେବଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ	। କଲା ସେ ବୀରଭଦ୍ର ପୁଣ	।।	୨୧
	ଯେ କାହିଁ ନୋହେ ପ୍ରତିଘାତ	। ସେ ନିଜ ବେଗରେ ହେ ତାତ	।।	୨୨
	ବଳିଷ୍ଠ ଲୋକଙ୍କ ବଳକୁ	। ସହିଷ୍ଣୁ ମଣିଲା ଆତ୍ମାକୁ	।।	୨୩
୬	ତା'ପଛେ ରୁଦ୍ରପାରିଷଦେ	। ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି ଘୋର ନାଦେ	।।	୨୪
	ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ଜଗତମୃତ୍ୟୁର	। ସେ ଶୂଳ ଟେକି ନିଜ କର	।।	୨୫
	ଗର୍ଜନ କଲା ଭୟଙ୍କର	। ଚରଣେ ଶୋଭଇ ନୂପୁର	।।	୨୬
	ଧରିଣ ଏମନ୍ତ ବେଶକୁ	। ଗଲା ସେ ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞକୁ	।।	୨୭
୭	ଋତ୍ୱିଜମାନେ, ଯଜମାନ	। ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ ଯେତେ ଜନ	।।	୨୮
	ବ୍ରାହ୍ମଣେ, ଦ୍ୱିଜପତ୍ନୀମାନେ	। ଏଥି ଉତ୍ତାରେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ	।।	୨୯
	ରଜକୁ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ	। ଦେଖିଣ ଚିନ୍ତିଲେ ମନରେ	।।	୩୦
	କି ଏ ଅନ୍ଧକାର ପୂରିତ	। କାହୁଁ ଏ ଧୂଳି ହେଲା ଜାତ	।।	୩୧
୮	ବହୁ ନାହାନ୍ତି ତ ପବନେ	। ରାଜ୍ୟେ ନାହାନ୍ତି ଦସ୍ୟୁଜନେ	।।	୩୨
	ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ଅଛି ଜିଇ	। ଯେ ଉଗ୍ର ଦଣ୍ଡକୁ ଦିଅଇ	।।	୩୩
	ଆସୁ ତ ନାହାନ୍ତି ଗୋଗଣ	। ଏ ରଜ କାହୁଁ ହେଲା ପୁଣ	।।	୩୪
	ପ୍ରଳୟନିମିତ୍ତେ ଜଗତ	। ଏବେ କି ହେଉଛି କଳ୍ପିତ	।।	୩୫
୯	ପ୍ରସୂତି ଆଦି ନାରୀମାନେ	। କହିଲେ ଉଦବେଗ ମନେ	।।	୩୬
	ଦେଖନ୍ତେ ସୁତାମାନେ ଥାଇ	। ଯାହାର ଅପରାଧ ନାହିଁ	।।	୩୭

---

୧. ଜଳନ୍ତା ।   ୨. ଅଗ୍ରଚର ।

	ସେ ସତୀ ସୁତାକୁ ଆଦର	।	ନ କଲା ଯେଣୁ ପ୍ରଜେଶ୍ୱର	।।	୩୮
	ସେହି ଦୁରିତରୁ ଜନିତ	।	ବିପାକ ଅଟେ ଏ ନିୟତ	।।	୩୯
୧୦	ପ୍ରଳୟ କାଳେ ଯେ ଈଶ୍ୱର	।	ଫିଟାଇଦେଇ ଜଟାଭାର	।।	୪୦
	ଆପଣା ଶୂଳର ଅଗ୍ରରେ	।	ଗୁନ୍ଥିଣ ଦିଗଦନ୍ତିବରେ	।।	୪୧
	ଯହିଁ ଆୟୁଧମାନେ ଥାନ୍ତି	।	ଧ୍ୱଜପ୍ରାୟକ ଯେ ଶୋଭନ୍ତି	।।	୪୨
	ସେ ଭୁଜମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ତାରି	।	ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ହସିକରି	।।	୪୩
	ଗର୍ଜନେ[୧] ଦିଗେ ଫାଟି ଯାନ୍ତି	।	ଏ ରୂପେ ନୃତ୍ୟକୁ କରନ୍ତି	।।	୪୪
୧୧	ଅସହ୍ୟ ଅଟେ ତେଜ ଯାର	।	ଯେ କ୍ରୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରନ୍ତର	।।	୪୫
	ଯେ ଦୁରାଲୋକ ଭ୍ରୁକୁଟିରେ	।	କରାଳ ଦଂଷ୍ଟ୍ରାମାନଙ୍କରେ	।।	୪୬
	ନକ୍ଷତ୍ରଗଣଙ୍କୁ କ୍ଷେପଣ	।	କରନ୍ତି ସ୍ଥାନରୁ ଯେ ପୁଣ	।।	୪୭
	ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅଟଇ	।	ତାହାର କ୍ରୋଧକୁ କରାଇ	।।	୪୮
	ସେ ପୁଣି ବିଧାତାହିଁ ହେଲେ	।	ସ୍ୱସ୍ତି ହୋଏ କି ତାର ଭଲେ	।।	୪୯
୧୨	ଏ ରୂପେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଲୋଚନେ	।	ବହୁତ କହନ୍ତେଣ ଜନେ	।।	୫୦
	ଉତ୍‌ପାତମାନେ ଆକାଶରେ	।	ଭୂମିରେ, ସକଳ ଦିଗରେ	।।	୫୧
	ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହୋଇଣ	।	ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ତତକ୍ଷଣ	।।	୫୨
	ଯେହୁ ମହାତ୍ମା ପ୍ରଜାପତି	।	କରାଉଛନ୍ତି ତାର ଭୀତି	।।	୫୩
୧୩	ଧରନ୍ତି ନାନା ଶସ୍ତ୍ରମାନ	।	କେ ପିଙ୍ଗ, ପିଶଙ୍ଗ ବାମନ	।।	୫୪
	ମକର ପ୍ରାୟକ ଉଦର-	।	ଆନନ ଦିଶେ ଯାହାଙ୍କର	।।	୫୫
	ଧାବନ୍ତି ସକଳ ଦିଗରେ	।	ଏ ରୂପେ ରୁଦ୍ର ଅନୁଚରେ	।।	୫୬
	ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ହେ ବିଦୁର !	।	ରୁନ୍ଧିଲେ ସେ ଯଜ୍ଞମନ୍ଦିର	।।	୫୭
୧୪	ପ୍ରାଗ୍‌ବଂଶ[୨] ନାମେ କାଷ୍ଠ ଥାଇ	।	ତାହା ଭାଙ୍ଗିଲେ ପୁଣ କେହି	।।	୫୮
	କେ ପତ୍ନୀଶାଳା[୩], ସଦଘର[୪]	।	ଅଗ୍ନିଧ୍ରଶାଳା[୫] ଯେ ଆବର	।।	୫୯

---

୧. ଗର୍ଜନ୍ତେ । ୨. ଯଜ୍ଞଶାଳାର ପୂର୍ବପଶ୍ଚିମ ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ଅର୍ପିତ ପୂର୍ବପଶ୍ଚିମାୟତ କାଷ୍ଠକୁ ପ୍ରାଗ୍‌ବଂଶ କୁହାଯାଏ ।

୩. ଯଜ୍ଞଶାଳାର ପଶ୍ଚିମକୁ ପତ୍ନୀଶାଳା ଥାଏ ।

୪. ଯଜ୍ଞଶାଳାର ପୁରୋଭାଗେ ସଦୋମଣ୍ଡପ ଥାଏ ।

୫. ସଦୋମଣ୍ଡପର ଆଗରେ ହବିର୍ଦ୍ଧାନ ଓ ତାର ଉତ୍ତରକୁ ଅଗ୍ନୀଧ୍ରଶାଳା ଥାଏ ।

ଯଜମାନର ଯେବା ସ୍ଥାନ । ଯେ ପାକଶାଳା ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୬୦
ଏ ସ୍ଥାନମାନ ଆନମାନେ । ଭାଙ୍ଗିଲେ ତହିଁ କୋପମନେ ॥ ୬୧
୧୫ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଯଜ୍ଞପାତ୍ରମାନ । ଅଗ୍ନିକି କଲେ ବିନାଶନ ॥ ୬୨
କୁଣ୍ଡରେ କେହି ମୂତ୍ର କଲେ । ବେଦି-ମେଖଳା[1]କୁ ଭାଙ୍ଗିଲେ ॥ ୬୩
୧୬ ମୁନିଙ୍କି କେହୁ ପୀଡ଼ା ଦେଲେ । କେ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କୁ ତର୍ଜିଲେ ॥ ୬୪
ନିକଟେ ଥିବା ଦେବମାନେ । ପଳାଇଯାନ୍ତେ ଭୟମନେ ॥ ୬୫
କେହୁଣିମାନେ ପୁଣ ଯାଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଧଇଲେ ଗୋଡ଼ାଇ ॥ ୬୬
୧୭ ଭୃଗୁ ଋଷିଙ୍କି ମଣିମନ୍ତ । ବାନ୍ଧିଲା ହୋଇ କୋପଚିତ୍ତ ॥ ୬୭
ଯେ ବୀରଭଦ୍ର ନାମେ ଥିଲା । ପ୍ରଜାପତିଙ୍କି ସେ ବାନ୍ଧିଲା ॥ ୬୮
ପୂଷାକୁ ଚଣ୍ଡେଶ ଧଇଲା । ଭଗକୁ ନନ୍ଦୀ ବନ୍ଦି କଲା ॥ ୬୯
୧୮ ସେ ରୁଦ୍ରଗଣେ ପାଷାଣରେ । ପୀଡ଼ା ଦିଅନ୍ତେ କଳେବରେ ॥ ୭୦
ସଦସ୍ୟ, ଋତ୍ୱିଜ ସକଳେ । ଦେବତାମାନଙ୍କର ମେଳେ ॥ ୭୧
ଅନେକ ପ୍ରକାର ହୋଇଣ । ପଳାଇଗଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୭୨
୧୯ ସ୍ରୁବକୁ ନିଜ କରେ ଘେନି । ହୋମ କରନ୍ତେ ଭୃଗୁମୁନି ॥ ୭୩
କୋପେ ଉପାଡ଼ିଲେ ତାହାର । ଶ୍ମଶ୍ରୁକୁ ବୀରଭଦ୍ର ବୀର ॥ ୭୪
ଦାଢ଼ିକି ଦେଖାନ୍ତେ ପୂର୍ବରେ । ଯେ ହସିଥିଲା ସଭାପରେ ॥ ୭୫
୨୦ ଭଗକୁ ଭୂମିରେ ପକାଇ । ରୋଷେ ତାହାର ନେତ୍ର ଦୁଇ ॥ ୭୬
ଉପାଡ଼ିଲେ ସେ ଭଗବାନ । ଯେ ପୂର୍ବେ ଥାଇ ସଭାସ୍ଥାନ ॥ ୭୭
ଦକ୍ଷ ଶପନ୍ତେ ମହେଶଙ୍କୁ । ନେତ୍ରରେ ସୂଚିଲା ତାହାଙ୍କୁ ॥ ୭୮
୨୧ ପୂଷା[2] ଦେବତା ଦନ୍ତମାନ । ଭାଙ୍ଗି ପକାଇଲେ ବହନ ॥ ୭୯
ଯେହ୍ନେ କଳିଙ୍ଗ ନୃପତିର । ଦନ୍ତ ଭାଙ୍ଗିଲେ ହଳଧର ॥ ୮୦
ରୁଦ୍ରକୁ ନିନ୍ଦନ୍ତେ ଯେ ଥାଇ । ହସିଲା ଦନ୍ତକୁ ଦେଖାଇ ॥ ୮୧
୨୨ ଆକ୍ରମି ଦକ୍ଷର ବକ୍ଷର । ଧରି ଖଡ଼ଗ ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାର ॥ ୮୨
ଛେଦନ କରନ୍ତେ ହେଁ ଶିର । କାଟି ନ ପାରିଲେ ଶଙ୍କର ॥ ୮୩

---

୧. ସୀମାସୂତ୍ର ।

୨. 'ପୂଷା' ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିବଚନପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୁତିରେ ଆମ୍ନାତ ହୋଇଅଛି ''ଐନ୍ଦ୍ରାପୌଷ୍ଣଶ୍ଚରୁର୍ଭବତି ।'' ଅର୍ଥାତ୍ ଚରୁଅନ୍ନ ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ପୂଷାଙ୍କ ପାଇଁ ହୁଏ । ''ପୂଷା ତୁ ଯଜମାନସ୍ୟ ଦଦ୍‌ଭିର୍ଜକ୍ଷତୁ ପିଷ୍ଟଭୁକ୍'' ଅର୍ଥାତ୍,ପିଷ୍ଟଭକ୍ଷଣକାରୀ ପୂଷା ଯଜମାନର ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ଭକ୍ଷଣ କରୁ । ''ପୂଷା ପିଷ୍ଟଭାଗୋଽଦନ୍ତକୋ ହି, ତଂ ଦେବା ଅସ୍ତୁବନ୍'' । (ଶ୍ରୁତିଃ)

୨୩ ଅସ୍ତ୍ର ସହିତ ଶସ୍ତ୍ରଙ୍କରେ । ଚର୍ମ ନ ଫାଟିଲା ଯା’ଠାରେ ।। ୮୪
ଏ ରୂପେ ଦେଖି ତାକୁ ହର । ବିସ୍ମୟ ଲଭିଲେ ମନର ।। ୮୫
ଅନେକ ବେଳ ପରିଯନ୍ତେ । ଧ୍ୟାନକୁ କଲେ ସେ ତଦନ୍ତେ ।। ୮୬
୨୪ ଯାଗରେ କଣ୍ଠକୁ ମୋଡ଼ିଣ । ମାରଣ ଅଛନ୍ତି ବିହିଣ ।। ୮୭
ଦେଖି ସେ ଉପାୟ ତାହାର । କାଟିଲେ ସେ ପ୍ରକାରେ ଶିରଂ[୧] ।। ୮୮
୨୫ ଦେଖନ୍ତେ ସେ କର୍ମ ତାହାର । ପ୍ରେତ-ପିଶାଚ-ଭୂତଙ୍କର ।। ୮୯
ହୋଇଲା ସାଧୁ ସାଧୁ ସ୍ୱନ । ଯେ ଥିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଆନ ।। ୯୦
ଅସାଧୁ ଶବଦ ଅପାର । ଜାତ ହୋଇଲା ତାହାଙ୍କର ।। ୯୧
୨୬ ସେ ଶିର ଦକ୍ଷିଣ ଅଗ୍ନିରେ । ହୋମ କଲେ ସେ କ୍ରୋଧଭରେ ।। ୯୨
ଦହିଣ ସେ ଯଜ୍ଞଶାଳାକୁ । ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ କୈଳାସକୁ ।। ୯୩
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ଏହୁ ରସ । ସୁଜନେ ଶୁଣି ହୁଅ ତୋଷ ।। ୯୪
ଚିନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଦାମ୍ବୁଜ । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ ।। ୯୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞବିଧ୍ୱଂସନଂ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଷ୍ଠେ ତୁ ଦେବସଙ୍ଘେନ ସହ ଗତ୍ୱା ଭବଂ ବିଧିଃ ।
ସାନ୍ତ୍ୱୟାମାସ ଦକ୍ଷାଦିଜୀବିତାଦ୍ୟର୍ଥମାଦରାତ୍ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ । ସକଳ ଦେବଗଣମାନେ ।। ୧
ରୁଦ୍ରର ସୈନ୍ୟ ଯେ ବହୁତ । ତେଣେ ହୋଇଣ ପରାଜିତ ।। ୨
ଶୂଳ, ପଟ୍ଟିଶ, ନିସ୍ତ୍ରିଂଶରେ । ଗଦା, ପରିଘ, ମୁଦ୍ଗରେ ।। ୩
୨ ସଂଛିନ୍ନ, ଭିନ୍ନ ଯାହାଙ୍କର । ହୋଇଲା ସର୍ବ କଳେବର ।। ୪
ଋତ୍ୱିଜ, ସଭ୍ୟ ସହିତେଣ । ଭୟରେ ଆକୁଳ ହୋଇଣ ।। ୫
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କରିଣ ବନ୍ଦନ । ସକଳ କଲେ ନିବେଦନ ।। ୬

୧. ହର (?)

୩ ପୂର୍ବହୁଁ ଜାଣିଣ ଏମାନ । ପଦ୍ମସଂଭବ ଭଗବାନ ॥ ୭
ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ଚକ୍ରଧର ॥ ୮
ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞକୁ ଗମନ । ନ କଲେ ଏହୁ ବେନି-ଜନ[1] ॥ ୯
୪ ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ବଚନ । ବୋଇଲେ କମଳ-ଆସନ ॥ ୧୦
ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ ଲୋକ ହୋଇ । ଯେବେ ଅପରାଧ କରଇ ॥ ୧୧
ତାହାର ଠାରେ ଯେବେ ଜନେ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଅପରାଧ ମନେ ॥ ୧୨
ସେ ବାଞ୍ଛା ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତେ । ନୋହେ ତାଙ୍କର କଦାଚିତେ ॥ ୧୩
୫ ଯଜ୍ଞରେ ଭାଗ ପାଏ ହର । ତୁମ୍ଭେ ସେ କଥା କଲ ଦୂର ॥ ୧୪
ଦୋଷ କରିଛ ତାଙ୍କଠାରେ । ତଥାପି ବିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତରେ ॥ ୧୫
ଧରି ଚରଣକମଳକୁ । ପ୍ରସନ୍ନ କରାଅ ତାହାଙ୍କୁ ॥ ୧୬
ଯେବେ ଭଜଇ ତାଙ୍କୁ ଜନ । ବେଗରେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୧୭
୬ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇବ ଅଧ୍ୱର । ଏମନ୍ତ ଯେବେ ବାଞ୍ଛା କର ॥ ୧୮
ଯେ କ୍ରୋଧ କରନ୍ତେ ପାଳକ । ସହିତେ ନାଶ ଯାଏ ଲୋକ ॥ ୧୯
ଦୁଷ୍ଟ ବଚନମାନେ ଯାର । ଭେଦିଅଛନ୍ତି ହୃଦୟର ॥ ୨୦
ସେ ଦେବ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ବିହୁନେ । ଅଛନ୍ତି ଆପଣା ସଦନେ ॥ ୨୧
ବେଗରେ ଯାଇଁ ତାର ଠାକୁ । କ୍ଷମା କରାଅ ଏ ଦୋଷକୁ ॥ ୨୨
୭ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା, ଯଜ୍ଞ[2] ଅବତାର । ଯେ ତୁମ୍ଭେ, ଯେବା ଆନ ନର ॥ ୨୩
ମୁନିଏ ଯାହାର ତତ୍ତ୍ୱକୁ । ବଳବୀର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରମାଣକୁ ॥ ୨୪
ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ କେବା ତାର । କରିବ ଉପାୟକୁ ନର ॥ ୨୫
ସେ ପୁଣି କେହୁଣି ଲୋକର । ଅଧୀନ ନୁହଇ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୬
୮ ସୁରମାନଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । କହିଣ ବ୍ରହ୍ମା ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୭
ସପ୍ରଜାପତି ପିତୃଗଣ । ସହିତେ ତାହାଙ୍କୁ ଘେନିଣ ॥ ୨୮
ଯେ ପ୍ରିୟସ୍ଥାନ ମହେଶର[3] । କୈଳାସ ନାମେ ଅଦ୍ରିବର ॥ ୨୯
ତହିଁକି କଲେ ସେ ଗମନ । ନିଜ ସ୍ଥାନରୁ ପଦ୍ମାସନ ॥ ୩୦

---

୧. ନିବେଦନ ।
୨. ତଦାନୀନ୍ତନ ଇନ୍ଦ୍ର । (ସ୍ୱାମୀ)
୩. ମହେଶ୍ୱର ।

୯ ଜନ୍ମରୁ କେହି ଔଷଧିରେ । ତପସ୍ୟା, ମନ୍ତ୍ର, ଯୋଗଦ୍ୱାରେ ॥ ୩୧
ଯେ ସିଦ୍ଧ, ନରରୁ ଇତର । ଅପ୍ସରା, ଗନ୍ଧର୍ବ, କିନ୍ନର ॥ ୩୨
ସେମାନଙ୍କରେ ଯେ ପର୍ବତ । ସର୍ବଦା ଅଟଇ ବେଷ୍ଟିତ ॥ ୩୩

୧୦, ୧୧ ନାନା ପ୍ରକାର ମୃଗଗଣେ । ବେଷ୍ଟିତ ଯହିଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୩୪

ନାନା ପ୍ରକାର ମଣିଯୁତ । ନାନା ଧାତୁରେ ବିଚିତ୍ରିତ ॥ ୩୫
ନାନା ପ୍ରକାର ଦ୍ରୁମମାନ । ଲତା ଗୁଳ୍ମରେ ଯେ ଶୋଭନ ॥ ୩୬
ନିର୍ମଳ ନାନା ଝରମାନେ । ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୩୭
ନାନା କନ୍ଦର ସାନୁମାନ । ଯହିଁ ଅଟନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ॥ ୩୮
ଏମନ୍ତ ଶୃଙ୍ଗଙ୍କରେ ଯେହି । ସିଦ୍ଧ ନାରୀଙ୍କ ସୁଖଦାୟୀ ॥ ୩୯
ଯେ ନାରୀମାନେ ପ୍ରିୟସଙ୍ଗେ । ବିହରୁଥାନ୍ତି ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥ ୪୦
୧୨ ମୟୂରଧ୍ୱନିରେ ନାଦିତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ପର୍ବତ ॥ ୪୧
ମଦାନ୍ଧ ଭ୍ରମରନିକରେ । ମୂର୍ଚ୍ଛନା କରନ୍ତି ଯହିଁରେ ॥ ୪୨
କୋକିଳ-ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ଯୁତ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀରେ ନିନାଦିତ ॥ ୪୩
୧୩ ଯେ କାମ କରନ୍ତି ଦୋହନ । ଉନ୍ନତଶାଖା ତରୁମାନ ॥ ୪୪
ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ତେଣେ କରି । ଡାକିଲା-ପ୍ରାୟ ଯେଉଁ ଗିରି ॥ ୪୫
ହସ୍ତୀ ଗମନ୍ତେ ଚଉପାଶେ । ଚାଲିଲା-ପ୍ରାୟକ ଯେ ଦିଶେ ॥ ୪୬
ନିର୍ଝରଧ୍ୱନିରେ ଯେ ପୁଣ । କି ଅବା କରୁଛି ଭାଷଣ ॥ ୪୭
୧୪ ଅର୍ଜୁନ, ଅସନ, ତମାଳ । ଯେ କୋବିଦାର, ଶାଳ, ତାଳ ॥ ୪୮
ମନ୍ଦାର, ତରୁ, ପାରିଜାତ । ସରଳ ଦ୍ରୁମରେ ଶୋଭିତ ॥ ୪୯
୧୫ କେଶର, ପୁନ୍ନାଗ, ଚମ୍ପକ । ବକୁଳ, ପାଟଳ, ଅଶୋକ ॥ ୫୦
ଚୂତ, କଦମ୍ବ, ନୀପ ଦ୍ରୁମ । କୁନ୍ଦ, କୁରୁବକ, ଉତ୍ତମ ॥ ୫୧
୧୬ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାର୍ଣ୍ଣ[୧] ଶତପତ୍ର ଆଉ । ବୀର ରେଣୁକ[୨] ଜାତି[୩] ସାର ॥ ୫୨
କୁବ୍ଜକ, ମଲ୍ଲିକା ବିତତ । ମାଧବୀମାନଙ୍କେ ମଣ୍ଡିତ ॥ ୫୩
୧୭ ପନସ ପ୍ଳକ୍ଷ, ଉଦୁମ୍ବର । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ ଆବର ॥ ୫୪
ଭୂର୍ଜ, ଓଷଧି, ହିଙ୍ଗୁ ପୂଗ । ଜମ୍ବୁ ଆବର ରାଜପୂଗ ॥ ୫୫

---

୧. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ୨. ବେଣୁକ (ରେଣୁକା = ଏଳା) ।
୩. ଜାତି = ମାଳତୀ ।

୧୮	ଖର୍ଜୂର,[୧] ଆମ୍ବଡ଼ା ରସାଳ ।	ମଧୂକ, ଇଙ୍ଗୁଦି, ପିୟାଳ ॥	୫୬
	ବେଣୁ କୀଚକ ଏଥୁ ଆନ ।	ଦ୍ରୁମଜାତିରେ ଯେ ଶୋଭନ ॥	୫୭
୧୯	କୁମୁଦ, ଉତ୍ପଳ, କହ୍ଲାର ।	ଯେ ପଦ୍ମବନ ଋଦ୍ଧିସାର ॥	୫୮
	ତେଣେ ପୁଷ୍କରିଣୀମାନରେ ।	ମଧୁର ଧ୍ୱନିକି ଯେ କରେ ॥	୫୯
	ସେ ଖଗବୃନ୍ଦରେ ଶୋଭିତ ।	ଅଟଇ ଯେବଣ ପର୍ବତ ॥	୬୦
୨୦	ବରାହ, ସିଂହ, ହସ୍ତୀ, ମୃଗ ।	ଋକ୍ଷ, ଭଲ୍ଲୁକ, ଶାଖାମୃଗ ॥	୬୧
	ଗବୟ, ଶଲଭ ଯେ ଆନ ।	ରୁରୁ, ମହିଷ ଆଦିମାନ ॥	୬୨
	କର୍ଣ୍ଣୋ[୨]ର୍ଣ୍ଣ ଏକପଦ[୩] ଯୁତ ।	ବ୍ୟାଘ୍ର, ବୃକ, ନାଭି[୪] ସଂଯୁତ ॥	୬୩
୨୧	କଦଳୀ ସମୂହେ ଆବୃତ ।	ହୋଇଛନ୍ତି ଯେ ଅବିରତ ॥	୬୪
	ନଳିନୀ[୫]ମାନଙ୍କ ପୁଳିନ ।	ତେଣେ ଯେ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ॥	୬୫
	ସତୀସ୍ନାନରେ ଜଳ ଯହିଁ ।	ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଗନ୍ଧ ଅଟଇ ॥	୬୬
	ସେ ନନ୍ଦା ନାମ ଗଙ୍ଗାଧର ।	ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛି ଯହିଁର ॥	୬୭
୨୨	ଶଙ୍କର ଗିରିକି ଦେଖିଣ ।	ବିସ୍ମୟ ହେଲେ ଦେବଗଣ ॥	୬୮
	ପୁଣି ସେ ଦେଖିଲେ ତହିଁର ।	ଅଳକା ନାମେ ରମ୍ୟ ପୁର ॥	୬୯
୨୩-୨୪	ସଉଗନ୍ଧିକ ନାମେ ବନ ।	ଯହିଁ ସେ ନାମରେ ନଳିନ ॥	୭୦
	ନନ୍ଦା ଅଳକାନନ୍ଦା[୬] ଦୁଇ ।	ପୁରବାହ୍ୟରେ ଶୋଭା ପାଇ ॥	୭୧
	ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣନଳିନ ।	ଧୂଳିରେ ଯେ ଅତି ପାବନ ॥	୭୨
୨୫	ନିଜ ବିମାନୁଁ ଓହ୍ଲାଇଣ ।	ଯହିଁରେ ସୁର ନାରୀଗଣ ॥	୭୩
	ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ହେ ବିଦୁର ।	ରତିରେ ଲଭି ଶ୍ରମଭର ॥	୭୪
	ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ।	ହରଷେ କ୍ରୀଡ଼ାକୁ କରନ୍ତି ॥	୭୫

---

୧. କାଶ୍ମରୀ ।
ଗବୟ = ଗୋ ସଦୃଶ ପ୍ରାଣୀ । ରୁରୁ = ମୃଗବିଶେଷ । ଶଲଭ = ଅଷ୍ଟପାଦୀ ମୃଗ ।

୨. କର୍ଣ୍ଣ = ଗୋକର୍ଣ୍ଣ । ଊର୍ଣ୍ଣ = ପଶୁବିଶେଷ ।

୩. ଏକପଦ = ଚମରୀମୃଗ

୪. ନାଭି = କସ୍ତୁରୀମୃଗ, ବୃକ = ଗଧିଆ (Wolf)

୫. ନଳିନୀ = ପୁଷ୍କରିଣୀ ।

୬. ଅଳକନନ୍ଦା ।

୨୬ ସେ ନାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ନାନରେ । ଗଳିତ ନବକୁଙ୍କୁମରେ ॥ ୭୬
ଯେବଣ ବେନି ନଦୀଙ୍କର । ଉଦକ ଦିଶଇ ପିଞ୍ଜର[1] ॥ ୭୭
ତୃଷ୍ଣା ନ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ବାରି । ଗଜେ ପିଅନ୍ତି ଯତ୍ନ କରି ॥ ୭୮
ହସ୍ତିନୀମାନେ ଯେ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ହିଁ ତା' ପିଆନ୍ତି ॥ ୭୯
୨୭ ରଜତ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ । ଯେ ମହାରତ୍ନରେ ଘଟିତ ॥ ୮୦
ବିମାନମାନେ ମନୋହର । ତେଣେ ସଂକୁଳ ଯେଉଁ ପୁର ॥ ୮୧
ପୁଣ୍ୟଜନସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କରେ । ସଂଯୁତ ଅଟେ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୮୨
ତଡ଼ିତ, ଘନରେ ସଂଯୁତ । ଯେସନେ ଆକାଶ ଶୋଭିତ ॥ ୮୩
୨୮ ଏ ରୂପେ ଦିଶେ ଯେ ସୁନ୍ଦର । ଲଘିଂ ସେ କୁବେରର ପୁର ॥ ୮୪
ଯହିଁ ସେ ମାଲ୍ୟ, ଫଳ, ପତ୍ର । ଏମାନେ ଦିଶନ୍ତି ପବିତ୍ର ॥ ୮୫
ସେ କାମଦୁଘ ଦ୍ରୁମେ ଶୋହି । ସଉଗନ୍ଧିକ ବନ ଯେହି ॥ ୮୬
୨୯ କୋକିଳସମୂହ ନାଦରେ । ମଣ୍ଡିତ ଯହିଁ ଭୃଙ୍ଗସ୍ୱରେ ॥ ୮୭
ଯହିଁରେ କଳହଂସପ୍ରିୟ । ପଦ୍ମ ସହିତ ଜଳାଶୟ ॥ ୮୮
୩୦ ବନକୁଞ୍ଜରମାନଙ୍କର । ଘଷି ହେବାରେ ନିରନ୍ତର ॥ ୮୯
ହରିଚନ୍ଦନ ଦ୍ରୁମୁଁ[2] ଜାତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ମାରୁତ ॥ ୯୦
ତେଣେ ଯକ୍ଷବଧୂଙ୍କ ମନ । ଅଧିକେ ମନ୍ଥେ ପୁନଃପୁନ ॥ ୯୧
୩୧ ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟେ ସୋପାନ ରଚିତ । ଉତ୍ପଳମାଳାରେ ସଂଯୁତ ॥ ୯୨
ଏମନ୍ତ ବାପୀମାନେ ଯହିଁ । ଅଛନ୍ତି କିଂପୁରୁଷେ ରହି ॥ ୯୩
ସେ ବନ ଦେଖିଣ ସେ ବଟ । ତରୁକୁ ଦେଖିଲେ ନିକଟ ॥ ୯୪
୩୨ ଉଚ୍ଚରେ ସେ ଶତେ ଯୋଜନ । ଉଚ୍ଚକୁ[3] ପାଦେକ ନିଊନ ॥ ୯୫
ବିଟପମାନେ ଛନ୍ତି ତାର । ତେତିକି ଅଟେ ତା' ବିସ୍ତାର ॥ ୯୬
ସକଳ ଦିଗେ ତାର ଛାଇ । କେବେହେଁ ଚକିତ ନୁହଇ ॥ ୯୭
ପକ୍ଷୀ ବସନ୍ତି ନାହିଁ ଯହିଁ । ତାପବର୍ଜିତ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୯୮
୩୩ ସେ ଅଟେ ମହାଯୋଗମୟ । ମୁମୁକ୍ଷୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ॥ ୯୯
ତା' ମୂଳେ ବସିଛନ୍ତି ଶିବ । ଦେଖିଲେ ଯାଇଁ ସର୍ବଦେବ ॥୧୦୦
କ୍ରୋଧକୁ କରି ଉପଶମ । ଯେସନେ ବସିଥାଇ ଯମ ॥୧୦୧

---

୧. ପିଞ୍ଜର = ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ।
୨. ମୂଢ଼ ।   ୩. ଉଚ୍ଚକେ (?)

୩୪ ଯେ ମହାସିଦ୍ଧ ଶାନ୍ତିଯୁତ । ସନକ ଆଦି ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ॥୧୦୨
ଗୁହ୍ୟକ-ରାକ୍ଷସ ଈଶ୍ୱର । ସଖା ଅଟଇ ଯେ କୁବେର ॥୧୦୩
ସେମାନେ ଯାକୁ ସେବିଛନ୍ତି । ଶାନ୍ତ ଶରୀର ଯେ ଅଟନ୍ତି ॥୧୦୪
୩୫ ବିଦ୍ୟା-ତପସ୍ୟା-ଯୋଗଙ୍କର । ମାର୍ଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଈଶ୍ୱର ॥୧୦୫
ଯେ ବିଶ୍ୱମିତ୍ର ବତ୍ସଳରେ । ଲୋକମଙ୍ଗଳକୁ ଆଚରେ ॥୧୦୬
୩୬ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ ମେଘ ପ୍ରାୟେ । ଯେବଣ ଅଙ୍ଗ ଶୋଭା ପାଏ ॥୧୦୭
ତେଣେ ତପସ୍ୱୀ ଇଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ । ଅଜିନ, ଭସ୍ମ, ଜଟାମାନ ॥୧୦୮
ଦଣ୍ଡକୁ ଅଛନ୍ତି ଧରିଣ । ଚନ୍ଦ୍ରମାକଳାକୁ ହିଁ ପୁଣ ॥୧୦୯
୩୭ ବସି କୁଶମୟ ଆସନେ । ଶୁଣନ୍ତେ ନାନା ସାଧୁମାନେ ॥୧୧୦
ନାରଦ ପୁଛନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ । କହୁଣ ଅଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମକୁ ॥୧୧୧
୩୮ ବାମ ଚରଣପଦ୍ମ ନେଇ । ଦକ୍ଷିଣ ଉରୁ ପରେ ଦେଇ ॥୧୧୨
ବାମ ଜାନୁର ପରେ ପୁଣ । ବାମ ବାହୁକୁ ନିବେଶିଣ ॥୧୧୩
ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ ଅକ୍ଷମାଳା ଧରି । ଅଛନ୍ତି ତର୍କମୁଦ୍ରା[୧] କରି ॥୧୧୪
୩୯ ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦେ ନିଜ ଚିତ୍ତ । ଏକାଗ୍ର ଭାବକୁ ଆଶ୍ରିତ ॥୧୧୫
ବାମ ଜାନୁର ଦୃଢ଼ ପାଇଁ । ଯୋଗପଟ୍ଟକୁ ବାନ୍ଧିଥାଇ ॥୧୧୬
ସକଳ ମନୁମାନଙ୍କର । ଆଦ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୧୭
ତାହାଙ୍କୁ ଲୋକପାଳ ତୁଲେ । ମୁନିଏ ନମସ୍କାର କଲେ ॥୧୧୮
୪୦ ସୁର-ଅସୁର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାର । ପାଦେ କରନ୍ତି ନମସ୍କାର ॥୧୧୯
ପୂଜ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ । ଉତ୍ତମ ଅଟେ ଯେ ସଂସାରେ ॥୧୨୦
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ସେ ହର । ଉଠିଣ ନମ୍ର କଲେ ଶିର ॥୧୨୧
କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କି ଯେସନ । ପ୍ରଣତ ହୁଅନ୍ତି ବାମନ ॥୧୨୨
୪୧ ଶିବଙ୍କୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । ଋଷିମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗତ ॥୧୨୩
ଯେ ଶିବଗଣମାନେ ଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ॥୧୨୪
ପ୍ରଥମେ କଲେ ନମସ୍କାର । ଯେ ଦେବ ଶଶାଙ୍କଶେଖର ॥୧୨୫
ହସିଲା ଟାୟକ ବଚନ । କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ପଦ୍ମାସନ ॥୧୨୬

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୪୨ ତୁ ଅଟୁ ଜଗତଈଶ୍ୱର । ମୁଁ ତୋତେ କରିଛି ଗୋଚର ॥୧୨୭
ଜଗତ ଯୋନି-ବୀଜ ହୋଇ । ଯେ ଶକ୍ତି-ଶିବ ରୂପେ ଦୁଇ ॥୧୨୮

---

୧. ତର୍ଜନ୍ୟଙ୍ଗୁଷ୍ଠୟୋରଗ୍ରେ ମିଥଃ ସଂଯୋଜ୍ୟ ଚାଙ୍ଗୁଲୀଃ
ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧନଂ ପ୍ରାହୁସ୍ତର୍କମୁଦ୍ରେତି ମାନ୍ତ୍ରିକାଃ ॥ ୧ ॥ (ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର)

ତୁ ସେ ପ୍ରକୃତି-ପୁରୁଷର । କାରଣ ଅଟୁ ମହେଶ୍ୱର ।।୧୨୯
ଅଭେଦ ବ୍ରହ୍ମ ଅଟେ ଯେହି । ତୁ ସେ ଏ ରୂପେ ଜାଣେ ମୁହିଁ ।।୧୩୦
୪୩ ହେ ଈଶ ! ଅବିଭକ୍ତ ହୋଇ । ଯେ ଅଟେ ଶିବ-ଶକ୍ତି ଦୁଇ ।।୧୩୧
ତା'ଠାରେ କରନ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ନ । ବିଶ୍ୱକୁ କରୁ ତୁ ସର୍ଜନ ।।୧୩୨
ପାଳୁ, ସଂହାର କରୁ ତୁହି । ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।।୧୩୩
୪୪ *ଧର୍ମ, ଅର୍ଥକୁ ଯେ ଦୁହଇଁ । ସେ ବେଦରକ୍ଷା ହେବାପାଇଁ ।।୧୩୪
ଦକ୍ଷକୁ ସୂତ୍ର କରି ପୁଣ । ଯାଗକୁ କଲୁ ତୁ ଭିଆଣ ।।୧୩୫
ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାମାନ ଯେତେ । ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଜଗତେ ।।୧୩୬
ତାହା ତୁ କରିଛୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ । ବ୍ରତକୁ ଧରି ବିପ୍ରଚୟ ।।୧୩୭
ଯେବଣ ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ । ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି କରିବାକୁ ।।୧୩୮
୪୫ ମଙ୍ଗଳ କର୍ମମାନଙ୍କର । କର୍ତ୍ତା ଅଟଇ ଯେଉଁ ନର ।।୧୩୯
ତୁ ତାକୁ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ଦେଉ । ମୋକ୍ଷଗତିକି ଅବା ନେଉ ।।୧୪୦
ଯେ କରେ ଅଶୁଭ କର୍ମକୁ । ଉଗ୍ର ନରକ ଦେଉ ତାକୁ ।।୧୪୧
କାହାରି କେବଣ ହେତୁରେ । ଅନ୍ୟଥା ହୁଅଇ ତହିଁରେ ।।୧୪୨
୪୬ ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ଅର୍ପିତ । କରନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନେ ଚିତ୍ତ ।।୧୪୩
ସମସ୍ତ ଭୂତଙ୍କର ଠାରେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱରେ ।।୧୪୪
ଆତ୍ମାରେ ଅଭିନ୍ନ କରିଣ । ଭୂତଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ପୁଣ ।।୧୪୫
ସେ ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ହେ ଈଶ । ଆକ୍ରମି ନ ପାରଇ ରୋଷ ।।୧୪୬
ଯେ ଦକ୍ଷ ପଶୁର ସମାନ । ତାକୁ ଆକ୍ରମିଲା ଯେସନ ।।୧୪୭
୪୭ ଯେ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ଭେଦମତି । କର୍ମରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାନ୍ତି ।।୧୪୮
ପର-ଉଦୟେ ଯାହାଙ୍କର । ହୃଦରେ ବ୍ୟଥା ନିରନ୍ତର ।।୧୪୯
ମର୍ମଭେଦକ ଦୁର୍ବଚନେ । ପରକୁ ପୀଡ଼ନ୍ତି ଯେ ଜନେ ।।୧୫୦
ଦଇବ ସକାଶୁଁ ତାଙ୍କର । ବଧ ବିହିତ ଏ ସଂସାର ।।୧୫୧
ତୁମ୍ଭର ପରା ସାଧୁ ହୋଇ । ତାଙ୍କୁ ମାରିବା ନ ଯୋଗାଇ ।।୧୫୨
୪୮ ଯେବଣ କାଳେ ଯେଉଁ ଦେଶେ । ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାବଶେ ।।୧୫୩
ମୋହିତଚିତ୍ତ ଯେ ହୁଅନ୍ତି । ଭେଦଦୃଷ୍ଟିକି ଆଚରନ୍ତି ।।୧୫୪
ସେ ଅପରାଧେ ସାଧୁ ନରେ । ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ତଦନ୍ତରେ ।।୧୫୫

* ଧର୍ମ ଅଧର୍ମକୁ ଯେ ଦୁଇ । (?)

ମୋହର ଦୈବ ଏ ପ୍ରକାର । କି ଅପରାଧ ଏଥି ତୋର ॥୧୫୬
ଏ ରୂପେ କୃପା ଆଚରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବଧକୁ ନ କରନ୍ତି ॥୧୫୭
୪୯ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାର ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ସେ ତୋ' ମତିକି ନ ଛୁଅଇଁ ॥୧୫୮
ଏହି ସକାଶରୁ ତୋହର । ସକଳ ଅଟଇ ଗୋଚର ॥୧୫୯
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାରେ ବିହତ[୧] । ହୋଇଛି ଯାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ॥୧୬୦
କର୍ମକୁ ଅନୁଗତମନ । ହୋଇଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ॥୧୬୧
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ । କରିବାକୁ ସେ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ ॥୧୬୨
୫୦ ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଯାଗକୁ ଦକ୍ଷର । ତୁ କରିଅଛୁ ଯେ ସଂହାର ॥୧୬୩
ତେଣୁ ସମାପ୍ତି ହୋଇ ନାହିଁ । ତା' ସମାପ୍ତିକି କର ତୁହି ॥୧୬୪
ତୁ ଭାଗବନ୍ତ ଅଟୁ ଆଗ । ନ ଦେଲେ ଯହିଁ ତୋତେ ଭାଗ ॥୧୬୫
କୁସିତ ଯାଗବନ୍ତ ସେହି । ସେ ଘେନି ମଖ ନାଶ ହୋଇ ॥୧୬୬
୫୧ ଏ ଯଜମାନ ଲଭୁ ପ୍ରାଣ । ନେତ୍ରକୁ ଲଭୁ ଭଗ ପୁଣ ॥୧୬୭
ଭୃଗୁ ଋଷିଙ୍କର ବଦନେ , । ଜାତ ହୁଅନ୍ତୁ ରୋମମାନେ ॥୧୬୮
ପୂଷାର ହେଉ ଦନ୍ତମାନ । ଥିଲେ ସେ ପୂର୍ବରେ ଯେସନ ॥୧୬୯
୫୨ ହେ ରୁଦ୍ର ! ଆୟୁଧ ପାଷାଣ । ବାଜନ୍ତେ ଯାହିଁ ପୁଣ ପୁଣ ॥୧୭୦
ଋତ୍ୱିଜ ଦେବମାନଙ୍କର । ଭଗ୍ନ ହୋଇଛି ଯେ ଶରୀର ॥୧୭୧
ତୁମ୍ଭ ଅନୁଗ୍ରହେ ତାଙ୍କର । ଆରୋଗ୍ୟ ହେଉ ହେ ଶଙ୍କର ॥୧୭୨
୫୩ ହେ ରୁଦ୍ର ! ଯଜ୍ଞ ସମାପତେ । ଶେଷ ରହଇ ଅର୍ଥ ଯେତେ ॥୧୭୩
ସେ ଭାଗରୂପେ ହେଉ ତୋର । ହେ ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞହର ! ହର ! ॥୧୭୪
ତୋହର ଭାଗରେ ଦକ୍ଷର । କଳ୍ପିତ ହେଉ ଏ ଅଧ୍ୱର ॥୧୭୫
ଆହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! କୃପାସିନ୍ଧୁ । ମୁଁ ଯେ ପତିତ ଦୀନବନ୍ଧୁ ॥୧୭୬
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପତିତପାବନ । ତେଣୁ ଲାଗଇ ମୋ ଅବନ[୨] ॥୧୭୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀରୁଦ୍ରସାନ୍ତ୍ୱନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

୧. ମୋହିତ ।
୨. ଅବନ = ରକ୍ଷଣ

ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତମେ ବିଷ୍ଣୁରୁଦ୍ଭୂତଃ ସ୍ତୁତୋ ଦକ୍ଷଭବାଦିଭିଃ ।
ଯଜ୍ଞଂ ପ୍ରବର୍ତ୍ତୟାମାସ ଦକ୍ଷେଣେତି ନିରୂପ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ପ୍ରାର୍ଥନାବଚନ । କହନ୍ତେ ପଙ୍କଜ-ଆସନ ॥ ୧
ସେ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ହେ ବିଦୁର ! । ପରିତୋଷକୁ ଲଭି ହର ॥ ୨
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଶୁଣ ହେ ବୋଲିଣ । ଏ ରୂପେ କହିଲେ ହସିଣ ॥ ୩

ଶ୍ରୀମହାଦେବ[୧] ଉବାଚ

୨ ହେ ପରମେଶ ଏ ସଂସାରେ । ମୋହିତ ଯେ ଦେବମାୟାରେ ॥ ୪
ସେ ମୂର୍ଖଙ୍କର ଦୋଷ ମୁହିଁ । କହଇ ନାହିଁ, ନ ଚିନ୍ତଇ ॥ ୫
ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ କୋପରେ । ଦଣ୍ଡ ଦେଲି ମୁଁ ଦକ୍ଷଠାରେ ॥ ୬
୩ ଯା' ଶିର ହୋଇଲା ଦହନ । ସେ ପ୍ରଜାପତିର ବହନ ॥ ୭
ଅଜାର ମୁଖ ଯହିଁ ସ୍ଥିତ । ସେ ରୂପେ ଶିର ହେଉ ଜାତ ॥ ୮
ଭଗ ନାମରେ ଯେ ଅମର । ସେ ଯାଗଭାଗ ଆପଣାର ॥ ୯
ମିତ୍ର ନାମରେ ଯେଉଁ ଦେବ । ତାର ଲୋଚନରେ ଦେଖିବ ॥ ୧୦
୪ ପୂଷା ଯଜମାନ ଦନ୍ତରେ । ପିଷ୍ଟକୁ ଖାଇବ ଯଜ୍ଞରେ ॥ ୧୧
ମୋତେ ଯଜ୍ଞର ଅବଶେଷ । ପ୍ରଦାନ କଲେ ଯେ ତ୍ରିଦଶ ॥ ୧୨
ଯଜ୍ଞରେ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗମାନ । ସକଳ ହୋଇଛି ଖଣ୍ଡନ ॥ ୧୩
୫ ଅଶ୍ୱିନି ବାହୁରେ ସଂତତ । ହେଉନ୍ତୁ ସେହୁ ବାହୁଯୁତ ॥ ୧୪
ପୂଷାହସ୍ତରେ କୃତହସ୍ତ । ସେମାନେ ହେଉନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ॥ ୧୫
ଋତ୍ୱିଜେ ଥିଲେ ଯେବା ଆନେ । ଏ ରୂପେ ହେଉନ୍ତୁ ସେମାନେ ॥ ୧୬
ବୋଦାର[୨] ପ୍ରାୟ ଦାଢ଼ି ଯାର । ଭୃଗୁ ହିଁ ହେଉ ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୧୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ସେ କାଳେ ସର୍ବଭୂତଗଣ । ଶିବିର ବଚନ ଶୁଣିଣ ॥ ୧୮
ସନ୍ତୋଷମନେ ପୁଣ ପୁଣି । ବୋଇଲେ ସାଧୁ ସାଧୁ ବାଣୀ ॥ ୧୯

---

୧. ମହେଶ୍ୱର ।
୨. କେଦାର (?) (ଚ୍ଛାଂ ବସ୍ତ)

୭ ସକଳ ଅଭୀଷ୍ଟ ସେଚନ । କରନ୍ତି ଯେଉଁ ତ୍ରିଲୋଚନ ॥ ୨୦
ସେ ଯଜ୍ଞଶାଳାକୁ ଯିବାକୁ । ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଣ ତାହାଙ୍କୁ ॥ ୨୧
ଶିବ, ବ୍ରହ୍ମାର ସହିତରେ । ଦେବତାମାନେ ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୨
ପୁଣିହିଁ କଲେକ ଗମନ । ଯେଉଁଠାରେ ସେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ ॥ ୨୩
୮ ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନ । ବାକ୍ୟ କହିଲେ ତ୍ରିଲୋଚନ ॥ ୨୪
ସକଳ କଥା ସେ ପ୍ରକାରେ । ବିଧାନ କରି ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୫
ଯଜ୍ଞପଶୁର ଶିର ନେଲେ । ଦକ୍ଷଶରୀରେ ଯୋଡ଼ିଦେଲେ ॥ ୨୬
୯ ସନ୍ଧାନ କରନ୍ତେ ସେ ଶିର । ରୁଦ୍ର ଚାହାଁନ୍ତେ ପ୍ରଜେଶ୍ୱର ॥ ୨୭
ଯେହ୍ନେ ଶୟନ କଲା ଜନ । ସେ ରୂପେ ଉଠିଲା ବହନ ॥ ୨୮
ଆଗେ ଅଛନ୍ତି ତ୍ରିଲୋଚନ । କଲା ତାହାଙ୍କୁ ବିଲୋକନ ॥ ୨୯
୧୦ ଶଙ୍କରବିଦ୍ୱେଷେ ମଳିନ । ହୋଇଣ ଥିଲା ତାର ମନ ॥ ୩୦
ଶିବଙ୍କୁ ଅବଲୋକ କଲା । ତେବେ ସେ ନିର୍ମଳ ହୋଇଲା ॥ ୩୧
ଶରଦ କାଳରେ ଅମଳ । ହୋଏ ଯେସନେ ହ୍ରଦ ଜଳ ॥ ୩୨
୧୧ ଶିବଙ୍କୁ କରିବାକୁ ସ୍ତୁତି । ମନ କଲେହେଁ ପ୍ରଜାପତି ॥ ୩୩
ସତୀ ଯେ ଲଭିଛି ମରଣ । ତାହାକୁ କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ ॥ ୩୪
ଅନୁରାଗରେ ଯେ ଜନ୍ମିଲା । ଉତ୍କଣ୍ଠ ଭାବେ ବାଷ୍ପକଲା ॥ ୩୫
ସେ ଘେନି ସ୍ତୁତି କରିବାରେ । ଶକ୍ୟ ନୋହିଲା ସେ କାଳରେ ॥ ୩୬
୧୨ କଷ୍ଟରେ ମନକୁ ସ୍ତମ୍ଭିଣ । ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇଣ ॥ ୩୭
ମହାଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଜାପତି । ଅଦମ୍ଭ ଭାବେ କଲା ସ୍ତୁତି ॥ ୩୮

ଶ୍ରୀଦକ୍ଷ ଉବାଚ

୧୩ ଯଦ୍ୟପି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ପୂର୍ବ । କରିଣ ଥିଲି ପରାଭବ ॥ ୩୯
ସେ ଘେନି ଦଣ୍ଡକୁ ଭିଆଣ । କଲ ମୋଠାରେ ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ ॥ ୪୦
ହେ ରୁଦ୍ର ! ତୁମ୍ଭର, ବିଷ୍ଣୁର । ଅଧମ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଠାର ॥ ୪୧
ଉପେକ୍ଷା ନୋହେ କଦାଚିତ । ଯେହୁ ଅଟନ୍ତି ଧୃତବ୍ରତ ॥ ୪୨
ସେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଠାରେ । ସେ କାହୁଁ ହେବ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୪୩
୧୪ ପ୍ରଥମେ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇ । ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱର ରକ୍ଷାପାଇଁ ॥ ୪୪
ବିଦ୍ୟା, ତପସ୍ୟା, ବ୍ରତମାନ । ଧରିଛନ୍ତି ଯେ ବିପ୍ରଜନ ॥ ୪୫

ତାହାଙ୍କୁ[1] ମୁଖୁଁ କଲ ଜାତ । ତେଣୁ ହେ ପରମ ! ବିଦିତ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ସର୍ବ ବିପତ୍ତିରେ । ପାଳନା କର ନିରନ୍ତରେ ॥
ପାଳକ ଯେହ୍ନେ ଦଣ୍ଡ ଧରି । ପଶୁଙ୍କୁ ଥାଇ ରକ୍ଷା କରି ॥
୧୫ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନକୁ ଯା' ବିଷୟେ । ନ ଜାଣି କରିଣ ସଭାଏ ॥
ଦୁଷ୍ଟବଚନ ବିଶିଖରେ । ଆକ୍ଷେପ କଲି ମୁଁ କ୍ରୋଧରେ ॥
ମୁଁ ବଡ଼ଲୋକର ନିନ୍ଦାରେ । ପଡ଼ନ୍ତେ ଯାଇଁ ନରକରେ ॥
ସେ ଦୋଷ ନ ଘେନିଣ ମନେ । କରୁଣା-ଆର୍ଦ୍ର ବିଲୋକନେ ॥
ଯେ ମୋତେ କଲାକ ରକ୍ଷଣ । ସେ ପ୍ରଭୁ ତା' ଅନୁଗ୍ରହେଣ ॥
ସନ୍ତୋଷ ହେଉ, କେ ତାହାର । କରିବ ପ୍ରତି-ଉପକାର ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୬ ଶିବଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରାଇଣ । ବ୍ରହ୍ମାର ଅନୁଜ୍ଞା ପାଇଣ ॥
ଋତ୍ୱିକ, ଉପାଧ୍ୟାୟଯୁତ । ଅଗ୍ନିକି ଘେନିଣ ସଙ୍ଗତ ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ନାମ ପ୍ରଜାପତି । କର୍ମକୁ କଲେ ପୁଣ ଅତି ॥
୧୭ ଯଜ୍ଞର ବିସ୍ତାର ଅର୍ଥରେ । ବସି ସକଳ ଦ୍ୱିଜବରେ ॥
ବୈଷ୍ଣବ ଚରୁ-ପୁରୋଡାଶ[2] । ନିର୍ମାଣ କଲେ ସେ ଅଶେଷ ॥
ପ୍ରମଥ[3] ଆଦି ଭୂତଙ୍କର । ସଂସର୍ଗ କଲେ ଯେ ନିବାର ॥
୧୮ ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ହବିର୍ଭାଗ ଧରି । ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତେ ଅନୁସରି ॥
ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ଭଗବାନ । ସକଳ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ॥
୧୯ ଉତ୍ତମ ବୃହଦ୍ରଥନ୍ତର । ସାମନିର୍ମିତ ପକ୍ଷ[4] ଯାର ॥
ସେ ଖଗପତି ଯାକୁ ବହି । ପ୍ରବେଶ କଲେ ଆସି ତହିଁ ॥
ନିଜ ତେଜରେ ଦଶ ଦିଶ । କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥
ସେ ତେଜେ ସର୍ବଦେବଙ୍କର । ତେଜକୁ କରୁଛନ୍ତି ଦୂର ॥
୨୦ ଶ୍ୟାମ ଅଟଇ ବର୍ଣ୍ଣ ଯାର । ବସନ କନକ ଆକାର ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମାନ ପ୍ରଦୀପିତ । କିରୀଟେ ଅଟନ୍ତି ସଂଯୁତ ॥
ଅସିତ ଅଳକ ନିକର । ଦିଶନ୍ତି ଯେସନେ ଭ୍ରମର ॥

---

୧. ତାହାଙ୍କ ।
୨. ଚରୁ-ଅନ୍ନ ପୁରୋଡାଶ = ଚାଉଳଚୂନାର ପିଷ୍ଟକ ।
୩. ପ୍ରଥମ । ୪. ପକ୍ଷି । ('ବୃହଦ୍ରଥନ୍ତରେ ପକ୍ଷୌ') ଶ୍ରୁତିଃ

ଯାହାର କୁଣ୍ଡଳ-ସହିତ । ମୁଖକୁ କଲେ ସେ ମଣ୍ଡିତ ॥ ୭୦
ଶଙ୍ଖ, କମଳ, ଚକ୍ର, ଶର । ଯେ ଚାପ, ଗଦା, ଖଡ୍ଗ ଆର ॥ ୭୧
ଯେ ଚର୍ମ, ସେ ଆୟୁଧଙ୍କରେ । ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ରଖିବାରେ ॥ ୭୨
ବ୍ୟଗ୍ର ଅଟନ୍ତି ଯେ ସଂତତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ, ପ୍ରଦୀପିତ ॥ ୭୩
ସେ ଭୁଜେ ଯେହ୍ନେ କର୍ଣ୍ଣିକାର । ବୃକ୍ଷପ୍ରାୟକ ମନୋହର ॥ ୭୪
୨୧ ଯା' ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ଥିତ । ଯେ ବନମାଳାରେ ସଂଯୁତ ॥ ୭୫
ଉଦାର ହାସ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଲେଶ । ତେଣେ ଯେ ମୋହଇ ଅଶେଷ ॥ ୭୬
ରାଜହଂସର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବେନି ପାରୁଶରେ ବୁଲଇ ॥ ୭୭
ଚାମର-ବ୍ୟଜନ ତାହାର । ଯେ ଶ୍ୱେତଛତ୍ର-ସୁଧାକର ॥ ୭୮
ଉପରେ ଅଛି ଧରା ହୋଇ । ତେଣେ ଯେ ଶୋଭିତ ଦିଶଇ ॥ ୭୯
୨୨ ବ୍ରହ୍ମା, ବାସବ, ମହେଶ୍ୱର । ଏମାନେ ମୁଖ୍ୟ ଯାହାଙ୍କର ॥ ୮୦
ସେ ସୁରଗଣ ଆଦିମାନ । ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଆଗମନ ॥ ୮୧
ଉଠି ସମସ୍ତେ ତତକାଳ । ନମିଲେ ତାଙ୍କ ପାଦତଳ ॥ ୮୨
୨୩ ସେ ବିଷ୍ଣୁ ତେଜେ ତାହାଙ୍କର । କାନ୍ତି ହୋଇଲା ଅତି ଦୂର ॥ ୮୩
ଗଦ୍‌ଗଦ ହେଲା ତାଙ୍କ ସ୍ୱର । ଭୟ ଉପୁଜିଲା ମନର ॥ ୮୪
କରଯୁଗଳ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଲେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ସେ ଭଣିଲେ ॥ ୮୫
୨୪ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ଯା' ବିଭୂତି । ଯା'ଠାରୁ ପଛେ ଉତପତି ॥ ୮୬
ତଥାପି ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ । ଗୁଣିଲେ ସ୍ତୁତି ଯେ ଯାହାରେ ॥ ୮୭
ସେମାନଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ । ବାଞ୍ଛି ସେ ଧରିଛନ୍ତି ଦେହ ॥ ୮୮
୨୫ *ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଜମାନଙ୍କର । ନାୟକ, ଗୁରୁ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥ ୮୯
ସୁନନ୍ଦ, ନନ୍ଦ ଆଦି ଦାସେ । ବୃତ ଯାହାର ଚାରିପାଶେ ॥ ୯୦
ପୂଜାସାମଗ୍ରୀ ପାତ୍ରମାନ । ଘେନିଲେ ଯେହ୍ନେ ଭଗବାନ ॥ ୯୧
ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଜାପତି । ହରଷେ କଲେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ॥ ୯୨

---

* ଦକ୍ଷରତ୍ୱିକ୍ ସଦସ୍ୟେଶଭୃଗୁବ୍ରହ୍ମେନ୍ଦ୍ରଯୋଷିତଃ ।
ଋଷୟଶ୍ଚ ତଥା ସିଦ୍ଧା ଯଜମାନୀ ଚ ଲୋକପାଃ ॥ ୧ ॥
ଯୋଗିବ୍ରହ୍ମାଗ୍ନି ଦେବାଶ୍ଚ ସ୍ତୁବନ୍ତି ଜଗଦୀଶ୍ୱରମ୍ ।
ତଥା ଗନ୍ଧର୍ବବିଦ୍ୟାଧ୍ରବ୍ରାହ୍ମଣାଶ୍ଚ ପୃଥଙ୍‌ମତୈଃ ॥ ୨ ॥ (ସ୍ୱାମୀ)

ଶ୍ରୀଦକ୍ଷ ଉବାଚ

୨୬ ନିଜ ସ୍ୱରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଥିତ । ଶୁଦ୍ଧ ଚୈତନ୍ୟରେ ପୂରିତ ॥ ୯୩
ନାନା ଅବସ୍ଥା ଯେ ବୁଦ୍ଧିର । ସେ ଯାହାଠାରୁ ହେଲା ଦୂର ॥ ୯୪
ତୁମ୍ଭେ ସେ ଅଟ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । କାହାରି ଠାରୁ ନାହିଁ ଭୟ ॥ ୯୫
ମାୟାକୁ ପରାଭବ କରି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଣ ବିହରି ॥ ୯୬
ସେ ମାୟାଅବଲମ୍ବେ ପୁଣ । ମନୁଷ୍ୟରୂପକୁ ଧରିଣ ॥ ୯୭
ଅଶୁଦ୍ଧ ଲୋକପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଥାଅ ସେ ମାୟାରେ ଗୋସାଇଁ ॥ ୯୮

ଶ୍ରୀଋତ୍ୱିଜ ଊଚୁଃ

୨୭ ହେ ନିରଞ୍ଜନ ! ମହେଶ୍ୱର । ଶାପରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ॥ ୯୯
କର୍ମନିବଦ୍ଧ ମତି ଯେଣୁ । ନ ଜାଣୁଁ ତୋର ତତ୍ତ୍ୱ ତେଣୁ ॥୧୦୦
ଯେ ଅଟେ ଧର୍ମ-ଉପଲକ୍ଷ । ବେଦରେ ବିହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୧୦୧
ଯଜ୍ଞ ହୋଇଣ ନାମ ଯାର । ସେ ରୂପ ଜାଣୁଁ ଆମ୍ଭେ ତୋର ॥୧୦୨
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ରୂପେ ଯହିଁ ଥାଇ । ଅଛ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିଆଇ ॥୧୦୩

ଶ୍ରୀସଦସ୍ୟା ଊଚୁଃ

୨୮ ଯହିଁରେ ବିଶ୍ରାମନିମିତ୍ତେ । ସ୍ଥାନ ନ ମିଳେ କଦାଚିତେ ॥୧୦୪
ଯହିଁରେ ବଡ଼ କ୍ଲେଶମାନ । ହୋଇଅଛନ୍ତି ଦୁର୍ଗସ୍ଥାନ ॥୧୦୫
ଯମ-ଅଜଗର ଲକ୍ଷିତ । ଯେବଣମାର୍ଗ ଅବିରତ ॥୧୦୬
ଯହିଁରେ ସୁଖଦୁଃଖମାନ । ଗର୍ତ୍ତରୂପରେ ଶୋଭମାନ ॥୧୦୭
ଖଳ-ବ୍ୟାଘ୍ରଙ୍କ ସକାଶରେ । ଭୟ ଉପୁଜଇ ଯହିଁରେ ॥୧୦୮
ବନ-ଅନଳ ପ୍ରାୟ ଯହିଁ । ଶୋକସମୂହ ଛନ୍ତି ରହି ॥୧୦୯
ଯହିଁରେ ମୃଗତୃଷ୍ଣ ପ୍ରାୟ । ଅଛନ୍ତି ବିଷୟନିଚୟ ॥୧୧୦
ଏମନ୍ତ ଭବମାର୍ଗେ ଥାଇ । କାମରେ ନିପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ॥୧୧୧
ଶରୀର, ଗୃହ ବେନି ଯାର । ଅଟନ୍ତି ଅତିଶୟ ଭାର ॥୧୧୨
ଏରୂପେ ଯେ ଅଜ୍ଞନିକର । ଶରଣଦାତା ! ହେ ଈଶ୍ୱର ! ॥୧୧୩
ତୋ ପଦରୂପ ଯେ ନିବାସ । କେବେ ମିଳିବ ତାର ପାଶ ॥୧୧୪

ଶ୍ରୀରୁଦ୍ର ଉବାଚ

୨୯ ହେ ବରଦାୟକ ! ଅଚ୍ୟୁତ ! । କାମରେ ନୋହି ଆସକତ ॥୧୧୫
ଆଦର କରି ମୁନିଜନ । ଯାହାକୁ କରନ୍ତି ପୂଜନ ॥୧୧୬

ସକଳ ଆଦ୍ୟ, ଅଟେ ସାର　।　ଯେବଣ ଚରଣ ତୁମ୍ଭର　॥୧୧୭
ତହିଁ ମୁଁ ଦେଇଥାଇ ମନ　।　ଅବିଦ୍ୟାବନ୍ତ ଯେଉଁ ଜନ　॥୧୧୮
ଭ୍ରଷ୍ଟ ବୋଲିଣ ବୋଲେ ମୋତେ ।　ମୁଁ ତାହା ନ ଗଣଇଁ ଚିତ୍ତେ　॥୧୧୯
ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭର ବଡ଼ ହୋଇ　।　ମୋଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ ଥାଇ　॥୧୨୦

ଶ୍ରୀଭୃଗୁରୁବାଚ

୩୦　ଯାହାର ଦୁର୍ବୋଧ ମାୟାରେ　।　ବ୍ରହ୍ମାଦି ପ୍ରାଣୀ ଏ ସଂସାରେ　॥୧୨୧
ମୋହରେ କରନ୍ତେ ଶୟନ　।　ଛାଡ଼ିଲେ ନିଜ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ　॥୧୨୨
ଆତ୍ମାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ　।　ଯେବଣ ତତ୍ତ୍ୱ ତୋର ସ୍ଥିତ　॥୧୨୩
ଆଜହିଁ ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ସେମାନେ　।　ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ　॥୧୨୪
*ପ୍ରଣତ-ଆତ୍ମା-ବନ୍ଧୁଜନ　।　ସେ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ସୁପ୍ରସନ୍ନ　॥୧୨୫

ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୩୧　ପଦାର୍ଥଙ୍କର ଭେଦଜ୍ଞାନ　।　ଯେଣେ ହୁଅଇ ଉତପନ୍ନ　॥୧୨୬
ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ନର　।　ଏ ରୂପ ନ ଦେଖଇ ତୋର　॥୧୨୭
ତୁ ଜ୍ଞାନ-ଅର୍ଥ-ଗୁଣାଶ୍ରୟ　।　ଯେଣୁ ବିଭିନ୍ନ ମାୟାମୟ　॥୧୨୮

ଶ୍ରୀଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

୩୨　ଜଗତଯାକ ଅବିରତ　।　ଭାବନ୍ତି ଯାହା ହେ ଅଚ୍ୟୁତ !　॥୧୨୯
ମନ-ନୟନ-ସୁଖକର　।　ଏ ବପୁ ଅଟଇ ତୋହର　॥୧୩୦
ରାକ୍ଷସବଧ ଯେ କରନ୍ତି　।　ଉଚ୍ଚେ ଆୟୁଧକୁ ଧରନ୍ତି　॥୧୩୧
ସେ ଅଷ୍ଟ ଭୁଜଦଣ୍ଡେ ସାର　।　ଲକ୍ଷିତ ଯେଉଁ କଳେବର　॥୧୩୨

ଋତ୍ୱିଜାଂ ପତ୍ନ୍ୟ ଊଚୁଃ

୩୩　ଯଜନନିମିତ୍ତେ ତୁମ୍ଭର　।　ଧାତା ସର୍ଜିଲା ଏ ଅଧ୍ୱର　॥୧୩୩
ଦକ୍ଷକୋପରେ ତ୍ରିଲୋଚନ　।　ଆଜ ତା' କଲେ ବିନାଶନ　॥୧୩୪
ଶ୍ମଶାନପ୍ରାୟେ ସେ ଦିଶଇ　।　ସେ ଅଛି ଶାନ୍ତମେଧ[୧] ହୋଇ　॥୧୩୫
ହେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଭଗବାନ　।　ନଳିନପ୍ରାୟ ଯେ' ଶୋଭନ　॥୧୩୬
ଏମନ୍ତ ଲୋଚନେ ଆମ୍ଭର　।　ସେ ଯଜ୍ଞ ପବିତ୍ର ତୁ କର　॥୧୩୭

---

* ପ୍ରଣତମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା ଓ ବନ୍ଧୁ । ପ୍ରଣତାନାମାତ୍ମାବନ୍ଧୁଶ୍ଚ (ସ୍ୱାମୀ)
୧. ପଶୁହିଂସାଦି ଉତ୍ସବ ଯହିଁରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଊଚୁଃ

୩୪ ହେ ଭଗବାନ ! ତୋ ଚେଷ୍ଟିତ । ଘଟନା ନୋହେ କଦାଚିତ ॥୧୩୮
ତୁ ଯେ ଆପଣେ କର୍ମ କରୁ । ତହିଁ ଆସକତି ନ ଧରୁ ॥୧୩୯
ଯେବଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ଇତରେ । ଭଜନ୍ତି ସଂପତ୍ତି ହେତୁରେ ॥୧୪୦
ସ୍ୱୟେଂ ସେ ତୋତେ ଅନୁଗତ । ହେଲେହେଁ ନ ଘେନୁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥୧୪୧

ଶ୍ରୀସିଦ୍ଧା ଊଚୁଃ

୩୫ ହେ ନାଥ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ମାନସ ଅଟଇ କୁଞ୍ଜର ॥୧୪୨
କ୍ଳେଶବିପିନ-ଅନଳରେ । ଦହନ ହୋଇଣ ସଂସାରେ ॥୧୪୩
ତୋ' କଥାବିଶୁଦ୍ଧଅମୃତ । ନଦୀରେ ବୁଡ଼ିଲା ତୁରିତ ॥୧୪୪
ତୃଷାରେ ଆର୍ତ୍ତ ଏ ହୁଅଇ । ତହୁଁ ବାହାର ହେଉ ନାହିଁ ॥୧୪୫
ସେ କ୍ଳେଶଦାବ ନ ସ୍ମରଇ । ବ୍ରହ୍ମସଂପନ୍ନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୧୪୬

ଶ୍ରୀଯଜମାନୀ (ପ୍ରସୂତିଃ) ଊବାଚ

୩୬ ସୁଖେ ଆଗମନ ତୁମ୍ଭର । ହୋଇଲାଟିକି ହେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୪୭
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହୁଅ ସୁପ୍ରସନ୍ନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ ॥୧୪୮
ଏ ଯଜ୍ଞ ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କରେ । ନ ଶୋହେ ତୁମ୍ଭ ନ ଥିବାରେ ॥୧୪୯
କବନ୍ଧ ପୁରୁଷ ଯେସନ । ଶିର ନ ଥିଲେ ଅଶୋଭନ ॥୧୫୦
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଟଇ କାନ୍ତା ତୋର । ତାର ସହିତେ ରକ୍ଷା କର ॥୧୫୧

ଶ୍ରୀଲୋକପାଳା ଊଚୁଃ

୩୭ ଅନିତ୍ୟ ବିଷୟନିକର । ନିତ୍ୟେ ଯେ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥୧୫୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ସେହୁ ଆର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ କି ଗୋଚର ॥୧୫୩
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତର ଦୃଷ୍ଟିରେ । ବିଶ୍ୱଙ୍କୁ[୧] କଲ ସ୍ୱଗୋଚରେ ॥୧୫୪
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବପ୍ରାୟ ହୋଇ । ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଅଛ ଶୋହି ॥୧୫୫
ମାୟା ଅଟଇ ଏ ତୁମ୍ଭର । ତୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଅଗୋଚର ॥୧୫୬

ଶ୍ରୀଯୋଗେଶ୍ୱରା ଊଚୁଃ

୩୮ ଆତ୍ମା ସକଳ ଲୋକଙ୍କର । ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ, ତୁମ୍ଭଠାର ॥୧୫୭
ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଜନ । କେବେହେଁ ନ ଦେଖଇ ଭିନ୍ନ ॥୧୫୮

---

୧. ଦୃଶ୍ୟକୁ ।

ତାହାର ଠାରୁ ଅତିଶୟ । ନାହିଁ ତୁମ୍ଭର ଆନ ପ୍ରିୟ ॥୧୫୯
ତଥାପି ଅନନ୍ୟ ବୃତ୍ତିରେ । ଭୃତ୍ୟ-ଈଶ୍ୱର ଏ ଭାବରେ ॥୧୬୦
ଭଜୁଛୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ! । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥୧୬୧
୩୯ ବିଶ୍ୱ-ଉଦୟ[1] ସ୍ଥିତି-ନାଶ । ଏ ତିନି ନିମିତ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ॥୧୬୨
ଯେ ମାୟା ଜୀବ-ଅଦୃଷ୍ଟରେ । ଅନେକ ବିଭିନ୍ନ ଗୁଣରେ ॥୧୬୩
ତେଣେ ଯେ ଆତ୍ମାରେ ନିର୍ମାଣ । କଲ ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପେ ପୁଣ ॥୧୬୪
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଭେଦମତି । ପ୍ରକାଶି ପୁଣ[2] ଆତ୍ମଗତି ॥୧୬୫
ନିବର୍ତ୍ତାଇଲ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଭ୍ରମଗୁଣକୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୬୬
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ଏସନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛୁଁ ବନ୍ଦନ ॥୧୬୭

ଶ୍ରୀ (ଶଭ) ବ୍ରହ୍ମୋବାଚ

୪୦ ସତ୍ତ୍ୱକୁ କରିଛ ସ୍ୱୀକାର । ଧର୍ମାଦି ଫଳ ଜନ୍ମ କର ॥୧୬୮
ଯେ ପୁଣି ଅଟ ଗୁଣହୀନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛୁଁ ବନ୍ଦନ ॥୧୬୯
ଯା' ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣଇଁ ମୁହିଁ । ଅପରେ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥୧୭୦

ଶ୍ରୀଅଗ୍ନିରୁବାଚ

୪୧ ଯାହାର ତେଜରେ ମୁଁ ପୁଣ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ତେଜସ୍ୱୀ ହୋଇଣ ॥୧୭୧
ପ୍ରଶସ୍ତ ଯଜ୍ଞେ ଘୃତଯୁତ । ହବିକି ବହଇ ତୁରିତ ॥୧୭୨
(ସେ ଯଜ୍ଞ ଅଟଇ ବିଦିତ । ଯେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ନାମେ ଖ୍ୟାତ)[3]
ଯେ ଦର୍ଶପୌର୍ଣ୍ଣମାସ ନାମ । ଯେ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ, ପଶୁ, ସୋମ ॥୧୭୩
ଏ ରୂପେ ପଞ୍ଚବିଧ[3] ହୋଇ । ପଞ୍ଚମନ୍ତ୍ରେ[4] ଯେ ପୂଜା ପାଇ ॥୧୭୪
ଯେ ଅଟେ ଯଜ୍ଞରୂପଧର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୭୫

---

୧. ଉଦ୍ଭବ । ୨. ଗୁଣ ।
୩. ''ସ ଏବ ଯଜ୍ଞଃ ପଞ୍ଚବିଧୋଽଗ୍ନିହୋତ୍ରଂ ଦର୍ଶ-ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୌ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟାନି ପଶୁଃ ସୋମଃ ।'' (ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ)
୪. 'ଆଶ୍ରାବୟ' ଇତି ଚତୁରକ୍ଷରମ୍; 'ଅସ୍ତୁ ଶ୍ରୌଷଟ୍' ଇତି ଚତୁରକ୍ଷରମ୍; 'ଯଜେ' ଇତି ଦ୍ୱ୍ୟକ୍ଷରମ୍; 'ଯେ ଯଜାମହେ' ଇତି ପଞ୍ଚାକ୍ଷରମ୍; ଦ୍ୱ୍ୟକ୍ଷରୋ ବଷଟ୍କାରଃ) (ଶ୍ରୁତିଃ)
ଚତୁର୍ଭିଶ୍ଚ ଚତୁର୍ଭିଶ୍ଚ ଦ୍ୱାଭ୍ୟାଂ ପଞ୍ଚଭିରେବ ଚ ।
ହୂୟତେ ଚ ପୁନର୍ଦ୍ୱାଭ୍ୟାଂ ସ ମେ ବିଷ୍ଣୁଃ ପ୍ରସୀଦତୁ ॥ ୧ ॥ (ସ୍ମୃତିଃ)

୪୨ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ନିର୍ମିତ । କରିଛ ଯେବଣ ଜଗତ ॥୧୭୬
ତାହାକୁ ରଖିଣ ଉଦରେ । ପୂର୍ବେ କଳ୍ପର ବିନାଶରେ ॥୧୭୭
ଜଳେ ନାଗେନ୍ଦ୍ର ରୂପ ହୋଇ । ଅଧିକ ଶଯ୍ୟା ଯେ ଅଟଇ ॥୧୭୮
ତହିଁରେ କରିଛ ଶୟନ । ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଭଗବାନ ॥୧୭୯
ଯେ ଜନଲୋକ ଆଦି ସ୍ଥାନେ । ରହିଣ ଥାନ୍ତି ସିଦ୍ଧମାନେ ॥୧୮୦
ଯେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗକୁ ଯାହାର । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ହୃଦୟର ॥୧୮୧
ସେ ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର । ଯେ ଆଜ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ॥୧୮୨
ନୟନପଥେ ବିହରୁଛ । ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ପାଳନା କରୁଛ ॥୧୮୩

ଶ୍ରୀଗନ୍ଧର୍ବାପ୍‌ସରସ ଉଚୁଃ

୪୩ ବ୍ରହ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣ । ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଗରେ କରିଣ ॥୧୮୪
ମରୀଚି ଆଦି ଯେ ଆବର । ଅଂଶର ଅଂଶ ଏ ତୋହର ॥୧୮୫
ଏ ବିଶ୍ୱ କ୍ରୀଡ଼ାଭାଣ୍ଡ ଯାର । ହେ ଦେବ ! ଅତି ଅଗୋଚର ॥୧୮୬
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିତି । ହେ ନାଥ ! କରୁଛୁଁ ପ୍ରଣତି ॥୧୮୭

ଶ୍ରୀବିଦ୍ୟାଧରା ଉଚୁଃ

୪୪ ଅର୍ଥସାଧନ କଳେବର । ପାଇଣ କର୍ମବଶେ ନର ॥୧୮୮
ହେ ନାଥ ! ମାୟାରେ ସେ ତୋର । ଉତ୍‌ପଥ ମାର୍ଗେ ଆପଣାର ॥୧୮୯
ମୋ ବିତ୍ତ ମୁଁ ଏ ରୂପେ କରି । ଏ ଦେହେ ମାନକୁ ଆଚରି ॥୧୯୦
ପୁତ୍ରକଳତ୍ର ଆଦିମାନେ । ଆକ୍ଷେପ କଲେହେଁ ସେମାନେ[୧] ॥୧୯୧
ଅନିତ୍ୟ ବିଷୟନିକରେ । ତୃଷ୍ଣାକୁ ଧରେ ନିରନ୍ତରେ ॥୧୯୨
ତୁମ୍ଭର କଥାମୃତ ପୁଣ । ଯେ ନିତ୍ୟେ କରଇ ଶ୍ରବଣ ॥୧୯୩
ସେ ନିଜ ମୋହ ଛାଡ଼ି ପାରେ । ଆନ ନ ପାରଇ ସଂସାରେ ॥୧୯୪

ଶ୍ରୀବ୍ରାହ୍ମଣା ଉଚୁଃ

୪୫ ତୁ ଯଜ୍ଞ, ତୁ ହବି, ହୁତାଶ । ମନ୍ତ୍ର, ସମିଧ, ପାତ୍ର, କୁଶ ॥୧୯୫
ସଦସ୍ୟ, ଋତ୍ୱିଜ ତୁ ପୁଣି । ତୁ ଯଜମାନ ବେନି ପ୍ରାଣୀ ॥୧୯୬
ଦେବତା, ସ୍ୱଧା, ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର । ତୁ ସ୍ୱୟେଂ ସୋମ, ପଶୁ ଘୃତ ॥୧୯୭

---
୧. ସେମନେ ।

୪୬ ବେଦ ଅଟଇ ତୋ ଶରୀର	ଯଜ୍ଞ ହିଁ ଅଟେ କର୍ମ ତୋର	॥୧୯୮
ହେ ପ୍ରଭୁ ଯୋଗୀମାନେ ତୋତେ	ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ତୋଷଚିତ୍ତେ	॥୧୯୯
ତୁ ମହାବରାହ ରୂପରେ	ଗର୍ଜନ କରନ୍ତେ ଲୀଳାରେ	॥୨୦୦
ଦନ୍ତରେ ରସାତଳୁ କ୍ଷିତି	ଉଦ୍ଧାର କଲୁ ରମାପତି !	॥୨୦୧
ଲୀଳାରେ କରୀନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ	ଟେକେ ପଦ୍ମିନୀକି ଦଶନେ	॥୨୦୨
୪୭ ଉତ୍ତମ କର୍ମ ଯେବା ଥିଲା	ସେହି ଆମ୍ଭର ନାଶ ଗଲା	॥୨୦୩
ତୋ' ଦରଶନ ଆମ୍ଭେମାନେ	ବାଞ୍ଛା କରୁଛୁଁ ନିଜ ମନେ	॥୨୦୪
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନ	ଏବେ ତୁ ହୁଅ ସୁପ୍ରସନ୍ନ	॥୨୦୫
ମାନବେ ତୋ ନାମ ଗାୟନ	କରନ୍ତେ ଯଜ୍ଞବିଘ୍ନମାନ	॥୨୦୬
ନାଶ ହୁଅନ୍ତି ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର	ତୋତେ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର	॥୨୦୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୮ ସମସ୍ତେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତେ ସେଠାରେ	॥୨୦୮
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞକୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର	ବିନାଶିଥିଲେ ହେ ବିଦୁର !	॥୨୦୯
ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ ତାହା ପୁଣ	ଯଜ୍ଞଭାବନ ନାରାୟଣ	॥୨୧୦
୪୯ ସକଳ ଆତ୍ମା ଯେ ଅଟନ୍ତି	ସକଳ ଭାଗକୁ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି	॥୨୧୧
ନିଜ ଭାଗରେ ତୋଷମନ	ହେଲା ପ୍ରାୟ ସେ ଭଗବାନ	॥୨୧୨
ଦକ୍ଷକୁ କରି ସମ୍ବୋଧନ	କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ	॥୨୧୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୫୦ ସକଳ-ଜଗତ-କାରଣ	ଆତ୍ମା-ଈଶ୍ୱର ସାକ୍ଷୀ ପୁଣ	॥୨୧୪
ଉପାଧିହୀନ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ	ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଆବର ମହେଶ	॥୨୧୫
୫୧ ହେ ଦ୍ୱିଜ ! ଗୁଣମୟୀ ହୋଇ	ଯେ ମାୟା ମୋହର ଅଛଇ	॥୨୧୬
ତା' ଅବଲମ୍ବେ ଜଗତର	ସର୍ଜନ, ପାଳନ, ସଂହାର	॥୨୧୭
କରନ୍ତେ ସେ ନାମ ବହଇ	କର୍ମକୁ ଉଚିତ ଯେ ହୋଇ	॥୨୧୮
୫୨ କେବଳ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ହୋଇ	ଯେ ପରମାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ମୁହିଁ	॥୨୧୯
ବ୍ରହ୍ମା-ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ମୋହଠାରେ	ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଯେ ସଂସାରେ	॥୨୨୦
ଭେଦରେ କରେ[୧] ବିଲୋକନ	ଅଜ୍ଞ ଅଟଇ ସେହୁ ଜନ	॥୨୨୧

୧. କଲେ ।

୫୩ ଯେସନେ ଆପଣା ଅଙ୍ଗରେ । ମସ୍ତକ, କର ଆଦିଠାରେ ॥୨୨୨
ମୋ'ଠାରୁ ଅଟଇ ଏ ଭିନ୍ନ । ଏ ବୁଦ୍ଧି ନ କରଇ ଜନ ॥୨୨୩
ମୋହର ଠାରେ ତତପର । ହୋଇଣ ଥିବ ଯେଉଁ ନର ॥୨୨୪
ସେ ଲୋକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଠାରେ । ବୁଦ୍ଧି କରିବ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥୨୨୫
୫୪ ଆତ୍ମା ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ତିନିହେଁ ଅଟୁ ଏକାକାର ॥୨୨୬
ଯେ ଆତ୍ମ ଭେଦ ନ ଦେଖଇ । ସେ ଲୋକ ଶାନ୍ତିକି ଲଭଇ ॥୨୨୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୫୫ ସେ ଦକ୍ଷ ଏମନ୍ତ ରୂପେଣ । ବିଷ୍ଣୁର ଆଜ୍ଞାକୁ ଲଭିଣ ॥୨୨୮
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସେ ନିଜ କ୍ରତୁରେ । ପୂଜା କରିଣ ତଦନ୍ତରେ ॥୨୨୯
ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରଧାନ ଯଜ୍ଞରେ । ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜିଲା କ୍ରମରେ ॥୨୩୦
୫୬ ଯେ ନିଜ ଭାଗ ଯଜ୍ଞ-ଶେଷ । ତେଣେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ କଲା ତୋଷ ॥୨୩୧
କର୍ମରେ କରି ସୋମପାନ । ଯେ ଅବା ଥିଲେ ତହିଁ ଆନ ॥୨୩୨
କର୍ମର ଶେଷେ ଦେଇ ଧନ । ସନ୍ତୋଷ କଲା ତାଙ୍କ ମନ ॥୨୩୩
କର୍ମକୁ ସମାପ୍ତ କରିଣ । ଋତ୍ୱିଜଙ୍କର ସଙ୍ଗତେଣ ॥୨୩୪
ଯେମନ୍ତେ ଅବଭୃଥ ହୋଇ । ସେ ରୂପେ ସ୍ନାନ କଲା ସେହି ॥୨୩୫
୫୭ ଯେ ନିଜ ଅନୁଭାବେ ଦକ୍ଷ । ସିଦ୍ଧିକି ଲଭିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୨୩୬
ଧର୍ମ'ରେ ମତି ଦେଇ ତାକୁ । ଦେବେ ଗମିଲେ ତ୍ରିଦିବକୁ ॥୨୩୭
୫୮ ଦକ୍ଷନନ୍ଦିନୀ ଏ ପ୍ରକାର । ଛାଡ଼ିଣ ପର୍ବ କଳେବର ॥୨୩୮
ହିମବନ୍ତର ଭାର୍ଯ୍ୟା ହୋଇ । ମେନା ନାମରେ ଅଛି ଯେହି ॥୨୩୯
ଜନମ ହୋଇଲା ତାଠାରେ । ଶୁଣିମା' ଅଛି ଏ ପ୍ରକାରେ ॥୨୪୦
୫୯ ଅନନ୍ୟଭାବେ ଯେ ଭଜନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଯେହ୍ନୁ ଏକଗତି ॥୨୪୧
ସେ ପ୍ରିୟ ପତିଙ୍କି ହିଁ ପୁଣ । ଅମ୍ବିକା କଲାକ ବରଣ ॥୨୪୨
ପ୍ରଳୟେ ଶକ୍ତି ଶୋଇଥାଇ । ଯେହ୍ନେ ପୁରୁଷକୁ ବରଇ ॥୨୪୩
୬୦ ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞଭଙ୍ଗକାରୀ । ଯେ ଭଗବାନ ତ୍ରିପୁରାରି ॥୨୪୪
ଉଦ୍ଧବଠାରୁ ତାହାଙ୍କର । କର୍ମ ଶୁଣିଛି ଏ ପ୍ରକାର ॥୨୪୫
ଯେଉଁ ଉଦ୍ଧବ ଭାଗବତ । ବୃହସ୍ପତିର ଶିଷ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ॥୨୪୬

୧. କର୍ମରେ । ୨. ଶୁଣିଲା ।

୬୧ ହେ କଉରବ ! ଏ ପବିତ୍ର	।	ଅଟଇ ଈଶ୍ୱର ଚରିତ୍ର	॥୨୪୭
ଯଶ ଆୟୁଷକୁ ଦିଅଇ	।	ପାପସମୂହ ନିବାରଇ	॥୨୪୮
ଭକ୍ତିଭାବରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ	।	ନିତ୍ୟେ କହଇ ଏହା ଶୁଣି	॥୨୪୯
ସେହୁ ପରର ଆପଣାର	।	ପାପକୁ କରଇ ସଂହାର	॥୨୫୦
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ	।	ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ	॥୨୫୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟ ସଂବାଦେ
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞସଂଧାନଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦକ୍ଷକନ୍ୟାନ୍ୱୟେ ପ୍ରାପ୍ତା ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞକଥୋଦିତା ।
ମନୁପୁତ୍ରାନ୍ୱୟେ ପ୍ରାପ୍ତା ଧ୍ରୁବଚର୍ଯ୍ୟାଥ ପଞ୍ଚଭିଃ ॥ ୧ ॥
ଅଷ୍ଟମେ ଗୁରୁଦାରୋକ୍ତି-ରୋଷମସ୍ମରତଃ ପୁରାତ୍ ।
ନିର୍ଗତେନ ଧ୍ରୁବେଣାହ ତପସା ତୋଷଣଂ ହରେଃ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ସନକ-ଆଦି ଋଷିଗଣ	।	ନାରଦ, ଋଭୁ, ହଂସ ପୁଣ	॥	୧
	ଅରୁଣି[୧], ଯତି ଯେ ଆବର	।	ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର	॥	୨
	ସମସ୍ତେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ହେଲେ	।	ଗୃହକୁ ଆଶ୍ରୟ ନ କଲେ	॥	୩
୨	ମୃଷା ଯେ ଅଧର୍ମ ରଜା	।	ସେ ଜାତ କଲା ଦମ୍ଭ, ମାୟା	॥	୪
	ପୁତ୍ର ନ ଥିଲା ନିର୍ଋତିର	।	ସେ ବେନି ନେଲା ହେ ବିଦୁର	॥	୫
୩	ଲୋଭ ନିକୃତି[୨] ନାମେ ଦୁଇ	।	ସେ ବେନିଠାରୁ ଜାତ ହୋଇ	॥	୬
	ସେ ବେନି ପତିପତ୍ନୀ ହେଲେ	।	ହିଂସା, କ୍ରୋଧକୁ ଜାତ କଲେ	॥	୭
	କଳିକି କଲେ ସେ ଜନମ	।	ଦୁରୁକ୍ତି ତା' ଭଗିନୀ ନାମ	॥	୮
୪	ଦୁରୁକ୍ତି ଠାରେ ମୃତ୍ୟୁ, ଭୀତି	।	ସେ କଳି କଲା ଉତପତି	॥	୯
	ଯାତନା, ନିରୟ ହୋଇଣ	।	ବେନି ସେ ଜାତ କଲେ ପୁଣ	॥	୧୦

---
୧. ଅରୁଣ ।　୨. ନିକୃତି = ଶଠତା ।　(ନିବୃତି ?)

୫ ଏ ପ୍ରତିସର୍ଗ[୧] ତୋ ଆଗରେ । କହିଲୁଁ ଆମ୍ଭେ ସଂଗ୍ରହରେ ॥ ୧୧
ଏ ପୁଣ୍ୟ କଥା ତିନି ବାର । ଶୁଣି ଦୁରିତ ମୁଞ୍ଚେ ନର ॥ ୧୨
୬ ହରିର ଅଂଶଅଂଶୁ ଜାତ । ଯେ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ॥ ୧୩
ତାର ବଂଶକୁ ହେ ବିଦୁର । ଏବେ କହିବା ତୋ ଆଗର ॥ ୧୪
୭ ଉତ୍ତାନପାଦ ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ଏ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ ସୁତ ॥ ୧୫
ଜଗତ ରକ୍ଷା କରିବାରେ । ହେଲେ ଏ ବିଷ୍ଣୁର କଳାରେ ॥ ୧୬
୮ ଉତ୍ତାନପାଦର କାମିନୀ । ସୁନୀତି, ସୁରୁଚି ଯେ ବେନି ॥ ୧୭
ସୁରୁଚି ନାମେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେହି । ପତିର ପ୍ରିୟ ଅଟେ ସେହି ॥ ୧୮
ସୁନୀତି ଅପ୍ରିୟ ପତିର । ଧ୍ରୁବ ନାମରେ ଯା' କୁମର ॥ ୧୯
୯ ଏକ ଦିନକେ ସୁରୁଚିର । ଉତ୍ତମ ନାମେ ହେ କୁମର ॥ ୨୦
ତାହାକୁ ବସାଇ କୋଡ଼ରେ । ରାଜା ଖେଳାନ୍ତେ ହରଷରେ ॥ ୨୧
ବସି ଲୋଡ଼ନ୍ତେ ଧ୍ରୁବ ତହିଁ । ରାଜା ସ୍ୱୀକାର କଲା ନାହିଁ ॥ ୨୨
୧୦ ଯେ ଧ୍ରୁବ ସପତ୍ନୀନନ୍ଦନ । ଏ ରୂପେ ବିଚାରନ୍ତେ ମନ ॥ ୨୩
ନୃପତି କରନ୍ତେ ଶ୍ରବଣ । ସୁରୁଚି ଗର୍ବିତ ହୋଇଣ ॥ ୨୪
ସେ କଥା ସହି ନ ପାରିଲା । ଧ୍ରୁବକୁ ଏମନ୍ତ ବୋଇଲା ॥ ୨୫

ସୁରୁଚିରୁବାଚ

୧୧ ହେ ବତ୍ସ ! ନୃପତି-ଆସନ । ଚଢ଼ିବାକୁ ତୁ ଅଭାଜନ ॥ ୨୬
ଯେଉଁ ନ୍ୟାୟରୁ ତୋତେ ମୁହିଁ । ଉଦର ମଧ୍ୟେ ଧରି ନାହିଁ ॥ ୨୭
ପୁତ୍ର ହେଲେହେଁ ନୃପତିର । ଏ କଥା ନ କର ବିଚାର ॥ ୨୮
୧୨ ଅନ୍ୟ ଯୁବତୀର ଗର୍ଭରେ । ଜାତ ହୋଇଛି ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୨୯
ଆମ୍ଭକୁ ନିଶ୍ଚୟେ ନ ଜାଣୁ । ଦୁର୍ଲଭ ବିଷୟରେ ତେଣୁ ॥ ୩୦
ବଳିଛି ମନୋରଥ ଯାର । ବାଳକ ଅଟୁ ତୁ କୁମର ॥ ୩୧
୧୩ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଆରାଧି ତପରେ । ତା' ଅନୁଗ୍ରହେ ମୋ ଉଦରେ ॥ ୩୨
ଜନମ ହୁଅ ତୁ ନନ୍ଦନ ! । ଯେବେ ବାଞ୍ଛୁଛୁ ରାଜାସନ ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୪ ମାତା ସପତ୍ନୀ ଦୁଷ୍ଟବାଣୀ । ତୀକ୍ଷଣ ଅଟେ ଶର ଜାଣି ॥ ୩୪
ସେ ଶରେ ହୋଇଛି ଭେଦିତ । ଦଣ୍ଡ-ଆଘାତରେ ଯେମନ୍ତ ॥ ୩୫

---

୧. ପ୍ରତିସର୍ଗ = ପ୍ରଳୟ ।

ରୋଷେ-ଉରଗ ଗର୍ଜୁଥାଇ । ସେ ରୂପେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ଇ ।। ୩୬
ପିତାହିଁ ମଉନ ହୋଇଣ । ଚାହାଁନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଣ ।। ୩୭
ରୋଦନ କରିଣ ମାତାର । ପାଶକୁ ଗଲା ସେ କୁମର ।। ୩୮
୧୫ ଅଧର ଓଷ୍ଠକୁ କମ୍ପାଇ । ବାଳକ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ।। ୩୯
ସୁନୀତି ତାହାକୁ ଆଣିଣ । ନିଜ କୋଳରେ ବସାଇଣ ।। ୪୦
ସପତ୍ନୀ ଯେବଣ ଉତ୍ତର । ବୋଲିଛି ବାଳକ-ଆଗର ।। ୪୧
ତା' ପୁରଜନମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ବ୍ୟଥା ଲଭିଲା ସେ ତରୁଣୀ ।। ୪୨
୧୬ ସେ ଶୋକଦାବାନଳେ ବାଳ । ବନଲତାର ପ୍ରାୟେ ହେଲା ।। ୪୩
କାନ୍ଦିଲା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦୂର କରି । ସପତ୍ନୀବଚନ ସୁମରି ।। ୪୪
ସରୋଜଚାରୁନେତ୍ରା ଯେହି । ବହିଲା ବାଷ୍ପକ୍ଳେଶ ତହିଁ ।। ୪୫
୧୭ ଯେ ଦୁଃଖ ହୃଦେ ଜନମିଛି । ତାର ଅନ୍ତକୁ ନ ଦେଖୁଛି ।। ୪୬
ଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତେ ଦୀର୍ଘ କରି । ଶିଶୁକୁ ବୋଇଲା ସେ ନାରୀ ।। ୪୭
ଭୋ ତାତ ! ପରଠାରେ ପୁଣ । ଅପରାଧକୁ ତୁ ନ ଘେନ ।। ୪୮
ଯେଣୁ ପରକୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ । ସେ ଦୁଃଖ ଆପଣେ ଭୁଞ୍ଜଇ ।। ୪୯
୧୮ ସୁରୁଚି-କହିଲା ବଚନ । ସତ୍ୟ ଅଟଇ ରେ ନନ୍ଦନ ।। ୫୦
ଯେଣୁ ତୁ ଦୁର୍ଭଗା-ଉଦରେ । ଜନମ ହୋଇଲୁ ପୂର୍ବରେ[1] ।। ୫୧
ଦୁର୍ଭଗାସ୍ତନକ୍ଷୀରପାନେ । ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଲୁ ଦିନେ ଦିନେ ।। ୫୨
ଯାହାକୁ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଏ ମନୋହର । ବୋଲି କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକାର ।। ୫୩
ଲଜ୍ଜାକୁ ଲଭେ ନିଜ ଚିତ୍ତ । ଉତ୍ତାନପାଦ ନରପତି ।। ୫୪
୧୯ ସପତ୍ନୀ ମାତ ଯେଉଁ ବାଣୀ । ଯଥାର୍ଥ କରି ଅଛି ଭଣି ।। ୫୫
ଭୋ ତାତ ! ହୋଇ ବିମତ୍ସର । ସେ କଥା କେବଳ ତୁ ଆଚର ।। ୫୬
ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣନଳିନ । ଭକ୍ତିରେ କର ଆରାଧନ ।। ୫୭
ଯେବେ ଉତ୍ତମପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ରାଜା ଆସନ ବାଞ୍ଛୁ ତୁହି ।। ୫୮
୨୦ ବିଶ୍ୱପାଳନ ଅର୍ଥେ କରି । ଯେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଅଛି ଧରି ।। ୫୯
ଯାହାର ଚରଣନଳିନ । ବ୍ରହ୍ମା କରିଣ ଆରାଧନ ।। ୬୦
ଲଭିଲା ସ୍ଥାନ ଅନୁପମ । ଯାହାର ପାରମେଷ୍ଠ୍ୟ ନାମ ।। ୬୧
ଯେ ମନ-ପ୍ରାଣ ଜିଣିଛନ୍ତି । ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ବନ୍ଦନ୍ତି ।। ୬୨

---

୧. କର୍ମରେ ।

୨୧ ମନୁ ଯେ ପିତାମହ ତୋର । ଏକ ବୁଦ୍ଧିରେ ନିରନ୍ତର ॥ ୬୩

ବହୁତ ଦକ୍ଷିଣା ଯହିଁରେ । ଏମନ୍ତ ଯାଗମାନଙ୍କରେ ॥ ୬୪

ଯାହାକୁ ଆରାଧି ଲଭିଲା । ଭୂମିରେ ସୁଖ ଯେବା ଥିଲା ॥ ୬୫

ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ-ଅପବର୍ଗୁଁ ଜାତ । ସେ ସୁଖ ଲଭିଲା ତୁରିତ ॥ ୬୬

୨୨ ଯେ ଭୃତ୍ୟବତ୍ସଳ ଈଶ୍ୱର । ହେ ବତ୍ସ ! ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରେ କର ॥ ୬୭

ମୋକ୍ଷ ହେବାକୁ ଯେଉଁ ଜନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ନିଜ ମନେ ॥ ୬୮

ଯା' ପାଦପଦ୍ମମାର୍ଗ ନିତି । ସେମାନେ ଖୋଜୁଣ ଅଛନ୍ତି ॥ ୬୯

ଯହିଁ ନ ଥିବ ଆନ ଭାବ । ନିଜ ଧର୍ମରେ ଶୁଦ୍ଧ ହେବ ॥ ୭୦

ସେ ହୃଦେ କରିଣ ସ୍ଥାପନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କର ତୁ ଭଜନ ॥ ୭୧

୨୩ ତୋ ଦୁଃଖ କରିବ ଯେ ନାଶ । ହେ ବତ୍ସ ! ଏମନ୍ତ ପୁରୁଷ ॥ ୭୨

ସେ ପଦ୍ମପଲାଶଲୋଚନ । ବିନୁ ମୁଁ ନ ଦେଖୁଛି ଆନ ॥ ୭୩

ଯାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ସୁରେ । ଖୋଜୁ ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥ ୭୪

ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରେ ପଦ୍ମ ଧରି । ଯାହାକୁ[୧] ଅଛି ଅନୁସରି ॥ ୭୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୪ ଯହିଁରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଜାତ । ଏ ରୂପେ କହନ୍ତେ ସେ ମାତ ॥ ୭୬

ତା' ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆପଣା ଆତ୍ମାକୁ ମନରେ ॥ ୭୭

ସଂଯତ କରିଣ ପିତାର । ପୁରରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥ ୭୮

୨୫ ନାରଦ ସେ କଥାକୁ ଶୁଣି । ଏହା କରିବା[୨] କଥା ଜାଣି ॥ ୭୯

ପାପନାଶନ ନିଜ କର । ଲଗାଇ ବାଳକର ଶିର ॥ ୮୦

ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ନିଜ ମନ । ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥ ୮୧

୨୬ ଆପଣା ମାନଭଙ୍ଗ ଯେହି । କେବେହେଁ ନ ପାରନ୍ତି ସହି ॥ ୮୨

କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ତେଜ । ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଆଜ ॥ ୮୩

ଯେବଣ ଦୁଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ ପୁଣି । ମାତା ସପତ୍ନୀ ଅଛି ଭଣି ॥ ୮୪

ସେ ବାକ୍ୟ ବାଳକ ହୋଇଣ । ଅଛି ଏ ହୃଦରେ ଧରିଣ ॥ ୮୫

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୨୭ ହେ ପୁତ୍ର ଅଟୁ ତୁ କୁମାର । କ୍ରୀଡ଼ା ଆଦିରେ ତତପର ॥ ୮୬

ତୋର ଏକାଳେ ଅବମାନ । ଲକ୍ଷିତ ନୋହେ ସମ୍ମାନନ ॥ ୮୭

---

୧. ତାହାକୁ । ୨. କହିବା । ତୁଂ (ଚିକୀର୍ଷିତମ୍)

୨୮ ଏ ମାନ ଏହୁ ଅପମାନ । ଥିଲେହେଁ ଏ ବିବେକଜ୍ଞାନ ॥ ୮୮
ମୋହ ବିହୁନେ ମନୁଷ୍ୟର । କେ ଅସନ୍ତୋଷ ହେତୁ ଆର ॥ ୮୯
ଯେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ନାମେ ଦୁଇ । ନିଜ କର୍ମରେ ସେ ହୁଅଇ ॥ ୯୦
୨୯ ହେ ତାତ ! ବୁଧ ଯେଉଁ ନର । ଗତିକି ଦେଖି ଈଶ୍ୱରର ॥ ୯୧
ଦଇବବଶେ ଯେ ମିଳିବ । ତେତେମାତ୍ରକେ ତୋଷ ହେବ ॥ ୯୨
୩୦ ଏବେ ଜନନୀ-କହିଲାର । ଉପାୟେ ପ୍ରସାଦକୁ ଯାର ॥ ୯୩
ଲଭିବା ପାଇଁ ବାଞ୍ଛୁ ଚିତ୍ତେ । ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଅଟେ ସେ ଜଗତେ ॥ ୯୪
୩୧ ଅସଙ୍ଗ-ତୀବ୍ର-ଯୋଗ-ଯୁତ । ଯେଉଁ ସମାଧି ଅବିରତ ॥ ୯୫
ଖୋଜନ୍ତେ ସେହୁ ସମାଧିରେ । ଅନେକ ଜନମ-ଅନ୍ତରେ ॥ ୯୬
ମୁନିଏ ମାର୍ଗକୁ ଯାହାର । କରି ନ ପାରିଲେ ଗୋଚର ॥ ୯୭
୩୨ ନିବର୍ତ୍ତୁ ଏ ନିର୍ବନ୍ଧ ଏଣୁ । ବିଫଳ ଅଟଇ ଏ ଯେଣୁ ॥ ୯୮
ବୃଦ୍ଧ-ବୟସ-ପ୍ରବେଶରେ । ଯତ୍ନ କରିବୁ ସେ କଥାରେ ॥ ୯୯
୩୩ ସୁଖଦୁଃଖର ମଧ୍ୟେ ଯାର । ବିଧିଭିଆଣ ଯେ ପ୍ରକାର ॥୧୦୦
ସୁଖରେ ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷୟ ହୋଇ । ଦୁଃଖରେ ପାପ ନାଶ ଯାଇ ॥୧୦୧
ଏ ରୂପେ ତୋଷନ୍ତେ ଆତ୍ମାକୁ । ମନୁଷ୍ୟ ଲଭଇ ମୋକ୍ଷକୁ ॥୧୦୨
୩୪ ଗୁଣେ ଅଧିକ ଯେ ମାନବ । ତାହାକୁ ଦେଖି ତୋଷ ହେବ ॥୧୦୩
ଗୁଣବିହୀନ ଲୋକଠାରେ । କରୁଣା କରିବ ମନରେ ॥୧୦୪
ଗୁଣେ ସମାନ ଯେଉଁ ନର । ମିତ୍ର ହୁଅନ୍ତେ ତା' ସଙ୍ଗର ॥୧୦୫
ଏ ରୂପେ ଯେବେ ଥାଇ ଜନ । ବାଧନ୍ତି ନାହିଁ ତାପମାନ ॥୧୦୬

ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

୩୫ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ନିରନ୍ତର । ଆତ୍ମା ପୀଡ଼ିତ ଯାହାଙ୍କର ॥୧୦୭
ସେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ କୃପାରେ । ଶାନ୍ତି କହିଲ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥୧୦୮
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାୟେ ଲୋକ ଯେହି । ତାଙ୍କୁ ଅଗମ୍ୟ ଅଟେ ସେହି ॥୧୦୯
୩୬ କ୍ଷତ୍ରସ୍ୱଭାବ ଅଟେ ଘୋର । ଲଭି ବିନୟ ନାହିଁ ମୋର ॥୧୧୦
ସୁରୁଚି ଦୁର୍ବଚନ-ଶର । ତେଣେ ଫାଟିଛି ହୃଦ ମୋର ॥୧୧୧
ସେ ହୃଦେ ଏ ତୁମ୍ଭ ବଚନ । କେବେହେଁ ନ ଲଭୁଛି ସ୍ଥାନ ॥୧୧୨
୩୭ ହେ ବିପ୍ର ! ଆମ୍ଭ ପିତୃମାନେ । ଲଭି ନାହାନ୍ତି ଯାହା ଆନେ ॥୧୧୩
ତିନି ଭୁବନରେ ଯେ ସାର । ସେ ସ୍ଥାନ ଜିଣି ବାଞ୍ଛା ମୋର ॥୧୧୪
ତହିଁକି ସାଧୁ ମାର୍ଗ ଯେହି । ମୋତେ ସେ କଥା ଦିଅ କହି ॥୧୧୫

୩୮ ବ୍ରହ୍ମାର ଅଙ୍ଗୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଜାତ । ବୀଣା ବଜାନ୍ତେ ଅବିରତ ॥୧୧୬
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟେ ଜଗତର । ହିତେ ଭ୍ରମଣ ତୁମ୍ଭେ କର ॥୧୧୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୯ ଏ ରୂପେ ବାଳକ ବଚନ । ଶୁଣି ନାରଦ ତୋଷ ମନ ॥୧୧୮
କୃପାରେ ବାଳକକୁ ପୁଣି । ପ୍ରକାଶ କଲେ ସାଧୁ ବାଣୀ ॥୧୧୯

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୪୦ ମାତା କହିଛି ଯାହା ତୋର । ବାଞ୍ଛିଲା ଅର୍ଥକୁ ସେ ଦ୍ୱାର ॥୧୨୦
ଯେ ବାସୁଦେବ ଭଗବାନ । ତା'ଠାରେ ବଶ ଯେଉଁ ମନ ॥୧୨୧
ସେ ମନ ନିବେଶି ତା'ଠାର । ଭଜ ତୁ ତାଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ॥୧୨୨
୪୧ ଧର୍ମାର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷ ନାମ । ଆପଣା ଶ୍ରେୟ ଏ ଉତ୍ତମ ॥୧୨୩
ଏହା ବାଞ୍ଛିବ ଯେଉଁ ଜନ । ହରିର ଚରଣସେବନ ॥୧୨୪
ଏକ ହୋଇଣ ସେ କଥାରେ । କାରଣ ଅଟଇ ସଂସାରେ ॥୧୨୫
୪୨ ବାବୁ ! ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର । ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ତଟ ଯମୁନାର ॥୧୨୬
ନାମ ତାହାର ମଧୁବନ । ପୁଣ୍ୟଦ ଅଟଇ ସେ ସ୍ଥାନ ॥୧୨୭
ଯହିଁ ସର୍ବଦା ହରି ସ୍ଥିତ । ତହିଁକି ଯାଅ ତୁ ତୁରିତ ॥୧୨୮
୪୩ ସେ ପୁଣ୍ୟ କାଳିନ୍ଦୀସଲିଳେ । ସ୍ନାନ କରିଣ ତିନିକାଳେ ॥୧୨୯
କରି ଉଚିତ କର୍ମମାନ । କଳ୍ପିଣ ଆପଣା ଆସନ ॥୧୩୦
୪୪ ପ୍ରାଣ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମନସ୍ଥିତ । ଚଞ୍ଚଳ ଭାବ ଯେ ସତତ ॥୧୩୧
ତ୍ରିବୃତ ପ୍ରାଣାୟାମ କରି । କ୍ରମରେ ତାହାକୁ ନିବାରି ॥୧୩୨
ସ୍ଥିର ଅଟଇ ଯେଉଁ ମନ । ତେଣେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କର ଧ୍ୟାନ ॥୧୩୩
୪୫ ନିତ୍ୟେ ପ୍ରସାଦ ଅଭିମୁଖ । ପ୍ରସନ୍ନ ଅଟେ ନେତ୍ର, ମୁଖ ॥୧୩୪
ଯାହାର ଅଟନ୍ତି ମଞ୍ଜୁଳ । ନାସିକା, ଭ୍ରୂଲତା, କପୋଳ ॥୧୩୫
ଦେବତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଯେହୁ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଧରେ ॥୧୩୬
୪୬ ତରୁଣ, ସୁନ୍ଦର ଶରୀର । ଅରୁଣ ଓଷ୍ଠ ନେତ୍ରାଧର ॥୧୩୭
ପ୍ରଣତାଶ୍ରୟ, ସୁଖକର । ଶରଣ୍ୟ[୧] କରୁଣାସାଗର ॥୧୩୮

୧. ଶରଣ୍ୟ

୪୭	ଶ୍ରୀବତ୍ସାଙ୍କିତ ଘନଶ୍ୟାମ ।	ପୁରୁଷଲକ୍ଷଣେ ଉତ୍ତମ	॥୧୩୯
	ଶଙ୍ଖ, ସୁଦରଶନ, ଗଦା ।	ପଦ୍ମରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ସଦା	॥୧୪୦
	ଶୋଭଇ ଚାରି ଭୁଜ ଯାର ।	ବନମାଳାରେ ଶୋହେ ଉର	॥୧୪୧
୪୮	କିରୀଟ, କୁଣ୍ଡଳ, କେୟୁର ।	ବଳୟେ ଅନ୍ୱିତ ଶରୀର	॥୧୪୨
	କୌସ୍ତୁଭଭୂଷା ଗଳେ ଯାର ।	ପୀତ-କୌଶେୟବସ୍ତ୍ରଧର	॥୧୪୩
୪୯	କାଞ୍ଚୀଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ ।	କାଞ୍ଚନନୂପୁରେ ଶୋଭିତ	॥୧୪୪
	ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।	ମନନୟନ ସୁଖକର	॥୧୪୫
୫୦	ଯେ ନଖମଣିସମୂହରେ ।	ଶୋଭା ଦିଶଇ ନିରନ୍ତରେ	॥୧୪୬
	ସେ ପାଦଯୁଗେ ଆକ୍ରମିଣ ।	ହୃଦୟପଦ୍ମମଧ୍ୟ ପୁଣ	॥୧୪୭
	ପୂଜିଲା ଲୋକଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।	ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ଥିତ	॥୧୪୮
୫୧	ମନ୍ଦ ଅଟଇ ହାସ ଯାର ।	ବରଦମଧ୍ୟେ ଯେହୁ ସାର	॥୧୪୯
	ଯାହାର ସାନୁରାଗ ହୋଇ ।	ଅବଲୋକନ ଶୋଭା ପାଇ	॥୧୫୦
	ସୁସ୍ଥିର, ଏକାଗ୍ର ଯେ ମନ ।	ତେଣେ କରିବ ତାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ	॥୧୫୧
୫୨	ବିଷ୍ଣୁର ରୂପ ସୁଶୋଭନ ।	ଏ ରୂପେ କରନ୍ତି ଯେ ଧ୍ୟାନ	॥୧୫୨
	ସେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।	ପରମ ସୁଖରେ ତୁରିତ	॥୧୫୩
	ସଂପନ୍ନ ଭାବକୁ ଭଜଇ ।	ସେ ଧ୍ୟାନୁଁ ନିବର୍ତ୍ତଇ ନାହିଁ	॥୧୫୪
୫୩	ଯେ ଜପ ପରମ ଗୋପିତ ।	ଶୁଣ ମୋ'ଠାରୁ ନୃପସୁତ !	॥୧୫୫
	ଯାହାକୁ ସାତ ରାତ୍ର ନର ।	ଜପ କରନ୍ତେ ତତପର	॥୧୫୬
	ଖେଚରମାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ରତ ।	ଲୋଚନେ ଦେଖଇ ସାକ୍ଷାତ	॥୧୫୭
୫୩(କ)	ପ୍ରଣବ ବୋଲି ପୂର୍ବଗତେ ।	ତଦନ୍ତେ ନମୋ ଭଗବତେ	॥୧୫୮
	ବାସୁଦେବାୟ ଶବ୍ଦ ପୁଣ ।	ଏ ଜପମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ଶୁଣ	॥୧୫୯
୫୪	ଯେ ବୁଧ ଦେଶକାଳଙ୍କର ।	ବିଭାଗ କରଇ ଗୋଚର	॥୧୬୦
	ଏ ମନ୍ତ୍ର ବିବିଧ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ।	ବିଷ୍ଣୁର ପୂଜା ସେ ଆଚରେ	॥୧୬୧
୫୫	ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳରେ, ମାଲ୍ୟରେ ।	ବନର ଫଳମୂଳାଦିରେ	॥୧୬୨
	ଦିବ୍ୟ[1] ଅଙ୍କୁର ମାନଙ୍କରେ ।	ବସନେ[2], ପ୍ରିୟ ତୁଳସୀରେ	॥୧୬୩
	ବିଭୁଙ୍କୁ କରିବ ପୂଜନ ।	ଭକ୍ତି ଭାବରେ ଅନୁଦିନ	॥୧୬୪

"ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ" ଇତି ମନ୍ତ୍ର ।

୧. ଦୂର୍ବା । ୨. ଭୁଜବଲ୍କଳାଦି ।

୫୬ ପାଷାଣ ଆଦି ପ୍ରତିମାରେ । ପୂଜାକୁ ସଂପାଦି ଯତ୍ନରେ ।।୧୬୫
କ୍ଷିତି-ସଲିଳ ଆଦି ସ୍ଥାନେ । ପୂଜଇ ମୁନି ଯତ୍ନମନେ ।।୧୬୬
ବନସଂଭବ ଫଳମାନ । ଅଳପ କରଇ ଭୋଜନ ।।୧୬୭
ନିତ୍ୟେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ହୋଇଥାଇ । ବଚନ ସଂଯତ କରଇ ।।୧୬୮
୫୭ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଭଗବାନ । ଧରିଣ ଅବତାରମାନ ।।୧୬୯
ସେ ଅବତାରଙ୍କ ଚରିତେ । ନିଜ ମାୟାରେ ଏ ଜଗତେ ।।୧୭୦
କରିବେ ଯେବଣ ବିଧାନ । ସେ ରମ୍ୟ କଥା କରେ ଧ୍ୟାନ ।।୧୭୧
୫୮ ବିଷ୍ଣୁର ପରିଚର୍ଯ୍ୟାମାନ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ ଯେ ବିଧାନ ।।୧୭୨
ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷର-ମନ୍ତ୍ର ନେଇ । ମନ୍ତ୍ରମୂର୍ତ୍ତିରେ ତା' ଅର୍ପଇ ।।୧୭୩
୫୯-୬୦ ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଭକ୍ତିଯୁତ । ପରିଚର୍ଯ୍ୟାରେ ଅବିରତ ।।୧୭୪
କାୟରେ, ମନ-ବଚନରେ । ସେବନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ।।୧୭୫
ଅମାୟାବନ୍ତ ଯେଉଁ ଜନ । କରନ୍ତି ଉତ୍ତମ ଭଜନ ।।୧୭୬
ସେ ଧର୍ମେ, ଅର୍ଥରେ, କାମରେ । ଯାହା ବାଞ୍ଛନ୍ତି ମାନସରେ ।।୧୭୭
ସେ କଥା କରନ୍ତି ପ୍ରଦାନ । ଭାବବର୍ଦ୍ଧନ ଭଗବାନ ।।୧୭୮
୬୧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖେ ବିରକତ । ଭଗତିଯୋଗରେ ଭଗତ ।।୧୭୯
ତାଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ଭାବରେ । ଭଜଇ ମୁକତି-ଅର୍ଥରେ ।।୧୮୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬୨ ନାରଦ ଏମନ୍ତ ବଚନ । କହନ୍ତେ ନୃପତିନନ୍ଦନ ।।୧୮୧
ତାହାଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ । ପ୍ରଣାମ କରି ପୁଣ ପୁଣ ।।୧୮୨
ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣେ ମଣ୍ଡିତ । ଯେ ପୁଣ୍ୟ ମଧୁବନ ଖ୍ୟାତ ।।୧୮୩
ତହିଁକି କଲା ସେ ଗମନ । ବିଷ୍ଣୁରଠାରେ ଦେଇ ମନ ।।୧୮୪
୬୩ ଶୁଣି ନାରଦର ବଚନ । ଧ୍ରୁବ ଗମନ୍ତେ ତପୋବନ ।।୧୮୫
ମୁନି ମିଳିଲେ ଅନ୍ତଃପୁର । ଅର୍ଘ୍ୟାଦି ଦେଇ ନୃପବର ।।୧୮୬
ଉତ୍ତମ କରିଣ ପୂଜିଲେ । ସୁଖରେ ବସିଣ ବୋଇଲେ ।।୧୮୭

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୬୪ ହେ ରାଜା ! ଶୁଖିଛି ବଦନ । କରୁଛୁ ଅତିଶୟ ଧ୍ୟାନ ।।୧୮୮
ଅର୍ଥରେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । କାମ, ଧର୍ମ କି ହେଲା ହତ ।।୧୮୯

ଶ୍ରୀରାଜୋବାଚ

୬୫	ହେ ବିପ୍ର ! ସ୍ତ୍ରୀଲମ୍ପଟ ମୁହିଁ	।	କରୁଣା ମୋର ହୃଦେ ନାହିଁ	॥୧୯୦
	ପାଞ୍ଚବରଷ ମୋର ସୁତ	।	ଅଟଇ ଅତି ଜ୍ଞାନଯୁତ	॥୧୯୧
	ମାତା ସହିତେ ତାକୁ ମୁହିଁ	।	ଛାଡ଼ିଲି ଅବିବେକ ହୋଇ	॥୧୯୨
୬୬	ହେ ବିପ୍ର ! ଅନାଥ ହୋଇଣ	।	ବନେ କରନ୍ତେ ସେ ଭ୍ରମଣ	॥୧୯୩
	ମୁଖପଙ୍କଜ ଶୁଖି ଯାଇ	।	ଶ୍ରମେ କ୍ଷୁଧାରେ ଥିବ ଶୋଇ	॥୧୯୪
	ହିଂସକ ଯେଉଁ ବନଜୀବେ	।	ତାହାକୁ ନିକି ନ ଖାଇବେ	॥୧୯୫
୬୭	ସ୍ତ୍ରୀବଶ ଅଟଇ ମୁଁ ପୁଣ	।	ମୋହର ଦୁଷ୍ଟ ଭାବ ଜାଣ	॥୧୯୬
	ବାଳକ କୋଡ଼କୁ ସ୍ନେହରେ	।	ଚଢ଼ିଣ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ମନରେ	॥୧୯୭
	ତାକୁ ନ ପାଇଲି ଆନନ୍ଦ	।	ଏଣୁ ମୁଁ ଅତିଶୟ ମନ୍ଦ	॥୧୯୮

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୬୮	ହେ ନୃପ ! ଦେବତାପାଳିତ	।	ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ ସୁତ	॥୧୯୯
	ତାହାର ପ୍ରଭାବ ନ ଜାଣି	।	ଶୋକ ନ କର ତାକୁ ପୁଣି	॥୨୦୦
	ଯାହାର ଯଶ ଏ ଜଗତ	।	ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ଅବିରତ	॥୨୦୧
୬୯	ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଲୋକପାଳଙ୍କର	।	ଯେବଣ କର୍ମ ସୁଦୁଷ୍କର	॥୨୦୨
	ସେ କର୍ମ କରିଣ ତୋହର	।	କୀର୍ତ୍ତିକି କରନ୍ତେ ବିସ୍ତାର	॥୨୦୩
	ଏହି ନିକଟେ ହେ ରାଜନ	।	ଆସିବ ତୋହର ନନ୍ଦନ	॥୨୦୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୭୦	ଏ ରୂପେ ନାରଦ-ବଚନ	।	ଶ୍ରବଣ କରିଣ ରାଜନ	॥୨୦୫
	ଯେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆପଣାର	।	ତାହାକୁ କରି ଅନାଦର	॥୨୦୬
	ପୁତ୍ରକୁ କଲାକ ଚିନ୍ତନ	।	ଧ୍ରୁବ ଯେ ଗଲା ମଧୁବନ	॥୨୦୭
୭୧	ତହିଁ ଯତ୍ନରେ ସ୍ନାନ ସାରି	।	ସେ ରାତ୍ର ଉପବାସ କରି	॥୨୦୮
	ଋଷି ଆଦେଶେ ସ୍ଥିର ମନ	।	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଲାକ ପୂଜନ	॥୨୦୯
୭୨	ତ୍ରିରାତ୍ର ତ୍ରିରାତ୍ର ଶେଷରେ	।	ଆପଣା ବୃତ୍ତି-ଅନୁସାରେ	॥୨୧୦
	କପିତ୍ଥ, ବଦର ଖାଇଲା	।	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜି ମାସେ ନେଲା	॥୨୧୧
୭୩	ଛ'ଦିନ ଛ ଦିନରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ[୧]	।	ତୃଣ ପତ୍ରାଦି କରି ଅନ୍ନ	॥୨୧୨
	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହରଷେ ପୂଜିଲା	।	ଦ୍ୱିତୀୟ ମାସ ଶେଷ କଲା	॥୨୧୩

୧.　ଜୀର୍ଣ୍ଣ ।

୭୪ ନବମ ନବମ ଦିନରେ । ଜଳ ଭକ୍ଷନ୍ତେ ସମାଧିରେ ॥୨୧୪
ଭଜିଲା ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକଙ୍କୁ । ନିଅନ୍ତେ ତୃତୀୟ ମାସକୁ ॥୨୧୫
୭୫ ଦ୍ଵାଦଶ ଦ୍ଵାଦଶ ଦିବସେ । ବାୟୁ ଭକ୍ଷିଣ ଜିତଶ୍ଵାସେ ॥୨୧୬
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ । ଚତୁର୍ଥ ମାସ କଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥୨୧୭
୭୬ ପଞ୍ଚମ ମାସ ପ୍ରବେଶରେ । ଶ୍ଵାସକୁ ଜିଣିଣ ଯୋଗରେ ॥୨୧୮
ବ୍ରହ୍ମକୁ ନୃପତିନନ୍ଦନ । କରନ୍ତେ ଅବିରତେ ଧ୍ୟାନ ॥୨୧୯
ସ୍ଥାଣୁପ୍ରାୟ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ । ରହିଲା ଏକପାଦେ ତହିଁ ॥୨୨୦
୭୭ ଶବ୍ଦାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯହିଁରେ । ରହିଅଛନ୍ତି ସେ ମନରେ ॥୨୨୧
କରନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ଧ୍ୟାନ । ଓଟାରି ସବୁଠାରୁ ମନ ॥୨୨୨
ସେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ବିନୁ ଆନି । ନ କଲା କିଛି ବିଲୋକନ ॥୨୨୩
୭୮ ମହତ ଆଦିଙ୍କ ଆଧାର । ପ୍ରଧାନପୁରୁଷ-ଈଶ୍ଵର ॥୨୨୪
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଟନ୍ତି ଏସନ । ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ ॥୨୨୫
ସହି ନ ପାରି ତେଜ ତାର । କମ୍ପିତ ହେଲେ ତିନିପୁର ॥୨୨୬
୭୯ ଯେତେବେଳେ ସେ ନୃପସୁତ । ଏକ ପାଦରେ ହେଲା ସ୍ଥିତ ॥୨୨୭
ତାର ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠେ ପୀଡ଼ା ପାଇ । ଧରଣୀ ଅର୍ଦ୍ଧେ ଗଲା ଲଇଁ ॥୨୨୮
ନିଶ୍ଚଳେ ନଉକା ଉପର । ସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ କରିବର ॥୨୨୯
ପଦେ ପଦେକେ ସେ ଯେସନ । ବାମେ ଦକ୍ଷିଣେ ହୁଏ ନ୍ୟୂନ ॥୨୩୦
୮୦ ନିରୋଧ କରି ନିଜ ପ୍ରାଣ । ପ୍ରାଣର ଦ୍ଵାରକୁ ରୁନ୍ଧିଣ ॥୨୩୧
ଆତ୍ମାରୁ ଅଭେଦ ବୁଦ୍ଧିରେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାୟନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥୨୩୨
ନିଃଶ୍ଵାସନିରୁଦ୍ଧ ହୋଇଣ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୀଡ଼ାକୁ ପାଇଣ ॥୨୩୩
ସଲୋକପାଳ ଲୋକଗଣ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଗଲେ ସେ ଶରଣ ॥୨୩୪

ଶ୍ରୀଦେବା ଊଚୁଃ

୮୧ ହେ ବିଷ୍ଣୁ ! ଏ ଚରାଚରର । ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥୨୩୫
ପ୍ରାଣନିରୋଧ ଏ ପ୍ରକାର । କେବେହେଁ ନ କଲୁଁ ଗୋଚର ॥୨୩୬
ଆମ୍ଭର କ୍ଳେଶରୁ ମୋଚଣ । ବିଧାନ କର ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ ॥୨୩୭
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଶରଣ ରକ୍ଷଣ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ॥୨୩୮

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୮୨ ଭୟ ନ ପାଅ ତୁମ୍ଭେ କେହି । ଗୃହେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅ ଯାଇଁ ॥୨୩୯
ଦୁସ୍ତର ତପରୁ ବାଳକୁ । ନିବର୍ତ୍ତାଇବି ଆଜ ତାକୁ ॥୨୪୦

ଯାହାର ସକାଶୁଁ ଦୁସ୍ତର । ପ୍ରାଣନିରୋଧ ବଳିୟାର ॥୨୪୧
ମୋ'ଠାରେ ଲଭି ଏକଭାବ । ରହିଣ ଅଛି ସେହୁ ଧ୍ରୁବ ॥୨୪୨
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ । ମୋତେ ଉଦ୍ଧର କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥୨୪୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ଧ୍ରୁବଚରିତେ
ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ନବମେ ତୁ ହରିଂ ସ୍ତୁତ୍ୱା ଲବ୍ଧ୍ୱା ତସ୍ମାଦ୍ ବରାନ୍ ଧ୍ରୁବଃ ।
ପ୍ରତ୍ୟାଗତ୍ୟାକରୋଦ୍ ରାଜ୍ୟଂ ପିତ୍ରା ଦତ୍ତମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ବିଷ୍ଣୁର ବଚନେ । ନିର୍ଭୟ ହୋଇଲେ ସେମାନେ ॥ ୧
ବିଷ୍ଣୁଚରଣେ ନମସ୍କାର । କରି ଚଳିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ॥ ୨
ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ଆସନ । କରି ତଦନ୍ତେ ଭଗବାନ ॥ ୩
ଭୃତ୍ୟକୁ ଦେଖିବା ଇଚ୍ଛାରେ । ମିଳିଲେ ମଧୁବିପିନରେ ॥ ୪
୨ ଯୋଗମାର୍ଗରେ ଦୃଢ଼ଭାବେ । ନିଶ୍ଚଳ ଅଟେ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ॥ ୫
ସେ ଧ୍ରୁବ ଏମନ୍ତ ମତିରେ । ହୃଦୟ-ପଙ୍କଜକୋଷରେ ॥ ୬
ତଡ଼ିତ ପ୍ରାୟ ଶୋଭମାନ । ସ୍ଫୁରୁଥିଲେ ଯେ ଭଗବାନ ॥ ୭
ସେ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ । ଏମନ୍ତ ଦେଖି ବ୍ୟଥା ପାଇ ॥ ୮
ଲୋଚନ ଫିଟାନ୍ତେ ବାହାରେ । ଦେଖିଲେ ସେହି ସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୯
୩ ତାହାଙ୍କ ଦରଶନେ ତାର । ଭୟ ଉପୁଜିଲା ମନର ॥ ୧୦
ପିଇବା ପ୍ରାୟକ ନିର୍ଭରେ । ଚାହାଁନ୍ତେ ଲୋଚନଯୁଗରେ ॥ ୧୧
ମୁଖେ କି କରଇ ଚୁମ୍ବନ । ଭୁଜେ କି କରେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥ ୧୨
କ୍ଷିତିରେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ହୋଇ । ନମିଲା ଅଙ୍ଗକୁ ଲୁଆଇଁ ॥ ୧୩
୪ ହରିର ଗୁଣକର୍ମମାନ । କହିବି ବୋଲି ବାଞ୍ଛେ ମନ ॥ ୧୪
କହି ନ ଜାଣି କରଯୁଗ । ଯୋଡ଼ିଣ ରହିଅଛି ଆଗ ॥ ୧୫
ସକଳଜନହୃଦେ ସ୍ଥିତ । ସେ ହରି ଜାଣିଣ ଏମନ୍ତ ॥ ୧୬
ବ୍ରହ୍ମଶଙ୍ଖରେ କପୋଳରେ । ଶିଶୁକୁ ଛୁଇଁଲେ କୃପାରେ ॥ ୧୭

୫ ସେ କାଳେ ଈଶ୍ୱରନିର୍ମାଣ । ବେଦବଚନ ଜାଣି ପୁଣ ॥ ୧୮
ଜୀବ-ପରମ ଆତ୍ମାଙ୍କର । ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଣ ଗୋଚର ॥ ୧୯
ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୁର ମହାଯଶ । ଜଗତେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥ ୨୦
ତାହାଙ୍କୁ କଲା ସେ ଗାୟନ । ଧ୍ରୁବ ହୋଇବ ଯାର ସ୍ଥାନ ॥ ୨୧
ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରେମ ଅଛି ତାର । ସ୍ତୁତିରେ ନୋହିଛି ସତ୍ୱର ॥ ୨୨

ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

୬ *ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଯେ ଅନ୍ତର । ନିଦ୍ରିତ ବଚନକୁ ମୋର ॥ ୨୩
କରାଉଛନ୍ତି ସଚେତନ । ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିରେ ଭଗବାନ ॥ ୨୪
ନେତ୍ରାଦି ଜ୍ଞାନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର । ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୫
ଯେ ହସ୍ତ-ଚରଣ-ଶ୍ରବଣ । ଚର୍ମାଦି ଆନ ଯେବା ପ୍ରାଣ ॥ ୨୬
ଏମାନଙ୍କୁ ହିଁ ସଚେତନ । କରାନ୍ତି ଯଉଁ ଭଗବାନ ॥ ୨୭
ସେ ତୁମ୍ଭେ ପୁରୁଷ-ଉତ୍ତମ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛି ପ୍ରଣାମ ॥ ୨୮
୭ ଅନେକ ଅଛି ଗୁଣ ଯାର । ସେ ମାୟାନାମେ ଶକ୍ତି ତୋର ॥ ୨୯
ତେଣେ ସର୍ଜିଣ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ! । ମହତ ଆଦି ଏ ଜଗତ ॥ ୩୦
ଏକ ଅନ୍ତରଯାମୀ ତୁହି । ପୁରୁଷରୂପେ ପଶି ତହିଁ ॥ ୩୧
ରହିଛୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦିରେ । ନାନା ଦେବତା ସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୩୨
ଦାରୁ ମଧ୍ୟରେ ହୁତାଶନ । ଯେସନେ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ॥ ୩୩
୮ ତୋହର ଦେଲା ଜ୍ଞାନେ ତୋତେ । ଶରଣ ପଶିଣ ଜଗତେ ॥ ୩୪
ବ୍ରହ୍ମା ଦେଖିଲେ ଏ ସଂସାର । ଯେହ୍ନେ ଶୟନ-କଲା ନର ॥ ୩୫
ନିଦ୍ରାର ଭଙ୍ଗ ଯେବେ ହୋଇ । ପୁଣ ଏ ଜଗତ ଦେଖଇ ॥ ୩୬
ଯେବଣ ପାଦମୂଳ ତୋର । ଶରଣ ମୁକ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୩୭
ସେ ପାଦମୂଳକୁ ମାନବ । କେମନ୍ତ କରି ପାସୋରିବ ॥ ୩୮
ହେ ଆର୍ତ୍ତବନ୍ଧୁ ! ଯେଉଁ ନର । ଜାଣିଥିବ ତୋ' ଉପକାର ॥ ୩୯
୯ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜନମ ମରଣ । ମୋକ୍ଷକୁ ଯେ ତୁମ୍ଭେ କାରଣ ॥ ୪୦
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ଯେ ଜନ । କାମ ଆଦିରେ ଦେଇ ମନ ॥ ୪୧
ନିଶ୍ଚେ ସେମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ । ତୁମ୍ଭର ମାୟାରେ ଖଣ୍ଡିତ ॥ ୪୨

* ଈଶାନୁଗ୍ରହସଂପ୍ରାପ୍ତବାଗାଦ୍ୟଦ୍ଭୁତବୃତ୍ତିଭିଃ ।
ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟସଂକାଶୈଃ ଶ୍ଳୋକୈରସ୍ତୌଦ୍ଧରିଂ ଧ୍ରୁବଃ ॥ ୧ (ସ୍ୱାମୀ)

ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।। ୪୩
ଯେ ଶବସମାନ ଶରୀରେ । ଭୋଗ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ।। ୪୪
ସେ ସୁଖ ବାଞ୍ଛା ସେ କରନ୍ତି । ଯେଣୁ ମୋହିତ ସେ ଅଟନ୍ତି ।। ୪୫
ଯେ ସୁଖ ବିଷୟରୁ ହୋଇ । ସେ ତ ନରକେ ମିଳିଥାଇ ।। ୪୬
୧୦ ତୋ' ପାଦପଙ୍କଜ ଧ୍ୟାନରୁ । ତୋ' ଦାସକଥାଶ୍ରବଣରୁ ।। ୪୭
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସଂତତ । ଯେବଣ ସୁଖ ହୋଏ ଜାତ ।। ୪୮
ସେ ସୁଖ ନାହିଁ ବ୍ରହ୍ମଠାର । ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ମହିମା ତୋହର ।। ୪୯
ଅନ୍ତକ-ଅସିରେ ଖଣ୍ଡନ । ହୁଅଇ ଯେବଣ ବିମାନ ।। ୫୦
ସେ ବିମାନରୁ ଯେଉଁମାନେ । ପଡ଼ନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟଭୁବନେ ।। ୫୧
ସେ ସୁଖ ତାହାଙ୍କର ନାହିଁ । ଏହା କେମନ୍ତ ହୋଏ କହି ।। ୫୨
୧୧ ତୁମ୍ଭର ଠାରେ ହେ ଅନନ୍ତ ! । ଭକ୍ତି କରନ୍ତି ଯେ ସନ୍ତତ ।। ୫୩
ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ମହତ । ଅମଳ ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।। ୫୪
ସେମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ମୋର । ପ୍ରସଙ୍ଗ ହେଉ ନିରନ୍ତର ।। ୫୫
ଯହିଁରେ ବହୁତ ବିପତ୍ତି । ଯେ ଭୟଙ୍କର ଅଟେ ଅତି ।। ୫୬
ସେ ଭବସାଗର ବେଗରେ । ତରିବି ଯେଉଁ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ।। ୫୭
ତୋହର ଗୁଣକଥାମୃତ । ପାନରେ ହୋଇଥିବି ମତ୍ତ ।। ୫୮
୧୨ ଯେ ଅତିପ୍ରିୟ ଆପଣାର । ଅଟଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କଳେବର ।। ୫୯
ଯେ ସୁତ, ମିତ୍ର, ଗୃହ, ବିତ୍ତ । ଭର୍ଯ୍ୟା ତହିଁକି ଅନୁଗତ ।। ୬୦
ଏକଥାମାନ ସୁମରଣ । ସେମାନେ ନ କରନ୍ତି ପୁଣ ।। ୬୧
ତୋ' ପାଦପଦ୍ମସୁଗନ୍ଧରେ । ଲାଳସଚିତ୍ତ ଲୋକଠାରେ ।। ୬୨
ହେ ପଦ୍ମନାଭ ! ଯେଉଁମାନେ । ସଙ୍ଗ କରନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ।। ୬୩
୧୩ ତିର୍ଯ୍ୟକ, ବୃକ୍ଷ, ପକ୍ଷି, ସୁର । ଯେ ସରୀସୃପ, ଦୈତ୍ୟ ନର[୧] ।। ୬୪
ଏ ଆଦିମାନଙ୍କେ ପୂରିତ । ତୋ ସ୍ଥୂଳ ରୂପ ଏ ଜଗତ ।। ୬୫
ସନ୍ତ ଅସନ୍ତ ହୋଇ ଦୁଇ । ବିଶେଷ ଯହିଁରେ ଅଛଇଁ ।। ୬୬
ମହତ ଆଦି ରୂପେ ପୁଣ । ଯହିଁରେ ଅନେକ କାରଣ ।। ୬୭
ହେ ଅଜ ! ଏ ରୂପ ତୋହର । କେବଳ କରିଛି ଗୋଚର ।। ୬୮

୧. ବର (?) (ତୁଂ. ମର୍ତ୍ତ୍ୟାଦି....)

ଈଶ୍ୱରରୂପ ଏଥୁଁ ଭିନ୍ନ । ତହିଁରେ ନାହିଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ ॥ ୬୯
ଶବ୍ଦବ୍ୟାପାର ଯହିଁ ନାହିଁ । ସେ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ନ ଜାଣଇଁ ॥ ୭୦
୧୪ ଏ ସର୍ବ କଳ୍ପର ପ୍ରାନ୍ତରେ । ଧରନ୍ତେ ଆପଣା ଜଠରେ ॥ ୭୧
ନିଜ ଅନ୍ତରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ । ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନକୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇ ॥ ୭୨
ଶୋଏ ଯେ ଅନନ୍ତକୋଳର । ସେ ଶେଷ ଅଟେ ସଖା ଯାର ॥ ୭୩
ଯା' ନାଭିସିନ୍ଧୁରୁ ଜନିତ । କାଞ୍ଚନମୟ ପ୍ରଦୀପିତ ॥ ୭୪
ଭୁବନପଙ୍କଜ ମଧରେ । ବିଧାତା ଜନ୍ମିଲା ପୂର୍ବରେ ॥ ୭୫
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଭଗବାନ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ ॥ ୭୬
୧୫ ସର୍ବଦା ମୁକ୍ତ ଅଟୁ ତୁହି । ତୋଠାରୁ ଜୀବ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୭୭
ତୁ ପରିଶୁଦ୍ଧ ସେ ମଳିନ । ତୁ ସର୍ବ ଜାଣୁ ସେ ଅଜ୍ଞାନ ॥ ୭୮
ତୁ ଆତ୍ମା, ଜୀବ ଜଡ଼ ହୋଇ । କୂଟସ୍ଥ ତୁ ବିକାରୀ ସେହି ॥ ୭୯
ଆଦି ପୁରୁଷ ତୁ ପ୍ରମାଣ । ସେ ଅଟେ ଆଦିମନ୍ତ[୧] ପୁଣ ॥ ୮୦
ତୁ ନାଥ ! ଅଟୁ ଭଗବାନ । ସେ ପୁଣ ଅଟେ ଭଗହୀନ ॥ ୮୧
ତୁ ଅଟୁ ତିନିଗୁଣ-ଈଶ । ସ ଅଟେ ଗୁଣପରବଶ ॥ ୮୨
ଜାଗ୍ରତ, ସ୍ୱପ୍ନ, ସୁଷୁପ୍ତି । ବୁଦ୍ଧିର ଏହୁ ଅବସ୍ଥିତି ॥ ୮୩
ଯେଣୁ ଅଖଣ୍ଡ ଚିଦ୍‌ଶକ୍ତିରେ । ଏମାନ ଦେଖୁ ତୁ ନିତ୍ୟରେ ॥ ୮୪
ଏ ତିନି କଥା ନାହିଁ ତୋର । ଏମାନେ ଅଛନ୍ତି ଜୀବର ॥ ୮୫
ପାଳନେ ଯଜ୍ଞ-ଅଧିଷ୍ଠାତା । ତୁ ବିଷ୍ଣୁ ଜଗତର କର୍ତ୍ତା ॥ ୮୬
ଏଣୁ ଜୀବରୁ ବିଲକ୍ଷଣ । ରୂପରେ ଅଛୁ ତୁ ପ୍ରମାଣ ॥ ୮୭
୧୬ ବିରୁଦ୍ଧ ଯାହାଙ୍କର ଗତି । ବିଦ୍ୟାଦି ସେ ନାନା ଶକତି ॥ ୮୮
ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ଅକସ୍ମାତ । ଯା'ଠାରେ କ୍ରମେ ଅବିରତ ॥ ୮୯
ଯା'ଠାରୁ ଜାତ ଏ ଜଗତ । ଯେ ଏକ, ଆଦ୍ୟ ଯେ ଅନନ୍ତ ॥ ୯୦
ଆନନ୍ଦମାତ୍ର ଅବିକାର । ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଶରଣ ମୋହର ॥ ୯୧
୧୭ ତୁ ଅଟୁ ପୁରୁଷାର୍ଥମୂର୍ତ୍ତି । ରାଜ୍ୟ ଆଦିରେ ଦେଇ ମତି ॥ ୯୨
ଏ ନିଶ୍ଚେ ପରମାର୍ଥ ଫଳ । ଏହି କଥାକୁ କରି ମୂଳ ॥ ୯୩
ନିତ୍ୟ ଭଜନ୍ତେ ନାଥ ତୋତେ । ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ଜଗତେ ॥ ୯୪
ସକାମ ଅଟୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହମନେ ॥ ୯୫

୧. ଆଦିଅନ୍ତ (?) ତୁଂ ଆଦିମାନ୍ (ସ୍ୱାମୀ)

ସଂସାରୁ ରକ୍ଷା କର ତୁହି । ଯେସନେ ବାଛୁରୀକି ଗାଈ ॥ ୯୬
କରାଇ ନିଜ କ୍ଷୀରପାନ । ଭୟରୁ କରଇ ପାଳନ ॥ ୯୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୮ ସତ୍ୟସଂକଳ୍ପ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ । ସେ ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ଏମନ୍ତ ॥ ୯୮
ଭୃତ୍ୟଦୟାଳୁ ଭଗବାନ । ଆନନ୍ଦେ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୯୯

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୧୯ ହେ ରାଜକୁମାର ! ତୋହର । ଜାଣଇଁ ହୃଦୟବିଚାର ॥୧୦୦
ଦୁର୍ଲଭ ହେଲେହେଁ ସେ କଥା । ତୋତେ ମୁଁ ଦେବଇଁ ସର୍ବଥା ॥୧୦୧
୨୦ ହେ ଭଦ୍ର ! ଆନମାନେ କେହି । ଯହିଁ ନ ପାରିଛନ୍ତି ରହି ॥୧୦୨
ଯେବଣ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଦୀପିତ । ଯହିଁରେ ନିବାସ ନିୟତ ॥୧୦୩
ଗ୍ରହ-ନକ୍ଷତ୍ର-ତାରାମାନେ । ଜ୍ୟୋତିରୂପରେ ଯେ ଭୁବନେ ॥୧୦୪
ସେମାନଙ୍କର ଚକ୍ର ଯହିଁ । ଅର୍ପିତ ହୋଇଅଛି ରହି ॥୧୦୫
ମେଢ଼ୀରେ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦଗଣ । ପ୍ରାୟ ସେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥୧୦୬
ଯେ କଳ୍ପବାସୀମାନଙ୍କର । ଉପରେ ରହିଅଛି ସ୍ଥିର ॥୧୦୭
୨୧ ଧର୍ମ, କଶ୍ୟପ, ବୈଶ୍ୱାନର । ଇନ୍ଦ୍ର, ସପତ ଋଷି ଆର ॥୧୦୮
ଏମାନେ ତାରାରୂପ ଧରି । ଭ୍ରମନ୍ତେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ॥୧୦୯
ତାରକାମାନଙ୍କ ସହିତେ । ଚରୁଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ନିତ୍ୟେ ॥୧୧୦
୨୨ ଧରଣୀ କରିଣ ପ୍ରଦାନ । ପିତା ଗମନ୍ତେ ତୋର ବନ ॥୧୧୧
ଛତିଶ[୧] ସହସ୍ର ବରଷ । ପାଳନା କରିବୁ ଅବଶ୍ୟ ॥୧୧୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ କଦାଚିତ । ତୋହର ନୋହିବେ ବିହତ[୨] ॥୧୧୩
୨୩ ଉତ୍ତମ ନାମେ ତୋର ଭାଇ । ମରନ୍ତେ ମୃଗୟାରେ ଯାଇଁ ॥୧୧୪
ବନେ ଖୋଜନ୍ତେ ମାତା ତାର । ପଡ଼ିବ ବନାଗ୍ନିମଧ୍ୟର ॥୧୧୫
*{ନ ଇଚ୍ଛିଲେହେଁ ତୁହି ଏହା । ତୋ' ଦ୍ରୋହୁଁ ଘଟିବଟି ତାହା ॥ }
୨୪ ମୋହର ଯେତେ ଛନ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତି । ତହିଁରେ ଯଜ୍ଞ ପ୍ରିୟ ଅତି ॥୧୧୬
ବହୁତ ଦକ୍ଷିଣା ଯହିଁରେ । ମୋତେ ସେ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ ॥୧୧୭

---

୧ ଛତିଶ । ତୁଂ ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶଦ୍ । ୨. ବିହିତ (?) (ତୁଂ ଅବ୍ୟାହତେନ୍ଦ୍ରିୟଃ)
* ସ୍ୱାମୀଟୀକାନୁସାରେ ରଚିତ ।

ଭକ୍ତିରେ କରି ଆରାଧନ । ଏ ଲୋକେ ଭୁଞ୍ଜି ଭୋଗମାନ ॥୧୧୮
ଅନ୍ତ ସମୟରେ ତୁ ମୋତେ । ଚିନ୍ତା କରିବୁ ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥୧୧୯
୨୫ ସକଳ ଲୋକରେ ବନ୍ଦିତ । ଋଷିମାନଙ୍କ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେସ୍ଥିତ ॥୧୨୦
ଏମନ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ମୋହର । ଯିବୁ ତୁ ପୁଣ ତଦନ୍ତର ॥୧୨୧
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଯତି ଯାଇଁ । ଯହୁଁ ଲେଉଟି ନ ଆସଇ ॥୧୨୨

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୬ ଏ ରୂପେ ପୂଜାକୁ ଲଭିଣ । ଆପଣା ପଦକୁ ଦେଇଣ ॥୧୨୩
ଶିଶୁ ଚାହାନ୍ତେ ନିଜ ସ୍ଥାନ । ଗଲେ ସେ ଗରୁଡ଼ବାହନ ॥୧୨୪
୨୭ ଯାହା ଲଭିଲା ମାତ୍ରେ ଜନ । ବାଞ୍ଛଇ ନାହିଁ କିଛି ଆନ ॥୧୨୫
ସେ ମନୋରଥ ପାଇ ଧୀରେ । ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣସେବାରେ ॥୧୨୬
ସେ ଅତି ସନ୍ତୋଷ ନୋହିଲା । ନିଜ ପୁରରୁ ଚଳିଗଲା ॥୧୨୭

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨୮ ସକାମ ଅଟେ ଯେଉଁ ଜନ । ତାର ଦୁର୍ଲଭ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ଥାନ ॥୧୨୮
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣପୂଜାରେ । ଅର୍ଜିଣ ତା' ଏକ ଜନ୍ମରେ ॥୧୨୯
ଆପଣା ଆତ୍ମାକୁ କିପାଁ ଏ । ମଣିଲା ଅକୃତାର୍ଥପ୍ରାୟେ ॥୧୩୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ମାତା-ସପତ୍ନୀ-ବାକ୍ୟଶର । ଭେଦନ୍ତେ ହୃଦୟରେ ତାର ॥୧୩୧
ସ୍ମରନ୍ତେ ସେହୁ ବାକ୍ୟମାନ । ଯେ ମୁକ୍ତିପତି ଭଗବାନ ॥୧୩୨
ତା'ଠାରୁ ମୁକ୍ତି ନ ବାଞ୍ଛିଲା । ପଛେ ସେ ତାପକୁ ପାଇଲା ॥୧୩୩

ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

୩୦ ସନନ୍ଦ ଆଦି ଏ ଭୁବନେ । ଯେତେକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତାମାନେ ॥୧୩୪
ଅନେକ ଜନ୍ମ-ସମାଧିରେ । ଯା' ପଦ ଜାଣନ୍ତି ଯୋଗରେ ॥୧୩୫
ତା' ପାଦଯୁଗଳର ଛାଇ । ଛ' ମାସ ଭିତରେ ମୁଁ ପାଇ ॥୧୩୬
ତହିଁରୁ ହୋଇଲି ବାହାର । ମୁଁ ଭେଦଦୃଷ୍ଟି ଦୁରାଚାର ॥୧୩୭
୩୧ ମୁଁ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ଏ ସଂସାରେ । ମୋ' ଅଜ୍ଞଭାବ ଦେଖ ନରେ ॥୧୩୮
ଯେ ପ୍ରଭୁ ସଂସାର ଛେଦଇ । ତା' ପାଦମୂଳକୁ ମୁଁ ଯାଇ ॥୧୩୯
କାଳରେ ହୋଏ ଯେ ନିଧନ । ସେ କଥା କଲି ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନ ॥୧୪୦

୩୨	ମୋ'ଠାରୁ ତଳରେ ଥାଇଣ	।	ଦେବତାମାନେ ନ ସହିଣ	॥୧୪୧
	ଦୂଷିଲେ ମତିକି ମୋହର	।	ମୁଁ ଯେ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର	॥୧୪୨
	ତଥ୍ୟବଚନ ନାରଦର	।	ଘେନିଲି ନାହିଁ ଯେ ମନର	॥୧୪୩
୩୩	ଯେହ୍ନେ ଶୟନ-କଲା ଜନ	।	ଦେଖଇ ନାନା ସ୍ୱପ୍ନମାନ	॥୧୪୪
	ମୁଁ ପୁଣି ସେହି ପରକାରେ	।	ଦଇବୀ ମାୟା ଆଶ୍ରୟରେ	॥୧୪୫
	ଏକଂ[1] ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ	।	ଯଦ୍ୟପି ଆନ କେହି ନାହିଁ	॥୧୪୬
	ତଥାପି ଭ୍ରାତା ଶତ୍ରୁ ମୋର	।	ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିରନ୍ତର	॥୧୪୭
	ହୃଦୟେ ଯେଉଁ ଶୋକ ଜାତ	।	ତେଣେ ମୁଁ ହେଉଛି ତାପିତ	॥୧୪୮
୩୪	ଗତ-ଆୟୁଷ ଲୋକ[2] ଠାଇଁ	।	ଚିକିତ୍ସା ଯେହ୍ନେ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ	॥୧୪୯
	ସେହି ପ୍ରକାରେ ବିଷ୍ଣୁଠାର	।	ପ୍ରାର୍ଥନା ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା ମୋର	॥୧୫୦
	ଜଗତ-ଆତ୍ମା ଯେ ଅଟଇ	।	ଯାକୁ ତପସ୍ୟାରେ ନ ପାଇ	॥୧୫୧
	ସଂସାର କରେ ଯେ ଛେଦନ	।	ତାହାକୁ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ	॥୧୫୨
	ଏକଥା କଲି ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନ	।	ଏଣୁ ଅଟଇ ଭାଗ୍ୟହୀନ	॥୧୫୩
୩୫	ନିଜ ଆନନ୍ଦ ଯାଚି କରି	।	ଦେଉଥିଲେ ଯେ ମୋତେ ହରି	॥୧୫୪
	ତା'ଠାରୁ ମୂଢ଼ଭାବେ ମୁହିଁ	।	ଅଭିମାନକୁ ମାଗିଲଇଁ	॥୧୫୫
	କ୍ଷୀଣ ଅଟଇ ପୁଣ୍ୟ ମୋର	।	ଯେସନ ଧନହୀନ ନର	॥୧୫୬
	ରାଜାକୁ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ	।	ମାଗଇ ଖୁଦକଣିମାନ	॥୧୫୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୬	ହେ ତାତ ! ଯେଉଁ ଜନମାନେ	।	ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ଏ ଭୁବନେ	॥୧୫୮
	କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମଗତ	।	ଧୂଳିକି ସେବନ୍ତି ସଂତତ	॥୧୫୯
	କୃଷ୍ଣସେବକଭାବୁଁ ଆନ	।	ଅର୍ଥ ନ ମାଗନ୍ତି ସେ ଜନ	॥୧୬୦
	ତାଙ୍କର ଯଥା ଇଚ୍ଛା ହୋଇ	।	ମନର ସୁଖ ହୋଇଥାଇ	॥୧୬୧
୩୭	ପୁତ୍ର କରିଛି ଆଗମନ	।	ଶୁଣିଣ ରାଜା ଏ ବଚନ	॥୧୬୨
	ମନେ ତା ବିଶ୍ୱାସ ନ କଲା	।	ଆପଣେ ଏ ରୂପେ ଚିନ୍ତିଲା	॥
	ମୁଁ ଯେ ଅପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ନର	।	ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁଅଛି ମୋର	॥୧୬୩
	ଯେସନେ ମରି ଆସିବାର	।	ବିଶ୍ୱାସ ନ କରଇ ନର	॥୧୬୪
୩୮	ନାରଦ-କହିଲା ବଚନ	।	ସତ୍ୟ ମଣିଣ ସେ ରାଜନ	॥୧୬୫
	ଅତି ହରଷବନ୍ତ[3] ହେଲା	।	ଯେ ପୁଣି ବାର୍ତ୍ତା କହିଥିଲା	॥୧୬୬
	ତାକୁ ପ୍ରୀତିରେ ଦେଲା ହାର	।	ବହୁତ ମୂଲ୍ୟ ଅଟେ ଯାର	॥୧୬୭

୧. ଏକା । ୨. ଜନ । ୩. ହରଷବଶ ।

୩୯ ୪୦	ଉତ୍ତମ ଅଶ୍ୱ ଅଛି ଯହିଁ ।	ହେମଭୂଷିତ ଯେ ଅଟଇ	॥୧୬୮
	ଏମନ୍ତ ରଥକୁ ଆରୋହୀ ।	ପୁତ୍ରକୁ ଦେଖିବାର ପାଇଁ	॥୧୬୯
	ଉତ୍ସୁକ ହୋଇଅଛି ମନେ ।	ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳବୃଦ୍ଧମାନେ	॥୧୭୦
	ଅମାତ୍ୟ, ବନ୍ଧୁମାନେ ଯେତେ ।	ବେଢ଼ିଣ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ[1]	॥୧୭୧
	ସ୍ଫୁରୁଛି ଶଙ୍ଖତୂର୍ଯ୍ୟନାଦ ।	ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପଢୁଛନ୍ତି ବେଦ	॥୧୭୨
	ପୁରରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ।	ସତ୍ୱର ହୋଇ ନୃପବର	॥୧୭୩
୪୧	ସୁନୀତି ସୁରୁଚି ନାମେଣ ।	ତାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଦୁଇ ପୁଣ	॥୧୭୪
	ସୁବର୍ଣ୍ଣଭୂଷିତ ହୋଇଣ ।	ଏକା ପାଲିଙ୍କି ଆରୋହିଣ	॥୧୭୫
	ଉତ୍ତମ ନାମେ ଅଛି ସୁତ ।	ସଙ୍ଗତେ ଗଲେ ସେ ତୁରିତ	॥୧୭୬
୪୨	ଆସନ୍ତେ ଉପବନପାଶେ ।	ତାହାକୁ ଦେଖିଣ ହରଷେ	॥୧୭୭
	ନୃପତି ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ ।	ପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ	॥୧୭୮
୪୩	ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ମତି ।	ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଉଅଛନ୍ତି	॥୧୭୯
	ପାଶକୁ ଯାଇଣ ସତ୍ୱରେ ।	ପୁତ୍ରକୁ ଭିଡ଼ିଲେ ଭୁଜରେ	॥୧୮୦
	ବିଷ୍ୱକସେନଚରଣରେ ।	ସ୍ମରଣେ ହତ ହେଲା ଯାର	॥୧୮୧
	ଅର୍ଜିଲା ନାନା ଅଘମାନ ।	ଆବର ସଂସାରବନ୍ଧନ	॥୧୮୨
୪୪	ଏଥୁ ଉତ୍ତାରେ ପୁଣ ପୁଣ ।	ମୂର୍ଦ୍ଧାରେ କଲା ସେ ଆଘ୍ରାଣ	॥୧୮୩
	ପୁତ୍ରକୁ ନୟନଜଳରେ ।	ସ୍ନାନ କରାଇଲା ନିର୍ଭରେ	॥୧୮୪
	ଯାହାର ବଡ ମନୋରଥ ।	ବିଷ୍ଣୁ ସେବାରୁ ହେଲା ଜାତ	॥୧୮୫
୪୫	ଚରଣଯୁଗକୁ ପିତାର ।	ସେ ଧ୍ରୁବ କରି ନମସ୍କାର	॥୧୮୬
	ପିତାଏ କରନ୍ତେ କଲ୍ୟାଣ ।	ତା' ସଙ୍ଗେ କରି ସମ୍ଭାଷଣ	॥୧୮୭
	ବେନି ମାତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।	କଲା ସେ ଲୁଆଁଇଣ ଶିର	॥୧୮୮
	ସାଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର ।	ବିଶେଷେ ଲଭିଛି ସତ୍କାର	॥୧୮୯
୪୬	ପାଦରେ ନମ୍ର ହେଲା ବାଳ ।	ତାକୁ ସୁରୁଚି ତତକାଳ	॥୧୯୦
	ଉଠାଇ ଭୁଜଯୁଗଳରେ ।	ଭିଡ଼ିଣ ଅତି ସ୍ନେହଭରେ	॥୧୯୧
	ଜୀବ[2] ବୋଇଲା ସେ ତରୁଣୀ ।	ଶୁଭଇ ଗଦ୍‌ଗଦ୍‌ବାଣୀ	॥୧୯୨

୧. ସଙ୍ଗତେ । ୨. ତୋର ଆୟୁଷ ବଢୁ ।

୪୭	ମଇତ୍ରୀ ଆଦି ଗୁଣେ କରି ।	ଯାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ହରି	॥୧୯୩
	ସ୍ୱୟେଂ ତାହାକୁ ଭୂତମାନେ ।	ଅନୁସରନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ	॥୧୯୪
	ଗଭୀର ଦେଶକୁ ଯେସନେ ।	ଅନୁସରନ୍ତି ଜଳମାନେ	॥୧୯୫
୪୮	ଉତ୍ତମ, ଧ୍ରୁବ ବେନିଜନ ।	ପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଣ	॥୧୯୬
	ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗରୁ ପରସ୍ପରେ ।	ପୁଲକ ଧରିଣ ଅଙ୍ଗରେ	॥୧୯୭
	ଲୋଚନଯୁଗେ ନିରନ୍ତର ।	ବହିଲେ ପୁଣ ଅଶ୍ରୁଧାର	॥୧୯୮
୪୯	ସୁନୀତି ଜନନୀ ତାହାର ।	ପ୍ରାଣରୁ ପ୍ରିୟ ଯେ କୁମର	॥୧୯୯
	ଆଶ୍ଳେଷ କରିଣ ତାହାକୁ ।	ଛାଡ଼ିଲା ମାନସ ପୀଡ଼ାକୁ	॥୨୦୦
	ସେ ପୁତ୍ର-ଅଙ୍ଗସ୍ପରଶରେ ।	ସୁଖକୁ ଲଭିଲା ମନରେ	॥୨୦୧
୫୦	ନେତ୍ରଜ ଆନନ୍ଦ ସଲିଳେ ।	ସିଞ୍ଚିତ ହେଲେ ଯେ ସେ କାଳେ	॥୨୦୨
	ସେ ସ୍ତନୁଁ ବୀରଜନନୀର ।	ସ୍ରବିଲା ପୁଣ ପୁଣ କ୍ଷୀର	॥୨୦୩
୫୧	ସେ ରାଜପତ୍ନୀକି ସୁମନେ ।	କହିଲେ ଯାଇଁ ଲୋକମାନେ	॥୨୦୪
	ତୋ' ମନଦୁଃଖ ବିନାଶନ ।	ଅଟଇ ଯେବଣ ନନ୍ଦନ	॥୨୦୫
	ଅନେକ କାଳ ଯାଏ ତହିଁ ।	ଥିଲା ଦରଶନ ନ ଦେଇ	॥୨୦୬
	ଭାଗ୍ୟରେ ଲଭିଲୁ ଏହାକୁ ।	ପାଳିବ ମହୀମଣ୍ଡଳକୁ	॥୨୦୭
୫୨	ପ୍ରଣତ-ଆର୍ତ୍ତି ବିନାଶନ ।	କରନ୍ତି ଯେଉଁ ଭଗବାନ	॥୨୦୮
	ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଛୁ ନିଶ୍ଚେ ତୁହି ।	ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯା'କୁ ଧ୍ୟାୟି	॥୨୦୯
	ଦୁଃଖରେ ଜିଣି ନୋହେ ଯା'କୁ ।	ଜିଣିଲେ ଏମନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁକୁ	॥୨୧୦
୫୩	ଏହି ପ୍ରକାରେ ଜନମାନେ ।	ଲାଳନା[୧] କରନ୍ତେ ସୁମନେ	॥୨୧୧
	ଧ୍ରୁବକୁ ଭ୍ରାତା ସହିତରେ ।	ବସାଇ ହସ୍ତିନୀ ଉପରେ	॥୨୧୨
	ତୋଷେ ମିଳିଲେ ରାଜା ପୁର ।	ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସର୍ବନର	॥୨୧୩
୫୪	ମରକତ[୨]ରେ ବିନିର୍ମିତ ।	ତୋରଣେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥିତ	॥୨୧୪
	ବର୍ତ୍ତୁଳ[୩] ରମ୍ଭାବୃକ୍ଷମାନେ ।	ବାଳ କ୍ରମୁକେ ସେ-ସମାନେ	॥୨୧୫
୫୫	ରସାଳପଲ୍ଲବ, ଅମ୍ବର ।	କୁସୁମମାଳା, ମୁକ୍ତାହାର	॥୨୧୬
	ଏମାନେ ଲମ୍ବିଛନ୍ତି ଯହିଁ ।	ସେ କୁମ୍ଭେ ଜଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ	॥୨୧୭
	ଦୀପମାନଙ୍କ ସହିତରେ ।	ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ପ୍ରତିଦ୍ୱାରେ	॥୨୧୮

---

୧. ଲାଳନ ।

୨. ମକର ।　୩. ଫଳମଞ୍ଜରୀ ସହିତ (ସ୍ୱାମୀ)

୫୬	ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କେ ରୁଚିର	।	ଗୃହ, ପ୍ରାକାର, ପୁରଦ୍ୱାର	॥୨୧୯
	ବିମାନମାନଙ୍କର ପ୍ରାଏ	।	ଅଗ୍ର ତାଙ୍କର ଶୋଭା ପାଏ	॥୨୨୦
	ତେଣେ ସେ ପୁର ଅବିରତ	।	ସକଳ ଦିଗରେ ମଣ୍ଡିତ	॥୨୨୧
୫୭	ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାର୍ଗ ମାର୍ଗ ଆନ	।	ଅଙ୍ଗଣା, ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନମାନ	॥୨୨୨
	ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏ ମାର୍ଜିତ	।	ଚନ୍ଦନମାନଙ୍କେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ	॥୨୨୩
	ଲାଜ, ଅକ୍ଷତ, ପୁଷ୍ପଫଳେ	।	ଯେ ଯୁକ୍ତ ବଳି[1]ରେ ତଣ୍ଡୁଳେ	॥୨୨୪
୫୮ }	ବାଟେ ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ ସ୍ଥାନେସ୍ଥାନେ	।	ଦେଖି ସେ ପୁରସ୍ତିରୀମାନେ	॥୨୨୫
୫୯ }	ସିଦ୍ଧାର୍ଥ[2], ଅକ୍ଷତ[3], ସଲିଳ	।	ଦଧି, କୁସୁମ, ଦୂର୍ବା, ଫଳ	॥୨୨୬
	ଏମାନ କଲେ ସମର୍ପଣ	।	ବତ୍ସଳ ଭାବରେ ସେ ପୁଣ	॥୨୨୭
	ଆଶିଷ କଲେ ସତୀମାନେ	।	ତାଙ୍କ ରୁଚିର ଗୀତ କର୍ଣ୍ଣେ	॥୨୨୮
	ଶୁଣନ୍ତେ ପିତାର ମନ୍ଦିରେ	।	ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତଦନ୍ତରେ	॥୨୨୯
୬୦	ଯେ ମହାମଣିଗଣମୟ	।	ଅଟେ ଭବନ ଅତିଶୟ	॥୨୩୦
	ତହିଁରେ ରହିଲେ ସେ ଧ୍ରୁବ	।	ସ୍ୱର୍ଗେ ଯେସନେ ଥାଇ ଦେବ	॥୨୩୧
	ପିତା ଅତିଶୟ ଲାଳନ	।	କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଦିନ	॥୨୩୨
୬୧	ଦୁଧଫେନର ପ୍ରାୟେ କାନ୍ତି	।	ଯହିଁରେ ଶଯ୍ୟାମାନେ ଛନ୍ତି	॥୨୩୩
	ଗଜଦନ୍ତରେ ବିନିର୍ମିତ	।	ସୁବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କେ ବେଷ୍ଟିତ	॥୨୩୪
	ଆସନମାନେ ଯହିଁ ଛନ୍ତି	।	ବହୁତ ମୂଲ୍ୟ ସେ ଅଟନ୍ତି	॥୨୩୫
	ଯେଉଁ ଭବନେ ସୁବର୍ଣ୍ଣର	।	ଘଟିତ ଅଟେ ଉପସ୍କର[4]	॥୨୩୬
୬୨	ସ୍ଫଟିକ ମରକତେ ଯହିଁ	।	ବାଢ଼େ ଅଛନ୍ତି ଗଢ଼ା ହୋଇ	॥୨୩୭
	ଯହିଁରେ ରତ୍ନଦୀପମାନେ	।	ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ	॥୨୩୮
	ରତ୍ନରେ ହୋଇଣ ଭୂଷିତ	।	ଅଛନ୍ତି ଲଳନା ବହୁତ	॥୨୩୯
୬୩	ବିହଙ୍ଗ ମିଥୁନ ଯହିଁରେ	।	ଶବଦ କରନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ	॥୨୪୦
	ଯହିଁରେ ଭୃଙ୍ଗେ ମତ୍ତ ହୋଇ	।	ଗାୟନ କରୁଛନ୍ତି ରହି	॥୨୪୧
	ସେ ଚିତ୍ର ଦେବଦ୍ରୁମଙ୍କରେ	।	ରମ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ ଯେଉଁ ପୁରେ	॥୨୪୨
୬୪	ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମଣିରେ ଘଟନ	।	ହୋଇଛି ଯହିଁରେ ସୋପାନ	॥୨୪୩
	କୁମୁଦ, ଉତ୍ପଳ, କମଳ	।	ଏମାନେ ଅଛନ୍ତି ବହୁଳ	॥୨୪୪

---

୧. ବଳି = ପୂଜାଦ୍ରବ୍ୟ । ୨. ଶ୍ୱେତ ସୋରିଷ । ୩. ଯବ ।
୪. ଉପସ୍କର = ଘରକରଣା ଜିନିଷ ।

	ମରାଳ, କାରଣ୍ଡବଗଣ	।	ଚକ୍ର, ସାରସରେ ଭୂଷଣ	॥୨୪୫
	ଏମନ୍ତ ହୋଇ ବାପୀମାନେ	।	ଅଛନ୍ତି ଯେବଣ ଭୁବନେ	॥୨୪୬
୬୫	ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଦଭୁତ ହୋଇ	।	ପୁତ୍ର ପ୍ରଭାବ ଯେ ଅଟଇ	॥୨୪୭
	ସେ କଥା ଶୁଣି ଦେଖିଆସି	।	ଉତ୍ତାନପାଦ ରାଜରଷି	॥୨୪୮
	ବିସ୍ମୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	।	ଲଭିଲା ନିଜ ମାନସରେ	॥୨୪୯
୬୬	ଯୁବାବୟସ ହେଲା ସୁତ	।	ପ୍ରକୃତି[୧]ମାନଙ୍କ ସମ୍ମତ	॥୨୫୦
	ତାହାର ଠାରେ ପ୍ରଜାଜନ	।	ହୋଇଲେ ସାନୁରାଗମନ	॥୨୫୧
	ଏମନ୍ତ ଦେଖିଣ ନୃପତି	।	ଧ୍ରୁବକୁ କଲେ ମହୀପତି	॥୨୫୨
୬୭	ଆତ୍ମାକୁ ବୃଦ୍ଧ କରି ମଣି	।	ବଇରାଗ୍ୟକୁ ଲଭି ପୁଣି	॥୨୫୩
	ବିଚାରନ୍ତେଣ ଆତ୍ମଗତି	।	ବନକୁ ଗଲେ ମହୀପତି	॥୨୫୪
	ଭକ୍ତକୁ ଆତ୍ମା ଦିଏ ଯେହୁ	।	ଦୀନବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ ସେହୁ	॥୨୫୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀ ଧ୍ରୁବରାଜ୍ୟାଭିଷେକଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦଶମେ ଭ୍ରାତୃହନ୍ତୃଣାଂ ଯକ୍ଷାଣାମକରୋଦ୍ ବଧମ୍ ।
ଏକ ଏବାଳକାଂ ଗତ୍ୱେତ୍ୟସ୍ୟ ବିକ୍ରମ ଉଚ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଶିଶୁମାର	।	ଭ୍ରମି ନାମରେ ସୁତା ତାର	॥	୧
	ତାହାକୁ ଧ୍ରୁବ ବିଭା ହେଲେ	।	ତାହାର ପୁତ୍ର ସଂଭବିଲେ	॥	୨
	କଳ୍ପ, ବତ୍ସର ନାମ ହୋଇ	।	ବିଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ସେ ଦୁଇ	॥	୩
୨	ଇଡ଼ା ନାମରେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେହି	।	ପବନସୁତା ସେ ଅଟଇ	॥	୪
	ସେ ଧ୍ରୁବ ମହାଯଶୋବନ୍ତ	।	ତା'ଠାରେ ପୁତ୍ର କଲେ ଜାତ	॥	୫
	ଉତ୍କଳ ହୋଇ ନାମ ତାର	।	ସେହୁ ଅଟଇ ଯୋଗେଶ୍ୱର	॥	୬

---

୧. ପ୍ରକୃତି = ପ୍ରଜା ।

{ ଯୋଷିତରତ୍ନ ପରି ସାର । ସେ ଅଟେ ଅତି ମନୋହର ॥ }
ପୁଣି କନ୍ୟାଏ କଲେ ଜାତ । ରତନସଦୃଶ ସାକ୍ଷାତ ॥
୩ ଉତ୍ତମ ନାମେ ଧ୍ରୁବଭାଇ । ବିବାହ ନୋହିଥିଲା ସେହି ॥ ୭
ବଳିଷ୍ଠ ଯକ୍ଷ ମୃଗୟାରେ । *ମାଇଲା ତାକୁ ହିମାଦ୍ରିରେ ॥ ୮
ସେ କଥା ଶ୍ରବଣ କରିଣ । ତା' ମାତା ଲଭିଲା ମରଣ ॥ ୯
୪ ଭାଇର ବଧ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି । କୋପ-ଅମର୍ଷ-ଶୋକେ ପୁଣି ॥ ୧୦
ଜୟକୁ ହେତୁ ଅଟେ ଯେହି । ଧ୍ରୁବ ସେ ରଥକୁ ଆରୋହୀ ॥ ୧୧
**ଯକ୍ଷମାନଙ୍କରଯେ ସ୍ଥାନ । ତହିଁକି କଲା ସେ ଗମନ ॥ ୧୨
୫ ଶଙ୍କର-ଅନୁଚରଯୁତ । ଉତ୍ତର ଦିଗ ଯେ ବିଖ୍ୟାତ ॥ ୧୩
ତହିଁକି ଯାଇ ହିମାଦ୍ରିର । କନ୍ଦରେ ଯକ୍ଷଙ୍କର ପୁର ॥ ୧୪
ନୃପତି କଲା ବିଲୋକନ । ଗୁହ୍ୟକମାନଙ୍କେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ୧୫
୬ ପ୍ରତିଶବଦରେ ଆକାଶ । ପୂରାନ୍ତେ ପୁଣ ଦଶ ଦିଶ ॥ ୧୬
ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଲା ସେ ବୀର । ବିଶାଳ ଅଟେ ଭୁଜ ତାର ॥ ୧୭
ଯେଉଁ ଶବଦେ ହେ ବିଦୁର ! । ନାରୀଏ ଯକ୍ଷମାନଙ୍କର ॥ ୧୮
ଉଦ୍‌ବେଗମାନସ[୧] ହୋଇଲେ । ଅଧିକେ ତ୍ରାସକୁ ପାଇଲେ ॥ ୧୯
୭ ତଦନ୍ତେ ହୋଇଣ ବାହାର । ମହାଯୋଦ୍ଧା ଏ ଯକ୍ଷଙ୍କର ॥ ୨୦
ସହି ନ ପାରନ୍ତେ ସେ ସ୍ୱନ । ଧାଇଁଲେ ଟେକି ଅସ୍ତ୍ରମାନ ॥ ୨୧
୮ ଉଗ୍ର ଅଟଇ ଧନୁ ଯାର । ସେ ମହାରଥ ଧ୍ରୁବ ବୀର ॥ ୨୨
ଧାଇଁ ଆସନ୍ତେ ସେ ସକଳେ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାବେଳେ ॥ ୨୩
ଜଣ ଜଣକେ ତିନି ତିନି । ଶରେ ବିନ୍ଧିଲେ ଅତିମାନୀ ॥ ୨୪
୯ ସେ କାର୍ଣ୍ଣମାନେ ଲଲାଟରେ । ଲାଗନ୍ତେ ସେ ସମସ୍ତ ବୀରେ ॥ ୨୫
ନିରସ୍ତ ମଣି ଆପଣାକୁ । ପ୍ରଶଂସା କଲେ ତା' କର୍ମକୁ ॥ ୨୬

{ ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ 'ଯୋଗେଶ୍ୱରମଜୀଜନତ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ଯୋଷିଦ୍‌ରତ୍ନମଜୀଜନତ୍' ପାଠାନ୍ତର ଅଛି । ସ୍ୱାମିପାଦ ଏହାର ଟୀକାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—
ଯୋଷିତାଂ ରତ୍ନମିବାତିମନୋହରମ୍, କନ୍ୟାରତ୍ନଂ ଚ ଇତି ବା ।

* "ମାଇଲା ତାହାକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ।" ପାଠାନ୍ତର ।
(ତୁଂ ଆଜାବିତି ପାଠେ ଯୁଦ୍ଧେ; ସ୍ୱାମୀ)

** ଅଳକାପୁରୀ ।

୧. ଲୋଚନ ।

୧୦ ପାଦସ୍ପର୍ଶକୁ ଯେସନେ । ସହନ୍ତି ନାହିଁ ସର୍ପମାନେ ॥ ୨୭
ଧ୍ରୁବର କର୍ମକୁ ତେସନେ । ନ ସହନ୍ତେ ସେ ଯକ୍ଷମାନେ ॥ ୨୮
ଦ୍ୱିଗୁଣ ହୁଅଇ ଯେମନ୍ତେ । ବିଚାର କରି ନିଜ ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୯
ଏକାବେଳକେ ଛ'ଛ' ବାଣ । ବିନ୍ଧିଲେ ଧ୍ରୁବକୁ ସେ ପୁଣ ॥ ୩୦
୧୧ ତଦନ୍ତେ ପରିଘ, ନିସ୍ତ୍ରିଂଶ । ଶୂଳ, ପରଶୁ, ଶକ୍ତି, ପ୍ରାସ ॥ ୩୧
ଋଷ୍ଟି, ଭୁଶୁଣ୍ଡୀ ଯେ ଇତର । ବିଚିତ୍ର ପକ୍ଷୀଯୁତ ଶର ॥ ୩୨
୧୨ ତେଣେ ବର୍ଷିଲେ କୋପଚିତ୍ତେ । ରଥକୁ ସାରଥି ସହିତେ ॥ ୩୩
ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ତାକୁ ପ୍ରତିକାର । ତେର ଅୟୁତ ମହାବୀର ॥ ୩୪
୧୩ ଉତ୍ତାନପାଦରାଜାସୁତ । ସେ ଶସ୍ତ୍ରବୃଷ୍ଟିରେ ବହୁତ ॥ ୩୫
ଧାରାରେ ଗିରିପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଦିଶିଲେ ନାହିଁ ଛନ୍ନ ହୋଇ ॥ ୩୬
୧୪ ବ୍ୟୋମେ ଦେଖନ୍ତେ ସିଦ୍ଧଙ୍କର । ହୋଇଲା ତେବେ ହାହାକାର ॥ ୩୭
ଏ ମନୁପୌତ୍ର[1]-ଦିବାକର । ବୁଡ଼ିଲା ଯକ୍ଷଜଳଧିର ॥ ୩୮
୧୫ ଜୟପ୍ରକାଶକ ଅସୁରେ । ଗର୍ଜନ କରନ୍ତେ ସମରେ ॥ ୩୯
ତା' ରଥ ହୋଇଲା ବାହାର । ନୀହାରୁ ଯେସନେ ଭାସ୍କର ॥ ୪୦
୧୬ ଓଟାରନ୍ତେ ସେ ଉଗ୍ରଚାପ । ଜନ୍ମାନ୍ତେ ଶତ୍ରୁଙ୍କର ତାପ ॥ ୪୧
ବାଣେ ନାଶିଲା ଅସ୍ତ୍ରକୁଳ । ମେଘକୁ ଯେସନେ ଅନିଳ ॥ ୪୨
୧୭ ଚାପରୁ ହୋଇଣ ବାହାର । ସେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚେ[2] ଧ୍ରୁବର ॥ ୪୩
ଦୈତ୍ୟଙ୍କ କବଚମାନଙ୍କୁ । ଭେଦିଣ ପଶିଲେ ଦେହକୁ ॥ ୪୪
ଗିରିକି ଭେଦିଣ ଯେସନେ । ଗଳିଯାଆନ୍ତି ବଜ୍ରମାନେ ॥ ୪୫
୧୮ ଭାଲି[3]ରେ ହୁଅନ୍ତେ ଛେଦନ । ଚାରୁକୁଣ୍ଡଳ ମୁଣ୍ଡମାନ ॥ ୪୬
ହେମଲତାର ପ୍ରାୟ କାନ୍ତି । ବହୁତ ହୋଇ ଯେ ଦିଶନ୍ତି ॥ ୪୭
ବଳୟମାନଙ୍କେ ସୁନ୍ଦର । ଯେ ପୁଣ ଭୁଜମାନେ ଆର ॥ ୪୮
୧୯ ବହୁତମୂଲ୍ୟ ଯେବା ହାର । ମୁକୁଟ, ପାଗ, ଯେ କେୟୁର ॥ ୪୯
ଏମାନେ ପଡ଼ନ୍ତେ ଶୋଭନ । ଦିଶିଲେ ରଣଭୂମିମାନ ॥ ୫୦
ବୀର ଲୋକଙ୍କର ମାନସ । ଯେ ଭୂମି କରନ୍ତି ଉଲ୍ଲାସ ॥ ୫୧
୨୦ ହତରୁ ଅବଶେଷ ହୋଇ । ରାକ୍ଷସଗଣେ ଥିଲେ ଯେହି ॥ ୫୨
କ୍ଷତ୍ରିୟବରବାଣେ ସେହି । ବହୁତେ ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ॥ ୫୩
ପଳାଇଗଲେ ସେ ଯେସନେ । ସିଂହ ଗୋଡ଼ାନ୍ତେ ହାତୀମାନେ ॥ ୫୪

---

୧. ମନୁପୌତ୍ର – ଧ୍ରୁବ । ୨. ନାରାଚ । ୩. ଭାଲି = ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ ।

୨୧ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ଶସ୍ତ୍ରପାଣି । ନ ଦେଖି କାହାକୁ ହିଁ ପୁଣି ।। ୫୫
ସେ ଧ୍ରୁବ ମନୁବଂଶସାର । ଦେଖି ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ଶତ୍ରୁପୁର ।। ୫୬
ପ୍ରବେଶ ନୋହିଲେ ସେ ତହିଁ । ମାୟାବୀ ଛନ୍ତି ଯେହି କେହି ।। ୫୭
ସେ ଲୋକମାନଙ୍କ ବିଚାର । ଜାଣି ନ ପାରେ ଆନ ନର ।। ୫୮
୨୨ ସେ ଧ୍ରୁବ ଏମନ୍ତ ବାଣୀକି । କହନ୍ତେ ନିଜ ସାରଥିକି ।। ୫୯
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ପୁଣ ଆଗମନ । ତର୍କିଣ ହୋଇଲେ ଯତନ ।। ୬୦
ଜଳଧିଗର୍ଜନ ଯେସନ । ସେରୂପେ ଶୁଣିଲେ ନିଃସ୍ୱନ ।। ୬୧
ପବନସକାଶରୁ ଧୂଳି । ଦିଶିଲା ସବୁଦିଗେ ମିଳି ।। ୬୨
୨୩ ଯହିଁ ବିଜୁଳି ବିକାଶନ୍ତି । କୁଳିଶେ ତ୍ରାସକୁ କରାନ୍ତି ।। ୬୩
ସେ ମେଘବୃନ୍ଦ କ୍ଷଣକରେ । ବ୍ୟାପିଲେ ସର୍ବ ଆକାଶରେ ।। ୬୪
୨୪ ରୁଧିରଶ୍ଳେଷ୍ମ-ଆଦିମାନ । ଯେ ପୂଯ, ବିଷ୍ଠା, ମୂତ୍ର ଆନ ।। ୬୫
ମେଦମାନଙ୍କୁ ବରଷିଲେ । ଏ ଧ୍ରୁବ ଆଗେ, ତାଙ୍କ ତୁଲେ ।। ୬୬
ମୁଣ୍ଡ-ନ ଥିଲା ଦେହମାନ । ଗଗନୁଁ ହୋଇଲେ ପତନ ।। ୬୭
୨୫ ଅଚଳମାନେ ତଦନ୍ତରେ । ଦିଶିଲେ ସକଳ ଦିଗରେ ।। ୬୮
ଯେ ଗଦା, ପରିଘ, ନିସ୍ତ୍ରିଂଶ । ପଡ଼ିଲେ ମୁଷଳ ବିଶେଷ ।। ୬୯
ପାଷାଣ ସହିତ ହୋଇଣ । ବୃଷ୍ଟିକି କରନ୍ତି ସେ ପୁଣ ।। ୭୦
୨୬ ଯାହାଙ୍କ ନିଃଶ୍ୱାସ ପବନ । ଶୁଭଇ ବଜ୍ରର ସମାନ ।। ୭୧
ରୋଷରେ ନୟନୁଁ ଅନଳ । ଜାତ କରନ୍ତି ତତକାଳ ।। ୭୨
ଏମନ୍ତ ସର୍ପମାନେ ତହିଁ । ଅଇଲେ ସବୁ ଦିଗୁଁ ଧାଇଁ ।। ୭୩
ମତ୍ତ କୁଞ୍ଜର ବ୍ୟାଘ୍ର ସିଂହ । ଧାଇଁଲେ ହୋଇ ସଂଘ ସଂଘ ।। ୭୪
୨୭ ଊର୍ମିମାନଙ୍କେ ସର୍ବ ମହୀ । ବୁଡ଼ାନ୍ତେ ଭୟଙ୍କର ହୋଇ ।। ୭୫
ସମୁଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ଜନ । କରନ୍ତେ ମିଳିଲା ସେ ସ୍ଥାନ ।। ୭୬
କଳ୍ପାନ୍ତ-କାଳପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଅଟଇ ଭୟପ୍ରଦ ସେହି ।। ୭୭
୨୮ ଏ ରୂପେ ଅନେକ ପ୍ରକାର । ଅବୀରଜନଭୟଙ୍କର ।। ୭୮
କର୍ମକୁ ଆସୁରୀ ମାୟାରେ । ସର୍ଜନ କଲେ ସେ ଅସୁରେ ।। ୭୯
ଯେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଗତି । ସ୍ୱଭାବେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଟେ ଅତି ।। ୮୦
୨୯ ସେ ମାୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁସ୍ତର । ଅସୁରେ କଲେ ଧ୍ରୁବଠାର ।। ୮୧
ତା'ଦେଖି ମିଳି ମୁନିଜନ । କଲେ କୁଶଳ ଆଶଂସନ ।। ୮୨

ଶ୍ରୀ ମୁନୟ ଊଚୁଃ

୩୦　ହେ ଧ୍ରୁବ ! ଶାର୍ଙ୍ଗଧନୁ ଯାର　।　ଯେ ଅବନତ-ଆର୍ତ୍ତିହର　॥ ୮୩
ସେ ଦେବ ଭଗବାନ ତୋର　।　କରୁ ବିପକ୍ଷକୁ ସଂହାର　॥ ୮୪
ଯା' ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ　।　କରିଣ ସାକ୍ଷାତରେ ଜନ　॥ ୮୫
ଦୁସ୍ତର ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ଅଟଇ　।　ତାହାକୁ ସୁଖରେ ତରଇ　॥ ୮୬
ଯେ ଭବସିନ୍ଧୁକୁ କାରଣ　।　ଦୀନବନ୍ଧୁର ସେ ଶରଣ　॥ ୮୭
ସୁଜନେ ହୁଅ ଏଣେ ତୋଷ　।　ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦାସଙ୍କର ଦାସ　॥ ୮୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବଚରିତେ ଯକ୍ଷମାୟାଧାନଂ
ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକାଦଶେ ତୁ ଯକ୍ଷାଣାଂ କ୍ଷୟଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ମନୁଃ ସ୍ୱୟମ୍ ।
ଆଗତ୍ୟ ବାରୟାମାସ ଧ୍ରୁବଂ ତତ୍ତ୍ୱୋପଦେଶତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧　ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବଚନ　।　କହନ୍ତେ ତହିଁ ଋଷିଜନ　॥ ୧
ସେ କଥା ଉପଦେଶପ୍ରାୟେ　।　ମଣିଣ ଆପଣା ହୃଦୟେ　॥ ୨
ଉତ୍ତାନପାଦର ନନ୍ଦନ　।　ତକ୍ଷଣେ କରି ଆଚମନ　॥ ୩
ଯେ ନାରାୟଣ-ଅସ୍ତ୍ର ଥିଲା　।　ଧନୁରେ ସଂଧାନ ତା' କଲା　॥ ୪
୨　ଏ ଅସ୍ତ୍ର କରନ୍ତେ ସନ୍ଧାନ　।　ଗୁହ୍ୟକକୃତ ମାୟାମାନ　॥ ୫
ବିନାଶ ହୋଇଲେ ବେଗରେ　।　ପ୍ରାଣୀର ଜ୍ଞାନ ଉଦୟରେ　॥ ୬
ଯେସନେ ରାଗ ଆଦି କ୍ଲେଶ　।　ବିଦୁର ! ହୁଅନ୍ତି ବିନାଶ　॥ ୭
୩　ଯେ ନାରାୟଣ-ଋଷିଠାରୁ　।　ସଂଭୂତ ହୋଇଛି ପୂର୍ବରୁ　॥ ୮
ସେ ଅସ୍ତ୍ର ନେଇଣ ଧନୁରେ　।　ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତେ ବେଗରେ　॥ ୯
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୂଳପ୍ରାନ୍ତେ ଯହିଁ　।　କଳହଂସର ପକ୍ଷୀ ଶୋହି　॥ ୧୦

	ବାହାର ହୋଇଣ ସେ ଶରେ ।	ମିଳିଲେ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ସୈନ୍ୟରେ	।। ୧୧
	ମୟୂରେ କରି ଭୀମ[୧]ସ୍ୱନ ।	ଯେହ୍ନେ ମିଳନ୍ତି ଯାଇଁ ବନ	।। ୧୨
୪	ଯେବଣ ଶରମାନଙ୍କର ।	ଅତିହିଁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଟେ ଧାର	।। ୧୩
	ଯୁଦ୍ଧେ ସେ ଶତ୍ରେ ଏଣେ ତେଣେ ।	ଉଦ୍‌ବେଗ ପାଇ ଯକ୍ଷଗଣେ	।। ୧୪
	କୋପରେ ଆୟୁଧ ଟେକିଲେ ।	ଧ୍ରୁବ ଉପରକୁ ଧାଇଁଲେ	।। ୧୫
	ଫଣାକୁ ଟେକି ସର୍ପମାନେ ।	ଧାମନ୍ତି ଗରୁଡ଼କୁ ଯେହ୍ନେ	।। ୧୬
୫	ସେମାନେ ଧାମନ୍ତେ ବେଗରେ ।	ସେ ଧ୍ରୁବ ଶରମାନଙ୍କରେ	।। ୧୭
	ବାହୁ, ଉଦର, ଊରୁ, ଗଳ ।	କାଟି ଏମାନ ତତକାଳ	।। ୧୮
	ଉତ୍ତାନପାଦସୁତ ତାଙ୍କୁ ।	ପେଷିଲେ ସେ ପରଲୋକକୁ	।। ୧୯
	ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳକୁ ଭେଦିଣ ।	ଯହିଁକି ଯାନ୍ତି ଯତିଗଣ	।। ୨୦
୬	ଯାହାର ରଥ ଅଟେ ଚିତ୍ର ।	ସେ ଯେ ଉତ୍ତାନପାଦପୁତ୍ର	।। ୨୧
	ଅନପରାଧୀ ଯକ୍ଷମାନ ।	ମାଇଲା ଦେଖିଣ ଏସନ	।। ୨୨
	ତା' ପିତାମହ ମନୁ ଆସି ।	ସଙ୍ଗତେ ଛନ୍ତି ନାନା ଋଷି	।। ୨୩
	ଧ୍ରୁବକୁ କୃପାରେ ସଂଯୁତ ।	ହୋଇଣ ବୋଇଲେ ଏମନ୍ତ	।। ୨୪

ଶ୍ରୀମନୁରୁବାଚ

୭	ହେ ବତ୍ସ ! ଅତିଶୟ ରୋଷ ।	ବ୍ୟର୍ଥ ନ କର ତୁ ପ୍ରକାଶ	।। ୨୫
	ଯେ ପାପ ନରକକୁ ଦ୍ୱାର ।	ଯେବଣ ରୋଷେ ତୁ ଅପାର	।। ୨୬
	ନିରପରାଧ ଯକ୍ଷଗଣ ।	ବିନାଶେ କଲୁ ଅକାରଣ	।। ୨୭
୮	ହେ ତାତ ! ଏ କର୍ମ ନିନ୍ଦିତ ।	ଆମ୍ଭ କୁଳକୁ ଅନୁଚିତ	।। ୨୮
	ଅପରାଧକୁ ତୋର ଠାରେ ।	କରି ନ ଥିଲେ ଯେ ପୂର୍ବରେ	।। ୨୯
	ସେ ଉପଦେବ ମାନଙ୍କର ।	ବଧକୁ କଲୁ ଯା ବିସ୍ତାର	।। ୩୦
୯	ଭ୍ରାତାବତ୍ସଳ ଅଟୁ ତୁହି ।	ଭାଇବଧରେ ତାପି ହୋଇ	।। ୩୧
	ଅପରାଧକୁ କଲା ଏକ ।	ତା' ସଙ୍ଗୁଁ ମାଇଲୁ ଅନେକ	।। ୩୨
୧୦	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ଯେତେ ।	ସାଧୁଏ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ	।। ୩୩
	ସେ ସାଧୁଲୋକମାନଙ୍କର ।	ମାର୍ଗ ନୁହଇ ଏ ପ୍ରକାର	।। ୩୪
	ଦେହକୁ ମଣି ଆତ୍ମାପ୍ରାୟେ ।	ହୋଇଣ ପଶୁଙ୍କ ପରାଏ	।। ୩୫
	ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଅକାରଣ ।	ବିନାଶ କଲୁ ଯାହା ପୁଣ	।। ୩୬

୧. ରମ୍ୟ ।

୧୧ ଯେ ହରି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଅଟନ୍ତି ନିବାସ ପ୍ରକାର ।। ୩୭
ସକଳ ଭୂତ ଆତ୍ମଭାବେ । ତାହାଙ୍କୁ ଆରାଧିଣ ପୂର୍ବେ ।। ୩୮
ବିଷ୍ଣୁର ଯେ ପରମ ସ୍ଥାନ । ଲଭି ନ ପାରେ ଯାହା ଆନ ।। ୩୯
ବିଷ୍ଣୁର ଅନୁଗ୍ରହୁଁ ପୁଣ । ସେ ସ୍ଥାନ ଅଛୁ ତୁ ଲଭିଣ ।। ୪୦
୧୨ ତୁ ଅଟୁ ବିଷ୍ଣୁ ହୃଦେ ସ୍ଥିତ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କେ ସମ୍ମତ ।। ୪୧
ଯେ ସାଧୁମାନଙ୍କର ବ୍ରତ । ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତେ ତୁ ସନ୍ତତ ।। ୪୨
ନିନ୍ଦିତ କଥା ଯେ ଅଟଇ । ସେ କଥା କଲୁ ତୁ କିମ୍ପାଇଁ ।। ୪୩
୧୩ ମହତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ । ସହିବ ତାଙ୍କ ଦୋଷମାନ ।। ୪୪
ନୀଚ ଲୋକରେ କୃପା ଥିବ । ସମାନ ଲୋକେ ମିତ୍ରଭାବ ।। ୪୫
ସମତା ସକଳ ଜନ୍ତୁରେ । କରନ୍ତେ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ ।। ୪୬
ସକଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ । ତାଙ୍କୁ ହୁଅନ୍ତି ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।। ୪୭
୧୪ ହରି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ନର । ପ୍ରକୃତିଗୁଣ କରି ଦୂର ।। ୪୮
ଲିଙ୍ଗଶରୀରୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ । ସୁଖସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମପାଇ ।। ୪୯
୧୫ ପଞ୍ଚଭୂତରେ ଦେହ ହୋଇ । ସ୍ତିରୀ-ପୁରୁଷ ହୋଇ ଦୁଇ ।। ୫୦
ସଂସାରେ ସୁରତୁଂ ତାଙ୍କର । ଜନ୍ମନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଆର ।। ୫୧
୧୬ ହେ ନୃପ ! ପରମ ଆତ୍ମାର । ଯେ ମାୟା ଅଟଇ ସଂସାର ।। ୫୨
ତହୁଁ ଯେ ରୂପେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ । ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ ପୁଣ ଦୁଇ ।। ୫୩
୧୭ ପୁରୁଷଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ନିର୍ଗୁଣ । ତହିଁ ନିମିତ୍ତମାତ୍ର ପୁଣ ।। ୫୪
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ରୂପ ହୋଇ । ଏ ବିଶ୍ୱ ଯା'ଠାରେ ଭ୍ରମଇଁ ।। ୫୫
ଚୁମ୍ବକଶିଳା-ସଙ୍ଗ ପାଇ । ଲୋହ ଯେସନେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ।। ୫୬
୧୮ ସେ ବିଷ୍ଣୁ କାଳଶକତିରେ । ଗୁଣମାନଙ୍କ ପ୍ରବାହରେ ।। ୫୭
ସୃଷ୍ଟି ଆଦିରେ ଯେ ଶକତି । କ୍ରମେଣ ବିଭାଗ କରନ୍ତି ।। ୫୮
କର୍ତ୍ତା ନୁହଇ କର୍ମ କରେ । ନାଶକ ନୋହି ଜନ୍ତୁ ମାରେ ।। ୫୯
ଯାହାର ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ନାହିଁ । ତା' ଚେଷ୍ଟା ନ ଜାଣଇଁ କେହି ।। ୬୦
୧୯ ସେ କାଳ ଅନନ୍ତ ଅଟଇ । ପରର ଅନ୍ତକୁ କରଇ ।। ୬୧
ସ୍ୱୟଂ ଅନାଦି ଆଦିକର । ବିନାଶ ନ ଘଟେ ତାହାର ।। ୬୨
ଜନକୁ ଜନେ ଜାତ କରେ । ମୃତ୍ୟୁରେ ଚୌର ଆଦି ମାରେ ।। ୬୩

୨୦ ସେ ମୃତ୍ୟୁରୂପୀ ସମ ହୋଇ । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ॥ ୬୪
ସ୍ୱପକ୍ଷ ବିପକ୍ଷ ହୋଇଣ । ନାହିଁ ତାହାର ଏକ ଜଣ ॥ ୬୫
ଯେ କାଳ ଅବିରତେ ଧାଇଁ । ପ୍ରାଣୀଏ କର୍ମବଶ ହୋଇ ॥ ୬୬
ଧାବନ୍ତି ତାକୁ ଅନୁଗତେ । ପବନ ବହନ୍ତେ ଯେମନ୍ତେ ॥ ୬୭
ରେଣୁଏ ଅଣଆୟତ୍ତରେ । ଧାବନ୍ତି ତାହାର ପଛରେ ॥ ୬୮
୨୧ କର୍ମ-ଅଧୀନ ଯେଉଁ ନର । ଅକାଳମୃତ୍ୟୁକୁ ତାହାର ॥ ୬୯
ବିଧାନ କରନ୍ତେ ସେ ପୁଣି । କାଳମୃତ୍ୟୁରୁ ରଖେ ଜାଣି ॥ ୭୦
ଏ ବେନି କଥା ନାହିଁ ତାର । ଅଟେ ସେ ସକଳ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୧
୨୨ ଏହାଙ୍କୁ କର୍ମ ବୋଲି କେହି । ଆନେ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲି କହି ॥ ୭୨
କାଳ ବୋଲନ୍ତି ପୁଣ ଥୋକେ । ଦୈବ ବୋଲନ୍ତି କେହି ଲୋକେ ॥ ୭୩
ପୁରୁଷକାମ[1] ବୋଲି ପୁଣ । ଅପରେ କରନ୍ତି ବଖାଣ ॥ ୭୪
୨୩ ବ୍ୟକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆଦି-ଅଗୋଚର ॥ ୭୫
ନାନାପ୍ରକାର ଶକ୍ତିମାନ । ତାହାର ଠାରୁ ଉତପନ୍ନ ॥ ୭୬
ସେ ଯାହା କରିବାକୁ ମନେ । ବିଚାରେ କେ ତା' ଜାଣେ ଆନେ ॥ ୭୭
ଯା'ଠାରୁ ଜଗତ ସଂଭବ । *ତାହାକୁ କେ ଜାଣି ପାରିବ ॥ ୭୮
୨୪ ଏ ଯେ କୁବେର ଭୃତ୍ୟମାନେ । ତୋହର ଭାଇର ନିଧନେ ॥ ୭୯
ଏମାନେ ନୁହନ୍ତି କାରଣ । ହେ ପୁତ୍ର ! ମନ ଦେଇ ଶୁଣ ॥ ୮୦
ପୁରୁଷଜନ୍ମମରଣରେ । ଦଇବ ହେତୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୮୧
୨୫ ସେ ବିଶ୍ୱ କରଇ ସର୍ଜନ । ପାଳଇ କରଇ ନିଧନ ॥ ୮୨
ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ତାହାର । ତଥାପି ନାହିଁ ଅହଙ୍କାର ॥ ୮୩
ଗୁଣକର୍ମରେ କଦାଚିତ । ସେ ପୁଣ ନୋହେ ଆସକତ ॥ ୮୪
୨୬ ଏ ଭୂତଆତ୍ମା, ଭୂତେଶ୍ୱର । ଭୂତଭାବନ ଚକ୍ରଧର ॥ ୮୫
ସ୍ୱଶକ୍ତି ଯେ ମାୟା ଅଟଇ । ତାର ସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮୬
ସର୍ଜନା କରଇ ଜଗତ । ପାଳଇ, ପୁଣ କରେ ହତ ॥ ୮୭

---

୧. ବାତ୍ସାୟନାଦି ଋଷିଗଣ ଏହାଙ୍କୁ 'ପୁରୁଷକାମ' କହନ୍ତି । ଅତ୍ରଶ୍ରୁତିଃ—'କାମୋଽକାର୍ଷୀତ୍ କାମଃ କରୋତି, କାମଃ କର୍ତ୍ତା, କାମଃ କାରୟିତା' ଇତ୍ୟାଦି ।

* କୋଽଦ୍ଧା ବେଦ କ ଇହ ପ୍ରାବୋଚତ୍ କୁତ ଆୟାତା କୁତ ଇୟଂ ବିସୃଷ୍ଟିଃ ।
ଅର୍ବାଗ୍ ଦେବା ଅସ୍ୟ ବିସର୍ଜନେନାଥ କୋ ବେଦ ଯତ ଆବଭୂବ ॥ (ଶ୍ରୁତିଃ)

୨୭ ସେ ସତ୍ୟ[୧] ଅମୃତ ଅଟଇ । ଜଗତପରାୟଣ ସେହି ॥ ୮୮
ଭୋ ତାତ ! ସକଳ ପ୍ରକାରେ । ଶରଣ ପଶ ତାଙ୍କଠାରେ ॥ ୮୯
ଯାହାକୁ ବିଶ୍ୱସୃଜଗଣେ । ବଳି ବହନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୯୦
ରଜ୍ଜୁରେ ନାସିକାବନ୍ଧନେ । ଯେସନେ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦମାନେ ॥ ୯୧
୨୮ ସପତ୍ନୀ ମାତାର ବଚନ । ମନକୁ କରନ୍ତେ ଭେଦନ ॥ ୯୨
ପାଞ୍ଚବରଷ କାଳେ ତୁହି । ମାତାକୁ ଛାଡ଼ି ବନେ ଯାଇ ॥ ୯୩
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତରେ । ଆରୋପି କରି ତପସ୍ୟାରେ ॥ ୯୪
ଯାକୁ ଆରାଧି ତ୍ରିଲୋକର । ଉପରେ ଲଭିଲୁ ମନ୍ଦିର ॥ ୯୫
୨୯ ଯେ ଏକ ନିର୍ଗୁଣ ଅକ୍ଷର । ବିରୋଧ ନାହିଁ ଯାହା ଠାର ॥ ୯୬
ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ଯେ ଅଟନ୍ତି । ମନରେ ସ୍ଥିତି କରିଛନ୍ତି ॥ ୯୭
ଅନିତ୍ୟ ଜଗତ ଯା'ଠାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେ ହୁଅଇ ଭେଦଦ୍ୱାରେ ॥ ୯୮
ହେ ଧ୍ରୁବ ! ଆତ୍ମଦୃଷ୍ଟି ହୋଇ । ତାହାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କର ତୁହି ॥ ୯୯
୩୦ ଯା'ଠାରେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ । ହୋଇଅଛନ୍ତି ଉପପନ୍ନ ॥୧୦୦
ଆନନ୍ଦମାତ୍ର-ରୂପ ଯେହି । ଯାହାର ପୁଣ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥୧୦୧
ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମା ଅଟଇ ଯେ ଅନ୍ତର ॥୧୦୨
ପରମ ଭକ୍ତିକି ତା'ଠାରେ । ବିଧାନ କରି ସେ କାଳରେ ॥୧୦୩
ଯେ ଅହଂ ମମ ରୂପେ ଜାତ । ହୋଇଛି ହୃଦେ ଅବିରତ ॥୧୦୪
ଦୁର୍ଜୟ ଅବିଦ୍ୟାବନ୍ଧନ । କ୍ରମରେ କର ତୁ ଭେଦନ ॥୧୦୫
୩୧ ହେ ନୃପ ! ଲୋକର ମଙ୍ଗଳ । କଥାକୁ ଯେହୁ ପ୍ରତିକୂଳ ॥୧୦୬
ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିଚାରି ବିଶେଷ । ତୁ ସେ କ୍ରୋଧକୁ କର ନାଶ ॥୧୦୭
ଔଷଧପ୍ରୟୋଗେ ଯେସନ । ରୋଗକୁ ନାଶ କରେ ଜନ ॥୧୦୮
୩୨ ଯେବଣ କ୍ରୋଧରେ ପୂରିତ । ପୁରୁଷଠାରୁ ଅବିରତ ॥୧୦୯
ଉଦବେଗକୁ ଲୋକ ପାଇ । ଯେ ପୁଣ ପଣ୍ଡିତ ଅଟଇ ॥୧୧୦
ନ ଯାଇ ସେ କ୍ରୋଧବଶକୁ । ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ଅଭୟକୁ ॥୧୧୧
୩୩ କୁବେର ମହେଶର ଭାଇ । ତାର ଅବଜ୍ଞା କଲୁ ତୁହି ॥୧୧୨
ଘେନିଣ ଭାଇବଧ-ରୋଷ । ଯକ୍ଷଙ୍କୁ କଲୁ ଯେଣୁ ନାଶ ॥୧୧୩

---

୧. ମୃତ୍ୟୁ ।

୩୪ ମହତ ଲୋକମାନଙ୍କର । ତେଜ ଏ କୁଳକୁ ଆମ୍ଭର ॥୧୧୪
ନ କରୁଁ ପରାଭବ, ତୁହି । ବିନୟ ବଚନକୁ କହି ॥୧୧୫
ହେ ବତ୍ସ ! କରି ପ୍ରଣାମକୁ । ବେଗେ ପ୍ରସନ୍ନ କରା' ତାଙ୍କୁ ॥୧୧୬

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୫ ଏ ରୂପେ ମନୁ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ । ନାତି ଅଟଇ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ ॥୧୧୭
ତାହାକୁ ଅନୁଶିକ୍ଷା ଦେଇ । ତା'ଠାରୁ ପ୍ରଣାମକୁ ପାଇ ॥୧୧୮
ଋଷିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ । ଗମନ କଲେ ନିଜ ପୁରେ ॥୧୧୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ । ମନ ଦେଇ କୃଷ୍ଣଚରଣେ ॥୧୨୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବଚରିତେ ଶ୍ରୀମନୁବାକ୍ୟଂ ନାମୈକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାଦଶେ ଧନଦେନାଭିନନ୍ଦିତଃ[୧] ପୁରମାଗତଃ ।
ଯଜ୍ଞୈରିଷ୍ଟ୍ୱା ହରେଃ ସ୍ଥାନମାରୁରୋହେତି କୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ କ୍ରୋଧକୁ ଧ୍ରୁବ ଦୂର କଲେ । ଯକ୍ଷବଧରୁ ନିବର୍ତ୍ତିଲେ ॥ ୧
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଧନେଶ୍ୱର । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେଠାର ॥ ୨
ସ୍ତୁତି କରୁଛନ୍ତି ଚାରଣ । ଯକ୍ଷକିନ୍ନରମାନେ ପୁଣ ॥ ୩
ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ି ଧ୍ରୁବ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେ ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୪

ଶ୍ରୀଧନଦ ଉବାଚ

୨ ଭୋ ଭୋ ଅନଘ କ୍ଷତ୍ରିସୁତ । ମୁଁ ତୋତେ ହେଲି ତୋଷଚିତ୍ତ ॥ ୫
ପିତାମହର ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ଯେଣୁ ଶାନ୍ତିରେ ମନ ଦେଇ ॥ ୬
ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ ଅଟେ ଯେ ବଇର । ସେ କଥା କଲୁ ଅତିଦୂର ॥ ୭
୩ ଯେ ଯକ୍ଷମାନଙ୍କ ନିଧନ । ତୁ କରି ନାହୁଁ ତା' ବିଧାନ ॥ ୮
ତୋହର ଭ୍ରାତାର ମରଣ । କରି ନାହାନ୍ତି ଯକ୍ଷେ ପୁଣ ॥ ୯
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମରଣ ଜନ୍ମରେ । କାଳହିଁ ପ୍ରଭୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୧୦

---

୧. ଧନଦେନୈବ ବନ୍ଦିତଃ ।

୪ ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ରୂପରେ । ବିଅର୍ଥ ମତି ଅଜ୍ଞାନରେ ॥ ୧୧
ପ୍ରକାଶେ ପୁରୁଷହୃଦୟେ । ସ୍ୱପ୍ନଜନିତ ବୁଦ୍ଧିପ୍ରାୟେ ॥ ୧୨
ଯେବଣ ବୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରକାଶ । ଦେହହେତୁରୁ ବନ୍ଧକ୍ଲେଶ ॥ ୧୩

୫
୬ } ସେ ଘେନି ଗମନ ତୁ କର । ଧ୍ରୁବ ! ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ॥ ୧୪

ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୧୫
ସକଳ ଆତ୍ମା ରୂପେ ତାଙ୍କୁ । ଭଜ ତୁ ମୋକ୍ଷ ହୋଇବାକୁ ॥ ୧୬
ଭଜନଯୋଗ୍ୟ ତା' ଚରଣ । ଯେ ଭବ କରେ ନିବାରଣ ॥ ୧୭
ଯେ ନିଜ ମାୟା ଗୁଣମୟୀ । ଶକ୍ତି ତାହାର ସେ ଅଟଇ ॥ ୧୮
ତେଣେ ଯେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ । କାଳରେ କରେ ତା' ତ୍ୟକତ ॥ ୧୯
୭ ହେ ନୃପ ! ଆଶଙ୍କା ନ ପାଇ । ମନରେ ତୋର ଯେ ଅଛଇ ॥ ୨୦
ସେ କଥା ମୋର ଠାରୁ ଘେନ । ତୁ ଅଟୁ ବରକୁ ଭାଜନ ॥ ୨୧
ପଦ୍ମନାଭର ପାଦ ଦୁଇ । ଅତି ନିକଟ ଅଟୁ ତୁହି ॥ ୨୨
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଆମ୍ଭେମାନେ । ତୋତେ ଶୁଣିଛୁ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୨୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୮ ଯେ ଭାଗବତ ମଧ୍ୟେ ବର । ବିଶାଳ ଅଟେ ବୁଦ୍ଧି ଯାର ॥ ୨୪
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ସେ ଧ୍ରୁବକୁ । କୁବେର ଯାଚନ୍ତେ ବରକୁ ॥ ୨୫
ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଅଚଳିତ । ସ୍ମୃତିକି ବରିଲା ତୁରିତ ॥ ୨୬
ଯେଉଁ ସ୍ମୃତିରେ ଅଯତ୍ନରେ । ଦୁସ୍ତର ଭବ ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥ ୨୭
୯ ସନ୍ତୋଷମନରେ ତାହାଙ୍କୁ । ପ୍ରଦାନ କରି ସେ ବରକୁ ॥ ୨୮
ଧ୍ରୁବ ଚାହାଁନ୍ତେ ସେହି ସ୍ଥାନେ । କୁବେର ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ॥ ୨୯
ସେ ଧ୍ରୁବ ପୁଣି ତଦନ୍ତର । ପ୍ରବେଶ ହେଲା ନିଜ ପୁର ॥ ୩୦
୧୦ ବହୁତ ଦକ୍ଷିଣା ଯହିଁରେ । ଏମନ୍ତ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ ॥ ୩୧
କ୍ରିୟା-ଦେବତା-ଦ୍ରବ୍ୟଙ୍କର । ଯେ କର୍ମରୂପୀ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥ ୩୨
ଯେ କର୍ମଫଳଦାତା ହରି । ତାଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ଯତ୍ନ କରି ॥ ୩୩
୧୧ ଯେ ଆତ୍ମା ସର୍ବପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ସର୍ବ ଉପାଧି ନାହିଁ ଯାର ॥ ୩୪
ସେ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ[୧] । ଭକ୍ତି ବହନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୩୫
ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମାରେ ସର୍ବଭୂତେ । ଅଛନ୍ତି ଦେଖିଲେ ଏମନ୍ତେ ॥ ୩୬

---

୧. ଅବିଚ୍ଛନ୍ନ ।

୧୨	ସେ ଧ୍ରୁବ ସୁଚରିତଯୁତ	।	ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଦୀନଜନେ ହିତ	॥	୩୭
	ପାଳଇ ଧର୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ	।	ପ୍ରଜା ମଣିଲେ ପିତା ତାକୁ	॥	୩୮
୧୩	ସୁଖଭୋଗରେ ପୁଣ୍ୟମାନ	।	କ୍ଷୟ କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନ	॥	୩୯
	ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ କରିବାରେ	।	ଉପବାସାଦି ଦୁଃଖଦ୍ୱାରେ	॥	୪୦
	ଯେ ବା ଦୁରିତ ଆପଣାର	।	ସେମାନେ କରନ୍ତେ ସଂହାର	॥	୪୧
	ଛତିଶ ସହସ୍ର ବତ୍ସର	।	ପୃଥ୍ୱୀକି ପାଳିଲେ ସେ ବୀର	॥	୪୨
୧୪	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ କଦାଚିତ	।	ତାଙ୍କର ନୁହନ୍ତି ଚଳିତ	॥	୪୩
	ବହୁତ କାଳ ଏ ପ୍ରକାରେ	।	କାଟି, ତ୍ରିବର୍ଗ ସାଧିବାରେ	॥	୪୪
	ଯେ ଥିଲା ଆପଣା ନନ୍ଦନ	।	ତାହାକୁ ଦେଲେ ନୃପାସନ	॥	୪୫
୧୫	ଦେହାଦି ଏ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମାରେ	।	ରଚିତ ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାରେ	॥	୪୬
	ଅବିଦ୍ୟାରଚିତ ସ୍ୱପନ	।	ଗନ୍ଧର୍ବନଗର ସମାନ	॥	୪୭
	ଏ ଘେନି ନୁହଇ ଏ ସତ	।	ଚିତ୍ତରେ ମଣନ୍ତେ ଏମନ୍ତ	॥	୪୮
୧୬	ଆପଣା ଶରୀର, କଳତ୍ର	।	ସୁହୃଦ ବଳ ଯେବା ପୁତ୍ର	॥	୪୯
	ସମୃଦ୍ଧ କୋଷ ଅନ୍ତଃପୁର	।	ବିହାରଭୂମି ମନୋହର	॥	୫୦
	ଯାକୁ ମେଖଳାପ୍ରାୟ ହୋଇ	।	ସମୁଦ୍ର ବେଢ଼ିଣ ଅଛଇଁ	॥	୫୧
	ଏମନ୍ତ ଯେ ମହୀମଣ୍ଡଳ	।	ଅନିତ୍ୟ ମଣି ଏ ସକଳ	॥	୫୨
	ବଦରୀ ନାମ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ	।	ତହିଁକି କଲେ ସେ ଗମନ	॥	୫୩
୧୭	ସେ ସ୍ଥାନେ ମିଳି ଶୁଦ୍ଧଜଳେ	।	ସ୍ନାନ କରିଣ ତତକାଳେ[୧]	॥	୫୪
	ବିଶୁଦ୍ଧ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇଣ	।	ଆସନ ନିବନ୍ଧ କରିଣ	॥	୫୫
	ପ୍ରାଣକୁ ମନସଙ୍ଗେ ଜିଣି	।	ବିଷୟୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଆଣି	॥	୫୬
	ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ଥୂଳରୂପ ହୋଇ	।	ବିରାଟ ରୂପ ଯେ ଦିଶଇ	॥	୫୭
	*ତହିଁ ଏମନ୍ତ ନିବେଶିଲେ	।	ସମାଧିସୁଖେ ମଗ୍ନ ହେଲେ	॥	୫୮
	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରୁଥାଇ ଧ୍ୟାନ	।	ବିଷ୍ଣୁରଠାରୁ ଆମ୍ଭେ ଭିନ୍ନ	॥	୫୯
	ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିକି ନ କଲେ	।	ସେ ସ୍ଥୂଳରୂପକୁ ଛାଡ଼ିଲେ	॥	୬୦
୧୮	ଏ ରୂପେ ଭଗବାନଠାରେ	।	ଭକ୍ତିକି କରନ୍ତେ ନିତ୍ୟରେ	॥	୬୧
	ଆନନ୍ଦଲୋତକଧାରେଣ	।	ପୀଡ଼ାକୁ ଲଭି ପୁଣ ପୁଣ	॥	୬୨
	ଦ୍ରବୁଛି ହୃଦୟ ତାଙ୍କର	।	ପୁଲକେ ବ୍ୟାପ୍ତ କଳେବର	॥	୬୩

୧. ତିନିକାଳେ ।

* ତହିଁ ଏ ମନ (?)

‘ମୁଁ ଧ୍ରୁବ’ ଏମନ୍ତ ବୋଲିଣ । ଆମ୍ଭାକୁ ନ କଲେ ସ୍ମରଣ ॥ ୬୪
ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଅଭିମାନ । ଯେଣୁ କରିଛନ୍ତି ନିଧନ ॥ ୬୫
୧୯ ସେ ଧ୍ରୁବ କଲେ ବିଲୋକନ । ଆକାଶୁଁ ଉତ୍ତମ ବିମାନ ॥ ୬୬
ଧରଣୀତଳକୁ ଖସଇ । ଦଶଦିଗକୁ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୬୭
ପୌର୍ଣ୍ଣମୀ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଯେସନ । ଉଦୟ ହୋଇ ଶୋଭମାନ ॥ ୬୮
୨୦ ଦେଖିଲେ ତହିଁ ତଦନ୍ତର । ଅଛନ୍ତି ବେନି ଦେବବର ॥ ୬୯
ସେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ତନୁଶ୍ୟାମ । କିଶୋରବୟସ ଉତ୍ତମ ॥ ୭୦
ଅରୁଣ-ପଦ୍ମପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଲୋଚନ ତାଙ୍କର ଶୋହଇ ॥ ୭୧
ଗଦାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଣ । ଅଛନ୍ତି ସୁବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଣ ॥ ୭୨
କିରୀଟ, ହାର, ଅଙ୍ଗଦର । ସହିତେ ଯେଉଁ ବେନି କର ॥ ୭୩
ଚାରୁ କୁଣ୍ଡଳ ଦୁଇ ପୁଣ । ଶୋଭା ପାଉଛି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥ ୭୪
୨୧ ସେ ବେନି ବିଷ୍ଣୁର କିଂକର । ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ମନର ॥ ୭୫
ବିଷ୍ଣୁର ଯେତେ ଦାସଗଣ । ତହିଁ ଏ ପ୍ରଧାନ ବୋଲିଣ ॥ ୭୬
ଆସନୁଁ ଉଠି ସସଂଭ୍ରମ । ପାସୋରିଲେ ସେ ପୂଜାକ୍ରମ ॥ ୭୭
ଗୁଣନ୍ତେ ମଧୁସୂଦନର । ନାମମାନଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ॥ ୭୮
ଅଞ୍ଜଳି କରି ବେନି କର । କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ॥ ୭୯
୨୨ କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ନିଜ ଚିତ୍ତ । କରିଅଛନ୍ତି ନିବେଶିତ ॥ ୮୦
ବିନୟେ ଲୁଆଇଁ କନ୍ଧର । ଯୋଡ଼ିଛନ୍ତି ସେ ବେନି କର ॥ ୮୧
ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖି ଏ ପ୍ରକାରେ । ସସ୍ମିତ ହୋଇଣ ପ୍ରୀତିରେ ॥ ୮୨
ବିଷ୍ଣୁର ଅଟନ୍ତି ସମ୍ମତ । ସୁନନ୍ଦ, ନନ୍ଦ ବେନି ଦୂତ ॥ ୮୩
ହରଷ ହୋଇ ଏ ରୂପରେ । ବଚନ କହିଲେ ସେଠାରେ ॥ ୮୪

ଶ୍ରୀସୁନନ୍ଦନନ୍ଦାବୂଚତୁଃ

୨୩ ଭୋ ଭୋ ନୃପତି ! ଅବିରତ । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ଜାତ ॥ ୮୫
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବଚନ । ଶୁଣ ତୁ ହୋଇ ସାବଧାନ ॥ ୮୬
ଲେଖାରେ ପାଞ୍ଚ ସଂବତ୍ସର । ବୟସ ହୋଇଥିଲା ତୋର ॥ ୮୭
ଏହି ସମୟେ ତପ କଲୁ । ଯେବଣ ଦେବଙ୍କୁ ତୋଷିଲୁ ॥ ୮୮
୨୪ ଦେବତାଙ୍କର ସେ ଦେବତା । ଅଖିଳ ଜଗତକରତା ॥ ୮୯
ତାଙ୍କ ସେବକ ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲୁ ଏଠାଇଁ ॥ ୯୦
ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ଥାନ ଯେ ଜଗତେ । ତହିଁକି ନେବାପାଇଁ ତୋତେ ॥ ୯୧

୨୫ ଦୁର୍ଜୟ ବିଷ୍ଣୁପଦ ଯେହି । ତାକୁ ଜିଣିଲୁ ନୃପ ତୁହି ॥ ୯୨

ସପତ ଋଷି ଯା' ନ ପାଇ । କେବଳ ମାତ୍ର ତଳେ ଥାଇ ॥ ୯୩

କରୁଅଛନ୍ତି ବିଲୋକନ । ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଯେବା ଆନ ॥ ୯୪

ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣ । କରନ୍ତି ଯାହା ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥ ୯୫

୨୬ ତୋହର ପିତୃଗଣମାନ । ଲଭି ନାହାନ୍ତି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ॥ ୯୬

ଲଭିନାହାନ୍ତି ଆନ କେହି । ଜଗତବନ୍ଦ୍ୟ ଅଟେ ଯେହି ॥ ୯୭

ବିଷ୍ଣୁର ସେ ପରମ ସ୍ଥାନ । ତହିଁରେ ମିଳ ତୁ ବହନ ॥ ୯୮

୨୭ ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକମାନଙ୍କର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୯

ସେ କରିଛନ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ । ବିମାନଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୋ' ଅଗ୍ରତ ॥୧୦୦

ଆୟୁଷମନ୍ତ[୧] ତୁ ଆପଣ । କର ଏହାକୁ ଆରୋହଣ ॥୧୦୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୮ ବିଷ୍ଣୁ ସେବକମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ସେ ବେନି ଲୋକଙ୍କର ॥୧୦୨

ସୁଧାଗଳିତ ତାଙ୍କ ବାଣୀ । ମୁକୁନ୍ଦପ୍ରିୟ ଧ୍ରୁବ ଶୁଣି ॥୧୦୩

ଯେ ସ୍ନାନ ନିତ୍ୟକର୍ମମାନ । ମଙ୍ଗଳ-ଅର୍ପଣ-ବିଧାନ ॥୧୦୪

ସେ କଥାମାନଙ୍କୁ ଆଚରି । ମୁନିଙ୍କି ନମସ୍କାର କରି ॥୧୦୫

ଆପଣେ ଆଶୀର୍ବାଦବାଣୀ । ମୁନିଙ୍କି ବୋଲାଇଲେ ପୁଣି ॥୧୦୬

୨୯ ବିମାନଶ୍ରେଷ୍ଠକୁ ତକ୍ଷଣ । ପୂଜି କରିଣ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥୧୦୭

ଦୂତଙ୍କୁ କରିଣ ବନ୍ଦନ । ଆରୋହିବାକୁ କଲା ମନ ॥୧୦୮

ହିରଣ୍ୟପ୍ରାୟ ତେଜମୟ । ବହିଛି ଆପଣାର କାୟ ॥୧୦୯

୩୦ { *ଉତ୍ତାନପାଦର କୁମର । ଦେଖିଲା ମୃତ୍ୟୁ ଆସିବାର ॥

ମୃତ୍ୟୁର ମୁଣ୍ଡେ ପାଦ ଦେଲା । ଅଦ୍ଭୁତ ବିମାନ ଚଢ଼ିଲା ॥ }

---

୧. ଆୟୁଷବନ୍ତ ।

* ତଦୋତ୍ତାନପଦଃ ପୁତ୍ରୋ ଦଦର୍ଶାନ୍ତକମାଗତମ ।
ମୃତ୍ୟୋର୍ମୂର୍ଧ୍ନିପଦଂ ଦତ୍ତ୍ୱା ଆରୁରୋହାଦ୍ଭୁତଂ ଗୃହମ୍ ॥

ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ପୋଥିରେ ନ ଥିବାରୁ ଏହାର ଗୀତ ରଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ଏହି ଶ୍ଳୋକ ରହିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ମୌଳିକ ଧରାଯାଇ ଏହାର ଗୀତ ରଚିତ ହେଲା । ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶ୍ଳୋକର ଟୀକା କରିଛନ୍ତି ।

୩୧	ଦୁନ୍ଦୁଭିମାନେ ସେ କାଳରେ	।	ଶବଦ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ	॥୧୧୦
	ମୃଦଙ୍ଗ ପଣବ ଆବର	।	ଏ ଆଦି ଶୁଭିଲେ ଅପାର	॥୧୧୧
	ଗନ୍ଧର୍ବବରେ କଲେ ଗାନ	।	ପଡ଼ିଲେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟିମାନ	॥୧୧୨
୩୨	ସ୍ୱର୍ଗଲୋକକୁ ଆରୋହଣ	।	କରନ୍ତେ ସେହୁ ଧ୍ରୁବ ପୁଣ	॥୧୧୩
	ସ୍ମରଣ କଲେକ ମନର	।	ଦୁଃଖିତ ଅଟେ ମାତା ମୋର	॥୧୧୪
	ତାହାକୁ ଛାଡ଼ି କି ପ୍ରକାରେ	।	ଯିବି ଦୁର୍ଗମ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ	॥୧୧୫
୩୩	ଏ ରୂପେ ଅଭିପ୍ରାୟ ତାର	।	ଜାଣି ସେ ବେନି ସୁରବର	॥୧୧୬
	ଆଗରେ ଚଢ଼ିଣ ବିମାନ	।	ସୁନୀତି କରନ୍ତେ ଗମନ	॥୧୧୭
	'ଏ ତୁମ୍ଭ ଜନନୀ' ବୋଲିଣ	।	ଦେଲେ ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ ଦେଖାଇଣ	॥୧୧୮
୩୪	ବିମାନସ୍ଥିତ ସୁରମାନେ	।	ବାଟରେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ	॥୧୧୯
	ପୁଷ୍ପ କରନ୍ତି ବରଷଣ	।	କ୍ରମେ ଦେଖିଲେ ଗ୍ରହଗଣ	॥୧୨୦
୩୫	ସେ ଧ୍ରୁବ ଦେବତାମାର୍ଗରେ	।	ତ୍ରିଲୋକ ଜିଣି ତଦନ୍ତରେ	॥୧୨୧
	ସପତ ଋଷିଙ୍କି ଜିଣିଣ	।	ଯେ ଅଛି ତହିଁ ଉପରେଣ	॥୧୨୨
	ନିତ୍ୟ ଅଟଇ ଗତି ଯାର	।	ମିଳିଲେ ସେ ବିଷ୍ଣୁ ପଦର	॥୧୨୩
୩୬	ସକଳ ଲୋକୁଁ ଅତିଶୟେ	।	ଯେ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ଶୋଭାପାଏ	॥୧୨୪
	ଯାହାର ତେଜରେ ଶୋଭନ	।	ଦିଶନ୍ତି ଆନ ଲୋକମାନ	॥୧୨୫
	ଖଳ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ	।	ପ୍ରାଣୀରେ ଅନୁଗ୍ରହହୀନ	॥୧୨୬
	ସଂତତେ ପାପ ଆଚରନ୍ତି	।	ସେମାନେ ଯହିଁକି ନ ଯାନ୍ତି	॥୧୨୭
	{ ଯେ ସଦା ଭଦ୍ର ଆଚରନ୍ତି	।	ସେମାନେ ଯହିଁ ସୁଖେ ଯାନ୍ତି	॥ }
୩୭	ଶାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ନରେ	।	ସମାନଦୃଷ୍ଟି ସବୁଠାରେ	॥୧୨୮
	ବିଶୁଦ୍ଧ କଥା ଆଚରନ୍ତି	।	ସକଳ ଭୂତଙ୍କୁ ରଞ୍ଜନ୍ତି	॥୧୨୯
	ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ହରି	।	ସେମାନେ ଯାନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ	॥୧୩୦
୩୮	ଧ୍ରୁବ ଉତ୍ତାନପାଦସୁତ	।	ଏ ରୂପେ କୃଷ୍ଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ	॥୧୩୧
	ତ୍ରିଲୋକଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରାୟ	।	ଅମଳ ହେଲା ଅତିଶୟ	॥୧୩୨
୩୯	ଗମ୍ଭୀର ଅଟେ ବେଗ ଯାର	।	ଅଳସ ନାହିଁ ଯାହା ଠାର	॥୧୩୩
	ସେ ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ର ଅବିରତେ	।	ଯା'ଠାରେ ହୋଇ ସମର୍ପିତ	॥୧୩୪
	ଭ୍ରମୁଛି ହେ କୁରୁନନ୍ଦନ !	।	ମେଢ଼ୀରେ ଗୋଗଣ ଯେସନ	॥୧୩୫

୪୦ ସେ ଧ୍ରୁବମହିମା ଦେଖିଣ । ନାରଦ ଋଷି ହରଷେଣ ॥୧୩୬
ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କ ଯାଗରେ । ବିଷ୍ଣୁ ମାହାତ୍ମ୍ୟପ୍ରସଙ୍ଗରେ ॥୧୩୭
ବୀଣାକୁ କରନ୍ତେ ବାଦନ । ଗାୟନ କଲେ ଶ୍ଳୋକମାନ ॥୧୩୮

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୪୧ ଦେବତା ଅଟେ ଯାର ପତି । ଏମନ୍ତ ଅଟେ ଯେ ସୁନୀତି ॥୧୩୯
ତାହାର ସୁତ ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବ । ସେ ଧ୍ରୁବତପସ୍ୟା-ପ୍ରଭାବ ॥୧୪୦
ତାହା ଲଭିବାକୁ ଭୁବନେ । ପ୍ରଭୁ ନୋହିଲେ ଋଷିମାନେ ॥୧୪୧
ତାର ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମମାନ । ଦେଖି ନୋହିଲେ ସେ ଭାଜନ ॥୧୪୨
ନୃପତିମାନେ ତାହା ପୁଣ । କାହୁଁ କରିବେ ଆଚରଣ ॥୧୪୩
୪୨ ଯେ ପାଞ୍ଚବରଷ କାଳରେ । ମାତା-ସପତ୍ନୀବାକ୍ୟଶରେ ॥୧୪୪
ହୃଦ ଫାଟନ୍ତେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ । ଗୃହରୁ ବିପିନକୁ ଯାଇ ॥୧୪୫
କରନ୍ତେ ମୋହର ଆଜ୍ଞାକୁ । ଯେ ବଶ କଲା ଅଜିତଙ୍କୁ ॥୧୪୬
ଭଗତଜନଙ୍କ ଗୁଣରେ । ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ବଶ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୪୭
୪୩ ଯେଉଁ ପଦକୁ ଆରୋହଣ । *କରିଅଛି ସେ ଧ୍ରୁବ ପୁଣ ॥୧୪୮
ତାହା ଅନେକ ବରଷରେ । ଲଭିବ ବୋଲିଣ ମନରେ ॥୧୪୯
କେ କ୍ଷତ୍ରବନ୍ଧୁ ବାଞ୍ଛା କରେ । ଯେ ପଞ୍ଚ ଷଟ ବରଷରେ ॥୧୫୦
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅଳପ ଦିନରେ । ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇ ସେବାରେ ॥୧୫୧
ତାହାର ପଦକୁ ଲଭିଲା । ଏ ରୂପେ କେ ବା ଅଛି ଭଲା ॥୧୫୨

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୪ ଯାହା ତୁ ପଚାରିଲୁ ମୋତେ । କହିଲି ଏ ସକଳ ତୋତେ ॥୧୫୩
ଉଦ୍ଦାମ ଅଟେ ଯଶ ଯାର । ଚରିତ ଶୁଦ୍ଧ ସେ ଧ୍ରୁବର ॥୧୫୪
ସାଧୁଜନଙ୍କର ସମ୍ମତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଚରିତ ॥୧୫୫
୪୫ ଧନ-ଆୟୁଷ-ଯଶକର । ପୁଣ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ପାପହର ॥୧୫୬
ଏ ସ୍ୱର୍ଗ-ଧ୍ରୁବଗତିଦାୟୀ । ପ୍ରଶଂସାଯୋଗ୍ୟ ଏ ଅଟଇ ॥୧୫୭
୪୬ ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରିୟ ଧ୍ରୁବ ଯେହି । ତାହା ଚରିତ ଅଟେ ଏହି ॥୧୫୮
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । ଯେ ଏହା ଶୁଣେ ଅବିରତ ॥୧୫୯
ବିଷ୍ଣୁର ଠାରେ ଭକ୍ତି ଜାତ । କ୍ଳେଶ ହୁଅଇ ଯେଣେ ହତ ॥୧୬୦

* କରିଛି ସେ ଧ୍ରୁବକୁ ପୁଣ ।

୪୭ ମହତ୍ତ୍ୱ ବାଞ୍ଛା ଯେ କରଇ । ତହିଁକି କାରଣ ଅଟଇ ॥୧୬୧
ଶୀଳକୁ[୧] ଆଦି ଯେତେ ଗୁଣ । ଶୁଣିଲା ଲୋକର ଏ ପୁଣ ॥୧୬୨
ଯେ ତେଜ ବାଞ୍ଛା କରେ ଜନ । ସେ ଯହିଁ ହୋଏ ଉତପନ ॥୧୬୩
ମହାତ୍ମାଙ୍କର ମନ[୨] ଯହିଁ । ସେ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ହୁଅଇ ॥୧୬୪
୪୮ ପ୍ରଯତ[୩] ହୋଇଣ ପ୍ରାତରେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଭାରେ ॥୧୬୫
ସଂଧ୍ୟାରେ ଧ୍ରୁବର ଚରିତ । ଗାଇବ, ଅଟେ ସେ ମହତ ॥୧୬୬
ଯେବଣ ଧ୍ରୁବଯଶମାନେ । ପୁଣ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥୧୬୭
୪୯ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀରେ, ଦ୍ୱାଦଶୀରେ। ସିନୀବାଲୀ[୪]ରେ ଶ୍ରବଣାରେ ॥୧୬୮
ଅଥବା ଦିନର କ୍ଷୟରେ । ବ୍ୟତୀପାତରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ॥୧୬୯
ରବିବାସରେ ଅବା ପୁଣ । ସଂଯତମାନସ ହୋଇଣ ॥୧୭୦
୫୦ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଣ । ଯେ ପୁଣ ନିଷ୍କାମ ହୋଇଣ ॥୧୭୧
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ । ଶ୍ରବଣେ ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ॥୧୭୨
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଇ ଯେଣୁ । ସିଦ୍ଧିକି ଲଭଇ ସେ ତେଣୁ ॥୧୭୩
୫୧ ବିଷ୍ଣୁ ମାର୍ଗରେ ସୁଧାସମ । ପ୍ରକାଶେ ଯେ ଜ୍ଞାନ ଉତ୍ତମ ॥୧୭୪
ଯେ ତା' ଅଜ୍ଞାନୀଠାରେ ଦେଇ । କୃପାଳୁ ଦୀନନାଥ ସେହି ॥୧୭୫
ତାହାକୁ ଦେବତା ସମୂହ । କରନ୍ତି ବେଗେ ଅନୁଗ୍ରହ ॥୧୭୬
୫୨ ବିଖ୍ୟାତ ଶୁଦ୍ଧ କର୍ମ ଯାର । ଏହୁ ଚରିତ ସେ ଧ୍ରୁବର ॥୧୭୭
ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ତୋତେ ମୁହିଁ । ଏ କଥା କହିଲି ବୁଝାଇ ॥୧୭୮
ଯେ ଶିଶୁ କ୍ରୀଡ଼ାଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ଛାଡ଼ିଣ ମାତା, ନିକେତନ ॥୧୭୯
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଶରଣ ପଶିଲା । ସେ ଘେନି ସଂସାରୁ ତରିଲା ॥୧୮୦
ଧ୍ରୁବକୁ ଯେହୁ କଲେ ଧ୍ରୁବ । ଦୀନବନ୍ଧୁକୁ ସେ ମାଧବ ॥୧୮୧
ଉଦ୍ଧାର କରୁ ଭବଜଳୁ । ନ ତେଜୁ ନିଜ ପାଦତଳୁ ॥୧୮୨
ସୁଜନମାନେ ଦୟା କର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣକିଙ୍କର ॥୧୮୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଧ୍ରୁବଚରିତଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

୧. ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ । ୨. ମାନ । ୩. ପବିତ୍ର ।
୪. ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଯୁକ୍ତା ଅମାବାସ୍ୟା ।

ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏବଂ ପଞ୍ଚଭିରଧ୍ୟାୟୈର୍ଧ୍ରୁବଚର୍ଯ୍ୟାନୁବର୍ଣ୍ଣିତା ।
ଅଥୈକାଦଶଭିଶ୍ଚିତ୍ରଂ ପୃଥୁଚାରିତ୍ରମୁଚ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥
ତତ୍ର ତ୍ରୟୋଦଶେ ବକ୍ତୁଂ ପୃଥୋର୍ଜନ୍ମ ଧ୍ରୁବାନ୍ୱୟେ ।
ଅଙ୍ଗୋ ବେଣପିତା ପୁତ୍ରକ୍ରୌର୍ଯ୍ୟାଦ୍‌ଗତ ଇତୀର୍ଯ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥

*ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୧ ଧ୍ରୁବ ବୈକୁଣ୍ଠ-ଆରୋହଣ । ମୈତ୍ରେୟ କରନ୍ତେ ବଖାଣ ॥ ୧
ସେ କଥା ଶୁଣିଣ ବିଦୁର । ଭକ୍ତିକି ଲଭି ବିଷ୍ଣୁଠାର ॥ ୨
ପଚାରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପୁଣ । ଆରମ୍ଭ କଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥ ୩

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨ ପ୍ରଚେତା ନାମେ ଯେ ବିଦିତ । କାହାର ଅଟନ୍ତି ସେ ସୁତ ॥ ୪
ବିଖ୍ୟାତ କାହାର ବଂଶରେ । ଯାଗ କଲେ ସେ କେଉଁଠାରେ ॥ ୫
୩ ମୁଁ ହାଦେ ମଣଇଁ ଏମନ୍ତ । ନାରଦ ମହାଭାଗବତ ॥ ୬
ଦେବତାପ୍ରାୟକ ତାଙ୍କର । ଅଟଇ ଦରଶନ ଯାର ॥ ୭
ବିଷ୍ଣୁର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ବିଧି । ଯେ କ୍ରିୟାଯୋଗରୂପେ ସିଦ୍ଧି ॥ ୮
ପଞ୍ଚରାତ୍ର[୧]ରେ ତାହା ପୁଣ । କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ବଖାଣ ॥ ୯
୪ ସ୍ୱଧର୍ମଶୀଳ ସେ ଅଟନ୍ତି । ଯଜ୍ଞପୁରୁଷକୁ ପୂଜନ୍ତି ॥ ୧୦
ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଶ୍ରୀପତି । ନାରଦ ତାଙ୍କୁ କଲେ ସ୍ତୁତି ॥ ୧୧
୫ ସେଠାରେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ । ବିଷ୍ଣୁର ଯେଉଁ କଥାମାନ ॥ ୧୨
ବର୍ଣ୍ଣଣ ଅଛନ୍ତି ସେମାନ । ମୋହର ଶୁଣିମାକୁ ମନ ॥ ୧୩
ହେ ବିପ୍ର ! ସମଗ୍ର କରିଣ । ବିଖ୍ୟାତ କର ତାହା ପୁଣ ॥ ୧୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୬ ଉତ୍କଳ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଧ୍ରୁବର ଅଟେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ॥ ୧୫
ବନକୁ ଯାନ୍ତେ ପିତା ତାର । ଯେ ରାଜ-ଆସନ ପିତାର ॥ ୧୬
ଯେ ସାର୍ବଭୌମର ସଂପତ୍ତି । ତହିଁକି ନ କଲା ସେ ମତି ॥ ୧୭
୭ ସେ ଜନ୍ମକାଳୁଁ ଶାନ୍ତମନ । ନିଃସଙ୍ଗ ସମଦରଶନ ॥ ୧୮
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖିଲା ଲୋକରେ । ଲୋକକୁ ଦେଖିଲା ଆତ୍ମାରେ ॥ ୧୯

---

* ଶୁକ ଉବାଚ । ୧. ନାରଦଙ୍କ ବିରଚିତ ବୈଷ୍ଣବ ତନ୍ତ୍ର ।

୮-୯ ଯେ ଶାନ୍ତ, ବିଗ୍ରହବିହୀନ । ଜ୍ଞାନରସରେ ଏକଘନ ॥ ୨୦
ଆନନ୍ଦମୟ ନିରନ୍ତର । ଏମନ୍ତ ଆତ୍ମା ଆପଣାର ॥ ୨୧
ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ମଣି ତାକୁ । ତହୁଁ ନ ଦେଖିଲା ଆନକୁ ॥ ୨୨
ବିଚ୍ଛେଦ ନୋହି ତଦନ୍ତର[୧] । ଯେ ଯୋଗ-ଅଗ୍ନି ଥିଲା ତାର ॥ ୨୩
କର୍ମ-ମଳ ଆଶୟ ତେଣେ । ଦହନ କଲା ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୨୪
୧୦ ଜଡ଼ାନ୍ଧ ଉନ୍ମତ୍ତ ବଧିର । ମୂକପ୍ରାୟକ ତା' ଆକାର ॥ ୨୫
ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ତର୍କିଲେ ତାହାକୁ ମାର୍ଗରେ ॥ ୨୬
ଜଡ଼ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବାସ୍ତବ ତା' ବୁଦ୍ଧି ନୁହଇ ॥ ୨୭
ଯେସନ୍ତେ ଅନଳ ଶିଖାନାଶେ । ସେମନ୍ତ ରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶେ ॥ ୨୮
୧୧ ମନ୍ତ୍ରୀସହିତେ ଥିଲେ ତାର । ଯେତେକ କୁଳବୃଦ୍ଧ ନର ॥ ୨୯
ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ମଣି ତାକୁ । ତାହାର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାକୁ ॥ ୩୦
ରାଜ୍ୟରେ କଲେ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଭ୍ରମିର ପୁତ୍ର ସେ ବତ୍ସର ॥ ୩୧
୧୨ ସ୍ୱର୍ବୀଥି ହୋଇ ନାମ ଯାର । ସେ ପ୍ରିୟ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବତ୍ସରର ॥ ୩୨
ସେ ଜାତ କଲା ଛ' କୁମାର । ପୁଷ୍ପାର୍ଣ୍ଣ, ତିଗ୍ମକେତୁ ଆର ॥ ୩୩
ଯେ ଇଷ୍ଟ[୨], ଊର୍ଜ, ବିଭୁ[୩] ଜୟ । ଏ ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ଷଟ[୪] ପୁଅ ॥ ୩୪
୧୩ ସେ ପୁଷ୍ପାର୍ଣ୍ଣର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଦୁଇ । ହୋଇଲେ ପ୍ରଭା, ଦୋଷା ହୋଇ ॥ ୩୫
ପ୍ରଭାର ହେଲେ ତିନି ପୁଅ । ସେ ପ୍ରାତ, ମଧ୍ୟନ୍ଦିନ, ସାୟ ॥ ୩୬
୧୪ ଦୋଷାର ହେଲେ ତିନି ସୁତ । ପ୍ରଦୋଷ ନାମେ ଆଦ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ॥ ୩୭
ନିଶୀଥ ବ୍ୟୁଷ୍ଟ[୫] ନାମ ହୋଇ । ବିଖ୍ୟାତ ଆର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ॥ ୩୮
ବ୍ୟୁଷ୍ଟର ଅଟେ ଯେ ତରୁଣୀ । ତାହାର ନାମ ପୁଷ୍କରିଣୀ ॥ ୩୯
ତା'ଠାରେ ହେଲା ତାର ସୁତ । ସେ ସର୍ବତେଜା ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୦
୧୫ ସେ ସର୍ବତେଜାର ଯୁବତି । ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ଆକୂତି ॥ ୪୧
ତା'ଠାରେ ଲଭିଲେ ସେ ସୁତ । ସେ ମନୁ ଚକ୍ଷୁ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୨
ମନୁର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେ ନଡ୍ୱଳା । ସେ ବାର[୬] ପୁତ୍ର ଜାତ କଲା ॥ ୪୩

---

୧. ନିରନ୍ତର । ୨. ଇଷ । ୩. ବସୁ ।
୪. ଚାରି । ୫. ବ୍ୟୁଷ୍ଟି । ୬. ଦଶ ।

୧୬ *ପ୍ରଥମ ପୁରୁ, କୁସ୍ତ, ତ୍ରିତ । ଆବର ଦ୍ୟୁମ୍ନ, ସତ୍ୟବନ୍ତ ॥ ୪୪
ଯେ ଋତ, ବ୍ରତ, ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ । ଅତୀରାତ୍ର, ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ[୧] ନାମ ॥ ୪୫
ଶିବି, ଉଲ୍ମୁକ ନାମ ଆର । ଏ ରୂପେ ଦ୍ୱାଦଶ[୨] କୁମର ॥ ୪୬
୧୭ ଉଲ୍ମୁକ ପୁଷ୍କରିଣୀଠାରେ । ଜନମ କଲା ଛ' କୁମାରେ ॥ ୪୭
ସେ ଅଙ୍ଗ, ଖ୍ୟାତି,[୩] ସୁମନସ । କ୍ରତୁ, ଗୟ[୪], ଯେ ଅଙ୍ଗିରସ ॥ ୪୮
୧୮ ସୁନୀଥା ଅଙ୍ଗପତ୍ନୀନାମ । ବେଣ[୫]କୁ କଲା ସେ ଜନମ ॥ ୪୯
ଯାହାର ଦୁଃଶୀଳ ଭାବରୁ । ସେ ରାଜରଷି ନିଜ ପୁରୁ ॥ ୫୦
ବନକୁ କଲାକ ଗମନ । ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭି ନିଜ ମନ ॥ ୫୧
୧୯ ଯେବଣ ମୁନିଙ୍କ ବଚନ । ଅଟଇ ବଜ୍ରର ସମାନ ॥ ୫୨
ସେମାନେ କୁପିତ ହୋଇଲେ । ଯେଉଁ ବେଣକୁ ଶାପ ଦେଲେ ॥ ୫୩
ମରନ୍ତେ ସେ ବେଣ ତାହାର । ମନ୍ଥିଲେ ସେ ଦକ୍ଷିଣ କର ॥ ୫୪
୨୦ ରାଜା ନ ଥାନ୍ତେ ଜଗତରେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସେ କାଳରେ ॥ ୫୫
ମିଳି ସକଳ ଖଣ୍ଡମାନେ । ପୀଡ଼ାକୁ ଦେଲେ ଦିନେ ଦିନେ ॥ ୫୬
ତେଣୁ ନାରାୟଣ-ଅଂଶରେ । ପୃଥୁ ଜନ୍ମିଲେ ଜଗତରେ ॥ ୫୭
ମଧ୍ୟେ ସକଳ ରାଜାଙ୍କର । ସେ ପୃଥୁ ଆଦ୍ୟ କ୍ଷିତୀଶ୍ୱର ॥ ୫୮

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨୧ ସାଧୁ ସୁଚରିତର ସ୍ଥାନ । ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ, ମହାତ୍ମା ସେ ଘେନ ॥ ୫୯
ଯେ ବେଣ ଅଟେ ଦୁରାଚାର । କିପାଁ ଏ ପୁତ୍ର ହେଲା ତାର ॥ ୬୦
ଯେଣୁ ସେ ବିମନ ହୋଇଲା । ଗୃହ ଛାଡ଼ିଣ ବନେ ଗଲା ॥ ୬୧
୨୨ ଧର୍ମ ଜାଣନ୍ତି ମୁନିମାନେ । ସେ କେଉଁ ଦୋଷ ଧରି ମନେ ॥ ୬୨
ଯେ ରାଜା[୬] ଦଣ୍ଡବ୍ରତ ଧରେ । ଦଣ୍ଡ ବିହିଲେ ତାହାଠାରେ ॥ ୬୩
୨୩ ପାପିଷ୍ଠ ହୋଇଲେ ହେଁ ରାଜା । ଅବଜ୍ଞା ନ କରନ୍ତି ପ୍ରଜା ॥ ୬୪
ଯେଣୁ ସେ ଆପଣା ତେଜରେ । ଲୋକପାଳଙ୍କ ତେଜ ଧରେ ॥ ୬୫

---

* ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକର ପାଠାନ୍ତରରେ ପୁରୁ ଓ କୁସ୍ତ ସ୍ଥଳେ 'ପୁରୁକୁସ୍ତ' ଏବଂ ଋତ ଓ ବ୍ରତ ସ୍ଥଳେ 'ଧୃତବ୍ରତ'—ଏହି ସମସ୍ତପଦଦ୍ୱୟ ଅଛି । ଏହି ପାଠ ଅନୁସାରେ ନଡ୍ୱଲାର ପୁତ୍ରସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାଦଶ ନ ହୋଇ ଦଶ ହେବ । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ 'ପୁରୁପ୍ରମୁଖାନ୍ ଦ୍ୱାଦଶ ସୁତାନ୍ ଅସୂତ' କହିଥିବା ହେତୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଅସମସ୍ତ ପଦ ପାଠ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି ।

୧. ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ । ୨. ସେ ଦଶ । ୩. ସ୍ୱାତି । ୪. ଶୟ । ୫. ବନ । ୬. ପ୍ରଜା ।

୨୪ ଯେହୁ ଜାଣନ୍ତି ପରାପର । ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ସାର ॥ ୬୬
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଭକ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁତ । ସୁନୀଥାପୁତ୍ରର ଚେଷ୍ଟିତ ॥ ୬୭
ହେ ବିପ୍ର ! ପ୍ରକାଶ କରିଣ । ଏ କଥା ମୋର ଆଗେ ଭଣ ॥ ୬୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୫ ଯେ ଅଟେ ଅଶ୍ୱମେଧ ନାମ । ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ତମ ॥ ୬୯
ସେ ଯଜ୍ଞ ଅଙ୍ଗ ରାଜରଷି । ଆରମ୍ଭ କଲାକ ବିଶେଷି ॥ ୭୦
ଡାକନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀମାନେ । ଦେବତା ନଇଲେ[1] ସେ ସ୍ଥାନେ ॥ ୭୧
ଋତ୍ୱିଜେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଲେ । ଯଜମାନକୁ ସେ ବୋଇଲେ ॥ ୭୨

ଶ୍ରୀଋତ୍ୱିଜ ଊଚୁଃ

୨୬-୨୭ ହୋମ କରନ୍ତେ ହବି ତୋର । ଦେବେ ନ କରନ୍ତି ସ୍ୱୀକାର ॥ ୭୩
ହେ ନୃପ ! ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପ୍ରାପତ । ଏ ହବିମାନ ଅଦୂଷିତ ॥ ୭୪
ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବ୍ରତମାନ । ଧରିଅଛନ୍ତି ଅନୁଦିନ ॥ ୭୫
ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସେ ପଢ଼ନ୍ତି । ସେ ମନ୍ତ୍ରେ ସବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୬
୨୮ ଅଣୁମାତ୍ର ହିଁ ଦେବଙ୍କର । ହେଳା ନ କରୁଛୁଁ ଗୋଚର ॥ ୭୭
କର୍ମର ସାକ୍ଷୀ ଏ ଭୁବନେ । ଅଟନ୍ତି ସେ[2] ଦେବତାମାନେ ॥ ୭୮
ଯେଣୁ ସେ ନିଜ ଭାଗମାନ । ଘେନୁଣ ନାହାନ୍ତି ବହନ ॥ ୭୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଚନ । ଶୁଣି ସେ ଅଙ୍ଗ ଯଜମାନ ॥ ୮୦
ଦୁର୍ମନ ହୋଇ ତଦନ୍ତରେ । ସେ ବିପ୍ରଙ୍କର ଅନୁଜ୍ଞାରେ ॥ ୮୧
ପଚାରିବାକୁ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ । ପ୍ରୟୋଗ କଲା ବଚନକୁ ॥ ୮୨

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଉବାଚ

୩୦ ହେ ସଭାପତିମାନେ କହ । କଲି ମୁଁ ଅବା କେଉଁ ଦ୍ରୋହ ॥ ୮୩
ଏ ଯଜ୍ଞେ ପଢ଼ି ମନ୍ତ୍ରମାନ । ଋତ୍ୱିଜେ କରନ୍ତେ ଆହ୍ୱାନ ॥ ୮୪
ସୋମପାତ୍ରକୁ ଦେବତାଏ । ଘେନୁ ନାହାନ୍ତି କି କଥା ଏ ॥ ୮୫

---

୧. ନଇଲେ ଣନ ଅଇଲେ ।　୨. ଯେ । (ତୁଂ ଯେ)

ଶ୍ରୀସଦସସ୍ପତୟ ଉଚୁଃ

୩୧ କିଛିହିଁ ପାପ ତୋହଠାରେ । ହେ ନୃପ ନାହିଁ ଏ ଜନ୍ମରେ ॥ ୮୬
ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ବିରଚିତ । ଅଛି ତୋ ଏକଇ ଦୁରିତ ॥ ୮୭
ଯେଣୁ ଏମନ୍ତ ଗୁଣୀ ହୋଇ । ଅପୁତ୍ର ହୋଇଅଛୁ ତୁହି ॥ ୮୮
୩୨ ଏଣୁ ଯେମନ୍ତେ ଦେବଗଣ । ତୋ' ହବି କରିବେ ଗ୍ରହଣ ॥ ୮୯
ତେମନ୍ତେ କର ତୁ ସାଧନ । ସୁପ୍ରଜା ଲଭ ହେ ରାଜନ ॥ ୯୦
ତୁ ପୁତ୍ରକାମ ହୋଇକରି । ଯଜ୍ଞ ଭୋକତା ଯେଉଁ ହରି ॥ ୯୧
ତାହାକୁ କରନ୍ତେ ଯଜନ । ପୁତ୍ର କରିବ ସେ ପ୍ରଦାନ ॥ ୯୨
୩୩ ନିଜ ଭାଗମାନଙ୍କୁ ତେବେ । ଦେବତା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ॥ ୯୩
ଯଜ୍ଞ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ତୁ ଯେଣୁ । ବରିଛୁ ପୁତ୍ରଅର୍ଥେ ତେଣୁ ॥ ୯୪
୩୪ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କାମକୁ ଜନ । ବାଞ୍ଛେ ତା' ଦିଏ ଭଗବାନ ॥ ୯୫
ଯେମନ୍ତ ରୂପେ ଆରାଧନ । କରନ୍ତି ତାକୁ ବିଜ୍ଞ ଜନ ॥ ୯୬
ଫଳ-ଉଦୟ ସେ ପ୍ରକାରେ । ତାଙ୍କର ହୁଅଇ ସଂସାରେ ॥ ୯୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୫ ସେ ରାଜାପୁତ୍ର ଜନ୍ମପାଇଁ । ଏ ରୂପେ ବିଚାର ଭିଆଇଁ ॥ ୯୮
{ବିଷ୍ଣୁର ଅର୍ଥେ ପୁରୋଡାଶ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ କଲେକ ପ୍ରକାଶ} ॥ ୯୯
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଟେ ଶିପିବିଷ୍ଟ । ଯେଣୁ ସେ ଶିପିରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ॥
୩୬ ପିନ୍ଧିଛି ଅମଳ ବସନ । ହେମମାଳାରେ ଶୋଭମାନ ॥୧୦୦
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ପାତ୍ରେ ଭରି । ସିଦ୍ଧ ପାୟସ ଅଛି ଧରି ॥୧୦୧
ସେ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରକାଶ । ହୋଇଲା ଏକଇ ପୁରୁଷ ॥୧୦୨
୩୭ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅଛନ୍ତି ସଙ୍ଗରେ । ସେ ଅନ୍ନ ଘେନି ଅଞ୍ଜଳିରେ ॥୧୦୩
ହରଷେ ଆଘ୍ରାଣ କରିଣ । ପତ୍ନୀକି ଦେଲା ତତକ୍ଷଣ ॥୧୦୪
୩୮ ଯେଣୁ ପୁରୁଷ ହୋଏ ଜାତ । ସେ ଅନ୍ନ ଅଟଇ ଏମନ୍ତ ॥୧୦୫
ରାଜାର ପତ୍ନୀ ତା ଭକ୍ଷିଣ । ଋତୁକାଳରେ ସେହୁ ପୁଣ ॥୧୦୬
ପତିସକାଶୁଁ ଗର୍ଭ ହେଲା । କାଳେ କୁମାର ଜନ୍ମ କଲା ॥୧୦୭
୩୯ ଅଧର୍ମ-ଅଂଶୁ ଯେ ଜନିତ । ସେ ମୃତ୍ୟୁ ତା' ମାତାର ତାତ ॥୧୦୮
ଅନୁବର୍ତ୍ତିଲା ତାକୁ ଯେଣୁ । ଅଧର୍ମୀ ହୋଇଲା ସେ ତେଣୁ ॥୧୦୯

ଶିପିବିଷ୍ଟଃ :- ଶିପିଷୁ ପଶୁଷୁ ଯଜ୍ଞରୂପେଣ ପ୍ରବିଷ୍ଟଃ । ତଥା ଚ ଶ୍ରୁତିଃ– ''ଯଜ୍ଞୋ ବୈ ବିଷ୍ଣୁ ପଶବଃ ଶିପିଃ । ଯଜ୍ଞ ଏବ ପଶୁଷୁ ପ୍ରତିତିଷ୍ଠତି ।''

୪୦	ସେ ଧନୁ ଧରି ବ୍ୟାଧବେଶ ।	ବନରେ-ହୁଅଇ ପ୍ରବେଶ	।।୧୧୦
	ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୀନ ମୃଗମାନ ।	ମାରନ୍ତେ ତାକୁ ଦେଖି ଜନ	।।୧୧୧
	ବେଣ ଏ ଆସୁଛି ସକଳେ ।	ଡାକିଲେ ଏ ରୂପେ ବିକଳେ	।।୧୧୨
୪୧	ତାହାର ମିତ୍ର ଶିଶୁମାନେ ।	କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥାନେ	।।୧୧୩
	ନିର୍ଦ୍ଦୟ ସେ ଅତି ଦାରୁଣ ।	ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ	।।୧୧୪
	ବଳେହେଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ।	ମାରଇ ପଶୁପ୍ରାୟେ କରି	।।୧୧୫
୪୨	ପୁତ୍ରକୁ ଦେଖି ଖଳ କରି ।	ବିବିଧ ବାକ୍ୟେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ	।।୧୧୬
	ଯେବେ ବୁଝାଇ ନ ପାରିଲା ।	ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ମନ ହୋଇଲା	।।୧୧୭

ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଉବାଚ

୪୩	ଯେ ଗୃହୀ ଅପୁତ୍ରିକ ଜନ ।	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଲେ ସେ ପୂଜନ	।।୧୧୮
	କୁତ୍ସିତ ପୁତ୍ର ସକାଶରେ ।	ଯେ ଦୁଃଖ ଜନମେ ଚିତ୍ତରେ	।।୧୧୯
	ସେ ଅସମ୍ଭାଳ ଦୁଃଖ ଯେହି ।	ଧରି ନାହାନ୍ତି ଦେହ ବହି	।।୧୨୦
୪୪	ଯହିଁରୁ ପାପକୀର୍ତ୍ତି ଜାତ ।	ଅଧର୍ମ ଯହିଁରୁ ବହୁତ	।।୧୨୧
	ଯାହା ସକାଶୁଁ ସର୍ବଜନ ।	ସଙ୍ଗେ ବିରୋଧ ଅନୁଦିନ	।।୧୨୨
	ଯା' ହେତୁ ଅତିଶୟ ହୋଇ ।	ମନର ବ୍ୟଥା ସମ୍ଭବଇ	।।୧୨୩
୪୫	କପଟେ ପୁତ୍ରନାମ ତାର ।	ମୋହବନ୍ଧନ ସେ ଆତ୍ମାର	।।୧୨୪
	ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ କେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ।	ତାହାକୁ ବଡ଼ କରି ମଣି	।।୧୨୫
	ଯାର ନିମିତ୍ତେ କ୍ଳେଶଦାୟୀ ।	ଆପଣା ଗୃହ ହିଁ ହୁଅଇ	।।୧୨୬
୪୬	*ଯାହାର ନ ଥାଇ ନନ୍ଦନ ।	ସେ ସର୍ବ ଶୋକଙ୍କର ସ୍ଥାନ	।।୧୨୭
	ତା'ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁଁ ମଣଇଁ ।	କୁପୁତ୍ରବନ୍ତ ଯେ ହୁଅଇ	।।୧୨୮
	ଗୃହରୁ ବୈରାଗ୍ୟ ସେ ପାଏ ।	କୁପୁତ୍ରୁଁ ଗୃହ କ୍ଳେଶମୟେ	।।୧୨୯
୪୭	ଏ ରୂପେ ବୈରାଗ୍ୟ ମନରେ ।	ଲଭି ସେ ରଜନୀ-ଅର୍ଦ୍ଧରେ	।।୧୩୦
	ନିଦ୍ରା ହିଁ ନୋହିଲା ତାହାର ।	ଜାଣିଲେ ନାହିଁ କେହି ନର	।।୧୩୧
	ବେଣମାତା ଯେ ଥିଲା ଶୋଇ ।	ତାକୁ ଛାଡ଼ିଣ ନରସାଇଁ	।।୧୩୨
	ଅନେକ ସଂପତ୍ତି ଯହିଁରେ ।	ଜନମିଛନ୍ତି ସମୟରେ	।।୧୩୩
	ଏମନ୍ତ ଗୃହରୁ ଉଠିଣ ।	ଗଲା ସେ ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭିଣ	।।୧୩୪

* 'କଦପତ୍ୟଂ ବରଂ ମନ୍ୟେଽସଦପତ୍ୟାତ୍' ଅନୁସାରେ ଗୀତ ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।
'କଦପତ୍ୟଂ ବରଂ ମନ୍ୟେ ସଦପତ୍ୟାତ୍' ପାଠାନ୍ତର (ଖଣ୍ଡ – ଅକାର ବିହୀନ) ଅଛି ।

୪୮ ବୈରାଗ୍ୟ ହୋଇ ଗଲେ-ପତି । ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ଝଟିତି ।।୧୩୫
ପ୍ରଜା-ଅମାତ୍ୟ-ପୁରୋହିତ । ମିତ୍ର ଆଦିରେ ହୋଇ ଯୁତ ।।୧୩୬
ଶୋକରେ କାତର ହୋଇଲେ । ଧରଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଖୋଜିଲେ ।।୧୩୭
ଯେସନେ ଆତ୍ମା ଗୁପ୍ତେ ଥାଇ । କୁଯୋଗୀଜନ ତା' ନ ପାଇ ।।୧୩୮

୪୯ ପ୍ରଜାପତିର ମାର୍ଗ ତହିଁ । ଲକ୍ଷି ନ ପାରି ଲୋକ କେହି ।।୧୩୯
ହତ-ଉଦ୍ୟମ ସେ ହୋଇଣ । ଲେଉଟି ପୁରକୁ ଆସିଣ ।।୧୪୦
ମିଳି ଯେ ଥିଲେ ଋଷିଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କରିଣ ବନ୍ଦନ ।।୧୪୧
ନାଶଂକୁ କହିଲେ ରାଜାର । ଲୋଚନୁଁ ଗଳୁଅଛି ନୀର ।।୧୪୨
କୃଷ୍ଣଚରଣପଦ୍ମ ଚିନ୍ତି । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମତି ।।୧୪୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ତୁ ଦୁଷ୍ଟପୁତ୍ରଭୟାଦଙ୍ଗେ ଗତେ ଦ୍ୱିଜୈଃ ।
ଅଭିଷିକ୍ତସ୍ୟ ବେଣସ୍ୟ ରୋଷାଦ୍ୱୈର୍ବଧ ଉଚ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଭୃଗୁ ଋଷିଙ୍କି ଆଦି ହୋଇ । ଯେତେକ ଥିଲେ ଋଷି ତହିଁ ।। ୧
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ସେମାନେ । ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ।। ୨
ରାଜା-ଅଭାବେ ପ୍ରଜାଜନ । ହୁଅନ୍ତି ପଶୁର ସମାନ ।। ୩
ଏକଥା ବିଚାରେ ସକଳେ । ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଣ ସେ ସ୍ଥଳେ ।। ୪

୨ ସୁନୀଥା ଯେ ବୀରଜନନୀ । ତାକୁ ଡାକି ସେ ସର୍ବମୁନି ।। ୫
ଅମାତ୍ୟଆଦି-ଅସଂମତ । ଯେ ବେଣ ଅଙ୍ଗରାଜାସୁତ ।। ୬
ତାହାକୁ ଧରଣୀନାୟକ । କରି ସେ କଲେ ଅଭିଷେକ ।। ୭

---

୧. ଯଶକୁ (?) (ତୁଂ ଭର୍ତ୍ତୁଃ ବିପ୍ଲବଂ ନାଶମଦର୍ଶନମିତ୍ୟର୍ଥଃ)

୩ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଗ୍ରଦଣ୍ଡ ଯାର । ସେ ବେଣ ରାଜାସନପର ॥ ୮
ମିଳିବା ଶୁଣି ଖଣ୍ଡଜନ । ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେକ ଲୀନ ॥ ୯
*ଗରୁଡ଼ଠାରୁ ଭୟ ପାଇ । ସର୍ପେ ଲୁଚନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଯାଇ ॥ ୧୦
୪ ଚଢ଼ିଣ ନୃପତି-ଆସନ । ଦିନକୁ ଦିନ ସେହୁ ବେଣ ॥ ୧୧
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଅଷ୍ଟଲୋକପାଳ । ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ହୋଇ ଭୋଳ ॥ ୧୨
ମୁଁ ବଡ଼ ବୋଲି ନିଜ ଦେହେଁ । ସମ୍ଭାବନାକୁ କରି ସ୍ୱୟେଂ ॥ ୧୩
କାହାକୁ ନମ୍ର ସେ ନୋହିଲା । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ନ ଗଣିଲା ॥ ୧୪
୫ ଏ ରୂପେ ମଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବକୁ ସେ ବହି ॥ ୧୫
ଅଙ୍କୁଶ ନ ଥିଲେ ଯେମନ୍ତ । ହସ୍ତୀ ହୁଅଇ ଅନାୟତ୍ତ ॥ ୧୬
ରଥକୁ କରି ଆରୋହଣ । କ୍ଷିତିମଣ୍ଡଳେ ଭ୍ରମନ୍ତେଣ ॥ ୧୭
ଧରଣୀତଳ-ସ୍ୱର୍ଗ ଦୁଇ । କମ୍ପାଇଲାର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୧୮
୬ ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ଯଜ୍ଞ, ଦାନ । ହୋମ ନ କରିବ ବିଧାନ ॥ ୧୯
ଏ ରୂପେ ଭେରୀଘୋଷ ଦେଇ । ଧର୍ମ ବାରିଲା ସବୁଠାଇଁ ॥ ୨୦
୭ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଅଟଇ ଯେ ବେଣ । ତା' ଚେଷ୍ଟା ଦେଖି ମୁନିଜନ ॥ ୨୧
ଲୋକର ବିପତ୍ତି ଦେଖିଣ । କୃପାରେ ବୋଇଲେ ମିଳିଣ ॥ ୨୨
୮ ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ତ ଲୋକର । ବିପତ୍ତି ହୋଇଲା ଅପାର ॥ ୨୩
ଯେସନେ କାଷ୍ଠ-ଅଗମୂଳ । ଦହନ କରନ୍ତେ ଅନଳ ॥ ୨୪
ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଜନ୍ତୁମାନ । ଅବଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ଦହନ ॥ ୨୫
ସେ ରୂପେ ଥିଲା ଯେବେ ରାଜା । କଷ୍ଟକୁ ଲଭୁଥିଲେ ପ୍ରଜା ॥ ୨୬
ରାଜାର ନ ଥିବାରେ ଚୋର । ସକାଶୁଁ ଭୟ ହେଲା ଘୋର ॥ ୨୭
୯ ରାଜାପଣକୁ ଏହୁ ବେଣ । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥ ୨୮
ହୁଅନ୍ତେ ଅରାଜକ-ଭୀତି । ଏହାକୁ କଲୁଁ ନରପତି ॥ ୨୯
ତାହା ସକାଶୁଁ ପୁଣ ଭୟ । ହୋଇଲା ଆଜ ଅତିଶୟ ॥ ୩୦
ସର୍ପକୁ ପିଆଇଣ କ୍ଷୀର । ଯେସନେ ପୋଷିଥାଇ ନର ॥ ୩୧
ପୋଷିଲା ଲୋକ-ଭୟ ପୁଣ । ଜାତ କରଇ ସେ ପୋଷଣ ॥ ୩୨

* 'ତାର୍କ୍ଷ୍ୟତ୍ରସ୍ତା ଇବାହୟଃ' ସ୍ଥଳରେ 'ସର୍ପତ୍ରସ୍ତା ଇବାଖବଃ' ଏହି ପାଠାନ୍ତର ଅଛି । ତଦନୁସାରେ ''ସାପସକାଶୁଁ ଭୟ ପାଇ । ମୂଷା ଲୁଚନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଯାଇ ।'' ଗୀତଟି ରଚିତ ହେଲା ।

୧୦	ସୁନୀଥାଗର୍ଭୁଁ ଜାତ ବେଣ	ସ୍ୱଭାବେ ଅଟେ ଖଳଜନ	॥	୩୩
	ତାହାକୁ କଲୁଁ ପ୍ରଜାପତି	ପ୍ରଜା ନାଶୁଛି ସେ ଦୁର୍ମତି	॥	୩୪
୧୧	ମଙ୍ଗଳ ହୋଇବ କେମନ୍ତେ	ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଏଥଂତତେ	॥	୩୫
	ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାର ଦୋଷ	ତେବେ ନ କରିବ ସ୍ପରଶ	॥	୩୬
	ଦୁଷ୍ଟ ଅଟଇ ବୃତ୍ତ ଯାର	ସେ ବେଣ କୁତ୍ସିତ-ଆଚାର	॥	୩୭
	ଆମ୍ଭେ ତାହାକୁ କଲୁଁ ନୃପ	ଜାଣିଲେହେଁ ତାହାର ପାପ	॥	୩୮
୧୨	ତଥାପି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯିବା	ଏହାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରିବା	॥	୩୯
	ବହୁତ କରନ୍ତେ ସାନ୍ତ୍ୱନ	ଆମ୍ଭ ବାକ୍ୟକୁ ପାପୀ ବେଣ	॥	୪୦
	ଘେନିବ ନାହିଁ ସେହୁ ଯେବେ	ଦହିବା ନିଜ ତେଜେ ତେବେ	॥	୪୧
	ଲୋକମାନଙ୍କର ଧିକ୍କାରେ	ଦଗ୍ଧ ହୋଇଛି ସେ ବେଭାରେ	॥	୪୨
୧୩	ଏ ରୂପେ ବିଚାର[୧] ଭିଆଇ	ମୁନିଏ କ୍ରୋଧକୁ ଲୁଚାଇ	॥	୪୩
	ବେଣର ନିକଟକୁ ଯାଇ	ବୋଇଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରାଇ	॥	୪୪

*ଶ୍ରୀମୁନୟ ଉଚୁଃ

୧୪	ହେ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଶୁଣ ତାହା	ଆମ୍ଭେ ଜଣାଉଅଛୁଁ ଯାହା	॥	୪୫
	ଭୋ ତାତ ତୋ’ ବଳ-ଶ୍ରୀ-ଯଶ	ଆୟୁଷ କରେ ଯେ ବିଶେଷ	॥	୪୬
୧୫ }	କାୟ, ବଚନ, ବୁଦ୍ଧି, ମନେ	ଧର୍ମ ଆଚରନ୍ତେ ସୁଜନେ	॥	୪୭
୧୬ }	ବିଶୋକ ଯେଉଁ ଲୋକମାନ	ସେ ଧର୍ମ କରେ ତା’ ପ୍ରଦାନ	॥	୪୮
	ସେ ପୁଣ ନିଷ୍କାମ ଲୋକଙ୍କୁ	ପ୍ରଦାନ କରଇ ମୋକ୍ଷକୁ	॥	୪୯
	ହେ ବୀର ! ପ୍ରଜାକ୍ଷେମକର	ସେ ଧର୍ମନାଶ ନୋହୁ ତୋର	॥	୫୦
	ଯାହାର ବିନାଶେ ନୃପତି	ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରୁ ହୋଏ ଚ୍ୟୁତି	॥	୫୧
୧୭	ଅସାଧୁ ଅମାତ୍ୟ ଯେ ଚୋର	ଏ ଆଦି ଯେବା ଦୁଷ୍ଟ ନର	॥	୫୨
	ତାଙ୍କ ସକାଶୁଁ ପ୍ରଜାଜନ	ପାଳନ କରନ୍ତେ ରାଜନ	॥	୫୩
	ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରମାଣେ କର ନେଇ	ଉଭୟ ଲୋକେ ସୁଖ ପାଇ	॥	୫୪
୧୮	ଯେବଣ ରାଜା-ରାଜ୍ୟେ ପୁରେ	ବର୍ଣ୍ଣ-ଆଶ୍ରମରୂପୀ ନରେ	॥	୫୫
	ଯଜ୍ଞପୁରୁଷରୂପେ ଚିନ୍ତି	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ୱଧର୍ମେ ପୂଜନ୍ତି	॥	୫୬
୧୯	ସକଳ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ	ତାଙ୍କୁ ହୁଅନ୍ତି ତୋଷମନ	॥	୫୭
	ବିଷ୍ଣୁ-ଆଜ୍ଞାରେ ଅବିରତ	ଯେଣୁ ସେ ରାଜା ଅଟେ ସ୍ଥିତ	॥	୫୮

---

୧. ବୁଦ୍ଧିଏ । * ଶ୍ରୀଋଷୟ ଉଚୁଃ

୨୦ ଜଗତଜନମାନଙ୍କର । ଈଶ୍ୱର ଉପରେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୫୯
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଯେବେ ତୋଷ ହୋଇ । ଦୁର୍ଲଭ ହୋଇ କି ଅଛଇ ॥ ୬୦
ଆଦର ହୋଇ ନିରନ୍ତରେ । ଲୋକପାଳଙ୍କ ସହିତରେ ॥ ୬୧
ସେ ନୃପତିକି ଲୋକମାନେ । ପୂଜା କରନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ॥ ୬୨
୨୧ ସକଳ ଲୋକଯଜ୍ଞସୁର । ସଂଗ୍ରହକର୍ତ୍ତା ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୩
ବେଦସ୍ୱରୂପୀ ଜ୍ଞାନମୟ[୧] । ତପସ୍ୱରୂପୀ ବିଶ୍ୱକାୟ ॥ ୬୪
ହେ ରାଜା ତୋ ଭଦ୍ରଅର୍ଥରେ । ତାହାଙ୍କୁ ବିଚିତ୍ର ଯଜ୍ଞରେ ॥ ୬୫
ପୂଜା କରନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟେ ନର । ତୁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କର ॥ ୬୬
୨୨ ତୋହର ରାଜ୍ୟେ ବିପ୍ରଗଣ । ଯଜ୍ଞମାର୍ଗକୁ ବିସ୍ତାରିଣ ॥ ୬୭
ଦେବତାମାନେ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶ । ତାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତେ ହୋଇ ତୋଷ ॥ ୬୮
ଦେବେ ତୋ' ବାଞ୍ଛାକୁ ସେ ବୀର । ତାହାଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା ନ କର ॥ ୬୯

ଶ୍ରୀବେଣ ଉବାଚ

୨୩ ହେ ବିପ୍ରେ ! ତୁମ୍ଭେ ମୂର୍ଖଗଣ । ଅଧର୍ମ ଧର୍ମ କରି ମଣ ॥ ୭୦
ଯେ ବୃତ୍ତିଦାତା ପତି ଲେଛି[୨] । ଜାର ପତିକି ମନେ ଇଛି ॥ ୭୧
୨୪ ନୃପସ୍ୱରୂପୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ମୂଢ଼ନର ॥ ୭୨
ଅବଜ୍ଞା କରନ୍ତି ସେ ଲୋକେ[୩] । ସୁଖ ନ ପାନ୍ତି ବେନିଲୋକେ ॥ ୭୩
୨୫ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଅବା କେହି । ତୁମ୍ଭର ଏଡ଼େ ଭକ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୭୪
ଭର୍ତ୍ତାସ୍ନେହକୁ କରି ଦୂର । ଜାରେ ଯେସନେ କୁସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ॥ ୭୫
୨୬ ବିଷ୍ଣୁ, ବିରିଞ୍ଚି, ମହେଶ୍ୱର । ଇନ୍ଦ୍ର, ପବନ, ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୭୬
ରବି, ପର୍ଜନ୍ୟ, ଧନପତି । ବରୁଣ, ସୋମ, ଅଗ୍ନି, କ୍ଷିତି ॥ ୭୭
୨୭ ଏ ଆନ ଯେବା ଦେବମାନେ । ଈଶ୍ୱର ବରଶାପଦାନେ ॥ ୭୮
ବସନ୍ତି ନୃପତିର କାୟ । ନୃପ ସକଳଦେବମୟ ॥ ୭୯
୨୮ ତେଣୁ ହୋଇଣ ବିମତ୍ସର । ହେ ବିପ୍ରମାନେ ! ନିରନ୍ତର ॥ ୮୦
କର୍ମରେ ମୋତେ ଯାଗ କର । ମୋତେ ସମର୍ପ ଉପହାର ॥ ୮୧
ମୋଠାରୁ ଅଗ୍ରଭୋକ୍ତା ହୋଇ । କେ ଆନ ପୁରୁଷ ଅଛଇ ॥ ୮୨

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ବିରୁଦ୍ଧମତି ଏ ପ୍ରକାରେ । ପାପିଷ୍ଠ ଉତ୍ପଥେ ବିହରେ ॥ ୮୩
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅତିଶୟ । କରନ୍ତେ ତାକୁ ଅନୁନୟ ॥ ୮୪
ତାଙ୍କ ଯାଚଜ୍ଞାକୁ ନ କଲା । ନଷ୍ଟ[୪] ମଙ୍ଗଳ ଯେଣୁ ହେଲା ॥ ୮୫

---

୧. ଦ୍ରବ୍ୟମୟ । ୨. ଲେଛି = ତ୍ୟାଗ କରି । ୩. ପାକେ । ୪. ଭ୍ରଷ୍ଟ ।

୩୦ ପଣ୍ଡିତ-ଅଭିମାନୀ ବେଣ । ବିପ୍ରଙ୍କୁ କଲା ଅସମ୍ମାନ ।। ୮୬
ଭବ୍ୟ ଯାଚ୍ଞା ତାହାଙ୍କର । ଭଗ୍ନ ହୁଅନ୍ତେ ହେ ବିଦୁର ।। ୮୭
ଅବଜ୍ଞା ସହି ନ ପାରିଲେ । ବିପ୍ରେ ତାହାକୁ କ୍ରୋଧ କଲେ ।। ୮୮
୩୧ ଏ ପାପୀ ସ୍ୱଭାବେ ଦାରୁଣ । ଏହାକୁ ମାର ମାର ପୁଣ ।। ୮୯
ଜୀଇ ଥାଆନ୍ତେ ଏ ଜଗତ । ନିଶ୍ଚେ କରିବ ଭସ୍ମୀଭୂତ ।। ୯୦
୩୨ ଦୁଷ୍ଟଚରିତ ଏ ଅଟଇ । ରାଜାସନକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି ।। ୯୧
ସକଳ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କର । ବିଷ୍ଣୁ ଅଟନ୍ତି ଅଧୀଶ୍ୱର ।। ୯୨
ନିନ୍ଦା କରୁଛି ତାଙ୍କୁ ଏହି । ଲଜ୍ଜା ଏହାର ଠାରେ ନାହିଁ ।। ୯୩
୩୩ ପାପିଷ୍ଠ ବେଣ ବିନୁ ଆନ । ଏହାଙ୍କୁ କରୁ କେ ନିନ୍ଦନ ।। ୯୪
ଯା' ଅନୁଗ୍ରହପାତ୍ର ହେଲା । ଏମନ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପାଇଲା ।। ୯୫
୩୪ ମାରିବା ଅର୍ଥେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବିଚାର କରିଣ ମନରେ ।। ୯୬
*କ୍ରୋଧ ଲୁଚାଇ ମୁନି ଥିଲେ । ହୁଁକାରେ ବେଣକୁ ମାଇଲେ ।। ୯୭
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିନ୍ଦିଣ ବହୁତ । ସ୍ୱଭାବେ ହୋଇଛି ସେ ହତ ।। ୯୮
୩୫ ଋଷି ଚଳନ୍ତେ ଆଶ୍ରମକୁ । ସୁନୀଥା ପୁତ୍ରଶରୀରକୁ ।। ୯୯
ପାଳିଲା ମନ୍ତ୍ରଯୋଗଦ୍ୱାରେ । ଶୋଚନା କରନ୍ତେ ମନରେ ।।୧୦୦
୩୬. ସରସ୍ୱତୀର ଜଳେ ଦିନେ । ସ୍ନାନ କରିଣ ଋଷିମାନେ ।।୧୦୧
ହୋମ ଦେଇଣ ଅନଳରେ । ବସିଲେ ଯାଇଁ ନଦୀତୀରେ ।।୧୦୨
**ଉତ୍ତମ ଯେଉଁ କଥାମାନ । ସେମାନ କଲେ ସେ ଗାୟନ ।।୧୦୩
୩୭ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭୟଙ୍କର । ମହା ଉତ୍ପାତମାନେ ଘୋର ।।୧୦୪
ସକଳ ଦିଗରେ ଉଠିଲେ । ସେମାନ ଦେଖି ସେ ବୋଇଲେ ।।୧୦୫
ଅନାଥା ହୋଇଛି ଧରଣୀ । ଖଣ୍ଡଙ୍କ ସକାଶରୁ ପୁଣି ।।୧୦୬
ସେ ଧରଣୀର ଅବିରତ । ଅଭଦ୍ର ନୁହଇ କି ଜାତ ।।୧୦୭
୩୮ ଏହା ବିଚାରନ୍ତେ ସେ ସ୍ଥାନେ । ରହି ଅଛନ୍ତି ଋଷିମାନେ ।।୧୦୮
ଲୁଟି କରିଣ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ । ଧାମନ୍ତେ ତହିଁ ଚୋରମାନେ ।।୧୦୯
ସକଳ ଦିଗରୁ ତାଙ୍କର । ଧୂଳି ଉଠିଲା ଅତି ଘୋର ।।୧୧୦

---

* 'ଗୂଢ଼ମନ୍ୟବଃ' ପାଠ ଅନୁସାରେ ଏ ପଂକ୍ତି ରଚିତ ହୋଇଅଛି । 'ରୂଢ଼ମନ୍ୟବଃ' ପାଠାନ୍ତର ଅନୁସାରେ 'କ୍ରୋଧକୁ ପ୍ରକଟାଇ ଥିଲେ' ରଚିତ ହୋଇପାରେ । 'ରୂଢ଼ମନ୍ୟବଃ ପ୍ରକଟକୋପାଃ' । (ସ୍ୱାମୀ)

** ବିଷ୍ଣୁ କଥାମାନ ।

୩୯ ସେ ରାଜା ହୁଅନ୍ତେ ନିଧନ । ଲୁଟି କରନ୍ତେ ଲୋକଧନ ॥୧୧୧
ଏକ ଆରକେ ହଣାହଣି । ହୋନ୍ତେ ସେ ଉପଦ୍ରବ ଜାଣି ॥୧୧୨
୪୦ ରାଜ୍ୟେ ବହୁତ ହେବେ ଚୋରେ । ନିଃସତ୍ତ୍ୱ ରାଜା ନ ଥିବାରେ ॥୧୧୩
ଚୋରଙ୍କୁ ନ ନାଶିଲେ ପୁଣି । ଯେ ଦୋଷ ଥିଲେହେଁ ତା' ଜାଣି ॥୧୧୪
ସମର୍ଥ ହେଲେହେଁ ସେ ତହିଁ । ଲୋକଙ୍କୁ ନିବାରିଲେ ନାହିଁ ॥୧୧୫
୪୧ ଯେ ବିପ୍ର ସମ ଶାନ୍ତ ହୋଇ । ଦୁଃଖୀଙ୍କି ଉପେକ୍ଷା କରଇ ॥୧୧୬
ସ୍ରବଇ ତପସ୍ୟା ତାହାର । ଭଗ୍ନ ଭାଣ୍ଡରୁ ଯେହ୍ନେ ନୀର ॥୧୧୭
୪୨ } ଅଙ୍ଗରାଜରଷି ସନ୍ତାନ । ନାଶକୁ ନୋହେ ଏ ଭାଜନ ॥୧୧୮
୪୩ } ଅମୋଘବୀର୍ଯ୍ୟ ଏ ବଂଶରେ । ରାଜାଏ ବିଷ୍ଣୁ ଆଶ୍ରୟରେ ॥୧୧୯
ଋଷିଏ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ନିଶ୍ଚୟ କରିଣ ମନରେ ॥୧୨୦
ମରି ଯେ ଥିଲା ମହୀପତି । ତା' ଉରୁ ମଛିଲେ ଝଟିତି ॥୧୨୧
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲା ଏକ ନର । ବାମନ ଅଟେ ତା' ଶରୀର ॥୧୨୨
୪୪ ସେ କାକକୃଷ୍ଣ ହ୍ରସ୍ୱତନୁ । ଭୁଜ ର୍‌ଧାଙ୍ଗର ଦୀର୍ଘ ହନୁ ॥୧୨୩
ଚରଣଯୁଗ ହ୍ରସ୍ୱ ତାର । ନାସାଗ୍ର ଅଟଇ ଗଭୀର ॥୧୨୪
ରଙ୍ଗ ଅଟଇ ତା' ଲୋଚନ । ତମ୍ବାର ପ୍ରାୟ ବାଳମାନ ॥୧୨୫
୪୫ କି କରିବି ମୁଁ ବୋଲି ସେହି । ନମ୍ର ହୋଇଛି ଦୀନ ହୋଇ ॥୧୨୬
'ନିଷୀ[୧] ଦ' ବୋଲି ଋଷିମାନେ । ତାହାକୁ ବୋଇଲେ ବଚନେ ॥୧୨୭
ତେଣୁ ସେ ନିଷାଦ ନାମରେ । ବିଖ୍ୟାତ ହେଲା ଜଗତରେ ॥୧୨୮
୪୬ ନିଷାଦମାନେ ବଂଶ ତାର । ଗିରି-କାନନେ ତାଙ୍କ ଘର ॥୧୨୯
ଯେଣୁ ସେ ଜାତ ହୋଇ ଘୋର । କଳୁଷ ବହିଲା ବେଣର ॥୧୩୦
ତେଣୁ ତା' ବଂଶେ ହୋଇ ଜାତ । ପ୍ରାଣୀ ହୋଇଲେ ସେହିମତ ॥୧୩୧
ପତିତପାବନ ମୁରାରି । ଦୀନଜନଙ୍କ ହିତକାରୀ ॥୧୩୨
ଦୀନବନ୍ଧୁରେ କାହିଁପାଇଁ । ଦିନେ କରୁଣା ହେଉ ନାହିଁ ॥୧୩୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ନିଷାଦୋତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

୧. ନିଷୀଦ = ବସ । (ନିଷାଦ ?)

ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ପଞ୍ଚଦଶେ ବିପ୍ରୈର୍ମଥନାଦ୍ ବେଣବାହୁତଃ ।
ଜାତସ୍ୟ ତୁ ପୃଥୋରୁକ୍ତମଭିଷେକାର୍ହଣାଦିକମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ତଦନ୍ତର । ଅପୁତ୍ର ଅବନୀପତିର ॥ ୧
ମନ୍ଥନ୍ତେ ପୁଣ ଭୁଜଦୁଇ । ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ଜାତ ହୋଇ ॥ ୨
୨ ଦେଖିଣ ସେହି ମିଥୁନକୁ । ଲଭି ପରମ ସଂତୋଷକୁ ॥ ୩
ବିଷ୍ଣୁର କଳା ବୋଲି ଜାଣି । ମୁନିମାନେ ଏମନ୍ତ ଭଣି ॥ ୪

ଶ୍ରୀଋଷୟ ଉଚୁଃ

୩ ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଏ ଅଟଇ । ଯେ ବିଶ୍ୱ ପବିତ୍ର କରଇ ॥ ୫
ଏ ଅବିନାଶୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକଳା । ଯେ ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁର ଅବଳା ॥ ୬
୪ ଏଥି ଯେ ପୁରୁଷ ଜନମ । ସେ ରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ॥ ୭
ପୃଥୁ ଅଟଇ ଯଶ ତାର । ଯଶ କରିବ ସେ ବିସ୍ତାର ॥ ୮
ଏ ପୃଥୁ ନାମେ ମହାରାଜା । ସୁଖେ ପାଳିବ ଜନପ୍ରଜା ॥ ୯
୫ ଯାର ସୁନ୍ଦର ଦନ୍ତଗଣ । ଗୁଣ-ଭୂଷଣକୁ ଭୂଷଣ ॥ ୧୦
ଅର୍ଚ୍ଚିନାମରେ ଏହୁ ଦେବୀ । ପୃଥୁ ରାଜାକୁ ଥିବ ସେବି ॥ ୧୧
୬ ଏହୁ ସାକ୍ଷାତ ହରିଅଂଶ । ଲୋକପାଳନାକୁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୨
ଏହାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ । ଏ ଅବିନାଶୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜାତ ॥ ୧୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୭ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ତାକୁ ପ୍ରଶଂସିଲେ । ଗନ୍ଧର୍ବପ୍ରବରେ ଗାଇଲେ ॥ ୧୪
ସିଦ୍ଧେ କୁସୁମ ବରଷିଲେ । ଦେବସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନୃତ୍ୟକଲେ ॥ ୧୫
୮ ଶଙ୍ଖ ମୃଦଙ୍ଗ ଆଦି ତୂଳେ । ସ୍ୱର୍ଗେ ଦୁନ୍ଦୁଭିଏ ଶୁଭିଲେ ॥ ୧୬
ସେଠାକୁ ଅଇଲେ ସକଳ । ଦେବତା ଋଷି ପିତୃକୁଳ ॥ ୧୭
୯ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଗୁରୁ ଜଗତର । ସେ ଆସି ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗର ॥ ୧୮
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ପୃଥୁର । ଚକ୍ରକୁ ଦେଖିଣ ବିଷ୍ଣୁର ॥ ୧୯
୧୦ ଚରଣେ ଦେଖିଣ ପଦ୍ମକୁ । ମଣିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ ତାକୁ ॥ ୨୦
ଇତର ରେଖାରେ ନ ମିଶି । ଯାହାର କରେ ଚକ୍ର ଦିଶି ॥ ୨୧
ସେ ଲୋକ ସାଧାରଣ ନୋହି । ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ଅଟେ ସେହି ॥ ୨୨

୧୧ ଯେବଣ ବିପ୍ରେ ବେଦମାନ । କରିଅଛନ୍ତି ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୨୩
ସେମାନେ ସହରଷ ହେଲେ । ତା' ଅଭିଷେକ ଆରମ୍ଭିଲେ ॥ ୨୪
ତା' ଅଭିଷେକଦ୍ରବ୍ୟମାନ । ଆଣିଲେ ସର୍ବ ଦିଗୁଁ ଜନ ॥ ୨୫
୧୨ ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର, ଗିରି, ନାଗ । ଯେ ଅନ୍ୟ ଧେନୁ, ଖଗ ମୃଗ ॥ ୨୬
ଭୂ, ସ୍ୱର୍ଗ ସର୍ବଭୂତମାନ । ଭେଟିଲେ ଆଣି ଉପାୟନ ॥ ୨୭
୧୩ ସେ ଅଭିଷେକ ହୋଇ ପୁଣ । ଉତ୍ତମ ବସନ ପିନ୍ଧିଣ ॥ ୨୮
ଧରି ଉତ୍ତମ ଅଳଙ୍କାର । ଯେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅର୍ଚ୍ଚି ନାମେ ତାର ॥ ୨୯
ସେହି ହୋଇଛି ଅଳଂକୃତ । ତା' ଅଙ୍ଗେ ଦିଶିଲା ଶୋଭିତ ॥ ୩୦
ଯେସନେ ଦିଶେ ଅଗ୍ନି ଆର । ସେ ରୂପେ ଦିଶେ ନୃପବର ॥ ୩୧
୧୪ ହେ ବୀର ! ହେମବରାସନ । ତାକୁ କୁବେର କଲା ଦାନ ॥ ୩୨
ଯହିଁରୁ ସଲିଳ ସ୍ରବଇ । ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରାୟେ ଯେ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୩୩
ଏମନ୍ତ ଆତପତ୍ର ପୁଣି । ବରୁଣ ତାକୁ ଦେଲା ଆଣି ॥ ୩୪
୧୫ ବାଳ-ବ୍ୟଜନବେନି ପୁଣ । ପ୍ରଦାନ କଲା ସମୀରଣ ॥ ୩୫
ଯେ କୀର୍ତ୍ତିମୟ ମାଳା ଥିଲା । ଧର୍ମଦେବତା ତାହା ଦେଲା ॥ ୩୬
ଇନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତମ ମୁକୁଟକୁ । ପ୍ରଦାନ କଲା ସେ ପୃଥୁକୁ ॥ ୩୭
ଯେ ଦଣ୍ଡ ସଂଯମନ ନାମ । ପ୍ରଦାନ କଲା ତାହା ଯମ ॥ ୩୮
୧୬ ବେଦସ୍ୱରୂପୀ କବଚକୁ । ସଂତୋଷେ ବ୍ରହ୍ମା ଦେଲେ ତାକୁ ॥ ୩୯
ହାରରେ ଯେହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅତି । ଦେଲେ ତା' ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ॥ ୪୦
ସୁଦରଶନ ଚକ୍ର ହରି । ତା' ପତ୍ନୀ ଅବିନାଶୀ ଶିରୀ ॥ ୪୧
୧୭ ଚନ୍ଦ୍ର ଆକାର ହୋଇ ଦଶ । ବିମ୍ବ ଯା' କୋଷରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୪୨
ସେ ଖଣ୍ଡା ତାକୁ ରୁଦ୍ର ଦେଲେ । ତା' ପତ୍ନୀ ଅମ୍ବିକା ଯେ ଥିଲେ ॥ ୪୩
ସେ ଶତଚନ୍ଦ୍ର ଅସି ଆଣି । ପ୍ରଦାନ କଲେ ତାକୁ ପୁଣି ॥ ୪୪
ଅମୃତମୟ ଅଶ୍ୱମାନ । ଚନ୍ଦ୍ରମା କଲେ ତାକୁ ଦାନ ॥ ୪୫
ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଯେ ତହିଁ ଥିଲେ । ସୁନ୍ଦର ରଥ ତାକୁ ଦେଲେ ॥ ୪୬
୧୮ ଅଜ-ଗୋ-ଶୃଙ୍ଗେ ଯେ ନିର୍ମାଣ । ସେ ଧେନୁ ଦେଲେ ଅଗ୍ନି ପୁଣ ॥ ୪୭
କିରଣମୟ ଶରମାନ । ଭାସ୍କର କଲେକ ପ୍ରଦାନ ॥ ୪୮
ଯୋଗମୟ[୧] ପାଦୁକା ବେନି । ପ୍ରଦାନ କଲାକ ଅବନୀ ॥ ୪୯
ପୁଷ୍ପଅଂଜଳି ପ୍ରତିଦିନ । ସ୍ୱର୍ଗ ତାହାକୁ କଲା ଦାନ ॥ ୫୦

---

୧. ଯୋଗମୟ = ପାଦସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ଅଭୀଷ୍ଟଦେଶପ୍ରାପକ ।

୧୯ ନାଟ୍ୟ ସୁଗୀତ ଅନ୍ତର୍ଧାନ । ବାଦ୍ୟ ଗନ୍ଧର୍ବେ କଲେ ଦାନ ॥ ୫୧
ଋଷିମାନେ ଯେ ତହିଁ ଥିଲେ । ସତ୍ୟ ଆଶିଷ ସେହୁ ଦେଲେ ॥ ୫୨
ଯେ ଶଙ୍ଖ ନିଜ ଜଳେ ଜାତ । ସମୁଦ୍ର ଦେଲେ ତା' ତୁରିତ ॥ ୫୩
୨୦ ନଦୀ, ପର୍ବତେ ସିନ୍ଧୁତୁଲେ । ରଥମାର୍ଗକୁ ତାର ଦେଲେ ॥ ୫୪
ସୂତ, ମାଗଧ, ବନ୍ଦୀ ତାକୁ । ମିଳିଲେ ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ॥ ୫୫
୨୧ ସ୍ତୁତି କରିବେ ସେହୁ ଜନେ । ଏକଥା ଜାଣି ନିଜ ମନେ ॥ ୫୬
ପ୍ରତାପୀ ପୃଥୁ ସେ କାଳରେ । ମେଘ ଗମ୍ଭୀର ବଚନରେ ॥ ୫୭
କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ । ହସନ୍ତେ ବେଣର ନନ୍ଦନ ॥ ୫୮

ଶ୍ରୀପୃଥୁରୁବାଚ

୨୨ ସୂତ, ମାଗଧ, ବନ୍ଦିଜନ । କହଇ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥ ୫୯
ଏ ଜଗତରେ ମୋର ଗୁଣ । ପ୍ରକାଶ ନୋହିଅଛି ପୁଣ ॥ ୬୦
ମୋତେ କରିବ ଯେଉଁ ସ୍ତବ । ତାର କେ ଆଶ୍ରୟ ହୋଇବ ॥ ୬୧
ମୋର ବିଷୟେ ତୁମ୍ଭ ବାଣୀ । ମିଥ୍ୟା ନୁହନ୍ତୁ ଏଣୁ ପୁଣି ॥ ୬୨
୨୩ ସେ ଘେନି ଗଲେ କାଳାନ୍ତର । ବ୍ୟକ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ଗୁଣ ମୋର ॥ ୬୩
ତୁମ୍ଭେ ମଧୁର ବାକ୍ୟ ଭାଷି । ଆମ୍ଭର ଯଶକୁ ଉଦ୍ଦେଶି ॥ ୬୪
ସ୍ତୋତ୍ରକୁ ଅତିଶୟ କରି । ରଚନା କରିବ ବିଚାରି ॥ ୬୫
ଗୁଣାନୁବାଦ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର । ଥାଆନ୍ତେ ସଭାସଦ ନର ॥ ୬୬
ଆମ୍ଭର ଯଶ ତୁଚ୍ଛ ଅ।ତି । ତାକୁ କରାଉଛନ୍ତି ସ୍ତୁତି ॥ ୬୭
୨୪ ମହତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ । ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଗୁଣମାନ ॥ ୬୮
ସେ ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭରେ । ସଂପାଦିବାକୁ କାଳାନ୍ତରେ ॥ ୬୯
ଶକ୍ୟ ହେଲେହେଁ କେଉଁ ଜନ । କରାଇ ନିଜ ସ୍ତୁତିମାନ ॥ ୭୦
ଶାସ୍ତ୍ର-ଅଭ୍ୟାସ ଆଦି ଯେବେ । କରି ଥାଆନ୍ତା ଏହୁ ତେବେ ॥ ୭୧
ବିଦ୍ୟାକୁ ଆଦି ଯେତେ ଗୁଣ । ଏହାର ହୋଇଥାନ୍ତେ ପୁଣ ॥ ୭୨
ଏ ରୂପେ ବଞ୍ଚନାକୁ ପାଇ । ସେ ଲୋକ କୁମତି ଅଟଇ ॥ ୭୩
ଉପହାସକୁ ଲୋକଙ୍କର । ଜାଣି ନ ପାରେ ସେହୁ ନର ॥ ୭୪
୨୫ ଯେବଣ ପ୍ରଭୁଏ ବିଖ୍ୟାତ । ଅତି ଉଦାର ଲଜ୍ଜାବନ୍ତ ॥ ୭୫
ପର କରନ୍ତେ ନିଜ ସ୍ତୁତି । ସେମାନେ ତାହା ନ ସହନ୍ତି ॥ ୭୬
ବ୍ରାହ୍ମଣବଧ ଆଦି ହୋଇ । ନିନ୍ଦିତ ପଉରୁଷ ଯେହି ॥ ୭୭
ସ୍ତୁତିରେ କହନ୍ତେ ତା' ଜନେ । ସହି ନ ପାରନ୍ତି ସେମାନେ ॥ ୭୮

୨୬　ହେ ସୂତ ଆଜହିଁ ଲୋକରେ　।　ଉତ୍ତମ କର୍ମମାନଙ୍କରେ　॥ ୭୯
ଆମ୍ଭେ ବିଦିତ ନୋହିଥାଇ　।　ବାଳକ-ଲୋକ ପ୍ରାୟ ହୋଇ　॥ ୮୦
କରନ୍ତେ ଆପଣାକୁ ସ୍ତବ　।　ତେଣେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅବା ହେବ　॥ ୮୧
ହେ କୃଷ୍ଣ ! କମଳଲୋଚନ　।　କର ମୋ' ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ　॥ ୮୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାଣୀ　।　ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ　॥ ୮୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷୋଡ଼ଶେ ସର୍ବଲୋକେଶୈଃ ସତ୍କୃତଂ ଭାର୍ଯ୍ୟୟା ଯୁତଂ ।
ମୁନିପ୍ରଯୁକ୍ତାଃ ସୂତାଦ୍ୟାଃ ସ୍ତୁବନ୍ତି ସ୍ମେତି ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧　ଏମନ୍ତ ବୋଲନ୍ତେ ନୃପତି　।　ଗାୟକେ ତାଙ୍କୁ କଲେ ସ୍ତୁତି　॥ ୧
ତା' ବାକ୍ୟ ଅମୃତେ ସଂତୋଷ　।　ପାଇଣ ମୁନିଙ୍କ ଆଦେଶ　॥ ୨

ଶ୍ରୀସୂତା ଊଚୁଃ

୨　ତୋହର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନେ　।　ସମର୍ଥ ନୋହୁ ଆମ୍ଭେମାନେ　॥ ୩
ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଦେବମଧ୍ୟେ ସାର　।　ମାୟାରେ ହେଲ ଅବତାର　॥ ୪
ବେଣଅଙ୍ଗରୁ ତୁମ୍ଭେ ଜାତ　।　ତୁମ୍ଭ ପୌରୁଷ ଅତର୍କିତ　॥ ୫
ବ୍ରହ୍ମାଦିମାନଙ୍କର ମତି　।　ତର୍କି ନ ପାରି ଭ୍ରମେ ଅତି　॥ ୬
୩　ଉଦାର ଅଟେ ଯଶ ଯାର　।　ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶୁ ଅବତାର　॥ ୭
ସେ ପୃଥୁକଥା-ଅମୃତରେ　।　ସାଦର ହୋଇଣ ମନରେ　॥ ୮
ମୁନିଏ ଯାହା ଯୋଗବଳେ　।　ପ୍ରକାଶ କଲେ ହୃଦସ୍ଥଳେ　॥ ୯
ଆମ୍ଭେ ସେ ସୁଚରିତମାନ　।　ବିସ୍ତାରି କରିବୁଁ ଗାୟନ　॥ ୧୦
୪　ଏ ଧର୍ମବନ୍ତମାନଙ୍କର　।　ମଧ୍ୟରେ ଅଟେ ରାଜା ବର　॥ ୧୧
ଧର୍ମେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାନ୍ତେ ଲୋକକୁ　।　ପାଳିବ ଏ ଧର୍ମସେତୁକୁ　॥ ୧୨
ଧର୍ମବିରୋଧୀ ଯେବା ଥିବ　।　ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ଦେବ　॥ ୧୩

୫ ଲୋକପାଳଙ୍କ ତନୁ ଏହି । ଧରିଛି ଦେହେ ଏକା ହୋଇ ॥ ୧୪

ପାଳନ ପୋଷଣ ଆଦିରେ । ଖ୍ୟାତ ସେ କାଳରେ କାଳରେ ॥ ୧୫

ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମରେ ସ୍ୱର୍ଗର । ବୃଷ୍ଟି ଆଦିରେ ଭୂଲୋକର ॥ ୧୬

ଯେମନ୍ତେ ସମ୍ଭବଇ ହିତ । କରନ୍ତେ ସେ ରୂପେ ଚରିତ ॥ ୧୭

୬ ବସ୍ତୁକୁ କାଳରେ[1] ରଖଇ । କାଳରେ[2] ପ୍ରଦାନ କରଇ ॥ ୧୮

ସକଳ ଭୂତେ ସମ ହୋଏ । *ପ୍ରତାପ କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରାୟେ ॥ ୧୯

୭ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇଣ ଯେବେ ନରେ । ପାଦରେ ଆକ୍ରମନ୍ତି ଶିରେ ॥ ୨୦

ସେ ଅତିକ୍ରମ ବେଣସୁତ । ସହଇ ହୋଇ କୃପାଯୁତ ॥ ୨୧

କ୍ଷିତି ଯେସନେ ସର୍ବ ସହେ । ତାହାର ବୃତ୍ତିକି ଏ ବହେ ॥ ୨୨

୮ ଦେବ ନ ବରଷନ୍ତେ ବାରି । ଏ ନରଦେବବପୁ ହରି ॥ ୨୩

ପ୍ରଜା ଧରିବେ କଷ୍ଟେ ପ୍ରାଣ । ଇନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାୟେକ ହୋଇଣ ॥ ୨୪

ଆପଣେ ବରଷା କରିବ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଏ ରଖିବ ॥ ୨୫

୯ ଯହିଁରେ ସାନୁରାଗ ହୋଇ । ଅବଲୋକନ ଶୋଭା ପାଇ ॥ ୨୬

ବିଶଦ ସ୍ମିତେ ମନୋହର । ଯେ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରମା ଏହାର ॥ ୨୭

ତେଣେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଆପ୍ୟାୟନ । କରିବ ଏ ବେଣନନ୍ଦନ ॥ ୨୮

୧୦ ପ୍ରବେଶ ନିଗମ ଯାହାର । ଜାଣି ନ ପାରେ କେହି ନର ॥ ୨୯

ଆରମ୍ଭେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି । କେହି ନ ପାରେ ତାହା ଜାଣି ॥ ୩୦

ଏହା ବିଧାନ ଅବିଜ୍ଞାତ । ରଖିଣ ଥାଇ ଯତ୍ନେ ବିତ୍ତ ॥ ୩୧

ଅନନ୍ତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଯାହାର । ଯେ ଏକ ସ୍ଥାନ ଗୁଣଙ୍କର ॥ ୩୨

ସେ ବିଷ୍ଣୁଛନ୍ତି ଯାହାଠାର । ସଂଯତ ଆତ୍ମା ଅଟେ ଯାର ॥ ୩୩

ତେଣୁ ବରୁଣପ୍ରାୟେ ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଇବ କାଳେ ଏହି ॥ ୩୪

୧୧ ଯାକୁ ମନେହେଁ ଶତ୍ରୁମାନେ । ଲଭିବେ ନାହିଁ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୩୫

ଶତ୍ରୁଏ ନ ପାରିବେ ସହି । 'ନିକଟେ ଥିଲେ ଦୂର ଯେହି ॥ ୩୬

ବେଣ-ଅରଣିରୁ ଉଦ୍‌ଧୃତ । ଅନଳ ଅଟେ ଏ ବିଦିତ ॥ ୩୭

ଏହାକୁ ପରାଭବ କରି । ପାରିବେ ନାହିଁ କେହି ଅରି ॥ ୩୮

---

୧. କରାଦାନ ସମୟରେ । ୨. ଦୁର୍ଭିକ୍ଷାଦି ସମୟରେ ।

* ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ଆଠମାସ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରି ବର୍ଷାକାଳରେ ତାହା ପ୍ରଦାନ କରେ ସେହିପରି..... (ବସୁ = ଜଳ)

୧୨ ଏ ଗୁପ୍ତଚରେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଦେଖନ୍ତେ ବାହାର ଭିତର ॥ ୩୯
ତାଙ୍କର ସ୍ତୁତିନିନ୍ଦା ସହି । ଥିବ ଉଦାସୀପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୪୦
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆତ୍ମାରୂପ ହୋଇ । ଯେହ୍ନେ ପ୍ରଧାନେ ବାତ ଥାଇ ॥ ୪୧
୧୩ ଶତ୍ରୁର ସୁତ ହୋଇ ଯେବେ । ଅଦଣ୍ଡ୍ୟ ନ ଦଣ୍ଡଇ ତେବେ ॥ ୪୨
ଦଣ୍ଡକୁ ଯେବେ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ । ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ହିଁ ଦଣ୍ଡଇ ॥ ୪୩
ଯମ ଦେବତାର ଯେ ବୃତ୍ତ । ତହିଁ ଏ ରାଜା ଅଟେ ସ୍ଥିତ ॥ ୪୪
୧୪ ମାନସ ଅଚଳର ଯାଏ । ଏହାର ଆଜ୍ଞା ହତ ନୋହେ ॥ ୪୫
କିରଣଗଣେ ଦିବାକର । ତପ୍ତ[1] କରଇ ଯେତେ ଦୂର ॥ ୪୬
୧୫ ମନ ରଞ୍ଜନ ଯେହୁ କରେ । ଏମନ୍ତ ଚେଷ୍ଟାମାନଙ୍କରେ ॥ ୪୭
ଲୋକଙ୍କୁ ରଞ୍ଜିବ ଏ ଯେଣୁ । ଏହାକୁ ରାଜା ବୋଲେ ତେଣୁ ॥ ୪୮
୧୬ ଏ ସତ୍ୟସନ୍ଧ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ । ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ-ଅନୁଗତ ॥ ୪୯
ସମସ୍ତ ଭୂତମାନଙ୍କର । ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ଏହୁ ବୀର ॥ ୫୦
ଲୋକଙ୍କୁ[2] ମାନ ଏ ଦିଅଇ । ଦୀନବତ୍ସଳ ଏ ଅଟଇ ॥ ୫୧
୧୭ ପର ଯୁବତୀଙ୍କର ଠାରେ । ମାତାର ପ୍ରାଏ ଭକ୍ତି କରେ ॥ ୫୨
ନିଜ ଯୁବତୀ ଯେ ଅଟଇ । ତା'ଠାରେ ଅର୍ଦ୍ଧପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୫୩
ପିତାପ୍ରାୟକ ପ୍ରଜାଠାର । କିଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମବାଦୀଙ୍କର ॥ ୫୪
୧୮ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମାପ୍ରାୟେ । ମିତ୍ରଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାଏ ॥ ୫୫
ଅସଙ୍ଗଜନ-ସଙ୍ଗତର । ଅଧିକ ସଙ୍ଗମ ଏହାର ॥ ୫୬
ଅସାଧୁ ଅଟନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ । ତାଙ୍କୁ ଯେସନେ ଦଣ୍ଡପାଣି ॥ ୫୭
୧୯ ତ୍ରିଗୁଣ-ଈଶ କୂଟସ୍ଥିତ । ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟନ୍ତି ବିଦିତ ॥ ୫୮
ସେ ଭଗବାନ ଏ ସାକ୍ଷାତ । କଳାରେ ହୋଇଅଛି ଜାତ ॥ ୫୯
ଯା'ଠାରେ ଅବିଦ୍ୟାସମ୍ଭବ । ପ୍ରତୀତ ଯେଉଁ ନାନା ଭାବ ॥ ୬୦
ସେ କଥା ଅଟେ ଅର୍ଥହୀନ । ଦେଖନ୍ତି ଏହା ଜ୍ଞାନୀଜନ ॥ ୬୧
୨୦ ଏ ରାଜା ଉଦୟ-ଅଚଳ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଅବନୀମଣ୍ଡଳ ॥ ୬୨
ପାଳିବ ଏକବୀର ହୋଇ । ଜଇତ୍ର ରଥକୁ ଆରୋହୀ ॥ ୬୩
ଧରିଣ ଦିବ୍ୟ ଶରାସନ । ଭ୍ରମିବ ସବିତା ଯେସନ ॥ ୬୪

---

୧. ତପ୍ତି । ୨. ଲୋକଙ୍କୁ ।

୨୧ ଏହାକୁ ରାଜା ଏ ଜଗତେ । ଲୋକପାଳଙ୍କର ସହିତେ ॥ ୬୫
ବଳିକି ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ପ୍ରଦାନ କରିବେ ଭୁବନେ ॥ ୬୬
ମଣିବେ ନାରୀଏ ତାଙ୍କର । ଆଦିରାଜାକୁ ଚକ୍ରଧର ॥ ୬୭
ତାହା ଯଶକୁ ଅବିରତେ । ଗାୟନ କରନ୍ତେ ସୁଚିତ୍ତେ ॥ ୬୮
୨୨ ଧରଣୀ ଗୋସ୍ୱରୂପୀ ହେବ । ତାହାକୁ ଏ ରାଜା ଦୁହିଁବ ॥ ୬୯
ଏ ଅଟେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ବୃତ୍ତିକର ॥ ୭୦
ଆପଣା ଧନୁର ଅଗ୍ରରେ । ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାୟ ଲୀଳା କରେ ॥ ୭୧
ଅଦ୍ରିକି କରନ୍ତେ ଭେଦନ । ପୃଥ୍ୱୀକି କରିବ ସମାନ ॥ ୭୨
୨୩ ଯେ ଆଜଗବଂ[୧] ନାମେ ଚାପ । ଓଟାରି କରନ୍ତେ ପ୍ରତାପ ॥ ୭୩
ଯେବେ ବୁଲିବ ଧରଣୀରେ । ଅସହ୍ୟ ଅଚ୍ଛ[୨] ସଂଗ୍ରାମରେ ॥ ୭୪
ଲାଙ୍ଗୁଳ ଟେକିଣ ଯେସନ । ମୃଗେନ୍ଦ୍ର କରଇ ଗମନ ॥ ୭୫
ଦୁଷ୍ଟ ନୃପତିମାନେ ତେବେ । ସକଳ ଦିଗେ ଲୀନ ହେବେ ॥ ୭୬
୨୪ ଯେବଣଠାରେ ସରସ୍ୱତୀ । ନଦୀ ହୋଇଛି ଉତପତି ॥ ୭୭
ସେଠାରେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଶତ । ଏ ରାଜା କରିବ ଉଦିତ ॥ ୭୮
ପ୍ରାନ୍ତ ଯଜ୍ଞରେ ହୟ ଯାର । ହରିଣ ନେବ[୩] ପୁରନ୍ଦର ॥ ୭୯
୨୫ ଏ ରାଜା ଆପଣା ଗୃହର । ଉପବନର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ॥ ୮୦
ନାମରେ ସନତକୁମାର । ଏକ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୧
ଭକ୍ତିରେ ଆରାଧି ତାହାଙ୍କୁ । ଲଭିବ ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନକୁ ॥ ୮୨
ପରଂବ୍ରହ୍ମକୁ ବିଜ୍ଞ ନରେ । ଜାଣନ୍ତି ଯେବଣ ଜ୍ଞାନରେ ॥ ୮୩
୨୬ ଏହାର ବିଖ୍ୟାତ ବିକ୍ରମ । ପୃଥୁ ଅଟଇ ପରାକ୍ରମ ॥ ୮୪
ଏ ପୁଣି ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ଶୁଣିବ ନିଜ ଗାଥାମାନେ ॥ ୮୫
ଲୋକଙ୍କ ସେହି ସେହି ବାଣୀ । ଶୁଣିମ ଏହି ରୂପେ ପୁଣି ॥ ୮୬
୨୭ ଏହା ଚକ୍ରକୁ ରାଜା ହୋଇ । ନିରୋଧି ନ ପାରିବ କେହି ॥ ୮୭
ଦିଗକୁ ଜିଣି ସ୍ୱତେଜରେ । ଉପାଡ଼ି ଲୋକଶଲ୍ୟ ଦୂରେ ॥ ୮୮
ମହା ଅନୁଭାବ ଏହାର । ଗାଇବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁରାସୁର ॥ ୮୯
ଏମନ୍ତେ ମହା-ଅନୁଭାବ । ଧରଣୀପତି ଏ ହୋଇବ ॥ ୯୦

---

୧. ଅଜଗବ । ୨. ଅଚ୍ଛସଂଗ୍ରାମ = ମଞ୍ଜାଯୁଦ୍ଧ ।
୩. ନେମ ।

କୃଷ୍ଣଚରଣସରସିଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥ ୯୧
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ' ନ ଧର । ସୁଚିତ୍ତେ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥ ୯୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁସ୍ତବୋ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତତଃ ସପ୍ତଦଶେ ଲୋକକ୍ଷୁଧାଂ ପ୍ରଶମୟନ୍ ପୃଥୁଃ ।
ଗ୍ରସ୍ତବୀଜାଂ ମହୀଂ ହନ୍ତୁଂ ଯତ୍ତୋ ଭୀତ୍ୟା ତୟା ସ୍ତୁତଃ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏ ରୂପେ ଗୁଣକର୍ମେ ଖ୍ୟାତ । କରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ବେଣସୁତ ॥ ୧
ପୂଜା କରିଣ ତୋଷ ହୋଇ । ତୋଷିଲେ କାମବର ଦେଇ ॥ ୨
୨ ଯେ ବିପ୍ର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥିତ । ଭୃତ୍ୟ, ଅମାତ୍ୟ ପୁରୋହିତ ॥ ୩
ପୁରରେ, ଦେଶରେ[୧] ସଂଭବ । ନାନା 'ଜାତି'[୨]ର ଯେ ମାନବ ॥ ୪
ଯେ ବା ନିଯୋଗୀ ଜନ ଆନ । ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ସେ ପୂଜନ ॥ ୫

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୩ ବହୁରୂପିଣୀ ଯେ ଧରଣୀ । କେବଣ ହେତୁରୁ ସେ ପୁଣି ॥ ୬
ଧଇଲା ଧେନୁସ୍ୱରୂପକୁ । ଦୁହିଁଲା ପୃଥୁ ରାଜା ତାକୁ ॥ ୭
ବସ୍ତ ହୋଇଲା କେ ତହିଁରେ । କେ ପାତ୍ର ହେଲା ସେ ସ୍ଥାନରେ ॥ ୮
୪ ଧରଣୀ ସ୍ୱଭାବେ ବିଷମ । କେମନ୍ତେ କଲା ସେ ତା' ସମ ॥ ୯
କି ହେତୁ ମେଧ ହୟ ତାର । ହରିଲେ ଦେବ ପୁରନ୍ଦର ॥ ୧୦
୫ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର । ଅଟେ ଯେ ସନତକୁମାର ॥ ୧୧
ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଜ୍ଞାନଯୁତ । ଜ୍ଞାନକୁ ଲଭିଣ ତୁରିତ ॥ ୧୨
ସେ ରାଜରଷି ପୃଥୁ ଭଲେ । ହେ ବିପ୍ର ! କି ଗତି ଲଭିଲେ ॥ ୧୩
୬ ଯାହାର ଯଶ ସୁଶୋଭନ । ସେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୪
ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବ ଅବତାର । କଥାଆଶ୍ରୟ ଯେବା ଆର ॥ ୧୫

---

୧. (ଜନପଦ ଶବ୍ଦର ଅନୁବାଦ) । ୨. ତୈଳିକ, ତାମ୍ବୁଳିକାଦି ।

୭ ସେ ଯଶ କହିବାକୁ ମୋତେ । ସମର୍ଥ ହୁଅ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୬
ଯେ ବେଣସୁତରୂପ ହୋଇ । ଏ ପୃଥ୍ୱୀ ଦୁହିଁଲେ ଗୋସାଇଁ ॥ ୧୭
ମୁଁ ଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭର, ବିଷ୍ଣୁର । ଅନୁରକତ ବେନିଠାର ॥ ୧୮

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୮ ବିଷ୍ଣୁ କଥାକୁ ଅନୁଗତେ । ବିଦୁର ଏ ରୂପେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ॥ ୧୯
ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସି ତୋଷମନ । ମୈତ୍ରେୟ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୨୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୯ ପୃଥୁକୁ ବିପ୍ରମାନେ ପୂର୍ବେ । ଅଭିଷେକକୁ କଲେ ଯେବେ ॥ ୨୧
ପାଳନା କର ଜନମାନ । ଏ ରୂପେ କଲେ ନିଯୋଜନ ॥ ୨୨
ଅନ୍ନ ଅଭାବେ କ୍ଷିତିତଳେ । ପ୍ରଜାଏ ମିଳିଣ ସେକାଳେ ॥ ୨୩
କ୍ଷୁଧାରେ କୃଶଦେହ ହେଲେ । ପତିକି ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୨୪
୧୦ ହେ ନୃପ ! ଜଠରଦହନେ । ତାପ ଲଭିଲୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥ ୨୫
କୋଟରେ ଥାନ୍ତେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ । ତାପ ଲଭନ୍ତି ବୃକ୍ଷମାନେ ॥ ୨୬
ଆମ୍ଭର ବୃତ୍ତିଦାତା ତାତ । ଯେ ତୁ ହୋଇଛୁ ନିରୂପିତ ॥ ୨୭
ଶରଣଯୋଗ୍ୟ ତୁ ଜଗତେ । ଆଜ ଶରଣ ଗଲୁ ତୋତେ ॥ ୨୮
୧୧ ନୃପତିମାନଙ୍କ ଉପରେ । ପ୍ରଧାନ ଅଟୁ ତୁ ଭୂମିରେ ॥ ୨୯
ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ଅବିରତ । କ୍ଷୁଧାରେ ହୋଇଛୁ ପୀଡ଼ିତ ॥ ୩୦
ଅନ୍ନ ନ ପାଇ ଯେତେଦିନ । ଲଭିଣ ନ ଥିବୁଁ ନିଧନ ॥ ୩୧
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ଦେବାପାଇଁ । ତୁ ଚେଷ୍ଟା କର ବେଗ ହୋଇ ॥ ୩୨
ଆମ୍ଭର ଜୀବିକାଦାୟକ । ତୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଳକ ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ କାରୁଣ୍ୟ ହୋଇ ପ୍ରଜାଙ୍କର । କାନ୍ଦିବା ଶୁଣି ପୃଥୁ ବୀର ॥ ୩୪
ବହୁତ ବେଳ ଧ୍ୟାନ କଲା । ତହିଁର ହେତୁ ସେ ଜାଣିଲା ॥ ୩୫
୧୩ ଔଷଧିବୀଜକୁ ଧରଣୀ । ଗ୍ରସିଲା[୧] ଏ କଥାକୁ ଜାଣି ॥ ୩୬
ଧନୁକୁ ଧରିଣ ହସ୍ତରେ । ରୁଦ୍ର ଯେସନେ କ୍ରୋଧ କରେ ॥ ୩୭
ଭୂମିକି ଉଦ୍ଦେଶି ରାଜନ । ସାୟକ କଲା ସେ ସଂଧାନ ॥ ୩୮

---

୧. ଗ୍ରସିଲା = ଗ୍ରାସ କଲା ।

୧୪ ରାଜା ଆୟୁଧ ଅଛି ଧରି । ତାକୁ ଧରଣୀ ଦେଖି କରି ।। ୩୯
ଭୟରେ କଂପିତ ହୋଇଲା । ଗୋରୂପ ଧରି ପଳାଇଲା ।। ୪୦
ବ୍ୟାଧ ଗୋଡ଼ାନ୍ତେ ଭୟ ପାଇ । ହରିଣୀ ଯେସନେ ପଳାଇ ।। ୪୧
୧୫ କ୍ରୋଧେ ଅରୁଣନେତ୍ର ହୋଇ । ଧନୁରେ ଶରକୁ ବସାଇ ।। ୪୨
ତାହାକୁ ପୃଥୁ ଗୋଡ଼ାଇଲା । ସେ ଯେଣେଯେଣେ ପଳାଇଲା ।। ୪୩
୧୬ ସେ ଦିଗ ବିଦିଗ ଆକାଶ । ଧାମନ୍ତେ ଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗ ଦେଶ ।। ୪୪
ଆୟୁଧ ଟେକି ନିଜ କରେ । ପୃଥୁ ଗୋଡ଼ାଇଛି ପଛରେ ।। ୪୫
ଏ ରୂପେ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ସେ ଦେବୀ ଦେଖିଲା ନୟନେ ।। ୪୬
୧୭ ମୃତ୍ୟୁସକାଶୁଁ ପ୍ରଜାଗଣ । ଯେସନେ ନ ଲଭନ୍ତି ତ୍ରାଣ ।। ୪୭
ପୃଥୁ ସକାଶୁଁ ସେ ରୂପରେ । ତ୍ରାଣ ନ ଲଭିଲା ଲୋକରେ ।। ୪୮
ହୃଦୟେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଲା । ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇଣ ନିବର୍ତ୍ତିଲା ।। ୪୯
୧୮ ବୋଇଲା ଧର୍ମ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ । ଅନାଥବତ୍ସଳ[୧] ହିଁ ପୁଣ ।। ୫୦
ହେ ମହାଭାଗ ! ସର୍ବଭୂତ । ପାଳନେ ତୁମ୍ଭେ ଅବସ୍ଥିତ ।। ୫୧
ମୁଁ ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଏକଜଣ । ମୋତେ ତୁ କର ପରିତ୍ରାଣ ।। ୫୨
୧୯ ମୁଁ ପୁଣି ଦୁଃଖିତ ଅଟଇ । କିଛିହିଁ ଦୋଷ କରି ନାହିଁ ।। ୫୩
ମୋତେ କରିବାକୁ ନିଧନ । କିମ୍ପାଇଁ କରିଛୁ ତୁ ମନ ।। ୫୪
ଧର୍ମଜ୍ଞ ହୋଇ ଯେ ତୁ ଖ୍ୟାତ । କେହ୍ନେ କରିବୁ ସ୍ତିରୀ ହତ ।। ୫୫
୨୦ ସ୍ତିରୀଏ ଦୋଷ କରିଥାନ୍ତି । ଜନ୍ତୁଏ ତାଙ୍କୁ ନ ମାରନ୍ତି ।। ୫୬
ତୋହର ପ୍ରାୟେ କୃପାଯୁତ । ଦୀନବତ୍ସଳ ଯେ ବିଦିତ ।। ୫୭
ସେ ଲୋକମାନେ କି ରୂପରେ । ସ୍ତିରୀଙ୍କି ମାରିବେ ସଂସାରେ ।। ୫୮
୨୧ ଜଗତ ରହିଛି ଯା' ଠାଇଁ । ସେ ଦୃଢ଼ ନାବ ମୁଁ ଅଟଇ ।। ୫୯
ମୋତେ ବିନାଶି ଆପଣାକୁ । ଆବର ପ୍ରଜାସମୂହକୁ ।। ୬୦
ସଲିଳମଧ୍ୟେ କି ପ୍ରକାରେ[୨] । ଧରିବୁ କହ ମୋ' ଆଗରେ ।। ୬୧

ଶ୍ରୀପୃଥୁରୁବାଚ

୨୨ ହେ କ୍ଷିତି ! ମାରିବି ମୁଁ ତୋତେ । ମୋ' ଆଜ୍ଞା ନ ମାନୁ ଜଗତେ ।। ୬୨
ଯେ ତୁ ଦେବତାରୂପେ ଥାଉ । ଯଜ୍ଞମଧ୍ୟରେ ଭାଗ ଖାଉ ।। ୬୩
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କରୁ ପ୍ରଦାନ । ଯେ ଧାନ୍ୟ ଆଦିରୂପ ଧନ ।। ୬୪

---

୧. ଆପନ୍ନ ବତ୍ସଳ । ୨. କି ରୂପରେ ।

୨୩ ଯେ ଧେନୁରୂପେ ତୃଣ ଖାଇ । ପହ୍ନାରୁ ଦୁଧକୁ ନ ଦେଇ ॥ ୬୫
ତା'ଠାରେ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ । ସେ ଦଣ୍ଡ ନିନ୍ଦିତ ନୁହଇ ॥ ୬୬
୨୪ ପୂର୍ବେ ଔଷଧିବୀଜମାନ । ବିଧାତା କଲା ଯା ସର୍ଜନ ॥ ୬୭
ତୋହ ଦେହରେ ରୁନ୍ଧି ହୋଇ । ସେ ବୀଜମାନେ ଛନ୍ତି ରହି ॥ ୬୮
ତୁ ତା' ନ ଛାଡୁ ମନ୍ଦମତି । ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କରୁ କ୍ଷିତି ॥ ୬୯
୨୫ ପ୍ରଜାଏ କ୍ଷୁଧାରେ ପୂରିତ । ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଆରତ ॥ ୭୦
ମୋ' ବାଣେ ହେଲେ ତୁ ବିନାଶ । ତୋହ ଦେହରେ ଯଉଁ ମାଂସ ॥ ୭୧
ତେଣେ ଏମାନଙ୍କ ରୋଦନ । ନାଶ କରିବି ମୁଁ ବହନ ॥ ୭୨
୨୬ ପୁରୁଷ, ସ୍ତିରୀ, ନପୁଂସକ । ଅଟଇ ଅବା ଯଉଁ ଲୋକ ॥ ୭୩
ଅଧମ ହୋଇଣ ସଂସାରେ । ଆତ୍ମାକୁ ସଂଭାବନା କରେ ॥ ୭୪
{ଭୂତମାନଙ୍କଠାରେ ଯାର । ନ ଥାଇ ଦୟା ହୃଦୟର ॥}
ସେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାରିବାର । ବଧ ନୁହଇ ରାଜାଙ୍କର ॥ ୭୫
୨୭ ତୁ ଯେ ଦୁର୍ମଦ, ନମ୍ର ନୋହୁ । ମାୟାରେ ଗାଈରୂପ ବହୁ ॥ ୭୬
ତୋତେ ମୁଁ ତିଳପ୍ରମାଣରେ । କରିଣ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଶରେ ॥ ୭୭
ଆପଣା ଯୋଗବଳେ ପୁଣ । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କରିବି ଧାରଣ ॥ ୭୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୮ *ଏ ରୂପେ ଯମପ୍ରାୟ କରି । କ୍ରୋଧମୂର୍ତ୍ତିକି ଛନ୍ତି ଧରି ॥ ୭୯
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିଣ । କରଯୁଗଳକୁ ଯୋଡ଼ିଣ ॥ ୮୦
ପୃଥିବୀ କହିଲା ବଚନ । ଭୟେ ହୋଇଛି କଂପମାନ ॥ ୮୧

ଶ୍ରୀପୃଥିବ୍ୟୁବାଚ

୨୯ ମାୟାରେ କଲେ ଯେ ରଚନ । ନାନାପ୍ରକାରେ ଦେହମାନ ॥ ୮୨
ଯେ ଗୁଣମୟ ଭାବେ ପ୍ରତେ । ହୁଅନ୍ତି ଏ ସର୍ବଜଗତେ ॥ ୮୩
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ-କ୍ରିୟା-କାରକରେ । ଯେବଣ ଅହଂକାର ସ୍ଫୁରେ ॥ ୮୪
ସେ ଅହଂକାରୁ ଉତପନ୍ନ । ଯେ ରାଗଦ୍ୱେଷ ଆଦିମାନ ॥ ୮୫
ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱରୂପ-ଅନୁଭବେ । ନିରସ୍ତ କଲେ ଯେହୁ ଭବେ ॥ ୮୬
ସେ ମହାପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୮୭

---

* ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱତନୁଂ ଦେବମକସ୍ମାଦତିଦାରୁଣମ୍ ।
ବୀକ୍ଷମାଣା ପୃଥୁଂ ପୃଥ୍ୱୀ ତୁଷ୍ଟାବ କରୁଣୋକ୍ତିଭିଃ ॥ (ସ୍ୱାମିପାଦରଚିତ ଶ୍ଳୋକ)

୩୦ ସକଳ ଭୂତମାନଙ୍କର । ଧାରଣା ଯେଉଁ ମୋହଠାର ॥ ୮୮
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସ୍ଥାନରୂପେ ମୋତେ । ଯେ ଧାତା ରଚିଲା ଜଗତେ ॥ ୮୯
ସେ ଟେକି ନିଜ ଆୟୁଧକୁ । ଆସିଛି ମୋତେ ମାରିବାକୁ ॥ ୯୦
ମୁଁ ଆନ କାହାକୁ ଶରଣ । ଯିବି ତା' ବିନୁ ଆଜ ପୁଣ ॥ ୯୧
୩୧ ଜୀବବିଷୟ ଯେ ଅଟଇ । କେବେହେଁ ତର୍କିତ ନୁହଇ ॥ ୯୨
ସେ ନିଜ ମାୟାରେ ନିର୍ମିତ । କଲା ଆଦ୍ୟେ ଯେ ଏ ଜଗତ ॥ ୯୩
ସେହି ମାୟାରେ ଏ ଜଗତ । ପାଳିବା ପାଇଁ ଯେ ଉଦ୍ୟତ ॥ ୯୪
ସେ ଧର୍ମପର ହୋଇ ମୋତେ । କିପାଁ ମାରିବା[୧] ବାଞ୍ଛେ ଚିତ୍ତେ ॥ ୯୫
୩୨ ତାହାର ଦୁର୍ଜୟ ମାୟାରେ । ମୋହିତଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ନରେ ॥ ୯୬
ଈଶ୍ୱରଚେଷ୍ଟାକୁ ସେ ପୁଣି । ନିଶ୍ଚୟେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ॥ ୯୭
ବ୍ରହ୍ମାକୁ ନିର୍ମାଣ ଯେ କଲା । ତେଣେ ଜଗତ ଭିଆଇଲା ॥ ୯୮
ଯେ ସ୍ୱୟେଂ ଏକଇ ଈଶ୍ୱର । ମାୟାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ॥ ୯୯
୩୩ ଦ୍ରବ୍ୟ-କାରକ କ୍ରିୟା ବୃଦ୍ଧି । ଆତ୍ମାରୂପରେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୧୦୦
ସେ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କେ ସମ୍ପାଦି । ଯେ ଏ ଜଗତସର୍ଗ ଆଦି ॥୧୦୧
ବିରୁଦ୍ଧ[୨] ଶକ୍ତିମାନେ ଯହିଁ । ଉତ୍କଟ ହୋଇଛନ୍ତି ରହି ॥୧୦୨
ସେ ଧାତା ପୁରୁଷ ପରମ । ତାହାକୁ ମୋହର ପ୍ରଣାମ ॥୧୦୩
୩୪ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ । ଅନ୍ତଃକରଣରୂପେ ଖ୍ୟାତ ॥୧୦୪
ଏ ରୂପେ ଆପଣା ନିର୍ମିତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ଜଗତ ॥୧୦୫
ସ୍ଥାପନା କରନ୍ତେ ତାହାକୁ । ଧରିଣ ଶୂକରରୂପକୁ ॥୧୦୬
ହେ ଅଜ ! ମୋତେ ରସାତଳୁଁ । ଉଦ୍ଧାର କଲ ତୁମ୍ଭେ ଜଳୁଁ ॥୧୦୭
୩୫ ଜଳ ଉପରେ ନାବପ୍ରାୟେ । ମୁଁ ଅଛି, ପ୍ରଜାଏ ମୋ' ଠାଏ ॥୧୦୮
ତାହାକୁ ରଖିବାର ପାଇଁ । ସେହି ବରାହରୂପୀ ତୁହି ॥୧୦୯
ଆଜ ତୁ ପୃଥୁରୂପେ ଜାତ । ଯେ ହାଦେ ଦୁଗ୍ଧର ନିମିତ୍ତ ॥୧୧୦
କରେ ଧରିଣ ଉଗ୍ରଶର । ମୋତେ ମାରିବାକୁ ବିଚାର ॥୧୧୧
୩୬ ଈଶ୍ୱରଗୁଣରୁ ସଂଭୂତ । ମାୟାରେ ବିମୋହିତ ଚିତ୍ତ ॥୧୧୨
ଆତ୍ମର ପ୍ରାୟ ଯେଉଁ ନର । ସେ ଲୋକେ ହରିଭକ୍ତଙ୍କର ॥୧୧୩
ଚେଷ୍ଟାକୁ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି । କେ ଜାଣେ ବିଷ୍ଣୁ ଚେଷ୍ଟା ପୁଣି ॥୧୧୪
ଜିତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର । ଯଶ କରନ୍ତି ଯେ ବିସ୍ତାର ॥୧୧୫

୧. ମାରିବ । ୨. ନିରୁଦ୍ଧ ।

ସେ ହରିଭକ୍ତିବନ୍ତ ଜନ	।	ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ	।।୧୧୬
ଯେ ଭକ୍ତଜନସୁଖଦାୟୀ	।	ତାଙ୍କ ଚରଣପଦ୍ମଧ୍ୟାୟି	।।୧୧୭
ତରିବ ବୋଲି ଭବସିନ୍ଧୁ	।	ଭଣିଲା ବିପ୍ର ଦୀନବନ୍ଧୁ	।।୧୧୮

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ଶ୍ରୀଧରାନିଗ୍ରହୋ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାଦଶେ ମହୀବାକ୍ୟାଦ୍ ବତ୍ସପାତ୍ରାଦିଭେଦତଃ
*ପୃଥ୍ୱାଦିଭିସ୍ତୁ କ୍ରମଶଃ ସା ଚ ଦୁଗ୍ଧା ଇତୀର୍ଯ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ରୋଷବଶରେ ଯାହାଙ୍କର	।	କମ୍ପିତ ହେଉଛି ଅଧର	।। ୧
	ସେ ପୃଥୁରାଜାଙ୍କୁ ଧରଣୀ	।	ଏ ରୂପେ ସ୍ତୁତି କରି ପୁଣି	।। ୨
	ଧଇର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଣ ମନରେ	।	ବଚନ ବୋଇଲା ଭୟରେ	।। ୩

ଶ୍ରୀଧରୋବାଚ

୨	ହେ ପ୍ରଭୁ ! କୋପ ଶାନ୍ତି କର	।	ଶୁଣ ଜଣାଇମାକୁ ମୋର	।। ୪
	ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ଯେ ଅଟଇ	।	ମଧୁକରର ପ୍ରାୟ ହୋଇ	।। ୫
	ସକଳଠାରୁ ସେହୁ ପୁଣ	।	ସାରକୁ କରଇ ଗ୍ରହଣ	।। ୬
୩	ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପୁରୁଷାର୍ଥମାନ	।	ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବାକୁ ବହନ	।। ୭
	ତତ୍ତ୍ୱଦରଶୀ ମୁନିଗଣ	।	ଉପାୟ କଲେକ ଚିନ୍ତିଣ	।। ୮
	କୃଷି ଆଦିରେ ଇହଲୋକେ	।	ପ୍ରାଣୀଏ ବର୍ତ୍ତିଛନ୍ତି ଥୋକେ	।। ୯
	ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରାଦି ଯାଗଦ୍ୱାରେ	।	ସୁଖ ଲଭନ୍ତି ସେ ଲୋକରେ	।। ୧୦
୪	ଯେଉଁ ଉପାୟ ପୂର୍ବଜନେ	।	ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ	।। ୧୧
	ଏକାଳଲୋକ ତା' ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ	।	ଉତ୍ତମ କରି ଯେ ଆଚରେ	।। ୧୨
	ଉପାୟ ସାଧ ଅର୍ଥମାନ	।	ବେଗରେ ଲଭଇ ସେ ଜନ	।। ୧୩
୫	ଯେ ପୁଣି ଅପଣ୍ଡିତ ନର	।	ସେମାନ ନ କରି ଆଦର	।। ୧୪
	ଇଚ୍ଛାଏ ଆରମ୍ଭ କରଇ	।	ତାହାର ପୁଣ ପୁଣ ହୋଇ	।। ୧୫
	ଆରମ୍ଭ କଲେହେଁ ସେ ଅର୍ଥେ	।	ସିଦ୍ଧିକି ନ ପାନ୍ତି ଯଥାର୍ଥେ	।। ୧୬

* ପୃଥ୍ୱାଦିଭିସ୍ତୁ ସା ଦୁଗ୍ଧା ସ୍ୱଂ ସ୍ୱଂ ଦୁଗ୍ଧମିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ।

୬ ୭ } ହେ ନୃପ ! ଯେ ଔଷଧିମାନ । ସର୍ଜିଲା ପୂର୍ବେ ପଦ୍ମାସନ ॥ ୧୭

ତାହା ଅବ୍ରତ[୧] ଦୁଷ୍ଟ ଜନେ । ଭୁଞ୍ଜିବା ଦେଖିଲି ନୟନେ ॥ ୧୮

ତୁମ୍ଭ ସମାନ ନୃପେ ମୋତେ । ପାଳନା ନ କଲେ ସଂତତେ ॥ ୧୯

ମୋତେ ସେ ନ କଲେ ଆଦର । ଲୋକେ ବହୁତ ହେଲେ ଚୋର ॥ ୨୦

ଯଜ୍ଞ ହେବାକୁ ଉତପନ୍ନ । ଗିଳିଲି ସେ ଔଷଧିମାନ ॥ ୨୧

୮ ଏମନ୍ତେ ବହୁତ କାଳରେ । ସେ ଲତାମାନେ ମୋହଠାରେ ॥ ୨୨

କ୍ଷୀଣ ହୋଇଲେ, ତାଙ୍କୁ ଘେନ । ଉପାୟବଳେ ହେ ରାଜନ ॥ ୨୩

୯ ୧୦ } ହେ ବୀର ! ବସ୍ତକୁ ମୋହର । କଳ୍ପନା କର ତୁ ସତ୍ୱର ॥ ୨୪

ଯେବଣ ବସରେ ମୁଁ ପୁଣ । ବସଳଭାବକୁ ବହିଣ ॥ ୨୫

ଯେ କ୍ଷୀରମୟ କାମମାନ । ସେମାନେ କରିବି ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୨୬

କ୍ଷୀରକୁ ଅନୁରୂପ ହୋଇ । ଦୋହନପାତ୍ର ଯେବା ଥାଇ ॥ ୨୭

ଯେ ମୋତେ କରିବ ଦୋହନ । କର ତାହାକୁ ସମ୍ପାଦନ ॥ ୨୮

ଯେବଣ ବଳପ୍ରଦ ଅନ୍ନ । ପ୍ରାଣୀ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନିଜ ମନ ॥ ୨୯

ହେ ମହାବାହୁ ! ସେହୁ ଅନ୍ନ । ଯେବେ ବାଞ୍ଛୁଛ ତୁମ୍ଭ ମନ ॥ ୩୦

୧୧ ହେ ନୃପ ! ମୋତେ ସମ କର । ବିରତୁ କାଳେ ହେଁ ମୋହର ॥ ୩୧

ଦେବତାବୃଷ୍ଟ ଯେଉଁ କ୍ଷୀର । ଯେମନ୍ତେ ହୋଇବ ଦେହର ॥ ୩୨

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୨ ଏରୂପେ ପ୍ରିୟ ହିତବାଣୀ । ଭୂମିର ଠାରୁ ନୃପ ଶୁଣି ॥ ୩୩

ମନୁଙ୍କୁ ବସ୍ତ କରି କରେ । ଦୁହିଁଲେ ଔଷଧି ନିକରେ ॥ ୩୪

୧୩ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେ ପ୍ରକାରେ । ସାର ଘେନିଲେ ସବୁଠାରେ ॥ ୩୫

ପୃଥୁର ବଶ ଯେ ଧରଣୀ । ତାହାକୁ ତଦନ୍ତରେ ପୁଣି ॥ ୩୬

ଯେ ଯାହା ବାଞ୍ଛା ଅନୁସାରେ । ଦୋହନ କଲେ ସେ କାଳରେ ॥ ୩୭

୧୪ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କି ବସ୍ତ କରି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ପାତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଭରି ॥ ୩୮

ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ ବେଦମୟ । ଋଷିଏ ଦୁହିଁଲେ ସେ ପୟ ॥ ୩୯

---

୧. ଅବ୍ରତୀ ।

୧୫ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବସ୍ତ କରି ପୁଣ । ସୁବର୍ଣ୍ଣପାତ୍ରରେ ଭରିଣ ॥ ୪୦
ଦେବେ ଦୁହିଁଲେ ସୋମ ପୟ । ଯେ[1] ବୀର୍ଯ୍ୟ-ଓଜ ତେଜମୟ ॥ ୪୧
୧୬ ଦୈତ୍ୟଦାନବେ ଅନୁସରି । ପ୍ରହଲ୍ଲାଦଙ୍କୁ ବସ୍ତ କରି ॥ ୪୨
ସୁରା-ଆସବମୟ କ୍ଷୀର । ଦୁହିଁଲେ ଲୋହପାତ୍ରପର ॥ ୪୩
୧୭ ଗନ୍ଧର୍ବ-ଅପସରାମାନେ । ପଦ୍ମପାତ୍ରରେ ତୋଷମନେ ॥ ୪୪
ଯେ ଗନ୍ଧ ବଚନମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । ଏ ବେନି ସହିତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ॥ ୪୫
ଦୁଗ୍ଧ ଦୁହିଁଲେ ଅନୁସରି । ବିଶ୍ୱାବସୁଙ୍କୁ ବସ୍ତ କରି ॥ ୪୬
୧୮ ପୂଜା ଲଭନ୍ତି ଯେ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ । ପିତୃଏ ଦେବତାରୂପରେ ॥ ୪୭
ସେ ଅର୍ଯ୍ୟମାଙ୍କୁ ବସ୍ତା କରି । କଂଚା ମୃତ୍ତିକାପାତ୍ରେ ଭରି ॥ ୪୮
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପିତୃ-ଅନ୍ନ କ୍ଷୀର । ଦୋହନ କଲେ ହେ ବିଦୁର ! ॥ ୪୯
୧୯ କପିଳ ମୁନିଙ୍କି ବାଛୁରି । ସକଳ ସିଦ୍ଧମାନେ କରି ॥ ୫୦
ଅଣିମା ଆଦି ସିଦ୍ଧିମାନ । ସେକାଳେ କଲେ ସେ ଦୋହନ ॥ ୫୧
ଯେ ଆନ ବିଦ୍ୟାଧର ଆଦି । କପିଳ ବସ୍ତଙ୍କୁ ସଂପାଦି ॥ ୫୨
ଖେଚର ଭାବ-ବିଦ୍ୟାମାନ । ଆକାଶେ କଲେ ସେ ଦୋହନ ॥ ୫୩
୨୦ ଯେ ଆନ ମାୟାବୀଏ ଥିଲେ । ମୟଙ୍କୁ ବସ୍ତ କରି ଭଲେ ॥ ୫୪
ଅଦ୍ଭୁତ ଆତ୍ମା ଯେଉଁମାନେ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଧାନେ ॥ ୫୫
ମାୟାକୁ ଦୁହିଁଲେ ତାଙ୍କର । ଯେ ହୋଏ ମନୋରଥଦ୍ୱାର ॥ ୫୬
୨୧ ଯକ୍ଷରାକ୍ଷସ ଭୂତମାନେ । ପିଶାଚ, ପିଶିତ-ଅଶନେ ॥ ୫୭
ରୁଦ୍ରବତ୍ସେ ସେ କପାଳରେ । ଦୁହିଁଲେ ମାଦକ ରୁଧିରେ ॥ ୫୮
୨୨ ଫଣାସହିତ ଫଣାହୀନ । ଯେ ନାଗ[2] ବୃଶ୍ଚିକାଦିମାନ ॥ ୫୯
ତକ୍ଷକ ନାଗକୁ ସେମାନେ । ବସ୍ତ କରିଣ ତୋଷମନେ ॥ ୬୦
ମୁଖରେ[3] ବିଷମୟ କ୍ଷୀର । ଦୋହନ କଲେ ହେ ବିଦୁର ! ॥ ୬୧
୨୩-୨୪ ରୁଦ୍ରବୃଷଙ୍କୁ ବସ୍ତା କରି । ଅରଣ୍ୟପାତ୍ରେ ଅନୁସରି ॥ ୬୨
ପଶୁଏ ତୃଣମୟ କ୍ଷୀର । ଦୁହିଁଲେ ହୋଇ ତତପର ॥ ୬୩
ମାଂସ ଯେ କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ । ଦନ୍ତସଂଯୁତ ପ୍ରାଣିଗଣ ॥ ୬୪

---

୧. ବୀର୍ଯ୍ୟ = ମନଶକ୍ତି; ଓଜ = ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶକ୍ତି; ତେଜ = ଦେହଶକ୍ତି ।
୨. ଫଣାହୀନ = ଅହି, ସଫଣ = ସର୍ପ । ୩. ବିଳପାତ୍ର = ମୁଖ

ସେ ବସ୍ତ କରିଣ ସିଂହକୁ । ସ୍ୱଦେହେ ଦୁହିଁଲେ ମାଂସକୁ ॥ ୬୫
ଗରୁଡ଼ବତ୍ସେ ଖଗକୁଳ । ଦୁହିଁଲେ କୀଟଆଦି ଫଳ ॥ ୬୬
୨୫ ବଟକୁ ବନସ୍ପତିମାନେ । ବସ୍ତ କରିଣ ତୋଷମନେ ॥ ୬୭
ଯେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରସମୟ । ଦୋହନ କଲେକ ସେ ପୟ ॥ ୬୮
ଯେ ହିମବନ୍ତ ନାମେ ଗିରି । ତାକୁ ପର୍ବତେ ବସ୍ତ କରି ॥ ୬୯
ନିଜ ସାନୁମାନଙ୍କେ ପୁଣ । ଦୁହିଁଲେ ନାନା ଧାତୁଗଣ ॥ ୭୦
୨୬ ଯେ ମୁଖ୍ୟ ଆପଣା ଜାତିରେ । ସେ ବତ୍ସେ ଯେ ଯାହା ପାତ୍ରରେ ॥ ୭୧
ପୃଥ୍ୱୀକି କଲେକ ଦୋହନ । ସମସ୍ତେ ଦୁଗ୍ଧ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥ ୭୨
ଯେ ସର୍ବକାମଦୁଘା ମହୀ । ପୃଥୁରେ ଅଛି ବଶ ହୋଇ ॥ ୭୩
୨୭ ହେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଏ ପ୍ରକାରେ । ପୃଥୁ ଆଦି ଏ ସେ କାଳରେ ॥ ୭୪
ଦୁହିଁଲେ ଆପଣାର ଅନ୍ନ । ଅନ୍ନ କରନ୍ତି ଯେ ଭୋଜନ ॥ ୭୫
ପାତ୍ର, ବତ୍ସାଦିଙ୍କ ଭେଦରେ । ଯେ କ୍ଷୀରଭେଦମୂର୍ତ୍ତି ଧରେ ॥ ୭୬
୨୮ ତହିଁ ଉତ୍ତାରେ ସେ ଭୂପତି । ଯେ ସର୍ବକାମଦୁଘା କ୍ଷିତି ॥ ୭୭
ତାହାକୁ ଦୁହିତା ଭାବରେ । ସ୍ୱୀକାର କଲେ ସେ ପ୍ରେମରେ ॥ ୭୮
ଦୁହିତାଠାବରେ ବତ୍ସଳ । ଅଟନ୍ତି ଯେଣୁ ସେ ଭୂପାଳ ॥ ୭୯
୨୯ ସେ ରାଜାମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଶୃଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଗିରିଙ୍କର ॥ ୮୦
ନିଜ ଧନୁର ଅଗ୍ରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ । କରନ୍ତେ ବେଣର ନନ୍ଦନ ॥ ୮୧
ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳକୁ ସମ । କଲେ ସେ ନୃପତି-ଉତ୍ତମ ॥ ୮୨
୩୦ ସେ ବେଣସୁତ ବୃତ୍ତିଦାତା । ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କର ପିତା ॥ ୮୩
ଲୋକଙ୍କୁ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ନିବାସ କଳ୍ପିଲେ ଭୁବନେ ॥ ୮୪
୩୧ ପୁର, ପାଟଣା, ଗ୍ରାମମାନ । ଯେ ନାନାବିଧ ଦୁର୍ଗ[୧] ଆନ ॥ ୮୫
ଯହିଁ ଗୋ-ଗୋପାଳଙ୍କ ସ୍ଥିତି । ସେନାନିବାସ[୨] ଯହିଁ ହୋନ୍ତି ॥ ୮୬
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଧାତୁମାନ । ଯହିଁ ହୁଅନ୍ତି ଉତପନ୍ନ ॥ ୮୭
କୃଷକଙ୍କର ଗ୍ରାମମାନ । ଯେ ଗ୍ରାମ ଗିରିପ୍ରାନ୍ତ[୩] ସ୍ଥାନ ॥ ୮୮

---

୧. 'ଔଦକଂ ପାର୍ବତଂ ବାର୍କ୍ଷମୈରିଣଂ ଧାନ୍ୱନଂ ତଥା' ଔଦକାଦି ଭେଦେ ଦୁର୍ଗ ନାନାବିଧ (ବୃହସ୍ପତି)　୨. ନିବେଶ ।　୩. ତଟ ।

୩୨ ପୁର, ଗ୍ରାମକୁ ଆଦି ଯେତେ । କଳ୍ପନା ଅଛି ଏ ଜଗତେ ॥ ୮୯
*ପୃଥୁଙ୍କ ଠାରୁ ପୂର୍ବ ହୋଇ । ସେମାନେ ନ ଥିଲେଟି କେହି ॥ ୯୦
ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଯଥାସୁଖେ । ଥିଲେ ସେ ସେହି ସ୍ଥାନେ ଲୋକେ ॥ ୯୧
କହଇ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ । ମୋତେ ଉଦ୍ଧର କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥ ୯୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ଶ୍ରୀପୃଥ୍ୱୀଦୋହୋ ନାମ
ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ ॥

ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଊନବିଂଶେଽଶ୍ୱମେଧାଙ୍ଗହୟାପହରଣାଦ୍ ପୃଥୋଃ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଂ ହନ୍ତୁଂ ପ୍ରବୃତ୍ତସ୍ୟ ଧାତ୍ରା ବାରଣମୁଚ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

**ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ସେ ରାଜରଷି । ଶତେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଉଦ୍ଦେଶି ॥ ୧
ଦୀକ୍ଷାକୁ ଘେନିଲା ପବିତ୍ର । ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତେ୧ ଯେ ମନୁକ୍ଷେତ୍ର ॥ ୨
ପୂର୍ବାଗାମିନୀ ହୋଇ ଯହିଁ । ଅଛଇ ସରସ୍ୱତୀ ବହି ॥ ୩
୨ ଆପଣା କର୍ମରୁ ସେ·କଥା । ଅଧିକ ଅଟଇ ସର୍ବଥା ॥ ୪
ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ବାସବ । ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପ ମହୋତ୍ସବ ॥ ୫
ପୃଥୁ ରାଜାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲା । ସେ କଥା ସହି ନ ପାରିଲା ॥ ୬
୩ ଯଜ୍ଞର ପତି ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଆତ୍ମା ସକଳ ଲୋକଙ୍କର ॥ ୭
ଅଖିଳ ଗୁରୁ ଭଗବାନ । ପ୍ରଭୁ ଯେ ଅନାଦିନିଧନ ॥ ୮
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଯେବଣ ଯଜ୍ଞରେ । ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ସେ କାଳରେ ॥ ୯
୪ ନିଜ ସେବକଙ୍କର ମେଳେ । ଅଛନ୍ତି ସବୁ ଲୋକପାଳେ ॥ ୧୦
ବ୍ରହ୍ମା, ଶଙ୍କର ବେନି ଛନ୍ତି । ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାୟନ କରନ୍ତି ॥ ୧୧
ମୁନିଏ, ଅପସରାଗଣେ । ଗାଉଅଛନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥ ୧୨

* ପୃଥୁରାଜାର ପୂର୍ବ ହୋଇ । ନ ଥିଲେ ସେମାନେହେଁ କେହି ॥
** ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ
୧. ସରସ୍ୱତୀଦୃଶଦ୍ୱତ୍ୟୋର୍ଦେବନଦ୍ୟୋର୍ଯଦନ୍ତରମ୍ ।
ତଂ ଦେବନିର୍ମିତଂ ଦେଶଂ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତଂ ପ୍ରଚକ୍ଷ୍ୟତେ ॥

୫ ସିଦ୍ଧ, ଦାନବ, ବିଦ୍ୟାଧର । ଦୈତ୍ୟ, ଗୁହ୍ୟକ ଆଦି ଆର ॥ ୧୩
ସୁନନ୍ଦ, ନନ୍ଦ ଆଦି ଯେତେ । ବିଷ୍ଣୁର ଭୃତ୍ୟ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୪
୬ କପିଳ, ଦତ୍ତ, ଯୋଗେଶ୍ୱର । ନାରଦ ସନକାଦି ଆର ॥ ୧୫
ତାର ସେବାରେ ଦେଇ ମନ । ଯେ ଥିଲେ ଭାଗବତ ଜନ ॥ ୧୬
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନୁଗତ ହୋଇ । ସେମାନେ ମିଳିଲେ ସେଠାଇଁ ॥ ୧୭
୭ ଯେବଣ ଯଜ୍ଞେ ବସୁମତୀ । ଧର୍ମ ଦୋହନ କଲେ ସତୀ ॥ ୧୮
ଯେ ଯାହା କରଇ ବାଞ୍ଛିତ । *ଦିଅଇ ତାହା ହେ ଭାରତ[୧] ! ॥ ୧୯
ଯା' ବାଞ୍ଛା କରେ ଯଜମାନ । ସେମାନେ କରଇ ଦୋହନ ॥ ୨୦
୮ ନଦୀ ବହିଲେ ସର୍ବରସ । କ୍ଷୀର, ଦଧି ଅନ୍ନ ଗୋରସ ॥ ୨୧
ମଧୁ ସ୍ରବନ୍ତେ ବୃକ୍ଷେ ତହିଁ । ଫଳିଲେ ମହାତନୁ ହୋଇ ॥ ୨୨
୯ ସମୁଦ୍ରମାନେ ରତ୍ନମାନ । ଗିରିଏ ଚତୁର୍ବିଧ[୨] ଅନ୍ନ ॥ ୨୩
ଉପାୟନକୁ ଲୋକପାଳେ । ଆଣିଲେ ପାଳକଙ୍କ ମେଳେ ॥ ୨୪
୧୦ ବିଷ୍ଣୁ ଅଟନ୍ତି ନାଥ ଯାର । ଏ ରୂପେ ସେ ପୃଥୁରାଜାର ॥ ୨୫
ଅତି ଉଦୟ ଯଜ୍ଞ ଯେହି । ସେ କଥା ନ ପାରିଣ ସହି ॥ ୨୬
ସେ ଯଜ୍ଞ ନାଶ ହୋଇବାକୁ । ଇନ୍ଦ୍ର ଆଚରିଲେ ବିଘ୍ନକୁ ॥ ୨୭
୧୧ ପ୍ରାନ୍ତ ଅଶ୍ୱମେଧେ ରାଜନ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କରନ୍ତେ ଯଜନ ॥ ୨୮
ଯଜ୍ଞପଶୁକୁ ବାଦ କରି । ଲୁଚିଣ ଇନ୍ଦ୍ର ନେଲା ହରି ॥ ୨୯
୧୨ ଆକାଶେ ଯାନ୍ତେ ତ୍ୱରା ହୋଇ । ଅତ୍ରି ଦେଖିଲେ ତାକୁ ତହିଁ ॥ ୩୦
ନିଜ କବଚ ପ୍ରାୟ କରି । ପାଷଣ୍ଡ ବେଶ ଅଛି ଧରି ॥ ୩୧
ଅଧର୍ମେ ଧର୍ମପ୍ରାୟ ହୋଇ । ବିଭ୍ରମ ଯହିଁରେ ହୁଅଇ ॥ ୩୨
୧୩ ଯେ ମହାରଥ ପୃଥୁସୁତ । ଅତ୍ରିବଚନେ ସେ ତୁରିତ ॥ ୩୩
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମାରିବାର ପାଇଁ । ଧାଇଁଲା ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ॥ ୩୪
ବୋଲିଣ 'ରହ ରହ' ବାଣୀ । ଡାକିଲା ଉଚ୍ଚେ ବୀର ପୁଣି ॥ ୩୫
୧୪ ଏମନ୍ତ ରୂପରେ ଆକୃତି । ଧରିଛି ଯେଉଁ ଶଚୀପତି ॥ ୩୬
ତାକୁ ମଣିଲା ପୃଥୁସୁତ । ଧର୍ମ ହୋଇଛି ରୂପବନ୍ତ ॥ ୩୭

---

* ''ଦିଅଇ ତା' ହେ ପରୀକ୍ଷିତ !''

୧. ଭାରତ = ବିଦୁର, ପରୀକ୍ଷିତ ।

୨. ଭକ୍ଷ୍ୟ, ଭୋଜ୍ୟ; ଚୋଷ୍ୟ ଓ ଲେହ୍ୟ ।

ଜଟିଳ ରୂପ ଅଛି ଧରି । ଭସ୍ମରେ ତନୁ ଅଛି ପୂରି ॥
ଏଣୁ ତାହାକୁ ନିଜ ବାଣ । ସେ ବୀର ନ କଲା ମୋକ୍ଷଣ ॥
୧୫ ବଧରୁ ନିବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ସେହି । ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ମାରିବାର ପାଇଁ ॥
ଅତ୍ରିଏ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ତାକୁ । ହେ ତାତ ! ମାର ତୁ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ॥
ଯଜ୍ଞକୁ ବିନାଶ କରଇ । ସୁର-ଅଧମ ଏ ଅଟଇ ॥
୧୬ ଅତ୍ରି ଏ ପ୍ରକାରେ ବଚନ । କହନ୍ତେ ପୃଥୁର ନନ୍ଦନ ॥
ଆକାଶମାର୍ଗେ ତ୍ୱରା ହୋଇ । ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଯାଉଛି ପଳାଇ ॥
ଧାଇଁଲା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାକୁ । ଜଟାୟୁ ଯେହ୍ନେ ରାବଣକୁ ॥
୧୭ ସେ ଗଲା ଅଶ୍ୱ, ରୂପ ଦୁଇ । ଛାଡ଼ିଣ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ ॥
ନିଜ ପଶୁକୁ ଘେନି ବୀର । ମିଳିଲା ପିତୃଯଜ୍ଞଠାର ॥
୧୮ ପରମ ଋଷିମାନେ ତାର । ଦେଖି ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମସାର ॥
ବିଜିତ-ଅଶ୍ୱ ବୋଲି ନାମ । ଦେଲେ ତାହାକୁ ନରୋତ୍ତମ ! ॥
୧୯ ପୁଣ ହିଁ ତୀବ୍ର ଅନ୍ଧକାର । ସର୍ଜନା କରି ପୁରନ୍ଦର ॥
ଚଷାଳ[୧] ଯୂପରୁ ଲୁଚିଣ । ଅଶ୍ୱକୁ କଲା ସେ ହରଣ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ହୋଇ ଯାର । *ରଜ୍ଜୁ ଥିଲାକ ତୁରଙ୍ଗର ॥
୨୦ କପାଳଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ଧରିଣ । ଆକାଶେ ସତ୍ୱର ହୋଇଣ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଯାଆନ୍ତେ ଅତ୍ରି ତାକୁ । ଦେଖାଇଲେ ପୃଥୁପୁତ୍ରକୁ ॥
ତାହାକୁ ପୃଥୁର କୁମର । ନ ଗୋଡ଼ାଇଲା ସେହୁ ବୀର ॥
୨୧ ଅତ୍ରିବଚନେ ରୋଷେ ତାକୁ । ସନ୍ଧାନ କଲା ବିଶିଖକୁ ॥
ଛାଡ଼ି ସେ ଅଶ୍ୱ, ରୂପ ଦୁଇ । ଗଲା ସେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ ॥
୨୨ ସେ ବୀର ଘେନି ତା' ଅଶ୍ୱକୁ । ଅଇଲା ପିତାର ଯଜ୍ଞକୁ ॥
ସେ ନିନ୍ଦ୍ୟ ରୂପକୁ ଇନ୍ଦ୍ରର । ଘେନିଲେ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ନର ॥
୨୩ ଅଶ୍ୱହରଣ ବାଞ୍ଛି ମନ । ଇନ୍ଦ୍ର ଯେବଣ ରୂପମାନ ॥
ଘେନିଲା ପାପଷଣ୍ଡ ସେହି । ପାଷଣ୍ଡଲିଙ୍ଗ ତାଙ୍କୁ କହି ॥

---

୧. ଯୂପ = ପଶୁବନ୍ଧନନିମିତ୍ତ ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଂସ୍କୃତ ଦାରୁବିଶେଷ ।
ଚଷାଳ = ଯୂପର ଅଗ୍ରେ ନିଃକ୍ଷିପ୍ତ କାଷ୍ଠକଟକ ।

* ରଜ୍ଜୁର ଦୃଢ଼ତା ହେତୁ ତାହା ଛେଦିବାକୁ ଅଶକ୍ତ ହୋଇ ରଜ୍ଜୁ ସହିତ ଅଶ୍ୱକୁ ଯୂପାଗ୍ରରୁ ହରଣ କଲା ।

୨୪	ପୃଥୁଯଜ୍ଞକୁ ନାଶିବାରେ	।	ଇନ୍ଦ୍ର ଏସନ ପରକାରେ	॥	୬୨
	ଅଶ୍ୱକୁ କରନ୍ତେ ହରଣ	।	ଯଉଁ ଯଉଁ ରୂପ ଧରିଣ	॥	୬୩
	ପୁଣ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଭୟ ପାଇ	।	ପାଷଣ୍ଡ ମାର୍ଗ ତାକୁ କହି	॥	୬୪
	ସେ ମାର୍ଗେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର	।	ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଲା ବଳିଆର	॥	୬୫
୨୫	ରକ୍ତବସନ[୧] ଦିଗମ୍ବର[୨]	।	ଏ ଆଦି[୩] ଯେତେ ଦୁରାଚାର	॥	୬୬
	ସେ ଉପଧର୍ମେ ଧର୍ମ ହୋଇ	।	ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ମତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ	॥	୬୭
	ଯେଣୁ ସେ ରମ୍ୟ ସହଜରେ	।	ଚତୁର ହେତୁ-ଉକ୍ତିଦ୍ୱାରେ	॥	୬୮
୨୬	ପୃଥୁବିକ୍ରମ ବେଣସୁତ	।	ସେ କଥା ଜାଣିଣ ତୁରିତ	॥	୬୯
	ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କୁପିତ ହୋଇଣ	।	ଧଇଲେ ଧନୁ ଟେକି ବାଣ	॥	୭୦
୨୭	କ୍ରୋଧେ ନୁହଇ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ	।	ଅସହ୍ୟ ବେଗ ଛନ୍ତି ବହି	॥	୭୧
	ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କରିବାକୁ ନାଶ	।	ବିଚାରି ଅଛନ୍ତି ମାନସ	॥	୭୨
	ପୃଥୁ ଏ ପ୍ରକାରେ ହୁଅନ୍ତେ	।	ତାହାଙ୍କୁ ଋତ୍ୱିଜେ ତଦନ୍ତେ	॥	୭୩
	ନିବାରି କହିଲେ ସତ୍ୱରେ	।	ହେ ମହାମତି ! ଏ ଯାଗରେ	॥	୭୪
	ବେଦେ ହୋଇଛି ଯା ଉକତ	।	ପଶୁର ବଧ, ସେ ଉଚିତ	॥	୭୫
	ତହିଁରୁ ଅଟେ ଯେ ଇତର	।	ଅଯୁକ୍ତ ତାକୁ ମାରିବାର	॥	୭୬
୨୮	ଯେ ତୁମ୍ଭ ଯଜ୍ଞ ବିନାଶନ	।	କରୁଣ ଅଛି ମଘବାନ	॥	୭୭
	ତୁମ୍ଭର କୀର୍ତ୍ତିରେ ତାହାର	।	ତେଜହିଁ ହୋଇଛି ସଂହାର	॥	୭୮
	ସବୀର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର-ଆହ୍ୱାନରେ	।	ବଳେହେଁ ତାହାକୁ ଅଗ୍ନିରେ	॥	୭୯
	ହୋମ କରିବୁ ହେ ନୃପତି	।	ତୋହର ଅଟେ ଯେ ଅରାତି	॥	୮୦
୨୯	ଏ ରୂପେ କରିଣ ବିଚାର	।	ଋତ୍ୱିଜେ ଏ ପୃଥୁରାଜାର	॥	୮୧
	ରୋଷରେ ସ୍ରୁକ[୪] ଧରି କର	।	ହୋମ କରନ୍ତେ ହେ ବିଦୁର	॥	୮୨
	ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ	।	ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ନିବାରଣ	॥	୮୩
୩୦	ଯଜ୍ଞ କରିଣ ମାରିବାକୁ	।	ବିଚାରୁ ଅଛଟି ଯାହାକୁ	॥	୮୪
	ହେ ବିପ୍ରେ ! ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର	।	ବଧ ନୋହେ ସେ ପୁରନ୍ଦର	॥	୮୫

୧. ରକ୍ତବସନ = ବୌଦ୍ଧ ।　୨. ଦିଗମ୍ବର = ଜୈନ ।
୩. 'ଆଦି' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା କାପାଳିକ ପ୍ରଭୃତି ।
୪. ସ୍ରୁକ (ଚ) = ସଂ (ସୃକ୍) ଯଜ୍ଞପାତ୍ରବିଶେଷ ।

ଯେଉଁ ଦେବଙ୍କୁ ଯାଗ କର । ସେମାନେ ଯାହାର ଶରୀର ॥ ୮୬
* 'ଯଜ୍ଞ' ନାମେ ଏ ପୁରନ୍ଦର । ଅଟେ ବିଷ୍ଣୁର ଅବତାର ॥
୩୧ ରାଜାର ଏ କର୍ମନାଶନ । କରିବା ଅର୍ଥେ ମଘବାନ ॥ ୮୭
କଲେ ଯେ ଅନ୍ୟାୟ ଅପାର । ପାଷଣ୍ଡ ପଥ ଅନିବାର ॥ ୮୮
ସେକଥା ତୁମ୍ଭର ନୟନେ । ଦେଖ ତ ଆହେ ବିପ୍ରମାନେ ॥ ୮୯
୩୨ ବିଶାଳ ଅଟେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ଏ ପୃଥୁନାମେ ନୃପତିର ॥ ୯୦
ଏକ ଊଣା ଏ ଯଜ୍ଞଶତ । ମହୀତଳରେ ହେଉ ଖ୍ୟାତ ॥ ୯୧
ଏ ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ଆଚରି । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛଇଁ ତୋହରି ॥ ୯୨
ତୁ ଯେଣୁ ମୋକ୍ଷଧର୍ମମାନ । ସକଳ ଜାଣୁ ହେ ରାଜନ ॥ ୯୩
୩୩ ଇନ୍ଦ୍ର ହିଁ ଅଟେ ଆତ୍ମା ତୋର । ରୋଷ ନ କର ତାକୁ ବୀର ॥ ୯୪
ଦୁହେଁ ବିଷ୍ଣୁର ଅବତାର । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ଦୁହିଙ୍କର ॥ ୯୫
୩୪ ହେ ମହାରାଜ ! ଏ ଯଜ୍ଞରେ । ଚିନ୍ତା ତୁ ନ କର ମନରେ ॥ ୯୬
ହୋଇ ଆଦରଯୁତ-ମନ । ଶୁଣ ତୁ ଆମ୍ଭର ବଚନ ॥ ୯୭
ଦଇବ ହତ କରେ ଯାହା । ପୁଣିହିଁ କରିବାକୁ ତାହା ॥ ୯୮
ଧ୍ୟାନ କରଇ ଯେଉଁ ଜନ । ତାହାର ଅତି ରୁଷ୍ଟମନ ॥ ୯୯
ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋହକୁ ଲଭଇ । କେବେହେଁ ଶାନ୍ତିକି ନ ପାଇ ॥୧୦୦
୩୫ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଯହିଁ । ଦୁଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ ଅଛି ରହି ॥୧୦୧
ଇନ୍ଦ୍ରରେ ହୋଇଣ ନିର୍ମିତ । ପାଷଣ୍ଡମାର୍ଗ ଅବିରତ ॥୧୦୨
ଅଧର୍ମ ହୋଇଲା ଯହିଁରେ । ସେ ଯାଗ ନିବର୍ତ୍ତୁ ଏଠାରେ ॥୧୦୩
୩୬ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ଯଜ୍ଞଦ୍ରୋହୀ ତୋର । ଆବର ଯଜ୍ଞ-ଅଶ୍ୱ-ଚୋର ॥୧୦୪
ସେହୁ ପାଷଣ୍ଡ-ପଥମାନ । କଲା, ସେ ହରୁଛନ୍ତି ମନ ॥୧୦୫
ତେଣେ ଯେ ନାଶ ହେଉଛନ୍ତି । ଦେଖ ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ନୃପତି ! ॥୧୦୬
୩୭ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗାଦି ନାନାମତ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରୂପେ ଯେ ବିଦିତ ॥୧୦୭
ସେ ଧର୍ମ ବେଣ-ଅନ୍ୟାୟରେ । ଲୁପ୍ତ ହୋଇଲା ଏ ସଂସାରେ ॥୧୦୮
ତା' ପାଳିବାକୁ ଆଜ ତୁହି । ବେଣଦେହରୁ ଅଛୁ ହୋଇ ॥୧୦୯
ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଅବତାର । ତୁ ଅଟୁ ବେଣର କୁମର ॥୧୧୦

---

* ତତଃ ସପ୍ତମ ଆକୂତ୍ୟାଂ ରୁଚେର୍ଯଜ୍ଞୋଽଭ୍ୟଜାୟତ ।
ସଯାମାଦ୍ୟୈଃ ସୁରଗଣୈରପାତ୍ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବାନ୍ତରମ୍ ॥ (ସ୍ୱାମିଧୃତ)

୩୮ ହେ ପ୍ରଜାପତି ! ଏ ଜଗତେ । ଶୁଭ ବିଚାରି ନିଜ ଚିତ୍ତେ ।।୧୧୧
ବିଶ୍ୱ-ରଚିଲା ଲୋକଙ୍କର । ମନୋରଥକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।।୧୧୨
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଯେ ପାଷଣ୍ଡପଥ । ଉପଧର୍ମକୁ କରେ ଜାତ ।।୧୧୩
ମାୟା ଅଟଇ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରର । ହେ ପ୍ରଭୁ ! କର ତା' ସଂହାର ।।୧୧୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୯ ବିଧାତା ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ, ଇନ୍ଦ୍ରଠାରେ ।।୧୧୫
ବତ୍ସଳ ଭାବକୁ କରିଣ । ଯଜ୍ଞରେ ଆଗ୍ରହ ଛାଡ଼ିଣ ।।୧୧୬
ଇନ୍ଦ୍ରସଙ୍ଗେ ସେ ନରପତି । ବିଧାନ କଲେ ପୁଣି ପ୍ରୀତି ।।୧୧୭
୪୦ ବହୁତ ଅଟେ କର୍ମ ଯାର । ସେ ପୃଥୁ-ନାମ ନରେଶ୍ୱର ।।୧୧୮
କରନ୍ତେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ । ବରଦ ଦେବଗଣମାନ ।।୧୧୯
ଯାଗରେ ତୃପ୍ତିକି ଲଭିଲେ । ପୃଥୁଙ୍କୁ ବରମାନ ଦେଲେ ।।୧୨୦
୪୧ ସତ୍ୟ ଯାହାଙ୍କର ଆଶିଷ । ସେ ବିପ୍ରେ ହୋଇଣ ସଂତୋଷ ।।୧୨୧
ଦକ୍ଷିଣା ଲଭିଲେ ଯଜ୍ଞରେ । ସତ୍କାର ପାଇଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ।।୧୨୨
ଆଶିଷ କଲେକ ଅପାର । ଆଦିରାଜାଙ୍କୁ ହେ ବିଦୁର ! ।।୧୨୩
୪୨ ହେ ମହାବାହୁ ତୋ ବଚନେ । ଆସି ସମସ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ।।୧୨୪
ପୂଜା ପାଇଲୁ ଦାନେ, ମାନେ । ପିତୃ-ଦେବତା-ଋଷିଜନେ ।।୧୨୫
ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ହେ ଗୋବିନ୍ଦ । ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣାରବିନ୍ଦ ।।୧୨୬
ଦୀନବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦିଅ ବାରେ । ଆନନ୍ଦେ ରହୁ ସେ ସେବାରେ ।।୧୨୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁବିଜୟୋ ନାମ ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ବିଂଶେ ତୁ ବିଷ୍ଣୁନା ସାକ୍ଷାଦ୍ ପୃଥୋର୍ଯଜ୍ଞେଽନୁଶାସନମ୍ ।
ବରଦାନପ୍ରସଙ୍ଗେନ ପ୍ରୀତିଷ୍ଟାନ୍ୟୋଽନ୍ୟମୀର୍ଯ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ଯେ ଯଜ୍ଞପତି ଭଗବାନ । ଯଜ୍ଞକୁ କରନ୍ତି ଭୋଜନ ।। ୧
ଯଜ୍ଞେ ସେ ଉତ୍ତମ ବିଧିରେ । ପୂଜିତ ହୋଇ ତଦନ୍ତରେ ।। ୨
ସଙ୍ଗରେ ଘେନିଣ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ । ବଚନ କହିଲେ ପୃଥୁଙ୍କୁ ।। ୩

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୨ ଶତ ତୁରଗମେଧ ତୋର । ଭଙ୍ଗ କଲା ଏ ପୁରନ୍ଦର ॥
ଏ ଆପଣାକୁ ଭୟଚିତ୍ତେ । କ୍ଷମା କରାଉଅଛି ତୋତେ ॥
କ୍ଷମା କରିବାକୁ ଭାଜନ । ହୁଅ ତୁ ଏହାକୁ ରାଜନ ! ॥
୩ ସୁବୁଦ୍ଧି ସାଧୁ ଏ ଲୋକରେ । ହେ ନରଦେବ ନରବରେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନ କରନ୍ତି ଦ୍ରୋହ । ଆତ୍ମା ନୁହଇ ଯେଣୁ ଦେହ ॥
୪ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ପରା ଜନେ । ଦେବମାୟାରେ ଅନୁଦିନେ ॥
ମୋହିତ ହେବେ ଏ ସଂସାରେ । ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥
ସେବା କରିଣ କିବା ଫଳ । ଶ୍ରମ ଜନମଇଁ କେବଳ ॥
୫ ଏଣୁ ଏ ଦେହ ଅନିୟତ । ଅବିଦ୍ୟା-କାମକର୍ମେ ଜାତ ॥
ଏମନ୍ତ ଜାଣି କରି ଜନ । ଅଭ୍ୟାସ କରେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ଏ ଦେହେ ଆସକତ ନୋହେ । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନକୁ ଯେଣୁ ବହେ ॥
୬ ଯେବଣ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ । ଆସକ୍ତ ନୋହେ ଏ ଦେହରେ ॥
ଏ ଦେହସକାଶୁଁ ଯେ ଜାତ । ଗୃହ, ତନୁଜ, ବନ୍ଧୁ, ବିତ୍ତ ॥
କେ କରେ ମମତା ତହିଁରେ । ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଣ ବେଭାରେ ॥
୭ ଆତ୍ମା-ରୂପରେ ଯେ ଅଛଇଁ । ଦେହରୁ ଭିନ୍ନ ଏ ଅଟଇ ॥
ବାଳଯୁବାଦି ଭେଦୁଁ କରି । ନାନା ରୂପକୁ ଦେହ ଧରି ॥
ମଳିନ, ଜଡ଼, ସେ ସଗୁଣ । ଗୁଣ-ଆଶ୍ରୟେ ଥାଇ ପୁଣ ॥
ସେ ପୁଣି ଏତେ ତେତେ ହୋଇ । ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବକୁ ପାଇ ॥
ସେ ଗୃହ-ଆଦିରେ ଆବୃତ । ଦୃଶ୍ୟ ରୂପରେ ସେ ବିଦିତ ॥
ଆତ୍ମା ସହିତେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସେ ଦେହ ଅଟେ ଅନୁଦିନ ॥
ଏତେ କଥାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ । ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶି ଅଛି ରହି ॥
୮ ଏ ରୂପେ ଦେହେ ଆତ୍ମା ଥାଇ । ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ତା' ଜାଣଇଁ ॥
ଦେହରେ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ନର । ଦେହର ଯେତେକ ବିକାର ॥
ତେଣେ ସେ ଲୋକ ଲିପ୍ତ ନୋହେ । ତେଣୁ[୧] ସେ ବ୍ରହ୍ମସୁଖେ ରହେ ॥
୯ ଛାଡ଼ିଣ କାମନାକୁ ଚିତ୍ତେ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସ୍ୱଧର୍ମେ ଯେ ମୋତେ ॥
କ୍ରମରେ ଭଜେ ହେ ରାଜନ । ତା' ମନ ହୁଅଇ ପ୍ରସନ୍ନ ॥

---

୧. ଯେଣୁ

୧୦ ପ୍ରସନ୍ନମନ ସେହୁ ନର । ଗୁଣମାନଙ୍କୁ କରି ଦୂର ॥ ୩୦
ଉତ୍ତମ କରି ସବୁ ଜାଣି । ଶାନ୍ତିକି ଲଭଇ ସେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୩୧
ମୋର ଉଦାସ ଭାବେ ସ୍ଥିତି । ବ୍ରହ୍ମ କୈବଲ୍ୟ ଅଟେ ଶାନ୍ତି ॥ ୩୨
୧୧ ଶରୀର, କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର । ଜ୍ଞାନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମାନସର ॥ ୩୩
ଯେ ଆତ୍ମା ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଅଟଇ । ଉଦାସୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଇ ॥ ୩୪
କୂଟସ୍ଥ ଅଟେ ସେହୁ ପୁଣି । ତାକୁ ଏ ରୂପେ ଯେହୁ ଜାଣି ॥ ୩୫
ସେ ଲୋକ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ । ଜନ୍ମ ନ ଲଭେ ଆଉ ବାରେ ॥ ୩୬
୧୨ ଦ୍ରବ୍ୟ-କାରକ-କ୍ରିୟାରୂପୀ । ଚେତନାରୂପେ ଅଛି ବ୍ୟାପି ॥ ୩୭
ଯେ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଲୋକର । ତହୁଁ ଉପୁଜଇ ସଂସାର ॥ ୩୮
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଯେଉଁ ନରେ । ସେହୁ ସମ୍ପତ୍ତି-ବିପତ୍ତିରେ ॥ ୩୯
ବିକାର ନ ଲଭନ୍ତି ପୁଣ । ମୋ'ଠାରେ ପ୍ରୀତିକି କରିଣ ॥ ୪୦
୧୩ *ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମାଧମରେ । ସମାନ ଅଟୁ ତୁ ସଂସାରେ ॥ ୪୧
ସୁଖଦୁଃଖରେ ସମ ପୁଣି । ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଛୁ ଜିଣି ॥ ୪୨
ଅମାତ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ ଜନ । ମୁଁ କରିଅଛି ସମ୍ପାଦନ ॥ ୪୩
ତେଣେ ସଂଯୁତ ହୋଇ ବୀର । ଅଖିଳ ଲୋକ ରକ୍ଷା କର ॥ ୪୪
୧୪ ପ୍ରଜାପାଳନ ଅଟେ ଯେହି । ରାଜା ମଙ୍ଗଳ ନିଷ୍ଠେ ସେହି ॥ ୪୫
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ନିମିତ୍ତ । ଅଟଇ ଯେବଣ ସୁକୃତ ॥ ୪୬
ତହିଁରୁ ଷଷ୍ଠଅଂଶ ହରେ । ଯେଣୁ ସେ ପରଲୋକଠାରେ ॥ ୪୭
ସେ ଯେବେ ପାଳନା ନ କରେ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ କର ହରେ ॥ ୪୮
ପ୍ରଜା ହରନ୍ତି ପୁଣ୍ୟ ତାର । ଭୁଞ୍ଜେ ସେ ପାପ ପ୍ରଜାଙ୍କର ॥ ୪୯
୧୫ ବିପ୍ରବରଙ୍କ ସନମତ । ଯେ ପରଂପରାଧର୍ମ ଖ୍ୟାତ ॥ ୫୦
ପ୍ରଧାନ ଅଟେ ସେ ଯାହାର । ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥ[୧] କାମ ଆର ॥ ୫୧
ଆସକ୍ତ ନୋହି ଧର୍ମାଦିରେ । ପୃଥ୍ୱୀ ପାଳନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୨
ଗୃହେ ମିଳିଲେ ସିଦ୍ଧମାନେ[୨] । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବୁ ଅଳ୍ପଦିନେ ॥ ୫୩
ତୋ'ଠାରେ ଅନୁରାଗ ବହି । ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି ଯେଣୁ ରହି ॥ ୫୪

---

* ମଧ୍ୟମ + ଅଧମ = ମଧ୍ୟମାଧମ ।
୧. ଧର୍ମ (?) (ଅର୍ଥକାମୌ ତୁ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକୌ; ସ୍ୱାମୀ)　୨. ସନକାଦି

୧୬	ହେ ନରଇନ୍ଦ୍ର ! କିଛି ବର	।	ମାଗ ତୁ ଠାବରୁ ମୋହର	॥	୫୫
	ଯେଣୁ ତୋହର ସୁଚରିତ	।	ଗୁଣେ ମୁଁ ହେଲି ବଶୀକୃତ	॥	୫୬
	ମୁଁ ଯୋଗ-ତପସ୍ୟା-ଯାଗରେ	।	ସୁଲଭ ନୋହି ଏ ସଂସାରେ	॥	୫୭
	ସମ ଅଟଇ ଚିତ୍ତ ଯାର	।	ଯେଣୁ ମୁଁ ଥାଇ ତାହାଠାର	॥	୫୮

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭	ଏ ରୂପେ ଲୋକଗୁରୁ ହରି	।	ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ସ୍ନେହ କରି	॥	୫୯
	ଶିରେ ଘେନିଲା ଆଜ୍ଞା ତାର	।	ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ନୃପବର	॥	୬୦
୧୮	ନିଜ କର୍ମରେ ଲଜ୍ଜା ପାଇ	।	ପ୍ରେମେ ଛୁଅଁନ୍ତେ ପାଦଦୁଇ	॥	୬୧
	ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ	।	ଦ୍ୱେଷ ଛାଡ଼ିଲେ ସେ ରାଜନ	॥	୬୨
୧୯ } ୨୦	ପୃଥୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକତିରେ	।	ଚରଣପଦ୍ମ ଧରି କରେ	॥	୬୩
	ଯାହାକୁ କଲେକ ପୂଜନ	।	ଯେ ବିଶ୍ୱ-ଆତ୍ମା ଭଗବାନ	॥	୬୪
	ପଦ୍ମପଲାଶ ପ୍ରାୟ ହୋଇ	।	ଶୋହେ ଯାହାର ନେତ୍ର ଦୁଇ	॥	୬୫
	ପ୍ରସ୍ଥାନ-ଅଭିମୁଖ ହୋଇ	।	ଯାନ୍ତେହେଁ ପୃଥୁକୁ ଅନାଇଁ	॥	୬୬
	ତା' ଅନୁଗ୍ରହ ବିଚାରିଣ	।	ବିଳମ୍ବ କିଛି ଆଚରିଣ	॥	୬୭
	ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେକ ଶ୍ରୀଧର	।	ଯେ ମିତ୍ର ସାଧୁଲୋକଙ୍କର	॥	୬୮
୨୧	ସେ ଆଦିରାଜା ତଦନ୍ତରେ	।	ଅଞ୍ଜଳି ରଚି ବେନିକରେ	॥	୬୯
	ହରିଙ୍କି ନ ପାରିଲା ଚାହିଁ	।	ନୟନ ଯୁଗୁଁ ଅଶ୍ରୁ ବହି	॥	୭୦
	ଲୋତକେ ବିକ୍ଳବ ହୋଇଲା	।	କିଛିହିଁ କହି ନ ପାରିଲା	॥	୭୧
	ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହୃଦେ ଆଲିଙ୍ଗନ	।	କରି ରହିଲା ସେହିସ୍ଥାନ	॥	୭୨
୨୨	ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ଅଶ୍ରୁବାରି	।	ନିଜ ହସ୍ତରେ ପୋଛିକରି	॥	୭୩
	ଅତୃପ୍ତଲୋଚନ ଗୋଚର	।	ହୋଇଅଛନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର	॥	୭୪
	ଉଚ୍ଚ କନ୍ଧରେ ଗରୁଡ଼ର	।	ଦେଇ ହସ୍ତାଗ୍ର ଆପଣାର	॥	୭୫
	ପାଦେ ଯେ କ୍ଷିତି ଛୁଇଁଛନ୍ତି	।	ତାଙ୍କୁ କହିଲା ମହୀପତି	॥	୭୬

ଶ୍ରୀପୃଥୁରୁବାଚ

୨୩	*ହେ ପ୍ରଭୁ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ବର	।	ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର	॥	୭୭
	ତୁମ୍ଭ ଠାବରୁ ବରମାନ	।	ବରିବ କେଉଁ ବୁଧଜନ	॥	୭୮

* ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣ ବର ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମାରେ ଅହଂକାର ଅଛି ।

ଯେବଣ ଲୋକମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାରେ ଅଛି ଅହଂକାର ॥ ୭୯
ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଖ୍ୟାତ । ଯେବଣ ବରେ ଏ ଜଗତ ॥ ୮୦
ନାରକୀ ଲୋକମାନଙ୍କର । ଅଛନ୍ତି ହାଦେ ଯେଉଁ ବର ॥ ୮୧
ତାହାଙ୍କୁ ମୁହିଁ ନ ବରଇ । ଶୁଣ ହେ କୈବଲ୍ୟଗୋସାଇଁ ॥ ୮୨
୨୪ ହେ ନାଥ ଯେ ମହତ ନର । ହୃଦୟଭିତରୁ ତାଙ୍କର ॥ ୮୩
ଗଳିତ ହୋଇ ମୁଖଦ୍ୱାରେ । ପ୍ରସରି ଥାଇ ଯେ ସଂସାରେ ॥ ୮୪
ତୁମ୍ଭ ଚରଣପଙ୍କଜର । [1]ମରନ୍ଦରୂପ ଯଶସାର ॥ ୮୫
ତାର ଶ୍ରବଣ ଯହିଁ ନାହିଁ । ସେ ମୋକ୍ଷ ନ ବାଞ୍ଛଇ ମୁହିଁ ॥ ୮୬
ଶୁଣିମା ଅର୍ଥେ ଯଶ ତୋର । ଅୟୁତେ କର୍ଣ୍ଣ ମୋର କର ॥ ୮୭
ବର କରିଣ ଏହି କଥା । ମାଗୁଣ ଅଛି ମୁଁ ସର୍ବଥା ॥ ୮୮
୨୫ ହେ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣ । ପଦ୍ମର ଯେଉଁ ସୁଧାକଣ ॥ ୮୯
ତାର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଯେଉଁ ବାତ । ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ନିର୍ଗତ ॥ ୯୦
ସେ ପୁଣ କରିବ ପ୍ରଦାନ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥ ୯୧
ଆମ୍ଭେ କୁତ୍ସିତ ଯୋଗୀଜନ । ପାସୋରିଅଛୁଁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥ ୯୨
ଏ ଘେନି ବରଦାନୁଁ ତୋର । କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛିଟି ଆମ୍ଭର ॥ ୯୩
୨୬ ଶୋଭନ ଅଟେ ଯଶ ଯାର । ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୪
ସାଧୁସଙ୍ଗମେ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ମଙ୍ଗଳ ଯଶ ତୋର ବାରେ ॥ ୯୫
ଯେ ଜନ ଶ୍ରବଣ କରଇ । ସେ ଯେବେ ଗୁଣଜ୍ଞ ଅଟଇ ॥ ୯୬
କେମନ୍ତେ ହୋଇବ ବିରତ । ପଶୁବିହୀନେ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୯୭
ଗୁଣସମୂହ ଇଚ୍ଛା କରି । *ବରିଲା ଯେଉଁ ଯଶ ଶିରୀ[2] ॥ ୯୮
୨୭ ତୁମ୍ଭେ ତ ପୁରୁଷ-ଉତ୍ତମ । ସମସ୍ତ ଗୁଣଙ୍କର ଧାମ ॥ ୯୯
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜୁଅଛି ମୁହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରାୟ ଲାଳସ ହୋଇ ॥୧୦୦
ମୁଁ କ୍ଷୀରସାଗରନନ୍ଦିନୀ । ବାଞ୍ଛିଲୁ ଏକା ପତି ବେନି ॥୧୦୧
ତୋର ଚରଣେ ଏକତାନ । ହୋଇଲା ଯେଣୁ ଆମ୍ଭ ମନ ॥୧୦୨
ଏ ଘେନି ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କର । କଳି ନୋହିବ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୦୩

---

୧. ମରନ୍ଦ = ପୁଷ୍ପରସ ।
* ବରିଲା ଯା ସିନ୍ଧୁକୁମାରୀ ।
୨. ଶିରୀ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ)

୨୮ ହେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର । ଯେ ମାତା ଅଟେ ଜଗତର ॥୧୦୪
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଠାରେ କଳି ଜାତ । ହୋଇବ ଆମ୍ଭର ନିୟତ ॥୧୦୫
ତାହାର କର୍ମ ଯେ ସେବନ । ତହିଁରେ ଯେଣୁ ଆମ୍ଭ ମନ ॥୧୦୬
ଦୀନବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ । ସାନହିଁ ବଡ଼ କର ତେଣୁ ॥୧୦୭
ନିଜ ସ୍ୱରୂପେ ଅବିରତ । ହୋଇଣ ଥାନ୍ତେ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥୧୦୮
ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭର । ତାହାକୁ ନ କର ଆଦର ॥୧୦୯
୨୯ ଦୀନବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ । ନିଷ୍କାମ ଲୋକମାନେ ତେଣୁ ॥୧୧୦
କାମନା ଅନ୍ତରେ ଭଜନ । କରନ୍ତି ଆହେ ଭଗବାନ ॥୧୧୧
ମାୟାଗୁଣଙ୍କ ବିଳାସରେ । ଉଦୟ ଯାହାର ସଂସାରେ ॥୧୧୨
ଏମନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯେ ପୁଣି । ନିରସ୍ତ କରିଅଛ ଜାଣି ॥୧୧୩
ତୁମର ଚରଣ ସ୍ମରଣ । ବିନୁ ଏ ସଂସାରରେ ପୁଣ ॥୧୧୪
ନ ଦେଖୁଅଛୁ ସାଧୁଙ୍କର । ଆନ ଫଳକୁ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୧୫
୩୦ ବିଶ୍ୱମୋହନ ତୁମ୍ଭ ବାଣୀ । ଏମନ୍ତ ମଣୁଛି ମୁଁ ପୁଣି ॥୧୧୬
ଯେଣୁ ଭଜୁଛି ଯେଉଁ ଜନ । ତାକୁ ବୋଲୁଛ ଏ ବଚନ ॥୧୧୭
ମନରେ ଇଚ୍ଛା ଯେ ତୋହର । ସେ କଥା ମୋହଠାରୁ ବର ॥୧୧୮
ବଚନରଜ୍ଜୁରେ ତୁମ୍ଭର । ବଦ୍ଧ ନୁହଇଂ ଯେବେ ନର ॥୧୧୯
ତେବେ ସେ କର୍ମର ଫଳରେ । ମୋହିତ ହୋଇ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୨୦
ସେହି କର୍ମକୁ ଆଚରଣ । କରଇ କି ନିମିତ୍ତେ ପୁଣ ॥୧୨୧
୩୧ ହେ ପ୍ରଭୁ ମାୟାରେ ତୁମ୍ଭର । ଖଣ୍ଡିତମତି ହୋଇ ନର ॥୧୨୨
ଆମ୍ଭାରୁ ଆନ ଯେ ଅଟଇ । ଯେଣୁ ଅଜ୍ଞାନୀ ତା' ମାଗଇ ॥୧୨୩
ବାଳକମାନଙ୍କର ହିତ । ଯେସନେ ଆଚରଇ ତାତ ॥୧୨୪
ତୁମ୍ଭେ ସେ ପ୍ରକାରେ ଆମ୍ଭର । ହିତକଥାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ॥୧୨୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୨ ଏମନ୍ତରୂପେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି । କରନ୍ତେ ପୃଥୁ ନରପତି ॥୧୨୬
ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଚକ୍ରଧର । ମୋଠାରେ ଭକ୍ତି ହେଉ ତୋର ॥୧୨୭
ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି କି ଭାଗ୍ୟରେ । ହେ ନୃପ ! କଲୁ ତୁ ମୋ ଠାରେ ॥୧୨୮
ଦୁସ୍ତର ମାୟାକୁ ମୋହର । ହେଳେ ତରନ୍ତି ଯେଣେ ନର ॥୧୨୯

---

୧. ଅଟଇ (?) (ତୁଂ ଅସିତଃ ଅବଦ୍ଧଃ, ସ୍ୱାମୀ)

୩୩ ହେ ନୃପ ! ସାବଧାନ ହୋଇ । ମୋହର ଆଜ୍ଞା କର ତୁହି ॥୧୩୦
ମୋ ଆଜ୍ଞା ଯେଉଁ ଲୋକ କରେ । ମଙ୍ଗଳ ଲଭେ ସବୁଠାରେ ॥୧୩୧
୩୪ ଯେବଣ ଅର୍ଥଯୁତ ବାଣୀ । ବେଣତନୁଜ ଛନ୍ତି ଭଣି ॥୧୩୨
ସେ ବଚନକୁ ଦେବ ହରି । ଏ ରୂପେ ପ୍ରତିପୂଜା କରି ॥୧୩୩
ତା'ଠାରୁ ପୂଜାକୁ ଲଭିଣ । ତାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରିଣ ॥୧୩୪
ଆପଣା ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ । କରିବା ଅର୍ଥେ କଲେ ମନ ॥୧୩୫
୩୫ ଦେବତା-ଋଷି-ପିତୃଗଣ । ଗନ୍ଧର୍ବ-ସିଦ୍ଧ ଯେ ଚାରଣ ॥୧୩୬
ପନ୍ନଗ-ଅପ୍ସରା-କିନ୍ନର । ଯେ ନାନା ଭୂତ ଖଗ ନର ॥୧୩୭
୩୬ ତାହାଙ୍କ ମନ ବଚନରେ । ଅଞ୍ଜଳି ଯୋଡ଼ିଣ ଭକ୍ତିରେ ॥୧୩୮
ପୂଜନ୍ତେ ଯଜ୍ଞେଶବୁଦ୍ଧିରେ । ଗମନ କଲେ ତଦନ୍ତରେ ॥୧୩୯
ଯେ ବିଷ୍ଣୁପାରିଷଦ ଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ଗଲେ ॥୧୪୦
୩୭ ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ସହିତରେ । ପୃଥୁ ଯେ ଥିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ॥୧୪୧
ହରନ୍ତେ ତାହାଙ୍କର ମନ । ବିଷ୍ଣୁ ଗମିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥୧୪୨
୩୮ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦେବ । ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ବାସୁଦେବ ॥୧୪୩
ଶରୀର ପ୍ରକାଶି ଯେ ଥିଲେ । ପୁଣ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ॥୧୪୪
ତାହାଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର । ନୃପ ଚଳିଲେ ନିଜ ପୁର ॥୧୪୫
ଚିନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଦାମ୍ବୁଜ । ଭଣଇ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ ॥୧୪୬

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସମ୍ବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁସ୍ତବୋ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକବିଂଶେ ତୁ ପୃଥୁନା ପ୍ରଜାନାମନୁଶାସନମ୍ ।
ମହାସତ୍ରେ ସୁରାଦୀନାଂ ମହାସଦସି ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ମୁକ୍ତା, କୁସୁମମାଳାମାନ । ସୁବର୍ଣ୍ଣତୋରଣ ବସନ ॥ ୧
ମହାସୁରଭି ଧୂପେ ପୁର । ମଣ୍ଡିତ ସେହି ସେହି ଠାର ॥ ୨

୨ ଅଗୁରୁ-ଚନ୍ଦନ ଜଳରେ । ଓଦା ଅଟନ୍ତି ଯେ ନିର୍ଭରେ ।। ୩
ସେ ହାଟ-ବାଟ-ଅଙ୍ଗଣାର । ସଂଯୋଗ ଅଛି ଯେଉଁ ପୁର ।। ୪
ପୁଷ୍ପ, ଅକ୍ଷତ, ଫଳମାନ । ଲାଜା, ହରିତ[1]ଯବ ଆନ ।। ୫
ଦୀପ-ଆବଳୀରେ ପୂଜିତ । ଯେ ପୁର ଅଟଇ ସଂତତ ।। ୬
୩ ବର୍ତ୍ତୁଳ[2] ରମ୍ଭାତରୁ, ବାଳ । କ୍ରମୁକ ବୃକ୍ଷେ ଯେ ସଂକୁଳ ।। ୭
ତରୁପଲ୍ଲବମାନଙ୍କରେ । ଭୂଷିତ ସକଳ ସ୍ଥାନରେ ।। ୮
୪ ଦଧିକି ଆଦି ଯେ ଅଶେଷ । ମଙ୍ଗଳ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ ।। ୯
ସେମାନ କରିଣ ସମ୍ଭାର । ଦୀପ-ଆବଳୀ ଘେନି କର ।। ୧୦
ପ୍ରଜା ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ଠାର । ଉତ୍ତମ କନ୍ୟାଏ ଆବର ।। ୧୧
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁଣ୍ଡଳେ ମଣ୍ଡିତ । ହୋଇଣ ମିଳିଲେ ତ୍ୱରିତ ।। ୧୨
୫ ସ୍ଫୁରୁଛି ଶଙ୍ଖନାଦମାନ । ବିପ୍ରେ କରନ୍ତି ବେଦସ୍ୱନ ।। ୧୩
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଗୃହେ ବୀର । ମନରେ ନାହିଁ ଅହଂକାର ।। ୧୪
୬ ପୃଥୁଙ୍କୁ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ । ଯେ ପୁର-ଜନପଦ-ଜନେ ।। ୧୫
ପୂଜନ୍ତେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଣ । ପୃଥୁ ପୂଜିଲେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣ ।। ୧୬
ବିପୁଳ ଯଶ ତାହାଙ୍କର । ଦାନ କରନ୍ତି ପ୍ରିୟ ବର ।। ୧୭
୭ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଅଟେ ଚେଷ୍ଟା ଯାର । ସୁପୂଜ୍ୟତମ ଗୁଣେ ବର ।। ୧୮
ଏ ଆଦି ନାନା କର୍ମମାନ । କରନ୍ତେ ସେ ପୃଥୁ ରାଜନ ।। ୧୯
ପାଳିଲେ ମହୀମଣ୍ଡଳକୁ । ରଖିଣ ବିପୁଳ ଯଶକୁ ।। ୨୦
ବିଷ୍ଣୁ-ପରମ-ପଦ ଯେହି । ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଅନ୍ତେ ତହିଁ ।। ୨୧

ଶ୍ରୀସୂତ ଉବାଚ

୮ ଅଶେଷ ଗୁଣରେ ଉର୍ଜିତ । ଗୁଣୀମାନଙ୍କରେ ପୂଜିତ ।। ୨୨
ଆଦିରାଜାର ସେହୁ ଯଶ । ମୈତ୍ରେୟ କରନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ ।। ୨୩
ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ପୂଜନ । ବିଦୁର କହିଲେ ବଚନ ।। ୨୪
ହେ ଶଉନକ ! ଯେ ବିଦୁର । ବଇଷ୍ଣବଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର ।। ୨୫

---

୧. ହରିତ ଯବ-ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ 'ତୋକ୍ମ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।
୨. ବର୍ତ୍ତୁଳ-ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ 'ସବୃନ୍ତ' ଶବ୍ଦର ଅନୁବାଦ । 'ସବୃନ୍ତ' ପାଠାନ୍ତର ଅଛି ।
ସବୃନ୍ତ = ପୁଷ୍ପଫଳଯୁକ୍ତ (ସ୍ୱାମୀ)

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୯ ସକଳ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳିଲେ । ଯାହାଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କଲେ ॥ ୨୬
ଅଶେଷ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା । ଲଭିଲେ ସେହୁ ପୃଥୁରାଜା ॥ ୨୭
ଯେବଣ ଭୁଜଯୁଗେ କ୍ଷିତି । ଦୋହନ କଲେ ନରପତି ॥ ୨୮
ବହନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ତହିଁ । କି କଲେ ନରଦେହ ବହି ॥ ୨୯
୧୦ କେ ବା ପଣ୍ଡିତ ଜନ ହୋଇ । ଏହାର କୀର୍ତ୍ତି ନ ଶୁଣଇଁ ॥ ୩୦
ଅଶେଷ ଭୂପତି ଯାହାର । ବିକ୍ରମ-ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟପ୍ରକାର ॥ ୩୧
ସଲୋକପାଳ ଲୋକଗଣ । ଅଛନ୍ତି ଯାହା ଆଶ୍ରୟେଣ ॥ ୩୨
ଆଜହିଁ ଶୁଦ୍ଧ କର୍ମ ଯାର । କହ ମୋତେ ହେ ବିପ୍ରବର ॥ ୩୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୧ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ନଦୀ ବେନି । ମଧ୍ୟରେ ପୁଣ୍ୟ ଯେ ଅବନି ॥ ୩୪
ତହିଁ ବସନ୍ତେ ସେ ରାଜନ । ପୂର୍ବ ସଞ୍ଚିତ ଭୋଗମାନ ॥ ୩୫
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ପୁଣ୍ୟଶେଷ ପାଇଁ । ସୁଖ-ଆସକ୍ତି ଚିତ୍ତେ ନାହିଁ ॥ ୩୬
୧୨ ନ ସ୍ଖଳେ ଆଜ୍ଞା ସବୁଠାରେ । ସାତ ଦ୍ୱୀପରେ ଦଣ୍ଡ ଧରେ ॥ ୩୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବଂ[1] ବାହାରେ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରେ ଆନଠାରେ ॥ ୩୮
୧୩ ଏକ ସମୟେ ହେଲା ତାର । ମହାସତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷା ବର ॥ ୩୯
ଦେବତା ବ୍ରହ୍ମରଷି[2]ଙ୍କର । ରାଜରଷିଙ୍କର ଆବର ॥ ୪୦
ସେ ମହାସତ୍ରେ ହେ ସତ୍ତମ ! । ସମାଜ ହୋଇଲା ଉତ୍ତମ ॥ ୪୧
୧୪ ଯଥା ଯୋଗ୍ୟରେ ପୂଜ୍ୟ ଜନ । ସେ ସତ୍ରେ ହୁଅନ୍ତେ ପୂଜନ ॥ ୪୨
ଉଠିଲେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଆସି । ତାରାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥ ୪୩
୧୫ ସ୍ୱଭାବେ ଉନ୍ନତ ଗଉର । ପୀନ ପ୍ରଲମ୍ବ ଭୁଜ ତାର ॥ ୪୪
ସୁନାସା ସୁମୁଖ ଈକ୍ଷଣ । ପଙ୍କଜପ୍ରାୟକ ଅରୁଣ ॥ ୪୫
ସୁନ୍ଦର ପୀନ ତାର ଅଂସ । ଶୋଭନ ଦନ୍ତ ମନ୍ଦହାସ ॥ ୪୬

---

୧. ବୈଷ୍ଣବ—ମୂଳପାଠସ୍ଥିତ ଅଚ୍ୟୁତଗୋତ୍ର ଶବ୍ଦର ଅନୁବାଦ ।
ଅଚ୍ୟୁତଃ ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକଃ ଯେଷାଂ ବୈଷ୍ଣବାନାଂ.... ।
* ହୃଦି ରୂପଂ ମୁଖେ ନାମ ନୈବେଦ୍ୟମୁଦରେ ହରେଃ ।
ପାଦୋଦକଂ ଚ ନିର୍ମାଲ୍ୟଂ ମସ୍ତକେ ଯସ୍ୟ ସୋଽଚ୍ୟୁତଃ ॥
୨. ଦେବରଷି ।

୧୬ ବିଶାଳ ବକ୍ଷ ଅଟେ ଯାର । ଶ୍ରୋଣି ହିଁ ଅଟଇ ବିସ୍ତାର ।। ୪୭
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଦଳର ଅଗ୍ରକୁ । ଯେସନେ କରନ୍ତେ ତଳକୁ ।। ୪୮
ଉପର ହୁଅଇ ବିସ୍ତାର । ତଳକୁ ହୋଏ ଊଣା ତାର ।। ୪୯
ସେହି ପ୍ରକାରେ ଯା' ଉଦର । ବଳିରେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ।। ୫୦
ଯେହୁ ତେଜସ୍ୱୀ, ନାଭି ଯାର । ଆବର୍ତ୍ତପ୍ରାୟକ ଗମ୍ଭୀର ।। ୫୧
ଯା' ଉରୁ କାଞ୍ଚନଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଉନ୍ନତ ଚରଣ ଯୁଗଳ ।। ୫୨
୧୭ ସୂକ୍ଷ୍ମ, କୁଟିଳ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶ୍ୟାମ । କେଶ ଯାହାର ଅଭିରାମ ।। ୫୩
ଶଙ୍ଖପ୍ରାୟକ ଯା' କନ୍ଧର । ତିନି ରେଖାରେ ମନୋହର ।। ୫୪
ବହୁତମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତ୍ର ବେନି । ପିନ୍ଧି, ଉତ୍ତରୀ କରି ଘେନି ।। ୫୫
୧୮ ସକଳଗାତ୍ର ଶୋଭା ଯେହି । ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ତାହିଁ ।। ୫୬
ଭୂଷଣମାନଙ୍କୁ ଦେହରୁ । ମୁଞ୍ଚିଲେ ଦୀକ୍ଷା ଘେନିବାରୁ ।। ୫୭
ଶ୍ରୀମନ୍ତ କୃଷ୍ଣାଜିନଧର । କୁଶକୁ ଧରିଛନ୍ତି କର ।। ୫୮
କର୍ମ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଉଚିତ । କରିଛନ୍ତି ତା' ସମାପତ ।। ୫୯
୧୯-୨୦ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସଂତାପ ବିନାଶନ । ଯା' ନେତ୍ରଡୋଳା ଶୋଭମାନ ।। ୬୦
ଏ ରୂପେ କଲେ ସେ ରାଜନ । ସବୁ ଦିଗକୁ ବିଲୋକନ ।। ୬୧
ହରଷ କରନ୍ତେ ସଭାକୁ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ।। ୬୨
ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ । ଅଛନ୍ତି ଚିତ୍ରପଦଚୟ ।। ୬୩
ଯେ ବାଣୀ ପ୍ରଶସ୍ତ ନିର୍ମଳ । ଗମ୍ଭୀର ଅତି ଅବ୍ୟାକୁଳ ।। ୬୪
ସଭିଙ୍କ ଉପକାର ପାଇଁ । କହିଲେ କିବା ନରସାଇଁ ।।

ଶ୍ରୀପୃଥୁରୁବାଚ

୨୧ ହେ ସଭାସଦ ସାଧୁନର । ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ଭବୁ ତୁମ୍ଭର ।। ୬୫
ଯେତେକ ଆସିଛ ଏଠାକୁ । ସମସ୍ତେ ଶୁଣ ମୋ ବାକ୍ୟକୁ ।। ୬୬
ଧର୍ମ ଜାଣିବାକୁ ଯେ ଜନେ । ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି ନିଜ ମନେ ।। ୬୭
ସେ ମନକଥା ଆପଣାର । କହନ୍ତି ସାଧୁଙ୍କ ଆଗର ।। ୬୮
୨୨ ମୁଁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦଣ୍ଡଧାରୀ । ଜଗତେ ଧାତା ଅଛି କରି ।। ୬୯
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କରିବି ପାଳନ । ତାଙ୍କୁ କରିବି ବୃତ୍ତି ଦାନ ।। ୭୦
ତାହାଙ୍କୁ ଯେଝା ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ । ରଖିବି ନାନା ପରକାରେ ।। ୭୧

୨୩ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପୂର୍ବ କରମର । ସାକ୍ଷୀ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୭୨
ତାହାଙ୍କୁ ସଂତୋଷ ସେ ହୋଇ । ସେ ଯେଉଁ ଲୋକମାନ ପାଇ ॥ ୭୩
କାମଦ ସେହୁ ଲୋକମାନେ । କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀଜନେ ॥ ୭୪
ପ୍ରଜାପାଳନ ଆଦି କଲେ । ସେ ଲୋକେ ମୋର ହେବେ ଭଲେ ୭୫
୨୪ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଧର୍ମ ନ ଶିଖାଇ । ଯେ ରାଜା କରକୁ ଘେନଇଁ ॥ ୭୬
ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାପ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ । ନିଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ଇ ॥ ୭୭
୨୫ ହେ ପ୍ରଜାମାନେ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର । ପାଳନକର୍ତ୍ତା ତେଣୁ ମୋର ॥ ୭୮
ପରଲୋକରେ ହିତ[୧] ପାଇଁ । ମନରୁ ଅସୂୟା ଛଡ଼ାଇ ॥ ୭୯
ଧର୍ମକୁ ଆଚରଣ କର । ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାର ॥ ୮୦
ତେବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହ । ହୋଇବ ମୋର ନିଃସନ୍ଦେହ ॥ ୮୧
୨୬ ହେ ପିତୃ, ଦେବ, ଋଷିଜନେ । ନିର୍ମଳ ଅଟ ତୁମ୍ଭେମାନେ ॥ ୮୨
ସେ କଥା ଆନନ୍ଦ ହୋଇଣ । ସ୍ୱୀକାର କର ତୁମ୍ଭେ ପୁଣ ॥ ୮୩
ଯେ କର୍ମ କରେ, ଯେ ଶିଖାଇ । ଯେ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ଲଭଇ ॥ ୮୪
ସେ ତିନିଙ୍କର ଫଳ ଯେଣୁ । ସମାନ ପରଲୋକେ ତେଣୁ ॥ ୮୫
୨୭ ହେ ପୂଜ୍ୟତମମାନେ ଶୁଣ । କେହୁଣିମାନଙ୍କ ମତେଣ ॥ ୮୬
ଅଛଇ ଏକ ଅଧୀଶ୍ୱର । ଯଜ୍ଞପତି ନାମ ତାହାର ॥ ୮୭
ଏ ଲୋକ ପରଲୋକ ଦୁଇ । ଏଥିରେ କାନ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮୮
ଅଛନ୍ତି ଭୋଗଭୂମିମାନ । ଦୀପ୍ତ ଶରୀରମାନେ ଆନ ॥ ୮୯
୨୮ ମନୁ, ଉତ୍ତାନପାଦ ମିଶି । ଯେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ରାଜଋଷି ॥ ୯୦
ଯେ ରାଜା ଧ୍ରୁବ ନାମେ ଖ୍ୟାତ । ଯେ ଅଙ୍ଗ ଆମ୍ଭ ପିତାତାତ ॥ ୯୧
୨୯ ଏରୂପ ଆନମାନଙ୍କର । ପିତାମହର ଶଙ୍କରର ॥ ୯୨
ପ୍ରହ୍ଲାଦ-ବଳିର ବିଷ୍ଣୁରେ । କୃତ୍ୟ ଅଛି ଏ ସଂସାରରେ ॥ ୯୩
୩୦ ବେଣକୁ ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ଧର୍ମମୋହିତ ଏ ଜଗତେ ॥ ୯୪
କେବଳ ତାହାଙ୍କ ବାହାରେ । ଶୋଚନାଯୋଗ୍ୟ ସେହୁ ନରେ ॥ ୯୫
ତ୍ରିବର୍ଗ, ସ୍ୱର୍ଗ, ମୋକ୍ଷଙ୍କର । ଏକାନ୍ତ ହେତୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୯୬
୩୧ ଚରଣସେବା ଇଚ୍ଛା ଯାର । ସଂସାରତାପବନ୍ତଙ୍କର ॥ ୯୭
ଅଶେଷ ଜନ୍ମରେ ସଂଚିତ । ମନରେ ଯେଉଁ ମଳ ସ୍ଥିତ ॥ ୯୮

---

୧. ଗତି ।

ତତ୍କାଳ କରେ ତା' ଦହନ । ବଢ଼ନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା ଦିନୁଁ ଦିନ ।। ୯୯
ପାଦ-ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠଜାତ ନଦୀ । ଯେସନେ କଳୁଷକୁ ଭେଦି ।।୧୦୦
୩୨ ମନର ବିବିଧ କଳୁଷ । ବିନାଶ କରିଣ ପୁରୁଷ ।।୧୦୧
ବୈରାଗ୍ୟଂ ବିଜ୍ଞାନ ଯେ ଜାତ । ତାର ସକାଶୁଁ ବୀର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ।।୧୦୨
ଚରଣମୂଳକୁ ଯାହାର । ଆଶ୍ରୟ କରି, ଆପଣାର ।।୧୦୩
କ୍ଳେଶମାନଙ୍କୁ ଯେ ଦିଅଇ । ସେ ସଂସାରକୁ ସେ ନ ପାଇ ।।୧୦୪
୩୩ ଅଧ୍ୟାପନକୁ ଆଦି ଯେତେ । ନିଜ ଜୀବିକା ଏ ଜଗତେ ।।୧୦୫
ମନ, ବଚନ, କାୟ, ଗୁଣ । ଯେ ଧ୍ୟାନ, ସ୍ତୁତି, ପୂଜା ପୁଣ ।।୧୦୬
ତେଣେ ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଭଜ । ସର୍ବ କପଟମାନ ତେଜ ।।୧୦୭
କାମକୁ ପ୍ରଦାନ କରଇ । ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ ।।୧୦୮
ଯାହାର ଅଧିକାର ଯେତେ । ସେ ରୂପେ ତାହାଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତେ ।।୧୦୯
ନିଶ୍ଚୟେଂ ଅର୍ଥସିଦ୍ଧି ହେବ । ମନେ ଆଶଙ୍କା ନ ଧରିବ ।।୧୧୦
୩୪ ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନରେ ଘନ । ହେଲେହେଁ ଏହୁ ଭଗବାନ ।।୧୧୧
ଏ ହାଦେ ହେଲେହେଁ ନିର୍ଗୁଣ । ଏ କର୍ମମାର୍ଗରେ ଏ ପୁଣ ।।୧୧୨
ନାନା ବିଶେଷ ଗୁଣଯୁତ । ଯଜ୍ଞରୂପରେ ସୁବିଖ୍ୟାତ ।।୧୧୩
ନାନାପ୍ରକାରେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ । ବ୍ରୀହି ଆଦିକି ଏ ଜଗତେ ।।୧୧୪
ଯେ ଅଟେ ଶୁକ୍ଳଆଦି ଗୁଣ । କୁଟିବା ଆଦି କ୍ରିୟା ପୁଣ ।।୧୧୫
ମନ୍ତ୍ର ଅଟନ୍ତି ଯେ ଆବର । ଯେ ଅଙ୍ଗସାଧ୍ୟ ଉପକାର ।।୧୧୬
ସଂକଳ୍ପ, ପଦାର୍ଥ ଶକତି । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୋମାଦି ଯେବା ଖ୍ୟାତି ।।୧୧୭
ଏତେ ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନ । ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପରେ ସଂପନ୍ନ ।।୧୧୮
୩୫ ଯେହୁ ଜନମେ ପ୍ରକୃତିରେ । କାଳ, ବାସନା, କରମରେ ।।୧୧୯
ସେ ଦେହେଂ[୧] ବିଷୟ-ଆକାର । ବୁଦ୍ଧିକି ପାଇ ଏ ଈଶ୍ୱର ।।୧୨୦
ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ ହୋଇଣ । କ୍ରିୟାର ଫଳ ଯେହୁ ପୁଣ ।।୧୨୧
ସେ ରୂପେ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ । କାଷ୍ଠରେ ଯେସନେ ହୁତାଶ ।।୧୨୨
ଦାରୁ ହିଁ ବକ୍ର ଦୀର୍ଘ ଯେତେ । ଅଗ୍ନିହିଁ ପ୍ରକାଶଇ ତେତେ ।।୧୨୩

---

୧. ନୋହେ (?) * ''ଏତସ୍ୟ ଏବ ଆନନ୍ଦସ୍ୟ ଅନ୍ୟାନି ଭୂତାନି ମାତ୍ରାମୁପଜୀବନ୍ତି'' ଇତି ଶ୍ରୁତିଃ ।

୩୬ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଯେ ହରି ଗୁରୁ ଜଗତର ॥୧୨୪
ଏ ପ୍ରଜାମାନେ ତାଙ୍କୁ ମୋର । ଧରଣୀତଳେ ନିରନ୍ତର ॥୧୨୫
ସ୍ୱଧର୍ମଯୋଗେ ଭଜୁଛନ୍ତି । ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ହିଁ ଏ ଅଟନ୍ତି ॥୧୨୬
ଏଣୁ ଏ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ । କରୁଅଛନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥୧୨୭
୩୭ ଅତି ସମୃଦ୍ଧିରେ ସଂଯୁତ । ଯେ ରାଜକୁଳ ଅବିରତ ॥୧୨୮
ତା'ଠାରୁ ତେଜ ଜାତ ଯେହୁ । ସେ ବିପ୍ରକୁଳଠାରେ ନୋହୁ ॥୧୨୯
ସେ ନୋହୁ ବୈଷ୍ଣବକୁଳରେ । ସହିଷ୍ଣୁ ଭାବେ, ତପସ୍ୟାରେ ॥୧୩୦
ବିଦ୍ୟାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୀପିତ । ଯେ ବିପ୍ର, ବିଷ୍ଣୁର ଯେ ଭକ୍ତ ॥୧୩୧
୩୮ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ପୁରାତନ । ପୁରୁଷ ଯେଉଁ ଭଗବାନ ॥୧୩୨
ସେ ଯେଉଁ ବିପ୍ରଙ୍କ ଚରଣ । ବନ୍ଦନ ସକାଶରୁ ପୁଣ ॥୧୩୩
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୁହଇ ବିନାଶ । ଜଗତପବିତ୍ର ଯେ ଯଶ ॥୧୩୪
ଏ ବେନି କଥାକୁ ଲଭିଲେ । ମହତମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ॥୧୩୫
୩୯ ସକଳ ଜନମାନଙ୍କର । ହୃଦୟବର୍ତ୍ତୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୩୬
ନିଜ ଇଚ୍ଛାଏ ଶୋଭା ପାନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରିୟ ଯେ ଅଟନ୍ତି ॥୧୩୭
ସେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣସେବାଏ । ତୋଷ ହୁଅନ୍ତି ଅତିଶୟେ ॥୧୩୮
ସେ ବିଷ୍ଣୁଧର୍ମପରାୟଣେ । ବିନୟ ହୋଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୩୯
ସେ ବିପ୍ରକୁଳକୁ ମାନବେ । ଭଜ ହେ ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଭାବେ ॥୧୪୦
୪୦ ଯେବଣ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳର । ପ୍ରତ୍ୟହ ସେବନରୁ ନର ॥୧୪୧
ଅତିଶୟରେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ । ଅଟଇ ଯେଉଁ ନିଜ ମନ ॥୧୪୨
ସେ ବିପ୍ରଠାରୁ ଦେବଙ୍କର । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଛି କି ମୁଖ ଆର ॥୧୪୩
୪୧ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଙ୍କ ନାମରେ । ହବିକି ବ୍ରାହ୍ମଣମୁଖରେ ॥୧୪୪
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀମାନେ । ହୋମ କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନେ ॥୧୪୫
ଯେମନ୍ତ ରୂପେ ଭଗବାନ । ସେ ହବି କରଇ ଭୋଜନ ॥୧୪୬
ଚେତନାଶୂନ୍ୟ ଅନଳରେ । ହୋମ କରନ୍ତେ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥୧୪୭
ବିଷ୍ଣୁ ନ କରନ୍ତି ଭୋଜନ । ସେ ଜ୍ଞାନଗମ୍ୟ ଭଗବାନ ॥୧୪୮
ଯାହାଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ । ଗମନ୍ତି ନାହିଁ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନେ ॥୧୪୯

୪୨	ନିତ୍ୟ, ନିର୍ମଳ, ସନାତନ	।	ବେଦକୁ ଯେଉଁ ବିପ୍ରଜନ	॥୧୫୦
	ଶ୍ରଦ୍ଧା, ତପସ୍ୟା, ମଙ୍ଗଳ¹ରେ	।	ମୌନ, ସଂଯମ ସମାଧିରେ	॥୧୫୧
	ଅର୍ଥଗୋଚର-ଅର୍ଥେ କରି	।	ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ଛନ୍ତି ଧରି	॥୧୫୨
	ଯେଉଁ ବେଦରେ ଏ ଜଗତ	।	ଶୋଭା ପାଉଛି ଅବିରତ	॥୧୫୩
	ଦର୍ପଣତଳରେ ଯେସନ	।	ବିଶ୍ୱ ଦିଶଇ ଶୋଭମାନ	॥୧୫୪
୪୩	ସେ ବିପ୍ରମାନଙ୍କ ଚରଣ	।	ପଙ୍କଜରେଣୁ ଅନୁକ୍ଷଣ	॥୧୫୫
	ଆୟୁଷ ଥିବାଯାଏ ମୁହିଁ	।	କିରୀଟ ପରେ ଥିବି ବହି	॥୧୫୬
	ହେ ପୂଜ୍ୟମାନେ ନିଜ ଶିର	।	ବହନ୍ତେ ଯେଉଁ ଧୂଳି ନର	॥୧୫୭
	ଥାଇ ତାହାର ଯେ କଳୁଷ	।	ବେଗେ ସେ ହୁଅଇ ବିନାଶ	॥୧୫୮
	ଏହାକୁ ସବୁ ଗୁଣମାନେ	।	ଭଜନ୍ତି ଯାଇ ଏ ଭୁବନେ	॥୧୫୯
୪୪	ଯେ ଅଟେ ଗୁଣର ଅୟନ	।	ଯାହାର ସୁଚରିତ ଧନ	॥୧୬୦
	ଯେ ଲୋକ କୃତଜ୍ଞ ଅଟଇ	।	ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରଇ	॥୧୬୧
	ତାହାକୁ ସକଳ ସଂପତ୍ତି	।	କରିଥାଆନ୍ତି ଅନୁବୃତ୍ତି	॥୧୬୨
	ଗୋଗଣ ବ୍ରହ୍ମଗଣ ମୋତେ	।	ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ସଂତତେ	॥୧୬୩
	ଭୃତ୍ୟସହିତେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ	।	ମୋତେ ହୁଅନ୍ତୁ ସୁପ୍ରସନ୍ନ	॥୧୬୪

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୫	ନୃପତି ବୋଲନ୍ତେ ଏ ବାଣୀ	।	ପିତୃ, ଦେବତା, ଦ୍ୱିଜ ଶୁଣି	॥୧୬୫
	ସ୍ତୁତିକି କଲେ ତୋଷମନେ	।	ସାଧୁବାଦରେ ସାଧୁଜନେ	॥୧୬୬
୪୬	ପୁତ୍ରରେ ପରଲୋକମାନ	।	ଜିଣଇଁ ଲୋକ, ଏ ବଚନ	॥୧୬୭
	କହିଣ ଅଛି ଯେଉଁ ଶ୍ରୁତି	।	ସେହୁ ଅଟଇ ସତ୍ୟବତୀ	॥୧୬୮
	ଯେ ପାପୀ ବେଣ ରାଜା ଥିଲା	।	ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡରେ ହତ ହେଲା	॥୧୬୯
	ଯେଣୁ ସେ ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ରକୁ	।	ପାଇ ତରିଲା ନରକକୁ	॥୧୭୦
୪୭	ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ନିରୟେ	।	ପଡ଼ନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁର ନିନ୍ଦାଏ	॥୧୭୧
	ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାମେ ପୁତ୍ର ଥିଲା	।	ତା' ଅନୁଭାବରୁ ତରିଲା	॥୧୭୨

---

୧. ମଙ୍ଗଳ :-

ପ୍ରଶସ୍ତାଚରଣଂ ନିତ୍ୟମପ୍ରଶସ୍ତସ୍ୟ ବର୍ଜନମ୍ ।
ଏତଦ୍ଧି ମଙ୍ଗଳଂ ପ୍ରୋକ୍ତମୃଷି ଭିସ୍ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶିଭିଃ ॥ ୧ ॥

୪୮	ହେ ବୀରବର ! ପୃଥ୍ୱୀତାତ	।	ଜୀଅ ତୁ ବରଷ ବହୁତ	॥୧୭୩
	ସମସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର	।	ଯେ ଏକକର୍ତ୍ତା ଚକ୍ରଧର	॥୧୭୪
	ଯାହାର ସେହି ବିଷ୍ଣୁଠାରେ	।	ଭଗତି ଅଛି ଏ ପ୍ରକାରେ	॥୧୭୫
୪୯	ତୁମ୍ଭର କୀର୍ତ୍ତି ମନୋହର	।	ପବିତ୍ର ଅଟଇ ଆବର	॥୧୭୬
	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପା'ନ୍ତେ ନାଥ କରି	।	ଆମ୍ଭର ନାଥ ହେଲେ ହରି	॥୧୭୭
	ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ଯେ ଈଶ୍ୱର	।	ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକମଧ୍ୟେ ବର	॥୧୭୮
	ଯେ ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ କଥାକୁ	।	ବ୍ୟକତ କରୁଛ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ	॥୧୭୯
୫୦	ନିଜ ସେବକ ଯେଉଁ ଜନ	।	ତାହାକୁ ଧର୍ମଶିକ୍ଷାଦାନ	॥୧୮୦
	ହେ ନାଥ ! ଅତିଶୟ ହୋଇ	।	ଅଦ୍ଭୁତ ଏହା ତୋର ନୋହି	॥୧୮୧
	ମହତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ	।	କରୁଣାବନ୍ତ ଅନୁଦିନ	॥୧୮୨
	ଯେ ଅନୁରାଗ ପ୍ରଜାଠାର	।	ସ୍ୱଭାବ ଅଟେ ସେ ତାଙ୍କର	॥୧୮୩
୫୧	ଅଦୃଷ୍ଟ ରୂପେ ଯେ ବିଖ୍ୟାତ	।	ସେ କର୍ମମାନଙ୍କେ ସଂତତ	॥୧୮୪
	ଆମ୍ଭେ ଅଜ୍ଞାନେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ	।	ସଂସାରେ ଭ୍ରମୁଛୁ ଗୋସାଇଁ	॥୧୮୫
	ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ସଂସାର	।	ପାରକୁ ନେଲ ଆଜ ବୀର	॥୧୮୬
୫୨	ବିବୃଦ୍ଧ[୧]- ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ଯାର	।	ଯେ ମହାପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର	॥୧୮୭
	ଯେହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଜାତି ହୋଇ	।	କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ପାଳଇ	॥୧୮୮
	{କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ପୁଣ ହୋଇ	।	ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପାଳଇ}	
	ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିରେ	।	ଆବେଶ ହୋଇ ତଦନ୍ତରେ	॥୧୮୯
	ଜଗତ କରେ ଯେ ପାଳନ	।	ତାହାକୁ କରୁଛୁଁ ବନ୍ଦନ	॥୧୯୦
	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଣେ	।	ସୁଜନେ ତୋଷ ହୁଅ ଏଣେ	॥୧୯୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁବାକ୍ୟଂ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

---

୧. ବିଶୁଦ୍ଧ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଦ୍ୱାବିଂଶେ ତୁ ପରଂ ଜ୍ଞାନଂ ପୃଥବେ ହରିଶାସନାତ୍ ।
ସନତ୍କୁମାରୋ ଭଗବାନୁପାଦିଶଦିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ପୃଥୁଳ ବିକ୍ରମ ଯାହାର । ସେହି ପୃଥୁକୁ ଏ ପ୍ରକାର ।। ୧
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ଜନମାନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନେ ।। ୨
ସୂର୍ଯ୍ୟସମାନ ତେଜଧାରୀ । ସନକ ଆଦି ମୁନି ଚାରି ।। ୩
୨ ସେମାନେ ସିଦ୍ଧଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଆକାଶୁଁ ଆସନ୍ତି ଭୂମିର ।। ୪
ତେଜରେ ଚିହ୍ନିତ ଅଟନ୍ତି । ଲୋକଙ୍କୁ ଅପାପ କରନ୍ତି ।। ୫
ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ସହିତେ ରାଜନ । ତାହାଙ୍କୁ କଲା ବିଲୋକନ ।। ୬
୩ *ସେମାନଙ୍କର ଦରଶନେ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଯା'ନ୍ତେ ପ୍ରାଣମାନେ ।। ୭
ସେ ପ୍ରାଣମାନ ଲେଉଟାଇ । ଆଣିମା ପରାୟେକ ହୋଇ ।। ୮
ସଦସ୍ୟ ଭୃତ୍ୟର ସହିତ । ଉଠିଲେ ବେଣଙ୍କର ସୁତ ।। ୯
ଶବଦ ଆଦିକି ଯେମନ୍ତ । ଜୀବ[୧] ହୁଅଇ ଅନୁଗତ ।। ୧୦
୪ ଗଉରବରେ ବଶ ହୋଇ । ବିନୟେ ଗ୍ରୀବାକୁ ଲୁଆଁଇ ।। ୧୧
ସଭ୍ୟ ଅଟଇ ଏ ଜଗତେ । ପୂଜିଲା ତାଙ୍କୁ ବିଧିମତେ ।। ୧୨
ଆସନ, ଅର୍ଘ୍ୟ ଯେବା ପୁଣ । ସେମାନ କଲେ ସେ ଗ୍ରହଣ ।। ୧୩
୫ ସେମାନଙ୍କର ପାଦ ଧୋଇ । ସେ ଜଳ ନରପତି ନେଇ ।। ୧୪
ଧୋଇଲେ କେଶବନ୍ଧନକୁ । ସୁଶୀଳ ଲୋକଙ୍କ ବୃତ୍ତକୁ ।। ୧୫
ମାନନା କଲା ପ୍ରାୟେ ହୋଇ । କଲେକ ଆଚରଣ ତହିଁ ।। ୧୬
୬ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ଅଗ୍ନିମାନ । ଯେସନେ ଦିଶନ୍ତି ଶୋଭନ ।। ୧୭
ହେମ-ଆସନେ ବସିଛନ୍ତି । ଶିବଙ୍କ ଅଗ୍ରଜ ଅଟନ୍ତି ।। ୧୮
ଶ୍ରଦ୍ଧାସଂଯମେ ଯୁତ ହେଲେ । ନୃପତି ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ।। ୧୯

---

* ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଂ ପ୍ରାଣା ହ୍ୟୁତ୍କ୍ରାମନ୍ତି ଯୂନଃସ୍ଥବିର ଆୟତି ।
ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ଥାନାଭିବାଦାଭ୍ୟାଂ ପୁନସ୍ତାନ୍ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ ।। ୧ ।। (ସ୍ମୃତିଃ)

୧. ଜୀବ-ମୂଳ'ଇନ୍ଦ୍ରିୟେଶ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।

ଶ୍ରୀପୃଥୁରୁବାଚ

୭	ମଙ୍ଗଳ ଅଟେ ମାର୍ଗ ଯାର ।	ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ମୁନିବର	॥	୨୦
	ଯୋଗୀମାନେ ହେଁ ଦେଖିବାକୁ ।	ଶକତ ନୁହନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ	॥	୨୧
	କି ଶୁଭ କଲି ଆଚରଣ ।	ତୁମ୍ଭର ହେଲା ଦରଶନ	॥	୨୨
୮	ଯା'ଠାରେ ବିପ୍ରେ ପରସନ୍ନ ।	ଶିବ, ସାନୁଗ[୧] ବିଷ୍ଣୁ ପୁଣ	॥	
	ଦୁର୍ଲଭ କିବା ହୋଏ ତାର ।	ଏ ଲୋକେ ପରଲୋକେ ଆର	॥	
୯	ଲୋକଙ୍କୁ କଲେହେଁ ଭ୍ରମଣ ।	ଯାଙ୍କୁ ନ ଜାଣେ ଆନ ଜଣ	॥	୨୩
	ଆତ୍ମା ଯେ ସମସ୍ତ ଦେଖଇ ।	ତାକୁ ଯେସନେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ	॥	୨୪
	ସମସ୍ତେ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ।	ମହତ ଆଦି ମଧ୍ୟେ ପୁଣି	॥	୨୫
୧୦	ସେ ଗୃହମେଧି ସାଧୁଜନ ।	*ଅଧନ ହୋଇଲେହେଁ ଧନ୍ୟ	॥	୨୬
	ଯେବଣ ସାଧୁମାନଙ୍କର ।	ଗୃହ ଅଟନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର	॥	୨୭
	ଭୂମି, ସଲିଳ, ତୃଣ, ପତି ।	ସେବକ ଆଦି ଯେ ଅଛନ୍ତି	॥	୨୮
	ପୂଜ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ସୀଉକାରେ ।	ଯୋଗ୍ୟ ଏମାନେ ଯେଉଁ ଘରେ	॥	୨୯
୧୧	ସର୍ବ ସଂପତ୍ତିମାନେ ଯହିଁ ।	ରହିଥିଲେ ହେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ	॥	୩୦
	ବୈଷ୍ଣବପାଦତୀର୍ଥେ ହୀନ ।	ହୁଅନ୍ତି ଯେଉଁ ଗୃହମାନ	॥	୩୧
	ସର୍ପଆଳୟ ଦ୍ରୁମ ପ୍ରାଏ ।	ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟେ	॥	୩୨
୧୨	ହେ ଦ୍ୱିଜବରେ ! ସୁଶୋଭନ ।	ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଗମନ	॥	୩୩
	ଯେଣୁ ମୋକ୍ଷକୁ ବାଞ୍ଛି ମନେ ।	ବାଳକରୂପେ ତୁମ୍ଭେମାନେ	॥	୩୪
	କରୁଣ ଅଛ ବ୍ରତମାନ ।	ସ୍ୱଭାବେ ଅଟ ଧୀର ଜନ	॥	୩୫
୧୩	ହେ ପ୍ରଭୁମାନେ ! ଯେ ସଂସାର ।	ବିପତ୍ତିଙ୍କର ଜନ୍ମଘର	॥	୩୬
	ଆମ୍ଭେ ଯେ ଆପଣୀ କର୍ମରେ ।	ପଡ଼ିଛୁଁ ଆସିଣ ଏଥିରେ	॥	୩୭
	ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ବିଚାରି ।	ଜାଣିଛୁ ପୁରୁଷାର୍ଥ କରି	॥	୩୮
	ଆମ୍ଭର ଅଛି କି କଲ୍ୟାଣ ।	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରୁଛୁ ପୁଣ	॥	୩୯
୧୪	ଆତ୍ମାରେ ବିହାର ତୁମ୍ଭର ।	ଏ ଘେନି କରି ତୁମ୍ଭ ଠାର	॥	୪୦
	କୁଶଳ ପଚାରିବା କଥା ।	ମନକୁ ନ ଆସେ ସର୍ବଥା	॥	୪୧

---

୧. ସାନୁଗ = ଅନୁଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୃତ୍ୟ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ।

* ଫଳମୂଳତୃଣୈର୍ବାପି ବାଗ୍‌ଭିର୍ଦତ୍ତବିଲୋକନୈଃ ।
ପୂଜ୍ୟନ୍ତେଽତିଥୟଃ ସଦ୍‌ଭିର୍ବିଲୁପ୍ତବିଭବୈରପି । ୧ ।

କୁଶଳ, ଅକୁଶଳ ହୋଇ । ବୁଦ୍ଧିରେ ବୃତ୍ତିମାନ ଯେହି ॥ ୪୨
ସେମାନେ ଯେଉଁ ତୁମ୍ଭଠାରେ । ସଂଭବ ନୁହନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୪୩
୧୫ ସଂତାପବନ୍ତ ଲୋକଙ୍କର । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସୁହୃଦ ଆକାର ॥ ୪୪
ତେଣୁ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସକୁ ପାଇ । ଏହି ବିଷୟେ ପଚାରଇ ॥ ୪୫
ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଏ ସଂସାରେ । ମଙ୍ଗଳ ହୁଅଇ ବେଗରେ ॥ ୪୬
୧୬ ଧୀର ଲୋକଙ୍କ ଆତ୍ମା ହୋଇ । ଆତ୍ମା-ଭାବେ ଯେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୪୭
ସ୍ୱଜନ-ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଁ । ସେ ବିଷ୍ଣୁ ସିଦ୍ଧରୂପୀ ହୋଇ ॥ ୪୮
କ୍ଷିତିକି କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ । ଏ କଥା ଅଟଇ ପ୍ରମାଣ ॥ ୪୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୭ ସାର, ଗମ୍ଭୀର ଅଳ୍ପାକ୍ଷର । ପ୍ରିୟ ଅଟଇ ଶ୍ରବଣର ॥ ୫୦
ଏରୂପେ ପୃଥୁ-ସୁବଚନ । ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ମନ ॥ ୫୧
ଅଳ୍ପ ହସିଲା ପ୍ରାୟେ ହେଲେ । କୁମାର ବଚନ ବୋଇଲେ ॥ ୫୨

ଶ୍ରୀସନତ୍‌କୁମାର ଉବାଚ

୧୮ ହେ ମହାରାଜ ! ସର୍ବଭୂତ । ହିତକୁ ବାଞ୍ଛେ ତୋର ଚିତ୍ତ ॥ ୫୩
ସକଳ କଥା ଜାଣିଥାଇ । ଉତ୍ତମ ପଚାରିଲୁ ତୁହି ॥ ୫୪
ସାଧୁ ଅଟନ୍ତି ଯେତେ ନର । ତାହାଙ୍କ ମତି ଏ ପ୍ରକାର ॥ ୫୫
୧୯ ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗମ ବିହିତ[୧] । ବକତା ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ସଂମତ ॥ ୫୬
ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସଂଭାଷଣ । ସହିତେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପୁଣ ॥ ୫୭
ସେ ସର୍ବ ଲୋକମାନଙ୍କର । ମଙ୍ଗଳ କରଇ ବିସ୍ତାର ॥ ୫୮
୨୦ ହରିର ପାଦପଦ୍ମଗୁଣ । ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱାରରେ ଯେ ଶ୍ରବଣ ॥ ୫୯
ତହିଁରେ ନିଷ୍ଠା ହୋଇ ରତି । ତୋହର ଅଛି ହେ ନୃପତି ॥ ୬୦
କଷାୟଙ୍କର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । କେବେ ଯେ ନିବର୍ତ୍ତଇ ନାହିଁ ॥ ୬୧
ସେ କାମମଳ ଅନ୍ତେ ସ୍ଥିତ । ଯେ ତାହା ମନୁଁ କରେ ହତ ॥ ୬୨
୨୧ ଉତ୍ତମ ବିଚାରେ ସଂଯୁତ । ଯେବଣ ଶାସ୍ତ୍ରମାନେ ସ୍ଥିତ ॥ ୬୩
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାରଣ । ତହିଁରେ ଏତେକ ପ୍ରମାଣ ॥ ୬୪
ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ଯେ ଅଟଇ । ତହିଁ ଯା' ସଙ୍ଗ ନ କରଇ ॥ ୬୫
ଆତ୍ମା ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମମୂର୍ତ୍ତି । ତାଠାରେ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ରତି ॥ ୬୬

---

୧. ବିଦିତ ।

୨୨ ସେ ଜାତ ହୁଅଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ । ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଚର୍ଯ୍ୟାରେ ॥ ୬୭
ବିଶେଷ ଜାଣିମା ଇଚ୍ଛାରେ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗର ନିଷ୍ଠାରେ ॥ ୬୮
ଯୋଗ-ଈଶ୍ୱର ଯେଉଁମାନେ । ନିତ୍ୟେ ତାଙ୍କର ଉପାସନେ ॥ ୬୯
ପୁଣ୍ୟ ଅଟଇ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ପୁଣ୍ୟ କଥାରେ ସେ ବିଷ୍ଣୁର ॥ ୭୦
୨୩ ଅର୍ଥେ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଲାଳସ । ଯେସନେ ତାମସ ରାଜସ ॥ ୭୧
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ଗୋଷ୍ଠୀରେ । ତୃଷ୍ଣାକୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବାରେ ॥ ୭୨
ତାହାଙ୍କ ସଂମତ ଅଟଇ । ଯେବଣ ଅର୍ଥ କାମ ଦୁଇ ॥ ୭୩
ସେ କଥାଂ[୧] ଅପରିଗ୍ରହରେ । ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନର ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୭୪
ଆତ୍ମାରେ ପରିତୋଷ ଯେହି । ତେଣେ ସେ ଦୃଢ଼ ରତି ହୋଇ ॥ ୭୫
ହରିର ଗୁଣସୁଧାପାନ । ବିହୁନେ ଏକାନ୍ତରେ ଆନ ॥ ୭୬
ଆତ୍ମାରେ ଯେଉଁ ପରିତୋଷ । ସେ କଥା ନ କରେ ପୁରୁଷ ॥ ୭୭
୨୪ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଠାରେ ଅହିଂସାରେ । ସମାଧି-ପ୍ରଧାନ ବୃତ୍ତିରେ ॥ ୭୮
ଯେ ହିତ ଅଟଇ ଆତ୍ମାର । ଅନୁସଂଧାନରେ ତାହାର ॥ ୭୯
କୃଷ୍ଣଚରିତ-ଅମୃତରେ । ଯମେ, ଅକାମେ, ନିୟମରେ ॥ ୮୦
ଇତର ମାର୍ଗ-ଅନିନ୍ଦାରେ । ଯୋଗକ୍ଷେମର ଅଚେଷ୍ଟାରେ ॥ ୮୧
ଶୀତୋଷ୍ଣ ଆଦି ଯେ ସଂସାରେ । ସେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମାନ ସହିବାରେ ॥ ୮୨
୨୫ ସଂତତେ ହରି ଭକ୍ତଙ୍କର । ଯେ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ପ୍ରକାର ॥ ୮୩
ସେ ହରିଗୁଣ କଥନରେ । ଯେ ଜାତ ହରି ଭକତିରେ ॥ ୮୪
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ରୂପ ହୋଇ । ଆତ୍ମାରୁ ଭିନ୍ନ ଯେ ଅଟଇ ॥ ୮୫
ତହିଁରେ ଅସଙ୍ଗ ହୁଅଇ । ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ବୋଲାଇ ॥ ୮୬
ତାହାର ଠାବରେ ଝଟିତି । ସଂଭବ ହୋଏ ଦୃଢ଼ ରତି ॥ ୮୭
୨୬ ନୈଷ୍ଠିକୀ ହୋଇ ଯେବେ ରତି । ବ୍ରହ୍ମର ଠାରେ ଉତପତି ॥ ୮୮
ତେବେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ହୋଇ । ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟବେଗ ପାଇ ॥ ୮୯
ଯହିଁରେ ବାସନା ନ ଥାଇ । ସେ ଲିଙ୍ଗଶରୀରକୁ ଦହି ॥ ୯୦
ଜୀବକୁ କୋଶପ୍ରାୟ କରି । ଆଚ୍ଛାଦି ଥାଇ ଯେ ଆବୋରି ॥ ୯୧
ଅବିଦ୍ୟା ଆଦି ପଞ୍ଚ[୨] କ୍ଳେଶ । ଯେବଣ ଲିଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୯୨
ଅନଳ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ । ଯେହ୍ନେ ଅରଣିକି ଦହଇ ॥ ୯୩

---

୧. ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ଅର୍ଥ ଓ କାମ ଦୁହିଁଙ୍କ ।
୨. ଅବିଦ୍ୟା, ଅସ୍ମିତା, ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ ଓ ଅଭିନିବେଶ ।

୨୭	ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ଆଶୟ ।	ଦଗଧ ହୁଅଇ ନିଶ୍ଚୟ	॥	୯୪
	କର୍ତ୍ତାଭାବକୁ ଆଦି ହୋଇ ।	ଆଶୟଗୁଣ ଯେତେ ଥାଇ	॥	୯୫
	ଛାଡ଼ିଣ ସେ ସମସ୍ତମାନ ।	ଆତ୍ମାସକାଶୁଁ ସେହୁ ଜନ	॥	୯୬
	ଘଟାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ବାହ୍ୟରେ ।	ଯେ ସୁଖଦୁଃଖାଦି ଅନ୍ତରେ	॥	୯୭
	ଏକାଳେ କିଛି ହିଁ ସେମାନ ।	ନିଶ୍ଚେ ନ କରେ ବିଲୋକନ	॥	୯୮
	ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ।	ଯେ ଦ୍ରଷ୍ଟା[1] ହୋଇଣ ଦେଖଇ	॥	୯୯
	*ତାହାଙ୍କ ଭେଦକୁ କାରଣ ।	ପୂର୍ବରେ ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣ	॥	୧୦୦
	ତାହାର ହୁଅନ୍ତେ ବିନାଶ ।	ସେ ସର୍ବ ହୋଏ ଅପ୍ରକାଶ	॥	୧୦୧
	ସ୍ୱପ୍ନେ 'ମୁଁ ରାଜା' ବୋଲି ମଣି ।	ସୈନ୍ୟାଦି ଆରୋପଇ ପୁଣି	॥	୧୦୨
	ସେ ସୈନ୍ୟ ଯେହୁ ଦେଖୁଥାଇ ।	ସେ ସ୍ୱପ୍ନଦେହ ସୈନ୍ୟ ଦୁଇ	॥	୧୦୩
	ଯେହ୍ନେ ନ କରେ ବିଲୋକନ ।	ସ୍ୱପ୍ନ-ଅବସ୍ଥା-ନାଶେ ଜନ	॥	୧୦୪
୨୮	ଯେ ଆତ୍ମା ସକଳ ଦେଖଇ ।	ଯେ ଦୃଶ୍ୟ ବିଷୟ ଅଟଇ	॥	୧୦୫
	ସେ ବେନି ସଂବନ୍ଧ କାରଣ ।	ଅଟେ ଯେ ଅହଙ୍କାର ପୁଣ	॥	୧୦୬
	ଉପାଧିରୂପ ହୋଇ ଯେବେ ।	ଅନ୍ତଃକରଣ ଥାଇ ତେବେ	॥	୧୦୭
	ଏ ତିନି କରଇ ଗୋଚର ।	*ନ ଦେଖେ ଆନକାଳେ ନର	॥	୧୦୮
୨୯	ଜଗତେ ସଲିଳ, ଦର୍ପଣ ।	ଆଦି ଯେ ଭେଦକୁ କାରଣ	॥	୧୦୯
	ସେ ଥାନ୍ତେ ଆତ୍ମାର ପରର ।	ଭେଦକୁ ଦେଖୁଥାଇ ନର	॥	୧୧୦
	ଜଳ ଆଦିର ଅଭାବରେ ।	ଭେଦକୁ ଦେଖି ସେ ନ ପାରେ	॥	୧୧୧
୩୦	ଗୁଣମାନଙ୍କ ଆରୋପେଣ ।	ବିଷୟ କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ	॥	୧୧୨
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବିଷୟେ ।	ଆକୃଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟେ	॥	୧୧୩
	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ହିଁ ମନକୁ ।	ପୁଆନ୍ତି[2] ବିଷୟସଙ୍ଗକୁ	॥	୧୧୪
	ବୁଦ୍ଧି ସକାଶୁଁ ମନ ପୁଣ ।	ହରଇ ଚେତନା ପ୍ରମାଣ	॥	୧୧୫
	କୁଶାଦି ସ୍ତମ୍ବ ତୀରେ ଜାତ ।	ହ୍ରଦରେ ଜଳ ଅଟେ ସ୍ଥିତ	॥	୧୧୬
	ସେ ଜଳ ଯେଉଁ ପରକାରେ ।	ହରେ ସେ ମୂଳମାନଙ୍କରେ	॥	୧୧୭

---

୧. ଆତ୍ମା ।

* ଦୃଶ୍ୟାନୁରଞ୍ଜିତଂ ଦ୍ରଷ୍ଟୃ ଦୃଶ୍ୟଂ ଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରନୁରଞ୍ଜିତମ୍ ।
ଅହଂକୃତ୍ୟୋଭୟଂ ରକ୍ତଂ ତନ୍ନାଶେଽଦ୍ୱୈତତାତ୍ମନଃ ॥

୨. ପାଇବା = ପୁଆଇବା (ପ୍ରେରଣାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ)

୩୧ ଚେତନା ଯେବେ ନାଶ ଯାଇ । ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥୧୧୮
ଯେ ପୂର୍ବାପରାନୁସନ୍ଧାନ । ଯେ ପୁଣ ହୁଅଇ ନିଧନ ॥୧୧୯
ସେ ଜ୍ଞାନଭ୍ରଂଶକୁ ଜଗତେ । ଜ୍ଞାନୀଏ କହନ୍ତି ଏମନ୍ତେ ॥୧୨୦
ଆପଣା ସକାଶୁଁ ବିନାଶ । ଜୀବର ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥୧୨୧
୩୨ ଯେବଣ ଆତ୍ମସ୍ଥାନେ ନେଇ । ବିଷୟପ୍ରିୟ ଭାବ ଦେଇ ॥୧୨୨
ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ଆତ୍ମାର । ଯେ ଅପ୍ରକାଶ ଭାବ ଆର ॥୧୨୩
ଜଗତେ ଏଥୁଁ ବଡ଼ ହୋଇ । ପ୍ରାଣୀର ସ୍ୱାର୍ଥନାଶ ନାହିଁ ॥୧୨୪
୩୩ ବିଷୟ କାମ୍ୟ ବେନି ଧ୍ୟାନ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସର୍ବାର୍ଥ ନିଧନ ॥୧୨୫
ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନୁଁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ । ଯେଣେ ସ୍ଥାବର ଭାବ ପାଇ ॥୧୨୬
୩୪ ଦୁସ୍ତର ସଂସାରକୁ ଜନ । ତରି ବାଞ୍ଛଇ ଯେବେ ମନ ॥୧୨୭
ତେବେ ସେ ଲୋକ କାହାରିହିଁ। ସଙ୍ଗତେ ସଙ୍ଗ ନ କରଇ ॥୧୨୮
ଧର୍ମାର୍ଥକାମ ମୋକ୍ଷଙ୍କର । ଯେ ସଙ୍ଗ ଅତି ନାଶକର ॥୧୨୯
୩୫ ମୋକ୍ଷକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବରେ । ଘେନି ସେ ଚାରିଙ୍କ ଭିତରେ ॥୧୩୦
ତ୍ରିବର୍ଗ ଯେଣୁ ହୋଏ[1] ନିତ୍ୟ । କୃତାନ୍ତ ଭୟରେ ସଂଯୁତ ॥୧୩୧
୩୬ ବ୍ରହ୍ମାରୁ ସ୍ତମ୍ବ[2] ଆଦି-ଯାଏ । ଯେ ଟୁଣକ୍ଷୋଭୁଁ ପଛେ ହୋଏ ॥୧୩୨
ନାହିଁ ତାହାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ । ତାଙ୍କ ସୁଖକୁ ହରେ କାଳ ॥୧୩୩
୩୭ ତେଣୁ କରି ହେ ନରେଶ୍ୱର । ଯେତେକ ଜଙ୍ଗମ ସ୍ଥାବର ॥୧୩୪
ଦେହ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପ୍ରାଣ ମତି । ଅହଂତାବୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ॥୧୩୫
ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ । ଯେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ସ୍ୱରୂପରେ ॥୧୩୬
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ପ୍ରତିଲୋମ ହୋଇ । ବ୍ୟାପକରୂପେ ଅଛି ରହି ॥୧୩୭
ଏ ରୂପେ ଯେଉଁ ଭଗବାନ । ସେଟି ମୁଁ ବୋଲି ମନେ ଘେନ ॥୧୩୮
୩୮ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ଭାବ ହୋଇ । ଏ ବିଶ୍ୱମାୟା ଶୋହେ ଯହିଁ ॥୧୩୯
ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପ ବୁଦ୍ଧିପ୍ରାୟେ । ବିବେକ ଯେଣୁ ନାଶ ଯାଏ ॥୧୪୦
ସେ ଅଟେ ନିତ୍ୟରେ ମୁକତ । ସେ ପରିଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ୱ ॥୧୪୧
କର୍ମମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକୃତି । ମଳିନରୂପ ଅଟେ ଅତି ॥୧୪୨
ତା'ପରାଭବ ଯେ କରଇ । ମୁଁ ତାକୁ ଶରଣ ପଶଇ ॥୧୪୩

---

୧. ନୋହେ । ୨. ସ୍ତମ୍ବ=ତୃଣ ।

୩୯ ଯା' ପାଦପଙ୍କଜ ପଲାଶ । ପ୍ରାୟ ଯେ ଅଙ୍ଗୁଳି ପ୍ରକାଶ ॥୧୪୪
ତାହାର କାନ୍ତି ସ୍ମରଣରେ । ମହତ ଜନେ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୪୫
କର୍ମରେ ହୋଏ ଯେ ଗ୍ରଥିତ । ହୃଦରେ ଅହଂକାର ସ୍ଥିତ ॥୧୪୬
ତାହାକୁ ବିନାଶ କରନ୍ତି । ଯେ ପୁଣି ନିର୍ବିଷୟମତି ॥୧୪୭
ବିଷୟ ମାର୍ଗୁ ନିରୋଧିଣ । ରଖନ୍ତି ସ୍ୱ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ॥୧୪୮
ସେ ଯତିମାନେ ସେ ପ୍ରକାର । ଛେଦନ୍ତି ନାହିଁ ଅହଂକାର ॥୧୪୯
ଶରଣ ଅଟନ୍ତି ସେ ହରି । ତାହାଙ୍କୁ ଭଜ ଅନୁସରି ॥୧୫୦
୪୦ ତରଣହେତୁ ନାବ ହୋଇ । ଈଶ୍ୱର ଯାହାଙ୍କର ନାହିଁ ॥୧୫୧
ତରିବା ବିଷୟରେ କ୍ଲେଶ । ତାଙ୍କର ଅଧିକ ପ୍ରକାଶ ॥୧୫୨
କାମକ୍ରୋଧାଦି ଛଏ ଯହିଁ । କୁମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ଛନ୍ତି ରହି ॥୧୫୩
ସେ ଭବସିନ୍ଧୁ ଯୋଗାଦିରେ । ତରି ବାଞ୍ଛନ୍ତି କେହି ନରେ ॥୧୫୪
ତେଣୁ ଭଜନଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ । ହରିର ପାଦ ଯେ ଅଛଇ ॥୧୫୫
ତା' ନାବ କରିଣ ଦୁସ୍ତର । ବିପତ୍ତିସିନ୍ଧୁକୁ ତୁ ତର ॥୧୫୬

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୧ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ । କୁମାର ନାମରେ ବିଦିତ ॥୧୫୭
ଏ ରୂପେ ଉତ୍ତମ କରିଣ । ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱକୁ ଦେଖାନ୍ତେଣ ॥୧୫୮
ପ୍ରଶଂସା କରିଣ ବଚନ । କହିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜନ ॥୧୫୯

ଶ୍ରୀପୃଥୁରୁବାଚ

୪୨ ହେ ବିପ୍ର ! ଆର୍ତ୍ତଜନଙ୍କର । କରୁଣାକର ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୬୦
ସେ ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବେ । କରିଅଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ॥୧୬୧
ସେ କଥା ସଂପାଦିବାପାଇଁ । ସମସ୍ତେ ମିଳିଲ ଏଠାଇଁ ॥୧୬୨
ସେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ । କଲ ଦୟାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ॥୧୬୩
୪୩ ଦେହ ସହିତେ ରାଜ୍ୟ ଆଦି । ଯେତେକ ଅଛି ମୁଁ ସଂପାଦି ॥୧୬୪
ସାଧୁଙ୍କୁ କଲି ସମର୍ପଣ । ସାଧୁଏ ସ୍ୱୀକାର କରିଣ ॥୧୬୫
ପ୍ରସାଦରୂପେ ଛନ୍ତି ଦେଇ । ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଏ ଅଟଇ ॥୧୬୬
ଏଣୁ କି କରିବି ଅର୍ପଣ । ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଅର୍ଥେ ପୁଣ ॥୧୬୭

{ ମୋଦକ ଆଦି ଯେ ସ୍ନେହରେ । ପିତା ଦିଅଇ ସଂତାନରେ ॥
ଦାନ ରୂପେ ସେ ତାହା ପୁଣ । ପିତାକୁ ନ କରେ ଅର୍ପଣ ॥ }

୪୪ ପ୍ରାଣ, ଭାରିଯା, ସୁତ ମୋର । ଯେ ଗୃହ, ଗୃହପରିକର ॥୧୬୮
ଯେ ରାଜ୍ୟ, ବଳ, ମହୀ, କୋଷ ନିବେଦିଲି ମୁଁ ସେ ଅଶେଷ ॥୧୬୯
{ ଭୃତ୍ୟ ଯେସନେ ସେବା ରୂପେ । ରାଜାଙ୍କୁ ତାମ୍ବୁଳ ସମର୍ପେ ॥ }

୪୫ ଯେ ସେନାପତି ଭାବ ମୋର । ରାଜତ୍ୱ ଦଣ୍ଡ-ଅଧିକାର ॥୧୭୦
ସକଳ ଲୋକେ ପ୍ରଭୁପଣ । ଏହା ମୁଁ କଲି ସମର୍ପଣ ॥୧୭୧
ଯେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ବିଦ ଜନ । ସେ ସର୍ବ କଥାକୁ ଭାଜନ ॥୧୭୨

୪୬ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୁଂଜେ ନିଜ ଅନ୍ନ । ପିନ୍ଧଇ ଆପଣା ବସନ ॥୧୭୩
ଦ୍ରବ୍ୟ ଆପଣାକୁ ଦିଅଇ । ତାହାରି ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ ॥୧୭୪
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣମାନେ । ଅନ୍ନକୁ ଭୁଂଜନ୍ତି ଭୁବନେ ॥୧୭୫

୪୭ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଚାରେ । ବେଦକୁ ଜାଣ ଏକାନ୍ତରେ ॥୧୭୬
ଏ ରୂପେ ଗତିକିଂ[୧] ବିଷ୍ଣୁର । ମୋତେ କରାଇଲ ଗୋଚର ॥୧୭୭
ଯେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅତିଶୟ । କରୁଣାପୂରିତ-ହୃଦୟ ॥୧୭୮
ଦୁଃଖିତ ଲୋକଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର । କର୍ମକୁ କଲ ଯା' ଆଚାର ॥୧୭୯
ସେହି କର୍ମରେ ହୁଅ ତୋଷ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କେ ବିଶେଷ ॥୧୮୦
କରିପାରିବ ଉପକାର । ଅଞ୍ଜଳି ବିହୁନେଣ ନର ॥୧୮୧
ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ । ଯେ, ସେ ଉପହାସ ଲଭଇ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୮ ପୂଜନ୍ତେ ଆଦି ନରପତି । ସେ ଆତ୍ମଯୋଗଙ୍କର ପତି ॥୧୮୨
ସେ ପୃଥୁରାଜା ସୁଚରିତ । ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତେ ବହୁତ ॥୧୮୩
ଚାହାଁନ୍ତେ ଲୋକମାନେ ତହିଁ । ଆକାଶମାର୍ଗେ ହେଲେ ଯାଇଁ ॥୧୮୪

୪୯ ମହତ ଲୋକମାନଙ୍କର । ମୁଖ୍ୟ ସେ ବେଣର କୁମର ॥୧୮୫
ଏକାଗ୍ର ଭାବ ଯେ ତା' ଠାରେ । ଜନ୍ମିଲା ଅଧ୍ୟାତ୍ମଶିକ୍ଷାରେ ॥୧୮୬
ତେଣେ ସେ ଆତ୍ମା ବିଷୟରେ । ନିରୂଢ଼ ହୋଇଣ ମନରେ ॥୧୮୭
ପୂର୍ଣ୍ଣସକଳକାମ ପ୍ରାୟେ । ଆତ୍ମାକୁ ମଣିଲାକ ରାଏ ॥୧୮୮

---

୧. କୀର୍ତ୍ତିକି ।

୫୦ କାଳକୁ, ଦେଶକୁ, ବଳକୁ । ଉଚିତ କଥାକୁ, ବିତ୍ତକୁ ॥୧୮୯
ଅତିକ୍ରମ ସେ ନ କରିଣ । ଯେମନ୍ତେ ହୋଏ ବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣ ॥୧୯୦
ତେମନ୍ତ ରୂପେ କର୍ମମାନ । ବିଧାନ କଲାକ ରାଜନ ॥୧୯୧

୫୧ କର୍ମଫଳକୁ ବ୍ରହ୍ମେ ନେଇ । ଅର୍ପିଣ ସମାହିତ ହୋଇ ॥୧୯୨
କର୍ମେ ନୋହିଲା ଆସକତ । ଆତ୍ମାକୁ ଉଦାସୀନ ମତ ॥୧୯୩
ଏମଣି ସେ କର୍ମମାନ କଲା । କାହିଁ ଆସକତ ନୋହିଲା ॥୧୯୪

୫୨ ଗୃହରେ ହୋଇଲେ ସେ ସ୍ଥିତ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଅନ୍ୱିତ ॥୧୯୫
ନିରହଂକାର ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରାଏ । ଆସକ୍ତ ନୋହିଲା ବିଷୟେ ॥୧୯୬

୫୩ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗରେ ଏମନ୍ତେ । କର୍ମମାନଙ୍କୁ ଆଚରନ୍ତେ ॥୧୯୭
ଆପଣା ସମ ପାଞ୍ଚ ସୁତ । ଅର୍ଚ୍ଚିର ଠାରେ କଲା ଜାତ ॥୧୯୮
ଯେ ବିଜିତାଶ୍ୱ, ଧୂମ୍ରକେଶ । ଦ୍ରବିଣ, ବୃକ ଯେ ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ[୧] ॥୧୯୯

୫୪ ଜଗତପାଳନ ଅର୍ଥରେ । ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥୨୦୦
ସେ ଏକ ହୋଇ ପୃଥୁ ବୀର । ସମସ୍ତ ଲୋକପାଳଙ୍କର ॥୨୦୧
ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରକାରେ ଧଇଲା ରାଜନ ॥୨୦୨

୫୫ ମନ, ବଚନ, କଳେବର । ଯେ ଗୁଣମାନେ ଶାନ୍ତ ତାର ॥୨୦୩
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ତେଣେ ଅତି । ରଞ୍ଜନ କରନ୍ତେ ନୃପତି ॥୨୦୪
ସୋମ ରାଜାର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଧଇଲା ରାଜା ନାମ ସେହି ॥୨୦୫

୫୬ ବସୁକୁ ଘେନଇଁ, ମୁଞ୍ଚଇ । ତାପନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୨୦୬
ଦୁଃସହ ଅନଳର ପ୍ରାୟ । ବାସବ ପ୍ରାୟକ ଦୁର୍ଜୟ ॥୨୦୭

୫୭ ଧରିତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ସହିବାରେ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟ ଦାନରେ ॥୨୦୮
ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରାୟ ସେ ଅଟଇ । ଯେ ପୁଣି ତାକୁ ଯା ମାଗଇ ॥୨୦୯
ତୃପ୍ତି କରାନ୍ତେ ତାକୁ ସେହି । ମେଘର ପ୍ରାୟ ତା ବର୍ଷଇ ॥୨୧୦

୫୮ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରାୟକ ତାହାର । ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ନ କଳଇ ନର ॥୨୧୧
ସତ୍ତ୍ୱରେ ମେରୁର ସମାନ । ଶିକ୍ଷାରେ ଶମନ ଯେସନ ॥୨୧୨
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥାରେ ଯେମନ୍ତ । ଅଟଇ ଗିରି ହିମବନ୍ତ ॥୨୧୩

---

୧. ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ।

୫୯	କୁବେର ପ୍ରାୟ କୋଶେ ପୂର୍ଣ୍ଣ	।	ବରୁଣ ପ୍ରାୟ ଗୁପ୍ତଧନ	॥୨୧୪
	ବଳରେ, ସହରେ,[୧] ଓଜରେ	।	ପବନପ୍ରାୟ ସର୍ବଠାରେ	॥୨୧୫
	ସଞ୍ଚରିବାରେ ସେ ନୃପତି	।	ଅଟଇ ଶକ୍ତିମନ୍ତ ଅତି	॥୨୧୬
୬୦	ସେ ଅବିସହ୍ୟ ଭାବେ ଦେବ	।	ଯେସନେ ଭୂତପତି ଶିବ	॥୨୧୭
	ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ କନ୍ଦର୍ପ ସମାନ	।	ସିଂହର ପ୍ରାୟ ଆଣ୍ଟମନ	॥୨୧୮
୬୧	ବତ୍ସଳଭାବେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର	।	ଯେସନ ମନୁ ନୃପବର	॥୨୧୯
	ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ପଣେ ଭଗବାନ	।	କମଳ-ଆସନ ଯେସନ	॥୨୨୦
	ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ବୃହସ୍ପତି	।	ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜୟେ ରମାପତି	॥୨୨୧
୬୨	ଗୋ-ଗୁରୁ-ବିପ୍ର-ବଇଷ୍ଣବ	।	ଏହାଙ୍କ ଠାରେ ଭକ୍ତିଭାବ	॥୨୨୨
	ଲଜ୍ଜା, ବିନୟ, ସୁଚରିତ	।	ଉଦ୍ୟମ ପରର ନିମିତ୍ତ	॥୨୨୩
	ଏତେ କଥାରେ ଆପଣାର[୨]-	।	ସମ ଅଟଇ ନୃପବର	॥୨୨୪
୬୩	କୀର୍ତ୍ତିକି ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନେ	।	ଉଚ୍ଚେ ଗାଆନ୍ତେ ନରମାନେ	॥୨୨୫
	ତେଣେ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର	।	ପ୍ରବେଶ ଶ୍ରବଣରନ୍ଧ୍ରର	॥୨୨୬
	ସାଧୁଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣେ ସୀତାପତି	।	ଶୁଣନ୍ତେ ଯେସନେ ମିଳନ୍ତି	॥୨୨୭
	ଯେ ନିତ୍ୟେ ସାଧୁମାନଙ୍କର	।	ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ତାପହର	॥୨୨୮
	ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ପଙ୍କଜେ	।	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ	॥୨୨୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁଚରିତେ ଶ୍ରୀକୁମାରୋପଦେଶୋ
ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

୧. ସହ = ସାମର୍ଥ୍ୟ । ଓଜ = ଶକ୍ତି ।　୨. ଆପଣାର ସମ = ନିରୂପମ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ତ୍ରୟୋବିଂଶେ ସଭାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ବନେ ନିତ୍ୟସମାଧିତଃ ।
ବିମାନମଧିରୁହ୍ୟାଥ ବୈକୁଣ୍ଠଗତିରୀର୍ଯ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ବେଣନନ୍ଦନ ପ୍ରଜାପତି । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ହିଁ ସେ ଅଟନ୍ତି ।। ୧
୨ ଅନ୍ନ ଆଦିଙ୍କର ବିଧାନ । ପୁର-ଗ୍ରାମାଦି ସୃଷ୍ଟିମାନ ।। ୨
୩ ଯାହା କରିଥିଲେ ଆପଣ । ସେମାନ ବୃଦ୍ଧି କଲେ ପୁଣ ।। ୩
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଯେ ଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଇଛନ୍ତି ବୃତ୍ତି ।। ୪
ସାଧୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମମାନ । ଧରିଅଛନ୍ତି ସେ ରାଜନ ।। ୫
ପ୍ରଜାପାଳନ ଆଦି ହୋଇ । ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞା ଯେ ଅଛଇ ।। ୬
ସେମାନ ସବୁ ସଂପାଦିଲେ । ଯେଉଁ ନିମିତ୍ତେ ଜନମିଲେ ।। ୭
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖି ବୃଦ୍ଧ କରି । ଏକଦିନେ ସେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।। ୮
ପୃଥ୍ୱୀ ଯେ ତନୁଜା ଅଟଇ । କି ସେ ବିରହରୁ କାନ୍ଦଇ ।। ୯
ପୁତ୍ରଙ୍କ ଠାରେ ଦେଇ ତାକୁ । ସଙ୍ଗତେ ଘେନିଣ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ।। ୧୦
ପ୍ରଜାଏ ହୁଅନ୍ତେ ବିମନ । ଗଲେ ସେ ଏକା ତପୋବନ ।। ୧୧

୪ ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥମାନଙ୍କର । ସମ୍ମତ ଅଟେ ତପ ଘୋର ।। ୧୨
ସେ ତପ କଲେ ସେ ବନରେ । ଯେସନେ ପୂର୍ବ ସମୟରେ ।। ୧୩
ଧରଣୀମଣ୍ଡଳର ଜୟ- । ଅର୍ଥେ ବର୍ତ୍ତିଲେ ଅତିଶୟ ।। ୧୪
ତାହାଙ୍କ ନିୟମ ଅଶେଷ । ବିଘ୍ନରେ ନୋହିଲେ ବିନାଶ ।। ୧୫

୫ ଯେ କନ୍ଦମୂଳଫଳମାନ । ଆହାର କରନ୍ତି ସେମାନ ।। ୧୬
କେବଣ ସମୟେ ଭୋଜନ । କଲେ ଶୁଖିଲା ପତ୍ରମାନ ।। ୧୭
କେହୁଣି କାଳେ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଜଳ । ତଦନ୍ତେ ଭକ୍ଷିଲେ ଅନିଳ ।। ୧୮

୬ ଚାରି ଅନଳ ଚାରିଦିଗେ । ରବି ଅଛନ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗେ ।। ୧୯
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ପଞ୍ଚତାପ । ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ସହିଲେ ସେ ନୃପ ।। ୨୦
ବରଷା ସମୟେ ରାଜନ । ସହିଲେ ଜଳଧାରାମାନ ।। ୨୧

କଣ୍ଠପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଉଦକରେ । ବୁଡ଼ିଲେ ଶିଶିର ଋତୁରେ ।। ୨୨
ରଜନୀକାଳେ ସେ ଋତୁରେ । ଶୟନ କରନ୍ତି ଭୂମିରେ ।। ୨୩
୭ ବଚନ, ପ୍ରାଣ ନିରୋଧିଲେ । ତପସ୍ୟା କ୍ଳେଶକୁ ସହିଲେ ।। ୨୪
କ୍ଷମା କରିବାରେ ଶକତା । ପୁଣ ହୋଇଲେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ।। ୨୫
କୃଷ୍ଣସେବାରେ ମନ ଦେଲେ । ଉତ୍ତମ ତପ ଆଚରିଲେ ।। ୨୬
୮ ସେ ତପସ୍ୟାରେ କର୍ମମାନ । କ୍ରମରେ କଲେ ବିଧ୍ୱଂସନ ।। ୨୭
ସେ ଘେନି ତାହାଙ୍କ ଆଶୟ । ନିର୍ମଳ ହେଲା ଅତିଶୟ ।। ୨୮
ପ୍ରାଣାୟାମରେ ନିରୋଧିଲେ । ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ମନତୁଲେ ।। ୨୯
ବାସନାମାନେ ଯେତେ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ହିଁ ବିନାଶିଲେ ।। ୩୦
୯ ଯେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯୋଗସାର । କହିଲେ ସନତକୁମାର ।। ୩୧
ତେଣେ ପୁରୁଷକୁ ପୂଜନ । କଲେ ସେ ପୁରୁଷପ୍ରଧାନ ।। ୩୨
୧୦ ସେ ସାଧୁ ବିଷ୍ଣୁଧର୍ମଯୁତ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପୂଜନ୍ତେ ସଂତତ ।। ୩୩
ତାହାର ଅନନ୍ୟ ଭାବରେ । ଭକ୍ତି ହୋଇଲା ବ୍ରହ୍ମଠାରେ ।। ୩୪
୧୧ ବିଷ୍ଣୁ ସେବାରୁ ତାର ମନ । ବିଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ଦିନୁଁ ଦିନ ।। ୩୫
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ମରଣରୁ ସ୍ଫୁରେ । ଯେବଣ ଭକ୍ତି ତା' ହୃଦରେ ।। ୩୬
ସେ ଭଗତିରେ ଉତପନ୍ନ । ବୈରାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ।। ୩୭
ଅସଂଭାବନା ବିପରୀତ- । ଭାବନା ଆଦି ଯେ ବିଦିତ ।। ୩୮
ସେ ସର୍ବ ସଂଶୟଙ୍କ ସ୍ଥାନ । ହୃଦଗ୍ରନ୍ଥି ଯେ ବିଦ୍ୟମାନ ।। ୩୯
ତାକୁ ସେ ନିଶିତ ଜ୍ଞାନରେ । ଛେଦନ କଲା ସେ କାଳରେ ।। ୪୦
୧୨ ଦେହରେ ଆତ୍ମା ହୋଇ ମତି । ଯେ ହୋଇଥିଲା ଉତପତି ।। ୪୧
ତାହାକୁ ବିନାଶ ସେ କଲା । ଆତ୍ମାର ଗତିକି ଜାଣିଲା ।। ୪୨
ମିଳିଲେ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧିମାନ । ତହିଁରେ ନ କରି ଯତନ ।। ୪୩
ହୃଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥି ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନେ । ଛେଦିଣ ଥିଲା ପୂର୍ବଦିନେ ।। ୪୪
ଛାଡ଼ିଲା କ୍ରମରେ ସେ ଜ୍ଞାନ । ଯେ ପୁଣି ଅଟେ ଯୋଗୀଜନ ।। ୪୫
ଯୋଗସିଦ୍ଧିରେ ଯେତେ ଯାଏ । ସେ ଅପ୍ରମତ୍ତ ନୋହିଥାଏ ।। ୪୬
ଯାବତ କାଳଯାଏ ହରି- । କଥାରେ ରତି ସେ ନ କରି ।। ୪୭
୧୩ ସେ ବୀରବର ଏ ପ୍ରକାରେ । ଆତ୍ମାକୁ ସଂଯୋଜି ଆତ୍ମାରେ ।। ୪୮
ନିବିଡ଼େ ବ୍ରହ୍ମମୟ ହେଲା । କାଳେ ସ୍ୱଦେହକୁ ଛାଡ଼ିଲା ।। ୪୯

୧୪ *ପାର୍ଷ୍ଣିଯୁଗଳେ ଗୁଦଦ୍ୱାର । ନିରୋଧ କରିଣ ସେ ବୀର ॥
ମୂଳ ଆଧାରରୁ ବାୟୁକୁ । ସ୍ଥିରେ ନିଅନ୍ତେଣ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ॥
ନାଭିରେ କରିଣ ସ୍ଥାପନ । ଯେ ପୁଣି ଛନ୍ତି କୋଷ୍ଠମାନ ॥
ସେ ହୃଦେ, ଉରରେ, କଣ୍ଠରେ । ଭ୍ରୂଲତାଯୁଗର ମଧ୍ୟରେ ॥
୧୫ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କୁ କ୍ରମେ ନେଇ । ନିସ୍ପୃହେ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ଥୋଇ ॥
ପବନ ମଧ୍ୟେ ପବନକୁ । କ୍ଷିତିରେ କଠିନ ଅଂଶକୁ[୧] ॥
ତେଜକୁ ତେଜମଧ୍ୟେ ନେଇ । ଏକ କଲାକ ସେ ମିଶାଇ ॥
୧୬ ଯେ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଛିଦ୍ରମାନେ । ତାହାଙ୍କୁ ନିବେଶି ଗଗନେ ॥
ଜଳକୁ ନିବେଶି ଜଳରେ । ଯେ ଯାହା ସ୍ଥାନେ ବିଭାଗରେ ॥
କ୍ଷିତିକି ଜଳେ ଏକ କରି । ସେ ଜଳ ତେଜମଧ୍ୟେ ଭରି ॥
ସେ ତେଜ ନିବେଶି ପବନେ । ସେ ବାତ ନିବେଶି ଗଗନେ ॥
୧୭ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କେ ଗଗନ । ନିବେଶି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ॥
ଶବଦ ଆଦି ତନ୍ମାତ୍ରରେ । ଥୋଇ ଯେଝା ବୃତ୍ତିଲାଭରେ ॥
ଏ ସର୍ବ ନେଇ ଅହଂକାରେ । ନିକ୍ଷେପ କରି ତା' ସଙ୍ଗରେ ॥
ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱରେ ନେଇ ପୁଣ । କଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଂଧାନ ॥
୧୮ ସକଳ ଗୁଣମାନଙ୍କର । ବିନ୍ୟାସ ଅଛି ଯାହାଠାର ॥
ସେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନେଇଣ । ଜୀବରେ ନିବେଶିଲେ ପୁଣ ॥
ଯେ ମାୟା-ଉପାଧି ପ୍ରଧାନ । ଜୀବ ଅଟଇ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ଏ ପୃଥୁ ରାଜା ଅନୁଶୟୀ[୨] । ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲେ ଜୀବ ହୋଇ ॥
ଜୀବର ଉପାଧି ହୋଇଣ । ଯେ ପୁଣ ଥିଲା ଆତ୍ମଗୁଣ ॥
ତାହାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପକୁ ଧଇଲେ ॥
୧୯ ତାହାର ପତ୍ନୀ ମହାଦେଇ । ଅର୍ଚ୍ଚି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ସେହି ॥
ସୁକୁମାରାଙ୍ଗୀ, ପାଦେ ଭୂଇଁ । ଛୁଇଁମାକୁ ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି ॥
ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ସେ କାନ୍ତ- । ସଙ୍ଗେ ବନକୁ ଅନୁଗତ ॥

---

* ଏହାକୁ ମୁକ୍ତାସନ କୁହାଯାଏ । ଲକ୍ଷଣ ଯଥା—
ସଂପୀଡ୍ୟ ସୀବନୀଂ ସୂକ୍ଷ୍ମାଂ ଗୁଲ୍ଫେନୈବ ତୁ ମଧ୍ୟତଃ ।
ସବ୍ୟେ ଦକ୍ଷିଣଗୁଲ୍ଫେନ ମୁକ୍ତାସନମିତୀରିତମ୍ ॥

୧. ଦେହର କଠିନ ଅଂଶକୁ ।

୨. ଅନୁଶୟୀ = ଉପାଧିମାନ୍ (ଅନୁଶୟମ୍ ଉପାଧିମ୍, ସ୍ୱାମୀ) ।

୨୦ ଭୂମିଶୟନ ଆଦି ହୋଇ । ଭର୍ତ୍ତାର ବ୍ରତ ଯେ ଅଛଇ ॥ ୭୪
ତହିଁ ଅତିଶୟ ନିଷ୍ଠାରେ । ତାହାକୁ ସେବା କରିବାରେ ॥ ୭୫
କନ୍ଦମୂଳକୁ ଆଦି ହୋଇ । ଋଷିମାନଙ୍କ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଯେହି ॥ ୭୬
ତେଣେ ହେଲେହେଁ କରଶିତ । ପୀଡ଼ାକୁ ନ ଲଭିଲା ଚିତ୍ତ ॥ ୭୭
ପ୍ରିୟର କରେ ସ୍ୱରଶନ । ଯେ ପ୍ରିୟ କରେ ସଂମାନନ ॥ ୭୮
ଏ ବେନି କଥାରେ ତାହାର । ସୁଖ ଜନ୍ମିଲା ନିରନ୍ତର ॥ ୭୯
୨୧ ଚେତନା ଆଦି ହୋଇ ଯହିଁ । ସମସ୍ତ ଗଲା ନାଶ ହୋଇ ॥ ୮୦
ନିଜ ବଲ୍ଲଭ ଭୂପତିର । ଦେଖି ଏ ରୂପେ କଳେବର ॥ ୮୧
କିଛି ହିଁ ବିଳାପ କରିଣ । ଅଚଳ ସାନୁରେ ତକ୍ଷଣ ॥ ୮୨
ଅଗ୍ନିରେ ସେ ଦେହ ନେଇଣ । ଆପଣେ କଲା ଆରୋପଣ ॥ ୮୩
୨୨ ତତକାଳକୁ ଯେ ଉଚିତ । ସେ କର୍ମ କରି ସମାପତ ॥ ୮୪
ନଦୀଜଳରେ ସ୍ନାନ ସାରି । ଭର୍ତ୍ତା-ଉଦକ କର୍ମ କରି ॥ ୮୫
ଦେବଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର । ଅଗ୍ନିକି ବୁଲି ତିନି ବାର ॥ ୮୬
ଚିନ୍ତନ୍ତେ ପତିପାଦ ମନେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ଦହନେ ॥ ୮୭
୨୩ ବୀରଙ୍କ ଉପରେ ଯେ ବୀର । ଯେ ପୃଥୁ ପତି ଆପଣାର ॥ ୮୮
ସେ ସାଧ୍ୱୀ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଗତ । ହୋଇଲା, ଦେଖିଣ ଏମନ୍ତ ॥ ୮୯
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହୋଇଣ । ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଥାଇଣ ॥ ୯୦
ବରଦ ଦେବପତ୍ନୀମାନେ । ସ୍ତୁତିକି କଲେ ଏକମନେ ॥ ୯୧
୨୪ ମନ୍ଦର ପର୍ବତସାନୁରେ । ପୁଷ୍ପ ବରଷନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥ ୯୨
ବାଜନ୍ତେ ଦେବବାଦ୍ୟମାନେ । କଥା ହୋଇଲେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀଦେବ୍ୟ ଊଚୁଃ

୨୫ ଅଦ୍ଭୁତ ଧନ୍ୟ ଏ ଯୁବତୀ । ଯେ ପତି ରାଜାଙ୍କର ପତି ॥ ୯୪
ତାହାକୁ ସକଳ ଭାବରେ । ଯେ ସେବା କଲା ନିରନ୍ତରେ ॥ ୯୫
ଯଜ୍ଞ-ଈଶ୍ୱର ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀବଧୂ ଯେସନ ॥ ୯୬
୨୬ ପତି ଅଟେ ଯେ ବେଣସୁତ । ତାହାକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ ॥ ୯୭
ପ୍ରାଣୀକି ଯେହୁ ଅଗୋଚର । ସେ କର୍ମଫଳେ ଆପଣାର ॥ ୯୮
ଦେଖ ଏ ଲଘିଂଣ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ । ଅର୍ଚ୍ଚି ଯାଉଛି ଉପରକୁ ॥ ୯୯

୨୭ ସେହି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର । କିବା ଦୁର୍ଲଭ ଅଛି ଆର ।।୧୦୦
ଭୂମିତଳରେ ଜନ୍ମ ପାଇ । ଚଞ୍ଚଳ-ଆୟୁଷ ଯେ ହୋଇ ।।୧୦୧
ତେଣେ ସୁଲଭ ଭଗବାନ । ସାଧନ୍ତି ଯେତେମତେ ଜ୍ଞାନ ।।୧୦୨
୨୮ ଅତି କ୍ଲେଶରେ ଯେଉଁ ଜନ । ମୋକ୍ଷକୁ ଅଟେ ଯେ ସାଧନ ।।୧୦୩
ଏମନ୍ତ ନରଦେହ ପାଇଁ । ବିଷୟେ ସକ୍ତ ହୋଇଥାଇ ।।୧୦୪
ସେ ଲୋକ ବଞ୍ଚିତ ଅଟଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଦ୍ରୋହ ସେ କରଇ ।।୧୦୫

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୯ ଏ ରୂପେ ଦେବନାରୀମାନେ । ସ୍ତୁତିକି କରନ୍ତେ ଗଗନେ ।।୧୦୬
ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମହତ । ବିଷ୍ଣୁ ଆଶ୍ରୟ ବେଣସୁତ ।।୧୦୭
ଯେବଣ ଲୋକକୁ ପାଇଲା । ବଧୂହିଁ ସେ ଲୋକକୁ ଗଲା ।।୧୦୮
୩୦ ଏ ରୂପେ ଅନୁଭାବ ଯାର । ସେ ପୃଥୁ ଜ୍ଞାନୀମଧ୍ୟେ ବର ।।୧୦୯
ତାର ଚରିତମାନ ଯେତେ । ଉଦ୍ଦାମ ଅଟନ୍ତି ଜଗତେ ।।୧୧୦
ତୋହର ଆଗରେ ବିଖ୍ୟାତ । କଲୁଁ ସେ ନୃପର ଚରିତ ।।୧୧୧
୩୧ ଏ ମହାପୁଣ୍ୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇ ସାବଧାନ ।।୧୧୨
ଯେ ପଢ଼େ, ଶୁଣଇ, ଶୁଣାଇଁ । ପୃଥୁପଦବୀକି ସେ ପାଇ ।।୧୧୩
୩୨ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମତେଜବନ୍ତ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୋଏ ଭୂମିନାଥ ।।୧୧୪
ବୈଶ୍ୟ ପଶୁଙ୍କ ପତି ହୋଇ । ଶୂଦ୍ର ଉତ୍ତମତ୍ୱକୁ ଯାଇ ।।୧୧୫
୩୩ ଯେ ନରନାରୀ ତିନି ଥର । ଶୁଣଇ ହୋଇଣ ଆଦର ।।୧୧୬
ଅପୁତ୍ର ହୋଇଲେ ହେଁ ସେହି । ଉତ୍ତମପୁତ୍ରବନ୍ତ ହୋଇ ।।୧୧୭
ନିର୍ଧନ ଯେବା ହୋଇଥାଇ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧନବନ୍ତ ହୋଇ ।।୧୧୮
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର । ଉତ୍ତମ ଯଶ ହୋଏ ତାର ।।୧୧୯
ଯେ ଜନ ମୂର୍ଖ ହୋଇଥାଇ । ସେ ପୁଣ ପଣ୍ଡିତ ହୁଅଇ ।।୧୨୦
୩୪ ଏ ଅଟେ ମଙ୍ଗଳ-ଅୟନ । ଅମଙ୍ଗଳର ବିନାଶନ ।।୧୨୧
ଧନ-ଆୟୁଷ ଯଶସ୍କର । ସ୍ୱର୍ଗଦ, କଳିମଳହର ।।୧୨୨
୩୫ ଧର୍ମାର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷଙ୍କର । ଉତ୍ତମ ସିଦ୍ଧିକି ଯେ ନର ।।୧୨୩
ଲଭିବା ପାଇଁ ବିଚାରିବେ । ସେ ଏହା ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣିବେ ।।୧୨୪
ସେ ଚାରି କଥାର କାରଣ । ଅଟେ ଏ ଚରିତ ପ୍ରମାଣ ।।୧୨୫

୩୬ ବିଜୟ-ଅଭିମୁଖ ହୋଇ । ଯେ ରାଜା ଏହା ଶୁଣି ଯାଇ ॥୧୨୬
ରାଜାଏ ପୃଥୁପ୍ରାଏ ତାକୁ । ଅଗ୍ରତେ ଦିଅନ୍ତି କରକୁ ॥୧୨୭
୩୭ ଆନ ସଙ୍ଗକୁ ଦୂର କରି । କୃଷ୍ଣେ ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି ଧରି ॥୧୨୮
ପୃଥୁଚରିତ ପୁଣ୍ୟ ଶୁଣେ । ଶୁଣାଇଁ ଅବା ଆପେ ଗୁଣେ ॥୧୨୯
୩୮ ବିଦୁର ! ଏ ପୁଣ୍ୟ ଚରିତ । କଲୁଁ ତୋହର ଆଗେ ଖ୍ୟାତ ॥୧୩୦
ବିଷ୍ଣୁର ମାହାତ୍ମ୍ୟସୂଚନ । କରଇ ଏହୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ॥୧୩୧
ଏଥି ଯେ ଜନ ଦିଏ ମତି । ସେ ଲଭେ ପୃଥୁରାଜା ଗତି ॥୧୩୨
୩୯ ସଙ୍ଗକୁ ଛାଡ଼ି ଅନୁଦିନ । ଆଦର ସହିତେ ଯେ ଜନ ॥୧୩୩
ଏ ପୃଥୁରାଜାର ଚରିତ । ଶୁଣନ୍ତେ, କରନ୍ତେ ବିଦିତ ॥୧୩୪
ଭବଜଳଧିକି ତାରଣ । ବୋଇତପ୍ରାୟେ ଯା' ଚରଣ ॥୧୩୫
ସେ କୃଷ୍ଣଠାରେ ରତି ପାଇ । ଯେ ରତି ନିପୁଣ ଅଟଇ ॥୧୩୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ ॥୧୩୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପୃଥୁ ଚରିତଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକାଦଶଭିରଧ୍ୟାୟୈଃ ପୃଥୋଶ୍ଚରିତମୀରିତମ୍ ।
ପ୍ରଚେତସାମଥାଷ୍ଟା ଭିସ୍ତନ୍ମଧ୍ୟେ ପଞ୍ଚଭିଃ ପିତୁଃ ॥ ୧ ॥
ଚତୁର୍ବିଂଶେ ପ୍ରପୌତ୍ରାତ୍ତୁ ପୃଥୋଃ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷଃ ।
ପ୍ରଚେତସାଂ ଜନିସ୍ତେଭ୍ୟୋ ରୁଦ୍ରଗୀତଂ ଚ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ବିଜିତ-ଅଶ୍ୱ ନାମ ହୋଇ । ପୃଥୁର ପୁତ୍ର ଯେ ଅଟଇ ॥ ୧
ବିଶାଳ ଅଟେ ଯଶ ତାର । ହୋଇଲା ଅଧିରାଜେଶ୍ୱର ॥ ୨
ଥିଲେ କନିଷ୍ଠ ଯେତେ ଭାଇ । ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ସ୍ନେହ ବହି ॥ ୩
ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ଦିଗମାନ । ପ୍ରଦାନ କଲା ସେ ରାଜନ ॥ ୪

୨ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ନାମେ ଭାଇ ଥିଲା । ତାହାକୁ ପୂର୍ବଦିଗ ଦେଲା ॥ ୫
ଦକ୍ଷିଣ ନାମେ ଦିଗ ଯେହି । ଧୂମ୍ରକେଶକୁ ଦେଲା ତାହି ॥ ୬
ବୃକକୁ ଦେଲା ପଶ୍ଚିମକୁ । ଉତ୍ତର ଦେଲା ଦ୍ରବିଣକୁ ॥ ୭
୩ ଇନ୍ଦ୍ରର ଠାରୁ ସେ ନୃପତି । ଲଭିଣ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ଗତି ॥ ୮
ସେଦିନୁ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇ । ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ଅଟଇ ॥ ୯
ତାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯେ ଉତ୍ତମ । ଯାହାର ଶିଖଣ୍ଡିନୀ ନାମ ॥ ୧୦
ତାହାର ଠାରେ ସୁସମ୍ମତ । ତିନି ତନୟ କଲା ଜାତ ॥ ୧୧
୪ ପାବକ, ପବମାନ ବେନି । ଶୁଚି ମିଶାଇ ଅଗ୍ନି ତିନି ॥ ୧୨
ବଶିଷ୍ଠଶାପୁଁ ଉପୁଜିଲେ । ପୁଣି ଅଗ୍ନିତ୍ୱକୁ ଲଭିଲେ ॥ ୧୩
୫ ସେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ ନରପତି । ଯେ ଆନ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନଭସ୍ୱତୀ ॥ ୧୪
ତା'ଠାରେ ହବିର୍ଧାନ ନାମ । ପୁତ୍ରକୁ କଲାକ ଜନମ ॥ ୧୫
ଇନ୍ଦ୍ର ଅଶ୍ୱକୁ ଅଛି ନେଇ । ଏମନ୍ତ ଜାଣିଲେ ହେଁ ସେହି ॥ ୧୬
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ନ ମାଇଲା ଯେଣୁ । ଲଭିଲା ଅନ୍ତର୍ଧାନ ତେଣୁ ॥ ୧୭
୬ କରଗ୍ରହଣ, ଶୁଳ୍କ ଦଣ୍ଡ । ଏ ଆଦି କଥାରୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ॥ ୧୮
ନୃପତିମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତି । ଏମନ୍ତ ମଣି ମହୀପତି ॥ ୧୯
ଦୀର୍ଘ ସତ୍ରକୁ ଆରମ୍ଭିଲା । ସେ ବ୍ୟାଜେ ରାଜ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ିଲା ॥ ୨୦
୭ ପରମ-ଆତ୍ମା ଯେ ପୁରୁଷ । ନାଶନ୍ତି ଭକ୍ତଙ୍କର କ୍ଳେଶ ॥ ୨୧
ତାହାଙ୍କୁ ପୁଣ୍ୟ ସମାଧିରେ । ପୂଜା କରନ୍ତେ ସେ ତହିଁରେ ॥ ୨୨
ପାଇଲା ତାଙ୍କ ଲୋକଗତି । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ସେ ନରପତି ॥ ୨୩
୮ ଯେ ହବିର୍ଧାନ ନରୋତ୍ତମ । ତା' ଭାର୍ଯ୍ୟା ହବିର୍ଧାନୀ ନାମ ॥ ୨୪
ପତିସକାଶୁଁ ହେ ବିଦୁର ! । ଜାତ କଲା ସେ ଛ' କୁମର ॥ ୨୫
ବରହିଷଦ, ଗୟ, ସତ୍ୟ । ଯେ କୃଷ୍ଣ, ଶୁକ୍ଳ, ଜିତବ୍ରତ ॥ ୨୬
୯ ହବିର୍ଧାନର ଯେ କୁମର । ବରହିଷଦ ନାମ ତାର ॥ ୨୭
ସେ ମହାଭାଗ ପ୍ରଜାପତି । କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡରେ ଦକ୍ଷ ଅତି ॥ ୨୮
ଯୋଗମାନଙ୍କରେ ନିପୁଣ । ଅଟେ ହେ ବିଦୁର ! ସେ ପୁଣ ॥ ୨୯
୧୦ ଯଜ୍ଞ କରଇ ଯେଉଁଠାର । ସେହି ସମୀପେ ନୃପବର ॥ ୩୦
ପୁଣି କରଇ ଆଉ ଥରେ । ଯାହାର ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୩୧
ପୂର୍ବ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ର ହୋଇ । ପଡ଼ନ୍ତି ଯେତେ କୁଶ ଭୂଇଁ ॥ ୩୨

ସେ କୁଶମାନଙ୍କେ ସକଳ । ପୂରିଲା ବସୁନ୍ଧରାତଳ ॥ ୩୩
ଏଣୁ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ହୋଇ । ସେ ରାଜା ଜଗତେ ବୋଲାଇ ॥ ୩୪
୧୧ କନ୍ୟା ଯେ ଥିଲା ସମୁଦ୍ରର । ଶତଦ୍ରୁତି ନାମ ତାହାର ॥ ୩୫
ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତେ ପିତାମହ । ତାହାକୁ ହୋଇଲା ବିବାହ ॥ ୩୬
ସୁନ୍ଦର ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ ଯାର । ବୟସ ଅଟଇ କିଶୋର ॥ ୩୭
ଉତ୍ତମ ଅଳଙ୍କାରମାନ । ଦେହରେ ହୋଇଛି ମଣ୍ଡନ ॥ ୩୮
ବିଭାସମୟେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ । କରନ୍ତେ ଅଗ୍ନିକି ସେ ପୁଣ ॥ ୩୯
ପୂର୍ବେ ସପତ ଋଷିଙ୍କର । ଯାଗସମୟେ ବୈଶ୍ୱାନର[1] ॥ ୪୦
ସପ୍ତଋଷିଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଚାହିଁ । ଲଭନ୍ତେ କାମତାପ ତହିଁ ॥ ୪୧
ଅଗ୍ନିର ଭାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ୱାହା ଥିଲା । ଭର୍ତ୍ତାର ଚିତ୍ତ ସେ ଜାଣିଲା ॥ ୪୨
ସପ୍ତଋଷିଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟାରୂପେ । ମିଳିଣ ଅଗ୍ନିର ସମୀପେ ॥ ୪୩
ଅଗ୍ନିକି ରମଣ କରାଇ । ଶୁକୀରୂପେ ସେ ରେତ ନେଇ ॥ ୪୪
ଶରସ୍ତମ୍ବ[2]ରେ ପକାଇଣ । ଗୃହକୁ ଅଇଲା ସେ ପୁଣ ॥ ୪୫
ଯେହ୍ନେ ସେ ଶୁକୀକି ଅନଳ । କାମନା କଲେ ପୂର୍ବକାଳ ॥ ୪୬
ଶତଦ୍ରୁତିକି ସେ ପ୍ରକାରେ । କାମନା କଲେ ବିଭାଠାରେ ॥ ୪୭
୧୨ ବିବୁଧ, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଅସୁର । ମୁନି, ଉରଗ, ସିଦ୍ଧ, ନର ॥ ୪୮
ନବୀନ ବିବାହବୟସେ । ଏମାନଙ୍କୁ ସକଳ ଦିଶେ[3] ॥ ୪୯
ହେଳାରେ ମୋହିଲା କାମିନୀ । କରନ୍ତେ ନୂପୁରରେ ଧ୍ୱନି ॥ ୫୦
୧୩ ପ୍ରାଚୀନବରହି ନୃପର । ସେ ଶତଦ୍ରୁତି ଭାର୍ଯ୍ୟାଠାର ॥ ୫୧
ପୁତ୍ର ଜନମ ହେଲେ ଦଶ । ସର୍ବେ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରଚେତସ ॥ ୫୨
ତୁଲ୍ୟ ତାଙ୍କର ନାମବ୍ରତ । ଧର୍ମପାରଗ ସେ ବିଦିତ ॥ ୫୩
୧୪ ପ୍ରଜାସର୍ଜନା କରିବାକୁ । ପିତା ଦିଅନ୍ତେ ଆଜ୍ଞା ତାଙ୍କୁ ॥ ୫୪
ତପସ୍ୟା କରିବା ଅର୍ଥରେ । ମିଳିଲେ ଯାଇଁ ସମୁଦ୍ରରେ ॥ ୫୫
ତପସ୍ୟାପତି ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଦଶସହସ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର ॥ ୫୬
ତାହାଙ୍କୁ ତପରେ ପୂଜନ । କଲେ ସମସ୍ତ ଭାଇମାନ ॥ ୫୭

---

୧. ବୈଶ୍ୱାନର = ଅଗ୍ନି ।
୨. ଶରସ୍ତମ୍ବ = ଶରତୃଣ ।　୩. ଦିଶେ = ଦିଗରେ ।

୧୫ ବାଟେ ଦେଖିଲେ ମହେଶଙ୍କୁ । ସଂତୋଷ ହୋଇ ସେ ଏହାଙ୍କୁ ॥ ୫୮
ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଧ୍ୟାନ । କରନ୍ତେ ରୁଦ୍ଧ କରି ମନ ॥ ୫୯
ପୂଜନ୍ତେ, ଜପନ୍ତେ ସେମାନେ । ସଂଯତ ହୋଇ ଦିନେ ଦିନେ ॥ ୬୦

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧୬ ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କର ପଥେ । ସଂଗମ ଶିବର ସଙ୍ଗତେ ॥ ୬୧
ହୋଇଲା ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ହେ ବିପ୍ର ଶିବ ସନ୍ତୋଷରେ ॥ ୬୨
ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଭଣି । କହ ସେ ଅର୍ଥବନ୍ତ ବାଣୀ ॥ ୬୩
୧୭ ଭୋ ବିପ୍ରଋଷି ! ମହେଶର । ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥ ୬୪
ସଙ୍ଗମ ଦୁର୍ଲଭ ସଂସାରେ । ସଙ୍ଗକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଦୂରେ ॥ ୬୫
ମୁନିଏ ଯାଙ୍କୁ କଲେ ଧ୍ୟାନ । ଲଭିବା ଅର୍ଥେ ଦେଇ ମନ ॥ ୬୬
୧୮ ଆତ୍ମାରେ ବିହାର ଯାହାର । ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬୭
ଲୋକରଚନାର ପାଳନ । ନିମିତ୍ତେ ଭବ[୧] ଭଗବାନ ॥ ୬୮
ଘୋର ଅଟେ ଯେ ତମୋଗୁଣ । ତେଣେ ସେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥ ୬୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧୯ ଶିରରେ ପିତାର ଆଦେଶ । ଘେନି ସେ ସାଧୁ ପ୍ରଚେତସ ॥ ୭୦
ତପେ ସାଦରଚିତ୍ତ ହେଲେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଗମିଲେ ॥ ୭୧
୨୦ ସମୁଦ୍ରୁଁ କିଛି ଊଣା ହୋଇ । ଦେଖିଲେ ମହାସର ତହିଁ ॥ ୭୨
ମହତ-ମନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ସେ ଅତି ନିର୍ମଳ ଅଟଇ ॥ ୭୩
ଯହିଁରେ ହୋଇଣ ପ୍ରସନ୍ନ । ଅଛନ୍ତି ମତ୍ସ୍ୟ ଆଦିମାନ ॥ ୭୪
୨୧ ନୀଳ, ରକତ ବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ । ଯେବଣ ଉତ୍ପଳ ଦୁଇ ॥ ୭୫
ପଦ୍ମ, କହ୍ଲାର, ଇନ୍ଦୀବର । ଯେ ଜନ୍ମଭୂମି ଏହାଙ୍କର ॥ ୭୬
ହଂସ, ସାରସ, କାରଣ୍ଡବ । ଚକ୍ର[୨] କରନ୍ତି ଯହିଁ ରବ ॥ ୭୭
୨୨ ମତ୍ତ ଭ୍ରମରମାନଙ୍କର । ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି ଯେ ସ୍ୱର ॥ ୭୮
ସେ ଭାବୁଁ ହୃଷ୍ଟରୋମ ହୋଇ । ଲତା-ଭୂରୁହ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୭୯
ପଦ୍ମମାନଙ୍କ ରଜ ନେଇ । ଦିଗମାନଙ୍କେ ଯେ ପକାଇ ॥ ୮୦
ଏ ରୂପେ ଅଛି ଯେଉଁ ବାତ । ତେଣେ ଉତ୍ସବ ଯହିଁ ଜାତ ॥ ୮୧

---

୧. ଭବ = ଶିବ । ୨. ଚକ୍ର = ଚକ୍ରବାକ ।

୨୩ ମୃଦଙ୍ଗ ପଣବାଦି ଯେହି । ତାହାକୁ ଅନୁଗତ ହୋଇ ॥ ୮୨
ଦିବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ମନୋହର । ଗାୟନ ଶୁଣିଣ ତହିଁର ॥ ୮୩
ସେ ରାଜପୁତ୍ରେ ଅତିଶୟ । ଚିତ୍ତରେ ଲଭିଲେ ବିସ୍ମୟ ॥ ୮୪
୨୪ ସେ ସରମଧରୁ ସେକାଳେ । ଆସୁଅଛନ୍ତି ଭୃତ୍ୟମେଳେ ॥ ୮୫
ସେ ଦେବମାନଙ୍କ ପ୍ରବର । ତାହାଙ୍କୁ ଚାରଣ, କିନ୍ନର ॥ ୮୬
ଏ ଆଦି ଦେବଭୃତ୍ୟମାନ । କରନ୍ତି ସମୀପେ ଗାୟନ ॥ ୮୭
୨୫ ତପତ ହେମରାଶିପ୍ରାଏ । କାନ୍ତି ତାଙ୍କର ଶୋଭା ପାଏ ॥ ୮୮
ଅସିକତଣ୍ଠ, ତ୍ରିଲୋଚନ । ଅନୁଗ୍ରହରେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୮୯
ଏ ରୂପେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚାହିଁ । ନମିଲେ କଉତୁକ ପାଇ ॥ ୯୦
୨୬ ପ୍ରପନ୍ନ-ଆର୍ତ୍ତି ବିନାଶନ । ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ॥ ୯୧
ଯେ ରାଜପୁତ୍ରେ ପ୍ରୀତିବନ୍ତ । ଧର୍ମଜ୍ଞ ଅତି ସୁଚରିତ ॥ ୯୨
ସଂତୋଷ ହୋଇଣ ତାହାଙ୍କୁ । କହିଲେ ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ॥ ୯୩

ଶ୍ରୀରୁଦ୍ର ଉବାଚ

୨୭ ତୁମ୍ଭେ ବେଦିଷଦ-କୁମାର । କରିବା ଅର୍ଥେ ଯା' ବିଚାର ॥ ୯୪
ସେ କଥା ଜାଣିଅଛି ମୁହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଁ ॥ ୯୫
ଏମନ୍ତ ରୂପରେ ଶୋଭନ । କଲ ମୋହର ଦରଶନ ॥ ୯୬
୨୮ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଟଇ ଯେ ପ୍ରକୃତି । ପୁରୁଷ-ଜୀବରୂପେ ଖ୍ୟାତି ॥ ୯୭
ଏ ବେନିଙ୍କର ଠାରୁ ପର । ଯେ ବାସୁଦେବ ସର୍ବେଶ୍ୱର ॥ ୯୮
ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତେ ଯେ ପ୍ରପନ୍ନ । ମୋହର ବଲ୍ଲଭ ସେ ଜନ ॥ ୯୯
୨୯ ସ୍ୱଧର୍ମନିଷ୍ଠ ଯେ ପୁରୁଷ । ଶତେ ଜନମ ହେଲେ ଶେଷ ॥୧୦୦
ବିରିଞ୍ଚିଭାବକୁ ଲଭଇ । ତହିଁରୁ ଅତିଶୟ ହୋଇ ॥୧୦୧
ପୁଣ୍ୟ କରନ୍ତେ ଲଭେ ମୋତେ । ଯେ ପୁଣି ବୈଷ୍ଣବ ଜଗତେ ॥୧୦୨
ବିଷ୍ଣୁର ପଦକୁ ସେ ପାଇ । ପ୍ରପଞ୍ଚ ବାହ୍ୟ ସ୍ଥାନ ସେହି ॥୧୦୩
ମୁଁ ଯେହ୍ନେ ଯେହ୍ନେ ଆନ ସୁରେ । ମିଳୁଁ ଅଧିକାର ଶେଷରେ ॥୧୦୪
୩୦ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବିଷ୍ଣୁର କିଙ୍କର । ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରାୟ ପ୍ରିୟ ମୋର ॥୧୦୫
ମୋହର ଠାରୁ ପ୍ରିୟ ହୋଇ । ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର କେହି ନାହିଁ ॥୧୦୬

୩୧ *ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯାହା ମୁହିଁ । କହୁଛି, ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥୧୦୭
ମଙ୍ଗଳ, ପରମପାବନ । କରଇ ମୋକ୍ଷକୁ ସର୍ଜନ ॥୧୦୮
ବିରଳ ହୋଏ ଯେ ପ୍ରକାରେ । ଜପିବ ଏହା ସେ ରୂପରେ ॥୧୦୯

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩୨ କରଯୁଗଳ କରି ଯୁତ । ଆଗେ ଛନ୍ତି ଯେ ରାଜସୁତ ॥୧୧୦
ତାଙ୍କୁ ଏ ରୂପେ ବିଷ୍ଣୁପର । ବଚନ କହିଲେ ଶଙ୍କର ॥୧୧୧
ଦୟାରେ ଅଟଇ ସଂଯୁତ । ସେ ମହାଦେବଙ୍କର ଚିତ୍ତ ॥୧୧୨

ଶ୍ରୀରୁଦ୍ର ଉବାଚ

୩୩ ଯେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ଅଟନ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର ॥୧୧୩
ତାଙ୍କ ସ୍ୱାନନ୍ଦଲାଭ ପାଇଁ । ତୁମ୍ଭର ଉତ୍କର୍ଷ ଅଛଇ ॥୧୧୪
ସ୍ୱାନନ୍ଦଲାଭ ହେଉ ମୋର । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆନନ୍ଦଶରୀର ॥୧୧୫
ତୁମ୍ଭେ ଯା' ଅଛ ସିଦ୍ଧ କରି । ସର୍ବ-ସ୍ୱରୂପ ଅଛ ଧରି ॥୧୧୬
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆତ୍ମା ସମସ୍ତର । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୧୭
୩୪ ଭୁବନରୂପୀ ପଦ୍ମ ଯାର । ନାଭିରେ ହେଲା ଅବତାର ॥୧୧୮
ଯେ ଭୂତ-ସୂକ୍ଷ୍ମ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟର । ଆତ୍ମା, ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ॥୧୧୯
ଯେ ବାସୁଦେବ ନିର୍ବିକାର । ଯେ ଶାନ୍ତ, ଚିତ୍ତ-ଅଧୀଶ୍ୱର ॥୧୨୦
ଆପଣା ଜ୍ୟୋତିପ୍ରାୟ ହୋଇ । ଯା' ଜ୍ୟୋତି ତାକୁ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ ॥୧୨୧
୩୫ ଯେ ସଂକର୍ଷଣ ଚିତ୍ତ[୧] ପତି । ଅନନ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମୂରତି ॥୧୨୨
ଜଗତ କରଇ ସଂହାର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥୧୨୩
ଯାହା ସକାଶରୁ ଜଗତ- । ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବୋଧ ହୋଏ ଜାତ ॥୧୨୪
ଯେହୁ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବୁଦ୍ଧିପତି । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଅଛି ନତି ॥୧୨୫
୩୬ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କେ ପ୍ରଧାନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଟଇ ଯେ ମନ ॥୧୨୬
ଅନିରୁଦ୍ଧ ତା' ଅଧୀଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ନମୋ ନମ ମୋର ॥୧୨୭
ଯେ ତେଜେ ବିଶ୍ୱକୁ ବ୍ୟାପଇ । ଯାହାର କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ ॥୧୨୮

---

* ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦୌ ବ୍ରହ୍ମଣା ସୃଷ୍ଟା ପୁତ୍ରେଭ୍ୟଃ ପ୍ରୋକ୍ତମିଷ୍ଟଦମ୍ ।
ସ୍ତୋତ୍ରଂ ପ୍ରାହ ପ୍ରଚେତୋଭ୍ୟଃ କୃପୟା ଭଗବାନ୍ ଶିବଃ ॥
(ସ୍ୱାମିପାଦରଚିତ ଶ୍ଳୋକ)

୧. ଚିତ୍ତ = ଅହଂକାର ।

୩୭ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ-ଅପବର୍ଗ ଦ୍ୱାର । ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତ[୧]ରେ ସ୍ଥିତି ଯାର ॥୧୨୯
ଏ ରୂପେ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପ ହୋଇ । ଯେ ଅଛି ତାକୁ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ ॥୧୩୦
ଯଜ୍ଞସାଧନ ଯେ ଅଟଇ । ଯଜ୍ଞକୁ ବିସ୍ତାର କରଇ ॥୧୩୧
ହିରଣ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ଯାର । ସେ ଅଗ୍ନିକି ମୋ ନମସ୍କାର ॥୧୩୨

୩୮ ପିତୃ, ଦେବତାମାନଙ୍କର । ଯେ ଅନ୍ନରୂପୀ, ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥୧୩୩
ଯେ ସୋମସ୍ୱରୂପୀ ଅଟଇ । ତାହାକୁ ବନ୍ଦନ କରଇ ॥୧୩୪
ଜୀବମାନଙ୍କ ତୃପ୍ତିଦାୟୀ । ଯେ ସର୍ବରସରୂପୀ ହୋଇ ॥୧୩୫
ସେ ଜଳସ୍ୱରୂପୀ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୩୬

୩୯ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମାର ଯେ ଅଟେ ଶରୀର ॥୧୩୭
ବିରାଟରୂପୀ ଯେହୁ କ୍ଷିତି । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କରୁଛି ପ୍ରଣତି ॥୧୩୮
ଯେ ବାତ ତିନିଲୋକପାଳ । ଯେ ଅଟେ ସହ-ଓଜବଳ[୨] ॥୧୩୯
ତାହାକୁ ମୋର ନମସ୍କାର । ଆକାଶରୂପୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୪୦

୪୦ ଯେଣୁ ଶବଦ ଗୁଣ ତାର । ଏ ଘେନି ଅର୍ଥ[୩] ମାନଙ୍କର ॥୧୪୧
ପ୍ରକାଶକର୍ତ୍ତା ଯେ ଅଟଇ । ବାହ୍ୟେ ଅନ୍ତରେ ପୁଣ ଯେହି ॥୧୪୨
ବ୍ୟବହାରକୁ ଆଲମ୍ବନ । ତାକୁ ମୁଁ କରୁଛି ବନ୍ଦନ ॥୧୪୩
ପବିତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ଯେହି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ତେଜସ୍ୱୀ ଅଟଇ ॥୧୪୪

୪୧ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ହୋଇଣ । ଦ୍ୱିବିଧ କର୍ମରୂପୀ ପୁଣ ॥୧୪୫
ପିତୃ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରାପତି । ଫଳ ଯେ ତାଙ୍କୁ ମୋ ପ୍ରଣତି ॥୧୪୬
ଅଧର୍ମ ଫଳରୂପୀ ହୋଇ । ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ତାକୁ ମୁଁ ବନ୍ଦଇ ॥୧୪୭

୪୨ ସମସ୍ତ କର୍ମଫଳମାନ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରେ ଯେ ପ୍ରଦାନ ॥୧୪୮
ଯେ ମନୁ[୪] ସର୍ବଜ୍ଞ ଅଟଇ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦନ କରଇ ॥୧୪୯
ଯେ କୃଷ୍ଣ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ । ଯେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗର ଅଧୀଶ ॥୧୫୦
ପରମ ଧର୍ମ-ଆତ୍ମା ପର । ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥୧୫୧

୪୩ କର୍ତ୍ତା-କରଣ-କର୍ମ ହୋଇ । ତ୍ରିଶକ୍ତିଯୁତ ଯେ ଅଟଇ ॥୧୫୨
ଯେ ଅହଂକାରରୂପୀ ହର । ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୫୩

---

୧. ଚିତ୍ତ = ଅନ୍ତଃକରଣ । ୨. ଓଜ = ଆଦିରୂପ, ବଳ = ଆଦିଧର୍ମ ।
୩. ଅର୍ଥ = ଘଟପଟାଦି ପଦାର୍ଥ । ୪. ମନୁ = ମନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ଈଶ୍ୱର ।

	ଯେ ଜ୍ଞାନ-କ୍ରିୟାର ଆକାର ।	ବିବିଧରୂପେ ବଚନର	॥୧୫୪
	ସୃଷ୍ଟି ଯାହାର ଠାରୁ ହୋଇ ।	ସେ ବିଧାତାକୁ ମୁଁ ନମଇଁ	॥୧୫୫
୪୪	ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭେ ମନ ।	କରିଛୁଁ, ଦିଅ ଦରଶନ	॥୧୫୬
	ଯେଉଁ ଦରଶନ ଜଗତେ ।	ପୂଜା କରନ୍ତି ଭାଗବତେ	॥୧୫୭
	ଭଗତଜନମାନଙ୍କର ।	ପ୍ରିୟ ଅଟଇ ରୂପ ତୋର	॥୧୫୮
	ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ।	ଯେହୁ ବିଷୟର ଗୋଚର	॥୧୫୯
୪୫	ସ୍ନିଗ୍ଧ ବରଷା କାଳ-ଘନ ।	ସମାନ ବିଶେ ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ	॥୧୬୦
	ସର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ।	ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଛି ଯହିଁର	॥୧୬୧
	ଯେ ଅଟେ ରୁଚିର ଆୟତ ।	ସେ ଚାରିଭୁଜ ଯହିଁ ସ୍ଥିତ	॥୧୬୨
	ସର୍ବ-ଅବୟବ ଶୋଭନ ।	ଯହିଁରେ ରୁଚିର ଆନନ	॥୧୬୩
୪୬	ପଦ୍ମକୋଷର ପତ୍ରପ୍ରାଏ ।	ଯହିଁରେ ଚକ୍ଷୁ ଶୋଭା ପାଏ	॥୧୬୪
	ଯହିଁରେ ଭ୍ରୂଲତା ସୁନ୍ଦର ।	ନାସିକା ବିଶେ ମନୋହର	॥୧୬୫
	ଯହିଁରେ ସୁନ୍ଦର ଦଶନ ।	ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ଆନନ	॥୧୬୬
	ସମାନ କର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ଯହିଁ ।	ଭୂଷଣରୂପେ ଶୋଭା ପାଇ	॥୧୬୭
୪୭	ପ୍ରୀତିରେ ହସିଲା ପରାଏ ।	ଅପାଙ୍ଗ ଯହିଁ ଶୋଭା ପାଏ	॥୧୬୮
	ଅଳକମାନଙ୍କେ ସୁନ୍ଦର ।	ଦିଶଇ ଯାହାର ଆକାର	॥୧୬୯
	ପଦ୍ମକୋଷର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।	ବସ୍ତ୍ର ଯହିଁରେ ଶୋଭା ପାଇ	॥୧୭୦
	ମାର୍ଜନାବଶରୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।	ଦିଶଇ ଯହିଁରେ କୁଣ୍ଡଳ	॥୧୭୧
୪୮	କିରୀଟ ବଳୟ ନୂପୁରେ ।	ହାରମେଖଳା ଯହିଁ ସ୍ଫୁରେ	॥୧୭୨
	ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ନଳିନ ।	ମାଳା, କୌସ୍ତୁଭମଣିମାନ	॥୧୭୩
	ଏଣେ ଉତ୍ତମ ହୋଇ ଯହିଁ ।	ଅଛଇଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବ ରହି	॥୧୭୪
୪୯	ସିଂହର ପ୍ରାୟେ ସ୍କନ୍ଧ ଦୁଇ ।	ତହିଁରେ ଦୀପ୍ତି ଯେ ଧରଇ	॥୧୭୫
	ଯା'ହେତୁ ଗ୍ରୀବା ଶୋଭା ପାଇ ।	ସେ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ଯହିଁ	॥୧୭୬
	ଅବିନାଶିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେହି ।	ତାହାର ସକାଶରୁ ଯହିଁ	॥୧୭୭
	ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖାରେ ଅଙ୍କିତ ।	କଷପାଷାଣଂ[1]କୁ ଆକ୍ଷିପ୍ତ	॥୧୭୮
	କରଇ ଯେଉଁ ବକ୍ଷଦେଶ ।	ତେଣେ ଯେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ	॥୧୭୯

୧. କଷପାଷାଣ = କଷଟିପଥର ।

୫୦ ପୂରକ-ରେଚକ ରୂପରେ । ଯେବଣ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରସରେ ।।୧୮୦
ତେଣେ ଯେ ଚଞ୍ଚଳ ଅଟଇ । ସେ ବଳି[1] ଯୋଗେ ରମ୍ୟ ହୋଇ ।।୧୮୧
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ପତ୍ରର ଆକାର । ଅଟଇ ଯହିଁରେ ଉଦର ।।୧୮୨
ଯେଉଁ ନାଭିରେ ଏ ଜଗତ । ପୂର୍ବେ ହୋଇଲା ବିନିର୍ମିତ ।।୧୮୩
ଆବର୍ତ୍ତ-ଗଭୀର ନାଭିରେ । ତାକୁ କି ପୂରାନ୍ତେ ତହିଁରେ ।।୧୮୪
୫୧ ଶ୍ୟାମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅତିଶୟେ । ଯେ ପୀତବସ୍ତ୍ର ଶୋଭା ପାଏ ।।୧୮୫
ତହିଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ହୋଇ । ମେଖଳା ଅଛି ଶୋଭା ପାଇ ।।୧୮୬
ଏକ ଆରକେ ସମ ଚାରୁ । ଚରଣଯୁଗ ଜଙ୍ଘ ଉରୁ ।।୧୮୭
ଯେ ଉଚ୍ଚ ନୋହେ ଜାନୁ ଦୁଇ । ତେଣେ ଯେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ।।୧୮୮
୫୨ ଶରଦ ପଦ୍ମପତ୍ର ପ୍ରାଏ । ଯାହାର କାନ୍ତି ଶୋଭା ପାଏ ।।୧୮୯
ନଖଦ୍ୟୁତିରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅଜ୍ଞାନ କରଇ ଯେ ହତ ।।୧୯୦
ସେ ପାଦେ ଲକ୍ଷିତ ଯେ ହୋଇ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶରଣ ଅଟଇ ।।୧୯୧
ହେ ଗୁରୁ ! ହରଇ ଯେ ଭୟ । ସେ ନିଜ ରୂପକୁ ଦେଖାଅ ।।୧୯୨
ଅଜ୍ଞକୁ ମାର୍ଗ ଯେ ଦେଖାଇ । ଏମନ୍ତ ଗୁରୁ ଅଟୁ ତୁହି ।।୧୯୩
୫୩ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧିକି ଯେ ବାଞ୍ଛଇ । ଏ ରୂପ ଧ୍ୟାନ ସେ କରଇ ।।୧୯୪
ନିଜ ଧର୍ମକୁ ଯେଉଁ ନର । ଆଚରୁଥାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର ।।୧୯୫
ଯେଣୁ ଅଭୟଦାତା ହୋଇ । ଭଗତିଯୋଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ।।୧୯୬
୫୪ ଭଗତିବନ୍ତ ଯେ ଅଟଇ । ସେ ଲୋକ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଲଭଇ ।।୧୯୭
ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ଦୁର୍ଲଭ ତୁମ୍ଭେ ହେ ଈଶ୍ୱର ।।୧୯୮
ରାଜତ୍ୱ କରେ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରେ । ସେହି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ପୃହା କରେ ।।୧୯୯
ଜ୍ଞାନୀ ଅଟଇ ଯେଉଁ ନର । ଏକାନ୍ତେ ଗତି ତାହାଙ୍କର ।।୨୦୦
୫୫ ଅତି ଦୁଃଖରେ ଆରାଧନ । କରନ୍ତି ଯାକୁ ବିଜ୍ଞଜନ ।।୨୦୧
ସାଧୁମାନେ ହିଁ ଯା' ନ ପାନ୍ତି । ଏମନ୍ତ ଏକାନ୍ତ ଭଗତି ।।୨୦୨
ଏଣେ ତାହାକୁ ଆରାଧିଣ । ତା' ପାଦମୂଳକୁ ଛାଡ଼ିଣ ।।୨୦୩
ଯେ ବାହ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦି ସୁଖ । ତାହା ବାଞ୍ଛଇ ଯେଉଁ ଲୋକ ।।୨୦୪
୫୬ ପ୍ରଭାବ, ଉତ୍ସାହ ଯେ ଦୁଇ । ତହିଁରେ ଉଗ୍ର ଯେ ଅଟଇ ।।୨୦୫
ସେ ଭୂରୁତର୍ଜନେ ଜଗତ । ବିନାଶ କରନ୍ତେ କୃତାନ୍ତ ।।୨୦୬

---

୧. ବଳି = ଉଦରରେଖା ।

ଯେବଣ ପାଦରେ ଶରଣ । ପଶିଲା ଲୋକକୁ ସେ ପୁଣ ॥୨୦୭
ମୋହର ବଶ ଏ ଅଟଇ । ଏମନ୍ତ ଗର୍ବ ନ କରଇ ॥୨୦୮
୫୭ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗିଜନଙ୍କର । ସଙ୍ଗର କ୍ଷଣାର୍ଦ୍ଧମାତର ॥୨୦୯
ତହିଁକି ସଙ୍ଗ କରି ମୁହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗ, ମୋକ୍ଷକୁ ନ ଗଣଇଁ ॥୨୧୦
ଲୋକର ରାଜ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ । ସୁଖ ଅଛନ୍ତି ସେ ବା କେତେ ॥୨୧୧
୫୮ ଯାହାର ଚରଣଯୁଗଳ । ପାପକୁ କରଇ ନିର୍ମୂଳ ॥୨୧୨
ତୁମ୍ଭେ ଏମନ୍ତ ତୁମ୍ଭ ଯଶ । ଚରଣୁଁ ତୀର୍ଥ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥୨୧୩
ସେ ବେନି ଅନ୍ତରେ ବାହ୍ୟରେ । ସ୍ନାନେ ଯାହାଙ୍କ ପାପ ହରେ ॥୨୧୪
ପ୍ରାଣୀରେ ଦୟା କରିଥାନ୍ତି । ସତ୍ତ୍ୱ ସୁଚରିତ ଧରନ୍ତି ॥୨୧୫
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋ' ସଙ୍ଗ ହେଉ । ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହ ଏହୁ ॥୨୧୬
୫୯ ଯେବଣ ସାଧୁମାନଙ୍କର । ଭଗତିଯୋଗେ ମନୁଷ୍ୟର ॥୨୧୭
ମାନସ ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ । କ୍ରମରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୁଅଇ ॥୨୧୮
ବାହ୍ୟରେ ଯେତେ ଅର୍ଥ ଥାଇ । ତହିଁରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ନୁହଇ ॥୨୧୯
ତମ[୧] ସମ୍ବନ୍ଧି ଗୁହା ଯେହି । ସେ ଅବିଦ୍ୟାରେ ନାଶ ନୋହି ॥୨୨୦
ସେ ମାନସରେ ଗତି ତୋର । ବେଗେ ଦେଖଇ ଜ୍ଞାନୀ ନର ॥୨୨୧
୬୦ ଯହିଁ ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକାଶଇ । ଏ ବିଶ୍ୱେ ଯେହୁ ଶୋଭା ପାଇ ॥୨୨୨
ଆକାଶ ପ୍ରାୟେକ ବିସ୍ତାର । ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ୟୋତି ବ୍ରହ୍ମପର ॥୨୨୩
୬୧ ବହୁତ ଅଟେ ରୂପ ଯାର । ସେ ମାୟାଦ୍ୱାରେ ହେ ଈଶ୍ୱର ॥୨୨୪
ଏ ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜଇ, ପାଳଇ । ନାଶେ ବିକାର ନ ଲଭଇ ॥୨୨୫
ଯେଉଁ ମାୟାରେ ଭେଦମତି । ଲୋକର ହୁଅଇ ଉତ୍ପତ୍ତି ॥୨୨୬
ଯେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁମ୍ଭଠାରେ । ସମର୍ଥ ନୋହେ କରିବାରେ ॥୨୨୭
ସେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଭେଦହୀନ । ଏମନ୍ତ ମଣୁଁ ଆମ୍ଭେ ମନ ॥୨୨୮
୬୨ କ୍ରିୟାକଳାପେ ଯୋଗୀଜନ । ସିଦ୍ଧିନିମିତ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥୨୨୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚମହାଭୂତ । ଅନ୍ତଃକରଣେ ଯେ ଲକ୍ଷିତ ॥୨୩୦
ଏ ରୂପେ ସାକାର ମୂରତି । ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତେ ଯେ ପୂଜନ୍ତି ॥୨୩୧
ବେଦରେ ଆଗମେ ବିଦିତ । ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ॥୨୩୨

---

୧. ତମ = ଅନ୍ଧକାର ।

୬୩	ଯା' ଶକ୍ତି ଅଛି ଲୀନ ହୋଇ ।	ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏକ ତୁହି	॥୨୩୩
	ସେ ଶକତିରୁ ହୋଏ ଭିନ୍ନ ।	ପଛେ ସକଳ ଗୁଣମାନ	॥୨୩୪
	ମହତ ତତ୍ତ୍ୱ, ଅହଂକାର ।	ଆକାଶ, ଅନଳ, ସମୀର	॥୨୩୫
	ମହୀ, ସଲିଳ, ଋଷିଜନ ।	ଯେ ଭୂତଗଣେ ଛନ୍ତି ଆନ	॥୨୩୬
	ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଏ ଜଗତ ।	ଯେ ରଜଆଦିରୁ ସଂଭୂତ	॥୨୩୭
୬୪	ଯେ ଜରାୟୁଜ, ଯେ ଅଣ୍ଡଜ ।	ସ୍ୱେଦଜ ଆବର ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ	॥୨୩୮
	ଏ ରୂପେ ଚତୁର୍ବିଧ ପୁର ।	ସର୍ଜନା କରି ଯେ ଈଶ୍ୱର	॥୨୩୯
	ନିଜ ଅଂଶରେ ମିଳେ ତହିଁ ।	ସେ ପୁର ମଧ୍ୟେ ଯେ ପଶଇ	॥୨୪୦
	ପୁରରେ ଶୁଅନ୍ତେ ସେ ଅଂଶ ।	ତାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ପୁରୁଷ	॥୨୪୧
	ମକ୍ଷିକାମଧୁ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।	*ଅଳ୍ପ ବିଷୟସୁଖ ଯେହି	॥୨୪୨
	ସେ ସୁଖ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରରେ ।	ଭୋଗ କରଇ ଯେ ସୁଖରେ	॥୨୪୩
୬୫	ଏ ରୂପେ କଲା ଯେ ସଂସାର ।	ତୁ ସେ ଜଗତର ଈଶ୍ୱର	॥୨୪୪
	ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚଣ୍ଡବେଗ ତୁହି ।	ତୋର ସ୍ୱରୂପ ଲକ୍ଷି ନୋହି	॥୨୪୫
	ଘନଶ୍ରେଣୀକି ଯେହ୍ନେ ବାତ ।	ସେହି ପ୍ରକାରେ ଏ ଜଗତ	॥୨୪୬
	ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଦ୍ୱାରେ ।	କାଳାନ୍ତେ ସଂହାରୁ[1] କାଳରେ	॥୨୪୭
୬୬	ଏ କୃତ୍ୟ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ।	କରିବା ଏମନ୍ତ ଚିନ୍ତାରେ	॥୨୪୮
	ହୋଇ ନ ଥାଇ ସାବଧାନ ।	ବିଷୟଲାଳସୁଁ ଯେ ଜନ	॥୨୪୯
	ପ୍ରାପତ ହୁଅନ୍ତେ ବିଷୟ ।	ଲୋଭ ବଢ଼ଇ ଅତିଶୟ	॥୨୫୦
	ଅନ୍ତକରୂପୀ ଅଟୁ ତୁହି ।	ବେଗରେ ସାବଧାନ ହୋଇ	॥୨୫୧
	ତାହାକୁ ହେଉ ଉପଗତ ।	ଭୋକେ ଲିହନ୍ତେ[2] ଓଷ୍ଠପ୍ରାନ୍ତ	॥୨୫୨
	ମୂଷିକ-ନିକଟରେ ଯାଇଁ ।	ଉରଗ ଯେମନ୍ତେ ମିଳଇ	॥୨୫୩
୬୭	ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ କେଉଁ ଜନ ।	ଛାଡ଼ିବ ତୋ' ପାଦ-ନଳିନ	॥୨୫୪
	ଅବମାନନାରୁ ତୋହର ।	ବିନଷ୍ଟ ଯାହାର ଶରୀର	॥୨୫୫
	ବିଧାତା ଗୁରୁ ଯେ ଆମ୍ଭର ।	ଯେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁ ଆର	॥୨୫୬
	ଏମାନେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସରେ ।	ପୂଜନ୍ତି ଯା'କୁ ବିଶଙ୍କା[3]ରେ	॥୨୫୭

---

୧. ସଂହାର (ତୁଂ ସଂହରସି)

୨. ଲିହନ୍ତେ = ଚାଟନ୍ତେ । ୩. ବିଶଙ୍କା = ନାଶଶଙ୍କା ।

୬୮ ରୁଦ୍ରସକାଶୁଁ ଏ ଜଗତ । ଭୟରେ ହୋଇଅଛି ଧ୍ୱସ୍ତ ॥୨୫୮
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ, ପରମାତ୍ମା ତୁହି । ଯହିଁ କାହିଁରୁ ଭୟ ନାହିଁ ॥୨୫୯
ଏମନ୍ତ ଗତି ତୁ ଆମ୍ଭର । ଏ କଥା ଆମ୍ଭର ଗୋଚର ॥୨୬୦
୬୯ ସ୍ୱଧର୍ମ କରନ୍ତେ ପାଳନ । ଈଶ୍ୱରଠାରେ ଦେଇ ମନ ॥୨୬୧
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ନୃପସୁତ । ବିଶ୍ୱାସ କରି ନିଜ ଚିତ୍ତ ॥୨୬୨
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତୁତି ଜପ କର । ମଙ୍ଗଳ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ॥୨୬୩
୭୦ ସେ ଆତ୍ମରୂପୀ ଆତ୍ମଗତ । ସକଳ ଭୂତେ ଅବସ୍ଥିତ ॥୨୬୪
ସ୍ମରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର । ଗୁଣନ୍ତେ ପୂଜାକୁ ଆଚର ॥୨୬୫
୭୧ ମୁନିମାନଙ୍କ ବ୍ରତ ଧରି । ଚିତ୍ତକୁ ସମାଧାନ କରି ॥୨୬୬
ଏ ଯୋଗାଦେଶ[୧] ସ୍ତୁତି ସାରି । ସମସ୍ତେ ହୋଇଣ ଆଦରି ॥୨୬୭
ଲଭିଣ କରନ୍ତେ ଧାରଣ । ଅଭ୍ୟାସ କର ପୁଣପୁଣ ॥୨୬୮
୭୨ ଯେ ବିଶ୍ୱ କରନ୍ତି ସର୍ଜନ । ତାଙ୍କର ପତି ଭଗବାନ ॥୨୬୯
ବ୍ରହ୍ମା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂର୍ବକାଳେ । ଭୃଗୁ ପ୍ରଭୃତି ପୁତ୍ରମେଳେ ॥୨୭୦
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଲେ ଏ ସ୍ତୁତି । କରନ୍ତେ ସର୍ଜନାରେ ମତି ॥୨୭୧
ଆମ୍ଭେ ଏ ଜଗତ ସର୍ଜନ । ନିମିତ୍ତେ କରିଥାନ୍ତେ ମନ ॥୨୭୨
୭୩ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସର୍ଜନା ନିମିତ୍ତ । ବିଧାତା କରନ୍ତେ ଉକତ ॥୨୭୩
ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର । ଅଟୁ ଯେ ଆମ୍ଭେ ଅଧୀଶ୍ୱର ॥୨୭୪
ଏଣେ ତମ[୨]କୁ ନାଶ କଲୁଁ । ବିବିଧ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସର୍ଜିଲୁଁ ॥୨୭୫
୭୪ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ସାବଧାନ । ଯେ ନିତ୍ୟେ ଜପେ ଏହା ଜନ ॥୨୭୬
ସେ ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ ହୋଇ । ନିକଟେ ମଙ୍ଗଳ ଲଭଇ ॥୨୭୭
୭୫ ମଙ୍ଗଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟର । ମୋକ୍ଷସାଧନ ଜ୍ଞାନ ବର ॥୨୭୮
ଜ୍ଞାନ ଅଟଇ ନାବ ଯାର । ଅନାୟାସରେ ସେହୁ ନର ॥୨୭୯
ବିପତ୍ତି ସିନ୍ଧୁକୁ ତରଇ । ଯେଉଁ ସିନ୍ଧୁରେ ପାର ନାହିଁ ॥୨୮୦
୭୬ ମୁଁ ଯାହା କରିଛି ଗାୟନ । ଏ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତବ ଯେଉଁଜନ ॥୨୮୧
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ହୋଇଣ ସଂଯୁତ । କରେ ଅଧ୍ୟୟନ ସୁଚିତ୍ତ ॥୨୮୨
ହରିଙ୍କି ପୂଜଇ ସେ ନର । ଦୁଃଖରେ ସାଧ୍ୟ ପୂଜା ଯାର ॥୨୮୩

---

୧. ଯୋଗାଦେଶ = ଏ ସ୍ତୋତ୍ରର ନାମ ।
୨. ତମ = ଅନ୍ଧକାର ।

୭୭	ସ୍ଥିର ହୋଇଣ ଯାହି ଯାହି	।	ସେ ଲୋକ ମନରେ ବାଞ୍ଛଇ	॥୨୮୪
	ସର୍ବମଙ୍ଗଳମାନଙ୍କର	।	ପ୍ରିୟ ଆଶ୍ରୟ ଯେ ଈଶ୍ୱର	॥୨୮୫
	ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ତାହା ପାଇ	।	ମୋର ସ୍ତୁତିରେ ତୋଷ ହୋଇ	॥୨୮୬
୭୮	ଉଠିଣ ପ୍ରଭାତକାଳରେ	।	ପ୍ରାଞ୍ଜଳି ହୋଇଣ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ	॥୨୮୭
	ଯେ ଏହା ଶୁଣଇଁ ଶୁଣାଇଁ	।	କର୍ମବନ୍ଧରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ	॥୨୮୮
୭୯	ପରମ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ	।	ଯେ ପ୍ରଭୁ ପୁରୁଷ ପ୍ରଧାନ	॥୨୮୯
	ତାହାଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଏ ଅଟଇ	।	ହେ ରାଜପୁତ୍ରେ ପଢ଼ିଲଇଁ	॥୨୯୦
	ଏହା ଜପନ୍ତେ ଏକମନେ	।	ତପ କରିବ ଅନୁଦିନେ	॥୨୯୧
	ମନ ବାଞ୍ଛାକୁ ତଦନ୍ତରେ	।	ଲଭିବ ତପସ୍ୟା-ଅନ୍ତରେ	॥୨୯୨
	ପ୍ରଚେତାମାନେ ଯାକୁ ଧ୍ୟାୟି	।	ଆନନ୍ଦ ହେଲେ ଅନ୍ତେ ପାଇ	॥୨୯୩
	ତାହାଙ୍କ ଚରଣପଙ୍କଜେ	।	ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ	॥୨୯୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ
ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ ଶ୍ରୀରୁଦ୍ରଗୀତଂ
ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପ୍ରଚେତଃସୁ ତପସ୍ୟତ୍ସୁ ତଦ୍ପିତ୍ରେ ନାରଦୋ ଘୃଣୀ ।
ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷେଽଧ୍ୟାତ୍ମଂ ପାରୋକ୍ଷ୍ୟେଣାହ ପଞ୍ଚଭିଃ ॥ ୧ ॥
ପୁରଞ୍ଜନକଥାବ୍ୟାଜାଦ୍ ପଞ୍ଚବିଂଶେ ତୁ ନାରଦଃ ।
ଆତ୍ମନୋ ବୁଦ୍ଧିସଂଗେନ ବିବିଧାମାହ ସଂସୃତିମ୍ ॥ ୨ ॥
ପ୍ରଚେତଃସୁ ତପସ୍ତୀବ୍ରଂ ତପ୍ୟମାନେଷୁ ନାରଦଃ ।
ପୁରଞ୍ଜନକଥାକୂଟଂ ପ୍ରାହ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷେ ॥ ୩ ॥

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧	ବରହିଷଦ ପୁତ୍ରଙ୍କର	।	ପୂଜାକୁ ଲଭିଣ ଶଙ୍କର	॥ ୧
	ତାହାଙ୍କୁ କହି ଏ ପ୍ରକାରେ	।	ଚାହିଁନ୍ତେ ସେ ରାଜକୁମାରେ	॥ ୨
	ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ତର୍ଧାନ	।	ହୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ତ୍ରିଲୋଚନ	॥ ୩

୨ ଗାୟନ କଲେ ଯାହା ଶିବ । ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଦେବଙ୍କର ସ୍ତବ ॥
ଜପନ୍ତେ ପ୍ରଚେତା ସକଳେ । ଅୟୁତେ ବରଷ ସଲିଳେ ॥
କଲେ ସେ ତପ ଆଚରଣ । ଚିନ୍ତନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣ ॥
୩ ଯେ କର୍ମେ ଆସକତ ମତି । ପ୍ରାଚୀନବରହି ନୃପତି ॥
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରବୋଧନ । କୃପାଳୁ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ॥
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜ୍ଞାନକୁ ଗୋଚର । ଯେ କରିଛନ୍ତି ହେ ବିଦୁର ॥
୪ କର୍ମମାର୍ଗେ ହେ ନୃପବର । କି ଫଳ ବାଞ୍ଛୁ ଆପଣାର ॥
ଯହିଁରେ ହୋଏ ଦୁଃଖ ହତ । ସୁଖହିଁ ହୁଅଇ ପ୍ରାପତ ॥
ଏମନ୍ତ ଶ୍ରେୟ ବିଜ୍ଞ ଜନେ । ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନାହିଁ ଏଥି ମନେ ॥

ଶ୍ରୀରାଜୋବାଚ

୫ ହେ ମହାଭାଗ ମୋର ଚିତ୍ତ । କର୍ମରେ ହୋଇଛି ଭେଦିତ ॥
ଏ ଘେନି ନ ଜାଣଇଁ ମୁହିଁ । ବିମଳ ଜ୍ଞାନ ଦିଅ କହି ॥
ଯେବଣ ଜ୍ଞାନଶ୍ରବଣରୁ । ମୁକତ ହୋଇବି କର୍ମରୁ ॥
୬ ଯହିଁରେ କୂଟ ଧର୍ମମାନ । ସେ ଗୃହେ ଥାଇ ମୂଢ଼ଜନ ॥
ପୁତ୍ର, ବନିତା ଧନେ ନିତି । କରିଣ ପୁରୁଷାର୍ଥ ମତି ॥
ସଂସାରମାର୍ଗରେ ଭ୍ରମନ୍ତେ । ମୁକ୍ତିକି ନ ଲଭଇ ଅନ୍ତେ ॥

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୭ ହେ ପ୍ରଜାପତି ! ହେ ରାଜନ । ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟ ଜୀବମାନ ॥
ନିର୍ଦୟୁଁ ଯଜ୍ଞେ ପଶୁଭାବେ । ମାରିଛୁ ଯାହା ଦେଖ ଏବେ ॥
୮ ତୋହର କୃତ ପୀଡ଼ା ଚିନ୍ତି । ତୋତେ ଏ ବାଟ ଚାହିଁଛନ୍ତି ॥
ତୋତେ ଏ ମରଣ ଅନ୍ତରେ । ଲୋହଯନ୍ତ୍ରମୟ ଶୃଙ୍ଗରେ ॥
ଛେଦନ କରିବେ ନିୟତ । କ୍ରୋଧ ହୁଅନ୍ତେ ହୃଦେ ଜାତ ॥
୯ ମୁହିଁ ଏ ସଂକଟେ ନିସ୍ତାର । କଥା କହିବି ତୋ ଆଗର ॥
ଯେ ପୁରଞ୍ଜନର ଚରିତ । ଅଟଇ ପୁରାତନ ଖ୍ୟାତ ॥
ସେ କଥା କହିବି ମୁଁ ତୋତେ । ଶୁଣ ରାଜନ ! ଏକ ଚିତ୍ତେ ॥
୧୦ ହେ ରାଜା ! ଥିଲା ଯେ ରାଜନ । ନାମ ତାହାର ପୁରଞ୍ଜନ ॥
ସେ ନୃପତିର ଏକ ମିତ୍ର । ଥିଲା ତା' ନାମ ଅବିଜ୍ଞାତ ॥
ସେ ମିତ୍ର ଚେଷ୍ଟା ଯେ ଅଟଇ । କେହି ତା' ଜାଣି ନ ପାରଇ ॥

୧୧ ଗୃହ ଖୋଜନ୍ତେ ସେ ନୃପତି । ଭ୍ରମଣ କଲା ବସୁମତୀ ॥ ୩୦
ଆପଣା ଅନୁରୂପ ସ୍ଥାନ । ଯେବେ ନ ଲଭିଲା ରାଜନ ॥ ୩୧
ବିମନା ପ୍ରାୟ ସେ ହୋଇଲା । ଯେଣୁ ସେ ରହି ନ ପାରିଲା ॥ ୩୨
୧୨ ଭୂମିତଳରେ ଯେତେ ପୁର । ଦେଖି ସେମାନ ନୃପବର ॥ ୩୩
କାମ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ନିଜ ଚିତ୍ତେ । ସେ କାମ ପ୍ରାପତି ନିମିତ୍ତେ ॥ ୩୪
*ସେ ପୁରମାନ ସାଧୁ କରି । ମଣିଲା ନାହିଁ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୩୫
୧୩ ଏକଦିନେ ସେ ହିମାଦ୍ରିର । ଦକ୍ଷିଣ ସାନୁଙ୍କ ଉପର ॥ ୩୬
ପୁରେ ଦେଖିଲା ନବଦ୍ୱାରେ । ଲକ୍ଷିତ ଲକ୍ଷଣ ଯହିଁରେ ॥ ୩୭
୧୪ ପାଚେରି, ଉପବନମାନ । ଅଟ୍ଟାଳୀ, ଜଳି ବାତାୟନ ॥ ୩୮
ଏମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ପୁର । ତୋରଣମାନଙ୍କେ ରୁଚିର ॥ ୩୯
ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ରୁପା, ଲୁହାମୟ । ଯେବଣ ଶିଖରନିଚୟ ॥ ୪୦
ତେଣେ ସଂଯୁତ ଗୃହେ କରି । ସଂକୁଳ ହୋଇଛି ଯେ ପୁରୀ ॥ ୪୧
୧୫ ନୀଳ, ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ଫଟିକରେ । ମୁକ୍ତା, ମାଣିକ୍ୟ, ମର୍କତରେ ॥ ୪୨
ଅଟ୍ଟାଳୀମଧ୍ୟ-ବେଦିମାନ । ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ଘଟନ ॥ ୪୩
ଶୋଭାରେ ହୋଇଛି ଦୀପିତ । ପାତାଳନଗରୀ ଯେମନ୍ତ ॥ ୪୪
୧୬ ସଭା, ଅଙ୍ଗଣ, [୧]ରଥ୍ୟାମାନ । ଦ୍ୟୂତ ଆଦି ବିହାର ସ୍ଥାନ ॥ ୪୫
ଯେ ହାଟ, ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର । ବିଶ୍ରାମ-ସ୍ଥାନ ଯେ ଆବର ॥ ୪୬
ଧ୍ୱଜେ ପତାକା ଶୋଭମାନ । ବିଦ୍ରୁମ- ବେଦିମାନେ ଆନ ॥ ୪୭
ଏମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ପୁର । ସଂଯୁତ ଅଟେ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୮
୧୭ ପୁରବାହ୍ୟରେ ଉପବନ । ଦିଶଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭନ ॥ ୪୯
ବିହଙ୍ଗ, ଅଳିକୁଳମାନେ । ଶବଦ କରନ୍ତେ ସୁଘନେ ॥ ୫୦
ତାହାଙ୍କ କୋଳାହଳେ ଯୁତ । ଯହିଁରେ ଜଳାଶୟେ ସ୍ଥିତ ॥ ୫୧
ଦିବ୍ୟ ବିଟପୀ ଲତାମାନ । ତେଣେ ସଂଯୁତ ଯେଉଁ ବନ ॥ ୫୨
୧୮ ହିମନିର୍ଝର ବିନ୍ଦୁଯୁତ । ଯେହୁ ବସନ୍ତକାଳ-ବାତ ॥ ୫୩
ତେଣେ ଯାହାଙ୍କର କଂପନ । ବନପଲ୍ଲବ, ଶାଖାମାନ ॥ ୫୪
ସେ ବୃକ୍ଷେ ସରସୀଙ୍କ ତଟେ । ସମୃଦ୍ଧି ଯହିଁରେ ପ୍ରକଟେ ॥ ୫୫

---

* "ତାଭ୍ୟୋ ଗାମାନୟତ୍, ତା ଅବ୍ରୁବନ୍ ନ ବୈନୋଽୟମଲମିତି । ତାଭ୍ୟୋଽଶ୍ୱମାନୟତ୍, ତା ଅବ୍ରୁବନ୍ ନ ବୈନୋଽୟମଲମିତି" (ଶ୍ରୁତିଃ) ।

୧. ରଥ୍ୟା = ରାଜମାର୍ଗ

୧୯ ନାନା ପ୍ରକାରେ ବନଜାତ । ଯେ ଜନ୍ତୁ ମୃଗମାନେ ସ୍ଥିତ ॥
ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସେ ଅଟନ୍ତି । ପରକୁ ହିଂସା ନ କରନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ସକାଶରୁ ଯହିଁ । କେହୁଣି ରୂପେ ବାଧା ନାହିଁ ॥
ଯହିଁ କୋକିଳଧ୍ୱନି ଶୁଣି । ଡାକିଲା ପ୍ରାୟେ ପାନ୍ଥ ମଣି ॥
୨୦ ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଉପବନ । ତହିଁ ସେ ରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ ॥
ଉତ୍ତମ ସ୍ତିରୀକି ଦେଖିଲା । ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ମିଳିଲା ॥
ଯେ ଶତେ ଲୋକର ନାୟକ । ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ଏକେ ଏକ ॥
ସେ ଦଶ ଭୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଘେନି । ଆସୁଣ ଅଛି ସେ କାମିନୀ ॥
୨୧ ତାହାକୁ ପଞ୍ଚଶିର ଅହି । ରକ୍ଷା କରିଛି ଦ୍ୱାରୀ ହୋଇ ॥
ଭର୍ତ୍ତାକୁ ଖୋଜେ ଆପଣାର । ପ୍ରୌଢ଼ ବୟସନୋହେ ତାର ॥
କାମରୂପିଣୀ ସେ ଯୁବତୀ । ଚାରୁନାସିକା ଚାରୁଦନ୍ତୀ ॥
ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ତାହାର । ଆନନ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥
୨୨ } ସମାନ ହୋଇ ଯେ ନିର୍ମାଣ । କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳ ତାର ପୁଣ ॥
୨୩ } କୁଣ୍ଡଳଶୋଭା ତେଣେ ଧରେ । ପିଶଙ୍ଗ ନୀବି ତାହାଠାରେ ॥
ସୁଶ୍ରୋଣୀ, ଶ୍ୟାମା[୧] ସେ ଅବଳା । ଶୋଭଇ କନକମେଖଳା ॥
ନୂପୁର ସଂଯୋଗରେ ଧ୍ୱନି । କରନ୍ତି ଯେଉଁ ପାଦବେନି ॥
ତେଣେ ସେ କରଇ ଗଗନ । ଦିଶଇ ଦେବତା ଯେସନ ॥
୨୪ ତାହାର ଯେଉଁ ବେନି ସ୍ତନ । ସମାନ ବର୍ତ୍ତୁଳ, ସୁଘନ ॥
କିଶୋର ବୟସ ପ୍ରକାଶେ । ସେ ବେନି ବସ୍ତ୍ର ଅନ୍ତଦେଶେ ॥
ଲଜ୍ଜାରେ କରେ ଆଚ୍ଛାଦନ । ଗଜର ପ୍ରାୟ ତା' ଗମନ ॥
୨୫ ଲଜ୍ଜା ସହିତ ମନ୍ଦହାସେ । ଶୋଭାକୁ ପାଇ ଯେ ବିଶେଷେ ॥
ପ୍ରେମରେ ଭ୍ରମେ ଯେ ଭ୍ରୂଲତା । ସେ ଧନୁରୂପେ ଯା ଶୋଭିତା ॥
ଏମନ୍ତ ଯେ କଟାକ୍ଷଶର । ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅଟେ ସେ ଯୁବତୀର ॥
ତେଣେ ସେ ବୀର ବିନ୍ଧା ହେଲା । ତାହାକୁ ବଚନ ବୋଇଲା ॥
୨୬ ହେ ପଦ୍ମପଲାଶଲୋଚନି ! । କିଏ ତୁ କାହାର କାମିନୀ ॥
କେବଣ ସ୍ଥାନୁଁ ଆସି କରି । ଏ ପୁର ନିକଟ ଆବୋରି ॥
କି କରିବାକୁ କରୁ ମନ । ମୋ' ଆଗେ କହ ସେ ବଚନ ॥

---

୧. ଶ୍ୟାମା = ଶୀତକାଳେ ଭବେଦୁଷ୍ଣା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳେ ଚ ଶୀତଳା ।
ତପ୍ତକାଞ୍ଚନବର୍ଣ୍ଣାଭା ସା ଶ୍ୟାମା ପରିକୀର୍ତ୍ତିତା ॥

୨୭ ଯେ ମହାଭଟ ଏକାଦଶ । ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି ତୋ' ପାଶ ॥ ୮୩
ଏମାନେ କେ ପୁଣ ଅଟନ୍ତି । ଏ ସ୍ତିରୀମାନେ କେ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୮୪
ଯେ ଅଛି ଅଗ୍ରସର ହୋଇ । ଏ ଅହି କେ ଅବା ଅଟଇ ॥ ୮୫
୨୮ ତୋ' ପାଦ କାମନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଯାର ସକଳ କାମମାନ ॥ ୮୬
ଏମନ୍ତ ପତି ଯେ ଅଟଇ । ତାହାକୁ ମୁନିପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୮୭
ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବିପିନେ । ଖୋଜୁଅଛୁ କି ତୋଷମନେ ॥ ୮୮
ତୁ ଲଜ୍ଜା ଅଟୁ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ । ଉମା ଅଥବା ସରସ୍ୱତୀ ॥ ୮୯
ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କର-ଅଗ୍ରୁଁ ଯାଇ । ପଡ଼ିଲା ପଦ୍ମକୋଷ କାହିଁ ॥ ୯୦
୨୯ ଏ ସ୍ତିରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଆନ ନୋହୁ କି ତୁ ସଂସାରେ ॥ ୯୧
ତେଣୁ ତୁ ଛୁଇଁଅଛୁ କ୍ଷିତି । ଦେବେ ଯେ ଭୂମି ନ ଛୁଅନ୍ତି ॥ ୯୨
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ବୀରଜନ । ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ପ୍ରଧାନ ॥ ୯୩
ମୋହର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦିନ । ଏ ପୁର କର ତୁ ମଣ୍ଡନ ॥ ୯୪
ଅନେକ ଅଟେ କର୍ମ ଯାର । ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷସଙ୍ଗର ॥ ୯୫
ଯେସନେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନ । କମଳା କରଇ ମଣ୍ଡନ ॥ ୯୬
୩୦ ସଲଜ୍ଜ ପ୍ରେମ ମନ୍ଦହାସେ । ଭ୍ରମେ ଯେ ଭ୍ରୂଲତା ବିଶେଷେ ॥ ୯୭
ତେଣେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ତୋର । ଏ ଭଗବାନ ପୁଷ୍ପଶର ॥ ୯୮
ଅତି ବାଧୁଛି ମୋତେ ଯେଣୁ । ତୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ତେଣୁ ॥ ୯୯
ତୋର ଅପାଙ୍ଗେ ବିଖଣ୍ଡିତ । ହୋଇଛି ଯେଣୁ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥୧୦୦
୩୧ ଯହିଁରେ ଭ୍ରୂଲତା ସୁନ୍ଦର । ଲୋଚନ ଯୁଗ ଅତି ତାର[୧] ॥୧୦୧
ନୀଳ ଅଳକାକୁଳ ଯହିଁ । ଲମ୍ବିଣ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଶୋହି ॥୧୦୨
ମଞ୍ଜୁଳ ବାକ୍ୟଛନ୍ତି ଯହିଁ । ଯେ ଲାଜେ ଅଭିମୁଖ ନୋହି ॥୧୦୩
ଟେକିଣ ସେ ମୁଖକୁ ମୋତେ । ଦେଖାଅ ଆଗୋ ଶୁଚିସ୍ମିତେ ॥୧୦୪

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୩୨ ହେ ବୀର ! ପୁରଞ୍ଜନ ରାଏ । ଏ ରୂପେ ଅଧୀର ପରାଏ ॥୧୦୫
ଯାଚଞ୍ଚା କରନ୍ତେ ସେ ପୁଣ । ହସନ୍ତେ ମୋହିତ ହୋଇଣ ॥୧୦୬
ଆନନ୍ଦ ପାଇ ସେ ବୀରକୁ । କହିଲା ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ॥୧୦୭

୧. ତାର = ତୀକ୍ଷ୍ଣ ।

୩୩	ହେ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଯେ ନିର୍ମାଣ ।	କରିଛି ତୋତେ ମୋତେ ପୁଣ	।।୧୦୮
	ଭଲେ ନ ଜାଣୁଁ ଆମ୍ଭେ ତାକୁ ।	କରିଛି ଯେ ନାମ ଗୋତ୍ରକୁ	।।୧୦୯
୩୪	ଏଠାରେ ଆଜ ଅଛି ମୁହିଁ ।	ଏଥୁ ଅଧିକ ନ ଜାଣଇଁ	।।୧୧୦
	ମୋହର ଆଶ୍ରୟ ଏ ପୁର ।	ଯେ ଏହା କରିଛି ହେ ବୀର	।।୧୧୧
	ତାହାକୁ ନିଶ୍ଚୟ କରିଣ ।	ନ ଜାଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁଣ	।।୧୧୨
୩୫	ଏ ଯେତେ ଛନ୍ତି ନାରୀ ନର ।	ଏମାନେ ସଖୀ, ସଖା ମୋର	।।୧୧୩
	ନିଦ୍ରାରେ ଆସକତ ହୋଇ ।	ଯେବେ ମୁଁ ଶୟନ କରଇ	।।୧୧୪
	ପୁରକୁ କରନ୍ତେ ପାଳନ ।	ଏ ନାଗ ହୋଏ ସଚେତନ	।।୧୧୫
୩୬	ଭାଗ୍ୟରେ ମିଳିଲୁ ଏଠାର ।	ମଙ୍ଗଳ ଉପୁଜୁ ତୋହର	।।୧୧୬
	ଯେବଣ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୋଗମାନ ।	ବାଞ୍ଛା କରୁ ତୁ ନିଜ ମନ	।।୧୧୭
	ନିଜ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ।	ସଂପାଦିବି ମୁଁ ତା' ତୋଠାରେ	।।୧୧୮
୩୭	ଏ ଅଟେ ନବମୁଖ ପୁର ।	ହେ ପ୍ରଭୁ ! ପଶ ତୁ ଏଥିର	।।୧୧୯
	ଯେବଣ ଭୋଗମାନ ଆଣି ।	ଦେବି ମୁଁ ଭୁଂଜନ୍ତେ ତା' ପୁଣି	।।୧୨୦
	ଶଏ ବରଷ ପରିଯନ୍ତେ ।	ଏ ପୁରେ ରହ ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ	।।୧୨୧
୩୮	ତୋହର ଠାରୁ କେଉଁ ଆନ ।	ଲୋକକୁ ବାଞ୍ଛିବଇଁ ମନ	।।୧୨୨
	ଯେ ଲୋକ ରତି ନ ଜାଣଇଁ ।	ସ୍ୱଭାବେ ପଣ୍ଡିତ ନୁହଇ	।।୧୨୩
	ପର ଲୋକକୁ ଯେ ଉଚିତ ।	ସେ ଚିନ୍ତା ନ ଘେନଇଁ ଚିତ୍ତ	।।୧୨୪
	କାଲି ଏ କଥା କରିବଇଁ ।	ଯେ ପଶୁ ଏତେ ନ ଜାଣଇ	।।୧୨୫
୩୯	ଏ ଗୃହ ଆଶ୍ରମେ ଉତ୍ତମ ।	ସଂଭବେ ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ	।।୧୨୬
	ପୁତ୍ର-ଆନନ୍ଦ, ମୋକ୍ଷ, ଯଶ ।	ଏମାନ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ	।।୧୨୭
	ବିଶୋକ, ରଜୋଗୁଣହୀନ ।	ଏମନ୍ତ ପରଲୋକମାନ	।।୧୨୮
	ଏ ଗୃହଆଶ୍ରମେ ହୁଅନ୍ତି ।	ଯତିଏ ଯାହା ନ ଜାଣନ୍ତି	।।୧୨୯
୪୦	ପିତୃ, ଦେବତା, ଋଷି, ନର ।	ଯେ ଭୂତେ, ଆତ୍ମା ଆପଣାର	।।୧୩୦
	ତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ସ୍ଥାନ ।	ଗୃହ-ଆଶ୍ରମ ବୋଲେ ଜନ	।।୧୩୧
୪୧	ତୋହର ପ୍ରାୟକ ଯେ ପତି ।	ଖ୍ୟାତ, ସୁନ୍ଦର, ଦାତା ଅତି	।।୧୩୨
	ତାହାରି ଇଚ୍ଛାଏ ହେ ବୀର ।	ପ୍ରବେଶ ହୋଇବ ଆଗର	।।୧୩୩
	ତାହାକୁ ମୋର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।	କେବଣ ସ୍ତିରୀ ନ ବରଇ	।।୧୩୪
୪୨	ହେ ବୀର ! ସର୍ପଦେହପ୍ରାଏ ।	ତୋ ଭୁଜ ଦୁଇ ଶୋଭା ପାଏ	।।୧୩୫
	କେବଣ ଯୁବତୀର ଚିତ୍ତ ।	ନୋହିବ ତହିଁ ଆସକତ	।।୧୩୬

	ଯେ ଅତି ଦୟା, ମନ୍ଦହାସେ ।	ସହିତ କଟାକ୍ଷ ପ୍ରକାଶେ	॥୧୩୭
	ଦୁଃଖିତମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।	ମଧ୍ୟେ ଯେ ପୀଡ଼ା ଉପଗତ	॥୧୩୮
	ତା' ନାଶିବାକୁ ଅତିଶୟେ ।	ଚରୁଛ ଧରଣୀବଳୟେ	॥୧୩୯

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୪୩	ହେ ନୃପ ! ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ।	ସେ ପତି ପତ୍ନୀ ପରସ୍ପରେ	॥୧୪୦
	ସମୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଣ ।	ସେ ପୁରଭିତରେ ପଶିଣ	॥୧୪୧
	ଶଏ ବରଷ ପରିଯନ୍ତେ ।	ଲଭିଲେ ହରଷକୁ ଚିତ୍ତେ	॥୧୪୨
୪୪	ଗାୟକମାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।	ଲଳିତେ ଗାଆନ୍ତେ ଗାୟନେ	॥୧୪୩
	ଯୁବତୀମାନେ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ।	କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ସେ ନୃପତି	॥୧୪୪
	ଗ୍ରୀଷ୍ମସମୟ ଆଗମରେ ।	ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ନଦୀରେ	॥୧୪୫
୪୫	ଈଶ୍ୱର ହୋଇ ଯେହି କେହି ।	ନାନା ଦେଶକୁ ଯିବା ପାଇଁ	॥୧୪୬
	ଉପର ଭାଗେ ସେ ପୁରର ।	ନିର୍ମାଣ କଲା ସପ୍ତଦ୍ୱାର	॥୧୪୭
	ପୁଣି ତଳକୁ ବେନି ଦ୍ୱାର ।	ନିର୍ମାଣ କଲା ସେ ପୁରର	॥୧୪୮
୪୬	ସେ ପୁର ପୂର୍ବ ବିଭାଗରେ ।	ଖ୍ୟାତ ଅଟନ୍ତି ପାଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ	॥୧୪୯
	ଯେ ବେନି ଦକ୍ଷିଣ, ଉତ୍ତର ।	ତହିଁରେ ଏକ ଏକ ଦ୍ୱାର	॥୧୫୦
	ପଶ୍ଚିମେ ବେନି ଦ୍ୱାର ଆନ ।	ବର୍ଣ୍ଣିବା ତାଙ୍କ ନାମମାନ	॥୧୫୧
୪୭	[୧]ଖଦ୍ୟୋତ, [୨]ଆବିର୍ମୁଖୀ ହୋଇ ।	ଏକା ସଳଖେ ଦ୍ୱାର ଦୁଇ	॥୧୫୨
	ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ସେ ନିର୍ମାଣ ।	ସେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୟୁମନ୍ତେ[୩] ସଙ୍ଗେଣ	॥୧୫୩
	ଗମଇଁ ବିଭ୍ରାଜିତ[୪] ଦେଶେ ।	ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ରାଜା ତୋଷେ	॥୧୫୪
୪୮	ନଳିନୀ[୫] ନାଳିନୀ[୬] ନାମରେ ।	ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବେନି ଦ୍ୱାରେ	॥୧୫୫
	ପୂର୍ବକୁ ସେହୁ ଦ୍ୱାର ବେନି ।	ଅବଧୂତ[୭]କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି	॥୧୫୬
	ସୌରଭ[୮] ନାମେ ଯେଉଁ ଦେଶ ।	ତହିଁ ସେ ହୁଅଇ ପ୍ରବେଶ	॥୧୫୭
୪୯	ପୂର୍ବରେ ମୁଖ୍ୟା[୯] ନାମେ ଆନ ।	ଯେବଣ ଦ୍ୱାର ବିଦ୍ୟମାନ	॥୧୫୮
	ତେଣେ ଆପଣ[୧୦], ବହୂଦନ[୧୧] ।	ବେନି ଦେଶକୁ ପୁରଞ୍ଜନ	॥୧୫୯
	ଗମନ କରଇ ତୁରିତେ ।	ରସଜ୍ଞ[୧୨] ବିପଣ[୧୩] ସହିତେ	॥୧୬୦

---

୧. ଖଦ୍ୟୋତ = ବାମନେତ୍ର । ୨. ଆବିର୍ମୁଖୀ = ଦକ୍ଷିଣ ନେତ୍ର । ୩. ଦ୍ୟୁମନ୍ତ = ଚକ୍ଷୁ । ୪. ବିଭ୍ରାଜିତ = ରୂପ । ୫. ନଳିନୀ = ବାମନାସିକା । ୬. ନାଳିନୀ = ଦକ୍ଷିଣ ନାସିକା । ୭. ଅବଧୂତ = ଘ୍ରାଣ । ୮. ସୌରଭ = ଗନ୍ଧ । ୯. ମୁଖ୍ୟା = ମୁଖ । ୧୦. ଆପଣ = ଭାଷଣ । ୧୧. ବହୂଦନ = ବିଚିତ୍ର ଅନ୍ନ । ୧୨. ରସଜ୍ଞ = ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୧୩. ବିପଣ = ବାକ୍‌ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ।

୫୦ ହେ ନୃପ ! ପିତୃହୂ[୧] ନାମରେ । ଯେବଣ ଦ୍ୱାର ଦକ୍ଷିଣରେ ॥୧୬୧
ଶ୍ରୁତଧରକୁ[୨] ଘେନି ସଙ୍ଗେ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ନୃପ ରଙ୍ଗେ ॥୧୬୨
ଦକ୍ଷିଣ ପଞ୍ଚାଳ[୩] ଦେଶରେ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ସେ ଦ୍ୱାରେ ॥୧୬୩
୫୧ ଦେବହୂ[୪] ନାମରେ ପୁରର । ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଯେ ଦ୍ୱାର ॥୧୬୪
ସେ ଦ୍ୱାରେ ଶ୍ରୁତଧର ତୁଲେ । ଗମନ କରଇ ସେ ଭଲେ ॥୧୬୫
ଉତ୍ତର ପଞ୍ଚାଳ ରାଜ୍ୟକୁ । ସେ ରାଜ୍ୟସୁଖ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ॥୧୬୬
୫୨ ଆସୁରୀ[୫] ନାମରେ ସେ ପୁରେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ଅଛି ଦ୍ୱାରେ ॥୧୬୭
ଦୁର୍ମଦ[୬] ସଂଗେ ପୁରଞ୍ଜନ । ସେଦ୍ୱାରେ କରଇ ଗମନ ॥୧୬୮
ଗ୍ରାମକ[୭] ନାମେ ଯେଉଁ ଦେଶ । ତହିଁରେ ହୁଅଇ ପ୍ରବେଶ ॥୧୬୯
୫୩ ନିର୍ଋତି[୮] ନାମେ ପଶ୍ଚିମରେ । ଯେବଣ ଦ୍ୱାର ସେ ବାଟରେ ॥୧୭୦
ବୈଶସ[୯] ଦେଶକୁ ସେ ଯାଇ । ଲୁବ୍‌ଧକ[୧୦] ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ॥୧୭୧
୫୪ ଏ ପୁର ଲୋକମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟେ ନିର୍ବାକ[୧୧] ପେଶସ୍କର[୧୨] ॥୧୭୨
ଏ ରୂପେ ବେନି ଅନ୍ଧ ଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ସେ ନୃପତି ॥୧୭୩
କରଇ ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟମାନ । ଦେଶକୁ କରଇ ଗମନ ॥୧୭୪
୫୫ ସେ ଯେବେ ଅନ୍ତଃପୁରେ[୧୩]ମିଳେ । ସର୍ବତୋମୁଖ ମନମେଳେ ॥୧୭୫
ଭାର୍ଯ୍ୟା[୧୪] ତନୟ[୧୫]ଠାରୁ ଯେହି । ମୋହ ପ୍ରସାଦ ଉପୁଜଇ ॥୧୭୬
ଯେବା ଉପୁଜଇ ହରଷ । ତାହା ଲଭଇ ହୋଇ ବଶ ॥୧୭୭
୫୬ ଏ ରୂପେ କର୍ମେ ଆସକତ । ସେ କାମୀ ହୋଇଣ ବଞ୍ଚିତ ॥୧୭୮
ଭାର୍ଯ୍ୟା ବାଞ୍ଛଇ ଯାହି ଯାହି । ଅନୁବର୍ତ୍ତଇ ତାହି ତାହି ॥୧୭୯
୫୭ କେହୁଣି ସମୟେ ତରୁଣୀ । ମଦିରା ପିଅନ୍ତେ ସେ ପୁଣି ॥୧୮୦
ମଦରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ । ଆପଣେ ମଦିରା ପିଅଇ ॥୧୮୧

---

୧. ପିତୃହୂ = ଦକ୍ଷିଣ କର୍ଣ୍ଣ । ୨. ଶ୍ରୁତଧର = ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ୩. ପଞ୍ଚାଳ = ଶାସ୍ତ୍ର । (ପଞ୍ଚାନାଂ ବିଷୟାଣାଂ ପ୍ରକାଶାୟ ଅଳଂ ପଞ୍ଚାଳମ୍) । ୪. ଦେବହୂ = ବାମକର୍ଣ୍ଣ । ୫. ଆସୁରୀ = ଶିଶ୍ନଦ୍ୱାର । ୬. ଦୁର୍ମଦ = ଗୁହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ୭. ଗ୍ରାମକ = ମୈଥୁନ । ୮. ନିର୍ଋତି = ଗୁଦ । ୯. ବୈଶସ = ମଳତ୍ୟାଗ । ୧୦. ଲୁବ୍‌ଧକ = ପାୟୁଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ୧୧. ନିର୍ବାକ = ପାଦ । ୧୨. ପେଶସ୍କର = ହସ୍ତ । ୧୩. ଅନ୍ତଃପୁର = ହୃଦୟ । ୧୪. ଭର୍ଯ୍ୟା = ବୁଦ୍ଧି । ୧୫. ତନୟ = ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପରିଣାମ ।

ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭୁଂଜନ୍ତେ ଅନ୍ନମାନ । ଆପଣେ କରାଇ ଭୋଜନ ॥୧୮୨
ସେ ଖା'ନ୍ତେ ଆନ ଭକ୍ଷ୍ୟ ପୁଣ । ଆପଣେ କରାଇ ଭକ୍ଷଣ ॥୧୮୩
୫୮ କେତେ ବେଳରେ ସେ ତରୁଣୀ । ଗାଆନ୍ତେ ଏହୁ ଗାଏ ପୁଣି ॥୧୮୪
ରୋଦନ କରନ୍ତେ ଯୁବତୀ । ରୋଦନ କରଇ ନୃପତି ॥୧୮୫
ସେହୁ ହସିଲେ ଏ ହସଇ । କଥା କହିଲେ ଏ କହଇ ॥୧୮୬
୫୯ ଧାବନ୍ତେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ପୁରଞ୍ଜନ । ଆପଣେ କରଇ ଧାବନ ॥୧୮୭
ସେ ସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ଏ ଥାଇ । ସେ ଶୋଇଥିଲେ ଏ ଶୁଅଇ ॥୧୮୮
ସେ ବସିଥିଲେ ଏହୁ ଯାଇ । ତାହାର ନିକଟେ ବସଇ ॥୧୮୯
୬୦ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତେ ସେ ପୁଣ । ଆପଣେ କରଇ ଶ୍ରବଣ ॥୧୯୦
ତାହା ଚାହାଁନ୍ତେ ଏହୁ ଚାହିଁ । ଆଘ୍ରାଣେ ଆଘ୍ରାଣ କରଇ ॥୧୯୧
ସ୍ପର୍ଶ କରଇ ସେ ଯେବେ । ସ୍ପର୍ଶ କରଇ ଏ ତେବେ ॥୧୯୨
୬୧ ଭାର୍ଯ୍ୟା କେହୁଣି ସମୟରେ । ଶୋଚନା କରନ୍ତେ ମନରେ ॥୧୯୩
ଦୀନ ଲୋକର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । ତାହାକୁ ଶୋଚନା କରଇ ॥୧୯୪
ହରଷ ହୁଅନ୍ତେ ଯୁବତୀ । ହରଷ ଲଭଇ ନୃପତି ॥୧୯୫
ମୁଦିତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଏହି । ମୋଦକୁ ତଦନ୍ତେ ବହଇ ॥୧୯୬
୬୨ ମହିଷୀ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ବଂଚନା କରନ୍ତେ ତହିଁରେ ॥୧୯୭
ସର୍ବ ପ୍ରକୃତିରେ ବଂଚିତ । ହୋଇଣ ଅଜ୍ଞାନେ ମୋହିତ ॥୧୯୮
ଯେବଣ କଥା ନ ବାଞ୍ଛଇ । ତା' ବଶ ହୋଇ ତା କରଇ ॥୧୯୯
ବାନର ହୋଇ ପରାୟତ୍ତ । କର୍ମ ଆଚରଇ ଯେମନ୍ତ ॥୨୦୦
ଯାର ବଶରେ ଏ ଜଗତ । ଯନ୍ତ୍ରେ ହୁଅଇ ଆତଯାତ ॥୨୦୧
ସେ କୃଷ୍ଣ ପାଦପଦ୍ମ ଚିନ୍ତି । ହରଷ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମତି ॥୨୦୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଷଡ୍‌ବିଂଶେ ମୃଗୟାବ୍ୟାଜାତ୍ ସ୍ୱପ୍ନଜାଗରଣୋକ୍ତିତଃ ।
ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିତ୍ୟାଗଯୋଗାଭ୍ୟାଂ ସଂସୃତିଃ ସା ପ୍ରପଞ୍ଚ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀ ନାରଦ ଉବାଚ

୧ ଏକଦିନେ ସେ ପୁରଞ୍ଜନ । ଧରିଣ ମହା ଶରାସନ[୧] ॥ ୧
ପଞ୍ଚ ତୁରଗ[୨] ଛନ୍ତି ଯହିଁ । ବେଗେ ଯେ ଗମନ କରଇ ॥ ୨
ଚକ୍ର[୩] ଯୁଗଳ ଈଶ[୪] ଦୁଇ । ଏକ ଗୋଟାଏ ଅକ୍ଷ[୫] ଯହିଁ ॥ ୩
ଯହିଁରେ ଧ୍ୱଜ[୬] ତିନି ଶୋହେ । ବନ୍ଧନ ସ୍ଥାନ[୭] ପଞ୍ଚ ହୋଏ ॥ ୪
୨ ଏକ ଦଉଡ଼ି[୮] ଯହିଁ ଶୋହେ । ଏକ ସାରଥି[୯] ଯହିଁ ରହେ ॥ ୫
ଏକ ରଥିର ସ୍ଥାନ[୧୦] ଯହିଁ । ଜୁଆଳିବନ୍ଧସ୍ଥାନ[୧୧] ଦୁଇ ॥ ୬
ଯହିଁରେ ପଞ୍ଚ ପ୍ରହରଣ[୧୨] । ସପତ ଯହିଁ ଆବରଣ[୧୩] ॥ ୭
ଗମନପ୍ରକାର[୧୪] ଯହିଁରେ । ଶୋଭଇ ପଞ୍ଚ ପରକାରେ ॥ ୮
୩ ଯହିଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଭରଣ । ଏମନ୍ତ ରଥ[୧୫] ଆରୋହିଣ ॥ ୯
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କବଚ[୧୬] ଭୂଷିତ । ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୀର[୧୭] ସହିତ ॥ ୧୦
ସେ ଏକାଦଶ ଚମୂନାଥ[୧୮] । ଯେବଣ ବନ[୧୯] ପଞ୍ଚପ୍ରସ୍ଥ[୨୦] ॥ ୧୧
କଲା ସେ ଦେଶକୁ ଗମନ । ମୃଗୟାରସେ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୨
୪ ଯେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି । ଛାଡ଼ିଣ ସେ ଭାର୍ଯ୍ୟା[୨୧]କୁ ତହିଁ ॥ ୧୩
ଗର୍ବିତ ହୋଇ ଧନୁଶର[୨୨] । ଧରିଣ ବିପିନ ମଧ୍ୟର ॥ ୧୪
ମୃଗ[୨୩] ବିଷୟେ ରତ ହେଲା । ମୃଗୟାବିହାର ସେ କଲା ॥ ୧୫
୫ ଆସୁରୀ ବୃତ୍ତି ଆଶ୍ରେ କରି । ଅନୁଗ୍ରହକୁ ପରିହରି ॥ ୧୬
ସେ ଘୋରଆତ୍ମା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରେ । ମୃଗଙ୍କୁ ମାଇଲା ବନରେ ॥ ୧୭

---

୧. ଶରାସନ = କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଭୋକ୍ତୃତ୍ୱାଦି ଅଭିନିବେଶ । ୨. ତୁରଗ = ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୩. ଚକ୍ର = ପୁଣ୍ୟପାପ । ୪. ଈଷ = ଅହଂତାମମତା । ୫. ଅକ୍ଷ = ପ୍ରଧାନ । ୬. ଧ୍ୱଜ = ଗୁଣ । ୭. ବନ୍ଧନ ସ୍ଥାନ = ପ୍ରାଣ । ୮. ଦଉଡ଼ି = ମନ । ୯. ସାରଥି = ବୁଦ୍ଧି । ୧୦. ରଥିର ସ୍ଥାନ = ହୃଦୟ । ୧୧. ଜୁଆଳିବନ୍ଧସ୍ଥାନ = ଶୋକମୋହ । ୧୨. ପ୍ରହରଣ = ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟ । ୧୩. ଆବରଣ = ଚର୍ମାଦି । ୧୪. ଗମନ ପ୍ରକାର = କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୧୫. ରଥ = ଦେହ । ୧୬. ସୁବର୍ଣ୍ଣ କବଚ = ରଜୋଗୁଣ । ୧୭. ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୀର = ଅନନ୍ତ ବାସନା । ୧୮. ଚମୂନାଥ = ସେନାପତି (ମନ) । ୧୯. ବନ = ଭଜନୀୟ ଦେଶ । ୨୦. ପଞ୍ଚପ୍ରସ୍ଥ = ଶବ୍ଦାଦି ପଞ୍ଚବିଷୟ । ୨୧. ଭାର୍ଯ୍ୟା = ବୁଦ୍ଧି । ୨୨. ଧନୁଶର = ରାଗ ଦ୍ୱେଷାଦି । ୨୩. ମୃଗ = ବିଷୟ ।

୬ ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି କହି । ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଆଦି କର୍ମପାଇଁ ॥ ୧୮
ଯେ ପୁଣି ରାଜା ହୋଇଥିବ । ତହିଁରେ ଲୋଭୀ ଯେ ହୋଇବ ॥ ୧୯
ସେ ମେଧ୍ୟ ପଶୁମାନ ବନେ । ନାଶ କରିବ ତୋଷମନେ ॥ ୨୦
ଯେତେକେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଭାପାଇ । ତେତେକ ବିନାଶ କରଇ ॥ ୨୧
ନିୟମ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । କରିଛି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ॥ ୨୨
୭ ଅବଶ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ନାଶ କରି । ଏ ବାକ୍ୟ ନୁହଇ କାହାରି ॥ ୨୩
ଯେଉଁ ମାନବ ଏ ପ୍ରକାରେ । କର୍ମକୁ ଜାଣିଣ ଆଚରେ ॥ ୨୪
ସେ କର୍ମେ ଅବା ଆନ କର୍ମେ । ଯେବଣ ଜ୍ଞାନ ତାର ଜନ୍ମେ ॥ ୨୫
ସେ ଜ୍ଞାନ ହେତୁରୁ ସେ କର୍ତ୍ତା । ଲିପତ ନୁହଇ ସର୍ବଥା ॥ ୨୬
୮ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ମତିଭ୍ରମ । କରନ୍ତେ ଏଥୁଁ ଆନ କ୍ରମ ॥ ୨୭
ଅହଂକାରକୁ ଆରୋହିଣ । କର୍ମରେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ପୁଣ ॥ ୨୮
ସଂସାରେ ପଡ଼ି ନଷ୍ଟମତି । କ୍ରମେ ଲଭଇ ଅଧୋଗତି ॥ ୨୯
୯ ବିଚିତ୍ର ପକ୍ଷମାନେ ଯହିଁ । ସେ ଶରମାନେ ବାଜି ତହିଁ ॥ ୩୦
ଭେଦନ୍ତେ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଶରୀର । ବିନାଶ ହେଲା ତାହାଙ୍କର ॥ ୩୧
ଯେଉଁ କଥାକୁ ଦୟାବନ୍ତେ । ସହି ନ ପାରନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୩୨
୧୦ ବରାହ, ଗବୟ, ଯେ ଶଶ । ଯେ ରୁରୁ, ଶଲ୍ୟକ, ମହିଷ ॥ ୩୩
ମେଧ, ଅମେଧ ହୋଇ ବନେ । ଯେ ଆନ ଥିଲେ ଜନ୍ତୁମାନେ ॥ ୩୪
ବିନାଶ କରନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ । ନୃପତି ଲଭିଲା ଶ୍ରମକୁ ॥ ୩୫
୧୧ କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ଶାନ୍ତ ହେଲା । ପୁଣି ସେ ଗୃହକୁ ଅଇଲା ॥ ୩୬
ସ୍ନାନ ସାରି ସେ ନୃପବର । ଭୁଞ୍ଜିଲା ଉଚିତ ଆହାର ॥ ୩୭
ଶ୍ରମକୁ କରିଣ ବିନାଶ । ଶର୍ଯ୍ୟାରେ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ ॥ ୩୮
୧୨ ଧୂପ, ଚନ୍ଦନ, ମାଳାମାନ । ଏ ଆଦି ଯେ ଆନ ବିଧାନ ॥ ୩୯
ତେଣେ ଆପଣା କଳେବର । କରିଣ ଉଚିତ ସଂସ୍କାର ॥ ୪୦
ଉତ୍ତମ କରି ଅଳଂକାର । ଖଞ୍ଜି ସକଳ ଅଙ୍ଗେ ତାର ॥ ୪୧
ମହିଷୀଠାରେ ନେଇ ଚିତ୍ତ । ବିଧାନ କଲା ସେ ତୁରିତ ॥ ୪୨
୧୩ ସଂତୋଷେ ହୋଇଲା ତୃପତ । ହୁଅନ୍ତେ କାମବଶ ଚିତ୍ତ ॥ ୪୩
ତେଣେ ସେ ଗର୍ବିତ ହୋଇଲା । ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ନ ଦେଖିଲା ॥ ୪୪
ଯେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅଟଇ ସୁନ୍ଦର । କରଇ ଗୃହର ବେଭାର ॥ ୪୫

୧୪ ହେ ବେଦିଷଦଂ[1] ନୃପବର । ବିମନା ହୋଇ ତଦନ୍ତର ॥ ୪୬
ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଏ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେ ନୃପ ପଚାରିଲେ ॥ ୪୭
ହେ ରାମାମାନେ ! ଈଶ୍ୱରୀର । ସହିତେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ॥ ୪୮
ପୂର୍ବ କାଳର ପ୍ରାୟ ହୋଇ । କୁଶଳଟିକି ପଚାରଇ ॥ ୪୯
୧୫ ଗୃହରେ ଗୃହର ସଂପତ୍ତି । ତେଡ଼େ ହୋଇଣ ନ ଶୋଭନ୍ତି ॥ ୫୦
ଗୃହେ ନ ଥାଇ ଯେବେ ମାତା । ଅଥବା ଭାର୍ଯ୍ୟା ପତିବ୍ରତା ॥ ୫୧
ଚକ୍ର ଆଦିଙ୍କ ଅଭାବରେ । ଯେ ଭଳେ ଗମନ ନ କରେ ॥ ୫୨
ସେ ରଥେ ବସିଲା ପରାଏ । କେବା ପଣ୍ଡିତ ଦୁଃଖୀ ନୋହେ ॥ ୫୩
୧୬ ବିପତ୍ତିଜଳଧି ମଧ୍ୟରେ । ମଜ୍ଜନ୍ତେ ମୁହିଁ ଦଇବରେ ॥ ୫୪
ପଦେ ପଦେକେ ମତି ମୋର । ଦୀପ୍ତ କରାଇଣ ସତ୍ୱର ॥ ୫୫
ଯେ ମୋତେ ଉଦ୍ଧାର କରଇ । ସେହୁ ଲଳନା ଅଛି କାହିଁ ॥ ୫୬

ରାମା ଉଚୁଃ

୧୭ ହେ ନରନାଥ ! ପ୍ରିୟା ତୋର । କରୁଛି ଯେବଣ ପ୍ରକାର ॥ ୫୭
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁଁ ସେ କଥାକୁ । ତୁ ଏବେ ଚାହାଁ ଆସି ତାକୁ ॥ ୫୮
ଯହିଁରେ ଶଯ୍ୟା କିଛି ନାହିଁ । ସେ ଭୂମିତଳେ ଅଛି ଶୋଇ ॥ ୫୯

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୧୮ ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ବଚନ । ସେ ମହାରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୬୦
ମଳିନ ହୋଇଣ ଭୂମିରେ । ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ଦେଖି ତଦନ୍ତରେ ॥ ୬୧
ତା' ସଙ୍ଗେ ହତଜ୍ଞାନ ହେଲା । ବିକଳ ଭାବକୁ ଲଭିଲା ॥ ୬୨
୧୯ କୋମଳ ବଚନେ ସାନ୍ତ୍ୱନ । କରନ୍ତେ ହୋଇଣ ଅଜ୍ଞାନ ॥ ୬୩
ପ୍ରଣୟକୋପ ନିଜଠାରେ । ଭାର୍ଯ୍ୟା କରିଛି କି ହେତୁରେ ॥ ୬୪
ସେ କଥା ବିଚାରନ୍ତେ ମନ । ଜାଣି ନ ପାରିଲା ରାଜନ ॥ ୬୫
୨୦ ସେ ବୀର ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ । ତାହାକୁ ଚାଟୁ କଲା ସ୍ଥିରେ ॥ ୬୬
ଚାଟୁବଚନେ ଅଟେ ଧୀର । ଛୁଇଁଲା ପାଦଯୁଗ ତାର ॥ ୬୭
କୋଡ଼ରେ ବସାଇ ଲାଳନ । କରିଣ କହିଲା ବଚନ ॥ ୬୮

ପୁରଞ୍ଜନ ଉବାଚ

୨୧ ଯେବଣ ଜନେ ହେ ଯୁବତି । ଅପରାଧକୁ କରିଥାନ୍ତି ॥ ୬୯
ତାହାଙ୍କୁ ଆପଣାର କରି । ଶିକ୍ଷାନିମିତ୍ତେ ତାହାଙ୍କରି ॥ ୭୦

---

୧. ବେଦିଷଦ = ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ।

ଦଣ୍ଡକୁ ଯେବେ ପ୍ରଭୁମାନେ । ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ଏ ଭୁବନେ ॥ ୭୧
ସେ ଭୃତ୍ୟମାନେଟି ଅଧନ୍ୟ । କରି ନାହାନ୍ତି ନିଶ୍ଚେ ପୁଣ୍ୟ ॥ ୭୨
୨୨ ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ । ଯେବେ ଦଣ୍ଡକୁ ସମର୍ପଇ ॥ ୭୩
ଶୁଣ କୃଶାଙ୍ଗି ! ମନ ଦେଇ । ପରମ ଅନୁଗ୍ରହ ସେହି ॥ ୭୪
ବନ୍ଧୁ କରଇ ଯେଉଁ ହିତ । ସେ କଥା ଅଟଇ ତେମନ୍ତ ॥ ୭୫
ଯେ ମୂର୍ଖ ଅଟେ କ୍ରୋଧୀ ପ୍ରାଣୀ। ସେ ତାହା ନ ପାରଇ ଜାଣି ॥ ୭୬
୨୩ ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ଦନ୍ତ ଯାର । ଭ୍ରୂଲତା ଅଟଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୭୭
ହେ ମନସ୍ୱିନି ! ତୁ ଏମନ୍ତ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱାମିନୀ, ଏ ସତ ॥ ୭୮
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ନିଜ ଜନ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାଅ ବଦନ ॥ ୭୯
ଅନୁରାଗର ଅତିଶୟେ । ଯେବଣ ବିଳମ୍ବ ଲଜ୍ଜାଏ ॥ ୮୦
ତେଣେ ହସିତ ବିଲୋକନ । ଯେବଣ ମୁଖରେ ଶୋଭନ ॥ ୮୧
ବକ୍ର ଅଳକା-ଭୃଙ୍ଗଗଣ । ଯାହାକୁ କରିଛି ଭୂଷଣ ॥ ୮୨
ଯେଉଁ ମୁଖରେ ନାସା ଉଚ୍ଚ । ବଚନମାନେ ଅତି ସଞ୍ଚ[୧] ॥ ୮୩
୨୪ ହେ ବୀରପତ୍ନୀ[୨] ! ଯେ ମାନୁଷ। କରିଛି ତୋହଠାରେ ଦୋଷ ॥ ୮୪
ସେ ଯେବେ ବିପ୍ରକୁଳୁଁ ଆନ । ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତରୁ ଅଟେ ଭିନ୍ନ ॥ ୮୫
ସେ ଲୋକଠାରେ ନିଶ୍ଚେ ମୁହିଁ। ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବଇଁ ॥ ୮୬
ମୋ'ଠାରୁ ଭୟକୁ ନ ପାଇ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ହରଷିତ ହୋଇ ॥ ୮୭
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯେଉଁ ନର । ତାହାକୁ ତ୍ରିଲୋକ ମଧ୍ୟର ॥ ୮୮
ତ୍ରିଲୋକୁଁ ବାହ୍ୟସ୍ଥାନ ଯେହି । ତହିଁ ତ ଦେଖୁ ନାହିଁ ମୁହିଁ ॥ ୮୯
୨୫ ତିଳକବିହୀନ, ମଳିନ । ଗତହରଷ, ସ୍ନେହଶୂନ୍ୟ ॥ ୯୦
କ୍ରୋଧବଶରୁ ଭୟଙ୍କର । ମାର୍ଜନା ଅଭାବୁଁ ଧୂସର ॥ ୯୧
ଏରୂପେ ପୂର୍ବେ ତୋ ବଦନ । କରି ନ ଥିଲି ବିଲୋକନ ॥ ୯୨
ତୋର ସୁଜାତ ସ୍ତନ ଦୁଇ । ଅଶ୍ରୁରେ ହୋଇଛନ୍ତି ଧୋଇ ॥ ୯୩
କୁଙ୍କୁମ ପଙ୍କ ପ୍ରାୟ ରଙ୍ଗ । ଅଧରେ ନୋହିଥାଇ ସଙ୍ଗ ॥ ୯୪
ଏ ବେନି କଥା ହିଁ ତୋ'ଠାରେ। ଦେଖି ନ ଥିଲି ମୁଁ ପୂର୍ବରେ ॥ ୯୫
୨୬ ମୁଁ ଯେ ଅଟଇ ମିତ୍ର ତୋର । କେବଳ କଲି ଅପକାର ॥ ୯୬
ବ୍ୟସନେ ଆତୁର ହୋଇଲି । ଇଚ୍ଛାରେ ମୃଗୟାକୁ ଗଲି ॥ ୯୭

୧. ସଞ୍ଚ = ମନୋହର (ବଲ୍ଗୁ) ।
୨. ବୀରପତ୍ନୀ = ବୀର ପତି ଯାହାର ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ।

	ସେ ଦୋଷ ନ ଘେନିଣ ଚିତ୍ତେ ।	ତେଣୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ମୋତେ	।। ୯୮
	କନ୍ଦର୍ପବେଗୁଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ।	ହୋଇ କରିଣ ଯେଉଁ କାନ୍ତ[୧]	।। ୯୯
	ବଶଭାବକୁ ଯାଇଥାଇ ।	କେ ବା ଉତ୍ତମସ୍ତିରୀ ହୋଇ	।।୧୦୦
	ତାକୁ ଉଚିତ ସମୟରେ ।	ଭଜଇ ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ	।।୧୦୧
	ଆହେ ଗୋବିନ୍ଦ କୃପାସିନ୍ଧୁ ।	ତୁମ୍ଭ ସେବକ ଦୀନବନ୍ଧୁ	।।୧୦୨
	ତାହାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ।	ହେ କୃଷ୍ଣ କରୁଣାସାଗର	।।୧୦୩

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନେ
ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ସପ୍ତବିଂଶେ ପ୍ରିୟାପୁତ୍ରାଦ୍ୟାସକ୍ତ୍ୟା ବିସ୍ମୃତାତ୍ମନଃ ।
କାଳକନ୍ୟାଦ୍ୟୁପାଖ୍ୟାନୈର୍ଜରାରୋଗାଦ୍ୟୁଦୀର୍ଯ୍ୟତେ ।। ୧ ।।

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୧	ପୁରଞ୍ଜନକୁ ଏ ପ୍ରକାରେ ।	ବଶ କରିଣ ବିଭ୍ରମରେ	।। ୧
	ହେ ମହାରାଜ ! ତଦନ୍ତେଣ ।	ପତିକି କରାନ୍ତେ ରମଣ	।। ୨
	ଯେ ପୁରଞ୍ଜନୀ ନାମେ ଖ୍ୟାତି ।	ବିହରିଲାକ ସେ ଯୁବତୀ	।। ୩
୨	ଉତ୍ତମ ରୂପେ କରି ସ୍ନାନ ।	ପିନ୍ଧିଣ ରୁଚିର ବସନ	।। ୪
	ମଙ୍ଗଳ କୁଙ୍କୁମ ସିନ୍ଦୂରେ ।	ଭୂଷିତ ହୋଇ ସଂତୋଷରେ	।। ୫
	ଭାର୍ଯ୍ୟା ହୁଅନ୍ତେ ଉପାଗତ ।	ସେ ରାଜା ହେଲା ଆନନ୍ଦିତ	।। ୬
୩	ସେ ଭାର୍ଯ୍ୟା କରନ୍ତେ ଆଶ୍ଳେଷ ।	କନ୍ଧେ ନିବେଶି ଭୁଜପାଶ	।। ୭
	ଏକାନ୍ତେ ଦିବ୍ୟ ଭାଷାମାନ ।	କରାନ୍ତେ ହରାଇଲା ଜ୍ଞାନ	।। ୮
	ଦିବାରଜନୀ ଅବା ଗଲା ।	ଏ କାଳବେଗ ନ ଜାଣିଲା	।। ୯
	ତାହାର ପରିଗ୍ରହ ହୋଇ ।	କେବଳ ପ୍ରମଦା ଅଛଇ	।। ୧୦
୪	ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବବନ୍ତ ସେହି ।	ମହାମନସ୍ୱୀ ସେ ଅଟଇ	।। ୧୧
	ଦିବ୍ୟଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଥାଇ ।	ଭାର୍ଯ୍ୟାଭୁଜରେ ଶିର ଦେଇ	।। ୧୨

---

୧. କାନ୍ତ = ମୂଳ ପାଠସ୍ଥିତ 'ଦେବର' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ।
(ଦେବୋ ଦେବନଂ କ୍ରୀଡ଼ା, ତଂ ରାତି ଦଦାତୀତି ଦେବରଃ କାନ୍ତଃ) ସ୍ୱାମୀ ।

ଅଜ୍ଞାନେ ହୋଇ ଅଭିଭୂତ । ଇଚ୍ଛାରେ କରନ୍ତେ ସୁରତ ॥ ୧୩
ତାକୁ ହିଁ କେବଳ ଜାଣିଲା । ନିଜ ରୂପକୁ ନ ଚିହ୍ନିଲା ॥ ୧୪
୫ କାମେ ମୋହିତ ଚିତ୍ତ ଯାର । ଏ ରୂପେ ସେହୁ ନୃପବର ॥ ୧୫
ତା' ସଙ୍ଗେ କରନ୍ତେ ରମଣ । କ୍ଷଣାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରାୟକ ହୋଇଣ ॥ ୧୬
ନବୀନ ବୟସ ତାହାର । ଗଲା, ଶୁଣ ହେ ନୃପବର ॥ ୧୭
୬ ସେ ପୁରଞ୍ଜନୀଠାରେ ପୁଣି । ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ନୃପମଣି ॥ ୧୮
ଏଥୁ ଉତ୍ତାରେ କଲା ଜାତ । ତନୟ[୧] ଏକାଦଶ ଶତ ॥ ୧୯
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଆୟୁଷ । ଅର୍ଦ୍ଧ ହୋଇଲା ତାର ଶେଷ ॥ ୨୦
୭ ଦଶ-ଉତ୍ତର ଏକଶତ । ଦୁହିତା[୨] ପୁଣ କଲା ଜାତ ॥ ୨୧
ସେମାନେ ପିତାମାତାଙ୍କର । ଯଶକୁ କରନ୍ତି ବିସ୍ତାର ॥ ୨୨
ଉଦାରଗୁଣ, ସୁଚରିତ । ଏମାନଙ୍କରେ ଉପଗତ ॥ ୨୩
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ସୁତାଗଣ । ହେ ପ୍ରଜାପତି ! ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ॥ ୨୪
୮ ସେହୁ ପଞ୍ଚାଳ-ନରପତି । ପିତାବଂଶକୁ ଯେ ବଢ଼ାନ୍ତି ॥ ୨୫
ସେ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଭାର୍ଯ୍ୟାରେ[୩] । ଯୋଜିତ କଲା ତଦନ୍ତରେ ॥ ୨୬
ଦୁହିତାମାନଙ୍କୁ ସମାନ । [୪]ବରରେ କଲା ସଂଯୋଜନ ॥ ୨୭
୯ ଏକ ଏକରେ ଶତ ଶତ । ହେଲା ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ସୁତ[୫] ॥ ୨୮
ଯେବଣ ଯେବଣ ପୁତ୍ରରେ । ପଞ୍ଚାଳ[୬] ଦେଶ ମାନଙ୍କରେ ॥ ୨୯
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ନୃପବଂଶ । ଅଧିକେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥ ୩୦
୧୦ ଯେତେ ଥିଲେ ସେ ପୁତ୍ରମାନେ । ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ସେ ନନ୍ଦନେ ॥ ୩୧
ଗୃହ, କୋଷକୁ ଅନୁଗତ । ହୋଇଣ ଥିଲେ ସେ ସମସ୍ତ ॥ ୩୨
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଅତିଶୟେ । ମମତା କରନ୍ତେ ବିଷୟେ ॥ ୩୩
ବଦ୍ଧ ହୋଇଲା ସେ ରାଜନ । ନାମ ତାହାର ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୩୪
୧୧ ନାନା କାମନା କରି ଚିତ୍ତ । ସେ ରାଜା ହୋଇ ଦୀକ୍ଷାବନ୍ତ ॥ ୩୫
ପଶୁଙ୍କ ମାରଣ ଯହିଁରେ । ସେ ଘୋର କ୍ରତୁମାନଙ୍କରେ ॥ ୩୬
ଦେବତା, ପିତୃ, ଭୂତପତି । ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜିଲା ନୃପତି ॥ ୩୭
ତୁମ୍ଭେ ଯେମନ୍ତ ବିଧାନରେ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଅଛ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୩୮

---

୧. ତନୟ = ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପରିଣାମ ।
୨. ଦୁହିତା = ତଦନନ୍ତର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ।
୩. ଭାର୍ଯ୍ୟା = ଇନ୍ଦ୍ରୟପରିଣାମାନନ୍ତର ହିତାହିତ ଚିନ୍ତା ।
୪. ବର = ଉଚିତ ବିଷୟଭୋଗ ।
୫. ପୁତ୍ରଙ୍କର ସୁତ = କର୍ମ ।
୬. ପଞ୍ଚାଳ = ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟ ।

୧୨ ଏ ରୂପେ ହୋଇଣ ପ୍ରମତ୍ତ । କୁଟୁମ୍ବଠାରେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୯
ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥାନ୍ତେ ନରପାଳ । ମିଳିଲା ତାହାକୁ ସେ କାଳ[1] ॥ ୪୦
ପ୍ରିୟ ବନିତାଙ୍କ ଅପ୍ରିୟ । ଅଟଇ ଯେବଣ ସମୟ ॥ ୪୧
୧୩ ଚଣ୍ଡବେଗ ନାମରେ ଖ୍ୟାତି । ହେ ନୃପ ! ଗନ୍ଧର୍ବନୃପତି ॥ ୪୨
ତିନିଶ' ଷାଠିଏ ତାହାର । ଗନ୍ଧର୍ବେ[2] ଅତି ବଳିଆର ॥ ୪୩
୧୪ ଗନ୍ଧର୍ବସ୍ତିରୀ[3] ତେତେ ତାର । ସେ [4]ସିତ ଅସିତ ଆକାର ॥ ୪୪
ଯାଆନ୍ତେ, ଆସନ୍ତେ ଲେଉଟି । ପୁରକୁ କରନ୍ତେ ସେ ଲୁଟି ॥ ୪୫
ସକଳ କାମରେ ସହିତ । ଯେବଣ ପୁର ବିନିର୍ମିତ ॥ ୪୬
୧୫ ସେ ଚଣ୍ଡବେଗ ଅନୁଚରେ । ଆସିଣ ଯେବଣ କାଳରେ ॥ ୪୭
ଆରମ୍ଭ କଲେ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନର ପୁରକୁ ॥ ୪୮
ପ୍ରଜାଗର[5] ଯେ ତହିଁ ଥିଲା । ସେ ପୁଣ ତାହା ନିଷେଧିଲା ॥ ୪୯
୧୬ ଗନ୍ଧର୍ବୀ ଗନ୍ଧର୍ବ ହୋଇଣ । ସେ ସପ୍ତଶତ ବିଂଶ ଜାଣ ॥ ୫୦
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅତିବଳ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନପୁରପାଳ ॥ ୫୧
ସମର କଲା ଏକା ହୋଇ । ଶଏ ବରଷ ଯାଏ ତହିଁ ॥ ୫୨
୧୭ ଆପଣା ଲୋକ ଏକାଜଣ । ବହୁତ ଲୋକ ସଂଗତେଣ ॥ ୫୩
କ୍ଷୀଣ ହୁଅନ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧେ ତହିଁ । ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫୪
ଦେଶ-ନଗରବାସୀ ଜନ । ଯେ ଅବା ବନ୍ଧୁଥିଲେ ଆନ ॥ ୫୫
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଅତିଶୟେ । ଚିନ୍ତା କଲା ସେ ମନେ ଭୟେ ॥ ୫୬
୧୮ ସେ ରାଜା ପଞ୍ଚାଳ ଦେଶରେ । ବସନ୍ତେ ଆପଣାର ପୁରେ ॥ ୫୭
ସେବକେ ଦିଅନ୍ତି ଯା' ଆଣି । ଘେନନ୍ତେ ସେ ସାମଗ୍ରୀ ପୁଣି ॥ ୫୮
ମଧୁକୁ ଭୋଜନ କରଇ । ଯୁବତିଜନବଶ ହୋଇ ॥ ୫୯
ଯେ ଭୟ ହେବ ଉପସ୍ଥିତ । ବିଚାର ନ କଲା ତା' ଚିତ୍ତ ॥ ୬୦
୧୯ *କାଳ ଦେବତାର ନନ୍ଦିନୀ । ଥିଲା ଯେ କେବଣ କାମିନୀ ॥ ୬୧
ବରକୁ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ସେ ମନ । ଭ୍ରମୁଁ ଥାଆନ୍ତେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥ ୬୨
ଶୁଣ ହେ ପ୍ରାଚୀନବରହି ! । ତାହାକୁ ନ ଘେନିଲେ କେହି ॥ ୬୩

---

୧. କାଳ = ଜରାସମୟ । ୨. ଗନ୍ଧର୍ବ = ଦିବସ ୩. ଗନ୍ଧର୍ବ ସ୍ତ୍ରୀ = ରାତ୍ରି ।
୪. ସିତ ଅସିତ = ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ । ୫. ପ୍ରଜାଗର = ପ୍ରାଣ ।

* କାଳର ନନ୍ଦିନୀ = ଜରା । ଯଯାତି ଶୁକ୍ରଙ୍କ ଶାପ ହେତୁ ଜରାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନିଜ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ କହିଲେ – ''ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଜରାକୁ ଗ୍ରହଣ କର ।'' ଏହାଶୁଣି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଚାରି ଜଣ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପୁରୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତେଣୁ ଯଯାତି ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

୨୦ ଆପଣା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଭାବରେ । ଦୁର୍ଭଗା ଖ୍ୟାତ ସେ ଲୋକରେ ॥ ୬୪
ପୁରୁନାମରେ ରାଜରଷି । ପୂର୍ବେ ବରନ୍ତେ ତାକୁ[୧] ଆସି ॥ ୬୫
ସଂତୋଷ ହୋଇଣ ତାହାକୁ । ପ୍ରଦାନ କଲା ଯେ ବରକୁ ॥ ୬୬
୨୧ ସେ କନ୍ୟା ଏକ ସମୟରେ । ଗମନ କରନ୍ତେ ଇଚ୍ଛାରେ ॥ ୬୭
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୁଁ ମହୀଗତ । ହୋଇଅଛି ମୁଁ ମହାବ୍ରତ ॥ ୬୮
ଜାଣନ୍ତେ ବରିଲାକ ମୋତେ । ମଦନବିମୋହିତ ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୯
୨୨ ସେ କଥା ନ ମଙ୍ଗନ୍ତେ ମୁହିଁ । ମୋହର ଠାରେ କ୍ରୋଧ ବହି ॥ ୭୦
ଭୋ ମୁନି ! ଯା' ମାଗିଲି ମୁହିଁ । ବିମୁଖ ହୋଇଲୁ ତୁ ତହିଁ ॥ ୭୧
ଏ ଘେନି କରି ଏକ ସ୍ଥାନ । ରହି ନୋହିବୁ ତୁ ଭାଜନ ॥ ୭୨
ଦୁଃସହ ବିପୁଳସ୍ୱରୂପ । ହେଲା ଏ ରୂପେ ମୋତେ ଶାପ ॥ ୭୩
୨୩ ମୋ'ଠାରୁ ଭଗ୍ନକାମ ହୋଇ । ମୁଁ ଯାହା ଦେଇଥିଲି କହି ॥ ୭୪
[୨]ଯବନଙ୍କର ଅଧୀଶ୍ୱର । ଭୟ ଅଟଇ ନାମ ତାର ॥ ୭୫
ତାକୁ ବରିଲା କରି ପତି । କାଳର କନ୍ୟା ସେ ଯୁବତୀ ॥ ୭୬
୨୪ ତୁ ଯେ ଯବନମାନଙ୍କର । ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟୁ ବୀର ! ॥ ୭୭
ଆପଣା ମାନସରେ ଚିନ୍ତି । ତୋତେ ମୁଁ ବରିଲଇଁ ପତି ॥ ୭୮
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବାଞ୍ଛିତ । ତୋଠାରେ ନୁହଇ ବିହତ ॥ ୭୯
୨୫ ଲୋକ-ଆଚାରେ ବେଦଦ୍ୱାରେ । ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ଯେ ଆଗରେ ॥ ୮୦
ମାଗିଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ନ ଦେଇ । ଦେଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ନ ଘେନଇଁ ॥ ୮୧
ସେ ବେନି ବାଳକ ପ୍ରକାର । ଦୁଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ ତାହାଙ୍କର ॥ ୮୨
ତାହାଙ୍କୁ ସାଧୁଲୋକମାନେ । ଶୋଚନା କରନ୍ତି ଭୁବନେ ॥ ୮୩
୨୬ ଏଣୁ ହେ ବୀର ! ଭଜ ମୋତେ । ମୁଁ ହାଦେ ଭଜୁଅଛି ତୋତେ ॥ ୮୪
ମୋହଠାରେ ତୁ ଦୟା କର । ଏତେକ ମାତ୍ର ପୁରୁଷର ॥ ୮୫
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଧର୍ମ ଏ ସଂସାରେ । ଦୀନକୁ ଯାହା ଦୟା କରେ ॥ ୮୬
୨୭ ଏ ବାକ୍ୟ ସେ କାଳକନ୍ୟାର । ଶୁଣିଣ ଯବନ-ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୭
*ଦେବତାଙ୍କର ଯେ ଗୁପତ । କରି ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ତାହା ଚିତ୍ତ ॥ ୮୮
ସ୍ମିତ ସହିତ ମୁଖ ହେଲା । ତାହାକୁ ବଚନ ବୋଇଲା ॥ ୮୯

୧. ତାକୁ = ଜରାକୁ । ପୁରୁ = ଯଯାତି ପୁତ୍ର ।　୨. ଯବନ = ଆଧିବ୍ୟାଧି ।
* ଦେବତାଙ୍କର ଗୁପ୍ତ = ମରଣ (ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବୈରାଗ୍ୟ-ଅନୁଦୟ ପାଇଁ ଦେବତାମାନେ ମରଣକୁ ଲୁଚାନ୍ତି) ।

୨୮ ତୁ ଯେ ଅଭଦ୍ର ଅସଂମତ । ତୋତେ ନ ବାଞ୍ଛେ ଲୋକଚିତ୍ତ ।। ୯୦
ଜ୍ଞାନଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ତୋହର । ନିରୂପିଲଇଁ ନିଜ ବର ।। ୯୧
୨୯ କେହି ନ ଲକ୍ଷିବେ ତୋ' ଗତି । ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ଝଟିତି ।। ୯୨
କର୍ମନିର୍ମିତ ଲୋକ ଯେହି । ତାହାକୁ ଭୋଗ କର ତୁହି ।। ୯୩
ମୋର ସୈନ୍ୟରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ। ଏବେ ଗମନ କର ତୁହି ।। ୯୪
ପ୍ରଜ୍ୱାର ହୋଇ ନାମ ଯାର । ପ୍ରୀତି କରିବ ସଂଗେ ତୋର ।। ୯୫
(ଯବନସେନା ମୋର ଯେହି । ତା' ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ତୁହି ।।
ମୁଁ ହେଲେ ପ୍ରତିକୂଳ ମୋତେ । ମାରିବ ଲୋକ ଅକସ୍ମାତେ ।।
ଏ ରୂପେ ଶଙ୍କା ନ ବିଚାରି । ପ୍ରଜା-ବିନାଶ ଯିବୁ କରି) ।।
୩୦ ପ୍ରଜ୍ୱାର[୧] ଅଟଇ ମୋ ଭାଇ । ମୋର ଭଗିନୀ ହୁଅ ତୁହି ।। ୯୬
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ । ଭ୍ରମଣ କରିବି ଲୋକରେ ।। ୯୭
ବ୍ୟକ୍ତ ନୁହଇ ରୂପ ମୋର । ମୋ ସୈନ୍ୟମାନେ ଭୟଙ୍କର ।। ୯୮
ଭଣଇ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦ୍ୱିଜ । ସୁଜନେ କୃଷ୍ଣପଦ ଭଜ ।। ୯୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନେ
ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ ତୁ ବୈଦର୍ଭ୍ୟାଖ୍ୟାନେନ ସ୍ତ୍ରୀବିଚିନ୍ତୟା ।
ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱଂ ପ୍ରାପ୍ତସ୍ୟ ଦେବେନ କଦାଚିନ୍ମୁକ୍ତିରୁଚ୍ୟତେଃ ।।

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୧ ଭୟ ନାମରେ ଯେ ବିଦିତ । ଅଟଇ ହେ ବରହିଷ୍ମନ୍ତ ।। ୧
ତାହାର ସୈନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ । ଥାଆନ୍ତି ତାହାର ବଚନେ ।। ୨
ପ୍ରଜ୍ୱାର-କାଳକନ୍ୟାତୁଲେ । ଏ ଧରଣୀକି ସେ ଭ୍ରମିଲେ ।। ୩
୨ ସେ ଏକ ଦିନେ ବେଗ ହୋଇ। ପୁରଞ୍ଜନର ପୁରୀ ଯେହି ।। ୪
ହେ ନୃପ ! ରୁନ୍ଧିଲେ ତାହାକୁ । ବୃଦ୍ଧ ପନ୍ନଗ[୨] ପାଳେ ଯାକୁ ।। ୫
ଭୂମିସଂବନ୍ଧୀ ଯେତେ ଭୋଗ । ତେଣେ ଅଟଇ ଯା' ସଂଯୋଗ ।। ୬

---

୧. ପ୍ରଜ୍ୱାର = ମାରକ ବୈଷ୍ଣବ ଜ୍ୱର । ୨. ବୃଦ୍ଧ ପନ୍ନଗ = ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣ ।

୩ ବଳେ ସେ କାଳକନ୍ୟା ନାରୀ । ଭୁଞ୍ଜିଲା ପୁରଞ୍ଜନପୁରୀ ॥ ୭
ଯା' ପରାଭବୁଁ ବେଗ ହୋଇ । ପୁରୁଷ ନିର୍ବଳ ହୁଅଇ ॥ ୮
୪ କନ୍ୟା କରନ୍ତେ ଉପଭୋଗ । ସେହୁ ପୁରକୁ ସର୍ବ ଦିଗ ॥ ୯
ଯବନେ ଦ୍ୱାରମାନଙ୍କରେ । ପଶି ପୀଡ଼ିଲେ ସବୁଠାରେ ॥ ୧୦
୫ ଯବନମାନେ ମିଳିକରି । ପୀଡ଼ା କରନ୍ତେ ସେହୁ ପୁରୀ ॥ ୧୧
ସେ ଅଭିମାନୀ ପୁରଞ୍ଜନ । ଲଭିଲା ନାନା ତାପମାନ ॥ ୧୨
କୁଟୁମ୍ବବନ୍ତ ସେ ଭୂପାଳ । ଅଟଇ ମମତା ଆକୁଳ ॥ ୧୩
୬ କନ୍ୟା କରନ୍ତେ ଆଲିଙ୍ଗନ । ତା' ଶୋଭା ହୋଇଲା ନିଧନ ॥ ୧୪
ସେ ଦୁଃଖୀ ବିଷୟମାନସ । ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଲା ତାର ନାଶ ॥ ୧୫
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଯବନେ ତାହାର । ବଳେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଚୂର ॥ ୧୬
୭ } ସ୍ୱପୁର ହୋଇଲା ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ । ପୁତ୍ର, ପଉତ୍ର ମନ୍ତ୍ରିଜନ ॥ ୧୭
୮ } ବିରୁଦ୍ଧ ଆଚରଣ କଲେ । ଆଦରବନ୍ତ ସେ ନୋହିଲେ ॥ ୧୮
ଭାର୍ଯ୍ୟା ହିଁ ପ୍ରୀତିକି ଛାଡ଼ିଲା । ଆତ୍ମାକୁ କନ୍ୟା ଗ୍ରସ୍ତ କଲା ॥ ୧୯
ପଞ୍ଚାଳମାନେ ଯେତେ ଥିଲେ । ଅରିରେ ଦୂଷିତ ହୋଇଲେ ॥ ୨୦
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ଅତିଶୟେ । ଚିନ୍ତାକୁ ଲଭିଲା ହୃଦୟେ ॥ ୨୧
ଏଥିକି ଯେଉଁ ପ୍ରତିକାର । ନ ଲଭିଲା ତା' ନୃପବର ॥ ୨୨
୯ କନ୍ୟାସକାଶୁଁ ଗତସାର । ହେଲେ ଯେ କାମମାନେ ତାର ॥ ୨୩
ଚିନ୍ତାରେ ତାଙ୍କୁ ଦୀନ ହୋଇ । ପରଲୋକର ଗତି ଯେହି ॥ ୨୪
ଯେ ଅବା ସ୍ନେହ ପୁତ୍ରାଦିରେ । ସେ କଥା ପରିହରି ଦୂରେ ॥ ୨୫
ଯେ ଛନ୍ତି ପୁତ୍ର, ଦାରମାନ । ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତେ ପାଳନ ॥ ୨୬
୧୦ ଗନ୍ଧର୍ବେ ଯବନେ ଆକ୍ରାନ୍ତ । କାଳକନ୍ୟାରେ ବିମର୍ଦ୍ଦିତ ॥ ୨୭
ସେ ପୁର ଛାଡ଼ିବାକୁ ମନ । କଲା ଅନାୟତ୍ତେ ରାଜନ ॥ ୨୮
୧୧ } ଭୟ ନାମରେ ଯେ ବିଖ୍ୟାତ । ପ୍ରଜ୍ୱାର ତାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତ ॥ ୨୯
୧୨ } କରି ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ଭାଇହିତ । ସେ ଆସି ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ ॥ ୩୦
ସେ ପୁର ସମଗ୍ର କରିଣ । ଦହନ କଲା ତତକ୍ଷଣ ॥ ୩୧
ସେ ପୁର ହୁଅନ୍ତେ ଦହନ । ପୁରରେ ଥିଲେ ଯେତେ ଜନ ॥ ୩୨
ଗୃହିଣୀ, ଭୃତ୍ୟବର୍ଗମାନ । ଯେ ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର ଆଦି ଜନ ॥ ୩୩
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଉପତାପ । ଲଭିଲା ସେ କୁଟୁମ୍ବୀ ନୃପ ॥ ୩୪

୧୩	ଯବନେ ଆୟତନମାନ	।	ରୁନ୍ଧ କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନ	।।	୩୫
	ଗ୍ରାସନ୍ତେ କାଳକନ୍ୟା ପୁର	।	ସ୍ୱରଶ କରନ୍ତେ ପ୍ରଜ୍ୱାର	।।	୩୬
	ପୁରପାଳକଂ[୧] ଯେବା ଥିଲା	।	ସେ ଅନୁତାପକୁ ପାଇଲା	।।	୩୭
୧୪	ନାନା ପ୍ରକାରେ କ୍ଳେଶ ପାଇ	।	କଂପୁଛି ଅତିଶୟ ହୋଇ	।।	୩୮
	ସେ ପୁରେ ରହି ନ ପାରିଲା	।	ତହୁଁ ଯିବାକୁ ମନ କଲା	।।	୩୯
	ପୋଡ଼ନ୍ତେ ବୃକ୍ଷର କୋଟର	।	ସର୍ପ ପଳାଏ ଯେହ୍ନେ ଦୂର	।।	୪୦
୧୫	ତାହାର ଅବୟବମାନ	।	ଯେବେ ଛାଡ଼ିଲେ ଗଣ୍ଡିସ୍ଥାନ	।।	୪୧
	ପୁରୁଷକୃତ୍ୟ ଯେବା ତାର	।	ଗନ୍ଧର୍ବେ କଲେ ତାହା ଚୂର	।।	୪୨
	କଣ୍ଠକୁ ରୁନ୍ଧନ୍ତେ ଯବନେ	।	ରୋଦନ କଲା ଦୁଃଖମନେ	।।	୪୩
୧୬	ସୁତ, ତନୁଜା, ନାତିମାନ	।	ବଧୂ, ଜୁଆଇଁ, ଭୃତ୍ୟଜନ	।।	୪୪
	ସ୍ୱତ୍ୱମାତ୍ରକେ ଅବଶେଷ	।	ଯେ କିଛି ଗୃହ, ବିତ୍ତ, କୋଷ	।।	୪୫
୧୭	ସେମାନ ସବୁ କଲା ଧ୍ୟାନ	।	ହୋଇଛି ପ୍ରମଦା[୨] ବିହୀନ	।।	୪୬
	ଦଇବବଶେ ଉପସ୍ଥିତ	।	ହୁଅନ୍ତେ ବିଚ୍ଛେଦ ଅଗ୍ରତ	।।	୪୭
	କେବଳ ଅହଂ ମମ ହୋଇ	।	ସଂସାରେ ଯେଉଁ କଥା ଦୁଇ	।।	୪୮
	ସ୍ୱୀକାର କରି ତା' କୁମତି	।	ଗୃହେ ହୋଇଛି ଗୃହପତି	।।	୪୯
୧୮	ଯାଆନ୍ତେ ମୁହିଁ ଆନ ପୁର	।	ଅନାଥ ହୋଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ମୋର	।।	୫୦
	ବାଳକମାନଙ୍କୁ ଶୋଚନ	।	କରୁଥାଆନ୍ତେ ଅନୁଦିନ	।।	୫୧
	ଏକା ହୋଇଣ ଥାଇ ଘରେ	।	ବର୍ତ୍ତିବ କେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	।।	୫୨
୧୯	ମୋ'ଠାରୁ ବଡ଼ ତାର ନାହିଁ	।	ମୁଁ ନ ଭୁଂଜିଲେ ନ ଭୁଂଜଇ	।।	୫୩
	ସ୍ନାନ ନ କରିଥିଲେ ମୁହିଁ	।	ସେ ପୁଣି ସ୍ନାନ ନ କରଇ	।।	୫୪
	ମୁଁ ରୋଷ କଲେ ତ୍ରାସ ପାଇ	।	ମୁଁ ଯେବେ ଭର୍ତ୍ସନା କରଇ	।।	୫୫
	ନିରୁଦ୍ଧ କରିଣ ବଚନ	।	ଭୟରେ ହୁଅଇ ମଉନ	।।	୫୬
୨୦	ହୁଅନ୍ତେ ମୁଁ ବିବେକହୀନ	।	ମୋତେ କରଇ ପ୍ରବୋଧନ	।।	୫୭
	ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାନ୍ତେ ମୁହିଁ	।	ଶୋକରେ କରଶିତ ହୋଇ	।।	୫୮
	ଗୃହମେଧିଙ୍କ ଧର୍ମ ଯେହି	।	ତା ଅନୁବର୍ତ୍ତାଇବ ନାହିଁ	।।	୫୯
	ଜାତ କରିଛି ବୀରସୁତ	।	ନିଶ୍ଚୟେ ହେବ ପ୍ରାଣହତ	।।	୬୦

୧. ପୁରପାଳକ = ପ୍ରାଣ ।

୨. ଏହି ପ୍ରମଦା ପୁରଞ୍ଜନୀ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ମମତାସ୍ପଦୀଭୂତା ବ୍ୟାବହାରିକୀ ବୁଦ୍ଧି ।

୨୧ ଆଶ୍ରୟ ନ ଥାନ୍ତେଣ ଆନ । ପୁତ୍ରେ, ସୁତାଏ ହୋଇ ଦୀନ ॥ ୬୧
ଗମନ୍ତେ ମୁହିଁ ଆନ ପୁରେ । ବର୍ତ୍ତିବେ କେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥ ୬୨
ସମୁଦ୍ରେ ଭାଜି ଯାନ୍ତେ ନାବ । ଯେମନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ମାନବ ॥ ୬୩
୨୨ ଶୋକ କରିବାକୁ ଭାଜନ । ନୋହେ ଯେ ରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ ॥ ୬୪
ସେ ରାଜା କୃପଣ ବୁଦ୍ଧିରେ । ଶୋକ କରନ୍ତେ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୬୫
ତାକୁ ଧରିବାକୁ ମିଳିଲା । ଯେ ଭୟ ନାମେ ପୂର୍ବେ ଥିଲା ॥ ୬୬
୨୩ ଯବନେ ପଶୁପ୍ରାୟେ କରି । ନିଅନ୍ତେ ସ୍ୱଗୃହକୁ ଧରି ॥ ୬୭
ତାହାର ପରିଚାର[୧] ହୋଇ । ଯେତେକ ଥିଲେ ପୁରେ ରହି ॥ ୬୮
ଅତି ଆତୁରେ ଶୋକ କଲେ । ସମସ୍ତେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ॥ ୬୯
୨୪ ଯେ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସର୍ପ ଥିଲା । ପୁର ଛାଡ଼ି ସେ ଯେବେ ଗଲା ॥ ୭୦
ତା' ଅନୁପଦେ ହୋଇ ଶୀର୍ଣ୍ଣ । ସେ ପୁରୀ ହୋଇଲା ବିଲୀନ ॥ ୭୧
୨୫ ବଳିଷ୍ଠ ଯବନ ବଳରେ । ଓଟାରି ନିଅନ୍ତେ ସତ୍ୱରେ ॥ ୭୨
ଅଜ୍ଞାନେ ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇଲା । ପୂର୍ବ ମିତ୍ରକୁ ନ ଲଭିଲା ॥ ୭୩
୨୬ ଏ ଯେତେ ଯଜ୍ଞପଶୁମାନ । ନିର୍ଦ୍ଦୟେ କରିଛି ନିଧନ ॥ ୭୪
ସେ ପାପକର୍ମକୁ ଏହାର । ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ ମନର ॥ ୭୫
ସମସ୍ତେ ସକ୍ରୋଧ ହୋଇଲେ । ତାହାକୁ କୁଠାରେ ଛେଦିଲେ ॥ ୭୬
୨୭ ଦୂଷିତ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗରେ । ବୁଡ଼ିଲା ଘୋର ନରକରେ ॥ ୭୭
ଯେ ଜ୍ଞାନ ପୂର୍ବକାଳେ ଥିଲା । ସେମାନ ସବୁ ନାଶ ହେଲା ॥ ୭୮
ବହୁତ ବରଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ । ପୀଡ଼ାକୁ ଲଭିଣ ଏକାନ୍ତେ ॥ ୭୯
୨୮ ସେହି ଯୁବତିକି ମନରେ । ଘେନନ୍ତେ ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ॥ ୮୦
ଉତ୍ତମ ଯୁବତିରୂପରେ । ହେଲା ବିଦର୍ଭନୃପଘରେ ॥ ୮୧
୨୯ ମଳୟଧ୍ୱଜ ନାମ ଯାର । ଜିଣିଛି ଶତ୍ରୁଙ୍କର ପୁର ॥ ୮୨
ସେ ପାଣ୍ଡ୍ୟ-ନୃପତି ଯୁଦ୍ଧରେ । ରାଜାଙ୍କୁ ଜିଣି ପ୍ରତାପରେ ॥ ୮୩
ରାଜାଙ୍କ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଯାର । ଅଟଇ ମୂଲ୍ୟର ଆକାର ॥ ୮୪
ସେ ବଇଦର୍ଭୀବଧୂପାଣି । ଗ୍ରହଣ କଲା ନୃପମଣି ॥ ୮୫
୩୦ ତା'ଠାରେ ସୁତା କଲା ଜାତ । ଅସିତେକ୍ଷଣା[୨] ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥ ୮୬
କନିଷ୍ଠ ସପତ କୁମର[୩] । ଦ୍ରବିଡ଼ ଦେଶେ ଦଣ୍ଡଧର ॥ ୮୭

---

୧. ପରିଚାର = ପ୍ରାଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ । ତଥା ଚ ଶ୍ରୁତିଃ – ''ତମୁତ୍କ୍ରାମନ୍ତଂ ପ୍ରାଣୋଽନୂତ୍କ୍ରାମତି, ପ୍ରାଣମନୂତ୍କ୍ରାମନ୍ତଂ ସର୍ବେ ପ୍ରାଣା ଅନୂତ୍କ୍ରାମନ୍ତି ।''

୨. ଅସିତସ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ୟ ଈକ୍ଷଣଂ ଯୟା ସା ।

୩. ସପ୍ତ କୁମର = ସଖ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମନିବେଦନକୁ ଛାଡ଼ି ବାକି ୭ ପ୍ରକାର ଭକ୍ତି ।

୩୧ ଏକେ ଏକେ ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କର । ଅର୍ବୁଦ ଅର୍ବୁଦ କୁମର ॥ ୮୮
ଜନମ ହେଲେ ହେ ନୃପତି । ଯାହାଙ୍କ ବଂଶଧରେ କ୍ଷିତି ॥ ୮୯
ମନୁ-ଅନ୍ତରକୁ ବ୍ୟାପିଣ । ଭୋଗ କରିବେ ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୯୦
୩୨ [୧]ପ୍ରଥମୁଁ ହୋଇ ଧୃତବ୍ରତ । ଯେ ସୁତା ହୋଇଥିଲା ଜାତ ॥ ୯୧
ତାକୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ[୨] ବିଭା ହେଲା । ତା'ଠାରେ ପୁତ୍ର ସଂଭବିଲା ॥ ୯୨
ସେ ମୁନି ଅଟେ ଦୃଢ଼ଚ୍ୟୁତ[୩] । ତାହାର ଇଧ୍ମବାହ[୪] ସୁତ ॥ ୯୩
୩୩ ମଳୟଧ୍ୱଜ ନରପତି । ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦେଇ କ୍ଷିତି ॥ ୯୪
କୃଷ୍ଣ-ଆରାଧନ ବାଞ୍ଛିଲା । କୁଳ-ଅଚଳକୁ ସେ ଗଲା ॥ ୯୫
୩୪ ବିଦର୍ଭସୁତା ଗୃହ ସୁତ । ଭୋଗକୁ ଛାଡ଼ିଣ ତୁରିତ ॥ ୯୬
ଧାଇଁଲା ସେ ପାଣ୍ଡ୍ୟନୃପକୁ । ଚନ୍ଦ୍ରିକା[୫] ଯେସନେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ॥ ୯୭
୩୫ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରରସା[୬] ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ । ଯେ ବଟ ଉଦକା ହ୍ରଦିନୀ ॥ ୯୮
ସେ ନଦୀମାନଙ୍କର ଜଳ । ଅଟଇ ପବିତ୍ର ନିର୍ମଳ ॥ ୯୯
ଅନ୍ତର ବାହ୍ୟ ମଳମାନ । ତେଣେ କରନ୍ତେ ସଂମାର୍ଜନ ॥୧୦୦
୩୬ ଯେ ବୀଜ, ଫଳ, ମୂଳମାନ । ତୃଣ, ଉଦକ, ପୁଷ୍ପ, ପର୍ଣ୍ଣ ॥୧୦୧
ତେଣେ ପୋଷନ୍ତେ ନିଜ ପ୍ରାଣ । ତପସ୍ୟା କଲା ଆଚରଣ ॥୧୦୨
ଯେବଣ ତପରେ ଶରୀର । କ୍ରମେ ହୋଇଲା କୃଶତର ॥୧୦୩
୩୭ } ବାତ, ବରଷା, ଉଷ୍ଣ, ଶୀତ । କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ହିତାହିତ ॥୧୦୪
୩୮ } ଯେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱମାନେ । ଜିଣିଲା ତା' ସମଦର୍ଶନେ ॥୧୦୫
ତପସ୍ୟା, ଉପାସନା, ଯମ । ନିୟମେ ସେ ରାଜ-ଉତ୍ତମ ॥୧୦୬
କାମାଦି ବାସନା ଦହିଲା । ବ୍ରହ୍ମେ ଆତ୍ମାକୁ ଯୁକ୍ତ କଲା ॥୧୦୭
ଜିଣିଲା ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ । ପ୍ରାଣକୁ, ନିଜ ଆଶୟକୁ[୭] ॥୧୦୮
୩୯ ଦେବବରଷେ ଶତେ ଯାଏ । ସ୍ଥିର ହୋଇଲା ବୃକ୍ଷପ୍ରାଏ ॥୧୦୯
ବହନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ରତି । ଆନ ନ ଜାଣିଲା ନୃପତି ॥୧୧୦
୪୦ ଦେହ ଆଦିରୁ ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ । ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ॥୧୧୧
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ନୃପବର । ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ଗୋଚର ॥୧୧୨

---

୧. ପ୍ରଥମ ଜାତ ସୁତା = କୃଷ୍ଣସେବାରୁଚି ।
୨. ଅଗସ୍ତ୍ୟଃ = ଅଗାନି ନିଷ୍କ୍ରିୟାଣି ଗାତ୍ରାଣି ସ୍ତ୍ୟାୟତି ସଂଘାତୟତୀତି ଅଗସ୍ତ୍ୟୋ ମନଃ ।
୩. ଦୃଢ଼ଚ୍ୟୁତଃ = ଦୃଢ଼େଭ୍ୟଃ ସତ୍ୟଲୋକାଦିଭୋଗେଭ୍ୟୋଽପି ଚ୍ୟୁତଃ ରହିତଃ ।
୪. ଇଧ୍ମବାହଃ = ସମିତ୍‌ପାଣିଃ ।
୫. ଚନ୍ଦ୍ରିକା = ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ । ୬. ଚନ୍ଦ୍ରରସା = ଚନ୍ଦ୍ରବଶା । ୭. ଆଶୟ = ଚିତ୍ତ ।

କରନ୍ତେ ଦେହ ଆଦି ଯେହି । ତହୁଁ ବିରତ ହେଲା ସେହି ॥୧୧୩
ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣର ବୃତ୍ତି । ଆମର୍ଶ ନାମେ ଅଟେ ଖ୍ୟାତି ॥୧୧୪
ଆତ୍ମା ତାହାର ଅଟେ ସାକ୍ଷୀ । ଏମନ୍ତ ରୂପେ ତାକୁ ଲକ୍ଷି ॥୧୧୫
ମୋହର ଶିର ହେଲା ଛିନ୍ନ । ଏମନ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ ଜନ ॥୧୧୬
ଆତ୍ମାକୁ ଦେହୁଁ ଭିନ୍ନ କରି । ମଣଇଁ ଯେମନ୍ତ ବିଚାରି ॥୧୧୭
୪୧ ସାକ୍ଷାତ ଭଗବାନ ହରି । ଅଟନ୍ତି ଗୁରୁରୂପଧାରୀ ॥୧୧୮
ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ । ସ୍ଫୁରଇ ଯେ ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ॥୧୧୯
ଆତ୍ମାକୁ ସେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନେ । ନୃପ ଜାଣିଲା ଏକ ମନେ ॥୧୨୦
୪୨ ଆତ୍ମାକୁ ପରମ ବ୍ରହ୍ମରେ । ପରମ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଆତ୍ମାରେ ॥୧୨୧
ଦେଖନ୍ତେ ମଣିଲା ଏସନ । ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମ ସଂସାରୀରୁ ଆନ ॥୧୨୨
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମକୁ । ଛାଡ଼ିଣ ଦେଖିବା କଥାକୁ ॥୧୨୩
ଏ ସଂସାରରୁ ନରପତି । ଆପଣେ ଲଭିଲା ନିବୃତ୍ତି ॥୧୨୪
୪୩ } ପତି ଅଟଇ ଯା' ଦେବତା । ସେହୁ ବିଦର୍ଭନୃପସୁତା ॥୧୨୫
୪୪ } ମଳୟଧ୍ୱଜ ନାମ ଖ୍ୟାତି । ପରମ ଧର୍ମଜ୍ଞ ଯେ ପତି ॥୧୨୬
ପ୍ରେମରେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବନ । କଲା ଛାଡ଼ିଣ ଭୋଗମାନ ॥୧୨୭
ଚୀର ବସନ ବ୍ରତକୃଶ । ବେଣୀ ହୋଇଛି ନିଜ କେଶ ॥୧୨୮
ପତିକି କିଛି ଊଣା ହୋଇ । ଶୋଭା ପାଇଲା ପାଖେ ଥାଇ ॥୧୨୯
ଅନଳ ହୁଅନ୍ତେଣ ଶାନ୍ତ । ତା' ଶିଖା ଦିଶଇ ଯେମନ୍ତ ॥୧୩୦
୪୫ ବସିଛି ସ୍ଥିର ଆସନରେ । ଜୀବନ ନାହିଁ ଶରୀରରେ ॥୧୩୧
ଏ ରୂପେ ପତିକି ନ ଜାଣି । ଲଭି ନିକଟକୁ ତରୁଣୀ ॥୧୩୨
ପୂର୍ବ ସମୟରେ ଯେସନ । ଏବେ ହିଁ କଲା ସେ ସେବନ ॥୧୩୩
୪୬ ସେବନ୍ତେ ପତିପାଦେ ଯେବେ । ଉଷ୍ମକୁ ନ ଲଭିଲା ତେବେ ॥୧୩୪
ଯୂଥରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ମୃଗୀ ଯେହ୍ନେ । ଉଦ୍‌ବେଗ ଲଭିଲା ସେ ମନେ ॥୧୩୫
୪୭ ଦୁଃଖିତ ଅଟେ ବନ୍ଧୁହୀନ । ଏ ରୂପେ ଆତ୍ମାକୁ ଶୋଚନ ॥୧୩୬
କରନ୍ତେ ବିକଳ ଅଶ୍ରୁରେ । ସ୍ତନକୁ ସିଞ୍ଚିଣ, ସୁସ୍ୱରେ ॥୧୩୭
ବିପିନମଧ୍ୟେ ସେ ତରୁଣୀ । ରୋଦନ କଲା ପୁଣ ପୁଣି ॥୧୩୮
୪୮ ଉଠ ଉଠ ହେ ରାଜରଷି । ଯାର ମେଖଳା ବାରିରାଶି ॥୧୩୯
ସେ କ୍ଷିତି ଖଣ୍ଡଙ୍କର ଠାରୁ । ଦୁଷ୍ଟ ରାଜାଙ୍କ ସକାଶରୁ ॥୧୪୦
ସତତେ ଲଭୁଅଛି ଭୟ । ତା' ପାଳିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ ॥୧୪୧

୪୯ ପତିକି ଅନୁଗତ ହୋଇ । ବନେ ଏ ପ୍ରକାରେ କାନ୍ଦଇ ।।୧୪୨
ପତିର ଚରଣେ ପଡ଼ିଲା । ରୋଦନ୍ତେ ଅଶ୍ରୁ ଜାତ କଲା ।।୧୪୩
୫୦ କରିଣ ଚିତା ଦାରୁମୟ । ତହିଁ ନିବେଶି ପତିକାୟ ।।୧୪୪
ଆଦୀପ୍ତ କରି ଅନଳରେ । ବିଳାପ କରନ୍ତେ ସୁସ୍ୱରେ ।।୧୪୫
ଅନୁମରଣେ ନିଜ ମନ । କଲା ତକ୍ଷଣେ ନିବେଶନ ।।୧୪୬
୫୧ ତହିଁରେ ଜ୍ଞାନୀ ବିପ୍ର ଯେହି । ପୂର୍ବେ ତାହାର ସଖା ହୋଇ ।।୧୪୭
ସେ ବାଳା କରନ୍ତେ ରୋଦନ । ପ୍ରିୟ ମଧୁର ଯେ ବଚନ ।।୧୪୮
ଶାନ୍ତ କରନ୍ତେ ତେଣେ ତାକୁ । କହିଲା ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ।।୧୪୯

ଶ୍ରୀବ୍ରାହ୍ମଣ ଉବାଚ

୫୨ } ତୁ ବା କେ, ଯୁବତୀ କାହାର । ଶୟନ କରିଛି ଯେ ବୀର ।।୧୫୦
୫୩ ଯାହାକୁ କରୁଛୁ ଶୋଚନ । କିଏ ସେ କହ ଗୋ ବହନ ।।୧୫୧
ପୂର୍ବ କାଳରେ ଯାର ସଙ୍ଗେ । ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲୁ ରଙ୍ଗେ ।।୧୫୨
ସେ ମିତ୍ର ଅଟଇ ମୁଁ ତୋର । ମୋତେ କଲୁଟିକି ଗୋଚର ।।୧୫୩
ଯାହାର ନାମ ଅବିଜ୍ଞାତ । ମୋହର ଅଟଇ ସେ ମିତ ।।୧୫୪
ହେ ମିତ୍ର ! ଆପଣାକୁ ପୁଣ । ଏ ରୂପେ କରୁ କି ସ୍ମରଣ ।।୧୫୫
ତୁ ମୋତେ କରି ପରିତ୍ୟାଗ । ବାଞ୍ଛା କଲୁ ଯେ ଭୂମିଭୋଗ ।।୧୫୬
ଖୋଜନ୍ତେ ରହିବାକୁ ସ୍ଥାନ । ଇଚ୍ଛାଏ କଲୁ ଯେ ଗମନ ।।୧୫୭
୫୪ ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ ! ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭେ ହୋଇ । ମାନସବାସୀ ହଂସ ଦୁଇ ।।୧୫୮
ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟକ ବରଷ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ନ କରି ନିବାସ ।।୧୫୯
ମିତ୍ର ହୋଇଣ ଥିଲେଁ ଦୁଇ । ଏକଥା ଜାଣୁଟିକି ତୁହି ।।୧୬୦
୫୫ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସୁଖରେ ମତି ଦେଇ । ମୋତେ ଛାଡ଼ିଣ ଗଲୁ ମହୀ ।।୧୬୧
ଚରନ୍ତେ କେହୁଣିସି ନାରୀ । ନିର୍ମାଣ କରିଅଛି ପୁରୀ ।।୧୬୨
ନୟନଗୋଚର ତା' କଲୁ । ତହିଁରେ ବଦ୍ଧ ତୁ ହୋଇଲୁ ।।୧୬୩
୫୬ ପଞ୍ଚ-ଆରାମ ନବ-ଦ୍ୱାର । ଏକ-ପାଳକ ଯେଉଁ ପୁର ।।୧୬୪
ତିନି ପ୍ରାକାର ଛନ୍ତି ଯହିଁ । ଷଡ଼ ବଣିଜେ ଛନ୍ତି ରହି ।।୧୬୫
ଯହିଁରେ ପଞ୍ଚ ହାଟସ୍ଥାନ । ପଞ୍ଚ ପ୍ରକୃତି ବିଦ୍ୟମାନ ।।୧୬୬
ଯେବଣ ପୁରେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ । ଏକ ଯୁବତୀ ଅଛି ରହି ।।୧୬୭

୫୭ ରୂପ, ରସକୁ ଆଦି ହୋଇ । ଯେ ପାଞ୍ଚ, ଉପବନ ସେହି ।।୧୬୮
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଯେ ବାସନା ଆଦି। ତାହାଙ୍କୁ ଦ୍ୱାର କରି ଭେଦି[1] ।।୧୬୯
ପ୍ରାକାର କ୍ଷିତି-ଜଳ-ତେଜ । ଜ୍ଞାନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ବଣିଜ ।।୧୭୦
୫୮ କର୍ମ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ହାଟମତ । ପ୍ରକୃତି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ।।୧୭୧
ଶକ୍ତି ଅଧୀଶ ଅଟେ ଯାର । ପୁରୁଷ ମିଳିଣ ସେ ପୁର ।।୧୭୨
ତାର ସଙ୍ଗତେ ବଶ ହୋଇ । ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣି ନ ପାରଇ ।।୧୭୩
୫୯ ସେ ପୁରେ ହୋଇଲୁ ପ୍ରବେଶ । ଯୁବତି କରନ୍ତେ ସ୍ୱରଶ ।।୧୭୪
ତାହାକୁ କରନ୍ତେ ରମଣ । ଯା' ଅବଧାରିଥିଲୁ ପୁଣ ।।୧୭୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମଭାବ ଆପଣାର । ମନରେ ନ କଲୁ ଗୋଚର ।।୧୭୬
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ତା' ସଙ୍ଗୁ ଏମନ୍ତ । ପାପଦଶାକୁ ହେଲୁ ଗତ ।।୧୭୭
୬୦ ତୁ ନୋହୁ ସୁତା ବିଦର୍ଭର । ଏ ବୀର ନୋହେ ପତି ତୋର ।।୧୭୮
ଯେ ତୋତେ ନବମୁଖ ପୁରେ । ରୁନ୍ଧିଲା ପୂର୍ବେ ବଳାତ୍କାରେ ।।୧୭୯
ସେ ପୁରଞ୍ଜନୀ ନାମେ ନାରୀ । ତୁ ନୋହୁ ବଲ୍ଲଭ ତାହାରି ।।୧୮୦
୬୧ ଆତ୍ମାକୁ ପୁରୁଷ ରୂପରେ । ମଣିଲୁ ଯା' ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ।।୧୮୧
ଉତ୍ତମ ଯୁବତି କରିଣ । ଏବେ ମଣିଛୁ ଯାହା ପୁଣ ।।୧୮୨
ସେ ବେନି କଥା ସତ୍ୟ ନୋହି। ଯେଣୁ ସେ ଆମ୍ଭେ ହଂସ ଦୁଇ ।।୧୮୩
ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ସ୍ୱରୂପକୁ । କହିବା ଶୁଣ ତୁ ତାହାକୁ ।।୧୮୪
୬୨ ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭେ ଭିନ୍ନ ନୁହ । ତୁମ୍ଭେ ମୁଁ, ଏ କଥାକୁ ଚାହଁ ।।୧୮୫
ଜ୍ଞାନୀ ହୁଅନ୍ତି ଯେଉଁ ନର । ସେମାନେ ଆମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କର ।।୧୮୬
ଅଳ୍ପ ହିଁ ଭେଦ ନ ଦେଖନ୍ତି । କହିବା ଶୁଣ ତହିଁ ରୀତି ।।୧୮୭
୬୩ ଏକ ଦେହକୁ ମହତ୍ତର । ସ୍ଥିର ନିର୍ମଳ ଭାବେ ନର ।।୧୮୮
ଦର୍ପଣେ ଯେମନ୍ତ ଦେଖଇ । ସେହି ଦେହକୁ ପୁଣ ସେହି ।।୧୮୯
ପର ଲୋଚନେ ଦେଖେ ଆନ। ସୁକୃଶ, ଅସ୍ଥିର ମଳିନ ।।୧୯୦
ସେ ବେନି ପ୍ରକାର ଯେମନ୍ତ । ତୋ ଆମ୍ଭ ଭେଦ ହିଁ ତେମନ୍ତ ।।୧୯୧
୬୪ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ମାନସ । ହଂସକୁ ବୁଝାନ୍ତେ ସେ ହଂସ ।।୧୯୨
ସୁସ୍ଥ ହୋଇଣ ସେ ରହିଲା । ଈଶ୍ୱରବିଚ୍ଛେଦୁଁ ଯେ ଗଲା ।।୧୯୩
ବ୍ରହ୍ମସ୍ମରଣ ଆପଣାର । ପୁଣି ହିଁ କଲା ତା' ଗୋଚର ।।୧୯୪

---

୧. ଭେଦି = ଜାଣି ।

୬୫ ବରହିଷ୍ମନ୍ତ ହେ ରାଜନ ! । ଏ ଯେ ଅଟଇ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥୧୯୫
ଏହାକୁ ରାଜକଥାରୂପେ । କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ସମୀପେ ॥୧୯୬
ବିଶ୍ୱଭାବନ ଦେବ ହରି । ପରୋକ୍ଷପ୍ରିୟ ଯେଣୁ କରି ॥୧୯୭
ସୁଜନେ ନ ଧର ମୋ' ଦୋଷ । ପଢ଼ି ଏ ଗୀତ ହୁଅ ତୋଷ ॥୧୯୮
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣପଙ୍କଜେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଭଜେ ॥୧୯୯
ପବିତ୍ର ପୁରଞ୍ଜନ କଥା । ଶୁଣନ୍ତେ ନାଶେ ଭବବ୍ୟଥା ॥୨୦୦

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନେ
ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ଊନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଊନତ୍ରିଂଶେ ପରୋକ୍ଷାର୍ଥବ୍ୟାଖ୍ୟାନେନୋପସଂହୃତମ୍ ।
ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗତୋ ଭବସ୍ତ୍ରୀଶସଙ୍ଗାନ୍ ମୁକ୍ତିରିତି ସ୍ଫୁଟମ୍ ॥ ୧ ॥

ଶ୍ରୀପ୍ରାଚୀନବର୍ହିରୁବାଚ

୧ ହେ ଋଷି ବଚନ ତୁମ୍ଭରି । ଜାଣିଲୁଁ ନାହିଁ ଭଲ କରି ॥ ୧
କର୍ମମାର୍ଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ । ମୋହିତ ଯେଣୁ ଅନୁଦିନେ ॥ ୨
ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଯେଉଁ ନରେ । ଜାଣନ୍ତି ସେ କଥା ଭଲରେ ॥ ୩

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୨ ଏକ, ଦ୍ୱି, ତ୍ରି, ଚତୁଶ୍ଚରଣ । ଆପାଦ ବହୁପାଦ ପୁଣ ॥ ୪
ଏମନ୍ତ ଦେହ ପୁର ଅଟେ । ତାକୁ ଯେ କର୍ମରେ ପ୍ରକଟେ ॥ ୫
ସେହି ଆତ୍ମାକୁ 'ପୁରଞ୍ଜନ' । ଶବ୍ଦେ ଜାଣଇଁ ବୁଧଜନ ॥ ୬
୩ ଯେ 'ଅବିଜ୍ଞାତ' ଶବ୍ଦ ନରେ । କଥିତ ହୋଇଛି ପୂର୍ବରେ ॥ ୭
ପୁରୁଷସଖା ସେ ଈଶ୍ୱର । ଯେଣୁ ନ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥ ୮
ମନୁଷ୍ୟେ ତାକୁ ନାମଗୁଣେ । ଅଥବା କର୍ମ ଆଚରଣେ ॥ ୯
୪ ଯେତେକ ପ୍ରକୃତିର ଗୁଣ । ସମଗ୍ର କରି ତାହା ପୁଣ ॥ ୧୦
ଯେବେ ଘେନିମାକୁ ମାନସ । କଲା ସେ ଆପଣ ପୁରୁଷ ॥ ୧୧
ସେ ପୁରମାନଙ୍କେ ଯେ ପୁର । ଦ୍ୱିହସ୍ତପାଦ ନବଦ୍ୱାର ॥ ୧୨
ଉତ୍ତମ କରିଣ ସେମାନ । ଆପଣ ମଣିଲା ତା' ମନ ॥ ୧୩

୫ ବୁଦ୍ଧିକି ନାରୀ କରି ଜାଣ । ଏ ମୁଁ, ଏ ମୋହର ବୋଲିଣ ॥ ୧୪
ଏ କର୍ମ ଅଟେ ଯାର କୃତ । ଯାହାକୁ କରିଣ ଆୟତ୍ତ ॥ ୧୫
ପୁରୁଷ ଏ ଦେହ ଭିତରେ । ଗୁଣକୁ ଭୁଂଜେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ॥ ୧୬
୬ 'ସଖା' ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣମାନ । ଯାର ରଚିତ କର୍ମଜ୍ଞାନ ॥ ୧୭
ଯେ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିକୁଳ । 'ସଖୀ' ଅଟନ୍ତି ଏ ସକଳ ॥ ୧୮
'ଉରଗ' ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚଶିର । ଯେ ପ୍ରାଣ ପାଳଇ ସେ ପୁର ॥ ୧୯
୭ ଜ୍ଞାନଇନ୍ଦ୍ରିୟ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ଏ ରୂପେ ଅଟେ ଯେ ଉଭୟ ॥ ୨୦
ସେ ମନ ନାୟକ ତାଙ୍କର । ବହୁତ ଅଟେ ବଳ ଯାର ॥ ୨୧
ଶବଦ, ରୂପ, ରସ ଆଦି । ଯେ ପଞ୍ଚ ବିଷୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୨୨
'ପଞ୍ଚାଳ' ନାମ ତାହାଙ୍କର । ଯା ମଧ୍ୟେ ନବଛିଦ୍ର ପୁର ॥ ୨୩
୮ ନେତ୍ରଯୁଗଳ, ନାସାବେନି । କର୍ଣ୍ଣଯୁଗଳ ମୁଖ ଘେନି ॥ ୨୪
ଯେ ଶିଶ୍ନ, ଗୁଦ ଅଟେ ଆର । ଏ ରୂପେ ଦୁଇ ଦୁଇ ଦ୍ୱାର ॥ ୨୫
ସେ ସେହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ଯୁତ । ବାହ୍ୟକୁ ହୋଏ ଉପଗତ ॥ ୨୬
୯ ନେତ୍ରଯୁଗଳ, ନାସା ଦୁଇ । ମୁଖକୁ ମିଶି ପାଞ୍ଚ ହୋଇ ॥ ୨୭
ଏ ରୂପେ ଯେହୁ ପାଞ୍ଚ ଦ୍ୱାର । ଏ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ପ୍ରଚାର ॥ ୨୮
'ଦକ୍ଷିଣା' କର୍ଣ୍ଣ ଯେ ଦକ୍ଷିଣ । 'ଉତ୍ତରା' ଉତ୍ତର ଯେ ପୁଣ ॥ ୨୯
ପଶ୍ଚିମେ ଅଧୋଦ୍ୱାର ଦୁଇ । ଯାହାକୁ ଗୁଦ ଶିଶ୍ନ କହି ॥ ୩୦
୧୦ 'ଖଦ୍ୟୋତ ଆବିର୍ମୁଖୀ' ହୋଇ । ଏକ ନିର୍ମିତ ନେତ୍ରଦୁଇ ॥ ୩୧
ରୂପର ନାମ 'ବିଭ୍ରାଜିତ' । ବିଷୟରୂପେ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୨
ପୁରୁଷ ଲୋଚନର ଦ୍ୱାରେ । ଅବଲୋକନ ତେଣେ କରେ ॥ ୩୩
୧୧ 'ନଳିନୀ ନାଳିନୀ' ନାମରେ । ଖ୍ୟାତ ନାସିକାବେନିଦ୍ୱାରେ ॥ ୩୪
ଗନ୍ଧକୁ 'ସଉରଭ' କହି । ଯେ ଘ୍ରାଣ 'ଅବଧୂତ' ସେହି ॥ ୩୫
ଯେ 'ମୁଖ୍ୟ' ଦ୍ୱାର ସେ ବଦନ । 'ବିପଣ' ଅଟଇ ବଚନ ॥ ୩୬
'ରସଜ୍ଞ' ଶବ୍ଦେ ଯେ କଥିତ । ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୭
୧୨ 'ଆପଣ' ଶବଦେ କଥନ । ବିଚିତ୍ର ଅନ୍ନ ବହୁଦନ ॥ ୩୮
'ପିତୃହୂ' ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ରବଣ । 'ଦେବହୂ' ଉତ୍ତର ଯେ ପୁଣ ॥ ୩୯
୧୩ ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତ ନିବୃତ୍ତ । ସେ ପୁଣ 'ପଞ୍ଚାଳ', ସଂଜ୍ଞିତ ॥ ୪୦
ଶ୍ରୋତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ 'ଶ୍ରୁତଧର' । ତେଣେ ଗମନ ସେ ରାଜାର ॥ ୪୧
ଯେ 'ପିତୃଯାନ' 'ଦେବଯାନ' । ସେ ବେନି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଅୟନ ॥ ୪୨

୧୪	ଶିଶ୍ନ ପଶ୍ଚିମେ ଏକ ଦ୍ୱାର	।	'ଆସୁରୀ' ନାମ ଅଟେ ତାର	।।	୪୩
	'ଗ୍ରାମକ' ନାମେ ଯେ ବିଦିତ	।	ସେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ମତ	।।	୪୪
	ଉପସ୍ଥ 'ଦୁର୍ମଦ' ବିଦିତ	।	'ନିର୍ଋତି' ନାମେ ଗୁଦ ଖ୍ୟାତ	।।	୪୫
୧୫	'ବୈଶସ' ନରକ ବୋଲାଇ	।	ଯେ ପାୟୁ 'ଲୁବ୍ଧକ'ଟି ସେହି	।।	୪୬
	'ଅନ୍ଧ' ଯୁଗଳ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣିତ	।	ଶୁଣ କହିବା ତା' ଚରିତ	।।	୪୭
	ହସ୍ତ ଚରଣ 'ଅନ୍ଧ' ଖ୍ୟାତ	।	ପୁରୁଷ ତେଣେ ହୋଇ ଯୁତ	।।	୪୮
	କରଇ ନାନା କର୍ମମାନ	।	ଇଚ୍ଛାଏ କରଇ ଗମନ	।।	୪୯
୧୬	ତାହାର 'ଅନ୍ତଃପୁର' ଯେହି	।	ହୃଦୟ ଅଟଇଟି ସେହି	।।	୫୦
	'ବିଷୁଚି' ଶବଦରେ ମନ	।	ପୂର୍ବରେ ହୋଇଛି କଥନ	।।	୫୧
	ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ, ତମ ତିନି	।	ତା' ମନଗୁଣ ରୂପେ ଘେନି	।।	୫୨
	ତେଣେ ସେ ମନରେ ମୋହକୁ	।	ଲଭେ ବା ହର୍ଷ ପ୍ରସାଦକୁ	।।	୫୩
୧୭	ଯେମନ୍ତ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	।	ସେ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱପନ ଦଶାରେ	।।	୫୪
	ଲଭଇ ବିକ୍ରିୟାକୁ ପୁଣି	।	ଜାଗ୍ରତେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କୁ ଆଣି	।।	୫୫
	ପରିଣାମକୁ ସେ ପୁଆଇ	।	ସେ ବୁଦ୍ଧିଗୁଣେ ଲିପ୍ତ ହୋଇ	।।	୫୬
	ଆତ୍ମା ହିଁ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଥାଇ	।	ସେ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିମାନ ଯେହି	।।	୫୭
	ଯେ ଦରଶନ, ସ୍ପରଶନ	।	ଘ୍ରାଣ, ଶ୍ରବଣ, ଆସ୍ୱାଦନ	।।	୫୮
	ତାହାଙ୍କୁ ବଳେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ	।	ସେ ସେହି ଚେଷ୍ଟାକୁ କରାଇ	।।	୫୯
୧୮	ରଥସ୍ୱରୂପ ଏ ଶରୀର	।	ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଅଶ୍ୱ ଯାର	।।	୬୦
	ବତ୍ସରପ୍ରାୟେ ଅବିରତ	।	ଯା' ବେଗ ହୁଅଇ ପ୍ରତୀତ	।।	୬୧
	ବାସ୍ତବ ଗତି ନାହିଁ ତାର	।	ସ୍ୱପ୍ନଦଶାରେ ଯେଣୁ ସ୍ଥିର	।।	୬୨
	ଶୁଭ, ଅଶୁଭ କର୍ମ ଦୁଇ	।	ଯହିଁରେ ଚକ୍ର ଶୋଭା ପାଇ	।।	୬୩
	ତ୍ରିଗୁଣ ଧ୍ୱଜ, ପଞ୍ଚ ପ୍ରାଣ	।	ବନ୍ଧନ ଅଟନ୍ତି ପ୍ରମାଣ	।।	୬୪
୧୯	ମନ ଦଉଡ଼ି ଅଟେ ଯାର	।	ବୁଦ୍ଧି ତା ସାରଥି-ପ୍ରକାର	।।	୬୫
	ରଥୀର ବସିବାର ସ୍ଥାନ	।	ହୃଦୟ ଅଟେ ବିଦ୍ୟମାନ	।।	୬୬
	ଯୁଗବନ୍ଧନ ସ୍ଥାନ ହୋଇ	।	ଅଛନ୍ତି ଶୋକ, ମୋହ ଦୁଇ	।।	୬୭
	ଶବ୍ଦାଦି ଯେ ପଞ୍ଚ ବିଷୟ	।	ଯହିଁରେ ପ୍ରକ୍ଷେପ ନିର୍ଣ୍ଣୟ	।।	୬୮
	ସପତ ଧାତୁ ଛନ୍ତି ଯହିଁ	।	ଚର୍ମାଦି ଆବରଣ ହୋଇ	।।	୬୯
୨୦	ଆକୂତି ବିକ୍ରମ ବାହ୍ୟର	।	ଧାବନ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ତାର	।।	୭୦
	ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ	।	ସୈନ୍ୟ ଅଟଇ ତାର ପୁଣ	।।	୭୧
	ପଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ବିଷୟ	।	ସେବାକୁ କରଇ ନିଶ୍ଚୟ	।।	୭୨

୨୧	ଯେଣେ କାଳକୁ ଲକ୍ଷି ଆଗ ।	ସେ ସମ୍ୱତ୍ସର ଚଣ୍ଡବେଗ	॥ ୭୩
୨୨	ଗନ୍ଧର୍ବ ଦିବସସକଳ ।	ଗନ୍ଧର୍ବୀ ପଦେ ରାତ୍ରିକୁଳ	॥ ୭୪
	ଷଷ୍ଟି ଅଧିକ ତିନିଶତ ।	ସେମାନେ ଅଟନ୍ତି ବିଦିତ	॥ ୭୫
	ପରିଭ୍ରମଣରେ ଲୋକର ।	ଆୟୁଷ କରନ୍ତି ସଂହାର	॥ ୭୬
୨୩	ଯେ ଜରା ଅଟଇ ସାକ୍ଷାତ ।	କାଳର କନ୍ୟା ସେ ବିଦିତ	॥ ୭୭
	ଯାହାକୁ ଲୋକ ଯୋଗେ ପାଇ ।	କେବେହେଁ ଆନନ୍ଦ ନୁହଇ	॥ ୭୮
	ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ଯବନ-ଈଶ୍ୱର ।	କ୍ଷୟପୁନିମିତ୍ତେ ଲୋକଙ୍କର	॥ ୭୯
	ଭଗିନୀରୂପେ ନିରନ୍ତର ।	କଲା ସେ ଜରାକୁ ସ୍ୱୀକାର	॥ ୮୦
୨୪	ଯେ ଆଧି ବ୍ୟାଧିମାନେ ଚର ।	ଯବନମାନେ ସୈନ୍ୟ ତାର	॥ ୮୧
	ପ୍ରାଣୀପୀଡ଼ାରେ ଶୀଘ୍ରତର ।	ମରଣହେତୁ ବେଗ ଯାର	॥ ୮୨
	ଯେ ଶିବ, ବିଷ୍ଣୁ, ଜ୍ୱର ବେନି ।	ପ୍ରଜ୍ୱାର ଶବଦେ ତା' ଘେନି	॥ ୮୩
୨୫	ଆଧିଦୈବିକ ଆଦି ହୋଇ ।	ଏ ରୂପେ ନାନା ଦୁଃଖ ଯେହି	॥ ୮୪
୨୬	ତେଣେ କ୍ଳେଶକୁ ଲଭି ପ୍ରାଣୀ ।	ଶତେ ବରଷଯାଏ ପୁଣି	॥ ୮୫
	ଦେହରେ ହୋଇଥାଇ ସ୍ଥିତ ।	ତମୋଗୁଣରେ ହୋଇ ବୃତ	॥ ୮୬
	କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା ଆଦି ଯେତେ ।	ପ୍ରାଣର ଧର୍ମ ଏ ଜଗତେ	॥ ୮୭
	ଅନ୍ଧତ୍ୱ ଆଦି ଯେବା ଆନ ।	ଇନ୍ଦ୍ରିୟଧର୍ମ ବିଦ୍ୟମାନ	॥ ୮୮
	କାମାଦି ଧର୍ମ ଯେ ମନରେ ।	ତା' ଦେଇ ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମାରେ	॥ ୮୯
	ବିଷୟସୁଖଲେଶମାନ ।	ନିରତେ କରନ୍ତେ ସେ ଧ୍ୟାନ	॥ ୯୦
	ମୋହର ଏ ବିଷୟ ମୁହିଁ ।	ଏ ରୂପେ କର୍ମ କରେ ଦେହୀ	॥ ୯୧
୨୭	ପରମଗୁରୁ ଭଗବାନ ।	ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପୀ ବିଦ୍ୟମାନ	॥ ୯୨
୨୮	ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜାଣି ପୁରୁଷ ।	ହୋଇଲେହେଁ ସେ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ	॥ ୯୩
	ଯେବେ ପ୍ରକୃତିଗୁଣଙ୍କରେ ।	ବିଷକ୍ତ ହୁଅଇ ଦୈବରେ	॥ ୯୪
	ଗୁଣରେ ଅଭିମାନୀ ହୋଇ ।	ତେବେ ସେ ଅବଶ ହୁଅଇ	॥ ୯୫
	ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ତାମସ, ରାଜସ ।	କର୍ମକୁ କରଇ ପ୍ରକାଶ	॥ ୯୬
	ଯେମନ୍ତ କର୍ମ ଆଚରଇ ।	ସେରୂପେ ଜନମ ହୁଅଇ	॥ ୯୭
୨୯	ଯେବଣ ଲୋକମାନଙ୍କରେ ।	ପ୍ରକାଶ ଅତିଶୟ ସ୍ଫୁରେ	॥ ୯୮
	ସେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ।	କର୍ମକରଣୁଁ ଲଭେ ଲୋକ	॥ ୯୯
	ଦୁଃଖ ଉତ୍ତରଫଳ ଯହିଁ ।	କର୍ମରେ ଆୟାସ ହିଁ ଥାଇ	॥୧୦୦
	ରାଜସ କର୍ମ ଯେ କରଇ ।	ସେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଲଭଇ	॥୧୦୧
	ଯହିଁ ଉତ୍କଟ ତମ, ଶୋକ ।	ତାମସୁଁ ଲଭଇ ତା' ଲୋକ	॥୧୦୨

୩୦ ପୁରୁଷ କେବଣ ଜନ୍ମରେ । ଯୁବତୀ ହୁଅଇ କାହିଁରେ ।।୧୦୩
କେବଣ ଜନ୍ମେ ଅନ୍ଧମତି । ହୁଅଇ ନପୁଂସକ ଜାତି ।।୧୦୪
ଦେବତା, ମନୁଷ୍ୟ ବା ହୋଇ । ତିର୍ଯ୍ୟକ ଜନ୍ମ ଅବା ପାଇ ।।୧୦୫
ଯେମନ୍ତ କର୍ମ ଥାଇ କରି । ଜନ୍ମ ତା' କର୍ମ ଅନୁସରି ।।୧୦୬
୩୧ } କ୍ଷୁଧାରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଦୀନ । ଗୃହକୁ ଗୃହକୁ ଯେସନ ।।୧୦୭
୩୨ } ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତେ କୁକୁର । ଯେ ଥାଇ ଅଦୃଷ୍ଟ ତାହାର ।।୧୦୮
ଦଣ୍ଡତାଡ଼ନ କାହିଁ ପାଇ । କାହିଁରେ ଅବା ଅନ୍ନ ଖାଇ ।।୧୦୯
ଜୀବ ହିଁ ସେହି ପରକାରେ । ଆଶୟ ନିବେଶି କାମରେ ।।୧୧୦
ଯେ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ମାର୍ଗ ପୁଣ । ତହିଁରେ କରନ୍ତେ ଭ୍ରମଣ ।।୧୧୧
ଦଇବେ ଅଟଇ ବିହିତ । ଯେ ଆପଣାର ହିତାହିତ ।।୧୧୨
ତା' ଭୋଗ କରଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବା ପାତାଳରେ ।।୧୧୩
୩୩ ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରତିକାର । ଯଦ୍ୟପି ଆଚରଇ ନର ।।୧୧୪
ତଥାପି ଦୁଃଖରୂପ ହୋଇ । ଯେ ତାପତ୍ରୟ ଅଛି ରହି ।।୧୧୫
ତହୁଁ ଜୀବର ଗୋଟିକେ ହେଁ । ବିଚ୍ଛେଦ ନୁହଇ କେବେହେଁ ।।୧୧୬
୩୪ ଯେସନେ ଅତି ଗୁରୁଭାର । ଶିରରେ ବହିଥାନ୍ତେ ନର ।।୧୧୭
ମସ୍ତକ ଯେବେ ପୀଡ଼ା ପାଇ । ସେ ଭାର କାନ୍ଧରେ ବହଇ ।।୧୧୮
ସଂସାରେ ପ୍ରତିକାରମାନ । ସକଳ ଅଟଇ ତେସନ ।।୧୧୯
୩୫ ଜ୍ଞାନବିହୀନ କର୍ମ ଯେହୁ । ଇତର କର୍ମଙ୍କର ସେହୁ ।।୧୨୦
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିକାର ନୋହେ । ଯେଉଁ କାରଣରୁ ସେ ଦୁହେଁ ।।୧୨୧
ଅବିଦ୍ୟାହେତୁରୁ ପ୍ରାପତ । ସ୍ୱପନେ ସ୍ୱପନ ଯେମନ୍ତ ।।୧୨୨
୩୬ ଅର୍ଥାଭାବରେ ହିଁ ଲୋକର । ନିବୃତ୍ତ ନୁହଇ ସଂସାର ।।୧୨୩
ମନ ଯେ ଲିଙ୍ଗରୂପେ ଥାଇ । ତେଣେ ସକଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ।।୧୨୪
ସ୍ୱପନେ ଭ୍ରମିଲା ଲୋକର । ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାର ।।୧୨୫
୩୭ ସେ ଘେନି ପୁରୁଷାର୍ଥଭୂତ । ଯେ ଆତ୍ମା ଅଟଇ ନିୟତ ।।୧୨୬
ଯେବଣ ଅଜ୍ଞାନୁଁ ତାହାର । ଅନର୍ଥସମୂହ-ଆକାର ।।୧୨୭
ସଂସାର ହୁଅଇ ସମ୍ଭବ । ତାହାର ହୁଅଇ ଅଭାବ ।।୧୨୮
ଗୁରୁସ୍ୱରୂପୀ ହରିଠାରେ । ଅତି ସୁଦୃଢ଼ ଭଗତିରେ ।।୧୨୯
୩୮ ଭଗତିଯୋଗ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ । ଯେବେ ସଂଭବଇ ଭାଗ୍ୟରେ ।।୧୩୦
ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟ ଅନାୟାସେ । ଜନମ କରିବ ବିଶେଷେ ।।୧୩୧

୩୯ ହେ ରାଜରଷି ! ଶ୍ରଦ୍ଧା ବହି । ଯେ ନିତ୍ୟେ ଶୁଣଇଁ ପଢ଼ଇ ॥୧୩୨
ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ସେ ଲୋକର । ସମ୍ଭବ ହୁଅଇ ଅଚିର ॥୧୩୩
ହରିକଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ । ଯେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥୧୩୪
୪୦ କୃଷ୍ଣର ଯେବା ଅଛି ଗୁଣ । ତା' ଅନୁକଥନ ଶ୍ରବଣ ॥୧୩୫
ତହିଁରେ ବ୍ୟଗ୍ର ଯାଙ୍କ ମନ । ନିର୍ମଳ-ଆଶୟ ଯେସନ ॥୧୩୬
ସେ ସାଧୁ ଭାଗବତମାନେ । ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ॥୧୩୭
୪୧ ମହାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ଜନ । ସେ ଯାହା କରନ୍ତି କୀର୍ତ୍ତନ ॥୧୩୮
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ ପୀୟୁଷ । ସେ ମାତ୍ର ଯହିଁ ଅବଶେଷ ॥୧୩୯
ସର୍ବଦିଗେ ସେ ନଦୀମାନେ । ସ୍ରବୁ ଅଛନ୍ତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥୧୪୦
ହେ ନୃପ ! ତାହା ଯେଉଁମାନେ । ପାନ କରନ୍ତି ଗାଢ଼ କର୍ଣ୍ଣେ ॥୧୪୧
ପାନ କରନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ । ଶାନ୍ତି ନୁହଇ କଦାଚିତେ ॥୧୪୨
ତାହାଙ୍କୁ ନ ଛୁଅଁଇ ମୋହ । କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ଶୋକ, ଭୟ ॥୧୪୩
୪୨ କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା ଆଦି ହୋଇ । ସ୍ୱଭାବଜାତ ଏ ଅଟଇ ॥୧୪୪
ଏମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ । ନିତ୍ୟରେ ଲଭଇ ଏ ଜୀବ ॥୧୪୫
ଅମୃତନିଧି ହରିକଥା । ତହିଁ ନ ରମଇଁ ସର୍ବଥା ॥୧୪୬
୪୩ } ବ୍ରହ୍ମା, ଶଙ୍କର, ମନୁ ଆର । ଯେ ଦକ୍ଷ ଆଦି ପ୍ରଜେଶ୍ୱର ॥୧୪୭
୪୪ } ସନକ ଆଦି ହୋଇ ଯେତେ । ନୈଷ୍ଠିକ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ॥୧୪୮
ମରୀଚି, ଅତ୍ରି ଯେ ଅଙ୍ଗିର । ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ ଆବର ॥୧୪୯
କ୍ରତୁ, ବଶିଷ୍ଠ, ଭୃଗୁ ଋଷି । ଏ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ମୋତେ ମିଶି ॥୧୫୦
୪୫ ଏମାନେ ନୁହନ୍ତି ଇତର । ସମସ୍ତେ ବଚନ ଈଶ୍ୱର ॥୧୫୧
ତପସ୍ୟା, ବିଦ୍ୟା, ସମାଧିରେ । ଆଜହିଁ ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ ॥୧୫୨
ଖୋଜି ନ କରନ୍ତି ଗୋଚର । ସକଳସାକ୍ଷୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୫୩
୪୬ ଶବଦବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅପାର । ଅଟଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାର ॥୧୫୪
ତହିଁ ଭ୍ରମନ୍ତେ ଅନୁଦିନ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦିଦେବତା-ଆଖ୍ୟାନ ॥୧୫୫
ବେଦେ ହୋଇଛି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ । ଯେ ନାନାରୂପେ ଭଗବାନ ॥୧୫୬
ସେ ସେହି କର୍ମ ଆଗ୍ରହରେ । ଭଜନ୍ତେ ଯାହାକୁ ମନରେ ॥୧୫୭
ବିଶୁଦ୍ଧ ଅଟଇ ଯେ ପୁଣି । ତାହାକୁ ନ ପାରନ୍ତି ଜାଣି ॥୧୫୮
୪୭ ଆତ୍ମାରେ ଯାହାକୁ ଭାବନ । କରନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ଜନ ॥୧୫୯
ସେ ହରି ଯେବଣ କାଳରେ । ଯାହାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ॥୧୬୦
ସେ ବେଦେ ଲୋକ ବ୍ୟବହାରେ । ନିଷ୍ଠିତ ବୁଦ୍ଧିକି ନ କରେ ॥୧୬୧

୪୮ ତେଣୁ କର୍ମରେ ହେ ନୃପତି । ନ କର ପୁରୁଷାର୍ଥମତି ॥୧୬୨
ଅଜ୍ଞାନସକାଶୁଁ ହୃଦୟେ । ଆଭାସେ ପରମାର୍ଥ ପ୍ରାୟେ ॥୧୬୩
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଫଳର ଶ୍ରବଣୁଁ । କର୍ଣ୍ଣକୁ ପ୍ରିୟ ଅଟେ ତେଣୁ ॥୧୬୪
ଯେ ସର୍ବକାଳେ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ । ତାକୁ ନ କରିଛି ସ୍ୱରଶ ॥୧୬୫
୪୯ ମଳିନ ବୁଦ୍ଧି ଯାହାଙ୍କର । ବେଦ ନ କରନ୍ତି ଗୋଚର ॥୧୬୬
ବେଦକୁ ସକର୍ମକ କରି । ସେମାନେ କହନ୍ତି ବିଚାରି ॥୧୬୭
ଯହିଁରେ ଦେବ ଭଗବାନ । ସନ୍ତତ ଅଟେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥୧୬୮
ସେ ନିଜ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଭାବ । ସେମାନେ ନ କରନ୍ତି ଠାବ ॥୧୬୯
୫୦ ପୂର୍ବାଗ୍ର କୁଶରେ ସକଳ । ଆଚ୍ଛାଦି ଧରଣୀମଣ୍ଡଳ ॥୧୭୦
ବହୁତ ପଶୁବଧ କରି । ମୁଁ ଯଜ୍ୱା ବୋଲି ଅହଂକାରୀ ॥୧୭୧
ଏ ଅହଂକାର ଘେନୁ ଯେଣୁ । କାହାକୁ ନମ୍ର ନୋହୁ ତେଣୁ ॥୧୭୨
ବିଦ୍ୟାସ୍ୱରୂପ କର୍ମ ଯେହି । ତାହା ନ ଜାଣୁ ନୃପ ! ତୁହି ॥୧୭୩
ହରିଙ୍କି ତୋଷ କରେ ଯେହି । ତାହାକୁ କର୍ମ ବୋଲି କହି ॥୧୭୪
ଯେଣେ ସେ ହରିଠାରେ ମତି । ସେ ବିଦ୍ୟାରୂପେ ଲଭେ ଖ୍ୟାତି ॥୧୭୫
୫୧ ହରି ସେ ଆତ୍ମା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାରଣ ଈଶ୍ୱର ॥୧୭୬
ଚରଣମୂଳ ସେ ହରିର । ଯେଣୁ ଆଶ୍ରୟ ତାହାଙ୍କର ॥୧୭୭
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଯହିଁରେ । କ୍ଷେମ ଉପୁଜଇ ସଂସାରେ ॥୧୭୮
୫୨ ସେ ହରି ଆତ୍ମା ଅତି ପ୍ରିୟ । ଯହୁଁ ଅଳ୍ପହିଁ ନାହିଁ ଭୟ ॥୧୭୯
ଏ ରୂପେ କରେ ଯେ ଗୋଚର। ପଣ୍ଡିତ ଅଟଇ ସେ ନର ॥୧୮୦
ସେ ଗୁରୁ ଅଟଇ ସେ ହରି । ଯେ ଏହା ଜାଣେ ଭଲ କରି ॥୧୮୧

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୫୩ ହେ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ତୋର ପ୍ରଶ୍ନ । ଏ ରୂପେ ହୋଇଲା ସଂଛିନ୍ନ ॥୧୮୨
ଏହି ବିଷୟରେ ମୁଁ ପୁଣ । ଯେ ଗୁହ୍ୟ କରିବି ବଖାଣ ॥୧୮୩
ସେ କଥା ନିଶ୍ଚୟ କରିଣ । ମୋ'ଠାରୁ କର ତୁ ଶ୍ରବଣ ॥୧୮୪
୫୪ ଅଳପ ଆହାର ଯେ କରେ । ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗେ ପୁଷ୍ପବାଟିକାରେ ॥୧୮୫
ମିଳିଣ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇ । ଭ୍ରମରଗଣ ଯାହା ଗାଇ ॥୧୮୬
ସେ ଗୀତ ଶ୍ରବଣେ ଲୋଭିତ । ଯାହାର କର୍ଣ୍ଣ ଅବିରତ ॥୧୮୭
ପରପ୍ରାଣରେ ନିଜ ପ୍ରାଣ । ସନ୍ତୋଷ କରନ୍ତି ଯେ ପୁଣ ॥୧୮୮
ଅଗ୍ରେ ଯାନ୍ତେ ସେ ବୃକମାନେ। ତାହାଙ୍କୁ ନ ଗଣିଣ ମନେ ॥୧୮୯

ଗମନ କରନ୍ତେ ପଛରେ । ଲୁବ୍ଧକ ବିନ୍ଧୁଅଛି ଶରେ ॥୧୯୦
ସେ ବାଣ ଭେଦେ ଦେହ ଯାର । ଖୋଜ ସେ ମୃଗ ନୃପବର ! ॥୧୯୧
୫୫ ପୁଷ୍ପସମାନ ଧର୍ମ ଯାର । ଆଶ୍ରମେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ॥୧୯୨
କୁସୁମମଧୁଗନ୍ଧ ସମ । ଯେ ଅଟେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ॥୧୯୩
କାମ୍ୟକର୍ମଫଳୁଁ ସଂଭବ । ଯେ ଅଟେ କାମସୁଖଲବ ॥୧୯୪
ତା ଜିହ୍ୱା, ଉପସ୍ଥ ଆଦିରେ । ଯେ ନିତ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ ॥୧୯୫
ନାରୀସଙ୍ଗତେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ । ତହିଁ ଯେ ଅଛି ମନ ଦେଇ ॥୧୯୬
ଭ୍ରମରଗଣ-ସାମ-ଗୀତ । ତା' ପ୍ରାୟ ହରଇ ଯେ ଚିତ୍ତ ॥୧୯୭
ପ୍ରଳାପ ନାରୀମାନଙ୍କର । ତହିଁ ଲୋଭିତ କର୍ଣ୍ଣ ଯାର ॥୧୯୮
ହରନ୍ତେ ଆପଣା ଆୟୁଷ । ଯେ ବୃକଯୂଥର ସଦୃଶ ॥୧୯୯
ଅହୋରାତ୍ର୍ୟାଦି କାଳମାନ । ଆଗରେ କରନ୍ତି ଗମନ ॥୨୦୦
ତାହାଙ୍କୁ ଚିତ୍ତରେ ନ ଗଣି । ଗୃହେ ବିହରେ ପୁଣ ପୁଣି ॥୨୦୧
'ପଛ' ଶବଦରେ ପରୋକ୍ଷ । ତହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୨୦୨
'ଲୁବ୍ଧକ' ପଦେ ଦଣ୍ଡଧର[୧] । ଅନ୍ତରେ ବିନ୍ଧୁଅଛି ଶର ॥୨୦୩
ଏମନ୍ତ ଆତ୍ମା ହେ ରାଜନ । ତା' ହୃଦ ହୋଇଅଛି ଭିନ୍ନ ॥୨୦୪
ମୃଗୟୁ[୨] ହତ ମୃଗପ୍ରାୟ । ତା' ଦେଖିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅ ॥୨୦୫
୫୬ ମୃଗଚେଷ୍ଟାକୁ ଆପଣାର । ସେ ତୁମ୍ଭେ କରିଣ ବିଚାର ॥୨୦୬
ଅନ୍ତରେ, ହୃଦୟେ, କର୍ଣ୍ଣରେ । ଯେ ନଦୀପ୍ରାୟକ ପ୍ରଚରେ ॥୨୦୭
ସେ ବାହ୍ୟ ବୃତ୍ତିକି ନେଇଣ । ଚିତ୍ତରେ କର ଆରୋପଣ ॥୨୦୮
କାମୁକଯୂଥମାନଙ୍କର । ଚରିତ ଯହିଁରେ ପ୍ରଚାର ॥୨୦୯
ସେ ନାରୀମାନଙ୍କ ମନ୍ଦିର । ତାହାକୁ ଦୂରେ ପରିହର ॥୨୧୦
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଜୀବଙ୍କ ଶରଣ । ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି କର ପୁଣ ॥୨୧୧
ସକଳଠାରୁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବିରତ ହୁଅ ତୁ କ୍ରମରେ ॥୨୧୨

ଶ୍ରୀରାଜୋବାଚ

୫୭ ହେ ବିପ୍ର ! ଶୁଣିଲି ବିଚାର । ଯାହା କହିଲ ମୋ' ଆଗର ॥୨୧୩
ମୋର ଆଚାର୍ଯ୍ୟେ ଯେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଏହା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୨୧୪
ଯେବେ ସେମାନେ ଜାଣିଥାନ୍ତେ । କିମ୍ପାଇଁ ମୋତେ ନ କହନ୍ତେ ॥୨୧୫

---

୧. ଦଣ୍ଡଧର = ଯମ । ୨. ମୃଗୟୁ = ବାଣୁଆ ।

୫୮ ସେ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ବଚନ । ବିରୋଧେ ହେଲା ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ ।।୨୧୬
ସେ ମହା ସଂଶୟ ମୋହର । ଛିଡ଼ିଲା ବଚନୁଁ ତୁମ୍ଭର ।।୨୧୭
ସଂଶୟ ଅଛି କିଛି ଆନ । ଯହିଁ ମୋହିତ ଋଷିଜନ ।।୨୧୮
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତିମାନେ ଯହିଁ । କେବେହେଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତି ନାହିଁ ।।୨୧୯
୫୯ } ଯେବଣ କଳେବରେ ଜନ । ଆରମ୍ଭ କରେ କର୍ମମାନ ।।୨୨୦
୬୦ } ସେ ଦେହ ଛାଡ଼ି ଏ ଲୋକରେ । *ପରଲୋକେ ଆନ ଦେହରେ ।।୨୨୧
ଯେ କର୍ମମାନ ଉପଯୋଗ । ତା' ପୁଣ ପୁଣ କରେ ଭୋଗ ।।୨୨୨
ବେଦବାଦୀଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଯେହି । ଏ ରୂପେ ଶୁଣି ତହିଁ ତହିଁ ।।୨୨୩
ଯେ କର୍ମ କଥିତ ବେଦରେ । ମନୁଷ୍ୟ ତାହାକୁ ଆଚରେ[୧] ।।୨୨୪
ସେ କର୍ମ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଣ । ପ୍ରକାଶ ହେଉ ନାହିଁ ପୁଣ ।।୨୨୫

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୬୧ ଯେଉଁ ଦେହରେ କର୍ମ କରେ । ପର ଲୋକରେ ସେ ଦେହରେ ।।୨୨୬
ଯେ କର୍ତ୍ତା ଭୋକ୍ତା କଳେବର । ବିଚ୍ଛେଦବିହୁନେ ତାହାର ।।୨୨୭
ମନପ୍ରଧାନ ଲିଙ୍ଗଦେହେ । ଭୋଗ କରଇ ନିଃସନ୍ଦେହେ ।।୨୨୮
୬୨ ଯେସନେ ଜାଗ୍ରତ ଶରୀର । ଶୟନ କରିଥାନ୍ତେ ନର ।।୨୨୯
ଛାଡ଼ି ସେ ଦେହ-ଅଭିମାନ । ମନରେ ସଂସ୍କାରୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ।।୨୩୦
କର୍ମକୁ ସେ ସଦୃଶ ଦେହେ । ଭୁଞ୍ଜାଇ ଅବା ଅନ୍ୟ କାୟେ ।।୨୩୧
୬୩ ଏ ମୋର, ଏ ମୁଁ ଏ ପ୍ରକାରେ । ଏମନ୍ତ ବୋଲନ୍ତେ ମନରେ ।।୨୩୨
ଯେବଣ ଯେବଣ ଶରୀର । ଗ୍ରହଣ କରିଥାଇ ନର ।।୨୩୩
ସେ ଦେହେ ଯେଉଁ କର୍ମ ହୋଇ। ସେ କର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରଇ ।।୨୩୪
ଯେବଣ କର୍ମରେ ଲୋକର । ସଂଭବ ହୋଏ ଜନ୍ମ ଆର ।।୨୩୫
୬୪ ଯେ ଜ୍ଞାନ-କର୍ମରୂପେ ଆନ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାମାନ ।।୨୩୬
ତେଣେ ଚିତ୍ତକୁ ଅନୁମାନ । କରଇ ପୁରୁଷ ଯେସନ ।।୨୩୭
ପୂର୍ବ କର୍ମକୁ ସେ ପ୍ରକାରେ । ଲକ୍ଷ୍ୟନ୍ତି ମାନସ ବୃତ୍ତିରେ ।।୨୩୮
୬୫ } ଏ ଯେଉଁ ଦେହ ବର୍ତ୍ତମାନ । ତା' କହୁଣିସି ଠାରେ ଜନ ।।୨୩୯
୬୬ } ଯା' ଅନୁଭବ କରି ନାହିଁ । ନ ଶୁଣିଅଛି ଯା' ନ ଚାହିଁ ।।୨୪୦
ଯେଉଁ ରୂପରେ ଯେ ପ୍ରକାରେ। ସ୍ୱପନ, ମନୋରଥାଦିରେ ।।୨୪୧

---

* ଶରୀରଜୈଃ କର୍ମଦୋଷୈର୍ଯାତି ସ୍ଥାବରତାଂ ନରଃ ।

୧. ଆଚରେ = ଆଦରେ ।

ସେ କଥା ଯେହ୍ନେ କଦାଚିତ । ମନରେ ନୋହେ ଉପସ୍ଥିତ ॥୨୪୨
ସେହି ହେତୁରୁ ଏ ଜୀବର । ପୂର୍ବ କାଳରେ ଯେ ଶରୀର ॥୨୪୩
ତେଣେ ତୋ’ କର୍ମ ହୋଏ ଜାତ । ଏକଥା ମଣ ତୁ ନିୟତ ॥୨୪୪
ଯେଉଁ କଥାକୁ ଅନୁଭବ । ନ କରି ଥାଇ ପୂର୍ବେ ଜୀବ ॥୨୪୫
ସେ କଥା ଛୁଇଁବାକୁ ଜନ । କେବେହେଁ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥୨୪୬
୬୭ ହେ ନୃପ ! ହେଉ ତୋ’ କଲ୍ୟାଣ । ଏକଥା ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୨୪୭
ଉତ୍ତମ ଜନ ହୋଇଥିବ । ଅଥବା ନୀଚତ୍ୱକୁ ଯିବ ॥୨୪୮
ଏମନ୍ତ ଅଟଇ ଯେ ନର । ଯେତେକ ଭାବୀ ରୂପ ତାର ॥୨୪୯
ଉଦାର କାର୍ପଣ୍ୟବୃତ୍ତିରେ । ମନ ପ୍ରକାଶ ତାହା କରେ ॥୨୫୦
୬୮ ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ରୁତ ଚରିତ । ପର୍ବତେ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରତୀତ ॥୨୫୧
ଦିବସେ ନକ୍ଷତ୍ରପ୍ରଚାର । ଶିରଚ୍ଛେଦନ ଆପଣାର ॥୨୫୨
ସ୍ୱପ୍ନେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେ ହୋଇ । ଏ କାହୁଁ ମନକୁ ଆସଇ ॥୨୫୩
ତହିଁକି କହିବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଆନ ଦେଶରେ ସିନ୍ଧୁ ସ୍ଥିତ ॥୨୫୪
ସେ ପୁଣ ପର୍ବତ-ଅଗ୍ରରେ । ପ୍ରତ୍ୟେ ହୁଅଇ ସ୍ୱପନରେ ॥୨୫୫
ନିଶାରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଯେ ଥାଇ । ଦିବସେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସେ ହୋଇ ॥୨୫୬
ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ ଆଦି କ୍ରିୟାଙ୍କର । ଆଶ୍ରୟ ଅଟଇ ଯେ ଶିର ॥୨୫୭
ତହିଁରେ ଛେଦକ୍ରିୟା ଦିଶେ । ଏ ରୂପେ ନିଦ୍ରାଦିଙ୍କ ଦୋଷେ ॥୨୫୮
ଯେ ଦେଶ-କାଳ-କ୍ରିୟାମାନ । ଆନ ଠାବରେ ଦିଶେ ଆନ ॥୨୫୯
୬୯ ଯେତେକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗୋଚରେ । ସମସ୍ତେ କ୍ରମାନୁରୋଧରେ ॥୨୬୦
ସମୂହ ହୋଇ ମନେ ମିଳି । ଭୋଗ-ଅନ୍ତରେ ଯାନ୍ତି ଚଳି ॥୨୬୧
ମନ ସହିତ ସର୍ବ ଜନ । ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ॥୨୬୨
୭୦ ସତ୍ତ୍ୱରେ ଏକନିଷ୍ଠ ମନ । ଯେବେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରେ ଧ୍ୟାନ ॥୨୬୩
ସଂଯୋଗ ପାଇଲା ପରାଏ । ତହିଁ ଏ ସର୍ବ ଶୋଭା ପାଏ ॥୨୬୪
ରାହୁ ସର୍ବଦା ନ ଦିଶଇ । ଚନ୍ଦ୍ରେ ଯେସନେ ପ୍ରକାଶଇ ॥୨୬୫
୭୧ ବୁଦ୍ଧି, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ, ଗୁଣ । ଯେ ରୂପ, ରସ ଆଦି ପୁଣ ॥୨୬୬
ଏମାନଙ୍କର ପରିଣାମ । ଲିଙ୍ଗଶରୀର ତାହା ନାମ ॥୨୬୭
ଅନାଦିମନ୍ତ ସେ ଅଟଇ । ସେ ଯେତେ କାଳ ଯାଏ ଥାଇ ॥୨୬୮
ଜୀବର ତେତେ କାଳ ଯାଏ । ସଂବନ୍ଧ ସ୍ଥୂଳ ଦେହେ ଥାଏ ॥୨୬୯

୭୨ } ସୁଷୁପ୍ତି, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଉପତାପେ । ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରଜ୍ୱାରଙ୍କ ପ୍ରକୋପେ ॥୨୭୦
୭୩ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୁଅନ୍ତେ ନିଧନ । ନ ସ୍ଫୁରେ ଅହଂ ଇତି ଜ୍ଞାନ ॥୨୭୧
ଯେ ବା ଏକାଦଶ ପ୍ରକାର । ଲିଙ୍ଗଶରୀର ତରୁଣର ॥୨୭୨
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରୁ ମାନସେ । ସେ ଗର୍ଭେ ବାଲ୍ୟେ ନ ପ୍ରକାଶେ ॥୨୭୩
କୁହୂ[୧] ରଜନୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରର । ସ୍ଥିତି ଯେସନେ ଅଗୋଚର ॥୨୭୪
୭୪ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେହେଁ ସଂସାର । ନ ନିବର୍ତ୍ତଇ ମନୁଷ୍ୟର ॥୨୭୫
ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ଯେ ଧ୍ୟାନ । କରନ୍ତା ହୋଇଥାଇ ଜନ ॥୨୭୬
*ସ୍ୱପ୍ନେ ଅନର୍ଥମାନଙ୍କର । ଆଗମ ଯେସନେ ତାହାର ॥୨୭୭
୭୫ ପଞ୍ଚ ତନ୍ମାତ୍ର, ତିନି ଗୁଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶ ପୁଣ ॥୨୭୮
ଯେ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ଆର । ଏମାନଙ୍କର ଯେ ବିସ୍ତାର ॥୨୭୯
ଲିଙ୍ଗଶରୀର ଏ ପ୍ରକାରେ । ସଂଯୁତ ହୋଇ ଚେତନାରେ ॥୨୮୦
ଏମନ୍ତ ରୂପରେ ଦେହୀର । ବିଖ୍ୟାତ ଏ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ॥୨୮୧
ହୋଇ ଚେତନାରେ ସଂଯୁତ । ଏ ଜୀବଶବଦେ କଥିତ ॥୨୮୨
୭୬ ଏ ଲିଙ୍ଗଶରୀରରେ ଦେହୀ । ଦେହକୁ ଘେନଇ ଛାଡ଼ଇ ॥୨୮୩
ହରଷ, ଶୋକ, ଭୟ, ଦୁଃଖ । ଏଣେ ଲଭଇ ନାନା ସୁଖ ॥୨୮୪
୭୭ ତୃଣଜଳୌକା ଯେହ୍ନେ ତୃଣ । ନ ଛାଡ଼ି ନ ଯାଇ ସେ ପୁଣ ॥୨୮୫
ଆନ ତୃଣକୁ ଯେବେ ଧରେ । ପୂର୍ବ ତୃଣକୁ ତ୍ୟାଗ କରେ ॥୨୮୬
ଯେ ପୂର୍ବଦେହେ ଅହଂକାର । ମଲେହେଁ ନ ଛାଡ଼େ ତା' ନର ॥୨୮୭
ପ୍ରାକ୍ତନ କର୍ମନାଶେ ଆନ । ଦେହ ନ ଲଭେ ଯେତେଦିନ ॥୨୮୮
୭୮ } ହେ ନୃପ ! ସଂସାରକାରଣ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ ବୋଲି ଜାଣ ॥୨୮୯
୭୯ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଭୋଗ ଯା' କରଇ । ସେ ଅର୍ଥମାନ ଯେବେ ଧ୍ୟାୟି ॥୨୯୦
କର୍ମ-ଆରମ୍ଭେ ଅବିରତ । କର୍ମ ହୁଅନ୍ତେ ସମୁଦ୍ଭୂତ ॥୨୯୧
ଅବିଦ୍ୟା ହୁଅନ୍ତେ ଦେହର । କର୍ମରେ ବନ୍ଧ ଦୁର୍ନିବାର ॥୨୯୨
୮୦ ଏଣୁ ତା' ନାଶ ନିମିତ୍ତରେ । ହରିଙ୍କି ଭଜ ସର୍ବାତ୍ମାରେ ॥୨୯୩
ହରିସ୍ୱରୂପେ ଏ ଜଗତ । ଦେଖନ୍ତେ ହୁଅ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥୨୯୪
ଉତ୍ପତ୍ତି, ପାଳନ, ବିନାଶ । ଯା'ଠାରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥୨୯୫

---

୧. କୁହୂ = ଅମାବାସ୍ୟା
* ସ୍ୱପ୍ନରେ ଅର୍ଥମାନଙ୍କର

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୮୧ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କେ ପ୍ରଧାନ । ନାରଦ ଋଷି ଭଗବାନ ॥୨୯୬
ଜୀବାତ୍ମା, ପରମ ଆତ୍ମାର । ଗତିକି କରାଇ ଗୋଚର ॥୨୯୭
ରାଜାଙ୍କୁ କରି ଆମନ୍ତ୍ରଣ । ସିଦ୍ଧ ଲୋକକୁ ଗଲେ ପୁଣ ॥୨୯୮
୮୨ ପ୍ରାଚୀନବରହି ରାଜନ । ଯେ ପ୍ରଜା-ସର୍ଜନ-ପାଳନ ॥୨୯୯
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରିଙ୍କ ଆଗରେ । ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ତଦନ୍ତରେ ॥୩୦୦
ଆପଣେ ତପ କରିବାକୁ । ଗଲେ କପିଳ-ଆଶ୍ରମକୁ ॥୩୦୧
୮୩ ତହିଁରେ ସଙ୍ଗ କରି ଦୂର । ଏକଗ୍ରମନା ହୋଇ ଧୀର ॥୩୦୨
ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ ନଳିନ । ସେବା କରନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥୩୦୩
ଭକ୍ତିରେ ଗୋବିନ୍ଦସମାନ । ଭାବକୁ ଲଭିଲେ ରାଜନ ॥୩୦୪
୮୪ ଏ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପରୋକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ । କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ॥୩୦୫
ଯେ ଏହା ଶୁଣାଇଁ ଶୁଣଇ । ସେ ଲିଙ୍ଗଦେହୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥୩୦୬
୮୫ ମୁକୁନ୍ଦଯଶେ ଏ ଚରିତ । ଭୁବନ କରଇ ପବିତ୍ର ॥୩୦୭
ଯେ ଦେବରଷିମଧ୍ୟେ ବର । ତା' ମୁଖୁଁ ହୋଇଛି ବାହାର ॥୩୦୮
ମନକୁ ନିର୍ମଳ କରଇ । ଯେ ଏହା କହନ୍ତେ ଶୁଣଇ ॥୩୦୯
ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫଳ ପାଇ । ଏ ସଂସାରେ ସେ ନ ଭ୍ରମଇଁ ॥୩୧୦
ସଂସାରେ ଯେତେ ବନ୍ଧମାନ । ତହିଁରୁ ହୁଅଇ ମୋଚନ ॥୩୧୧
୮୬ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ପରୋକ୍ଷ, ଅଦ୍‌ଭୁତ । ମୁଁ ଏହା କଲି ଆତ୍ମଗତ ॥୩୧୨
ବୁଦ୍ଧି ସହିତ ଅହଂକାର । ଏ ରୂପେ ଛିଡ଼େ ପୁରୁଷର ॥୩୧୩
କି ରୂପେ କର୍ମଫଳଯୋଗ । ପରଲୋକରେ ହୋଏ ଭୋଗ ॥୩୧୪
ଏ ରୂପେ ଯେ ସଂଶୟ ଆନ । ସେହି ହୁଅଇ ଏଣେ ଲୀନ ॥୩୧୫
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୀନବନ୍ଧୁ କହେ । ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ ॥୩୧୬
ପବିତ୍ର ପୁରଞ୍ଜନ ବାଣୀ । ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥୩୧୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ଏକୋନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ॥

ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ପ୍ରସଙ୍ଗାତ୍ ପଞ୍ଚଭିଃ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ବୃତ୍ତଂ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଷଃ ।
ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ଚ ପୁନର୍ଦ୍ୱାଭ୍ୟାଂ ପ୍ରସ୍ତୁତଂ ତଦ୍ ପ୍ରଚେତସାମ୍ ।। ୧ ।।
ତତ୍ର ତ୍ରିଂଶେ ତପସ୍ତୁଷ୍ଟାଦୀଶାଲ୍ଲବ୍ଧବରାସ୍ତତଃ ।
ଆଗତ୍ୟ ବାର୍କ୍ଷୀମୁଦ୍‌ବାହ୍ୟ ରାଜ୍ୟଂ ଚକ୍ରୁରିତୀର୍ଯ୍ୟତେ ।। ୨ ।।

ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଙ୍କ ଚରିତ । ପଞ୍ଚ ଅଧ୍ୟାରେ କଲେ ଉକ୍ତ ।। ୧
ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କର ରୀତି । ଦୁଇ ଅଧ୍ୟାରେ କହୁଛନ୍ତି ।। ୨
ତପେ ଯେ ସଂତୋଷ ଈଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ଲଭି ବର ।। ୩
ବୃକ୍ଷଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ଆଣିଣ । ବିବାହ ହୋଇ କରି ପୁଣ ।। ୪
ରାଜ୍ୟ କଲେ ସେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ବର୍ଣ୍ଣିବେ ତିରିଶ ଅଧ୍ୟାରେ ।। ୫

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୧ ଭୋ ମୁନି ! କହିଲ ଯାହାଙ୍କୁ । ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ।। ୬
ରୁଦ୍ରଗୀତେ ତୋଷି ହରିଙ୍କି । ଲଭିଲେ ସେ କେଉଁ ସିଦ୍ଧିକି ।। ୭
୨ ହେ ମଇତ୍ରେୟ ! ଯଦୃଚ୍ଛାରେ । ଶିବଙ୍କୁ ଲଭିଣ ମାର୍ଗରେ ।। ୮
କୈବଲ୍ୟନାଥ ଦାମୋଦର । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଯେ ଶଙ୍କର ।। ୯
ତାହାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ । ସେ ପ୍ରଚେତସ ଦଶ ଭାଇ ।। ୧୦
ମୋକ୍ଷ ଲଭିଲେ ଏ ଜନ୍ମରେ । ଅଥବା ଜନମ ଅନ୍ତରେ ।। ୧୧

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୩ କରନ୍ତେ ପିତାର ଆଦେଶ । ସମୁଦ୍ରମଧ୍ୟେ ପ୍ରଚେତସ ।। ୧୨
ରୁଦ୍ର କହିଲେ ଯେଉଁ ସ୍ତୁତି । ସେ ଅଟେ ଜପଯଜ୍ଞମୂର୍ତ୍ତି ।। ୧୩
ସେ ଜପଯଜ୍ଞେ, ତପସ୍ୟାରେ । ହରିଙ୍କି ତୋଷିଲେ ସେଠାରେ ।। ୧୪
୪ ନିଜ କାନ୍ତିରେ ତପକ୍ଲେଶ । କରନ୍ତେ ତାଙ୍କର ବିନାଶ ।। ୧୫
ଦଶ ସହସ୍ର ସମ୍ୱତ୍ସର । ଅନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ଆଗର ।। ୧୬
ସତ୍ତ୍ୱଶରୀରେ ପରକାଶ । ହୋଇଲେ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ।। ୧୭
୫ ଗରୁଡ଼ସ୍କନ୍ଧ ଆରୋହଣ । କରିଛନ୍ତି ଯେ ନାରାୟଣ ।। ୧୮
ଆରୋହୀ ଶୃଙ୍ଗକୁ ମେରୁର । ଯେସନେ ଦିଶେ ଜଳଧର ।। ୧୯
ପୀତ ବସନ ପରିଧାନ । କଣ୍ଠରେ ମଣି ଶୋଭମାନ ।। ୨୦
ଦିଗମାନଙ୍କ ଅନ୍ଧକାର । କାନ୍ତିରେ କରନ୍ତେ ନିବାର ।। ୨୧

୬ କନକମୟ ବର୍ଣ୍ଣବନ୍ତ । ଦୀପ୍ତ ଭୂଷଣରେ ରାଜିତ ॥ ୨୨
କପୋଳ ବଦନ ଯାହାର । କିରୀଟେ ଶୋଭା ଦିଶେ ଶିର ॥ ୨୩
ଅଷ୍ଟଆୟୁଧ ଅନୁଚର । ମୁନି, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଯେ ଆବର ॥ ୨୪
ସେମାନେ ଯେ ଯାହା ମତରେ । ସେବି ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥ ୨୫
*ଗରୁଡ଼କିନ୍ନର ଗାୟନ । କରୁଅଛି ଯା' କୀର୍ତ୍ତିମାନ ॥ ୨୬
୭ ଅଷ୍ଟସଂଖ୍ୟକ ସୁବିଶାଳ । ଆୟତ ଯେ ଭୁଜମଣ୍ଡଳ ॥ ୨୭
କମଳା ବିଜେ ମଧ୍ୟେ ତାର । ତା'ସଙ୍ଗେ ବାଦୀ ଶୋଭା ଯାର ॥ ୨୮
ସେ ବନମାଳାରେ ବେଷ୍ଟିତ । ଯେ ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତ ॥ ୨୯
ଭଗତଠାରେ ଦୟାଯୁତ । ଅଟେ ଯାହାର ଦୃଷ୍ଟିପାତ ॥ ୩୦
ସେ ବର୍ହିଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ନନ୍ଦନ । ହୋଇ ଯେ ଅଛନ୍ତି ପ୍ରପନ୍ନ ॥ ୩୧
ତାହାଙ୍କୁ ମେଘଧ୍ୱନିସମ । କହିଲେ ବଚନ ଉତ୍ତମ ॥ ୩୨

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ

୮ ହେ ନୃପନନ୍ଦନ ! ତୁମ୍ଭର । ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ନିରନ୍ତର ॥ ୩୩
ସୁହୃଦଭାବେ ଧର୍ମମାନ । ନୋହେ ତୁମ୍ଭର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥ ୩୪
ସୁହୃଦଭାବରେ ତୁମ୍ଭର । ତୋଷ ହୋଇଲି ମାଗ ବର ॥ ୩୫
୯ ଶଯ୍ୟାରେ ଥାଇ ଯେଉଁ ଜନ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚିନ୍ତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୩୬
ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ଠାରେ ତାର । ସମତା ହୋଇବ ଅପାର ॥ ୩୭
ସୁହୃଦଭାବ ସେ ପ୍ରକାରେ । ହୋଇବ ସକଳ ଭୂତରେ ॥ ୩୮
୧୦ ଯେ ମନ ଅଟଇ ଚଞ୍ଚଳ । ତାହାକୁ କରିଣ ନିଶ୍ଚଳ ॥ ୩୯
ଯେ ସଂଧ୍ୟା ପ୍ରଭାତରେ ମୋତେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ରୁଦ୍ରଗୀତେ ॥ ୪୦
ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେବି କାମବର । ଶୋଭନ ବୁଦ୍ଧିକି ଆବର ॥ ୪୧
୧୧ ହରଷ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ । ଘେନିଲ ପିତାଆଜ୍ଞା ତେଣୁ ॥ ୪୨
ସକଳ ଲୋକରେ ତୁମ୍ଭର । କୀର୍ତ୍ତି ବ୍ୟାପିବ ନିରନ୍ତର ॥ ୪୩
୧୨ ସକଳ ଭୁବନେ ବିଖ୍ୟାତ । ହେବ ତୁମ୍ଭର ଏକ ସୁତ ॥ ୪୪
ଗୁଣରେ ବ୍ରହ୍ମାଠାରୁ ସାନ । ନୁହଇ ଯେବଣ ନନ୍ଦନ ॥ ୪୫
ଆପଣା ବୀର୍ଯ୍ୟରେ¹ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । କରିବ ଏ ତିନି ଭୁବନ ॥ ୪୬
୧୩ ପ୍ରମ୍ଳୋଚା ଅପସରା ଥିଲା । କଣ୍ଡୁଙ୍କ ଠାରୁ ଯା' ଲଭିଲା ॥ ୪୭
କମଳପ୍ରାୟେ ନେତ୍ର ଯାର । ସେ କନ୍ୟା ଅତି ମନୋହର ॥ ୪୮

---

* ଗରୁଡ଼କିନ୍ନରଗୀତକୀର୍ତ୍ତିଃ—ଗରୁଡ଼ ଏବ କିନ୍ନରଃ, ତେନ ପକ୍ଷସ୍ୱନୈର୍ଗୀତା କୀର୍ତ୍ତିର୍ଯସ୍ୟ (ସ୍ୱାମୀ)
୧. ବୀର୍ଯ୍ୟ = ସନ୍ତାନ ।

ହେ ନୃପସୁତେ ! ଛାଡ଼ି ତାକୁ । ଯାନ୍ତେ ସେ ଅମରପୁରକୁ ॥ ୪୯
ବୃକ୍ଷମାନେ ଯେ ତହିଁ ଥିଲେ । ସେମାନେ ତାହାକୁ ଘେନିଲେ ॥ ୫୦
୧୪ କୃଶ ହୁଅନ୍ତେ ସେ କ୍ଷୁଧାରେ । ରୋଦନ କରନ୍ତେ ସୁସ୍ୱରେ ॥ ୫୧
ସଦୟ ହୋଇ ରାଜା ଶଶୀ । ଅମୃତଧାରା ଯେ ବରଷି ॥ ୫୨
ସେ ବିଶି ଆଙ୍ଗୁଳିକି ନେଲା । ସେ କନ୍ୟାବଦନରେ ଦେଲା ॥ ୫୩
୧୫ ମୋତେ ହୋଇଛି ଅନୁଗତ । ଯେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ତାତ ॥ ୫୪
ସେ ପ୍ରଜାସର୍ଗବୃଦ୍ଧିପାଇଁ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଛି ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ॥ ୫୫
ତୁମ୍ଭେ ସେ କନ୍ୟାକୁ ସେଠାରେ । ବିବାହ ହୁଅ ତୁରିତରେ ॥ ୫୬
୧୬ ତୁମ୍ଭ ସବୁରି ଧର୍ମମାନ । ସୁଚରିତ ହିଁ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥ ୫୭
ଏ କନ୍ୟା ଅଟେ ସେହିମତି । ତୁମ୍ଭ ଠାବରେ ଦେଇ ମତି ॥ ୫୮
ତୁମ୍ଭ ସମସ୍ତ ଭାଇଙ୍କର । ପତ୍ନୀ ହୋଇବ ମନୋହର ॥ ୫୯
୧୭ ସହସ୍ରେ ସହସ୍ର ବରଷ । ଦେବବରଷ ହୋନ୍ତେ ଶେଷ ॥ ୬୦
ନୋହିବ ତୁମ୍ଭ ବଳ ଶୀର୍ଣ୍ଣ । ଭୁଞ୍ଜିବ ଭୂମିଭୋଗମାନ ॥ ୬୧
ଦେବତାଭୋଗମାନ ପୁଣ । ଭୁଞ୍ଜିବ ମୋ' ଅନୁଗ୍ରହେଣ ॥ ୬୨
୧୮ ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ମୋହଠାରେ । ଅଛିଦ୍ର ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତିରେ ॥ ୬୩
କାମାଦି ମଳମାନ ଯେତେ । ନାଶ ହୁଅନ୍ତେ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥ ୬୪
ଯେ ଇହପରଲୋକ ଦ୍ୱୟେ । ସେ ଭୋଗ ନରକର ପ୍ରାୟେ ॥ ୬୫
ତହିଁରୁ ନିର୍ବେଦ ଲଭିଣ । ଲଭିବ ମୋ ସ୍ଥାନକୁ ପୁଣ ॥ ୬୬
୧୯ କର୍ମକୁ ସମର୍ପି ମୋ'ଠାରେ । କାଳ ନିଅନ୍ତି ମୋ' ବାର୍ତ୍ତାରେ ॥ ୬୭
ଏମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେ ନରେ । ବର୍ତ୍ତିଥିଲେ ହେଁ ସେ ଗୃହରେ ॥ ୬୮
ବନ୍ଧନିମିତ୍ତେ ତାହାଙ୍କର । କେବେହେଁ ନୁହଇ ମନ୍ଦିର ॥ ୬୯
୨୦ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ, ସର୍ବଜ୍ଞ ଈଶ୍ୱର । ମୋ କଥା ଶ୍ରବଣୁଁ ଯାହାର ॥ ୭୦
ନବୀନ ପ୍ରାୟ ହୃଦୟରେ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ସତ୍ୱରେ ॥ ୭୧
ତହିଁକି ଅଟନ୍ତି କାରଣ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ବକ୍ତାଗଣ ॥ ୭୨
ମୋତେ ପାଆନ୍ତି, ମୋହ ଶୋକ । ଭୟ ନ ଲଭନ୍ତି ସେ ଲୋକ ॥ ୭୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୧ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପୁରୁଷାର୍ଥମାନ । ପୁଆନ୍ତି ଯେଉଁ ଭଗବାନ ॥ ୭୪
ଏହା କରନ୍ତେ ସେ ବଖାଣ । ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳି ହୋଇଣ ॥ ୭୫
ଯେ ରଜ-ତମ-ମଳମାନ । ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନୁଁ ହେଲା ଲୀନ ॥ ୭୬
ତାହାଙ୍କୁ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନେ । ଗୁଣିଲେ ସେ ପ୍ରଚେତାମାନେ ॥ ୭୭

ଶ୍ରୀପ୍ରଚେତସ ଊଚୁଃ

୨୨ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଯେ କ୍ଳେଶ । ତାହା ଯେ କରନ୍ତି ବିନାଶ ॥ ୭୮
ବେଦରେ ଯାହାର କଥନ । ଉଦାର ଗୁଣ ନାମ-ମାନ ॥ ୭୯
ମନ ବଚନ ବେଗୁଁ ଆଗ । ବର୍ତ୍ତି ଅଛଇ ଯାର ବେଗ ॥ ୮୦
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାର୍ଗେ ଅଗୋଚର । ଯା' ମାର୍ଗ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ॥ ୮୧
୨୩ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରୂପସ୍ଥିତିରେ । ଶାନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାରେ ॥ ୮୨
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନେ ନିଷ୍କାରଣ । ସ୍ଫୁରିତ ଦ୍ୱୟ ଯହିଁ ପୁଣ ॥ ୮୩
ଜଗତ-ପାଳନ, ସଂହାର, । ଉଦୟ ଅର୍ଥେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୪
ମାୟାଗୁଣରେ ପରିଗ୍ରହ । କଲେ ବ୍ରହ୍ମାଦି ନାନା ଦେହ ॥ ୮୫
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ଭଗବାନ । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ବନ୍ଦନ ॥ ୮୬
୨୪ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଯା' ଆକାର । ଯା' ମେଧା ହରଇ ସଂସାର ॥ ୮୭
ସର୍ବ ସାତ୍ୱତମାନଙ୍କର । ଯେ ପ୍ରଭୁ ଅଟନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ॥ ୮୮
ଯେ ବାସୁଦେବ କୃଷ୍ଣନାମ । ତାହାଙ୍କୁ ମୋହର ପ୍ରଣାମ ॥ ୮୯
୨୫ କମଳପ୍ରାୟ ନାଭି ଯାର । କମଳମାଳା ଯାର ଉର ॥ ୯୦
ଯା' ପାଦ, ନେତ୍ର ପଦ୍ମସମ । ତାହାଙ୍କୁ କରୁଛି ପ୍ରଣାମ ॥ ୯୧
୨୬ କମଳକେଶର ସମାନ । ପୀତ, ଅମଳ ଯା' ବସନ ॥ ୯୨
ଯେ ସାକ୍ଷୀ ସର୍ବଭୂତସ୍ଥିତି । ତାହାଙ୍କୁ କରୁଛି ମୁଁ ନତି ॥ ୯୩
୨୭ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସର୍ବ କ୍ଳେଶ । ଯାହା ସକାଶୁ ହୋଏ ନାଶ ॥ ୯୪
ଏରୂପ ତୁମ୍ଭେ ଭଗବାନ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କଲ ପ୍ରକାଶନ ॥ ୯୫
ଆମ୍ଭେ ଯେ କ୍ଳେଶବନ୍ତ ଲୋକ । ଏଥୁଁ କରୁଣା କି ଅଧିକ ॥ ୯୬
୨୮ ହେ ପ୍ରଭୋ ! ଅଭଦ୍ରନାଶନ ! । ଦୀନ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ॥ ୯୭
ବତ୍ସଳ ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ । ଯେତେକ ପ୍ରଭୁ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୯୮
ଏତେକ କରିବେ ସେମାନେ । ଏ ମୋର ବୋଲି ନିଜ ମନେ ॥ ୯୯
ଉଚିତ କାଳରେ ସ୍ମରଣ । କରନ୍ତି ଯାହା ତାଙ୍କୁ ପୁଣ ॥ ୧୦୦
୨୯ ଯେଉଁ ସ୍ମରଣେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର । ଶାନ୍ତି ହୁଅଇ ନିରନ୍ତର ॥ ୧୦୧
ଯେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ ଜଗତରେ । ସେମାନଙ୍କର ହିଁ ହୃଦରେ ॥ ୧୦୨
ଅନ୍ତରଯାମୀରୂପେ ସ୍ଥିତ । ଜାଣ ତାହାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟିତ ॥ ୧୦୩
ଆମ୍ଭେ ଯେ ସେବକ ତୁମ୍ଭର । ମଙ୍ଗଳ କଥାକୁ ଆମ୍ଭର ॥ ୧୦୪
ତୁମ୍ଭେ ନ ଜାଣିମ କିପାଇଁ । ଏ ରୂପେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ହୋଇ ॥ ୧୦୫

୩୦ ହେ ପ୍ରଭୋ ! ଜଗତ-ଈଶ୍ୱର । ଆମ୍ଭର ବାଞ୍ଛିତ ଏ ବର ॥୧୦୬
ମୋକ୍ଷଦାୟକ ଭଗବାନ । ତୁମ୍ଭେ ଯାହାକୁ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥୧୦୭
୩୧ ତୁମ୍ଭେ କାରଣରୁ ହିଁ ପର । ମାଗୁଛୁଁ ତୁମ୍ଭ ଠାରୁ ବର ॥୧୦୮
ତୁମ୍ଭର ଦେୟ ହୋଇ ଯେତେ । ବିଭୂତି ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ॥୧୦୯
ଯେଣୁ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ଅନ୍ତ । ସେ ତୁମ୍ଭେ ସେ ଘେନି ଅନନ୍ତ ॥୧୧୦
୩୨ ପାରିଜାତକୁ ଯେବେ ପାଇ । ଭ୍ରମର ଆନକୁ ନ ଯାଇ ॥୧୧୧
ହେ ନାଥ ! ତୁମ୍ଭ ପାଦମୂଳ । ନେତ୍ରପଥରେ ତତକାଳ ॥୧୧୨
ପାଇ ବା ଆନ କି କି ବର । ଲଭିବୁଁ ଯେ ଅଟେ ଅସାର ॥୧୧୩
୩୩ ଯାବତକାଳ ତୋ' ମାୟାରେ । ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଣ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୧୪
ଭ୍ରମିବୁ କର୍ମମାନଙ୍କରେ । ତାବତ ଜନ୍ମ ଜନମରେ ॥୧୧୫
ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗିଜନଙ୍କର । ସଙ୍ଗମ ହୋଇବ ଆମ୍ଭର ॥୧୧୬
୩୪ ହରିଭଗତ ଜନସଙ୍ଗ- । ଲେଶକୁ ସମ ନୋହେ ସ୍ୱର୍ଗ ॥୧୧୭
ମୋକ୍ଷକୁ ନ କରୁଁ ସମାନ । ଯେ ବା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶିରୀମାନ ॥୧୧୮
ସେମାନେ ହୋଇବେ ସମାନ । କେ ବା କହିବ ଏ ବଚନ ॥୧୧୯
୩୫ ଯହିଁରେ ମୃଷ୍ଟ[୧] କଥାମାନ । ସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି ଅନୁଦିନ ॥୧୨୦
ଯହିଁରେ ତୃଷ୍ଣା ନାଶ ହୋଇ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଠାରେ ବୈର ନାହିଁ ॥୧୨୧
ଯେବଣ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ଠାଇଁ । କେହୁଣି ଉଦବେଗ ନାହିଁ ॥୧୨୨
୩୬ } ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଗତି । ଯହିଁ ସାକ୍ଷାତ ରମାପତି ॥୧୨୩
୩୭ } ଉତ୍ତମ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ । ସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥୧୨୪
ତୀର୍ଥଙ୍କ ପାବନ-ଇଚ୍ଛାରେ । ଭ୍ରମନ୍ତି ଯେ ନିଜ ପାଦରେ ॥୧୨୫
ସେ ତୁମ୍ଭ ଭଗତ ଉତ୍ତମ । ସେମାନଙ୍କର ସମାଗମ ॥୧୨୬
କି ସେ ଲୋକକୁ ନ ରୁଚଇ । ଯେ ଭବୁଁ ଭୟ ପାଇଥାଇ ॥୧୨୭
୩୮ ହେ ଭଗବାନ ! ଯେ ତୁମ୍ଭର । ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ମହେଶ୍ୱର ॥୧୨୮
କ୍ଷଣସଂଗମେ ତାହାଙ୍କର । ଅସାଧ୍ୟ ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ସଂସାର ॥୧୨୯
ତହିଁ ଉତ୍ତମ ବୈଦ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗତି କରି ଆମ୍ଭେ ॥୧୩୦
ଲଭିଲୁ ଆଜ ହେ ଈଶ୍ୱର । ଶୁଣ ବରିବୁଁ ଯେଉଁ ବର ॥୧୩୧
୩୯ ଯାହାଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧ୍ୟୟନ । କରିଛୁଁ ସେହି ଗୁରୁଜନ ॥୧୩୨
ତାଙ୍କୁ କରାଇଲୁ ପ୍ରସନ୍ନ । ଯେ ପୁଣ ବିପ୍ର ବୃଦ୍ଧ ଜନ ॥୧୩୩

---

୧. ମୃଷ୍ଟ = ଶୁଦ୍ଧ ।

	ତାହାଙ୍କୁ ସକଳ କାଳରେ ।	ତୋଷିଲୁ ଅନୁବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରେ	॥୧୩୪
	ଯେ ବା ଅଟନ୍ତି ଆର୍ଯ୍ୟ ଜନ ।	ତାହାଙ୍କୁ କଲୁ ଯା' ବନ୍ଦନ	॥୧୩୫
	ଯେ ବା ସୁହୃଦ, ଭ୍ରାତାମାନେ ।	ସକଳଭୂତ ଏ ଭୁବନେ	॥୧୩୬
	ତାଙ୍କୁ ଅସୂୟା ପରିହରି ।	ଯାହା ସନ୍ତୋଷ ଅଛୁଁ କରି	॥୧୩୭
୪୦	ବହୁତ କାଳ ହେ ଈଶ୍ୱର ! ।	ଅନ୍ନଭୋଜନ କରି ଦୂର	॥୧୩୮
	ସୁତପ କଲୁଁ ସଲିଳରେ ।	ତୁମ୍ଭ ସଂତୋଷ ନିମିତ୍ତରେ	॥୧୩୯
	ସେ ସର୍ବ ହେଉ, ଏହି ବର ।	ବରୁଛୁଁ ଅନୁଗ୍ରହ କର	॥୧୪୦
୪୧ }	ମନୁ, ସ୍ୱୟଂଭୂ, ଭଗବାନ ।	ଶଙ୍କର, ଯେ ବା ଏଥୁଁ ଆନ	॥୧୪୧
୪୨ }	ତପସ୍ୟା, ଜ୍ଞାନ ମହିମାରେ ।	ବିଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ଜଗତରେ	॥୧୪୨
	ସେମାନେ ଯାହା ମହିମାର ।	ପାରକୁ ନ କଲେ ଗୋଚର	॥୧୪୩
	ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ ।	ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ	॥୧୪୪
	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଅଛୁଁ ସ୍ତୁତି ।	ଯେତେ ଆମ୍ଭର ନିଜ ମତି	॥୧୪୫
	ଯେ ବାସୁଦେବ ସର୍ବସମ ।	ବିଶୁଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ	॥୧୪୬
	ସତ୍ତ୍ୱସ୍ୱରୂପ ଭଗବାନ ।	ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଛୁ ବନ୍ଦନ	॥୧୪୭

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୪୩	ଏ ରୂପେ ପ୍ରଚେତାଏ ସ୍ତୁତି ।	କରନ୍ତେ ହୋଇ ତୋଷମତି	॥୧୪୮
	ଶରଣ୍ୟବତ୍ସଳ ଶ୍ରୀଧର ।	ସେ ରୂପେ କଲେ ତା' ସ୍ୱୀକାର	॥୧୪୯
	ହରିଙ୍କ ଗମନ ସେମାନେ ।	ଇଚ୍ଛା ନ କରୁଛନ୍ତି ମନେ	॥୧୫୦
	ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତିକି ଚାହିଁ ।	ନେତ୍ର ହିଁ ତୃପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ	॥୧୫୧
	ଅକୁଣ୍ଠବୀର୍ଯ୍ୟ ଭଗବାନ ।	କଲେ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଗମନ	॥୧୫୨
୪୪	ଏଥୁ ଉତ୍ତାରୁ ଜଳଧିର ।	ସଲିଳୁ ହୋଇଲେ ବାହାର	॥୧୫୩
	ରୁନ୍ଧିବା ପ୍ରାୟେ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥାନ ।	ଯେ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି[୧] ବୃକ୍ଷମାନ	॥୧୫୪
	ତେଣେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା ମହୀ ।	ପ୍ରଚେତାମାନେ ତାହା ଚାହିଁ	॥୧୫୫
	ଯେତେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ବୃକ୍ଷ ଥିଲେ ।	ତାହାଙ୍କୁ ଅତି କୋପ କଲେ	॥୧୫୬
୪୫	ଲତାମାତ୍ର ହିଁ ଥିବ ନାହିଁ ।	ଏମନ୍ତ କରିବାକୁ ମହୀ	॥୧୫୭
	ତଦନ୍ତେ ଅନଳ, ମାରୁତ ।	ରୋଷେ ମୁଖରୁ କଲେ ଜାତ	॥୧୫୮
	କାଳାଗ୍ନିରୁଦ୍ର ପ୍ରଳୟରେ ।	କରଇ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ	॥୧୫୯

---

୧. ବଢ଼ିଛନ୍ତି ।

୪୬ ଭସ୍ମ କରନ୍ତେ ବୃକ୍ଷମାନ । ତା' ଦେଖି ଚତୁର-ଆନନ ।।୧୬୦
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସେଠାରେ । ଯେ ବର୍ହିଷ୍ମନ୍ତର କୁମରେ ।।୧୬୧
ଦ୍ରୁମମାନଙ୍କୁ ଦହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ନୀତିରେ ଶାନ୍ତ କଲେ ।।୧୬୨
୪୭ ଦହନୁଁ ଅବଶେଷ ହୋଇ । ଯେତେକ ବୃକ୍ଷ ଥିଲେ ତହିଁ ।।୧୬୩
ବ୍ରହ୍ମାବଚନେ ପ୍ରଚେତାଙ୍କୁ । ଭୟେ ସେ ଦେଲେ ଦୁହିତାକୁ ।।୧୬୪
୪୮ ମାରିଷା ନାମ ଅଟେ ତାର । ସେମାନେ ଆଜ୍ଞାରୁ ବ୍ରହ୍ମାର ।।୧୬୫
ଦୋଷବିଚାର ଦୂର କଲେ । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ବିଭା ହେଲେ ।।୧୬୬
ଯେ ପୂର୍ବେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଠାରୁ ଉତପତ୍ତି ।।୧୬୭
ସେ ମହାଦେବଙ୍କ ନିନ୍ଦାରୁ । *ଜାତ ହୋଇଲା ଯାହାଠାରୁ ।।୧୬୮
୪୯ ଚାକ୍ଷୁଷ ହୋଇ ନାମ ଯାର । ମିଳନ୍ତେ ସେହୁ ମନ୍ୱନ୍ତର ।।୧୬୯
ପୂର୍ବ ଶରୀର କାଳବଶ । ହୋଇଣ ଲଭନ୍ତେ ବିନାଶ ।।୧୭୦
ଈଶ୍ୱରେ ହୋଇ ନିଯୋଜନ । ଯେ କଲା ଇଷ୍ଟ ପ୍ରଜାମାନ ।।୧୭୧
ତାହାର ନାମ ଦକ୍ଷ ହୋଇ । ଜଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଟଇ ।।୧୭୨
୫୦ ସର୍ବ ତେଜସ୍ୱୀମାନଙ୍କର । ତେଜକୁ ତେଜେ ଆପଣାର ।।୧୭୩
ଜନମ ହୁଅନ୍ତେ ଯେ ନେଲା । କର୍ମରେ ଦକ୍ଷଭାବ କଲା ।।୧୭୪
ତେଣୁ ତାହାକୁ ସର୍ବଜନେ । ଦକ୍ଷ ବୋଲନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ ।।୧୭୫
୫୧ ରକ୍ଷା ପାଇବ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି । ଏଥି ନିମିତ୍ତେ ପରମେଷ୍ଠୀ ।।୧୭୬
ତାହାଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କରି । ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ସେ ବିଚାରି ।।୧୭୭
ଯେ ଆନ ପ୍ରଜାପତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେ ଦକ୍ଷ ନିଯୋଜିଲେ ।।୧୭୮
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରଣ ନଳିନ । ଚିନ୍ତା କରିଣ ଅନୁଦିନ ।।୧୭୯
ସାଧୁମାନଙ୍କ ସୁଖପାଇଁ । ଦେଶଭାଷାରେ ଏହା ଗାଇ ।।୧୮୦
ତରିବ ବୋଲି ଭବସିନ୍ଧୁ । କହଇ ଦ୍ୱିଜ ଦୀନବନ୍ଧୁ ।।୧୮୧

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପ୍ରଚେତସାଂ ଚରିତ୍ରଂ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।

* ଶିବନିନ୍ଦା ହେତୁ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ହୋଇ ମଧ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରିୟା ମାରିଷାଠାରୁ ଜାତ ହେଲେ ।

ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ

ଏକତ୍ରିଂଶେ ସୁତେ ଦକ୍ଷେ ଧୁରଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ବନେ ସତାଂ ।
ନାରଦୋକ୍ତେନ ମାର୍ଗେଣ ମୁକ୍ତିରୁକ୍ତା ପ୍ରଚେତସାମ୍ ।। ୧ ।।

ଦକ୍ଷଙ୍କ ଠାରେ ଭାର ଦେଇ । ବନେ ପଶନ୍ତେ ଦଶ ଭାଇ ।। ୧
ନାରଦ ମୁନି-ଉପଦେଶେ । ମୁକ୍ତି ଲଭିଲେ ଏକତ୍ରିଂଶେ ।। ୨

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୧ ତଦନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଚେତାମାନେ । ସ୍ମରନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁବାକ୍ୟ ମନେ ।। ୩
ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ପୁତ୍ରଠାରେ ଦେଇ । ବନକୁ ଗଲେ ଯତି ହୋଇ ।। ୪
୨ ସକଳ ଭୂତେ ଆତ୍ମ-ଜ୍ଞାନ । ଯହିଁରେ ହୁଅଇ ଉତ୍ପନ୍ନ ।। ୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମସତ୍ରେ ଦୀକ୍ଷା କଲେ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ମିଳିଲେ ।। ୬
ଯହିଁ ଜାଜଳି ସିନ୍ଧୁତୀରେ । ସେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଲେ ପୂର୍ବରେ ।। ୭
୩ ସେ ପ୍ରାଣ, ବଚନ, ମନକୁ । ଜିଣିଲେ ନେତ୍ର, ଆସନକୁ ।। ୮
ମୂଳ ଆଧାରୁ ଯାହାଙ୍କର । ଋଜୁ, ପ୍ରଶାନ୍ତ କଳେବର ।। ୯
ପର, ଅମଳ ବ୍ରହ୍ମେ ମନ । ଯେ କରିଛନ୍ତି ନିୟୋଜନ ।। ୧୦
ସେ ପ୍ରଚେତାଙ୍କୁ ଦେବଋଷି । ଦେଖିଲେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଆସି ।। ୧୧
ଯେଉଁ ଋଷିଙ୍କି ସୁରାସୁରେ । ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।। ୧୨
୪ ଉଠି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତ । କରି ସେ ହୋଇଣ ପ୍ରଣତ ।। ୧୩
ଯଥାବିଧିରେ ପୂଜା କଲେ । ସୁଖେ ବସନ୍ତେ ପଚାରିଲେ ।। ୧୪

ଶ୍ରୀପ୍ରଚେତସ ଉଚୁଃ

୫ ହେ ସୁରଋଷି ! ଆଗମନ । ତୁମ୍ଭର ଅଟେ କି ଶୋଭନ ।। ୧୫
ଭାଗ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର । ହୋଇଲ ନୟନଗୋଚର ।। ୧୬
ହେ ବିପ୍ର ! ତୁମ୍ଭର ଭ୍ରମଣ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅଭୟକାରଣ ।। ୧୭
ରବିର ଭ୍ରମଣେ ଯେସନ । ନିର୍ଭୟ ହୋଏ ସର୍ବଜନ ।। ୧୮
୬ ଯାହା ଶଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ଯା' ଅଧୋକ୍ଷଜ ଭଣିଥିଲେ ।। ୧୯
ହେ ପ୍ରଭୁ ! ଗୃହେ ଆସକତ । ହୁଅନ୍ତେ ହେଲା ସେ ବିସ୍ମୃତ ।। ୨୦
୭ ଯହିଁ ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ ଦରଶନ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜ୍ଞାନ ।। ୨୧
ପ୍ରକାଶ କର ମୁନିବର ! । ଦୁସ୍ତର ଯେ ଭବସାଗର ।। ୨୨
ତାହାକୁ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନବଳେ । ତରିବୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ହେଳେ ।। ୨୩

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୮ ପ୍ରଚେତାମାନେ ଏ ପ୍ରକାରେ । ପୁଛନ୍ତେ ନାରଦ ସେଠାରେ ॥ ୨୪
କୃଷ୍ଣେ ନିବେଶି ନିଜ ମନ । ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ ବଚନ ॥ ୨୫

ଶ୍ରୀନାରଦ ଉବାଚ

୯ ଆତ୍ମା ସକଳ ଜଗତର । ଯେ ହରି ଅଟନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ॥ ୨୬
ଯେଣେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବେ ପ୍ରାଣୀ । ତାକୁ ଜନମ ବୋଲି ଜାଣି ॥ ୨୭
କର୍ମହିଁ ଅଟନ୍ତି ସେମାନ । ଯେଣେ ସେବଇ ଭଗବାନ ॥ ୨୮
ସେହି ସେ ଅଟଇ ଆୟୁଷ । ଯେଣେ ତୋଷଇ ପୀତବାସ ॥ ୨୯
ଯାହା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଠାରେ ଦେଇ । ମନ ବଚନ ଅଟେ ସେହି ॥ ୩୦
୧୦ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ମାତା ଠାଉଁ । ଶୁକ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧି ଜନ୍ମ ସେହୁ ॥ ୩୧
ସାବିତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣୁଁ ଯେ ଜାତ । ସାବିତ୍ରୀ ନାମେ ସେ ବିଦିତ ॥ ୩୨
ଯଜ୍ଞ ଦୀକ୍ଷାରେ ଯେ ହୁଅଇ । ଯାଜ୍ଞିକ ଜନ୍ମ ସେ ବୋଲାଇ ॥ ୩୩
ଏ ତିନି ଜନ୍ମେ ପୁରୁଷର । କି ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ଆଉ ॥ ୩୪
ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି ଧରି । କି କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କର୍ମ ଆଚରି ॥ ୩୫
ଦେବତାମାନଙ୍କର ପ୍ରାଏ । ଚିର ଆୟୁଷ କିବା ହୋଏ ॥ ୩୬
୧୧ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର, ତପସ୍ୟାରେ । କିବା ବଚନଚାତୁରୀରେ ॥ ୩୭
ଯେ ଚିତ୍ତ ନାନା-ଅବଧାନ । ତେଣେ କି ଅବା ପ୍ରୟୋଜନ ॥ ୩୮
କି କାର୍ଯ୍ୟ ନିପୁଣ ବୁଦ୍ଧିରେ । ବଳ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ପାଟବରେ ॥ ୩୯
୧୨ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ, ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ । ସନ୍ନ୍ୟାସ, ବେଦ-ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୪୦
ଯେବା ଇତର ବ୍ରତ ଆଦି । ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୪୧
ତେଣେ କି ଅବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଯହିଁ ନାହାନ୍ତି ଭଗବାନ ॥ ୪୨
ଯେ ହରି ଭଜିଲା ଲୋକକୁ । ଦିଅନ୍ତି ଆପଣା ଆତ୍ମାକୁ ॥ ୪୩
୧୩ ସକଳ ଫଳମାନଙ୍କର । ଆତ୍ମା ଅଟେ ଅବଧି ପର ॥ ୪୪
ସକଳ ଭୂତମାନଙ୍କରି । ଅଟନ୍ତି ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ହରି ॥ ୪୫
ଯେ ହରି ଅବିଦ୍ୟା ବିନାଶି । ଭକ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶି ॥ ୪୬
୧୪ ତରୁର ମୂଳକୁ ସେଚନ । କରନ୍ତେ ତାହାର ଯେସନ ॥ ୪୭
ତୃପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସ୍କନ୍ଧମାନେ । ଯେ ଭୁଜ, ଉପଶାଖା ଆନେ ॥ ୪୮

ଯେହ୍ନେ ଭୋଜନେ ଉତପତି । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ତୃପତି ॥ ୪୯
ସେ ରୂପେ ଅଚ୍ୟୁତ ପୂଜନ । ସର୍ବ ଦେବତା ଆରାଧନ ॥ ୫୦
୧୫ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ସଲିଳ ଯେମନ୍ତ । ବରଷାକାଳେ ହୋନ୍ତି ଜାତ ॥ ୫୧
ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପୁଣ ତହିଁ । ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଯାଇଁ ॥ ୫୨
ସ୍ଥିର ଜଙ୍ଗମ ଭୂତମାନେ । ଭୂମିରୁ ସମ୍ଭବି ଯେସନେ ॥ ୫୩
ଲୀନ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଭୂମିରେ । ଭବ ପ୍ରବାହ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୪
ହରିର ଠାରୁ ଜାତ ହୋଇ । ପ୍ରାନ୍ତେ ସେ ହରିରେ ମିଶଇ ॥ ୫୫
୧୬ *ଏ ବିଶ୍ୱ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପଦ । ଯେ ସର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥
ସମସ୍ତ ଉପାଧିରହିତ । ଯେଣୁ ଏ ତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ନଗର ଯେମନ୍ତ । କଦାଚ ସ୍ଫୁରଇ ତେମନ୍ତ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ ଯେସନ । ନୁହଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ ॥
ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ହୁଅନ୍ତି ସ୍ଫୁରଣ ॥
ସୁପ୍ତ ଶକତି ସୁଷୁପ୍ତିରେ । ଯେହ୍ନେ ସ୍ଫୁରିତ, ସେ ପ୍ରକାରେ ॥
ଦ୍ରବ୍ୟ-କ୍ରିୟା-ଜ୍ଞାନ ରୂପରେ । ଯେ ଭେଦ ଅଛଇ ସଂସାରେ ॥
ତ୍ରିବିଧ ଅହଂକାର ପୁଣ । କାରଣ ତାର ନୃପଗଣ ॥
ସେ ଭେଦଭ୍ରମର ବିନାଶ । କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ହୃଷୀକେଶ ॥
୧୭ ଆକାଶେ ମେଘ-ଅନ୍ଧକାର । ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ପ୍ରକାଶ ଯେ ଆର ॥ ୫୬
ଅନୁକ୍ରମରେ ସେ ଯେସନ । ସମ୍ଭବି ହୁଅନ୍ତି ନିଧନ ॥ ୫୭
ତ୍ରିଗୁଣ ଶକ୍ତି ସେ ପ୍ରକାରେ । ସମ୍ଭବେ ଭବସ୍ୱରୂପରେ ॥ ୫୮
ହେ ନୃପେ ! ସେ ବ୍ରହ୍ମରେ ଯାଇ । ଅନ୍ତ କାଳରେ ସେ ମିଳଇ ॥ ୫୯
୧୮ ସକଳ କାରଣ ସେ ଯେଣୁ । ଆତ୍ମାର ଏକ ଭାବେ ତେଣୁ ॥ ୬୦
ଭଜ ସେ ହରିଙ୍କି ସାକ୍ଷାତ । ଯେ ଏକ ଆତ୍ମା ସର୍ବମତ ॥ ୬୧
ଯେ କାଳ, ପ୍ରଧାନ, ପୁରୁଷ । ଏ ଘେନି ଅଟନ୍ତି ପରେଶ ॥ ୬୨
ଭବପ୍ରବାହ ନିବାରଣ । କଲେ ଯେ ନିଜ ତେଜେ ପୁଣ ॥ ୬୩

* ଏହି ଶ୍ଳୋକ ଭଗବତର ବିଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ଥିବା ହେତୁ ଏବଂ ଏହା ଉପରେ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକା ଥିବା ହେତୁ ଏହାକୁ ମୌଳିକ ଧରାଗଲା ଏବଂ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ମହାଶୟ ଏହାର ଅନୁବାଦ କରି ନ ଥିବାରୁ ସ୍ୱାମୀ ଟୀକା ଓ ମୂଳ ପାଠାନୁସାରେ ଏହାର ଅନୁବାଦ ଦିଆଗଲା ।

୧୯ ସର୍ବଭୂତରେ ଦୟା ଥିବ । ସନ୍ତୋଷ ଯେଣେ କେଣେ ହେବା॥ ୬୪
ଯେତେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଭଜାଇବ ଶାନ୍ତି ॥ ୬୫
ଏତେ କଥାରେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ । ସନ୍ତୋଷ ହୁଅନ୍ତି ବହନ ॥ ୬୬
୨୦ ତହିଁ ସକଳ କାମ ନାହିଁ । ଏ ଘେନି ଅମଳ ଅଟଇ ॥ ୬୭
ଏମନ୍ତ ମନେ ସାଧୁଙ୍କର । ଭାବନାବଳୁଁ ନିରନ୍ତର ॥ ୬୮
ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଭଗବାନ । ଯେସନେ ନିଶ୍ଚଳ ଗଗନ ॥ ୬୯
ସେ ରୂପେ ବାହାର ନୁହନ୍ତି । ଭକ୍ତବଶତ୍ୱକୁ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୭୦
୨୧ ଏ ଘେନି ଶାସ୍ତ୍ର, କୁଳ, ବିତ୍ତ । କର୍ମଗର୍ବରେ ହୋଇ ମତ୍ତ ॥ ୭୧
ମହତ ଅକିଞ୍ଚନ ଠାରେ । ପରାଭବକୁ ଯେ ବିସ୍ତାରେ ॥ ୭୨
ସେ ମନ୍ଦମତି ଲୋକଙ୍କର । ପୂଜାକୁ ନ ଭଜେ ଶ୍ରୀଧର ॥ ୭୩
ଯେବଣ ଲୋକେ ଅକିଞ୍ଚନ । ହରିଙ୍କି କରିଥାନ୍ତି ଧନ ॥ ୭୪
ସେ ହରି ପ୍ରିୟ ତାହାଙ୍କର । ଜାଣନ୍ତି ଭକ୍ତିସୁଖ ସାର ॥ ୭୫
୨୨ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅନୁବର୍ତ୍ତି ଥାଇ । ତାର ନିମିତ୍ତେ ଅର୍ଥୀ ହୋଇ ॥ ୭୬
ଥାନ୍ତି ଯେ ନରପତିମାନେ । ଯେବା ଦେବତାମାନ ଆନେ ॥ ୭୭
ତାହାଙ୍କୁ ଯେହୁ ନ ଭଜନ୍ତି । ଯେଣୁ ସେ ସ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟନ୍ତି ॥ ୭୮
ଯେ ଅଟେ ନିଜ ଭୃତ୍ୟଗଣ । ତାଙ୍କ ଅଧୀନ ଯେହୁ ପୁଣ ॥ ୭୯
ତାହାଙ୍କୁ କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବ । କୃତଜ୍ଞ ଯେ ବା ହୋଇଥିବ ॥ ୮୦

ଶ୍ରୀମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

୨୩ ହେ ନୃପ ! ପ୍ରଚେତାମାନଙ୍କୁ । ଏ ରୂପେ ବିଷ୍ଣୁର କଥାକୁ ॥ ୮୧
ଶୁଣାଇ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ । ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଆନ କଥାମାନ ॥ ୮୨
ଶ୍ରବଣ କରାଇ ତକ୍ଷଣ । ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଗଲେ ପୁଣ ॥ ୮୩
୨୪ ଲୋକର ପାପ କରେ ନାଶ । ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ହରିଯଶ ॥ ୮୪
ନାରଦମୁଖୁଁ ବିଗଳିତ । ଶୁଣିଣ ତାହା ସେ ପ୍ରଚେତ ॥ ୮୫
କରନ୍ତେ ହରିପାଦ ଧ୍ୟାନ । କଲେ ତା' ପଦକୁ ଗମନ ॥ ୮୬
୨୫ ଯାହା ତୁ ପଚାରିଲୁ ମୋତେ । ବିଦୁର ! କହିଲି ତା' ତୋତେ ॥ ୮୭
ପ୍ରଚେତାଙ୍କର ନାରଦର । ସଂବାଦ କୀର୍ତ୍ତନ ହରିର ॥ ୮୮

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୨୬ ମନୁର ପୁତ୍ର ଯେ ଅଟନ୍ତି । ଉତ୍ତାନପାଦ ନରପତି ॥ ୮୯
ଏ ବଂଶ ଅଟଇ ତାହାର । ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିଲି ତୋ' ଆଗର ॥ ୯୦
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ବଂଶ ପୁଣ । ହେ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଏବେ ଶୁଣ ॥ ୯୧
୨୭ ନାରଦଠାରୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ । ଲଭିଣ ଯେବଣ ରାଜନ ॥ ୯୨
ପୁଣି ଭୂମିକି କରି ଭୋଗ । ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କରିଣ ବିଭାଗ ॥ ୯୩
ଈଶ୍ୱରସଂବନ୍ଧି ଯେ ସ୍ଥାନ । ତହିଁକି ଗଲେ ସେ ରାଜନ ॥ ୯୪
୨୮ ମୈତ୍ରେୟ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଯାହାକୁ । ଅଜିତଚରଣ[1] କଥାକୁ ॥ ୯୫
ଏକଥା ଶୁଣିଣ ବିଦୁର । ବଢ଼ିଲା ଯେଉଁ ଭାବ ତାର ॥ ୯୬
ତହୁଁ ଯେ ଅଶ୍ରୁକଳା ଜାତ । ତେଣେ ସେ ହୋଇଲା ପୂରିତ ॥ ୯୭
ମସ୍ତକେ ମୁନିଙ୍କ ଚରଣ । ହୃଦୟେ ହରିପାଦ ପୁଣ ॥ ୯୮
ଧରି ସେ ଚରଣକୁ ଧ୍ୟାନେ । ନିବେଶ କଲା ଅନୁଦିନେ ॥ ୯୯

ଶ୍ରୀବିଦୁର ଉବାଚ

୨୯ ଯାହାର ଆତ୍ମା ଅତିଶୟ । ଅଟଇ ନିତ୍ୟ କୃପାମୟ ॥ ୧୦୦
ସେ ତୁମ୍ଭେ ଏ ସଂସାରପାର । ଦେଖାଇଲ ହେ ଯୋଗିବର ! ॥ ୧୦୧
ଯେ ଅକିଂଚନଗତି ହରି । ସେ ଯହିଁ ଛନ୍ତି ବିଜେ କରି ॥ ୧୦୨

ଶ୍ରୀଶୁକ ଉବାଚ

୩୦ ମୈତ୍ରେୟ-ମୁନିଙ୍କି ବିଦୁର । ଏ ରୂପେ କରି ନମସ୍କାର ॥ ୧୦୩
ତାହାଙ୍କୁ କରି ଆମନ୍ତ୍ରଣ । ଜ୍ଞାତିଙ୍କି ଦେଖିବାକୁ ପୁଣ ॥ ୧୦୪
କଲା ହସ୍ତିନାକୁ ଗମନ । ସୁଖିତ ଅଟେ ତାହା ମନ ॥ ୧୦୫
୩୧ ହେ ନୃପ ! ହରିଠାରେ ମନ । ଯେ କରିଛନ୍ତି ନିବେଦନ ॥ ୧୦୬
ଏ ସେ ପ୍ରଚେତାଙ୍କ ଚରିତ । ଯେ ଏହା କରେ କର୍ଣ୍ଣଗତ ॥ ୧୦୭
ସେ ଧନ, ଗତି, ସ୍ୱସ୍ତି, ଯଶ । । ଲଭଇ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଆୟୁଷ ॥ ୧୦୮
ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ । ଦେଶଭାଷାରେ କରି ଗୀତ ॥ ୧୦୯
ଶ୍ରୀଧର ଗୋସାଇଁଙ୍କ ମତ । ଅନୁମତରେ ଏ ଚରିତ ॥ ୧୧୦

---

୧. ମୂଳପାଠ – ଅଜିତପାଦ... (ଅଜିତବାଦ... ପାଠାନ୍ତର)।

ସାଧୁମାନଙ୍କ ସୁଖପାଇଁ	।	ଆନନ୍ଦ ହେଲି ଏହା ଗାଇ	।।୧୧୧
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ' ନ ଧର	।	ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ କିଂକର	।।୧୧୨
ହେ କୃଷ୍ଣ ପଙ୍କଜଲୋଚନ	।	ଏ ଭବ ପଙ୍କୁ ବିମୋଚନ	।।୧୧୩
ଦୀନବନ୍ଧୁକୁ କରି ବାରେ	।	ରଖିବା ହେଉ ସ୍ୱସେବାରେ	।।୧୧୪

ଚତୁର୍ଥେଽତ୍ର ଚତୁର୍ଥାର୍ଥସାଧନାଦନ୍ୟଦସ୍ତି ନ ।
ସତୀଧ୍ରୁବାଦିଚରିତେ ପୁରଞ୍ଜନକଥାମୃତେ ।। ୨ ।।
ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦେ
ଶ୍ରୀପ୍ରାଚେତସୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।।
ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ନମଃ ।
ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧଃ ।
ଭୀମସ୍ୟାପି ରଣେ ଭଙ୍ଗୋ ମୁନେରପି ମତିଭ୍ରମଃ ।
ଯଦି ଶୁଦ୍ଧମଶୁଦ୍ଧଂ ବା ମମ ଦୋଷୋ ନ ବିଦ୍ୟତେ ।।
